

DICCIONARI D'ECONOMISTES CATALANS

Societat Catalana d'Economia

Barcelona
2022

DICCIONARI D'ECONOMISTES CATALANS

Societat Catalana d'Economia

Barcelona
2022

© 2022, Societat Catalana d'Economia, entitat membre de l'Institut d'Estudis Catalans,
per a aquesta edició
Carrer del Carme, 47. 08001 Barcelona

Segona edició, octubre de 2022

Compost per Kit-Book Serveis Editorials, S.C.P

ISBN: 978-84-9965-678-6
Dipòsit Legal: B 20435-2022

Aquesta obra és d'ús lliure, però està sotmesa a les condicions de la llicència pública de Creative Commons. Es pot reproduir, distribuir i comunicar l'obra sempre que se'n reconegui l'autoria i l'entitat que la publica i no se'n faci un ús comercial ni cap obra derivada. Es pot trobar una còpia completa dels termes d'aquesta llicència a l'adreça: *http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/deed.ca.*

Índex

Presentació 5
Consell de redacció i col·laboradors 9
Índex d'autors (per ordre alfabètic) 11
Índex d'autors (per ordre cronològic) 23
Diccionari 35
Autors de literatura econòmica 729

Presentació

Propòsit

Donar a conèixer la continuïtat dels estudis i els treballs relacionats amb l'economia —en sentit ample— als països de llengua i cultura catalanes al llarg del temps.

No tenim un propòsit d'exhaustivitat. D'economia també n'han parlat i escrit molts autors, provinents o especialistes en altres camps del saber, però que han tractat de la nostra ciència perquè l'economia és al centre de les preocupacions humanes.

Autors ressenyats

Ordenats alfabèticament, els 341 autors ressenyats tenen en comú haver tractat i escrit d'economia —en sentit ample— en diverses etapes de la nostra història col·lectiva.

Des del punt de vista geogràfic, considerem catalans a tots aquells que han nascut o han treballat (durant un temps adequat) en terres del nostre comú patrimoni lingüístic i cultural.

Des del punt de vista temporal, la limitació és cap endavant, no enrere. No ens veiem en cor de tractar autors vius, que coneixem. No ens podríem permetre tractar-ne alguns i oblidar-ne altres, alguns en la maduresa intel·lectual, altres encara començant. Potser còmodament, hem agafat només economistes amb l'obra ja complida.

Tractem els autors segons la importància que els donem, sempre mirant d'evitar la mirada subjectiva. Bé en breus ressenyes bio-bibliogràfiques, bé en un tractament estàndard quant a l'extensió, bé —en pocs casos— amb articles monogràfics més extensos per als autors que es poden considerar centrals.

En tot cas, sempre hem procurat respectar el tractament que cada redactor fa de l'autor ressenyat, sense més esmenes que les derivades d'una presentació suficientment homogènia.

El lector observarà que, dels 341 autors ressenyats, només 16 pertanyen al gènere femení. Esperem que aquest desequilibri es vagi corregint en el futur.

Gènesi del Diccionari

La iniciativa de construir un Diccionari d'Economistes Catalans fou exposada pel president de la Societat Catalana d'Economia, que subscriu, en prendre possessió del seu càrrec, a finals de l'any 2010. Però dificultats de diferent ordre (entre elles, la de finançament de la publicació) van endarrerir el començament del treball.

El juny del 2014, la Junta de Govern d'aquesta Societat va aprovar posar en marxa aquella iniciativa, i constituir el Consell de Redacció, començant ja l'elaboració dels articles que composen el Diccionari.

El juny del 2018 es va signar un Conveni amb Banco Santander per a l'edició, publicació i difusió del Diccionari, en llengua catalana.

El juliol del 2020 es va publicar la primera edició d'aquesta obra.

I el desembre del 2020, el Jurat del Premi Joan Sardà i Dexeus 2020 (de la *Revista Econòmica de Catalunya*, del Col·legi d'Economistes de Catalunya) va acordar atorgar l'esmentat guardó al Diccionari d'Economistes Catalans, com a Millor Llibre d'Economia i Empresa de l'any.

Tasques del Consell de Redacció

Inicialment, establir un llistat inicial d'autors i de redactors, així com definir amb precisió els objectius, l'extensió i els criteris de redacció dels articles.

Als diferents redactors se'ls va proposar dur a terme una presentació i una valoració crítica, relativament breu, de l'obra dels (o de les) economistes que serien objecte de la seva anàlisi, tot destacant-ne les aportacions fetes, tant a la recerca com a l'ensenyament de l'economia, teòrica o aplicada.

Els aspectes biogràfics, encaminats a situar els orígens personals i de formació de cada autor, haurien de ser els més indispensables i en tot cas breus.

En la bibliografia es fa una separació clara entre les obres de cada autor (Bibliografia de) i les obres en les que es tracta d'ell (Bibliografia sobre).

Millores en versions futures

Malgrat l'interès i la dedicació dels membres del Consell de Redacció en la revisió dels articles, és molt probable que hi hagi alguna errada ortogràfica o cronològica. Demanem ben sincerament ésser-ne disculpats.

Algun lector potser trobarà alguna omissió que consideri important. Si aquest és el cas, li agrairem que ens disculpi i ens ho comuniqui. Tractarem d'esmenar-ho en properes edicions.

Responsabilitat del contingut dels articles

Correspon plenament als redactors dels articles, que respectivament els signen, sense que la Societat Catalana d'Economia, ni l'Institut d'Estudis Catalans, en siguin responsables.

Drets dels redactors i de les imatges

Els redactors passen a la Societat Catalana d'Economia els seus drets com a tals.

Les imatges que es reprodueixen provenen de fonts públiques, en la majoria dels casos, o bé tenen el permís explícit de les persones que en tenen el dret i que ens les han gentilment facilitat.

Agraïments

Als membres del Consell de Redacció, que han estat els principals redactors dels articles, i als col·laboradors que —en un nombre més reduït d'articles— han fet possible una major cobertura d'autors.

Així com al Grupo Santander que, amb la seva col·laboració econòmica, va permetre una certa compensació econòmica als redactors, i la primera edició d'aquesta obra col·lectiva.

Eduard Arruga i Valeri
President de la Societat Catalana d'Economia

Consell de redacció i col·laboradors

Eduard Arruga i Valeri (director editorial)
Francesc Artal i Vidal
Antoni Montserrat i Solé
Pere Puig i Bastard
Francesc Roca i Rosell

Altres col·laboradors

Josep Boatella i Riera
Pere-A. Fàbregas i Vidal
Xavier Farriols i Solà
Inmaculada Fernández de Retuerto
Xavier Ferré Trill
Pere Gabriel i Sirvent
Àlvar Garola i Crespo
Antoni Gornals i Vidal
Tomàs Jiménez Araya
Carme Massana i Calvete
Ferran Mir i Estruch
Jordi Palafox Gámir
Alfred Pérez-Bastardas
Joaquim Perramon i Ayza
Joaquim Rabaseda i Tarrés
Pilar Riera i Figueras
Jacint Ros i Hombravella
Miquel Rubirola i Torrent
Antoni Sánchez i Andrés
Josep Maria Solà i Franquesa
Carles Sudrià i Triay

ÍNDEX D'AUTORS (per ordre alfabètic)

ABADAL i MONTAL, Joaquim (1939–2016) 35
ABRIL i LLINÉS, Josep (1879–1929) 36
AGELL i CASTELLS, Joan (1891–1978) 37
AGUILERA i VALENTÍ, Joaquim (1862–1926) 38
AGUSTÍ, Miquel (1560–1630) 40
ALABART i VILÀ, Anna (1942-2012) 41
ALGARRA i POSTIUS, Jaume (1879–1948) 43
ALSINA i PARELLADA, Ferran (1861–1907) 46
ALZINA CAULES, Jaume (1899–1980) 48
AMAT de PALOU i PONT, Jaume (1753–1819) 52
AMENGUAL BEGOVICH, Esteve (1829–1901) 53
AMENGUAL i ANDREU, Bartomeu (1866–1961) 55
ANGLASELL i SERRANO, Ramon (1821–1863) 56
ANGULO i d'AGUSTÍ, Isidor (1812–1854) 58
ARANA i SAGNIER, Agustí d' (1942–2015) 59
ARDÈVOL i CABRER, Jaume-Josep (1775–1835) 62
ARGEMÍ d'ABADAL, Lluís (1945–2007) 64
ARIAS VELASCO, Josep (1934–2018) 66
ARIBAU i FARRIOLS, Bonaventura Carles (1798–1862) 68
ARNÚS i PALLÓS, Gonçal (1878–1945) 72
ARROM JULIÀ, Gabriel (1911–1990) 73
ARROYAL y ALCÁZAR, León de (1755-1813) 76
BAHÍ i FONSECA, Joan-Francesc (1775–1841) 79
BAILS, Benet (1730–1797) 80
BALAGUER i PRIMO, Francesc (1841–1880) 82
BALDÓ i MASSANET, Maria (1884–1964) 84
BALLE i MILANS del BOSCH, Joan de (1780–1845) 86
BALLVÉ i PELLICER, Faustí (1887–1958) 88
BALMES i URPIÀ, Jaume-Llucià (1810–1848) 90
BALSELLS i MORERA, Pau (1898–1973) 92

BARBA i GOSÉ, Eduard (1901–1973) 94
BARTOMEU i GRANELL, Josep (1888–1980) 96
BASTARDAS i SAMPERE, Albert (1871–1944) 97
BAUSILI i SANROMÀ, Andreu (1898–1993) 99
BAUZÀ i CANYES, Felip (1764–1834) 101
BECH i PUJOL, Antoni (1830–1901) 102
BELTRAN FLÓREZ, Lluc (1911–1997) 104
BERENGUER i COMAS, Eduard (1947–2012) 106
BERNÀCER i TORMO, Germà (1883–1965) 108
BERTRAN i SOLER, Tomàs (1791–1859) 112
BIALET i MASSÉ, Joan (1846–1907) 114
BOADA VILLALONGA, Claudio (1920–2006) 115
BOIX i RASPALL, Josep Maria (1887–1973) 117
BORI LLOBET, Rafael (1894–1938) 119
BOSCH i AYMERICH, Josep Maria (1917–2015) 121
BOSCH i LABRÚS, Pere (1827–1894) 123
BOTER i MAURI, Ferran (1891–1960) 125
BRUGADA i PANIZO, Víctor (1865–1937) 129
BRUNET i BELLET, Josep (1818–1905) 132
CALAFELL CASTELLÓ, Antonio (1930–1986) 134
CALVÓ ARMENGOL, Antoni (1970–2007) 136
CAMBÓ i BATLLE, Francesc (1876–1947) 137
CAMPOS PÉREZ, Ramon (1770-1808) 143
CAMPS i ARBOIX, Joaquim de (1894–1975) 146
CAMPS i GARCÍA, Carles (1945–1986) 148
CANALS i VILARÓ, Salvador (1867–1938) 150
CANO DENIA, Simó (1916–1972) 151
CANUDAS i BUSQUETS, Josep (1898–1975) 153
CAPDEVILA i PUJOL, Marià (1857–1905) 154
CAPMANY de MONPALAU, Antoni de (1742–1813) 155
CARABÉN i RIBÓ, Armand (1931–2001) 157
CARANDELL i MARIMÓN, Joan (1901–1988) 159
CARBÓ i CARBÓ, Eusebi (1883–1958) 161
CARBONELL i TORTÒS, Francesc (1890–1955) 163

CARESMAR i ALEMANY, Jaume (1717–1791) 164
CARLES TOLRÀ, Emília (1848-1915) 167
CARNER i ROMEU, Jaume (1867–1934) 168
CARNER RIBALTA, Josep (1898–1988) 170
CARREÑO PIERA, Lluís (1933–1996) 172
CARRERA PUJAL, Jaume (1895–1961) 175
CARRERAS CANDI, Francesc (1862-1937) 177
CARRERES i PALET, Joan (1894–1970) 179
CARSI LACASA, Albert (1876–1960) 180
CASAHUGA i VINARDELL, Antoni (1942–1983) 181
CASALS i COUTURIER, Muriel (1945–2016) 184
CASASSAS i SIMÓ, Lluís (1922–1992) 187
CASTAÑEDA CHORNET, José (1900–1987) 189
CAVANILLES i PALOP, Antoni Josep (1745-1804) 191
CERDÀ i SUNYER, Ildefons (1815–1876) 194
CHALAUX i de SUBIRÀ, Agustí (1911–2006) 197
CHALMETA, Micaela (1879–1951) 199
CIVERA MARTÍNEZ, Marí (1900–1975) 200
COLL i MASADAS, Eduard (1824–1890) 203
COMÍN ROS, Alfonso Carlos (1933-1980) 205
COMORERA i SOLER, Joan (1894–1958) 209
CORBERA, Esteve de (1561–1631) 211
CORNET i MAS, Josep M. (1839–1916) 213
COROMINES i MONTANYA, Pere (1870–1939) 215
CORREDOR i POMÉS, Josep Maria (1912–1981) 219
COSTA i GIMÉNEZ, Artur (1912–1995) 222
COSTAFREDA i AMORÓS, Marcel·lí (1937–1975) 223
COSTA-PAU i GARRIGA, Manuel (1936–2016) 224
CREUS i VIDAL, Lluís (1904–1990) 226
CREXELLS i VALLHONRAT, Joan (1896–1926) 228
CUITO i CANALS, Ferran (1898–1973) 230
CUTCHET i FONT, Lluís (1815–1892) 233
DALLA-CORTE i CABALLERO, Gabriela (1968–2017) 235
DAMIANS, Jaume (s. XVI–XVII) 237

DANVILA i VILLARASA, Bernat Joaquim (1740-1787) 238
DIAGO i CERVERIO, Francesc (1562–1615) 240
DIES de CALATAIUD, Manuel (c.1381– 1443) 241
DOMINGO i MONTSERRAT, Daniel (1900–1968) 242
DOMINGO SOLANS, Eugeni (1945–2004) 243
DOU i de BASSOLS, Ramon Llàtzer de (1742–1832) 245
DURAN FARELL, Pere (1921–1999) 248
EIXIMENIS, Francesc (1330–1409) 250
ELIAS de MOLINS, Josep (1848–1928) 252
ESCUDÉ BARTOLÍ, Manuel (1856–1930) 253
ESTAPÉ RODRÍGUEZ, Fabià (1923–2012) 255
ESTASÉN i CORTADA, Pere (1855–1913) 258
ESTORCH i MASSEGUR, Victorià (1860–1929) 261
ESTORCH i SIQUÉS, Miquel (1809–1870) 263
ESTRADA SALADICH, Fèlix (1901–1997) 265
FABRA RIBAS, Antoni (1879–1958) 266
FÀBREGAS i LLAURÓ, Joan-Pau (1893–1966) 269
FARRERES i BOCHACA, Ignasi (1939-2020) 271
FELIU de la PENYA i FARRELL, Narcís (1642–1712) 274
FERNÁNDEZ de RETUERTO, Inmaculada (1946-2021) 275
FERRAN i RIBAS, Ignasi Maria de (1839–1880) 277
FERRER i SANCHÍS, Miquel (1899–1990) 278
FERRER i VALLS, Jeroni (1797–1851) 280
FERRER i VIDAL, Josep (1817–1893) 281
FERRER-VIDAL i SOLER, Lluís (1861–1936) 284
FIGUERAS BASSOLS, Josep Maria (1928–1994) 285
FIGUEROLA i BALLESTER, Laureà (1816–1903) 287
FINA i SANGLAS, Lluís (1942–2000) 289
FITER i INGLÈS, Josep (1857–1915) 292
FOIX i CASES, Pere (1893–1978) 294
FONTSERÉ i MESTRE, Josep (1829-1897) 295
FRIGOLA i de XATMAR, Vicenç de (1770 – ?) 298
FRONJOSÀ i SALOMÓ, Joan (1892–1972) 299
FUSTER i ORTELLS, Joan (1922–1992) 301

GARAU i RIU, Miquel (1882–1955) 303
GARCÍA BARBANCHO, Alfonso (1919-1988) 306
GARCÍA i LLANSÓ, Antoni (1854–1914) 308
GARCÍA-FÀRIA i ROBLES, Pere (1858–1927) 309
GARCÍA-NIETO PARIS, Joan Nepomucè (1929–1994) 311
GASSÓ i BORRULL, Antoni Bonaventura (1752–1824) 314
GAY de MONTELLÀ, Rafael (1888–1969) 316
GELPÍ i FERRO, Gil (1822–1890) 318
GIBERNAU CASTELLS, Josep-Anton (1905–1997) 321
GIGINTA i d'OMS, Miquel de (c.1538–d.1587) 322
GIL i ESTALELLA, Pere (1551–1622) 323
GILABERT i d'ALENTORN, Francesc (1559–1638) 325
GINER i de SAN JULIÁN, Salvador (1934-2019) 326
GIRALT i RAVENTÓS, Emili (1927-2008) 329
GIRAVA, Jeroni (? –1556) 333
GIRONA i AGRAFEL, Manuel (1817–1905) 334
GONZÁLEZ BRUGUERA, Francesc (1911–1960) 337
GOXENS DUCH, Antonio (1915–1997) 339
GRAELL i MOLES, Guillem (1846–1927) 341
GRAU i ROS, Felip (1899–1977) 345
GUAL VILLALBÍ, Pere (1885–1968) 347
GÜELL i FERRER, Joan (1800–1872) 349
GUILLEN-GARCÍA, Guillem J. de (1845–1918) 352
GUMILA, Josep (1686–1750) 354
HAZELIP, Emilia (1937–2003) 355
HOËRLER NIER, Elsa (1908–2001) 356
HOSTENCH SÁNCHEZ, Francesc (1887–1959) 358
HUGUET i SERRATACÓ, Emili (1871–1951) 359
IGLÉSIES i FORT, Josep (1902–1986) 361
ILLAS i VIDAL, Joan (1819–1876) 363
ISERN DALMAU, Eusebi (1896–1981) 365
JANÉ i SOLÀ, Josep (1936–2018) 366
JAUBERT de PASSA i VILAR, Francesc-Jaume (1785–1856) 368
JÁUDENES i NEBOT, Josep (1764–1812) 369

JAUMEANDREU i TRITER, Eudald (1774–1840) 370
JORBA, Dionís-Jeroni (1550–1626) 373
JOVÉ i BRUFAU, Ramon (1897–1936) 374
LAMO JIMÉNEZ, Regina (1870–1947) 375
LÓBEZ URQUÍA, José (1922-1968) 376
LÓPEZ RODÓ, Laureano (1920-2000) 378
LLAURADÓ i FÀBREGAS, Andreu (1840–1899) 381
LLEONART i LLIBRE, Pere (1945–2019) 383
LLOMBART ROSA, Vicent (1948–2017) 386
LLOVET i MONT-ROS, Josep (1907–1996) 388
LLUCH CAPDEVILA, Pere (1913–1996) 391
LLUCH i MARTÍN, Ernest (1937–2000) 392
LLULL, Ramon (1232–1316) 397
MALLART i CUTÓ, Josep (1897–1987) 400
MALUQUER i SALVADOR, Josep (1863–1931) 402
MALUQUER i SOSTRES, Joaquim (1930–2011) 404
MALUQUER i VILADOT, Joan (1856–1940) 407
MALUQUER i WAHL, Joan (1910–1999) 408
MARÇAL, Francesc (1591–1688) 409
MARCILLO, Manuel (1656–1694) 410
MARÍN BALMAS, Joan (1890–1945) 412
MARISTANY i GIBERT, Eduard (1855–1941) 413
MARTÍ i BUFILL, Carles (1915–2001) 414
MARTÍ i FERNÁNDEZ, Carles (1870–1939) 416
MARTÍ MICHELENA, Alfons (1914–1994) 417
MARTÍNEZ MÉNDEZ, Pere (1934–2005) 419
MARTÍNEZ RIZO, Alfons (1877–1951) 420
MARULL i GOU, Josep (1937–1999) 422
MARZAL FUENTES, Antonio Luis (1929–2005) 424
MAS i COLOMER, Ramon (1903–1995) 427
MAS i PERERA, Pere (1901–1977) 428
MAS i SANS, Sinibald de (1809–1868) 429
MASSANA i CALVETE, Carme (1942–2016) 431
MATONS i COLOMER, August (1890–1964) 432

MAURÍN i JULIÀ, Joaquim (1896–1973) 434
MILLET i BEL, Salvador (1912–1998) 436
MIRAVITLLES i NAVARRA, Jaume (1906–1988) 439
MOIX i REGÀS, Josep (1898–1973) 440
MOLINÉ i BRASÉS, Ernest (1868–1940) 443
MONNER i SANS, Ricard (1853–1927) 444
MONTAÑÉS i CRIQUILLION, Carles Emili (1877–1974) 445
MONTOLIU i de TOGORES, Cebrià de (1873–1923) 447
MORAGAS i BARRET, Francesc (1868–1935) 449
MOSCOSO i MORA, Josep-Teodor (1910–1992) 451
MUNS i ALBUIXECH, Joaquim (1935–2015) 452
MUNTANER i PASCUAL, Josep Maria (1939–2017) 456
MUNTANYOLA, Antoni (1880– ?) 458
NADAL i OLLER, Jordi (1929-2020) 460
NART i RODÉS, Josep (1883–d.1939) 464
NAVARRO-REVERTER, Joan (1844–1924) 465
NICOLAZZI i ROVIRA, Assumpció (1922-2018) 467
NOGUÉS i SARDÀ, Agustí (1873–1943) 468
NUBIOLA i CUNILL, Vicenç (1894–1927) 470
OLIVÉ PORTER, Miquel (1902–1976) 471
OLIVER i SALVÀ, Guillem (1775–1839) 472
OLIVERES i BOADELLA, Arcadi (1945-2021) 475
OLTRA PICÓ, Josep (1899–1973) 478
ORELLANA, Francisco José (1820–1891) 479
ORIOL i ANGUERA, Antoni (1906–1996) 481
ORRIOLS i COMAS, Joan Baptista (1828–1921) 483
PAGÈS i ELIAS, Pere (1916–2003) 486
PARÉS i SERRA, Onofre (1891–d.1968) 488
PASTOR RODRÍGUEZ, Lluís Maria (1804–1872) 490
PEDRÓS ABELLÓ, Alexandre (1940–2010) 493
PEIRÓ i BELIS, Joan (1887–1942) 496
PEIX i MASSIP, Jordi (1944–2014) 499
PERALTA, Narcís (1580– ?) 501
PÉREZ-BARÓ, Albert (1902–1989) 503

PERPINYÀ GRAU, Romà (1902–1991) 505
PERRAMON i PALMADA, Joaquim (1925–2007) 508
PETIT i FONTSERÉ, Jordi (1937–2004) 509
PI i FERRER, Maria (1884–1960) 513
PI i SUNYER, Carles (1888–1971) 514
PIFARRÉ RIERA, Mario (1931–2002) 518
PIQUÉ BATLLE, Ricard (1901–1990) 519
PI-SUNYER i BAYO, Pere (1918–2001) 521
PLA i CASADEVALL, Josep (1897–1981) 524
POBLET i GUARRO, Josep Maria (1897–1980) 526
PONZ i PIQUER, Antoni (1725-1792) 528
PRAT GABALLÍ, Pere (1885–1962) 530
PRAT de la RIBA i SARRÀ, Enric (1870–1917) 531
PUGÈS i GUITART, Manuel (1877–1935) 534
PUIGDOLLERS i MACIÀ, Josep (1866–1908) 536
PUNSET i CASALS, Eduard (1936-2019) 538
QUER i BOULE, Luís (1883–1968) 542
RACIONERO i GRAU, Lluís (1940-2020) 545
RAHOLA i TRÈMOLS, Frederic (1858–1919) 548
RAMONEDA i HOLDER, Alfred (1864–1924) 550
RAMOS MUÑOZ, Enrique (1738-1801) 552
RAVENTÓS i DOMÈNECH, Manuel (1862–1930) 555
REBULLOSA, Jaume (1560–1621) 556
RECASENS i MERCADÉ, Eduard (1884–1940) 557
RECASENS i MERCADÉ, Francesc (1893–1965) 558
REPARAÇ i RUIZ, Gonçal (1901–1984) 559
REVENTÓS i BORDOY, Manuel Gaietà (1889–1942) 562
REXACH i CARBÓ, Baldiri (1703–1781) 564
RIBAS i MASSANA, Frederic (1947-2021) 566
RICART i GIRALT, Josep (1847–1930) 570
RIFÀ i ANGLADA, Enric (1882–1938) 572
RIU i PERIQUET, Emili (1871–1928) 573
RIUS i CAMPS, Oriol (1944–2011) 575
ROBERT i ROBERT, Antoni (1907–1986) 576

ROGER i CROSA, Martí (1867–1918) 579
ROIG i ARMENGOL, Ramon (1860–1929) 581
ROMÀ i ROSSELL, Francesc (1726–1784) 583
RONQUILLO i VIDAL, Josep-Oriol (1806–1876) 585
ROS i HOMBRAVELLA, Jacint (1934–2020) 587
ROSSELL i VILAR, Pere Màrtir (1882–1933) 590
RUBIÓ i TUDURÍ, Marià (1896–1962) 592
RUBIÓ i TUDURÍ, Santiago (1892–1980) 594
RUIZ i PONSETÍ, Estanislau (1889–1967) 596
SALA i CARRERA, Esteve (1851– ?) 599
SALA i MIRALPEIX, Tecla (1886-1973) 600
SALA i ROQUETA, Ramon (1896 –1975) 603
SALA i SCHNORKOWSKI, Mercè (1943–2008) 605
SALARICH i VERDAGUER, Joaquim (1816–1884) 607
SALAS i BERART, Gaspar (1605–1670) 609
SÁNCHEZ SARTO, Manuel (1897–1980) 610
SANROMÀ i CREUS, Joaquim Maria (1829–1895) 612
SANS i GUITART, Pau (1836–1900) 615
SANTCLIMENT, Francesc (s. XV–XVI) 616
SANTILLAN, Dídac A. (1897–1983) 617
SANUY i GISTAU, Francesc (1936–2017) 620
SARDÁ DEXEUS, Joan (1910–1995) 622
SAURÍ del RÍO, Artur (1936–2008) 625
SAUVY TISSEYRE, Alfred (1898–1990) 627
SAYROLS i MAS, Francesc (1895– ?) 630
SCHOP SANTOS, Ernest (1906–1989) 631
SEBASTIÁN CARAZO, Luís de (1934–2009) 633
SEMPERE i GUARINOS, Joan (1754–1830) 635
SERRA i MORET, Manuel (1884–1963) 637
SERRATOSA i PALET, Albert (1927–2015) 639
SINTES i OLIVES, Francesc-Faustí (1901– ?) 641
SISTERNES i FELIU, Manuel (1728-1788) 643
SOLÀ i CAÑIZARES, Felip de (1905–1965) 646
SOLÀ-MORALES i RUBIÓ, Manuel de (1939–2012) 648

SOLER i VIDAL, Josep (1908–1999) 650
SOLER, Francesc (s. XVI–XVII) 652
SORRIBAS i ZAIDIN, Joan Antoni (1835–1894) 653
TALLADA i PAULÍ, Josep Maria (1884–1946) 654
TARRADELLAS i JOAN, Josep (1899–1984) 658
TARRAGÓ BALAGUÉ, Marçal (1946-2015) 660
TARRIDA del MÀRMOL, Ferran (1861–1915) 662
TERMES i CARRERÓ, Rafael (1918–2005) 664
TODA i GÜELL, Eduard (1855–1941) 667
TONA i NADALMAI, Abelard (1901–1981) 668
TORRENS-IBERN, Joaquim (1909–1975) 670
TORROJA i ORTEGA, Bernat (1817–1908) 672
TRIAS FARGAS, Ramon (1922–1989) 674
TRISTANY-BOFILL i BENACH, Bonaventura (1650–1714) 677
TURULL-FOURNOLS, Pau Maria (1878–1972) 678
TUSQUETS i TRESSERRA, Enric (1872–1951) 680
TUTAU i VERGÉS, Joan (1829–1893) 682
URECH i CIFRÉ, Casimir (1820-1892) 684
VALCÁRCEL, Joseph Antoni (1712-1801) 686
VANDELLÓS i SOLÀ, Josep-Anton (1899–1950) 688
VEHILS i GRAU–BOLÍVAR, Maria del Carme (1881–1925) 691
VEHILS i GRAU–BOLÍVAR, Rafael (1886–1959) 692
VENTALLOL, Joan (s. XV–XVI) 694
VENTOSA i CALVELL, Joan (1879–1959) 695
VENTOSA i ROIG, Joan (1883-1961) 697
VENTURA i BELTRAN, Vicent (1924–1998) 699
VICENS CARRIÓ, Jaume (1913-1990) 701
VICENS i VIVES, Jaume (1910–1960) 702
VICIANA, Martí de (c.1440–1492) 706
VIDAL i BORDILS, Francesc (1901–1955) 707
VIDAL i GUARDIOLA, Miquel (1887–1961) 709
VIDAL VILLA, José María (1942–2002) 711
VILA i COMAPOSADA, Marc-Aureli (1908–2001) 713
VILA i DINARÉS, Pau (1881–1980) 715

VILA, Bernat (s. XVI)..... 719
VILASECA i MARCET, Josep Maria (1919–1995)..... 720
VILLAR SARAILLET, Huberto (1913–2011)..... 723
VIVES i MARCH, Joan-Lluís (1493–1540)..... 725
ZULUETA i GOMIS, Josep (1858–1925)..... 727

ÍNDEX D'AUTORS (per ordre cronològic)

	Any de naixement	
LLULL, Ramon	1232	397
EIXIMENIS, Francesc	1330	250
DIES de CALATAIUD, Manuel	c.1381	241
VICIANA, Martí de	c.1440	706
SANTCLIMENT, Francesc	segle XV	616
VENTALLOL, Joan	segle XV	694
VIVES i MARCH, Joan Lluís	1493	725
GIRAVA, Jeroni	segle XVI	333
VILA, Bernat	segle XVI	719
GIGINTA i d'OMS, Miquel de	c.1538	322
JORBA, Dionís-Jeroni	1550	373
DAMIANS, Jaume	segle XVI	237
SOLER, Francesc	segle XVI	652
GIL i ESTALELLA, Pere	1551	323
GILABERT i d'ALENTORN, Francesc	1559	325
AGUSTÍ, Miquel	1560	40
REBULLOSA, Jaume	1560	556
CORBERA, Esteve de	1561	211
DIAGO i CERVERIO, Francesc	1562	240
PERALTA, Narcís	1580	501
MARÇAL, Francesc	1591	409
SALAS i BERART, Gaspar	1605	609
FELIU de la PENYA i FARRELL, Narcís	1642	274
TRISTANY-BOFILL i BENACH, Bonaventura	1650	677
MARCILLO, Manuel	1656	410
GUMILA, Josep	1686	354
REXACH i CARBÓ, Baldiri	1703	564
VALCÁRCEL, Joseph Antoni	1712	686

CARESMAR i ALEMANY, Jaume 1717 164
PONZ i PIQUER, Antoni 1725 528
ROMÀ i ROSSELL, Francesc 1726 583
SISTERNES i FELIU, Manuel 1728 643
BAILS, Benet 1730 80
RAMOS MUÑOZ, Enrique 1738 552
DANVILA i VILLARASA, Bernat Joaquim 1740 238
CAPMANY de MONPALAU, Antoni de 1742 155
DOU i de BASSOLS, Ramon Llàtzer de 1742 245
CAVANILLES i PALOP, Antoni Josep 1745 191
GASSÓ i BORRULL, Antoni Bonaventura 1752 314
AMAT de PALOU i PONT, Jaume 1753 52
SEMPERE i GUARINOS, Joan 1754 635
ARROYAL y ALCÁZAR, León de 1755 76
BAUZÀ i CANYES, Felip 1764 101
JÁUDENES i NEBOT, Josep 1764 369
CAMPOS PÉREZ, Ramon 1770 143
FRIGOLA i de XATMAR, Vicenç de 1770 298
JAUMEANDREU i TRITER, Eudald 1774 370
ARDÈVOL i CABRER, Jaume-Josep 1775 62
BAHÍ i FONSECA, Joan-Francesc 1775 79
OLIVER i SALVÀ, Guillem 1775 472
BALLE i MILANS del BOSCH, Joan de 1780 86
JAUBERT de PASSA i VILAR, Francesc-Jaume 1785 368
BERTRAN i SOLER, Tomàs 1791 112
FERRER i VALLS, Jeroni 1797 280
ARIBAU i FARRIOLS, Bonaventura Carles 1798 68
GÜELL i FERRER, Joan 1800 349
PASTOR RODRÍGUEZ, Lluís Maria 1804 490
RONQUILLO i VIDAL, Josep Oriol 1806 585
ESTORCH i SIQUÉS, Miquel 1809 263
MAS i SANS, Sinibald de 1809 429
BALMES i URPIÀ, Jaume-Llucià 1810 90
ANGULO i d'AGUSTÍ, Isidor 1812 58

CERDÀ i SUNYER, Ildefons 1815 194
CUTCHET i FONT, Lluís 1815 233
FIGUEROLA i BALLESTER, Laureà 1816 287
SALARICH i VERDAGUER, Joaquim 1816 607
FERRER i VIDAL, Josep 1817 281
GIRONA i AGRAFEL, Manuel 1817 334
TORROJA i ORTEGA, Bernat 1817 672
BRUNET i BELLET, Josep 1818 132
ILLAS i VIDAL, Joan 1819 363
ORELLANA, Francisco José 1820 479
URECH i CIFRÉ, Casimir 1820 684
ANGLASELL i SERRANO, Ramon 1821 56
GELPÍ i FERRO, Gil 1822 318
COLL i MASADAS, Eduard 1824 203
BOSCH i LABRÚS, Pere 1827 123
ORRIOLS i COMAS, Joan Baptista 1828 483
AMENGUAL BEGOVICH, Esteve 1829 55
FONTSERÉ i MESTRE, Josep 1829 295
SANROMÀ i CREUS, Joaquim Maria 1829 612
TUTAU i VERGÉS, Joan 1829 682
BECH i PUJOL, Antoni 1830 102
SORRIBAS i ZAIDIN, Joan Antoni 1835 653
SANS i GUITART, Pau 1836 615
CORNET i MAS, Josep M. 1839 213
FERRAN i RIBAS, Ignasi Maria de 1839 277
LLAURADÓ i FÀBREGAS, Andreu 1840 381
BALAGUER i PRIMO, Francesc 1841 82
NAVARRO-REVERTER, Joan 1844 465
GUILLEN GARCÍA, Guillem J. de 1845 352
BIALET i MASSÉ, Joan 1846 114
GRAELL i MOLES, Guillem 1846 341
RICART i GIRALT, Josep 1847 570
CARLES TOLRÀ, Emília 1848 167
ELIAS de MOLINS, Josep 1848 252

SALA i CARRERA, Esteve....1851....599
MONNER i SANS, Ricard....1853....444
GARCÍA i LLANSÓ, Antoni....1854....308
ESTASÉN i CORTADA, Pere....1855....258
MARISTANY i GIBERT, Eduard....1855....413
TODA i GÜELL, Eduard....1855....667
ESCUDÉ BARTOLÍ, Manuel....1856....253
MALUQUER i VILADOT, Joan....1856....407
CAPDEVILA i PUJOL, Marià....1857....154
FITER i INGLÈS, Josep....1857....292
GARCÍA-FÀRIA i ROBLES, Pere....1858....309
RAHOLA i TRÈMOLS, Frederic....1858....548
ZULUETA i GOMIS, Josep....1858....727
ESTORCH MASSEGUR, Victorià....1860....261
ROIG i ARMENGOL, Ramon....1860....581
ALSINA i PARELLADA, Ferran....1861....46
FERRER-VIDAL i SOLER, Lluís....1861....284
TARRIDA del MÀRMOL, Ferran....1861....662
AGUILERA VALENTÍ, Joaquim....1862....38
CARRERAS CANDI, Francesc....1862....177
RAVENTÓS i DOMÈNECH, Manuel....1862....555
MALUQUER i SALVADOR, Josep....1863....402
RAMONEDA i HOLDER, Alfred....1864....550
BRUGADA i PANIZO, Víctor....1865....129
AMENGUAL i ANDREU, Bartomeu....1866....55
PUIGDOLLERS i MACIÀ, Josep....1866....536
CANALS i VILARÓ, Salvador....1867....150
CARNER i ROMEU, Jaume....1867....168
ROGER i CROSA, Martí....1867....579
MOLINÉ i BRASÉS, Ernest....1868....443
MORAGAS i BARRET, Francesc....1868....449
COROMINES i MONTANYA, Pere....1870....215
LAMO JIMÉNEZ, Regina....1870....375
MARTÍ i FERNÁNDEZ, Carles....1870....416

PRAT de la RIBA i SARRÀ, Enric 1870 531
BASTARDAS i SAMPERE, Albert 1871 97
HUGUET i SERRATACÓ, Emili 1871 359
RIU i PERIQUET, Emili 1871 573
TUSQUETS i TRESSERRA, Enric 1872 680
MONTOLIU i de TOGORES, Cebrià de 1873 447
NOGUÉS i SARDÀ, Agustí 1873 468
CAMBÓ i BATLLE, Francesc 1876 137
CARSI LACASA, Albert 1876 180
MARTÍNEZ RIZO, Alfons 1877 420
MONTAÑÉS i CRIQUILLION, Carles Emili 1877 445
PUGÈS i GUITART, Manuel 1877 534
ARNÚS i PALLÓS, Gonçal 1878 72
TURULL-FOURNOLS, Pau Maria 1878 678
ABRIL i LLINÉS, Josep 1879 36
ALGARRA i POSTIUS, Jaume 1879 43
CHALMETA, Micaela 1879 199
FABRA RIBAS, Antoni 1879 266
VENTOSA i CALVELL, Joan 1879 695
MUNTANYOLA, Antoni 1880 458
VEHILS i GRAU-BOLÍVAR, Maria del Carme 1881 691
VILA i DINARÉS, Pau 1881 715
GARAU i RIU, Miquel 1882 303
RIFÀ i ANGLADA, Enric 1882 572
ROSSELL i VILAR, Pere Màrtir 1882 590
BERNÀCER i TORMO, Germà 1883 108
CARBÓ i CARBÓ, Eusebi 1883 161
NART i RODÉS, Josep 1883 464
QUER i BOULE, Lluís 1883 542
VENTOSA i ROIG, Joan 1883 697
BALDÓ i MASSANET, Maria 1884 84
PI i FERRER, Maria 1884 513
RECASENS i MERCADÉ, Eduard 1884 557
SERRA i MORET, Manuel 1884 637

TALLADA i PAULÍ, Josep Maria....1884....654
GUAL VILLALBÍ, Pere....1885....347
PRAT GABALLÍ, Pere....1885....530
SALA i MIRALPEIX, Tecla....1886....600
VEHILS i GRAU-BOLÍVAR, Rafael....1886....692
BALLVÉ i PELLICER, Faustí....1887....88
BOIX i RASPALL, Josep Maria....1887....117
HOSTENCH SÁNCHEZ, Francesc....1887....358
PEIRÓ i BELIS, Joan....1887....496
VIDAL i GUARDIOLA, Miquel....1887....709
BARTOMEU i GRANELL, Josep....1888....96
GAY de MONTELLÀ, Rafael....1888....316
PI i SUNYER, Carles....1888....514
REVENTÓS i BORDOY, Manuel Gaietà....1889....562
RUIZ i PONSETÍ, Estanislau....1889....596
CARBONELL i TORTÒS, Francesc....1890....163
MARÍN BALMAS, Joan....1890....412
MATONS i COLOMER, August....1890....432
AGELL i CASTELLS, Joan....1891....37
BOTER i MAURI, Ferran....1891....125
PARÉS i SERRA, Onofre....1891....488
FRONJOSÀ i SALOMÓ, Joan....1892....299
RUBIÓ i TUDURÍ, Santiago....1892....594
FÀBREGAS i LLAURÓ, Joan-Pau....1893....269
FOIX i CASES, Pere....1893....294
RECASENS i MERCADÉ, Francesc....1893....558
BORI LLOBET, Rafael....1894....119
CAMPS i ARBOIX, Joaquim de....1894....146
CARRERES i PALET, Joan....1894....179
COMORERA i SOLER, Joan....1894....209
NUBIOLA i CUNILL, Vicenç....1894....470
CARRERA PUJAL, Jaume....1895....175
SAYROLS i MAS, Francesc....1895....630
CREXELLS i VALLHONRAT, Joan....1896....228

ISERN DALMAU, Eusebi 1896 365
MAURÍN i JULIÀ, Joaquim 1896 434
RUBIÓ i TUDURÍ, Marià 1896 592
SALA i ROQUETA, Ramon 1896 603
JOVÉ i BRUFAU, Ramon 1897 374
MALLART i CUTÓ, Josep 1897 400
PLA i CASADEVALL, Josep 1897 524
POBLET i GUARRO, Josep Maria 1897 526
SÁNCHEZ SARTO, Manuel 1897 610
SANTILLAN, Dídac A. 1897 617
BALSELLS i MORERA, Pau 1898 92
BAUSILI i SANROMÀ, Andreu 1898 99
CANUDAS i BUSQUETS, Josep 1898 153
CARNER RIBALTA, Josep 1898 170
CUITO i CANALS, Ferran 1898 230
MOIX i REGÀS, Josep 1898 440
SAUVY TISSEYRE, Alfred 1898 627
ALZINA CAULES, Jaume 1899 48
FERRER i SANCHIS, Miquel 1899 278
GRAU i ROS, Felip 1899 345
OLTRA PICÓ, Josep 1899 478
TARRADELLAS i JOAN, Josep 1899 658
VANDELLÓS SOLÀ, Josep-Anton 1899 688
CASTAÑEDA CHORNET, José 1900 189
CIVERA MARTÍNEZ, Marí 1900 200
DOMINGO i MONTSERRAT, Daniel 1900 242
BARBA i GOSÉ, Eduard 1901 94
CARANDELL i MARIMÓN, Joan 1901 159
ESTRADA SALADICH, Fèlix 1901 265
MAS i PERERA, Pere 1901 428
PIQUÉ BATLLE, Ricard 1901 519
REPARAÇ i RUIZ, Gonçal 1901 559
SINTES OLIVES, Francesc-Faustí 1901 641
TONA i NADALMAI, Abelard 1901 668

VIDAL i BORDILS, Francesc....1901....707
IGLÉSIES i FORT, Josep....1902....361
OLIVÉ PORTER, Miquel....1902....471
PÉREZ-BARÓ, Albert....1902....503
PERPINYÀ GRAU, Romà....1902....505
MAS i COLOMER, Ramon....1903....427
CREUS i VIDAL, Lluís....1904....226
GIBERNAU CASTELLS, Josep-Anton....1905....321
SOLÀ i CAÑIZARES, Felip de....1905....646
MIRAVITLLES i NAVARRA, Jaume....1906....439
ORIOL i ANGUERA, Antoni....1906....481
SCHOP SANTOS, Ernest....1906....631
LLOVET i MONT-ROS, Josep....1907....388
ROBERT i ROBERT, Antoni....1907....576
HOËRLER NIER, Elsa....1908....356
SOLER i VIDAL, Josep....1908....650
VILA i COMAPOSADA, Marc-Aureli....1908....713
TORRENS-IBERN, Joaquim....1909....670
MALUQUER i WAHL, Joan....1910....408
MOSCOSO i MORA, Josep-Teodor....1910....451
SARDÁ DEXEUS, Joan....1910....622
VICENS i VIVES, Jaume....1910....702
ARROM JULIÀ, Gabriel....1911....73
BELTRAN FLÓREZ, Lluc....1911....104
CHALAUX i de SUBIRÀ, Agustí....1911....197
GONZÁLEZ BRUGUERA, Francesc....1911....337
CORREDOR i POMÉS, Josep Maria....1912....219
COSTA i GIMÉNEZ, Artur....1912....222
MILLET i BEL, Salvador....1912....436
LLUCH CAPDEVILA, Pere....1913....391
VICENS CARRIÓ, Jaume....1913....701
VILLAR SARAILLET, Huberto....1913....723
MARTÍ MICHELENA, Alfons....1914....417
GOXENS DUCH, Antonio....1915....339

MARTÍ i BUFILL, Carles 1915 414
CANO DENIA, Simó 1916 151
PAGÈS i ELIAS, Pere 1916 486
BOSCH i AYMERICH, Josep Maria 1917 121
PI-SUNYER i BAYO, Pere 1918 521
TERMES i CARRERÓ, Rafael 1918 664
GARCÍA BARBANCHO, Alfonso 1919 306
VILASECA i MARCET, Josep Maria 1919 720
BOADA VILLALONGA, Claudio 1920 115
LÓPEZ RODÓ, Laureano 1920 378
DURAN FARELL, Pere 1921 248
CASASSAS i SIMÓ, Lluís 1922 187
FUSTER i ORTELLS, Joan 1922 301
LÓBEZ URQUÍA, José 1922 376
NICOLAZZI i ROVIRA, Assumpció 1922 467
TRIAS FARGAS, Ramon 1922 674
ESTAPÉ RODRÍGUEZ, Fabià 1923 255
VENTURA i BELTRAN, Vicent 1924 699
PERRAMON i PALMADA, Joaquim 1925 508
GIRALT i RAVENTÓS, Emili 1927 329
SERRATOSA i PALET, Albert 1927 639
FIGUERAS BASSOLS, Josep Maria 1928 285
GARCÍA-NIETO PARIS, Joan Nepomucè 1929 311
MARZAL FUENTES, Antonio Luis 1929 424
NADAL i OLLER, Jordi 1929 460
CALAFELL CASTELLÓ, Antonio 1930 134
MALUQUER i SOSTRES, Joaquim 1930 404
CARABÉN i RIBÓ, Armand 1931 157
PIFARRÉ RIERA, Mario 1931 518
CARREÑO PIERA, Lluís 1933 172
COMÍN ROS, Alfonso Carlos 1933 205
ARIAS VELASCO, Josep 1934 66
GINER i de SAN JULIÁN, Salvador 1934 326
MARTÍNEZ MÉNDEZ, Pere 1934 419

ROS i HOMBRAVELLA, Jacint 1934 587
SEBASTIÁN CARAZO, Luís de 1934 633
MUNS i ALBUIXECH, Joaquim 1935 452
COSTA-PAU i GARRIGA, Manuel 1936 224
JANÉ i SOLÀ, Josep 1936 366
PUNSET i CASALS, Eduard 1936 538
SANUY i GISTAU, Francesc 1936 620
SAURÍ del RÍO, Artur 1936 625
COSTAFREDA i AMORÓS, Marcel·lí 1937 223
HAZELIP, Emilia 1937 355
LLUCH i MARTÍN, Ernest 1937 392
MARULL i GOU, Josep 1937 422
PETIT i FONTSERÉ, Jordi 1937 509
ABADAL i MONTAL, Joaquim 1939 35
FARRERES i BOCHACA, Ignasi 1939 271
MUNTANER i PASCUAL, Josep M. 1939 456
SOLÀ-MORALES RUBIÓ, Manuel de 1939 646
PEDRÓS ABELLÓ, Alexandre 1940 493
RACIONERO i GRAU, Lluís 1940 545
ALABART i VILÀ, Anna 1942 41
ARANA i SAGNIER, Agustí d' 1942 59
CASAHUGA i VINARDELL, Antoni 1942 181
FINA i SANGLAS, Lluís 1942 289
MASSANA i CALVETE, Carme 1942 431
VIDAL VILLA, José María 1942 711
SALA SCHNORKOWSKI, Mercè 1943 605
PEIX i MASSIP, Jordi 1944 499
RIUS i CAMPS, Oriol 1944 575
ARGEMÍ d'ABADAL, Lluís 1945 64
CAMPS i GARCÍA, Carles 1945 148
CASALS i COUTURIER, Muriel 1945 184
DOMINGO SOLANS, Eugeni 1945 243
LLEONART i LLIBRE, Pere 1945 383
OLIVERES i BOADELLA, Arcadi 1945 475

FERNÁNDEZ de RETUERTO, Inmaculada.....1946.....275
TARRAGÓ BALAGUÉ, Marçal .....1946.....660
BERENGUER i COMAS, Eduard.....1947.....106
RIBAS i MASSANA, Frederic.....1947.....566
LLOMBART ROSA, Vicent .....1948.....386
DALLA-CORTE i CABALLERO, Gabriela .....1968.....235
CALVÓ ARMENGOL, Antoni .....1970.....136

A

ABADAL i MONTAL, Joaquim

(Donostia, 1938 – Rupià, 2016)

«*Es produeixen un seguit de canvis que afectaran les futures oportunitats econòmiques en un termini no superior als deu anys. Hem passat ja de les tradicionals indústries amb xemeneies, mirall d'una època, especialment a casa nostra, a les empreses de serveis i de manufactures amb un contingut de coneixement i una capacitat tècnica i d'informació més gran.*

Un altre canvi econòmic important és el de la localització industrial. Les ciutats mitjanes tenen més possibilitats de desenvolupament en el futur, en l'aspecte industrial i comercial, que no pas les grans àrees metropolitanes, la qualitat de vida de les quals va disminuint. Aquest fenomen ja s'està produint al cinturó de Barcelona, on el procés positiu donat per un sentit de realisme en les decisions empresarials és més gran.

Un tercer canvi que s'anirà produint és un progressiu revifament de l'empresa privada i una reducció gradual del paper del govern.

Un quart canvi, i tal vegada el més important, és el desenvolupament creixent del comerç internacional, l'increment del lliure comerç, que és la clau per a promoure el principi essencial de la llibertat econòmica».

Economista i especialista en informàtica. Va desenvolupar la seva carrera professional a Barcelona i Girona, vinculat durant molts anys al món cameral. Vinculat a les dues branques de la família Abadal, que procedeix d'Avinyó i està documentada des de 1284 (Raimon d'Abadal i Calderó, dirigent de la Lliga, avi). Promotor del *Diccionari d'Informàtica*, realitzat sota el patrocini de la Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona, i l'Assessorament de l'Institut d'Estudis Catalans. 1977 i 1984. Membre del Comitè Executiu del II Congrés Internacional de la Llengua Catalana. 1985-86. Llicenciat en Ciències Econòmiques, Universidad de Madrid, 1961. Doctor en Ciències Econòmiques, Universitat de Barcelona, 1970. Tesi Doctoral: *L'Agricultura de Catalunya en el període 1843-1868*, dirigida per Pere Voltes Bou, on estudia del període isabelí al camp català. PDADE: IESE: Universitat de Navarra, 1973. Professor d'Història Econòmica de la Facultat de Ciències Econòmiques i Empresarials, Universitat de Barcelona, 1969-1970. Professor especialista en distribució, del Ministerio de Comercio, 1969-1970. Professor d'Informàtica a l'Escola Universitària Abat Oliba, 1979-1980. Membre de l'Acadèmia de Doctors de Barcelona, 1972. Col·legiat del Col·legi d'Economistes de Catalunya. Membre de la Societat Catalana d'Economia.

Va desenrotllar una intensa activitat publicista i de divulgació, sempre defensant posicions favorables al món empresarial i a la modernització industrial.

Bibliografia de:

Diccionari d'Informàtica, Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona, 1982.

Antoni Montserrat i Solé

ABRIL i LLINÉS, Josep

(El Masnou, 1879 – Santiago de Chile, 1929)

«*La salvación de Cataluña está en su independencia*». (1925)

Empresari i activista polític, primer a Sabadell, i des de 1909 a Xile (amb antenes a Uruguai, Argentina i Cuba). Com a analista polític-econòmic, és autor d'una presentació al públic sud-americà del model de la Mancomunitat de Catalunya (1914-1924), on la vessant econòmica i pressupostària ocupa un lloc destacat. És *El provincialismo español, la Mancomunidad Catalana y su obra* (Santiago de Chile, 1925, amb Pròleg de Manuel Massó i Torrents). Aquesta obra seva —que inclou quadres estadístics i fotografies— és entre les primeres anàlisis de la Mancomunitat que descobreixen que les realitzacions d'aquest estat regional embrionari serien econòmicament rellevants. Tot i les limitacions que la Llei de mancomunitats provincials de 1911 establia per al seu finançament. O decisions com que «*se denegó la concesión de los teléfonos de Barcelona a la Corporación Catalana y se dió, en cambio, a un trust extranjero*» (*El provincialismo* (...)).

Alhora, presenta (des de Xile) els arguments econòmics de la possibilitat/necessitat de la independència de les terres catalanes, partint dels càlculs de Guillem Graell. En una línia semblant, i paral·lela en el temps, a l'encetada per Joan Crexells, Josep Llord, Jaume Alzina, Joan P. Fàbregas, o Anton Sieberer.

Segons ell, els arguments són tres: 1) els mercats: «*para la industria catalana no necesitamos el proteccionismo español; España es un mercado mísero y malpagado*r»; 2) la legislació social: «*pudiendo los obreros catalanes ser árbitros de su destino, no tienen por qué esperar que un pueblo, gobernantes y caudillos formados por castas, les permitan o les nieguen lo que está en sus propias manos*»; 3) la discriminació fiscal/inversora: dels 2.429 milions de pessetes ingressats el 1922 per l'Estat espanyol, 760 (el 31%) provenien de Catalunya (un 20% de la població de l'Estat). Un català pagava 236 pessetes/any, un espanyol només 102 pessetes. La xifra global de la inversió pública estatal a Catalunya era mínima: 66 milions (Font: J. Abril i Llinés: *Carta abierta a D. Francisco Cambó*. Santiago de Chile, 1925).

En paral·lel, publicà, també a Xile i pensant en el públic culte llatinoamericà: *Queremos a Cataluña libre y soberana, no colonia de Castilla* (Santiago de Chile, 1924). Una desmitificadora història de les Espanyes, puntualment minuciosa. Un dels seus punts forts és que, després de la descoberta d'Amèrica, i, a desgrat del protagonisme de Ferran II, i de Lluís de Santàngel i la catalanitat del finançament de la iniciativa de Cristòfol Colom, «*se privó a América de colonizadores aptos en la industria, comercio y navegación, como eran los catalanes*».

Bibliografia de:

El provincialismo español, la Mancomunidad Catalana y su obra, Santiago de Chile, 1925.

Francesc Roca i Rosell

AGELL i CASTELLS, Joan

(Barcelona, 1891 – Les Escaldes, 1978)

«*L'instrument fonamental de l'èxit nordamericà no és l'enginy portentós amb qui extreuen i treballen la riquesa agrícola i mineral (...) és una devoció gairebé religiosa del ciutadà nordamericà envers l'esperit organitzador*». (1963)

Joan Agell: *Howard Beach* (1958).

Procedent de La Habana, el 1916, va arribar a New York, on va esdevenir «John Agell» i hi va viure 50 anys, treballant (com Carner-Ribalta), en el món de les grans empreses cinematogràfiques (i, en algun moment, creant petites empreses pròpies). Alhora, va anar assajant d'organitzar el sector més polititzat dels 10.000 catalans que es deia que vivien a l'àrea metropolitana de New York. Per a aconseguir-ho va confegir una gran varietat de papers (circulars, cartes obertes, articles de premsa, cartes al director, conferències), on l'economia era gairebé sempre present, car el gruix dels seus lectors potencials eren tots aquells catalans de New York que tenien una *professió, negoci, art o ofici*. El 1932, durant una estada a Catalunya, cridat pel president Macià, quedà captivat per *els llibres de Joaquim Maurin*, on política i economia són indestriables.

Una mostra del seu treball fora l'article *El match Demsey-Carpentier*, un article-crònica de 1921 d'un combat de boxa a New York, que inclou una anàlisi quantitativa dels ingressos —perfectament legals— previstos i obtinguts pels organitzadors. L'article tenia un destinatari col·lectiu: era *Dedicat a les joventuts esportives catalanes*.

Entre 1920 i 1970, va dedicar-se a l'organització del Centre Nacionalista Català de New York, i a pintar (i a exposar la seva obra). Al Centre, connectà amb moltes personalitats, entre les quals: J. A. Gibernau, Jaume Miravitlles, Joan Ventura Sureda, Josep Escuder, Miquel Vidal i Guardiola, Carles Pi i Sunyer, Manuel Serra i Moret, Josep Pijoan, Torres-Garcia. A les seves aportacions, dedicà bona part de l'assaig *Records del Centre Català de Nova York* (Andorra, 1974).

El 1963 feu una conferència a l'Ateneu de Sant Just Desvern, on presentava la dimensió econòmica del federalisme polític, generadora de competència a tots els àmbits. Als Estats Units, «*el món dels negocis, organitzats també d'una forma federativa, els permet grans facilitats i elasticitats en les freqüents operacions d'associació i dissociació. Heus aquí el secret de l'enormitat i complexitat (perfectament manejable) d'algunes —moltes!— companyies esteses mundialment*». Segons ell, «*l'esperit organitzador dels Estats Units és la seva gran contribució al tresor comú de la civilització humana*». Només comparable, escriu, al reguitzell de grans aportacions d'Israel, Grècia, Roma, etc. Una llista de grans fites que inclou «*els Consolats de Mar catalans*».

La fórmula federativa dels EUA apareix, segons ell, 500 anys abans, el 1291 a Suïssa, i, 60 anys abans a la Confederació catalano-aragonesa. Paral·lelament, hi ha «*el magne exemple de la mil·lenària Federació Catòlica*», i l'exemple dels Ordes religiosos (com la Companyia de Jesús), que són «*eficientíssimes federacions mundials, una per una*».

El federalisme —segueix— fomenta la competència, la «*rivalitat pacífica, esportiva*» entre: 1) ciutats; 2) estats; 3) partits polítics; 4) sectes religioses; 5) universitats; 6) companyies; 7) ràdios; 8) televisions; 9) bancs; i 10) no cal dir, companyies industrials.

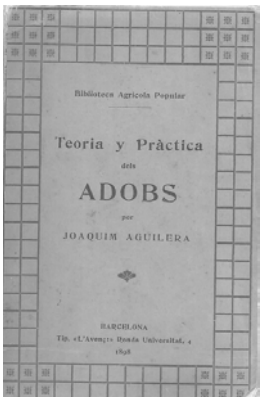
Bibliografia de:
Els Estats Units d'Amèrica: un miracle de la fòrmula federativa, Andorra, 1963.

Francesc Roca i Rosell

AGUILERA i VALENTÍ, Joaquim

(Barcelona, 1862 – Barcelona, 1926)

«*The Industry of Catalonia* (...). *textile, metallurgical and cork-stopper industries, all three of historical heritage, but* (...) *the chemical and hidroelectric industries, among others* (...) *so firmly established*». (1922)

Llicenciat en Ciències, des de 1912 fou secretari general de la Cambra Oficial d'Indústria de Barcelona (fins a la seva mort). Abans havia estat redactor destacat de la primera època (iniciada el 1899) del diari *La Veu de Catalunya;* amb Eduard Calvet havia confegit papers sobre els congressos de la International Federation of Cotton and Allied Textile Industries, en els que havia participat: Manchester (1905), Bremen (1906), Wien (1907), Paris (1909), i seria un dels factòtums de l'empresa periodística «Societat Editora Universal», dels germans Manuel i Joan Busquets George, i Amadeu Hurtado. Entre moltes altres col·laboracions, es poden destacar alguns articles a la revista bilingüe *Los Estados Unidos*, dirigida per Francesc Carbonell.

Connectats amb els seus estudis de ciències, els seus primers llibres: *Teoria i pràctica dels adobs* (Barcelona, 1898) i *Malalties de la vinya* (Barcelona, 1898). Fent un gir, a alguns

dels seus articles a *La Veu*, introdueix el tema del dèficit o espoli fiscal. En paral·lel al que, als mateixos anys, feien Ferran Alsina o Guillem Graell. Per exemple (faig servir una cita de J.M. Figueres i Artigues), en 1899 escrivia: «*és sabut que Catalunya va pagant prop de la quarta part del pressupost espanyol, però en els nous impostos creats per En Villaverde, la proporció fora* (...) *la quasi totalitat dels nous tributs*» (*La Veu de Catalunya*, 3-8-1899). L'alternativa és el concert: «*la bandera que ha servit per a cohesionar els Gremis i decidir-los en la lluita contra l'Estat ha sigut el concert econòmic, principi acceptat i propagat pel catalanisme*» (íd.).

El 1908 publicà un estudi sobre com, en 35 anys (1872-1906), es duplicà el comerç exterior català-espanyol, i sobre quines eren les seves perspectives futures. Una idea forta inicial era la de considerar «*la exportación de materias primas y, sobre todo, de minerales como signo de decadencia y pobreza*» (*Congreso de la Exportación,* Barcelona, 1908). L'accent era posat, doncs, en les exportacions de productes elaborats. Esquematitzant, els quadres estadístics deien que s'exportaven teixits, calçat, conserves, vi i oli, a les Amèriques, i taps de suro, fruita seca, llegums i vi, a Europa. També, s'iniciaven les vendes als *países mediterráneos de Oriente.* Una observació conclusiva important, vista la història aranzelària d'aquests 35 anys: «*los tratados de comercio han de influir muy débilmente en nuestro comercio de exportación*» (*id.*).

Pel que fa al futur, apunta el possible impacte negatiu per a les exportacions catalanes del procés d'industrialització llatinoamericà: «*en los países de la América Latina más adelantados, Argentina, México, Brasil, se inicia un movimiento industrial y comienzan a instalarse algunas manufacturas de algodón, que crecen y se desarrollan rápidamente al amparo de derechos ultraprotectores*». Ara, el que és clau no són els drets aranzelaris, són 4 altres factors : «*en cambio, 1) la organización mercantil; 2) la banca; 3) los transportes; 4) la presentación de las mercancías, tienen una importancia decisiva en la exportación*».

A la revista mensual *Los Estados Unidos*, publicada a Barcelona-New York-Chicago (o, una època, a New Orleans), publica alguns articles de conjunt sobre l'economia catalana. A «La agricultura catalana» explica que, per a alimentar-se, «*Cataluña ha de recurrir a las otras regiones y al extranjero (...) semejante a lo que ocurre en Bélgica*» (n. 39, 1921). A «Historia de la industria catalana», explica, citant Charles W. Macara, que «*la primera nación de Europa donde se hiló el algodón fue Cataluña*». La quasi conclusió és: «*la región catalana es una de las más importantes de Europa como densidad industrial, y quizás la primera teniendo en cuenta la variedad de industrias*» (n. 36-37, 1922). L'article sense signar «The Industry of Catalonia» és un repàs sistemàtic de l'estructura industrial catalana, amb una comparació: «*after the núm. of Italy, Catalonia is the most remarkable exemple of the harnessing of the power of water-falls*» (n. 36-37, 1922).

Bibliografia de:

Teoria i pràctica dels adobs, Barcelona, 1898.

Memòria referent al Congrés de Manchester de 1905, Barcelona, 1905.

Congreso de la Exportación, Barcelona, 1908.

La Política económica nacional y la Guerra europea, Barcelona, 1915.
La crisis industrial en Cataluña, Barcelona, 1923.

Francesc Roca i Rosell

AGUSTÍ, Miquel

(Banyoles, 1560 – Perpinyà, 1630)

«*Mon intent no és estat sinó per a que los infinits secrets de l'agricultura i ofici pastoral fossen comunicats a tota nostra nació catalana*». (1617)

LLIBRE
DELS SECRETS
DE AGRICVLTVRA CASA
RVSTICA Y PASTORAL.
RECOPILAT DE DIVERSOS AVTORS,
EN LO FVLL SEGVENT SE VEYRAN
AB LICENCIA Y PRIVILEGI.

Els detalls de l'elaboració del text i la llarga durada de l'èxit de les edicions del seu *Llibre dels secrets de agricultura, casa rústica y pastoral. Recopilat de diversos autors antics i moderns de llengües Llatina, Italiana y Francesa, a nostra vulgar llengua Catalana* (Barcelona, Esteve Liberós, 1617, Edició facsímil, Barcelona, Diputació de Barcelona-Altafulla, 1988, a cura de Lluís Argemí) han generat un interès creixent, i en diverses direccions. Basat en part en *L'agriculture et la maison rustique* (Paris, 1570), de Charles Estienne i Jean Liébault, «*el que més sorprèn no és l'enorme difusió considerada en si mateixa, sinó el fet que arribés a aconseguir aquest grau de popularitat un llibre que es pot qualificar de «tècnic»*» ha escrit Lluís Argemí (a *Història del pensament econòmic a Catalunya*. Lleida-Vic, Pagès-Eumo, 2005).

Del *Llibre dels secrets de agricultura* se n'han catalogat, entre 1617 i 1785, unes 20 edicions, sovint augmentades. Totes, a partir de la segona edició, en llengua castellana. Amb un vocabulari de 1.600 termes en 6 llengües: llatí, català, castellà, francès, italià i portuguès, que incorporà les fonts (clàssiques i modernes) del llibre.

Els peus d'impremta de les successives edicions a Barcelona, Perpinyà, Zaragoza i Madrid fan palès l'àmplia difusió del text. A partir de 1980, diverses edicions facsímils de l'original català i de la traducció castellana.

Fou prior de l'Orde del Temple a Perpinyà. La primera edició del seu llibre fou impresa a Barcelona el 1617. Emili Giralt l'ha definit com a «*Vademecum agropecuari i farmacopea domèstica*». De fet, les 3 parts de *Llibre dels secrets de agricultura* són una suma de llibres de com a mínim 7 llibres: 1) d'economia de l'empresa agroindústria, ramadera i conservera; 2) economia de la construcció de masos; 3) previsió meteorològica aplicada a l'agricultura; 4) agrimensura; 5) d'economia domèstica; 6) farmacologia; 7) geobotànica. Així, els destinataris del llibre són el propietari agrari i la mestressa de casa, però també el masover no propietari, els frares dels convents amb terres i horts, i els tècnics d'alguns oficis lligats a l'agricultura: «*no escriu per a nobles i senyors* —diu Argemí, al Pròleg de l'edició facsímil— *sinó per a pagesos* (...) *i petits propietaris rurals*».

El sorprenent èxit del *Llibre dels secrets de agricultura*, un llibre tècnic, només es pot entendre en el context d'una societat com la catalana dels segles XVII i XVIII relativament avançada, on dominava el model de l'agricultura pagesa. Un model que es caracteritza per l'explotació familiar amb gestió autònoma, la diversificació de les produccions, el respecte pel medi ambient, i la sostenibilitat. Un model que acollirà, des de mitjan segle XVII, successives especialitzacions, i es projectarà als mercats del món.

Segons el catàleg de *WorldCat*, el seu llibre és a 492 biblioteques universitàries del món. Especialment, a les de Estats Units, però, també, a Canadà, Mèxic, Colòmbia; a Europa, sobretot a Alemanya, i a algunes biblioteques del Sud-Est d'Àsia i d'Austràlia.

Bibliografia de:

Llibre dels secrets de agricultura, casa rústica y pastoral. Recopilat de diversos autors Antics y Moderns, de llengües Llatina, Italiana y Francesa, a nostra vulgar llengua Catalana, Barcelona, 1617.

Francesc Roca i Rosell

ALABART i VILÀ, Anna

(Barcelona, 1942 – Barcelona, 2012)

«*A les grans ciutats tothom està tant atrafegat que sembla que ningú no podrà preocupar-se més que dels propis problemes (...) A tots els països industrialitzats, des de finals dels anys 60, ha sorgit una sèrie de grups que, davant dels problemes socials que consideren urgents, es proposen canviar la percepció dels ciutadans i crear estats d'opinió que impulsin el canvi (...) Són els nous moviments socials (...) [que actuen] amb l'objectiu d'arribar a crear estats d'opinió que impulsin la creació d'una consciencia col·lectiva dels problemes (...) encara que no els incumbeixin directament*». (1998)

«*L'any 1996, tots els districtes de Barcelona reduïen la seva població. El 2006 (...) en canvi, tots en guanyen, excepte Nou barris que en perd. Els que més augmenten són Ciutat Vella i el districte de Sant Martí. Al "Raval" i al "Barri Gòtic" més de la meitat de la població ha nascut fora d'Espanya. A partir de l'any 1996, l'economia ha travessat una època de bonança econòmica en termes de renda i activitat i d'alça en l'esperança de vida, i dels preus d'habitatge, (...) mentre l'atur ha baixat; tanmateix les diferències entre barris es mantenen i en algun cas s'aguditzen ben fortament*». (2008).

Economista de formació, urbanista i catedràtica de Sociologia Urbana de la Facultat de Ciències Econòmiques i Empresarials, de la Universitat de Barcelona —es doctorà amb una tesi sobre *Los barrios de Barcelona y el movimiento asociativo vecinal* (1982) i serà la introductora d'aquesta matèria a la seva facultat en els anys 80s. Destacarà per la seva intensa dedicació a la direcció d'estudis sobre el creixement de la ciutat de Barcelona, l'anàlisi de la seva demografia i el desenvolupament dels seus barris, així com l'actuació i els problemes plantejats pels moviments i associacions de veïns. Mantindrà sempre una intensa

mirada interdisciplinària en el conjunt dels seus treballs de recerca. Destacarà per la seva concentració en l'estudi dels aspectes relacionats amb l'evolució i els canvis dels entorns econòmics, polítics i arquitectònics de les ciutats, així com per l'anàlisi del seu impacte sobre l'entorn econòmic, demogràfic i social en què viuen i es relacionen els seus habitants.

Preocupada per les desigualtats socials —un tema que tindrà sempre present— prioritzarà l'estudi i la denúncia d'aquells processos i polítiques de construcció i modificació de l'espai urbà generadors de dinàmiques de desequilibris econòmics i de desigualtats socials. Defensarà amb fermesa un model de ciutat equilibrada i sostenible, com objectiu pel que caldrà lluitar sempre com a «espai de ciutadania». Entre els anys 2005 i 2009 dirigirà nombrosos estudis i projectes de recerca aplicada al davant del grup de recerca que ella mateixa crearà, «Territori, Població i Ciutadania», i del que en fou directora entre 2005 i 2009. La seva intensa activitat intel·lectual estarà sempre íntimament relacionada amb l'activisme social i orientada pel seu compromís de lluita política i de treball a favor dels barris. Militant del PSUC, serà la primera en signar, l'any 1974, un escrit adreçat al Govern Civil demanant la legalització de l'«Associació de Veïns de l'Esquerra de l'Eixample». Un cop celebrades les eleccions municipals democràtiques, en acabar la dècada dels 70s, participarà en l'elaboració del primer pla de barris que tingué Barcelona, que acabarà permetent configurar els nous districtes de la ciutat, mitjançant l'organització d'un procés participatiu amb les entitats i associacions de veïns. Anys més tard, en un entorn caracteritzat per la celebració dels Jocs Olímpics de l'any 1992, dirigirà un equip tècnic que, actuant conjuntament amb les associacions de veïns, acabarà definint i impulsant el que s'anomenarà «la Barcelona dels barris», amb l'objectiu de combatre eficaçment les desigualtats i desequilibris socials, aportant una nova visió, lluny de la imatge oficial de la ciutat com a gran aparador.

Sòlidament instal·lada en la tradició barcelonesa de l'urbanisme d'esquerres, i hereva de l'ideari del Grup d'Arquitectes i Tècnics Catalans per al Progrés de l'Arquitectura Contemporània (GATCPAC), acabarà formant part d'un important llegat d'obres i actuacions, tan de millora de la ciutat com d'enfortiment dels moviments veïnals democratitzadors de Barcelona.

Bibliografía de:

La política local a Catalunya: 1983, coautor: Juli Sabaté Delgado, Barcelona, 1984.

«Els moviments socials urbans a Catalunya», *Revista Catalana de Sociologia*, núm. 7, 1998.

«La ciudad y los jóvenes», *Revista Catalana de Sociologia*, núm. 149.

«Retroceder 20 años por decreto-ley», *El País*, 24 julio 1991.

Clase poder y ciudadanía, coautors: Soledad Gràcia i Salvador Giner, Madrid, 1994.

«Territori i societat», Educació Social. *Revista d'intervenció socioeducativa*, núm. 3, Hivern 1996.

«El moviments socials urbans a Catalunya», *Revista catalana de Sociologia*, núm. 7, 1998.

«La Seguridad catalana y las encuestas de victimización de Barcelona y su zona metropolitana», coautors Josep M Aragay i Joan Sabaté, *Política y Sociedad*, núm. 19, 1992.

«Praxis ciutadana de los excluidos (el caso de los "sin papeles")», *Documentació Social*, núm. 139, 2005.

La població i l'habitatge a Sabadell, Sabadell, 1983.

El sistema polític a Catalunya, coautors: Miquel Caminal i Jordi Matas Dalmases, Barcelona, 1998.

«El mercat de l'habitatge», *Nous Horitzons*, núm. 195, 2009.

«Mobilitat residencial, solidaritat familiar i ciutadania a les regions metropolitanes», *Revista Catalana de Sociologia*, núm. 22, 2013.

Bibliografía sobre:

Sempere, Joaquim: *Los barrios de Barcelona y el movimiento asociativo vecinal*, Barcelona, 1982.

Sempere, Joaquim: «Fallece la socióloga Anna Alabart, luchadora de los barrios barceloneses», *El País*, 2 enero de 2013.

Societat Catalana d'Economia: *Panells de dones economistes catalanes*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2021

Pere Puig i Bastard

ALGARRA i POSTIUS, Jaume

(Barcelona, 1879 – Barcelona, 1948)

«*El desorden en nuestra Administración y el desbarajuste en nuestra Hacienda es cosa añeja en los anales de la historia de España*». (1924)

Estudià Dret, i de jove es relacionà amb nuclis regionalistes, el que el va fer participar en el i Congrés Universitari Català (1903), que presidí, i el i Congrés Internacional de la Llengua Catalana, de 1906, del que fou secretari. En una conferència sobre la figura de Manuel Duran i Bas (10-2-1916), va manifestar la seva adhesió a «*la resurrecció regional*». Freqüentà, des de la seva fundació el 1907, la Societat d'Estudis Econòmics, impulsada per Guillem Graell i lligada a Foment del Treball Nacional. Participà en l'Exposició d'Economia Social, que es va celebrar a Barcelona el 1911. Ostentà diversos càrrecs, entre ells secretari del Círculo de la Unión Mercantil (1911), delegat del Ministeri de Treball, Comerç i Indústria per a Catalunya i Balears (1012-1923) i director del Laboratori d'Estadística Econòmica i Financera de la Universitat de Barcelona (1916). Va ésser un dels principals promotors de la Caixa de Crèdit Comunal de la Mancomunitat de Catalunya (1914), destinada a donar finançament als ajuntaments i als sindicats agrícoles i que serví de model per a la creació el 1925 del Banco de Crédito Local espanyol. El 1910 entrà de professor a la Universitat de Barcelona, i el 1920 obtingué la càtedra

d'Economia Política i Elements d'Hisenda Pública, de la Facultat de Dret d'aquesta Universitat, succeint-hi Antonio Flores de Lemus, el brillant deixeble de Gustav Schmoller, d'Adolf Wagner i de l'expert en estadística Wilhelm Lexis. Després que Flores el 1909 es traslladés a Madrid, sortí a l'estranger per a veure quins eren els manuals d'economia més utilitzats a les principals Universitats europees, i es fixà en el *Grundiss der Politischen Œkonomie* (1893-1907), d'Eugen von Philippovich, afí al socialisme fabià, i, molt especialment, en el *Gundiss zum Studium der Politischen Œkonomie* (4 vols, 1896-1900), de Johannes Ernst Conrad, seguidor de la vella i de la jove escola històrica d'economia. D'aquest darrer traduí i anotà la 3a part del primer volum, dedicat a història del pensament econòmic. El 1914 (aquesta és la data del seu Pròleg) sortí publicada la 1ra edició d'aquesta obra (*Historia de la economía = Politische Oekonomie*), a la que afegí llargues notes seves, entre les que cal destacar les dedicades als proteccionistes catalans i a la figura de Flores de Lemus i els historicistes espanyols. Aquest llibre tingué més edicions (1925, 1941), i a l'edició de 1941 hi incorporà autors defensors de la doctrina social de l'església catòlica. A més d'aquesta obra, va traduir amb Miguel Paredes un llibre molt influent a l'època, els *Principios de Hacienda Pública*, de Luigi Einaudi (1ra ed., 1932).

En 1904 publicà *El anteproyecto de Código Civil Suizo*, en el que feia notar com els països menys anquilosats, com la Confederació Suïssa, s'anaven desprenent del codi de Napoleó i anaven inspirant els seus codis civils en el pensament jurídic germànic. Dugué a terme estudis empírics basats en mètodes estadístics. En aquest terreny, destaquen el treball *Formación del precio de las carnes en el mercado de Barcelona. Estudio de la crisis de otoño de 1911* (1912), on analitzava minuciosament les causes de l'encariment del preu de la carn i dels queviures; i l'article «Lo 'scarto' fra il prezzo del coltivatore e quello del consumatore» (*Rivista di Politica econòmica*, Roma, 1938), en el que feia una anàlisi de tots els costos que intervenien en els processos de producció i distribució i que determinaven la diferència entre el preu percebut pel cultivador i el preu pagat pel consumidor final, i on proposava un mètode per a mesurar-ne les desviacions. Cal destacar també el seu assaig sobre *La Cuestión de las clases medias y la novísima legislación para resolverla* (1915), on analitzava el creixement de les petites i mitjanes empreses i els avantatges que aquest fenomen implicava dins la marxa de l'economia, fent servir fins i tot també arguments d'Eduard Bernstein, i malgrat la tendència a la concentració en el camp de les finances, i del gran comerç, i a desgrat de la tendència a la crisi de sobreproducció —provocada per les grans empreses— que acabaven per posar en perill l'auge i l'estabilitat de les classes mitjanes.

Quan va preparar el seu primer curs 1919-1920, va començar a embastar el que serien les seves *Explicaciones Terminológicas de Economía Teorética,* que es publicarien en dos volums a primers dels anys quaranta i dels anys cinquanta, culminació de les *Notas para seguir las «Explicaciones terminológicas (...)»*, apunts de classe publicats quan s'ocupà de l'assignatura d'economia a la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona. Els autors més utilitzats eren Roscher, Knies i Schmoller, per a remarcar la importància de les estadístiques i les anàlisis monogàfiques de les institucions en l'estudi de l'economia.

Per estar implicat amb l'«Alzamiento Nacional», fou cessat com a catedràtic el 24 de desembre de 1937 i fugí a Itàlia, on es convertí en un admirador de Mussolini i del règim

portuguès d'Oliveira Salazar, a qui més tard dedicà, a l'Escola Social de Barcelona, la conferència elogiosa «La Obra social del profesor Oliveira Salazar» (29-4-1944). Durant la guerra de 1936-39 retornà a Espanya i passà a l'Escola de Comerç de Donostia, i recuperà la càtedra de la Universitat de Barcelona el 1939, quan fou nomenat membre del Claustre de la Universitat, després d'haver comparegut i estat revalidat davant del jutge instructor del procés depurador, i després de renegar del seu passat catalanista.

Té un especial interès la seva anàlisi sobre les hisendes locals, que va lligar a la història dels sistemes tributaris a Espanya, començant per la desamortització, la reforma d'Alejandro Mon de 1845, la reforma de Fernández Villaverde de 1900, els projectes de Santiago Alba de 1916, les reformes de Canalejas de 1910 (inspirada en Wagner i que introduïa figures com les contribucions especials i els arbitris amb fins no fiscals) i 1911 (que suprimia els consums i els substituïa per altres figures que en la seva opinió augmentaven la pressió fiscal). El projecte d'exaccions locals de 1910 fou recollit pel Decret-Llei del 2-2-1924, que d'acord amb ell permetia una àmplia autonomia política lligada també a una autonomia financera (conferència «Las nuevas normas de las Haciendas municipales», donada a la Cambra Oficial de la Propietat Urbana el 24-4-1924). Cal remarcar l'estudi estadístic que hi feia per a determinar el tipus de gravamen efectiu de l'impost de consum segons el nivell de la renda.

Exercí una gran influència durant anys en l'ensenyament de l'economia i la hisenda pública a la Facultat de Dret barcelonina, a través del llarg període en què regentà la seva càtedra, enfornant als seus deixebles primer les idees dels historicistes germànics i el gust per l'estadística i les anàlisis acurades. Seguint però la conjuntura política, procedí a incorporar en el seu llibre de text el que segons ell eren les excel·lències del feixisme italià, el corporativisme d'Oliveira Salazar, el nacionalsindicalisme espanyol, el nacionalsocialisme alemany i la doctrina social de l'Església, sobretot durant els primers anys de la postguerra.

Bibliografia de:

Explicaciones Terminológicas de Economía Teorética, Basades en els apunts de classe del professor Algarra del curs 1919-1920, 2 vols, Madrid, Barcelona, circa 1920.

Las nuevas normas de las Haciendas municipales, según el Decreto-ley de Administración Local, conferència a la Cambra Oficial de la Propietat Urbana de Barcelona, Barcelona, 26 d'abril de 1924].

Bibliografia sobre:

Diversos autors: «*Ictineu*», *Diccionari de les ciències de la societat als Països Catalans,* Barcelona, 1979.

Francesc Artal i Vidal

ALSINA i PARELLADA, Ferran

(Barcelona, 1861 – Barcelona, 1907)

Els catalanistes hem protestat tan enèrgicament com nos han permès fer-ho nostres forces (...) contra tot lo que ha fet o intenti fer lo Centre en perjudici moral o material de Catalunya.

Pobres d'ells que de debò fóssim separatistes! (1892)

Tècnic de la indústria tèxtil (filador, muntador de màquines) i home de confiança de l'empresari Eusebi Güell i Bacigalupi (a qui vengué la seva patent), havia viatjat per Anglaterra i Alemanya per a estudiar la tècnica en la fabricació de les panes. Va perfeccionar el teler inventat per Jacint Barrau per a la fabricació de la pana estampada i n'aconseguí doblar la producció. Fins al 1883 va portar una fàbrica a Sant Andreu, posteriorment va ser director del Vapor Vell de Sants i va participar activament a la fundació de la Colònia Güell a Santa Coloma de Cervelló i de la Cooperativa Primera del Ter, a Roda de Ter. A la seva casa del Tibidabo va fundar un museu de física experimental, que fou cedit al municipi de Barcelona el 1908, després de la seva mort. Fou un dels fundadors de la Lliga de Catalunya (1887) i membre de la Unió Catalanista, i com a tal va ésser un dels ponents de les Assemblees de Manresa (1892) i de Reus (1893). Va proposar una reorganització del treball a la fàbrica del Vapor Vell de Sants, que va provocar una forta oposició dels treballadors i fins i tot un atemptat, del que sortí il·lès (ell també anava armat, i va aconseguir fer detenir l'agressor, que fou jutjat i condemnat a 17 anys de presó). La seva reforma es basava en un acurat estudi comparatiu dels costos de la maquinària a Anglaterra i Catalunya (*Fonaments de la reforma del treball en la indústria cotonera catalana*, 1889). La reforma que proposava era reajustar la plantilla, amb acomiadaments, i consolidar la plantilla restant apujant en un 20% els jornals, concedir el dret a la jubilació als 60 anys, ajut als obrers de baixa per malaltia, i fer que les dones s'ocupessin cadascuna de quatre telers en comptes de dos. També s'ocupà de la reglamentació sobre les condicions de treballs dels nois.

Com a economista cal destacar els seus treballs presentats a les Assemblees de Manresa i Reus, publicats sota el títol *Criteri económich general catalanista* (1893), que representen el nucli central de les reivindicacions econòmiques dels regionalistes de finals de segle. El treball llegit a Manresa, on s'hi varen presentar les famoses Bases de Manresa, tractà sobre el proteccionisme, el sistema bancari, la fiscalitat i l'organització social. Per a Alsina, el proteccionisme era necessari quan es començava a implantar la indústria en un país, i en aquesta fase només s'hi aplicaven mesures aranzelàries. En una segona fase calia ja adoptar mesures governamentals que ajudessin a obtenir productes de major qualitat i més competitius. Aquestes mesures havien d'incidir sobre el capital, la mà d'obra i la intel·ligència: es tractava de millorar l'ensenyament tècnic, aconseguir convenis comercials

internacionals favorables, disminuir la càrrega fiscal sobre les activitats productives, garantir la seguretat pública, donar facilitats creditícies als fabricants, millorar els transports i les comunicacions, crear un cos consular diligent i imposar la moral en les operacions mercantils. És a dir, afavorir l'entorn en el que tenia lloc el procés de producció industrial.

Quant al sistema impositiu, proposava noves tarifes que implicaven una rebaixa substancial en relació a les vigents. Per a la contribució industrial els tipus de gravamen els feia dependre dels diferents nivells de beneficis industrials, i es movien entre l'1% i l'11,50%; en el cas de la contribució per renda, els tipus estaven en funció dels segments de renda, i oscil·laven entre el 2,10% i el 13,70%. Sostenia que les contribucions havien d'ésser proporcionals als recursos dels contribuents, i havien de gravar les utilitats, els beneficis i les rendes, però no els immobles i els capitals lligats a la producció. En tractar la qüestió social, distingia entre la *classe baixa* —que desitjava, lògicament, emancipar-se—; una *classe mitjana*, procedent de la classe baixa que s'havia pogut formar gràcies al treball i a l'estalvi; i una *classe alta*, que era l'encarregada de creat treball i riquesa, tot i que una part d'aquest grup, segons ell, no acabava de complir plenament amb aquest objectiu, el que provocava en la *classe baixa* un *desig desenfrenat* de posseir riquesa sense esforçar-se. El catalanisme havia de potenciar l'ascens de la *classe mitjana*, que constituïa l'element essencial equilibrador per a garantir l'ordre social. I aquest objectiu s'aconseguiria a base d'adequar els gremis als nous temps, la protecció al treball i el foment del cooperativisme.

La seva contribució fonamental consistí en el càlcul de l'esforç tributari de Catalunya en el finançament de l'Estat espanyol, presentat a l'Assemblea de Reus (1893), i que tingué una gran repercussió posterior. Catalunya aportava, segons els seus càlculs, com a mitjana de 1889-90 el 21,18% de la Contribució Industrial i de Comerç, és a dir, cada contribuent català pagava 4,78 pessetes, mentre que cada espanyol no català pagava menys de la meitat, és a dir 2,08 pessetes; per superfície, Catalunya pagava 273,70 pessetes/km^2 i la resta d'Espanya —sense Catalunya— 69,40 pessetes/km^2. Més xifres: a Catalunya es recaptava el 37,55% del total d'Espanya en concepte de drets d'entrada, impostos sobre càrrega i descàrrega i altres gravàmens menors relacionats amb el comerç exterior. En síntesi, per tots els conceptes tributaris, cada català, el 1889-90, aportava 25,34 pessetes per 18,91 pessetes cada espanyol no català. En termes territorials, a Catalunya es recaptaven 3.243,90 pessetes/km^2 i 871,08 pessetes/km^2 a Espanya, exclosa Catalunya. Quelcom de semblant succeïa amb l'assumpció del deute de l'Estat i el pagament dels interessos que se'n derivaven. Catalunya assumia el 20,25% del deute estatal i dels interessos corresponents. Insistia sobre l'esforç fiscal català, en uns anys en què la població de Catalunya era el 10,58% de la població de l'Estat espanyol.

Bibliografia de:

Fonaments de la Reforma del Trevall en la industria cotonera catalana, tal com s'es comensada en lo Vapor Vell de Sants, Treball llegit en la «Lliga de Catalunya», vetllada del 25 de maig de 1889, Impremta de «La Renaixensa», Barcelona, 1889.

Discurs llegit per lo President de la Lliga de Catalunya en la sessió inaugural del present any, Vetllada 21 octubre 1892, Impremta de «La Renaixensa», Barcelona, 1892.

Criteri económich general catalanista i noves científiques, Trevalls llegits en las Assembleas de Manresa (1892) y Reus (1893"), Propaganda regionalista, Impremta de «La Renaixensa», Barcelona, 1893.

Bibliografia sobre:

Artal, Francesc: *La Unió Catalanista i les noves idees sobre la política econòmica per a Catalunya*, dins «Recerques. Història, Economia, Cultura», p. 8-22, Curial, Barcelona, 1994.

Francesc Artal i Vidal

ALZINA CAULES, Jaume

(Maó, 1899 – Barcelona, 1980)

«*En cap llibre no se'ns deia que Catalunya és la que més aporta a les càrregues financeres de l'Estat espanyol i que, en canvi, no rep el terme mig que li correspon per capitació i per riquesa*». (1933)

«*Convinguem que la preponderància de l'economia catalana en relació a la general de la República, no té per base que la Natura l'hagi dotada de millors condicions, sinó que procedeix d'un major impuls i «savoir faire», fills d'una millor preparació econòmica*». (1933)

El seu pare, provinent de l'illa de Mallorca, hauria decidit instal·lar-se a Maó, tot posant en marxa un taller de producció de calçat fet a mà, després d'uns anys d'estada i de treball a Cuba. Un cop cursats els seus primers estudis a Menorca, es trasllada a viure a Barcelona, on cursarà els seus estudis superiors, primer a l'Escola d'Alts Estudis Mercantils de la Mancomunitat de Catalunya i, més tard, a la Facultat de Dret de la Universitat Autònoma de Barcelona. Fixarà la seva residència definitiva a Barcelona a partir de l'any 1925. Al llarg de la seva carrera professional, durà a terme treballs significatius i de responsabilitat creixent, en els àmbits de l'economia, la demografia, l'estadística i la hisenda pública. Col·laborarà durant uns primers anys al diari catalanista *La publicitat* així com a la revista *Economia i Finances* de la que acabarà essent-ne nomenat director l'any 1936. Publicarà, també, a altres revistes com *Catalunya Municipal*, *Industria Catalana* i *Diari mercantil*. Serà elegit president de l'Associació de Comptables de Catalunya (1928-1929) i administrador de la Fundació Cultural Bernat Metge, patrocinada per Francesc Cambó (1926-1932). Participarà, com a membre, a la Comissió Mixta de Traspàs de Serveis de l'Estat a la Generalitat de Catalunya (1936-1938) en l'etapa republicana. Durant els anys 1933 i 1938 exercirà de cap del Servei d'Estudis Econòmics i col·laborarà, a la vegada, en el Servei Central d'Estadística de la Generalitat de Catalunya, sota la direcció de Josep A. Vandellós. A partir del moment en què aquest s'exiliarà a Veneçuela, l'any 1936, passarà a dirigir el Servei Central d'Estadística de la Generalitat. Durant l'etapa dels

anys 1936-38, en què tindrà al seu càrrec l'esmentat Servei d'Estadística, aquest organisme seguirà publicant puntualment el seu acreditat *Butlletí Mensual d'Estadística* juntament amb un conjunt d'estadístiques sobre població de Catalunya. L'any 1936 dirigirà la publicació d'un voluminós treball sobre *La població de Catalunya 1936*, que contindrà informació estadística minuciosa corresponent als anys 1020, 1930 i 1936. Així mateix treballarà en aquests anys, en matèria de pressupostos municipals i sobre les produccions agropecuàries. Es veurà empès (bona part de la seva vida), segons ens indiquen, primer Francesc Roca (1996) i més tard Frederic Ribas (2008), a continuar feines i projectes que altres ja havien iniciat, «*demostrant sempre molt sòlida polivalència*». En certa manera, es pot dir que exercirà de demògraf en la línia iniciada per J. A. Vandellós, d'economista seguint les petjades de Josep Mª Tallada, d'estudiós de les finances públiques com Miquel Vidal i Guardiola, d'home de Cambó com Bausili, i d'alt funcionari com Coromines, Montoliu o Reventós.

Publicarà en aquesta època bona part de les seves principals obres: *L'economia de la Catalunya Autònoma* (1933), *Els pressupostos de les corporacions públiques* (1936) i *Els moviments demogràfics i de població a Catalunya* (1937). En el llibre que porta per títol *L'economia de la Catalunya Autònoma* (1933), recopila un conjunt d'articles anteriorment publicats al diari *La Publicitat*. Ens ofereix una visió crítica dels canvis soferts en les provisions financeres contingudes en l'Estatut de Catalunya fins a la seva aprovació definitiva a les Corts Constituents de la República. Presenta una anàlisi de la trajectòria dels pressupostos de l'Estat a Catalunya, que fins a cert punt es podria considerar com a treball precursor de les futures balances fiscals entre Catalunya i l'Estat espanyol, utilitzant procediments de càlcul relativament senzills. D'acord amb les seves dades, la recaptació tributària de l'Estat a Catalunya, en els anys 30s, hauria sigut molt superior al pes relatiu de la població catalana sobre el total espanyol (aleshores de l'11%). Tant sols la recaptació d'ingressos de l'Estat provinents de la contribució territorial mantindria una proporció semblant al pes de la població, mentre que, en el cas de la contribució d'utilitats, la recaptació representaria un 20%, i en el cas de la contribució industrial, un 26%. El conjunt de tots els impostos representaria en definitiva, el 18,8%. La despesa realitzada per l'Estat a Catalunya només representaria en canvi un 5,5% del total. Tot partint de la informació disponible sobre els pressupostos per l'any 1933 (dades publicades a la *Gaceta de Madrid,* 12 octubre 1932), ens ofereix, a més, uns càlculs sobre hipotètiques previsions d'ingressos i de despeses, que l'Estat podria acabar efectuant a Catalunya a l'exercici pressupostari de 1933, en cas d'aplicació de quatre criteris alternatius: (a) un primer criteri merament continuista, suposaria, tant pel que fa als ingressos com a les despeses estatals a Catalunya, un ritme de creixement similar als anys anteriors; l'Estat obtindria —aleshores— un 19% dels seus ingressos fiscals a Catalunya, mentre només efectuaria un 5,6% de les seves despeses; (b) aplicant un segon criteri, òbviament hipotètic, tant els ingressos com les despeses de l'Estat s'ajustarien al pes relatiu de la població que Catalunya té sobre el conjunt del país; (c) segons un tercer criteri, també hipotètic, tant els ingressos com les despeses s'ajustarien al criteri del % que la superfície de Catalunya representa sobre el total d'Espanya (12,1%);

(d) una quarta hipòtesi: tant les despeses com els ingressos de l'Estat a Catalunya a l'any 1933, s'ajustarien al contingut d'un Pla d'Ingressos i Despeses de la Monarquia de 1930 (l'Estat recaptaria un 6,1% dels seus ingressos a Catalunya i hauria d'efectuar un 19,7% de les seves despeses a Catalunya!). Dues de les hipòtesis plantejades resultarien sens dubte favorables per Catalunya, però impossibles d'aplicar, i fins i tot injustes a judici de l'autor. El Govern Central no estaria d'acord amb uns mecanismes d'assignació de despeses de l'Estat i de recaptació d'ingressos, que comportarien cedir a Catalunya, dins del marc del nou sistema autonòmic, una quantia de recursos fiscals molt propera, o equivalent, a les seves necessitats totals. El Parlament espanyol, en aprovar finalment el tracte fiscal a oferir a Catalunya, en el nou marc estatutari, hauria optat, però, per una fórmula clarament insuficient i injusta pel futur desenvolupament pressupostari de la nova Catalunya autònoma.

En un segon llibre, que porta per títol *Els pressupostos de les corporacions públiques*, recopila, l'any 1936, un extens i minuciós treball estadístic, parcialment publicat ja en forma de suplements, a la revista *Catalunya Municipal*. L'interès mostrat per un conjunt de persones vinculades al món de les finances públiques de Catalunya, hauria induït l'autor, segons ell afirma, a fer públic sota el format de un únic llibre relligat el conjunt d'aquest treball, degudament estructurat i revisat. Assenyala, a la vegada, el seu propòsit de dur a terme futurs treballs —l'aparició dels quals ens consta— que, a més d'aprofundir sobre les finances públiques de Catalunya, haurien de permetre avaluar, en una visió de conjunt, el potencial del conjunt de l'economia catalana.

L'any 1938 s'exilia a França, juntament amb la seva esposa i dos fills, i passa a residir a Paris fins l'any 1942. En aquesta capital treballarà un cop més per Francesc Cambó, en assumptes vinculats al món econòmic i cultural —tot i no haver estat mai militant de la Lliga. Reprèn a la vegada alguns treballs en el camp de l'estadística econòmica, sota la supervisió professor Charles Rist, reconegut catedràtic d'economia de la Universitat de París i director-fundador de «l'Institut Scientifique de Recherches Économiques et Sociales» (ISRES). Rist era en aquells moments un professor conegut internacionalment i molt tingut en compte a les Facultats de Dret i Economia de les Universitats espanyoles, on els seus llibres eren extensament utilitzats. En tornar a Barcelona, l'any 1942, ocuparà càrrecs a diversos centres d'estudis econòmics. L'any 1947 guanyarà el premi Francesc Cambó, de la Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País, amb una obra titulada *Francesc A. Cambó Batlle: Economista*. Sota l'empara del qui havia estat professor seu a l'Escola d'Alts Estudis Mercantils —Pere Gual Villalbí—, treballarà dins del Foment del Treball Nacional, a la seu a Barcelona del «Consejo Superior de Investigaciones Científicas» (1955-1971). Col·laborarà bona part d'aquests anys a les revistes *Cuadernos de Información Económica i Cuadernos de Información Económica y Sociológica* (CSIC). A més de dur a terme altres diversos treballs, com a membre del Consell de redacció, primer, i més tard, com a secretari general de la revista, publicarà en els primers anys un extens treball, sota el títol de *Investigación analítica sobre el movimiento de población en Catalunya*. A aquesta etapa corresponen, així mateix, altres publicacions d'articles i estudis diversos: *La electricidad y el campo español* (Madrid, 1943); *La industria textil española* (1964);

Acerca de la crisis internacional de la industria algodonera (1965); *La agricultura española y el Mercado Común* (1968). Col·laborarà també amb el Instituto Español de Estudios Mediterráneos (des de 1963) i amb el Consejo Mediterráneo de Economías Regionales (1966-1972). Durà a terme (v. Frederic Ribas, 2008) també, a la dècada dels anys 60, una tasca de participació intensa en el debat polític al voltant dels hipotètics drets sobre l'ús prioritari de l'aigua dels diferents territoris i grups de la Confederació Hidrogràfica de l'Ebre. Debat que se centraria en la qüestió dels drets sobre l'ús dels recursos hidràulics aigües amunt i aigües avall. S'oposarà de manera rotunda a les solucions plantejades sobre la base del desmembrament o separació de determinades comarques lleidatanes del Principat per tal enfortir la creació de nous territoris des dels que arribar a nous pactes i solucions polítics. Acabarà dimitint del seu càrrec de secretari executiu del Consejo Mediterráneo de Economías Regionales l'any 1968, davant de la publicació oficial d'un nou projecte de divisió territorial en la temuda línia de disgregació política de les comarques.

Bibliografia de:

L'economia de la Catalunya autònoma, Pròleg de Josep M. Tallada, Tipografia Emporium, Barcelona, 1933.

Els pressupostos de les corporacions públiques, Barcelona, 1936.

Els moviments demogràfics i de població a Catalunya, Barcelona, 1937.

«El comercio exterior en conexión con la producción y el consumo». *Cuadernos de Información económica*, núm. XXI-XXII, Sección de Economía del Centro de Estudios Económicos y Sociales del C.S.I.C., p.31-68, Barcelona, junio–diciembre 1965.

«Investigación analítica sobre la evolución demográfica de Catalunya». *Cuadernos de Información económica y sociológica*, núm. 7, juny 1965.

«La población de Barcelona». *Análisis de Sociología*, año 1, p. 108-117, juny 1966.

«La agricultura española y el Mercado Común», *Cuadernos de Información económica*, núm. XVII-XVIII, Sección de Economía del Centro de Estudios Económicos y Sociales del C.S.I.C., p. 11-82, Barcelona, junio–diciembre 1967

Bibliografia sobre:

Artal, Francesc; Gasch, Emili; Massana, Carme; i Roca, Francesc: *El pensament econòmic català durant la República i la guerra (1931-1939).* Col·lecció estudis i documents, 28, p. 99-114; 263-267; 297, Edicions 62, Barcelona, 1976.

Roca Rosell, Francesc: *El pensament econòmic català (1900-1970)*, Vol. II, «Jaume Alzina. El problema de les previsions econòmiques», p. 120-125, 1996.

Ribas Massana, Frederic: *Retrat d'una elit catalanista. Deixebles i hereus de Cambó: vuit personatges*, v. «Jaume Alzina Caules, entre Menorca i l'economia de Catalunya», p. 175-184, Editorial Sunya, Barcelona, 2008.

Pere Puig i Bastard

AMAT de PALOU i PONT, Jaume

(Sabadell, 1753 – Sevilla, 1819)

«*Tengo por cierto que el comercio y las artes de Barcelona hubieran hecho mayores progresos en estos últimos treinta años si entre comerciantes y artesanos hubiera reinado más el deseo de ser ricos y menos el de parecerlo*». (1789)

OBSERVACIONES
DE UN COMERCIANTE
DEL ELOGIO
CONDE DE GAUSA,
DE GENEROS ESTRANGEROS,
DE MUSELINAS.
JAYME AMAT Y PONT.
CON LICENCIA.

A més de pintor i comerciant, destacà com a economista defensor del proteccionisme a la nova indústria per mitjà del prohibicionisme —compatible amb la llibertat en el mercat interior— i sense comptar amb l'organització dels gremis. Ell i el seu germà Fèlix pertanyien a una família cultivada de comerciants amb fàbrica a Sallent. Els seus nebots, grans erudits, eren Fèlix (el bisbe) i Ignasi Torres Amat.

Fou introductor de noves tècniques de producció en telers per a l'obtenció de draps, gases, baietons, cintes, mitges, cotons, velluts i altres tipus de teixits. Ell fou qui subministrà dades al fiscal de l'Audiència, Francisco de Zamora, per als informes que confeccionava per al govern. El 1793 s'arruïnà precisament perquè Zamora no li retornà un préstec sense interessos, i això el va fer entrar en una situació econòmica plena de dificultats, de forma que va haver de recórrer a la solidaritat familiar. Va morir a Sevilla, on va anar a acompanyar els darrers moments d'un fill, durant la pesta de 1819.

La seva obra fonamental *Observaciones de un comerciante...* (1789) és paral·lela al *Report on manufactures* (1791) del nord-americà Alexander Hamilton, on es defensava la protecció al naixement d'una indústria, tot i que els seus raonaments eren molt més simples. Una fàbrica que començava no podia suportar la competència de les d'altres països més desenvolupats, amb una indústria ja consolidada. La prohibició afavoria l'obtenció de beneficis, això atreia els inversors i a poc a poc s'anava establint la competència entre empreses, i propiciant per tant amb ella la millora de la qualitat dels productes. Les *Observaciones de un comerciante* constitueixen, segons Ernest Lluch, la primera defensa de la indústria feta per un mateix industrial o comerciant. Amat, a més de constatar el creixement de la indústria catalana gràcies a les mesures prohibitives, defensava que era lícit l'obtenció d'un benefici màxim i l'anhel de voler esdevenir ric i, conseqüentment, de poder portar una vida luxosa. S'enfrontà a Cabarrús quan aquest sostenia que el prohibicionisme no havia conduït al creixement industrial. A les *Observaciones sobre el Real Decreto de 7 de septiembre de 1789 (...)* (1789), relatiu a la permissió de l'entrada de mussolines estrangeres, que Ernest Lluch li atribueix, va exposar els efectes positius, sobre la indústria catalana, del prohibicionisme de les Reials Pragmàtiques de 24 de juny de 1770, car de passada amb elles es va evitar la sortida de capitals. A *Observaciones de un comerciante* manifestava tenir com a model la indústria anglesa, que per cert havia practicat el prohibicionisme per a protegir els seus productes i la seva marina mercant. Per a ell, el prohibicionisme radical era també la forma més eficaç de combatre el contraban.

En relació amb la polèmica sobre la prohibició d'entrar mussolines, Ernest Lluch contraposa la seva posició a la de Jovellanos, el qual pensava que era inútil prohibir-les, perquè Espanya mai aconseguiria produir-les en grans quantitats ni competir amb l'estranger; a més, el desconeixement de la indústria catalana per part de l'il·lustrat asturià era notori, ja que creia que s'hi obtenien productes de poca qualitat, tant de cotó com en el cas de les mussolines. No era pas aquesta la seva posició, que tingué el mèrit d'intuir que pel costat de la indústria tèxtil es donaven unes condicions molt favorables per al desenvolupament, la possibilitat d'obtenir molts guanys (el benefici màxim) i que s'obrien, amb ella, les portes de la revolució industrial.

Bibliografia de:

Observaciones de un comerciante (...), Barcelona, 1789.

Bibliografia sobre:

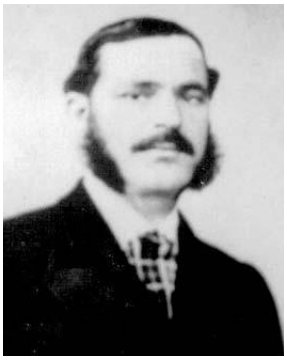
Lluch, Ernest: «I. Jaume Amat», dins *El pensament econòmic a Catalunya (1760-1840). Els orígens ideològics del proteccionisme i la presa de consciència de la burgesia catalana*, p. 280-296, Barcelona, 1973 (2na edició, 2009).

Francesc Artal i Vidal

AMENGUAL BEGOVICH, Esteve

(Maó, 1829 – Barcelona, 1901)

«*La compleja información sobre la marina mercante está por encima de las divisiones que separan las escuelas económicas*». (1879)

Amb estudis de nàutica a Gibraltar, dedicà 30 anys de la seva vida a la navegació per l'Atlàntic (i l'Índic, fins a Filipines), i, instal·lat a Barcelona als darrers 20 anys de la seva vida, va tenir una certa participació en la vida associativa (fou vocal de la Junta del Port i de la Cambra de Comerç), en el món financer (fou fundador del Banc de Foment), i en el govern municipal de la ciutat.

Mentre navegà, com a pilot i com a capità de fragata, va escriure molts articles a la premsa de Menorca: cròniques, en les que és sempre perceptible el rerefons comercial. Entre 1860 i 1866, publica 64 articles a *Diario de Menorca*, dels que 43 eren dedicats a New Orleans (i al cotó), New York i altres ciutats i ports d'Estats Units. Des de 1867 publica a *El Menorquín*, des de 1868 a *Diario de Mahón*, i des de 1871 a *El Constitucional*.

Per bé que, el 1859, publicà un relat del setge de Sebastopol i la guerra de Crimea (on el blat era una peça central de l'equilibri econòmic català), no començà a publicar opuscles i reculls a l'entorn de la «indústria marinera» i la política econòmica fins a la seva instal·lació a Barcelona. El seu punt inicial és la relativa decadència de la construcció naval al conjunt de

l'estat espanyol, motivada per la nova política comercial iniciada el 1869 per Laureà Figuerola. Tot i que escriu que «*no he de ser yo quien penetre en el espinoso terreno de la controversia entre la protección y el librecambio*» (*La industria naviera*, 1879), el cert és que la supressió del dret diferencial de bandera —efectiva, a partir de 1876— va incidir negativament en la indústria naval de l'Estat espanyol: «*la marina de España es la única desheretada dentro del régimen de protección*». Ho demostra amb estadístiques, i amb una sintètica explicació dels dos segles (1646-1849) de lleis protectores a Anglaterra, i del proteccionisme dels Estats Units quan assoleixen la independència.

A Anglaterra, la protecció, de fet, continua, car, per exemple «*los elevados derechos que impone al vino español ¿no es protección a su cerveza?*». Sense parlar de «*la protección por medio de cañones*» que practica Anglaterra, per exemple, a les rutes d'entrada a Afganistan.

El cas d'Estats Units és semblant, escriu, car «*los Estados Unidos, tan pronto como quedaron constituídos en nación independiente adoptaron, también, medidas restrictivas*». En canvi, a l'Estat espanyol, per exemple, «*hemos perdido la importación de bacalao en bandera española, tampoco tenemos la importación de guano, ni la de cacao*».

Després de la guerra hispano-nordamericana de 1898, ell, com Eduard Maristany, o Josep Alemany i Milà, tindran interès en presentar a l'opinió pública una visió no negativa de la vida política i econòmica dels Estats Units. Així, publicarà *Mis 30 viajes y excursiones a los Estados Unidos* (1899), on sintetitza la seva trajectòria professional, iniciada el 1846 a New Orleans, «*la ciudad de la gran exportación de los productos agrícolas*». Entre altres temes, a New Orleans hi anirà coneixent (fins al darrer viatge, el 1880) unes 20-25 famílies menorquines, i una xifra semblant de famílies catalanes. També, presenta altres ciutats: Charleston, el gran port exportador de cotó, New York, on anirà 12 vegades (amb una estada de 6 mesos el 1864), Key West, Washington, Savannah, on compra cotó, fusta i resina, i Boston, que defineix com *la Atenas del Norte*.

Bibliografia de:

Mis viajes a la Crimea durante del sitio de Sebastopol, Barcelona, 1859.

La industria naviera, Barelona, 1879.

Información marinera, Barcelona, 1881.

La apertura del istmo de Panamá, Barcelona, 1881.

El puerto de Barcelona, Barcelona, 1888.

Mis 30 viajes y excursiones a los Estados Unidos, Barcelona, 1899.

Francesc Roca i Rosell

AMENGUAL i ANDREU, Bartomeu

(Felanitx, 1866 – Barcelona, 1961)

«*En Suiza, con el nombre de Kurtaxe, los hoteles pagan a las Sociedades encargadas de fomentar la industria de forasteros, una pequeña cantidad por persona y por día*». (1903)

Ramon Casas: *Bartomeu Amengual.*

Amb estudis de Dret a la Universitat de Barcelona i, des de 1889, una inicial forta dedicació al periodisme (a *La Almudaina*, *La Vanguardia*, *Diario de Barcelona*), Amengual treballarà, més de 50 anys, entre 1902 i 1957, a la Cambra Oficial de Comerç i Navegació de Barcelona. El context europeu, als anys de la Primera Globalització de l'economia mundial (1880-1914), era especialment favorable. Amengual, en nom de la Cambra, presentaria ponències (sovint, editades) a congressos: a Liège (1906), Milano (1907), Praga (1908), Budapest (1913). Els temes bàsics eren la pròpia organització/associació dels comerciants afiliats a les cambres, i les necessitats i els continguts de la formació a les escoles mercantils destinades al sector. També, informes com *Zonas neutrales. Estudio sobre el proyecto de Zona franca en el Delta del Llobregat* (Barcelona, 1903), o manuals com *Curso de publicidad y organización* (Barcelona, 1920). I un assaig de maduresa*: Los caminos de la paz económica* (Barcelona, 1952).

Ara, el seu text que ha estat més citat, i reeditat dues vegades, és *La industria de los forasteros* (Palma de Mallorca, 1903. Pròleg de Joan Alcover). La nova indústria que proposa, partint d'uns articles de Miquel dels Sants Oliver, havia estat inventada, feia pocs anys, a Suïssa, al Tirol, i als Alps francesos i italians. La iniciativa era público-privada. L'objectiu era crear les condicions —i les infraestructures— per fer arribar a l'alta muntanya del centre d'Europa (i a la Serra de Tramuntana de Mallorca), uns viatgers/visitants delerosos de natura verge. De moment, cap projecte de turisme de sol-i-platja.

Amb l'impuls d'Amengual, la Cambra de Comerç de Mallorca, amb Enric Alzamora i Gomà al capdavant, va posar en marxa, el 1905, la Societat del Foment del Turisme de Mallorca, seguint el model dels «Syndicat d'Initiative». A Barcelona, va aconseguir que Ajuntament i Cambra es posessin d'acord, el 1909, per a constituir la «Societat d'Atracció de Forasters» (SAF), que dirigiria Marià Rubió i Bellver, i editaria la revista *Barcelona-Atracción*. Els inicis del turisme urbà, amb només París com a antecedent. La indústria turística va rebre (com altres, com, per exemple, la indústria llanera anglesa del XVIII) el suport del sector públic.

Bibliografia de:

La industria de los forasteros. Pròleg de Joan Alcover, Amengual y Muntaner, Palma de Mallorca, 1903.

Zonas neutrales, Barcelona, 1903.

Les compilations des usages commerciaux, Mons, 1908.

El Congreso de Budapest sobre la enseñanza mercantil, Barcelona, 1913.

Industrias italianas. Memoria de un viaje oficial, Barcelona, 1930.

Bibliografia sobre:

Roca, Francesc: «Repensar Catalunya: la proposta modernitzadora», a DD.AA.: *La Resposta Catalana a la crisi i la pèrdua colonial de 1898*. Barcelona, 1998.

Francesc Roca i Rosell

ANGLASELL i SERRANO, Ramon

(Barcelona, 1821 – Premià de Dalt, 1863)

«*La Economía política no sólo tiene por objeto determinar les leyes naturales que presiden a la producción, distribución y consumo de la riqueza, sino que como ciencia política deduce de ellas las reglas de gobierno aplicables en la parte económica a las sociedades humanas*». (1858)

Deixeble d'Eudald Jaumeandreu a la càtedra d'Economia Política de la Junta de Comerç, en el curs 1837-38. Fou membre de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, de la de Jurisprudència i Legislació, de la Societat Econòmica Barcelonina d'Amics del País i fundador de l'Ateneu Català en 1860. El 1851 substituí Manuel Colmeiro a la càtedra d'Economia Política i Dret Públic i Administratiu de la Universidad de Santiago de Compostela. Dos anys més tard, va substituir Laureà Figuerola a la càtedra de Dret Administratiu i Economia Política de la Universitat de Barcelona, i poc després ocupà la càtedra d'Institucions d'Hisenda Pública a Espanya. També fou elegit regidor de l'Ajuntament de Barcelona (1847) i diputat a Corts (1863).

El seu discurs pronunciat a la Junta General Extraordinària de la Societat Catalana General de Crèdit el 24-6-1859 versava sobre les causes de la depreciació dels valors mobiliaris. No hi havia, afirmava, prou capital circulant per a cobrir el valor de tots els títols emesos, car es posaven en funcionament empreses que requerien més capital del que es podia disposar. Quan es va constituir l'Ateneu Català el 1860, va explicar la tradició a Catalunya de les escoles industrials, i va posar de manifest el baix nivell de coneixements teòrics i pràctics que tenien els científics sobre la realitat en què es movien.

El *Compendio de las lecciones de Economía política* (1858), recull de les explicacions que va donar als seus alumnes des de la seva càtedra, té dues parts: una teòrica, i una segona que conté recomanacions al govern per a actuar. La seva teoria del valor coincidia amb la de Frédéric Bastiat: «*El valor és la relació entre dos serveis canviats*». Criticava Smith i Ricardo, i sobretot rebutjava que el valor i el preu es poguessin fonamentar en el treball, perquè en un

moment determinat i a diferents llocs una mateixa quantitat i qualitat de treball podia ésser retribuïda, segons ell, de forma diferent. Definia el valor com la utilitat que un bé podia reportar en el seu ús o en el seu canvi. Per a ell, les lleis fonamentals eren la llei del cost de producció (d'on es deduïa el preu natural) i la llei de l'oferta i la demanda. Considerava que el treball era el principal mitjà de producció, el segon «*els dons i agents naturals i el sòl*», i el tercer el capital, tant el que era susceptible de circular com el que es trobava en estoc. Per a Anglasell el capital no era només el diner, sinó també les primeres matèries, les màquines i els instruments, els animals, els edificis, els productes acabats i àdhuc els coneixements i les «utilitats immaterials» destinades a produir riquesa. Tots aquests factors formaven el que anomenava els *mitjans directes de producció*.

Va analitzar també els pros i els contres de la maquinització, per acabar concloent que si bé en un primer moment la introducció de maquinària més moderna podia reduir la mà d'obra, a un termini més llarg resultava molt més beneficiosa, ja que permetia fabricar a més baix preu, fer créixer la producció i augmentar l'ocupació. Entre els *mitjans indirectes de producció* col·locava la moneda, el crèdit, «la llei natural de la concurrència» i la influència del govern. La funció de la concurrència (entre treballadors, empresaris, capitalistes i propietaris) permetia la regulació de l'equilibri industrial.

Quant a la distribució de la riquesa, seguint Rossi, feia la distinció entre els béns que formaven part de la distribució i les persones o agents entre els que aquesta s'efectuava. La distribució es produïa perquè s'havien creat uns productes sobre els que s'havia concretat un valor de canvi a través dels mercats. Anglasell distingia quatre classes de coparticipants: els treballadors, els posseïdors de mitjans naturals limitats, els capitalistes i el govern. Els primers participaven amb el salari, els segons i els tercers amb el premi o interès, i l'Estat amb l'impost, el tribut o la contribució. Tot aquest circuit de la distribució acabava per generar «*l'harmonia en el món econòmic*», seguint el model de Bastiat, ja que tot el procés estava presidit per «*lleis constants*» i per «*principis naturals*». Per a ell, la producció i el consum tendien de forma natural a l'equilibri.

La segona part del *Compendio* (...) era dedicada a les mesures a adoptar pels governs (sempre respectant la propietat privada), els quals havien d'establir prohibicions només en casos que es poguessin justificar de forma raonada. Per a ell, el lliure canvi era adequat en el terreny abstracte, però podia no ésser-ho en circumstàncies especials; depenia del país i en quin moment s'apliqués. No es podia establir la llibertat de compra a l'estranger si això havia de perjudicar la fabricació dels mateixos productes en el país que pretenia fer la compra. La protecció esdevenia totalment inmprescindible quan es donava el cas d'una indústria naixent. L'Economia Política s'havia d'aplicar als habitants d'una *nació* concreta i no a «*la universalitat del llinatge humà*» i, per tant, calia limitar la concurrència estrangera segons quins fossin els interessos de cada nació. Però calia anar amb compte, deia, ja que el proteccionisme podia no estimular la modernització industrial i, a més, els preus més elevats podien afavorir el contraban, i no s'havien de posar aranzels excessius a l'entrada de matèries primeres si el país n'escassejava. Hom admetia que, després d'una primera etapa proteccionista, convenia anar abaixant aranzels amb l'objectiu de convertir en més competitiva la pròpia indústria.

Per a ell, l'Estat havia d'intervenir poc en l'economia, i deixar la producció en mans de la indústria privada, a la que havia de donar facilitats per tal que pogués dur a terme les seves funcions. Per a l'agricultura, defensava els contractes de parceria i els arrendaments a llarg termini. Corresponia afavorir l'acumulació de capital, que havia de dirigir-se vers el progrés industrial. L'Estat havia de vetllar perquè la circulació dinerària estigués en concordança amb les necessitats de cada moment del mercat. Tot havia d'anar presidit per la llibertat de mercat, i l'únic que calia regular era la concurrència exterior. En la distribució de rendes era necessari deixar fer a les regles del lliure mercat, essent rebutjades explícitament qualssevol proposicions sorgides de les esquerres que ell anomenava socialistes (des de Plató, Tomàs Morus i Campanella fins a Saint-Simon, Louis Blanc, Owen o Fourier) o comunistes (Cabet).

Bibliografia de:

Compendio de las lecciones de Economía Política, Tomás Gorchs, Barcelona, 1858.

Exposición a SM por la Sociedad Económica Barcelonesa de Amigos del País, *Diario de Barcelona*, 1858.

Bibliografia sobre:

Ateneo Barcelonés: *Acta de la sesión solemne para honrar la memoria de D. Ramón Anglasell celebrada en el salón de Cátedras el día 16 de junio de 1878,* a càrrec de Francesc Miquel i Badia, Josep Flaquer, Joan Baptista Orriols i Manuel Duran i Bas, Barcelona, 1878.

Francesc Artal i Vidal

ANGULO i d'AGUSTÍ, Isidor

(Girona, 1812 – L'Hospitalet de Llobregat, 1854)

«*Por cada copista que había antes del descubrimiento de la imprenta, hoy hay cincuenta impresores*». (1852)

ARTICULOS

DEL SOCIO

DEL INSTITUTO AGRICOLA CATALAN DE SAN ISIDRO,

D. ISIDORO DE ANGULO,

SOBRE LA DIVISION TERRITORIAL Y LA AGRICULTURA,

ACOGIDOS Y APROBADOS SATISFACTORIAMENTE

POR LA JUNTA DIRECTIVA Y CONSEJO CIENTÍFICO DE DICHO INSTITUTO,

Y PUBLICADOS BAJO LOS AUSPICIOS

DE LAS MISMAS.

Una estada de llarga durada, entre 1833 i 1839, a diferents països d'Europa i als Estats Units (on treballà ocasionalment al consolat espanyol a Philadelphia), va permetre al jove gran propietari agrari a participar en les tasques de les corporacions que maldaven per la modernització/industrialització de l'agricultura catalana. Va presentar memòries sobre conreus i tècniques agràries a l'Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona, a la Societat Econòmica d'Amics del País (amb *El presente y porvenir económico de la agricultura catalana*, Barcelona, 1852), o a l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre.

Alumne d'Eudald Jaumeandreu al seu curs d'Economia Política de la Junta de Comerç, el 1841 (i fins 1843) esdevindria vicepresident d'aquesta Junta. El 1846 esdevingué president d'una empresa agroalimentària innovadora de grans dimensions: la «Companyia Agrícola Catalana».

A *La división territorial y la agricultura* (Barcelona, 1852), fa un repàs incisiu dels diferents models d'empresa agrària als Estats avançats d'Europa. Successivament: Suïssa, Holanda, Bèlgica i Itàlia, França, Confederació Germànica i Prussia, Àustria, i Anglaterra, i a l'Imperi Rus i als Estats Units.

L'objectiu —tot polemitzant amb Jaume Llansó i Narcís Fages de Romà— és descobrir si les dimensions de l'empresa agrària (la «divisió territorial») són o no rellevants per al seu bon funcionament. Car el projecte de canvis al Codi civil espanyol podria anul·lar el sistema català que havia evitat la fragmentació/divisió de les herències i l'esmicolament de les empreses. Segons ell, els canvis en els articles 642 i 646 serien «*un golpe mil veces más funesto que el de los males causados por la competencia extranjera*» (*La división* (...)). Un canvi en les lleis d'herència podria ésser molt més greu que la no-protecció aranzelària. I les agricultures més avançades (que eren, aleshores, la nordamericana i la russa) eren agricultures amb predomini de les grans empreses: de «*la propiedad acumulada favorecida por la aristocracia rusa*» i de «*la propiedad acumulada protegida por la democracia americana*» (*id.*).

Alhora, calia avançar en la innovació tecnològica tenint en compte que —el 1850!— estaven desapareixent les barreres entre agricultura, ramaderia, indústria, transports i comerç, i que els efectes globals de les noves tecnologies eren positius. Fins i tot, pel que fa a l'ocupació: «*todo el mundo sabe que la maquinaria ha introducido la regularidad, la perfección, el aumento y la baratura en los productos y que no ha disminuido sino acrecentado el número de trabajadores*» (*id.*).

Bibliografia de:

La división territorial y la agricultura, Barcelona, 1852.

El presente y porvenir económico de la agricultura catalana, Barcelona, 1852.

Francesc Roca i Rosell

ARANA i SAGNIER, Agustí d'

(Barcelona, 1942 – Barcelona, 2015)

«*La estructura vertical del templo de Gaudí contrasta con la cuadrícula regular del ensanche de Cerdà. Ésta, receptáculo de la agitada vida práctica de la ciudad, tal vez podría ver en aquélla —si quiere prescindir de culpas y expiaciones— la aspiración a una comunidad unida por referencias comunes fuertes. En cualquier caso, la Sagrada Familia tal vez simboliza que Barcelona se encuentra frente a su particular versión de ese reto tan contemporáneo: salvar la unidad moral y política en un contexto culturalmente muy heterogéneo*». (2015)

Va cursar els estudis de Batxillerat al Col·legi dels Jesuïtes de Sarrià. L'any 1959 inicià els seus estudis superiors a ESADE (Escola Superior d'Administració d'Empreses) on es va llicenciar l'any 1964 en Ciències Empresarials, en la que fou la primera promoció d'aquella Escola. Combinà els estudis a ESADE amb els de Filosofia i Lletres a la Universitat de Barcelona. La tesi de Llicenciatura, de títol *Perdón y conciencia juzgante en La Fenomenologia del Espíritu de Hegel* fou llegida el mes d'octubre de 1979 a la Universitat Autònoma de Barcelona. El catedràtic de filosofia Joaquim Maristany del Rayo va dirigir la tesi de Llicenciatura i també la tesi Doctoral en Filosofia i Lletres, de data febrer de 1994, amb el títol *Hegel y la Economia Política,* tesi finalment no llegida. En aquesta tesi doctoral hi ha una reflexió sobre les categories de l'economia política, fonamentades en les idees de llibertat, igualtat i individu, segons la visió que Hegel té de la societat civil. Ja havia publicat l'any 1982, a la revista de filosofia *Enrahonar*, un assaig de títol «Escepticismo y eticidad en la Fenomenologia del Espíritu de Hegel».

Fou una constant en la seva vida intel·lectual la reflexió sobre el significat de l'Economia Política com una cultura específica de la modernitat. Una Economia Política que només va poder esdevenir objecte d'estudi propi quan el discurs econòmic es va emancipar de la religió i de la política; àmbits aquests que foren hegemònics en el món de les idees fins al segle XVIII. Aquesta emancipació de l'economia ha esdevingut dominant en els nostres dies, en relació a altres dimensions de la vida humana. La investigació sobre el procés i els criteris que permeten a l'economia política confegir un discurs analític susceptible de poder ésser qualificat de «científic», i com a tal ésser homologable a altres disciplines de les ciències socials, es fa palesa en un article sobre la monumental *History of Economic Analysis*, de Joseph Alois Schumpeter. Aquest article, de títol «Schumpeter y la Historia de la Ciencia Económica» el vàrem publicar conjuntament l'any 1972 a la *Revista Española de Economía*, pocs mesos després de la traducció castellana de la *History* (...) a càrrec del professor i filòsof Manuel Sacristán Luzón (1925-1985).

En la seva etapa professional, va prestar serveis en el sector privat (1965-1980) i en el sector públic (1980-2004). En el sector privat, va treballar a Catalana de Gas els anys 1965-1968. En el Servei d'Estudis de Banca Catalana —que va dirigir Artur Saurí del Rio (1936-2008) tots els anys d'existència del Servei des del 1964 fins al 1988—, hi va treballar els anys 1968-1973, on fou co-redactor de la publicació mensual *Inforex* (Informació sobre Comerç Exterior) i de la publicació de caràcter anual *Evolució de l'economia catalana*. Els anys 1968-1971 va ser membre del CEP (Centre d'Estudis de Planificació) —del que en foren fundadors Lourdes Benería, Josep Grifoll i Josep M. Bricall (que actuà de director)— on hi va publicar l'any 1969 a *Papers de Seminari* el text «Algunes perspectives sobre l'evolució del sistema financer iugoslau». Va participar de manera activa en els debats sobre les perspectives de l'economia catalana després del franquisme i sobre les característiques de l'economia marxista i la planificació central a les economies comunistes. Aquestes foren les principals matèries de reflexió i anàlisi en aquella etapa inicial del CEP. Els anys 1975-1979 va treballar a l'empresa del sector del ciment Pioneer, dirigida aquells anys per Jaume de Sivatte i Algueró (1939-2016), antic alumne d'ESADE i amic.

En la seva biografia professional, destaca el fet que, al llarg d'uns vint-i-quatre anys, fou un alt càrrec destacat en el Departament de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya. Aquests anys de servei a la Generalitat foren fructífers i perllongats. En la primera etapa (1980-1997), fou el màxim responsable de la planificació territorial i de l'acció comarcal del govern de la Generalitat. Després fou gerent de l'empresa pública Ports de la Generalitat de Catalunya (1997-1998); i directiu a l'empresa pública CIMALSA (Centres logístics de Catalunya) en el període 1998-2004, fins a la jubilació professional.

En la seva etapa (1980-1997) de director general de Política Territorial, es varen desenvolupar a fons les facultats per elaborar els documents, definir els objectius i el marc legislatiu necessari per desenvolupar la política territorial del govern. El 1981 es van aprovar les Directrius i esquemes del Pla territorial de Catalunya. El 1983 finalitzà l'estudi *Reconeixement territorial de Catalunya*, en vint-i-tres volums. Aquell mateix any 1983 el Parlament de Catalunya aprovà el Pla territorial de Catalunya i el 1995 el Pla territorial general de Catalunya. El 1997 es varen enllestir els primers estudis i la diagnosi dels Pla territorial parcial de les Terres de l'Ebre. En les diverses i destacades publicacions de la direcció general hi figuren pròlegs i textos d'Agustí d'Arana.

El seu fort calat intel·lectual i humanístic va trobar camí en la publicació de les seves reflexions a la revista *Relleu*. Aquesta publicació trimestral de pensament i cultura fou fundada pel Grup d'Estudis Nacionalistes l'any 1983, com a butlletí intern de l'entitat. A partir del 1992, en una segona època, és l'òrgan d'expressió de la Fundació Relleu. Des de l'inici de la tercera època, del 2006 fins el 2015, fou membre del consell de redacció d'aquesta revista, dirigida per Jordi Sales.

En la seva bibliografia, a més de les obres citades, podem referir-nos al llibret de cinquanta pàgines de títol *Anna d'Ax: la persona i l'obra* de 2006 i al llibre *Barcelona capital de Catalunya* de 2015.

Anna d'Ax: la persona i l'obra, editat per l'Associació Wagneriana de Barcelona, és un emotiu i lúcid homenatge a la persona de la seva mare i a la seva tasca intel·lectual i artística. Núria Sagnier i Costa (1902-1988), que va signar sempre com Anna d'Ax, destaca per haver escrit el llibre *Wagner vist per mi* (1951) i per la traducció al català de totes les òperes de Wagner. També va publicar dos llibres de poesia: *Insomni entre fulles* (1953) i *Llegendes xineses* (1955).

El llibre *Barcelona capital de Catalunya* és una visió panoràmica, molt rigorosa i alhora divulgativa, que abasta des de la Barcino romana a la ciutat europea i cosmopolita en que s'ha convertit la Barcelona d'avui. Aquesta síntesi sobre la història de Barcelona està incardinada en la història de Catalunya i l'autor tracta amb precisió les dues històries, la de Catalunya i la de Barcelona, cap i casal del país. La cita que encapçala aquest article és una mostra del seu estil d'escriptura. L'autor va morir abans de veure imprès aquest llibre.

Bibliografia de:

«Algunes perspectives sobre el sistema financer iugoslau», *Papers de Seminari,* CEP, núm. 2, 1969.

«Schumpeter y la historia de la ciencia económica» (conjuntament amb Miquel Rubirola), *Revista Española de Economía,* p. 413-420, maig-agost 1972.

Análisis de un texto de Marx de 1857: el Método de la Economía Política, Assaig inèdit, gener 1976.

La Economía Política como cultura, Assaig inèdit, agost 1982.

Los Valores familiares en la Economia y la Política: reflexiones sobre las «Memorias de un Menestral de Barcelona» (*Sobre el text de Josep Coroleu*). Assaig inèdit, juliol 1984.

Hegel y la Economía Política, Doctorat en Filosofia i Lletres, Tesi no llegida, inèdita, 1994.

Anna d'Ax: la persona i l'obra, Associació Wagneriana de Barcelona, 2006.

Barcelona capital de Catalunya, Arola Editors, Tarragona, Colección Europa Siglo XXI, 2015.

Miquel Rubirola Torrent

ARDÈVOL i CABRER, Jaume-Josep

(Vilella Alta, 1775 – Barcelona, 1835)

«(...) *la correlación que existe entre el clima, agricultura, genio, usos, costumbres y dolencias...*». (1820)

És autor d'una presentació de l'extraordinari dinamisme econòmic històric de la ciutat de Reus, en un moment (1820) de canvi polític. És a *Ensayo sobre la topografia y estadística de la villa de Reus en Cataluña* (Madrid, 1820). Per a fer aquesta presentació, combina reflexions generals, informacions factuals, quadres estadístics i cites erudites en llatí. Aquest assaig és una primera fita dels estudis econòmics sobre ciutats. Semblant —pel seu caràcter innovador— a estudis com els de Barcelona amb Laureà Figuerola, Terrassa amb Josep Ventalló Vintró, o Vic amb Joaquim Salarich.

Havia estudiat Humanitats i Filosofia a Tarragona, Dret a Cervera, i Medicina a Osca. El doctorat (sobre alguns aspectes de la vinya i el vi) el feu a la Universitat de Montpeller. El 1804 s'instal·là, com a metge, a Reus. El 1813 va promoure i dirigí una combativa revista liberal: *Periódico Político y Mercantil de Reus*. El seu empresonament (1814) no fou obstacle per a seguir treballant, com sempre, en diverses direccions. Així, per exemple, va inventar la «Hidropota», un aparell per extraure aigua potable dels rius, amb *El ascenso del agua por ella misma. Medios para derivarla de los ríos más caudalosos, sin necesidad de construir presas* (La Hidropota de Ardévol, Barcelona, 1818). Alhora, fou un dels introductors a Catalunya del conreu de les patates.

Mentre, confegia el seu treball sobre Reus, que fou publicat al 1820. El seu esquema conceptual ha estat de llarga durada:

1er: idees generals que són (quasi) unes conclusions. Com, per exemple, a Reus, «*aquella tierra estenuada y pedregosa que en el interior de España sería considerada casi como improductiva y de ningún valor, es la que, por su localidad, aplicación e industria de los propietarios, sostiene 4.118 personas por legua cuadrada* (*Ensayo* (...), 1820). Uns sòls de baixa qualitat, que produeixen molt, gràcies al treball qualificat i a molts propietaris: «*la subdivisión de las propiedades es la causa primaria de la población de Reus, y el mayor acrecentamiento de ella se debe a las artes que ha cultivado*» (*id.*).

2on: «Agricultura». Amb 75 mines d'aigua, 112 grans alambins, 45 enginys d'oli. I adobs: «*si aquellas tierras producen es a fuerza de trabajo y de continuo abono*».

3er: «*Artes*». Amb una descoberta: la revolució industrial dels segles XIV-XV. Segons ell, «*en Reus, las artes parece que se reunieron a la agricultura des de los primeros tiempos*». Successivament, «*la fabricación de lanas*» (segle XV), les sederies (XVIII) i el cotó (XIX). A Reus hi havia «*4.137 maestros de todas las artes*». En algun cas, amb una vessant exportadora prou important. Les 22 fàbriques dels blanquers produïen 42.750 arroves per a l'estranger, i 21.275 per a la Península.

4rt: «Comerç». És important, car Reus «*reune las relaciones mercantiles de 200.000 almas*», i Salou «*es el puerto de España del que salen más frutos para las colonias y el extrangero*». Alhora, «*el contrato de aguardiente del mercado de Reus es generalmente conocido porque sus precios (...) dirigen el comercio de Europa*».

5è: «*Catarros*». La darrera part de l'estudi sobre Reus és dedicada a explicar molt detalladament les malalties que pateixen els seus habitants. I les formes de prevenir-les i de combatre-les.

Una idea nova del seu estudi és la introducció del que més tard se n'ha dit perspectiva de gènere. Segons ell, les «arts» tenen, en relació a l'agricultura, «*mayor flexibilidad*». Això s'explica, en part, per les variacions —seguint els canvis de la moda— de la demanda femenina: «*al bello sexo le gusta pavonearse, presentándose con formas y trajes diversos*».

El 1822 fou secretari de la Diputació provincial de Tarragona. El 1823 hagué d'exiliar-se. En els següents 10 anys successivament va viure (treballant, sovint, com a metge epidemiòleg) a Gibraltar, Cuba, Estats Units, Oran, Portugal, i Paris. Retornà a Catalunya, amb la fi de l'absolutisme, el 1833.

Bibliografia de:

Dissertation oeconomico-chimico-medicale sur la vigne, le vin et quelques autres produïts appliqués a la medecine et aux arts, Montpeller, 1801.

Ensayo sobre la topografía y estadística de la villa de Reus, Madrid, 1820.

Francesc Roca i Rosell

ARGEMÍ d'ABADAL, Lluís

(Barcelona, 1945 – Barcelona, 2007)

«*L'inici de l'economia com a ciència no s'esdevingué fins que els autors interessats en el tema no veieren que la riquesa no es creava en l'intercanvi, sinó en la producció* (...) *un tipus de producció, l'agrícola, (que) es va organitzar de manera més moderna* (...)». (2006)

«*El pensament econòmic català no va ésser original, però això no vol dir que fos endarrerit*». (2006)

El seu pare, Josep Argemí, metge de professió, i la seva mare, María d'Abadal, pertanyent a una històrica família de propietaris agrícoles (era néta de Raimon d'Abadal i Calderó, conegut advocat i dirigent històric de La Lliga). Cursarà els seus primers estudis als Jesuïtes de Sarrià. Més tard però serà ell qui decidirà cursar la carrera d'Enginyer Agrònom, que el portarà a viure a Madrid. Una decisió a què l'empeny, com ell mateix reconeixeria més tard, la llarga tradició familiar en el món agrari. Un cop completats els estudis d'Enginyeria Agrònoma (ETSIA), a la Universidad Politécnica de Madrid, el juliol de 1970, i molt abans de completar el seu doctorat, viatjarà als Estats Units, on residirà dos anys, aconseguint el màster en Economia Política, en la New School for Social Research, de New York (1972). El juliol del 1980 defensarà la seva tesi doctoral a Madrid, sobre *Efectos del cambio tecnológico en la agricultura. Una aplicación al caso español: 1900-1930*. Passà a viure a Barcelona i entrà a col·laborar com a professor ajudant de classes pràctiques de la Facultat de Ciències Econòmiques i Empresarials, de la Universitat de Barcelona. Col·laborarà durant un temps amb altres centres d'ensenyament superior, tant a Barcelona com a França i Itàlia. L'any 1983 guanyà les oposicions a la plaça de professor titular numerari d'Història de les Doctrines Econòmiques. Investigarà i escriurà, a partir d'aquest moment, sobretot en el camp de la història agrària i de la història del pensament econòmic. L'any 1997 assoleix per oposició la plaça de catedràtic d'Història de les Doctrines Econòmiques. En els deu anys que transcorren, des del seu nomenament de catedràtic de la Facultat de Ciències Econòmiques (1997) fins al moment de la seva mort (2007), publicarà en revistes de prestigi internacional i culminarà un nombre important de llibres, capítols de llibre i altres publicacions.

Heus ací, a continuació, el contingut de cinc dels seus treballs més representatius.

En un primer treball, escrit amb Ernest Lluch, *Agronomia i fisiocràcia en Espanya 1750-1820,* constata que, tot i que les idees i projectes de la Fisiocràcia serien ben conegudes pels representants de la Il·lustració espanyola del XVIII, aquestes penetraran lentament en la societat i amb efectes limitats. Dos elements interrelacionats formarien part de l'anomenada revolució agrícola: la reforma d'estructures i la implantació de nous sistemes d'accés a la propietat de la terra, juntament amb una component més tècnica: la nova agronomia. En el cas d'Espanya, on les estructures de poder estarien en mans de l'alta

aristocràcia, s'acabaran aplicant els aspectes més reaccionaris de la fisiocràcia, en benefici de la poderosa classe terratinent.

En una segona obra, de 1988, *Agricultura e Ilustración. Antología del pensamiento agrario ilustrado*, en forma d'antologia dins de la sèrie «Clásicos Agrarios», se'ns ofereix una meticulosa selecció de textos provinents d'autors de la Il·lustració espanyola, ordenats cronològicament, i formant un cert «crescendo», de 1766 a 1795, que culmina amb Jovellanos (1795).

En una tercera obra, de 1993, *La Revolución Agrícola en España* (AKAL, Historia de la Ciencia y de la Técnica), afirma que la Revolució Agrícola, que tingué lloc en els països avançats d'Europa, va ser resultat d'un doble procés d'aplicació de noves tècniques i millores que augmentaran la productivitat de les terres, així com de canvis alliberadors en l'accés a la propietat d'aquestes. Entre 1750 i 1823, tot i que a Espanya es produirà una abundant literatura, caldrà esperar als darrers anys, i a les lleis desamortitzadores de Mendizábal, amb les que s'obrirà un procés, de fet contradictori, de transformació de les estructures agràries. Una pregunta quedarà pendent: *en quin moment s'hauria pogut acabar produint una veritable «Revolució Agrària» a Espanya?*

En una quarta obra, *Història del pensament econòmic a Catalunya*, tractarà de satisfer l'encàrrec d'escriure una història del pensament econòmic a Catalunya, conscient que aquest havia estat ja un projecte plantejat per Ernest Lluch. Una nombrosa nòmina d'autors hauria pogut afegir-se a aquell projecte inicial, amb una significativa recerca sobre les obres dels segles XIX i XX. Destacables són, però, algunes de les síntesis que l'autor ens oferirà: sobre el mercantilisme tardà a Catalunya (com una forma germànica del cameralisme); sobre el pensament econòmic de la il·lustració; sobre l'Escola Clàssica a Catalunya; i l'economia i els economistes a la Catalunya moderna. Farà referència finalment a dos temes: fins a quin punt existeix un pensament econòmic específicament català heretat del passat i quin ha estat el seu nivell de rellevància o solvència tècnica.

En un cinquè i darrer treball de recerca, publicat l'any 2008, «Feliu de la Penya en el mercantilisme» (a *En la estela de Ernest Lluch. Ensayos sobre Historia del Pensamiento económico,* p. 47-61), assenyalarà aspectes poc coneguts de l'obra i el pensament de Feliu de la Peña. Aquest representant del mercantilisme tardà a Catalunya no es limitarà a la mera defensa del proteccionisme; mostrarà de fet una visió industrialista prou innovadora pel seu temps.

Bibliografia de:

La fisiocràcia a Espanya (amb Ernest Lluch i Martín), Recerques, 1982.

Agronomía y fisiocracia en España: 1750-1820 (amb Ernest Lluch i Martín), Institución Alfonso el Magnánimo, Institució Valenciana d'Estudis i Investigació, València, 1985.

Agricultura e Ilustración: antología del pensamiento ilustrado (autor de la compilación y del estudio preliminar), Madrid, Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación, 1988.

La revolución agrícola en España (en AKAL *Historia de la Ciencia y de la Técnica,* núm. 29), Ediciones AKAL, Torrejón de Ardoz, Madrid, 1993.

«La historia de la economía agraria: una primera aproximación». *Revista española de estudios agro-sociales*, 2001.

Història del pensament econòmic a Catalunya. Eumo Editorial, Vic i Pagès editors, Lleida, 2005.

«El pensamiento económico en Catalunya» (en: Pedro Schwartz Girón —Coord.—, *Variaciones sobre la historia del pensamiento económico mediterráneo*, (Mediterráneo Económico), p. 167-181, Fundación Cajamar, 2006.

«Feliu de la Penya en el mercantilismo» (en *En la estela de Ernest Lluch, Ensayos sobre Historia del Pensamiento económico* p. 47-61), 2006.

Bibliografia sobre:

Tello, Enric i Sudrià, Carles: *Lluís Argemí d'Abadal (1945-2007): tot recordant un somriure*, Departament d'Història i de les Institucions Econòmiques de la UB, Centre de Recerca Antoni de Capmany de la UB, 2007.

Carrillo de Albornoz, José: *Mil enginyers agrònoms. Un col·lectiu català actual i una història mil·lenària* (pròleg escrit per Lluís Argemí d'Abadal, p. V a VII), Col·legi Oficial d'Enginyers Agrònoms de Catalunya, Barcelona, 2007.

Pere Puig i Bastard

ARIAS VELASCO, Josep

(Valladolid, 1934 – Barcelona, 2018)

«*En 1977, el ministre Fernández Ordóñez va engegar una ambiciosa reforma tributària, que aspirava a donar un caràcter progressiu al sistema fiscal. El llast heretat de l'Administració tributària franquista va dificultar l'aplicació de la reforma. En les dues dècades següents, el relleu generacional podria haver afavorit l'evolució. Però el secretari d'Estat Josep Borrell va cometre errors importants en el disseny de l'Agència Tributària. La implantació de l'IVA en 1986 representà la modernització de la imposició indirecta.*

L'Estatut aprovat en 1979 va deixar en la indefinició el sistema de finançament de la Generalitat. L'asfixia (Trias Fargas dixit) va a ser permanent i, a partir del 1986, consentida. El dèficit de la balança fiscal arribava el 1994 a 1.200.000 milions de pessetes. Els acords de finançament de 1996 i 2001 no van representar cap millora perceptible des del punt de vista de la suficiència. Sens dubte hi ha una relació de causa a efecte entre l'asfixia financera i el conreu de la cultura del peatge al si de la societat catalana».

Inspector d'Hisenda, especialista en dret fiscal i en finançament autonòmic, va ser també, com José Luis Sampedro, autor teatral i escriptor en altres gèneres literaris. Va cultivar la literatura en català i castellà.

Molt vinculat a Santander en la seva joventut, es traslladà a Barcelona com inspector d'hisenda un cop guanyades les oposicions (*A la recerca del melic perdut,* memòries de joventut). Entrà en contacte amb la vida política clandestina (PSUC) i amb el món literari del moment. La seva primera obra de relleu fou *La Hacienda de la Generalidad de Cataluña 1931-1939,* examen crític del procés de negociació de l'Estatut de 1932 i els seus capítols d'Hisenda, en especial el paper de Pere Coromines i Guillem Virgili i les dificultats d'establir un sistema de finançament autonòmic sense informació (a Núria van treballar de memòria, i després amb no gaire més dades) i amb un sistema fiscal no modernitzat. Va ser precisament amb Carner, de ministre d'Hisenda, que es plantejarà l'establiment d'un Impost sobre la Renda. Per a ell, la solució finalment adoptada donava pocs recursos a la Generalitat. L'obra no es limita a aquell període inicial, sinó que va passant revista a les diverses etapes, compresa la de la suspensió de la Generalitat després del 6 d'octubre i el període de guerra (Decrets de S'Agaró). L'anàlisi d'Arias va ser molt tingut en compte pels negociadors de l'Estatut de 1979 i al llarg de les successives negociacions. Arias va continuar sent molt crític amb les diverses variants adoptades successivament, car no asseguraven una autèntica fiscalitat federal, decantant-se per una solució de pacte fiscal o de fiscalitat pròpia amb independència política.

Així mateix, fou per un breu període sotsdirector General de Tributs, de la Generalitat de Catalunya, i denuncià repetidament les incongruències del sistema fiscal espanyol i en concret de l'Agència Estatal d'Administració Tributària, que acusava de prevaricació pel seu sistema d'incentius als funcionaris en la lluita contra el frau fiscal instal·lat en el propi sistema.

En la seva carrera com a jurista, destaca com a expert en Dret financer i tributari, publicant el que és considerat com el primer manual de *Procedimientos tributarios* a l'àmbit espanyol. Són particularment rellevants, dins la seva obra jurídica, el seu *Manual de l'impost de successions i donacions* (1992) i les seves respostes a consultes publicades a Civitas. A la xarxa va bolcar coneixements d'història del pensament econòmic català del segle XX i obres inèdites literàries en paper. Col·laborà amb el col·lectiu Enric Cerdà, o individualment amb pseudònim, a *Nous Horitzons.*

Amb un català après amb cura i amb capacitat de tota mena de matisos, la seva obra literària en català de més interès és l'obra teatral *La Vampira del Raval*, que va tenir força èxit, a diferència de les seves anteriors obres de teatre en castellà. A *La Vampira*, amb un català que recupera l'argot de Vallmitjana, Arias pinta les misèries i corrupcions del temps de la Restauració.

Bibliografia de:

«La Hacienda de la Generalidad de Cataluña en el período 1931-1938». *Revista de Documentación administrativa,* núm. 181, p. 537-582, 1979.

Sobre impostos i història del pensament:

http://ariasvelasco.blogspot.com.es/2008/09/1845unificaci-del-sistema-tributari.ht

Bibliografia sobre:

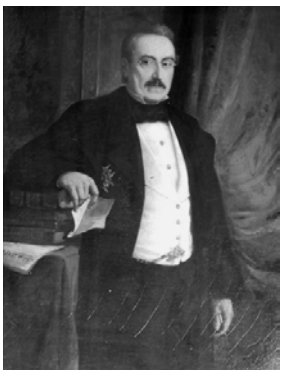
José Arias Velasco: Teatro financiero y tributario i La vampira del carrer Ponent. Amb Stella Raventós, advocada; Álvaro Díez Arias, nét de José Arias Velasco; Jaume Villanueva, director de teatre; Núria Nolla Zayas, advocada i membre de l'AEDAF, i Joan Josep González, tresorer-comptador de la Junta Directiva de l'Ateneu Barcelonès.

Antoni Montserrat i Solé

ARIBAU i FARRIOLS, Bonaventura Carles

(Barcelona, 1798 – Barcelona, 1862)

«*Nombrado por S.M. director general del Tesoro Público, debo a mis amigos una explicación (…) al verme abandonar la condición privada, de la cual me proponía no salir (…). Desde que tuve ocasión de examinar los recursos del país (...) me convencí que, con un mediano esfuerzo, podría el Tesoro llenar (sus) altos fines (…). Llevo al servicio del gobierno íntegra (mi) independencia que espero conservar (…). Si se me oponen obstáculos que no pueda yo superar, tendré la honra de resignar en manos de S.M. este cargo de su Real Confianza. Entonces volveré al seno de mis amigos*». (1847)

Conegut sobretot com a escriptor, humanista i poeta, durà a terme al llarg de la seva vida un gran esforç en el món de la literatura i dels llibres; esforç que farà extensiu al món del periodisme. Deixarà un llegat de poesies, articles i obres d'assaig, escrites sobretot en castellà. No serà menys important, però, la seva activitat desplegada com a tècnic i gestor —i escriptor— en les àrees de l'economia, l'empresa i la política, tot i que bona part de la seva obra es troba dispersa en arxius, diaris i revistes (Fontana, 1963). El contingut del que és accessible posa de relleu però, la importància d'una gran figura de l'economia i la política del seu temps: «*Quan Aribau ens parla d'allò que s'ha esdevingut en el seu temps, les seves paraules són d'un gran valor*» (Fontana, 1963). «*Aribau no disposava de coneixements teòrics d'economia molt importants, tot i haver estudiat Economia Política. Sabè aprofitar però els diferents llocs de treball directiu exercits tant en l'empresa com en l'Administració publica, a Madrid, per acabar adquirint coneixements directes ben importants sobre el funcionament de l'economia real*» (F. Artal,1993). Ajudat sens dubte per la seva reconeguda facilitat de ploma, escriurà amb solvència sobre temes econòmics diversos. Contribuirà de fet a tot un procés de debat i de reflexió pública important sobre el procés d'industrialització català i sobre els efectes dels canvis en la política aranzelària i les relacions comercials exteriors d'Espanya amb altres economies.

Pel que fa a la *formació rebuda en els anys de joventut*, viscuts a Barcelona, destaquen els estudis de poesia i retòrica cursats l'any 1814, en el Seminari barceloní, disciplines en què aviat sobresurt. També ho seran els cursos de la Junta de Comerç de Barcelona, sobre Estàtica i Hidrostàtica i Física experimental de l'any 1815, i el curs d'Economia Política impartit pel

prestigiós Eudald Jaumeandreu (en dos períodes: 1814-1824 i, més tard, 1855-1840). Hi assistirà en el primer període, possiblement els anys 1820 o 1821. El contingut dels estudis d'economia deixaran en ell una important empremta, que acabarà reflectint en el seu *Poema Didàctic* sobre «*La economía política*», escrit en castellà. En ell rendirà homenatge al seu antic mestre. Una clara mostra ens l'ofereix el fragment següent:

En verso numeroso,
O sabio Eudaldo, trasladar intento
Las sanas reglas que dictaste un día. (...)/(…)
Me guiaste benigno al alto asiento,
Desde dó la civil economía
Con eternales leyes
Vá gobernando Cónsules y Reyes.
Tu me enseñaste la sublime ciencia. (...)/(...)
Me mostraste el resorte prepotente
Con que constante el corazón humano
Se mueve y obra: el interés villano.
Tu me mostraste como el buen gobierno
De aquesta vil pasión partido saca.

Els fragments d'aquest poema del tot inacabat, transcrit pels professors Joan Alegret i Ernest Lluch (1974), ens ofereixen una visió de plena acceptació dels principis de l'economia clàssica i una visió molt optimista del lliure mercat. Enlloc no s'argumenta sobre la necessitat d'establir polítiques públiques protectores per fer front a la penetració exportadora de les grans potències del seu temps, com Anglaterra. Els autors de la transcripció s'interroguen, sense poder-ho provar, fins a quin punt l'autor hauria pogut completar més tard la poesia, tot introduint-hi consideracions en aquest sentit.

L'any 1923, en uns moments en que s'ha produït ja la caiguda del govern constitucional i la restauració de l'absolutisme a Espanya, publicarà a Barcelona un llarg article en el núm. 9 de desembre de *El Europeo*, una revista que ell mateix acaba de crear en col·laboració amb un grup de personalitats. Oferirà, en castellà, sota el títol «*Deber de los escritores en los tiempos inmediatos a las mudanzas políticas en que las pasiones están exaltadas*» el que es pot considerar com una reflexió, en clau crítica i visiblement conservadora, de l'experiència viscuda en el període revolucionari en què s'havia trobat implicat, com bona part de la burgesia catalana. Tot referint-se a l'etapa revolucionària viscuda, denuncia els excessos comesos pels escriptors que considera responsables de no oferir al poble «els principis d'una sana raó», i de no prevenir-los «contra els qui sempre pretenen excitar-los». Bona part dels articles polítics publicats en *El Europeo* acabaran essent recopilats posteriorment pel seu primer biògraf: Joaquim Riera i Bertran (1883).

Quant als aspectes més significatius del seu treball en el sector privat i els càrrecs públics exercits a Madrid, deixarà escrita, segons sembla, una descripció pessimista de la situació econòmica existent a Barcelona l'any 1824 i del seu previsible futur professional

en aquesta ciutat. Acabarà optant de fet, al cap de dos anys, per traslladar-se a Madrid, on viurà, pràcticament sense interrupció, durant més de 30 anys. S'hi establirà l'any 1826, tot acceptant col·laborar amb l'empresa *Casals i Remisa*, recentment traslladada a Madrid. Respondrà a una oferta que li plantejarà el banquer i copropietari, Gaspar de Remisa, una personalitat que farà gran fortuna i assolirà un elevat poder a Madrid i amb qui establirà una sòlida relació. En aquesta primera empresa acabarà ascendint al lloc de director d'operacions mercantils. Més tard, a partir de l'any 1841 i fins el 1847, exercirà les funcions de responsable de Comptabilitat en l'*Empresa Arrendataria del estanco de la Sal*, propietat del Marqués de Salamanca, futur ministre d'Hisenda. En el moment mateix en què Salamanca serà nomenat ministre, acabarà esdevenint nou director general del Tresor. L'any 1847 acceptarà aquest càrrec, tot posant èmfasi en la seva independència política i afirmant estar disposat a dimitir en cas de qualsevol ingerència. Poc temps després d'haver-se produït la caiguda del govern, i la sortida del ministre Salamanca, concretament l'any 1850, serà nomenat vocal de la Junta de Duanes i Aranzels. Més tard, i emparat segurament per la seva reconeguda imatge de bon administrador, exercirà altres càrrecs d'elevada notorietat publica (direcció de la Fàbrica d'Efectes Estancats, Casa de la Moneda y propietats de l'Estat 1953; comissionat regi per promoure l'enderrocament de les antigues muralles de Barcelona, gener de 1855; vocal de la Comissió General d'Estadística del Regne, desembre 1855; secretari de la Intendència General de la Reial Casa i Patrimoni, 1857; vocal en diverses Comissions Oficials del Ministeri de Finances per a estudiar qüestions d'Estadística i Política aranzelària, 1858).

L'any 1838, mentre encara segueix treballant en la primera empresa de *Casals i Remisa*, emprendrà l'aventura de creació d'un nou diari a Madrid: *El Corresponsal*, que es declararà plenament independent del món polític. *El Corresponsal* ben aviat esdevindrà un prestigiós instrument de debat dels problemes i les peticions proteccionistes dels catalans. En ell participaran, entre d'altres personalitats, acadèmics com L. M. Pastor, qui més tard esdevindrà ministre d'Hisenda. *El Corresponsal*, que aviat encapçalarà una fèrria oposició al tractat comercial amb Anglaterra, es crearà l'any 1839, i comptarà durant cinc anys amb el finançament i el suport incondicionals de Gaspar de Remisa, i amb la enèrgica direcció de Bonaventura Carles Aribau. Remisa, des de Madrid, no s'oblidarà mai dels interessos de Catalunya. Ell, tot i haver-se'n allunyat durant un cert temps, tampoc ho farà. Sembla clar però que l'any 1839, quan la Comissió de Fàbriques se li adreçarà per tal de demanar-li que escrigui intensament a favor dels interessos proteccionistes en el nou diari *El Corresponsal*, les seves relacions amb els fabricants catalans encara no eren gaire importants ni fluïdes. Convé recordar, com ho farà Josep Fontana, que tan sols dos anys més tard la seva opinió sobre el nou Aranzel de 1841 es trobarà molt allunyada del que estaven disposats a acceptar els industrials cotoners catalans. Bona part d'ells, fins i tot reaccionaran amb «autèntic enfúriament» (J. Fontana, 1963). No serà fins al 1850, en uns moments en que acaba de ser nomenat vocal de la Junta de Duanes i Aranzels, quan comencen a revifar-se aquelles relacions. La violència de la lluita entre proteccionistes i lliurecanvistes estarà aleshores assolint veritables màxims. Aquest fet acabarà provocant un renovat apropament seu als catalans. Els industrials cotoners, sentint-se febles i havent perdut col·laboradors importants,

s'adonen que necessiten un veritable ajut i ell, per la seva part, no podrà deixar de reconèixer que els qui dirigeixen la campanya, de fet són antics companys seus. Manté segurament un sentiment de compromís amb els amics de Barcelona, als qui havia adreçat l'any 1847 aquella expressiva carta que reproduïm *ut supra* (v. *Carta de B.C. Aribau. Madrid, 1847*). És aquesta nova orientació a la que segurament es reflecteix en la seva inacabada obra sobre *Història de la Industria Cotonera*. En ella figuren els paràgrafs següents: «*Los intereses de la industria se hallan continuamente amenazados, así por las disposiciones del gobierno, como por los proyectos legislativos, que reclaman una acción permanente u organizada en Madrid (…). Ignoro si los diputados de las provincias de Cataluña se hallan en correspondencia con la Junta de Fábricas u otra corporación que de alguna manera influya en la industria del país Si así no fuere, sería necesario (…) que todos fuesen a una y se ayudasen recíprocamente en todo cuanto ocurriese*» (Fontana, 1963).

Com a membre actiu i destacat del Círculo Económico de Madrid, al que pertany, contribuirà a impulsar la seva revista quinzenal *La Verdad Económica*. Hi col·laborarà escrivint-hi, sobretot en el volum 1 corresponent a 1860. Personalment es trobava ja en una etapa avançada —i en certa mesura cansat i potser malalt— en el que serà ja el final de la seva carrera professional i personal a Madrid. Publicarà, no obstant, diversos articles l'any 1860, un d'ells ben interessant, sobre temes econòmics significatius. Cal esmentar sobretot «[Comentari a] La Ley de cereales», «La producción de aceite de Olivo en España», i el més extens estudi de caràcter empíric «Estadística general de Comercio exterior y del de cabotaje», un interessant article basat en l'anàlisi d'una primera sèrie de dades empíriques disponibles entre 1849 i 1859 del comerç exterior i de cabotatge espanyol, amb les el que presenta una versió incipient de la balança de comercial d'Espanya amb el conjunt de països del món, separant els fluxos entre nacions estrangeres i el que ell anomena «*posesiones en ultramar*». Destaquen en aquest escrit dos temes significatius: 1) La importància que el autor atribueix als previsibles cavis en els fluxos del comerç de cabotatge difícils de preveure, en una «època de transició (s'estarien produint canvis importants en les vies terrestres de la península)»; 2) La singular consideració final amb que l'autor clou el seu estudi sobre els eventuals desequilibris dels fluxos d'importació i exportació d'Espanya amb la resta de països del món, tot indicant que «*tant desgraciades seran les nacions que pretenguin viure en l'aïllament, refusant mantenir relacions raonables d'intercanvi comercial amb l'exterior, com no menys desgraciades seran aquelles que sense haver aconseguit desenvolupar-se internament admetin l'entrada sense restriccions de tota mena de productes i mercaderies*».

Tres podrien ser les obres més rellevants sobre temes econòmics i històrics que hauria deixat inacabades (algunes no han estat ni del tot localitzades). En primer lloc, figura l'obra a la que ja ens hi hem referit (publicada pel professor Fontana): *La Historia de la Industria Cotonera a Catalunya*. En segon lloc se situaria la que hauria pogut ésser una de les seves més extenses i importants obres històriques sobre el tema: *La Historia de la Hacienda Pública Española*, de la que fins ara no sembla que s'hagin pogut localitzar els materials corresponents. Finalment, un tercer i darrer llibre, els materials del qual es trobarien molt dispersos: *La Historia del Banco de San Carlos*.

Bibliografia de:

«Deber de los escritores en los tiempos inmediatos a las mudanzas políticas», a *El Europeo*, núm. 9, 13 diciembre 1823.

«Deures dels escriptors en temps de canvis polítics», Assaigs diversos, extrets de *El Europeo*, reproduïts en català per J. dels Domenys, 1823.

«Reflexiones sobre la inoportunidad de la proyectada reforma de la Constitución de 1837», 1844.

«Historia de la Indústria Cotonera» (esborrany), 1860.

Bibliografia sobre:

Alegret, Joan i Lluch, Ernest: «La economía política. Poema didáctico de B. C. Aribau», *Hacienda Pública Española*, núm. 27, 1974.

Artal i Vidal, Francesc: *Pensament econòmic català 1840-1898: del proteccionisme al regionalisme econòmic*, tesi doctoral dirigida per Ernest Lluch, Col·lecció de tesis doctorals micro-fitxades, núm. 1762, Universitat de Barcelona, Barcelona, 1993.

Fontana i Lázaro, Josep: *Aribau i la indústria cotonera a Catalunya*, Barcelona, 1963.

Milián Mestre, Manuel i Cabana, Francesc: *Història del Foment del Treball Nacional 1771-2011*, Vol. 1, Barcelona, 2016.

Molas, Joaquim: «Aribau, Bonaventura Carles», a *Nou Diccionari 62 d'Història de la Literatura Catalana*, Barcelona, 2000.

Montoliu, Manuel de: *Aribau i la Catalunya del seu temps*, Barcelona, 1936.

Riera i Bertrán, Joaquim: *Biografía de Don Buenaventura Carlos Aribau*, Barcelona, 1883.

Zambrana Moral, Patricia: *El archivo Buenaventura Carlos Aribau de la Universidad de Málaga* (Derecho, Política y Pensamiento), Cátedra de Historia del Derecho y de las Instituciones de la Universidad de Málaga, Barcelona, 2004.

Pere Puig Bastard

ARNÚS i PALLÓS, Gonçal

(Barcelona, 1878 – Barcelona, 1945)

«*Barcelona es una ciudad adonde deben acudir los temperamentos jóvenes para estudiar y los aficionados a las cosas antiguas para aprender*». (1908)

De la tercera generació d'una família de banquers, va publicar (i distribuir, des de la seu del Banc, al Passatge del Rellotge de Barcelona) un assaig econòmic-polític titulat: *Barcelona cosmopolita*, que és una reflexió global i multifactorial sobre l'esdevenidor d'una gran ciutat industrial mediterrània. El seu objectiu —en sintonia amb la creació, en aquell moment, de la Societat d'Atracció de Forasters— era la diversificació de l'estructura econòmica barcelonesa, ampliant-ne la seva incipient indústria turística. Els models eren Paris, les ciutats suïsses, New York, Buenos Aires, London, Berlin, que eren, alhora, ciutats industrials i ciutats turístiques.

Segons ell, el creixement del sector turisme, a més de significar un augment de les exportacions, tenia efectes de difusió de valors positius. Proposava una *nueva constitución de Barcelona*. El finançament d'aquesta nova constitució —previst via deute municipal, com es feia, escrivia, a München, Liverpool, Milano o Marseille— havia d'incloure 3 grups de despeses: urbanització (reforma interior i Eixample), sanejament (amb clavegueram), i «embelliment i cultura» (passeig marítim i grans parcs). Les iniciatives privades (el Museu Martorell, la Biblioteca Arús, l'Observatori Fabra), tot i la seva qualitat, eren insuficients: a Barcelona hi mancava, per exemple, un gran museu d'art, teatres i instal·lacions esportives. Les dues noves localitzacions serien Montjuïc i el Besòs, que podria esdevenir «*centro deportivo y punto de reunión de la sociedad distinguida*».

El punt de partida era el capítol dedicat a *la crisis de Barcelona*. Una crisi que era la suma de quatre crisis: urbana, social, econòmica, «intel·lectual». La crisi urbana es podia anar resolent amb l'aplicació del Pla Jaussely. La crisi social i la crisi econòmica demanaven inversions en: formació (car «*el mejoramiento del proletariado depende muy principalmente del grado de cultura*»), sanitat (amb el nou hospital general finançat per Pau Gil), serveis municipals (seguint els exemples europeus estudiats per F. Armenter, i seguretat (amb un nou servei unificat de policia). La «crisi intel·lectual», el 1908, explicava que ja no era greu.

Per a bastir la *Barcelona cosmopolita*, presentava un ampli ventall de *mitjans per a fomentar l'atracció de forasters*: des dels diferents tipus d'agents de propaganda fins a les millores de les vies d'accés a la ciutat, i l'organització de festes i festivals, en diferents moments de l'any. Més *facilitar la competència comercial*, per a evitar l'especulació i els preus excessius.

Dos anys després, creació de la Banca Arnús (1910-1947). D'acord amb Francesc Cambó, participà en la creació de l'Hotel Ritz (1919), i fou membre del Consell d'administració de la CHADE.

Bibliografia de:

Barcelona cosmopolita, Barcelona, 1908 (nova edició, a càrrec de Saida Palau, 2019).

Francesc Roca i Rosell

ARROM i JULIÀ, Gabriel

(Santa Maria del Camí, 1911 – Madrid, 1990)

«*Existeix un baix nivell tècnic en la indústria, l'empresa petita i mitjana poden subsistir, encara que sigui amb dificultats; això explica la gran vivacitat de la qual ha donat mostra l'empresa no monopolista catalana. Però a l'existir una tècnica avançada augmenten les dificultats de l'empresa no monopolista. La tècnica moderna resulta molt cara, requereix*

grans inversions, un elevat volum de producció, la qual cosa supera les possibilitats de les empreses petites i mitjanes. No és que totes vagin a ésser eliminades, ni molt menys, però la política econòmica del règim i els interessos del capitalisme monopolista estimularan llur desaparició a cadències més elevades que no pas fins ara. A l'agudització de la contradicció capital monopolista-força de treball s'afegeix l'agudització de la contradicció capital monopolista-burgesia no monopolista. El desenrotllament econòmic no és únicament increment de la producció, sinó, també, creixement de les contradiccions» (Gaspar Aribau: «A l'entorn de certs problemes de l'economia de Catalunya», *Nous Horitzons*, 5-6, 1965).

Nuestras ideas, desembre 1959.

LOS «PROGRAMAS DE DESARROLLO»
DE LA ECONOMÍA ESPAÑOLA
Y LA LIQUIDACIÓN DE LA DICTADURA

Por Gaspar ARIBAU

Funcionari d'Hisenda, fou destinat a Girona el 1932. Es graduà com a professor Mercantil el 1935 i el 1937 s'afilià al PSUC. Durant la Guerra 1936-39 feu part de la comissió polític-militar com a tinent. Exiliat a la URSS, exercí de mestre a una casa d'acollida i el 1945 esdevingué professor d'espanyol a l'Institut de Comerç Exterior de Moscou i al Comitè Central del PCUS. Anys més tard es doctorà en Economia. El 1956 és designat membre del Comitè Central del PSUC i encarregat de les Comissions Econòmiques. Utilitzarà el pseudònim de Gaspar Aribau, amb el que signarà els seus articles. Cal distingir-ne dos tipus. Els extensos, científics, que compten per a la seva elaboració amb informes diversos i amb premsa diària i especialitzada, estan construïts amb l'aparell marxista-leninista crític amb el capitalisme monopolista del segle XX. Els breus, periodístics, concebuts des de la perspectiva d'un economista publicista que, més enllà d'immiscir-se en disquisicions teòriques, desentrella els aspectes quotidians de l'economia: els efectes de la conjuntura sobre el nivell de vida de les classes desfavorides. L'objecte principal és l'anàlisi de les transformacions sofertes per l'economia catalana durant el franquisme. L'objectiu fonamental és la transformació democràtica de la societat.

Comença a publicar quan s'exilia a Paris. Amb gairebé quaranta títols, els primers treballs critiquen les mesures del règim per fer front a la crisi de 1959 i per fer efectiva l'entrada a l'OECE («Los programas de desarrollo de la economía española y la liquidación de la dictadura». *Nuestras Ideas*, 7, 1959; «El pla d'estabilització econòmica i la situació econòmica», *Horitzons*, 1, 1960; «Consideracions sobre la reorganització de la indústria

tèxtil cotonera», *Horitzons*, 2, 1961). Immers de ple en la lluita clandestina a Barcelona, deixa de publicar fins al 1965. D'aleshores data «A l'entorn de certs problemes de l'economia de Catalunya» (*Nous Horitzons*, 5-6, 1965), on analitza l'evolució històrica de la indústria catalana fins a disseccionar-ne els orígens del capitalisme monopolista d'estat i privat.

Adopta un perfil clandestí secundari durant la meitat i finals dels seixanta, fet que li permet ser molt prolífic. Llavors desenvolupa un seguit d'articles breus, que no menors, publicats majoritàriament a *Treball.* En ells dóna resposta als principals problemes que tenia plantejats el capitalisme espanyol: mecanismes d'escanyament monopolistes a la petita i mitjana empresa catalana; sous mínims; atur forçós, etc. També s'ocupà de manera marginal del nacionalisme català a «El problema nacional y la lucha por las transformaciones democráticas» (*Mundo Obrero*, 3, 1965).

Constructivament crític, analitzà extensament l'evolució del model socialista a «Desarrollo cualitativo de la economía soviética» (*Nuestra Bandera*, 55, 1967). A «La economía USA en la encrucijada» (*Nuestra Bandera*, 58, 1968) pronostica la fi del keynesianisme de postguerra, per la nova correlació de forces que s'establia entre Europa i els Estats Units a conseqüència de la guerra del Vietnam. Dins l'estratègia de promoció d'una Aliança de les Forces del Treball i la Cultura, publica «Consideracions sobre la revolució cientifico-tècnica» (*Nous Horitzons*, 19, 1970), en el que analitza l'impacte social i subjectiu de l'automatització de la producció. A «El presente y el futuro económicos, gran problema político» (*Nuestra Bandera*, 76, 1974) se'n fa ressò de la crisi econòmica mundial de 1973 i dels problemes que se'n derivaran per a l'Estat espanyol quan es produeixi la unió d'ambdós cicles.

La intensificació de les mobilitzacions i les protestes al sector agrari català a finals dels seixanta havien fet que hi orientés les seves reflexions. Tant és així que el 1968 començà a editar, amb Antoni Montserrat, el butlletí *La veu del camp català.* Genera, també, informes interns de gran calat, aportacions noves i poc comunes, fruit d'estudis empírics i d'assistències a conferències on planteja els problemes més apressants de l'agricultura catalana. N'és un exemple sintètic l'opuscle electoralista *Solucions per al camp català* (Comitè Executiu del PSUC, 1977).

El 1977 deixa el càrrec de membre del Comitè Executiu del PSUC, que ostentava des de 1965. Es trasllada a viure a Madrid, on continua lligat activament al PCE. Arran de la seva escissió, el 1984 passa a formar part del Comitè Central del Partit Comunista dels Pobles d'Espanya.

Bibliografia de:

«A l'entorn de certs problemes de l'economia de Catalunya», *Nous Horitzons*, 5-6, 1965.

«Consideracions sobre la revolució científico-tècnica». *Nous Horitzons*, núm. 19, 1970.

Bibliografia sobre:

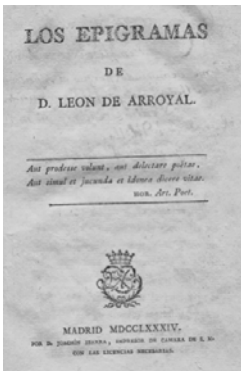
Cuenca Toribio, José Manuel: «Cultura y Marxismo en la España del siglo XX». *Cuenta y Razón*, núm. 31, 1974.

Antoni Gornals i Vidal

ARROYAL y ALCÁZAR, León de

(Gandia, 1755 – Vara de Rey, 1813)

«*Quien funda capellanías*
y mayorazgos, no hay duda
dota grandes semilleros
de necedad y locura.
Y es causa de que en la Iglesia
mil indignos se introduzcan,
y del Estado subsistan mil,
que al Estado destruyan.
En la manera que puede
el sacerdocio vincula,
y encadenando sus bienes,
al Reino se los usurpa». (1784)

LOS EPIGRAMAS
DE
D. LEON DE ARROYAL.

Aut prodesse volunt, aut delectare poetæ,
Aut simul et jucunda et idonea dicere vitæ.
HOR. *Art. Poet.*

MADRID MDCCLXXXIV.

Humanista il·lustrat. Fill d'un magistrat, va estudiar Dret a Salamanca, on freqüentà els cercles il·lustrats i literats. Mentre residia al poble de la seva mare, Vara de Rey, entre 1780 i 1785 feia anades a Madrid, on es relacionà amb l'entorn de Francesc Pérez Bayer. El 1785 es va retirar a Vara de Rey, on va ser procurador síndic general i comptador de rendes al partit de San Clemente (població veïna), i durant aquesta època s'accentuà el seu sentit crític sobre l'exercici del poder a la societat, que quedà reflectit en unes *Sátiras* (c. 1785) que va escriure i no van passar la censura per a ésser publicades. Quant a la literatura, va escriure també *Las Odas* (1783) i els *Epigramas* (1784), a més d'escrits de caire religiós, i traduccions de textos litúrgics dins de l'àmbit del jansenisme, d'apropament als primers segles del cristianisme però sense manifestar hostilitat envers el Papa.

Molts dels seus escrits satírics i crítics amb els poders varen circular clandestinament, i entre ells el de més repercussió, l'*Oración apologética en defensa del estado floreciente de España*, escrita vers el 1793, coneguda popularment com a *Pan y Toros* —un títol que farà fortuna—, atribuïda inicialment a Jovellanos. L'hispanista François López va demostrar el 1969 qui n'era el veritable autor. Arroyal es dedicava a fer-hi una paròdia sobre la resposta que el que havia estat el seu amic —i convertit en adversari— Joan Pau Forner havia fet contra l'article despectiu «Espagne», que Masson de Vorvilliers havia publicat el 1782 a l'*Encyclopédie Méthodique*. El pamflet tingué 19 edicions, i es traduí al francès, l'anglès, l'alemany i al portuguès. En realitat es tractava d'una crítica mordaç al sistema polític i econòmic de finals de segle, i a la darreria del text es centrava en la crítica a la festa dels toros, per tot el que implicava i simbolitzava: fomentava la *ganduleria*, la *mansedumbre*, i l'abandó de «*toda idea de libertad civil*». «*Si Roma vivía contenta con pan y armas, Madrid vive contento*

con pan y toros». Aquest text era una crítica plena de sarcasme sobre la situació d'Espanya, i el paper jugat per l'Església: hi veu «*más templos que casas, más sacerdotes que seglares*», «*se ha tratado como herético todo aquello que no se acomoda com las máximas de Roma*». Tampoc es salvaven de la crítica la monarquia, jutges i magistrats, la noblesa, l'ensenyament escolàstic, la situació de precarietat de les ciències experimentals, dels estudis sobre el comerç, així com els funcionaris d'hisenda i la insensibilitat d'un poble esclavitzat i impassible incapaç de rebel·lar-se. També censurava la pressió exercida pels estancs i pels gremis, i els impostos com les alcabales i els milions que distorsionaven la formació dels *preus naturals*.

Sota el punt de vista de l'economia, tenen un gran interès les seves *Cartas político-económicas al Conde de Lerena*, escrites entre 1786 i 1795 i publicades el 1841. Primer foren atribuïdes a Cabarrús, després a Campomanes, però ja Manuel Colmeiro el 1861 va sostenir que l'autor n'era León de Arroyal.

La primera part era dirigida al secretari d'Estat d'Hisenda Pedro López de Lerena, protector del seu antic amic Joan Pau Forner, i hi exposava les causes de la decadència d'Espanya i la necessitat de procedir a una reforma de les institucions i de l'economia. La monarquia gastava en excés, el sistema de recaptació era ineficaç, la llei agrària restava pendent, i calia el contracte social de Rousseau: cedir part de la llibertat individual a canvi de pau i més seguretat. Preconitzava una nova constitució monàrquica, i feia una crítica, inspirada en el jansenisme, a l'Església de Roma. Assenyalà que les principals causes de la decadència espanyola eren: la política militarista dels segles anteriors; l'endeutament crònic de les finances públiques; el no atendre suficientment l'agricultura i les arts; l'excés de funcionaris; el paper de la noblesa que no contribuïa al progrés de l'agricultura; el «*consum de vanitat*» de productes importats de l'estranger que no feia més que conduir a la ruïna de la producció nacional; el no haver procedit a la desamortització; i, el que considerava molt important, no haver tingut en compte l'experiència de l'antiga Corona d'Aragó i haver imposat una tradició eminentment castellana que no posava limitacions al poder absolut del rei, fet que no deixava cap mena d'obertura a les llibertats civils.

La segona part anava dedicada a Francisco Arias de Saavedra, que més tard fou un dels signants de l'Acta d'Independència del Perú (1821). Hi explicava les regles de la coexistència social que havien de ser la base de la nova Constitució. Sense ser antimonàrquic, s'inspirava en la tradició aragonesa, en la que les lleis emanaven del Rei, però amb el consentiment de les Corts, i el Rei s'havia de sotmetre també a les Corts. Va proposar 54 províncies, inspirant-se en la divisió territorial francesa de Jacques Necker i el model de *municipalitats* de Dupont de Nemours i Turgot. Quant al contracte social rousseaunià, havia de ser el compromís del governant amb els seus vassalls. El Rei tenia poder executiu, el poder judicial estava en mans d'un Tribunal Suprem i un Consell d'Estat de caràcter consultiu havia de participar en el poder legislatiu.

Criticava el fet que, des de Felip II, amb les seves guerres i els seus problemes pressupostaris, s'anaven cobrint amb nous arbitris les despeses extraordinàries. Amb els Decrets de Nova Planta emesos entre 1707 i 1716, criticava que es centralitzés l'Estat, s'eliminessin els Consells dels territoris forals i es cedís tot el govern al Consell de Castella, i es substituïssin els virreis

pels governadors civils. La submissió al rei es feia a través dels ministres, que controlaven les regidories, corregiments i intendències.

En el tema fiscal, proposava una recaptació més simple, però sense augmentar la càrrega fiscal, que abocaria a més desigualtat. El sistema de rendes provincials, format pel conjunt d'impostos indirectes que gravaven entre un 10% i un 14% totes les vendes i permutes, deia que tenia un refús dels contribuents. Estava en contra que s'actués de forma discriminatòria sobre les províncies derrotades a la guerra de Successió, ja que amb l'excusa de la uniformització s'afegien a les figures impositives antigues les figures castellanes. A València se li imposà a més a més l'equivalent, a Catalunya el *cadastre*, a Mallorca la talla, i a l'Aragó l'*única contribución*.

Per a ell, la Hisenda s'havia de basar en tres grans figures impositives: a) el *tribut regió*, proporcional a l'estimació dels béns posseïts, aplicable a la noblesa, als càrrecs públics, l'exèrcit, l'alt clergat, i a les ordres mendicants, monacals i militars; b) la figura central seria la *contribució*, que substituiria les *rendes provincials*; en aquest cas, cada contribuent pagaria en proporció als béns del seu gaudi; tindria caràcter general sobre els béns territorials i no sobre els productes; i c) l'impost, que afectaria els *hidalgos* en l'adquisició de béns sumptuosos, els béns de luxe.

Amb aquest esquema de reforma desapareixerien moltes figures, es mantindrien com a estancs els de la sal i els del tabac —per tant, la majoria dels estancs desapareixerien— i, una proposta important, es suprimien les duanes interiors, amb la qual cosa s'establia el lliure comerç dins de l'Estat. En el comerç exterior, amb criteri mercantilista, seguirien les traves a l'entrada de productes estrangers, amb la finalitat de mantenir una balança de comerç favorable.

Bibliografia de:

Los epigramas de D. León de Arroyal, Madrid, 1784.

Cartas político-económicas al Conde de Lerena (1786-1795), Madrid, 1841.

Oración apologética en defensa del estado floreciente de España (coneguda com *a Pan y Toros*, 1793), Cádiz, 1812.

Bibliografia sobre:

López, François: «León de Arroyal, auteur des Cartas político-económicas al Conde de Lerena», dins *Bulletin Hispanique*, LXIX, p. 26-55, 1967.

Anes, Gonzalo: «Las Cartas político-económicas al Conde de Lerena», a *Cuadernos Hispano-Americanos*, p. 261, 1967.

Elorza, Antonio: «Estudio preliminar», a L. De Arroyal: *Cartas político-económicas (con la segunda parte inédita)*, Oviedo, 1971.

Llombart Rosa, Vicent i Cervera Ferri, Pablo: «Economistas valencianos de la Ilustración» dins *Economía y economistas españoles*, 3. *La Ilustración*, p. 623-626, Barcelona, 2000.

Cervera Ferri, Pablo: *El pensamiento económico de la Ilustración Valenciana*, p. 303-342, Valencia, 2003.

Francesc Artal i Vidal

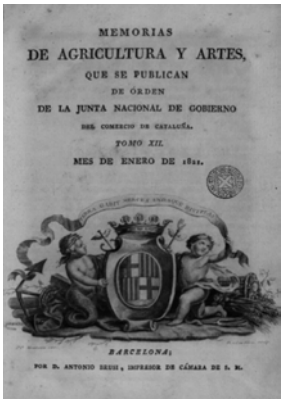
B

BAHÍ i FONTSECA, Joan-Francesc

(Blanes, 1775 – Barcelona, 1841)

«*Propietarios, labradores, hacendados ilustrados que deseais el aumento de vuestra prosperidad, internaos todos al templo de Flora*». (1815)

«*Por una de las felices revoluciones de la economía de las naciones, se ha generalizado el uso del jugo de la caña de azúcar*». (1821)

MEMORIAS
DE AGRICULTURA Y ARTES,
QUE SE PUBLICAN
DE ÓRDEN
DE LA JUNTA NACIONAL DE GOBIERNO
DEL COMERCIO DE CATALUÑA.
TOMO XII.
MES DE ENERO DE 1822.
BARCELONA:

Fou un metge format a la Universitat de Cervera, que s'anà decantant vers l'estudi de la botànica aplicada als progressos de l'agricultura i la indústria. Després d'una estada professional a Burgos, s'instal·là a Barcelona, on s'incorporà a les tasques de recerca agronòmica de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts, i de la Reial Junta de Comerç de Barcelona. El 1807, esdevingué el primer titular de la Càtedra de Botànica de la Junta de Comerç, i des del 1815 dirigí el seu Jardí Botànic.

Feu algunes reflexions que tenien una dimensió econòmica. Per exemple, diu: «*se me agolpan las ideas de Economía Politica con respecto al cultivo de esta planta* (la patata) *con razón de nuestra población actual*» (*Memorias de agricultura y artes*, març 1816). I, seguint amb les patates, uns mesos més tard: «*por su economía interesan a todas las clases de la sociedad*» (*id.*, juny 1816).

En el cas català, la relativa prosperitat agrícola era associada al tipus de propietat de la terra. Així i tot, el que a llarg termini seria decisiu era la aplicació de la ciència: «*los herederos en sucesiva propiedad las podrán hacer fructificar, si, en lugar de un ocio que debe fastidiarles y perjudicarles, se aficionan a las ciencias naturales, a la botánica, a la física, a la química y a la mecánica, que tienen su relación directa con los progresos de la agricultura*» (*Apertura de la Cátedra de Botanica de la Real Junta de Comercio*, Barcelona, 1815).

L'aplicació dels coneixements botànics seria, doncs, un dels vectors decisius de la revolució agroalimentària de la Il·lustració als països que, després, serien els de la Revolució Industrial: «*los cantones de las Provincias Unidas de la América Septentrional, Suiza, Saboya, las 7 provincias de Holanda*», etc.

Si al treball físic dels conreadors del camp català (que Bahí qualifica com a immens) se li sumen les aplicacions de la ciència acadèmica, el resultat pot ésser, escriu, extraordinari. A les *Memorias de agricultura y artes* (1815-1821), de la Junta de Comerç de Barcelona, proposaria un conjunt articulat de mesures que tenien com a objectiu evitar les importacions d'aliments i el creixement econòmic. Amb: 1) l'extensió de les oliveres (que

evitava la importació d'altres olis) i, en especial, de les arbequines; 2) els prats artificials de secà, que havien de permetre «*la sucesión rápida de los ganados*», car «*España antes de ser labradora ha de ser pastora*»; 3) la plantació d'arbres, que es traduirà en adobs, car «*es común en Cataluña, y en todo país agricultor, no estimar una hacienda sin bosque, porque éste es el sustentáculo del ganado, manantial de los abonos animales, i* l'ús d'adobs minerals, com a «*toda la Inglaterra, Holanda, Flandes, Suiza y mucha parte de Francia*»; 4) la introducció del conreu de nous tipus de blat de primavera, de «*las famosas patatas del Perú, cuyo cultivo variado y mejorado según se enseña en este Jardín Botánico por sí solo puede subalimentar nuestra población entera*» i de la «feliç revolució» de la canya de sucre.

La visió de l'economia agrària del Regne d'Espanya era molt clara: *«la agricultura de las provincias nuestras*, *a excepción de Cataluña, está y estará atrasadísima»*. De fet, aquesta situació «*a un labrador de los reinos civilizados de Europa, de la China y aun de Cataluña, causaría el mayor estremecimiento»*. L'explicació del contrast Catalunya/Espanya era el model d'empresa: «*las alquerías o* «casas de pagés» *de Cataluña constituyen la riqueza sólida de este Principado»*. La sortida per a Espanya era l'adopció d'aquest model: «*acensar o repartir en enfiteusis sus grandes e incultas haciendas (...) la división en pequeñas propiedades*» (*Memorias (...)*). També, per a evitar els robatoris: «*en Cataluña son más los propietarios, y apenas hay en los lugares y aldeas del Principado un artesano, menestral o jornalero que no tenga su pieza de tierra, viña o huerto propio o en arriendo, hay una razón más,o un interés común, para que sea respetado el fruto del campo ajeno*».

L'economia basada en la botànica també seria important en el sector tèxtil, per la obtenció de colorants per a la naixent indústria cotonera catalana (i evitar-ne, així, les elevades despeses de la importació) i en el sector sanitari, amb la producció de plantes medicinals.

Bibliografia de:

Oración inaugural en la apertura de la cátedra de Botánica de la Real Junta de Comercio, Barcelona, 1815.

Remei segur y facil per destruir la negró de les oliveres, Barcelona, 1817.

Botánica aplicada a las artes, Barcelona, 1838.

Francesc Roca i Rosell

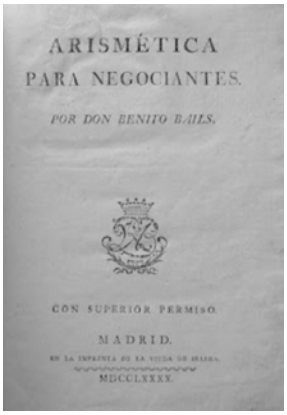
BAILS, Benet

(Sant Adrià del Besòs, 1730 – Madrid, 1797)

«*Las monedas son medidas cuyo destino es arreglar y asegurar la propiedad de los ciudadanos, acreedores y deudores (...)*». (1790)

«*No es el oro ni la plata la que señala el valor absoluto de las cosas de indispensable necesidad; antes al contrario estas cosas son las que dan estimación al oro y a la plata*». (1790)

«*Es el Algebra la lengua más general que conocemos*». (1776)

ARISMÉTICA
PARA NEGOCIANTES.
POR DON BENITO BAILS.
CON SUPERIOR PERMISO.
MADRID.
MDCCLXXXX.

És autor d'un tractat de matemàtiques per a directors d'empresa (publicat el 1790) que inclou una estructura econòmica de l'Europa del darrer terç del segle XVIII.

Nascut dins d'una família de fabricants de teixits de llana, estudià a Perpinyà i Gramàtica i Matemàtiques amb els jesuïtes a Tolosa de Llenguadoc. El 1754 anà a Paris, a treballar com a assessor a l'ambaixada del Regne d'Espanya. El 1791 seguí a l'ambaixador a Madrid, i el 1768 esdevingué director del departament de matemàtiques de l'Acadèmia de San Fernando. Fou membre de dues acadèmies de Madrid, i de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona.

Confegí —i anà publicant entre 1779 i 1804— els 11 volums del seu llibre de text per a l'Academia de San Fernando: *Elementos de Matemáticas*, considerats pels estudiosos com una fita. Havia començat confegint, amb Jeroni de Capmany: *Tratados de Mathematica para las escuelas de los regimientos de infantería* (1772). Com un avanç dels 11 volums dels *Elementos*, va publicar els 3 volums de: *Principios de Matemática. Su aplicación a la Dinámica, la Hydrodinámica, Óptica, Astronomía, Geografía, Gnomónica, Arquitectura, Perspectiva y al Calendario* (1a ed. 1776).

Després, publicà, també a Madrid: *Arismètica para negociantes* (1790). Un text pedagògic destinat a explicar, pas per pas, els diferents tipus de càlculs que han de fer els homes d'empresa, els *negociantes,* per fer bé la seva feina. Amb presentacions de molts casos pràctics de càlculs sovint enrevessats, amb exemples concrets d'operacions que inclouen tot tipus d'operacions.

Una part de la *Arismètica* és dedicada a presentar els trets bàsics de l'economia d'Europa. És a *Frutos o producciones, fábricas y comercio de todas las principales plazas de Europa*. Segons ell, Europa és un sistema dinàmic de ciutats, de repúbliques urbanes, que exporten i importen productes molt diversos. En presenta 50, una a una, per ordre alfabètic: d'Anvers (Flandes Austríaca) a Zurich (Suïssa).

Per bé que dedica una certa atenció a ciutats de la perifèria d'Europa, com Lisboa (Portugal) o Petersburg (Moscovia), l'àrea de la que dona més informació és la de l'eix Rhin-Roina, amb una cua a les ciutats italianes, fins a Palerm (Sicília) i Malta. En la seva presentació, d'aquestes 50 ciutats d'Europa, 28 —un xic més de la meita— estan situades en el que seran, cent anys més tard, els estats federals d'Alemanya i Suïssa, més el cas especial d'Itàlia.

D'España, presenta 2 ciutats: Cádiz —destacadíssima, amb funcions de port d'Europa— i Madrid. On, «*de algunos años acá se han puesto varias fábricas con teixidos de hilo, losa, sombreros y teixidos de seda, &, que esperamos que serán de mucha utilidad*».

De *Cataluña*, dedica un espai a una ciutat: Barcelona, que exporta «*vinos, aguardientes, avellanas, muchos pañuelos y algunos tejidos menores de seda, paños comunes y otros tejidos de lana, medias de seda y de estambre, cotones*» i que importa «*pescado salado, bacalao, arenques, stockfish, trigo*».

Després de les ciutats, presenta les característiques de les monedes europees (que són monedes de ciutats), amb l'objectiu de fer-ne possible els intercanvis, que són l'essència del comerç. Alguns bancs d'algunes ciutats d'Europa són objecte d'admiració. Així, al Banc d'Amsterdam (creat al 1609) *«las pagas se hacen solo con mudar los nombres de los dueños».* Al Banc de Londres «*se asegura que, para sus asuntos diarios, no tiene en caxa más de 120 mil libras ¡tan acostumbrada está aquella nación a la representación del dinero!».*

Explicita el caràcter «artificial» de les monedes, la seva funció de «mesura del valor», i s'allunya de la identificació entre or i/o plata i moneda. Car, de fet, «*la moneda es la medida comparativa del valor de todas las cosas que el hombre gasta para sus necesidades o su regalo».*

La darrera part de la *Arismética* és una presentació dels càlculs que han de permetre comparar, de ciutat a ciutat, les diferents formes de mesurar: pesos, llargades (de roba), volums (de gra, o de líquids), superfícies (de camps), distàncies (geogràfiques) i fusos horaris. Amb l'objectiu, sempre, de facilitar les transaccions comercials dels homes de negocis.

Segons l'índex de matèries del catàleg de «WorldCat», la seva *Arismética* és un dels 14 llibres del món occidental que se situen dins la categoria «Business Mathematics before 1846». N'hi ha exemplars a 29 biblioteques situades a Amèrica del Nord, Europa i Àsia.

Com a activitats complementàries, en paral·lel, feu algunes aportacions (amb traduccions, per exemple) sobre qüestions d'higiene pública —amb la proposta de 1781 de fer desaparèixer els cementiris del costat de les esglésies—, i publicà el 1773 unes lliçons de teoria musical. Va escriure, també, un apunt biogràfic del científic il·lustrat valencià Jordi Joan, destinat a ésser-ne un dels primers reconeixements públics.

Bibliografia de:
Tratados de Mathematica, amb Jeroni de Capmany, Madrid, 1772.
Lecciones de clave y principios de harmonia, Madrid, 1775.
Principios de Matemática, Madrid, 1776.
Elementos de Matemáticas, Madrid, 1779.
Arismética para negociantes, Madrid, 1790.

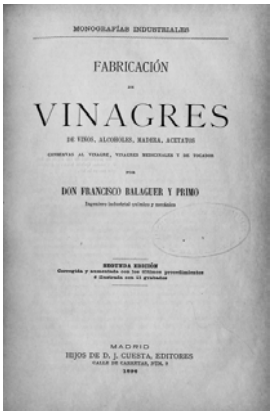
Francesc Roca i Rosell

BALAGUER i PRIMO, Francesc

(Carlet, 1841 – Madrid, 1880)

«*... con sólo cinco personas puede obtenerse el trabajo de dieciseis o dieciocho*». (1877)

Enginyer industrial per l'Escola d'Enginyeria de Madrid, professor del Real Instituto Industrial de Madrid, el 1863, molt actiu en la política i com a publicista, confegí —i publicà— una sèrie de *monografies industrials*, on ocupen un espai destacat: costos, treball, preus, demanda, i les transformacions suggerides per les noves màquines.

MONOGRAFÍAS INDUSTRIALES

FABRICACIÓN

DE

VINAGRES

DE VINOS, ALCOHOLES, MADERA, ACETATOS

POR

DON FRANCISCO BALAGUER Y PRIMO

SEGUNDA EDICIÓN

MADRID

HIJOS DE D. J. CUESTA, EDITORES

1884

És possible classificar aquestes monografies seguint l'esquema de la teoria de les necessitats. Així, hi hauria: a) els manuals sobre indústries de l'alimentació: des de les produccions de llarga trajectòria històrica (com els olis vegetals, els sucres, o els vinagres) fins als nous productes de la revolució agrícola industrial (les conserves de «*carnes, pescados, leches, frutos y legumbres*» o «*La cría de los peces (de aguas dulces y saladas*») (Madrid, 1878)); b) els llibres sobre les matèries primes de les indústries tèxtils: el *Estudio y aplicaciones de las materias textiles vegetales* (Madrid, 1877), un manual sobre el conreu de la morera i els cucs de seda, o *Materias tintóreas* (Madrid, 1878); c) els tractats sobre els nous passos en l'obtenció dels inputs bàsics: l'aigua a *Riego por medio de norias, bombas y otras màquinas* (Madrid, 1873) o els adobs a *Estudio, preparación y análisis de los abonos* (Madrid, 1873), que és un títol que enllaça amb el primer llibre de Balaguer *Inconvenientes que presenta el empleo agrícola de los abonos químicos* (Madrid, 1869); d) un llibre sobre un sector industrial nou: el que té com a base els avenços —que Balaguer coneix bé— de la química inorgànica a alguns països, i uns tractats sobre fabricació d'essències i de sabons; e) dos títols sobre dues indústries que —un segle després— es consideren perilloses per a la salut: *Fabricación de aguardientes* (Madrid, 1873) i *Cultivo y beneficio del tabaco* (Madrid, 1879); f) un llibre sobre un altre sector industrial nou, especialment important per a l'economia catalana: *Industria corchera; extracción y preparación del corcho y aplicación a la industria taponera* (Madrid, 1879).

Va assajar d'ordenar part de la seva producció científico-tècnica en els dos volums de: *Las industrias agrícolas. Tratado de las que se explotan en España y de todas aquellas que pueden ser ventajosamente explotadas* (Madrid, 1877).

De molts d'aquests títols n'hi hagueren diverses edicions (reimpressions, o ampliacions), abans, i després de la seva mort als 39 anys. Alguns d'aquests títols han estat reeditats (i/o digitalitzats) i són a la venda a la xarxa, més de 130 anys després.

Bibliografia de:

Las industrias agrícolas, Madrid, 1877.

Manual de industrias químicas inorgánicas, Madrid, 1879.

Bibliografia sobre:

Martin, Joan C.: *L'aportació dels enginyers industrials de Catalunya a la enologia* (*i la viticultura*), València, 2014.

Francesc Roca i Rosell

BALDÓ i MASSANET, Maria

(Hellín, 1884 – Tolosa de Llenguadoc, 1964)

«*El trabajo fuera de casa* (*fábricas, talleres, comercios*) *se retribuye más. Pero la mujer que lo ejecuta se ve obligada: a) cumplir deficientemente sus 2 quehaceres* (...) b) *encargar de estos menesteres a personas asalariadas* (...) c) *estar siempre en una tensión nerviosa agotadora* (...)». (1933)

Mestra, primera directora de l'escola pública La Farigola de Barcelona, professora de l'Escola Normal de la Generalitat, implicada en el moviment feminista i en la política republicana, hi ha una vessant de la seva feina que té una lectura econòmica. És el seu interès per definir —minuciosament, fins al detall— el funcionament d'una petita unitat de producció i consum: la família urbana de classe mitjana. Som als anys 1930, lluny, doncs, de l'estudi d'Ildefons Cerdà, i no tant lluny de la monografia d'Escudé Bartolí. Ella incorpora —i debat— els pros i els contres dels diversos avenços tecnològics i energètics.

Aquest interès es tradueix en molts punts d'un text dividit en 19 capítols: *El libro del hogar* (Burgos, 1933). Als 3 primers, es defineixen els tipus d'ingressos d'una família estàndard, l'estructura de la despesa, i l'organització (i la comptabilitat) de l'empresa familiar, on el rol de direcció correspon a la dona/mare. Sovint però aquesta dona té un treball fora de casa que, a més d'un augment dels ingressos de la unitat familiar, significa: a) deficiències en les dues ocupacions, o b) una despesa afegida, si una part del treball domèstic és assalariat, o c) una situació d'estrés continu. Així i tot, ella s'ocupa d'aquest treball extra domèstic de les dones de classe mitjana, car: 1) és imprescindible per a les dones que no es casen; 2) és bo per a les dones casades, car hi ha una tendència «*a simplificar las cuestiones domésticas, reduciéndolas a un mínimo*», i, d'altra banda, «*es una manera de* huir *de la ociosidad*». En qualsevol cas, el treball extra-domèstic femení hauria de ser d'una «*profesión u oficio (...) que tengan una relación inmediata con el hogar, o dejen tiempo para atenderlo*».

Els capítols 4-9 presenten l'«organització material de l'habitatge», inclosa la calefacció. Les dues fórmules d'accés (el lloguer i la propietat) són igualment vàlides, i no es contemplen dificultats per finançar el que és un 20% del pressupost familiar. La despesa en mobles i equipaments domèstics significa un 2% d'aquest pressupost, i la despesa energètica de l'habitatge, un 10 %. Aquí hi ha diferencies: «*en un hogar obrero o campesino, la mesa sirve para comer, escribir, planchar, etc.*». En tots els casos, «*la mesa que ocupa menos espacio es la circular*».

Pel que fa als espais, segons ella, «*el salón, sobretodo el de la clase media, roba espacio en el hogar*». En canvi, són necessaris: 1) Una biblioteca; 2) Una farmaciola; 3) Un bany; 4.) Una habitació de jugar per a la canalla.

Els capítols 10-15 són dedicats a l'alimentació, que significa el 50% de la despesa familiar, i que, segons l'autora, té, també, funcions, sanitàries, educatives i creatives. «*La cocina es el laboratorio del hogar*». I el rol de la dona/mare no és fàcil: «*es incumbencia de la directora de una casa organizar la sobremesa en un ambiente de atractivo reposo y de calma espiritual prometedor de una digestión hecha en buenas condiciones*».

Presenta els consums alimentaris per aquest ordre: 1er carns; 2on. vegetals (inclosos cereals i fruits); 3er, «derivats vegetals»: el pa, la pasta, el sucre, la xocolata, l'oli, els colorants; 4rt. les conserves; 5è. les begudes. La dieta ha de variar segons la franja d'edat i el tipus de treball, però les prioritats són les carns (i no els vegetals) i la proximitat (i no les conserves). Pel que fa a les begudes, la recomanació és per l'aigua i per un consum moderat de vi.

Només un capítol —el 16— és dedicat a la roba de vestir, que, així i tot, ocupa un 10% del pressupost domèstic. Ni la màquina de cosir ni la rentadora (però, sí, tot tipus de planxes) són presents en el llibre. Sí, en canvi, la roba interior no blanca: de colors.

Els 3 darrers capítols (17-19) del manual de Baldó s'atansen (sempre, des de l'òptica de la direcció de la unitat familiar) a grans qüestions: els fills, la salut i «la vida social femenina». No tenen, però, una traducció pressupostària important. L'educació dels fills significa un 4% del pressupost domèstic. Moltes despeses (l'escola primària, les biblioteques, els museus, les excursions) són, en aquell moment històric, quasi zero. I, aleshores, es podia dir que «*la escuela es el segundo hogar*».

El pressupost domèstic d'imprevistos del llibre de 1933 de Maria Baldó és minso: un 2%. L'estalvi familiar tampoc és gran: també un 2% dels ingressos familiars. No hi ha informacions sobre la col·locació d'aquest estalvi.

Al darrer capítol, la dona/mare que és *directora del hogar* té, també, una *misión social*. Per a dur a terme aquesta missió s'ha de formar. Aquesta formació ha d'ésser àmplia. Inclou: 1) L'educació física, començant per la gimnàstica sueca i quatre esports «femenins»: l'excursionisme, la natació, la dansa i el *tennis*; 2) La preparació intel·lectual, després de l'escola primària: a/ la *especialización*, les escoles d'arts i oficis, b/ les escoles d'adults, c/ les *academias preparatorias*, d/ l'ensenyament secundari i la Universitat, e/ l'*autoeducación*. Segons Baldó, comprar un llibre pot ésser més profitós que comprar una peça de roba. L'objectiu d'aquesta formació és l'*actuación social,* i, també, la *depuración de la sensibilidad.*

Presidenta del Lyceum Club català (creat el 1931), durant la Guerra 1936-1939 s'integrà al CENU (Consell de l'Escola Nova Unificada), a la Unió de Dones, i treballà al Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya. Exiliada el 1939, co-dirigí la residència d'intel·lectuals de Tolosa de Llenguadoc.

Bibliografia de:

El libro del hogar, Burgos, 1933.

Bibliografia sobre:

Societat Catalana d'Economia: *Panells de dones economistes catalanes*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2021.

Francesc Roca i Rosell

BALLE i MILANS del BOSCH, Joan de

(? , c. 1780 – Barcelona, 1845)

«*Libertad interior de comercio, señores, es la que nos conviene, y la exterior que quieren algunos sería un golpe mortal para nuestras fábricas. Concluyo pues este punto recomendando a las Cortes la máxima justa y política de que lo que conviene a los catalanes, conviene a todos los españoles: la pobreza de Cataluña arruinaría la España*». (1820)

Doctor en Dret i prestigiós jurista, fou diputat a les Corts de Cádiz, de les que fou secretari, vicepresident i arribà a ésser-ne president. Diputat a la legislatura de 1820-21 i representant a la Diputació (1837-1840). Fou assessor i apoderat del duc de Medinaceli. El 1818, amb tres advocats més, va emetre un dictamen sobre el Dret supletori que s'aplicava a Catalunya, que segons Josep Pella i Forgas constitueix el punt d'inici de l'escola jurídica catalana. No es mostrà partidari de suprimir el Tribunal de la Inquisició, sinó només d'introduir-hi les reformes necessàries perquè no contradigués la Constitució de 1812. Les seves idees econòmiques giraven a l'entorn de la necessitat d'aplicar el prohibicionisme a la indústria naixent, seguint la recomanació d'Alexander Hamilton, i de la llibertat de circulació de mercaderies dins d'un mercat espanyol que calia consolidar.

El seu *Discurso*, pronunciat a les Corts el 5 de novembre de 1820, consistí a defensar el prohibicionisme i a rebatre els arguments lliurecanvistes esgrimits per Freire, Flórez Estrada, Martínez de la Rosa i el secretari de governació de la Península. Per a ell, les nacions que basaven llur economia exclusivament en l'agricultura eren pobres, i l'única forma de progressar consistia a desenvolupar les activitats pròpies de la indústria fabril i manufacturera, que a la vegada s'encarregarien de donar un nou impuls al comerç. Els països avançats aplicaven el prohibicionisme als productes que ells fabricaven, i calia imitar-los. Deixar entrar els teixits anglesos pels diferents ports espanyols equivalia a perjudicar a més de 100.000 famílies (p. 3). Feia notar com, a les províncies del centre, com ara Aragó, les Castelles, Extremadura, se'ls havia aplicat el proteccionisme i no havien pogut prosperar perquè no tenien indústria ni una xarxa comercial que donés sortida als seus productes agrícoles. Escrivia que «*Es un axioma económico político, que los pueblos nacientos* [sic] *en industria no pueden concurrir y comerciar con otros que la tienen muy adelantada, cuyo interés está en cortar su progreso y causarles su ruina*» (p. 6); i afegia més endavant que «*la astuta y sagaz Inglaterra*» combatia el sistema prohibitiu i que, en canvi, «*y en tanto que declaman* [els anglesos] *contra el sistema prohibitivo, único escudo de la industria, apoyan todo el edificio de la suya en las mismas trabas y restricciones que califican de tan opresivas, funestas y ruinosas a las demás naciones*» (*ibídem*). Demostrava com les mesures prohibicionistes de Carles III, a partir de la pragmàtica de 1771 i les successives ordres en aquesta mateixa direcció, varen permetre l'increment de fàbriques a Catalunya, fins a arribar a 2.000 fàbriques de cotó el

1808, i uns capitals invertits en edificis i maquinària per valor de 20 milions de pesos. Això permetia que hi hagués una flota de més de 200 vaixells dedicats al comerç amb Amèrica, amb uns 6.000 mariners. Estimava que cada any s'elaboraven a Catalunya de 40 a 50 milers de Qm de cotó, que a peu de fàbrica tenien un valor de 10 milions de pesos (p.8). Però la Guerra del Francès havia fustigat molt l'economia catalana, i és per aquest motiu que demanà que es rebaixés la contribució de Catalunya a l'erari públic. Ell s'oposà també al lliure comerç amb Amèrica, en contra del criteri de Freire, perquè perjudicaria la indústria del paper i la viticultura, i posava exemples que demostraven que el lliure comerç no havia estat bo per al Perú, Buenos Aires, Panamà i Nicaragua. La llibertat que calia implantar era la interior, dins de l'Estat. D'altra banda, segons ell, el que convenia als catalans també convenia als espanyols. Per a ell, l'abandó del prohibicionisme provocaria el desmantellament de fàbriques, malmetre els capitals invertits i desaprofitar la professionalització i l'experiència adquirides pels treballadors. Quant a l'argument que el prohibicionisme afavoria el contraban, argüia que sempre n'hi havia hagut, i que s'havia de combatre de totes totes amb lleis clares.

L'altre text important seu és l'*Informe sobre la Memoria para la supresión del diezmo* (1842), emès el 1837, oposant-se a la *Memoria* que havia fet el secretari d'Hisenda per a la supressió dels delmes. Hi explicava que, en contra del que deia Àlvarez y Mendizábal, el delme que s'aplicava al país no tenia un origen oriental, sinó que tenia un origen genuïnament català. A Catalunya era un dret dominical, pensió o cànon amb el qual els «emfiteutes» feien una contribució als qui els havien cedit les terres per a conrear. Havien de pagar una part dels fruits. Sostenia que l'origen dels delmes radicava en l'època de Lluís el Pietós, quan el 815 acollí els catalans sota la seva protecció i permeté que els nous propietaris de terres que les havien arrabassat als sarraïns les poguessin cedir per a conrear en un sistema contractual, desenvolupat el 844 per Carles el Calb, sistema que un cop evolucionat fou l'origen de l'*emfiteusi* tal com s'aplicava a Catalunya (inspirada en el dret romà) i del que se n'originaren com a variant els *delmes*. En realitat, tant l'emfiteusi com el delme, d'arrencada medieval, s'estengueren especialment pels territoris de la Corona d'Aragó. Els nous «emfiteutes» ocupants de les terres havien de donar una part dels fruits als propietaris, i si deixaven de conrear la terra l'havien de retornar. És així com es derivà a les assignacions dominicals, anomenades *delmes* per a mantenir les esglésies i els sacerdots. Els rectors eren els qui tenien dret a percebre'ls. Es pretenia suprimir-los i canviar-los per exaccions en metàl·lic, el que segons ell perjudicaria els conreadors, que sempre preferirien pagar en espècies en funció dels fruits obtinguts, car d'aquesta forma no restarien perjudicats pels capricis de la meteorologia. S'oposà a la supressió dels delmes, i en aquest aspecte era un conservador. Per contra, reivindicà que es construïssin canals de reg i camins que facilitessin les comunicacions entre les províncies.

Bibliografia de:

Discurso pronunciado por el Sr (...), Diputado en Cortes por la provincia de Cataluña en la Sesión del 5 de noviembre de 1820, Barcelona, 1820.

Informe que sobre la Memoria para la supresión del diezmo (...) dio el letrado D. Juan de Balle, Barcelona, 1842.

Bibliografia sobre:

Lluch, Ernest: *El pensament econòmic a Catalunya (1760-1840). Els orígens ideològics del proteccionisme i la presa de consciència de la burgesia catalana*, Barcelona, 1973 (2na edició, 2009).

Francesc Artal i Vidal

BALLVÉ i PELLICER, Faustí

(Barcelona, 1887 – México, 1958)

«El ejército napoleónico fue derrotado por una coalición capitaneada por el país representante de la diferenciación social, de la jerarquía y del imperialismo, por ese anteproyecto de la humanidad futura que se llama Inglaterra». (1916)

«Production, distribution and consumption are not independent activities nor even threephaases of a process (...) The economic process is an integral and continuous whole». (1963)

Llicenciat en Dret (1907) a la Universitat de Barcelona, Doctor en Dret a la de Madrid (1910), pensionat per la «Junta de Ampliación de Estudios» a Berlin (1912), d'on, aconsellat per Manuel Reventós, anà a London a estudiar economia. De tornada, a més de seguir el Pròleg de Reventós al manual de Chapman, obrí un despatx d'advocats mercantilistes, traduí alguns títols destacats de la sociologia-economia-política alemanya i va escriure un text farcit de citacions: *El socialismo y la guerra* (Barcelona, 1916). S'hi presenten, minuciosament, els diversos posicionaments dels partits socialistes europeus i americans a l'entorn de la Primera Guerra Mundial. Ho feu al mateix moment —i des de la mateixa adscripció política, l'adscripció al Partit Socialista Obrer Espanyol— en què ho estava fent Antoni Fabra Ribas. Descobrí, per exemple, que la desigual Anglaterra de l'època napoleònica podia ser més eficient que la França republicana.

Inicialment socialista, evolucionà vers el liberalisme republicà espanyol, i el febrer de 1936 seria elegit diputat per Barcelona, amb 262.670 vots, pel partit Izquierda Republicana. Exiliat el 1939, primer a França, i, des de 1942, a Mèxic, on va conèixer personalment Ludwig von Mises. A Mèxic, esdevingué, a partir de 1948, professor d'economia a l'Instituto Tecnológico Mexicano», i a l'«Escuela Nacional de Economía» de la UNAM.

Confegí un llibre de text atípic: *Diez lecciones de economia* (1a ed., Mèxic, 1956). Car és, alhora, un manual d'introducció a la ciència econòmica, i un manifest liberal, en la línia oberta per l'Escola Austríaca, amb Karl Menger, Böhm-Bawerk, Mises, Hayek. Una opció explícitament anti-keynesiana, anti-intervencionista, anti-socialista i anti-nacionalista, molt minoritària, tant a Mèxic, com a Estats Units i Europa. Només compartida, dins de l'àmbit català, per Joaquim Reig i Ignasi Villalonga. Les 10 lliçons són un model d'integració Micro-

Macro: 1) Què és l'economia; 2) El mercat; 3) L'empresa; 4) Capital, treball i salari; 5) Moneda i crèdit; 6) Monopolis, crisis i atur; 7) Comerç internacional; 8) Nacionalisme i socialisme; 9) Dirigisme; i 10) El que no és l'economia. Un dels punts forts del llibre de Ballvé és, a la lliçó 7, la seva idea que «*el veritable mercat és el mercat universal*». Un mercat organitzat des de Genova i Venezia, i basat en la figura del mercader i en la institució de la llotja. I «*les llotges més antigues són, probablement, les fundades pels catalans a Alexandria, i a la cèlebre Llotja de Mar de Barcelona*». Amb el català *Llibre de Consulat de Mar*, com a codi marítim internacional.

El seu manual-manifest fou reeditat a México (1960), editat a Guatemala (1960, amb noves edicions al 1967 i al 1984), traduït al francès amb petits canvis: *L'économie vivante: son histoire et ses mecanismes* (Paris, 1957), traduït a l'anglès i editat als Estats Units (primer, a Princeton, 1963, després, a New York, 1969, 1994, 1997, i, a Auburn, 2008). No es publicaria a l'Estat espanyol fins al 2012, i, encara, en una edició militant de «Unión Editorial», de Madrid. Les nombroses edicions, reedicions i traduccions d'aquestes lliçons durant molts anys, i la seva inclusió dins de la web de la «Mises Foundation» —creada el 1982— són una prova de la qualitat del text. De fet, Ballvé, tot i la seva adscripció a l'Escola austríaca i els seus lligams amb el grup «Mont Pélérin», va deixar clar que no pensava que, en economia, fossin possibles els equilibris i/o l'estabilitat: *«the essential principle of the economic process is not equilibrium, but disequilibrium. Equilibrium would bring about stagnation and death; desequilibrium is the motive force that keeps the economy alive and progessive».*

Bibliografia de:

El socialismo y la guerra, Barcelona, 1916.

Spanien als Betätigungsfeld für freunden Handel und Industrie, Baedeker, Essen, 1926.

Los fundamentos de la ciencia económica: Diez lecciones de economía, Unión Editorial, Madrid, 1956.

«On Methodologie to Economics»*,* dins: DD.AA.: *On freedom and free entreprise* (1956), Auburn/Alabama, 2008.

Essentials of economics: a brief survey of principles and policies, Princeton, 1963.

Elementarz ekonomii, Warszawa, 2017.

Bibliografia sobre:

Roca, Francesc: *1956. «*What Economics is Not About, per Faustí Ballvé*»,* a *El pensament econòmic català (1900-1970) / II,* UB, Barcelona, 1996.

Francesc Roca i Rosell

BALMES i URPIÀ, Jaume-Llucià

(Vic, 1810 – Vic, 1848)

«*Conviene no perder de vista que Cataluña es la única provincia que participa del movimiento industrial europeo (...) Los hombres que se interesan por su bienestar (se van a enfrentar a conflictos parecidos) a los de los otros países más avanzados*». (1843)

Neix en una família de nou germans, profundament religiosa. Inicia els seu estudis al seminari de Vic, on cursarà un primer curs de Teologia (1825-26) i més tard estudia a la Universitat de Cervera. Entre 1830 i 1832 retorna a Vic on el 8 de Juny de 1833 obtindrà el títol de Llicenciat en Teologia. Obtindrà més tard el seu doctorat a la Universitat de Cervera. Serà ordenat sacerdot. Tot i que intentarà aconseguir una plaça de catedràtic a la recent creada Universitat de Barcelona, no ho aconseguirà. L'Ajuntament de Vic el nomenarà finalment professor titular de Matemàtiques (1837). Acabada la guerra, decideix traslladar-se a viure a Barcelona (1839) i més tard a Madrid. A partir de 1840, es dedicarà a la recerca sobre temes socials, econòmics i polítics, que, més enllà de l'àrea dels estudis filosòfics i religiosos pels que també serà ben reconegut, l'ocuparan ben intensament al llarg de tota la seva vida. Entre les aportacions més importants figuren en aquesta àrea, quatre grans temes: a) la defensa de la vocació industrial de Catalunya; b) l'enderrocament de les muralles i el futur econòmic de Barcelona; c) els problemes socials derivats de la industrialització; i e) una proposta de polítiques de reforma orientades a aconseguir millorar les condicions laborals.

Un primer tema: «*La defensa de la vocació industrial de Catalunya*». Veurà amb claredat que, a Catalunya, tant la indústria com el comerç tenien un important paper a jugar, sempre i quan fossin adequadament defensats, però que es trobaven amenaçats per un potentíssim enemic exterior: Anglaterra, la gran potencia industrial del segle XIX, amb manufactures altament competitives. L'Estat espanyol no hauria d'afavorir el lliure comerç amb l'enemic declarat de la naixent industria catalana. Sobre aquest tema, Balmes no seria mai un home neutral, vinculat com es trobava —per les seves arrels familiars— a la manera de pensar i als interessos del món industrial català. En els seus escrits entrarà en contacte cada cop més amb la burgesia industrial i assumirà la defensa d'un programa netament «prohibicionista»(Ernest Lluch, Conferència. Vic 1980).

El segon gran tema: «*L'enderrocament de les muralles i el futur econòmic de la ciutat de Barcelona*». Li convé a Barcelona seguir encerclada per unes muralles i fortificacions militars, amb funcions defensives davant potencials enemics (externs o interns)? Sobre totes dues qüestions es pronunciarà de manera ben fonamentada contra el projecte de frenar el creixement de la ciutat i dispersar el conjunt de les seves industries en petites poblacions «fàcils de governar» (*La Sociedad*, 1 de març de 1844). Es tractava d'aconseguir un major control polític i desarticulació de la ciutat de Barcelona, considerada ingovernable pels militars. Balmes es manifestarà en contra del projecte, basant-se en dues consideracions: a) la

dispersió industrial proposada seria del tot irrealitzable; i b) les grans ciutats no perjudiquen ni absorbeixen riquesa de la resta del territori, sinó que aporten beneficis al seu creixement. Mostrarà, per tant, un bon coneixement dels factors determinants del creixement d'una ciutat com Barcelona i una actitud política força avançada pel seu temps, lluny del plantejament de liberals moderats propers a les expectatives del govern de manteniment de les muralles durant un cert temps (Ernest Lluch, Vic 1980).

Un tercer tema: «*Reconeixement i propostes per fer front a problemes socials derivats del propi procés d'industrialització de Catalunya*»; Tot i manifestar-se defensor del procés d'industrialització de Catalunya, serà partidari de fer front a alguns dels problemes derivats de l'impacte social que mostren les experiències de creixement industrial en economies més avançades (Anglaterra, Bèlgica, França). Advertirà dels perills de la creixent acumulació de riquesa en molt poques mans i d'una classe emergent de nous rics. Reconeixerà els problemes derivats de la concentració de població, de la regressió de condicions de treball i del deteriorament de condicions de vida al voltant de les grans manufactures. Es mostrarà particularment atent als increments de la conflictivitat laboral, i comportaments abusius en la fixació de salaris i condicions de treball. Serà la seva implicació en l'estudi d'aquests problemes el que l'inclinaran a l'estudi de l'economia política. Una inclinació que sorgeix ja quan cursa els seus estudis a la Universitat de Cervera i que es posarà de manifest quan intentarà aconseguir una càtedra d'Economia Política en la recent creada Universitat de Barcelona, càtedra que en lloc d'ell acabarà guanyant Eudald Jaumeandreu. (v. Ernest Lluch *op. cit.*, Vic 1980).

Un quart tema: «*Propostes de reforma i millora en les condicions laborals i de resolució de conflictes laborals*». Recomanarà als empresaris que en tot moment tractin de prendre decisions prudents. Formularà propostes de reforma encaminades a aconseguir millores en les condicions laborals que evitin tant la conflictivitat laboral com els comportaments abusius no més orientats al propi benefici dels empresaris. Les classes socials que, per l'acumulació de riquesa han adquirit influència i poder, tenen el deure, al seu entendre, de contribuir a una millora del benestar (de la instrucció i la moralitat) del major nombre possible de persones. Contempla també la creació d'uns «*tribunals de pau paritaris*», encaminats a resoldre les situacions més conflictives. Defensarà, fins a cert punt, l'associacionisme obrer sense finalitats polítiques i una millora dels ajuts a les famílies més pobres, juntament amb l'enfortiment de les caixes d'estalvi.

Finalment, mereix ésser reconeguda la seva contribució a «*una primera formulació de la teoria del valor o dels preus del bens*», centrada en el grau d'escassetat de l'oferta així com en les necessitats o preferències revelades pel consumidor («*La verdadera idea del valor o reflexiones sobre el origen, naturaleza y variedad de los precios*», setembre 1844). Com indica Lluc Beltran, en aquest escrit se'ns presenta, de manera ben lúcida, i en certa manera sorprenent, una primera formulació que anticipa la doctrina de la utilitat marginal que deu anys més tard (1854) formularà el seu contemporani, l'alemany Henry Gossen (les conegudes com les «tres lleis de Gossen»), en el seu llibre *Die Entwickelung der Gesetze des mensclichen Verkehrs und der daraus fließenden Regeln für menschliches Handel*

(Desenvolupament de les lleis de l'intercanvi entre els homes) una aportació a la teoria econòmica que serà considerada precursora; de fet una primera aportació a l'anàlisi de l'escola «marginalista».

Bibliografia de:

La verdadera idea del valor o reflexiones sobre el origen, naturaleza y variedad de los precios, setembre 1840.

Observaciones sociales políticas y económicas sobre los bienes del clero, Imprenta de I. Valls, Vic, 1840.

Consideraciones políticas sobre la situación de España, Impr. de José Tauló, Barcelona, 1840.

«La cuestión del derribo de las murallas», *La Sociedad. Revista Religiosa, Filosófica, Política y Literaria*, 1 de març de 1844.

Bibliografia sobre:

Casanovas, Ignasi: *Balmes.Su vida, sus obras y su tiempo*. Vol. I i II. Ed. Balmes, Barcelona, 1942.

Lluch, Ernest: *Balmes entre l'economia i la història*, de Vic, Conferència commemorativa de l'Ernest Lluch a l'Ajuntament de Vic, Publicació de l'Ajuntament de Vic, 9 juliol 1980.

Fradera, Josep M.: *Escrits sobre Catalunya. Jaume Balmes*, Pròleg de Josep Ma. Fradera, Institut Universitari d'Història, Eumo, Jaume Vicens Vives, Vic, 1998.

Fradera, Josep M.: *Jaume Balmes. Improbable catolicisme per a una societat industrial*, dins del llibre «Vides catalanes que han fet història», p. 414-419, edicions 62, Barcelona, 2020.

Pere Puig Bastard

BALSELLS i MORERA, Pau

(Igualada, 1898 – Tolosa de Llenguadoc, 1973)

«1918 (...) *el legislador soviético tuvo que ser realista, la ciudad era segura, el campo incierto».* (1938 a)

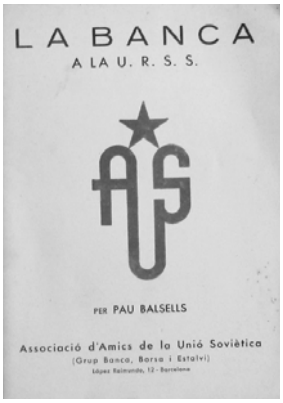
«El treball és un honor al país dels soviets, però viu millor qui més treballa». (1938 b)

«La escuela debe ser única y politécnica». (1936)

«La vida social i sindical dels treballadors de Banca a la URSS és esplèndida. Tenen totes les possibilitats que el món pot oferir, tenen un esplèndid pervindre». (1938 c)

Jutge de primera instància a Tremp (1928), a Girona (1930), a Barcelona (1936), el 1933, la Societat Anglo-Espanyola li patrocina una conferència: *La dona i els seus drets a diversos països*. El resum de la premsa en destaca l'erudició enciclopèdica, i la denúncia dels Estats europeus —com França— on les dones no tenien, encara, accés al vot. A aquesta conferència a l'Ateneu Barcelonès, «*recordó que las mujeres cabezas de família tuvieron voto en la Monarquía catalano-aragonesa*» (*La Vanguardia*, 12/5/1933).

El febrer de 1934, tornà d'una estada a la Unió Soviètica, possibilitada per una beca del Ministerio de Justicia, del Govern espanyol. Els primers volums d'una col·lecció de textos

que aniria confegint foren: *Código de familia soviético* (Barcelona, 1934) i *La herencia en la Unión Soviética. Estudios efectuados en la URSS, pensionado por el Ministerio de la República española* (Barcelona, 1935). Incloïen una «*comparación constante del Derecho soviético con el de la Rusia zarista,(...) con el español y de los principales países de Europa y América*» (*La Vanguardia*, 24/11/1935). Després de la família i de l'herència, es proposava presentar en format de llibre i/o de conferència altres qüestions econòmiques: els *derechos del inventor* (*id.*), els sindicats, les assegurances socials, la banca, els *tribunals de camarades,* la dona, el treball a les presons, etc.

Abans de l'inici de la Guerra 1936-1939, publicà a Dalmau Carles, l'editorial de llibres escolars de Girona: *La enseñanza en la URSS* (Girona-Madrid, 1936). Tot i que «*en Moscú seguimos durante 3 meses las clases en la Facultad de Derecho»,* el llibre de Balsells és dedicat bàsicament a l'ensenyament primari. Hi presenta: objectius, legislació (amb traduccions de textos legals en rus a l'annex), realitzacions per àrees (amb estadístiques, valoracions qualitatives, i opinions). La idea inicial dels soviètics era la de fer l'escola única, obligatòria durant 4 anys, laica, en la llengua del lloc, i donant resposta a les demandes de les noves línies de producció. Balsells no n'ignora les dificultats, però, partint del que ha vist, pensa que «*en la actualidad no existe ni un solo establecimiento de enseñanza que no esté en relación íntima con alguna empresa industrial, en la que los escolares estudian los procesos tecnológicos*». (1936)

A partir de l'estiu de 1936 i durant els 30 mesos següents, va donar conferències i va participar en taules sobre la Unió Soviètica (vegeu-ne informacions a l'hemeroteca digital de *La Vanguardia*). En molts casos, aquestes xerrades eren la versió oral dels 9 llibres i fullets que va publicar en 3 editors diferents: Casa Editorial Bosch, Publicacions de l'Associació d'Amics de la Unió Soviètica i Comité Català Pro-Homenatge a la URSS.

L'anàlisi del llibre titulat *Stajanovisme* (1938) connecta alguns temes nuclears: l'educació primària i tècnica, les formes de treball, la planificació de l'organització de la fàbrica, els salaris, les vacances, el *confort*. Segons ell, a l'època zarista «*l'obrer deixava el treball i entrava a la taverna: begut, anava a casa seva i maltractava la muller i els fills. Naixia esclau, seguia esclau, esclavitzava el seu entorn(...)*» (1938b). Superar-ho era difícil. S'assajà per diversos camins: la instrucció, els premis, el treball a preu fet, les fórmules salarials. Segons ell, «*el treball a preu fet en una societat sense classes presenta un aspecte diferent (...) el salari augmenta aritmèticament fins a la producció normal, és a dir, fins a la realització del pla. Excedint-se a aquest, llavors l'augment és geomètric*» (*id.*). L'exemple que posa: 7 caixes, 10 rubles; 10 caixes, 16 rubles; 11 caixes, 19 rubles; 12 caixes, 22 rubles. Alhora, també explica que «*el treball a preu fet no és (només) individual. És també, de tallers a tallers, d'institucions a institucions, de presons a presons*» (*id.*). De fet, un xic abans, havia publicat: *Cárceles soviéticas* (1937), on explicava les modalitats de formació i treball a les presons, i els resultats de la reinserció (amb comparacions quantificades de diferents Estats).

Pensant en el stajanovisme, a més del salari directe, estudia altres formes de remuneració: les «*vacances suplementàries, viatge d'estudis, viatges a l'estranger*», l'accés a cert tipus d'ensenyament: «*les escoles superiors obren les portes*». D'altra banda, «*les cases-estatges que tenen més confort son destinades als bons treballador*s» (1938b). La conclusió és: «*El treball és un honor al país dels soviets, però viu millor qui més treballa*» (*id.*).

Justament, al llibre *La Banca a la URSS* (1938c), després de presentar, successivament, la Banca de l'Estat, la Banca del Comerç exterior, les Banques del comerç estatal i de les Cooperatives, i les Banques municipals, explica, amb moltes xifres, l'excel·lent situació dels *empleats de Banca* a la URSS.

Als seus llibres, que no semblen tenir d'entrada un contingut econòmic explícit, sovint n'hi ha. Per exemple, l'opció de 1917 per la industrialització accelerada localitzada a les ciutats es traduí en la Constitució de 1918, que preveia l'elecció d'un delegat per cada 10.000 electors dels districtes urbans, i un per cada 50.000 electors dels districtes rurals. L'explicació, segons ell, és que «*el legislador soviético tuvo que ser realista: la ciudad era segura, el campo, incierto*».

Bibliografia de:

La herencia en la Unión Soviética, Barcelona, 1935.

La enseñanza en la URSS, Girona-Madrid, 1936.

El derecho electoral en la Unión Soviética, Barcelona, 1938a.

Stajanovisme, Comitè Català Pro-Homenatge a la URSS, Barcelona, 1938b.

La Banca a la URSS, Barcelona, 1938c.

La dona a la URSS, Barcelona, 1938.

Assegurances socials a la URSS, Barcelona, 1938.

Les nacionalitats a la URSS, Barcelona, 1938.

Bibliografia sobre:

«Tremp», *La Vanguardia*, 29/3/1928.

«*La herencia en la Unión Soviética*», *La Vanguardia*, 24/11/1935.

Dalmau, Antoni: «La història inacabable», *El Punt Avui*, 11/6/2016.

Francesc Roca i Rosell

BARBA i GOSÉ, Eduard

(Barcelona, 1901 – Barcelona, 1973)

«*Ha pres estat industrial la transformació de la matèria, sortint del camp experimental del laboratori. I, gràcies a la màgia de la química moderna, s'ha convertit gairebé en realitat econòmica la quimera perseguida pels alquimistes medievals* (...) *Cap dels descobriments que fins ara s'han considerat essencials en la història del progrés humà* (...) *no han produït la transmutació, en escala comercial, de la matèria*». (1947)

LA NOSTRA REVISTA

PUBLICACIÓ MENSUAL

SUMARI

Nascut dins d'una família universitària (i amb una germana —Josefa, signant J. B. Flexner— que esdevindria, als USA, una investigadora molt destacada en el camp biomèdic), Eduard Barba estudià, a Barcelona, enginyeria industrial (1919-1927). Dirigí l'editorial «Material Escolar i Científic» (1929-36), fou membre de la Junta de l'Associació d'Enginyers Industrials de Barcelona (1934-36) i, durant la Guerra 1936-39, fou representant/delegat del govern de la Generalitat de Catalunya a Pirelli, i als consorcis —nacionalitzats pel Govern— d'empreses minero-metal·lúrgiques del plom, i, minero-químiques de les sals potàssiques. El 19 de gener de 1939 esdevingué director general de Mines i Combustibles.

Exiliat successivament a França (1939, a Chartres), República Dominicana (1939-1955, a Ciudad Trujillo) i Mèxic (1956-1969), retornà jubilat a Barcelona (1969).

A França, amb Estanislau Ruiz i Ponsetí i altres, elaborà les bases d'un *Pla de reconstrucció econòmic i industrial de Catalunya* (1939). A la República Dominicana, reflexionà sobre les possibles conseqüències de la *segona revolució* industrial. D'entrada, «*preveiem que l'aparició, amb caràcter comercial, dels productes artificials (...) tindrà repercussions en el camp de les matèries primes (...). [car] destruirà o afeblirà els monopolis que de fet exerceixen damunt de determinats productes primaris un reduït nombre de països*» («Les noves (...)», 1947). Així, Barba preveu canvis en «*l'actual distribució dels centres de gravetat de l'economia mundial*».

En segon lloc, apunta que «*els productes artificials* (...) *es poden fabricar més uniformes de preus i qualitats*» i, alhora, «*se'ls pot donar —i variar, a voluntat—determinades propietats tecnològiques*» (*id.*). D'on, la idea d'«*aquesta tendència desmonopolitzadora afavorirà indubtablement l'expansió industrial*». Alhora, Barba es planteja la qüestió del caràcter renovable o no de les matèries bàsiques: «*aquesta revolució química també farà sentir la seva influència en la naturalesa. I anirem veient com els anomenats esgotables* (...) *paulatinament seran substituïts pels renovables*» (*id.*). Ara, possiblement, l'energia atòmica i «*els invents relacionats amb el deslliurament i control de noves formes d'energia* (...). *creiem que poden provocar la més transcendental revolució de la història*» (*id.*).

Pel que fa a l'ocupació —i l'atur—, cal preveure que «*alguns dels oficis estan condemnats a desaparèixer (...) la qual cosa crearà la necessitat, com va esdevenir en la Primera revolució industrial, de readaptar la ma d'obra a les noves modalitats dels processos tecnològics*» (*id.*).

Mentre, sobretot des de la República Dominicana i des de Mèxic, participà, per la via del correu postal, en l'organització de les reflexions —i les actuacions— dels catalans exiliats el 1939. Entre els que tenien un interès central pels temes econòmics, es conserva part de la seva correspondència. Els noms són: als EUA, Jaume Miravitlles; a Mèxic, Artur Costa, Josep Muni, Estanislau Ruiz i Ponsetí, Francesc Sayrols; a l'Argentina, Manuel Serra i Moret; a Colòmbia, Marc-Aureli Vila; a Veneçuela, Pere Pi-Sunyer; a la República Dominicana, Emili Mira; a Gran Bretanya, Carles Pi i Sunyer; a França, Josep M. Poblet, Joaquim Torrents-Ibern, Manuel Serra i Moret.

Bibliografia de:

«Les noves tendències de la indústria després de la guerra», *La Nostra Revista*, 17 i 18, (Mèxic, 1947).

Bibliografia sobre:

«1947. Les noves tendències de la indústria després de la guerra», a: Francesc Roca, ed. *El pensament econòmic català (1900-1970). I. Anàlisi i visió de les economies del món,* Universitat de Barcelona, pròleg d'Antoni Serra Ramoneda, Barcelona, 1994.

Francesc Roca i Rosell

BARTOMEU i GRANELL, Josep

(Barcelona, 1888 – Barcelona, 1980)

«*Nuestra ciencia progresa a pesar de la falta de laboratorios, huérfana del apoyo oficial y de los industriales*». (1916)

«*Se han descubierto yacimientos potásicos en España, y parece que los yacimientos catalanes estan destinados a tener una importancia extraordinaria*». (1917)

Enginyer industrial, fou l'expert escollit per la Societat d'Estudis Econòmics, del Foment del Treball Nacional, de Guillem Graell, el 1916, per a analitzar sector per sector els reptes que la Primera Guerra Mundial plantejava a l'economia espanyola. El primer problema que plantejava era la inexistència d'estadístiques de la producció. El que hi havia, i ell utilitzaria metòdicament, eren les estadístiques del comerç exterior.

La primera constatació era la insuficiència de la producció alimentària espanyola. De fet, «*Sólo el arroz arroja un balance favorable* (...) *gracias al progreso importantísimo de los riegos en el Delta del Ebro*» (*Nuestra producción* (...)*,* 1916). D'on, un repàs als factors (recs, adobs, maquinària agrícola) necessaris per a augmentar la producció agroalimentària espanyola.

Després, estudia sistemàticament les xifres de la mineria, la metal·lúrgia i les «forces hidràuliques» que, el 1916, s'albiren com un substitut excel·lent del carbó asturià (que és de baixa qualitat) i del carbó importat (que és car).

La (necessària) fabricació d'armament ha d'obrir-se, segons Bartomeu, a la iniciativa privada: «*para descongestionar las fábricas oficiales, convendría que la industria privada fabricara proyectiles, muchos proyectiles*» (*id.*). Però, a més, és partidari de què l'Estat lideri la producció de vehicles de tot tipus i de màquines operadores. L'accent caldrà posar-lo en els ferrocarrils secundaris i en els «ferrocarrils estratègics». Així, «*el Estado pagará la deuda que tiene con la industria nacional desde que dejó instalar por extranjeros nuestros primeros ferrocarriles, y nuestra defensa*» (*id.*).

Les diferents estadístiques de les produccions de la indústria química i electroquímica, del sector tèxtil (inclosa la maquinària tèxtil) i de la pell (inclòs el calçat) són valorades per ell també en funció de la seva contribució a l'autosuficiència de l'economia espanyola (que depèn massa d'unes importacions estratègiques que la Guerra fa difícils).

La seva conclusió però és que el gran dèficit de l'economia espanyola és la pobresa de la producció científica espanyola i la migradesa de la *ciència aplicada.* Així i tot, observa que, en certs moments, i en certs àmbits, «*nuestra ciencia progresa, a pesar de la falta de laboratorios, huérfana del apoyo oficial y de los industriales*».

El 1917, es centra en les potencialitats de les indústries electrometal·lúrgiques i electroquímiques, especialment a Catalunya, gràcies a la nova energia hidroelèctrica. El model és: «*las naciones ricas de saltos de agua como Suecia, Noruega, Suiza, Francia, Italia, Canadá y Estados Unidos* (*especialmente New York y California*)» (*Suscinta* (...), 1917).

Al *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, escriu sobre un viatge seu a Algèria i Tunísia el 1935. El 1942 compra i comença a reformar, al barri de Pedralbes de Barcelona, «El Jardí dels Tarongers». Una casa gran, amb un jardí noucentista, que esdevindria, durant molts anys, un focus d'irradiació de la cultura musical.

Bibliografia de:

Nuestra producción y la defensa nacional. Conferencias leídas en el Fomento del Trabajo Nacional. Barcelona, 1916.

Suscinta exposición del porvenir de las industrias electro-químicas y electro-metalúrgicas en España, y especialmente en Cataluña, Barcelona, 1917.

Francesc Roca i Rosell

BASTARDAS i SAMPERE, Albert

(Barcelona, 1871 – Barcelona, 1944)

«*Si el mal principal és la insuficiència del salari, cal canviar de sistema i anar a la intervenció de l'Estat.*

La clàssica llei econòmica de l'oferta i de la demanda és inaplicable, quan de fet no hi ha llibertat de contractació, ni igualtat de condicions entre les parts contractants».

«*La mà d'obra té un just preu, independent de l'oferta i de la demanda; preu determinat per les necessitats de la vida. El dret a la vida, i com a conseqüència el dret a la salut, és superior a totes les teories dels vells economistes*». (1917)

«*L'estalvi i la previsió, sobre la base tècnica de l'assegurança, aplicada a grans masses, resolen el problema; però perquè els seus beneficis arribin a les classes socials més humils, es necessita la intervenció de l'Estat. Ha d'imposar-se la previsió, fer-la obligatòria, com és obligatòria la instrucció i la higiene*». (1928)

Advocat i polític, de formació modernista i nacionalista, federal, krausista, i catalanista, cursà el Doctorat el 1894, fou regidor i alcalde popular de Barcelona 1908-1909 sense que fos nomenat pel Rei. Va propiciar la reforma de la Via Laietana de Barcelona. Se li atorgà la Creu d'Isabel La Católica, que va refusar com a republicà i catalanista. Va defensar el Pressupost Extraordinari de Cultura de 1908 com a projecte cultural i d'institucionalització de l'educació a Barcelona.

Diputat el 1914 a la Mancomunitat, el 1918 es va integrar com a vocal a La Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis, i fou elegit president de la «Col·laboració Catalana» amb l'INP, per ésser-ne el president del Patronat de Previsió Social de Catalunya i Balears (1921-1939). Els Patronats (divuit a tot Espanya) eren ens autònoms que vetllaven per introduir les assegurances socials obligatòries, i tenien jurisdicció pròpia i les seves sentències eren inapel·lables.

La seva tasca va servir per desenvolupar les assegurances socials a través de la implantació a Catalunya i Balears, tasca que el 1937 arribava a més d'un milió dos-cents mil afiliats del Règim de Retirs Obrers Obligatoris (RROO) i dues-centes cinquanta mil afiliades a l'assegurança de maternitat.

Arribats al 1939, el règim franquista suprimí tots els Patronats, i La Caixa de Pensions com a col·laboradora va perdre el seu lligam institucional amb l'INP.

La seva tasca fou eminentment propagandística, a part de la jurídica i col·laboradora de l'INP i de la Caixa de Pensions, de la que en fou vicepresident durant l'època de la República i la Guerra Civil.

Bibliografia de:

«El Trabajo a domicilio», dins *Boletín mensual del Consejo Superior de protección a la infància*, núm. 99-100, julio-agosto 1917.

I Congrés Català del Treball a Domicili, «Discurs de Clausura per Albert Bastardas», Museu Social, 1917.

«El seguro infantil y la mayor edad», a *Los Seguros*, núm. 10, diciembre 1918.

«Comentarios jurídicos sobre indemnización a la viuda de un obrero muerto por huelguistas», a *Los Seguros*, núm. 12, febrero 1919.

«La mujer obrera y las pensiones de vejez», a *Los Seguros*, núm. 20, 21, 22, oct., nov., dic. 1919.

Memòries del Patronato de Previsión Social de Cataluña y Baleares, 1922-1936.

Comunicación de D. Alberto Bastardas, Presidente del Patronato de Previsión Social de Cataluña y Baleares, sobre la función de dichos organismos, Assamblea de l'INP i Caixes Col·laboradores, Barcelona, 1929.

Aplicación del Retiro Obrero Obligatorio a los trabajadores a domicilio, Comunicación de D. Alberto Bastardas, INP, 1930.

Bibliografia sobre:

Pérez-Bastardas, Alfred: *L'Ajuntament de Barcelona a primers de segle 1904-1909, Albert Bastardas Sampere, primer alcalde popular*, Barcelona, 1980.

Albert Bastardas i Sampere: un republicà-nacionalista en la formació institucional de Catalunya (1871-1944), Tesi doctoral d'Alfred Pérez-Bastardas, Vol. 4, Facultat de Geografia i Història, Universitat de Barcelona, 1985.

Pérez-Bastardas, Alfred: *El catalanisme col·lectiu i altres estudis,* Barcelona, 1994.

Pérez-Bastardas, Alfred: *Els inicis de les assegurances socials a Catalunya (1917-1937)*, Seminari d'Història de Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 2004.

Solà i Franquesa, Joan Maria: *La Caixa de Pensions (1936-1945)*, editorial Base, Barcelona, 2019.

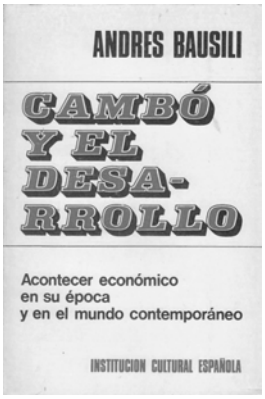
Alfred Pérez-Bastardas

BAUSILI i SANROMÀ, Andreu

(Barcelona, 1898 – Buenos Aires, 1993)

«La introducció de la tècnica en l'economia i l'enorme desenrotllo de les comunicacions han obert fins a l'infinit els horitzons del mercat». (1923)

«La economia no es incompatible con la novela, y, aún, a veces, parece novela». (1985)

Format a l'Escola d'Alts Estudis Comercials de la Mancomunitat, dedicà un dels seus llibres de maduresa, *Capitalismo Siglo XX. Sus crisis y sus vicisitudes* (Buenos Aires, 1985) a tres dels seus professors: Miquel Vidal i Guardiola, Pere Corominas, i Pere Gual Villalbí. Segons ell, no podia sorprendre que Corominas, economista, empresari i polític, fos escriptor, car l'economia «*a vegades, sembla novel·la*».

Des de molt aviat, publicà a la premsa econòmica, dictà cursos i conferències, i participà en la vida política. Per exemple al 1921 va publicar, a «Economia i Finances», un article important: «*Nacionalisme i internacionalisme econòmic»,* on argumenta contra «*l'estret nacionalisme econòmic que defensen els partidaris de l'autarquia econòmica»,* que ell diferenciava del Sistema nacional d'Economia política alemany, que era «*una completa unió duanera... amb un gran territori, proveït dels més variats recursos, que pogués competir amb els tres imperis gegantins econòmics: Anglaterra, Rússia i Estats Units». Amb tot, al final «arribem a la conclusió de que únicament una forma d'autarquia és possible : una autarquia que comprengui tot lo món»* («Economia i Finances», núm.9, 1921). Un altre exemple del mateix any: la Societat d'Estudis Econòmics el convidà a parlar de *«La organització dels bancs d'emissió a Estats Units i Txecoeslovàquia»*. O, al Centre de Lectura de Reus, 2 anys després, conferencià sobre *«La cultura comercial i el progrés econòmic de Catalunya»*. La internacionalització de l'economia feia necessàries les grans empreses. Al 1935, co-dirigí la *Revista de Derecho Comercial*.

Des dels seus inicis, formà part de la direcció de CHADE (Compañía Hispano-Americana de Electricidad), fundada a Berlin el 1920, i presidida per Cambó. Justament,

el llibre de 1985 està dedicat, també, als dos grans dirigents del conjunt empresarial que girava a l'entorn d'aquesta empresa: Francesc Cambó i l'enginyer nord-americà Daniel Heinemann. Al 1930 doncs ja podia dictar una conferència a l'Agrupació Pro Ciències Econòmiques amb un títol com *«L'economia de les grans empreses»*.

Instal·lat a Buenos Aires el 1936, co-dirigí algunes de les grans empreses inventades o reinventades per Cambó. A partir dels anys 1970 publicà alguns assaigs econòmics d'una certa volada.

El primer: «*Cambó y el desarrollo. Acontecer económico en su época y en el mundo contemporáneo*» (1974). Des de la perspectiva d'un executiu d'alguna de les grans empreses localitzades a Argentina, explicava que les idees econòmiques de Cambó (que havia mort el 1947) coincidien amb les que havien originat, o, si es vol, acompanyat el Llarg Auge de 1945-1973 de l'economia mundial. Segons ell, hi hauria un paral·lelisme, fins i tot, personal, entre Francesc Cambó i John M. Keynes. Exactament, escriu (traduïm): *«Cambó, com Keynes, fou 'aristòcrata en les seves preferències, racional en el seu pensament, enginyós en les solucions, i enemic de tota estupidesa humana'»*. De fet, si més no, coincidirien en el interès per l'art, la literatura i la cultura, i pel reconeixement del paper nuclear que, en èpoques de crisi, podien desenvolupar els bancs centrals dels diferents estats.

Un capítol del llibre és dedicat a presentar els col·laboradors de Cambó en diferents àmbits, i en diferents latituds. En l'econòmic, cita Miquel Vidal i Guardiola, Lluc Beltran, Xavier Ribó, Salvador Millet i Bel. En el camp «laboral», Alexandre Gallart i Folch. En la «política i economia americanes», els homes de Cambó foren Rafael Vehils, Josep M. Casabó, Josep Codolà, Josep M. Trias de Bes. En cultura i art, Joan Estelrich, Miquel d'Esplugues, Josep Pijoan, Joaquim Folch i Torres. En premsa, Josep Pellicena, Manuel Perez Terol. En documentació, Maria Raixach, Paquita Fontarnau.

A «*Capitalismo Siglo XX*» (Buenos Aires, 1985), dibuixa la trajectòria —globalment positiva, escriu— de l'economia del segle XX. Del conjunt del món, però, amb el focus posat al duet Europa-Estats Units, als anys 1960, i al keynesianisme, amb aterratges als grans moments de l'economia catalana. Amb l'interrogant, als anys 1980, de quina serà la sortida de la crisi dels 70 (motivada per la Guerra de Vietnam, amb la fi parcial del model del Sistema monetari internacional ideat a Bretton Woods, i per l'encariment dels preus del petroli).

Segons ell, ni existeixen unes lleis «naturals» i rígides del mercat, com pensa Hayek, ni la feina dels empresaris és la no-feina dels rendistes. Al contrari, és, seguint a Schumpeter, una feina creativa, i imprescindible. Així, escriu: «*les circumstàncies del mercat, en el seu conjunt, no són conegudes per ningú. Algunes persones en coneixen unes, i altres en coneixen d'altres. La competència en el mercat és un procediment per descobrir 'coses'. Els empresaris, gràcies als seus coneixements (molt incomplerts) arriben a resultats que ningú havia previst, ni podia preveure*».

Paral·lelament publica dos assaigs històrics: «*España, 1901-1981. Evolución del poder económico-social*» (1981), i «*Argentina, la tragedia de la prosperidad*» (1989). La idea del títol del llibre sobre la economia argentina és, segons ell, del seu col·lega Miquel Vidal i Guardiola.

Bibliografia de:

La crisis de la exportación, Societat d'Estudis Econòmics, Barcelona, 1925.

Cambó y el desarrollo. Acontecer económico en su época y en el mundo contemporáneo, Buenos Aires, 1975.

España, 1901-1981. Evolución del poder económico-social, Buenos Aires, 1981.

Capitalismo Siglo XX. Sus crisis y sus vicisitudes, Prols. Armando Ribas i Lluc Beltrán, Buenos Aires, 1985.

Argentina, la tragedia de la prosperidad, Buenos Aires, 1989.

Francesc Roca i Rosell

BAUZÀ i CANYES, Felip

(Ciutat de Mallorca, 1764 – London, 1834)

«La riqueza territorial, industrial y comercial, ya se tomen colectivamente, ya separadas, ha juzgado la Comisión debían convenir en el plan de división». (1821)

Militar, explorador, cartògraf i assessor polític de la Il·lustració, és l'únic català d'origen (i l'únic estranger) enterrat a l'abadia de Westminster, i un dels pocs no-britànics amb una secció pròpia —la *Bauza Collection*— a la British Library. A l'Oceà Pacífic, una illa, prop d'Austràlia, i un golf, a la costa de Canadà es diuen «Bauzà».

Per a realitzar el seu treball com a assessor de la Comissió que, partint d'un mandat de les Corts reunides a Càdiz per a elaborar la divisió territorial que es proposava a la primera Constitució general del Regne d'Espanya, va incorporar a la seva feina tres tipus de variables: geogràfiques, demogràfiques i econòmiques. A més de les dades de la geografia física i del volum de la població, la Comissió presidida per ell jugava amb la variable macroeconòmica més important: la riquesa global del territori. Una dada que, a més, tenia, escrivia, un interès fiscal.

Ara, la Comissió del mallorquí va tenir en compte, també, el factor cultural i lingüístic: «*se ha procurado en lo posible no mezclar los habitantes de las provincias que la diversidad de leyes, costumbres e idioma habían hecho rivales*» (*Propuesta de ley que el Rey hace a las Cortes sobre la división de la península*. Madrid, 1821).

Tot i les dificultats, va subministrar unes dades estadístiques d'un interès excepcional. De fet, amb ell s'inicia la llarga sèrie de treballs dedicats a la presentació pública de les xifres

del PIB regional. La «riquesa territorial, industrial i comercial» de les diferents regions del Regne d'Espanya el 1820 era: Galícia, 10,5 milions de pesos forts; Astúries, 5; Lleó, 20,4; Castella la Vella, 43; País Basc, 7,6; Navarra, 7,7; Castella la Nova, 43,5; Extremadura, 14,8; Andalusia, 50,6; Múrcia, 6,9. A l'antiga Corona de Catalunya-Aragó, les xifres presentades per ell eren: Catalunya, 21 milions de pesos forts; Aragó, 28; València, 31,1; Illes Balears, 8,8. Total: 88,9. Des de 1820 fins al segle XXI, amb la mateixa o similar base regional, els estudis s'han anat succeint, amb variacions, és clar, en el pes relatiu de cada PIB regional dins del total del conjunt del Regne d'Espanya.

Als inicis, doncs, de la construcció política moderna del Regne d'Espanya, la construcció d'instruments cartogràfics i estadístics és important. Probablement, gràcies a ell, en aquesta construcció les variables econòmiques hi ocupen un lloc no secundari.

Bibliografia de:

Propuesta de ley sobre la división de la Península, Madrid, 1821.

Bibliografia sobre:

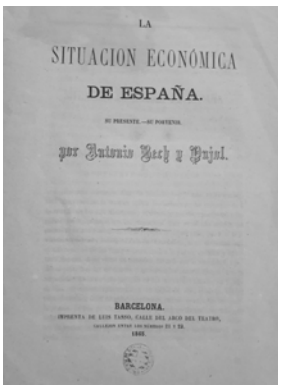
DD.AA.: *Felip Bauzà i el periple americà,* Palma de Mallorca, 1992.

Francesc Roca i Rosell

BECH i PUJOL, Antoni

(Girona, 1830 – Barcelona, 1901)

«*Nuestra decadencia, nuestra ruina, debiéramos decir, depende de la falta de producción, y esto ha debido reconocer el actual ministro de Hacienda: la falta de producción dimana de la ausencia de protección, de estímulo, de apoyo a los productos nacionales*». (1865)

LA
SITUACION ECONÓMICA
DE ESPAÑA.
por Antonio Bech y Pujol.
BARCELONA.

De jove es traslladà a Barcelona, on treballà en el comerç i en societats de crèdit. Era soci de mèrit de la Societat Econòmica Barcelonina d'Amics del País (SEBAP) i el 16-1-1886 en fou nomenat secretari. Hi participà a diversos debats, entre ells el debat sobre els ferrocarrils secundaris, amb Zulueta i amb Bonet, d'on en sortí una exposició elevada al govern central. Cal destacar la seva memòria, premiada per la SEBAP, *La situación económica de España. Su presente. Su porvenir* (1865), on tractà el proteccionisme, la situació crítica de la hisenda pública espanyola, el sistema fiscal i la necessitat de la reforma administrativa de l'Estat. Per a ell, calia rebaixar la xifra del pressupost de l'Estat, perquè al seu entendre contenia un excés de despeses improductives. No es podia plantejar més endeutament públic si no es reduïa la despesa. La disminució de la despesa pública calia assolir-la a base d'abaixar els sous dels empleats, la reducció de personal i, especialment, simplificant el sistema administratiu de l'Estat, perquè a l'era del ferrocarril, deia, no tenia sentit mantenir un Estat amb 49 províncies; es podia segons ell passar perfectament a 15,

i amb aquesta mesura s'obtindria un estalvi de 80 milions de rals de bilió. Constatava que a Espanya hi havia un nivell baix de producció, per manca de protecció i d'estímul als productes nacionals, quan resultava que la producció era la base fonamental de la riquesa.

La seva obra fonamental fou la *Memoria sobre las causas que han impedido el desarrollo y han motivado la decadencia de la industria en España (...)* (1879-1882), premiada el 1869, on feia un balanç de la història econòmica, i una defensa del proteccionisme, basant-se fonamentalment en els escrits de Joan Güell i Ferrer i, sota el punt de vista de la teoria, en el *Compendio de las lecciones de Economía Política* (1858), de Ramon Anglasell. Bech començava exposant l'activitat comercial catalana iniciada al segle XII, explicava com Espanya en principi va saber exportar a Amèrica esperit industrial i emprenedor, però com s'arribà en el segle XVII a una crisi profunda, amb baixada general del nivell de producció i pujada dels preus i dels salaris. A més, les guerres dels Àustries i dels Borbons havien causat l'augment de l'endeutament públic.

Discrepà de Malthus, perquè pensava que la indústria generava més beneficis que l'agricultura, i més ràpidament. Per a ell, l'impuls de les activitats industrials potenciava el creixement demogràfic i era el principal suport del creixement de la riquesa. En la seva opinió, a Catalunya, a finals dels anys vint del segle XIX, es varen produir unes innovacions tècniques aplicades al desplegament industrial basat en el cotó, però la nova indústria havia de competir amb l'anglesa i no podia fer-ho si no s'adoptava un sistema protector. Primer s'aplicà el prohibicionisme, que prohibia la importació de primeres matèries, la importació de productes estrangers, i intentava afavorir la sortida dels productes nacionals, però el prohibicionisme estricte aplicat durant massa temps conduïa al l'aïllament; s'havia de passar aleshores al proteccionisme, que només limitava la concurrència estrangera establint uns drets d'importació sobre determinats productes, per tal d'afavorir la producció nacional i, amb ella, el nivell d'ocupació. Amb el proteccionisme es defensava la indústria, capaç d'obtenir uns rendiments més alts que la resta d'activitats, però també de retop quedaven afavorides l'agricultura i la marina mercant nacionals. No cal dir que va rebutjar la reforma de 1869 del ministre Laureà Figuerola.

Censurava el centralisme, i criticava «*la situació de les condicions que acompanyen la capital, Madrid*», que no predisposaven a la direcció d'una política industrial, perquè al seu entendre Madrid era una ciutat consumista, desconnectada de la prosperitat agrícola, industrial i comercial, plena de paràsits i centre de discòrdies polítiques. Basant-se en l'anàlisi sectorial acurada de la indústria espanyola, opinava que els diferents sectors s'havien de desenvolupar molt més, i va proposar un conjunt de mesures per a aconseguir-ho, entre les que, entre d'altres, cal destacar: evitar l'emigració a Amèrica i fer que aquest segment de població restés a Espanya dedicat a l'agricultura i, si fos possible, a la indústria; signar tractats comercials raonables; i alleugerir la càrrega fiscal que pesava damunt la indústria. A més, proposà unes *Bases para una legislación arancelaria*, en les que cal ressaltar l'aplicació dels drets en funció del que s'obtenia a l'interior (per exemple, no es gravaven les matèries primeres de les que es mancava), estímuls per a la constitució de noves indústries, dret diferencial de bandera, mesures per a donar seguretat als capitals,

creació de ports de dipòsit i establiment dels impostos en funció del valor de les coses. En resum, la seva obra representa tot un programa de política econòmica per a Espanya, basat en el desenvolupament industrial, la reforma de l'administració i el sanejament de la política, i també permet conèixer el compendi d'arguments esgrimits pels proteccionistes catalans.

Bibliografia de:

La situación económica de Epaña. Su presente. Su porvenir. Barcelona, 1865.

Memoria sobre las causas que han impedido el desarrollo y han motivado la decadencia de la industria en España, y medios que deberían adoptarse para fomentarla, Obra laureada en el concurso público del año 1869, dins del *Boletín del Ateneo Barcelonés*, julio, agosto y septiembre 1879, núm. 1, año 1879, p. 51-92; año 1879, octubre, noviembre y diciembre, núm. 2, p. 146-198; año 1880, enero, febrero y marzo, núm. 3, p. 258-290; año 1880, abril, mayo y junio, núm. 4, p. 340-393; año 1880, julio, agosto y septiembre, núm. 5, p. 36-72; año 1880, octubre, noviembre y diciembre, núm. 6, p. 158-208; año 1881, enero, febrero y marzo, núm. 7, p. 243-282; año 1881, abril, mayo y junio, núm. 8, p. 340-391; año 1881, julio, agosto y septiembre, núm. 9, p. 55-101; año 1881, octubre, noviembre y diciembre, núm. 10, p. 151-203; año 1882, enero, febrero y marzo, núm. 11, p. 281-312; año 1882, abril, mayo y junio, núm. 12, p. 337-410.

Bibliografia sobre:

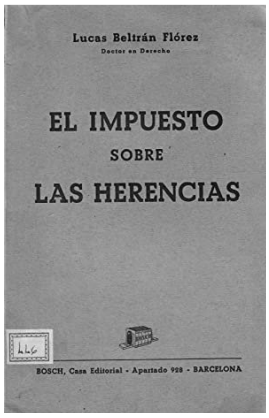
Elías de Molins, Antoni: *Diccionario biográfico y bibliográfico de escritores y artistas catalanes del s. XIX (Apuntes y datos)»*, 2 Tomos. Tomo I, p. 269, Barcelona, 1889.

Francesc Artal i Vidal

BELTRÁN FLÓREZ, Lluc

(Alcanar, 1911 – Madrid, 1997)

«*Mis mejores maestros han sido: en Barcelona, Josep Maria Tallada i Jaume Algarra; en Madrid, Ramón Carande i Luís Olariaga; y en Londres, Hayek, Robbins i Benham*». (1944)

Fill d'una família de propietaris rurals. Realitza els seus estudis de Batxillerat a València i a Barcelona, de la mà dels jesuïtes. Cursa la Llicenciatura en Dret a la Universitat de Barcelona, decantant-se ben aviat per l'estudi de l'economia. Un bon expedient li facilita l'obtenció d'una beca que li permetrà cursar estudis d'Economia a la «London School of Economics» (LSE) l'any 1931-1932. Emprèn el seu doctorat a la Universitat Complutense de Madrid, on defensarà una tesi sobre *El impuesto sobre las herencias*, que publicarà immediatament. El 1932, acabada ja l'etapa d'estudis a la LSE, i entra a treballar com ajudant al despatx de Cambó a Barcelona. Amb Joan Sardà, amb qui l'unirà una sòlida amistat,

escriurà el llibre *Els problemes de la banca catalana* (1933). De l'any 1938 són interessants dos articles sobre «Els cicles econòmics» i «El Cost de la guerra», publicats els mesos d'abril i de novembre, a la *Revista de Catalunya*. En el primer article, adopta una postura bel·ligerant, ben allunyada de la passivitat dels models clàssics i de fet consistent en l'anàlisi i recomanacions keynesianes. Els economistes han d'acceptar la seva responsabilitat —afirma— i adoptar un nou model (keynesià), amb el que realitzar una diagnosi correcta i oferir recomanacions útils als governs per fer front a les crisis dels anys 1920 i 1930. Durant la guerra 1936-1939 serà l'encarregat de protegir els llegats de la Fundació Cambó i de la Bernat Metge (seguint l'acord existent entre Cambó i Tarradellas). Tarradellas, com a nou president de la Generalitat, el nomenarà més tard president de la Fundació Montserrat Tarradellas al Monestir de Poblet. L'any 1944, en plena postguerra, exercirà de professor ajudant a la Càtedra d'Economia Política i Hisenda Pública, de la Facultat de Dret, de la Universitat de Barcelona. El 1953 es trasllada a Madrid i entra a treballar al Banco Urquijo, formant part de l'equip d'assessors i del Servei d'estudis. Col·labora activament amb la «Sociedad de Estudios y Publicaciones» i dirigeix *Moneda y Crédito*. L'any 1958 guanya les oposicions a la Càtedra de Economia i Hisenda Pública, de la Universidad de Murcia, i als pocs mesos aconsegueix el trasllat a la Universitat de Salamanca i, més tard, a la de Valladolid, en la que s'hi mantindrà dos anys. El 1970, després d'haver estat nomenat secretari del Pla de Desenvolupament, guanyarà el concurs, que el situa a la Universidad Complutense de Madrid. El 18 de febrer de 1966 ingressarà a la Real Acadèmia de Ciencias Económicas y Financieras, amb un discurs sobre el tema *La integración económica europea y la posición de España ante la misma*.

Al llarg dels anys acabarà publicant prop d'una vintena de llibres. Entre les seves obres més destacades i que el propi autor ens indica que millor haurien resistit el pas del temps, figuren: *La historia de las doctrinas económicas* (una obra reeditada nombroses vegades; és un llibre no gaire extens, que es caracteritza per la seva claredat i per l'extensa nòmina d'economistes espanyols que analitza) i el *Manual de Hacienda Pública* (una obra editada en els temps que exercia de Catedràtic a Valladolid). Altres obres destacades, corresponents a una primera etapa, són: *La industria algodonera española* (1943), *El impuesto sobre las herencias (*1945), *Los seguros sociales* (1945), *Economistas modernos* (1951), *Hacienda Pública. Derecho Fiscal* (1961), *Lecciones de derecho fiscal* (1965) i *Evolución histórica del sistema tributario español* (1966). Entre els llibres que publicarà ja en la seva etapa de maduresa figuren: *Economía y libertad* (1978), *España ante el Mercado Común* (1981), *Historia de las ideas económicas* (reedició 1989-93), *Cristianismo y economía de mercado* (1986). Col·laborà de manera sostinguda, en aquesta segona etapa, en la revista del grup alemany «Ordo», òrgan d'expressió del grup d'economistes que sustentaren la política dels governs de G.Erhard i de l'anomenat miracle econòmic alemany. Exercirà a Madrid, de director de la revista *Moneda y Crédito*, i figurarà en el grup de fundadors de la Unión Editorial. Del Lluc Beltran economista, es pot dir amb raó que fou un escriptor prolífic, del tot compromès amb una visió liberal de l'economia, no gaire estesa al nostre país. Fou, a la vegada, un professor plenament entregat a la docència i als seus alumnes, en els anys

en que exercí de catedràtic i, a la vegada, un estudiós i autor rellevant, si bé no sempre ben entès.

Bibliografia de:

Els problemes de la banca catalana, amb J. Sardà Dexeus, Publicacions de l'Institut d'Investigacions Econòmiques, Barcelona, 1933.

Manual de Hacienda Pública (editat en els temps que exercia de Catedràtic a Valladolid).

La industria algodonera española, Pròleg de Narcís de Carreras, Tip. Emporium, Barcelona, 1943.

El impuesto sobre las herencias, Ed. Bosch, Barcelona, 1945.

Los seguros sociales, Sección de Trabajo de la Industria Textil Algodonera, Barcelona, 1945

Economistas modernos, Ed. Teide, Barcelona, 1951.

Manual de Hacienda Pública Española, Ed. Lex Nova, 1961.

La historia de las doctrinas económicas, Editorial Teide (Gráficas Universidad), Barcelona, 1961.

La integración económica europea y la posición de España ante la misma, Discurso de ingreso en la RACEF, febrero 1966.

Evolución histórica del sistema tributario español, Editorial de Derecho Financiero, Madrid, 1966.

Economía y libertad, Editorial Tecnos. Barcelona, 1978.

La nueva Economía liberal. Un horizonte para la economía española, Instituto de Economía de Mercado, Madrid, 1986.

Cristianismo y economía de mercado, Unión Editorial, 1986.

Bibliografia sobre:

Lluch Martín, Ernest: «Diàleg amb Lluc Beltrán», *Serra d'Or*, p. 28, maig de 1965.

Schwartz, P.: «Lucas Beltrán: un hombre bueno», *El País*, 12 julio 1997.

Ajuntament de Sant Carles de la Ràpita: *Sebastià Juan Arbó i Lluc Beltran: dos rapitencs per a Catalunya,* 2003.

Jiménez Los Santos: «Lucas Beltran»*, La ilustración liberal — Revista española y americana*, núm. 5 (Retratos).

Perdices de Blas, L. & Baumart (Coord.): «La hora de los economistas. Entrevistas a 40 economistas que han modernizado la economía española», *El Economista,* p. 119-129, 2010.

Pere Puig Bastard

BERENGUER i COMAS, Eduard

(Palma, 1947 – Barcelona, 2012)

«*Not long time ago, monetary policy had an unusual appeal. Central bankers and economists felt that monetary policy, by returning the economy to a path of low inflation would have a stabilizing effect. What professor Mervin Goodfriend of Carnegie Mellon University calls the «the new consensus monetary policy», Clarida, Galí and Gertler (1999)*

«the new keynesian synthesis» or Michael Woodford (2003) «the wicksellian approach», is a collection of ideas framed by the experience of early 1980s, when after a painful process inflation was abated, but adapted to change conditions since then. In a twist from the influential monetarist doctrine, according to which the control of inflation was to be effected by the control of the money growth, the anti inflation stance of the new consensus comes from the «credibility» of determined, independent and courageous central banks, which will anchor inflationary expectations through the management of the inflation targeting principle».

Economista mallorquí assentat a Barcelona. Professor Mercantil per Palma el 1966, Llicenciat en Economia per la Universitat de Barcelona el 1973, Doctor en Economia el 1980. La seva tesi analitzà l'ús de models dinàmics en economia. Col·laborador actiu des de 1977 de *Cuadernos de Economía*, en fou membre durant anys del Consell de Redacció. Professor ajudant a la Facultat de Barcelona des de 1974, després interí, postgrau a la Universitat de York. Titular des de 1984, Catedràtic d'Economia a la Universidad de Extremadura, on fou vicedegà. Continuà publicant seguint la pauta de les seves reflexions sobre A.W. Philips en relació a la planificació econòmica i la teoria dinàmica de l'estabilització.

Aconseguí incorporar-se novament a la Facultat de Barcelona el 1991. Va dirigir-hi el Departament de Teoria Econòmica i s'especialitzà en política fiscal, amb publicacions a *Papeles de Economía Española*, *EC Tax Review* i *European Economic Review*, i en capítols de llibres col·lectius. També treballà en economia de la salut. Va introduir la comptabilitat generacional, segons la pauta establerta per Kotlikoff, amb aportacions que es concretaren també en capítols de llibre i en un article a *Investigaciones Económicas*. Va ser consultor de la Comissió Permanent del Pacto de Toledo sobre pensions de jubilació. No menyspreà la divulgació, en especial a través de les pàgines de *La Vanguardia* i en conferències públiques i a la ràdio, en especial a Ràdio Estel. Segurament pels seus coneixements i posicions va ser nomenat assessor econòmic d'Unió Democràtica de Catalunya. Va ser professor convidat a la Universidad de Veracruz per breus períodes de 1996 a 2006.

Des de 2007 es centrà en la teoria econòmica de les finances, interpretant el paper d'instruments com les subprimes i els contractes estructurats. Sobre la matèria publicà estudis als esmentats *Cuadernos de Economía* i als *Economic and Financial Papers* de la Borsa de Barcelona. Consultor el 2008 del Banc Central del Kazakstan. Membre del Consell d'administració d'empreses de serveis i del Comitè de l'IBEX-35.

Bibliografia de:

Is the Deficit under Control? A Generational Accounting Perspective on Fiscal Policy and Labour Market Trends in Spain, amb Bonin, Holger & Abio, Gemma & Gil, Joan & Patxot, Concepció, IZA Discussion Papers 306, Institute for the Study of Labor (IZA), 2001.

«Raíces de la crisis económica (Homenatges)», *Tapa blanda*, 29 ene 2015.

«Crisis económica y preferencia por la liquidez», *Cuadernos de Economía*, 1977.

Bibliografia sobre:

Melo, Xavier: *De la guerra freda al crash. Obituari d'Eduard Berenguer*, Centre d'Estudis Econòmics i Socials, 25/02/2012.

Hortalà i Arau, Joan: «Eduard Berenguer i Comas, in memoriam», *Cuadernos de Economía*, vol. 35, nf. 98, maig-agost 2012.

Antoni Montserrat i Solé

BERNÀCER i TORMO, Germà

(Alacant, 1883 – Platja de Sant Joan, 1965)

«*Las naciones y las regiones más adelantadas, son aquellas en que es más abundante una clase media industrial, no suficientemente rica para vivir ociosa pero con medios pecuniarios (…) para procurarse una educación amplia en los negocios y una garantía material que inspire confianza a otros capitalistas*». (1916)

«*Creo deber una excusa a los economistas de habla inglesa por no haber compartido con ellos el ensayo del señor Bernacer (…)*» (D. H. Robertson «A Spanish Contribution to the Theory of Fluctuations», *Economica*, febrer, 1940)

Als 14 anys inicia els estudis de Peritatge i Professorat Mercantil a l'Escola Superior de Comerç d'Alacant, que clourà amb notes molt brillants i de la que en serà nomenat professor ajudant als 18 anys. L'any 1905 guanya per oposició, la plaça de catedràtic de *Tecnologia Industrial (Estudi de les Principals Industries Nacionals*), convertint-se en el catedràtic més jove d'Espanya. Tot i que els brillants resultats obtinguts l'haurien permès escollir plaça, el seu propòsit de seguir ajudant la família el portarà a optar per la càtedra d'Alacant, on exercirà llarg temps com a professor. Sis anys més tard, una beca d'estudis de la Junta per a l'Ampliació de Estudis li permetrà viatjar i estudiar a diferents països europeus: Bèlgica, Holanda, Alemanya, Suïssa i Itàlia. S'interessarà sobretot per l'anàlisi dels factors determinants del seu progrés econòmic i social. A la tornada es reincorpora com a professor a l'Escola d'Alacant, de la que anys més tard n'acabarà essent director. Fruit d'aquell primer viatge és la seva obra de joventut: *Sociedad y Felicidad, Ensayo de Mecánica Social* (1916), en la que es planteja la contraposició existent entre països, com Bèlgica i Holanda, que s'enriqueixen perquè tenen gent educada, amb capacitat i iniciativa pels nous projectes, i altres, com Espanya, que es mantenen pobres, degut a grans diferències de riquesa i al predomini dels qui tan sols pretenen viure de les seves rendes. De fet, en aquest llibre anticiparà part de l'agenda de recerca que durà a terme fins l'any 1955. S'enfronta en ell ja amb temes com l'estudi del diner, de l'interès

i els mercats financers, els processos d'estalvi i capitalització, l'atur i les crisis, els seus temes de recerca dominants dels anys 30s. L'any 1928 és nomenat secretari de la Cambra de Comerç, Indústria i Navegació d'Alacant, lloc que compatibilitzarà amb les classes a l'Escola Superior de Comerç. L'any 1930 serà nomenat director del Servei d'Estudis del Banco de España i un any més tard es traslladarà a Madrid, on assolirà per oposició (1932) la plaça de catedràtic de la Escuela de Altos Estudios Mercantiles. Un cop acabada la guerra, i ja de tornada a Madrid, reingressa com sotsdirector, en el Servei d'Estudis del Banco de España, el que li permet reprendre les seves publicacions i treballs de recerca, i els seu contactes sostinguts amb destacades figures acadèmiques internacionals.

D'entre els 11 articles que en el període 1919 i 1932 publicarà a la *Revista Nacional de Economia*, convé destacar: «La moneda y las cuestiones sociales» (1919); «La teoría de las disponibilidades como interpretación de las crisis y del problema social» (núm. 40, 1922); «La teoría del problema social» (núm. 42, 1924); i «El ciclo económico» (núm. 66, 1926). El segon d'aquests articles serà el que anys més tard (1940), mereixerà uns molt elogiosos comentaris del professor D. H. Robertson, de la University of Cambridge (vg. «Spanish contribution to The Theory of Economic Fluctuations», *Economica*, febrer 1940). A una altra revista prestigiosa, *Anales de Economía*, publicarà encara, entre els anys 1941 i 1962, més de vuit articles. Entre ells, «La teoría monetaria como ecuación del mercado» (núm. 1, març 1941) en el que ofereix una primera resposta als comentaris i propostes que li havia fet D. H. Robertson, només un any abans (1940). Altres articles publicats en la mateixa revista seran «La expresión fundamental del valor del dinero» (1942), «La ecuación monetaria de una economía capitalista» (1944), «El sistema financiero y las crisis» (1956), «De la inflación crónica a la guerra social» (1962). Entre 1933 i 1935 publicarà sis articles més a *Economia Española*. Mereixen esment sobretot: «Etiología de la crisis» (1934) i «Moneda y ciclo económico» (1935).

A l'any 1925 publicarà el seu segon llibre titulat *Interés y capital. El problema de sus orígenes*, que serà molt ben acollit, sobretot per un grup d'economistes alemanys. En aquesta obra es proposa fer un recorregut històric i una avaluació de les diverses teories explicatives del tipus d'interès. Planteja tres qüestions: «*Per què es paga un interès pel diner prestat? Per què s'aplica un descompte en les operacions d'anticipació de capitals? Per què la possessió de riquesa permet percebre una renda de la que el seu posseïdor pot viure sense realitzar cap feina productiva?*» Aborda, en definitiva, el que ell anomenarà com la qüestió del «*valor de la renda no guanyada*». En definitiva, aquelles rendes que no provenen d'una inversió productiva sinó de la mera titularitat d'un actiu o riquesa estèrils. Aporta una argumentació que li permetrà posar en entredit la solidesa conceptual mateixa de les teories neoclàssiques —i en particular de la teoria austríaca o subjectiva de l'interès. Mogut per una clara sensibilitat ètica, planteja fins a quin punt el progrés moral serà possible en una societat en què la possessió de riquesa estèril, i no l'oferta de treball útil, puguin acabar essent els factors determinants del seu progrés econòmic. Abordarà, també, el problema de l'elevat endeutament dels països en acabar la Primera Guerra Mundial i el patiment imposat per unes hisendes sotmeses a càrregues, derivades no tan sols del deute heretat,

sinó també a la satisfacció de les seves necessitats més bàsiques. De que l'interès sigui o no ineludible, dependrà, en definitiva, la solució que es pugui donar a un problema tant greu.

Vint anys més tard, al 1945, ja en plena maduresa, publica a Madrid (CSIC) la primera edició d'una de les obres fonamentals, *La Doctrina Funcional del Dinero* (reeditada el 1956). En ella es refereix al professor Robertson i als seus comentaris «retrospectius» (*Economica*, 1940). Aquests l'haurien animat a escriure —afirma— i a fer una nova síntesi i oferir-ne una revisió crítica i comparativa amb altres treballs. Ens ofereix, en deu capítols (*Exposición*), la darrera versió de la seva pròpia doctrina monetària elaborada durant 40 anys, partint de materials publicats en articles dels anys 1922-1945. En la segona part (*Disquisición*) presenta comentaris sobre l'escassa acollida i evolució de les seves pròpies idees, així com una crítica del que denomina «les doctrines anglosaxones afins». Bona part de la formulació teòrica que Keynes presenta en el seu *Treatise on Money* (1930), ofereix plantejaments similars —afirma— al contingut de teories que ell mateix havia formulat set o vuit anys abans (article de la *Revista Nacional de Economia*, núm. 40, 1922). Formula crítiques ben intenses a l'obra de Keynes: «*Si bé es cert —diu— que en una economia individualista o robinsoniana, la identificació entre l'estalvi i la capitalització sempre és certa, en una economia complexa, on s'utilitza el diner com a instrument essencial de canvi, el que ens interessa conèixer és el mecanisme pel qual l'estalvi monetari es transforma en estalvi real. Aquesta qüestió —afirma— se'ns escamoteja en el plantejament que Keynes ofereix en el seu llibre*».

L'any 1953 publica *La doctrina del gran espacio económico*, Madrid, 1953 (Editorial Aguilar), en el que s'analitzen les raons a favor o en contra, i els efectes, dels processos d'ampliació dels espais econòmics, a escala mundial i europea, plantejats entre les dues grans guerres. Defensa els resultats aconseguits en les experiències d'integració basades en la creació d'unions duaneres orientades a l'aprofitament dels avantatges del lliure comerç, la creació d'economies d'escala i la creixent divisió del treball, seguint l'exemple de la Confederació d'Estats Americans. Defensa l'aplicació a Europa d'aquest model d'integració, respectuós amb la sobirania dels Estats, contraposant-lo a l'anomenat model alemany de creació d'un gran espai, que comportaria cessions de sobirania. Queda clar, en la seva crítica, que aquest model fortament intervencionista només el defensa una part dels economistes europeus, els més preocupats pels greus problemes dels anys 1933-1945. Es manifesta poc esperançat, en canvi, en un tema clau: fins a quin punt els grans espais poden atenuar o no els efectes del cicle econòmic? Serà difícil que tant la formació d'unions duaneres com la creació de federacions de caire polític, no acabin sotmeses igualment a expansions i crisis periòdiques sobtades. L'any 1961 publicarà encara un darrer treball sobre temes europeus, *España y las Comunidades Económicas Europeas*, formant part d'una obra col·lectiva dirigida per Zumalacárregui i encarregada per la Sociedad de Estudios Económicos sota el títol *Estudios sobre la Unidad Económica de Europa* (Editorial Espasa-Calpe, Madrid 1961). Entre altres qüestions, es mostrarà sorprenentment pessimista sobre la creació de la CECA i sobre alguns aspectes de l'incipient procés de creació de la CEE.

L'any 1955 s'edita el seu cinquè llibre, que experimenta un molt notable èxit de vendes. Porta per títol *Una economía libre, sin crisis y sin paro* (editorial Aguilar). De

manera consistent amb el conjunt de la seva anàlisi, planteja la necessitat d'aconseguir que el flux de l'estalvi generat s'equipari constantment a les necessitats provinents del procés de capitalització de cada economia, per tal d'assolir l'objectiu d'evitar o atenuar les crisis o fluctuacions greus de les economies de lliure mercat. Això hauria de permetre no haver de recórrer a les formes d'intervenció més intenses i continuades dels governs en aquelles economies. Advoca per aconseguir eliminar del tot els comportaments altament especulatius que es donen freqüentment, per part dels posseïdors de fons d'estalvis monetaris i altres formes d'acumulació de riquesa en actius de renda (terres, solars i finques urbanes, títols valors, etc.). Per tal d'aconseguir-ho planteja la supressió de la transmissibilitat dels esmentats actius, i per tant dels seus diversos mercats, sense que això comporti la pèrdua dels legítims drets dels seus propietaris. Una fórmula, certament sorprenent, i de difícil aplicació en una economia desenvolupada.

Cal fer referència, finalment, a la conferència impartida per J. M. Keynes a Madrid sota el títol de *Posible situación económica de nuestros nietos*, convidat per la Residencia de Estudiantes de Madrid, el juny de 1930, important pel seu contingut i també per l'intens debat periodístic generat entre «germanòfils» i «anglòfils», els dos corrents imperants en el país. En ella es reflectirien les idees d'un Keynes en plena maduresa intel·lectual, de tornada ja d'unes molt complicades negociacions internacionals. En el mateix acte es produirà un fet, fins a cert punt sorprenent: tot i que Bernàcer hi assistí d'una manera més aviat distanciada de la presidència, Keynes insistiria a saludar-lo. Segons sembla se li va adreçar amb molt respecte, dedicant-li l'apel·latiu de «*maestro*», afegint-hi que la seva obra li havia «*obert nous camins*». Un elogi que dedicava a un tímid economista i professor, que sens dubte gaudia d'una important obra publicada, i era ben conegut en el món acadèmic exterior, sobretot anglosaxó, però que a la vegada era ignorat —de fet ho continuaria essent durant anys— en el món acadèmic del seu propi país. L'obra important de Bernàcer resultaria en certs aspectes sorprenent, en una època en què el panorama de la recerca espanyola en economia era ben poc destacat. El contingut dels seus escrits ens mostren, a més de la seva gran capacitat de treball, l'extraordinària profunditat i solidesa de l'obra d'un gran economista, que tant sols al llarg del temps acabarà essent reconegut al seu propi país.

Bibliografia de:

Sociedad y felicidad. Ensayo de mecánica social, Francisco Beltrán, Madrid, 1916.

«Teoría de las disponibilidades como interpretación de las crisis económicas y del problema social», *Revista Nacional de Economía*, nº 40, Barcelona, 1922.

Interés del capital. El problema de sus orígenes, Edición Lucentum, Alicante, 1925.

La doctrina del gran espacio económico, 1953.

Misión del Economista, Discurso de clausura de curso, E. S. de Comercio, Madrid, 1954.

La doctrina funcional del dinero, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Instituto «Sancho de Moncada», 1956.

Una economía libre, sin crisis y sin paro, Editorial Aguilar, Madrid, 1955.

Bibliografia sobre:

Robertson, D. H.: «A Spanish Contribution to the Theory of Fluctuations», *Economica*, February 1940.

Savall, H.: *German Bernácer: la heterodoxia en la economía*, (traducción de Rafael Pérez, revisión Savall i Bernácer), Alicante, Instituto de Estudios Alicantinos, Serie I, 84. 1983.

Oliver Narbone, M.: *Perfil humano de Germán Bernácer*, Caja de Ahorros de Alicante y Murcia, 1983.

Ruiz, Gumersindo: *Germán Bernàcer, un economista anticipativo*, Ediciones Pirámide, Madrid, 1984.

Prados Arrarte, J.: «Germán Bernácer y los ciclos económicos», *Hacienda Pública Española*, IEF, núm. 81, p. 129-134, 1983.

Villacís, J.: *El origen de la macroeconomía en España: polémica Keynes-Bernácer*, Madrid, Paraninfo, 1993.

Pina González, J.: «El español y la ciencia económica. Keynes (1883-1946)», *Boletín Económico ICE*, núm. 274, Apartado 4 «Breve encuentro entre J. M. Keynes y G. Bernácer», 4 al 10 de noviembre 2002.

Pere Puig Bastard

BERTRAN i SOLER, Tomàs

(Barcelona, 1791 – Barcelona, 1859)

«*...escribo para los pueblos nacientes de América*». (1842)

«*La mayor parte de los españoles hablan de Cataluña sin conocerla (...) se hace indispensable un itinerario que esté acompañado de aquellas observaciones económicas y geográficas que la experiencia sugiere*». (1847)

«(...) *plantando la encina, el pino o la vid en todos aquellos parajes que, por su aspereza, no admiten el arado*». (1847)

ITINERARIO DESCRIPTIVO
DE
CATALUÑA.
Comprende
La descripcion del antiguo Principado, su actual division territorial, militar, eclesiástica y judicial, con indicacion de los pueblos que componen cada distrito, y en la parte estadística expresa los productos agrícolas é industriales que le enriquecen, señala por separado las distancias que median de un pueblo á otro, siguiendo los caminos carreteros y de herradura; que sirven de comunicacion á los pueblos mas notables y concurridos.
Obra util á los viageros y á los militares y tambien á los naturales del pais.
POR
D. Tomas Bertran Soler.
BARCELONA:
IMPRENTA DE DELVERES N., CALLE ANCHA N. 26 Y 65.
1847.

El 1842 publicà un projecte —molt detallat— de Constitució política aplicable tant al Regne d'Espanya com als nous Estats americans formats a partir dels èxits dels processos d'independència. Un projecte, doncs, «*dedicado a todos los pueblos hispanoamericanos*». A la introducció del volum, posava l'accent en la necessitat d'elaborar constitucions que definissin amb una certa minuciositat les formes de les intervencions públiques.

Molts dels 582 articles del projecte tenen —lògicament— una dimensió econòmica. L'article 44 defineix les 13 *classes* de les diverses societats a partir de la *renda líquida* anual que percep cada ciutadà. Amb una escala que comença amb els que ingressen més de 60.000 *pesos,* i acaba amb la classe tretzena dels que tot just ingressen 4 *pesos*. Per sota d'aquests 4 *pesos*, hi ha la *classe exempta,* que inclou el conjunt de la *classe jornalera.* El Títol XII de la Constitució és dedicat a les *contribucions.* L'article

527 estableix l'escalat impositiu: la classe primera havia de pagar un 13 per 1.000 dels seus ingressos, i, la última classe —la tretzena— un 1 per 1.000.

La despesa pública seria destinada a: 1) *les municipalitats* (Títols III i IV de la Constitució); 2) les regions o *departaments* (Títol V); 3) el *govern* i el parlament (Títols VI a VIII); 4) el *Rei* (votat pels ciutadans, Títols IX i X), els *tribunals* (Títol XIII); 5) la *noblesa*, *l'exèrcit* i els *hospitals militars* (Títols XIV, XV i part del XVI); 6) el *clero* (catòlic, o d'altres religions, part del Títol XVI); 7) la *instrucció pública* (Títol XVIII); 8) els *presidis* i les *colònies* (Títol XIX). Segons aquest projecte de Constitució, tant la monarquia com la noblesa i la clerecia serien resultat de processos electorals interns i serien finançades públicament amb els pressupostos generals del regne.

Dos anys després de la publicació del seu projecte de Constitució, comença a publicar una geografia del Regne d'Espanya i de *«sus establecimientos de Ultramar»*. Aviat descobreix, però, que la majoria dels espanyols parlen de Catalunya, sense conèixer-la, i publica una geografia del territori català, seguint carreteres i camins, on «*en la parte económica expresa los productos agrícolas e industriales que la enriquecen*». La idea de Bertran i Soler per a conèixer la realitat catalana és dibuixar diversos itineraris: «*como hasta el presente, son pocas las comunicaciones mediante carreteras generales que puedan proporcionar al viajero la vista de fértiles y ricas comarcas que tanto la embellecen, se hace indispensable un itinerario...*» (Itinerario., 1847).

Fertilitat, riquesa i bellesa, però, són fruit del treball humà. De fet, «*en todo el territorio florece la agricultura por los esfuerzos del arte y los beneficios que produce el riego*» (*id.*), tot i que el canal d'Urgell encara no funciona. Ara, la producció agrària catalana és insuficient: «*el producto de las sementeras no es proporcional a la población», i, per tant, «ha sido preciso recurrir a la industria y a las artes para presentar medios de existencia a un número considerable de individuos»*. La indústria, però, necessita primeres màteries (com el cotó, o la llana) que caldrà importar. Com també part de l'alimentació (com el bacallà).

Als seus itineraris hi ha molta informació puntual dels centres de producció catalans, seguint carreteres i camins de ferradura. Fent-ne un resum, segons ell, a Catalunya hi ha «*numerosas fábricas de lana, sedas, lienzos y algodones, las de papel, hierro y curtidos, fruta sabrosa*». I també escriu que, pel que fa als conreus agraris, Catalunya «*produce en abundancia vino, aceite, maiz, cáñamos, lino, legumbres, arroz, almendras, algarrobos, higos y naranjas*». Per a quantificar, utilitza les estadístiques coetànies presentades per Esteve Sayró.

Com a resultat d'una estada a Anglaterra, el 1858 publica un assaig sobre els anglesos on, seguint la seva línia, posa l'accent en «*caràcter, leyes, usos y costumbres*».

Bibliografia de:

Monarquía constitucional. Dedicado a todos los pueblos hispanoamericanos, Madrid, 1842.

Descripción geogràfica, histórica, política y pintoresca de España y sus establecimientos de Ultramar, Madrid, 1844-46.

Itinerario descriptivo de Cataluña, Barcelona, 1847.

Los ingleses tal como son, València, 1858.

Francesc Roca i Rosell

BIALET i MASSÉ, Joan

(Mataró, 1846 – Buenos Aires, 1907)

«*Sacar provecho de recursos que parecen nada. La previsión, el detalle no sale de los reglamentos, sale del alma que los tiene*». (1906)

Va estudiar medicina, es va doctorar, i el 1873 va marxar a Argentina. Primer feu de metge i de professor de «medicina legal» o sanitat pública. El 1885 publicà *Lecciones de medicina legal aplicada a la legislación argentina*. Al mateix moment va fer la llicenciatura en Dret, i esdevingué regidor, i president, de l'Ajuntament de Córdoba. En paral·lel va participar en el Congrés educatiu que fou el punt d'arrencada de la Llei 1420 d'educació comuna (de 1883), que obrí el pas a l'ensenyament públic, obligatori, gratuït i laic.

El 1884 inicià la seva activitat com a emprenedor innovador, amb la creació de l'empresa Cals i Ciments «La Primera Argentina». Entre 1886 i 1891, amb l'enginyer Carlos Cassaffousth, va dirigir els 7.000 treballadors que van participar en la construcció del Dic Sant Roc, el primer gran embassament hidroelèctric d'Amèrica Llatina, amb 40.000 Ha de regadius, que seria el major llac artificial del món.

El 1903 va rebre l'encàrrec de la Presidència de la República Argentina (amb Juli A. Roca al capdavant) per a realitzar un treball de camp a les àrees de l'interior del país sobre els salaris i les condicions de treball i de vida (incloent-hi formació, i alimentació) als diversos sectors de les activitats de producció i transport. El resultat foren les 1500 pàgines de l'*Informe sobre el estado de las clases obreras en el interior de la República Argentina* (Buenos Aires, Adolf Grau, 1904. Noves edicions parcials, a partir de1968).

El seu *Informe* és, alhora, una descripció (plena d'observacions de detall i d'informacions estadístiques) de l'estructura econòmica de les regions argentines, i un caramull de propostes puntuals d'aplicació immediata. Tal com es diu en el text, és possible «*sacar provecho de recursos que parecen nada*». Sempre, però, amb l'objectiu a l'horitzó de l'encàrrec del govern: donar les bases per a un cos de legislació laboral que permeti la millora de les condicions de vida de tots els grups de treballadors: indis, criolls, immigrants, dones, infants.

Per bé que el fil conductor de l'*Informe* és el recorregut, de Nord a Sud, pels estats de l'interior de la República Argentina, assaja, al seu extens text, de presentar-ne alguns dels grans temes. Com, per exemple: «l'obrer criolll» (capítol 1), «l'indi» (capítol 2), «la immigració estrangera», «els impostos interns» i els «latifundis» (capítol 3), «el treball agrícola» i els «cereals» (capítol 4), «La destrucció del bosc» (capítol 5), «el sucre» (capítol 6), «la mineria» i «l'alta agricultura» (capítol 7), «el rec» i «la força hidràulica» (capítol 8), «càrrega i descàrrega de vaixells i ferrocarrils» i «estibadors» (capítol 10), «el treball a la indústria del transport» (capítol 11), «el contracte de servei» i «el salari i el seu pagament» (capítol 12).

L'*Informe* no va agradar ni als empresaris (car, sovint, era molt crític), ni als sindicalistes (que no confiaven en el paper regulador i/o mediador de l'Administració), ni als partits amb representació al Parlament. Així i tot, i amb retard, va ésser utilitzat en l'elaboració de la legislació laboral a Argentina, i a Amèrica Llatina. I les seves recomanacions (les 8h, la prohibició del treball als menors de 14 anys, el salari mínim per als funcionaris, el reconeixement dels sindicats) no serien oblidades.

Un any abans de la seva mort, va obtenir el títol d'enginyer agrònom, i va concloure un altre treball dirigit per ell: el *Primer censo general de población, edificación, comercio, industria, agricultura y ganaderia de la ciudad de Córdoba*, que es publicaria el 1910.

El 2006, el centenari de l'*Informe* va servir per a tornar a pensar en la seva obra. Amb estudis, reedicions, simposis, films, presència a Internet i a *Youtube*.

Bibliografia de:

Proyecto de una ordenanza reglamentaria del servicio obrero y doméstico de acuerdo con la legislación y tradiciones de la República Argentina, Rosario, 1902.

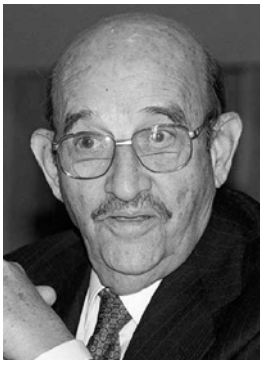
Informe sobre el estado de las clases obreras en el interior de la República, Centro editorial de América Latina, Buenos Aires, 1904.

Rapport sur la création de colonies cotonnières nationales, Buenos Aires, 1906.

Francesc Roca i Rosell

BOADA VILLALONGA, Claudio

(Barcelona, 1920 – Palma de Mallorca, 2006)

«*La siderurgia integral atraviesa en el mundo momentos de gran dificultad* (…) *El dumping más exagerado y menos honesto* (…) *nace y se desarrolla fundamentalmente en ella. Ningún país renuncia a tener siderúrgica propia porque sin ella no existe el punto de arranque para la industrialización*». (1967)

«*No soy ni un economista ni un político ni un historiador económico, sino un empresario procedente del campo profesional de la lucha diaria, de los ejercicios y balances anuales*». (1970)

«*La Presidencia del INI es un puesto con el que he soñado a lo largo de toda mi vida*». (2006)

Durà a terme els seus primers estudis als Escolapis i es doctorarà en Enginyeria Industrial a la Universitat de Barcelona l'any 1946. Ampliarà estudis a diversos països d'Europa i als Estats Units. Acabarà convertint-se, al llarg de la seva carrera professional, en l'enginyer i directiu d'origen català que desenvoluparà la més brillant carrera a escala espanyola durant els anys 70s i primers 80s, essent reconegut com a home clau en una certa etapa de crisi i revisió de la política industrial del franquisme. Es convertirà en màxim responsable de la direcció i reestructuració d'un conjunt de grans empreses del

món industrial i bancari del seu temps (ENASA-PEGASO (1957-1967), Altos Hornos de Vizcaya (1967-1970/1977-1979), el Banco Hispano Americano (1985-1990) i president de l'INI en el període 1970-1974.

Inicià la seva carrera empresarial l'any 1946, tot col·laborant amb una empresa de maquinaria tèxtil de Terrassa i un any més tard (el 1947) es farà càrrec de la direcció d'una companyia de transports situada a Tetuán. Tornarà a Barcelona l'any 1950, a petició de Vilfred Ricard, amic personal del president de l'INI, qui li oferirà entrar a treballar en els tallers de construcció del cotxe de carreres de ENASA/PEGASO, on iniciarà un primer contacte amb les grans empreses públiques espanyoles. L'any 1952 s'incorporarà a la companyia «Sociedad Anónima de Construcciones Agrícolas» (SACA), localitzada a Sevilla. Cinc anys més tard, aquesta vegada a proposta del mateix president de l'INI, Juan Antonio Suanzes, entrarà a treballar un cop més a ENASA-PEGASO, assumint aleshores la direcció de la factoria de Barajas, on acabarà aconseguint qüestionar el somni autàrquic sota el que nasqué aquella organització.

Els Altos Hornos de Vizcaya (AHV), una empresa amb alts nivells d'endeutament bancari i uns elevats compromisos heretats del passat, seran la seva nova destinació en la segona meitat dels 60s. Gregorio López Bravo, nomenat ministre d'Indústria l'any 1962, comptarà amb ell l'any 1967, tot proposant-li el seu nomenament com a president executiu extern de la Companyia. Els resultats positius de la seva gestió, sota l'ajut d'una nova política industrial obertament protectora de la siderúrgia integral espanyola, seran visibles al cap tan sols de dos anys d'exercici del seu mandat. Tot i que les solucions adoptades per ell estarien condicionades per les circumstàncies econòmiques i polítiques d'aquella època, el fet és que aconseguirà sanejar els comptes d'AHV i aprimar la seva molt complexa estructura organitzativa, Liquidarà 45 empreses filials, i desmuntarà part de les instal·lacions obsoletes; uns fets que li comportaran un elevat prestigi com a gestor d'empreses en situació difícil. L'any 1981, ajudat un cop més per la seva fama de bon gestor empresarial, serà nomenat president de l'*Instituto Nacional de Hidrocarburos* (INH). Més tard acabarà substituint també a Alejandro Albert en la presidència del Banco Hispano Americano, en uns moments en què aquesta entitat es trobava en situació ben difícil. Aconseguirà aplicar en ella una severa política de sanejament financer, amb el que acabarà resolent bona part dels seus problemes. Durant la seva presidència reforçarà la col·laboració amb altres bancs europeus, com el *Commerz-Bank*, el *Crédit Lyonnais* i el *Banco di Roma*, fet del que se'n derivarà posteriorment, l'any 1989, la creació del primer holding bancari europeu.

Segons afirmarien alguns dels seus col·laboradors, tingué sempre idees clares i fou capaç d'aplicar-les amb molta energia, a la vegada que sabé sempre formar i mantenir bons equips. Sentia, per altra banda un gran interès pel món de la cultura. Fou membre del Patronat del Teatre Museu Gala-Salvador Dalí. Mostrarà interès i capacitat de participació en associacions de debat i anàlisi empresarial a escala espanyola, com la *Asociación para el Progreso de la Dirección o el Círculo de Empresarios*. Formarà part de la *Secot*, organització creada per ajudar desinteressadament a les petites empreses.

Bibliografia de:

«Texto del discurso pronunciado como presidente de Altos Hornos de Vizcaya ante la Junta General de accionistas de la empresa», *Electro Metália* Revista mensual, Año 4, núm.39, julio 1968.

Bibliografia sobre:

Vidal Folch, Xavier: «Yo Claudio», *El País*, «Economia», 19 gener 1983.

Pereiro, Adolfo: «Claudio Boada. Un personaje ilustre de la automoción», *El Mundo-Motor&Viajes*, 15 maig 1999.

El País: «Claudio Boada un gestor tradicional», *Necrológica* de *El País*, 23 agost 2006.

Serrano, J. M.: «Fallece a los 86 años Claudio Boada, expresidente del Hispano Americano», Hemeroteca del Diario *ABC*, 23 agosto 2006.

Torres Villanueva, Eugenio: *Cien empresarios madrileños*, Madrid, Lid Editorial, 2017.

Pere Puig i Bastard

BOIX i RASPALL, Josep Maria

(Barcelona, 1887 – Barcelona, 1973)

«*La nostra Caixa no compta amb capitalistes, ni té accionistes*». (1936)

«*Keynes oposava la despesa a l'estalvi*». (1936)

«*Crear serveis gratuïts, o a preu inferior*». (1936)

Moragas (a l'esquerra) i Boix i Raspall (a la dreta).

Es llicencià a la Facultat de Dret de la UB el 1909, i esdevingué Doctor el 1911 amb una tesi, que fou publicada, en resum, amb el títol *El elemento mercantil y la universalización del Derecho en los pueblos mediterráneos durante la Edad Media* (Barcelona, 1912). En contacte amb Francesc Moragas i Barret i la *Caixa de Pensions*, Gabriel Palau, S.I. i l'*Acció Social Popular,* Josep Maluquer i Salvador i l'*Instituto Nacional de Previsión (INP)* i Albert Bastardas i el *Patronat de Previsió Social.* Connectà, en el pla teòric, el catolicisme social, l'associacionisme i la institucionalització de la beneficència, a *Régimen legal de las asociaciones en España: asociaciones en general, Instituciones sociales y benéficas* (Barcelona, 1915).

Professor de Dret Mercantil a la Facultat de Dret de la UB, des de 1912, i, més tard, professor de Previsió i Assegurances Socials a *l'Escola Social,* de la Generalitat de Catalunya. El 1922, entrà al comitè de direcció de *Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis de Catalunya i Balears (CPVE).* El 1924 en seria subdirector, i el 1935, a la mort de Moragas, director general. L'any següent, a una conferència editada, sintetitzà les idees centrals de

l'aportació de les noves caixes d'estalvi. Segons ell, «*les realitats econòmiques de la vida moderna reserven per a aquelles institucions (les Caixes) noves rutes*», que són: «*tenir cura de l'administració dels fons d'estalvi que els hi fossin lliurats, amb un esperit totalment aliè a la especulació*». De fet, i recordant aportacions dels congressos internacionals d'estalvi de London o de Milano, «*els països més progressius dins l'economia moderna, recolliren els mètodes a emprar*» (1936 a). En concret, la *CPVE* tenia un *doble caràcter*, car era una caixa general d'estalvi i, alhora, una caixa de previsió social, una *Caixa Col·laboradora* de l'*INP* (i, en aquells anys 1930s, un *Organisme d'Assegurances Socials* de la Generalitat de Catalunya).

La *concepció nova* de les modernes caixes d'estalvi, i, especialment, de la *CPVE,*segons ell, parteix d'una idea de Moragas: «*la nostra Caixa no compta amb capitalistes, ni té accionistes*». L'argument, en síntesi, fa «*un compte corrent obert a una entitat que aplicaria els seus fons a operacions de tipus mercantil, és comercial. Però, (...) si els excedents de les activitats econòmiques de l'entitat dipositària no esdevenen en utilitat particular de ningú, sinó que aconsegueixen una transcendència cultural, social i d'assistència, l'operació no [serà] (...) mercantil*» (1936 a).

Però no oblida «*les orientacions d'un economista anglès, Mr.Keynes*» i, d'altres, com C. J. Mackenna o Albert Aftalion, que tracten de «*blasmar l'estalvi*». Ara segons ell, el que és negatiu sempre és «*l'avarícia o l'atresorament*». L'estalvi, en canvi, pot ésser: a) *mercantil*, si «*aconsegueix guanys que (són) elements importants en el procés econòmic*»; o, b) *estalvi social*, que —seguint a Charles Gide— es destina a la «*inversió aliena a l'especulació i el risc (...) en interès de la cultura, del bé social o de l'assistència ciutadanes*». Així, aquest segon tipus d'estalvi es pot dedicar a «*préstecs que facilitin l'edificació, o a «la construcció d'escoles, al foment de la petita propietat, al desenrotllament de la modesta agricultura, de la indústria o del comerç*» (1936 a).

L'epíleg del cicle d'actuacions de les caixes és l'aplicació de part dels excedents, o bé consisteix a subvencionar actuacions concretes d'altres institucions, o a crear-ne de pròpies: biblioteques, dispensaris, instituts, «*serveis gratuïts o a preu inferior al del seu cost*».

Entre l'estiu de 1936 i desembre de 1938, la major de les caixes catalanes, la *CPVE* (amb ell a la direcció —integrada a un Comité de control—, i la presidència de Lluís Serrahima i Camín) arribà a 643.179 titulars, amb un saldo de 722 milions de pts. i una cartera mobiliària de 648 milions de pts. Són xifres importants: el cens de 1936 situava la població catalana un xic per sobre dels 2,9 milions (i, així, un 22% tindrien llibreta de la Caixa) i el total dels comptes corrents bancaris el 1927 era, només, un xic més gran: 754 milions de pessetes.

El juliol de 1939, les noves autoritats van fer-lo fora de la direcció de la Caixa, i l'abril de 1941 de l'ensenyament a la Universitat de Barcelona (UB). A la Caixa no hi pogué tornar, i a la UB no fou readmès fins el 1952. Abans de la jubilació, hi dirigí dues tesis doctorals. El 1947 havia publicat: *Ahorro social*. Una represa a la teoria de l'estalvi de la conferència de 1936, sense cap referència a «la Caixa».

Bibliografia de:

Programa de Previsió i Assegurances Socials, Barcelona, 1930.

La Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis i l'Institut de la Dona que Treballa, Barcelona, 1935.

Actuació econòmica i social de les caixes d'estalvis, Associació de personal de la CPVA, Barcelona, 1936.

La doctrina civil de la culpa i la teoria moderna de la previsió i del risc social, Barcelona, 1936 b.

Del camí de la meva vida Ms, Barcelona, c. 1945. Publicat en part a Alfred Pérez-Bastardes: Josep M. Boix i Raspall, 1887-1973. Barcelona, 2001.

Ahorro social, Barcelona, 1947.

Bibliografia sobre:

Solà i Franquesa, Joan Maria: *La Caixa de Pensions (1936-1945)*, editorial Base, Barcelona, 2019.

Francesc Roca i Rosell

BORI i LLOBET, Rafael

(El Masnou, 1894 – Barcelona, 1938)

«*La propaganda de prestigi que és la característica de la producció farmacèutica catalana està recolzada tota en la reproducció d'obres d'art antic*». (1937)

Un dels fills del pedagog Antoni Bori i Fontestà (mort als 50 anys), intuí, des de molt aviat, quin podia ésser el rol de les diferents formes de publicitat en els diferents tipus d'empresa. El punt de partida seria la *venda per correu*, amb *organització científica d'oficines, despatxos i magatzems*, començant amb la *fitxa.* L'objectiu de la producció era la venda, i la venda depenia, en bona part, de la seducció publicitària. El 1920 era director de la revista *La propaganda*, i el 1925 cap de publicacions de l'Associació de Comptables de Catalunya. Seguint la idea de la *publicitat científica* (1917), de Pere Prat Gaballí, i col·laborant sovint amb Josep Gardó, als anys 1920-30 va assajar d'explicar, en àmbits molt diversos, les idees i les tècniques bàsiques sorgides de l'anàlisi empírica dels resultats de les accions publicitàries. Alhora, connectà la publicitat amb la premsa tècnica i professional (d'acord amb Francesc Carbonell i Tortòs), amb la correspondència comercial, l'exportació, el turisme. Aquestes connexions les establí en conferències i cursos (a l'Institut de Ciències Econòmiques, dirigit per Joan P. Fàbregas, a l'Ateneu Barcelonès, al CADCI, a l'AEP, al Club Femení i d'Esports, etc.) que sovint serien editats. Amb *Les arts gràfiques i la publicitat* (Barcelona, 1926), publicà el primer text de de la nova publicitat científica en llengua catalana. A *La publicidad colectiva* (1931), proposa fer publicitat, no únicament de marques, sinó també de productes genèrics, de sectors productius, de

territoris. El 1933, esdevingué secretari del Seminari de Publicitat de l'Institut Psicotècnic, de la Generalitat de Catalunya, que dirigia Emili Mira. Aquest Seminari fou capdavanter al món. Abans només funcionava un equivalent a Harvard, i a tres universitats alemanyes. Al *Butlletí bimestral* del Seminari, Manuel Sanchez Sarto hi publicà «Problemes estadístics de la publicitat», Emili Mira, director del Psicotècnic «Impressions publicitàries d'un viatge als Estats Units», el psicòleg adlerià hongarès-català Oliver Brachfeld «El Psicoanàlisi i les possibilitats de les seves aplicacions en la Publicitat».

La llista de *Fundadors i protectors* del Seminari dona moltes pistes sobre quines empreses i quines institucions tenien interès, el 1933, pel nou món de la publicitat. La Caixa, la Cambra, Foment, el Gremi de Fabricants de Sabadell. I, empreses de la segona revolució industrial: *Myrurgia, Dana, Cusí, Parera, Termosan, Smoking, Uralita, Hispano-Olivetti, Seix i Barral, La Neotipia, Las Notícias, Bastinos, Acadèmia Cots, Agència Roldòs.*

El 1932, amb Josep Gardó, inicià la publicació dels 15 volums de la *Biblioteca del hombre de negocios*, on les tècniques de la publicitat ocuparien un lloc central. Al mateix temps, participà en les activitats del *Publi Club*, l'associació de tècnics de publicitat. En paral·lel, fou membre de la junta de la *Quinta de Salut La Aliança*.

El *Publi Club* havia estat creat el 1927, amb Prat Gaballí com a president, Antoni López Llausàs com a vicepresident, Rafael Bori com a secretari, i Josep Miró Mauri com secretari adjunt. Bartomeu Amengual, Pere Gual Villalbí, Cesar Silió i Nicolás Urgoiti serien els presidents honorífics. S'adherí a la *International Advertising Association* de New York, i a la *International Direct Mail Advertising Association* de Chicago. Justament al Congrés de Publicitat Directa de Chicago es presentà, a l'octubre de 1927, el volum *Publicidad y ventas por correo*, de Rafael Bori, que al 1929 esdevindria president del *Publi Club.*

El 1937 col·labora amb el Comissariat de Propaganda de la Generalitat, a un catàleg de premsa, i amb un article sobre l'excel·lent publicitat «de prestigi» dels fàrmacs catalans, a la revista *Nova Iberia*.

Bibliografia de:
Publicidad y ventas por correo, Barcelona, 1922.
Les Arts gràfiques i la publicitat, Barcelona, 1925.
Publicidad y turismo, Barcelona, 1927.
Propaganda col·lectiva, Barcelona, 1930.
La présentation de la presse téchnique espagnole, Bruxelles, 1930.
Correspondencia comercial internacional: español-alemán-francés-inglés, Barcelona, 1931.
Mercat, 1935.
Rafael Bori *et al.*: *La presse catalane depuis 1641 jusqu'à 1937*, Barcelona, 1937.
«Els metges i la propaganda», *Nova Iberia*, 2, 1937.

Francesc Roca i Rosell

BOSCH i AYMERICH, Josep Maria

(Girona, 1917 – Barcelona, 2015)

«*Neither of the two classes (aristocracy or farmers) are well adapted to the peculiar requirements of an industrial society*». (1946)

«*The transition from farm to industrial life is a very difficult one* (...) *the majority of Spanish industrial workers produce at relatively low efficiency* (...) *In addition, a number of the more capable and ambition workers have been lured the Spanish-American countries*». (1946)

«*Se hará lo que los ciudadanos de Barcelona quieran*». (1955)

«*Catalunya debe dominar España, o, como mínimo, ser colíder*». (2013)

Maria Rosa Escarpenter i Josep M. Bosch Aymerich, muller i marit.

Enginyer industrial (1944) i Arquitecte (1948) a Barcelona, a la biblioteca del MIT, el *Massachussets Institute of Technology* —on estudià— es conserva (des de 1947) el treball per a la obtenció del Master of Science Business and Engineering Administration que hi presentà. És *Advantages of American Production Techniques Applicable to Spanish Industry* (1946). Mentre estudiava al MIT (i a l'Escola d'Arquitectura de la Harvard University), com a delegat de l'INI a Estats Units, féu uns raports quinzenals sobre les innovacions tecnològiques que anava descobrint quan visitava empreses, que incorporà al seu treball de graduació.

Advantages (1946) s'estructura com un *Survey of American Companies,* seguit d'un altre: *Analysis of the Application of the American Techniques to Spanish Industry Problems.* Ambdós, precedits per unes *Conclusions and Recomandations* i dues seccions molt sintètiques: *Historical Developments Which Have Effected Spanish Industry,* i *Analysis of Present Conditions.*

Segons aquest text de 1946, els principals obstacles per a la necessària expansió de la indústria espanyola són: 1) la migradesa de les inversions en indústries de base (que són imprescindibles); i 2) la baixa productivitat de *the average Spanish worker.*

La indústria *instigate by a revolution in the 18th century* es localitza al Nord i a l'Est de l'Estat espanyol. Però, al Sud i a l'Oest, els latifundis «*provide a low but very secure return on capital investment and this form of entreprise is very simple and requires little work and entails small risks*». En canvi, la necessària indústria bàsica és molt més complexa, i ni els latifundistes ni els jornalers s'adapten fàcilment als requeriments de la societat industrial. D'altra banda, molts dels treballadors «més capaços i ambiciosos» emigren a Amèrica.

A més, les *internal wars* i la *last civil war* han originat una llarga llista d'obstacles per a la industrialització. Per exemple, des de 1939, el govern s'acara a la escassesa de la oferta i la inflació amb el racionament i la fixació de preus. Això significa «*the control of industry in the*

government sponsored syndicates at Madrid» i, així, la funció empresarial es redueix: *restricting to some degree the rapidity and efficiency with which industrial decisions»*. A més, l'objectiu d'industrialització del Sud i de l'Oest du a «*the present government* (...) *reserves for itself the decision as to where new factories are be located».* Al mateix temps, a més, el govern espanyol és aïllacionista: «*the present Spanish government it finds itself now to a large extend politically and economically isolated».*

Els aspectes que cal conèixer de les empreses dels EUA analitzades que poden ésser útils per a la generalització de la indústria a Espanya, segons ell, són: 1) Localització; 2) Organització; 3) *Processing*, que inclou el disseny; 4) Planificació i control; 5) *Methods and Standards*, que inclou costos; i 6) *Personal Policies.* De fet, segons aquesta tesi, la difusió de la indústria al conjunt d'Espanya, només seria possible si hi ha un ampli desplegament de molts d'aquests aspectes, i, en especial de les *Personal Policies.*

De retorn, el 1947 fou nomenat director industrial del CZF, el *Consorci de la Zona Franca,* de Barcelona. Fou el moment en què FIAT —com a SEAT— s'hi instal·là. Com a arquitecte, projectà els blocs d'habitatges per als treballadors de SEAT.

El 1951 fou co-fundador de l'IEN, l'*Institut d'Estudis Nord-americans*. Anys més tard en projectà la seva seu, a la Via Augusta de Barcelona, que s'inaugurà el 1961.

Després, durant 30 anys (1953-83), treballà —associat amb Frederic R. Harris, amb Bechtel, amb Lewitt— en projectes d'infraestructures, d'obres públiques i d'enginyeria, a Estats Units, a l'Estat espanyol, i a molts punts del món: des de Canadà i Sud-Amèrica fins a oleoductes a Aràbia Saudí, o les noves ciutats petrolieres de Jubai i Yambu, al Golf Pèrsic. També, en el projecte de construcció de les bases de la *US Navy* a Espanya, a partir dels Pactes hispano-nordamericans de 1953. Associat a la *Planning Research Corporation*, participà en el disseny de la planta de llançament de coets de la NASA a Cap Canyaveral, a l'Estat de Florida.

El 1955 guanyà el concurs per a construir al «triangle d'or» de la plaça de Catalunya de Barcelona, un gratacels d'alumini i vidre de 40 pisos. Apel·lant a la voluntat col·lectiva, declarà (en una entrevista publicada el 20 de desembre de 1955 a *La Vanguardia*), que es faria allò que els ciutadans de Barcelona volguessin (tot i que es movien en una dictadura).

Amb els seus coneixements de les tècniques de producció nord-americanes (i amb alguna patent com ara, el 1965, un *System for drafting fibrous materials*), projectà habitatges a Londres i Manchester, les rondes de Brusel·les, les primeres autopistes del País Basc, una clínica a Puerta de Hierro, quatre urbanitzacions de luxe a la perifèria de Madrid, etc. En molts casos, amb la empresa *Lewitt-Bosch Aymerich*, creada el 1971 a Espanya (que havia començat el 1929 a Estats Units).

Decantat per les possibilitats turístiques de la Costa Brava, projectà, al 1955, l'hotel *Cap Sa Sal*, que esdevingué, al 1963, el segon hotel de cinc estrelles de la Costa. En paral·lel, projectà, al 1967, als Pirineus, l'estació d'esquí *La Masella.* I, al 1992, la Vil·la Olímpica de Montigalà.

El 2012 publicà, a un bloc personal, un manifest polític-econòmic: *Repensar España.* Hi proposa la federalització de 5 territoris amb un pes demogràfic semblant: 1) el *Cantàbric* (amb, d'entrada, l'extensió del règim fiscal del País Basc); 2) el *Pirineus-Mediterrània* (amb,

en la transició, la generalització del règim foral de Navarra a tot el territori); 3) les *Castelles* (que inclourien el districte federal de Madrid); 4) *Portugal* (mantenint, de moment, el seu propi règim fiscal); i 5) *Andalusia-Gibraltar* (a definir). El 2013, al programa (*s*)*avis* de TV3 dedicat a Josep M. Bosch Aymerich, es visualitzà aquesta reformulació de l'iberisme de Sinibald de Mas, Francesc Cambó, Joaquim Maurin o D. A. Santillan.

Bibliografia de:

Advantages of American production techniques aplicables to Spanish industry, Cambridge, 1946.

Bibliografia sobre:

«Josep Bosch Aymerich, precursor de la consultoria», *AB*, 33, 1991.

Cortès, Josep M.: «Testaferros del dólar. Las Américas de Bosch Aymerich, Pi i Sunyer, Marañón, Enric Masó y Jordi Robinat», *La Vanguardia*, 31/1/2010.

Anglés, Marisa: «Josep M. Bosch Aymerich», *Expansión*, 7/5/ 2013.

Aymerich, Ramon: «Josep M. Bosch Aymerich. Inclasificable», *La Vanguardia*, 20/2/2015.

Francesc Roca i Rosell

BOSCH i LABRÚS, Pere

(Besalú, 1827 – Ávila, 1894)

«Madrid, que vive en una atmósfera especial, nada favorece por cierto al trabajo ni a los que trabajan, no estará conforme con nuestras soluciones [les preconitzades pels industrials catalans]. *Era ya hora, sin embargo, de que hubieran aprendido algo; la mala situación de aquel comercio por falta de consumo y, por lo tanto, de ventas; tiendas sin alquilar en los mejores sitios, donde antes se abonaban gruesas sumas por traspaso, debían hacerles fijar la atención en los problemas económicos para venir en nuestra ayuda y cooperar con nosotros al desarrollo del trabajo en todas sus manifestaciones, sin lo cual no hay riqueza, ni consumo, ni comercio, y que es la base principal para el sostenimiento de la paz y para una buena y sólida hacienda pública*». (1886)

Pertanyia a una família de classe mitjana, havia estat deixeble de Joan de Zafont, abat de Sant Pau del Camp i teòleg i filòsof notable, a l'Institut i Seminari de Girona. De ben jove es dedicà a activitats lligades amb el comerç, i es traslladà a treballar a Barcelona, on va arribar a fundar la sastreria «El Àguila», amb sucursals a Cádiz, Madrid, València i Sevilla. Va ser diputat a Corts (1876-1886, 1891-1893). El 1869 va formar part dels fundadors de Foment de la Producció Nacional, del que fou vocal, secretari i president (1870), per a oposar-se a la reforma aranzelària lliurecanvista del ministre Laureà Figuerola. Va ésser un dels principals organitzadors de la gran manifestació proteccionista del 21 de març de 1869 per a protestar contra l'aranzel Figuerola. Va potenciar la formació de la Lliga

Proteccionista, que havia d'enllaçar els Foments de diverses ciutats d'Espanya (Madrid, València, Zaragoza, Málaga, Valladolid). Amb motiu de l'incident de la polèmica amb Víctor Balaguer sobre si l'origen de la línia de vapors amb les Filipines havia de sortir de Cádiz o de Barcelona (ell s'havia compromès amb el projecte inicial, que establia l'origen a Cádiz), va deixar Foment de la Producció Nacional i el 1876, a despit, va fundar amb els seus seguidors l'anomenat Foment de la Producció Espanyola, que primer presidí el Dr Letamendi i després ell (1879). Va col·laborar a l'Exposició Catalana de 1871, va fer la conferència inaugural en el cicle de *Conferencias sobre artes y oficios* (1880-81) i amb motiu de l'Exposició Universal de 1888, de la que fou un dels vocals, va pronunciar una conferència sobre *La industria lanera en la Exposición*. Fou un dels organitzadors del Congrés Econòmic Nacional, lligat a l'Exposició. Amb Josep Ferrer i Vidal, Andreu de Sard, Pere Estasén, Guillem Graell i Francisco José Orellana, va assistir el 1889 a l'acte fundacional del nou Foment del Treball Nacional, fusió de l'Institut de Foment del Treball Nacional i de Foment de la Producció Espanyola.

En els seus nombrosos escrits, intervencions parlamentàries —especialment sobre pressupostos de l'Estat i ferrocarrils, que es varen tirar endavant sense prèviament haver sabut desenvolupar la indústria metal·lúrgica—, assistència a *meetings*, informes per a tractats comercials i per a comissions especials aranzelàries (1879, 1880), i conferències, agrupats per Manuel Pugés sota el títol de *Discursos y escritos* (1929), va demostrar sempre el seu pensament proteccionista i la crítica permanent i constant al centralisme que practicaven els diferents governs espanyols. A la sessió del 27-11-1876 al Congrés de Diputats va afirmar: «*Es altamente sensible, Sres diputados, que las personas encargadas de dirigir los destinos del país no conozcan muy bien el movimiento de la opinión y las aspiraciones de las provincias, y se inspiren por lo general en la atmósfera y en las opiniones en Madrid dominantes (...)*» (*Discursos y escritos,* 1929, 70). Per ell, calia basar l'economia en la producció i no en el consum, calia protegir també la marina mercant enfront dels pavellons estrangers. Per a ell, «*la base del poderío de las naciones modernas es el conjunto de sus fuerzas productoras*» (article a *La España Regional,* T. I, 1886, p. 378). El lliure canvi, deia, perseguia la barator per damunt de tot, i això sovint posava en qüestió la qualitat dels productes. Per a ell no era cert que a major barator més consum, sinó que el consum estava en funció del nivell de riquesa assolit, i la riquesa depenia del nivell de producció. Com més producció, més riquesa, i com més riquesa, més consum. I posava per exemple els Estats Units, que a més practicaven el proteccionisme als seus productes. Ara: ésser proteccionista no volia dir posar sempre drets elevats, sinó implantar drets suficients, en funció de les necessitats concretes, a cada moment, de foment del treball. El seu proteccionisme es basava en l'historicista italià Luigui Luzzatti —que fou ministre, president del consell de ministres italià i maçó— i en l'economista belga Leveleye, també historicista i socialista de càtedra, que acabà esdevenint al final proteccionista. Va utilitzar també a Léon Say, president del Senat francès, que no era partidari de la intervenció de l'Estat i creia que s'havia de rebaixar la tributació sobre l'agricultura, mesura que compartia. Pel costat dels lliurecanvistes, criticava especialment a Frédéric Bastiat i a Scherer.

Dedicà moltes crítiques al sistema fiscal espanyol, perquè en comptes de gravar el consum i el luxe, tendia a gravar més els qui treballaven. Feia observar com a Espanya el 58% de la recaptació corresponia als impostos directes, percentatge molt superior als de França, Anglaterra, Estats Units, Països Baixos, Bèlgica o Rússia. A més, es gravava la indústria en excés, fet que tenia conseqüències negatives sobre el desenvolupament econòmic. En general, considerava que la tributació a Espanya era excessiva. I veia que la causa de la crisi econòmica a Catalunya i a Espanya no era pas motivada per un excés de producció, sinó tot el contrari, per la manca de producció. Un dels seus objectius en política exterior era la unió duanera amb Portugal i l'Amèrica Llatina; sobretot, pensava que calia ampliar els llaços amb el nou continent (revista *La España Regional,* 7-7-1889).

Bibliografia de:

Fomentar el trabajo y la producción nacional, 1869.

Discursos y escritos, Recopilación e introducción de Manuel Pugés, Editorial Ibérica, Barcelona, 1929.

Bibliografia sobre:

Graell, Guillem: *Necrologia de D. Pedro Bosch y Labrús*, dins *El Trabajo Nacional,* III, núm. 90, p. 53-55, 30-6-1894.

Passarell Dirla, Eusebi i Fiter i Inglés, Josep: *Velada necrológica en honor del Excmo Señor D. Pedro Bosch y Labrús, celebrada el día 28 de Marzo de 1896.* Memorias leídas por los señores.... Tipografía Española, Barcelona, 1896.

Llorens, Montserrat: *Pere Bosch i Labrús (1827-1894)*, dins Jaume Vicens Vives i Montserrat Llorens: *Industrials i polítics del segle XIX*, Biografies Catalanes, Sèrie històrica, núm. XI, p. 402-406, Editorial Vicens Vives, Barcelona, 1958.

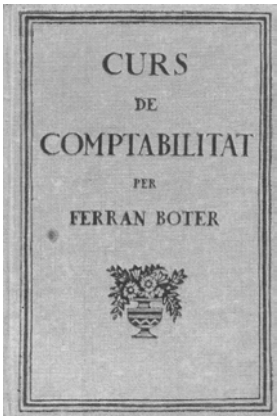
Francesc Artal i Vidal

BOTER i MAURI, Ferran

(Barcelona, 1891 – Vic, 1960)

«*L'objecte immediat de la comptabilitat és el de fer anotacions de les operacions en llibres. Però el seu objecte final o motiu racional és poder respondre a tres qüestions: quina és la situació de l'empresa, quant s'ha guanyat o perdut, i com s'ha obtingut un determinat resultat. Tota comptabilitat ha d'ésser capaç de respondre a aquestes tres qüestions. De totes elles, però, l'última, com s'han obtingut els resultats és la més important, la que caracteritza una bona comptabilitat*». (1924)

«*Cal veure en el sistema austríac de "comptabilitat cameral" (de 2a meitat del segle XVIII) l'origen de la comptabilitat per pressupostos o administrativa (que encara regeix) en quasi tots els Estats, Ajuntaments i corporacions públiques. La creixent complexitat de la vida de les corporacions públiques ha demostrat la insuficiència d'aquest [sistema comptable]. La comptabilitat pública ha continuat limitada a la comptabilitat per pressupostos, més o menys perfeccionada*». (1934)

Cursa la carrera de Professorat Mercantil, a l'Escola Superior de Comerç de Barcelona, uns estudis que finalitzarà ben jove, l'any 1907, tot aconseguint la màxima qualificació d'excel·lent. En el mes d'octubre d'aquell any, guanyarà per oposició el corresponent premi extraordinari. Es matricularà, més tard, a la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona, assolint, al cap d'un cert temps, els corresponents títols de llicenciat i doctor. Aquesta doble titulació l'acabarà ajudant a exercir de manera rellevant tant la seva professió d'expert en comptabilitat i organització d'empreses, com la d'assessor d'empreses individuals i societats mercantils. Havent decidit fer carrera acadèmica, aconseguirà, per oposició, la plaça de Catedràtic de Matemàtiques Comercials, primer a l'Escuela Superior de Comercio de Santander i més tard, a la de Valladolid. Pocs anys més tard, concretament l'any 1918, esdevindrà professor de l'Escola d'Alts Estudis Comercials de la Mancomunitat de Catalunya, i entre els anys 1930 i 1936 serà nomenat professor de Comptabilitat Superior de la Institució d'Estudis Comercials de Barcelona, de la Generalitat. Entrarà a formar part, el 2 de novembre de l'any 1947, com membre de número, de l'Acadèmia de Ciències Econòmiques i Financeres. Entre 1912 i 1960 protagonitzarà una activa tasca de professor, conferenciant i estudiós de temes relacionats amb el món de la comptabilitat i l'administració d'empreses, així com de l'organització i control de les finances de corporacions públiques locals. Es mostrarà al llarg de la seva intensa vida professional, com un reconegut tècnic i un bon coneixedor pràctic de la realitat empresarial del nostre país. Es convertirà ben aviat en un eficaç impulsor de l'emergent àrea dels estudis mercantils i de la formació de tècnics i directius de les nostres empreses, tot implicant-se intensament amb els esforços de les institucions públiques i privades compromeses en potenciar aquests estudis. Serà conegut, sobretot, per la molt extensa sèrie de llibres, articles i altres obres publicades, en les matèries de la seva especialitat, alguns d'ells treballs reeditats diverses vegades, fins i tot anys més enllà de la seva mort, que tindrà lloc, en un imprevist accident de carretera, el 1960.

Anys 1910-1917: En una primera etapa, són a destacar algunes publicacions i treballs seus, fets en col·laboració amb altres autors, relacionats amb el món de les assegurances. Particularment rellevant resultarà la tasca que desenvoluparà com a professor col·laborador de les Escoles Mercantils Catalanes, del Centre Autonomista de Dependents de Comerç i de la Indústria de Catalunya. Participarà, en aquesta època, en el VII Curs Internacional d'Expansió Comercial celebrat a Budapest, els dies 11 a 30 d'agost de 1913, organitzat per la Societat Internacional per al Foment de l'Ensenyament Comercial (amb seu a Zurich). Hi assistirà com a únic participant espanyol, en representació de les Cambres catalanes de Comerç i Navegació i d'Industria, i delegat pel mateix Centre Autonomista. En l'Informe que publicarà posteriorment, sota el títol de *Hungría. Según el VII Curso Internacional de Expansión Comercial de Budapest* (1913), resumirà el contingut de les experiències i coneixements adquirits al llarg de les sessions de la Conferència. A més dels aspectes referits al conjunt de l'economia, als equipaments i les infraestructures existents en aquell país,

posarà de relleu, sobretot, l'alt nivell i l'extensió adquirits pels estudis comercials i per les Escoles de Comerç, tant a Budapest com a la resta del país. Destacarà la importància dels estudis impartits per les dues escoles d'Alts Estudis Comercials i l'Escola Normal Superior de Comerç annexa a la Universitat de la capital. Ressaltarà finalment, en el seu informe, que en el conjunt del país existien un total de 54 Escoles de Comerç, 5 Escoles d'Alts Estudis Comercials, a més d'una Acadèmia d'Exportació, orientada a oferir als joves una formació particularment intensiva en la gestió dels mercats d'exportació.

Anys 1918-1929: Aquesta segona etapa vindrà marcada sobretot pel fet d'haver estat cridat a participar en la recent creada «Escola d'Alts Estudis Comercials», per part del govern de la Mancomunitat de Catalunya, en qualitat de nou catedràtic que prendrà al seu càrrec els estudis de l'àrea d'Organització d'Empreses. Aquest centre, localitzat des dels seus inicis a l'Escola Industrial de Barcelona, ben aviat esdevindrà un acreditat nucli de formació de tècnics i quadres d'empreses catalanes, fins a la seva supressió l'any 1925, pel govern de la dictadura de Primo de Rivera. Poc temps després del seu nomenament com a catedràtic de l'Escola d'Alts Estudis Comercials (en concret el 18 d'agost de 1918), ostentarà també el càrrec de director tècnic del conjunt d'Escoles Mercantils Catalanes, i del Centre de Dependents del Comerç i de la Indústria. En ocasió de l'obertura del curs 1921-22 presentarà, en una Conferencia sobre «La enseñanza comercial complementaria en Cataluña», un primer balanç de l'actuació i la situació de les Escoles mercantils catalanes. Correspon a aquesta època, ben significativa en la seva carrera acadèmica, la publicació d'una de les seves obres més representatives —el *Curs de Comptabilitat* (la 1º edició és de 1924)— amb un contingut clarament dirigit als estudiants dels primers cursos de carrera de les escoles de comerç. Un cop traduïda al castellà, aquesta obra serà objecte de reedició diverses vegades, fins a l'any 1982 (en què apareix la seva 9a edició). A l'any 1929 correspon, així mateix, la publicació d'un segon llibre, escrit ja inicialment en castellà, sota el títol *De Técnica Contable*, en el que es recopilen el conjunt d'articles publicats entre 1920 i 1929, en el Suplement «*Éxito*» de la *Revista del Trabajo Nacional*.

Anys 1930-1935: Aquest tercer període es correspon amb la restauració oficial dels alts estudis comercials per part de la Generalitat de Catalunya, i amb la creació de la Institució d'Alts Estudis Comercials, l'any 1930. És en aquest moment quan rebrà l'encàrrec d'impartir, amb el reconeixement de la categoria de catedràtic, un curs de «Comptabilitat Superior» dins del programa d'ensenyaments de l'esmentada Escola. En la seva qualitat de regidor delegat d'ordenació financera, durà a terme, pocs anys més tard, concretament el 1934, un estudi dirigit a determinar la xifra dels crèdits pendents de pagament de l'Ajuntament de Barcelona. Aquest serà un encàrrec que rebrà del propi alcalde Carles Pi Sunyer, després de celebrades les eleccions als inicis d'aquell any, sobre un tema de la màxima preocupació i expectació política. Farà entrega oficial de l'estudi sobre l'estat de les finances i l'endeutament de l'Ajuntament, el dia 7 d'abril de 1934. L'informe on es resumeixen els resultats del seu treball acabarà essent publicat oficialment en un extens Informe, signat pel propi autor, el 15 d'abril de 1935, sota el títol *Les Finances Municipals en 1934*. A aquest període pertanyen, també, la publicació de tres obres més corresponents a temes propis de la seva especialitat en el mon dels estudis

empresarials. Un primer llibre apareixerà, amb el títol d'*Estudios Contables* (1934), que de fet inclou una recopilació d'articles ja publicats en la *Revista El Trabajo Nacional* entre els anys 1929 i 1933. Una segona obra, de vocació molt més acadèmica, escrita inicialment en català, portarà el títol de *El Preu de cost industrial* (1a edició 1934). Aquesta obra serà reeditada posteriorment en castellà. Es tracta d'un llibre en el que es recull bona part del contingut de les classes impartides a la càtedra que li havia estat confiada en el marc dels programes d'ensenyaments de la Institució d'Alts Estudis Comercials de la Generalitat. El seu contingut es troba dirigit sobretot als professionals i estudiosos amb un cert nivell de coneixements tècnics de la comptabilitat empresarial.

Anys 1940-1960: En aquest període mereix ésser esmentada sobretot la seva tasca en l'àmbit tant professional com institucional, pel que fa a la seva reconeguda qualitat de conferenciant, expert i consultor d'empreses. Destacarà sobretot pel contingut de les seves darreres obres i ponències en matèries de comptabilitat, anàlisis de balanços i la creació, dissolució i liquidació de societats mercantils. Mereix ésser destacada, un cop més, la seva tasca d'estudiós i autor de llibres de la seva especialitat, amb un alt contingut didàctic. Entre els més significatius d'aquests anys poden ésser esmentats: *Teoría general de la Contabilidad Administrativa* (1a edició de 1942), *Disolución y liquidación de sociedades mercantiles* (1a edició de 1947), *Revalorización de balances por depreciación monetaria* (Ponència presentada amb motiu de l'ingrés a l'Acadèmia de Ciències Econòmiques i Financeres, 1950), i finalment el seu darrer llibre, *Las Doctrinas Contables* (1a ed. 1959), un interessant llibre de reflexió, que ens mostra un cert contrapunt històric, sobre els orígens i l'evolució de les diverses teories i concepcions de la Comptabilitat empresarial. En el conjunt de la seva obra d'aquests anys, mostrarà tant els seus alts coneixements de la realitat del nostre món empresarial, com la seva capacitat de reflexionar a partir del coneixement d'una més amplia bibliografia espanyola i internacional, sobre temes que afecten tant els orígens com l'evolució fins als nostres dies, de disciplines com la comptabilitat, el control i anàlisi dels balanços i l'organització de les empreses.

En ell concorren unes excepcionals circumstàncies, fruit segurament de la seva formació i experiències personals, no tant sols derivades dels seus amplis coneixements de les tècniques i de la literatura pròpia de la seva especialitat, sinó en gran part degut al seu directe coneixement de la vida real de les empreses en què hauria estat treballant en tota una primera etapa de la seva vida. En moltes d'elles hauria vingut ocupant càrrecs ben diversos (des de feines de meritori o ajudant de comptabilitat, fins a llocs de la més alta responsabilitat, com a gerent, administrador o conseller i, més tard, assessor). A aquestes condicions s'hi afegirà el fet de les seves molt destacades condicions i aptituds pedagògiques, juntament amb una intensa vocació de catedràtic i professor, posada de manifest en llocs i centres de formació prestigiosos, al llarg dels anys 1918 a 1930 i en àrees com les Matemàtiques Comercials, la Comptabilitat i l'Organització d'Empreses.

Bibliografia de:

Hungría. Según el VII Curso Internacional de Expansión Comercial de Budapest, Conferencia dada en la Cámara de Comercio y Navegación de Barcelona, Barcelona, 13/XII/1913.

Curs de Comptabilitat, Publicacions de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, Barcelona, 1924.

De técnica contable, Pròleg de Pedro Gual Villalbí, 1929.

Estudios Contables, Pròleg de Pedro Gual Villalbí, Barcelona, 1934.

Precio de Coste Industrial, Barcelona, 1934.

Les Finances Municipals en 1934, Barcelona, 1935.

Nociones fundamentales de Contabilidad, Barcelona, 1942.

Teoría general de la Contabilidad Administrativa, Barcelona, febrer 1942.

Revalorización de Balances por depreciación monetaria (Estudio de los problemas de beneficios ficticios y de reposición de equipos Industriales), Barcelona, maig 1950.

Las doctrinas contables, Barcelona, 1959.

Bibliografia sobre:

Academia de Ciencias Económicas y Financieras: *Ferran Boter y Mauri,* 1947.

Hemeroteca de *La Vanguardia*, anys 1907 a 1960.

Enciclopèdia Catalana (s/f): *Escola d'Alts Estudis Comercials 1918-1925.*

Hernández Esteve, Esteban: «Contribución al Estudio de la Historiografía Contable» *Revista Española de Financiación y Contabilidad*, Vol. X, núm. 34, 1981.

Pere Puig i Bastard

BRUGADA i PANIZO, Víctor Pius

(Barcelona, 1865 – Ávila, 1937)

«(...) *robustecimiento del poder ejecutivo en el régimen político contra los excesos de las oligarquías, contra la corrupción de las democracias, y en contra las luchas de clase en cuanto alteren el orden social*».

Es llicencià en Dret Civil i Canònic per la Universitat de Barcelona en el curs 1883-84 i, posteriorment, durant el curs 1887-88, obtingué el títol de doctor amb la tesi denominada *Hipoteca marítima*. El 1889 guanyà una plaça de professor numerari a l'Escuela Superior Central de Comercio de Madrid (Càtedra de Dret Mercantil Comparat i Sistemes Duaners). No obstant, durant la dècada dels 90, mostrà una insatisfacció amb el seu destí a Madrid i tractà d'optar a altres càtedres a l'Estat espanyol per aconseguir arribar a Barcelona. Després de diversos intents, el resultat més destacat fou guanyar, el 1895, la Càtedra d'Economia Política, Estadística i Hisenda Pública a la Universitat de València, encara que finalment renuncià a ocupar-la.

Les seves activitats acadèmiques a Madrid les complementà amb certes incursions en el món de la política. En concret, va ser elegit diputat a les Corts Espanyoles el 1898 (per

Lucena) i el 1901 (per Estrada). També va assumir càrrecs de gestió acadèmica, com ara la direcció de la pròpia Escuela Superior Central de Comercio de Madrid, des de 1905 i pràcticament de manera continua fins al moment de la seua jubilació el 1935.

Potser un punt d'inflexió en la seva trajectòria, que li donà una singularitat essencial, tingué lloc el 1915 quan es creà de manera pionera a Espanya la Càtedra de Política Econòmica, que va ser guanyada per ell mateix. A partir d'aquesta posició acadèmica desenvolupà una activitat molt ressenyable a l'Estat espanyol: la creació dels fonaments de la Política Econòmica acadèmica a Espanya. Aquestes bases es construïren en tres dimensions rellevants. La primera va ser la renovació del sistema d'ensenyament fent ús de les assignatures de Política Econòmica. El seu mètode didàctic rebutjava els mecanismes tradicionals, fonamentats estrictament en la memorització de materials científics, i fomentava l'anàlisi de casos concrets com a instruments de consolidació dels coneixements teòrics. La segona dimensió va ser la creació, el 1921, del Laboratori de Ciències Econòmiques, institució orientada a l'estudi i la difusió de la Política Econòmica, que esdevingué en un element estratègic de suport al nou sistema didàctic que Brugada va instaurar. La tercera dimensió va ser l'edició del Butlletí del Laboratori de Ciències Econòmiques, orientat a la difusió d'articles científics i docents de Política Econòmica. El primer butlletí va aparèixer el 1924 i l'últim el 1933. Es va jubilar el 1935, encara que continuà com a director honorífic de l'Escola de Comerç.

A més de les aportacions ja esmentades, potser la seva activitat més important es refereix a la creació de continguts en la disciplina de la Política Econòmica. En contrast amb les tendències majoritàries existents a Espanya en aquell moment, argumentà el canvi estructural que estava suposant el creixent paper actiu de l'Estat en l'economia i l'impacte que això implicava la naturalesa del capitalisme a principis del segle XX. En concret, apuntà que no es podia entendre l'economia ja de principis del segle XX sense al·ludir a les activitat de l'Estat (regulacions i intervencions).

En aquest context, plantejà la rellevància de la Política Econòmica com a disciplina acadèmica independent de la Teoria Econòmica. Mentre que aquesta última només que anava considerant la vessant economicista de la societat, comprendre la realitat requeria barrejar la inclusió d'elements econòmics i polítics. Els elements polítics procedien del paper de l'Estat. En la realitat social, per un costat, cada vegada s'incrementava més el pes i paper de l'Estat i, per altre costat, l'acció de la iniciativa privada no es podia entendre de forma espontània sinó que es definia i es trobava dins de les normes emeses per l'Estat. Aleshores, la Teoria Econòmica oferia una visió molt parcial de la realitat econòmica i, per tant, es requeria consolidar una disciplina econòmica que reflectira una visió més completa i realista de l'economia. En efecte, es tractava de la Política Econòmica. Des d'aquest punt de vista, va ser un hereu i un desenvolupador de les idees de Karl H. Rau i de part de l'historicisme econòmic alemany.

Respecte als continguts de la Política Econòmica, també es va allunyar dels corrents austríacs i anglosaxons, i es va incloure dins de les línies obertes especialment a Alemanya i Itàlia, que donaven una rellevància especial a la Política Econòmica. Mentre que a Alemanya va predominar una perspectiva sectorialista de la Política Econòmica (com és apuntat per

Josef Grunzel o Adolf Weber i, en certa mesura per R. Van der Borght) i a Itàlia va tenir un component més financer-monetari (com en els casos de Luigi Fontana-Russo o Vicenzo Porri), va apostar per una síntesi de les dues tendències.

Un dels seus esforços més importants va ser la sistematització de les polítiques econòmiques. Per un costat, mitjançant l'establiment dels objectius de les polítiques econòmiques. En aquest àmbit, destacà que els objectius no havien de ser estrictament econòmics, sinó també de caràcter socio-polític. Per altre costat, explicà de manera detallada el conjunt de les diverses polítiques (instruments), moment en el que queda patent que fusiona la visió alemanya i l'italiana de la Política Econòmica.

El seu treball va ser molt intens, però va tenir moltes dificultats per projectar-se posteriorment. De fet, pràcticament va ser oblidat després de la Guerra 1936-1939, i només que cent anys després de l'aparició de la primera Càtedra de Política Econòmica a Espanya s'ha començat a recuperar el seu pensament. Entre els seus seguidors es trobà Gerardo Abad-Conde (a A Coruña), però que després va reorientar el seus treballs cap a àrees alienes a la Política Econòmica. Potser es pot considerar com a hereu directe seu a Ildefonso Cuesta Garrigós (primer a Bilbao i després a Madrid), però amb una influència limitada després de la Guerra 1936-1939. Cal destacar que Pere Gual Villalbí (a Barcelona) va tenir certa relació amb ell i va defensar idees similars, però no se'l pot considerar deixeble seu. En tot cas, un dels problemes és que tant ell com els professors esmentats es trobaren dins de les Escoles de Comerç, que varen ser deixades en gran mesura de banda des de la creació dels estudis d'Economia en l'estructura institucional de les Universitats espanyoles.

Un altre entrebanc al desenvolupament de la seva herència és que a partir de la Guerra 1939-1945 dins de l'Economia començà a establir-se com a perspectiva dominant l'anglosaxona, en la que la Política Econòmica o no tenia consideració de disciplina o es redefinia com una Economia Aplicada, depenent de la Teoria Econòmica. Finalment, també a partir dels anys 40 esdevé dominant el keynesianisme, passant a un primer pla la política econòmica de tipus macroeconòmic i quedant marginades en un segon terme les visions més sectorialistes, que ell havia destacat.

Bibliografia de:

«La asignatura de Política Económica en las_Escuelas de Comercio», *Revista Científico-Mercantil*, vol. 15, núm. 350-352, p. 1123-1128, sept-nov 1922.

«El Laboratorio de Ciencias económicas de la Escuela Central de Altos Estudios Mercantiles», *Revista Científico-Mercantil*, núm. 366, p. 2-6, 1924a.

«Reglamento y reseña de trabajos del Laboratorio», *Boletín del Laboratorio de Ciencias Económicas (Escuela Superior Central de Comercio de Madrid)*, núm. 1, p. 3-16, 1924b.

«Programa de las asignaturas que comprende la cátedra de Política Económica y notas explicativas», *Boletín del Laboratorio de Ciencias Económicas (Escuela Superior Central de Comercio de Madrid)*, núm. 2, p. 12-23, 1927.

«Introducción al estudio de la ciencia de la política económica», *Boletín del Laboratorio de Ciencias Económicas (Escuela Superior Central de Comercio de Madrid*), núm. 3, p. 34-73, 1929.

«Política Económica. Sumarios de las explicaciones del programa», *Boletín del Laboratorio de Ciencias Económicas (Escuela Superior Central de Comercio de Madrid)*, núm. 4, p. 25-76, 1930.

«Política Económica. Sumarios de las explicaciones del programa», *Boletín del Laboratorio de Ciencias Económicas (Escuela Superior Central de Comercio de Madrid*), núm. 5, p. 105-140, 1931.

«Política Económica. Sumarios de las explicaciones del programa. Política económica internacional», *Boletín del Laboratorio de Ciencias Económicas (Escuela Superior Central de Comercio de Madrid)*, núm. 7, p. 5-85, 1933.

«La Teoría de la Política Económica Internacional», *Boletín de la Cátedra de Política Económica (Escuela de Altos Estudios Mercantiles de La Coruña)*, núm. 1, p. 13-26, 1934.

Derecho económico. El elemento jurídico de la economía mundial, Ávila, 1936.

Bibliografia sobre:

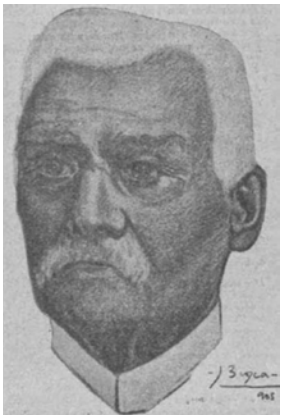
Víctor Pío Brugada, primer catedrático de política económica, Aurèlia Mañé Estrada (ed.), Universitat de Barcelona, Barcelona, 2015.

Antoni Sánchez i Andrés

BRUNET i BELLET, Josep

(Barcelona, 1818 – Barcelona, 1905)

«S'han donat a l'Home diferents qualificatius: "animal cuiner", "animal fabricant d'eines", Mr. William A. Chatto el defineix com "animal jugador"». (1886)

Seguí els cursos de Física i Química i de llengua francesa i llengua anglesa a la *Junta de Comerç* de Barcelona, i d'Humanitats al Seminari Conciliar de Barcelona. Esdevingut fabricant de teixits de fil de cotó i de lli, i de cintes, alguns dels seus productes foren premiats, pel seu caràcter innovador, a exposicions, els anys 1843 i 1851. A partir dels 60 anys va canviar: no va seguir fent d'empresari, i es dedicà a la recerca. Estudià alguns aspectes de la llarga transició a les economies modernes, i algunes aportacions de les civilitzacions antigues. Es basaria en la seva vessant de bibliòfil: una dedicació perllongada —i autofinançada— al col·leccionisme de llibres antics i moderns i de documents diversos, sovint especialment valuosos.

Els temes que escollí per a conèixer els orígens de les economies modernes foren: 1) els inicis de la impremta, el llibre i l'edició de gravats; 2) Cristòfol Colom i les descobertes d'Amèrica; 3) els orígens i les funcions socio-econòmiques d'alguns jocs (com ara els escacs, o els naips o cartes); 4) el paper del que en va dir *civilització àrab.*

Combinà la bibliografia propera i la d'altres cultures (en francès, anglès, italià), els temps presents i les arrels llunyanes, Europa i Xina/la Índia, les dades de detall i les interpretacions globals. I no temia arribar a conclusions molt allunyades de les generalment admeses; combatia el que pensava que eren «*errors històrics*».

Per exemple, descobriria que el joc dels escacs no té origen a la Índia: és d'Egipte. Els canvis en les figures i les regles d'aquest joc són resultat dels canvis històrics en les estructures econòmiques de cada país, i, alhora, empenyen noves formes de funcionar. O també descobriria que el *joc de naips* o de cartes que té tants orígens com societats tècnicament i econòmicament avançades, és, probablement, un invent dels segles XIII-XIV d'una societat excepcionalment dinàmica i potent com era la societat catalana d'aquell moment. La principal prova són els documents que registren el fet de que «*en 1382 se jugava tant pública i abusivament a Barcelona, que els Consellers i Prohoms de la Ciutat es vegueren obligats a publicar un Band prohibint-lo*» (1886). Aquesta data barcelonina —l'any 1382— és molt anterior a les notícies de l'aparició dels jocs de cartes a altres països.

D'altra banda, és, com el seu contemporani Eduard Toda, (o, com, més tard, Francesc Cambó), un empresari fascinat per les societats del Pròxim Orient. Un dels seus primers llibres fou *Egipte, Assíria i Babilònia* (Barcelona, 1885).

Bibliografia de:

Lo joc de naibs, naips o cartes, Barcelona, 1886.

El ajedrez : investigaciones sobre su orígen, Barcelona, 1890.

Colón: fué el verdadero descobridor de América?, Barcelona, 1892.

L'escriptura, lo gravat, la impremta, lo llibre, Barcelona, 1898.

De la pretenguda i mal entesa civilització àrab, Barcelona, 1899.

Dels costums dels homens e dels oficis dels nobles, Barcelona, 1900.

Francesc Roca i Rosell

C

CALAFELL CASTELLÓ, Antonio

(Talladell, 1930 – Vidreres, 1986)

«*La Comptabilitat és una ciència de naturalesa econòmica, el seu objecte d'estudi (objecte material) és la vària realitat econòmica, no com a realitat en si, sinó en el seu aspecte de coneixement, tant qualitatiu com quantitatiu (objecte formal), amb mitjans apropiats, amb la fi general de posar de relleu aquesta realitat, de la manera més exacta possible i de forma que ens mostri tots els aspectes que de la mateixa interessin*». (1962)

Pèrit, professor i intendent mercantil per l'Escola Superior de Comerç de Barcelona (ESCB), als 30 anys d'edat era, per oposició, Dipositari de Fons d'Administració Local i Catedràtic d'Organització i Administració d'Empreses a l'Escola Professional de Comerç de Sabadell (EPCS). A més, era Professor Encarregat de Curs a la Facultat de Ciències Polítiques, Econòmiques i Comercials de la Universitat de Barcelona (FCEUB).

A la EPCS va impartir les assignatures d'Integració i Anàlisis de Balanços, Organització i Revisió de Comptabilitats i Organització i Administració d'Empreses. A la FCEUB —que va iniciar els seus ensenyaments de Ciències Econòmiques i Comercials en el Curs 1954-55— va ingressar l'any 1958 quan va començar el 5è curs de la Llicenciatura, en el que —per primera vegada— es va impartir l'assignatura Comptabilitat de l'Empresa i Estadística de Costos, que és com es denominava llavors. Ell se'n va fer càrrec, adoptant un programa innovador, que es va recolzar en l'obra, recent traduïda al castellà, *Contabilidad Industrial*, del professor alemany Erich Schneider, degudament complementada per acomplir les necessitats pedagògiques. A tal efecte, va publicar uns Apunts en el Servei de Publicacions de la pròpia FCEUB. Simultàniament, va publicar a la revista Técnica Económica un extens article, que va ser fraccionat al llarg de 7 números. En aquest article, sota el títol «Concepto y contenido actual de la Ciencia de la Contabilidad», a més de realitzar una profunda anàlisi tant de l'evolució històrica com dels corrents doctrinals contemporanis més significatius, va exposar de manera rigorosa i detallada la seva visió al respecte, cosa que va constituir una innovadora aportació en aquells moments i que encara és vigent avui en dia.

A més, simultaniejava la seva activitat docent tant amb la participació en cursos a l'Escola d'Administració d'Empreses (EAE), de Barcelona, com en cursets puntuals a diverses institucions. Així mateix va impartir els seus coneixements a l'Institut d'Economia de l'Empresa (IEE), també de Barcelona. Més endavant, la FCEUB va dotar la Càtedra de Comptabilitat de l'Empresa i Estadística de Costos i ell la va aconseguir per oposició.

L'any 1968 es va crear la Universidad Autónoma de Madrid (UAM). Ell, amb la seva família, va traslladar el seu domicili a Madrid per poder fer-se càrrec, com a director, del Departament de Comptabilitat i Empresa de la Facultad de Ciencias Económicas de la UAM, de la qual va ser-ne degà posteriorment.

Des de la seva creació, l'any 1972, va col·laborar activament amb la *Revista Española de Contabilidad y Financiación*. Va ser director de la revista durant els nou primers anys, amb un total de 34 números i, després, president del Consell de Redacció durant dos anys, en els quals es van publicar 10 números més. Així mateix, va redactar la presentació de més de la meitat dels números publicats sota la seva direcció i es van publicar 12 articles amb la seva signatura.

Tenia un caràcter summament inquiet que l'instava, no tant sols a aprofundir constantment en totes les matèries que ja coneixia, sinó també a adquirir nous coneixements d'altres disciplines. L'objectiu era analitzar possibles relacions amb les seves, i així aprofitar-ho per ampliar el camp d'estudi d'aquestes, incorporant-hi les tècniques d'aquelles. Aquesta inquietud acostumava a compartir-la amb els seus col·laboradors més propers, aconseguint d'aquesta forma augmentar les possibilitats d'intercanvis d'idees més fructífers. Amb això podia propiciar l'increment dels coneixements, tant del conjunt de l'equip com de cadascun dels seus membres. Això explica el nombre de catedràtics que van sortir dels seus equips en els centres on va impartir els seus ensenyaments.

Seguidor dels autors alemanys Eugen Schmalenbach i Erich Schneider, el seu pensament arrenca d'un plantejament epistemològic de la Comptabilitat, on diferencia la Ciència de la Tècnica comptables. Sovint recorre a la formalització dels seus plantejaments i idees —mitjançant representacions gràfiques i expressions simbòliques— per facilitar la seva comprensió i potenciar la seva capacitat descriptiva i deductiva.

Tot seguit passa a presentar la divisió de la Ciència Comptable de forma que comprengui tota la problemàtica present. En un primer nivell de classificació distingeix entre Comptabilitat monetària i Comptabilitat no monetària. Amb la Comptabilitat no monetària s'obre un nou camp d'actuació de la matèria, que comporta l'extensió del seu objecte material, per abastar tota realitat dinàmica que sigui mesurable i li permet introduir el concepte de Comptabilitat formal.

Per explicar el funcionament de la Comptabilitat formula el que va anomenar «Procés metodològic-comptable integral», que integra dos subprocessos bàsics: l'inductiu i el deductiu. El primer té com a punt de partida la realitat econòmica i culmina amb l'obtenció dels estats financers. El subprocés deductiu parteix dels estats financers, que analitza, i elabora la informació que permet conèixer la qualitat del funcionament de la unitat econòmica, que denomina «realitat revelada». A més, indica que existeix un subprocés intermedi, que estudia dues problemàtiques que s'ocupen, respectivament, de l'Auditoria i la Consolidació Comptables. I acaba la seva formulació indicant que totes les problemàtiques comptables derivades de l'aplicació de l'esquema exposat tenen com a origen una problemàtica superior, que fa referència a la dotació d'un esquema

que constitueix l'Organització Comptable. Precisament això el va portar a ocupar-se de la Planificació Comptable i en aquest sentit va formular el «Pla Comptable Integral». L'objectiu era, més enllà de fer una enumeració exhaustiva de comptes, dur a terme la investigació dels grups de transaccions econòmico-financeres que en la problemàtica de l'empresa integren la seva vida real. Tanmateix, cal destacar també les seves aportacions en el camp de la Consolidació Comptable, d'alt contingut formal, que ha constituït un punt de partida per a estudis posteriors.

Bibliografia de:

«Las Inversiones financieras interempresariales, Cálculo de Inversiones "mínimas" según los grados de control deseados y formas de dominio utilizadas», *Revista Productividad*, 1960.

«Concepto y contenido actual de la ciencia de la contabilidad», *Revista Técnica Económica*, 1961-62.

«El resultado de la empresa», *Revista Técnica Económica*, 1963.

«Plan de cuentas integral aplicado a la empresa, Principios fundamentales», *Revista Técnica Económica*, 1963.

«Contabilidad de la empresa y estadística de costes», Apunts de la FCEUB, 1966.

Bibliografia sobre:

Requena Rodríguez, José María: «Plan de Cuentas Integral del Profesor Calafell», *Revista Española de Contabilidad y Financiación*, mayo-agosto 1973.

Universitat de Girona: *Parlament de Ferran Mir Estruch, Doctor Honoris Causa*, p. 17-24, Girona, desembre 2010.

Ferran Mir i Estruch i Joaquim Rabaseda i Tarrés

CALVÓ ARMENGOL, Antoni

(Les Escaldes-Engordany, 1970 – Barcelona, 2007)

«*The Effects of Social Networks on Employment and Inequality * We develop a model where agents obtain information about job opportunities through an explicitly modeled network of social contacts. We show that employment is positively correlated across time and agents. Moreover, unemployment exhibits duration dependence: the probability of obtaining a job decreases in the length of time that an agent has been unemployed. Finally, we examine inequality between two groups. If staying in the labor market is costly and one group starts with a worse employment status, then that group's drop-out rate will be higher and their employment prospects will be persistently below that of the other group*». (2004)

Enginyer de Camins per l'École Nationale des Ponts et Chaussées (Polytechnique) i per la Universidad Politécnica de Madrid, Doctor en Economia per la Universitat Pompeu Fabra, Professor a la Universidad Carlos III, la Universitat Pompeu Fabra, la Universitat Autònoma de Barcelona i la Université des Sciences Sociales de Tolosa de Llenguadoc.

Va dur a terme una intensa activitat de recerca i publicació centrada en el desenrotllament de models a partir de Nash, aplicats a entendre el pes de les relacions familiars en l'obtenció de feina, el sistema de cooperació andorrà anomenat «La Crema», o la col·laboració entre criminals. La seva extensa llista de publicacions comprèn des de l'*American Economic Review a Econometrica.* Va pertànyer als consells de redacció de *Journal of the European Economic Association, Review of Economic Studies, Journal of Economic Theory i Spanish Economic Review.* Va obtenir el *Youth Economist Award de l'European Economic Association.*

Va servir Andorra com Ambaixador a Portugal, primer, i després a Suïssa.

A «Who's who in Networks: Wanted the Key Player», a Econometrica, aporta un nou model del paper de les complementarietats entre persones connectades en una xarxa i mostra que el seu comportament es pot entendre amb mesures de centralitat i influència. En un altre article analitza com la difusió d'informació a través de xarxes afecta les desigualtats i l'atur. Estudià el comportament dels delinqüents, el rol de l'actor o actors principal i la possibilitat de trobar vies d'integració en el mercat laboral. També analitzà els resultats de la pressió entre iguals.

Bibliografia de:

Cabrales, Antoni, Antoni Calvó-Armengol i Matthew O. Jackson: «La Crema: Fire Insurance in a Village Economy of Modern Day Europe», *Journal of Political Economy*, 111, p. 425-458, 2003.

Calvó-Armengol, Antoni, i Matthew O. Jackson: «The Effects of Social Networks on Employment and Inequality», *American Economic Review*, 94, p. 426-454, 2004.

Ballester, Coralio, Antoni Calvó-Armengol i Yves Zenou: «Who's who in Netwoks: Wanted the Key Player», *Econometrica,* 74, p. 1403-1417, 2006.

Bibliografia sobre:

Conference on Social Networks and Peer Effects: In Memory of Antoni Calvó-Armengol, Barcelona, 2008.

Antoni Montserrat i Solé

CAMBÓ i BATLLE, Francesc

(Verges, 1876 – Buenos Aires, 1947)

«*La nostra generació s'és preparada per a governar. Estem preparats per a governar a Catalunya i per a participar en una obra de reconstrucció en el govern d'Espanya*». (1921)

«*Cada dia més, els negocis s'internacionalitzen i és indispensable que la gent de negocis nostra estigui en contacte amb la gent de negocis d'altres terres*». (1920)

Polític, empresari, llicenciat en Dret (1896) i en Filosofia i Lletres (1897). Pertanyent a una família rural de Verges, ben aviat aflorà la seva vocació política: el 1896 presidia el Centre Escolar Catalanista i el 1899 era membre del Centre Nacional Català, junt amb Enric Prat de la Riba, Josep Puig i Cadafalch, Narcís Verdaguer i Callís, Lluís Duran i Ventosa i altres destacats polítics i intel·lectuals. Quan es fundà la Lliga Regionalista el 1901, hi ingressà i el mateix any va sortir elegit regidor de l'Ajuntament de Barcelona, on va encetar una política de catalanització. Fou diputat al Congrés de Diputats de Madrid en vàries ocasions, i ministre de Foment (1918) i de Finances (1921) en els governs presidits per Antonio Maura. Va ser l'inventor i un dels màxims impulsors dels moviments Solidaritat Catalana (1906), i l'Assemblea de Parlamentaris (1917).

Com a polític, excel·lí pel caràcter de partit industrial i modern que va impregnar a la Lliga Regionalista, i per les seves idees sobre política econòmica, que va intentar dur a la pràctica, especialment en l'ordenació del sistema financer i la política monetària i en la resolució del greu problema de la construcció i l'endreçament de la xarxa ferroviària espanyola.

Com a empresari, des de la presidència de la societat multinacional CHADE (*Compañía Hispano-Americana de Electricidad*), fundada el 1920, va aconseguir acumular molts guanys en molts pocs anys, en part per la conjuntura favorable que es va produir al final de la Primera Guerra Mundial i per trobar a l'Argentina en aquell moment unes autoritats locals fàcilment subornables. La companyia fou l'encarregada del subministrament d'electricitat a la ciutat de Buenos Aires, al Gran Buenos Aires (l'àrea metropolitana de la capital argentina) i a la ciutat de Rosario. Acabada la Guerra 1914-18, els aliats vencedors amenaçaren d'expropiar, en concepte de reparacions de guerra, la companyia elèctrica alemanya DUEG. Dues companyies accionistes de la DUEG, AEG i SOFINA, més altres accionistes alemanys i alguns bancs espanyols, varen crear la CHADE com a empresa espanyola, per tant pertanyent a un país neutral i fora de la cobdícia dels aliats. Cambó en fou primer el vicepresident, i després el president.

Va empènyer l'economia catalana al terreny internacional. Per exemple, es mostrà partidari que dirigents catalans formessin part dels Consells d'Administració de multinacionals estrangeres. Per a donar suport a les seves decisions, tant en el pla de la política econòmica com en l'estratègia empresarial i financera privada, va basar-se sempre en la formació d'equips d'experts en els temes sobre els que havia de prendre decisions. Entre els que varen col·laborar amb ell, figuren Romà Perpinyà Grau, Joan Sardà Dexeus, Joan Ventosa i Calvell, Lluc Beltran Flórez, Josep Maria Tallada i Paulí, Miquel Vidal i Guardiola i Xavier Ribó (que era el cap de l'arxiu econòmic).

Durant la guerra de 1936-39 finançà el SIFNE (*Servicio de Información de la Frontera del Noreste de España*), organitzat per Bertran i Musitu per a donar suport als facciosos, però vist el tarannà antidemocràtic i incivilitzat que prenia el franquisme, preferí l'opció de restar exiliat a l'Argentina, on morí.

Durant la Primera Guerra Mundial i els primers anys que la seguiren, es mostrà partidari d'un cert intervencionisme de l'Estat per a regular sobre determinades matèries, especialment per a posar ordre en el caos ferroviari, afavorir el transport marítim o per a donar suport a les exportacions (*L'acció de l'Estat i l'acció privada (...)* (1917). Li preocupà la situació creada per la Gran Guerra, perquè quan acabessin les hostilitats, els països bel·ligerants deixarien d'importar de cop (*L'acció privada en la vigorització* (...). Davant de la situació previsible de sobreproducció, quan les comandes dels països bel·ligerants baixessin de cop una vegada acabada la guerra, calia abaratir els costos de producció i estar ben disposats per al final de les hostilitats, amb una indústria més ben preparada per a fer front a les exportacions i al mercat interior en millors condicions de competitivitat. Tampoc va deixar de costat la política agrària. Va manifestar la necessitat de promoure l'associacionisme al camp i eradicar-lo de caciquisme; dirigir capitals vers els Pòsits i que el Banc d'Espanya pogués redescomptar els préstecs que efectuessin aquells; foment del crèdit agrari; la dessecació de les maresmes, estanys i aiguamolls; introduir les assegurances de collites; l'ús dels adobs químics; la utilització de laboratoris d'anàlisis; seguir polítiques d'emmagatzematge de mercaderies a l'espera de les pujades de preus.

A *Conferencia sobre la Política Económica de España* (1918) plantejà l'escassa autonomia de l'economia espanyola, ja que depenia en excés del capital estranger; la deficient preparació tècnica de la banca privada i el seu nivell baix de concentració; la situació del crèdit a la indústria i a l'exportació, que en general es concertava a un termini massa curt; la necessitat de protegir la construcció de vaixells mercants; i el problema dels ferrocarrils: de 1900 a 1917 l'augment del transport havia estat del 65% mentre que la xarxa ferroviària tan sols havia crescut en un 5%, la velocitat mitjana dels trens era molt baixa, les tarifes eren altes, mentre que els costos d'explotació eren, segons ell, els més alts del món.

Es manifestava contrari a les intervencions estatals que impedien el lliure desenvolupament de la llei de l'oferta i la demanda, i era contrari també als monopolis d'Estat (*Crisis econòmica* (...) (1935). El Cambó dels anys trenta, sempre d'acord amb el seu pensament arrenglerat políticament a la dreta, va veure que l'Estat no tenia per què mantenir preus i rendes al marge de les lleis del mercat i que, per altra banda, l'intervencionisme corria el perill que, un cop instal·lat, ja no tingués marxa enrere.

Havent plegat de ministre de Finances, va defensar a les Corts el que havia d'esdevenir l'aranzel de 1922, que segons ell era un aranzel ponderat, en el context d'un país, Espanya, en el que la indústria tanmateix tenia molt camp per córrer i que encara reclamava un cert grau de protecció

El 1917 propicià la creació d'un banc industrial, alimentat financerament en un 80% a càrrec de l'Estat, destinat a donar crèdit a llarg termini a les empreses industrials. S'oposà a l'impost que el ministre Santiago Alba volia imposar sobre els beneficis extraordinaris obtinguts durant la Guerra 1914-18, quan allò que calia era pensar com col·locar la sobreproducció que s'esdevindria un cop arribada la pau.

En la seva opinió, Espanya tenia un problema molt greu: les companyies ferroviàries estaven en fallida, les explotacions no eren rendibles i, a més, els governs, a partir de 1868,

havien donat prioritat, equivocadament, als ferrocarrils secundaris, anomenats també absurdament «estratègics», i havien menystingut la xarxa bàsica, insuficient per al volum de trànsit de passatgers i de mercaderies. Només la mineria i l'agricultura utilitzaven el transport ferroviari; les mercaderies industrials es transportaven en general per via marítima, o per terra amb camions o per carro. Si Espanya no reorganitzava radicalment la seva política ferroviària, mai podria esdevenir una economia potent. La seva fórmula consistia a posar en mans de l'Estat la planificació, contractació i transformació de totes les línies; la reestructuració i electrificació de les xarxes i les decisions en les tarifes; fer el rescat de les companyies en crisi i gestionades de forma ineficient, sanejar-les i, tot seguit, decidir si el sistema de gestió, cas per cas, havia d'ésser públic o privat. Les seves propostes estaven molt elaborades, i eren tècnicament ben fonamentades, com ho demostren els 6 volums dels *Elementos para el estudio del problema ferroviario en España* (1918-1921).

Coneixia perfectament el sector bancari, car havia participat en la fundació de la societat Arnús Garí i havia tractat el tema de la banca catalana en el cicle de conferències organitzat per la Lliga Regionalista sobre *El pensament català davant del Conflicte Europeu* (1915). Per a Cambó, el sistema bancari era l'element regulador de la vida econòmica d'un país i era un instrument que feia augmentar la quantitat de diner en circulació, sempre que aquest correspongués al valor d'unes mercaderies i d'uns serveis creats realment pel sistema econòmic. A Espanya, però, hi havia un Banc que tenia el monopoli d'emissió (emetre bitllets era un tema complicat, perquè havia de tenir relació amb les transaccions derivades de l'activitat econòmica). Distingia entre el *diner surant,* que era el diner que s'havia de menester a curt termini, i el *diner sobrant*, provinent de l'estalvi i dels beneficis. Això li servia per a diferenciar entre la banca comercial que atreia el *diner surant* en forma de dipòsits, comptes corrents, i que feia descomptes, atorgava crèdits i préstecs; i la banca de negocis, que recollia el *diner sobrant* per a dedicar-lo a invertir-lo en empreses industrials, navilieres, emprèstits de l'Estat, corporacions públiques. Perquè el capital més les reserves d'un banc oferissin garantia suficient, havien de guardar una proporció amb el Passiu immediatament exigible, és a dir, amb la suma de dipòsits més els comptes corrents a la vista més els xecs acceptats. De l'anàlisi del comerç entre Catalunya amb Espanya i amb l'exterior, se'n desprenia que es generava un nivell d'estalvi important, però que no era gens aprofitat pel sistema bancari català. Segons ell, Catalunya exportava 1.300 milions de pessetes a la resta d'Espanya i n'importava entre 360 i 400 milions. A diferència de la resta d'Espanya, que venia productes poc elaborats, Catalunya havia hagut d'importar matèries primeres de l'estranger per a transformar-les. Un defecte: els empresaris venien sense emetre documents, i això els impedia de poder acudir al descompte. La situació de la banca catalana era de franca decadència: si el 1898 el capital dels bancs catalans superava els 200 milions de pessetes, a 31-12-1915 era de 63 milions. La causa de la crisi, la trobava en la competència, sobretot del Banco de España, que cal no oblidar que era un banc privat, i també de la banca estrangera. Va advocar per la creació d'una gran banca comercial autòctona.

Essent ministre de Finances, Cambó va tenir l'ocasió d'establir que hi hagués un banc, el Banc d'Espanya, que exercís la funció de banc central del sistema financer, de *banc de bancs*.

El 1921 es va publicat la important *Ordenación bancaria de España,* que contenia els estudis previs al projecte de la nova Llei d'Ordenació Bancària. L'estudi comprenia els materials previs utilitzats, l'anàlisi de la història del banc d'emissió i de la situació de la banca privada i la legislació dels bancs d'emissió a vuit països, les conseqüències de la guerra del 1914-18 sobre els diferents sistemes bancaris, el desenvolupament del sistema i la política bancària, i les relacions entre l'economia d'un país i la banca d'emissió.

Quant a les qüestions monetàries, en primer lloc es preocupà per l'acumulació de moneda estrangera que es produí amb motiu del saldo positiu de la Balança Comercial durant la contesa mundial, car els països importadors pagaven amb la moneda pròpia o amb les dels altres països. Un Decret del ministre Alba va impedir adquirir títols estrangers amb les divises acumulades, i això va provocar-ne l'adquisició de forma clandestina, escapant a la tributació espanyola. Es creà un efecte pervers en caure les divises en mans dels especuladors, i l'especulació va desanimar l'emissió de títols industrials dins el mercat financer català. A *El problema de les monedes estrangeres* (1920) va proposar una solució imaginativa per a resoldre el problema provocat per l'allau de divises: crear un consorci de bancs, que a la vegada fundaria tres societats, cadascuna per a una divisa diferent, la lira, el franc francès i el marc alemany. Aquestes societats comprarien títols de cada país amb la divisa corresponent, i amb la mateixa divisa emetrien títols propis (accions, bons, obligacions), pignorables per la banca i repignorables pel Banco de España. L'Actiu i el Passiu d'aquestes societats es formularien en la mateixa divisa, i d'aquesta forma s'aconseguiria donar circulació, dins d'un marc de solvència i de garantia i afavorint la industrialització, a un conjunt de monedes que d'altra forma es dedicarien a l'especulació incontrolada a curt termini.

A *La valoració de la pesseta* (1929) criticà la política monetària dirigida pel ministre José Calvo Sotelo durant la Dictadura de Primo de Rivera, perquè es va intervenir massa tard davant de la caiguda de la paritat de la pesseta. Sostenia que si la moneda es depreciava, pujaven els preus interiors, i que si el nivell dels preus interiors era superior al preu exterior de la moneda, els espanyols tendirien a comprar divises i a comprar a l'estranger, perquè en termes relatius els preus estrangers serien més avantatjosos. Cambó era absolutament contrari al Pressupost Extraordinari aprovat pel RDL del 9 de juliol de 1926, finançat amb endeutament, que havia de finir el 1936 i tornar a refondre's en el Pressupost Ordinari a partir de l'any següent, perquè no feia altra cosa que dissimular el dèficit i perquè moltes de les despeses que encabia no servien per a generar més ingressos.

El més interessant de *La valoració de la pesseta* és l'aportació teòrica que feia sobre els canvis monetaris (Annex XII), basant-se en la teoria de la paritat del nivell adquisitiu de Gutav Cassel, teoria que seria també seguida per Josep Maria Tallada. Per a Cambó els canvis tendien a «*moure's paral·lelament amb les variacions de les paritats adquisitives de les monedes que serveixen de termes de comparació*» (p. 206), i les relacions entre els preus eren les que determinaven els moviments en els canvis. L'oferta i la demanda en els mercats interiors influïen en el valor internacional d'una moneda. Calia combatre les polítiques que només prenien en consideració la Balança Comercial, fer l'enfocament en termes de Balança de Pagaments, i tenir en compte també l'acció dels factors psicològics en el comportament dels

preus, els moviments de capitals cap a l'exterior i sobre la mateixa especulació. Les monedes es relacionaven mesurant els seus poders respectius de compra.

Bibliografia de:

L'acció de l'Estat i l'acció privada en les indústries que tenen sobre-producció, Terrassa, 1917.

L'acció privada en la vigorització de l'Economia Catalana, Barcelona, 1917.

Conferencia sobre la Política Económica de España, pronunciada el dia 12 de novembre de 1918 en el «Círculo de la Unión Mercantil», Sociedad de Economía Nacional, Madrid, 1918.

Vuit mesos al Ministeri de Foment: ma gestió ministerial, Editorial Catalana, Barcelona, 1919.

El problema de les monedes estrangeres. Conferència sobre el tema: La moneda estrangera i el consorci de banca per a col·locar-la, Barcelona, 1920.

Elementos para el estudio del problema ferroviario en España, 6 vols., Madrid, 1918-1921

El problema ferroviario en España, Barcelona, 1921.

Davant els problemes actuals, dins de *Dues conferències* [Francesc Cambó i Josep Puig i Cadafalch], Editorial Catalana, Barcelona, 1921.

Ordenación bancaria de España: antecedentes y elementos para el estudio del problema bancario español. Proyecto de Ley de (...) *sobre régimen ulterior de la banca de emisión y de la banca privada,* Madrid, 1921.

La crise économique anglaise, J. Solsona, Paris, 1924.

Visions d'Orient, 1924.

Crisis económica e intervencionismo de Estado, Conferencia pronunciada el dia 11 de abril de 1935, Madrid, 1935.

Política econòmica, Alpha, Barcelona, 1935.

Bibliografia sobre:

Lliga Regionalista: *El pensament català davant del Conflicte Europeu,* Barcelona, 1915.

Bausili, Andreu*: Cambó y el desarrollo. Acontecer económico en su época y en el mundo contemporàneo*, Buenos Aires, 1975.

Casassas i Ymbert, Jordi: *Francesc Cambó: el discurs polític del regeneracionisme català,* dins de DDAA: *El pensament polític català (del segle XVIII a mitjan segle XIX)*, a cura d'Albert Balcells, p. 205-247, Barcelona, 1988.

Riquer i Permanyer, Borja de: *L'últim Cambó (1936-1947): la dreta catalanista davant la guerra civil i el franquisme*, Editorial Eumo, Barcelona, 1996.

Riquer i Permanyer, Borja de: *Francesc Cambó: entre la monarquia i la república (1930-1932): com les memòries s'acomoden a les circumstàncies polítiques*, Editorial Base, Barcelona, 2007.

Almendros Morcillo, Alfons: *Francesc Cambó: la forja d'un policy maker*, Barcelona, 2000

Cabana, Francesc: *Francesc Cambó*: *la banca i les finances,* dins de: DDAA: *El món de Cambó. Permanència i canvi en el seu 125è Aniversari*, Presentació de Miquel Roca i Junyent, pròleg de Jordi Casassas. p. 57-73, Barcelona, 2001.

Roca, Francesc: *L'internacionalisme econòmic, l'instrument més eficaç del nacionalisme,* dins de: DDAA: *El món de Cambó. Permanència i canvi en el seu 125è Aniversari*, presentació de Miquel Roca i Junyent, pròleg de Jordi Casassas, p. 339-350, Barcelona, 2001.

Riquer i Permanyer, Borja de: *Cambó en Argentina, Negocios y corrupción política*, Edhasa, Barcelona, 2016.

Riquer i Permanyer, Borja de: *Francesc Cambó. Un home amb moltes passions*, dins del llibre «Vides catalanes que han fet història», Edicions 62, p. 638-648, Barcelona, 2020.

Societat Catalana d'Economia: *Grans economistes catalans (2): Moragas, Cambó, Estapé, i Muns*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2021.

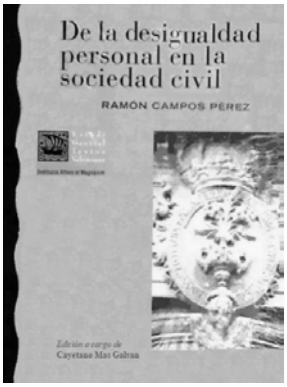
Capdevila i Cardona, Vicens: *Francesc Cambó i Batlle: un proyecto para Cataluña y la Gran España*, Editorial nec·tar, Barcelona, 2021.

Francesc Artal i Vidal

CAMPOS PÉREZ, Ramon

(Borriana, 1770 − Múrcia, 1808)

«*El objeto del que vive de ganancias es aumentar su capital, pues para no aumentarlo, lo pondrá mejor a renta. El capital no se aumenta si no es ahorrando de sus ganancias*». (1799)

Filòsof i economista il·lustrat. De jove, la seva família es traslladà a Nules, on s'ocupà de la seva formació el seu oncle Josep Pérez Esteve —que li aportà les idees noves en filosofia—, el que li permeté una educació racionalista dins d'un oberturisme científic, crític amb l'escolàstica i amb una certa inclinació vers el jansenisme, fets que li provocaren l'hostilitat del Sant Ofici (1788), que el qualificà de «*blasfemo, temerario, escandaloso e indigno de vivir en el mundo*» (entre altres coses, havia posat en dubte que el Papa fos infal·lible). Estudià filosofia, matemàtiques i física. Durant els anys 1793-96 ensenyà química a London, aprofitant que estava comissionat pel Consell de Castella per a estudiar agricultura al comtat de York, i viatjà per França. Això li permeté adquirir una formació i una experiència molt àmplies i, en el seu retorn, dur a terme activitats diverses: per exemple, arrel dels seus coneixements, fou cridat per Godoy a Madrid, aixecà plànols als voltants d'Aranjuez, experimentà amb una bomba hidràulica flotant al riu Manzanares, i va proposar a Jovellanos una sèrie de millores tècniques en la navegació.

Fou catedràtic de teologia i de filosofia en el Seminari de San Fulgencio (Múrcia). En el camp de la filosofia destaquen el seu *Sistema de Lógica* (1791) i *De la desigualdad personal en la sociedad civil* (1799), que recorda la *The theory of moral sentiments* (1759) d'Adam Smith. No tingué una vida fàcil: se li va negar la càtedra de Matemàtiques en els Reales Estudios de San Isidro (1797) i li foren embargats els seus béns i fou reclòs en el castell de san Lorenzo (Màlaga) entre 1798 i 1802, després d'una condemna de la Inquisició, en un segon procés.

La seva obra econòmica fonamental és *La Económica reducida a principios exactos, claros y sencillos* (1797), que és una síntesi de l'*Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of*

Nations (1776), d'Adam Smith, exposada de forma simplificada. Es tracta d'una obra que difereix força del que explicà José Alonso Ortiz quan va publicar la seva traducció de l'obra bàsica de Smith (1794). Exposà de forma força acceptable els aspectes més importants de la teoria de Smith: els preus; el mecanisme d'ajustament dels mercats —com actuen l'oferta i la demanda, el principi general de la competència—; la teoria de la distribució; la utilització del capital en els diferents sectors productius; la divisió del treball; com el producte anual nacional després de la reposició de capitals genera la *renda de la societat*, i com si una part d'aquesta renda és dedicada a incrementar el capital s'incrementa també el producte anual nacional; els efectes de l'acció del govern; la teoria dels avantatges absoluts en comerç exterior; o com es finança l'Estat. No obstant, hi ha alguns aspectes importants de l'obra de Smith que no són tractats per ell. Per exemple, la definició de valor d'ús i valor de canvi, o quin paper juga l'acumulació de capital, i la distinció entre capital fix i capital circulant.

Va adoptar la teoria del valor-treball de Smith. El treball productiu era el que creava valor i acabava per determinar el preu, que tenia tres components: la remuneració del treball, els guanys del capital utilitzat en el conreu de la terra i les rendes de la terra. Aquest *preu natural* era diferent del *preu corrent*, conseqüència del comportament de l'oferta i la demanda. Quant als salaris, depenien de l'oferta i la demanda de treball. El comportament del producte anual nacional podia determinar el creixement de l'oferta i la demanda de treball. A la vegada, l'increment de la riquesa provocava la pujada de la taxa de salari i la davallada de la mortalitat. Els salaris mai podien estar per sota del límit *natural de subsistència*. Com Smith, distingia entre l'ocupació *útil*, que era la lligada a la producció, i la *inútil* (criats, músics, professionals com metges i advocats, ministres, literats, soldats). Això no volia dir que el treball *inútil* no hagués d'estar remunerat. També, com Smith, criticà els gremis, als que considerà institucions lligades a una època anterior.

En relació al capital, considerà que el més productiu era el que s'aplicava a l'activitat agrícola, més que no pas el dedicat a la producció manufacturera. Del capital s'obtenien uns rèdits: una part es dedicava al consum i una altra part a reposar les inversions dels diferents agents. El capital més productiu, segons ell, era l'agrícola, perquè permetia cobrir les subsistències i, a més, d'ell s'obtenia una sobreproducció que engruixia la renda del propietari. La nació més rica era la que invertia més capital en l'agricultura que no pas en les manufactures i el comerç. Del producte anual, una part es destinava a reposar el capital (provisions, materials consumits) i una altra part, l'excedent que restava després de la reposició, passava a formar part de la renda de la societat, possibilitava crear noves ocupacions útils i feia acréixer el producte anual.

La moneda era el vehicle destinat a l'intercanvi dels sobrants. Els metalls eren útils perquè eren conservables, no peribles, divisibles i podien ser refosos. Advertia dels perills d'abusar de la utilització del paper-moneda (ordres de pagament, pagarés) per a representar els metalls preciosos, perquè deia que sovint els metalls en possessió de l'Estat amb prou feines cobrien 1/4 o 1/5 del numerari en paper-moneda, i l'excés de la circulació d'aquest podia provocar l'increment del consum sumptuari i la sortida de metalls a l'exterior. Calia mantenir una paritat entre la quantitat de metalls preciosos i la quantitat de paper-moneda en circulació,

i criticava que el Govern facilités l'entrada de metalls preciosos, perquè l'augment de les reserves d'or i plata no garantien el creixement de la riquesa, mentre que amb l'increment raonable de la suma dels efectes i propietats canviables sí que es produïa precisament l'efecte contrari.

Quant a la política del Govern, criticava les ordenances que limitaven la circulació del gra. Els gravàmens feien pujar els preus de les manufactures nacionals, el que provocava que s'importessin més manufactures estrangeres i fer entrar en dèficit la balança de comerç. Les despeses de l'Administració de l'Estat havien de ser suportades bàsicament pels qui se'n beneficiessin. També la policia l'havien de pagar els qui en fossin beneficiaris. L'educació era fonamental per al progrés de la nació, i estimava que l'ensenyament privat era preferible al públic. Proposava establir escoles parroquials privades, en les que es premiés l'*emulació* entre els joves, s'hi mantingués la formació militar bàsica i s'hi imposés la *il·lustració pública* enfront de la superstició. Veia que el Govern disposava de poques rendes i, per tant, que calia acudir als impostos per a finançar les despeses del país i de la Corona, així com també les de l'Església. Bàsicament, proposava: a) l'impost sobre la terra havia de recaure sobre la renda de la terra, però no s'havia de satisfer en espècies, perquè això conduïa al frau; b) impostos sobre solars i immobles, dels que n'eren els subjectes passius els propietaris i els inquilins, els uns pagaven en proporció als lloguers percebuts, i els altres a les despeses de l'allotjament; c) impostos directes sobre transmissions patrimonials i successions i indirectes sobre actes jurídics; d) contribucions sobre el consum, distingint entre el consum d'articles necessaris i articles de luxe; i e) impost sobre el valor del treball, en funció dels *havers de cadascú*.

Per tant, *La Económica* representa la introducció d'una teoria econòmica, inspirada en la d'Adam Smith, l'obra del qual conegué directament en el seu sojorn a Anglaterra. I amb diferències de com ho va fer Alonso Ortiz, no tractà la usura, per exemple, i defensà, com va fer Adam Smith, el lliurecanvisme en comptes del proteccionisme. La seva explicació de l'esquema del clàssic escocès és força completa, tot i que de manera simplificada, i molt abans que s'imposés per tot Europa el *Traité* de Jean Baptiste Say (1804-1807), d'una consistència teòrica inferior.

Bibliografia de:

*La Económica reducida a principios exactos, claros y sencillo*s, Madrid, 1797.

De la desigualdad personal en la sociedad civil, Paris, 1820.

Bibliografia sobre:

Llombart Rosa, V., i Cervera Ferri, P.: «El pensamiento económico valenciano: una introducción histórica (1750-1850)», dins DDAA: *De la sociedad tradicional a la economía moderna*, p. 298-300, Alacant, 1996.

Llombart Rosa, V., i Cervera Ferri, P.: «Economistas valencianos de la Ilustración» dins *Economía y economistas españoles. 3. La Ilustración*, p. 628-630, Barcelona, 2000.

Cervera Ferri, Pablo: *El pensamiento económico de la Ilustración valenciana*, p. 122-157, València, 2003.

Francesc Artal i Vidal

CAMPS i ARBOIX, Joaquim de

(Girona, 1894 – Barcelona, 1975)

«*Seguirem Ludwig von Mises (...) en economia democràtica els que dirigeixen són els consumidors. El principi de cada ciutadà un vot es compleix, doncs en donar un vot a cada consumidor*». (1961)

Llicenciat en Dret a la UB el 1916, advocat i regidor —i alcalde— de Girona fins 1936, exiliat (a França, i a Argentina), retornat el 1948, a partir d'un cert moment, i durant 22 anys (1953-75), va començar a publicar.

Al fons de la seva obra, hi ha la reflexió sobre el pas de l'*Estat liberal* (que genera una «*nova economia que es basava en la llibertat d'empresa*») a —després de les dues guerres mundials— un *Estat omnímode* (que «*ultrapassa de molt el monstre bíblic Leviatan o el Moloc, divinitat insaciable de sacrificis humans*»). Aquest reflexió es sintetitza en un assaig, *L'Estat modern* (Barcelona, 1961).

Aquest Estat realitza «*una tasca gegantina d'ordenament*» *que té «la pretensió de substituir l'Estat policia del dinovè per l'Estat providènci*». Les característiques d'aquest Estat, segons ell, són: 1) el burocratisme, quan es «*tendeix a convertir el cos en casta i a fer d'aquesta un bloc de ciment armat*», i que «*s'agreuja, sobretot, en allò que es refereix als cossos tècnics*»; 2) l'onerosa fiscalitat, car «*prop d'un 50% de les despeses pressupostades són per a atendre als sous dels funcionaris, despeses connexes i càrregues passives*»; 3) el *dirigisme econòmic*, que exemplifica en els mecanismes de formació dels preus de taxa.

El resultat és una nova divisió social, «*en dues branques: la dels privilegiats, que usufructuen el favor oficial a l'ombra del pressupost, integrant una casta cada dia més ociosa, i la dels que viuen del propi esforç, com a ciutadans de segona categoria*» (*id.*). La casta funcionària i la població.

Clou el llibre presentant les reaccions o alternatives a l'Estat burocràtic i interventor, amb: a) noms (Hayek, Röpke, Mises, Rueff); b) experiències (el miracle alemany, el nou capitalisme de Giscard d'Estaing, els 300.000 accionistes de la Standard Oil en 1925); i c) institucions (la OECD, l'Europa en construcció).

Al darrera d'aquesta reflexió general sobre el món de l'economia sorgit l'endemà de la II Guerra mundial (amb atenció a qüestions d'actualitat el 1960, com la Xina de Mao, o la revolució cubana), Camps i Arboix anirà confegint i publicant un conjunt de llibres i articles, que són la base empírica de la seva opció polític-teòrica. Tots aquest llibres són estudis sobre la trajectòria històrica de l'agricultura i l'economia catalana.

És possible ordenar aquest conjunt de llibres seguint el fil del temps. Així, el punt inicial és, al segle XV, la presentació de les recerques sobre la guerra dels pagesos de remença, amb: *Ventallat, cabdill dels remences* (Barcelona, 1955), o: *La reivindicació social dels remences* (Barcelona, 1960). Després, una presentació general i, particular, alhora, de les empreses agràries predominants a la Catalunya els segles XVI-XVII-XVIII, els masos post-remença.

A: *La masia catalana. Història, arquitectura, sociologia* (Barcelona, 1959), i a: *Les cases pairals catalanes* (Barcelona, 1ª ed., 1965, 5ª ed. 1977), que presenta una per una 114 explotacions agro-pecuàries de tot el territori de l'antic Principat. Amb un llibre el tall de 1714: *El decret de Nova Planta* (Barcelona, 1963). Després, Camps presenta alguns dels canvis del XIX, a: *Duran i Bas* (Barcelona, 1961), *El Memorial de Greuges* (Barcelona, 1968), o: *El Tancament de caixes de 1899* (Barcelona, 1961). L'economia —i l'agricultura— del segle XX és la que és motiu de més presentacions. Successivament, s'acosta a: a) les bases d'una coalició electoral insòlita (a *Història de la Solidaritat Catalana, 1905-1910*, B., 1970); b) un episodi de la programació municipal de l'Ajuntament de Barcelona (a *El pressupost de cultura de 1908*. B., 1974); c) l'obra d'un inici de nou estat regional a partir de la fusió de les quatre Diputacions provincials catalanes (a *La Mancomunitat de Catalunya*. B., 1968); d) el Parlament català re-instaurat i la seva legislació agrària (a *El Parlament de Catalunya, 1932-36*. B., 1976, i *La llei de contractes de conreu*. B., 1969).

Confeccionaria també una visió de conjunt de l'agricultura catalana (que és, fins ben entrat el segle XX, una panoràmica de la quasi totalitat de l'economia catalana) al volum *Història de l'agricultura catalana* (B., 1969). Una història que comença amb una síntesi geogràfica-econòmica (que incorpora la visió de Pierre Vilar) i es clou amb un capítol sobre el futur econòmic. Descobreix, per exemple, que, tot i els processos d'urbanització, la població agrària es pot mantenir, car «*el personal actiu augmenta en una agricultura avançada, malgrat la maquinària, sota l'exigència del conreu extensiu*». O, que, en aquells moments, és a dir als anys 1960, «*s'han posat en pràctica nous mètodes de criança de bestiar, en especial amb dietes de pinsos compostos*» (*id*.) que fan preveure un salt endavant en la producció ramadera.

En aquest estudi de conjunt sobre l'economia catalana, utilitza i cita alguns dels autors de texts econòmics més destacats. Ordenats cronològicament, potser els més destacats són: Manuel Dies, Miquel Agustí, Esteve de Corbera, Manuel Marcillo, Francesc de Gilabert, Joan Francesc Bahí, Jaume-Josep Ardèvol, Isidor d'Angulo, Primitiu Artigas, Narcís Fages de Romà, Salvador Castelló, Josep Elias de Molins, Josep Zulueta, Manuel Raventós, Pere M. Rossell i Vilar, August Matons. Però utilitza també texts estrictament jurídics, aportacions de zootècnics i agrònoms, els treballs demogràfics coetanis de Josep Iglésies, les recerques i les síntesis de Jaume Vicens, els censos agraris.

Bibliografia de:

Política d'esquerra a Catalunya: després del 6 d'Octubre, Barcelona, 1935.

Modernitat del dret català, Barcelona, 1953.

La propiedad de la tierra y su función social, Barcelona, 1953.

Historia del derecho catalán moderno, Barcelona, 1958.

L'Estat modern, Barcelona, 1961.

La Mancomunitat de Catalunya, Barcelona, 1968.

Història de l'agricultura catalana, Barcelona, 1969.

El Ter, Barcelona, 1976.

Bibliografia sobre:

Cattini, Giovanni: *Joaquim de Camps i Arboix, un intel·lectual en temps convulsos*, Barcelona, 2015.

Francesc Roca i Rosell

CAMPS i GARCÍA, Carles

(Barcelona, 1945 – Sant Pol, 1986)

«*Primer de tot, cal aclarir que la informació estadística sobre la recerca a Espanya és a voltes difícil d'aconseguir o se'n disposa amb molt de retard. Així. la darrera publicada de l'INE fa referencia als anys 1973/74 i fou publicada el 1979*».

Estudià economia a la Universitat de Barcelona on es llicencià el 1968. Aquell mateix any començà a donar classes a la Facultat. Professor adjunt des de 1970, sota el mestratge de Josep Maria Bricall i el seu Centre d'Estudis i Planificació (CEP), com es veu pels seus temes d'interès, Sraffa, Baran i Sweezy, sistemes econòmics («La función de los precios en una economía socialista»), anàlisi estructural, i de Josep Lluís Sureda. Professionalment desenrotllà una gran tasca personal i de formació de quadres a La Caixa, on s'incorpora al Servei d'estudis el 1977 i continuà vinculat a la vida universitària i a la formació a ESADE (1970-1977), Institut Catòlic d'Estudis Socials de Barcellona (ICESB, 1973-1975), professor agregat a la Universitat de Barcelona (UB)—teoria i política de la conjuntura (1976-1980)—, finalment el 1985-1986 a la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB), Política monetària i financera.

A través del CEP realitzà nombrosos estudis, entre ells el que fou base de la seva tesi doctoral, *Les relacions exteriors de l'economia andorrana* —dirigida per Josep Maria Bricall— presentada l'abril de 1976, i contribuí al llibre *Estructura i perspectives de l'economia andorrana* (1975) i a altres treballs sobre Andorra. Amb Bricall col·laborà també en el llibre *Introducció a l'economia*, (1977). D'aquest mateix període és la seva contribució a *La crisis económica y sus repercusiones en España* (1975).

Entre els llibres blancs en què participà assenyalem: *Llibre blanc de l'exportació catalana,* Generalitat de Catalunya, 1984 i *Catalunya i la Comunitat Econòmica Europea*, Barcelona, 1982.

La tasca institucional de Camps fou notable. Participà en la revifalla de l'Institut d'Investigacions Econòmiques (1979), en fou secretari. Amb Antoni Serra Ramoneda, sota els auspicis de la Generalitat, dugué a terme una tasca, infatigable, sistemàtica i amb imaginació, al Servei d'Estudis de La Caixa, on creà la primera anàlisi de conjuntura en català, el Centre de Documentació amb més de 12.000 referències, impulsà els *Documents de Treball* o la coordinació de *Els sectors econòmics de Catalunya i les Balears en el moment de l'entrada a la CEE*, Barcelona, 1986.

La seva activitat desbordant el dugué a realitzar estudis com *La industria andaluza*, per al Banc Industrial de Catalunya, Barcelona, 1978, i a publicar a revistes professionals com *Cuadernos de Economía* o *Revista Econòmica de Catalunya,* o els propis *Papers d'Economia* del CEP, i a publicacions periòdiques, com ara *La Vanguardia*, *Diari de Barcelona*, *Perspectiva Social*, *Fuerzas del Sur*, etc.

Fou el primer secretari de la Junta de la Secció d'Economia de la Societat Catalana d'Estudis Econòmics, Jurídics i Socials (SCEJES), entitat membre de l'Institut d'Estudis Catalans, quan aquesta Secció es creà el 1977.

Va ser membre del secretariat de l'àmbit de recerca del Congrés de Cultura Catalana (1976-1977).

Dugué a terme una intensa activitat en el moviment escolta, on es formà com a guia amb Eduard Arruga i Valeri de cap de la colla de novells. Fou, al final de la seva breu vida, Administrador del Moviment Scout Catòlic (1981-1986), com havia estat Comissari General dels Minyons Escoltes/Guies Sant Jordi de 1972 a 1975. Això s'explica en gran part per les seves profundes conviccions religioses.

Quan morí sobtadament, l'últim diumenge de setembre de 1986 a Sant Pol, havia de prendre possessió del càrrec de director general de Programació a la Conselleria d'Economia i Finances, de la Generalitat de Catalunya, pel qual havia estat nomenat el 26 de setembre de 1986. Amb la Generalitat, venia col·laborant també ja amb publicacions (a *Catalunya endavant*) o a través de la seva participació als òrgans de direcció de la CIRIT (Comissió Interdepartamental de Recerca i Innovació Tecnològica).

Bibliografia de:

La crisis económica y sus repercusiones en España, Barcelona, 1975.

Estructura i perspectives de l'economia andorrana, Barcelona, 1975.

Les relacions exteriors de l'economia andorrana, tesi doctoral dirigida per Josep Maria Bricall, presentada l'abril de 1976.

La industria andaluza, Banc Industrial de Catalunya, Barcelona, 1978.

«Aspectes quantitatius del finançament públic de les activitats de recerca i desenvolupament tecnològic», *Cuadernos de Economía,* núm. 5, vol. 29, Barcelona.

Amb Jordi Bacaria i Colom i Joan Elias i Boada: «Los sectores económicos de Cataluña y Baleares en el momento de la entrada en la CEE» (Primera parte), *La Caixa, Servicio de Estudios*, Barcelona, 1986.

Bibliografia sobre:

Parellada, Martí; Muntaner i Pascual, Josep Maria; Serra i Ramoneda, Antoni; Hortalà i Arau, Joan; Vilarasau Salat, Josep: «A la memòria de Carles Camps i García», *Anuari de la SCE,* núm. 6, 1987.

Carrau Ramón, Josep Maria: «Carles Camps in memoriam», *Revista Econòmica de Catalunya*, núm. 4, 1987.

Gasol, Anton: «Carles Camps i García», *Revista Econòmica de Catalunya,* núm. 4, 1987.

Petitbó i Juan, Amadeu: «El record de Carles Camps», *Revista Econòmica de Catalunya*, núm. 4, 1987.

Antoni Montserrat i Solé

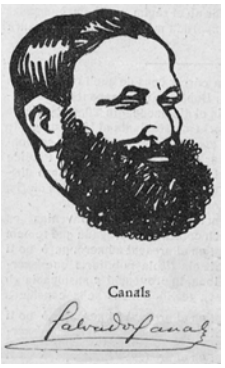
CANALS i VILARÓ, Salvador

(San Juan de Puerto Rico, 1867 – Barcelona, 1938)

«El único problema político real de España es el mismo de todas las naciones de Europa y las más adelantadas de las otras 4 partes del mundo: el problema de la reivindicación del Poder político por las clases obreras». (1930)

«Pesan sobre nuestra economía tres fatalidades: pan caro, carbón caro y transporte interior caro». (1930)

«Lo único que crea riqueza es el trabajo productivo, y el ferrocarril, y el buque, y el telégrafo y el Banco no son más que coadyuvantes del trabajo». (1921)

Amb estudis de Filosofia i Lletres a la Universidad de Madrid, periodista, cap de premsa d'Antoni Maura —president del govern espanyol—, diputat al Congrés per Valls-Montblanc des de 1903, formà part de la coalició política *Solidaritat Catalana,* guanyadora de les eleccions de 1907 al Congrés i al Senat. Tot i la seva dedicació al periodisme i a les tasques parlamentàries (entre 1910 i 1923, fou diputat per Xàtiva, València, Alacant i Lleida), es dedicà, també, a l'anàlisi econòmica. Així, a *La crisis exterior de la pesseta* (Madrid, 1930) estudia sistemàticament tot el reguitzell de factors que intervenen en la cotització de la pesseta: el valor *intrínsec* de la pesseta, citant —i polemitzant— amb Cambó, la balança internacional de pagaments, en la línia de Navarro Reverter, el comerç exterior, l'intercanvi de serveis.

Basant-se en les estadístiques, descobreix, sector per sector, la rigidesa de les importacions, i les dificultats de les exportacions espanyoles. Conclou que «*sólo en manufacturas de corcho nos destacamos con verdadera autonomia».* Al capítol dedicat a l'intercanvi internacional de serveis estudia successivament: transports, assegurances, banca, i turisme. Analitza, per exemple, el turisme a la Espanya de 1930 (Barcelona, amb 3.275 turistes mensuals, seguit de: Madrid, amb 1.945; Málaga, 1.431; Sevilla, 1.232; Granada, 1.040; Canàries, 846; València, 460; Balears, 407; Guipúscoa, 364). Calcula, però, que les despeses del turisme de luxe dels espanyols a llocs com Biarritz per exemple són superiors a les dels turistes estrangers a Espanya. Al capítol sobre l'intercanvi de capitals, Canals sintetitza constatant que «*el aprovechamiento de nuestras minas por capital extranjero nos permitió iniciar el desarrollo industrial fuera de Cataluña».* En qualsevol cas, «*la experiencia nacional no justifica el odio indiscernido al capital extranjero».*

Pensa que, tot i el pes dels factors polítics, la crisi de la pesseta no és només política, car la situació espanyola és semblant a la de les *nacions més avançades del món*. A totes elles, hi ha el *problema* de l'ascens polític de *les classes obreres.*

Abans, al 1921, per iniciativa de la Casa d'Amèrica, havia analitzat la *marina mercant* espanyola. El 1894 era la 5a del món (després d'Anglaterra, França, Alemanya i Estats Units) i el 1920, a desgrat de la protecció a la construcció naval, la 12ª. Al darrera hi havia la migradesa de les exportacions espanyoles: només el 14% eren de productes industrials (amb destinacions extra-europees). I, segons ell, el *treball productiu* (i no les comunicacions o la banca) era l'únic factor que creava *riquesa.*

Paral·lelament, confegí assaigs estrictament polítics on, amb un pòsit de lectures important, revisava els dilemes centralització/regionalització, monarquia/república, dreta/esquerra, burgesia/classes obreres. Ara, sovint, en les seves anàlisis polítiques, Canals tingué en compte les aportacions estrictament econòmiques d'autors com Ferran Alsina, Antoni de P. Capmany, o Miquel Vidal i Guardiola.

Bibliografia de:

La cuestión catalana, desde el punto de vista español : antecedentes, Madrid, 1919.

La marina mercante y el comercio hispano-americano, Madrid, 1921.

El problema monetario, el cambio internacional y el Banco de España, Madrid, 1922.

Spain: the Monarchy and the Constitution, London, 1925.

La crisis exterior de la peseta. Exposición de sus causas, examen de soluciones, Ruiz Hermanos, Madrid, 1930.

Francesc Roca i Rosell

CANO DENIA, Simó

(València, 1916 – València, 1972)

«*la Escuela de Estocolmo* (...) *considera la teoría monetaria como parte de la teoría general de la formación de precios* (...)*; en cuanto al problema del valor del dinero adopta una posición subjetiva, apreciando las expectativas y las previsiones de los empresarios y consumidores, en oposición a la teoria cuantitativa*». (1945)

Llicenciat en Dret per la Universitat de València, s'interessà per la Teoria Econòmica gràcies als ensenyaments dels professors de la Facultat de Dret José M. Zumalacárregui y Prat i Manuel de Torres Martínez.

Amb vocació d'ensenyant, el 1944, substituí com a professor d'Economia Política de Dret, a Manuel de Torres, que hi era des de 1930. El 1943, amb una beca del CSIC, promoguda per Zumalacárregui, havia fet una estada relativament llarga a la Universitat de Stockholm, on des de feia temps l'economia com a ciència autònoma tenia un cert pes. Es podia dir que Wicksell era el Marshall suec. Així, fou el primer economista originari del Sud dels Pirineus que connectà directament amb les aportacions de la teoria neoclàssica de l'Escola de Stockholm

(que demanava el coneixement de la llengua sueca, car les traduccions del suec a l'anglès i/o l'alemany serien tardanes i escasses).

Tornant de Suècia, feu una tesi doctoral de presentació al món acadèmic hispànic dels debats a l'entorn de la teoria subjectiva de l'interès i de la seva integració dins de la teoria *walrasiana* de l'equilibri general. A més d'articles, la tesi generà un volum: *La teoría del interés de la Escuela de Estocolmo* (Madrid, 1948). És un repàs de les bases sueques de la moderna teoria monetària, que des de 1897 trenca amb la idea del vel de la teoria clàssica i presenta les dinàmiques autònomes dels fluxos monetaris i el rol de les expectatives. Amb cites d'articles, llibres i informes de Bertil Ohlin, Erik Lindhal, Gunnar Myrdal, Alf Johansson o Dag Hammarkskjöld.

El 1952 competí amb Joan Sardà, Lluc Beltran i Josep Lluís Sureda per a accedir a la titularitat de l'ensenyament d'Economia Política a la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona. No hi accedí, i seguí a la de València.

El 1948 la Diputació provincial de València havia creat l'IVE, *Institut Valencià d'Economia,* com a continuació del CEEV (*Centre d'Estudis Econòmics Valencians)*, que el 1929 havia estat una iniciativa de Carles Sarthou i Ignasi Villalonga, i seria dirigit per Romà Perpinyà Grau. Ell fou director de l'IVE. La seva feina d'anàlisi, especialment dels diversos sectors de l'economia de la regió valenciana, i els seus posicionaments tindrien un cert ressò en l'opinió pública de cada moment. Per exemple, a primera pàgina de *La Vanguardia* de Barcelona de 21/2/1957, davant la (recent) creació del *Mercat Comú Europeu*, n'argumentava els avantatges per als exportadors, i fins i tot l'interès per als sectors super-protegits: «*sería el modo* —llegim— *de renovar nuestros métodos industriales*». El mateix 1957 llegí una conferència a l'Ateneu Mercantil de València que seria publicada com *Valencia ante el Mercado Común Europeo, un peligro y una esperanza.*

Amb tot, la visió a llarg termini, estructural, de l'Institut no seria un obstacle per a què generés anàlisis de fets massius puntuals de tipus catastròfic com eren/són les inundacions de l'àrea mediterrània. Així, també el 1957, fou l'autor principal de l'informe *Daños causados por la inundación de octubre de 1957 en la provincia de Valencia*.

En paral·lel, l'experiència de la construcció de l'estat d'Israel l'interessà vivament, i aconseguí que el Patronat de l'IVE delegués al director de l'Institut a viatjar a Palestina per a a conèixer-la directament. El resultat fou *La colonización agraria en Israel* (1958). Seria presentat com «*una pequeña gran obra sobre el nacimiento de un Estado (...); un volumen pequeño, apretado, de datos históricos, estadísticos y económicos, da una idea muy completa del prodigio que ha sido la creación del nuevo Estado de Israel*» (*La Vanguardia*, 18/3/1959).

Bibliografia de:

«La teoría del interés según la Escuela de Estocolmo», *Anales de Economia*, V. 19, 1945.

La teoría del interés de la Escuela de Estocolmo, pròleg de Manuel de Torres, Diana Artes Gráficas, Madrid, 1948.

Valencia ante el Mercado Común Europeo: un peligro y una esperanza, València, 1957.

Daños causados por la inundación de octubre de 1957 en Valencia, València, 1957.

La colonización agraria en Israel, València, 1958.

Bibliografia sobre:

«1945. La teoria de l'interès d'Estocolm, per Simó Cano Denia», dins *El pensament econòmic català (1900-1970) II. La transmissió de les idees econòmiques*, Francesc Roca, editor, Pròleg de Lluís Barbé, Barcelona, 1996.

Francesc Roca i Rosell

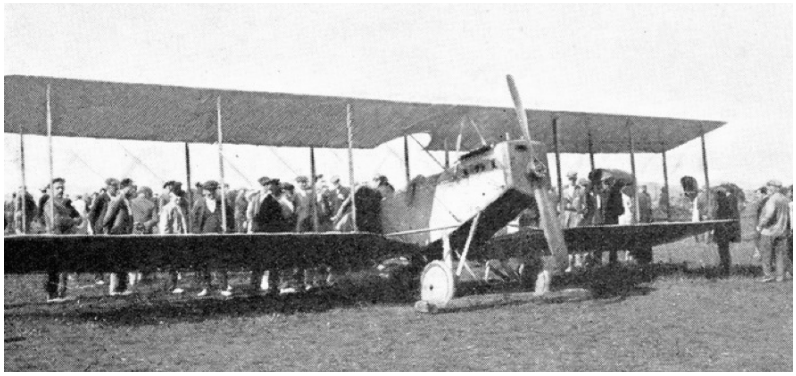
CANUDAS i BUSQUETS, Josep

(Barcelona, 1898 – Fribourg, 1975)

«*... estimular i concedir ajut (subvencions) als nostres pilots propietaris d'avió, base primordial del turisme aeri i d'una futura indústria aeronàutica...*». (1934)

Col·laborant amb enginyers industrials (com Gaspar Brunet, o Wifred Ricart), amb empresaris (com Ròmul Bosch, o Rafael Massó), amb periodistes esportius (com Marià Foyé), amb pilots (com Ramon Torres), amb polítics (com Joan Maluquer i Viladot o Joan Comorera i Soler), dedicà la seva vida a formar-se i a formar experts en el sector de la navegació aèria. Posà en funcionament escoles d'aviació, participà en la compra, o en la construcció, de tot tipus d'avions, en la planificació de camps d'aterratge i d'aeroports, en la creació de línies aèries, dins i fora de Catalunya. Com a periodista i conferenciant, maldà per la creació d'un clima favorable al nou mitjà de transport.

El 1934 fou el cap del Servei Aeronàutic de la Generalitat de Catalunya (adscrit al Departament d'Economia de la Generalitat de Catalunya), proposà la creació de l'Aeroport internacional de Barcelona, i la concessió d'ajuts i subvencions «*als pilots catalans o residents a Catalunya*». El 1939 s'exilià a Estats Units, on seguí treballant en les empreses del món de l'aviació civil.

Biplà *Alfaro* amb motor Hispano-Suïssa, pilotat per Josep Canudas.

El 1963 passà a viure a Suïssa. Hi continuarà escrivint un text molt erudit sobre les tres primeres etapes de la navegació aèria a Catalunya: «*I. Divulgació (1908-1914), II. Iniciació (1915-1921) i III. Realització (1922-1936)*». La primera, amb tecnologia i pilots, bàsicament francesos. La segona, «*genuïnament autòctona*».

Mort a Suïssa al 1975, aquesta recerca no es publicarà fins 1983. Tot i els seus propis dubtes sobre el seu protagonisme (que no vol subratllar) és gràcies a aquest treball que disposem de molta informació micro i d'una visió global dels orígens (esportius i turístics) d'un sector tant decisiu per a l'economia com l'aeronàutic. S'hi presenten: iniciatives individuals i creació de societats industrials (com Hereter, Pallarols o Sirius), de clubs (i de penyes com la Penya de l'Aire), de cooperatives (com la Cooperativa de Treball Aeri), d'aeròdroms (com l'Aeròdrom Canudas), i planificació de les primeres rutes aèries. També, el rol del sector públic català, en especial de l'Ajuntament i la Diputació de Barcelona, i de la Generalitat de Catalunya.

Bibliografia de:

Amb Marià Foyé: *Resum d'aviació*, Barcelona, 1933.

Història de l'aviació catalana (1908-1936), Pròleg de Jordi Moners, Barcelona, 1983.

Francesc Roca i Rosell

CAPDEVILA i PUJOL, Marià

(Vic, 1857 – Barcelona, 1905)

«*El hombre no es ya un motor, propiamente hablando, tanto a causa de su poca potencia, como de la escasez y de las crecientes exigencias de la mano de obra*». (1892-93)

Enginyer industrial i llicenciat en Ciències, fou el representant per a Espanya i Portugal del *Permanent Nitrate Committee*, creat a London el 1889, que dirigia la producció —i la distribució— d'aquest adob de Xile, que seria decisiu per a la modernització de les agricultures europees.

Alhora, després d'una estada el 1883 a Montpeller, fou un dels enginyers industrials que contribuí a la naixent enologia catalana, abans i després de la crisi de la fil·loxera. Treballà en paral·lel a les propostes de vinificació d'altres enginyers, com Lluís Justo i Villanueva, Josep Alcover, o Guillem J. de Guillén. El seu punt de partida era els coneixements bioquímics: «*química y fisiologia aplicadas a la agricultura*».

Però, a més dels aspectes fisico-químics de les produccions agràries, indagà sobre costos, preus, mercats, competència, acords, crèdits, comerç exterior. Tot i així, situà com a principal inversió per la modernització de l'agricultura —i, seguint l'exemple de Bèlgica,

on passà dos cursos (1883-85) amb una beca de la Diputació de Barcelona— la creació d'estacions agronòmiques, o laboratoris agrícoles.

Reuní una llarga sèrie d'articles publicats a les revistes tècniques *La Gaceta industrial* a un llibre que titulà *Agricultura científica*. Científic era sinònim de creixement econòmic, satisfacció de necessitats, reducció de costos personals, benestar. Féu, també, un altre recull d'articles —de la revista *Industria e Invenciones*— on presentava les diverses aplicacions de les màquines de vapor a les produccions agràries: «*debido a las nuevas condiciones económicas, la agricultura, como toda otra explotación industrial, se ve progresivamente conducida y arrastrada a hacer más y más uso del vapor*» (Barcelona, 1892-93). Una raó és que «*el cultivo al vapor permite hacer frente al aumento de precio que cada día va adquiriendo la mano de obra*» (*id*.). Detallà la difusió del vapor en l'agricultura partint de Gran Bretanya al continent europeu, i fent el salt a les altres àrees dinàmiques del món. Així, per exemple, «*en Cuba, gracias al empleo del vapor, han aumentado los rendimientos más de un tercio en varias plantaciones*».

Bibliografia de:

Agricultura científica. Organización e instalación de las Estaciones agronómicas españolas, Barcelona, 1890.

Cultivo al vapor, Barcelona, 1892-93.

Amb Louis Grandeau: *Lo nitrat de soda en agricultura. Edició especial para Espanya per l'enginyer Marià Capdevila y Pujol*, Barcelona, 1895.

Para la exportación de nuestros vinos, Barcelona, 1897.

Emprego do nitrato de sodio nas diversas culturas, Lisboa, 1898.

Exposición Universal de Paris de 1900, Barcelona, s.d.

Francesc Roca i Rosell

CAPMANY de MONTPALAU i SURÍS, Antoni de

(Barcelona, 1742 – Cádiz, 1813)

«¿Qué instrucción sacaría el Público de saber la ascendencia, por ejemplo, de los Reyes de España y de Francia, si le faltase la noticia del origen, posesiones, gobierno, población, rentas, fuerzas de mar y tierra de estas monarquías?». (1786)

Fou, successivament, oficial de l'exèrcit, responsable del pla de noves poblacions per a la colonització de Sierra Morena, i analista de la situació política de l'Europa contemporània. Sempre amb una forta implicació en els afers públics. Amb un peu a Catalunya (com a home de la Reial Junta de Comerç de Barcelona) i un altre peu a Madrid-Sevilla-Cádiz. I, en paral·lel, i com altres intel·lectuals de la Il·lustració, amb una certa dedicació a temes lingüístics.

La seva primera obra important és una valoració positiva de les empreses familiars i dels gremis, fins i tot en un marc econòmic

liberal. És *Discurso económico-político en defensa del trabajo mecánico de los menestrales y de la influencia de los gremios en las costumbres populares, conservación de las artes y honor de los artesanos* (Madrid, 1778. Nova edició, 1986).

A partir de 1777, i per encàrrec de la Junta de Comerç de Barcelona, va començar a treballar en un camp nou: la història econòmica. Amb un objectiu: definir quins eren els vectors del creixement econòmic. La seva conclusió fou que el creixement és resultat de dos grans factors: el comerç internacional (basat en avenços en la navegació) que arrossega les indústries locals i una organització jurídico-política amb agents autònoms. El principal resultat d'aquest treball fou *Memorias históricas sobre la marina, comercio y artes de la antigua ciudad de Barcelona* (Madrid, 4 vols., 1779-1792; Noves edicions a partir de 1964).

Però mentre s'anaven editant les *Memorias*, publicà treballs col·laterals com *Antiguos tratados de paces y alianzas entre algunos reyes de Aragón y diferentes principes infieles de Asia y África, desde el siglo XIII hasta el XV* (Madrid, 1786; Nova edició, València, 1974). O una acurada edició bilingüe de *Llibre de Consulat de Mar titulada Código de las costumbres marítimas de Barcelona, hasta aquí vulgarmente llamado Libro del Consulado. Nuevamente traducido al castellano con el texto lemosín restituído a su original integridad y pureza* (Madrid, 1791).

D'altra banda, estudià la situació política i econòmica d'Europa. Ho féu en dos plans diferents: l'acadèmic i el de l'agitació. Així, en el primer pla, confegiria una *Descripción política de las soberanías de Europa. Contiene un estado geográfico, histórico y económico de todos los imperios, reynos, repúblicas y demás estados soberanos que existen actualmente en esta parte del mundo* (Madrid, 1786).

En el pla de l'agitació, va escriure un pamflet destinat a tenir un èxit extraordinari *Centinela contra franceses* (Manresa, 1808. Altres edicions). Se'n feren diverses traduccions i, per exemple, dues edicions als Estats Units: *The anti-Galican sentinel* (New York, 1809 i Filadelfia, 1810). Un dels punts d'interès d'aquest pamflet rau en la crítica a l'organització departamental francesa.

Després de la seva mort, alguns dels seus llibres s'han reeditat, i, fins i tot s'han publicat texts que no s'havien editat. És el cas d'un llibre sobre el sistema parlamentari de la Confederació catalano-aragonesa: *Práctica y estilo de celebrar Cortes en el Reino de Aragón, Principado de Cataluña y Reino de Valencia* (Madrid, 1821; Nova edició, Barcelona, 2007).

Bibliografia de:

Esmentada al llarg de l'article.

Bibliografia sobre:

Balaguer, Víctor: *Don Antonio de Capmany y de Montpalau*, Barcelona, 1857.

Chiareno, Osvaldo: *Economistas españoles del siglo XVIII,* Genova, 1962.

Ideari d'Antoni de Capmany, A cura de Emili Giralt, Barcelona, 1965.

Serra, Eva i Fontana, Josep: «Estudio introductorio» a *Práctica y estilo de celebrar Cortes*, Barcelona, 2008.

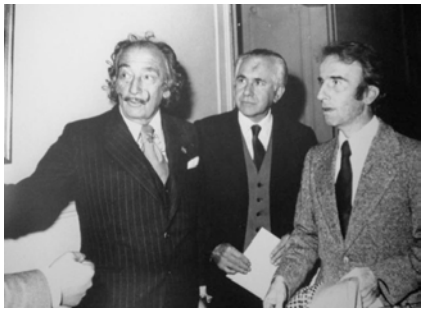
Francesc Roca i Rosell

CARABÉN i RIBÓ, Armand

(Barcelona, 1931 – Seva, 2001)

«La lluita entre agricultors i fabricants als anys seixanta (...) va reproduir la vella controvèrsia proteccionisme-lliurecanvisme, si bé, aquesta vegada, amb els papers canviats, donat que els lliurecanvistes eren ara els industrials catalans». (1994)

Antic alumne de la *Deutsche Schule* de Barcelona, amb estudis (interromputs) d'Enginyeria Industrial a la (futura) Universitat Politècnica de Barcelona, una Llicenciatura en Dret a la Universitat de Barcelona (1957) i —becat per Rafael Patxot— una en Economia a la Université de Genève (1960), els seus mestres acadèmics foren: a Barcelona, Joan Sardà, Lluc Beltran, Fabià Estapé, Ramon Trias Fargas, i, a Genève, Wilhelm Röpke, Jacques L'Huillier, i altres.

Carabén, amb Salvador Dalí, a la Masia del F.C. Barcelona (1974).

Integrat, amb Manuel Ortínez i Joaquim Maluquer i Sostres, al renovat SECEA (*Servicio de Comercio Exterior Algodonero*) instal·lat a la Casa del Cotó de Barcelona, debutà, com a analista econòmic, amb un llibre de la col·lecció «Temas Españoles» que editava el BOE: *Industria textil algodonera* (Madrid, 1964). Basant-se en els estudis de Jaume Vicens Vives, Guillem Graell, Pau Romeva, Lluc Beltran, les seves conclusions capgiraven alguns dels tòpics més difosos sobre la indústria catalana: «*la protección* [a la producció de cotó al Sud d'Espanya] *ejerce efectos muy perjudiciales para el desarrollo industrial*». L'encariment dels teixits de cotó, motivat per l'alt preu —i la baixa qualitat— del cotó en floca espanyol, «*incide negativamente en el nivel de vida de la población española*». Alhora, però, explicava que la industrialització del Tercer Món —que es manifestava amb «*el consumo mundial de algodón se ha triplicado desde 1920*»— repercutia negativament sobre les velles indústries tèxtils europees (inclosa, és clar, la catalana, que, a Europa, era al 4rt. lloc).

Aquest estudi de 1964 es pot connectar amb la tesi doctoral de 1972 de Maluquer i Sostres. La idea central és que la protecció estatal espanyola a certs sectors (com ara el de les plantes del cotó) i a un feble mercat interior era negativa per a la indústria catalana, que, històricament, havia estat exportadora.

Amb Emilio Fontela (que havia conegut a Genève), i motivat per la crisi energètica dels anys 1970, treballarà, també, en temes de prospectiva. Tant si són globals (com a *Estudio de prospectiva sobre la situación energética mundial a medio y largo plazo*, Madrid, 1979), com si són regionals (a *Un futuro para la economia española*, Barcelona, 1978, o a *Tendencias del comercio en el Mediterráneo Occidental y estrategias de transporte entre el Sur de Europa y el Magreb en el horizonte 2000*, 1994), o microeconòmics (a *El futuro económico de las comarcas de Tarragona*, Barcelona, 1982). Abans, havia fet dos viatges comercials a l'Àfrica

—d'Algèria a Sudàfrica, passant per Nigèria, Kenya o Costa d'Ivori— que començava a ésser independent, on coneixeria un jove llicenciat en dret amb vocació —també— d'economista, Francesc Sanuy.

Des dels anys seixanta, es dedicà al periodisme econòmic, com —explica a les seves memòries— feren Estapé, Eduard Punset, Maluquer i Sostres, Ernest Lluch o Salvador Condominas. A la premsa diària de Barcelona, però també a revistes especialitzades reinventades com *España económica* (amb Joan Sardà Dexeus), Mirador (d'Amadeu Cuito, Sanuy, Estapé), a l'edició per a Amèrica Llatina de *The Economist* (amb Punset). Sempre, a un pas del periodisme polític. Es dedicà, també, al món de les traduccions i de l'edició.

El 1982, el Departament de Comerç, Consum i Turisme, de la Generalitat de Catalunya, li publicà una breu presentació de l'economia catalana, per a un llibre amb Manuel Ibañez Escofet i Josep M. Ainaud, com a coautors. Editat en 6 llengües, reeditat diverses vegades, *Catalonia,* la seva versió anglesa és a 113 biblioteques, segons *WorldCat Identities.*

Quan publica, amb Jimmy Burns i Manuel Vázquez Montalban, *Barça, la passió d'un poble* (Barcelona, 1989), i, després, *Catalunya és més que un club?* (Barcelona, 1994), el centre dels seus interessos ja no és la indústria del cotó o la prospectiva econòmica, sinó la dinàmica esportiva/econòmica d'un club català de futbol. Aquest nou aspecte ha interessat, per exemple, a una escola de negocis que, el 2009, uns anys després de la seva mort, va organitzar una *Armand Caraben Workshop on Football Economics.*

A l'assaig memorialístic de 1994, hi ha també alguns apunts sobre la seva trajectòria vital, que permeten descobrir —a més de la seva admiració per Josep Pla— el seu pas del neoliberalisme teòric dels professors de la Facultat d'Economia de la Université de Genève al socialisme moderat del partit liderat per Josep Pallach.

Bibliografia de:

Industria textil algodonera, Madrid, 1964.

Amb Emilio Fontela *et al.*: *España en la década de los ochenta. Un estudio de prospectiva económica*, Madrid, 1980.

Amb Manuel Ibañez Escofet i Josep M. Ainaud: *Catalunya,* Barcelona, 1982.

Amb Jimmy Burns i Manuel Vázquez Montalban: *Barça, la passió d'un poble*, Barcelona, 1989.

Catalunya és més que un club?, Barcelona, 1994.

Francesc Roca i Rosell

CARANDELL i MARIMON, Joan

(Barcelona, 1901 – Sant Pere de Ribes, 1988)

«En preguntar un xicot admirador a Rockefeller com era que tenia tants diners, aquest li respongué: «És que noi, jo he tingut la sort de passar per 3 crisis econòmiques»». (1982)

«(...) *en matèria de finances públiques el nostre país ha estat sempre una desgràcia; la manca de visió de conjunt i l'enfosquiment produït per les anomenades caixes especials entorn als Pressupostos Generals de l'Estat han convertit la institució en una pandemònia impossible de manejar».* (1973)

«(...) *nosaltres no ens hem sabut entendre mai, i, a la més petita discussió, ja corríem a Madrid, perquè fossin ells els que decidiran en definitiva».* (1979)

Tot i que no era llicenciat en economia, és definit com a economista. Per exemple, és, segons Wikidata, «*Spanish businessperson, jurist and economist*». De fet, fou membre —i, uns anys, president— de la Societat d'Estudis Econòmics.

Fou també bibliòfil del món dels llibres d'economia. Fins a 1951, mentre era privada, a la Biblioteca Carandell (27.000 volums, 175 revistes) hi treballarien fins a 5-6 documentalistes, que elaborarien 1,5 milions de fitxes i abstractes. I a partir dels seus 65 anys, publicà, com a autor (amb el pseudònim «Llorenç Sant Marc»), 12 títols: novel·les i contes o narracions, en les que ocupen un espai central les economies personals i familiars de catalans i catalanes d'origen i d'adopció.

Format a una micro-empresa familiar prop del Mercat de Santa Caterina, als 13 anys descobrí que la Primera Guerra Mundial generava noves demandes que podien dinamitzar les empreses catalanes —i generar noves tensions en el mercat de treball—. El 1918, sense deixar el món dels negocis, s'inicià en el món acadèmic com a alumne de la nova Escola de Funcionaris de la Mancomunitat de Catalunya, i a la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona. Uns anys més tard, col·laborà, com a comentarista de l'actualitat econòmica, a la premsa diària: a *La Nau, Diario de Barcelona* i *Noticiero Universal*. El 1928 esdevingué secretari general de la Societat d'Estudis Econòmics —creada el 1908 per Guillem Graell— i, el 1931, president d'aquesta Entitat. Aquell mateix any, a Roma, participà —en representació de l'Associació de Comptables de Catalunya—, a un congrés internacional sobre l'Organització Científica del Treball.

Com a president de la Societat d'Estudis Econòmics, el novembre de 1931, féu una conferència sobre l'atur obrer a Barcelona, al Centre Internacional d'Intercanvis que dirigia Joan P. Fàbregas. L'abril de 1932, al Casal Regionalista de Manresa, la conferència *Política tributària de la República*. A finals d'agost, al Centre Republicà Radical de Barcelona, *El problema econòmic i social*, i, a l'Ateneu Republicà Federal, *El problema dels sense feina*. Aquell mateix estiu, participaria, com a secretari general, a les tasques de la Conferència Monetària

Espanyola, ideada per Miquel Vidal i Guardiola i Josep M. Tallada, i inaugurada al Palau de la Generalitat. I en nom de la Societat d'Estudis Econòmics, signaria el Manifest sobre el problema de l'atur forçós promogut per les entitats econòmiques catalanes, i presentat per Felip de Solà Cañizares.

El gener de 1933, al Foment del Treball Nacional, de Barcelona, donà la conferència *La futura intervenció de la Catalunya autònoma en l'economia espanyola*. El mateix any, entrà al Patronat de l'Institut d'Investigacions Econòmiques, que dirigia Josep A. Vandellós, i marxà uns mesos a Argentina, representant el Centre Industrial Cotoner català.

El 1940 disposà de més recursos i molt més espai per a la seva biblioteca (a la seva nova casa de la dreta de Barcelona, al carrer Provença. El 1951, però, l'hagué de traslladar a Reus, a la seva segona residència; el 1960, anà al Comitè Cotoner de la Gran Via de Barcelona (amb lectors com Fabià Estapé); el 1979, la comprà Caixa de Pensions; i el 1981, esdevingué la Biblioteca Carandell del Campus de Bellaterra de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB).

A partir de 1966, amb pseudònim, publicà el que formalment són novel·les i contes, que, molt sovint, són estudis de casos d'empreses (amb èxit, amb fracàs). Els títols dels seus llibres, sovint, tenen un doble significat: literari i econòmic. Així: *Males companyies* (1970), *El Pacte de Lausana* (1979), *La mort del benefactor* (1981), *Fallida fraudulenta* (1982), *Els comptes, clars* (1983). Significativament, de molts d'aquests llibres n'hi ha (a setembre de 2018) una nova edició, ara digital. A La G.a.b.h.i.a., presenta críticament la nova versió de les colònies industrials del XIX. El cap d'una multinacional/colònia explica: «*als obrers* (...) *els nostres científics universitaris —que pagarem bé de debò— els mantindrem sempre en forma, i en franca competició entre ells per assegurar l'adhesió i la fidelitat a l'empresa. I conferències, moltes conferències de conscienciació. I excursions, i molt d'esport* (...) *Sobretot, respectar el seu ego*». (1977)

Bibliografia de:

Temps enrere, Barcelona, 1966.

Males companyies, Barcelona, 1970.

La G.a.b.h.i.a: crònica d'un malson, Barcelona, 1977.

El Pacte de Lausana, Barcelona, 1979.

Fallida fraudulenta, Barcelona, 1982.

Guardo, el confident. El terrorisme a Barcelona, 1917-1922, Barcelona, 1985.

Bibliografia sobre:

Rom, Martí: *Joan Carandell Marimon: la seva època, la seva gent* («Llorenç Sant Marc»).

Sellés i Quintana, Magda: *Una aproximació a la Societat d'Estudis Econòmics*, Pròleg de Francesc Roca, Barcelona, 2002.

Albero, Jordi i Campos, Elisa: *Biblioteca Econòmica Carandell*, Presentació de Jordi Maluquer de Motes, UAB, juny 2017.

Francesc Roca i Rosell

CARBÓ i CARBÓ, Eusebi

(Palamós, 1883 – México, 1958)

«*Autarquia i liberalisme, denominació moderna de conceptes antics* (...) *proteccionisme i lliurecanvisme. Els dos xoquen en la forma però es confonen en el fons*». (1937)

«*En Cataluña —ha dicho Mella— la clase obrera y la burguesía modesta podrían y deberían servir de modelo a los países que nos juzgan mal porque nos desconocen*». (1945)

Eusebi Carbó (al mig) a Amsterdam, al Congrés de la AIT (1925).

És autor d'un assaig (amb farciment d'estadístiques i de gràfics, i bibliografia) sobre les potencialitats de l'economia de l'Estat espanyol: *Reconstrucción de España: sus problemas económicos, políticos y morales* (México, 1945).

Taper, com el seu pare, féu la carrera de magisteri a l'Escola Normal de Girona, i, des de molt aviat, es dedicà a l'ensenyament (començant a La Bisbal, seguint el model de l'*escola moderna* de Ferrer i Guàrdia), al periodisme, i a l'activisme socio-polític, a Barcelona, i a un reguitzell d'altres poblacions. Amb estades freqüents a la Catalunya francesa, a Paris, i des de 1917, a Itàlia. Els seus referents, també des de molt aviat, foren el federalisme de Pi i Margall i les idees econòmiques de Proudhon i de Kropotkin. Com a autor, començà, el 1921, traduint i prologant un llibre d'Errico Malatesta sobre la revolució a Itàlia.

D'agost de 1937 a gener de 1938, va escriure un diari personal d'un viatge oficial a New York i México ideat per Jaume Miravitlles i el Comissariat de Propaganda, de la Generalitat de Catalunya. Aquest text ha estat publicat el 2014 per Josep M. Figueres i Margarita Carbó. Tot i el seu caràcter dispers i fragmentari, a aquest diari íntim, hi ha anàlisis/arguments sobre les realitats econòmiques comparades d'Europa i Estats Units, i sobre les polítiques —diverses, oposades— que semblen lluny de la defensa de la democràcia.

A New York —on el cònsol J. A. Gibernau s'ocupa, inicialment, de la seva estada— descobreix un altre món. Per exemple, que «*el metro de Nova York no s'assembla en res al de Paris. És més espaiós, més còmode, quatre vegades més ràpid i funciona les 24 hores del dia. Els combois són de 10, 15 i fins 20 unitats. A més, són d'una sola classe, com els ferrocarrils. Hi ha els ràpids que salten 10 i 12 estacions* (...)» (New York, 6/12/1937). A més de conèixer, des de dins, les organitzacions anarco-sindicalistes, la *Modern School* i algunes redaccions de la premsa sindical de la ciutat (començant per *Cultura proletària*), viu a casa d'amics i en freqüenta l'entorn. Observa, per exemple, que «*a les cases s'hi està bé. Molt millor i amb més confort, higiene, més comoditats i més luxe que en les habitades a Espanya per metges, advocats, enginyers, petits industrials i comerciants. Són espaioses i hi ha de tot. Calefacció. Bany. Geladora elèctrica. Cuina elèctrica. Una ràdio magnífica. Telèfon. I, en general, el cotxe, que espera a la porta*» (New York, 9/12/1937).

En paral·lel, arriba a vegades a sintetitzar en poques paraules qüestions llargament debatudes. Com, per exemple, la dialèctica protecció/lliurecanvi. Així, podem llegir: «*assisteixo a una discussió apassionada sobre l'autarquia i el liberalisme. Denominació moderna de conceptes antics. El primer és l'expressió del proteccionisme, i el segon —parit per l'Escola de Manchester— és la del lliurecanvisme. Els dos xoquen en la forma, però es confonen en el fons, i en els resultats per als infeliços que no tenen més patrimoni que els seus braços. El proteccionisme els afavoreix com a productors, ja que (...) els asseguren feina i fins i tot salaris elevats. Però els rebenta com a consumidors (...) Amb el lliurecanvisme passa el contrari (...) Els preus s'abarateixen. El consumidor hi surt guanyant (..). però tots els productors en surten perdent (...)*» (Paris, 29/10/1937).

Exiliat el 1939, viurà a México, on escriurà i publicarà *Reconstrucción de España*. Successivament hi analitza els problemes —i les xifres— i les possibilitats de cara al futur de: 1) la producció de la planta del cotó i de la indústria tèxtil cotonera; 2) les potencialitats de les conques carboníferes; 3) els camins oberts i per obrir de la hidroelectricitat; 4) els fertilitzants químics, i els rendiments de certs conreus; 5) la indústria pesquera i les conserveres de peix; 6) la ramaderia i els seus productes; 7) la diversitat de la minero-metal·lúrgia hispànica; 8) les sèries de xifres d'importacions i exportacions, per productes i per països; 9) els canvis en les vies de comunicació i la transformació dels mitjans de transport.

Hi combina la presentació dels grans trets estructurals de l'economia hispànica amb informacions/observacions rellevants, i la formulació de preguntes amb interrogants. Així, per exemple, si als anys 1932-36, a l'Estat espanyol s'importaven, anyalment, entre 30.000 i 32.000 automòbils, la pregunta és: per què no hi ha a Espanya una indústria automobilística relativament important, *«qué factores técnicos o naturales lo impiden?»* (*Reconstrucción* (...), 1945).

A la bibliografia general del final del llibre, inclou, a més dels anuaris estadístics espanyols, els tractats d'Antonio de Miguel i de Manuel Pérez Urruti sobre el potencial econòmic d'Espanya, i *La nueva edad heroica*, de Lluís de Zulueta.

Les conclusions d'aquest assaig polític-econòmic de 1945 es presenten de formes diverses. Una, a la pàgina 304, és: «*El arte. La investigación científica. Todos los deleites del saber y de la belleza. Y —simultáneamente— el pan, los zapatos, la vivienda*» (*id.*).

Bibliografia de:

Errico Malatesta: La revolución en Italia, Córdoba, 1921.

Amb Antònia Fontanillas Borras: *En la línia recta*, Barcelona, 1930.

Reconstrucción de España. Sus problemas económicos, políticos y Morales, México, 1945.

Bibliografia sobre:

Vida i militància. Un anarquista al servei de la Generalitat de Catalunya, Valls, 2014.

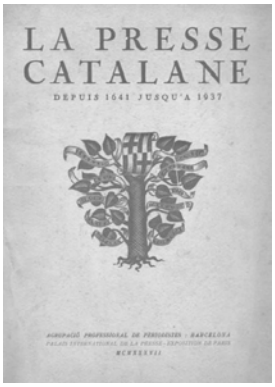
Francesc Roca i Rosell

CARBONELL i TORTÒS, Francesc

(? , 1890 – Barcelona, 1955)

«500 revues techniques en 1920, 700 ou peut-être 800, neuf années après». (1929)

«Examinando las cifras recopiladas y ante la pérdida o el estancamiento en que se encuentra nuestra exportación (...)». (1959)

Va dedicar un dels seus llibres a l'«amic i mestre» Rafael Vehils. Paral·lelament, a la feina en temes de comerç internacional, i, en especial, a l'estudi de les economies dels Estats Units i les Amèriques (i de Filipines), des de l'Institut d'Economia Americana —Casa de Amèrica i les revistes *Mercurio* (1901-1938) i *Los Estados Unidos* (1919-1923), treballà en l'àmbit de les revistes tècniques. Un espai que, com succeïa amb el món de les fires i els congressos, tenia una forta relació amb els sectors més dinàmics de l'activitat econòmica.

El 1919 (i fins 1923) fou director dels 53 números de la revista mensual *Los Estados Unidos*. Una revista editada en dues llengües (castellà i anglès) a Barcelona-NewYork-Chicago, amb un subtítol: *Revista destinada al fomento de toda clase de relaciones entre España y Estados Unidos.* Bona part dels articles foren autopresentacions d'administracions i corporacions nord-americanes, i també d'administracions catalanes. Hi col·laboraren, entre altres: Bartomeu Amengual, Frederic Rahola, Manuel Pugès, Manuel Escudé Bartolí, J. Cañellas Nicolau.

Ell 1929 fou un dels co-organitzadors del *V Congrés International de la Presse Technique* que es celebrà a Barcelona, i va participar als següents: el 1930, al *VIè,* a Bruxelles-Antwerpen-Liège; el 1933, al *VIIè*, a Wien-Budapest; i el 1935, al *VIIIè*, a Warszawa-Berlin. S'interessà per quantificar la premsa: el nombre de capçaleres, la seva evolució (en plena Depressió), la seva distribució per sectors d'activitat econòmica, per Estats, i per regions econòmiques. De les 648 capçaleres de l'Estat espanyol identificades el 1929, 241 eren catalanes (203, del Principat), 251 eren castellanes (amb Madrid), 44 andaluses, 28 basques, 7 gallegues. El pes tècnic de la capital política seria, doncs, important. Tot i així, la major part de les ponències al Congrés internacional de 1929 eren catalanes. D'autors com Josep M. Rabassó Puiggrós (director de la revista *Automóvil comercio*), Teodor Colomina (*Electricidad, mecànica y fundición*), Martí Carrió (*La piel y sus industrias*), Joaquim Freixes Saurí (*Arte y cinematografia*), Frederic Montagud (*Molineria y panaderia*), Joan L. Taltavull (*Mercurio*), Rafael Garriga (*El progreso fotográfico*).

El 1937, amb Rafael Bori, Joan Torrent i Josep Monfort, van presentar, a Paris, una exposició —amb catàleg— sobre la trajectòria històrica de la premsa produïda a l'àrea catalana, d'ençà 1641, amb el primer periòdic.

En paral·lel, va estudiar les relacions comercials exteriors de l'Estat espanyol i de les Repúbliques d'Amèrica Llatina i Filipines. Amb una atenció especial a una, *Los Estados Unidos*

del Brasil. Si als anys 1930 la crisi mundial sembla reduir el volum del comerç internacional, als anys de la postguerra, i fins 1959, les xifres que recull i elabora són un seriós toc d'atenció.

Alhora, la publicitat inclosa en els seus llibres ens dona pistes (com succeïa a revistes com *Mercurio*, o *Cronica Monfort's*) sobre empreses i sectors exportadors. Per exemple, s'anuncien: *Malvasia Robert* (de Sitges), *Editorial Labor do Brasil, Discos de corcho SA* (de Palamós), o *Bracafé.*

Els autors dels Pròlegs de dos dels seus llibres dels anys 1950 són Pere Gual Villalbí i Fèlix Escalas Chamení.

Bibliografia de:

La statistique de la presse technique de l'Espagne, Corbeil, 1929.

La presse technique d'Amérique, Corbeil, 1930.

Geografia comercial y estadística, 2 vols., Barcelona, 1934.

Los Estados Unidos del Brasil en 1936, Barcelona, 1937.

Amb Joan Torrent, Rafael Bori i Josep Monfort: *La presse catalane depuis 1641 jusqu'à 1937*, Barcelona-Paris, 1937.

El comercio internacional de América y Filipinas de 1939 a 1952 y su relación con España, Madrid, 1953.

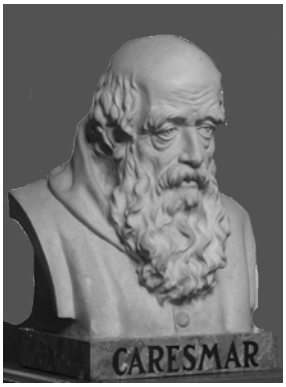
El intercambio de los países americanos y de Filipinas de 1951 a 1959 y su relación con España, Barcelona, 1959.

Francesc Roca i Rosell

CARESMAR i ALEMANY, Jaume

(Igualada, 1717 – Barcelona, 1791)

«No se hallarán las fábricas de indianas y lienzos pintados en Cataluña en el feliz estado a que han llegado, si la piedad de S.M. no hubiera mandado privar la introducción de las telas pintadas de los extranjeros». (1780)

Canonge des de 1742 de l'ordre de Sant Norbert al monestir de Bellpuig de les Avellanes, centre important d'investigació històrica. Expert en la tècnica arxivística i filològica, va col·laborar un any amb Daniel Finestres —també del mateix monestir i germà de Josep—, així com amb l'historiador del monestir de Sant Cugat del Vallès, Josep de Pons, i diversos erudits de l'Acadèmia de Bones Lletres. Va treballar als arxius d'Àger, Sant Cugat del Vallès, Gerri de la Sal i Sant Joan de les Abadesses, i va estar 12 anys a l'Arxiu Capitular de Barcelona, fins que se li va negar l'accés per haver refutat miracles atribuïts a Santa Eulàlia. Fruit de les seves recerques, va publicar monografies erudites

d'història eclesiàstica i d'història dels comtes catalans. Part dels seus materials foren utilitzats per Fèlix Torres Amat a les seves *Memorias para ayudar a formar un Diccionario crítico de los escritores catalanes* (1836), per Pròsper de Bofarull i per Antoni de Capmany a les seves *Memorias històricas sobre la marina, comercio y artes de la antigua ciudad de Barcelona* (1779-1792).

Destaca entre els seus escrits el *Discurso sobre Agricultura, Comercio e Industria* (...) (1780), manuscrit que Ernest Lluch li atribueix, igualment a Joan Mercader i Jaume Carrera Pujal. Dins aquest *Discurso* s'hi pot trobar una actitud industrialista, o un mercantilisme industrialista, tot i que dins el context d'una agricultura en expansió. Per ell el progrés de la indústria estava interrelacionat amb el dinamisme de l'agricultura. El concepte bàsic de Caresmar era l'anomenat Fons Nacional, que era el que mesurava el nivell de desenvolupament econòmic d'un país. Aquest Fons estava composat pels «béns sobrants» que ja no necessitava la població, i eren els que feien créixer «*la força del nervi de l'Estat*».

Així com a Europa l'or i la plata entraven a mesura en què s'anava produint un excés de productes, a Espanya els metalls preciosos entraven —i molt més que a cap altre país— no pel fet de tenir-hi desenvolupades l'agricultura i la indústria, sinó que s'utilitzaven segons ell per a comprar productes de fora. L'abundància d'aquests metalls sense guardar paral·lelisme amb la producció no feia altra cosa que fer pujar els preus a l'interior d'Espanya.

Per ell la desigualtat de fortunes era la base del funcionament de la societat. Calia una entesa que no perjudiqués les classes dominants, i un exemple d'això el constituïa el contracte emfitèutic, que veia com a ideal per a no trencar l'*harmonia social* que s'havia de mantenir amb els propietaris. A més de l'emfiteusi, era convenient per a l'agricultura l'aplicació de noves tècniques, la construcció de canals de navegació, la millora de les xarxes de regadiu i rebaixar les càrregues impositives.

A la *Carta del Dr don Jayme Caresmar* (...) *dirigida al Muy Iltre Sor. D. Manuel de Terán Barón de Linde* (...) (manuscrit publicat amb posterioritat el 1821) sostenia que l'increment de la població era el punt vers el que es dirigien la indústria i el treball dels homes. Per ell, els avenços en l'agricultura, les arts i el comerç determinaven el nivell de subsistència (tenia la idea d'un mínim vital, que podia ésser superat), del que depenia l'increment de la població, tot i que un creixement excessiu dels costos de subsistència podia comprometre el nivell de preus de les manufactures.

S'oposava a la llibertat d'exportació de fruits, perquè podia fer apujar el preu de les subsistències. El creixement demogràfic no tenia per què perjudicar els propietaris de les terres, ja que la institució de l'hereu no permetia el seu fraccionament; les quals, per un altre costat, es podien utilitzar en el contracte voluntari de l'emfiteusi. Els propietaris, per tant, podien quedar afavorits per l'increment demogràfic —existien més braços per a cultivar les terres—, i si hi havia més treball al camp augmentaven els beneficis obtinguts pels propietaris, tot i que admetia que amb més població podia ser que baixés el nivell de vida. A la *Carta* esmentada dirigida al Baró (probablement de data 1775 o posterior), afirmava que uns salaris excessivament elevats significaven que la població era insuficient

per causa de les guerres, expulsions de jueus i moriscos, pestes. Tal com argumentaven els mercantilistes, convenia fer créixer la població i donar-li ocupació, car d'aquesta forma s'elevaria el nivell total de beneficis.

Per a augmentar el *Fons Nacional* era necessari posar en marxa un conjunt de mesures: millorar l'ensenyament i l'aprenentatge industrials, implantar acadèmies de física i de dibuix, fer servir els drets d'entrada per al foment dels productes artesans. Sentia una forta admiració per les lleis prohibitives de Colbert perquè, al seu entendre, havien afavorit els interessos de l'Estat i l'increment de la població sense perjudicar els grans propietaris de terres. El desenvolupament de la fabricació de manufactures havia d'anar acompanyat del lliure comerç amb Amèrica i la penetració dins del mercat interior espanyol.

Segons Ernest Lluch, el *Discurso* de 1780 era un plagi de l'obra *Essai sur la législation et le commerce des grains* (1775), de Jacques Necker —ministre de Lluís XVI i pare de la famosa escriptora Madame de Staël—, especialment en el que es referia a la política de grans, la necessitat d'obtenir «*béns sobrants*», la teoria sobre la població i la determinació dels salaris. El model contingut en el *Discurso* de 1780, per la seva sensibilitat envers la *nova indústria* naixent i el seu interès a potenciar l'ensenyament de les arts industrials, segons Lluch, estava diametralment oposat a la visió exclusivament agrarista de Campomanes.

Bibliografia de:

Carta del Dr. don Jayme Caresmar (...) *dirigida al Muy Iltre Sor. D.Manuel de Terán Barón de Linde* (...). *En la cual se prueba ser Cataluña en lo antiguo más poblada, rica y abundante que hoy.* Biblioteca de Catalunya, manuscrit 339, Periódico Universal de Ciencias y Artes, 1821.

Discurso sobre Agricultura, Comercio y Industria (...). Biblioteca de Catalunya, Fons de la Junta de Comerç, manuscrit 143 bis.

Bibliografia sobre:

Lluch, Ernest: «III. «Jaume Caresmar, el mercantilisme neckerià», dins *El pensament econòmic a Catalunya (1760-1840)*, Els orígens ideològics del proteccionisme i la presa de consciència de la burgesia catalana, p. 127-150, Barcelona, 1973 (2na edició, 2009).

Grau, Ramon i López, Marina: «Caresmar i Alemany, Jaume», dins DDAA: *Ictineu. Diccionari de les ciències de la societat als Països Catalans*, p. 100-102, Barcelona, 1979.

Lluch, Ernest: «Jaume Caresmar i «El discurso sobre la agricultura, comercio e industria del Principado de Cataluña» (1780)», dins *Recerques*, 10, p. 177-181, Barcelona, 1980.

Grau i Fernández, Ramon: «Caresmar i Alemany, Jaume», dins *Diccionari d'Història de Catalunya,* p. 191-192, Barcelona, 1992.

Francesc Artal i Vidal

CARLES TOLRÀ, Emília

(Cabrils, 1848 – Cabrils, 1915)

«*Puso principal empeño en dulcificar la vida del obrero, teniendo siempre la vista fija en el pueblo, ansiosa del benestar de los hijos del trabajo. Convencida de lo necesario que era instruir a las clases populares, edificó grandes escuelas para adultos y para niños*». *(1915)*

Nascuda en el si d'una família benestant de la burgesia catalana, de ben petita es trasllada a Sant Esteve de Castellar, a casa d'uns oncles que des de 1857 tenen una fàbrica dedicada a la producció tèxtil, en base al salt d'aigua del Molí d'en Busquets, amb diversos telers i màquines de filatura.

La bona evolució de l'empresa contribueix a llogar el 1866 el molí bataner de Can Barba, per instal·lar-hi més telers i proporcionant més llocs de treball a molts habitants de la població. El 1877, els diferents establiments de la família, amb 428 telers, moguts per 3 salts d'aigua i 2 màquines de vapor, ocupen uns 700 obrers, d'entre una població que no arriba als 3.000 habitants.

Convertida el 1882 en propietària única de l'empresa, la seva principal preocupació és la de reforçar la producció industrial i la d'introduir millores laborals entre els seus treballadors.

En aquest segon aspecte, el 1899 funda una caixa de retirs i pensions, amb una dotació inicial de 100.000 pessetes, destinada als treballadors de l'empresa, i promou la creació d'una mútua laboral —a la que contribueix econòmicament— per proporcionar assistència mèdica als malalts, i alleugerir el tràngol dels obrers que, mentre estan de baixa, no poden treballar.

Entre el 1905 i el 1906 posa en funcionament una nova fàbrica tèxtil, a Artesa de Segre, i a la vora del canal d'Urgell instal·la una petita central elèctrica per generar l'energia necessària per fer funcionar la fàbrica. Aquesta nova fàbrica està també dotada amb les cases destinades als encarregats, 48 habitatges per als treballadors, economat, escola, i església. Proporciona feina a molta gent de la població, i també a nombrosos nouvinguts, atrets per una oferta de treball segura i una qualitat de vida inusual a l'època.

En base a la seva fe religiosa, i al seu patrimoni, realitza diverses obres cíviques i religioses. A Sant Esteve de Castellar, la construcció d'una nova església parroquial (1892), una escola per a infants (1895), uns safareigs públics (1897), i una nova Casa de la Vila (1902). A Cabrils, la seva vila natal, les escoles que porten el seu nom, i finança la construcció de la capella del Santíssim Sagrament.

El seu exemple serà seguit, entre altres, per una altra decidida empresària tèxtil catalana: Tecla Sala i Miralpeix (Roda de Ter, 1886 – Barcelona, 1973).

Bibliografia sobre:

Carrera Pujal, Jaime: *Espíritu y fuerza de la industria textil catalana*, Fomento de la producción, Barcelona, 1943.

Navas Ortiz, Manuel: *Epigrafia de Castellar i personatges de l'època*, Plaça Vella, núm. 52, p. 49-96, Castellar del Vallès, setembre 2008.

Albertí, Elisenda: *Decidides, set dones contra corrent*, Albertí Editor, p. 61-82, Barcelona, 2017.

Societat Catalana d'Economia: *Panells de dones economistes catalanes*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2021.

Inmaculada Fernández de Retuerto

CARNER i ROMEU, Jaume

(El Vendrell, 1867 – Barcelona, 1934)

«*Toda economía nacional se funda (...) en dos columnas inamovibles, que son: una el Presupuesto estatal y otra el balance del Banco emisor*». (*Extracte del discurs de J. Carner, Debats pressupostaris a Les Corts espanyoles*, Segona República, 1932)

Cursa els seus primers estudis a Barcelona, al col·legi dels Escolapis de Sant Antoni, i de Dret a la Universitat de Barcelona. Combinarà els seus estudis de Dret amb els de comerç i de tenidor de llibres. Obtindrà el títol de la llicenciatura en Dret el 1886 i el de doctorat, a la Universitat de Madrid, el 1889. Començarà a treballar com a passant de Francesc Rius i Taulet, però aviat obrirà el seu despatx professional. A més d'estudiós del dret es mostrarà atret per la política catalana i espanyola. L'any 1899 és nomenat vicepresident del Centre Nacional Català, partit que es fusionarà amb la Unió Regionalista, i formarà part de la Lliga Regionalista de Cambó i Prat de la Riba. Representarà la tendència republicana més a l'esquerra. L'any 1899 publicarà dos articles a *La Veu de Catalunya,* el primer sota el títol de «L'Estat i els Contribuents» i el segon "El concert econòmic". L'any 1901 serà nomenat regidor per l'Ajuntament de Barcelona i el 1906 acabarà formant part d'un nou grup d'esquerres escindit de la Lliga Regionalista, que participarà en la fundació de *El Poble Català*. Els deu anys compresos entre 1906 i 1916, s'inicien amb la participació en la fundació del Centre Nacionalista Republicà, del que serà nomenat president. En aquesta època intervé en el debat dels Pressupostos de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona. Més tard participarà en la fundació de Solidaritat Catalana, formació per la que serà elegit diputat a Corts l'any 1907 fins al 1916, en que perd les eleccions i l'acta de diputat.

Entrarà en una nova etapa (1917-1930) de plena dedicació a l'activitat d'advocat i d'assessor d'empreses. Destacarà com un dels fundadors de la Companyia d'Indústries Agrícoles i publicarà diversos articles i escrits de caràcter general, sobretot en *El Poble Català*. Publicarà també un llibre *Els catalans i el comerç modern* (1918), en què exposarà fins a quin

punt les empreses catalanes i els seu directius, a diferència del cas dels bascos, no tenen encara la capacitat i l'organització adequades per participar amb èxit en un nou comerç mundial, en el que intervenen sobretot grans empreses i organitzacions amb un alt nivell de preparació i capacitat organitzativa dels seus dirigents. «*No basten les qualitats que ens adorne*n» —afirma— «*els catalans som comerciants instintius, modestos i d'instrucció rudimentària*» (1918).

Amb el fet la proclamació de la Segona República Espanyola, l'any 1931 es produirà la seva reelecció com a diputat a Corts per Esquerra Republicana de Catalunya, i quatre anys ben intensos de nova dedicació a la política, amb la seva entrada al govern, quan és un ja prestigiós advocat i té 63 anys d'edat. A petició del propi president Macià, participa primer, a la comissió redactora de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya i acaba acceptant més tard, el 15 de desembre de 1931, el nomenament de ministre d'Hisenda del segon govern de la República, amb l'aquiescència prèvia de Macià. Posarà com a condició, però, la de poder aplicar «a tot preu» el principi de l'equilibri entre ingressos i despeses en els pressupostos al seu càrrec. Com a nou ministre aviat mostrarà que és l'home capaç d'aconseguir la solvència efectiva dels pressupostos de la Segona República. Es manifestarà com un molt bon gestor i s'implicarà directament en l'elaboració dels pressupostos de 1932. Aplicar procediments d'elaboració realistes que evitin haver de recórrer a les «ficcions» pròpies d'altres èpoques. Pretendrà acabar, sobretot, amb situacions heretades, en les que la Hisenda pública es veia forçada a recórrer al Banc de Crèdit Industrial per satisfer els impagaments de deutes pendents. Carles Pi i Sunyer, en una conferència de 1931, afirmarà que «*els pressupostos recentment aprovats són els primers elaborats sense ficcions,* [amb ells serà] *possible saber quin [és] el dèficit real*». Introduirà al llarg del seu mandat —pel cantó dels ingressos— noves figures impositives, com l'impost de luxe i acabarà introduint per primera vegada en el nostre país l'Impost de la renda de les persones físiques. El que pretendrà en tot moment és aconseguir consolidar el crèdit del govern i fer-se respectar pels mitjans financers espanyols. Acabarà aconseguint la col·locació d'un emprèstit de 500 milions de pessetes. S'esforçarà per aconseguir elaborar, per sobre de tot, uns pressupostos que garanteixin el pagament d'interessos dels crèdits concedits per la Banca espanyola (v. Ricardo Calle, 1981). El temps en què es trobarà en condicions reals de dirigir el Ministerio de Hacienda serà només de 14 mesos (del 16 de desembre de 1931 al 19 de febrer de 1933); de fet morirà víctima de càncer el 27 de setembre de 1934.

Serà el seu un període de temps relativament breu en el que aconseguirà, però, resultats importants en tres àrees concretes. En primer lloc, en el vessant pressupostari, en el que farà efectiva una millora real de la gestió i la credibilitat dels comptes públics. En segon lloc, aconseguint un progressiu augment dels ingressos fiscals (la introducció de noves figures tributàries com el ja esmentat Impost de la renda), juntament amb una certa millora en el repartiment de la càrrega tributaria. En tercer lloc, proposant un canvi radical de la política governamental de defensa del tipus de canvi exterior de la pesseta. De fet prendrà aquesta decisió quan fa ben poc que ha estat nomenat nou ministre. A partir del 12 de gener de 1932 decidirà deixar d'intervenir el tipus de canvi exterior de la pesseta. En un article publicat l'any 1933, escrit sota el títol de «La economia de la República», argumentarà sobre l'error

que cometen els qui defensen la tesi que els governs són lliures d'aplicar la política de tipus de canvi o aranzelària que més els convingui. En realitat el que poden fer a cada moment, sosté, tant en l'àmbit aranzelari com en el de la gestió dels tipus de canvi, és el que els acaba imposant la situació existent en el país, tant per l'estat de les estructures productives com pel conjunt de les circumstàncies econòmiques i polítiques (1933, p. 6-7)

Bibliografia de:

«L'Estat i els Contribuents», *La Veu de Catalunya*, 16 de juny 1899.

«El concert econòmic», *La Veu de Catalunya*, 3 de novembre 1899.

«Els catalans i el comerç modern, qualitats que adornen i condicions que manquen als catalans per al comerç modern», Conferències donades en el Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria, 28 de maig, 17 i 25 de juny de 1918.

«La economía de la República», a *Economía española* (revista mensual), núm. 1, 1 enero 1933.

Bibliografia sobre:

Pi-Sunyer, Carles: «Conferència sobre els actuals pressupostos del govern de la Segona República, celebrada en el Centre Autonomista del Comerç i de la Indústria», 1932.

Poblet, Josep M.: *Jaume Carner. Advocat, jurisconsult i ministre de Finances de la II República*, Barcelona, 1977.

Calle Saiz, Ricardo: *La hacienda en la II República española*, (Vol. 1) Cap. III, Apartado 4, «Carner, un ministro de hacienda para la historia», Ministerio de Hacienda, Instituto de Estudios Fiscales Madrid, 1981.

Pérez-Bastardas, Alfred: *La democràcia nacionalista de Catalunya/Jaume Carner*, (recopilació de textos de Jaume Carner), edició a cura de (...), Barcelona, 1984.

Tapia Nieto, Juan: *La II República y la quimera de la peseta: La excepción Carner*, Discurso de Ingreso del Académico Numerario, Electo, de la Real Academia de Ciencias Económicas y Financieras, Barcelona, 1998.

Pere Puig i Bastard

CARNER RIBALTA, Josep

(Balaguer, 1898 – Simi Valley, 1988)

«*Catalonia created sea and mercantile laws (...) the progressive and advanced spirit of Catalonia's laws will be recognized*». (1943)

«(...) *consumer cooperatives and mutuals in Catalonia includes 40% of her population*». (1943)

Mogut durant tota la seva llarga trajectòria vital per l'activisme –i el periodisme– polític, fou també un dels primers sintetitzadors dels trets fonamentals de l'economia catalana. En anglès, i a New York, el 1943. Amb estadístiques i infogrames. La base foren els 12 números de la revista *Free Catalonia* (1942-1945). El text és: *Facts about Catalonia* (New York, 1943).

Primer, una síntesi retrospectiva on destaca el caràcter pioner d'institucions econòmiques catalanes com: 1) al 1232, *the first trade Guild*; 2) al 1257, el Consell de Cent, un *city*

government, que inclou *26 traders, 85 artisans and 9 Guild representatives*; 3) al 1272, a moltes ciutats d'Europa hi ha *Consular agents* dels Consolats de Mar catalans; 4) al segle XIII s'organitza el primer P*ublic mail service* del món; 5) des de 1401 funciona la Taula de Canvi, *first known (central)* Bank.

Després, presenta el PIB/càpita català i el PIB/km^2 català de 1936, en dòlars ($). Per primera vegada, en termes comparatius.

En PIB/càpita: 1er EUA: 3.339 $; 2on Canadà: 2.962 $; 3er Suïssa: 2.730 $; 4rt Anglaterra: 2.392 $; 5è Catalunya: 2.211 $; 6è França: 1.678 $; 7è Dinamarca: 1.609 $; 8è Bèlgica: 1.339 $; 9è Noruega: 1.319 $; 10è Espanya (amb Catalunya): 1.289 $; 11è Alemanya: 1.243 $; 12è Argentina: 1.200 $; 13è Espanya (sense Catalunya): 1.141 $; 14è Àustria: 823 $.

Pel que fa al PIB/km^2: 1er Anglaterra: 440.300 $; 2on Bèlgica: 351.280 $; 3er Suïssa: 270.970 $; 4rt Catalunya: 192.860 $; 5è Alemanya: 176.970 $; 6è Dinamarca: 138.590; 7è França: 127.960 $; 8è Japó: 109.610 $; 9è Itàlia: 91.360 $; 10è Àustria: 66.730 $; 11è Espanya (amb Catalunya): 61.070 $; 12è EUA: 52.400 $; 13è Espanya (sense Catalunya): 52.240 $; 14è Portugal: 42.780 $.

Macro-magnituds a banda, després de repassar els 11 sectors en que divideix l'economia catalana de 1936, n'assaja una definició. Partint de la idea de que el 40% de la població és membre d'una cooperativa i/o d'una mútua, i que les caixes d'estalvi (i no els bancs) són les principals institucions financeres. El capitalisme clàssic no és, doncs, completament dominant. Tampoc el socialisme municipal i/o d'Estat.

Després de 1939, la situació es complica, però anota els efectes positius per a les economies americanes de la feina dels tècnics que són exiliats polítics catalans. En concret, parla de: 1) els *Textile engineers from Sabadell and Terrassa*; 2) els *Wine tasters and enologistes from Tarragona*; i 3) els *Mineralogists from Sallent and Cardona*.

El seu ofici, però, és la indústria cinematogràfica. De fet, al 1934 havia publicat un seminal manual tècnic: *Com es fa un film*. I tenia l'encàrrec de Presidència de la Generalitat de donar impuls des del sector públic català a la producció cinematogràfica. Cridat a Hollywood, on treballava per a la Paramount, dirigí el Comitè de Cinema creat el 1932, que produiria documentals com: *La collita de l'avellana*, *La nostra indústria surera*, o *El moviment demogràfic a Catalunya* (amb guió de J. A. Vandellós).

Des de molt aviat s'interessà també pels mecanismes —i els detalls— del que va definir com l'obra dels *catalans en la descoberta i colonització de Califòrnia*. Partint del coneixement de l'actuació del primer governador d'aquest Estat: Gaspar de Portolà.

El web IMDb el defineix així: «*Josep Carner-Ribalta is a Catalan poet, novelist, playwright, scriptwriter, filmmaker, publicist, translator, journalist, historian, painter and political activist*». Hi manca «*economist*».

Bibliografia de:

La Catalogne rebelle, Paris, 1927.

Com es fa un film, Barcelona, 1934.

Facts about Catalonia, New York, 1943.

The case of Catalonia (Amb Josep M. Fontanals i Joan Ventura Sureda), New York, 1945.

Els catalans en la descoberta i colonització de Califòrnia, México, 1947.

De Balaguer a Nova Yok, passant per Moscou i Prats de Molló, Paris, 1972.

The Catalan nation and his people, Houston, 1995.

Bibliografia sobre:

Esteve, Eva: «Perfil biogràfic i ideològic», a J.Carner-Ribalta: *Anecdotari de la Revolució*, Lleida, 1999.

Roca, Francesc: «Un model americà per a la societat catalana», a *Teories de Catalunya*, Barcelona, 2000.

Roca, Francesc: «Una economia de cine», *L'econòmic*, 7 i 14/3/2015.

Carner, George: *Josep Carner-Ribalta*,. Lleida, 2017.

Canosa, Francesc: «Josep Carner-Ribalta, flashback real d'una vida de pel·lícula», *La mira*, 5/10/2020.

Francesc Roca i Rosell

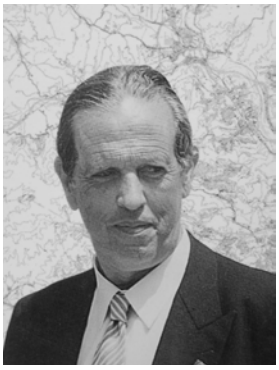
CARREÑO PIERA, Lluís

(Barcelona, 1933 – Barcelona, 1996)

«*El conjunto de ponencias que se presentará a lo largo de las Jornadas ofrece el interés del carácter inter-disciplinario de los distintos enfoques y de la diversidad institucional de los casos analizados. Desde esta perspectiva, la temática abordada tiene plena actualidad y, sin duda, las aportaciones que aquí se realicen serán obligado punto de referencia de los estudiosos en el futuro. A ello contribuyen una diversidad de factores, entre los que destacan el rigor metodológico de las aportaciones y la perspectiva diacrónica desde la que se realiza el análisis del presente, y la naturaleza misma de los fenómenos de organización territorial de dimensión más estructural que coyuntural.*

Las resistencias institucionales a introducir los cambios de organización territorial que exigen las nuevas circunstancias económicas, sociales y político-administrativas, constituyen el telón de fondo de la reflexión a realizar. Quedará pendiente, sin embargo, un abordaje sistemático de las relaciones entre estructuras organizativas territoriales y estructurales de poder, lo cual no es óbice para que sea posible encontrar en las ponencias a debatir sugerencias para futuras investigaciones que privilegien este enfoque».

De petit viurà en una casa situada a la Diagonal, en l'ambient d'una família culta i de prestigi. Rebrà l'ensenyament primari al Col·legi Alemany i cursa el Batxillerat al Col·legi dels germans maristes. Comença un any d'estudis de Medicina, seguint les preferències

del seu pare, abans de matricular-se a la Facultat de Dret, uns estudis que tampoc l'acabaran de convèncer. Després d'intentar entrar a la carrera diplomàtica, optarà per la sociologia, disciplina que finalment esdevindrà la seva vocació. Entre 1954 i 1960 cursa la Llicenciatura en Ciències Polítiques i Econòmiques a la Universidad de Madrid, especialitat de Polítiques, i cursos del doctorat. Obté finalment una beca del Ministerio de Asuntos Exteriores i de l'*Akademisches Austauschdienst* d'Alemanya, que el portarà a estudiar sociologia a la Universitat de Köln amb el professor René König (1960-1961). Després d'aquests anys torna a Barcelona, on coincidirà amb Salvador Giner, José Arévalo i Carlos Moya. S'inicia en el camp dels estudis socials i de la planificació del territori. Dirigirà aviat un estudi sobre l'Ensenyament a CEDEC per encàrrec de l'Ajuntament de Barcelona. Començarà a treballar a temps parcial, a partir de 1962 i fins 1968, pel *Gabinet Tècnic del Departament de Programació* de l'Ajuntament barceloní. El mes d'octubre d'aquell any, serà nomenat professor encarregat del *Curs de Sociologia i Habitatge* (Sociologia Urbana), a la Escola Tècnica Superior d'Arquitectura, de la Universitat Politècnica de Catalunya. Serà acomiadat del seu lloc de professor el març de 1966, per haver donat suport al moviment *Per una Universitat Democràtica* i haver participat en la reunió del Convent dels Caputxins organitzada pel Sindicat Democràtic d'Estudiants. Als anys 1963-1965 formarà part de l'*Equip Director de la Revisió del Pla Comarcal* (Llei 1953), de la Comissió d'Urbanisme. L'any 1968 comença a participar, en qualitat de promotor, en el procés de creació de la *Comissió Mixta de Coordinació Estadística* (CMCE), entitat que s'acabarà transformant en el futur *Consorci d'Informació i Documentació de Catalunya* (CIDC). En la seva qualitat de secretari executiu dirigirà ambdues organitzacions. Actuarà conscient en tot moment de que caldrà disposar d'unes bases d'informació de qualitat, d'estudis assequibles i de les millors tecnologies a l'abast en l'àmbit de la informació estadística. Treballarà amb plena convicció de que la constitució d'un espai obert i compartit d'informació resulta indispensable en una societat en fort procés de canvi. Convençut de que el CIDC acabaria esdevenint el nucli del futur Institut d'Estadística de Catalunya. L'any 1983 es signarà l'acord d'incorporació del CIDC a la Generalitat. No serà però fins al 1989, quan feia gairebé 6 anys que ja no n'era el secretari executiu, que el CIDC es transformarà en l'Institut d'Estadística de Catalunya. Des de maig de 1983 fins a juliol de 1987, emprèn la tasca d'impulsar la presència internacional de la Corporació Metropolitana de Barcelona (CMB), en qualitat d'assessor de la presidència. Aconseguirà que aquesta Entitat acabi essent reconeguda per les principals organitzacions de cooperació internacional i que acabi estant present en alguns dels fòrums més acreditats de les grans ciutats del món. L'alcalde Pasqual Maragall havia vist en ell l'home indicat amb l'experiència i capacitats necessàries per a desenvolupar la tasca de situar la CMB en les reunions i plataformes dels representants de les conurbacions més grans del món desenvolupat. La CMB passarà a ser, ben aviat, membre rellevant de diversos organismes internacionals, com la IULA (International Union of Local Authorities) i la Federació Mundial de Grans

Ciutats. Amb la seva intervenció, es va aconseguir organitzar la *Conferència de Barcelona sobre grans ciutats*, així com el Seminari Internacional de la Newstowns Association (1985). Actuaria també de manera destacada com a coordinador del Grup de Treball Espanyol encarregat de l'organització de la *Conferència de les Nacions Unides sobre la Població i Futur Urbà* que se celebraria a mitjan 1986. També participaria, el mateix any, en l'organització de la *Conferència sobre Fiscalitat i Valoració Urbana* del Lincoln Institute. Entre 1987 i 1989, un cop finalitzada ja la seva etapa a la CMB, serà nomenat director de Relacions Institucionals del Port Autònom de Barcelona, amb funcions d'assessorament de la presidència. Tindrà al seu càrrec la organització del *II Congrés Internacional de Ciutats i Ports* que ajudarà a millorar la comprensió mútua entre els defensors dels diferents plantejaments pel que fa a la remodelació de les velles àrees portuàries. Es mostrarà un clar defensor, en tot moment, dels projectes de renovació del Port Vell i un entusiasta defensor de l'obertura del port a la ciutat de Barcelona. Per fi, des dels inicis de 1990 fins a la seva jubilació, a finals de l'any 1993, tornarà a prestar serveis a l'Ajuntament de Barcelona, com a director de Relacions Econòmiques Internacionals. Com assenyalaren alguns dels seus més antics col·laboradors, no fou en cap sentit un personatge dispers. Sabia el que volia. Fent ús d'una certa elegància i ironia personal —«a vegades anant de puntetes» i amb discreció—, es mostrarà sempre disposat a obrir nous fronts i a endegar nous projectes, mostrant ben clarament ésser una persona avançada al seu temps.

Bibliografia de:

Amb R. Nuñez de las Cuevas: *Considerations about the coordinated development of geographical reference Systems*, CMCE, Barcelona, 1971.

Sistemática de información urbanística, Amb la col·laboració de José M. Vegara, Isidro Canals i Santiago Ponseti, CMCE, Barcelona, 1972.

Orientaciones básicas de una política de información y documentación para la ordenación del territorio y el análisis económico regional, Banco Urquijo, Servicio de Estudios/Comisión Mixta de Coordinación Estadística, Reunión General de Servicios de Estudios Económicos (1ª ed.: 1973: Madrid), CIDC, Barcelona, 1973.

Centralización y descentralización estadísticas: el paradigma de la República Federal Alemana, CIDC, Barcelona, 1978.

Amb Lluís Capellades: *Bases de datos para el transporte: el archivo de movilidad obligada de la subregión de Barcelona*, CIDC, Barcelona, 1978.

Review on data protection and privacy present and picture trends, CIDC, Barcelona, 1979.

Bibliografia sobre:

Baiget, Tomás: *Consorcio de Información y Documentación de Cataluña* (Una institución fundamental....), CRODOC, Cronologia de la Documentación Española, 1997.

Clusa, Joaquim i Nel·lo, Oriol: *Lluís Carreño i Piera (1933-1996)*, Ajuntament de Barcelona, Associació de Ciència Regional, SCOT, Barcelona, 1999.

Pere Puig i Bastard

CARRERA PUJAL, Jaume

(Centelles, 1895 – Barcelona, 1961)

«*El liberalisme, la democràcia i les* [seves] *institucions, travessen moments de depressió arreu del món. Hom veu sovint com les empreses acudeixen als Governs o Parlaments en demanda de protecció aranzelària i d'ajut financer. Aquesta actitud (...) fa difícil la defensa del vell liberalisme econòmic*». (1935)

«*La historia económica de Cataluña se centra esencialmente en la cuestión arancelaria, que influye en todas las demás. La necesidad ineludible de proteger la producción, no quedaba circunscrita a la de carácter industrial, (…) ni afectaba tan sólo a los catalanes, sino a todos los españoles*». (1961)

Esdevindrà al llarg de la seva vida un historiador i periodista professional conegut, autor tant d'obres d'assaig com de temes d'història econòmica i política.

Exercirà en una primera etapa com a redactor de *El Poble català* i *La Veu de Catalunya* (1914-1936) i col·laborador de la revista *Economia i Finances*. Dirigirà Cataluña Marítima i les publicacions de la Cambra de Comerç i Navegació. Una obra important, enterament escrita en català, d'aquest primera etapa, portarà el titol de *Per un ordre polític i econòmic Democracia o dictadura? Economía individual o corporativa?* (1935). En ella l'autor planteja, en deu capítols, una interpretació dels grans canvis econòmics i socials que han tingut lloc del segle XVII fins a la dècada dels anys 1930, i el seu impacte sobre la política i l'economia d'aquesta darrera dècada. Una dècada que es caracteritzarà —segons l'autor— pel doble fet del «*declinar del liberalisme econòmic*» i «*la desnaturalització de la democràcia*». El liberalisme ja no es manté viu —afirmarà— «*(...) ni tan sols en països i governs d'una tradició liberal més estricta*». En un segon llibre, que publicarà després de la guerra 1936-1939, escrit aquest cop en castellà, sota el titol *La evolución de las ideas y las luchas sociales* (1940), reprendrà el mateix tema anterior, oferint una visió particularment explícita dels efectes negatius de la lluita de classes i una visió més crítica encara del liberalisme, tant en els aspectes econòmic com politic.

En una segona etapa de plena dedicació a la recerca històrica, mereixen atenció dues de les seves obres potser més ambicioses: *Historia política y económica de Cataluña. Siglos XVI al XVII (1946-1947)* (Vol. I a V) i *La economía de Cataluña del siglo XIX* (de fet la seva obra pòstuma, publicada l'any 1961), dos treballs meritoris i extensos, fruit del seu treball de recerca persistent en arxius i altres fons d'informació sovint poc explorats. Els resultats finals, sempre importants, en alguns aspectes resulten, a vegades, desiguals pel que fa al grau d'acabament final d'alguns textos.

La valoració del conjunt de la seva extensa obra històrica, en determinats aspectes ben important, ha vingut plantejant un cert debat. Perpiñà Grau afirmarà que el seu treball és

el propi d'un historiador minuciós, que ha decidit emprar una metodologia essencialment cronològica i de transcripció de textos. Altres autors, com Ramon Grau Fernández (1979), destacaran l'existència de condicionaments ideològics no prou ben resolts. Altres autors, com Francesc Roca (1994), l'acusaran de fer uns extensos «*estats de la qüestió, farcits d'informació i citacions llargues*» i d'entretenir-se excessivament en les reaccions socials. Un historiador igualadí important, però, com Jaume Mercader, afirmarà finalment que «*els treballs de Carrera Pujal (...) han acabat essent la pedrera forçosa a la que hem hagut d'anar a raure tots els historiadors que hem vingut després d'ell*». Al lector del conjunt de la seva obra, no essent historiador professional, li impresionarà el conjunt del seu contingut. Una gran quantitat de fets i de notícies se li presentaran, a vegades, merament encadenats o juxtaposats, tot seguint la ja esmentada metodologia cronològica. Aquest fet no sempre l'ajudaran —cal dir-ho— en el desitjable procés de comprensió d'uns continguts tan sovint debatuts.

Bibliografia de:

Per un ordre polític i econòmic (Democràcia o dictadura? Economia individual o corporativa?), Pròleg de Bartomeu Amengual, secretari de la Cambra Oficial de Comerç i Navegació, Barcelona, 1935.

La evolución de las ideas y las luchas sociales, (Pròlogo del profesor Pedro Gual Villalbí), Barcelona, 1940.

Espíritu y fuerza de la industria textil catalana, Fomento de la Producción, Barcelona, 1943.

*Historia y política económica de Cataluña. Siglos XVI al XVII*I (Vol. I a V), Barcelona, 1946-47.

La economia de Catalunya en el siglo XIX. Vol. I, *La cuestión arancelaria*; Vol. II, *Agricultura, Artesanía e Industria*; Vol. III, *Comercio, moneda, banca, bolsa y tributos*; Vol. IV, *Marina mecante, puertos, carreteras y ferrocarriles*, Barcelona, 1961.

Bibliografia sobre:

Gual Villalbí, Pere: Pròleg a l'obra de Carrera Pujal, Jaime: *La evolución de las ideas y las luchas sociales*, p. 9 a 18, Barcelona, 1940.

Roca, Francesc: El pensament econòmic català 1900-1970, Vol.I, p. 142-145, Jaume Carrera i Pujal, Edicions Universitat de Barcelona, 1961.

Grau i Fernández, Ramón: «Carrera i Pujal, Jaume» a *Ictineu*. *Diccionari de les Ciències de la Societat als Països Catalans (Segles XVIII-XX)*, p. 102-103, a cura de Francesc Artal i altres, Barcelona, 1979.

Pere Puig i Bastard

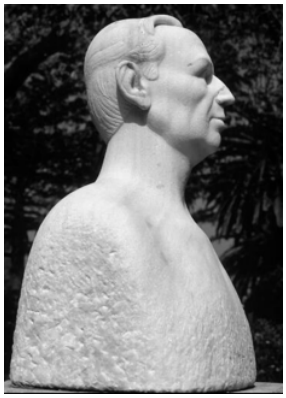
CARRERAS CANDI, Francesc

(Barcelona, 1862 – Barcelona, 1937)

«(...) *en 1538 se comptaven a les Drassanes de Barcelona 32 galeres, entre finides i en construcció, treballant-hi nit i dia 2.000 obrers*». (1913)

«(...) *en la Edat Moderna, d'una part les guerres, i d'altra part la magnificència de la Cort de Madrid i lo gran nombre de paràsits que viuen arrapats a l'erari públic originaven una inacabable necessitat de diner*». (1913)

«(...) *la situació geogràfica de Barcelona no justifica son creixement e importància*». (1918)

Llicenciat en Dret (1882) a la Universitat de Barcelona, secretari (1888) de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques, professor de l'Ateneu Enciclopèdic Popular i dels Estudis Universitaris Catalans, la seva obra investigadora és molt àmplia, car abasta: 1) un llarg període (des de la proto-història al present), 2) molts camps de recerca (i dirigeix una voluminosa *Geografia general de Catalunya*), 3) l'espai català (i l'Imperi comercial català), les relacions comercials amb la Mediterrània Nord-Oriental, el País Basc-Navarrés, el País Valencià.

Tot i que, en la seva obra, els fets político-militars-eclesiàstics són al primer pla, cal tenir en compte les notes sobre els vessants econòmics de molts d'aquests fets, i el pes de l'economia en les obres generals que dirigeix. Estudia des dels llunyans en el temps *Orígens de l'emfiteusi en lo territori de Barcelona* (1910) o *Les Drassanes barcelonines. Sos inventaris i restauració* (1928), fins al present i el possible futur de *Nuestra exportación a Oriente* (1911), o de *La Via Laietana substituint els carrers de la Barcelona Mitgeval* (1913), passant per *Estudios postales* (1908) o *L'Ajama dels jueus de Tortosa* (1928).

A la conferència sobre la realitat i les possibilitats de les exportacions catalanes als països de la Mediterrània Nord-Oriental, repassa les xifres per productes i per Estats. Les conserves, els teixits de cotó, llana, seda, els estampats, els brodats, els sacs, les xarxes, les cordes, el paper, les planxes de suro, les armes. Dels mercats dels països importadors del Proper Orient en presenta detalls que poden ésser útils a les empreses catalanes. Per exemple, explica que hi ha, a «*Odessa, algunos catalanes establecidos con oficios manuales*» amb qui es pot contactar. I reprèn el projecte de 1910 del cònsol Marià Fàbregas per establir dues línies de navegació entre els ports de Barcelona i El Pireu.

És el director dels 6 volums de la *Geografia general de Catalunya*. El primer volum és el dedicat al conjunt del territori. Dels 17 capítols (i 17 autors) de que consta, 3 presenten directament l'economia catalana. Són: «Del comerç i de la indústria de Catalunya», de Frederic Rahola; «Agricultura», de Jaume Maspons i Camarasa; i «Geografia econòmica i comercial», de Pere Estasen. Al títol del seu capítol —que és el capítol final— no hi surt la paraula «economia». És «Descripció política-històrica-social». Però, l'economia, i les

relacions economia-política, hi són ben presents. Tan l'economia d'abans com la de després de 1714. Així, tot i que la política de l'endemà de 1714 és definida com a «*terrorisme militar*», descobreix que després es produeix un «Ressorgiment econòmic i industrial (1755-1801)», que és paral·lel a un «Breu ressorgiment de la marina mercant catalana (1765-1868)».

Els altres cinc volums de la *Geografia general* estan dedicats a les quatre províncies administratives del Principat —amb un autor en cada cas— i el volum 6, íntegrament, a la ciutat de Barcelona, amb ell com a autor. «Barcelona —llegim—, la ciutat del comerç i de la indústria, pàtria d'atrevits navegants, detrurers legisladors i esforçats guerrers, empori de llibertats polítiques». Quan observa un cert estancament econòmic, car sembla que «als darrers anys [escriu, diu, al 1916) la natalitat de Barcelona no augmenta», s'apressa a assenyalar que aquesta caiguda de la taxa de naixements és un fenomen comú a les grans ciutats occidentals.

Després dirigeix també els 5 volums d'una geografia general del País Valencià on, a més de les presentacions dels 3 territoris provincials, també hi ha espai per l'economia. És el cas, sobretot, de la secció «Agricultura» de Francesc Morote i Creus.

En paral·lel, és director dels 5 volums de *Geografia general del País Vasco-Navarro* on, al primer volum, hi ha una secció presentant l'«Agricultura y Ganadería del País Vasco», de Vicente Laffitte, i una sobre «El comercio, la industria y la navegación del País Vasco», de Julio Lazurtegui.

Dels volums de les tres geografies generals dirigides per ell, se n'han fet edicions facsímils i s'han penjat a la xarxa edicions digitals.

El seu darrer llibre és un aplec biogràfic múltiple, en el que hi col·labora Josep M. Tallada: *Prestigios y valores de la Cataluña contemporània*. Amb, a més de polítics, científics i artistes, s'hi poden trobar «*industriales, financieros, comerciantes, deportistas*». Els valors que donen prestigi —i, doncs, èxit— són, sovint, els de la innovació.

Bibliografia de:

Dietari de l'antic Consell barceloní, Barcelona, 1892.

Nuestra exportación a Oriente: trabajo leído en la sesión inaugural del curso de 1910 á 1911, pròleg de Fidenci Kirchner, Ateneu Barcelonès, Barcelona, 1911.

Geografia general de Catalunya, director, 6 vols., Barcelona, 1908-1918.

Geografia general del Reino de Valencia, director, 5 vols., Barcelona, 1920-1927.

Geografia general del País Vasco-Navarro, director, 6 vols., Barcelona, 1915-1921.

Prestigios y valores de la Cataluña contemporánea, amb Josep M. Tallada i Antoni Tiffon, Barcelona, 1935.

Francesc Roca i Rosell

CARRERES i PALET, Joan

(Cercs, 1894 – México, 1970)

Als anys 1930, «*les exportacions catalanes arribaven a tot arreu: teixits de seda, raió i gènere de punt a Anglaterra, xarxes, fils i teixits de cotó a tot Amèrica, inclosos Estats Units, panes i estampats als Balcans i al proper Orient*». (1962)

Alumne, a Terrassa, i, després, ensenyant d'enginyeria tèxtil, a diverses ciutats, fou l'autor escollit per l'editorial Barcino de Josep M. Casacuberta per a presentar una de les senyes d'identitat de l'economia catalana: *Els teixits* (1928).

Exiliat, el 1939, des de Mèxic, participà en les tasques de la SCEPES, Societat Catalana d'Estudis Polítics, Econòmics i Socials, liderada, des de Buenos Aires, per Manuel Serra i Moret, que li publicà *Projecte per a millorar la situació de la indústria tèxtil a Catalunya* (Buenos Aires, 1943). Gairebé 20 anys després, amb un altre assaig presentà *La reorganització de la indústria cotonera catalana* (México, 1962). La situació —deia— havia empitjorat molt. Abans, «*no hi havia cap indústria tèxtil a tot Europa capacitada per a produir una quantitat tan diversa d'articles com la catalana*» (*La reorganització* (...)). Així i tot, «*un obrer nord-americà cobrava un sou mitjà de 0,75$ per hora, és a dir 3,75 vegades més que un obrer català*» (*Projecte (...)*).

Però, dels anys 30 als 50, a l'Estat espanyol, el consum de cotó per habitant/any havia baixat: de 3,75 kg el 1936 a 2,33 kg el 1958, i el de llana també, per habitant i any, de 0,8 kg a 0,5 kg. Així, al 1962, l'afirmació de 1943 era més certa: «*no trobem altra forma de solucionar els problemes de la nostra indústria que llançar-nos als mercats internacionals*» (*La reorganització (...)*). Ara, per tornar als mercats de fora de l'Estat espanyol, a la indústria catalana li calia fer el salt tecnològic que estava fent el tèxtil dels països avançats, i el dels països emergents. Creia que fer aquest salt fóra possible, i citava els exemples (de la *bergadana* a Casablancas) que definien «*la contribució de la ciència i l'enginy dels catalans al progrés mundial de la indústria tèxtil*» *(id.)*. Ara bé, per a continuar aquesta tradició (que seguia, després de 1939), calien —deia— un conjunt d'institucions i de polítiques que eren lluny del que oferiria l'Administració espanyola, fins i tot quan la situació era crítica.

A Mèxic, d'altra banda, continuà i amplià la seva tasca de difusió dels coneixements bàsics necessaris per al bon funcionament del sector tèxtil. Per exemple, contribuí al *Diccionario textil panamericano, español-inglés, inglés-español* (New York, 1949).

Bibliografia de:

Els teixits, Barcelona, 1928.

Tecnologia textil, Barcelona, 1929.

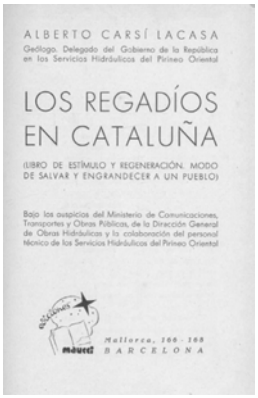
Projecte per a millorar la situació de la indústria tèxtil a Catalunya, Buenos Aires, 1943.
Amb Joaquin Rodríguez i Laura Smith: *Diccionario textil panamericano*, New York, 1949.
La reorganització de la indústria cotonera catalana, México, 1962.

Francesc Roca i Rosell

CARSI LACASA, Albert

(València, 1876 – Perpinyà, 1960)

«(...) *transformar, necesariamente, las formas de explotación* (...)». (1938)

Amb formació de geòleg a la Facultat de Ciències de la Universitat de Barcelona (i fill d'enginyer agrònom), publicà, al 1937 i al 1938, dos estudis sobre la possibilitat de transformar les formes de gestió de dues de les bases materials de l'economia catalana: l'aigua i els regadius i la riquesa minera. Al 1923 havia publicat un treball sobre la potencialitat econòmica de la regió marroquina del Rif.

Abans, al 1926, a la ratlla del seu 50è aniversari, feu un balanç de la seva feina: 1) estudis hidro-geològics amb càlcul de costos i de beneficis per a 21 ajuntaments de dins i de fora de Catalunya; 2) conferències i xerrades sobre la gestió de l'aigua i d'altres recursos naturals —i algunes qüestions més— a 158 entitats culturals; 3) uns 270 informes tècnics de la seva especialitat, especialment sobre pous artesians. Al 1911, tot citant Llobet i Vall·llosera, va arribar a proposar «*una Barcelona a nivel de Hamburgo, Modena, Bristol, Paris, en lo que a pozos artesianos se refiere*» (*Abastecimiento* (...), 1911).

A més, participà activament en cicles de conferències, cursos i mítings sobre temes connectats al que ell en deia *riquesa pública*: a) la protecció dels rius i de la natura; b) la defensa dels llogaters (com a vocal i president de la *Unió d'Inquilins*); c) la supressió legal de les corrides de toros, amb Lluïsa Boet, Regina Lamo, Àngel Samblancat; d) la proposta de la generalització de la pràctica de l'*esport conscient;* e) la idea que *la ciència és l'arma més eficaç* (i la seva incorporació al 1936 al Consell de l'Escola Nova Unificada, el CENU); f) la denúncia de «*l'imperialisme de les nacions que es diuen civilitzades*» i el rebuig a la guerra (dins de l'actuació del *Comitè Català contra la Guerra*, amb Àngela Graupera, Francesc Cañadas, i Fèlix Martí Ibàñez).

El 1937 publica *La riqueza minera de Cataluña.* Són unes pinzellades sobre les possibles utilitzacions industrials del minerals existents al subsòl o a la superfície del territori català. Car «*la verdadera y positiva riqueza radica en la tierra, tanto en su superficie como en sus profundidades*» (*La riqueza* (...), 1937).

En aquell moment, anuncia la pròxima aparició de dos llibres més. Un, en llengua catalana: *La riquesa integral de Catalunya. Llibre de Treball, de Patriotisme i de Progrés*. L'altre:

Los regadíos en Cataluña. Modo de salvar y de enriquecer una nación. El primer no és al catàleg de cap xarxa de biblioteques, i és possible que no es publiqués. El segon combina una presentació quantificada dels diversos regadius catalans amb observacions puntuals interessants. Per exemple: «*gracias a la cuenca artesiana del Besòs, la extensión industrial de Barcelona sobre el antiguo término de Martín de Provençals ha encontrado la enorme cantidad de agua indispensable para su existencia y desarrollo. Más de 500 pozos artesians prestan servicio*». Aquests pous, calcula, subministren uns 10m^3/seg.: «*un verdadero río sin el cual hubiera sido imposible el auge industrial de este sector de la capital de Cataluña*».

En aquest llibre presenta tant els regadius existents com el Pla general de nous regadius. «*Cataluña con los nuevos regadíos verá multiplicarse por 5 la cifra de sus ingresos por agricultura*». En xifres, 130.000 Ha x 1.500 pts. de benefici net per hectàrea = 195.000.000 pts.

Aquesta visió del futur agrari català no exclou una mirada envers el passat. Segons ell, «*el Costumari català editado por la Mancomunitat de Catalunya* (...) *con los límites, caminos y aguas en las tierras de regadío*» és un «*código escrito de esa Ley suprema del pueblo, fundamentado en la práctica diaria, durante siglos*».

El setembre de 1937 és a l'equip —dirigit per l'enginyer Lluís Vié Casanovas— que posa en marxa, a la finca Bell Resguard de El Masnou, un ambiciós *Laboratori d'Experimentació i Assaigs de Matèries Primes*, dedicat a desenvolupar aplicacions agro-industrials dels avenços tècnico-científics, que, segons *La Vanguardia* (3/9/1937), seria el tercer del món (després de New York i Berlin) del seu model.

Bibliografia de:

«Pous artesians», *Universitat Catalana*, 15, 1902.

Abastecimiento de agua de Barcelona, Barcelona, 1911.

Geología del Rif. La verdad sobre su riqueza, València, 1923.

La obra de Alberto Carsi. Sumario de los principales trabajos realizados sobre geología y ciencias derivadas y afines, Barcelona, 1926.

Géologie des pays catalans, Liège, 1931.

La riqueza minera de Cataluña, Barcelona, 1937.

Los regadíos en Cataluña, Barcelona, 1937.

Francesc Roca i Rosell

CASAHUGA i VINARDELL, Antoni

(El Masnou, 1942 – El Masnou, 1983)

«*Els moderns estudiosos de la hisenda pública han detectat una sèrie de situacions reals en les que el sector públic democràtic fracassa en termes d'eficiència* (*i d'equitat*)». (1984)

«*La teoria de l'oferta pública de béns i serveis (o teoria econòmica de la burocràcia) és la més recent de les branques de la moderna economia pública positiva*». (1978)

Cursa estudis d'Economia, primer a la Facultat de Ciències Polítiques, Econòmiques i Comercials, de la Universitat de Barcelona, on coincideix amb Eduard Arruga i Valeri, Alexandre Pedrós Abelló, i José María Vidal Villa, entre altres, i després a la Facultat de Ciències Econòmiques i Empresarials, de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB). Amplia estudis a Suècia, a l'*Institute for International Economic Studies*, sota la direcció d'Assar Lindbeck, amb qui l'unirà una sòlida relació. El curs 1974-75 s'incorporarà a la càtedra d'Hisenda Pública, de la UAB. L'any 1979 llegirà la tesi doctoral sobre el tema *Estudio sobre la Teoría del Federalismo Fiscal*. En ella planteja una avaluació crítica de la Teoria de Musgrave sobre Federalisme Fiscal. Durant set anys exerceix la tasca de professor, entregat a la docència, a la recerca i la divulgació, uns anys ben positius a la universitat (J. Perramon, 1985). Desenvoluparà una seriosa tasca d'introductor i divulgador dels continguts de la moderna Teoria de la Hisenda. Entrarà en contacte amb l'Escola del Public Choice, de la que n'esdevindrà el seu més apassionat divulgador. A un projecte hi anirà encavalcant sempre un altre. (J. Bacaría, 1986). Establirà una intensa col·laboració amb *Hacienda Pública Española*, on, en la secció «Documentos», oferirà una extensa col·lecció d'articles de 1977 a 1982. Poc temps abans de la seva mort, guanyarà les oposicions a professor titular d'Hisenda Pública de la seva pròpia Facultat, davant d'un tribunal presidit pel Fuentes Quintana (1985). En els primers 1980s establirà una col·laboració amb l'Instituto de Estudios Fiscales (IEF) de Madrid. Publicarà fins a tres llibres de recopilació de lectures, tots ells editats però després de la seva mort (veure Bibliografia).

«*La Hisenda Pública ha eixamplat els seus objectius i ha entrat en nous camps*», ens adverteix en el primer llibre: *Teoría de la Hacienda Pública democrática (1984).* Les noves teories tracten d'explicar les decisions col·lectives pressupostàries en democràcies representatives. En l'enfocament tradicional de la Hisenda Pública molts temes es deixaven sense explicar: tant el procés polític com el de l'elaboració dels pressupostos. En les noves teories, afirma, es planteja la necessitat d'una nova teoria explicativa de les decisions pressupostàries. En els 25 articles recopilats en aquest llibre i en una extensa introducció, se'ns ofereix una presentació sobre l'impacte de les institucions democràtiques i de les votacions majoritàries, l'oferta col·lectiva dels béns privats, la teoria econòmica de la burocràcia, la teoria de l'oferta de béns públics, els processos pressupostaris en una democràcia representativa, etc.

En el segon llibre de lectures, *Teoría de la política econòmica* (1984), escrit de manera conjunta amb Jordi Bacaria, tractarà de corregir l'absència d'obres assequibles sobre aquests temes. Plantejarà una visió introductòria del paper de la teoria econòmica i de la política econòmica «convencionals», així com dels enfocaments alternatius de la moderna teoria de la política econòmica.

Un tercer llibre, *Fundamentos normativos de la acción i* la organización social (1985), es publicarà ja dos anys després de la seva mort. Fuentes Quintana —autor del Pròleg— planteja: quins són els arguments que justificarien la presència compartida del sector públic i el

mercat en la majoria de les economies? El llibre no defuig aquesta qüestió sinó que l'aborda obertament. A la primera part (cap. I a IV) presenta l'economia normativa convencional, examinant l'economia del benestar «paretiana» (l'enfocament més acceptat entre els economistes), la «neo-paretiana» i la «neo-utilitarista». A la part segona (cap. V) es planteja «l'enfocament constitucional» (una anàlisi de les decisions col·lectives des de la perspectiva de les institucions rellevants).

Cal esmentar també alguns dels articles publicats a *La Vanguardia* en els anys 1977-1983. Dos corresponen al primer any, i aborden un mateix tema: «Sobre la reforma Sanitaria» (13/02/1977) i «Sanidad, libertad e igualdad» (15/07/1977). Un dels problemes amb els que s'enfronten els sistemes de salut de planificació central, com el nostre Sistema Nacional de Salut, radica en l'escassa llibertat d'elecció de l'usuari (consumidor); les decisions bàsiques sobre els pressupostos estan en mans del propi sistema. A «Solidaridad y autonomía» (19/05/1978) denuncia el risc de distorsions que podrien plantejar unes anomenades «Caixes de Compensació Interregional», encarregades de la redistribució de recursos públics entre les regions més riques i més pobres. Un tercer article titulat «Finances autonòmiques i autonomia financera» (15/05/1979) presenta el contingut d'una ponència presentada al «I Congrés d'Economia i Economistes de Catalunya», en què planteja la defensa estricta del principi de l'autonomia financera de les comunitats autònomes i un sistema tributari descentralitzat, basat en l'impost sobre la renda com a element bàsic del sistema impositiu autonòmic.

Cal referir-se finalment a una contribució prou representativa del seu pensament: l'article «La soberanía política individual en el Welfare State» del 1982. El progressisme social en els països democràtics més avançats —afirmarà— «*ha acabat cristal·litzant en el que es denomina model de l'Estat del Benestar*». Quan partim de l'anàlisi del «Public Choice» o de l'«Elecció Social», se'ns plantegen, però, problemes sobre el funcionament real d'aquest model. Una part dels seus defensors acaben essent massa tolerants amb els creixements desbordats de la despesa i del poder de decisió de les burocràcies públiques. El contingut, tant de l'anàlisi com de les reformes defensades per Casahuga, no seria sempre compartit. De la seva obra se'n desprèn, però, una defensa seriosa d'un model social avançat que, mitjançant el disseny de les institucions adequades, donarien cabuda a polítiques redistributives francament exigents, i evitarien, en canvi, possibles excessos derivats del creixement desordenat i excessiu del sector públic.

Bibliografia de:

Teoría de la Democracia. Una aproximación económica, Estudio previo y selección de artículos del autor, Inst. de Estudios Fiscales, Madrid, 1980.

Teoría de la Hacienda Pública Democrática (Estudio previo y selección de artículos del autor, pág. 9-262), Prólogo de Antoni Serra i Ramoneda, Inst. de Estudios Fiscales, Madrid, 1984.

Amb Jordi Bacaría Colom: *Teoría de la política económica* (Selección de artículos), Prólogo de Jacint Ros Hombravella, Inst. de Estudios Fiscales, Madrid, 1984.

Fundamentos normativos de la acción y organización social, Prólogo de Enrique Fuentes Quintana, Barcelona, 1985.

Bibliografia sobre:

Bacaria, Jordi: «Antonio Casahuga, In memoriam. En la muerte de un innovador», *La Vanguardia*, Juliol 1983.

Fuentes Quintana, Enrique: Pròleg al llibre *Fundamentos normativos de la acción y organización social,* d'Antoni Casahuga, Barcelona, 1985.

Perramón, Joaquim M.: «En memoria del profesor Antoni Casahuga», *El Correo Catalán*, 2 de octubre de 1985.

Bacaría, J., López, M. A. i Pascual, J.: «El llegat intel·lectual del professor Antoni Casahuga», *Revista Econòmica de Catalunya,* Vol. 2, p. 87-92, 1986.

Pere Puig i Bastard

CASALS i COUTURIER, Muriel

(Avinyó de Provença, 1945 – Barcelona, 2016)

«*Una de les coses importants que han passat els darrers quaranta anys és que s'han confirmat els temors que apunten que ni el capitalisme ni el socialisme no han pogut satisfer l'aspiració humana d'organitzar els afers econòmics que faci possible la felicitat. Entenent per felicitat, en l'esquema de pensament que ara segueixo i que reconec limitat, com una situació en la qual cada u és retribuït en relació amb l'esforç que ha aportat a la col·lectivitat, una situació en la que tothom té les mateixes oportunitats per desenvolupar les seves capacitats i en què el conjunt dels individus es fa càrrec d'aquells que tenen alguna incapacitat, temporal o definitiva*». (2013)

Llicenciada en Ciències Econòmiques el 1969, entrà a formar part del professorat de la nova Universitat Autònoma de Barcelona (creada el 1968). Es doctorà en Ciències Econòmiques el 1981. Militià al Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC), a Iniciativa per Catalunya-Verds (ICV) i al sindicat Comissions Obreres. A començaments dels anys noranta inicià el seu apropament a Esquerra Republicana de Catalunya. Fou membre del Consell d'Administració de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió (1983-88), del Patronat de la Fundació Jaume Bofill, de la Junta de l'Ateneu Barcelonès (2003-2007), i presidenta d'Òmnium Cultural (2010-2014) —succeint Jordi Porta—, on contribuí a implicar més aquesta entitat cultural en el procés cap a la independència de Catalunya, arribant a esdevenir una de les principals líders d'aquest moviment. El 2015 sortí elegida diputada per la coalició Junts pel Sí, de signe independentista. El 28 de gener de 2016 fou nomenada presidenta de la Comissió del Procés Constituent, pocs dies abans de ser atropellada mortalment.

La seva recerca es va centrar molt en l'estudi del sector tèxtil català, iniciat amb la seva tesi doctoral i complementat per diversos articles i publicacions, com ara la seva aportació

amb Carme Sans a l'obra col·lectiva *Economia crítica* (1972), i al volum VI de la *Història econòmica de la Catalunya contemporània* (1989). En els seus treballs, va explicar com durant la Primera Guerra Mundial la indústria tèxtil catalana pogué col·locar els seus productes en els països bel·ligerants, i demostrà fins a quin punt no va saber aprofitar l'ocasió per a utilitzar els beneficis extraordinaris obtinguts per tal de fer la indústria més competitiva. Seguidament, estudià el procés de pèrdua de lideratge del sector tèxtil dins de l'economia, que a Catalunya començà a partir del Pla d'Estabilització espanyol de 1959, el qual deixà pas a la metal·lúrgia, l'electrònica, i les indústries química, farmacèutica i de l'alimentació. L'època de l'autarquia i de l'intervencionisme (1939-1959) fou la dels *cupos* i els preus oficials, que no feren altra cosa que forçar l'aparició d'un important mercat negre. Als anys seixanta es posà fi al proteccionisme i a la política de baixos salaris, aparegueren les fibres artificials, que requerien un determinat nivell tecnològic i, per tant, majors inversions. Segons ella, davant dels nous reptes, la indústria tèxtil catalana es trobà amb una maquinària antiquada, amb una rendibilitat molt baixa i poc competitiva, i amb mà d'obra sobrera. Explicà els diferents Plans de reorganització i reestructuració del sector durant els anys seixanta (que implicaven destrucció de fusos i telers, reduccions de mà d'obra), i els seus efectes sobre la renovació de la maquinària.

Un capítol apart meresqué l'anàlisi concreta de l'economia de Sabadell, iniciada especialment en el treball realitzat amb José María Vidal Villa, *L'economia de Sabadell. Estructura, diagnòstic i perspectives* (1982), encarregat per l'Ajuntament de Sabadell que presidia l'alcalde Antoni Farrés i Sabater. Els autors feren el seu estudi en plena crisi econòmica, en plena crisi de la metal·lúrgia, creixement de la taxa d'atur i de la inflació en unes taxes superiors a les de la resta de països industrials, amb intents de reconversió del sector tèxtil, molt afectat, i creixement de la indústria subterrània i del treball negre, que els autors estimaven que comprenia el 30% de la riquesa de la ciutat. Al final feien una sèrie de propostes, entre les que cal destacar la creació d'un centre terciari (que més endavant seria l'Eix Macià). Desenvoluparia l'estudi de l'economia submergida en altres treballs, com per exemple l'article amb José María Vidal Villa «La industria sumergida: el caso de Sabadell» (1985).

Participà en el número d'homenatge que la *Revista econòmica de Catalunya* dedicà a Joan Sardà Dexeus el 1987. Va explicar com Sardà, que era un economista liberal, era també partidari del fet que l'Estat intervingués, només en cas necessari, a l'estil keynesià, per tal que un cop superats els desajustaments es pogués retornar la iniciativa al comportament del mercat. Va tractar tant el paper decisiu que Sardà va jugar, als anys vint i trenta, amb les seves anàlisis de la crisi mundial i amb els Decrets de S'Agaró de gener de 1937, com el seu disseny en el Pla d'Estabilització de 1959, que va treure l'economia espanyola de l'atzucac, com també els seus articles sobre qüestions de política monetària, i les seves publicacions, per exemple la *Introducción a la economía* (1950), on explicà, a més de les teories neoclàssiques, la teoria de Keynes, i la competència imperfecta. I el seu escrit a *El Banco de España. Una historia económica* (1970), on mostrà la història del banc entre 1931 i 1962 —llibre que fou retirat de la circulació pel govern espanyol perquè Sardà hi explicava com es va liquidar l'or dipositat a l'URSS com a contrapartida al pagament d'armament per a la República—, a més d'altres escrits bàsics sobre economia i història monetària.

No obstant, la seva vocació es centrà molt en la docència, que exercí com a professora titular a la Universitat Autònoma de Barcelona, dins del departament d'Economia i Història Econòmica, on va impartir les assignatures d'Introducció a l'Economia —a les Facultats d'Economia, Periodisme i Geografia— i Macroeconomia i Història del Pensament Econòmic, a Economia. Estava molt interessada en la teoria de Keynes. També es fixà en l'esperit crític, a la Universitat de Cambridge, de Joan Violet Robinson, deixebla de Keynes. Explicà també el pensament heterodox, posant l'atenció en dos autors: l'anglès J. A. Hobson, i la marxista Rosa Luxemburg.

Es preocupà per a repensar el model econòmic que s'havia d'aplicar a l'economia catalana. Calia, segons ella, donar prioritat a la indústria, seguint la tradició del país, i no perdre mai de vista que la riquesa prové del treball i del capital, del sistema educatiu lligat a les necessitats de l'economia, i no pas de l'especulació. A més, deia, «*en lloc de ser* [Catalunya] *la fàbrica d'Espanya, tant de bo Catalunya hagués estat una fàbrica del món*» (*La fam i l'orgull,* 2013, p. 31). Es definia com a una economista keynesiana, i defensava l'estat del benestar en el seu llibre *La fam i l'orgull*, en el que donava una gran rellevància a la distribució de la riquesa, difícil de dur a terme atès que Catalunya no disposava d'una hisenda pròpia capaç de garantir la cohesió social, la igualtat d'oportunitats i la millora de la productivitat de les empreses. Posava de relleu com els recursos públics generats a Catalunya anaven a parar, a través del drenatge fiscal, a un poder polític aliè als interessos de Catalunya, i com la dependència política de l'Estat espanyol havia allunyat i estava allunyant l'economia catalana de la dinàmica internacional.

Bibliografia de:

«El negoci —trist— de la indústria tèxtil cotonera», amb Carme Sans. Dins AADD: *Economia crítica: una perspectiva catalana,* p. 29-48, Barcelona, 1972.

La Primera Guerra Mundial i les seves conseqüències, un moment clau del procés d'industrialització a Catalunya: el cas de la indústria llanera de Sabadell, Tesi dirigida per Jordi Nadal, 2 vols, Universitat Autònoma de Barcelona, 1981.

L'economia de Sabadell. Estructura, diagnòstic i perspectives, Amb José María Vidal Villa, Ajuntament de Sabadell, 1982.

«1914-1918, una oportunitat d'obertura a l'exterior per a la indústria catalana. El cas de l'exportació de manufacturats de llana», dins *Banca Catalana, Revista econòmica*, núm. 63, p. 12-27, març 1982.

«La industria sumergida: el caso de Sabadell», dins *Papeles de economía española*, núm. 22, p. 395-402, Madrid, 1985.

«Joan Sardà i la normalització del sistema bancari», dins *Revista Econòmica de Catalunya*, núm. 5, p. 96-101, maig-agost 1987.

«Cupos, reconversió i pèrdua de protagonisme», *1939-1985,* dins AADD: *Història econòmica de la Catalunya contemporània*, vol. 6, p. 43-80, Barcelona, 1989.

Bibliografia sobre:

Universitat Autònoma de Barcelona: *Muriel Casals i l'Autònoma,* Els vídeos de la Universitat Autònoma de Barcelona, (Enregistrament 15-11-2010).

Llonch Soler, Ricard: *Muriel Casals Couturier. Professora als orígens de la UAB: més que ensenyar, educar, dins de la UAB com a espai viscut: el relat de la gent gran,* Mercè Pérez Salanova (dir.), Regina Martínez Pascual (coord.), p. 110-124, Universitat Autònoma de Barcelona, 2011.

Ateneu Barcelonès: *Muriel Casals i Couturier.* Dins *Cicle Ateneistes Singulars,* 15-2-2012 (enregistrament en vídeo).

DD.AA: *Per què volem un Estat propi? seixanta intel·lectuals parlen de la independència de Catalunya,* Lleida, 2012, 2014.

Col·legi d'Economistes de Catalunya: *Panells de dones economistes*, Barcelona, 2020.

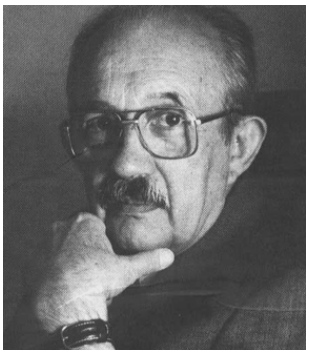
Francesc Artal i Vidal

CASASSAS i SIMÓ, Lluís

(Sabadell, 1922 – Barcelona, 1992)

«A Catalunya, no és el paper dirigent barceloní el que s'ha de combatre, sinó l'existència i l'abús d'un poder hegemònic exercit per les classes urbanes dominants, moltes vegades forasteres». (1980)

«Avui la perifèria és el centre. Avui les comarques són les ciutats. Avui els districtes dels grans municipis són les comarques!». (1990)

Llicenciat en Dret (1947) i en Geografia (1968) a la UB, professor de geografia humana, també a la Universitat de Barcelona, va arribar a la conclusió que les transformacions econòmiques configuraven alguns dels grans trets, i molts detalls, del territori català.

Els seus primers treballs com a geògraf tindrien una dimensió econòmica. Al 1970, la seva tesina de llicenciatura estava dedicada a la configuració del CBD de la capital catalana. Al 1975, un estudi sobre l'evolució recent (1950-70) de la comarca del Lluçanès. Dos anys després, a *Barcelona i l'espai català: el paper de Barcelona en la formació del territori de Catalunya* (Barcelona, 1977), iniciava una reflexió global sobre el territori català.

Una peça important d'aquesta reflexió fou l'estudi sobre el comerç a Catalunya. Segons ell, la tecnologia del transport (des del segle XI —fins al XX— funciona l'*economia del carro*) i el poder polític-administratiu configuren els mercats. «*La creació d'un mercat* —explicava el 1978— *sempre fou considerada regalia del sobirà*». El 1960, molts dels 100 mercats setmanals de les viles catalanes tenien l'origen en una decisió reial medieval. Cita els casos dels mercats de Granollers, estudiat per Pau Vila, de Figueres, estudiat per Pere Corominas, i d'Olot, estudiat per Carles Pi i Sunyer.

Seguint una línia de treball que venia de lluny (com a mínim, segons ell mateix escriuria, des de Pere Gil, Onofre Manescal, Mateu Aymerich, Esteve de Corbera o Feliu de la Penya),

s'acarà a la qüestió de la divisió territorial, que considerava com a base de l'organització polític-administrativa de l'espai català.

En concret, juntament amb l'economista Joaquim Clusa, i per encàrrec de la Fundació Jaume Bofill, revisà, a fons, la comercialització de Catalunya, definida a partir de les conclusions a les que havia arribat la comissió de treball dels anys 1931-36, amb Pau Vila i Josep Iglésies al capdavant. De fet, després del dinou de juliol de 1936, les 38 comarques i les 9 regions definides pels mercats setmanals i la facilitat de desplaçaments substituirien les 4 províncies de 1833 (que eren absurdes, des de l'òptica econòmica). Aquella proposta era congruent amb la realitat econòmica d'aquell moment, i, significativament, l'aprovació inicial de la nova divisió territorial, fou una proposta d'Estanislau Ruiz i Ponsetí dins del Consell d'Economia de Catalunya que féu seva la Conselleria d'Economia, amb J. P. Fàbregas com a titular.

Aquelles comarques de 1936, serien, al 1980, segons Clusa i ell, poc útils per a endegar el futur del territori català, car entre 1931 i 1980 havia experimentat grans canvis, com a resultat d'un nou cicle industrialitzat molt centrat en l'aglomeració urbana de Barcelona. De fet, segons diria més tard: «*Barcelona ha format el territori de Catalunya*» (1990).

La proposta d'organització administrativa que féu als anys 1980, es basava en la idea que, per sota de l'Administració general de la Generalitat, hi ha una realitat difusa que demana un únic nivell —local— d'administració. Com que molts dels 947 ajuntaments catalans no poden acarar-se a aquesta nova realitat, la solució és agrupar-ne i fer-ne unitats operatives. En concret, proposaria 127 unitats territorials noves que anomenà *municipalies.* En dos casos, hi hauria la possibilitat d'agrupar un cert nombre de *municipalies*: 27 a l'àrea de Barcelona, i 6 *municipalies* de l'àrea de Reus-Tarragona. En qualsevol cas, «*els grans centres metropolitans actuals estructuren àrees altament urbanitzades i especialitzades*» (1990).

Bibliografia de:

Amb PauVila: *Barcelona i la seva rodalia al llarg del temps*, Barcelona, 1971.

Fires i mercats de Catalunya, Barcelona,1978.

Amb altres: *Què és Catalunya*, Barcelona, 1980.

Amb Joaquim Clusa: *Organització territorial de Catalunya*, Barcelona, 1981.

«Escrits sobre el comerç a Catalunya», *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, 1986.

«Reflexions a l'entorn del concepte de regió a finals del segle XX», *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, 21, 1990.

Bibliografia sobre:

Mendizàbal, Enric: «Lluís Casassas i Simó (1922-92): geògraf i humanista», *Documents d'anàlisi geogràfica*, 23, 1993.

Casassas, Jordi: *Lluís Casassas i Simó, Semblança biogràfica*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2020.

Francesc Roca i Rosell

CASTAÑEDA CHORNET, José

(València, 1900 – Madrid, 1987)

«(Resulta) *evidente* (el) *enriquecimiento de la Teoría Económica* (…) *debido a una adecuada formulación matemática. He de reiterar que precisamente la matemática disciplina el conocimiento y actúa como una lógica rigurosa que, además, exige la precisión de los conceptos y pone de relieve lo que encierra una proposición al desarrollarla con un mecanismo lógico, que casi alcanza la perfección, dentro de lo humano*...». (1960)

Cursa el Batxillerat en la seva ciutat natal, on obté el títol de Batxiller el 1915 amb premi extraordinari. Des dels inicis dels seus estudis es mostrarà sempre com un estudiant intel·ligent i seriós. Cursa la carrera de Dret a la Universitat de València, on es gradua amb la qualificació de premi extraordinari l'any 1920. Un dels seus millors mestres, José Maria Zumalacárregui (catedràtic d'Economia Política i Hisenda Pública), conscient de que amb la carrera de Dret no podrà adquirir els coneixements matemàtics que li són necessaris per avançar en l'estudi de l'economia, li aconsella que prepari l'examen d'ingrés a l'Escuela Especial de Ingenieros Industriales, de Madrid. Decidirà finalment cursar enterament la carrera d'Enginyeria Industrial, aconseguint bons resultats. Es graduarà l'any 1925, amb la qualificació d'excel·lent. En el curs 1925-1926 exercirà ja de professor ajudant en aquell centre universitari. L'any 1926 ingressarà al cos d'Enginyers Industrials al servei de la Hisenda Pública de l'Estat, essent destinat, primer a Almeria, i més tard a Madrid. Exercirà encara com a funcionari del cos d'Enginyers d'Hisenda —l'any 1930— quan entra en contacte amb Antonio Flores de Lemus (catedràtic d'Economia i Hisenda Pública), a la Universidad de Madrid, amb qui col·laborarà ben aviat com a professor adjunt d'Economia. Durant el curs 1935-1936 s'encarregarà d'impartir un nou curs d'Economia de l'Empresa.

Sota la supervisió de Flores de Lemus, prepararà la seva tesi doctoral, sobre el tema *El consumo de tabaco en España y sus factores*, que rebrà la màxima qualificació d'un tribunal que presidirà el propi Flores. Amb la seva tesi intentarà dur a terme una aplicació empírica a un cas concret de la teoria de la demanda, seguint en certa manera l'exemple dels estudis anteriors duts a terme amb èxit, tant per H. L. Moore (1914, 1929) com Henry Schultz (1928), aplicant però les tècniques més modernes disponibles de l'Econometria (H. Villar Sarraillet).

L'any 1940 el professor Ramon Carande li ofereix formar part d'un reduït grup d'economistes que integraran la secció d'economia de l'Institut d'Estudis Polítics, de Madrid, on tindrà l'oportunitat d'assistir a un seminari que donarà Henrich F. Von Stackelberg. Col·labora així mateix en la traducció al castellà dels coneguts *Grundisse* de Stackelberg, que s'editarà en castellà sota el títol de *Principios de Teoría Económica* (1948). Exerceix més tard de director de dues revistes tècniques: *Revista de Ciencia Aplicada* i *Revista del Instituto de Racionalización del Trabajo*.

El curs 1944-1945 s'incorpora com professor a la recent creada Facultad de Ciencias Políticas, Económicas y Comerciales, de la Universidad de Madrid. El curs següent, havent ja guanyat les oposicions a càtedra (octubre de 1945), hi començarà a impartir un nou curs sobre *Análisis económico superior*. Durant més de 30 anys exercirà de catedràtic, assolint el càrrec de degà en aquella Facultat en uns anys caracteritzats per una intensa inquietud i activisme dels seus estudiants. Serà reconegut com un dels professors amb més intensa dedicació, i a la vegada com un dels més exigents. L'any 1956 serà elegit membre de la Real Academia de Ciencias Morales y Políticas.

La seva obra docent de més envergadura acadèmica serà certament el conegut llibre: *Lecciones de teoría económica: Consumo, producción, precios y renta*s (1968), reeditat l'any 1991; un manual que circularà en forma d'apunts, durant dècades, oferint als alumnes un enfocament de la microeconomia netament neoclàssic. Farà servir de manera deliberada un minuciós llenguatge matemàtic. Després de quasi 30 anys d'exercici de tasca universitària, l'any 1970 es jubilarà oficialment de la seva càtedra. Seguirà impartint, però, alguns cursos de doctorat, els anys 1971 i 1972, sobre Teoria Microecònomica Superior, a la Universidad Autónoma de Madrid. Convé destacar l'important impacte de la seva obra acadèmica, fet reconegut per alguns dels seus més destacats alumnes (L. A. Rojo, Julio Segura, Huberto Villar; etc., 1991). Els coneixements compilats en el seu llibre *Lecciones de Teoría Económica* són resultat sens dubte d'una tasca docent molt exigent i persistent. Amb la seva obra fins a cert punt liderarà tota una línia incipient de penetració de l'economia neoclàssica a Espanya, que s'iniciaria amb Valentin Andrès i Heinrich F. von Stackeberg i arribaria a ell (v. Juan Velarde, 1990). Exercirà en tot cas una molt notable influència en la formació acadèmica de les primeres generacions d'economistes espanyols.

Bibliografia de:

Conferencia pronunciada en el acto de inauguración del curso 1959-60, Colegio Mayor Universitario de San Pablo, Madrid, 1960.

Lecciones de teoría económica: Consumo, producción, precios y rentas (edición definitiva), Prólogo de Huberto Villar. Madrid, 1968.

«Mi maestro Flores de Lemus», *Hacienda Pública Española*, XLII-XLIII, Madrid, 1976

«*El consumo de tabaco en España y sus factores*», edición en homenaje a José Castañeda, 1988.

Bibliografia sobre:

Velarde Fuertes, Juan: *Economistas españoles contemporáneos: primeros maestros*, Madrid, 1990.

Fuentes Quintana, Enrique; Areilza, J. Mª de; Rojo, Luís Ángel; Segura Sánchez, Julio; Villar Sarraillet, Huberto: *Homenaje a Don José Castañeda. Sesión inaugural del curso 1990-1991 de la Real Academia de Ciencias Morales y Políticas* (p. 553-573), www.racmyp.es/R/racmyp/docs/anales/A68/A68-30.pdf, 1991.

Perdices, Luís & Thomas Baumert (Coordinadores): *La hora de los economistas. Entrevistas a 40 economistas que han contribuido a la modernización de la economía española,* 2000.

Rojo, Luís Angel: «José Castañeda: recuerdos de un alumno», (p. 277-280) en Enrique Fuentes Quintana (Dir.) *Economía y economistas españoles*, Vol. 7, p. 277-280, Madrid, 2002.

Villar Saraillet, Huberto: «Don José Castañeda: Su personalidad y su obra», en Enrique Fuentes Quintana (Dir.) *Economía y economistas españoles*, Vol. 7, Madrid, 2002.

Pere Puig i Bastard

CAVANILLES i PALOP, Antoni Josep

(València, 1745 − Madrid, 1804)

«*No hay duda que la Agricultura ha hecho en este siglo progresos asombrosos por todo el Reyno (…) mas todavía no ha podido hacer feliz al Reyno, habiéndose aumentado los consumidores más aún que los frutos, de donde nace la pobreza que experimentan infinitos a pesar de trabajar como esclavos en el campo. Faltan manufacturas y máquinas para ocupar los brazos que están involuntariamente ociosos*». *(1795-97)*

Fou un savi il·lustrat de coneixements molt amplis: botànica, medicina, agronomia, geografia. Però també geologia, cartografia, hidrologia, enginyeria. i arqueologia. Els seus estudis inicials foren de filosofia, gramàtica i teologia als jesuïtes de la Universitat de Gandia, on es doctorà el 1766. El 1772 s'ordenà sacerdot. Del 1774 al 1776 fou professor de Lògica a Múrcia, i aquest darrer any va ser contractat per a educar els fills del duc de l'Infantado, Pedro de Toledo. Però el 1777 el duc fou comissionat a la secretaria de l'Ambaixada a França, i Cavanilles l'acompanyà en un llarg sojorn a París, fins al 1789. Durant aquest període parisenc, estudià botànica amb l'abat de Chaligny, i fou deixeble de Lamarck. Segons Antoni Mestre, molt probablement va tenir contacte directe amb membres destacats de la Il·lustració francesa: D'Alembert, Voltaire, Condorcet, Mably, i d'altres, i també amb Condillac. El 1801 va aconseguir la càtedra de botànica i el càrrec de director del Real Jardín de la Corte. Tingué com a deixebles els botànics Mariano Lagasca i el valencià Simó de Rojas Clemente i Rubio.

D'aquesta època són les *Observations de (…) sur l'article Espagne de la Nouvelle Encyclopédie* (1784), que era una crítica a l'article despectiu «Espagne» que Nicolas Masson de Morvilliers havia escrit per a la secció «Géographie Moderne» de l'*Encyclopédie Méthodique* (vol I, 554-568), en el que es preguntava què es devia a Espanya, què havia fet en els darrers dos, quatre o deu darrers segles, pregunta que fou considerada a Espanya una provocació, i se li encarregà una rèplica. Aprofità la rèplica per a explicar la situació de les manufactures des dels temps dels Àustries, i com s'havia assolit una certa diversificació. Distingia una dualitat de realitats: el centre —Castella, Extremadura, part d'Andalusia, la Manxa—, més agrícola i ramadera, i la perifèria litoral, amb una agricultura més de regadiu, amb més producció manufacturera i amb comerç marítim. A la perifèria destacaven les indústries tèxtil i sedera, les papereres de València i Alcoi, la mineria de Biscaia, el comerç i la pesca a Galícia i Astúries. De la seva anàlisi deduïa que, per a assegurar el creixement, calia especialitzar-se en produccions

locals i practicar el lliure canvi interior. Amb tot, assenyalava que els gèneres de fabricació nacional cobrien la demanda interior. I va incloure xifres sobre la producció en el Regne de València de seda, cànem, lli, llanes, oli, vi, i altres productes agrícoles, tot reconeixent que l'agricultura espanyola podria progressar encara molt més, sobretot si deixava de desaprofitar tant sòl castellà dedicat a l'alimentació de la ramaderia.

La seva obra fonamental, les *Observaciones sobre la Historia Natural (…)*, en dos toms i estructurada en quatre llibres, a part del seu interès sota el punt de vista de la geografia física i de la botànica, i del seu minuciós reconeixement territorial, estudiava la demografia i les estructures agrícola i manufacturera del País Valencià. Per a ell, l'agricultura era la «*veritable font de la riquesa*», però no pas l'única. Tot i que es basava més en l'experiència francesa que no pas en la *Nova Agricultura* britànica, que també coneixia. Per a ell, el creixement demogràfic havia de guardar paral·lelisme amb el creixement de l'agricultura, i el creixement de les subsistències i dels aliments havia d'ésser proporcional al del nombre d'habitants. Constatà que, on hi havia predomini ramader, la població creixia però era més pobra. I era on hi havia més desigualtat en la distribució de les terres i on els beneficis acabaven més en poques mans. Defensà la necessitat d'un equilibri entre agricultura i indústria, i donà importància a l'existència d'una indústria agrària i de manufactures —de llana, espart, lli, cànem, amb important ocupació femenina—; criticà el luxe d'ostentació, que associava a la compra de productes estrangers i, en canvi, no era contrari al que anomenava el *luxe de necessitat*, és a dir l'aparició de nous productes que responien a noves necessitats que acompanyaven el progrés. Era partidari de la lliure elecció de conreus, i d'impedir la formació de monopolis en els abastaments agrícoles.

Quant a l'estructura agrària, explicà que, a la segona meitat del Set-cents, l'increment de la superfície conreada, l'ampliació de la proporció de l'horta sobre el secà i l'augment demogràfic varen provocar la transformació de l'estructura econòmica valenciana. La desforestació, la dessecació de llacunes i terrenys pantanosos, per una banda, i per una altra el control de la Mesta, les colonitzacions, el conreu de les terres del patrimoni reial i els regs, varen propiciar l'extensió dels conreus. La redistribució de les aigües dels principals rius varen ampliar, per exemple, l'horta a La Plana, l'Horta de València, la Ribera o l'horta d'Oriola. Criticà els propietaris que no es preocuparen per implantar els avenços tècnics de la *Nova Agricultura*, els acusava d'emmagatzemar els abastos, i els retreia els privilegis que s'autoatorgaven, com el fet d'obligar a moldre les olives als seus molins, prohibir-ne la construcció de nous, i fins i tot no deixar als llauradors endur-se les branques mortes de les oliveres per a ús domèstic. Li preocupà la situació dels arrendataris: «*Pocos [frutos] le quedan á un arrendatario después de pagar los derechos á la Iglesia, al Estado y á los Señores territoriales, y después de satisfacer los arriendos, que se aumentan continuamente» (Observaciones)*». Proposà l'allargament dels terminis dels contractes i l'exempció del pagament de rendes en cas que els arrendataris i els emfiteutes haguessin introduït millores. El que no podien fer els propietaris era augmentar els imports dels arrendaments si hi havia innovacions. Molt especialment, posava èmfasi en l'excés de drets senyorials (rendes i arrendaments massa elevats) que de fet obstaculitzaven els avenços agrícoles.

Creia que els conreus d'arròs havien d'estar lluny de les zones habitades, perquè les aigües estancades —utilitzades àmpliament en detriment d'altres usos— eren la causa del paludisme,

i altres malalties com gastroenteritis i afeccions reumàtiques. Es transformaven hortes en camps d'arròs, perquè permetien obtenir guanys més ràpids, més collites al cap de l'any, però amb els arrossars pujava la mortalitat i baixava l'esperança de vida. A *Observaciones sobre el cultivo del arroz* i al *Suplemento a las observaciones* va polemitzar amb l'opinió favorable al conreu de l'arròs de Vicent Ignasi Franco (1741-1804), un altre il·lustrat valencià.

A les *Observaciones* va aportar un profund coneixement de l'economia valenciana de la seva època i va proposar un conjunt de reformes, basant-se en una descripció molt completa de l'estructura agrària de les terres valencianes, els principals conreus, els principals problemes a l'horta i al secà, i assenyalant com existia una indústria manufacturera: la seda en retrocés, l'espardenyeria, cordills, cordes i cistells, les alfombres a Crevillent, la terrisseria, la ceràmica i la vaixella, la llana. Indústria i agricultura s'havien de coordinar millor, posant l'accent més sobre els guanys que sobre les produccions de caire tradicional, tenint en compte també els beneficis socials que podien reportar els conreus i advertint que el conreu de l'arròs estava sobredimensionat i no exempt de problemes sanitaris. L'agricultura valenciana, segons ell, s'havia d'especialitzar en els productes autòctons més idonis per als sòls valencians, s'havia de renovar —preocupat perquè la tradició s'imposava a l'experimentació i a les innovacions—, complementada amb les manufactures, i calia implicar llauradors, arrendataris, senyors eclesiàstics i govern en els processos de reforma. El govern havia de tenir la missió de jugar un paper capdavanter en la promoció de la *Nova Agricultura*, —portadora d'innovacions—, en el progrés del comerç i la indústria, i treure traves al comerç interior.

Bibliografia de:

Observations de M. l'abbé Cavanilles sur l'article Espagne de la nouvelle Encyclopédie, Paris, 1784.

Observaciones sobre la Historia Natural, Geografía, Agricultura, Población y Frutos del Reyno de Valencia, 2 vols, 1795-1797.

Observaciones sobre el cultivo del arroz en el Reyno de Valencia, y su influencia en la salud pública, Madrid, 1796.

Suplemento a las observaciones sobre el cultivo del arroz en el Reyno de Valencia, y su influencia en la salud pública, en respuesta a la contestación de D. Vicente Ignacio Franco, Madrid, 1798.

Bibliografia sobre:

López Piñero, José María: «Antoni Josep Cavanilles (1745-1804). Estudi biogràfic», dins: *Cavanilles, naturalista de la Il·lustració*, p. 41-69, València, 1983.

Mestre, Antoni: «Cavanilles, entre la Ilustración y Política» , dins *Saitabi*, 33, p. 157-180, 1983.

DD.AA: *Las Observaciones de Cavanilles doscientos años después*, Prólogo de José María López Piñero, Textos de Julio Larraca y Ximo Sánchez, 4 vols, València, 1996-1997.

Mestre, Antoni: «Cavanilles y los ilustrados valencianos», dins *Cuadernos de Geografía*, 62, p. 205-222, 1997.

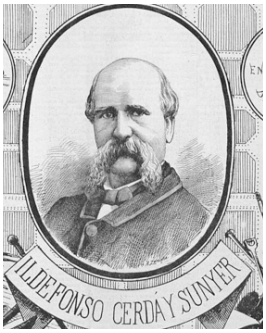
Cervera Ferri, Pablo: *El pensamiento económico de la Ilustración valenciana*, p. 222-268, València, 2003.

Francesc Artal i Vidal

CERDÀ i SUNYER, Ildefons

(Centelles, 1815 – Caldas de Besaya, 1876)

«La administración, condensación y personificación de todos los derechos e intereses de la colectividad, no debe ni puede ser de peor condición que la propiedad privada». (1860)

Definit com a pioner de l'urbanisme, o com a *progressive urban planner, o fortschrittlicher stadtplaner*, fou també un economista-demògraf, un enginyer-arquitecte, un teòric social, un polític, i un racionalitzador de l'arbitrarietat del planejament territorial. En un moment-clau: just als inicis de l'aplicació del vapor i l'electricitat al transport i les comunicacions. La racionalització es basava en uns objectius (millorar la qualitat de la vida de la població urbana) i uns instruments (la forma i les densitats d'ocupació del territori, la satisfacció dels diversos tipus de necessitats).

Els seus treballs teòric-pràctics dels anys 1855-76 han estat re-coneguts, re-editats (o editats per primer cop), traduïts, i analitzats i presentats en congressos, conferències i exposicions a tot el món, a partir de 1994.

Amb estudis de llatí i matemàtiques al Seminari de Vic, d'Arquitectura a la Llotja de Barcelona, i d'Enginyeria de Camins a Madrid, la seva obra científica depassa els límits de les disciplines acadèmiques. Va elaborar una innovadora teoria general del canvi econòmic-social, que va batejar com a «teoria general de la urbanización» (que publicà, en 2 vols., a Madrid, el 1867. A partir de 1979 hi ha traduccions al francès, l'italià i l'anglès).

La seva teoria general es basa en els successius modes de transport/sistemes energètics i el seu impacte en la producció i la circulació. Segons ell, el vapor, l'electricitat i el telègraf poden obrir nous horitzons de benestar de la població. Només però l'impacte serà positiu si la nova situació és tutelada per acords explícits resultat de les negociacions sobre reparcel·lacions i compensacions, en les que tothom hi pot guanyar, entre els 3 sectors públics (municipal, provincial i estatal), els grups privats (propietaris i no propietaris) i el conjunt de la població. Aquesta seva teoria general tenia un objectiu pràctic: subministrar les bases teòriques als projectes de reforma interior de la ciutat «antiga» i als projectes de construcció de noves ciutats complementàries a Barcelona i Madrid (coneguts com a «eixamples»).

Aquests dos projectes es basarien en dos estudis econòmics quantitatius modèlics de la oferta dels elements principals (vies i intervies) de les dues ciutats, i de la forma en que aquesta oferta responia, o no, a la demanda de mobilitat, d'espais, de serveis sanitaris, educatius i d'entorn saludable. L'estudi sobre Barcelona, titulat *Monografia estadística de la classe obrera en 1856*, seria publicat (1868), i reeditat (1966, 1968). Només té un precedent: l'estudi de Laureà Figuerola. L'estudi de Madrid de 1861, en canvi, ha tardat molt a publicar-se (1991), a desgrat del seu extraordinari interès. Per exemple, explica que 135.627 dels 271.254 habitants de Madrid viuen en infra-habitatges. En ambdós casos,

el projecte es basà, també, en un minuciós —i costós— aixecament topogràfic, que han estat, lògicament, molt utilitzats.

Amb la reforma interior i el projecte d'eixample de Barcelona i la reforma interior de Madrid, i els plans econòmics per a finançar-los, va definir un sistema econòmic nou basat en el control de la variable espai, en el que poden convergir necessitats, mercats i plans. La idea central és la de construcció d'una ciutat nova (al costat, a Barcelona, d'una ciutat mil·lenària, tal com explica Pere Corominas) basada en la distinció vies/intervies, amb unes característiques insòlites: 1) extensió il·limitada (a Barcelona, 1.200 mansanes de 113,3m); 2) baixes densitats (250 hab/Ha); 3) diversificació i separació dels diferents tipus de trànsits (vianants, 10 m; vehicles, 10 m), un gran eix transversal i tres diagonals (50 m); 4) presència de la natura, de la llum solar, de l'aire net; 5) inexistència d'una àrea central polítco-econòmica (només a Barcelona); 6) localització dels equipaments en xarxa accessibles per a tots els ciutadans (barris amb 25 mansanes, districtes amb 16 barris, sectors amb 4 districtes); 7) construcció, a les intervies, de grans masos, massanes o mansanes, i d'equipaments col·lectius comercials, escolars, hospitalaris, administratius, religiosos, parcs; 8) articulació de la ciutat amb el ferrocarril i el transport marítim (també a Madrid, car «*sense ésser una població marítima (...) ja en té dos, car el port d'Alacant i el de València són avui a l'esplanada d'Atocha, i aviat en tindrà tres, i, després quatre*» (1861)).

A Barcelona, la forma, la malla reticular amb mansanes ortogonals és resultat —sembla— d'un càlcul, que ha estat refet, a la Universitat de Harvard pel grup de geògrafs quantitativistes Pallarés-Badia-Duch. A Madrid, l'eixample finalment aprovat projectat per C. M. Castro, un deixeble seu, fou molt més autolimitat, i segregador.

El seu model d'eixample s'aplicarà també a altres ciutats de l'àrea dels Països Catalans. Des de 1975 ho començà a explicar en format de llibre Manuel Solà-Morales, arquitecte-urbanista i llicenciat en economia a la UB.

El model de finançament que proposa al seu *Plan económico* (Barcelona, 1860, reeditat per Fabià Estapé al 1971) és original. Rebutja el model francès: «*l'Imperi Francès ha acarat aquestes reformes per mitjà d'emprèstits. Un mitjà injustíssim perquè amortització i interessos afecten a tothom per una obra local que, d'altra banda, enriqueix directament a alguns particular*s». Tampoc les contribucions, tant les directes com les indirectes, són justes, car amb els nous carrers «*són els mateixos propietaris dels terrenys i els edificis els que se n'aprofiten*». Els propietaris, lògicament, estan interessats en la construcció de vies públiques, car augmenten els preus del sòl. El problema no rau «*en els propietaris sinó en la mateixa propietat*». La seva proposta és «*s'establirà la mancomunitat entre tots els propietaris de porcions de terreny dins de cada mansana*». L'objectiu és una redistribució de les propietats de cada mansana en funció de l'extensió, però no de la forma o situació de cada propietat. Així, «*l'augment de riquesa pública mercantil, industrial i territorial que produeixen la reforma i l'eixample, (és) l'augment de la riquesa imposable*». Així no hi ha «*necessitat d'imposar cap sacrifici directe, ni indirecte, ni a l'Estat, ni a la Província, ni al Municipi*».

Aquest model de finançament de les noves ciutats es podia aplicar, segons ell, també a la reforma de les antigues. De fet, és el que va proposar per a la reforma interior de Madrid, car la xarxa ferroviària podia canviar-ne les bases materials fent-ne un port a l'altiplà. Les noves avingudes que connectaven estacions i administració havien de ser finançades no per emprèstits o per contribucions sinó pels propietaris que en sortirien directament beneficiats. Per a argumentar-ho, va escriure moltes pàgines de *Teoría de la vialidad urbana. Reforma de Madrid* (1861). Un volum que ha romàs inèdit durant 130 anys (seria publicat per iniciativa de Pasqual Maragall, alcalde de Barcelona, el 1991).

Si els factors institucionals són decisius en els processos de creixement econòmic, els plans i els mecanismes per a dur-los a terme i finançar-los ideats per ell (això sí, polemitzant sovint amb autors de primer nivell) han estat una de les claus explicatives del creixement econòmic català 1859-1992-2004 (i, en menor mesura, del creixement urbà de Madrid).

Però, a més, la teoria, les anàlisis, la teoria general i les seves propostes d'actuació publicoprivada, cent anys i escaig després de la seva formulació, interessen cada cop més a estudiosos i responsables polítics d'arreu del món. Una exposició ideada per Albert Serratosa s'ha presentat a més de 100 ciutats del Vell i del Nou Món, una àmplia selecció de textos de la *Teoria general* s'ha traduït al francès, l'italià i l'anglès, i des de 2017 n'hi ha una edició anglesa en línia i en obert.

Bibliografia de:

Plan económico / Reforma y Ensanche de Barcelona, Madrid, 1860.

Teoria general de la urbanización y aplicación de sus principios a la reforma y ensanche de Barcelona, Madrid, 1867.

Monografia estadística de la clase obrera de Barcelona. Especimen de una estadísica funcional de la vida urbana, Madrid, 1868.

La théorie générale de l'urbanisation, Paris, 1979.

Teoria generale dell'urbanizzacione, Milano, 1986.

Teoría de la construcción de ciudades/Teoría de la vialidad urbana, Barcelona-Madrid, 1991.

The five bases of the General Theory of Urnanization, Madrid, 1999.

General Theory of Urbanization / 1867, New York, 2018.

Bibliografia sobre:

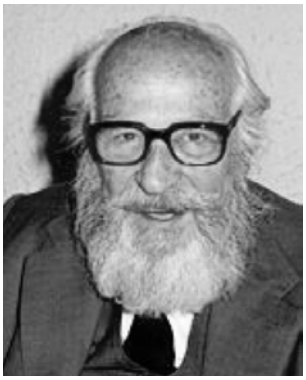
DD.AA.: *Cerdà. Un pasado como presente*. Barcelona, 1974.

Francesc Roca i Rosell

CHALAUX i de SUBIRÀ, Agustí

(Sant Genís dels Agudells, 1911 – Barcelona, 2006)

«*Fer de l'economia una disciplina rigorosa demana precisar molt bé els objectius i els mètodes. Sense un sistema de mesura exacta (mercometria i econometria), i sense un tractament de les dades captades mitjançant un sistema lògic-telemàtic (mercològica), és impossible aconseguir un equilibri del mercat i una distribució equilibradora (econòmica i ecològica) de recursos, entre les persones que formen part d'una societat geopolítica. Sense dades fiables, qualsevol intent d'aplicació d'hipòtesis de treball, de models matemàtics o de decisions polítiques no són altra cosa que especulacions fal·laces. Aquesta és, per definició, la característica més clara de la "ciència econòmica"*». (1986)

Fill d'un industrial francès, que havia arribat a Barcelona acompanyant Ferdinand de Lesseps, i que era propietari d'una fàbrica de tints de llana al carrer dels Almogàvers, de Barcelona, i també un dels amics i protectors de Joan Bardina, fundador de l'Escola dels Mestres. La seva mare procedia de la família dels Subirà, de tradició carlina catalana. Als 4 anys el porten a l'escola Montessori, una de les primeres que s'obriren a Europa. Als 9 anys va a França a estudiar batxillerat, i resta a Toló fins a acabar-lo.

Mentre estudia Batxillerat a França, el 1925 coneix —en una conferència sobre *El paper dels banquers dins la societat*— el banquer Horace Finaly, jueu hongarès, nascut a Budapest el 1871, emigrat a França, president de la Banca de París i dels Països Baixos, gran financer, erudit, humanista, filòsof, lector dels clàssics grecs en l'idioma original, dipositari de velles i sàvies tradicions platòniques. S'estableix una amistat especial entre tots dos i, durant més de 10 anys, es reuneixen periòdicament per parlar de política i economia. Per Consell d'Horace Finaly, estudia a l'Escola de Química de Mulhouse, on es llicencia. Aquí aprèn el mètode científic aplicat als fenòmens físics i químics, i d'aquí el seu desig de voler començar a enfocar l'estudi dels fenòmens socials i econòmics amb una precisió i rigor similars.

Té contacte amb grups polítics, catalanistes primer i llibertaris després. Els inicis de la Guerra 1936-1939 els viu a Barcelona, on segueix fent les seves reflexions i estudis, tot treballant com a gerent a la fàbrica familiar, que no va ser nacionalitzada ni col·lectivitzada, però col·laborant amb els sindicalistes, que l'anomenen «Xaló», i essent acceptat per la CNT a causa de les seves idees llibertàries.

S'exilia a França l'any 1939, on viu l'inici de la Guerra 1939-1945. És mobilitzat a l'Escola d'Oficials d'Artilleria. Després de l'ocupació alemanya, el Govern de Pétain el desmobilitza, reprenent els seus estudis. Pot tornar a Catalunya l'any 1945, gràcies a la seva nacionalitat francesa. És assidu lector de la publicació *La Semana Internacional*, que Joan Bardina editava des de Xile, del qual també rep la seva influència. L'any 1956, amb

l'ocupació d'Hongria, dedueix que la violència és un camí inviable per imposar un canvi polític.

L'any 1968 deixa la seva feina de químic. Participa en la Universitat al Carrer, després oficialitzada com a Institut de Cultura Popular. Convenç Lluís Maria Xirinacs de crear, amb altres persones, una associació per a estudiar el seu llavors nou model polític, econòmic i social. El 25 d'octubre del 1984 tots dos funden el Centre d'Estudis Joan Bardina, amb seu a l'antiga fàbrica familiar, i del qual Agustí Chalaux de Subirà n'és fundador i president. Anima també nombrosos grups de discussió política i econòmica.

En la seva obra *Glossari de termes inequívocs*, editada per Escola Finaly, Economia i Societat, en la seva col·lecció Bullae, número 6, el 10 de juny del 1986, defineix que «*sota el nom de ciència econòmica s'apleguen diverses i confuses disciplines i teories que intenten aproximar-se al coneixement de la dinàmica dels sistemes de producció, inversió, comerç exterior i consum de béns utilitaris*»

Segueix dient que «*amb un desenvolupat aparell de models matemàtics i de previsions espectaculars —desconnectats, els uns i els altres, de la captació exacta i exhaustiva de la realitat mercantil— la "ciència econòmica" no disposa de dades fiables per a l'elaboració correcta d'anàlisis i estadístiques dignes d'aquest nom. Aquesta pretesa, i mal anomenada, "ciència econòmica" demostra la seva inèpcia en els nombrosos fracassos de les seves teories i dels seus experiments. No hi ha, per exemple, cap "teoria (és a dir, hipòtesi) econòmica" clàssica que sàpiga explicar, ni resoldre pràcticament, el fenomen de la inflació-deflació* (*stangflation*)».

En el Pròleg a la segona edició (19 de maig del 1995) del llibre *Assaig sobre moneda, mercat i societat* (editat pel Centre d'Estudis Joan Bardina), Lluís Maria Xirinacs i Damians assenyala tres intuïcions fonamentals de Finaly-Chalaux:

«*La moneda, a més d'un títol de dret a la possessió d'uns béns d'un valor determinat, és la informació necessària per a poder exigir totes les responsabilitats socials rellevants, si la moneda és explicativa del que s'ha comprat i venut amb ella*».

«*Aquesta moneda responsable permet una comptabilitat general d'una comunitat determinada i detectarà, fora d'excepcions catastròfiques, una plusvàlua insospitada de tipus social, independent de la plusvàlua privada generada per les empreses*».

«*Aquesta plusvàlua, avui amagada, és robada per privats i cal que sigui administrada per l'estat democràtic, en nom de la comunitat esmentada, per finançar la vida, la seguretat social i totes les professions vocacionals (mestres, metges, sacerdots, polítics, jutges, artistes (...) i per creditar la compra de tots els excedents de producció útils per a millor producció*».

En aquesta obra (*Assaig sobre moneda, mercat i societat*), ell i Magdalena Grau Figueras es declaren «*obertament partidaris d'una utilització autopolítica de la reforma monetària que comprengui una sèrie d'objectius socials*», que resumim i concretem en 2:

«*La desaparició pacífica de tota mena de poder sobre les persones, i la seva substitució per un legítim poder eficaç sobre les coses i comandament social de les persones, nascudes totes lliures. Això en pràctica implica una reforma a fons dels aparells estatal, justicial i ètnic-autonòmic*».

«*La desaparició pacífica de tota mena de misèria material o marginació social per raó de diner. Això implica l'aplicació d'una política de rendes adaptada a les possibilitats que ofereix el nivell de desenvolupament tecnològic productiu actual*».

Bibliografia de:

La seva obra és fruit de més de 50 anys de recerca i, encara que aparentment desordenada i sovint no escrita o perduda, ha estat estudiada i sintetitzada en diferents documents escrits per ell i els seus col·laboradors.

Publica, amb el seu nom:

Una eina per construir la pau (1 de juliol del 1984).

Glossari de termes inequívocs (10 de juny del 1986).

Disseny de civisme (1988).

La plutarquia i altres relats (1991).

Les floretes de Sant Agustí Xaló (23 d'abril del 1995).

El capitalisme comunitari (12 de febrer del 2000).

Història del capitalisme comunitari (17 de febrer del 2001).

En col·laboració amb Magdalena Grau Figueras (nascuda a Barcelona el 1959, llicenciada en Pedagogia i Economia per la Universitat de Barcelona, secretària d'Agustí Chalaux entre 1980 i 1984);

Introducció al sistema general (11 de setembre del 1983).

Assaig sobre moneda, mercat i societat (maig del 1984).

Moneda telemàtica i estratègia de mercat (1985).

I en col·laboració amb Lluís Maria Xirinacs i Damians:

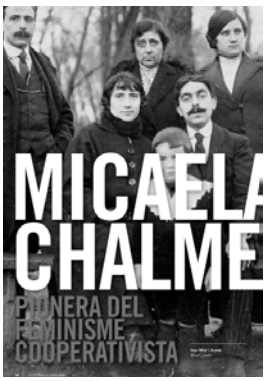
Tercera Via (1992).

Sistema general: Economia i Societat (*en seixanta punts*) (6 de desembre del 1996).

Eduard Arruga i Valeri

CHALMETA, Micaela

(Barcelona, 1879 – Nogent-sur-Marne, 1951)

«*La constante reducción del salario del hombre está en íntima relación con la mayor competencia que el niño y la mujer hacen a su actividad...*». (1911a)

«*La Economía burguesa encontró que la mano de obra a bajo precio producía ventajas económicas y las Compañías estaban en su perfecto derecho...*». (1911b)

Coneguda amb el pseudònim «Amparo Martí» —en les seves col·laboracions a revistes com *La Guerra Social* (al 1901/3), *La Internacional* (1908-9) o *La Justícia Social* (1910-16), on publicà 20

articles—, dedicà molt temps a la política, a la pràctica del cooperativisme i al publicisme. Va escriure sobre algunes de les qüestions que més interessen al segle XXI: el rol econòmic de les dones, el treball femení, l'economia col·laborativa o cooperativa, el consum i la cistella de la compra, els serveis. I, traduí de l'anglès, textos cooperativistes de la britànica Alice H. Enfield.

El 1911, per exemple, observava que «*en Cataluña y en otros países industriales que se dedican a la fabricación de tejidos y filaturas existen gran número de obreras que parten los lunes por la mañana de su domicilio y no regresan a él hasta el sábado por la noche*» (1911a). Amb salaris inferiors als dels homes (d'on les queixes sindicals), però fent possible que les dones tinguessin una certa autonomia personal.

Explica també el pas següent, la demanda de treball qualificat: «*posteriormente, necesitó el capitalismo capacidades de alguna intelectualidad, también de bajo precio, y llegó el turno de las mujeres de la clase profesional y de la pequeña burguesía y fueron invadiendo escritorios, almacenes, correos, telégrafos, teléfonos, administraciones, despachos y posteriormente aparecen en las profesiones científicas y llamadas liberales*» (1911b).

Als anys 30, col·laborà a les tasques de la renascuda Federació de Cooperatives de Catalunya, fins i tot amb una aportació original: la creació, amb Dolors Abelló i Maria Palomera, de l'AFPC (Agrupació Femenina de Propaganda Cooperativista). Car «*estudiar, en la medida de lo posible, los problemas económicos y sociales que lleva consigo la obra cooperatista, no es cosa fácil*» (1933a). Fins i tot, confegí i publicà a la revista *Acción Cooperatista*, òrgan de la Federació, un quasi-manifest titulat «Los diez Mandamientos de las Cooperadoras» (1933b).

Bibliografia de:

«La civilización y la mujer», *Vida Socialista*, núm. 74, Madrid, 1911a.

«La civilización y la mujer», *Vida Socialista*, núm. 79, Madrid, 1911b.

«La obra cooperatista de las mujeres», *Acción Cooperatista,* Barcelona, maig 1933a.

«Los diez Mandamientos de las Cooperadoras», *Acción Cooperatista*, Barcelona, juny 1933b.

Bibliografia sobre:

Duch Plana, Montserrat: *Micaela Chalmeta / Cooperatistes catalans·13*, Barcelona-Valls, 2009.

Societat Catalana d'Economia: *Panells de dones economistes catalanes*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2021.

Bengoechea Echaondo, Soledad: *Trencant barreres, Dones pioneres a Catalunya al segle XX*, Tot història Associació cultural, Sant Andreu de Palomar, Barcelona, 2022.

Francesc Roca i Rosell

CIVERA i MARTÍNEZ, Marí

(València, 1900 – México, 1975)

«Creo que esta ciencia de la Economía Política, tanto tiempo descuidada e incomprendida, sea, a pesar de su aridez, la que salve la humanidad». (1930)

«Los límites desaparecen. En 1h se franqueaba 6,5 km en 1810, 9,5 en 1848, 50 en 1863 y 80 en 1914 (...) *Europa no se contenta con exportar sus productos fabricados, sino que manda, también, sus máquinas*». (1948)

Tot i el seu interès per bastir síntesis teòriques dels corrents filosòfics del progrés social, va assajar sempre de situar el pensament econòmic en un lloc central. Director de revistes i de col·leccions de llibres, tant a València com a l'exili, a Mèxic, fou partidari de polititzar el sindicalisme apolític hispànic. I també d'organitzar, amb la revista de cultura Mediterrani, el valencianisme exiliat.

Els seus primers llibres foren dos quaderns d'una sèrie dirigida de 60 títols dirigida i editada per ell entre 1930 i 1933. Un, *Socialismo* (València, 1930); l'altre, *La formación de la Economia Política* (València, 1930). Segons ell, hi ha dos corrents de pensament econòmic: el liberalisme (que, amb Thomas R. Malthus, és insolidari) i el «socialisme econòmic» (iniciat per Sismonde de Sismondi). Entre ambdós, la «transició liberal» de David Ricardo. Les fites són Smith, Bastiat, Marx, Schmoller i Pareto. El nucli teòric de Wifredo Pareto és central: «*cuáles serán las condiciones que asegurarán el máximo de bienestar al mayor número de seres*».

Alguns dels altres títols de la col·lecció de quaderns dirigida per ell tenien també interès econòmic: el liberalisme (de F. Valera), el sindicalisme (A. Pestaña, J. Viadiu), el nostre territori (G. de Reparaç), la família (E. Gonzalez-Blanco), els usos de la terra (E. Palomo), l'escola única (J. Ballester), els impostos (J. Senador), la revolució agrària (M. Farbman), l'economia de la República espanyola (J. Millet Simon), el sufragi universal (Joaquim Coca), Manxúria i l'imperialisme (Andreu Nin).

La seva presentació primerenca (de 1930) del significat de Marx i el marxisme pren com a punt de partida la visió de Keynes: «*el famoso economista inglés, el profesor Keynes, decía que el socialismo marxista seguirá siendo un enigma en la historia de las doctrinas*». Segons ell, aquest enigma es deu al fet que Marx generà tres sistemes teòrics diferents, tres sistemes separats. El primer és el de la «*revolución permanente y de la dictadura del proletariado*», dels anys 1848-52, que ha esdevingut «*la doctrina oficial del bolchevismo ruso*». El segon sistema és el «*cooperativo-sindicalista*», una reflexió a l'entorn de la Internacional i la Comuna de Paris de 1870. Els estatuts de la Internacional «*no conocen más que simples sociedades obreras* (...) *ningún papel se asigna a los partidos políticos socialistas*». En canvi, el que es considera central és el cooperativisme: «*el movimiento cooperativo, una de las grandes victorias de la economía de las clases obreras*». El tercer sistema és el que es defineix a partir del Programa de Gotha (1875) del Partit socialista alemany. Segons ell, «*allí se ven mezclados el sufragio universal, como medio de liberación del proletariado y su débil recuerdo de la teoría de la dictadura. Parecía que Marx aceptaba la doctrina parlamentaria y el partido político electoral*» (*El marxismo*, 1930).

Pel que fa a la dinàmica de l'economia, seguint explícitament Rudolf Hilferding i la socialdemocràcia alemanya, pensa que «*asistimos en la actualidad al pasaje del capitalismo de libre competencia al capitalismo organizado*» (*id.*). D'on la possibilitat que, gràcies a la regulació pública i a la planificació interna de les empreses, disminueixi la intensitat de les crisis greus.

Amb la creació, el 1937, de l'Institut d'Estudis Valencians, amb una Secció d'Economia, esdevingué acadèmic. Juntament amb els altres membres de la Secció: Rafael Font de Mora, Lluís Guillem Guardiola, Josep Oliag Càceres, i Vicent Tomàs i Pérez. El Centre d'Estudis

Econòmics de València, creat el 1929, i dirigit per Romà Perpinyà Grau, quedaria adscrit a la Secció d'Economia del nou Institut.

A l'exili mexicà, continuà la seva reflexió sobre els canvis econòmics globals. Per exemple, observà que, a mesura que avança el segle XX, l'economia mundial va més enllà d'allò que «*el economista inglés Stanley Jevons escribía hacia final del siglo XIX: actualmente, las cinco partes del mundo son tributarias de Europa. Las planicies de América del Norte y de Rusia son nuestros campos de trigo. Chicago, Odesa son nuestros graneros. Canadá y los paises bálticos, nuestros bosques. Australia, nuestros parques de carneros. América, nuestros rebaños. El Perú nos manda su plata, California, su oro. Los chinos cultivan el té para nosotros.y las Indias Orientales traen a nuestras casas el café, el azúcar y las especies. Francia y España son nuestros viñedos, y el mediterráneo, nuestro vergel*» (*Rebelión (...)*, 1948).

El món va més enllà perquè, gràcies a l'acceleració del progrés tecnològic en tots els àmbits de l'acció humana, les distàncies i els límits, les diferències, desapareixen. Els efectes d'aquesta desaparició són però paradoxals. Ja al 1948, i des de Mèxic, es podia dir, com ell ho fa, que Europa «*falto ya de nuevos espacios a conquistar, monta fábricas, instruye a los naturales, intenta conservar, a la vez, los grandes mercados abiertos, mas el progreso es insaciable. Conquistar, despertar y conservar a la vez es bien difícil*» (id). El creixement de l'economia mundial és, serà, segons ell, molt problemàtic.

Rebelión del hombre és un llibre «*oscilante entre dos ciencias: una, aburrida; la otra, triste: la Filosofia y la Economia. Así es como la suele llamar el vulgo».* Ell però no ho creu, i, presenta, successivament, al 1948: els règims autoritaris i liberals en l'organització de l'economia, el desequilibri entre l'economia i la moral, del neoliberalisme al neosindicalisme, mercats-excedents-espais, el comerç intereuropeu i l'extraeuropeu, la decadència de l'or, l'explotació de les diferències marginals, factor de desequilibri, la fabricació artificial, els productes sintètics, la corba de la propietat, l'estranyesa de l'home davant de l'autonomia del signe monetari, l'artesanat i la producció en sèrie, biologia i demagògia.

Bibliografia de:

La formación de la Economía política, València, 1930.

El marxismo: origen, desarrollo y transformación, Madrid, 1930 (2a. ed. México, 1963).

Rebelión del hombre, Mèxic, 1948.

El sindicalismo: historia, filosofía, economía, Mèxico, 1959.

La industrialización del espíritu, México, 1962.

Bibliografia sobre:

Artal, F., Gasch, E., Massana, C. i Roca, F.: «Marí Civera i l'organització de la nova cultura», a *El pensament econòmic català durant la república i la guerra (1931-1939)*, Barcelona, 1976.

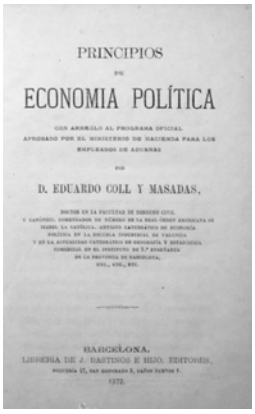
«1930. Del capitalisme competitiu al capitalisme organitzat, per Marí Civera» i «1948. Els límits desapareixen, per Marí Civera», a Francesc Roca: *El pensament econòmic català (1900-1970)*, Barcelona, 1994 i 1996.

Francesc Roca i Rosell

COLL i MASADAS, Eduard

(Barcelona, 1824 – Barcelona, 1890)

«(...) *la revolució industrial ha satisfet les necessitats d'abric, alimentació i sanitat de la població europea, tot obrint nous camins al comerç; la nova societat vol joves ensinistrats en les tècniques comercials*». (1887)

PRINCIPIOS
DE
ECONOMIA POLÍTICA
CON ARREGLO AL PROGRAMA OFICIAL
APROBADO POR EL MINISTERIO DE HACIENDA PARA LOS
EMPLEADOS DE ADUANAS
POR
D. EDUARDO COLL Y MASADAS,
BARCELONA.
LIBRERIA DE J. BASTINOS E HIJO, EDITORES,
1872.

Fill de Francesc X. Coll i Jové —prestigiós advocat de Barcelona— i d'Eulàlia Masadas. Estudià la carrera de Dret a la Facultat de Jurisprudència de Barcelona, obtenint el títol de llicenciat en Jurisprudència el 1848.

Entre 1851 i 1857 desenvolupà la seva carrera docent a la recentment creada Escola d'Indústria i Comerç de Barcelona, essent nomenat professor titular d'Economia política i de Geografia i Estadística comercial, assignatures de les que es va fer càrrec, si bé no pogué dotar la cátedra per falta de pressupost.

El 1853, el seu treball *Memoria sobre el censo de población de la villa de Granollers* fou premiat per la Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País, com també ho fou pel seu treball *Censo de las poblaciones de la villa de Tarrasa*, l'any 1856, ambdós amb uns plantejaments demogràfics avançats. El mateix 1853 llegeix, a la seu d'aquesta Societat, un «Discurso sobre las contrariedades económicas que pueden resultar de los recientes descubrimientos de minas de oro», i poc després (1854) publica un *Dictamen sobre los males que proceden de la contribución de hipotecas: modo de corregirlos si es posible o de suplir el déficit para el Tesoro si se considera necesaria su abolición*.

L'any 1857, la popularment coneguda com a «Ley Moyano» (Ley de Instrucción Pública) tornà l'Escola de Comerç a l'àmbit dels ensenyaments secundaris (com ho havia estat abans de la fusió, el 1851, de l'Escola de Comerç de Barcelona amb l'Escola d'Indústria).

El 1860 ocupà, primer la càtedra de Geografia i Estadística comercial, i després les d'Economia Política i Legislació Mercantil i Industrial, a l'Escola de Comerç, agregada a l'Institut d'Ensenyament Secundari de Barcelona, assignatures que formaven part del pla d'estudis del peritatge mercantil.

La seva inquietud per les matèries de Dret i d'Economia el portaren a cursar les assignatures d'Estadística, d'Institucions de la Hisenda Pública, i de Dret Polític Comparat durant el curs 1860-1861. Aquestes matèries eren exigides per a assolir el títol de llicenciat en Dret Administratiu, que aconseguí el juny del 1861. El 1863 obtingué el títol de Doctor en Dret Civil, amb un discurs sobre «Justicia moral. Civil. Noción del Derecho».

Dirigits als seus alumnes de Geografia i estadística comercial, el 1878 publicà el *Programa y Apuntes de la asignatura de Geografía y estadística comercial en el curso de 1878 á 1879*, que més endavant (1887) completarà amb el volum *Geografía y estadística comercial ó comercio actual de todos los países del mundo*.

L'agost de 1887 es reconeix l'autonomia orgànica, funcional, jeràrquica i administrativa dels estudis mercantils, deslligant-los així, novament, dels instituts d'ensenyament secundari. A l'ensems, es reconeixen a Espanya només dues Escoles Superiors de Comerç, la de Barcelona i la de Madrid. Ell és nomenat director (el primer) de l'Escola Superior de Comerç de Barcelona, càrrec que ocupa fins la seva mort. En el seu discurs d'inauguració, dóna una ullada als canvis operats amb la revolució industrial, que —diu— «*ha satisfet les necessitats d'abric, alimentació i sanitat de la población europea; la nova societat vol joves ensinistrats en les tècniques comercials*», i fa una petita història del naixement de les escoles comercials, tot esmentant els precedents de la barcelonina: la Junta de Comerç (1758).

Com a director, una de les seves primeres tasques és la de cercar fons per a disposar d'un local propi per a la nova Escola, ja que el Ministeri no havia realitzat cap dotació de fons. Però aconsegueix un petit local, al primer pis del número 22 del carrer de Tallers, a Barcelona, amb el compromís que la Diputació de Barcelona pagués la meitat del cost del lloguer. Tot i les importants dificultats financeres a les que hagué de fer front, pogué aprofitar l'impuls que tingué, per a l'Escola, la celebració de l'Exposició Universal de Barcelona, del 1888. Molt poc després de la seva mort, el seu amic i successor en el càrrec de director, Alexandre Novelles, aconseguí traslladar la seu de l'Escola a un local més ample, al carrer de Balmes, tocant a Consell de Cent, tal com ell havia desitjat.

La seva principal obra és *Principios de Economía Política, con arreglo al programa oficial aprobado por el Ministerio de Hacienda para los empleados de Aduanas*, de 598 pàgines, publicada el 1872. L'inspirador d'aquest programa havia estat l'aleshores ministre d'Hisenda, Laureà Figuerola i Ballester, creador de l'anomenat «Aranzel Figuerola», el 1869. En aquesta obra reflexa les seves idees liberals, tant en l'àmbit de l'economia com en el de la política, demostrant-se crític amb el model colonial espanyol i amb les pràctiques d'explotació mercantil, i es situa a favor de les tesis lliurecanvistes defensades pels economistes liberals de l'època (Sexenni Democràtic, 1868-1874).

Bibliografia de:

Justicia moral. Civil. Noción del Derecho, discurso leído en la Universidad Central, en el acto solemne de recibir la investidura de Doctor en Derecho civil, Madrid, 1863.

Principios de Economía Política, con arreglo al programa oficial aprobado por el Ministerio de Hacienda para los empleados de Aduanas, Barcelona, 1872.

Discurso leído por Eduardo Coll y Masadas, director de la Escuela Superior de Comercio de Barcelona, en el acto de inaugurarse sus cátedras en el curso de 1887 a 1888 en el Salón de Grados de la Universidad de Barcelona, Barcelona, 1887.

Eduard Arruga i Valeri

COMÍN ROS, Alfonso Carlos

(Saragossa, 1933 – Barcelona, 1980)

«*Las ciencias sociales permiten conocer las profundas y verdaderas causas del atraso socioeconómico del Sur Español. (…). La marginalidad a que el Informe del Banco Mundial redujo el problema de los desequilibrios regionales ha tenido consecuencias en España: los grandes grupos inversores (…) en sus planes privados van en contra del desarrollo de las zonas más atrasadas del país*». (1965)

«*El papel histórico que desean cumplir los pueblos se centra en la paz social, en el progreso económico, y en la dinámica de una industrialización adecuada a sus necesidades i posibilidades Paz social, paz internacional, prosperidad son los valores que reclama Andalucía*». (1965)

«*Dejando de lado las inevitables contradicciones (...) del desarrollo político neocapitalista español (…) diríamos que los dos terrenos donde las contradicciones internas están alcanzando su más alto grado son el sindical y el de los desequilibrios regionales*». (1968)

Neix al si d'una família de tradició carlina. El seu pare, Jesús Comín Segués, que fou elegit diputat del Partit Carlí, va morir quan ell tant sols tenia cinc anys. Els seus ensenyaments bàsics els rebé a Saragossa en el Col·legi del Salvador dels Jesuïtes. Més tard, en traslladar-se la família a viure a Barcelona l'any 1942, cursà el Batxillerat al col·legi de Sang Ignasi de Sarrià. L'any 1953 inicià els estudis d'Enginyer Industrial, carrera que elegiria aconsellat per la família, basant-se en l'afecció que semblava que sentia per les matemàtiques i la física. Ben aviat mostrarà, però, que la seva vocació seria encara gran per la filosofia, la religió, la història, l'economia i la política. L'any 1954 entrà a treballar en el SUT (Servei Universitari de Treballs) i el mes de febrer d'aquell any començarà la seva col·laboració amb la revista *El Ciervo*, on pren contacte amb l'obra d'Emmanuel Mounier i la revista *Esprit*, uns fets que exerciran una gran influència al llarg de la seva vida. El 1959 es doctorà en enginyeria industrial i el 1974 es llicencià en ciències de la informació. Tot just acabats els seus estudis d'enginyeria aviat mostrà un extraordinari interès, fins i tot gran inquietud, per l'anàlisi dels problemes de les organitzacions empresarials i els conflictes existents en el món laboral i sindical (el que el portà a estudiar les tècniques d'organització científica del treball). De fet, ja el mes de novembre de 1958 començà a treballar al Centre d'Estudis de la Metal·lúrgia (CEAM), i a donar classes a l'Escola de «Formación de Mandos Intermedios» (EMI) dels Jesuïtes del Clot, i a penetrar en el món dels estudis i assessorament d'empreses. Poc després d'haver-se casat a Barcelona amb Maria Lluïsa Oliveres, acabà prenent la decisió d'anar-se'n a viure a Málaga (el setembre de l'any 1961), conscient de que vol conèixer i viure la realitat de l'Espanya més deprimida. Ell i la seva dona van acabar anant a viure a tocar d'un barri obrer ben pobre (Huelín). L'anada a viure a Málaga li suposà haver de renunciar

a exercir la seva carrera d'enginyer i, tot i que l'ajudà a conèixer en profunditat la realitat de l'Espanya silenciada, la inseguretat del treball i la pobresa extrema. A Málaga exercí un cert temps de professor d'economia política, geografia econòmica i relacions humanes a diferents escoles professionals de Palo Alto i a l'Escola de Pèrits Industrials. Durant la seva estada en aquesta ciutat van néixer els seus dos primers fills. Quatre anys més tard, havent experimentat creixents dificultats econòmiques i polítiques i trobant-se sota una intensa pressió policíaca, la situació acabà esdevenint insuportable, tant per a ell com per la família, el que els obligà a retornar a Barcelona.

A Barcelona treballà en escoles professionals, escoles de quadres intermedis i a les escoles socials de barris. Fou professor a l'ESADE i a l'ICESB. Sense abandonar mai el seu catolicisme, evolucionà gradualment cap a posicions comunistes. El 1956 ingressà en el FLP (Front d'Alliberament Popular), que abandonà el 1962, per integrar-se en el Front Obrer de Catalunya (FOC), que era el referent català del FLP. El 1970 ingressà en l'Organització Comunista de España-Bandera Roja (OCE-BR), que més tard abandonà per fundar Bandera Roja de Catalunya (1974); poc després s'integrà en el Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC). El 1973 creà el moviment Cristians pel Socialisme, juntament amb Joan Nepo García-Nieto, i fou, conjuntament amb aquest darrer, una de les figures més assenyalades dels anomenats catòlics marxistes (Cristianos en el partido, comunistas en la Iglesia, 1977).

El 1980 fou elegit diputat al Parlament del Catalunya per les llistes barcelonines del PSUC. No va poder prendre possessió de l'escó, atès que morí el juliol de 1980 després d'una llarga malaltia. Gran part de la seva anàlisi sociològica la dedicà al poble andalús i, molt especialment, als andalusos establerts a Barcelona d'ençà els anys 1950. Fou director de la revista *Taula de Canvi* del 1976 fins a la seva mort. Els seus hereus polítics han creat en memòria seva la Fundació Alfonso Comín.

Alfonso Carlos Comín arribà a publicar, en quatre anys, fins a tres versions del seu llibre sobre els problemes econòmics d'Andalusia. Escrigué aquesta obra de manera intensa mentre treballa i viu a Málaga, en contacte directe amb la seva família en una barriada obrera, en contacte directe amb gent treballadora, tot vivint i compartint bona part dels seus problemes. En el pròleg, que signa el professor Ramón Tamames, aquest farà constar que no resulten admissibles els vells tòpics que en certs mitjans intenten imputar les causes de l'endarreriment d'Andalusia a causes poc serioses, com la indolència, la manca de disciplina, el poc interès per la feina dels propis habitants de la regió. Òbviament la situació a Andalusa es caracteritza, ben al contrari, per la impossibilitat de trobar feina, els molt baixos salaris del sector agrari i l'absència d'oportunitats de treball a la industria, que afecten al conjunt d'una població que generalment no pot treballar, tot i desitjar fer-ho, i que històricament s'ha vist forçada a la immigració a altres terres més riques d'Espanya o a l'emigració a d'altres països.

Dedica una part central de la seva obra precisament a oferir una anàlisis minuciosa del nivell existent d'industrialització d'Andalusia de manera comparativa amb la resta d'Espanya. Presenta, en primer lloc, un estudi comparatiu de la dimensió de les empreses industrials amb la resta d'Espanya, tractant d'establir fins a quin punt el minifundisme empresarial és més present a Andalusia que a la resta, i entrant en les diferències que això comporta pel que

fa als salaris i els costos del personal, en diferents sectors. Aprofundeix, de manera particular, en el cas de la indústria siderometal·lúrgica pel que fa a l'estudi dels nivells de salaris i de la productivitat, així com aprofundeix també en l'anàlisi de la mineria, la siderometal·lúrgia i la indústria de l'alimentació i les obres públiques, arribant a la conclusió que aquestes àrees o sectors particularment més presents a Andalusia, de fet constitueixen una indústria desarticulada (tenen de fet existències quasi bé autònomes i mostren una falta de relacions entre ells i nivells ben distants pel que fa a la productivitat per treballador).

Mentre al conjunt d'Espanya el conjunt de la indústria representa un 24,0% del PIB total de l'economia espanyola, en el cas d'Andalusia tant sols les províncies de Córdoba i Cádiz (23,5 i 21,4%) s'acosten a aquests valors i la resta queden molt allunyades. En el cas concret de Málaga el pes del sector manufacturer se situa a un nivell molt baix (12,3%), només per sobre de Huelva (11%), Granada (11%) i Almeria (10,9%). Una visió, que ell qualifica de «relativament ràpida», el portarà a afirmar que es tracta d'una estructura industrial «desarticulada», amb una estructura de desenvolupament desigual propi d'una economia desigual i «precapitalista». Presta una particular atenció a l'anàlisi d'un exemple concret de política d'industrialització: «El Pla Màlaga». Un any i mig abans del Pla de Desenvolupament Econòmic i Social, pretenia ser un «Pla impulsor», en certa manera modèlic, que a partir d'unes inversions bàsiques inicials que efectuaria l'Estat (INI), acabaria estimulant a una iniciativa privada que faria un conjunt d'inversions en sectors diversos, amb el que s'aconseguirien determinats objectius de creació de renda i noves ocupacions. Uns efectes que actuarien impulsant el creixement productiu, tant de l'agricultura com de la indústria de la zona.

Com el Banc Mundial recordava de manera insistent en els seus informes, i es transcriu en la obra *España del Sur*, un servei important que l'INI hauria d'haver fet és el de proporcionar als empresaris, en el procés de posada en marxa del «Pla Màlaga», una necessària assistència tècnica en qüestions com el disseny de maquinària, els mètodes de producció i control de qualitat i tècniques d'anàlisis dels mercats (sobre tot a les indústries potencialment abocades als mercats d'exportació) amb el que s'estaria ajudant a l'acceleració dels processos de racionalització industrial. A la vegada caldria haver desenvolupat els indispensables programes de formació tècnica i vocacional a la mà d'obra local susceptible d'ésser contractada per les noves empreses que s'establissin a la zona. Aquests processos de formació tècnica i vocacional haurien d'acabar essent importants per tal d'atreure les empreses en l'ús intensiu de treball, més adequades pel desenvolupament de la zona .

De fet les inversions de l'INI a Andalusia en cap moment no van atendre, com hauria estat necessari, als aspectes de formació tècnica i vocacional necessària pels llocs de treball previstos, ni tampoc a la consideració d'altres aspectes sociològics i psicològics que solen plantejar les accions de desenvolupament industrial en zones endarrerides com les d'Andalusia. Les inversions materials dutes a terme per l'INI, amb recursos de l'Estat, no varen anar acompanyades pels corresponents plans per conèixer i preveure a cada zona els problemes humans, culturals, professionals i socials que provocarien els canvis estructurals econòmics, socials i de població que acabarien provocant les polítiques i programes d'actuació inversora

pública en unes zones deprimides i que l'acció de l'Estat pretenia desenvolupar estimulant els efectes d'arrossegament de la inversió empresarial privada.

Segons ell, els esforços realitzats per alguns —pocs— grups privats, i els esforços molt més amplis de l'INI per tal d'aconseguir un cert impuls industrial a Andalusia se'ns presenten rodejats per un veritable mar de territoris i poblacions que conformen una mena de «mar preindustrial» que els converteix en illes de progrés econòmic. Els «pols de creixement econòmic» de l'INI, disseminats en nombre considerable pel Sud d'Espanya, siguin els que tenen unes grans dimensions com Puertollano o Escombreras, siguin els que impulsen la producció i el transport de l'energia elèctrica mitjançant un conjunt de centrals tèrmiques, o bé com les instal·lacions creades pel mateix INI a Linares, Málaga, Sevilla o Cádiz, és de témer que, avui per avui, diu, no siguin més que unes illes «de modernisme» que no hagin arribat a poder difondre el seu dinamisme al conjunt de la regió i que, sobretot, no hagin aconseguit tots els efectes propulsors que d'elles s'esperaven.

Va donar una visió de la política sindical a la empresa, i va veure noves oportunitats a finals dels anys 50. En el treball escrit dins d'un llibre conjunt amb Josep Mª Vegara sobre *La estratègia sindical* a finals dels anys 60s, constata que la societat i l'economia espanyoles evolucionaven ja de manera relativament ràpida a finals de la dècada dels anys 50, amb la promulgació de la Ley de Convenios Colectivos, en uns moments en que la frontera de l'acció reivindicativa sindical semblava haver-se obert més enllà de la mera acció reivindicativa tradicional i semblava que havia obert una porta d'entrada a la nova fase del control de gestió als treballadors

Davant de la importància dels canvis econòmics i tecnològics que s'estaven produint en els anys 50s en el conjunt de l'economia espanyola i als que es comencen a haver d'enfrontar, bona part de les empreses més representatives, sembla clar que la promulgació de la Llei de Convenis Col·lectius (1958) obrí noves possibilitats. Els canvis organitzatius i de direcció més enllà de determinats conflictes, podrien comportar ara certes possibilitats de millora en la gestió i fins i tot en una certa disminució de la conflictivitat interna de les empreses. Es podria obrir ara una certa oportunitat de millora, mitjançant una gradual participació en la gestió de l'empresa per part de les comissions de treballadors. Seria un exercici no fàcil però que acabaria comportant un avenç en la participació sindical en el conjunt de determinades empreses i en dosis més o menys elevades. Aquests canvis podrien acabar desembocant en conflictes quan es tractés de lluitar contra l'aplicació radical de les clàssiques solucions tècniques i organitzatives tradicionals dels equips directius.

Bibliografia de:

España del sur. Aspectos económicos y sociales del Desarrollo Industrial de Andalucía, Madrid, 1965.

La estrategia sindical, coautor: Josep Mª Vegara, Barcelona, 1968.

«Los pobrecitos empresarios», *Cuadernos para el diálogo*, núm. 25, p 5-9, 1966.

España, ¿país de Misión?, Barcelona, 1966.

«Hacia una política sindical en la empresa» a *La estrategia sindical* (amb Josep M.ª Vegara), p. 51-69, Barcelona, 1966.

De la propietat capitalista a la propietat humana (amb Emmanuel Mounier), Barcelona, 1968.

Noticia de Andalucía, Madrid, 1970.

«Socialismo y capitalismo ante la reforma de la empresa», *Cuadernos para el diálogo*, núm. 10-11, Madrid, 1968.

Qué es el sindicalismo, Barcelona, 1976.

Bibliografia sobre:

Tamames, Ramón: Prólogo al libro *España del Sur*, Madrid, 1965.

Marzà, Albert: *Alfonso Comín: esperança en la història*, Barcelona, 1995

Vázquez Montalbán, Manolo i diversos autors: *Alfons Comin, deu anys després*, Barcelona, 1991.

Castellet, Josep Maria: *Seductors, il·lustrats i visionaris. Sis personatges en temps adversos*, Barcelona, 2009.

La Cruz i el Martillo: *Alfonso Carlos Comín y los cristianos comunistas*, Rubí, 2009.

González Casanova, José Antonio: *Comín, mi amigo*, Barcelona, 2010.

Pere Puig i Bastard

COMORERA i SOLER, Joan

(Cervera, 1894 – Burgos, 1958)

«*Nació popular vol dir nacionalització dels monopolis: de la banca i de les assegurances, de les primeres matèries i dels transports, de la indústria pesada i dels serveis públics, del combustible i del comerç exterior. Nació popular vol dir accelerada industrialització de l'agricultura. En la nació popular coexistiran l'economia social bàsica, l'economia particular de la mitjana i petita burgesia industrial i comercial, l'economia cooperativa de consum, de sanitat social, dels sindicats agraris i l'economia cooperativa de producció*». (1944)

Format a Barcelona, Argentina (i Uruguai), on va viure entre 1920 i 1931, fou un polític català que assumiria la responsabilitat de bastir una administració pública capaç d'encarar-se als grans reptes del conjunt de l'economia catalana, i, alhora, un analista de la realitat socioeconòmica catalana, i mundial, que feia propostes. Sintonitzant, en una primera etapa, amb Manuel Serra i Moret, 10 anys més gran. Amb interrupcions, fou titular de la Conselleria d'Economia (o equivalent) del govern de la Generalitat entre 1934 i 1939. Després, des de Stockholm, Moscou, México, Paris i Barcelona, confegí una visió político-econòmica de les dues guerres mundials, i re-definí el concepte de *nació popular* on l'economia ocupa un lloc central.

Abans de marxar a Argentina, va escriure —i publicar— un estudi sobre la transició educativa a l'Estat espanyol, amb un títol periodístic: *La trágica ignorancia española* (1919). Basant-se en estadístiques oficials, descobrí que, a l'Estat espanyol, entre 1900 i 1920, hi ha tres pols d'alfabetització: Catalunya, Bascònia i Astúries, que s'acosten al 50% d'alfabets, i irradien lectura (en concret, i quantificat: de premsa) a les províncies/regions del seu entorn. Catalunya, a l'arc mediterrani, Bascònia i Astúries, al Nord peninsular. Destaca que l'Estat central no ha estat el motor de l'alfabetització en cap d'aquests tres pols: «*la causa del mayor o menor progreso cultural deberemos buscarlo en la mayor o menor solidez espiritual de las regiones: en el regionalismo, autonomismo, nacionalismo, el nombre que más os guste*».

Observa també les diferències de gènere: a la Barcelona del 1900, *només* el 37% dels homes eren analfabets, mentre la taxa d'analfabetisme de les dones era d'un 63%. El 1920, per bé que l'alfabetització del conjunt de la població havia augmentat, les diferències de gènere seguien existint, tot i que amb menys intensitat.

Als anys de Buenos Aires, esdevingué un periodista polític, que no separava la política de l'economia, tal com feien els socialistes marxistes argentins amb qui treballava. De retorn a Catalunya, com a diputat, i com a conseller d'Economia, liderà la construcció d'uns serveis administratius inèdits, amb la creació de: 1) una caixa de crèdit cooperatiu i agrari; 2) una direcció de turisme; 3) l'Aeroport Internacional de Barcelona i uns serveis aeronàutics (amb Josep Canudas i Busquets); 4) uns estudis cinematogràfics (amb Josep Carner-Ribalta).

A partir de l'estiu del 1936, la *Nova economia*, les col·lectivitzacions, les municipalitzacions, el boom de la sindicació, i les nacionalitzacions (de les empreses metal·lúrgiques i químiques que podien reconvertir-se en indústria armamentística) van multiplicar la feina de la Conselleria d'Economia. Amb ell i Ruiz i Ponsetí al capdavant.

L'exili, els feixismes, i la Primera i la Segona Guerra mundials són, per a ell, l'origen d'un conjunt d'anàlisis sobre: 1) l'estructura de l'economia mundial, als anys 1920-30, entre la *primera guerra imperialista* (1914-18) i la *segona guerra imperialista* (iniciada el 1939); 2) el joc polític de les Nacions Unides i de les organitzacions econòmiques internacionals (com el BPI de Basel), i de les grans potències imperialistes; i 3) el nou «*contingut socioeconòmic de la nació popular*».

Segons les estadístiques que utilitza (a partir dels treballs d'Eugen Varga), els imperis colonials de 1932 sumaven 57 M km^2 i 661 M d'hab. (dels quals corresponien a l'Imperi Britànic, 34 i 466) i els *Països semicolonials dependents i semindependents* 37 M de km^2 i 630 M d'hab. El que era nou, però, era l'imperi sense colònies dels Estats Units. Així, dels 501 bilions de francs d'*emissions de capital* entre 1921 i 1930 de les 4 grans potències econòmiques, 328 corresponien als EUA, que havien esdevingut «*el banquer més gran del món capitalista*».

Explica el que, segons ell, és un sofisma: «*el capital monopolista* reparteix *la riquesa, ja que totes les classes socials són, no antagòniques, sinó sòcies*». Car, aparentment «*són immensos els guanys del capital monopolista, però també d'aquests guanys participen milions i milions de petites i mitjanes indústries, de petits i mitjans comerciants, de pagesos i d'obrers que compren accions de l'Estat, de les grans empreses*». De fet, «*és cert que l'Estat ven títols del deute a milers*

de ciutadans. També és cert, però, que el valor dels títols és determinat, en emetre'ls, pel capital monopolista». En paral·lel, «*els monopolistes han descobert que els millors clients no són els negres, els grocs, els hindús, els mestissos, sinó els blancs (...) que les nacions a conquistar no són les embrionàries, ja repartides, sinó les superiors, les industrialitzades*». Ara bé, per a aquestes nacions ja industrialitzades, l'alternativa no és un retorn a un aparentment idíl·lic passat medieval pre-industrial, sinó la construcció del que en diu *nació popular.* Un espai on els monopolis siguin nacionalitzats, s'industrialitzi la agricultura, i coexisteixin diverses fórmules empresarials.

Bibliografia de:

La trágica ignorancia española, Barcelona, 1919.

La nació en la nova etapa històrica, México, 1944.

Bibliografia sobre:

Socialisme i qüestió nacional, Barcelona. A cura de Leandre Colomer, 1977.

Antologia, Barcelona. A cura de Miquel Caminal, 1987.

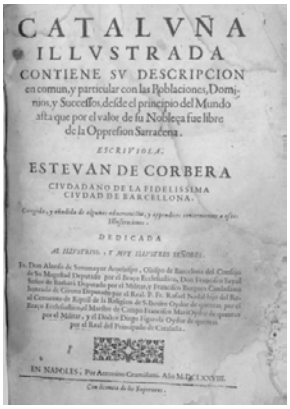
Francesc Roca i Rosell

CORBERA, Esteve de

(Barcelona, 1561 – Barcelona, 1631)

«*Los artificios enriquecen las Províncias porque con ellos entra dinero de fuera que es el nervio de todo*». (1678)

«*Todo lo necesario a la vida humana se halla con gran fertilidad y abundancia en Cataluña*». (1678)

CATALVÑA
ILLVSTRADA
CONTIENE SV DESCRIPCION
en comun, y particular con las Poblaciones, Domi-
nios, y Successos desde el principio del Mundo
asta que por el valor de su Nobleça fue libre
de la Opprefion Sarracena.
ESCRIVIOLA:
ESTEVAN DE CORBERA
CIVDADANO DE LA FIDELISSIMA
CIVDAD DE BARCELONA.
DEDICADA
EN NAPOLES, Por Antonino Gramignani. Año M.DC.LXXVIII.

Tot i formant part del grup de l'aristocràcia urbana de Barcelona conegut com a «ciutadans honrats», i amb estudis a la Universidad de Alcalà, dedicà molt de temps a la recerca (bibliogràfica, però també sobre el terreny). Va formar part de l'Audiència de Milano i de la Cambra de Napoli. Els seus temes d'investigació foren les trajectòries d'algunes cases nobiliars catalanes, però la seva obra més destacada fou *Cataluña ilustrada* (Napoli, 1678). Un llibre publicat pòstumament per José Gómez de Porres, professor de la Università di Napoli, tot i que el projecte d'edició per part de la Generalitat de Catalunya era molt anterior (de 1630).

Aquest text és una presentació de la realitat catalana (del territori, la població, la societat, i, sobretot, la noblesa) on els aspectes econòmics ocupen un espai singular. Fins i tot, amb algunes crítiques. Per exemple, tot explicant les exportacions de matèries primes catalanes com per exemple la llana, o el mineral de ferro, escriu: «*si se ordenase que no pudiera sacarse el hierro y la lana u otras cosas semejantes que la Província produce, sino labradas y aprovechadas,*

ni los extranjeros se enriquecerían con ellas ni la gente pobre y ordinaria padecería tantas incomodidades» (*Cataluña ilustrada*).

Segons ell, els sectors dirigents de la societat catalana han estat històricament molt dedicats a les guerres: «*Cataluña es provincia grande y belicosa cuyos pueblos en todos los siglos han tenido grande estimación en las armas*» (*id.*). Però així i tot l'economia catalana del XVII, tal com havia escrit abans el professor Pere Gil, és una economia autosuficient: «*Cataluña tan abundante de todo lo necesario al sustento y al regalo puede pasar por sí sola, sin aver menester riquezas ni provisiones agenas*» (id).

L'explicació que dóna és la de l'ocupació productiva del territori, semblant, a la que donarà Manuel Marcillo: «*están casi todas las montañas de Cataluña habitadas y cultivadas (...). toda ella parece una sola población (...) entre los riscos y peñas ay viñas y sembrados, bosques y frutales*». Els masos pagesos, en alguns casos, són espectaculars: són «*casas que algunas de ellas con ser de labradores parecen Palacios de Príncipes*».

Les principals produccions agroalimentàries són «*el pan, vino y azeite*». Però segueixen altres: l'arròs, els llegums, la verdura («*que en catalán se llama Ortalissa*»), les fruites dolces i amargues, la mel (de gran qualitat, que s'exporta a Roma), la caça, els porcs, les aus casolanes, la pesca. La sal de Cardona, i la s*al de agua*, que, en part, s'exporta: «*se la llevan por mar*». Presenta també altres productes del camp: les *yerbas medicinales*, i les *flores odoríferas.* En alguns casos, s'entusiasma: «*los jardines parecen campos sembrados y los campos, jardines cultivados con industria para producirlos*».

El gran tema però és justament la indústria, els *artificios.* Un capítol del llibre (el XIII de la primera part) es titula *De las cosas naturales y artificios que se crían y hacen en Cataluña.* Aquí, estudia, successivament: 1) els boscos, que són la base de la producció de les drassanes; 2) el cànem, el llí, i la seda, més la llana, matèries del tèxtil, els *paños,* que s'exporten, en naus catalanes, a Sicília i Sardenya; 3) els diferents tipus de pedres, necessàries per la indústria de la construcció, però, també, amb altres usos: les *ruedas de molino* catalanes, per exemple, s'exporten molt a Itàlia; 4) el corall, que es cull al Cap de Creus; 5) les aigües medicinals i els *baños naturales*, base d'una activitat molt concreta que han originat determinades poblacions; 6) els vidres, de gran qualitat; 7) la fabricació de guants, destinats en part a l'exportació.

La idea central és que la indústria és riquesa, i ho és tot: «*los artificios enriquecen las Provincias porque con ellos (...) entra dinero de fuera que es el nervio de todo*». D'on la seva preocupació per les exportacions catalanes de llana verge o de mineral de ferro, car, en tots dos casos, podrien ésser transformats a Catalunya. Amb el sucre de canya, la qüestió és una altra: només hi treballen els moriscos, que eren aleshores una minoria problemàtica.

Bibliografia de:

Cataluña ilustrada. Contiene su descripción en común y particular con las Poblaciones, Dominios, y Sucesos, Napoli, 1678.

Bibliografia sobre:
Reig Vilardell, Josep: *Esteve de Corbera. Apuntacions biogràfiques*, Barcelona, 1892.

Francesc Roca i Rosell

CORNET i MAS, Josep Maria

(Barcelona, 1839 – Barcelona, 1916)

«*Lamentóse de que las comisiones nombradas por el Gobierno para informar sobre cuestiones vitales para las fuerzas productivas del país se hallasen huérfanas de Ingenieros Industriales. Dijo que la Junta de Valoraciones y Aranceles, nombrada en Madrid, se compone única y exclusivamente de comerciantes y empleados del Estado, los que sí han de ser forzosamente libre-cambistas, dado el criterio egoísta que por desgracia impera hoy en día en todas las esferas de la moderna sociedad. El nombramiento de una tal Comisión para decidir sobre la suerte de las fuerzas productivas del país explica perfectamente lo que pasa en España, donde la industria, ya raquítica de por sí, por una infinidad de causas que precedieron su nacimiento y que por desgracia subsisten aún, sólo puede competir con muy contadas naciones de Europa, pero de ningún modo con la Gran Bretaña, la nación comercial e industrial por excelencia, y como tal acérrima partidaria del proteccionismo que tan bien ella sabe disimular y encubrir con el pomposo nombre de libre-cambio* (...)». (Josep Cornet, al discurs del sopar anual dels enginyers 1883, Associació d'Enginyers Industrials)

Enginyer i empresari del metall. Diputat a Corts. Destacà per la seva activa participació en defensa de la professió d'enginyer, entesa com un element essencial de la classe burgesa. Aportà com enginyer algunes millores concretes en maquinària i en materials de construcció: «D. José María Cornet y Mas, de Barcelona, presenta «ciertas mejoras introducidas en la fabricación de ladrillos y sistema de hornos para cocerlos»». (*La Corona*, Barcelona, 1857). Entrà a La Maquinista Terrestre y Marítima (MTM) el 1868, abans i tot d'acabar la carrera (oficialment 1874, tot i que consta que és de la promoció de 1868). Allí fou responsable de múltiples contractes, el més significatiu potser i on cal recordar-lo és en l'estructura metàl·lica del Born (de Josep Fontseré) i la del Mercat de Sant Antoni (Rovira i Trias). Les lloances sobre l'estructura del Born van ser constants. Ell ho aprofità per exemple per pressionar el rei durant la seva visita a Barcelona a favor de les tesis proteccionistes. També intervingué en construcció naval.

Pablo Sans i Guitart resumirà l'obra de la MTM d'aquells anys: Els treballs d'importància a què es dedicà La Maquinista eren dels següents tipus: construcció de màquines de vapor fixes, marines i locomotores, construcció i reparació de vaixells, construcció de motors hidràulics, construcció de ponts metàl·lics, construcció de mercats. Amb això queda clar que l'època daurada de l'enginyeria de ferro a Catalunya i Espanya li deu molt.

Cal tenir present que, en la seva època, des de la supressió del Real Instituto Industrial de Madrid, l'Escola Industrial de Barcelona, hereva de la Junta de Comerç, fou l'única fins 1889 (Bilbao) i 1901 (Madrid).

Des del punt de vista de l'economia, cal assenyalar la seva activa participació en temes aranzelaris, sempre en sentit proteccionista, tant a través de la seva activitat a l'Associació d'Enginyers com en l'Institut Industrial, lligat a Foment del Treball Nacional. Com evidentment a les Corts, on fou diputat pel Partit Conservador, per Manresa primer i un segon cop per Sant Feliu de Llobregat.

Com a diputat va ser molt actiu a Madrid; en el seu primer mandat va intervenir en l'examen de comptes (22-IV-1891), ferrocarril de muntanya de Sant Gervasi al pic del Tibidabo (18-VI-1891), carretera de Marsà a Poboleda (8-IV-1892), modificació de la tarifa segona de l'aranzel de duanes (28-VI-1892), creació d'escoles teòrico-pràctiques per a les classes artesanes i treballadores (22-I-1892), concessions en els tractats de comerç per sota de la tarifa mínima (22-I-1892) i sobre la intervenció dels enginyers industrials en les operacions de duanes (5-IV-1892). Pel que fa a la qüestió aranzelària, prioritària per al diputat enginyer, la seva participació en el nou aranzel de 1891, que va significar el definitiu triomf del proteccionisme.

La seva vida pública va ser en efecte molt activa. Va ser president de l'Associació d'Enginyers Industrials de Barcelona; va presidir també l'Institut del Foment del Treball Nacional, organització de la patronal catalana, del novembre de 1887 al gener de 1888; va participar com a vocal en el Comitè de Catalunya i Balears del Pavelló espanyol de l'Exposició Universal de París del 1889; l'agost del següent any i per la seva tasca en aquesta Exposició, va ser nomenat soci honorari de la Sociétén des Ingénieurs Civils de la France; en diverses ocasions va contribuir als treballs de les Comissions de Reforma Aranzelària i Juntes de Valoració d'Aranzels, creades pels diferents governs de l'època, fent sentir la veu dels industrials que demanaven protecció per a les seves activitats; va ser gerent de La Constructora Naval Española, empresa filial de La Maquinista dedicada a la construcció de vapors; com a president de l'Associació Nacional d'Indústries Metal·lúrgiques va organitzar el Congrés de Metal·lúrgics de 1913; vocal de la Lliga Naval, de la Junta de Protecció de la Indústria Nacional, de la Junta d'Obres del Port de Barcelona; acadèmic numerari de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona, etc.

Podem considerar que suposa un dels casos més clars d'intel·lectual orgànic de la burgesia catalana de la seva època. Lliga en els seus plantejaments la seva activitat professional principal, la direcció de la Maquinista, amb la recerca i modernització de l'empresa i de la societat, centrant-ho en el paper de l'enginyer industrial, que creu que ha d'ocupar-se de la defensa dels aranzels proteccionistes, el manteniment de les exportacions a l'Amèrica colonial i a altres països de la maquinària aquí produïda, la presència internacional (a França, per exemple), la postulació de la formació professional obrera.

Albert Pérez ho va sintetitzar així precisament en el seu article dedicat a Cornet: «*La tasca desenvolupada pels enginyers durant la segona meitat del segle XIX i la primera del XX està*

del tot relacionada amb el desenvolupament de la indústria en qualsevol de les seves especialitats. L'enginyer, com a tècnic, com a científic i com a difusor del «progrés», havia de tenir un paper determinant. Tot i això, la conjuntura econòmica, social i política del moment exigeix a aquest grup de professionals la seva participació en àmbits que no responen, d'entrada, plenament a la seva tasca professional. Seran creadors d'enginys tècnics, defensors del desenvolupament industrial en general i de la seva empresa en particular, també del desenvolupament de la tecnologia del ferro i de la seva implantació en el paisatge de la ciutat i en les obres públiques. Donaran un fort impuls a la difusió de la ciència i la tècnica a través de l'organització de congressos i exposicions sobre matèries tècniques i de la publicació de revistes especialitzades. Alhora, també participaran en política, sovint defensant les idees proteccionistes».

Lligat a Sarrià, des de la seva posició de diputat va obtenir la continuïtat de l'Ajuntament i que el municipi de Sarrià no fos inclòs en el Reial decret d'agregació a Barcelona de 1897. Sarrià no s'integrarà a Barcelona fins 1921.

Bibliografia de:

«La industria moderna como resultado de la conjunción de las ciencias y de las artes», dins *Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona,* III època, VIII, Barcelona, A. López i Robert, 1910.

Bibliografia sobre:

Premsa de l'època: *La Ilustración Europea y Americana, La Época* 4/1877; 21/10/1980, *Boletín de Comercio* 3/11/1875, *Industria e Invenciones* 10/5/1886, *La Correspondencia de España*, *Diario Oficial de Avisos y Noticias de Madrid*, *Diario de Barcelona* (on el seu germà Cayetano —Gaietà— era redactor i trobava sempre ocasió de parlar de Cornet i de la MTM.

Sans i Guitart, Pablo: «Una visita a «La Maquinista Terrestre y Marítima»», dins *Revista Tecnológico-Industrial*, any 9, 12, Barcelona, desembre 1886.

del Castillo, Alberto: *La Maquinista Terrestre y Marítima, personaje histórico, 1855-1955*, Barcelona, 1955.

Garrabou, Ramon: *Enginyers industrials, modernització econòmica i burgesia a Catalunya: 1850-inicis del segle XX,* [Barcelona], 1982.

Pérez, Albert: *Josep Maria Cornet i Mas, Director de la Maquinista,* X Congrés d'Història de Barcelona — Dilemes de la fi de segle, 1874-1901, Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, Institut de Cultura, Ajuntament de Barcelona, 27-30 de novembre de 2007.

Antoni Montserrat i Solé

COROMINES i MONTANYA, Pere

(Barcelona, 1870 – Buenos Aires, 1939)

«*Y la propia Alemania está queriendo convencer a sus enemigos que será peor y determinará la ruina de ellos su empeño en querer cobrar*». (1921)

«*La victoria de las armas habrá sido de los aliados, pero la victoria económica será de los alemanes*». (1921)

«*En tanto no sea posible llegar a una ordenación internacional de los procesos de producción y capitalización, las crisis y los períodos de prosperidad se sucederán unos a otros*». (1927)

A més d'assagista, filòsof, escriptor polifacètic i polític, durant gran part de la seva vida exercí d'economista. Essent estudiant, fou membre de l'Associació Escolar Catalanista. El 1894 enllestí els seus estudis de Dret a la Universitat de Barcelona. Va contribuir a la formació de la revista *Ciencia Social* (1895-96). El 1895 entrà en el grup de *L'Avenç*. Formà part de la colla Foc Nou, que fundà amb el dramaturg Ignasi Iglésias i Jaume Brossa, grup que no estava tancat als ambients anarquistes. Per aquesta circumstància se'l relacionà amb l'atemptat del dia de Corpus (7-6-1896) al carrer de Canvis Nous de Barcelona, i se'l processà, conjuntament amb 86 presos més a l'anomenat «procés de Montjuïc», essent condemnat a 8 anys de presó després d'haver-se-li demanant pena de mort. El 1897 se'l desterrà a França, i el 1901 fou indultat pel govern presidit per Sagasta. Es doctorà en Dret a la Universidad de Madrid (1900), en la que va començar a estudiar economia i on començà a sentir una admiració per la teoria del desenvolupament històric de Karl Bücher, teoria que partia d'un anomenat nucli social: en un primer nivell situava l'*economia domèstica*, en un segon nivell l'economia urbana i, en un tercer, al final de l'Edat Mitjana, les nacions que s'anaren formant, per a anar tendint vers l'economia nacional. En el nivell nacional és on s'assolien unes formes de mercat més àmplies i de funcionament més modernes pròpies ja de l'anomenat sistema d'*economia nacional*. Hom estudià l'obra del també l'historicista Wilhelm Roscher.

El 4 de febrer de 1903 Ildefons Sunyol el va fer entrar a l'Ajuntament de Barcelona, com a cap del Negociat d'Ingressos i Despeses, per passar ja tres anys més tard a fer els pressupostos Ordinari i Extraordinari de l'Ajuntament. El Pressupost Extraordinari de Cultura per al 1908 fou preparat per ell. El 1909 l'Ajuntament de Barcelona l'envià a Alemanya per a conèixer el funcionament de l'Administració municipal, i és allà on va rebre lliçons d'economia per part de Gustav Schmoller. El 1907 fou un dels fundadors de l'Institut d'Estudis Catalans. Prat de la Riba l'havia cridat a ell i a Josep Pijoan per a atraure a l'Institut també la gent amb un perfil més esquerrà. Més tard, el 1914, assessorà el mateix Prat de cara a la constitució de la Mancomunitat de Catalunya.

Fou assessor financer d'Evarist Fàbregas davant de la Banca Fàbregas i Recasens, i amb ells creà el Banc de Catalunya el 1920, en el que ostentà des de la seva fundació el càrrec de secretari del Consell d'Administració, tot i que durant la Dictadura de Primo de Rivera en fou arraconat. A la darreria dels anys vint va preveure les dificultats del Banc de Catalunya i va aconsellar d'adoptar una sèrie de mesures que foren desoïdes. Durant la República sortí elegit diputat a Corts, i fou un dels redactors del projecte de l'Estatut de Núria i, com a conseqüència, formà part de la Comissió Mixta de Traspassos Estat-Generalitat. També redactà el 1933 la Llei de contractes de Conreu. Dirigí la Institució d'Alts Estudis Comercials, i fou

conseller de Justícia i Dret de la Generalitat (1933-1934). El 1936, tornà ha ser elegit diputat a Corts per Esquerra Republicana de Catalunya. Durant el temps de guerra fou comissari general de la Junta de Museus, des d'on va treballar per a salvar el patrimoni artístic català. Un cop acabada la guerra d'Espanya, el 1939 s'exilià a l'Argentina, on morí.

Fou un economista important, en el camp de les hisendes municipals, la política comercial, la política monetària i la política econòmica en general. Quant a la hisenda municipal, a *Nova Planta de la hisenda de Barcelona* (1916) va pretendre fer una «*reforma científica*» del pressupost per tal de sortir del dèficit crònic, basant els ingressos en l'impost proporcional a la riquesa que pagaven els propietaris, com a imposició directa seguint el model de Prússia. Volia fer desaparèixer l'impost sobre el consum, i compensar-ho amb altres contribucions i impostos: sobre la propietat urbana, patents, cèdules personals, monopolis municipals, i un impost sobre *via pública i serveis*. El 19 de gener de 1915 va donar una lliçó a Madrid sobre *Las zonas neutrales como instrumento de la economía nacional*. A la introducció demostrava que coneixia perfectament l'obra d'Adam Smith, Karl Bücher i Gustav Schmoller. Per a Coromines hi havia tres escoles econòmiques: les que partien del principi *hedonista*, és a dir, l'escola clàssica del lliure canvi, que tenia com a objectiu obtenir la màxima riquesa amb el mínim esforç possible; les que es basaven en el principi *nacionalista*, segons el qual cada nació tendeix a realitzar dins del seu si tot el cicle de la producció, el canvi i el consum; i les que es basaven en el principi de la força colonial, segons el qual l'economia nacional maldava per a disputar a les altres economies el trànsit marítim, l'absorció de les matèries primeres i la col·locació de les seves mercaderies. Per a ell l'economia nacional era la que era capaç d'obtenir els elements necessaris per a la independència i la llibertat de la col·lectivitat. Des de 1890 s'havia desenvolupat a Europa un sistema d'*economia nacional*, i davant d'aquest fenomen Espanya havia anat retrocedint en el seu comerç exterior, de forma que *de facto* estava permetent la iniciativa als estrangers, la qual cosa havia situat el creixement del comerç exterior espanyol molt per sota del dels països més avançats. Per a ell calia instal·lar zones neutrals als ports espanyols. Sobre aquest afer, explicà amb detall el projecte que es va presentar a Barcelona el 1901 i les diferents experiències europees.

Davant dels treballs de les convulsions del sistema basat en la paritat de l'or després de la I Guerra mundial i de la nova Llei d'Ordenació Bancària de Francesc Cambó (1921), publicà *Condiciones para el establecimiento de una paz estable en un cambio internacional* (1921), on analitzava les causes de la inestabilitat monetària i les mesures que calia adoptar per a aconseguir l'estabilització. De fet les qüestions monetàries foren tractades per Coromines en moltes ocasions, ja fos a través d'articles (*Revista de Economía y Hacienda, Éxito*), ja fos a través de conferències i cursos. Coromines discrepava del *Memoràndum* (1920) de Gustav Cassel perquè no creia que els preus s'adaptessin de forma immediata als canvis que es produïen, car en la seva opinió els preus no variaven tots alhora, sinó successivament.

La Primera Guerra Mundial va trencar el sistema monetari internacional, i va provocar que es creés un sistema autònom per a cada país. Hom analitzà les relacions entre les variacions en el tipus d'interès i la circulació fiduciària i l'afluència de l'or; com un excés de numerari implicava la pèrdua de poder de compra, i com un excés d'or provocava que

aquest metall perdés també poder de compra, bo i examinant els problemes del dòlar nord-americà, la lliura esterlina, la situació dels països orientals basats en la plata i les exportacions d'or per part dels soviètics. Coromines, com Fischer, considerava que calia tenir en compte les causes psicològiques, i cità Keynes quan aquest criticà el Tractat de Versalles, que imposava unes obligacions als vençuts impossibles d'acomplir. Alemanya no podria fer front a les reparacions de guerra, excessives, i això generà la caiguda del marc alemany i, també, una ona de pessimisme i la pertorbació en l'ordre econòmic internacional.

En múltiples ocasions, hom estudià les relacions entre el comerç exterior, els tractats de comerç, els moviments de capitals, la circulació fiduciària i les variacions en la paritat de la moneda. Cal destacar la conferència *La Banque et la Monnaie* (1914, publicada el 1915), on va fer una anàlisi de la política monetària espanyola des de les pragmàtiques de 1476 i 1491 dels reis catòlics, la història de les diverses encunyacions i les diferents monedes que varen circular al segle XIX, per acabar explicant la situació d'inferioritat en què es trobava la banca catalana (75 milions de capital més reserves) en relació a la banca espanyola (748,2 milions entre capital propi, dipòsits i comptes corrents) i el Banc d'Espanya (2.295 milions de ptes entre capital, bitllets, comptes corrents i dipòsits) que dominava el mercat del diner.

El 8 d'abril de 1927 Coromines va donar una conferència al Foment del Treball Nacional, en plena dictadura de Primo de Rivera, sobre *Fenómenos de crisis y decadencia en la situación actual de nuestro país*, on va explicar els fenòmens de la inflació i la deflació. En cas d'inflació, el crèdit abundava, els tipus d'interès eren baixos, hi havia una alça en els valors borsàtils, els preu pujaven; en cas de deflació, disminuïa la quantitat de moneda en circulació, els crèdits retrocedien, els tipus d'interès creixien i els preus queien. Hom culpava la banca catalana d'haver perdut el control de les companyies ferroviàries, de no haver participat en les grans operacions de l'Estat ni en els monopolis, no haver treballat en el camp del descompte de lletres, que havia caigut en mans dels bancs forasters, i d'haver provocat que el volum dels comptes corrents de les entitats financeres catalanes fos molt baix. Després d'analitzar amb detall l'evolució de la circulació fiduciària entre1913 i els anys 20, a Coromines li preocupà l'elevació dels tipus d'interès que havia fet baixar el volum dels crèdits i, per tant, originat l'escassedat de diner per a finançar les activitats industrials. Amb l'estatisme de moda, l'Estat absorbia massa quantitat de diner, això havia encarit el preu del diner i fet que no es poguessin finançar bé tant el comerç com la indústria. L'Estat s'havia de contenir en l'absorció excessiva d'estalvi privat, i l'estalvi privat català s'havia d'orientar més vers el comerç i la indústria. Això només es podria aconseguir amb un instrument que no es tenia: una potent banca comercial que no es dediqués preferentment als valors foranis, i que treballés amb el descompte mercantil per a les empreses catalanes.

Molts dels seus escrits contenien aspectes de la història de l'economia catalana, com per exemple la *Interpretació del Vuit-cents català* (1933), un segle en el que segons ell existí un «*nacionalisme subconscient*», en el que s'incorporaren les màquines a la producció industrial i es

formà tant el moviment obrer com l'ascens de les capes mitjanes (*«La Catalunya del segle XIX fou una creació de les capes mitjanes*», p. 27) i la inclinació dels catalans vers les ciències naturals i la tècnica (l'anatomia, la medicina, la mecànica, la química, la matemàtica, els invents com el telègraf elèctric i el submarí). A la Biblioteca de Catalunya hi ha dipositats nombrosos manuscrits d'escrits econòmics de Pere Coromines, alguns del quals han estat publicats pel seu fill Joan dins de l'*Obra completa en castellano* (1975).

Bibliografia de:

El sentimiento de la riqueza en Castilla, 1917.

Obres completes. Pròleg de Domènec Guansé. Recopilació i notes de Joan Coromines, Barcelona, 1972.

Obra completa en castellano, Recopilada y anotada por Joan Coromines, Madrid, 1975.

Bibliografia sobre:

Castells i Oliveres, Antoni: *Coromines i Montanya*, Pere, dins DDAA: *Ictineu. Diccionari de les ciències de la societat als Països Catalans* (segles XVIII-XX). p. 130-131, Barcelona, 1979.

Duarte i Montserrat, Àngel: *Pere Coromines: del republicanisme als cercles llibertaris: 1888-1896*. Barcelona, 1988.

Ribas, Frederic: «Pere Coromines: el Francesc Cabana del Banc de Catalunya». Dins *Revista de Catalunya*, núm. 154, p. 40-49, setembre 2000.

Izquierdo Ballester, Santiago: *Pere Coromines, 1870-1939*. Catarroja, Barcelona, 2001.

Balcells, Albert: *Pere Coromines. Semblança biogràfica*. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2013.

Francesc Artal i Vidal

CORREDOR i POMÉS, Josep Maria

(Girona, 1912 – Perpinyà, 1981)

«*Com Galbraith a The Affluent Society, constatem que existeix una important sobreproducció de productes que poden ésser comercialment fabricats i venuts, així com una subproducció considerable dels serveis públics i socials*». (1962)

A Prada de Conflent, amb Pau Casals.

Estudià Magisteri a la Normal de Girona, i Filosofia i Lletres a les Universitats de Barcelona, Madrid i Montpeller (on es doctorà el 1948). Treballà com a ensenyant, com a secretari de Pau Casals, i, des de 1954, com a intèrpret i traductor de l'ONU, a Genève, i a conferències a diversos punts de Europa, Àfrica i Àsia. Amb aquest bagatge, a *El món actual i el nostre país* (Barcelona, 1962), analitzà les transformacions de l'economia mundial d'ençà la Segona Guerra Mundial. Estudià els canvis en les economies de la

Segona Revolució industrial i de la *managerial revolution* (detectada per James Burham el 1941), tant als països dits «occidentals» com als països del món dit «soviètic». Segons ell, tant uns com altres podien assajar amb èxit «*la planificació rigorosa de la producció*» i alhora podien conèixer —i condicionar— els processos de consum, de manera que «*el que abans s'anomenava lliure joc de l'oferta i la demanda no és més que un record*» (*El món actual* (...), 1962). De fet, «*gràcies a la «segona revolució industrial», les riqueses produïdes es distribueixen amb menys desigualtat i s'acreix, en general, el nivell de vida*» (*id.*). Així i tot, recull les crítiques de J. K. Galbraith a *The Affluent Society*: «*els productors han descobert en la publicitat moderna un mitjà poderós de crear i augmentar la demanda dels seus productes. Però aquesta tècnica sempre s'aplica als productes de consum privat, i no als serveis públics essencials*».

Paral·lelament, des de la talaia d'un intèrpret de les conferències internacionals de les institucions de l'ONU, observa i analitza la irrupció a l'escena mundial dels països (en general, ex-colònies europees) en procés de desenvolupament, i amb un fort creixement demogràfic (originat per l'extraordinària millora de la sanitat pública).

Observador, descobrí que «*presenciem fins el cas paradoxal que els més acèrrims defensors de la free entreprise, com ara els republicans dels Estats Units, no vacil·len a aplicar els ensenyaments de Keynes quan apareix el més lleu espectre de crisi*» (*id.*). Alhora, posà l'accent en les semblances estructurals entre els dos tipus de societat industrial: «*l'occidental i la soviètica*». Fins al punt que podia preguntar-se: «*Si en la societat soviètica augmenta el consum i millora el nivell de vida, ¿la mentalitat de la població anirà transformant-se? ¿S'hi anirà difonent també l'aspiració al confort?*» (*id.*). Aleshores, en realitat, «*el comunisme, en aquesta eventualitat, seria un procés més dur, més exigent i més ràpid, perquè el poble endarrerit —«subdesenrotllat»— entrés en la societat industrial*» (*id.*).

Com coetàniament feia Alfred Sauvy, descobrí els greus problemes demogràfics i econòmics dels països del Tercer Món: «*al costat de les 2 formes de societat industrial veiem el «tercer món», el dels països subdesenrotllats*». El fet nou és que, gràcies als avenços mèdics i higiènics, i a l'OMS, «*ha desaparegut aquella brutal «selecció natural» que mantenia el nombre de persones adaptat al volum de recursos*». Ara, «*com que l'índex de natalitat segueix essent elevadíssim i els béns produïts no augmenten en forma proporcional, els problemes, amb independència o sense, són terribles i anguniosos».* Matisadament, rebutja les alternatives simplistes, les sortides «fàcils». I posa interrogants a l'Aliança per al Progrés, o Pla Kennedy, que en positiu «*tractaria d'arraconar la hipocresia i la corrupció».*

Exiliat al 1939, instal·lat a Perpinyà el 1945, i utilitzant un apartament a Genève des de 1954, assajà de definir —seguint Vicens, Vilar, Estapé— els trets estructurals de la societat/economia catalana, car estava situada, justament, entre el món europeu occidental desenvolupat i els països del *ruedo ibérico.* Aquesta doble pertinença es podria, en part, modular, segons ell, primer amb el regionalisme d'Almirall (1886), després amb el «veritable aprenentatge democràtic» de 1901 a 1923 i la Mancomunitat, i de 1931 a 1936, amb l'autonomia, en «*una situació més favorable gràcies al desenrotllament econòmic, que es tradueix per una abundància de classes mitjanes, una pagesia independitzada, uns obrers i empleats que tenen un nivell de vida molt superior*». En aquell moment (1960), el regionalisme i

l'autonomisme ja no són solucions, car «*hi ha uns grans blocs que estenen la seva influència per damunt de les sobiranies nacionals*». De fet, «*econòmicament, la producció i el consum elevats reclamen que les mercaderies, les inversions i la ma d'obra circulin cada vegada més lliurement», sense fronteres. Per altra banda, «ara ens trobem amb l'«Estat il·limitat», infinitament més complex i tentacular*». Així, segons ell, el que pot interessar realment a la societat catalana són els processos de construcció d'un Estat supranacional europeu iniciats al 1943-45, i, sobretot, la creació del Mercat Comú Europeu. «*Amb sols quatre anys d'aplicació —d'un començament d'aplicació— els resultats han estat impressionants».* Proposa la integració de l'Estat espanyol al Mercat Comú Europeu i a les altres institucions supranacionals europees. De fet, d'aquesta integració, tot i el retard relatiu de l'economia catalana accentuat l'endemà de 1945, «*la zona catalana és la que se'n trobaria més beneficiada, ja que és la que té més punts de contacte amb els països de la CEE».*

Com a professional, és conegut sobretot per un llibre de converses, una llarga entrevista amb el Pau Casals que, com a protesta, ha fixat la seva vida —i la seva obra— a Prada de Conflent. És *Conversations avec Pablo Casals* (Paris, 1954). Un llibre que serà ràpidament traduït i publicat: a l'alemany (Bern, 1954), el castellà (Buenos Aires, 1955), l'anglès (New York, 1956), el romanès (Bucarest, 1957), l'holandès (Haarlem, 1958), el txec (Praga, 1958), el rus (Leningrad, 1960), l'hongarès (Budapest, 1960), el japonès (Tokio, 1961), el polonès (Krakow, 1966), el xinès (Taipeh, s.d.).

Abans, però, havia presentat a Montpeller —i editat a Tolosa el 1951— la seva tesi doctoral sobre el poeta —i periodista-assagista— Joan Maragall. Vint anys després, seguint Paul Valéry, un altre *mediterrani*, deia que «*avui dia veiem una antinòmia entre alguns intel·lectuals, delerosos d'un absolut o altre, i la gran majoria de les masses assalariades, que desitgen gairebé exclusivament millorar les condicions materials de la seva existència*» (*De casa i d'Europa*, 1971). Tot i així, i potser matisant la contundència del darrer Galbraith, es preguntava: «*és d'estranyar, encara que ens dolgui, que tantes i tantes famílies proletàries* (...) *es lliurin en cos i ànima a aquest començament de benestar material, quan el comparen amb la situació en què es trobaven els seus avis, i fins els seus pares?*» (*id.*).

Bibliografia de:

Un esprit méditerranéen: Joan Maragall, Pròleg de Jean Sarrailh, Tolosa de Llenguadoc, 1951.

Conversations avec Pablo Casals, Paris, 1954.

El món actual i el nostre país (*La societat industrial*), Premi Josep Ixart 1961, Barcelona, 1962.

De casa i d'Europa, Barcelona, 1971.

Bibliografia sobre:

Montero, Francesc i Ponsatí-Murlà Oriol (Eds.): *Josep Maria Corredor (1912-1981). De casa a Europa*, Girona, 2013.

Francesc Roca i Rosell

COSTA i GIMÈNEZ, Artur

(Barcelona, 1912 – Sant Cugat del Vallès, 1995)

«*Per a Catalunya, el turisme representa actualment una font d'ingressos senzillament fabulosa* (...) *el mercat català és més important per als espanyols que no pas l'espanyol per als catalans*». (1962)

Treballant en el sector de les assegurances, abans i després del tall de 1939, assajà d'escriure, a México, una sintètica estructura econòmica de la Catalunya de 1960, molt basada en macromagnituds. És *La capacitat econòmica de Catalunya* (México, 1962). Segons ell, el PIB català era d'uns 2.400 milions $, i el PIB per càpita, uns 700 $. El d'Espanya, 288 $, el del Mercat Comú Europeu, 871 $ i el de la EFTA, 950 $. Vint anys i escaig després de la finalització de la Guerra d'Espanya, l'economia catalana tornava a ésser a la punta del creixement econòmic hispànic, tot i el drenatge financer generat per la progressiva concentració/centralització del sistema bancari espanyol, accentuada als anys 1940-50, la migradesa del mercat interior espanyol i el nul interès del govern de Madrid per promocionar les exportacions catalanes.

Pensant en el futur, segons ell, «*molts dels productes alimentaris i de les matèries primes poden ésser adquirits a més bon preu a d'altres parts del món*» («L'economia d'una Catalunya independent», *Veu Catalana*, México, núm. 45, 1962). Les exportacions serien «*filats, teixits i articles de cotó, llana, seda i altres fibres, vins, alcohols i licors, embotits, conserves i altres productes alimentaris, maquinària, material ferroviari, adobs, sals potàssiques, ciment*», però també «*productes químics, perfumeria i productes farmacèutics, llibres, productes de les arts gràfiques, i automòbils*». Els mercats, a més de l'espanyol, eren Amèrica, el nou Mercat Comú Europeu, el bloc soviètic, l'Orient Mitjà. El 1962, el fenomen nou era la industrialització del turisme (que s'havia començat a programar el 1908, amb la creació d'una empresa mixta, la SAF, la Societat d'Atracció de Forasters).

El punt de partida és l'estudi *L'experiència de l'Estatut d'Autonomia de 1932* (México, 1960), on analitza les vicissituds de l'aprovació —als parlaments i en referèndum— de l'Estatut català i les limitacions de l'opció estatutària. El que l'Estat recaptava a Catalunya era molt superior als ingressos fiscals (contribució territorial, drets reals) traspassats com a propis de la Generalitat.

Bibliografia de:

La capacitat econòmica de Catalunya, México, 1962.

Bibliografia sobre:

Roca, Francesc: «Interdependència i independència», a *Teories de Catalunya*, Barcelona, 2000.

Francesc Roca i Rosell

COSTAFREDA i AMORÓS, Marcel·lí

(Barcelona, 1937-Barcelona, 1975)

«*Exacte i amb el cap ben clar, que dedica la seva vida al valuós i modest servei dels seus, i mor estimat pels seus amics, venerat pels discrets, i desconegut per a les masses*». (*Revista Económica de Cataluña*, 1976)

Neix en el barceloní barri de La Bordeta, en un ambient humil, tant més sentit pels difícils anys de la guerra 1936-1939 i la postguerra. Simultanieja estudis i treball. Obté la Llicenciatura en Ciències Polítiques, Econòmiques i Comercials en la recent estrenada Facultat en aquestes matèries, de la Universitat de Barcelona. El 1961 comença la seva activitat acadèmica, professant la disciplina de Política Econòmica, primer sota el magisteri del professor Fabià Estapé i Rodríguez, i després del seu company i amic Josep Jané i Solà, a qui substitueix com a director del Seminari sobre Economia del turisme, depenent de la càtedra de Política Econòmica. Fa la seva tesi doctoral sobre el tema de la Política econòmica de l'equilibri exterior. Ocupa interinament la càtedra de professor agregat de Política Econòmica, en aquella Facultat, i la mort —d'un infart de miocardi— el sorprèn mentre prepara les oposicions per a obtenir en propietat aqueixa plaça de professor agregat.

Desplega la seva activitat professional en un doble front: incessant tasca docent i divulgadora, i recerca seriosa i rigorosa. Ho demostra amb els seus punts de vista sobre comerç exterior, cooperativisme, ordenació del territori, planificació comptable, anàlisi de projectes, programació financera i màrketing. Es caracteritza per la seva claretat expositiva, rigor científic, i per l'afany constant de superar la bretxa existent entre teoria i realitat.

Demostra contínuament estar convençut de què l'economia teòrica i l'economia aplicada, així com la macro i la microeconomia, en lloc de ser camps excloents, es complementen mútuament. Procura sempre harmonitzar les exigències científiques del tema tractat amb les del treball de divulgació.

Com es diu en el recordatori que se'n fa, poc després de la seva mort, en el número 2, volum 1, de la 1ra època de la *Revista Econòmica de Catalunya*: «*Exacte i amb el cap ben clar, que dedica la seva vida al valuós i modest servei dels seus, i mor estimat pels seus amics, venerat pels discrets, i desconegut per a les masses*».

Bibliografia de:

Política económica del equilibrio externo, tesi doctoral, Universitat de Barcelona.

«El professor Dobb y la economia del benestar», *Revista Española de Economía*, 1972.

«La política económica del medio ambiente», *Cuadernos de Economía*, 1981.

Bibliografia sobre:

«En memoria de Marcelino Costafreda», *Revista Económica de Cataluña*, 1976.

«Marcelino Costafreda, un valor insólito», *Cuadernos de Economía*, 1981.

Eduard Arruga i Valeri

COSTA-PAU i GARRIGA, Manuel

(Garriguella, 1936 – Girona, 2016)

«*El coeficient de densitat turística —llits d'hotel per 1.000 habitants— dels països catalans és elevadíssim* (...) E*l coeficient austríac és de 46, el de Suïssa 41, el francès 23, el d'Itàlia 18* (...) *el nostre coeficient ha de fer meditar molt: unes 65 places per 1.000 habitants*». (1966)

«*Cada dia obrim noves zones* (...) *Tot el país és una zona turística, mig oberta, mig promoguda*». (1966)

«*El turisme de masses: corrent inesperat i aliè* (...) *la disposició industriosa autòctona, amb abstracció d'estretors polítiques, hi feia front amb una prompta i oportuna xarxa receptora de visitants*». (1966)

«*Les petites i mitjanes empreses duen a terme la meitat de les exportacions catalanes* (...) L*'altre 50% pertoca a les grans empreses —productes químics, automòbils, plàstica, ceràmica, mobles— de les quals una part important del capital és estrange*r». (1984)

Amb germans —i muller— ensenyants innovadors, a més de mestre, traductor, director editorial i petit empresari de l'edició (i de la restauració), és autor, al 1966, d'una de les primeres —i més originals— visions de l'impacte de la naixent indústria turística al conjunt de l'àrea catalana. I al 1984 d'una síntesi sobre els Països Catalans amb l'economia com a un dels seus eixos centrals.

Turistes, sirenes i gent del país (1966) és un assaig (organitzat en 41 capítols) basat en l'observació directa, la participació en múltiples debats, la lectura de textos d'un nombre important d'autors: Vicens Vives, Pierre Vilar, Maluquer Sostres, Jané Solà, Carabén, Joaquim Muns, Duran Farell, Josep Pla, Bartomeu Barceló, Ribera Ferran, Ros Hombravella, Ernest Lluch, etc. *A Turistes* (...) hi ha una hàbil combinació de: 1) notícies —molt diverses— sobre la sobtada irrupció del turisme de masses a l'àrea catalana des dels anys 1950s; 2) la construcció d'un relat ple de detalls significatius dels precedents —europeus i catalans— d'aquesta irrupció; 3) una anàlisi concreta dels mecanismes de creació d'empreses que defineixen una *xarxa receptora de visitants* eficient, i rendible per a tothom, administració pública inclosa; 4) la descoberta de què «*més del 50% de la capacitat hotelera global de l'Estat espanyol es concentra en el triangle Girona–Alacant-Balears»,* i de què els diversos tipus d'allotjaments no hotelers sumen més del 60% del total de l'oferta de llits; 5) algunes comparacions: el coeficient de densitat turística (llits per 1.000 habi-

tants) amb un primer lloc (65 punts) per a l'àrea catalana (seguida, amb 46, per la suïssa), o la idea que «*només Girona i Balears tenen una capacitat* (...) *equivalent a la de Turquia i Portugal plegats»;* 6) la definició del caràcter estratègic de la *Ruta catalana,* o *Gran via de pas catalana* de Nord a Sud, que trenca l'aïllament històric de les diverses *illes* catalanes i es tradueix en el fet que «*amb més o ments intensitat, una burgesia va produint-se arreu de la comunitat, del Rosselló a la Marina d'Alacant. Potser és el fet més uniforme, un dels més eloqüents, de la nostra història econòmica moderna».* La necessitat doncs de la construcció de l'Autopista de la Mediterrània, i de la continuïtat i ampliació de la xarxa ferroviària; 7) la teorització, amb una terminologia pròpia, d'alguns dels aspectes bàsics de l'impacte del fenomen turístic sobre l'economia/societat catalana: A/ La *gran invasió de les muntanyes*, iniciada al XIX; B/ La *primera època bella* a partir de 1890, a les costes de la Mediterrània nord-occidental, amb els primers banyistes; C/ La idea dels *petits imperis* (car «*els catalans també som gent de rius no massa grans: això fa que hagin estat tocats d'un pèl d'imperialisme*. *Un imperialisme petit*, *una mica d'estar per casa*»); D/ La relativament ràpida *formació d'una (nova) petita burgesia* (perquè «*la nova indústria ha generat una petita burgesia, i aquesta sí que és indígena*»); E/ El nou *proletariat turístic*, que té l'origen en el fet que «*des que van fer-se les fàbriques, els nois de les terres de secà, amb bicicleta, anaven cada dia a la fàbrica. Però les fàbriques no eren tan fabuloses com semblava. Va quedar molta gent a les terres secanes»;* F/ *Les poblacions de doble vida*, amb grans contenidors i equipaments per a les activitats de la temporada turística que, al final de l'estiu, en pocs dies, pleguen veles i romanen tancats una bona part de l'any; G/ El *sostre turístic,* el debat sobre els possibles límits de la demanda turística, i, a l'inrevés, sobre la possibilitat que sigui ininterrompuda i creixent, combinat amb un altre debat que s'inicia amb la pregunta: «*el turisme és una activitat accidental, però que hem d'aprofitar?*». I, per tant, «*els beneficis del turisme només són una ajuda que no eximeix de modificar les estructures bàsiques, que no eximeix de corregir privilegis».*

Els Països Catalans (1984) és el vol. 11 d'*Ulisses. Enciclopèdia de la recerca i la descoberta* (1977-1985). Dirigí la traducció/adaptació dels 10 vols. de l'enciclopèdia temàtica *Ulisses* dirigida per Lucio Lombardo-Radice. I en dirigí la confecció de 2 altres: el dedicat a presentar la realitat dels Països Catalans (vol.11) i el darrer, titulat *Index general* (vol. 12). Un volum que inclou breus biografies de 20 autors de literatura econòmica —d'Eiximenis o Vives a Serra i Moret o Ruiz i Ponsetí— sobre un total de 107 biografies de catalans destacats de tots els camps.

Al vol. 11 hi col·laboren alguns llicenciats en economia: J. M. Bricall, M. Casals, V. Soler, J. A. Martínez Serrano, M. A. Fabra, E. Llarch. Tot i el pes de la il·lustració i la recerca iconogràfica (realitzada per Ester Berenguer) i de la retrospectiva (amb un assaig d'anar presentant els passats successius de l'àrea catalana partint del temps present), *Els Països Catalans* és un assaig —contemporani als fets— de comprensió de les vicissituds de l'economia catalana dins la crisi econòmica general iniciada el 1973 (que significa la fi del Llarg Auge iniciat el 1945). Algunes descobertes —com el fet que, en plena crisi, les Pime generessin el 50% de les exportacions catalanes— tenen un caràcter anticipatori. D'altra banda, donat que la compartimentació entre «economia», «política» i «cultura» era molt

forta (i segueix), el seu intent de fer-ne un *mix* assequible per al gran públic va tenir èxit. Després de les enciclopèdies catalanes d'Edicions 62 i de Salvat, d'*Ulisses* (amb Rafael Borràs i Marcel Plans, del Grup Planeta, a la direcció editorial) se'n van vendre desenes de milers d'exemplars.

Bibliografia de:

Turistes, sirenes i gent del país, Esplugues de Llobregat, 1966.

Ulisses. Enciclopèdia de la recerca i la descoberta, Barcelona, 12 vols, 1977-1985; el vol. 11: *Els Països Catalans,* Barcelona, 1984.

Francesc Roca i Rosell

CREUS i VIDAL, Lluís

(Barcelona, 1904 – Barcelona, 1990)

«*Catalunya doncs comença amb la implantació d'aquest Estatut* [es refereix a l'estatut d'autonomia de 1932], *a realitzar el somni d'un segle. Els principals obstacles polítics, econòmics i àdhuc socials, que s'oposaven a la seva grandesa, són teòricament i legalment superats. Catalunya, lliure de mans, mestressa dels propis destins, es disposa a reconstituir la seva vida interior, espiritual, social i econòmica*». (1934)

Destacat enginyer industrial i doctor enginyer, especialista en electricitat i metal·lúrgia, i economista. El 1927 va elaborar el projecte d'electrificació d'Andorra, finançat per Miquel Mateu i Pla i el seu pare Damià Mateu i Brisa, que varen ajuntar-se amb altres financers, francesos. Amb aquest projecte va aconseguir que es creés la societat Forces Hidroelèctriques d'Andorra (FHASA), que va contribuir a la transformació econòmica i social de les valls d'Andorra. Entre 1930 i 1934 va col·laborar a la construcció de la central hidroelèctrica de la FHASA. El projecte es posà en marxa amb tres grans salts d'aigua i el compromís de la connexió per carretera amb França, que era la part que mancava construir. A l'article «L'electrificació d'Andorra» (1935) explicà amb detall les principals obres d'infraestructura del projecte, els diferents salts i els aprofitaments dels llacs andorrans. La posada en marxa del seu projecte contribuí poderosament al desenvolupament del turisme andorrà, especialment pel costat proper a la frontera francesa, en uns anys en els que la població era d'uns 5.000 habitants.

Home amb lligams a la Lliga Regionalista, amb qui col·laborà a les seves publicacions, presentà una ponència sobre política econòmica en el Congrés fundacional de 1932 del partit democratacristià Unió Democràtica de Catalunya. El 1932 era el secretari del Consell dels Interessos Econòmics de Catalunya, a la seva sessió de constitució. Aquest Consell havia de definir les directrius de la política econòmica de la Generalitat, i assessorar el traspàs de

serveis de l'Administració Central als Departaments d'Economia, Obres Públiques, Treball i Previsió, i Finances, i la seva estructuració. El 1934 era membre de l'Associació d'Enginyers Industrials, i de la seva Secció d'Economia, juntament amb Joaquim Torrens-Ibern, Carles Pi i Sunyer, Estanislau Ruiz i Ponseti, Eusebi Casanelles i Ferran Cuito, entre d'altres. Defensor dels interessos estratègics de La Canadiense, polemitzà amb els projectes de Lorenzo Pardo. Estudià les possibilitats d'aprofitament hidroelèctric de Catalunya, que publicà a la revista *Tècnica* (1934). El 1935 guanyà *ex aequo* amb Josep A. Vandellós el concurs Patxot i Ferrer, sobre el tema de la immigració a Catalunya; el seu treball no s'arribà a publicar, probablement a causa de la seva deserció política, i el de Vandellós, el més conegut, el 1936.

La seva obra econòmica més important és constituïda pels dos volums de la seva *Visió econòmica de Catalunya* (1934), un estudi molt detallat, farcit d'informació, sobre l'estructura econòmica del Principat. L'esquema que hi segueix l'autor és el de l'estructuració del Departament d'Economia de la Generalitat. L'autor hi traspua un sentiment molt patriòtic en la introducció i en les conclusions, i es proposa analitzar la realitat econòmica del moment, i les seves possibilitats de desenvolupament. En algun passatge, paradoxalment, mostrà interès pel model d'*Estat corporatiu* proposat per Mussolini, encara poc valorat per alguns en les seves intencions, a primers dels anys trenta. Avença, en el volum primer, els resultats del *Regional Planning*, analitza la situació de l'agricultura i les possibilitats d'aprofitaments hidràulics —una de les seves especialitats—, i dóna molta informació sobre la indústria, amb diversos mapes sobre la seva distribució. El segon volum tracta el comerç intern de Catalunya, i el seu comerç amb Espanya i amb l'estranger, i aporta taules sobre els països de procedència i de destí de l'entrada i sortida de mercaderies al port de Barcelona el 1930-31, mitjanes sobre les principals mercaderies exportades i importades a través del port barceloní durant el període 1927-1931, així com el *hinterland* dels ports catalans. Analitza també la situació de les carreteres, la circulació d'automòbils i les comunicacions dins del territori català. El darrer capítol tracta sobre les estadístiques (industrials, comercials, socials, laborals), l'estat de les vies de comunicació, la cartografia i altres aspectes relacionats amb la informació requerida per l'anàlisi econòmica. El caire nacionalista abrandat que l'autor mostrà en aquesta obra i altres escrits varen impedir que pogués guanyar una càtedra d'economia després de 1939, per malfiança, malgrat tot, de les autoritats del nou règim, que el van fer passar per un tribunal el 1942.

Durant la Guerra Civil es passà al bàndol franquista, com d'altres economistes pròxims a, o membres de, la Lliga Catalana. L'any 1937 col·laborà amb el «Servicio de Información Militar» i perseguí els jueus i els maçons, seguint el tarannà del seu avi Teodor Creus i Corominas. Creia que el judaisme havia conduït al liberalisme, causa segons ell de la decadència de les economies capitalistes, i preconitzà com a alternativa un corporativisme de bases cristianes a la seva obra *Paganismo y cristianismo* (1938). Considerava que «*l'internacionalisme judeomaçònic*» havia engendrat la Societat de Nacions. En el fons seguia el pensament de Werner Sombart, que explicava la influència dels jueus en la formació de la mentalitat del capitalisme. Admetia que les innovacions, la racionalització, la selecció i l'orientació professionals, els invents i els nous procediments havien aconseguit abaixar

costos i incidir en la productivitat i l'eficiència, i que no s'oposaven a l'ètica cristiana, i a allò que expressava l'encíclica de Pius XI *Quadragesimo Anno* (1931), que venia a amonestar el liberalisme econòmic i condemnava el socialisme.

Bibliografia de:

Visió econòmica de Catalunya. Riquesa antiga i actual, i possibilitats econòmiques de Catalunya. Inventari i noves estadístiques. Aportació de Plans de conjunt en Economia catalana, Pròleg de R. Surinyac Senties, 2 volums, Barcelona, 1934.

«Possibilitats de nous aprofitaments hidroelèctrics a Catalunya», dins *Tècnica,* 190 i 191, p. 161-169, 177-184, novembre i desembre 1934.

Paganismo y cristianismo en la economia, Burgos, 1938.

Perspectivas de la industria eléctrica en Cataluña: nuevos saltos de agua en construcción, Barcelona, 1945.

Bibliografia sobre:

Cuxart i Tremps, Montserrat: «Lluís Creus i Vidal (Barcelona 1904-1990)», dins *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, 67-68, p. 381-383.

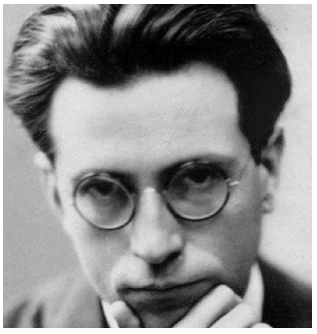
Valentines Álvarez, Jaume: *Tecnocràcia i catalanisme tècnic als anys trenta. Els enginyers industrials, de l'organització del taller a la racionalització de l'Estat*, tesi doctoral, Barcelona, 2012.

Francesc Artal i Vidal

CREXELLS i VALLHONRAT, Joan

(Barcelona, 1896 – Barcelona, 1926)

«Alfred Marshall deia que l'Economia no és cap cosa definitiva, sinó al contrari, cosa perfectament discutible amb els arguments del sentit comú i de la vida pràctica». (1924)

Estudis de Filosofia i Lletres i de Dret a la Unversitat de Barcelona, i als Estudis Universitaris Catalans i a l'Escola de Comerç, a Barcelona. Becat, a partir de 1920, per a estudiar economia i estadística i llengües clàssiques i filosofia a Berlin, München i London. Des de 1922, amb Francesca Pizà. Treballant, com a traductor —del grec al català— de Plató, per a la Fundació Bernat Metge, i com a analista econòmic per a l'Ajuntament de Barcelona i per a Foment del Treball Nacional.

Sota el format d'article a la premsa diària (en concret, al diari *La Publicitat*), analitzà (sovint, amb una profunditat extraordinària) algunes de les grans qüestions del món econòmic i polític del seu moment, a tots els temps, i als anys 1920. Des de les teories del valor i les teories del desenvolupament capitalista fins al finançament del metro del carrer Balmes, de Barcelona, o la creació del Banco de Crédito Local.

Destaca la sèrie d'articles sobre: 1) els fonaments científics del marxisme; 2) la teoria de l'Estat i la democràcia de Rodolf Kjellén; 3) el cost de la Gran Guerra i l'esclat de la Revolució alemanya; 4) les finances municipals a diferents països; 5) la possibilitat de la independència econòmica de Catalunya, València i Mallorca; i 6) l'estudi sobre l'estructura bancària i els problemes financers de Polònia.

La seva presentació de les teories de Karl Marx, i de les seves continuacions (amb Sorel, Bernstein, Kautsky) és acompanyada d'una descoberta amb base estadística: a desgrat dels grans processos de concentració industrial i financera, segons ell, el 1922, es pot dir que «la destrucció de la petita indústria no es produeix». I així, fins i tot en els anys duríssims de la post-guerra europea: «*l'augment de la classe mitjana és proporcionalment major que el del proletariat*».

A «L'endemà de festes», una sèrie de 1923 de 4 articles publicada a *La Publicitat*, inicia una nova línia d'anàlisi: les possibilitats, des del punt de vista de l'economia, d'una Catalunya independent políticament, i, també, de la independència del conjunt dels «*països de llengua catalana que són dintre de l'Estat espanyol*». El punt *de partida és el que ell en diu «sagrat terror per part dels polítics a la independència*». De Francesc Cambó, i també de molts altres com el seu admirat Enric Prat de la Riba. L'argumentació es basa en: 1) les comparacions entre el pes relatiu de la població urbana catalana i d'altres països europeus; 2) La dinàmica i la composició del comerç exterior de l'àrea catalana comparada amb altres; 3) Les aportacions de Catalunya (i València i Mallorca) a les finances de l'Estat espanyol: «*la Catalunya estricta paga del 20 al 25% dels pressupostos espanyols, amb un 11% de la població, i la Catalunya gran un 30% dels ingressos totals amb una població d'un 20%*». La conclusió és: «l*es dades que tenim demostren que no hi ha absolutament cap raó per a condemnar a mort la Catalunya independent, ans bé que totes les probabilitats són a favor de la seva perfecta viabilitat*».

El seu darrer treball important fou un informe sobre l'economia de Polònia, encarregat per la Banca Garriga-Nogués, que pensava instal·lar-hi un banc hipotecari. El nou Estat polonès estava format per la suma de tres fragments que havien format part d'Alemanya, Rússia i l'Imperi Austro-Hongarès. Tot i les dificultats de la reunificació, pensava en positiu en les possibilitats de creixement, en el futur, de l'economia polonesa.

Bibliografia de:

Primers assaigs, Barcelona, 1933.

Ideari de Joan Crexells, a cura de Lluís Crespo Arrufat, Barcelona, 1967.

L'endemà de festes, sèrie d'articles, La Magrana, Barcelona, 1923.

«L'Imperi Britànic: pressuposicions econòmiques i ideològiques» (1924), dins Francesc Roca: *El pensament econòmic català (1900-1970)*, Barcelona, 1994.

Cròniques europees. Berlin-Londres, 1920-26 / Obra completa, II, Pròleg de Norbert Bilbeny, Barcelona, 1997.

Escrits d'economia i finances, 1925 / Obra completa, III, Pròleg de Francesc Roca, Barcelona, 1998.

Escrits d'economia i finances, 1926 / Obra completa, IV, a manera de pròleg, «Joan Crexells vist per la seva filla», Barcelona, 1999.

Bibliografia sobre:

Ribas, Frederic: *L'autodeterminació en el pensament econòmic català*, Barcelona, 1978.

Francesc Roca i Rosell

CUITÓ i CANALS, Ferran

(Sabadell, 1898 – Barcelona, 1973)

«*Abans de la guerra funcionava el comerç. Amb la guerra ha prosperat la indústria. Ara toca el torn d'afavorir l'agricultura*». (1942)

«*La meva confiança no neix, doncs, de donar la cara a l'adversitat, sinó de capbussar-m'hi*». (1941)

El 1945-47 esdevingué l'analista més lúcid de l'economia de l'Estat espanyol d'aquell moment. Fill d'un manyà lletraferit, treballà —com a torner— a la Renault a Paris, on vivia el seu germà, durant tres anys (1915-17), per a poder-se pagar, en tornar, els estudis universitaris a Barcelona. Estudiant d'Enginyeria industrial, participà en les activitats d'autoformació política de la *Societat d'Estudis Militars*, presidida per Lluís Nicolau d'Olwer, futur ministre d'economia del primer govern de la II República espanyola. Amb el títol d'Enginyer industrial (1924), començà a treballar a empreses elèctriques, i s'integrà a l'associació *Palestra*, des de la seva fundació (1930).

El 1931 esdevingué director general d'Indústria del govern espanyol, mentre Manuel Reventòs en seria director general de Comerç. El 1932-33 presidí el *Consejo Superior de Industria* de l'Estat espanyol, des d'on demanà ajut tècnic a Esteve Terradas (vegeu-ne les fitxes manuscrites de Terradas al FP de Cuitó a l'Arxiu Nacional de Catalunya). El 1932 s'integrà a una *Candidatura Catalanista Republicana*, de la que formaven part Ferran Boter, August Matons, Lluís Nicolau d'Olwer, i Manuel Reventòs.

El 1933-34 presidiria el *Patronat de Turisme* de la Generalitat de Catalunya. Fou un dels que projectà la *Exposició Internacional de Turisme* de 6 mesos de durada, que s'havia d'inaugurar al Parc de Montjuïc de Barcelona, a la tardor de 1934. Féu els càlculs de la seva viabilitat econòmica, amb una «*estimació del nombre probable de visitants*» (uns 2 milions), i un primer pressupost (uns 4,4 milions de ptes.), a comparar amb el de la Exposició barcelonina de 1929 (14 milions de ptes.).

El 1936 fou delegat al Consorci de la Zona Franca de Barcelona. Als primers moments de la Guerra d'Espanya, el govern de Madrid el delegà per a comprar armament a Praga, Txecoeslovàquia, Sortiria de l'aeroport de Paris, i mentre feia una escala tècnica a Köln fou

segrestat per la Gestapo. Alliberat uns dies més tard, retornà a Paris. Al 1941, just quan hi entrava l'exèrcit del III Reich, aconseguí arribar a Perpinyà.

Moltes de les llargues cartes de la primera etapa (1941-46) de la correspondència entre ell i Lluís Nicolau d'Olwer (que era a Vichy) han estat publicades el 2003, amb notes d'Eulàlia Duran. A més de les notícies sobre amics comuns i de comentaris sobre els fets i esdeveniments, a aquestes cartes hi ha reflexions sobre qüestions econòmiques generals (per exemple, sobre el consum de petroli en temps de guerra, que és menor), i apunts sobre la situació econòmica —i política— a la Catalunya de la postguerra, basats en informacions de primera mà.

Des de Perpinyà, el 1945-47, posà en marxa un grup de treball i una revista que editaria i dirigiria: *Quaderns d'estudis polítics, econòmics i socials*. A aquesta revista hi ha articles de molts dels que, als anys 1930-40, escriurien millor sobre temes econòmics: Joaquim de Camps i Arboix, Josep M. Corredor, Felip de Solà Cañizares, Joaquim Torrents-Ibern, Josep M. Poblet, Manuel Serra i Moret, Carles Pi Sunyer, Marià Rubió. A més, Mateu Pou Calvet hi escriu sobre la indústria tèxtil cotonera, J. de P. Capdevila sobre un dels seus temes (els pressupostos espanyols) i el doctor Francesc Tosquelles sobre «Les assegurances socials i la medicina» (al núm. 6 de *Quaderns)* i «Els límits de l'estructura liberal de la medicina» (al núm. 11).

Però sobretot hi ha un centenar d'articles i notes farcits d'estadístiques seves que, probablement, són l'anàlisi més lúcida dels grans temes de l'economia espanyola —i de l'economia catalana— dels anys 1926-47. Comença, significativament, estudiant l'evolució quantitativa de les grans variables del comerç exterior espanyol. Descobreix que «*la (II) Guerra Mundial ha enriquit Espanya en activar i valoritzar les seves exportacions*». Ha estat, per a la dictadura de 1939, «*com un premi gros de loteria*» (*Quaderns*, 1, 1945). També presenta les xifres del que succeeix a continuació: «*la sobtada interrupció del comerç amb Alemanya —el client, de molt, més important— resulta catastròfica*» (*id.*).

Segueix estudiant l'evolució de les diverses seccions dels pressupostos de l'Estat espanyol entre 1900 i 1945 i la circulació fiduciària 1927-1944. Observa que, d'ençà 1939: 1) «*més de la meitat de les despeses estatals*» es dediquen als tres exèrcits, a la policia, a la *subvenció del partit únic* i als *sindicats verticals;* 2) hi ha «*l'escàndol de les caixes especials*» perfectament quantificat (*Quaderns,* 20, 1946); 3) es consignen (alguns) recursos pressupostaris per a l'estranya *industrialització* de zones sense tradició industrial: Valladolid, Teruel i Guadalquivir; 4) es dediquen «*500 milions de pessetes a l'Ajuntament de Madrid*» i 5,3 milions al de Barcelona.

Pel que fa als ingressos pressupostaris, calcula l'augment del pes relatiu dels impostos sobre el consum. Un retrocés, doncs. A l'article «L'emprèstit de la reconstrucció» (*Quaderns,* maig 1945) llegim que «*actualment, no són els capitals els qui cerquen països on col·locar-se, sinó els països els que cerquen qui els deixi capitals*».

Les seves crítiques —demolidores— a l'*Espanya estraperlista,* a la política cerealista i el *problema del blat*, i als projectes d'industrialització i electrificació autàrquiques de 1939, no

el priva de lamentar l'escassa volada de la política industrial pública dels governs liberals d'abans. En canvi, valora molt positivament l'obra de la Mancomunitat de Catalunya (1914-23), tot i la migradesa dels seus recursos.

Segons ell, a l'impacte doblement negatiu de la política pressupostària estatal (i de la inflació monetària) sobre l'economia catalana de 1945-47, cal afegir-hi els problemes generats per: 1) la migradesa de la banca catalana, i el retrocés de la banca estrangera a Catalunya: «*Les conclusions que establia ara fa 30 anys el senyor Cambó* —llegim— *hauríem de reforçar-les en pessimisme*» (*Quaderns,* 2, febrer 1945); 2) el control estatal de la Borsa de Barcelona, el recorregut «*de l'antiga Llotja de Mar a l'actual Borsa de Valors*» (*Quaderns*, 18, juliol 1946); 3) la baixa natalitat, seguint a Vandellós, tot i que aquest fenomen, explica, és general a les àrees avançades d'Europa («El problema demogràfic de Catalunya», *Quaderns*, 11, novembre-desembre 1946); 4) la davallada relativa de la construcció naval i el transport marítim («Catalunya i el mar», *Quaderns,* 16, juny 1946)

Analitza també alguns sectors de l'economia espanyola. Utilitzant, sempre, xifres. Per exemple, l'automòbil, amb referències internacionals, comparacions entre 1935 i 1941, i entre Barcelona i Madrid, a «L'automobilisme a França i Espanya» (*Quaderns,* 22, gener-febrer 1947). O el sector de la pell i de la indústria de la sabata, que és «Una indústria catalana castigada» (*Quaderns,* 16, juny 1946) i que explica «Com van calçats els espanyols» (*Quaderns,* 19, setembre 1946).

La conclusió és clara: a l'Estat espanyol de 1947, la política iniciada el 1939 ha enriquit estraperlistes i buròcrates, i ha generat «*aïllament polític i aïllament econòmic*» (*Quaderns*, 21, novembre-desembre 1946) i «*el desori econòmic i l'empobriment de les classes modestes*» (*Quaderns*, 23, març-abril 1947).

En paral·lel, i mirant cap al passat recent, refà els càlculs sobre els tràgics efectes de la Guerra d'Espanya. Conclou amb unes xifres que queden lluny de la versió oficial, a «Sobre el «milió» de morts de la Guerra Civil» (*Quaderns,* 21, novembre-desembre 1946). Alhora, es fixa en «*el baròmetre de les migracions*» (*id.*)

Els *Quaderns* de Cuitó es podien trobar, el 1947, a algunes llibreries del Midi francès, i, a Paris, London, Casablanca, México, Panamá, Bogotá, Buenos Aires, i Santiago de Chile.

Un temps després de 1947, tornà a Paris, des d'on participà en la creació d'una empresa d'enginyeria a New York, i a organitzar, el 1961, a Paris, el *Patronat de Cultura Catalana Popular.* Amb conferències per a presentar la realitat catalana, on, amb Yvette Barbazza i Claude Carrère, l'economia hi ocupa un lloc. Mentre, a més, llegia Proust. Del seu interès, n'han sortit, uns anys després de la seva mort, els 2 volums de *La Biblioteca proustiana de Ferran Cuitó* (Barcelona, 1990).

Bibliografia de:

Exposició Internacional de Turisme 1934, Barcelona, 1933 (Ms.).

Quaderns d'estudis polítics, econòmics i socials, Perpinyà, 1945-47.

Yvette Barbazza et al.: *8 conferències sobre Catalunya*, Barcelona, 1971.

La Biblioteca proustiana de Ferran Cuitó, a cura de Joana Crespí i Alícia Morant, Barcelona, 1990.

Amb Lluís Nicolau d'Olwer: *Epistolari de l'exili francès (1941-1946)*, a cura de Eulàlia Duran i Mireia Campabadal, Barcelona, 2003.

Francesc Roca i Rosell

CUTCHET i FONT, Lluís

(Llívia, 1815 – Barcelona, 1892)

«*Es preciso que los castellanos toleren nuestra rudeza y que consuman tejidos catalanes, que también consumirán los catalanes buena parte de sus productos agrícolas, y especialmente de trigo; y además seguirán enviándose a Madrid buenas sumas de dinero sacado en contribuciones, dinero que no iría si Cataluña fuese pobre*». (1851)

Era un periodista i escriptor liberal i progressista, amic de Víctor Balaguer, amb qui va escriure *Cataluña vindicada* (1858). Estudià medicina a Zaragoza i a Montpeller i es va dedicar al periodisme i als estudis històrics: *Història del siti de Girona en 1809* (1868), *La Ciudadela de Barcelona: obra històrica* (1858), escrit amb Víctor Balaguer. Però sobretot es va ocupar del periodisme polític, col·laborant en nombroses publicacions periòdiques —com ara *La Renaixensa*, *El Barcelonés*, *El Telégrafo*, *Lo Gay Saber*, i la *Revista de Cataluña*—, on hi defensà un federalisme que no prescindia de la monarquia, però carregat d'una visió catalanista en la línia del regionalisme polític, i oposat als corrents més conservadors. Col·laborà a *La Corona de Aragón* de Víctor Balaguer i Manuel Angelon i, un cop clausurada aquesta, a *El Conceller* (1856-57), que pretenia defensar «*los nobles pricipios representativos y las altas tradiciones de la antigua nación catalana*». *Cataluña Vindicada* analitzava l'esperit rebel dels catalans contra Joan II, Felip IV i Felip V, i les intrigues del Compromís de Casp. Va fer el discurs presidencial dels Jocs Florals de 1876. Fou membre de l'Acadèmia de Bones Lletres.

El 1851 publicà l'*Ensayo económico-político a propósito de la reforma de aranceles*, que constitueix una defensa de la indústria catalana i una justificació de la necessitat del proteccionisme, i on es dedicà a refutar els arguments dels dirigents econòmics espanyols, combatent el que considerava calúmnies llençades contra Catalunya. Sorprèn el coneixement que tenia sobre els economistes contemporanis. Per exemple, utilitzava Malthus —contrari a la llibertat total del comerç— quan aquest afirmava que només la indústria manufacturera i el comerç lligat també a l'agricultura podrien treure un país de la misèria, i feia una repassada als principals lliurecanvistes (Jérôme Adolphe Blanqui, Pellegrino Rossi, Michel Chevalier). Utilitzà l'economista francès Théodore Fix, que deia que la llibertat de comerç acabava per arruïnar el país importador, que es quedava sense capitals i veia com creixia la seva taxa d'atur. Criticava durament el lliurecanvisme de Say perquè per a aquest, deia, el comerç consistia únicament en l'intercanvi de productes per

productes, quan ja Proudhon advertia que en el comerç intervenia el diner, i que del resultat dels intercanvis en resultaven moviments d'or i plata, de manera que un país podia acabar esdevenint deutor de l'estranger. En síntesi, per a Proudhon, el lliure canvi «*no era más que una conspiración contra las nacionalidades y contra las clases trabajadoras* [en majúscules a l'original]» (p. 104). Criticava la política econòmica seguida per l'emperador Carles V i per Felip II, que permeteren que el país deixés de donar prioritat al treball i a la producció i varen propiciar que l'or i la plata vinguts d'Amèrica es dirigissin vers els països industrials que venien els seus productes a Espanya. Seguí el gran especialista francès en agricultura Mathieu de Dombasle —que era crític envers Say— i a través del qual conegué en part les idees de Proudhon contràries al lliurecanvisme practicat per Anglaterra.

Cal esmentar un altre text de temàtica econòmica, *La guerra al sentido común* (1869, 2a part 1884), escrita a rel de la gran manifestació proteccionista del 21-3-1869 contra l'aranzel Figuerola: «*desde la caída de la antigua y gloriosa nacionalidad catalana (...) no se había visto en este heroico suelo una manifestación tan general, tan unánime, tan espontánea*» (p. 3). Hi explicava per què Catalunya demanava el proteccionisme, argumentant que els països més rics —els Estats Units, França— també ho eren, i aclarant que en cap cas Catalunya volia monopolitzar Espanya. Emprava un to reivindicatiu: defensa de la llengua catalana, assegurava que Catalunya havia estat molt humiliada i calumniada i que a Espanya hi havia molta gent disposada a posar-li obstacles. Criticava l'obra de Jérôme Adolphe Blanqui, el deixeble de Say redactor en cap del *Journal des Économistes*, i feia veure com els anglesos es deien lliurecanvistes però ells s'aplicaven a la seva indústria i als seus productes el proteccionisme de cara a la competència exterior. A la segona part d'aquesta obra, publicada en 1884, es centrà en la crítica a la política econòmica britànica, pel seu cinisme. Per a ell, tot i que era cert que el lliurecanvi abaratia els productes, acabava amb el treball i feia que el treball estranger suplantés el treball nacional.

La seva crítica al centralisme dels diferents governants espanyols a través de la història es plasma en *La soberanía nacional de España* (1868), on defensà la necessitat d'elevar el nivell educatiu de la població per tal de poder bastir un autèntic sistema democràtic basat en la llibertat i en la sensatesa, i on no hi hagués lloc per a l'absolutisme. Publicà també un opuscle sobre *La república cubana* (1870), on es plantejava la viabilitat del *self-government* defensat pels sublevats cubans. Els retreia que se'ls havia ofert un conjunt de llibertats polítiques, i que els rebels havien respost violentament. Basant-se en John Stuart Mill, argumentava que calia abans tenir instrucció, car «*al sufragi universal l'ha de precedir l'ensenyança universal*», i advertia que l'independentisme cubà podia acabar conduint a la incorporació del territori al dels Estats Units d'Amèrica.

Bibliografia de:

Ensayo económico-político a propósito de la reforma arancelaria, Barcelona, 1851.

Amb Víctor Balaguer: *Cataluña vindicada,* Barcelona, 1858.

La soberanía nacional de España, Barcelona, 1868.

La guerra al sentido común, Barcelona, 1869; 2a parte, 1884.

La República Cubana, Barcelona, 1870.

Bibliografia sobre:

Artal i Vidal, Francesc: *El pensament econòmic català 1840-1898: del proteccionisme al regionalisme econòmic*, tesi doctoral dirigida pel Dr. Ernest Lluch i Martín, p. 48-51, 250, 126-127, Barcelona, 1991.

Fuster i Sobrepere, Joan: *Barcelona a la dècada moderada (1843-1854). El projecte industrialista en la construcció de l'Estat centralista*, tesi doctoral (...) sota la direcció del Dr. Josep Fontana Lázaro, p. 207, Barcelona, 2004.

Francesc Artal i Vidal

D

DALLA-CORTE i CABALLERO, Gabriela

(Rosario, 1968 – Barcelona, 2017)

«*Como afirmó el cónsul Gache, coincidiendo con Mercurio, el intercambio hispano-argentino era la base de las exportaciones catalanas. Cataluña, además proporcionaba una cuarta parte de las contribuciones a los presupuestos del Estado*». (2012b)

Amb una llicenciatura en Geografia i Història (1991) a la Universidad Nacional de Rosario, i doctora en Història d'Amèrica (1999) i en Antropologia social i cultural (2000) per la Universitat de Barcelona, ha investigat en dos línies: alguns aspectes de les relacions entre Catalunya i Sud-Amèrica als anys de la Primera globalització, i la situació de dones, infants, indis, en diversos moments i a diversos punts de Llatinoamèrica.

En la primera línia, després de dedicar una tesi doctoral a la trajectòria personal de Jaume Alsina i Verjés, un comerciant català al Buenos Aires colonial i dels primers temps de la independència argentina, ha escodrinyat sistemàticament la revista *Mercurio*, i la Casa d'Amèrica de Barcelona i l'Institut d'Economia Americana.

A *Empresa y negocio en la Casa de América* (2004), i a *Comillas, Cambó, Gili, Torres y mil empresarios en una agencia de información e influencia internacionales* (2005), hi ha una matisada i detallada anàlisi de la represa, després de 1898, de les relacions comercials (i de les inversions i dels intercanvis culturals) entre Catalunya/Espanya i les Amèriques.

Els eixos d'aquesta represa (i ampliació del radi i dels tipus de relacions són: *Mercurio,* una revista econòmica mensual/quinzenal/setmanal de llarga durada (1902-1938), feta des de Barcelona, amb dues edicions, i Casa de América, una associació d'executius i empresaris que genera un servei d'estudis, amb delegats a 22 estats americans (inclosos Canadà, Estats Units i Haití) i a Filipines.

Presenta la revista i l'associació-servei d'estudis. La revista *Mercurio* —dirigida, d'entrada, per Frederic Rahola, amb Pere Casas Abarca, com a innovador director gràfic— fou una iniciativa de Josep Puigdollers i Macià. Inicialment, la informació hispànica era a mans de Salvador Canals, l'americana de David de Montjoy i l'argentina de Ricard Monner i Sans. Des dels primers temps de la revista, al costat del text dels articles, són importants els destacats, les il·lustracions específiques, info-gràfiques, les fotografies, la publicitat gràfica de les empreses.

Explica que a la seu (a la Casa Cambó, de Via Laietana) de la Casa de América, de Barcelona, esdevinguda als anys 20, *Institut d'Economia Americana, IDEA*, hi arribarien a treballar 25 documentalistes, que —amb les 400 publicacions periòdiques que rebien— confegirien i ordenarien unes 150.000 peces d'informació econòmica (adherides a un suport en paper de 23 x 34 cm.). Amb el suport d'una biblioteca especialitzada en les economies americanes que arribaria a aplegar uns 14.000 volums.

Alhora, el filó de l'arxiu de *Mercurio* i de l'IDEA permet avançar en el coneixement dels mecanismes del funcionament d'una gran multinacional, com la CHADE, i el rol que hi juguen les anàlisis i les propostes de Francesc Cambó, Rafael Vehils, Andreu Bausili. Per exemple, a «Empresas, instituciones y redes sociales: la CHADE, entre Barcelona y Buenos Aires», *Revista de Indias*, 237 (2006).

En la segona línia, des de l'Antropologia, ha fet aproximacions concretes a aspectes del que, amb Lourdes Beneria, Mireia Bofill, i altres, se n'ha dit *economia feminista.* Com fa amb la seva tesi, l'estudi a fons d'un cas, la micro-recerca, no és una forma de fugir del coneixement de les lleis de comportament, sinó una forma realista d'aprofundir. Alhora estudia també, amb l'exemple d'un orfenat de Rosario, alguns aspectes de l'*economia dels infants*.

Paral·lelament, des de la Universitat de Barcelona, ha estat supervisora acadèmica de treballs de recerca. Per exemple, de *La creciente incidència de China en el desarrollo de la economia de Chile* (2014), d'Humberto A. Álvarez.

Bibliografia de:

Una aventura al Riu de la Plata : Jaume Alsina i Verjés, 1770-1836, Barcelona, 2000.

Empresa y negocio en la Casa de América de Barcelona: el Instituto de Economia Americana, 1911-1947, Barcelona, 2004.

Casa de América de Barcelona. Comillas, Cambó, Gili, Torres y mil empresarios más en una agencia de información e influencia internacionales*,* Madrid, 2005.

Cultura y negocios: el americanismo catalán de la Revista Comercial Iberoamericana «Mercurio», Barcelona, 2012a.

«*La América meridional en la retina de la revista Mercurio: mercados y embajadas comerciales a principios del siglo XX*», *Illes i imperis*, 6, 2012b.

El archivo documental del americanismo catalán, Barcelona, 2013.

Casa dell'Orfano de Rosario, Argentina, Torino, 2014.

Bibliografia sobre:

Zaidenwerg, Cielo: «In Memoriam. Gabriela Dalla-Corte», *Temas americanistas*, 39, 2017.

Societat Catalana d'Economia: *Panells de dones economistes catalanes*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2021.

Francesc Roca i Rosell

DAMIANS, Jaume

(segles XVI-XVII)

«(...) *no hi ha cosa més important que la indústria de moltes fàbriques i arts*». (1630)

Possiblement un fabricant-mercader tèxtil, és autor d'un text datat el 1630 destinat als consellers de la ciutat de Barcelona (i, eventualment, a altres responsables polítics) que, basant-se en informacions seleccionades, presenta alguns dels instruments necessaris per assolir uns objectius. El text és *Contra l'entrada de robes de llana i de seda estrangeres* (Barcelona, 1630). Els objectius de la proposta són: 1) «*augmentar la gent i les sorts*»; 2) «*enriquir una ciutat o Regne*». Els instruments són les fàbriques: «*per a enriquir una ciutat o Regne no hi ha cosa més important que la indústria de moltes fàbriques i arts*».

Ara bé, dins l'economia catalana (que és, al XVI, relativament pròspera), la indústria llanera i sedera no pot competir, d'entrada, amb la francesa, holandesa i anglesa, que sí que han estat històricament aranzelàriament protegides.

La seva proposta és que es «*privas la entrada de tantes sortes de robes de llana i seda*». A favor, argumenta: a) és una política freqüent, de fet «*altres regnes han fet ja la privació*»; b) amb els 900.000 escuts de compres a l'estranger dels 50.000 focs catalans, «*donam diner per a enriquir-los* (als nostres competidors) *i fer-nos la guerra, que és pitjor*»; c) els productors catalans de les matèries primes hi guanyaran: «*la llana i la seda valdrà més per qui les cull*»; d) augmentarà el rendiment dels impostos sobre l'activitat productiva de la Generalitat i dels Consells municipals: «*redundarà* (...) *als drets del General i de la Ciutat*».

Alhora pensa que cal seguir encoratjant les exportacions catalanes que presenten una certa diversitat: «*draps, flassades,* (...) *ferros, ametlló, avellanes, peix salat, blats, en ocasions*». I, que s'orienten especialment vers «Sicília, Nàpols, Sardenya», a territoris, doncs, de la Confederació catalano-aragonesa, integrada aleshores a l'Imperi hispànic.

Bibliografia de:

Contra l'entrada de robes de llana i de seda estrangeres, Barcelona, 1630.

Bibliografia sobre:

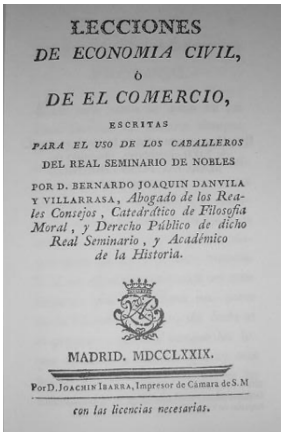
Junqueras, Oriol: «Jaume Damians: pensament polític i realitat econòmica entre 1599 i 1630», *Manuscrits,* 17, 1999.

Francesc Roca i Rosell

DANVILA i VILLARASA, Bernat Joaquim

(València, 1740 − Madrid, 1787)

«Pero ya que hemos atribuido á la Filosofía práctica esta ciencia que llamamos Economía Civil, razón será para explicar lo que por ella entendemos. La filosofía que dirige las acciones de los hombres á su felicidad, se llama "práctica". Ésta comprende varias partes: la Ética (…), el Derecho Natural y de Gentes (…); y la Política con la Economía, de las cuales una trata de lo que es util á las Ciudades, y la otra lo que conviene á las familias. Pero habiendo las mutuas relaciones, que el comercio ha establecido entre las Naciones de Europa, dado á conocer nueva política, que no tanto se ocupa en buscar los medios de conservar el Estado, y defenderlo de sus amigos,[sic] quanto en los de aumentar sus riquezas, haciendo que florezcan en él la agricultura, las artes y el comercio: algunos Escritores han intitulado á esta parte de la política Ciencia del comercio: otros con más propiedad la llaman Economía civil, porque (…) se extiende á proponer los medios de que florezca, y se ilustre una Nación considerada como una gran familia. Por eso, pues, la llamamos Economía civil, esto es, Economía de las Sociedades civiles». (1779)

LECCIONES
DE ECONOMIA CIVIL,
Ó
DE EL COMERCIO,
ESCRITAS
PARA EL USO DE LOS CABALLEROS
DEL REAL SEMINARIO DE NOBLES
POR D. BERNARDO JOAQUIN DANVILA
Y VILLARRASA, Abogado de los Reales Consejos, Catedrático de Filosofía Moral, y Derecho Público de dicho Real Seminario, y Académico de la Historia.
MADRID. MDCCLXXIX.
Por D. Joachin Ibarra, Impresor de Cámara de S. M
con las licencias necesarias.

Jurista de formació, fou advocat dels Reales Consejos. Doctor en Jurisprudència i Dret Canònic (1767), després d'opositar a diverses càtedres, el 1770 es traslladà a Madrid, on connectà amb el grup de l'il·lustrat valencià Francesc Pérez Bayer i on obtingué la càtedra de Filosofia Moral i Dret Públic al Real Seminario de Nobles de Madrid (1775). Fou acadèmic de la Reial Acadèmia de la Història (1778) i pocs anys abans de 1780 fou membre de la Classe d'Indústria de la Sociedad Económica Matritense de Amigos del País.

La seva obra fonamental fou les *Lecciones de Economía civil ó de el Comercio* (1779), destinades a orientar les decisions del govern, al qual aconsellava que havia de centrar la seva atenció en l'agricultura, considerada la principal font de la riquesa de les nacions, tot i que no pas l'única. L'agricultura venia a implicar el reconeixement de la propietat privada com a dret natural. La societat es dividia en dues classes: la dels propietaris de la terra i la dels assalariats —dependents totalment dels propietaris—, que amb el seu treball feien possible el producte agrícola. Proposava un esquema de circulació: els propietaris de la terra i dels seus fruits distribuïen el producte sobrant: a) als llauradors; b) als artesans que els transformaven en nous béns; c) als *comerciants i traficants* que els distribuïen i els donaven circulació (però que no creaven més valor sobre els gèneres); i d) a la classe no productora, formada pels *directors* (religiosos, científics, advocats i magistrats, i els professionals liberals) i els *defensors*, que eren els que asseguraven la preservació de l'ordre social (els militars). Fou un partidari de no introduir reformes en les lleis sobre la tinença de la terra, i per tant gens partidari de la reforma agrària que pogués posar en perill la

propietat. No li agradaven les propietats comunals, perquè no es dedicaven a la producció agrària.

Seguint *Le commerce et le gouvernement* (1776) de Condillac, considerava que el valor era l'estimació que hom feia de les coses, en funció del que s'avaluava que era la seva utilitat. Per a ell, els fruits de la terra tenien un *valor d'ús* i un *valor de canvi*, que era el preu, conseqüència de la necessitat de l'intercanvi, diferent del cost de producció, o *preu intrínsec* (costos de les matèries primeres i del transport, jornals, i l'interès del diner). El preu del diner, o interès, el feia dependre de la velocitat de circulació. En darrer terme, la quantitat de terra i de treball necessaris per a obtenir un bé era el que acabava per determinar-ne el preu. No obstant, segons Pablo Cervera, no va saber establir prou afinadament quines eren les relacions entre producció, quantitat de metalls en circulació, els interessos i els preus de mercat.

Per a ell, els increments de la massa monetària i les reserves de metalls preciosos determinaven la riquesa de la nació. L'explotació de les mines, més el desenvolupament de l'agricultura, les arts i el comerç produïen l'augment de les reserves de metalls, i l'increment de la velocitat de circulació del diner el creixement de la riquesa.

Va seguir la classificació de Genovesi, a *Delle lezioni di commercio* (1765-67), entre arts primitives i secundàries. Les *primitives* eren la cacera, la pesca, el pasturatge, la metal·lúrgia i la més important, l'agricultura. Les *secundàries* eren les que transformaven l'excedent i comercialitzaven els gèneres elaborats. Formaven part del món de les manufactures i del comerç. Formulà una teoria dels quatre estadis sobre l'evolució de les societats: la cacera, el pasturatge, l'agricultura i el comerç, i la nova organització social la basava en l'agricultura, el producte de la terra: uns la posseïen, els qui en tenien la propietat, d'altres la conreaven, d'altres aplicaven la llei per a preservar-ne la propietat i d'altres defensaven la societat contra agressions externes. A l'estadi comercial, la propietat s'estenia també als béns transformats.

Entre les principals mesures de política econòmica que proposà, figuren la potenciació de les indústries que utilitzessin sobrants; el luxe podia ser econòmicament útil si afavoria el comerç interior dels sobrants que s'havien dedicat a noves arts i noves indústries, però no era desitjable si no obeïa a una utilització social, sinó a l'afany d'alguns de distingir-se per a satisfer la seva vanitat; el tràfic de grans s'havia de reglamentar per a evitar crisis de subsistència, sobretot en èpoques de penúria —s'havien de crear pòsits per a regular-lo—; els gremis s'havien de mantenir però calia reformar-los i, com Campomanes i Bernardo Ward, sostenia que s'havia de practicar la llibertat interior però alhora s'havia d'establir la protecció en el comerç exterior.

Quant a les influències que rebé, tingué en compte les *Lezioni* de Genovesi i en la qüestió de la teoria del valor i sobre els preus s'inspirà en l'*Essai sur la nature du Commerce en général* (1775) de Richard Cantillon i *Le commerce et le gouvernement considérés relativement l'un à l'autre* (...) (1776) de Condillac. El llibre es clou amb les «Teses de Economía Civil ó del Comercio contenidas en estas lecciones» que comprèn 99 *Teses* que sintetitzen les idees-clau de les set lliçons del llibre.

Bibliografia de:

Lecciones de Economía Civil ó de el Comercio, Madrid, 1779.

Bibliografia sobre:

Estapé, F.: «Algunos comentarios a la publicación del Ensayo sobre la naturaleza del comercio en general, de Cantillon», dins *Ensayos sobre historia del pensamiento económico*, a *Moneda y Crédito*, núm. 39, p. 38-77, Madrid, 1951.

Lanzuela, S.: «Notas sobre la peculiar introducción del pensamiento económico de Cantillon por un ilustrado valenciano: B.J.Danvila y Villarrasa», dins *Primer Congreso de Historia del País Valenciano*, vol. III, p. 741-750, Valencia, 1976.

Llombart,V. i Cervera, P.: «El pensamiento económico valenciano: una introducción histórica (1750-1850)», dins DD.AA: *De la sociedad tradicional a la economía moderna*, p. 291-320, Alacant, 1996.

Cervera Ferri, Pablo: «Las lecciones de Economía Civil ó de Comercio de B. J. Danvila y Villarrasa (1779)», dins *Cuadernos de Economía Aragonesa*, 2ª época, vol. 8, núm. 1, p. 143-162, Universidad de Zaragoza, 1998.

Cervera Ferri, Pablo: *El pensamiento económico de la Ilustración valenciana*, p. 102-122, València, 2003.

Francesc Artal i Vidal

DIAGO i CERVERIO, Francesc

(Viver, 1562 – València, 1615)

«(...) toda la Cataluña parece ser sola una ciudad». (1605)

LA DESCRIPCIÓ DE CATALUNYA DEL P. DIAGO

Lo primer o un dels primers mapes de Catalunya sortit de les premses. Se li publicat a Anvers per Joan B.ª Vrients, l'any 1605. Possehim un exemplar del matelx que fou tornat d'en Atles, segurament de igual data, qual descripció no podem donar per no haverla saplgut trobar en les bibliografies usuals que hem consultat. La mapa de referencia té la forma apaisada y mideix 49×36½ cms. En la part superior hi ha l'seguent títol en capitals: CATALONIAE PRINCIPATUS NOVISSIMA ET ACCURATA DESCRIPTIO, y dintre'l mateix march, en cursiva: *Authoribus excudebat Joannes Baptista Vrintz.* En l'angle oposat, o sia en la banda dreta inferior y dintre d'un semicircle dibuixa alegóricb que li servelx de march, hont se destacquen les armes Real de Aragó, le de la Generalitat y'l de Barcelona, s'hi llegeix la següent declaració també escrita en mallorquina: «Perlustrabus ac Ciarissimis viris, nobili Ioani Dominico Fernando a Cardona, S. Michaelis a Cruxano Abbati Sanctissimo, Deputato Ecclesiastico, nobili D. Hugoni a Tamarito, militari Equestri, Ioachimo Setoni, Civi Barcinonensi honorato, deputato regali, Paulo Pla, utriusque iuris Doctori Canonico Barcinonensis Ecclesiæ, ecclesiastico conspectorum auditori, Raphaeli Babi et Coll, V. I. D. Podyserrensi, militi, Barcinonæ desponsiliano, militari conspectorum auditori, et Honorato Martí, burgensi Villæ Perpalenci, regali conspectorum auditori, in amplissimo Cathalaniæ Principatu, Ioannes Baptista Vrintz D.D.L.M.» Lo mapa, que està perfectament acollorit a la pta. de detalladetes, deixa bastant bon parecut la seuma hidrogràfich o fluvial y amplia l'ungulsich ab poblas montanyes inclades de les que s'hi ha gran escampada. Tots los noms y indicacions geogràfiques están escrits en catalá, no solo hem saplgut trobar lo castellá en la denominació de los fronteres de terra, o sia, la francesa, aragonesa y valenciana. De forsimil d'aquesta curiosa carta vegeu la Rasa en la *Geografia general de Catalunya* en publicació, dirigida per F. Carreras y Candi.

Al revers del mapa comença la descripció de Catalunya y continúa y finela en una falla sola. Té especial importancia aquesta descripció per varies raberes. Per la fet d'acompanyar lo primer (o un dels primers) mapes catalans impresos, per la abundancia de noticies geogràfiques, históriques y pintoresques y per ésser obra casi desconeguda del insigne historiador valencia (1) Fra Francesch Diago, del Orde de

(1) Bib. nostra declara haver redactat en la primera de la dedicatoria dels Cuentos de Barcelona y en los Anales del Reyno de Valencia (fols. 10 y 11). Gratas lo exploit del P. Rosell qui assevera que'l P. Diago era catalá. P. Fra Ignasi de Quinsoses deixá demostrada la gloria, catalanisme en el Panegyrico histórico por la patria de Pedro Orsolo (Barcelona, 1720).

Format al convent de l'Orde de Predicadors de Sant Onofre de València, des del convent de Santa Caterina de Barcelona, féu feina d'historiador —i de biògraf— i confegí el text científic que s'adjunta a la làmina del mapa de Joan B. Vrints de 1605, que és un dels primers mapes del Principat de Catalunya.

En aquest text sintètic presenta, alhora, els grans trets de la societat i de l'economia catalanes, i alguns casos especialment interessants. La Catalunya del 1600, segons ell, «*Tiene seis Estudios o Academias. Florece en ella mucho el arte de la lana, y qualquiera otra arte. Ha tenido y tiene hombres muy esforzados y de maravilloso saber». Com a resultat, cal saber que «esta provincia puede hacer y armar de todo punto galeras con todas sus xarcias y aparejos, sin tener de menester cosa alguna de fuera».*

Per a explicar aquesta poc freqüent gran capacitat productiva, escriu: «*puédese comprender esta abundancia de Cataluña de todas las cosas, por las tantas casas y lindos edificios que ay por los llanos, montes, collados y bosques. De manera que toda la Cataluña parece ser una sola ciudad*» (*Cataloniae* (...), 1605). Així, per a ell, la urbanització difosa és una clau explicativa del diversificat industrialisme català del 1600, que, d'altra banda,

comptava amb una relativament important producció pròpia de naus per al comerç i el transport marítim.

Bibliografia de:

Historia de la Provincia de Aragón de la Orden de Predicadores, Barcelona, 1599.

Historia de los victoriosissimos antiguos condes de Barcelona, Barcelona, 1603.

Amb Joan B. Vrints: *Cataloniae Principatum Novissima et Accurata Descriptio,* Anvers, 1605.

Bibliografia sobre:

Moliné i Brasés, Ernest: *La descripció de Catalunya del P. Diago. Text original y notes d'En Ernest Moliné y Brasés,* Barcelona, 1909.

Francesc Roca i Rosell

DIES de CALATAIUD, Manuel

(València, c.1381 – ? , 1443)

«... tractat profitós e molt necessari per qualsevol cavaller (...) o altre persona que té cavall, mula o qualsevol altre animal de cella e així mateix és molt necessari a qualsevol ferrer o menescal». (1515)

Tractat
fet per lo magnifich mossen Manuel
dieç e dirigit al Excellent e Reverēdis
sim senyor dō Alōso de Arago Arche
bisbe dō Saragoça ꝛc. Lo qual tractat
es profitos e molt necessari per qualse
uol caualler ho gentil home ho q qual
seuol altra plona que te cauall ho mu
la ho qualseuol altre animal de cella:
ço es per conexer los bons e mals
senyals de dits animals e p conexer
totes les malaltries e saber curar aque
lles. E ārimateix es molt necessari lo
present tractat p qualseuol ferrer ho
menescal.

Membre qualificat d'una família noble d'origen aragonès, va participar —activament— en la vida política i en les accions militars (a la conquesta de Nàpols, per exemple) dels reis de la Corona catalano-aragonesa. Es va interessar per la producció i la conservació del que era un dels principals instruments de treball del Renaixement: els cavalls i les mules. Com a resultat d'aquest interès va escriure, entre 1424 i 1436, el *Llibre de menescalia.* Inspirat en tractats anteriors de Lorenzo Rusio i Giordano Ruffo, que al seu torn es basaven en textos llatins i àrabs.

D'aquest text se'n conserven diversos manuscrits a diferents arxius europeus, i les edicions impreses. Les dues primeres conegudes foren dues traduccions castellanes: Saragossa, 1495, i Valladolid, 1500. Després, dues edicions en llengua catalana: Barcelona, 1515 (de Joan Rosembach, editor) i Barcelona, 1523 (de Dimas Ballester i Joan Giglo). Seguiran —només al segle XVI— 9 altres edicions en castellà. I traduccions al francès i al galaicoportuguès.

El seu llibre —com succeirà més tard, a partir de 1617, amb el tractat d'agronomia de Miquel Agustí—, tindrà un èxit de vendes important, que pot explicar-se perquè respon a una necessitat: la de conservar i curar els animals que servien per les guerres, però també i de forma creixent, per al treball de la terra, el transport i el funcionament dels molins. Al seu tractat, les qüestions sanitàries dels cavalls i les mules són centrals, però també s'hi inclouen els aspectes i els costos alimentaris, l'organització del manteniment dels animals. Als inicis del món modern, a Europa i a Amèrica, hi ha els cavalls, que són —fins a la màquina de

vapor— el principal motor terrestre. I hi ha també els tècnics, els manescals, que s'ocupen del seu manteniment, i necessiten una guia de funcionament.

Bibliografia de:

Libro de albaiteria, Saragossa, 1495.

Llibre de manescalia, Barcelona, 1515.

Bibliografia sobre:

de Saint-Germain, Lluís Faraudo: *El texto primitivo e inédito del «Tractat de mules» de Mossen Manuel Dieç,* Barcelona, 1949.

Francesc Roca i Rosell

DOMINGO i MONTSERRAT, Daniel

(Tortosa, 1900 – Castelldefels, 1968)

«Monopolis, ferrocarrils, tramvies, Crèdits nacionals i internacionals, Cases populars, Emissores, Colonials, petrolis, suros, no tindria cap interès si no fos pel factor social que representen». (1931)

Autodidacta, emigrant als 16 anys a Barcelona, dependent de comerç, i afiliat al CADCI (Centre Autonomista de Dependents del Comerç i la Indústria, sindicat i centre de formació), s'enrolà a la Legió Estrangera francesa, per a participar —com a combatent i com a cronista/periodista— en la Guerra de 1914-18. Fins a 1930 va viure entre Paris i Barcelona, tot assajant d'escriure —i de publicar— sobre temes polítics, mentre anava descabdellant les complexes relacions entre cultura i política, i entre política i economia.

El 1930 esdevingué director (com a Daniel D. Montserrat) de la nova revista *L'Hora. Setmanari d'avançada,* on l'espai central era ocupat pels articles sobre la cultura, la plàstica i el cinema d'avantguarda i les anàlisis econòmiques de la crisi de 1929 i dels inicis de la Depressió. Com feien, al mateix moment, altres revistes polítiques d'avantguarda que també començaven: *Front,* dirigida per Jaume Miravitlles, i *La Nueva Era,* dirigida per Pere Pagès. En paral·lel, fou cap de l'àrea internacional de la Secció d'Estudis Polítics i Socials de l'AEP (Ateneu Enciclopèdic Popular, una universitat popular), responsable de la Comissió d'Economia del Bloc Obrer i Camperol, professor d'Estadística de la Escola Marxista del Bloc, on el professor d'Economia era Joaquim Maurín. El 1933 passà d'ésser dependent comercial (i dirigent del Sindicat Mercantil) a funcionari del Departament de Finances de la Generalitat de Catalunya (i de la Junta Directiva de l'Associació de Funcionaris).

En un context general d'interès per les crisis del parlamentarisme, el rol dels bancs centrals i de la gran banca, i la reformulació dels diferents tipus de dictadures, publicà *La dictadura del*

capitalismo (Barcelona, 1932). És un intent de presentar de forma sintètica una visió global —farcida de noms propis i de noms d'empreses— del capitalisme espanyol. I, en especial, de quatre grups interconnectats pel conjunt Banco de España-gran banca espanyola: 1) el capitalisme industrial basc (i l'*anticapitalisme* socialista basc); 2) el capitalisme multisector català (i la resposta anarquista catalana); 3) el capitalisme feudal-financer castellà (i la resposta socialista castellana); i 4) el capitalisme feudal-agrari andalús (i l'anticapitalisme anarquista andalús, que era, segons ell, d'origen català). El gruix del text son les llistes-rànkings de *capitalistes* hispànics amb indicació dels bancs i grans empreses on són presents. Entre ells, Francesc i Eduard Recasens, Francesc Cambó, Miquel Vidal i Guardiola, Andreu Bausili, Jaume Carner, Josep M. Tallada, Pere Coromines.

Exiliat a França el 1939, seguí situant la política en un lloc central. Entre 1945 i 1947 tornà a publicar —a revistes catalanes de França com *Catalunya* (Tolosa de Llenguadoc) o *Quaderns d'Estudis Polítics, Econòmics i Socials* (Perpinyà)— sobre qüestions econòmiques. Per exemple, sobre els pressupostos de l'Estat espanyol dels anys 1940, on observa que «*2.273.200.000 pessetes van exclusivament de cara a les classes parasitàries* (...) *el Ministeri d'Agricultura d'un poble eminentment agrari no excedeix de 85.800.000 pessetes i el Ministeri de Treball d'un país sense feina té un pressupost de 156.000.000 pessetes*» (Tolosa de Llenguadoc, 1945)

Retornat, va viure entre Madrid i París, fent traduccions i provant sort, amb Ricardo Muñoz Suay, en la importació de films europeus.

Bibliografia de:

«Preliminars d'un gran krash», *L'Hora*, núm. 22, 1931.

La dictadura del capitalisme. Barcelona, 1932.

«El pressupost espanyol de Franco», Catalunya, *Organ de l'Aliança Nacional de Catalunya a França*, núm. 15, 1945.

«17. 1932. «El conflicte xino-japonés»», a Francesc Roca, ed., *El pensament econòmic català (1900-1970). I. Anàlisi i visió de les economies del món,* Barcelona, 1994.

Bibliografia sobre:

Martínez Fiol, David: «*Daniel Domingo Montserrat (1900-1968). Entre el marxisme i el nacionalisme radical»,* Barcelona-Montserrat, 2001.

Francesc Roca i Rosell

DOMINGO SOLANS, Eugeni

(Barcelona, 1945 – Madrid, 2004)

«La pretensión de la primacía del Estado como agente moral responsable de realizar la solidaridad —la pretensión del Estado del Bienestar clásico— es hoy insostenible». (1998)

«Como en tantos otros problemas económicos y extraeconómicos de España, la solución de la inestabilidad monetaria vino de Europa». (1999)

Estudia el Batxillerat al Liceu Francès. Obté el títol de llicenciat en Ciències Econòmiques i Comercials, amb el corresponent premi de final de carrera, a la Facultat de Ciències Econòmiques, de Barcelona, a l'any 1968. Assolirà el doctorat en Ciències Econòmiques a la Universidad Autónoma de Madrid, l'any 1975, amb una tesi sobre *Anàlisi Funcional de la Hisenda Local* que li dirigirà el Dr. Gabriel Solé Villalonga. Per oposició, obtindrà la plaça de professor adjunt, i més tard la d'agregat d'Hisenda Pública, a la Universitat de Barcelona. L'any 1983 guanyarà la càtedra d'Economia Aplicada, a la Universidad Autónoma de Madrid, esdevenint l'impulsor d'un nou departament. Impartirà diversos cursos sobre «Política Monetària i el Sistema Fiscal espanyol», 1996-98, en el Colegio Universitario de Estudios Financieros, de la Universidad Complutense de Madrid.

A tres grans línies o temes de recerca dedicarà particular atenció entre 1994 i 2003, d'acord amb les seves publicacions. A l'anàlisi dels factors determinants dels desequilibris del sistema públic de pensions i al debat sobre la sostenibilitat de l'Estat del Benestar, en un estudi inicialment dirigit pel catedràtic José Barea, en el que participarà com un dels dos investigadors principals (E. Domingo i M. Carpio. 1995 i 1996). Un segon gran tema constituirà l'anàlisi dels efectes de l'actuació de l'Estat en l'economia, i les regulacions i polítiques afavoridores de la competència, així com els límits al creixement relatiu del sector públic (E. Domingo, 1998). Els objectius de la política monetària, el procés de creació de la UME, així com els efectes de l'euro i la política del BCE, constituiran el seu tercer gran tema de recerca. A ell dedicarà una atenció particular, com es lògic, en els seus darrers anys de vinculació directiva amb el BCE (E. Domingo, 1998).

En l'àmbit de les tasques més professionals serà destacada sobretot la seva col·laboració com a economista a la Comissaria del III Plan de Desarrollo Económico y Social (1970-73); la d'assessor a la Secretaría de Estado para la Coordinación y Programación Económica, del Ministerio de Economía (1977-78); la fructífera etapa, de set anys, com a director i creador del Servicio de Estudios del Instituto de Estudios Económicos (IEE), entitat que neix vinculada a la CEOE (1979-1986); la d'adjunt a la presidència, i més tard, vocal del Consell d'Administració del Banco Zaragozano (1986-94), llocs que ocuparia per invitació expressa del seu president, amb qui havia ja col·laborat; i finalment, membre del Consell de Govern i de la Comissió Executiva del Banco de España (1994-98) i, més tard, del Comitè Executiu del Banc Central Europeu (1998-2004).

Com a professor i estudiós de l'economia destacarà, en l'àmbit de la Hisenda Pública, per la seva anàlisi del finançament públic, de la viabilitat de l'Estat del Benestar i del sistema públic de pensions, així com en l'anàlisi de la competència i del paper de sector públic en l'economia. La seva línia central de pensament se centrarà en l'estudi d'una economia basada en la iniciativa privada i en els factors condicionants d'un sistema de lliure empresa. Com a professor universitari exercirà influència en diverses generacions de joves universitaris, tot ajudant-los a entendre les funcions de l'Estat i els seus efectes (A. L. López Ros, 2010 p.

536). A partir de 1994 tindrà ocasió de participar en dues experiències importants: assistir als inicis d'una nova política monetària espanyola d'estabilitat de preus, en el nou marc de la Llei d'autonomia del Banco de España, i participar més tard en la creació del Sistema de Bancs Centrals Europeus, i en la creació i posada en marxa de l'euro.

Bibliografia de:

Amb Maximino Carpio (bajo la dirección de José Barea): *El sistema de pensiones en España: análisis y propuestas para su viabilidad*, Monografía, Círculo de Empresarios, II Premio del Círculo de Empresarios, 1994, Madrid, 1995.

Amb Máximo Carpio: *Presente y futuro del sistema de pensiones en España*, Madrid, 1996.

«Espacio euro: replanteamiento de la forma de actuar del Estado en la economía» (Cap. 1, p. 11-34) en: *Sostenibilidad del Estado del Bienestar en España*, Prólogo de Enrique Fernández Miranda y Lázaro, Madrid, 1998.

«La estabilidad monetaria en el ideario del IEE» a *20 años por la economía de mercado*, Madrid, 1999.

«El euro, una moneda para el siglo XXI» a J. L. García Delgado & J. M. Serrano: *Del real al euro. Una historia de la peseta*, Colección Estudios Económicos, núm. 21, La Caixa Servicio de Estudios, 2000.

«La política monetaria europea y el papel del Banco Central Europeo», dins Manuel Varela Parache & Juan J. Duran Herrera (coord.), *La moneda en Europa. De Carlos V al euro* (p. 295-304), Fundación ICO, Madrid, 2003.

Bibliografia sobre:

López Ros, Ángel Luís: «Eugenio Domingo Solans: del Plan de Desarrollo a la logística de introducción del Euro» a *La hora de los economistas. Entrevistas a 40 economistas que han contribuido a la modernización de la economía española* (p. 533-539), Coord. Luís Perdices de Blas & Thomas Baumort, Madrid, 2010.

Donges, Jürgen: «Un testigo de excepción y a la vez protagonista en el éxito del IEE» a López Ros, A. L. *Eugenio Domingo Solans: del Plan de Desarrollo a la logística de la introducción del Euro* op. cit. (p. 539-540), 2010.

Pere Puig i Bastard

DOU i de BASSOLS, Ramon Llàtzer de

(Barcelona, 1742 – Cervera, 1832)

«*Cataluña tuvo la desgracia, de que por unos de los defectos, que suelen resultar de las guerras civiles, como lo fue de la que se llama de sucesión, se la trató con dureza y crueldad: una tercera parte hermosísima de la ciudad de Barcelona se derribó tan necia como inútilmente, para establecer allí una ciudad que ha causado ahora en gran parte la ruina de la misma casa reinante, que la mandó edificar: se cargó a la provincia con título de catastro y equivalente de las rentas provinciales de Castilla 1.200.000 pesos* (...). *Uztáriz, que escribió en 1724 y es autor de mucho voto en esta materia, dice que los catalanes no podían satisfacer la contribución del catastro, aunque, advierte, de algunos años a esta parte, se haya reducido a 900.000 pesos*». (1811)

Estudià amb els jesuïtes al col·legi de Cordelles, de la Rambla dels Estudis de Barcelona, fou deixeble del jesuïta Josep Finestres i de Monsalvo, estudià Dret a la Universitat de Cervera i el 1776 obtingué la càtedra de Dret Civil a la mateixa Universitat. Diputat per Catalunya a les Cortes de Cádiz, en fou nomenat primer president a la sessió inaugural de 1810. Tot i que la seva ideologia com a jurista, polític i economista estava lligada a l'Antic Règim —per exemple, a les Cortes de Cádiz va defensar el manteniment, tot i que amb retocs, del Tribunal de la Santa Inquisició—, segons el seu principal estudiós Ernest Lluch fou sensible al nou tipus de societat i de pensament econòmic que maldava per substituir-lo.

Conegué l'obra d'Adam Smith a través de la traducció que en féu José Alonso Ortiz en 1794, el que li permeté de publicar el 1817 *La Riqueza de las naciones: nuevamente explicada con la doctrina de su mismo investigador*, tot i que no hi acceptava l'antimercantilisme de Smith ni les seves idees lliurecanvistes. Era mercantilista. Al contrari de Smith, però, era partidari de conservar els gremis. Acceptava, però, la teoria del valor-treball, ja que considerava, com Smith, el treball com a única font independent de valor, i terra, capital i els impostos —en aquest extrem es diferenciava del clàssic escocès— com a les tres fonts no independents de la riquesa. Segons ell, el tribut s'havia d'exigir lligat a la renda de la terra, a allò que anomenava el «*guany de fons*», i al salari producte del treball; la proporcionalitat s'havia d'aplicar al producte líquid de les rendes i no al capital.

En relació als vals reials que varen servir per a finançar la Guerra del Francès, els equiparava al crèdit públic. Considerava que els vals s'havien de valorar a preus de mercat, que calia extingir la renda dels vals, procedir a la monetització i crear per tant un banc que emetés bitllets de curs forçós garantits en un determinat percentatge. A la *Memoria sobre los medios de hallar dinero para los gastos de guerra* (...) (1810) va plantejar posar com a garantia, per a fer front al pagament als creditors de l'Estat dels rèdits i del capital, l'oferiment d'una part o la totalitat dels béns de l'Església, proposta que li fou rebutjada per oposició de la mateixa Església. Això no impedí que seguís insistint en la necessitat de crear un banc nacional, avalat per l'Estat, que pogués emetre bitllets de curs forçós vàlids per a la Península i les possessions d'Ultramar.

La seva obra jurídica fonamental és *Instituciones de Derecho Público general en España con noticia del particular de Cataluña* (...) (9 vols, 1800-1803), que incloïa alguns fragments dedicats a qüestions econòmiques. Per exemple, donava molta importància al fet que la balança de comerç fos positiva, i es mostrava més partidari del proteccionisme que no pas del prohibicionisme a ultrança. A més, feia una recopilació de la normativa que concernia l'agricultura, donant un tractament acurat del contracte emfitèutic. En estudiar les arts plàstiques i les anomenades «*arts pràctiques*» i llur organització gremial, es mostrava partidari de reformar els gremis. Hi incorporava també la legislació vigent en hisenda i en tributs, on feia la distinció d'una banda entre els tributs territorials i els que gravaven el luxe i, per una altra banda, els que gravaven el comerç exterior. Manifestava una preferència pels tributs territorials, i en general es mostrava partidari d'aplicar un percentatge del 10%

sobre el producte obtingut. Per a ell el Cadastre no deixava d'ésser, amb tot, un model més adaptat a una economia moderna, més que no pas les alcabales (impost sobre les vendes) i els milions (impost indirecte sobre l'alimentació) que constituïen la base de les rendes de Castella. El gruix dels impostos havia d'estar constituït per impostos directes que gravessin fonamentalment la renda líquida, i no el consum o les compravendes.

Es mostrà contrari a aquells que volien abaixar l'exacció del lluïsme (que era el cànon que percebien els propietaris en l'alienació i la transmissió de les terres sotmeses a emfiteusi), perquè aleshores els propietaris es resistirien a vendre. De tota manera, per a ell l'emfiteusi podia servir per a anar transferint les terres i un mitjà per a evitar que quedessin concentrades en poques mans.

Fou un pioner en l'anàlisi de la participació de Catalunya en els ingressos de l'Estat comparada amb el que en rebia via despeses públiques. Els seus arguments consten en la *Memoria sobre la theoria y práctica* (...) (1811, amb un apèndix de 1820), a *La Riqueza de las naciones* (...) i a *Equivalencia del Catastro de Cataluña (...)* (1822), i anaven dirigits a refutar les posicions d'Antonio Alcalá Galiano, que sostenia que si a Catalunya se li hagués exigit pagar en proporció al mateix que pagava Castella, hagués hagut d'haver pagat tres vegades més, és a dir, 3.600.000 pesos. Per contra, Dou calculava que si cada contribuent castellà pagava el mateix que el que pagava cada català, Castella hagués hagut de satisfer 7 milions de pesos més. Les seves conclusions eren: a) en els primers anys següents a 1714, Catalunya pagà en proporció molt més que Castella, entre d'altres raons, deia, utilitzant les paraules del mateix Alcalá Galiano, perquè «*a Cataluña se la trató como provincia conquistada*»; i b) amb els anys, Catalunya anà pagant menys, però en proporció sempre per sobre del que pagava Castella.

Bibliografia de:

Instituciones de Derecho Público general de España con noticia del particular de Cataluña y de las principales reglas de gobierno en cualquier Estado, 9 vols., Madrid, 1800-1803.

Memoria sobre los medios de hallar dinero para los gastos de guerra en que está empeñada España (...), Plazuela de la Viñuela, 1810.

Memoria sobre la theorica y practica, con que en tiempo de paz pueden equitativamente arreglarse todas las contribuciones de España, Arxiu de la família Dou, 22/12/1811.

La Riqueza de las naciones: nuevamente explicada con la doctrina de su mismo investigador, Cervera, 1817.

Equivalencia del Catastro de Cataluña con las Rentas Provinciales de Castilla, Cervera, 1822.

Conciliación económica y legal de pareceres opuestos en cuanto a laudemios y derechos enfitéuticos, Cervera, 1829.

Bibliografia sobre:

Lluch, Ernest: «IX. Dou: Adam Smith des del mercantilisme» dins *El pensament econòmic a Catalunya (1760-1840), Els orígens ideològics del proteccionisme i la presa de consciència de la burgesia catalana*, p. 309-340, Barcelona, 1973 (2na edició, 2009).

Francesc Artal i Vidal

DURAN FARELL, Pere

(Caldes de Montbui, 1921 – Barcelona, 1999)

«*Ètica, estètica, sistema de valors, energia moral (…) van configurant un món d'intangibles, evidentment més enllà de l'estricta economia i de la tècnica, però indispensable per legitimar la seva aplicació, en aquest moment d'interdependències globals*».

Va estudiar la carrera d'Enginyer de Camins a Madrid, aconseguint el títol en el 1947, assolint posteriorment el doctorat. Durant els estudis entra en relació amb el Banco Urquijo, únic banc industrial de l'Espanya de l'època, rebent l'influència de Juan Lladó, el conseller delegat que estranyament estava interessat en la indústria i la cultura. També va iniciar un creixent interès per resoldre els problemes energètics del país, experimentant amb les possibilitats de fer ploure per omplir els pantans en un temps de greus restriccions elèctriques.

La seva primera ocupació volia que fos a l'empresa privada i a Catalunya, i va començar en el 1947 com a enginyer de la construcció de centrals hidroelèctriques al Pirineu (Sant Maurici, Espot, etc.) dintre de Hidroelèctrica de Catalunya, societat creada per Catalana de Gas y Electricidad l'any anterior. Arribant a conseller delegat el 1956.

En el 1960 el Banco Urquijo va apropar-lo a Algèria i al gas natural, fent-lo el representant espanyol a l'Association Eurafricaine Minière et Industrielle (ASSEMI), que entre altres projectes volia construir un gasoducte per portar el gas d'Algèria, acabat de descobrir, a Europa. En aquest context va ser nomenat conseller delegat de Catalana de Gas y Electricidad en el 1961.

A Catalana de Gas, comença la seva tasca de modernització de la indústria del país, passant de la producció del gas amb carbó a la producció amb petroli, instal·lant el primer ordinador d'Espanya, i preparant l'arribada del gas natural d'Algèria via gasoducte, projecte que frustrà la independència d'aquell país (1962). Finalment el primer gas natural que vindrà a Espanya va ser de Líbia, arribant liquat al port de Barcelona en metaner en el 1969, dintre d'un projecte conjunt de Catalana de Gas i Exxon liderat per ell. Després d'una lluita aferrissada amb les autoritats franquistes sobre si el gas natural havia de ser públic, és a dir, subjecte al Monopoli de Petrolis, o podia ser privat. Primer va ser privat, però després es va veure obligat a cedir les seves instal·lacions a l'Estat, a l'Empresa Nacional del Gas (ENAGAS), a finals de 1975, amb l'últim rebrot del franquisme.

En els anys seixanta, a més de l'actuació en el gas, construirà com a Hidroeléctrica de Cataluña, centrals hidràuliques (Sau, Susqueda), també les primeres tèrmiques fuel/gas (Besòs, Cubelles) i la primera nuclear de Catalunya (Vandellòs I). Tanmateix, estarà present en el projecte, no reeixit, de fer una refineria de petroli a Catalunya junt amb la Shell. A la vegada feia de gerent de la Comisión Promotora de Autopistas, del Ministerio de Obras Públicas, i estava en el Consell de RENFE, i a la Junta de Energía Nuclear. El van fer president de La Maquinista

Terrestre y Marítima en el 1963, empresa històrica molt important i amb greus problemes, on posà en marxa un ambiciós pla de reconversió industrial, essent el primer empresari que va reconèixer que havia parlat amb les il·legals Comissions Obreres (1967), cosa que li va generar una intensa campanya en contra per part de la premsa del Movimiento.

A la transició política va tenir relacions amb tots els grups i partits, estiguessin o no legalitzats, treballant per accelerar la vinguda de la democràcia, però una democràcia inclusiva, amb tots els grups polítics presents. Li van oferir des de diferents sectors molts càrrecs polítics que no va acceptar mai.

El retard en el desenvolupament del gas natural a Espanya, en part degut a la gestió pública de la capçalera, a través d'ENAGAS, va portar a una situació insostenible amb Algèria, sortint-ne amb la signatura del Protocol del Gas (1985), entre tots els actors del sector, per fer créixer fortament la participació d'aquesta energia en el subministrament energètic d'Espanya.

En aquells moments (1984), va fer un pas endarrere i es va retirar de la presidència de Catalana de Gas, canviant el consell d'administració clàssic per un consell tot executiu, i quedant-se ell com a president de les Juntes Generals d'Accionistes, amb la missió de connectar la companyia amb els seus entorns, una versió intuïtiva i molt avançada del que seria després la Responsabilitat Social Corporativa i les relacions amb els grups d'interès.

Deslliurat de les tasques executives, es va transformar en l'humanista i el pensador que molta gent recorda. Promovent l'Institut Cerdà, o liderant el Centenari de l'Exposició Universal de Barcelona de 1888, així com endegant el nou Museu Nacional d'Art de Catalunya —que sense ell no hauria estat possible—, o fent de primer president del Consell Social de la Universitat Politècnica de Catalunya. També treballant amb el seu amic Aurelio Peccei en el desenvolupament, reflexió i implantació del Club de Roma, amb inquietuds rellevants sobre medi ambient, sostenibilitat i governabilitat, molt abans que aquests conceptes fossin normals i quotidians.

Quan es crea el nou Gas Natural SDG, per fusió de Catalana de Gas y Gas Madrid, amb un ambiciós projecte, els accionistes rellevants, La Caixa i Repsol, el van anar a buscar perquè en fos el primer president, i tornà a l'empresa (1991). Als seus setanta anys es posà a la tasca amb una il·lusió desbordant, per construir una gran empresa de gas domiciliada a Barcelona. En poc temps va crear la Fundació Catalana de Gas (1992) i aconseguí iniciar el procés d'internacionalització, guanyant en un concurs internacional quasi un milió de clients a Buenos Aires (1992): també va recuperar la capçalera del sector, comprant ENAGAS a l'Estat (1994), per finalment connectar Espanya amb Algèria, amb el gasoducte Magreb-Europa que es va inaugurar a Córdoba el 1996.

Va deixar la presidència de Gas Natural SDG el 1997, continuant com a president de la Fundació Catalana de Gas, però sense deixar de buscar nous reptes, essent nomenat el mateix any president de la Fundación Ortega y Gasset, a Madrid, i aconseguint que la seva idea que la gestió del medi ambient havia de ser transversal s'institucionalitzés, el 1998, amb la creació, sota la seva presidència, del Consell Assessor del Desenvolupament Sostenible, de la Generalitat de Catalunya.

Primer va ajudar a la modernització de la indústria i a la creació de les infraestructures bàsiques del país, després ajudà a la implantació de la democràcia, passant a introduir conceptes avançats de responsabilitat social corporativa, polítiques de medi ambient i sostenibilitat, nous elements de governabilitat, o elements d'un humanisme de futur, sempre des de la responsabilitat de país i del treball per la vertebració de noves realitats.

Bibliografia sobre:
Maluquer i Sostres, Joaquim: *Què pensa Pere Durán Farell*, Barcelona, 2003.
Fàbregas i Vidal, Pere-A.: *Pere Durán Farell. Biografia*. 2014.

Pere-A. Fàbregas i Vidal

E

EIXIMENIS, Francesc

(Girona, 1330 – Perpinyà, 1409)

«Com cascú en la comunitat deu esser ocupat, gran o poc, dret o contret, hom o fembra». (1499)

Franciscà i home d'Església, format a les universitats de Paris, Oxford, Bruxelles, Köln i Roma, doctor per la de Tolosa de Llenguadoc, esdevingué assessor de la Casa reial catalana, del Papat i de la ciutat-estat de València. Fou autor d'una obra extensa (escrita en català i en llatí) on ocupa un lloc rellevant l'anàlisi econòmica i les recomanacions polític-econòmiques.

El seu llibre més destacat, en el camp econòmic, és *Regiment de la cosa pública.* Escrit a València el 1383, dedicat als *jurats* de la ciutat (el govern municipal), no s'imprimirà fins als anys en que això és possible (1499), no n'hi haurà edicions en paper assequibles fins al segle XX (1927), i els manuscrits no es microfilmaran i no es digitalitzaran fins als últims temps del segle XX.

El *Regiment de la cosa pública* és un tractat força sistemàtic —i molt innovador— dels aspectes més rellevants del funcionament d'una economia de transició vers el capitalisme comercial. El punt inicial és una definició constitucionalista i pactista: «*cosa pública és alguna comunitat de gents vivents sota una mateixa llei (...) sia regne, o ciutat, o vila, o castell*». Ara, «*així com medicina no és feta per profit del metge, així la llei no deu ser feta per profit personal del príncep ne d'altre en particular, mas per profit de la cosa pública*».

L'objectiu és la satisfacció conjunta de necessitats, començant per les bàsiques: la «*suficiència a ben viure en quatre coses (...) de menjar, e beure, de vestir i de calçar*». Caldrà, en qualsevol cas, partir d'una certa divisió del treball, car «*les diverses necessitats requereixen ajudes d'oficis no*

eguals». D'on la idea de que «*tots els homes no poden ésser eguals».* D'entre els diversos oficis, el més eficaç per al conjunt de l'economia és el de mercader, que inclou el transport marítim i terrestre de mercaderies. Separa però mercaders, que cal protegir, i revenedors, especuladors, que cal perseguir. També argumenta contra la usura, justament pel mal que fa al comerç. De fet, arriba a escriure que «*qui vol ésser ric hom, jamés no tinga res en casa, ans tots temps los transmunt de compra en compra».*

Els mercaders doncs han d'ésser protegits militarment i políticament pels governants. Entre altres raons, perquè són els que més contribueixen (més que els cavallers) en la recaptació d'almoines (que tenen importants funcions comunitàries).

Avançant-se a Joan-Lluís Vives i a Miquel de Giginta, fa propostes sobre la nova pobresa urbana. Parteix de la idea que *«cascun hom de la comunitat déu ésser profitòs a aquella».* Distingeix entre els *inútils* (que han de ser eliminats) i els *pobres* (que han de ser *sostinguts*). En tot cas, sembla que el seu missatge central és el que Lluís Brines (2002) n'ha dit «pactisme econòmic».

I que l'espai més adequat per a aquest pactisme és la ciutat. Una ciutat ortogonal i comercial, situada prop del mar. A la ciutat, per exemple, la informació i els coneixements son més grans. L'explicació és que«*en les ciutats l'om es mill informat a tota res de be que millor saber, car aquí ha mes homes scients e mes llibres, e mes sermons e mes lliçons».*

D'altra banda, als seus textos hi ha (segons ha anat espigolant Lluis Brines) un bon nombre d'observacions sobre les produccions exportables d'alguns punts dinàmics de l'economia del seu moment històric. Així, per exemple, explica que «*Lo Caire a tot lo món tramet sucre e copia de specieria»,* que Gant, Malines i altres ciutats flamenques són «*capdals en fer draps»,* i, «*Englaterra en llanes».* Pel que fa als productes alimentaris, destaquen «*Cicilia, Sardenya en pa, Creta, Candia, Nàpols e Còrsega de vi, Mallorques de formatges».* La conclusió és clara: és partidari d'intensificar el comerç internacional, car «*deus saber que com no sia nenguna nació que abunda en totes coses, per raó d'açò, per tal de que tots hajan a bastament ço que els és necessari, convé que los uns contracten amb los altres».*

Bibliografia de:

Regiment de prínceps e de comunitats / Perque comunitats e ciutats foren creades, València, 1484.

Regiment de cosa publica, València, 1499.

Bibliografia sobre:

Puig i Cadafalch, Josep: «Idees teòriques de urbanisme en el segle XIV. Un fragment d'Eiximenis», a DD.AA.: *Homenatge a Antoni Rubió i Lluch*, Barcelona, 1936.

Brines, Lluís: «5. Idees econòmiques», a *La filosofia social i política de Francesc Eiximenis.* Sevilla, 2004.

Renedo Puig, Xavier: «Francesc Eiximenis: teologia, política i educació», dins del llibre *Vides catalanes que han fet història*, Edicions 62, p. 185-191, Barcelona, 2020.

Societat Catalana d'Estudis Jurídics: *Francesc Eiximenis, Miscel·lània, En homenatge*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2021.

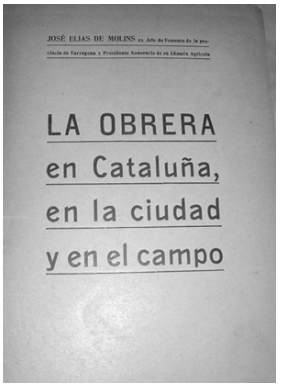
Francesc Roca i Rosell

ELIAS de MOLINS, Josep

(Barcelona, 1848 – Blanes, 1928)

«¿ donde están los economistas que sustituyen a los Güell, Illas, Ferrer y Vidal, Duran y Bas, Nicolau y tantos otros?». (1907)

«el salario es el cebo principal que atrae a la mujer al trabajo de fábrica». (c.1915)

Llicenciat en Dret, membre de l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació, creada pel seu pare, i des de 1891 diputat, les seves nombroses obres publicades reflecteixen el seu interès per anar més enllà en debats com: 1) protecció/lliurecanvi; 2) agricultura/indústria; 3) banca/Banco de España; 4) metropoli/colònies; o 5) dona/treball. Participarà, des de molt aviat, en simposis com el Congrés de Geografia colonial i comercial (1883), o el Congrés Econòmic nacional (1888).

Secretari general de l'empresa Crèdits i Docks de Barcelona, i en el context del dilema proteccionisme/lliurecanvisme, s'interessarà per la idea de *port franc* o de *zona neutral*, basant-se en un coneixement detallat de les experiències europees. I proposarà mesures polítiques per al rellançament de les exportacions, i, és clar, de la marina mercant. A *Estado de la marina mercante española y medios de fomentarla* (Barcelona, 1883), *Puertos y zonas francas* (Barcelona, 1901. 2a ed. 1915), o *Las admisiones temporales. Importación de los arroces de la India y Filipinas* (Barcelona, s.d.).

Cap de Foment de la província de Tarragona, president de la Cambra oficial agrícola de Tarragona (i coneixedor alhora, dels problemes dels vins de Jerez), explicarà les funcions dels sindicats agrícoles, les caixes agràries, i dels ports exportadors de la costa mediterrània (com Tarragona, Castelló de la Plana, València, Alacant, Almería i Málaga). A *Una campaña en favor de la agricultura* (Barcelona, s.d.), *ABC del crédito agrícola y cajas rurales* (Bacelona, s.d.).

Diputat i senador, les seves intervencions sobre els tractats comercials amb Anglaterra o sobre els pressupostos generals de l'Estat (en alguns casos, editades) qüestionen tant les concessions al lliurecanvisme, com els increments de la despesa militar, i el rol comercial del Banco de España que dificulta el desenvolupament de la banca privada. A *El tratado con Inglaterra* (Barcelona, 1884), o *El proyecto de presupuestos de 1899-90* (Barcelona, 1899).

Analitza els problemes de les relacions comercials entre Espanya, Cuba i Filipines, i entre aquest conjunt i Anglaterra i altres potències, com Alemanya i Estats Units. Abans i després de 1898. La seva superioritat pensa que és sobretot científico-tècnica. Així, «*Cataluña se hizo grande y poderosa, cuando, en lugar de gastar sus fuerzas en obras de fantasía, imitó a los ingleses, alemanes y a los yankees*» (*Cataluña: la Solidaridad, la monarquía, el regionalismo,* Barcelona, 1907).

Observador atent de les migracions camp-ciutat i agricultura-indústria, descobreix que són les dones nascudes al camp les que tenen més dificultats per a assolir una vida digna.

Estudia, successivament, «la gran indústria i la obrera», «el salari»,«el treball de la dona a domicili», «els sindicats d'obreres», «l'acció social a favor de la obrera», «la obrera i les congregacions religioses», «la Ciutat Jardí i les cases barates», «l'Institut de Cultura per a la Dona», i «la dona agrícola a Catalunya». Les solucions que proposa són una combinació d'*intervenció de l'Estat*, per exemple, en el *treball a domicili* (amb Austràlia, New York i Massachussets, com a model), desplegament d'algunes de les *institucions socials* existents (com ara el Patronat de l'Agulla, o la Lliga de Compradores) i creació de centres de formació d'*ensenyança ménagère*. A *La obrera en Cataluña. En la ciudad y en el campo* (Barcelona, c.1915)

L'objectiu de les seves anàlisis (amb xifres, i opinions) sobre la realitat econòmica de la Península ibèrica i de les Antilles és la descoberta dels mecanismes (com el lliurecanvi), que generen un alentiment del creixement econòmic. Amb propostes de solució, basades sovint en la posada en marxa d'institucions que havien demostrat funcionar bé als països avançats: caixes rurals, sindicats agraris, suport públic a la marina mercant, admissions temporals, *warrants,* ports francs, ciutats-jardí, habitació obrera, escoles mercantils, *écoles ménagères*.

Bibliografia de:

Importación temporal de los arroces de la Índia y Filipinas, Barcelona, 1883.

El problema filipino. Discurso en el Congreso Nacional Económico, Barcelona, 1888.

Puertos francos. Puertos de Marsella, Génova y Barcelona, Barcelona, 1901.

El crédito agrícola y las cajas rurales, Barcelona, 1910.

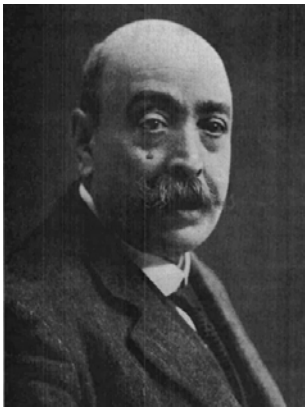
La obrera en Cataluña. En la ciudad y en el campo, Imprenta barcelonesa, Barcelona, 1913.

Francesc Roca i Rosell

ESCUDÉ i BARTOLÍ, Manuel

(Reus, 1856 – Barcelona, 1930)

«*La población es el alma de las nacionalidades, el agente más poderoso de la riqueza, la causa más activa de su poder y crecimiento*». (1877)

Estadístic, geògraf i demògraf. Estudià el Batxillerat a Reus, on col·laborà a *El Eco del Centro de Lectura* i al *Diario de Reus.* Traslladat a Madrid, guanyà unes oposicions pel Cos d'estadística de l'Instituto Geográfico y Estadístico el 1877. Participà en la confecció del cens del 1877. El 1880 publicà el *Diccionario estadístico español de los resultados generales del censo de población, según el empadronamiento hecho en 31 de diciembre de 1877,* on es mostrà partidari d'una política demogràfica poblacionista.

En la mateixa línea i essent cap de la delegació provincial de Barcelona de l'Instituto Geográfico y Estadístico, publicà més

tard *La natalidad de Barcelona* (1901) on constata la baixa natalitat de Barcelona i mostra interès per la problemàtica social. Accedí per concurs el 1902 a cap del Negociat d'Estadística, creat pel nou nat Ajuntament de Barcelona regit pels partits catalans anticaciquistes que havien guanyat les eleccions el 1901. Ocupà aquest càrrec fins que fou jubilat (1923) i es remodelà el Negociat. Fundà i dirigí l'*Anuario estadístico de la ciudad de Barcelona* (1902-1922), on hi ha la primera síntesi ordenada de les estadístiques i informacions recollides per l'Ajuntament de Barcelona, així com l'anàlisi i valoració de l'estat i l'evolució dels serveis de la ciutat. Consta de 17 volums, anuals del 1902- 19017 i un darrer referit al trienni 1918-1920 (1920).

A l'Anuari del 1917 hi publicà la *Monografía estadística de las clases trabajadoras de Barcelona* (1921), font de diverses investigacions sobre la Barcelona del primer terç del segle XX. Aquest assaig estadístic, econòmic i sociològic sobre *las condiciones de la clase obrera* s'inspirà, segons l'autor, en la *Monografía de la clase obrera* d'Ildefons Cerdà i en les anàlisis de S. Webb, S. Rowntree i Ch. Booth sobre el treball i els salaris a Anglaterra que es situen dins l'òrbita del socialisme municipalista anglès.

Altrament propicià l'edició mensual del *Boletín Municipal* (1904-1906). Presidí l'Institut d'Estadística i Política Social (1921-1923) que a partir del 1923 fou transformat en l'Institut d'Estadística Municipal. El seu interès per la geografia i l'economia té com a resultat obres de divulgació com *Memorias del estado actual de la agricultura, industria y comercio en la provincia de Barcelona* (1889), *España y sus colonias* (1891), *España social y económica* (1891), *La producción española en el siglo XIX* (1895), *Atlas geográfico iberoamericano-España* (1901, 1904), *Los municipios en España* (1902). Col·laborà a *El dia*, *La nueva prensa*, *La Exposición*, *Revista geogràfica y estadística*, *El Trabajo Nacional*. O el seu estudi sobre les Carolines (1885) encara colònia espanyola i objecte de múltiples reimpressions a Austràlia i altres països.

Bibliografia de:

Esmentada al llarg de l'article.

Bibliografia sobre:

Massana, Carme: Veu «Escudé i Bartolí, Manuel» a *Ictineu, Diccionari de les ciències de la societat als Països Catalans*, Barcelona, 1979.

Santasusagna, Joaquim: *Reus i els reusencs en el renaixement de Catalunya fins al 1900*, Associació d'estudis Reusencs, Reus, 1982.

Massana, Carme*: Indústria, ciutat i propietat: el cas de Barcelona i la seva àrea entre 1901 i 1939*, Barcelona, 1985.

Olesti Trilles, Josep: *Diccionari biogràfic de reusencs*, Ajuntament, Reus, 1991.

«Manuel Escudé Bartolí i l'estadística municipal», a *Quaderns d'Estadística,* núm. 3, Idescat.

Ajuntament de Barcelona: *100 Anys d'Estadística Municipal,* 2002.

Corbella, T.; Escudé, M.: «Aportación al conocimiento de la obra de Manuel Escudé Bartolí (1856-1930), impulsor de la estadística municipal de Barcelona», dins *IV Congreso Internacional de Historia de la Estadística y de la Probabilidad,* 2007.

Carme Massana i Calvete

ESTAPÉ RODRÍGUEZ, Fabià

(Portbou, 1923 – León, 2012)

«*La organización social, en sus diversas manifestaciones y concreciones históricas, en todos los tiempos y en todos los lugares, percibe la necesidad imperiosa de la actuación colectiva y de la inserción de los problemas económicos dentro del esquema de las actuaciones revestidas de actos de poder, de decisiones con capacidad de obligar. La economía robinsoniana, la que razona en el ámbito del hombre aislado, y que llega a resultados apreciables sobre todo en la fase de racionalización de los conocimientos económicos, no pasa —desde el presente punto de vista— de ser una abstracción susceptible de desviarnos del camino expositivo emprendido*». (*Economía*, Planeta, tomo 7, 1980)

Economista i polític. Un dels més complerts i destacats entre els economistes catalans i espanyols. Fill del cap de l'estació de RENFE a Portbou, hi romandrà fins als seus 15 anys (ell parlarà de l'efecte de la tramuntana, rauxa). El 1946 ja és llicenciat en Dret, amb Premi Extraordinari (Universitat de Barcelona). Doctor al 1953 amb la tesi *La Reforma Tributaria de Alejandro Mon*.

Va ser clau el mestratge rebut del professor Luís García de Valdeavellano y Arcimís, qui el fa professor adjunt d'Història del Dret i Economia (1950-54); fou en aquell singular, dens i qualificat Seminari on conegué la seva companya de per vida, Maria Antònia Tous.

L'any 1956 ja assoleix la càtedra d'Economia i Hisenda a la Facultat de Dret de la Universidad de Zaragoza, on exerceix fins al 1960. Aquest mateix any ja obté la Càtedra de Política Econòmica a la Facultat de Ciències Polítiques, Econòmiques i Comercials, de la Universitat de Barcelona. De fet és on volia arribar, i ho aconsegueix amb prou poc temps. I, des del 1962 al 1965, degà de la Facultat. Al període 1968-1971 ja és al Govern Superior de la Universitat: vicerector el 1968 i rector fins al 1971.

La velocitat dialèctica, temàtica però també vital, l'esmentada rauxa, és un tret personal nuclear de la seva personalitat, Així, el 22 de gener del mateix any 1971 és nomenat «Comisario Adjunto del Plan de Desarrollo», Plan on té una influent, però fulgurant participació. Cal no oblidar que, sota la iniciativa de Laureano Lopez Rodó (a dalt de tot del Règim franquista, amb un cert to reformista des de dins), el Plan responia a una voluntat d'empènyer el desenvolupament de forma planificada, en el marc de l'economia de mercat, inspirant-se en els plans indicatius francesos. De fet, entra a la Comisaría del Plan en ocasió del Tercer Plan, amb una economia encara amb prou embranzida, però ja amb clar problema d'escalfament i d'inflació: el cost de la vida el 1970 ja arriba al 6% d'augment (previst, 3%) i per al 1971 al 9% (previst també el 3%), ja amb un clar cercle viciós preus-salaris (més el 15% monetari el 1971) que s'imposava malèficament. I mentre que la despesa pública augmentava en un

10 %, el PIB queia en un 2% (França, més 5,3 %; Alemanya, més 2,8 %; UK, més 1,7 %; Itàlia, més 1,4 %; EUA, més 2,7 %, tot per al 1971).

Segurament van ressonar les paraules del professor Joan Sardà Dexeus, entre sàvies i queixoses:«*El Pla d'Estabilització va obrir el desenvolupament i els Plans de Desenvolupament han desequilibrat l'economia espanyola*». S'entrà doncs en una conjuntura inflacionària i a la vegada recessiva, encara que aquesta durà poc, gràcies a l'entorn exterior. S'hi va dedicar intensament, passant a viure a Madrid, i de forma totalment exclusiva —tardes fins a les 21 h—, en un despatx a sobre del de Carrero Blanco i, en no creure ni amb el control directe de preus ni una eficaç política de rendes, es va dedicar a reunions i estudis per sectors cara a les accions concertades. I és clar, va conèixer encara més el Govern Central i l'economia espanyola, àdhuc per territoris.

No cal dir que les seves publicacions, en aquest parèntesi de càrrec públic, varen quedar, altra vegada, en suspens. Hi tornà, però, en paral·lel, en tornar a la Universitat de Barcelona, amb docència, i el 9 d'agost de 1974 fou elegit de nou rector en un període molt convuls. Més tard, deslliurat ja del rectorat, es jubilarà com catedràtic al 1988 i va ésser emèrit des del 1990.

No hi ha qui pugui negar la seva gran vocació i energia treballadora, al costat és clar de la seva excel·lència. Si en quedés algun dubte, en el mateix 1994, als seus 71 anys d'edat, acceptà un contracte «especial» de la UPF per a la docència d'«Història del Pensament Econòmic», que exercirà fins al 2002 o sigui fins als seus 78 anys.

Cal no oblidar els seus reconeixements i honors, rebuts, com s'acostuma, més aviat a la darrera etapa de la seva vida. Sintèticament: Premi de la "Fundació Joan March", aquest prou aviat, el 1957 (al segon curs a la Universidad de Zaragoza); Creu de Sant Jordi, 1975; Membre de la International Joseph A. Schumpeter Association, 1980; Officiel de la Légion d'Honneur, decret president G. Pompidou, 1980; Premi Jaume I d'Economia, 1981; Gran Cruz de Alfonso X el Sabio; Gran Cruz del Mérito Civil.

Cal afegir que va fer molta feina en promoure traduccions claus, des de la Història de l'*Anàlisi Econòmica*, del mateix Schumpeter, i *Capitalisme, Socialisme i Democràcia*. Schumpeter era economista i polític, que ell tenia per model. Fins als llibres de Di Fenizio —*Manual i Metodologia*— passant pel bàsic de Leontief.

Donà molta importància a la publicística i va portar les pàgines econòmiques de *La Vanguardia* durant molts anys, mantenint opinions polèmiques, com la crítica de l'euro, fins al final de la seva vida a León, des d'on encara enviava articles.

Aquests són els principals trets, del seu perfil professional, amb una vida ben densa i plena. En un perfil més personal, més sintètic, ja ens hem referit a la seva gran capacitat de treball i a la seva palesa vocació acadèmica. Per tancar afegiria una certa gosadia, fins i tot audàcia. Per exemple, quan va entrar a la Comisaría del Plan al 1971, amb l'economia plena de problemes, ho féu —això sí— no creient en el lema de «quant pitjor, millor». O, al Rectorat, en temps tan moguts. Cal parlar també de la seva generositat com a mestre de

bon nombre de deixebles, com Ernest Lluch i Martín, que després situava a càtedres o al seu propi Departament, amb els que després tenia, de vegades, conflictes, ben sovint sense cap culpa. Cal assenyalar també en temps difícils la seva protecció a estudiants i professors i la seva militància a Comissions Obreres i la proximitat amb el PSUC.

Bibliografia de:

Notas sobre la actualidad econòmica, Bosch, Barcelona, 1957.

La quiebra de Barcelona Traction, 1959.

Aragón: los hombres y su trabajo, amb J. M. Casas Torres, 1960.

Las inversiones en enseñanza y el desarrollo económico, 1963.

Teoría general de la urbanización y aplicación de sus principios y doctrinas a la reforma y ensanche de Barcelona, prólogo a la edición facsímil, por Antonio Barrera de Irimo, Estudio sobre «La vida y la obra de Ildefonso Cerdá», selección del anexo documental y bibliografía por Fabián Estapé, Instituto de Estudios Fiscales, 1968.

La reforma tributaria de Alejandro Mon, de 1845, Instituto de Estudios Fiscales, 1971.

Ensayos sobre historia de las doctrinas económicas, 1971.

Ensayos sobre economía española, editorial Ariel, 1971.

Textos olvidados, Instituto de Estudios Fiscales, 1973.

«Reflexiones en torno a Julio Senador», Discurs d'ingrés a la Real Academia de Ciencias Políticas y Morales, i resposta del prof. Fuentes Quintana, maig 1989.

Introducción al pensamiento económico. Una perspectiva española. 1990.

«Ibn Jaldun, o El precursor», Discurso leído el día 28 de octubre de 1993 en el acto de recepción pública de Fabián Estapé en la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona, y respuesta por el académico numerario Juan Vernet, Barcelona, 1993.

Lliçons d'economia recreativa, pròleg de Josep Cuní, 1995.

De tots colors, Premi Gaziel, 1999.

Vida y obra de Ildefonso Cerdá, 2001.

Agoreros y demagogos, 2002.

El joc de viure, 2004.

Deu Grans Catalans, 2006.

Bibliografia sobre:

Barbé, Lluís & Companyia: *Converses amb Fabià Estapé: gravacions per a una biografia*, Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona, 1989.

Ros i Hombravella, Jacint: «Fabià Estapé», Conferència pronunciada a la Societat Catalana d'Economia el 6 de febrer de 2017.

Societat Catalana d'Economia: *Grans economistes catalans (2): Moragas, Cambó, Estapé, i Muns,* Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2021.

Jacint Ros Hombravella

ESTASÉN i CORTADA, Pere

(Barcelona, 1855 – Barcelona, 1913)

«*(...) la Cataluña ha insistit l'un dia darrera l'altro fent observar que el poderiu de les nacions se funda en la indústria, la qual sosté el comerç i l'ha sostingut sempre en tots els segles i en tots els pobles (...) no tan sols quan constituïa Catalunya Estat apart, sinó àdhuc després, ha tingut sempre la nostra regió diferent fesomia i caràcter des del punt de vista econòmic, de lo revelat en les demés regions espanyoles (...). Lo medi on se desenrotllen les intel·ligències a Madrid no és el més a propòsit per fer economistes. Aquests són i seran sempre teòrics i polítics, no estadistes, ni homes administratius, de la matèria comercial, de la tecnologia*». (1887)

ECONOMÍA POLÍTICA REGIONAL

DISCURS

EN PERE ESTASÉN

Fomento del Trevall Nacional

BARCELONA

Fou un personatge clau al segle XIX: filòsof, economista, geògraf, lletrat, va ésser un innovador que introduí a Espanya i a Catalunya l'escola històrica alemanya d'economia (bon coneixedor de l'obra de Roscher, i també de Knies i Hildebrand), el positivisme i el darwininisme social. Va participar activament, a través d'assistència a congressos, mítings, discursos, articles en publicacions periòdiques i d'entitats de caire econòmic, en la defensa dels interessos de la burgesia industrial catalana, amb l'objectiu d'aconseguir una autonomia política per a Catalunya i, a la vegada, advocar per les reformes econòmiques que havien d'acabar apropant el model de producció català (i espanyol, si fos factible) al capitalisme europeu de la seva època.

Com a filòsof, el seu pensament en el fons trencava tant amb la visió tradicionalista espanyola com amb l'idealisme krausista. Ell fou qui introduí el pensament spencerià de Walter Bagehot, el mètode inductiu i el positivisme, el mètode experimental, enfrontant-se a qualsevol filosofia subjectivista o metafísica. El nucli de les seves idees positivistes queda reflectit a les seves conferències sobre *El positivismo o sistema de las ciencias experimentales* (1877) i en nombrosos articles de fons publicats a *El Porvenir* i a la *Revista Contemporánea*. Lligava el positivisme amb el mètode econòmic historicista alemany, com va fer per exemple a la seva sèrie d'articles a *El Porvenir* titulada «El transformismo o Teoría de la Evolución aplicada a las instituciones económicas» (*El Porvenir,* 1876) on sostenia que la qüestió social era un vesssant més de la *struggle for life* de Darwin, i comparava les institucions econòmiques als organismes naturals, car podien experimentar també evolució i, com a conseqüència, era necessari conèixer el seu passat històric. Definia les funcions de l'activitat econòmica seguint la classificació següent: a) fonamentals: guerra, cacera, pesca, domesticació d'animals, indústria fabril i agricultura; b) intermèdies: els canvis i els transports; i c) supereconòmiques: art i ciència. Participà en la dura lluita per la introducció de les teories d'August Comte i Émile Littré a Espanya, en aliança amb els neokantians i els perseguits i maltractats positivistes catalans, valencians i espanyols. En la seva opinió, el poble català, empirista, observador, poc idealista, estava predisposat a acceptar millor la filosofia positiva que no pas les ments que es bellugaven al voltant de la Cort de l'Estat centralista i castellanitzat.

Sota el punt de vista del mètode d'investigació, es caracteritzà per l'enfocament històric, el gust pel detall i pels estudis monogràfics, el mètode inductiu enfrontat al mètode deductiu, l'empirisme, la utilització de dades estadístiques, l'atac als economistes clàssics i als socialistes, la consideració del caràcter relatiu dels fenòmens estudiats per les ciències socials, i predisposició a inserir-los dins d'un marc *nacional*. La culminació de l'aplicació del mètode historicista el constitueix la seva obra de 877 pàgines *Cataluña. Estudio acerca de las condiciones de su engrandecimiento y riqueza* (1900), una obra que s'insereix també en el marc del regionalisme polític i en la que pretenia demostrar la potencialitat econòmica de Catalunya, dins un nou escenari d'autonomia política que li havia de conferir el regionalisme. El creixement econòmic s'havia d'assentar damunt de la base de la gran indústria, al voltant de la qual havia de créixer una variada gamma d'indústries manufactureres i agrícoles. Un dels objectius principals de l'obra *Cataluña* (...) consistia a dur a terme un inventari de les riqueses naturals de Catalunya, requisit previ per a la formulació d'una política econòmica d'acord amb les necessitats i les potencialitats del país, en el context de les noves tendències descentralitzadores i regionalistes. El seu estudi exhaustiu comprenia sis llibres fonamentals: 1) l'estudi de Catalunya sota el punt de vista de la geografia física, estructurat en províncies i atorgant un paper rellevant a les aigües i les mines (per al geògraf Enric Lluch l'obra d'Estasén representa «*la visió més completa de la geografia econòmica de Catalunya a les darreries el Vuitcents*»; 2) l'estudi del sòl, és a dir, del potencial agrícola; 3) la indústria; 4) la marina; 5) el comerç; i 6) la cultura. És interessant la seva proposta d'industrialització de l'agricultura, la substitució de l'«*agricultura rutinària*» per l'«*agricultura científica*». El mateix mètode que proposava per a l'economia catalana fou proposat per a Espanya, en el *Proyecto económico para España* (1899), a la que considerava que era un país essencialment agrícola i endarrerit, i al que ell volia veure convertit en país industrial capaç de competir amb les principals potències europees.

La seva defensa de la indústria el dugué a fundar *El Eco de la Producción* (núm. 1, 1880), òrgan de l'Institut de Foment del Treball Nacional, del que va ser secretari, i a participar en nombroses informacions públiques aranzelàries, i a publicar textos teòrics sobre el proteccionisme, com per exemple la sèrie d'articles «La reacción proteccionista» (*Revista Contemporánea,* 1879) o el llibre *La protección y el libre cambio* (1880), una ambiciosa aportació teòrica sobre el tema de la protecció a la indústria, influïda pel pensament de Friedrich List i Henri Charles Carey. La qüestió fonamental era que l'estalvi, al final del procés, no l'havia de tenir el consumidor gràcies a la barator, com sostenien els lliurecanvistes, sinó el productor, com defensaven els proteccionistes, car d'aquesta manera s'obtindrien més capitals per a invertir a l'interior del país.

De molt jove (23 anys), va participar a la Comisión Especial Arancelaria que va fer la *Información sobre las consecuencias que ha producido la suspensión del derecho diferencial de bandera (...)* (vols I i II, 1879) i d'entre la seva nombrosa bibliografia sobre la qüestió del comerç amb l'estranger, és interessant el seu discurs dins del cicle organitzat pel Foment de la Producció Espanyola *Conferencias sobre artes y oficios* (1880-81), on analitzava el comerç exterior d'Espanya en 1876, i especialment amb Anglaterra, o també és destacable *El comercio y la marina mercante española* (1880), on demostrava que la reforma de Figuerola no havia

beneficiat gens el comerç ni la marina mercant, i ho argumentava amb les estadístiques sobre comerç exterior i navegació mercant entre 1869 i 1877, que contradeien el que afirmava Figuerola al seu llibre sobre *La reforma arancelaria de 1869* (1879).

L'enfocament *nacional* al que conduïa el pensament de List el va fer decantar per a idear el que ell anomenà la nova ciència de l'*economia política regional*. En aquesta direcció, primer va fundar el 1887 el *Foment de la riquesa de Catalunya*, que havia d'actuar en la defensa dels interessos econòmics catalans i de les regions afins, que eren les que avui es coneixen com a Països Catalans. Les idees en què s'havia de basar aquest nou Foment s'explicaven a *Regionalisme econòmic* (1887), on es preconitzava un desenvolupament econòmic basat en un coneixement el més exacte possible de la realitat i en els principis de la política regionalista. La síntesi entre ciència i regionalisme fou teoritzada en el discurs *Economia política regional* (1907), en el que defensava una economia política (una ciència) que s'apliqués a la realitat econòmica catalana. Si la regió existia de forma prou definida, i dintre d'ella s'hi donaven fenòmens específics de caire econòmic, aquests fets donaven peu a que es pogués parlar d'una *economia regional* (en aquest punt, esdevenia un dels primers pioners a Europa en el que s'ha conegut acadèmicament amb aquesta denominació). Aplicar el *Sistema nacional d'Economia Política* de Friedrich List a un marc regional, més reduït, i no necessàriament a una nació políticament constituïda, esdevenia necessari, i més quan a la regió hi havia, deia, «*un poble amb fesomia pròpia*», amb un caràcter i una economia propis.

Bibliografia de:

«El Transformismo o Teoría de la Evolución aplicada a las instituciones económicas», a *El Porvenir,* núm. 1, 25-11-1876, p. 10-16; núm. 2, 10-12-1876, p. 58-67, Barcelona.

El positivismo o sistema de las ciencias experimentales, Conferencias dadas en el Ateneo Barcelonés durant los meses de Enero, Febrero, Marzo y Abril de 1877, por (...), Barcelona.

«El positivismo y la teoría de la evolución», a *Revista Contemporánea,* Tomo XI, vol. II, núm. 46, 30-10-1877, p. 420-448*,* Madrid.

La protección y el libre cambio. Consideraciones generales sobre la organización económica de las nacionalidades y la libertad de comercio, Establecimiento tipográfico Sucesores de Ramírez, Barcelona, 1880.

El comercio y la marina mercante espanyola: Informe sobre la reforma arancelaria del Sr. Figuerola, Establecimiento tipográfico Sucesores de Ramírez, Barcelona, 1880.

Regionalisme econòmic. Discurs sobre'ls fins del Foment de la riquesa de Catalunya, Barcelona, 1887.

Los orígenes de la vida económica, 1896.

Proyecto económico para España, Barcelona, 1899.

Cataluña. Estudio acerca de las condiciones de su engrandecimiento y riqueza, Base, Barcelona, 1900.

Economia política regional, Societat d'Estudis Econòmics, Barcelona, 1907.

Bibliografia sobre:

Artal, Francesc: «Pere Estasén i el regionalisme econòmic», dins DD.AA: *El pensament polític català (Del segle XVIII a mitjan segle XX)*, p. 143-158, Barcelona, 1988.

Artal, Francesc: «El pensamiento económico de Pere Estasén i Cortada», a *Revista de Historia Económica*, año VII, núm. 2, p. 71-78, 1989.

Roca, Francesc: *Estudi introductori* a l'edició facsímil de l'Editorial Base de l'obra de Pere Estasén, *Cataluña. Estudio acerca de las condiciones (...),* Barcelona, 2000.

Francesc Artal i Vidal

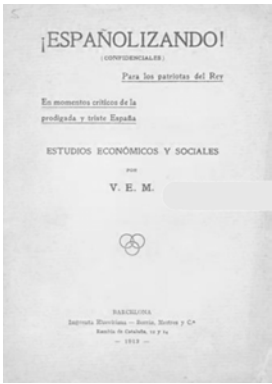
ESTORCH i MASSEGUR, Victorià

(Olot, 1860 – Barcelona, 1929)

«*Entiendo por política el conjunto de reglas y principios encaminados a mantener el orden moral y material de los pueblos.*

Por administración, otro conjunto de reglas y principios que ordena las riquezas creadas y las distribuye para dar lugar y origen a otras más recientes, en beneficio de la Nación y del Tesoro.

Y por economía, un conjunto de principios que aspira y facilita el aumento del capital circulante, propulsor de todas las riquezas de la Nación, y por lo tanto, el único que puede enriquecerla para luego darle provechosamente sólido enriquecimiento». (1904)

¡ESPAÑOLIZANDO!
(CONFIDENCIALES)
Para los patriotas del Rey
En momentos críticos de la
prodigada y triste España
ESTUDIOS ECONÓMICOS Y SOCIALES
por
V. E. M.
BARCELONA

Economista, va estudiar el Batxillerat a Girona i va iniciar la carrera de Medicina, que abandonà en els primers cursos per a dedicar-se intensament al comerç i a l'exportació de vins. Amb la seva família fundà les bodegues *J. Batallé i Cª*. Viatjà sovint a Madrid per a poder exercir-hi una influència política. Era molt crític envers el liberalisme, l'economia espanyola i el sistema parlamentari. En els darrers anys de la seva vida regentava la mateixa raó social *V. Estorch Massegur, S. en C.*

El 1894 publicà *Algo sobre los tratados Arancelarios escrito a la luz del sentido común,* on va sostenir que calia aplicar el lliurecanvisme o el proteccionisme segons la situació concreta de cada país, però que, en el cas d'Espanya, el lliure canvi havia estat ruïnós. Catalunya, segons ell, necessitava protecció per a la seva indústria perquè es trobava en els inicis del seu procés d'industrialització. A *Pero-Grullo a los españoles* (1899) insistí en la ineptitud dels polítics i dels administradors espanyols. Estava obsessionat per separar totalment l'economia de la política. Desaprovà també el sistema educatiu del país, i en especial el que es referia a la imposició de la llengua castellana. La seva obra econòmica més ambiciosa és *Algunos preliminares para una Memoria confidencial sobre asuntos económicos y sociales* (1904), en la que intentà demostrar quines eren les causes econòmiques que havien conduït a la decadència d'Espanya, bo i fent una anàlisi minuciosa sobre la situació de les finances estatals i formulant un conjunt de propostes concretes per a poder superar la crisi econòmica en la que es trobaven. Es proposà de demostrar què hagués succeït si durant la Revolució de setembre de 1868 i la Restauració no s'haguessin comès tants errors, ja que la primera conduí al «*caos econòmic i al desconcert administratiu*» i durant

la segona Cànovas i Sagasta es varen preocupar de reedificar l'organisme social sota el punt de vista de la moral i es varen rodejar de polítics mediocres, però no es varen ocupar de l'economia del país. Segons ell, cada dia Espanya perdia un milió de ptes-or; durant els governs de Cànovas i Sagasta els deutes es varen incrementar en més de 5.000 milions de ptes. D'acord amb els seus càlculs, si Cánovas i Sagasta haguessin estat bons estadistes el capital circulant a Espanya hagués estat de 10.719 milions de ptes en comptes de 3.900 milions, i les exportacions haguessin superat les importacions, que justament era el contrari del que estava passant.

Durant la Restauració, escrivia, es van atendre aspectes socials i de caire moral, però el cost de la vida constatava que s'havia encarit en un 40%, el que provocà la decadència de la classe mitjana i de la classe obrera. A més, no es va restablir el dret diferencial de bandera ni es va revocar «l'*essència*» de la Base 5a de l'aranzel de 1869. Per a demostrar la decadència econòmica d'Espanya, presentà una interessant taula estadística comparativa entre les principals dades d'Espanya, Rússia, Itàlia, Alemanya, Anglaterra i França, per al període 1868-69, 1873-74, 1883-84, 1893-94 fins al 1903-1904. Donava, entre d'altres, les xifres sobre població, capital monetari/hab, capital circulant del país, valor total de la riquesa, Pressupost de l'Estat, % de tributació en relació al circulant, Deute públic i els interessos que generava, i les xifres sobre importacions i exportacions. Dins d'aquesta taula, Espanya es situava sempre a la cua. Per ell el capital circulant era «*la suma total del numerari de totes les espècies que s'utilitzen per al canvi*» (*op. cit*., p. 59), i es dividia en el circulant *mòbil*, que és el que donava moviment a les transaccions, i l'*immòbil*, que és el que decidien guardar els particulars i les entitats, sense produir beneficis. El governants, allò que havien d'intentar era mobilitzar el capital immòbil i dirigir-lo vers la indústria, l'agricultura i la navegació. Segons ell, si Espanya disposava d'un capital circulant en 1903-04 de 4.200 milions de ptes (*mòbil* + *immòbil*) i el valor total de la riquesa s'apropava als 100.000 milions, calia prendre mesures per tal que el circulant passés a ésser de 6.000 milions, que capitalitzats a un 3½% farien augmentar la riquesa nacional en un diferencial de 71.400 milions de ptes.

El 16 de juny de 1909 pronuncià una conferència en el Círculo de Unión Mercantil e Industrial, de Madrid, titulada *Hacia la industrialización de Madrid, el Centro y el Sur de España*, en la que va definir Espanya com a un país pobre, incapaç de sostenir la guerra al Marroc, invadit pel capital estranger i amb una base econòmica molt poc sòlida, amb un drenatge de capitals nacionals vers l'estranger com a pagament d'unes importacions excessives, sense una política econòmica racional i amb una administració pública molt deficient. El 1911 edità un conjunt d'articles publicats a la premsa entre 1902 i 1903, més la *Memoria confidencial* (...) de 1904 i altres articles centrats en la qüestió aranzelària, sota el títol d'*Estudios económicos*. A la conferència donada a Foment del Treball Nacional *Política, sin competencia económica, es liquidación* (1912), insistí en què les qüestions econòmiques havien de tenir prioritat sobre les d'ordre polític. Va afirmar que les regions industrials, i entre elles Catalunya, eren les que aportaven més ingressos a Espanya, i que per aquest motiu calia insistir en la industrialització, ja que si no s'anava per aquest camí «*España no tiene remedio, ni Cataluña puede aportarlo a pesar de su virilidad espiritual y relativa riqueza*». Seguint en la mateixa línia d'un menyspreu absolut pels polítics, el 12 de juny de 1913 pronuncià una conferència en el Círculo de la

Juventud Liberal, de Madrid, titulada *¡Españolizando!,* en la que manifestà el seu desacord amb la política dels governants espanyols al llarg de la història.

Bibliografia de:

Algo sobre tratados Arancelarios escrito a la luz del sentido común, Barcelona, 1894

Algunos preliminares para una Memoria confidencial sobre asuntos económicos y sociales anticipados con el objeto de contribuir al acertado estudio de los nuevos aranceles de aduanas, Barcelona, 1904.

Estudios económicos, Gerona, 1911.

Bibliografia sobre:

Artal, Francesc: *Pensament economic català 1840-1898: del proteccionisme al regionalisme econòmic* [text fotocopiat], p. 329-330, Barcelona, 1991.

Francesc Artal i Vidal

ESTORCH i SIQUÉS, Miquel

(Olot, 1809 – Madrid, 1870)

«Los economistas de acà (de la Lluna) *sostienen que ni el Gobierno ni los particulares pueden imponer condiciones a la Industria».* (1856)

«En la Luna (...) *las riquezas son resultado de la mayor laboriosidad*». (1855)

LUNIGRAFÍA,

LOS LUNÍCOLAS.

BARCELONA.

Amb estudis de Dret a les Universitats de Cervera i Barcelona, es dedicà —partint d'institucions concretes i de realitats socials diverses, com la de Cuba— a innovar en l'ensenyament d'ensenyants. Fou director del Liceo Calasancio, de Camagüey (Cuba, el 1838) i de les escoles normals de mestres de Bern, Lima (el 1859) i Madrid. A Santiago de Cuba fou promotor d'una colònia agrícola (1840) i d'un gran teatre (1848).

Entre 1855 i 1858 publicà els 9 volums d'un text dens i formalment complex: *Lunigrafia*. Al darrera de dos imaginatius viatges —amb dues llargues estades— a la Lluna, dirigit per un astrònom d'Hamburg i realitzat per un hindú de Calcuta, el llibre presenta: 1) Als 4 primers volums i als volums 6 i 7, un model d'economia —i de societat— alternatiu als models realment existents a l'Europa i als Estats Units de mitjan XIX, que és el model que —es diu en la ficció— funciona a la Lluna; 2) Als volums 5, 7 i 8, una anàlisi crítica —amb un ús important de les estadístiques— d'algunes de les economies del planeta Terra, especialment de les de Roma (vol. 5), del conjunt Estats Units-Antilles-Mèxic (vol. 7), i de la ciutat de Madrid i l'illa de Cuba (vol. 8).

La presentació del model alternatiu es clourà amb el llistat d'un «Catálogo de los impresos y manuscritos traídos por Seuqis de la Luna» i, després d'uns «Apuntes para terrícolas», la proposta d'una «Reforma radical».

En el seu model econòmic de la societat de la Lluna, hi ha una combinació d'elements molt diversos: 1er/ Les activitats productives i la població estan difoses en tot el territori, car han aconseguit que «*los capitales empleados en la agricultura fuesen igualmente productivos que los empleados en la industria y en el comercio»;* el resultat és que no existeixen grans ciutats; les petites poblacions i les cases de camp de la Lluna no tenen el problema de que «*la capital puede ahogar su riqueza y hasta su libertad*». 2on/ Un cert autocontrol demogràfic: «*no conviene impulsar el aumento de la población sin que simultáneamente se impulsen los medios de llenar sus necesidades»;* de fet, per a casar-se cal tenir un ofici. 3er/ Aquests objectius s'aconsegueixen pel convenciment, car «*el gobierno rara vez se deja sentir en las empresas particulares»,* perquè «*el interés particular es el mejor nivelador del interés general»;* així s'arriba a dir, citant Bentham, que «*el placer de adquirir es mucho más intenso que el de poseer*». 4rt/ Els pressupostos públics defineixen el model; els grans capítols són educació, culte catòlic i justícia; també infraestructures de transport i de regadiu; aleshores «*hecho el presupuesto, se forma una derrama en función de lo que cada uno posee»;* de fet, són només els rics els que paguen, els contribuents fan arribar les seves quotes als recaptadors (que son també rics, que treballen vocacionalment); així «*cada vecino sabe lo que debe pagar y el objeto a que se destina (...) y tiene derecho a denunciar la ocultación de bienes, como el aumento de los gastos*». 5è/ La Lluna és un sol Estat, on es parla una sola llengua, que s'escriu amb 18 lletres fetes de punts i ratlles en paper pautat com un pentagrama: «*allà no se conoce lo que acà llamamos naciones;* amb un sol model educatiu: *«todos reciben una misma educación física, intelectual y moral*», i amb un sol sistema monetari: «*no conocen más que un sistema de monedas*» (i de «*pesos y medidas*»). 6è/ Per bé que —a la Lluna— el frau és mínim, cal tenir present casos com els de «*un comerciante que había hecho monopolio»,* amb l'«*ex-ministro de Hacienda que lo habia autorizado por soborno*», on actua la justícia.

En el seu model alternatiu, tot i que el govern no posa condicions a la indústria (que és bàsicament privada), hi ha molta concreció sobre el sistema educatiu (que és únic), sobre el sistema penitenciari, sobre la salut mental (i la *casa de locos*), i sobre els serveis religiosos (que són finançats pels pressupostos públics).

Mentre editava els 9 volums de *Lunigrafia*, va publicar un matisat estudi sobre la gestió político-econòmica d'un governador de Cuba. És *La administración Pezuela en Cuba* (Madrid, 1856).

Bibliografia de:

Terremoto en Santiago de Cuba, Santiago de Cuba, 1852.

M. Krotse (Miquel Estorch): *Lunigrafia.* Barcelona, 1855-58.

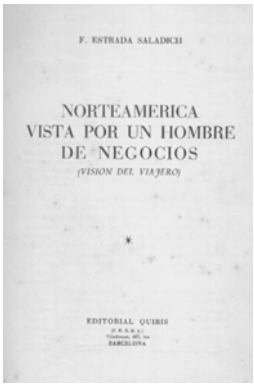
Apuntes sobre la historia de la administración del Marqués de la Pezuela en Cuba, *desde el 3 de Diciembre de 1853 hasta el 21 de Setiembre de 1854,* Madrid, 1856.

Francesc Roca i Rosell

ESTRADA SALADICH, Fèlix

(Monistrol de Calders, 1901 – Barcelona, 1997)

«América está en Barcelona (...) América está allí donde nos decidamos a trabajar de firme aprovechando cualquier oportunidad». (1959)

Un de dotze germans, treballant des dels 11 anys a una fàbrica tèxtil a mitja hora de Monistrol, i com a aprenent a un comerç de propietari francès a Barcelona des dels 15, esdevindria *patró*, o *mini-empresari*, en la seva terminologia als 21 anys. El 1933 ja tenia 50 dependents. Segons explica a les seves memòries, al 1936-39 seguí al capdavant dels seus negocis —que foren col·lectivitzats, tot afiliant-se a un gran sindicat d'aquell moment, la Unió General de Treballadors. El 1944 publicà *El comercio y sus agentes de venta*. Vint anys després dirigiria una gran empresa dedicada a la venda de mobles (*Muebles La Fábrica*, a Barcelona) i aniria esdevenint un important promotor i col·leccionista d'art contemporani.

Des de mitjans anys 1950, va escriure una col·lecció de 10 manuals sobre el món del comerç al detall, les empreses comercials, el management i la publicitat. Fou la *Biblioteca de iniciativas comerciales*. Escrita als inicis de l'era de la publicitat massiva i dels grans mitjans audiovisuals de comunicació que ell va anar coneixent directament, viatjant. El seu primer viatge havia estat al París de 1918, on va descobrir els grans magatzems (tot i que, abans, els *Magatzems Jorba*, de Manresa, ja l'havien impressionat). El seu model de negoci seria el de les empreses nord-americanes, especialment les de Chicago i New York, dues ciutats que eren resultat, explicaria, de la seva intensa activitat comercial. Programat des de 1941, no pogué fer el seu primer viatge a Estats Units fins el 1953. En sortirien els volums 4 i 6 de la seva col·lecció: *Norteamérica vista por un hombre de negocios* (Barcelona, 1956), *La prosperidad norteamericana* (1958). I més tard *La Feria Mundial de Nueva York* (1965).

El seu primer llibre, que fou *El comercio y sus agentes de venta* (Barcelona, 1944) estava prologat per Jaume Vicens Carrió, antic professor de la Institució d'Estudis Comercials. Per bé que té forma de manual, en la línia oberta per Josep Gardó o Pere Gual Villalbí, aquest llibre inclou tant petits assaigs com fragments autobiogràfics, en primera persona, d'un agent comercial. Per exemple, assaja una classificació de capitalistes: 1) «*el 75% de los capitalistas regularmente trabaja más que el mejor de sus empleados»;* 2) «*un 20% de capitalistas son rutinarios y miedosos* (...) *sólo piensan buscar buenas rentas para vivir sin trabajar»; 3) «un 5%, que son los que la gran masa ve por su aparatosa y abusiva manera de proceder* (...) *son un peligro para el Estado».* El seu model era Henry Ford que, amb la seva política de salaris alts, aconseguiria vendre automòbils als seus obrers, i augmentar els seus beneficis. Aquest primer llibre, transformat, esdevindria el germen dels primers 3 volums de la col·lecció: *El despacho y su organización, El comercio detallista* i *El comercio y sus agentes de venta*.

Després de 35 anys de dedicar-s'hi específicament, va publicar el 5è títol de la seva biblioteca: *Cómo se forma un vendedor*. I, a continuació, *La publicidad en España*. Parlant-ne, a les seves memòries, escriu «*yo soy un producto de la publicidad; mis empresas se han formado y han crecido basándose en ella*».

El 8è títol —que és *Negocios, deporte y turismo*— és un assaig d'explicar perquè Andalusia «*una de las regiones más ricas de España se halla en un atraso injustificable*». El volum 9è és *Los grandes capitanes de empresa*, i el 10è les seves memòries.

Els 10 títols de la *Biblioteca*, amb afegitons i canvis, s'editaren i es reeditaren amb un cert èxit de vendes durant una trentena d'anys, i són al catàleg de *WorldCat Identities*. Serien, segons explica ell mateix, una discreta i complementària font d'ingressos per a la seva economia. «*Soy* —va escriure— *el primer beneficiario de mis libros*».

El 10è títol de la col·lecció fou *Memorias de un comerciante catalán* (Barcelona, 1959). Una autobiografia plena de detalls significatius. Així, a la portadella, l'autor s'autopresentava com «F. Estrada Saladich. *Société Internationale d'Enseignement Commercial ,* Zurich». En aquest llibre ocuparien un primer pla les innovacions que ell aniria introduint en les seves empreses. Per exemple explicava, sense magnificar-ho, que «*el personal de mi empresa no fuma*». Alhora a les *Memorias* hi ha un retrat, en alguns moments molt precís, dels canvis econòmics a Catalunya, a Espanya, i al món.

Després, com a resultat dels seus viatges a l'Àfrica, publicaria *Faraones y dirigentes* (Barcelona, 1960), i *Omari: diario de un safarista ingenuo* (Barcelona, 1966). I en català, *Els amics en la vida de l'home* (Barcelona, 1972).

Bibliografia de:

El comercio y sus agentes de venta, Barcelona, 1944.

La publicidad en España, Barcelona, 1955.

Norteamérica vista por un hombre de negocios, Barcelona, 1956.

La prosperidad norteamericana, Barcelona, 1958.

Memorias de un comerciante catalán, Barcelona, 1959.

Francesc Roca i Rosell

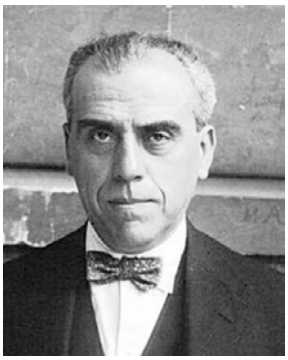
F

FABRA RIBAS, Antoni

(Reus, 1879 – Cambrils, 1958)

«Europa se suïcidaria si no es decidís a crear, si no políticament, econòmicament els Estats Units d'Europa». (1930)

«Espanya hauria de treure partit de l'emigració; és a dir en lloc d'exportar simple mà d'obra, pogués enviar tècnics i directors». (1930)

Fill de mestra i de militar, estudià el Batxillerat a Reus, la Llicenciatura de Filosofia i Lletres (1895-1900) i després algunes assignatures de Dret a la Universitat de Barcelona i d'Història i de Dret internacional (1901-1903) a la Sorbonne, de Paris.

A Reus havia col·laborat en l'organització dels treballadors mercantils (i en la creació del periòdic *La Reforma*, el seu òrgan d'expressió). Des de París començà a treballar a la *Berlitz School,* i més tard al Regne Unit, a la *Heriot Watt University,* com a professor de llengua castellana a les Illes Britàniques, a successivament Belfast, Dublín, Glasgow i Edinburgh. A la capital d'Escòcia hi passà 2 anys (1904-5) i descobrí l'*Independent Labour Party,* (i s'hi afilià) i el seu model de cooperativisme i de sindicalisme.

En paral·lel començà a escriure, i aviat a publicar a la premsa socialista hispànica i francesa. El seu primer llibre s'edità a Paris, i en francès: *Le socialisme en Espagne* (París, 1903). El seu segon llibre, 10 anys i escaig després, a València en castellà, i a Lisboa en portuguès: *El socialismo y el conflicto europeo* (València, 1915) i *O socialismo e o conflicto europeu* (Lisboa, 1916). És un resultat d'una llarga estada (de 4 anys, segons Pere Anguera) a Alemanya i a Suïssa. Amb assistència, per exemple, com a membre de la delegació socialista espanyola, als congressos de Stuttgart (1907) i de Basel (1912) de la Internacional Socialista. Més tard, confegí i edità *Orígen y carácter del movimiento laborista* (Madrid, 1924)

Entremig és també a la Barcelona dels dies de l'explosió popular contra la Guerra del Marroc, que serà coneguda com a Setmana Tràgica. L'endemà dels fets aconsegueix marxar a París. Des d'on escriu a *La Justícia social* (Reus), òrgan de la Federació catalana del PSOE, a *L'Humanité* (Paris), o a *La Vanguardia* (Buenos Aires), òrgan del partit socialista argentí (que serà dirigit —uns anys— per Joan Comorera). Davant d'algunes crítiques a les aportacions teòriques de Karl Marx, les preguntes que es fa posen l'accent en el seu mètode: «*¿ puede fracasar el marxismo? ¿puede ser destruida una doctrina que subordina las ideas a los hechos y que no afirma nada sin presentar las correspondientes pruebas?*» (*La Justícia social*, núm. 256, 15/5/1915). En el seu coneixement de Marx hi hauria també una certa proximitat, com ho palesa una nota a peu de pàgina d'un article de 1915: «*por lo que he oído contar a Laura Marx, a Kautsky, a Lafargue y a Guesde, Carlos Marx, como Victor Hugo,* (...) *era un gran amigo de los niños*».

L'endemà de 1918 esdevingué funcionari internacional, a l'Organització Internacional del Treball amb seu a Genève. Dirigiria l'edició en llengua castellana del seu Butlletí, i, el 1925 feu, representant a l'OIT, una llarga gira per les repúbliques de l'Amèrica Llatina. En tornar publicà *La Organización Internacional del Trabajo y el progreso social* (Madrid, 1926). De fet, la seva professionalització no l'allunyà del seu treball científic. Al resum d'una conferència seva de 1930 al *Centre de Lectura,* de Reus, presentava «*l'enquesta de la OIT (un inventari general de la riquesa) representa una labor formidable, recollida en una obra en 8 volums. Potser des de la publicació de «El capital» de Marx ençà no s'havia publicat una obra de tant abast*» (*L'Oficina Internacional del Treball*, *Revista del Centre de Lectura,*

núm. 201, 1930). A la mateixa conferència de 1930, argumentava la necessitat d'avançar, per evitar una nova Guerra Mundial, en la creació dels *Estats Units d'Europa*.

En un article de 1931 sobre la crisi iniciada el 1929, publicat a la *Revista Nacional de Economia* (fundada per Emili Riu i amb Germà Bernacer al comitè de direcció), presenta —amb matisos propis— les conclusions dels treballs de l'OIT de Genève i de la Comissió Mixta de Zurich (formada per representants de la FSM —Federació Sindical Mundial— i de la IS —Internacional Socialista—). Segons ell, *«podrá vencerse la crisis económica actual; pero, después de vencida, subsistirá el paro* (...) *Nos referimos al paro que originan, paralela y aún conjuntamente, los modernos sistemas de producción: la racionalización (...) una organización verdaderamente científica del trabajo»* («La crisis econòmica y el paro», 1931). L'atur té una traducció: «*el obrero que carece de trabajo y por tanto de medios para subsistir, es un consumidor que no consume».* I la caiguda del consum no contribueix, explica, a la sortida de les crisis. Tampoc les rebaixes salarials: «*Si los patronos de cada país pretenden reforzar sus facultades de competencia frente a los patronos de los demás países rebajando los salarios, esos esfuerzos conducirán a un descenso del poder de compra,* (...) *es decir, a una crisis internacional de subconsumo».*

Les recomanacions de la OIT i de la Comissió Mixta FSM-IS als governs nacionals són presentades amb cura; inclouen mesures molt diverses: des de l'organització del mercat de treball, amb la idea de «*descongestionarlo»,* fins a l'augment de la col·laboració entre els bancs d'emissió i la transformació progressiva del BPI (Banc de Pagaments Internacional, de Basel), en «*el órgano de una política internacional de crédito».* Passant per la idea que si el «*consumo se hace a expensas de los subsidios facilitados por un Servicio social de seguro contra el paro, puede resultar en el fondo antieconómica esta solución».* Mentre pot ésser útil «*la libre circulación y la colocación de los hombres en los territorios no explotados, susceptibles de utilizar su actividad y con el fin de ensanchar el mercado de consumo».* Una emigració més de tècnics i directius que de mà d'obra barata.

Exiliat el 1939, als seixanta anys, primer a Colòmbia, i després a Veneçuela, es dedicà a explicar i a difondre els avantatges de l'economia cooperativa (que havia conegut 40 anys abans, a Reus, a Barcelona i a Edinburgh). Publicà en diversos formats, presentacions del cooperativisme a cases editores (sovint, cooperatives) de Popayan i Medellín (a Colòmbia), Caracas (Veneçuela), La Paz (Bolívia), São Paulo (Brasil), Albuquerque (New Mexico). En castellà, portuguès i anglès.

Retornat el 1949, participà, amb Albert Perez-Baró, a la represa de la teoria i la pràctica del moviment cooperatiu, tot i els obstacles i les limitacions legals.

Bibliografia de:

Le socialisme en Espagne, Paris, 1903.

The cooperative movement in Spain, London, 1934.

Hacia un nuevo orden económico, Medellín, 1943.

The cooperative movement in Latin America, Albuquerque, 1943.

O dever da hora presente, São Paulo, 1945.

La economia cooperativa, La Paz, 1949.

«Articles de Fabra Ribas», dins Maria Dolors Capdevila i Roser Masgrau: *La Justícia Social: Òrgan de la Federació Catalana del PSOE, 1910/1916*, Barcelona, 1979.

«17.1931. Crisi i atur», dins *El pensament econòmic català (1900-1970). II. La transmissió de les idees econòmiques*, Barcelona, 1996.

Bibliografia sobre:

Anguera, Pere: *Antoni Fabra Ribas*, Barcelona, 2005.

Francesc Roca i Rosell

FÀBREGAS i LLAURÓ, Joan-Pau

(Sant Martí de Provençals, 1893 – London, 1966)

«un ciutadà català paga 123 pessetes, mentre un ciutadà de la resta de la nació paga solament 60 pessetes anyals. Per altra banda, un habitant de Catalunya perceb per despeses estatutàries la suma anyal de 45 pessetes i l'habitant de la resta del país en percep 75». (1932)

«després de Basilea (...) *es posava de manifest que no es tornaria a produir un altre "1929".* (1966)

Fou el conseller d'Economia del govern català que el 24 d'octubre de 1936 signà el Decret de col·lectivitzacions de la indústria i els serveis, que obria la possibilitat de capgirar la propietat de les empreses catalanes de més de 50 treballadors, tot i indemnitzant-ne els propietaris. Les empreses col·lectivitzades haurien de finançar-se amb una nova Caixa de Crèdit Industrial i Comercial semipública (basada en el 50% dels beneficis de les noves empreses col·lectivitzades).

Tenia una llarga experiència, car després de 1909 treballà uns anys a Argentina i Estats Units, i de retorn a Barcelona, després de treballar a Banca Marsans, va iniciar el 1918 la creació del Centre Internacional d'Intercanvi (CIC), una empresa d'estudis de mercats per a l'exportació. El CIC publicà durant 20 anys una revista econòmica: *El Productor Hispano-americano*, que es presentava com *Revista comercial mensual il·lustrada*. En paral·lel donà conferències i cursos d'economia, especialment a l'Institut de Ciències Econòmiques, de l'Ateneu Enciclopèdic Popular.

La seva obra escrita és resultat d'un bon coneixement de la situació econòmica dels anys 1920-30. Els seus llibres publicats inclouen: a) presentacions de les economies de l'Europa perifèrica que ell coneixia directament: Irlanda, els Balcans, els Estats de la Bàltica; b) algunes reflexions generals sobre les característiques de la crisi del 1929, a *La crisis mundial y sus repercusiones en España* (Barcelona, 1933); c) un manual/llibre de text per a l'ensenyament

de l'economia: l'*Assaig d'Economia Política* (Barcelona, 3 vols., 1932-34), basat en els d'Alfred Marshall i Friedrich Kleinwätchter; d) una reflexió analítica i quantificada: *Les possibilitats econòmiques d'una Catalunya independent* (Barcelona, 1932), on ocupa un lloc destacat el volum dels ingressos i les despeses de l'Estat central al territori català; e) diverses glosses sobre el model industrial i financer iniciat l'estiu de 1936, que rebrà el nom de «Nova Economia» (en el què hi participaran Estanislau Ruiz i Ponseti, D.A.Santillan, Manuel Serra i Moret, Albert Perez-Baró, Joan Grijalbo i altres); f) un estudi, el juliol de 1937, sobre la caiguda de la recaptació fiscal —i de la productivitat— amb una proposta de re-ordenació amb un *Pressupost extraordinari per a la reconstrucció econòmica i financera de Catalunya*, que introduïa un impost progressiu (del 7 al 20 %) sobre els salaris, inclòs a Les finances de la Revolució (Barcelona, 1937).

El model català de la «Nova Economia» fou presentat per ell en múltiples formats: el *Butlletí trimestral* de la Conselleria d'Economia, de la Generalitat de Catalunya, conferències publicades, assaigs, balanços de gestió. I col·laboracions com «Los factores económicos de la revolución española» a l'obra col·lectiva *España, su lucha y sus ideales* (Buenos Aires, 1937).

Exiliat al Regne Unit, publicà a l'inici dels anys 60, a la revista *Vida nova,* de Montpeller, una sèrie de tres assaigs escrits a London: «El problema monetari mundial» (núms. 31, 34 i 38, 1964-1966), que enllaçava amb el seu llibre de 1933 sobre la crisi mundial. Descobreix el fortíssim creixement de l'economia —i del comerç— al món, i, en especial, dels Estats Units, Rússia i Xina, a partir de Bretton Woods. El problema monetari és el del patró-or, i de la lliura i el dòlar, quan el comerç i el PIB global creixen des de 1945 com mai. Posa de relleu el paper decisiu de l'IMF —Fons Monetari Internacional—, del BIRF —Banc Mundial— i del *Conveni de Basel* del BPI —Banc de Pagaments Internacional—, per a aquest creixement. A les reunions de Basel, encara que, segons ell, no se'n coneixen els detalls, «*per primera vegada es posava de relleu la «interdependència del món financer internacional i es posava de manifest que no es tornaria a produir* (...) *un altre «1929»».* Ni el 1966 ni als 70 ni el 2007-08.

Bibliografia de:

A través del Pròxim Orient, Barcelona, 1930.

Les possibilitats econòmiques d'una Catalunya independent, Barcelona, 1932.

Irlanda i Catalunya. Paral·lelismes politico-econòmics, Barcelona, 1932.

Assaig d'Economia Política, (3 vols.), Barcelona, 1932-34.

La crisis mundial y sus repercusiones en España, Barcelona, 1933.

Els factors econòmics de la Revolució, Bosch, Barcelona, 1937.

Les finances de la Revolució, Barcelona, 1937.

«El problema monetari mundial», a *Vida nova*, núms. 31, 34 i 38, 1964-66.

Los factores económicos de la revolución española (1937), Cambridge, 1980.

1930. La renovació de Turquia, a Francesc Roca, ed.: *El pensament econòmic català (1900-1970), I. Anàlisi i visió de les economies del món,* Barcelona, 1994.

Bibliografia sobre:

Lluch, Ernest: «Escola neoclàssica i anarquisme», *Serra d'Or,* maig 1974.

Artal, Francesc; Gasch, Emili; Massana, Carme i Roca, Francesc: «Una visió antimonetarista de la crisi de 1929», «Joan P. Fàbregas i les possibilitats econòmiques d'una Catalunya independent», «Un assaig d'economia política dirigit a les classes no hegemòniques» i «El projecte financer de Joan P. Fàbregas», a *El pensament econòmic català durant la República i la Guerra (1936-1939)*, Barcelona, 1976.

Guillamón, Agustín: «Joan Pau Fàbregas (1896-1966)» [sic], *Catalunya*, núm.184, juliol 2016.

Francesc Roca i Rosell

FARRERES i BOCHACA, Ignasi

(La Pobla de Segur, 1939 – Barcelona, 2020)

«*Seria fàcil dir que Ignasi Farreres es va impregnar de la vocació social de "La Caixa". Però cal dir que el seu compromís responia a una ferma convicció personal que el va acompanyar tota la vida. Ignasi era, en essència, un humanista. Una persona que, allà on anava, deixava l'empremta dels seus valors. Ja fos des del sector públic o des del privat, sempre va estar molt vinculat al teixit social i associatiu de Catalunya i un bon exemple és el Centre d'Estudis Econòmics i Socials, entitat que ell va fundar i presidir. Amb aquests precedents, no és d'estranyar que Ignasi fos un ferm defensor de la responsabilitat social de les empreses. Fins i tot molts anys abans que aquest concepte es generalitzés*». (Isidre Fainé, 2020)

«*Un reconeixement personal i del sindicat Comissions per la capacitat per establir vincles amb persones molt diverses. Va practicar la transversalitat molt abans que aquesta paraula fos d'ús comú. Catalunya li deu el bon sentit de la governança, i sobretot cal que tot allò que representa Farreres, no desaparegui*». (Joan Coscubiela, 2020)

«*L'ampliació de l'autogovern de Catalunya li deu molt a la tasca d'Ignasi Farreres en els seus onze anys com a Conseller de Treball. La seva empenta i suport amb el seu compromís amb els drets de les persones, han contribuït en manera fefaent en el desplegament dels drets socials de les mateixes*». (Josep Maria Álvarez, 2020)

Es llicencià en Ciències Econòmiques per la Universitat de Barcelona, en l'especialitat d'actuari. Posteriorment, a ESADE cursà el màster en Direcció i Gestió d'Empreses. Tots aquests estudis superiors els va realitzar compartint simultàniament el seu treball a Caixa de Pensions, on havia entrat de ben jove, als 18 anys. Dins la Caixa, formà part del grup de joves amb estudis universitaris, en els que, l'any 1976, el nou Director General, Josep Vilarasau, es recolzà per a donar un canvi i una empenta substancial a la primera entitat d'estalvi de Catalunya i d'Espanya.

Inicialment, dirigí l'Obra Social Agrícola de la Caixa, activitat tradicional de l'entitat, amb la que es prestava un gran servei al sector primari català (assessorament, camps d'experimentació, ajuts ...). Posteriorment, l'any 1981 fou nomenat sotsdirector i assumí la responsabilitat de la gestió del personal de la Caixa, amb el càrrec de «Gerent de Relacions de Personal», lloc on demostrà una gran solvència en la direcció de la política de personal de l'entitat. Gestionar una plantilla de més de 6.000 persones, en ple procés de canvi, no fou una tasca fàcil. Prèviament, entre 1974 i el 1982, havia assumit la Presidència de l'Associació del Personal de la Caixa. Dins del seu mandat, l'Associació del Personal fou un element dinamitzador del canvi emprès per la Caixa a partir del 1976, de cara a una Institució molt més moderna, tot abandonant el somieig dels temps anteriors.

L'experiència professional a la Caixa, com a gestor de persones, va ser determinant perquè fos nomenat Conseller de la Generalitat de Catalunya, l'any 1988, en el tercer govern del President Pujol, tot assumint la Conselleria de Treball. Ha estat, sens mena de dubte, el Conseller de Treball complint el mandat més llarg, ja que ha ocupat un total d'onze anys aquesta responsabilitat, tot completant un total de tres legislatures, entre 1988 i 1999.

Assumeix les seves responsabilitats com a Conseller de CiU, simultàniament a l'èxit sindical de la vaga del 14 de desembre de 1988, i en resposta a aquesta situació, a partir de 1990, llença la proposta d'una renda mínima d'inserció per a persones sense ingressos alternatius. Aquest Programa Inter-departamental de Renda d'Inserció, elaborat conjuntament pels Departaments de Treball i de Benestar Social, va significar en bona mesura una resposta positiva a les pressions sindicals i d'ajut als ciutadans més necessitats, preocupació aquesta fonamental en ell. També el 1990, com a Conseller, crea el Tribunal Laboral de Catalunya, com alternativa de mediació i agilització dels conflictes laborals.

Dins la seva segona legislatura, va crear l'anomenat Servei Català d'Ocupació, tot desenvolupant una xarxa informàtica que reunís les dades dels oferents de força de treball i les demandes de les empreses, per tal de facilitar la combinació d'ofertes i demandes, tot encreuant la informació.

Coherent amb les seves responsabilitats i actuacions com a Conseller, cal dir que, al juliol de 1995, lluità perquè Foment del Treball i els sindicats CCOO i la UGT arribessin a elaborar un nou Acord Interprofessional de Catalunya, que intentava negociar bàsicament la reordenació de la negociació col·lectiva, la negociació de la flexibilitat temporal, junt amb altres aspectes de la relació laboral.

L'any 2005, junt amb un grup d'amics, crea el Centre d'Estudis Econòmics i Socials (CEES). Segons els seus Estatuts, els fins de l'associació són els següents: «*Estudiar i investigar la realitat i la problemàtica econòmica i social catalana, espanyola i europea, dins el marc de la globalització i proposar possibles solucions a la mateixa des d'una visió de la societat basada en la dignitat de la persona, el personalisme i el comunitarisme. Tindrà també per finalitat organitzar debats sobre aquestes qüestions, així com procedir a la seva divulgació i fer arribar els estudis sobre aquestes qüestions, així com procedir a la seva divulgació i fer arribar els estudis i propostes a persones o institucions que hi puguin estar interessats*».

Dins els objectius del CEES hi figuren les següents línies fonamentals:

- La viabilitat de l'Estat del Benestar
- L'Economia Social de Mercat i la seva concreta aplicació
- La preocupació per a contribuir a que el país millori, amb preferència sobre les qüestions referents a l'educació, la motivació i la emprenedoria.

Entre el 2005 i el 2020, al llarg d'aquests anys, a més dels socis i membres de la seva Junta Directiva, diversos professors i especialistes varen col·laborar en les tasques del CEES; entre ells cal destacar el catedràtic emèrit d'ESADE, Eugenio Recio, el catedràtic de la Universidad de Alcalá, Santiago Garcia Echevarría, i el professor d'Economia de l'IESE, Alfred Pastor Bodmer.

Seria llarg d'enumerar l'ampli conjunt d'activitats desplegades per CEES sota la seva Direcció i Presidència en aquests anys: taules rodones, sopars-debat i publicacions, formen una molt ampla corona d'actuacions. No obstant, per la seva continuïtat al llarg dels anys, cal destacar els programes de ràdio que ha pilotat el CEES.

Durant més de dotze anys, el CEES va portar a terme, junt amb Ràdio Estel, un programa de ràdio a efectes de potenciar i divulgar a la societat els valors humans positius (i combatre'n els contravalors) que poden trobar-se o inspirar activitats de caire econòmic i/o social, i les diferents institucions, entitats i empreses que canalitzen aquelles activitats, amb la finalitat de procurar lluitar per la dignitat integral de les persones. Aquest programa setmanal de ràdio, d'una hora de duració, sota el lema inicial de *5 cèntims* i posteriorment titulat *Economia amb Valors*, consistia en una entrevista amb una personalitat o especialista sobre el tema proposat, més una tertúlia sobre temes d'actualitat.

Políticament, va ser sempre un home d'Unió Democràtica de Catalunya, afiliat des del llunyà any 1976, si bé mai no es presentà com a candidat a cap contesa electoral; jugà dins d'Unió un paper fonamental, donant suport al seu President, Josep Antoni Duran i Lleida. Va ser Secretari General d'Unió l'any 1996 i President del Partit el 1999; però dimití el novembre del 2000 en ser investigat per l'anomenat «cas Treball» de desviació de fons públics, del qual fou totalment absolt l'any 2009.

Amb la desaparició d'Unió Democràtica de Catalunya, conseqüent amb la seva ideologia i línia política, va figurar com un dels fundadors de la plataforma catalanista no independentista, Units per Avançar, partit polític de línia humanista, catalana i democristiana.

Una prova fefaent de la seva transversalitat política i social, va quedar demostrada en l'homenatge i record que se li va tributar el 22 de març del 2021, en un acte multitudinari fet per via telemàtica, des de la seu de l'Institut d'Estudis Catalans. Un ampli ventall de personalitats polítiques, sindicalistes i membres de la societat civil varen glossar el sentiment social i humanitari de la ideologia que el va moure al llarg de la seva vida.

Bibliografia sobre:

https://youtu.be/3bhJXh__kko. Homenatge a Ignasi Farreres.

Joan Maria Solà i Franquesa

FELIU de la PENYA i FARELL, Narcís

(Barcelona, 1642 – Barcelona, 1712)

«con este medio de Puerto Franco y de Lazareto se adelanta en contratación y, sin reparo alguno, vienen de todas las partes del mundo». (1683)

FENIX DE CATALVÑA
COMPENDIO DE SVS
ANTIGVAS GRANDEZAS, Y MEDIO
PARA RENOVARLAS.
A LA SACRA, Y
CATHOLICA MAGESTAD
DE NVESTRO GRAN MONARCA
Carlos Segundo (que Dios guarde) Rey de
las Españas, y Emperador del
Nuevo Mundo.
CON PRIVILEGIO.

Als temps de la transició del capitalisme comercial al capitalisme industrial, fou un dels primers empresaris catalans amb vocació d'intervenció en la vida política, que a més dedicà una part del seu temps a confegir assaigs polític-econòmics. Era Llicenciat en Dret per la Universitat de Barcelona. El seu objectiu era el creixement econòmic català basat en el comerç internacional, i els instruments eren en part les administracions públiques: la municipal de Barcelona (el Consell de Cent), la catalana (la Generalitat) i la Corona espanyola (la Real Junta de Comercio). Els seus models eren les companyies d'Indies, d'Anglaterra i d'Holanda, amb capitals d'inversors privats i tutela pública. Un nebot seu (Salvador Feliu de la Penya) va ésser un dels promotors d'una d'aquestes empreses: la Companyia Nova de Gibraltar (1709).

Seguint el model dels països amb processos d'industrialització tèxtil, va proposar el control de les importacions a *Político discurso (...) impedir el sobrado trato y uso de ropas extranjeras que acaban el comercio y pierden las artes en Cataluña* (Barcelona, 1681). El pas següent fou molt més ambiciós: *Fenix de Cataluña. Compendio de sus antiguas grandezas, y medio para renovarlas* (Barcelona, 1683). És un text de presentació de la realitat econòmica catalana com a resultat d'un llarg període d'expansió, i de definició dels mecanismes que li han de permetre que no estigui arrossegada pel macroprocés de decadència de l'Imperi hispànic. Les propostes estel·lars foren la creació d'una Companyia mercantil universal mixta i d'un Port Franc, al port de Barcelona.

Un resultat escrit i editat col·lateral de la seva activitat productiva fou *Ramillet de tintures i breu modo de donar-les (...) de diferents receptes de totes parts d'Europa* (Barcelona, 1691, publicat amb pseudònim: «Phesio Mayo»). Un llibre tècnic destinat a fer competitiva la indústria tèxtil catalana (amb la Junta de Comerç de Barcelona finançant viatges d'estudi/espionatge als centres industrials europeus avançats).

Finalment va veure la necessitat d'escriure una història de Catalunya on les vessants econòmiques ocupessin un pla destacat: són els 3 volums de *Anales de Cataluña* (Barcelona, 1709), on es combinen la història llegendària del passat llunyà i la història basada en fets documentats pels temps més propers (amb una opció inequívoca pel model de federalisme de l'Imperi Austríac).

Bibliografia de:

Amb Martí Piles: *Fenix de Cataluña. Compendio de sus antiguas grandezas, y medio para renovarlas*, Barcelona, 1683.

Anales de Cataluña y epílogo breve de los progresos y famosos hechos de la Nación catalana, Barcelona, 1709.

Francesc Roca i Rosell

FERNÁNDEZ de RETUERTO, Inmaculada

(Barcelona, 1946 – Barcelona, 2021)

«*En España, los clubs de inversión surgen a partir de la conferencia que, en noviembre de 1971 y en Barcelona, pronunció Roselyne Pierre, quien había contribuido sensiblemente a la promoción de los clubs femeninos de inversión en Francia. Sus ideas fueron recogidas por algunos agentes de cambio y bolsa de la ciudad condal, los cuales empezaron a tutelar algunos clubs. Un banco catalán, y posteriormente uno de los grandes bancos de España, contribuyeron a la extensión por todo el país de clubs de inversión mobiliaria. Su función en realidad es tanto de promoción del ahorro como de formación en el ámbito financiero*». (1977).

Llicenciada en Ciències Econòmiques i Comercials per la Universitat de Barcelona, dedica la seva activitat professional a tres àmbits: el financer, la docència i la filantròpica.

La seva carrera professional en l'àmbit financer es desenvolupa íntegrament en l'òrbita del Grup Banco de Bilbao a Catalunya, entre 1971 i 2000. Comença al Departament financer de Gestinbao, fomentant la creació de clubs d'inversió mobiliària, sobretot femenins. Segueix com a membre del Comitè Regional del BB a Catalunya, del Comitè de Direcció del BIB, i del Comitè de Direcció del BBV, fins acabar com a Directora Territorial de Banca d'Empreses del BBVA a Catalunya.

És una de les primeres persones professionals del gènere femení en arribar a ocupar càrrecs de responsabilitat en una entitat financera espanyola de primer ordre, sense ésser-ne per raons familiars, com assenyalà a 1984 l'aleshores President del Banc, José Ángel Sánchez Asiaín. Són destacables les seves aportacions, en matèria de tècniques de gestió de patrimonis, de fons de pensions, i de mètodes de planificació financera i control de gestió, amb col·laboracions publicades a revistes com, entre altres, les del Col·legi de Censors de Comptes de Catalunya i de l'Instituto Español de Analistas Financieros (IEAF).

La seva vessant docent, cronològicament més extensa que la professional en el sector financer, es desenvolupa des de 1971 fins 2011 al Departament de Comptabilitat de la Facultat d'Economia i Empresa de la Universitat de Barcelona, on —sota la direcció de Mario Pifarré Riera— professa l'assignatura de Comptabilitat financera a milers d'alumnes. Durant una època (1980-1991), explica també aquesta matèria als alumnes del Col·legi Universitari Abat Oliba, així com (1982-1994) en el centre de formació de l' entitat bancària en la que presta els seus serveis. Participa com a fundadora i membre activa de l'Asociación Española de Profesores Universitarios de Contabilidad (ASEPUC).

Hi ha dues anècdotes de la seva llarga trajectòria docent, que mereixen ser assenyalades. La primera és la gran amistat que la unia amb Ernest Lluch i Martín, tot i que aquest l'anomenava «una professora, senyora de la Bonanova», i probablement ella va ser la darrera persona amb qui aquell destacat economista i polític català va parlar abans de ser assassinat, el 21 de novembre del 2000, comentant que «avui tanquem la Facultat», doncs eren ja més de les 10 del vespre. L'altra és que, tot i provenir d'una família originària de Sahagún (Lleó), i per tant tenint l'espanyol com a llengua materna, es va esforçar a aprendre el català, arribant a assolir —en molt poc temps— el nivell C de coneixement de la nostra llengua, per la qual cosa li va ser atorgada l'«Ensaïmada de la llengua catalana», que va rebre de mans de l'aleshores Degana de la Facultat, Elisenda Paluzie i Hernández.

En acabar la seva activitat professional en el sector financer (2000), demostra el seu tarannà generós i de dedicació desinteressada, portant la comptabilitat de diverses entitats sense ànim de lucre, destacant la seva col·laboració com a voluntària —fins al final de la seva vida—, entre altres ONGs, en el Departament d'Administració de la Fundació Banc dels Aliments, que gestiona el Banc dels Aliments de Barcelona, entitat benèfica fundada pel seu amic, activista agrari i solidari, Jordi Peix i Massip, i que, presidida durant uns anys pel també economista Eduard Arruga i Valeri, lluita contra el malbaratament d'aliments i contra la gana en el nostre entorn.

Bibliografia de:

«Los clubs de inversión», revista *RP Novo Studio* (Instituto de técnicas para la comunicación social), febrero 1975.

«Los clubs de inversión mobiliaria y su realidad en España», *Boletín del Instituto Español de Analistas Financieros*, núm. 12, p. 19 - 22, abril 1977.

Técnicas de Planificación, Programación y Control de gestión en el sector bancario, Comité Regional del Banco de Bilbao en Cataluña, noviembre 1984.

Técnicas de Gestión de Patrimonios, Comité de Dirección del Banco Industrial de Bilbao Merchant Bank, mayo 1987.

Métodos modernos de Planificación y Control de Gestión, Comité de Dirección del Banco Bilbao Vizcaya, diciembre 1988.

«El risc bancari a la Pime», revista *L'Auditor*, Col·legi de Censors Jurats de Comptes de Catalunya, març 2001.

Teoría de la Contabilidad, amb Francisco Abián Rodríguez, Universitat de Barcelona, curso 2006-2007.

«Mario Pifarré Riera», article publicat al *Diccionari d'Economistes Catalans*, Societat Catalana d'Economia, Barcelona, 2020.

Bibliografia sobre:

Fundació Banc dels Aliments: *Memòria anual 2009*, Barcelona, 2010.

Societat Catalana d'Economia: *Panells de dones economistes catalanes*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2021.

Eduard Arruga i Valeri

FERRAN i RIBAS, Ignasi Maria de

(Barcelona, 1839 – Barcelona, 1880)

«*La ciencia económica* (...) *ha de sujetarse hoy a un minucioso procedimiento de revisión y rectificación, basado en la observación exacta de los hechos, de que un funesto idealismo la ha mantenido apartado por tanto tiempo*». (*El Fomento de la Producción Nacional*, núm. 393, 12-1-1878, p. 19-23)

D. Ignacio M.ª Ferrán.

Fill d'Andreu de Ferran i de Dumont, secretari de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre i director de la *Revista Agrícola Práctica* del mateix Institut, en la que col·laborà de jove i hi manifestà la seva inclinació vers l'escola històrica d'economia i el seguiment de l'obra de John Kells Ingram *Historia de la Economía política,* llibre traduït per Manuel de Unamuno i publicat a Madrid el 1888. Ingram lligava l'economia a les altres ciències socials, criticava el principi del *laissez faire* i era partidari de la investigació empírica, a l'estil del positivisme i de l'historicisme alemany.

Es va doctorar el 1864 a Madrid, a la secció de Dret Civil i Canònic, amb una tesi sobre els contractes comercials. Ocupà la càtedra d'Economia Política i Estadística a la Universidad de Oviedo (1864-66) i, a partir de 1867, de Dret Polític i Administratiu a la Universitat de Barcelona, càtedra que va ostentar fins a la mort. Va col·laborar a la revista *Defensa de la sociedad* —que es definia com a contrària a les doctrines de la Internacional— al costat de Josep Leopold Feu, Joan Mañé i Flaquer, Antoni Elias de Molins, Josep Fiter i Inglès i Joan Sallarés i Pla, entre d'altres.

Fou president de la Seccció de Ciències Morals i Polítiques, de l'Ateneu Barcelonès, que arribà a presidir, on donà diverses conferències en les que sostingué que la societat no era d'origen humà, sinó diví, que la llibertat era el principi absolut i que, per contra, el principi de la igualtat conduïa a la revolució social (posava com a exemple la francesa) i els sistemes socialistes. Defensà el sistema monàrquic i la forma de governar dins de l'«*ordre*», seguint les doctrines de Joseph de Maistre. A les *Cartas a un arrepentido de la Internacional* (1882) advertí dels perills de certes associacions obreristes i rebutjà el comunisme com a base de l'organització social.

Com a economista destacà per la seva participació activa a la Comisión Especial Arancelaria de 1878, que informà sobre les conseqüències negatives de la supressió del dret diferencial de bandera, i per la sèrie d'articles de temàtica econòmica que publicà a les revistes *El Fomento de la Producción Nacional (EFPN,* 1869-1870), *Fomento de la Producción Nacional (FPN, a partir de 1870* i altre cop *EFPN*, a partir del núm. 367, 14-7-1977*),* i *El Eco de la Producción* (*EEP*, a partir de 1880), les dues primeres òrgans de Foment de la Producció Nacional i la tercera de l'Institut de Foment del Treball Nacional.

Confiava més en l'economia aplicada que no pas en les teories abstractes. Per això criticava J. G. Courcelle-Seneuil. Va mantenir correspondència amb Alberto Morelli, i fou el divulgador de l'obra de l'historicista i proteccionista italià Luigi Luzzatti, especialment quan aquest explicava que Adam Smith plantejava com a necessari el compromís de l'Estat en l'educació popular, car l'home era el principal agent de la producció, i l'Estat havia de suplir amb la seva acció complementària les deficiències de les forces individuals. Fou un defensor del proteccionisme, inspirant-se en el nordamericà E. R. Garczynski, de l'historicisme i el socialisme de càtedra italians (Fedele Lampertico, Eugenio Forti) i de l'historicisme britànic (T. E. Cliffe Leslie). Amb aquest bagatge defensà els interessos de la indústria catalana i una política econòmica inspirada en la iniciativa privada i l'esperit d'empresa.

Bibliografia de:

Secció «Revista extranjera», de *EFTN*, núms. 367 (14-7-1877), 382 (27-10-1877), 391 (29-12-1877) i 393 (12-1-1878).

«La aspiración nacional», dins *EFPN,* núms. 366, 369, 374, 380, 388, 392 i 397, 1877-78.

«Presente y porvenir de la Economía Política», dins *EFPN*, núm. 445, 11-1-1879.

Información oral acerca de las consecuencias que ha producido la supresión del derecho diferencial de Bandera, Madrid, 1880-83.

Bibliografia sobre:

Roca García, Antonio: *Ignacio Mª de Ferran y de Ribas*, dins de *Escritores proteccionistas en la Cataluña de la segunda mitad del siglo XIX* [tesi doctoral, text mecanografiat, p. 365-428 i XVI], Universidad de Barcelona, 1991.

Francesc Artal i Vidal

FERRER i SANCHIS, Miquel

(Castelldefels, 1899 – Barcelona, 1990)

«*Cal intensificar l'intercanvi comercial amb altres països i, especialment, amb les repúbliques americanes (...) Catalunya mai ha estat partidària de l'isolament*». (1941)

Va anar a l'escola de la Colònia Güell, on treballava la seva família, va estudiar comptabilitat i arts aplicades, va començar a treballar com a aprenent a la impremta Oliva de Vilanova, fou dependent de la Llibreria Italiana d'August Matons, i treballà a la Biblioteca del Col·legi d'Advocats de Barcelona. Utilitzant diversos pseudònims com ara «Ramon Fuster» o «Indíbil», col·laborà —i dirigí— moltes revistes. Exiliat el 1939 a Mèxic, esdevingué l'editor d'un *Boletín Bibliográfico Mexicano,* d'àmplia difusió. Retornà a Barcelona el 1965.

Amb una forta dedicació a l'activitat política, una part important dels seus articles són de temes econòmics. Especialment a partir del moment (1937) en què esdevingué secretari general de la UGT de Catalunya, i membre del Consell d'Economia de Catalunya, que presidia Manuel Serra i Moret. En aquell moment publicà *La UGT i la municipalització dels serveis* (Barcelona, 1937), *Els agrupaments industrials i comercials* (Barcelona, 1937), i un extens Pròleg a *Acords del III Congrés de la UGT de Catalunya* (Barcelona, 1937). Segons ell, l'economista-clau en el disseny del model de 1936 de la nova economia, amb pla i mercat, fou Estanislau Ruiz i Ponsetí. Alhora es plantejà la qüestió del mercat, car «*la guerra de 1936-39, amb l'ocupació franquista de bona part de les terres de llengua castellana, va obligar als homes de la Generalitat a reprendre l'expansió comercial a través de França i la Mediterrània*» (*El Poble Català*, 16 feb. 1941).

A Mèxic, en el marc dels treballs de la Comisión Nacional de Planificación, analitzà el present i el futur de l'economia catalana. Amb Artur Costa, Joan Carreres i Palet, Joan Fronjosà, estudià especialment les relacions exteriors de l'economia catalana: *«Catalunya s'ha vist obligada comprar a preus elevats als productors i monopolis espanyols»*(*id*). I redescobrí l'asfíxia fiscal a la sèrie d'articles: «*L'aportació catalana als pressupostos de l'Estat espanyol*» («*Veu catalana*», 14-15-16, 1959). Dels 7.270 milions de pts. ingressats per l'Estat espanyol a Catalunya el 1957, en retornaven 1.924. El saldo, negatiu: 5.346 milions. Al País València, 1.931 i 1.300, un saldo també negatiu de 631milions. A les Illes Balears, 388 i 487, un petit saldo positiu: 99 milions. La conclusió: «*avui, més que mai, les terres catalanes són explotades com a països colonials*»(*id*). D'on, des de molt aviat, l'interès català per «*intervenir en tota acció encaminada a coordinar la vida econòmica europea o mundial*» (1941).

Paral·lelament, aprofitant la caixa de ressonància dels Jocs Florals, llançà hipòtesis de recerca: sobre Francesc Eiximenis (Jocs Florals de 1957, a México), «*el nostre Cristòfol Colom*» (1951, New York), els catalans d'Amèrica (1950, Perpinyà), el moviment obrer català (1958, Mendoza), Prat de la Riba (1952, Tolosa de Llenguadoc), el pensament polític català a l'exili (1950, París). Des del seu retorn, publicà a Barcelona 7 llibres sobre la trajectòria del pensament polític a Catalunya als segles XIX i XX.

Bibliografia de:

Bases econòmiques i socials sobre la reconstrucció de Catalunya, 1947.

Memòries (1920-1970), a cura de Miquel-Àngel Velasco, Barcelona, 2008.

Bibliografia sobre:

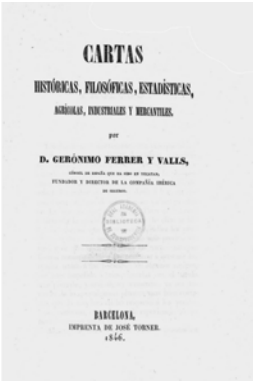
Artal, F.; Gasch, E.; Massana, C.; i Roca, F.: *El pensament econòmic català durant la República i la guerra (1931-1939)*, Barcelona, 1976.

Francesc Roca i Rosell

FERRER i VALLS, Jeroni

(Santa Coloma de Queralt, 1797 – Santa Coloma de Queralt, c.1851)

«*en este siglo de luces y de conocimientos, el pueblo que alcanza mayor poder político y más independencia, es aquél que es más rico o que tiene más industria y produce más*». (1846)

CARTAS

HISTÓRICAS, FILOSÓFICAS, ESTADÍSTICAS,

AGRÍCOLAS, INDUSTRIALES Y MERCANTILES.

por

D. GERÓNIMO FERRER Y VALLS,

BARCELONA,
IMPRENTA DE JOSÉ TORNER.
1846.

És considerat un dels primers economistes que prengué consciència del paper capdavanter de la indústria com a sector que fomentava el creixement econòmic i la riquesa. Entre 1828 i 1832, com a enginyer, es dedicà a la construcció d'obres públiques. El 1847 va impulsar l'Associació Defensora del Treball Nacional i de la Classe Obrera, junt amb Joan Illas i Vidal i d'altres, Associació que el 1850 va canviar el seu caràcter progressista i passà a adoptar un caire estrictament benèfic i paternalista, sota el nou nom d'Associació de Socors i Protecció de la Classe Obrera i Jornalera.

Col·laborà a *El Vapor*, fundà *El Semanario Catalán* (1851) i a Madrid els periòdics *El Nacional* (1834), i *El Independiente*. Fou Cònsol d'Espanya a Campeche, departament de Yucatán (Mèxic) i el 1846 va promoure i va presidir la companyia d'Assegurances *Compañía Ibérica.* Planificà serveis de diligències i la millora de camins. Va publicar articles en defensa del proteccionisme en el diari *El Barcelonès* i un tractat sobre relacions comercials (1833).

La seva obra cabdal, les *Cartas históricas* (...) (1846), és una recopilació de diversos treballs publicats amb anterioritat, tant d'ell com d'altres autors. La primera Carta conté un projecte presentat el 1832, que proposava millorar i prolongar la navegació pel riu Ebre, a base de fer-hi obres que eliminessin els obstacles naturals. La segona Carta (1833) feia una proposta d'uniformització de les mesures, pesos i unitats de compte que existien a Espanya, perquè d'aquesta forma s'agilitzarien les relacions mercantils i s'evitarien fraus, seguint les recomanacions de Jeremy Bentham. La tercera Carta, presentada al govern el 1834 i publicada l'any següent («La España puede regenerarse por los medios de la riqueza que encierra en sí misma») representa el seu pensament inicial sobre el paper central que segons ell jugava l'agricultura com a motor de desenvolupament dins del sistema econòmic. Les indústries i els capitals eren moridors, i en canvi, deia, el sòl i la terra eren elements permanents. Defensava la creació d'escoles d'agricultura en les que s'adoptessin les tècniques de conreu que s'ensenyaven a les millors escoles d'agricultura europees. A «Reflexiones sobre el tráfico de los negros y miras de la Inglaterra en este negocio», publicades també dins de les mateixes *Cartas históricas* (...), sostenia que l'esclavitud havia servit per a «civilitzar» els negres que vivien en estat salvatge a l'Àfrica i que a l'africà inculte i sense educació no se li podia donar la llibertat, perquè els resultats podrien ésser funestos.

La part més interessant d'aquest recull de Cartes és la dedicada a «Industria española y sus adelantos», on s'hi reflecteix la seva presa de consciència industrialista, un cop l'autor va conèixer l'estadística sobre la indústria catalana referida a 1841 que Esteve Sayró havia presentat

al govern. Les xifres sobre nombre d'operaris, la suma dels salaris pagats, capitals esmerçats en edificis, maquinària i circulant, i les xifres sobre la producció i el nombre d'establiments varen fer-li comprendre la transcendència i la rapidesa del fenomen de la industrialització a Catalunya. Reproduïa també les respostes donades per la Comisión Especial Arancelaria, creada d'acord amb una Reial Ordre de 1842, en les que es donava informació —a més de les dades de l'estadística de Sayró— sobre les diferències amb els costos industrials més avantatjosos que suportaven els països europeus, en relació a Espanya, i notícia sobre la localització dels centres de consum espanyols i sobre els impostos que gravaven la producció. Incloïa també el document «Progresos de la industria española en 1847», que donava mostres estadístiques sobre el ràpid creixement de la industrialització a Catalunya i les xifres del diputat Illa i Balaguer sobre les importacions de la resta d'Espanya per part de Catalunya, que tenien ja un volum considerable (discurs del 22-3-1847). La conclusió que n'extreia era que calia implantar de forma generalitzada el «*sistema industrial*», fet que havia de requerir combatre la llibertat de comerç i adoptar el proteccionisme.

Bibliografia de:

Tratado elemental teórico práctico de relaciones comerciales, arreglado a lo prevenido en el código de comercio, Madrid, 1833.

Tecnológico nacional de agricultura, artes industriales, ciencias, comercio y literatura, Madrid, 1834.

Cartas históricas, filosóficas, estadísticas, agrícolas, industriales y mercantiles, Barcelona, 1846

Bibliografia sobre:

Artal, Francesc: *El pensament econòmic català 1840-1898: del proteccionisme al regionalisme econòmic*, Barcelona, 1991, p. 67-73.

Francesc Artal i Vidal

FERRER i VIDAL, Josep

(Vilanova i la Geltrú, 1817 – Barcelona, 1893)

«*en nuestro país es sumamente difícil encontrar datos exactos, por poca afición a estos áridos trabajos, por falta de una estadística industrial y porque aún en las discusiones sobre asuntos industriales somos más aficionados a lanzarnos a la región de las teorías y a recorrer con raudo vuelo espacios quizá imaginarios, inundando el ambiente de magníficas imágenes y poéticas descripciones, que perdernos en un laberinto de guarismos y cálculos, para ofrecer después de humilde pero ímprobo trabajo, tan solo una pobre y descarnada cifra más o menos aproximada a la verdad*». (1875)

D'adolescent estudià, a la seva població natal, tenidoria de llibres, «retòrica», anglès, francès i italià; i química, física experimental i mecànica a la Junta de Comerç, fet aquest

que li conferí una formació tècnica per a acabar esdevenint un empresari innovador. Als 18 anys conegué el món de les empreses del tèxtil i, poc més tard, viatjà per Anglaterra i França per a conèixer de primera mà els avenços tècnics. S'especialitzà en els estudis sobre rendiments i costos de la maquinària i la mà d'obra, i sobre organització del treball. El 1848 aconseguí que l'empresa on treballava es convertís en José Ferrer y Cª. Diputat i senador pel Partit Conservador, ocupà nombrosos càrrecs (president de l'Ateneu Barcelonès el 1874) i participà en les principals organitzacions patronals del seu temps: president de l'Institut de Foment del Treball Nacional (1880-81), vocal de la Junta Provincial d'Agricultura, Indústria i Comerç de Barcelona; i assistí pel març del 1889 a l'acte fundacional de Foment del Treball Nacional. Fou membre del Consell d'administració de diverses companyies ferroviàries (Ferrocarril Barcelona-Zaragoza, Caminos de Hierro del Norte de España). Va ésser vocal de la Junta d'Aranzels i Valoracions (1856) i membre de la Comisión Arancelaria (1891). Ajudà a organitzar l'Exposició General Catalana de 1871 i l'Exposició Universal de Barcelona de 1888, dins del marc de la qual presidí amb caràcter honorari el Congrés Econòmic Nacional. També participà en nombrosos mítings i campanyes proteccionistes.

El 1861 a les Corts Constituents se l'atacà, ja que havia format part d'una comissió encarregada d'esbrinar la diferència de costos entre les indústries anglesa i espanyola en la fabricació dels gèneres de cotó (els resultats havien estat publicats en un suplement al núm. 72 de *El Eco de la Ley*). Ell va demostrar que la Llei de 1849 del ministre Mon havia representat un fre a la indústria cotonera, en contra del que sostenien Lluís Maria Pastor i Segismundo Moret (*Cuatro palabras a los señores librecambistas (...)* (1861)). Participà a la Comisión Especial Arancelaria, creada per RD de 10-11-1865, sobre la supressió del dret diferencial de bandera, que publicà els seus informes i debats en quatre volums que contenien molta informació. En el seu discurs va concloure que la manca de producció era la principal causa de l'endarreriment d'Espanya, i que calia a més formar tècnics ben preparats per a treballar a la indústria. En el seu llibre sobre les *Consideraciones sobre la crisis económica europea* (1879) criticà els principals lliurecanvistes: l'escola de Bastiat, J. B. Say, Maurice Block, William Huskisson, i sostingué que per a contrarestar els principis lliurecanvistes calia assolir l'equilibri en tres plans: a) entre els productes alimentaris i agrícoles i els industrials; b) entre els productes intel·lectuals i els d'ordre material; i c) entre els jornals i els preus dels productes de primera i segona necessitat. A Espanya deia, hi sobraven militars, titulats superiors i empleats de l'Administració. Criticava el creixement del deute públic (que havia passat de 22.418 milions de rals el 1868 a uns 40.000 milions el 1873), i el retard d'Espanya en relació a França. La producció agrícola i pecuària francesa era més del doble de l'espanyola en 1878 (9.396 milions de ptes contra 4.046), i per a la producció industrial la diferència era molt més gran (14.497 milions de ptes contra 1.001).

Les Conferencias sobre el arte de hilar y tejer en general (...) (1875) constitueixen una font important per a la història econòmica d'Espanya i de Catalunya perquè, a més d'explicar el procés de la introducció de la maquinària tèxtil a partir del segle XVIII i de les primeres màquines de vapor, expliquen empíricament les raons de les diferències en les indústries anglesa i espanyola: 1) el cost més elevat, a Espanya, de les matèries primeres; 2) la major

necessitat de capital fix i, lògicament, haver de suportar uns tipus d'interès més elevats; 3) les desigualtats en els costos laborals; i 4) el major cost de les despeses generals, entre les que calia incloure el preu del combustible. L'anàlisi empírica establia la comparació d'Espanya amb Anglaterra, França i Suïssa i algunes regions europees, i analitzava amb detall les xifres per al cas dels filats, cost mitjà d'un fus, cost de la mà d'obra; els costos a la indústria cotonera: matèries primeres, interessos d'amortització del capital; mà d'obra, cost unitari per teler; tot per acabar demostrant que a Espanya hi havia un problema de baixa productivitat: 84,33 obrers per cada 100 telers per 48,82 a Anglaterra. A part del problema del distanciament que hi havia entre la indústria espanyola (fonamentalment catalana) i l'europea, li preocupava el fet que hi hagués una sobreproducció a Anglaterra i als Estats Units d'Amèrica que pressionava per a envair els mercats europeus i, entre ells, l'espanyol.

Cal esmentar finalment el seu discurs pronunciat al Senat sobre el Tractat de Comerç entre Espanya i França signat el 6 de febrer de 1882, en el que criticava el caràcter desigual dels termes del Tractat, que acabarien per perjudicar Espanya. El comerç exterior, deia, no podia ofegar el comerç interior. Segons ell, el lliure canvi conduïa a comprar productes estrangers i deixar de produir a l'interior.

Bibliografia de:

Cuatro palabras a los señores librecambistas de la Bolsa de Madrid, Madrid, 1861.

Conferencias sobre el arte de hilar y tejer en general y especialmente sobre el de hilar y tejer el algodón, por D. (…), Publícase á expensas y por acuerdo de la Excma. Diputación provincial de 30 de Noviembre de 1874, Barcelona, 1875.

Consideraciones sobre la crisis económica europea, Barcelona, 1879.

Bibliografia sobre:

Sallarès i Pla, Joan: «*José Ferrer y Vidal y su tiempo*», discurso leído en la sesión dedicada por Fomento del Trabajo Nacional a honrar la buena memoria y perpetuar el recuerdo de tan insigne patricio, Barcelona, 1895.

Puig i Alfonso, Francisco: *Biografía de D. Joseph Ferrer i Vidal*, llegida al col·locar el seu retrat en la «Galeria de Catalans Il·lustres», Barcelona, 1907.

Nadal, Jordi, i Ribas, Enric: «Una empresa cotonera catalana: la fàbrica "La Rambla", de Vilanova», a *Recerques*, núm. 3, 1974.

Rodríguez i Solà, César: *Josep Ferrer i Vidal: el pensament d'un vilanoví*, Vilafranca del Penedès, 1983.

Francesc Artal i Vidal

FERRER-VIDAL i SOLER, Lluís

(Barcelona, 1861 – Barcelona, 1936)

«Era necessari que neguéssim que hi hagi dretes i esquerres. Ni som de la dreta, ni som de l'esquerra, ni som del centre mig.

No som més que una agrupació de bons fills que no tenen altre aspiració que la llibertat de la Pàtria.» (1904)

«(...) *me refiero al estado de pertorbación tan frecuentemente manifestado en les relaciones entre capital y el trabajo que han dado origen a la llamada cuestión obrera»(...)«no basta ya la huelga para combatirse; con la huelga colabora el boycott y a ésta contesta el patrono con el lock-out, y al lock-out replica el obrero con el sabotage...*». (1912)

«Por la pràctica de la Previsión (...) *patronos y obreros llevarán al cumplimiento de sus deberes, a sus relaciones sociales, la cordialidad de que hoy carecen* (...) *y ese órgano que en otro tiempo fue el gremio ha de ser ahora la obra de Previsión».* (1912)

Fill de Josep Ferrer-Vidal, fabricant de Vilanova i La Geltrú, estudià Enginyeria a la Universitat de Barcelona. Molt aviat es va relacionar amb el moviment regionalista i catalanista. Provinent d'una família de la burgesia industrial va fundar empresa de ciments Portland (Asland), i políticament va militar en els precedents de la Lliga regionalista com a diputat al Congrés dels Diputats i com a senador. El 1898 va fundar La Caja de Previsión y Socorro i la seva influència com a president del Foment del Treball Nacional fou decisiva per a la fundació de la Caixa de Pensions el 1904, en aconseguir que el rei fes una donació de vint-i-cinc mil pessetes. Amic de Francesc Moragas, donà cobertura al projecte de La Caixa oferint-li en els primers anys allotjament en la pròpia seu de Foment.

Destacat empresari, va intervenir en la política regionalista, escrivint articles a *La Renaixensa,* i a *La Revista Regional.* Militià al partit de la Lliga Regionalista, de Prat de la Riba, procedent de la Unió Regionalista que va presidir. Va promoure *L'ideari de previsió social de La Caixa,* on defensava la conciliació i harmonització social entre obrers i patrons.

Condecorat amb la *Gran Creu de Cavaller de la Reial Ordre d'Alfons XII.* Edità la *Biblioteca Clàssica Catalana,* i va mostrar la seva preocupació per la crisi de sobreproducció que es detectava durant la Primera Guerra Mundial.

Es va solidaritzar amb el moviment catalanista del Tancament de Caixes, i es va oposar al Pressupost Extraordinari de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona de 1908. Fou director general de Duanes el 1917, i presidí la Cambra de Comerç de Barcelona.

Bibliografia de:

Discurso leído por el Excmo. Sr. D. Luis Ferrer-Vidal y Soler en la sesión estatutaria celebrada en Barcelona el 28 de enero de 1912, INP, 1912.

Bibliografia sobre:

La Veu de Catalunya, del dia 16 d'abril de 1936.

Caja de Pensiones para la Vejez y de Ahorros: *Evocación del Excmo. Señor D. Luis Ferrer-Vidal y Soler, Luis (...), 1861-1936,* Barcelona, 1961.

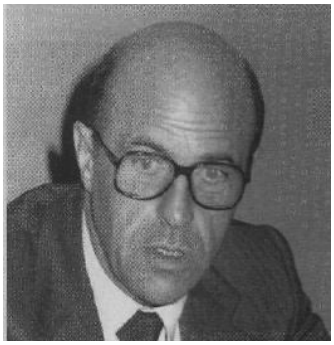
Nadal, Jordi i Ribas, Enric: «Una empresa cotonera catalana: la fàbrica «La Rambla», de Vilanova, 1884-1861», a *Recerques*, núm. 3, p. 47-81, 1974.

Alfred Pérez-Bastardas

FIGUERAS BASSOLS, Josep Maria

(Barcelona, 1928 – Barcelona, 1994)

«El marxismo yerra cuando vaticina que el sistema capitalista encierra su propia contradicción y negación, y que se verá abocado a su desaparición (...) *La libertad individual, en un sistema que garantice ciertos niveles de bienestar y una organización planificada de la economía con niveles de estabilidad (adecuados)* (...) *exige de los gobiernos políticas de defensa de los derechos del individuo, particularmente enérgicas y eficaces*». (1976)

Fill d'un pare empresari, creador primer d'una empresa dedicada als sistemes de control i comptabilitat, i més tard d'una empresa familiar en el sector de la construcció, acabarà convertint-se ell mateix en un destacat empresari d'aquest sector, esdevenint cap visible d'un important grup d'empreses immobiliàries. En els seus anys de formació universitària cursarà la carrera de Dret a la Universitat de Barcelona, on obtindrà la Llicenciatura als inicis de la dècada dels 50s, i més tard estudiarà a la Universidad de Madrid, la corresponent Llicenciatura en Ciències Econòmiques i Polítiques. Completarà finalment la seva formació a Washington, on cursarà estudis a The Georgetown University.

Adquirirà aviat reputació en el món de la construcció immobiliària mitjançant la posada en marxa i posterior desenvolupament d'un projecte empresarial concebut l'any 1953 de manera conjunta amb Josep Ildefons Suñol, antic company d'estudis i posterior soci d'aquella empresa. Aquest primer projecte es convertirà més tard en l'empresa *Habitat*, una entitat prou coneguda, vinculada financerament al *Banco Catalán de Desarrollo,* que promogué l'edificació de gran quantitat d'habitatges en la perifèria de Barcelona, així com la urbanització dels terrenys provinents de la demolició de l'antic camp del Futbol Club Barcelona.

Exercirà en el món empresarial, més enllà del seu sector, un conjunt d'altres càrrecs: membre del Consell d'Administració del Port Autònom de Barcelona, president de la Cambra Oficial de Comerç, Industria i Navegació de Barcelona (1979-1991), de la Fira de

Mostres de Barcelona (1979-1981) i del Consell de Cambres de Comerç de la Mediterrània (fins el 1987) i president del Consejo Superior de Cámaras de Comercio de España (1979-1986).

En el terreny de la política espanyola, en l'etapa dels inicis de la democràcia, promogué —sense uns bons resultats electorals— la creació del partit liberal Acció Democràtica (1976), i un any més tard de la Lliga Liberal de Catalunya (1977).

En la seva qualitat de conferenciant i escriptor sobre temes d'economia i política, tant catalana com espanyola, així com escrits d'assaig més general, fou autor dels següents llibres i publicacions: *Catalunya com a exemple* (1977), CEHC; *L'economia catalana i la seva orientació* (1979); *Qué es el capitalismo* (1979), Editorial Gaya Ciencia; *De «El Capital» al capitalismo* (1980), Editorial Planeta; *L'economia catalana davant la dècada dels 80* (1980), Conferència d'inauguració del Curs a ESADE/URL; *Valentí Almirall. Forjador del catalanisme polític*, Generalitat de Catalunya, Textos i documents.

Ben conegut com una persona molt amant de l'art i de la història, inicia l'any 1967 un projecte de creació d'una biblioteca privada encarregada de la conservació de diversa documentació sobre la història de Catalunya dels segles XIX i XX. Uns anys més tard procedirà a la creació del Centre d'Estudis d'Història Contemporània (CEHC), encarregat, ja en la seva primera etapa, de la classificació i catalogació d'un ampli fons documental. A partir d'una etapa de creixement important de les seves adquisicions, exposicions i publicacions, l'any 1978 es pren la decisió de crear una Fundació, fet amb el que la Biblioteca quedarà oberta a tot el públic. Finalment, l'any 1994, mitjançant un conveni signat entre l'Ajuntament de Barcelona, la Universitat de Barcelona i la Fundació Figueras, es procedirà a la transferència a la Universitat de la gestió dels importants fons documentals del CEHC i de la Biblioteca Figueras, el que acabarà constituint una de les biblioteques més importants de documentació sobre la II República, la Guerra Civil espanyola i el Franquisme.

Bibliografia de:

Catalunya com a exemple, Centre d'Estudis d'Història Contemporània, Barcelona, 1977.

L'economia catalana i la seva orientació, Conferència al *Centro de Perfeccionamiento y Desarrollo de la Dirección de Empresas*, CEPEDE, 1979.

¿Qué es el capitalismo?, La Gaya Ciència, 1979.

L'economia catalana davant la dècada dels 80s», Lliçó inaugural de curs d'ESADE (...), 1980.

De «El Capital» al capitalisme, Barcelona, 1980.

Valentí Almirall. Forjador del catalanisme polític, Generalitat de Catalunya, Col·lecció Textos i Documents, 8, Barcelona, 1990.

Grans moments de la Història de Catalunya, 2006.

Bibliografia sobre:

Gran Enciclopèdia Catalana: «Josep Maria Figueras i Bassols», Suplements, volum 16, p. 349-350, volum 17, p. 320, Barcelona, 1983 i 1989.

El País (Economia): «Muere el empresario catalán Josep Mª Figueras», 3 abril 1994.

Mas, Amanda: «Habitat rompe la barrera. La promotora catalana abre su capital y estudia salir a Bolsa a medio plazo», *El País*, 7 enero 2007.

Biblioteca del Pavelló de la República (Universitat de Barcelona): «*La Biblioteca Figueras i el CRAI del Pavelló de la República*», https://blocpavellorepublica.ub.edu/2018/05/09/labiblioteca-figueras-i-elcrai-biblioteca-del-pavelló-de-la-republica, 2018.

Pere Puig i Bastard

FIGUEROLA i BALLESTER, Laureà

(Calaf, 1816 — Madrid, 1903)

«*Que sepa el público entero de la España que hay librecambistas en Cataluña que habían tenido la paciencia de callar hasta ahora, y que en el castillo de la prohibición ondea* (...) *la bandera del librecambio*». (*Diario de Barcelona*, 27/10/1851)

A la Universitat de Barcelona cursa la carrera de Dret, de la que es gradua el 1838. Obté el Doctorat el 1846. Durant els estudis de Dret assisteix (1835-1836) als cursos d'Economia Política que a la Junta de Comerç imparteix el frare agustí Eudald Jaumeandreu, autor dels *Rudiments d'Economia Política* (1816), una obra en què ofereix una fonamentació teòrica del proteccionisme com l'única política capaç d'afavorir el desenvolupament industrial de Catalunya. Influenciat per aquestes idees, escriurà un primer treball, en castellà: *Necesidad del sistema prohibitivo en España* (Junta de Comerç, curs 1835-36). Més enllà d'aquest primer escrit, la resta de la seva vida es mostrarà com un convençut defensor del lliure canvi, i dels principis de l'anomenada «Escola economista». L'any 1847 aconsegueix per oposició la càtedra d'Economia Política i Dret Polític i Administratiu, de la Universitat de Barcelona, i a partir de l'any 1853 la de Dret Polític i Legislació Mercantil, a la Universidad de Madrid, on s'instal·larà definitivament. Sembla prou clar que com a professor universitari arribarà a conèixer l'obra dels grans clàssics de l'economia, que esmenta en els seus programes.

No es pot afirmar en canvi que realitzés aportacions acadèmiques significatives en el camp de l'economia teòrica, en una època —la segona meitat del segle XIX— en què, amb l'excepció de Flórez d'Estrada, Colmeiro i Jaumeandreu, el nivell d'aquestes aportacions al nostre país fou més aviat baix. Es manifestarà seguidor sobretot de les obres de Frederic Bastiat, J. B. Say i Richard Cobden. Els seus escrits publicats es troben sobretot vinculats al món de l'acció política. Entre els seus escrits mereixen ser citats: *Estadística de Barcelona en 1849* (1849); *Informe sobre la exposición universal de la Industria, verificada en Londres* (1851); *Filosofía del Trabajo* (1861); *Cobden, Moralista* (1865); *La cuestión de los cereales. Conferencias Libre-cambistas* (1863); *Memoria presentada en las Cortes Constituyentes por el ministro de Hacienda*, (1869); *La reforma arancelaria de 1869* (1879). Es constituirà en membre fundador de la «Real Academia de Ciencias Morales y Politicas» l'any 1857 (de la

que n'esdevindrà president) i membre de la «Asociación para la Reforma de los Aranceles» (1859), així com del Cobden Club, de London (1866). Assistirà també al Congrés de Lausanne sobre el Sistema Tributari (1861).

L'any 1868 acabarà essent nomenat ministre d'Hisenda, en el Govern Provisional del general Serrano. Aconseguirà l'aprovació pel govern d'un decret llei (el 19 d'octubre), pel qual s'implantaria la peseta com a única unitat de canvi. El general Prim el tornarà a nomenar ministre l'any 1869, i això li permetrà fer aprovar la Reforma Aranzelària (1869), per la que havia vingut lluitant intensament (l'anomenat «Arancel Figuerola»). Amb aquesta important Reforma, tot i essent moderada per raons fiscals, s'assolirà l'objectiu d'aconseguir la reducció quantitativa més important d'aranzels protectors de tot el segle XIX. Es manifestarà, al llarg de la seva carrera, com un polític de caràcter fort, gens convencional i fortament defensor de les seves idees i projectes, que de fet aconsegueix imposar, en un ambient polític canviant, tot i sabent que amb tota certesa acabaran essent molt mal rebudes per bona part de les personalitats més influents, tant de dins com de fora de Catalunya. És reveladora en aquest sentit la radical confrontació ideològica que tindrà lloc, en les pàgines del *Diario de Barcelona* i a la que es veurà arrossegat, entre l'estiu i la tardor de 1852, davant les crítiques «a la «Estadística de Barcelona»», per part de Joan Güell i Ferrer. A elles respondrà en diversos articles defensant el lliurecanvisme a Catalunya i negant les raons d'un proteccionisme local pretesament dominant.

No exclourà tampoc d'aquestes confrontacions, quan ho considera inevitable, als obrers, als representants del món acadèmic, de l'Església o dels més alts nivells de l'Estat, així com a les mateixes d'autoritats civils i militars, quan actuen de manera injusta. En aquest sentit, i quan fa pocs mesos que ocupa la seva càtedra a Madrid (1853), s'enfronta a una injusta decisió presa pel capità general de Catalunya i el governador civil de Barcelona en decretar aquests la prohibició del funcionament de les anomenades màquines «selfactines», en resposta a la petició i a les protestes dels obrers del sector tèxtil, que se senten amenaçats per la seva posada en marxa. Es tracta de màquines avançades, que realitzen de manera automàtica les operacions de filat de cotó de múltiples fibres, que estan ja en funcionament en moltes fàbriques. Contràriament al que s'argüeix, no han estat prohibides en altres països. En aquest episodi es manifesta com a un veritable defensor de la modernització i del progrés tecnològic a la indústria.

Compromet de fet la seva vida i la seva salut, així com la seva pròpia fortuna, no tan sols advocant en favor de la llibertat i l'eliminació de les barreres proteccionistes al comerç, sinó també en un treball molt intens en favor de la millora de l'ensenyament i la cultura com a palanques afavoridores del progrés i del benestar social.

Com a regidor de l'Ajuntament de Barcelona és autor de les primeres ordenances d'higiene i salubritat públiques. Es bolca així mateix en la reorganització de l'ensenyament i es compromet en la creació de la primera escola de magisteri, de la que en serà el seu primer director. La seva figura es recordarà, sobretot, pel seu indiscutible protagonisme en el debat actiu entre defensors del lliure canvi i partidaris del proteccionisme —un dels grans enfrontaments del segle XIX— i per haver estat el ministre responsable tant de la creació de la peseta com del nou Aranzel de 1869.

Bibliografia de:

Guía legislativa e inspectiva de instrucción primaria, 1844.

Estadística de Barcelona en 1849, 1849.

Organización política de los Estados, 1854.

Filosofía del trabajo, 1861.

Cuestiones que entraña el problema social, 1878.

La reforma arancelaria de 1869, Imprenta y Fundación, Madrid, 1879.

Conveniencia e inconveniencia de la libertad de comercio, atendidas las actuales condiciones de España, 1884.

El crédito agrícola, 1887.

Valor económico de España, 1894.

El socialismo en Suiza y Francia, 1894.

Bibliografia sobre:

Rull Sabater, Alberto: *Diccionario sucinto de Ministros de Hacienda (s. XIX-XX)*, Instituto de Estudios Fiscales, Madrid, 1991.

Societat Catalana de Economia: *Laureà Figuerola i la peseta*, Institut d'Estudis Catalans, 2003.

Martorell Linares , Miguel i Comín:, Francisco: «Laureano Figuerola: el ministro de Hacienda de la Revolución Gloriosa», en Francisco Comín, Pablo Martín-Aceña y Rafael Vallejo (eds.): *La Hacienda por sus ministros. La etapa liberal de 1845 a 1899*, Zaragoza, 2006.

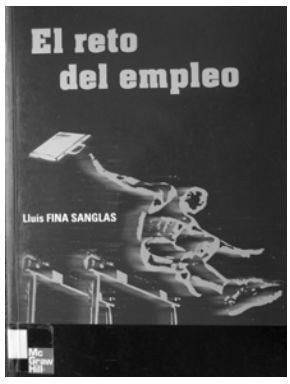
Societat Catalana d'Economia: *Grans economistes catalans (1): Figuerola, Vandellós, Sardà, Trías, i Lluch*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2017.

Pere Puig i Bastard

FINA i SANGLAS, Lluís

(Barcelona, 1942 – Barcelona, 2000)

«*Pertanyo al grup dels economistes (...) que creuen que no té sentit exercir l'economia com si fos una ciència normativament neutra (...) A vegades hi ha que prendre partit i fer economia normativa (sobretot) en temes relatius al mercat de treball*». (2001)

Estudia batxillerat al Col·legi dels Jesuïtes del carrer Casp, a Barcelona. A la meitat dels anys 1960 emprèn la carrera de Ciències Econòmiques a la Universitat de Barcelona, on obtindrà la Llicenciatura l'any 1970. Du a terme una etapa d'ampliació d'estudis al Regne Unit, on cursa un postgrau en Economia a la University of Leeds. A partir de 1974 exerceix de professor a la Facultat de Ciències Econòmiques, de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB), on cinc anys més tard assoleix el seu títol de doctor amb la presentació d'una tesi, dirigida pel professor Ros Hombravella, sobre *Convenios y salarios en el sector metalúrgico español 1960-1975*. L'any 1974 li és acceptada una tesina sobre

el tema *The Economics of minimum Wage Legislation*, a la University of Leeds, amb la que obtindrà el títol de Master of Arts. El curs 1981-1982 es trasllada a la University of Warwick, on realitza tasques de recerca, en qualitat de *visiting fellow*. A partir d'aquell moment durà a terme una sostinguda línia de treballs de recerca i d'estudis empírics sobre l'estructura i el funcionament del mercat de treball als països de l'OCDE, la Unió Europea i Espanya.

L'any 1983 inicia la seva tasca d'economista col·laborador del Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales, a Madrid. Contribuirà en aquesta etapa a la creació dels Butlletins de conjuntura laboral i dels informes sobre la situació del mercat de treball i la política laboral. Impulsarà algunes destacades col·leccions de llibres sobre Economia i Sociologia Laboral, Història Social i Clàssics del Ministeri.

Un cop superades les corresponents oposicions, aconsegueix l'any 1985 la plaça de professor titular del Departament d'Economia Aplicada de la UAB, si bé tres anys més tard serà nomenat director d'Ocupació i Mercat de Treball, dins de la D. G. d'Ocupació, Assumptes Socials i Relacions Laborals, de la Comissió Europea, fet que el portarà a viure a Bruxelles i a treballar durant set anys a la Comissió Europea, on exercirà una intensa tasca d'impuls i dinamització d'estudis i de creació de noves fonts d'informació. Posarà en marxa el primer Informe anual de la Comissió Europea sobre *L'ocupació a Europa*, així com un conjunt d'iniciatives que acabaran desembocant en la creació de l'Observatori de l'Ocupació de la Comissió Europea.

L'any 1995, havent presentat la seva dimissió a Bruxelles, es reincorporà com a professor titular del departament d'Economia Aplicada de la UAB, on ben aviat acabarà dirigint el corresponent programa de doctorat.

Pel que té a veure amb les seves publicacions, convé destacar que, entre els anys 1981 i 1999, escriurà al voltant d'uns 20 articles i altres escrits sobre temes d'economia, història i sociologia. Qüestions com la dinàmica salarial durant el franquisme, els canvis en l'organització del treball, les estratègies de lluita contra l'atur a la Unió Europea, el problema de l'atur a Espanya i a Europa, els efectes de la Unió Monetària Europea sobre l'ocupació, l'augment del treball a temps parcial, l'evolució de la durada de la jornada laboral, o les polítiques actives i passives d'ocupació, seran objecte dels seus treballs i de bona part dels articles publicats en nombroses revistes especialitzades.

Entre 1987 i 2001 s'editaran fins a cinc llibres, d'autoria compartida o com a autor únic, que contenen la major part dels seus estudis, ponències i altres escrits. En el primer llibre publicat l'any 1987, s'inclouen dos treballs, tant de Luís Toharia com d'ell mateix, sota l'únic títol de «Las causas del paro en España. Un punto de vista estructural», resultat de dues ponències presentades per separat a sengles seminaris internacionals. Presenten una visió crítica coincident sobre l'anàlisi convencional de les causes de l'atur i de les polítiques convencionals per fer-hi front. Ofereixen una anàlisi estructural de la crisi de l'economia espanyola que consideren essencialment deguda a l'esgotament definiu del model creixement heretat dels anys 60s.

En un segon llibre, una obra col·lectiva, publicat també a Madrid, es presenten reflexions i comentaris sobre l'intens debat suscitat per dos informes de l'OCDE (1986 i 1987) sobre l'atur i la flexibilitat dels mercats de treball a escala internacional (*Informes sobre un debate*, 1991). Aquesta obra coincideix ja amb el seu reingrés com professor titular a la UAB. Presenta una anàlisi de les causes i de l'evidència empírica disponible sobre l'empitjorament de l'atur a l'OCDE i, a un nivell microeconòmic, una anàlisi de la flexibilitat de l'ocupació existent al nivell de les empreses.

En un tercer llibre (*El reto del empleo*) —editat ja després de la seva mort— s'inclouen deu articles i treballs de recerca. Es tracta d'una recopilació feta en forma de commemoració que posa de relleu tant la seva tasca com la seva contribució al món professional i acadèmic, al llarg de dues dècades. Ve precedit d'una introducció escrita pels autors de la selecció, dos companys seus de professió, experts també en el camp de l'Economia Laboral, amb els qui havia col·laborat: José Ignacio Pérez Infante i Luís Toharia.

Un quart llibre, en el que col·laborarà i participà com impulsor directe, s'acabarà publicant també a Madrid l'agost del 2001. En ell s'aborda el tema de *La Negociació Col·lectiva i la determinació dels salaris a Espanya*, resultat d'un singular esforç de treball multidisciplinar entre experts tant del món jurídic com de l'economia. Tindrà els seus orígens en la seva participació en un important projecte internacional posat en marxa l'any 1999, plantejat i finançat pel Ministeri de l'Ocupació i la Solidaritat de França.

Un darrer i cinquè llibre ha de ser tingut també en compte: *El reto del empleo*. Es tracta d'un extens manual, inicialment escrit en català, dirigit als estudiosos i estudiants universitaris d'Economia del treball. Una versió castellana de l'esmentada obra serà publicada a Madrid dins del catàleg d'una coneguda editorial internacional, tot comptant amb la col·laboració de dos coautors i responsables directes de la versió castellana: José Ignacio Pérez Infante i Luís Toharia i de cinc col·laboradors acadèmics més.

Bibliografia de:

Las causas del paro en España. Un punto de vista estructural (coautor: Luís Toharia) Fundació IESA, Madrid, 1987.

El problema del paro y la flexibilidad del empleo. Informes sobre un debate, Ministerio de Trabajo y Seguridad Social, Madrid, 1991.

Mercado de Trabajo y Políticas de Empleo, Colección de Estudios núm. 106, Consejo Económico y Social, Madrid, 2001.

Negociación Colectiva y Salarios en España, coautors: Francisco González de Lena y José Ignacio Pérez Infante, Colección de Estudios núm. 110, Consejo Económico y Social, Madrid, 2001.

El reto del empleo, coautors: José Ignacio Pérez Infante & Luís Toharia i altres col·laboradors, Madrid, 2001.

Bibliografia sobre:

Clavera, Joan: «Lluís Fina, economista», *El País*, 4 octubre 2000.

Toharia, Luís: *Lluís Fina, in Memoriam*, Acte d'homenatge del Departament d'Economia Aplicada de la Universitat Autònoma de Barcelona, 2000.

Trullén, Joan: «Lluís Fina, Obituari», *Revista Econòmica de Catalunya*, núm. 40, novembre 2000.

Pérez Infante, José Ignacio i Toharia, Luís: «Presentación» a Luís Fina Sanglas: *Mercado de Trabajo y Políticas de empleo*, Consejo Económico y Social, Madrid, junio 2011.

Pere Puig i Bastard

FITER i INGLÈS, Josep

(Barcelona, 1857 — Barcelona, 1915)

«como ya sucedió en época de Feliu de la Penya, se venden hoy por extranjeros no pocos encajes del país, exportados a la nación vecina, para reimportarlos como producto francés». (1881)

Fou un dels fundadors de la Associació Catalanista d'Excursions Científiques i continuador d'una gran empresa de fabricació de brodats i blondes (*Fiter*), que, com succeeix amb la joieria, es va moure entre la producció i comercialització de peces úniques i la producció mecànica de sèries curtes. Alhora desplegà, tant en l'àmbit socio-econòmic com en altres àmbits, un conjunt d'iniciatives molt diverses. Dins del món de l'economia, les seves aportacions es poden situar en cinc línies de treball paral·lel:

1. Ensenyament. Una proposta de reforma de l'ensenyament a les escoles de comerç (1882). Un argumentari femení: «*Los estudios científico-mercantiles como carrera para la mujer*» (1896). L'ensenyament tècnic: la *«utilitat que reporta a les poblacions (...) la creació d'escoles d'arts i oficis»* (1896). També la idea de la *Associació Científico-Mercantil de Barcelona* i els *museus comercials* com a complement educatiu (1894).

2. Un sector**.** La presentació del passat, el present i les perspectives de futur del sector de la indústria de les puntes de coixí, els brodats i les blondes, en tots els països, i a totes les èpoques. Un sector econòmic *exclusiu*, amb una demanda sofisticada, alts preus de venda dels seus productes, i mà d'obra femenina amb salaris relativament alts. Gràcies a la mecanització, però, el sector estava canviant: «*el encaje mecánico ha facilitado su uso a todas las clases sociales*» (*La fabricación de los encajes,*_Barcelona, 1881, Nova edició, modificada, 1896). Hi descobreix algunes trifulgues en el comerç internacional, ja anunciades per Narcís Feliu de la Penya. I presideix el *Col·legi de l'Art Major de la Seda.*

3. Economia mundial. Dues visions transversals de l'economia mundial de 1895, que són els seus programes de Geografia econòmica i d'*Història general del comerç i de la indústria*, inclosos al pla d'estudis de l'Escola Superior de Comerç de Barcelona, i un

llibre de text de 1898. Són uns precedents del que, unes dècades després, serà l'assignatura —i els programes— d'Estructura econòmica internacional. La seva Geografia inclou: «Sistemas en que ha informado Inglaterra el desenvolvimiento de su tráfico» (Lliçó 19), «Holanda. Una de las regiones más pobladas de Europa» (Lliçó 29), o «Suiza. Espíritu de asociación y empresas promovidas». La darrera lliçó (la Lliçó 60) era dedicada a la «República de Hawai». Al Programa d'Història econòmica general, el present (i el futur: el Canal de Panamà, per exemple) ocupa un lloc destacat. La visió del passat del seu Programa no és la convencional. Per exemple, a la lliçó 38, dedicada a «Anglaterra, Escòcia i Irlanda», hi ha un punt dedicat a les «*leyes prohibitivas dictadas por Eduardo III*», que van permetre la industrialització d'Anglaterra, i després el lliurecanvisme. El llibre de text de 1898 —*Efemérides del comercio y de la industria*— és un repertori de notícies breument comentades, ordenades per mesos i dies del mes.

4. Economia catalana. Algunes monografies sobre alguns aspectes de l'economia catalana. Per exemple: *Antiguas instituciones bancarias de Cataluña* (1892), la *Expulsión de los judíos de Barcelona* (1876), la *Invasió dels alarbs en la Cerdanya* (1878). O algunes biografies, com les dedicades a Joaquim Gatell i Folch (1879), o a Pere Bosch i Labrús (1896). De Gatell escriu que «*son ideal constant fou obrir ampla via al comerç de nostra nació amb lo Llevant*». També, algunes seccions de *Las cercanías de Barcelona. Guia-cicerone descriptiva, estadística e histórica* (1888).

5. La primera enciclopèdia. El 1912 publicà, en 5 volums, la primera enciclopèdia editada en llengua catalana: *Enciclopèdia catalana moderna*. Tot i la forta dinàmica econòmica i cultural del primer terç del segle XX català, no hi haurà un producte equivalent fins els anys 1930: el *Diccionari enciclopèdic de la llengua catalana*, de Salvat Editors.

Bibliografia de:
Expulsión de los judíos en Barcelona, Barcelona, 1876.
Joaquim Gatell i Folch. Lo Kaid Ismail, Barcelona, 1879.
La fabricación de los encajes: su historia, su porvenir, Barcelona, 1881.
La carrera mercantil. El proyecto de reforma, Barcelona, 1882.
Antiguas instituciones bancarias en Cataluña, Barcelona, 1892.
Efemérides de la historia del comercio y de la industria, Barcelona, 1898.
Enciclopèdia catalana moderna, Barcelona, 1912.

Francesc Roca i Rosell

FOIX i CASES, Pere

(Torà de Riubregós, 1893 – Barcelona, 1978)

«els treballadors d'Anglaterra, d'Austràlia i dels Estats Units —en aquests països és on es paguen els salaris més elevats— eviten tant com poden la immigració i tenen establerta una estreta col·laboració amb la burgesia». (1932)

«Amb Serra i Moret, fa vint-i-tres anys que ens escrivim ininterrompudament». (1963)

Periodista, des de molt jove, emigrà, primer a Barcelona, després a Buenos Aires (1910-13), i a Paris (1914-19). Corredor de comerç, el 1923-24 va viure exiliat a Paris. Grafòman, va col·laborar a moltes revistes de combat polític i sindical, va escriure —i reescriure— llibres ben diversos. A partir del seu exili a Mèxic després de 1939, va escriure articles, biografies de grans polítics mexicans, retrats de sindicalistes catalans, una gran quantitat de cartes-assaigs (que, en part, s'han reunit i editat), i una biografia de Manuel Serra i Moret. Es guanyaria la vida, però, durant anys, com a vigilant de nit d'una fàbrica tèxtil.

A *La classe obrera, la revolució, la república i l'estatut* (Barcelona, 1932), descobreix que, en contra de la idea dominant a l'anarcosindicalisme hispànic, *«la Revolució no ha de plantejar-se al carrer (...) el seu veritable lloc ha d'ésser dins dels nuclis de producció i de distribució».* Ara, la formació tècnica dels treballadors esdevé imprescindible. D'on la idea de «*les Escoles industrials serien la veritable llar de la Revolució social».* El model que defensa és el *corporativisme socialista*, basat en les aportacions del «*veritable cooperativisme de Saint-Simon, Sismondi, Proudhon, etc»* (*Cooperativisme (...)*, 1933). Molt diferent, doncs, del *corporativisme feixista.*

Al seu exili a Mèxic, assajà de treballar en feines de redactor, de periodista, de documentació bibliogràfica fins a arribar a dirigir durant 10 anys (1958-1967), la revista especialitzada *Horizontes*. Paral·lelament va mantenir, entre 1940 i 1963, una correspondència amb Manuel Serra i Moret, recollida al segle XXI. El llibre *Epistolari Manuel Serra i Moret & Pere Foix (1940-1963)* (Barcelona, 2007) inclou: 1) una reflexió esparsa, però gens banal, sobre els problemes del sistema econòmic dominant; 2) idees a l'entorn del socialisme liberal; 3) una anàlisi de l'activitat política antifranquista, dins i fora de l'espai català; 4) detalls sobre el treball periodístic i editorial dels exiliats catalans, especialment, a Mèxic, Cuba, Argentina i Xile; i 5) confessions personals, intimitats, com ara, en una carta de 1954 de Serra i Moret: «*prefereixo una amistat a una fortuna (...) fins i tot a títol d'economista...*».

A Mèxic, a més, amb l'ajut d'Agustí Cabruja, va confegir una biografia de Serra i Moret, que era alhora una presentació polièdrica del seu pensament econòmic, i de la seva visió de les transformacions del món. En aquest treball, va incloure articles, conferències i texts inèdits de totes les etapes —i de tots els punts— de la trajectòria de Serra i Moret. Per exemple, un fragment d'una conferència de 1932 on explica que «*la teoria de l'equilibri*

econòmic elaborada en termes matemàtics per Marshall i Walras ha estat destruïda per la teoria de la competència imperfecta propugnada per Sraffa i desenvolupada per Joan Robinson».

Bibliografia de:

La classe obrera, la revolució, la república i l'estatut, prol. Josep M. de Sucre, Barcelona, 1932.

Cooperativisme o república social, Prol. Angel Pestaña, Barcelona, 1934.

Apòstols i mercaders, presentació de Manuel Serra i Moret, Mèxic, 1957.

Serra i Moret, Mèxic, 1967.

Bibliografia sobre:

Serra i Moret, Manuel i Foix, Pere: *Lletres de l'exili. Epistolari Manuel Serra i Moret & Pere Foix (1940-1963)*, Prol. Joaquim Ferrer, Notes de Joan Pujadas, Barcelona, 2007.

Francesc Roca i Rosell

FONTSERÉ i MESTRE, Josep

(Barcelona, 1829 - Barcelona, 1897)

«*Barcelona, ciudad eminentemente industrial, Barcelona, ciudad en la que se rinde también tributo al arte por ser fuente de vida para la industria (...) tendrá jardines y parques dotados de los edificios necesarios para el fomento de las artes, de la ciencia y de la industria*». (1872)

Fill d'arquitecte, estudià a les escoles tècniques de la Junta de Comerç de Barcelona i a l'Escola de Mestres d'Obres. Amb títol oficial, el 1853. Treballà en la confecció del Plànol topogràfic del Pla de Barcelona d'Ildefons Cerdà que es presentà el 1855. El 1858 publicà *Proyecto de reforma para la canalización del agua y gas*. Els inicis de l'urbanisme de les xarxes.

El 1859 participà en el concurs públic de Pla d'Eixample i Reforma de Barcelona. El seu projecte no fou ni el guanyador (A. Rovira i Trias), ni el que s'aprovà (I. Cerdà), però ha inspirat algunes de les realitzacions de la urbanística municipal barcelonina. El 1863 confegí el Plànol geomètric de la ciutat de Lleida i projectà el Pla Eixample d'aquesta capital.

El 1871 guanyà el concurs municipal de redefinició de l'espai de l'enderrocada Ciutadella militar construïda a Barcelona a partir de 1714 (destruint un sector del barri comercial-industrial de Ribera). La seva proposta (per a 31 Ha) fou construir —alhora— un parc urbà central (combinant el model anglès i el model francès) i un parc científic, que estigués al servei de la indústria d'una ciutat «eminentment industrial». Els jardins i els llacs tenien la funció de descans/relax/entreteniment dels atrafegats «comerciants, industrials i jornalers», i de millora micro-climàtica estacional, i eren, també, Botànica,

«Mineralogia» i Zoologia. Projectava al parc científic: per a la Geologia, un Museu de Mineralogia, unes Grutes, una Muntanyeta; per a la Botànica, un Dipòsit de les Aigües per al rec, un Hivernacle, un Umbracle, una Escola de Botànica, un Viver; per a la Zoologia, una Vaqueria Suïssa, un Zoo, un Gabinet de Zoologia. Al centre del parc, hi situava un «Palau de l'Art i de la Indústria» de 11.600 m^2, octogonal, que, a més de presentar exposicions temporals, tingués com a nucli una ambiciosa «Exposició General del Treball Humà».

Plantejà com finançar les obres del seu projecte de 1872 d'urbanització dels terrenys ocupats per la Ciutadella. El pressupost detallat de les obres a realitzar pujava un total de 7.858.772 ptes. L'obra era variada perquè, a més del parc i dels jardins, de l'obertura de carrers i avingudes, i la connexió amb el casc antic, preveia la construcció d'edificis públics, i unes places, un cafè-restaurant, una cascada, un escorxador, obres a l'estació de ferrocarril per la línia de França-Granollers, un dipòsit d'aigües, quarters, etc.

Els diners s'havien d'obtenir de l'edificació particular, és a dir, de destinar solars disponibles a la venda per a edificar habitatges per al mercat privat. L'Ajuntament disposaria de terrenys que deixaria d'utilitzar l'Estat, el seu propietari, a canvi del pagament per part de l'Ajuntament a l'Estat d'un cànon anual de l'1,5% sobre el valor de venda de cada terreny. Els terrenys propietat de l'Ajuntament es manllevaven d'una part del Passeig de Sant Joan. Les superfícies dels terrenys destinats a vivenda privada eren:

Propietat de l'Estat	49.580,25 m^2
Propietat de l'Ajuntament	21.991,37 m^2
Suma	71.571,62 m^2

El seu projecte proposava traslladar al comprador el cànon de l'1,5% que carregava l'Estat en els terrenys ubicats en zona militar, i en els solars de propietat municipal es carregava també un cànon anual al comprador sobre el preu de venda també de l'1,5%. Aquest darrer cànon, l'Ajuntament el capitalitzaria al 4,5%, percentatge assolible en el mercat financer, i el producte obtingut, més possibles arrendaments d'algunes dependències, es destinaria a les despeses futures de manteniment i conservació del parc. En total, el projecte calculava que el valor net de la venda dels terrenys menys el cost de les obres donaria un benefici de 548.732.38 ptes, que es destinaria al pagament dels interessos i possibles crebants derivats d'una operació de crèdit inicial de 500.000 ptes, amb destí a les obres d'urbanització i de primer establiment, que s'aniria utilitzant seguint el ritme de la venda dels terrenys, en una previsió de durada de les obres de 4 anys.

Resum de l'operació	(Xifres en ptes)
Producte de la venda de solars	8.407.504,38
Cost del projecte	7.858.772,00
Diferència	548.732,38

Cànon. Recaptació prevista:	(Xifres en ptes)
Cànon que correspon a l'Estats	120.106,80
Cànon que correspon a l'Ajuntament	69.032,39
Suma	189.139,19

El total del projecte abastava 539.710,56 m^2, incloent els 36.000 m^2 per a l'estació del ferrocarril de la línia de França i els terrenys a ocupar per un prat, l'escorxador, el futur mercat del Born (que faria ell mateix), els jardins, els passeigs i les places, les edificacions d'ús públic i els enllaços amb els carrers de la ciutat vella.

El 1873, junt a l'enginyer industrial Josep M. Cornet i Mas, projectaren i dirigiren la construcció del Mercat del Born, el primer mercat de ferro de la ciutat de Barcelona, que iniciaria una nova etapa dels mercats municipals catalans. De nou, doncs, en l'eix públic-privat.

El 1881 projectà, prop de Cambrils (Baix Camp), un parc privat molt especial: el Parc Samà. Jardí botànic, parc zoològic, enllaç d'un *indiano* (Samà) provinent de Cuba, que era l'altra joia de la Corona. Aquest parc, als anys 2000s, forma part de la prestigiosa *European Route of Historical Gardens*.

Bibliografia de:

Memoria del proyecto de reforma para la canalización del agua y gas, Barcelona, 1858.

Proyecto de un parque y jardines en los terrenos de la exciudadela, Barcelona, 1872.

Bibliografia sobre:

Marin, David: «Lleida exhibeix el seu Cerdà», *El Punt Avui*, 13/9/2009.

Grau, Ramon i López, Marina: «La gènesi del Parc de la Ciutadella: projectes, concurs municipal i obra de Josep Fontserè i Mestre», a: *I Congrés d'Història del Pla de Barcelona*, Barcelona, 1982.

Salvador Tarragó: «Josep Fontserè i Mestre», *Cuadernos de arquitectura y urbanismo*, 100, 1974.

Crespo, Martí: «El Parc de la Ciutadella, el Cosmocaixa del segle XIX», *El culturista*, 2021.

Marketa Sverakova: *Conferencia acerca del Parque Samà*, 2021.

Cort, Aleix: «Retorn al Parc Samà», Espais Mediterranis, 1999.

Francesc Artal i Vidal i Francesc Roca i Rosell

FRIGOLA i de XATMAR, Vicenç de

(València, 1770 – ?)

«*no se ve caserío, aldea, ni pueblo sin algún ramo de industria, ni salto de agua, en ningún arroyo o río que no dé movimiento a alguna máquina o ingenio*». (Barcelona, 1824)

Com a Intendent general/Cap militar de l'antic Principat de Catalunya, el 1824 signà un llibre-document poc freqüent: *Relación / El Principado de Cataluña* (Barcelona, 1824). És una combinació de: 1) un aplec burocràtic; 2) un treball de camp; 3) una síntesi programàtica, i opinions econòmiques —raonades— personals.

1) L'aplec informatiu era considerable. Per a cada municipi català la *Relación* fa pública l'estadística de la població, basada en la xifra de famílies multiplicada per 5, i l'estadística de la riquesa, que sintetitza presentant la xifra total anual que paga cada municipi per la contribució del cadastre).

2) El treball de camp de la *Relación* es traduiria en la informació sobre els conreus i les indústries de cada terme municipal, i sobre la distància (mesurada en temps) entre el municipi i la capital.

3) La síntesi —situada a l'inici del llibre— era en molts punts molt clara: a) La demografia. Entre 1718 i 1788 la població catalana s'ha «*duplicado en el espacio de 70 años*». En canvi, entre 1788 i 1810 només augmenta en 15.393 habitants; b) L'agricultura. «*La cosecha de trigo y centeno —1.400.000 fanegas— no es la mitad de lo que necesitan sus habitantes*». Aquest greu problema «*se suple, en parte, con legumbre, maiz y patatas*». El vi es dedica en bona part a «*la fabricación de aguardiente, que también se embarca*». L'oli «*se exporta al extranjero*». Els fruits secs «*para América y otros puntos*». Destaca puntualment la figura amb nom i cognom d'alguns empresaris innovadors. Així, Antoni Camps, que introdueix «*el aparato Gervais*» per a la fabricació de vi; Joan Jordana, inventor d'un «*aparato destilatorio*» per a fabricar aiguardent, o «*algunos labradores ilustrados*», que han introduït el conreu de prats artificials. c) La indústria. «*Los catalanes son industriosos por naturaleza y por necesidad*». El cotó: abans de 1804 s'importaven entre 80.000/100.000 quintars, de «*America, Ibiza y Motril*», i aquesta indústria ocupava unes 80.000 persones. La seda: amb innovacions, com les de Francesc Rosselló, de Barcelona, o de «*Antonio Baños, de Mataró, inventó un torno que se ha puesto en práctica en Gandía y Valencia*». La llana: amb «*nuevos métodos*», de Pau Miralda, de Manresa, i, també, a Terrassa. El paper: on abans de 1804 hi treballaven «*8.000 individuos*» i s'exportava a Amèrica. Com la pell adobada, el vidre, el suro, el corall, els productes químics, el sabó, que «*se fabrica para exportar*». I el ferro, amb les fargues, «*como el mejor de Vizcaya y Suecia*», i la fabricació d'armes blanques i armes de foc. d) Comerç i marina: Històricament, a l'Edat Mitjana i al segle XVIII, molt importants: a la conca de la Mediterrània, i a tot l'Atlàntic. Al 1824, però, el mercat americà ha quasi desaparegut. En canvi, s'està configurant el mercat interior peninsular espanyol, tot i la migradesa de carreteres i canals.

Alhora s'observa un fenomen nou: «*en todos los principales puntos de las províncias se hallan ya casas y factorías de catalanes*». Cases de comerç i fàbriques a les províncies de l'interior. Els inicis de la industrialització d'Espanya serien, segons ell, obra catalana.

La seva síntesi programàtica per al futur del Principat català és clara: el mercat espanyol per als productes de la indústria catalana pot substituir el mercat americà. Catalunya ha d'exportar, a Amèrica o a les províncies espanyoles, car necessita els productes agroalimentaris de l'agricultura espanyola. Ara: el transport d'aquests productes «*sin carreteras ni canales*» presenta greus dificultats. Així, a més de destacar el rol decisiu dels empresaris innovadors (que en algun moment defineix com a «*sujetos inteligentes y acaudalados*»), presenta la necessitat de promoure la construcció de vies de comunicació terrestres entre el Principat i les províncies espanyoles de l'interior.

Bibliografia de:

Relación de los pueblos de que consta el Principado de Cataluña/ Corregimientos y subdelegaciones en que se halla dividido/ Ciudades, Villas, Lugares, Aldeas y Despoblados de que se compone/ Número de vecinos que hay en ellas/ Principales productos de su agricultura/ Industria de sus habitantes /Cantidad anual que pagan por contribución de Cadastro, Barcelona, 1824.

Francesc Roca i Rosell

FRONJOSÀ i SALOMÓ, Joan

(Barcelona, 1892 – Caracas, 1972)

«la forja catalana ja existia al segle XII, i encara s'empra al Canadà, Nova Zelanda i als Estats Units». (Buenos Aires, 1943)

Metal·lúrgic, diputat al Parlament de Catalunya (1932), membre del Consell d'Economia de Catalunya com a un dels representants de UGT (1936), reflexionà, a Mèxic i a Veneçuela, a l'exili iniciat el 1939, sobre la seva pròpia experiència. I sobre la nova era político-econòmica oberta pel Pla Beveridge, en especial a *Un projecte d'assegurances socials aplicable a Catalunya* (Buenos Aires, 1943). Tot i sabent que Anglaterra era un país ric, car per exemple «*la ciutat de Londres, amb el seus 10 milions d'habitants, consum 5 vegades més que tots els pobles hispànics junts*», veia possible i necessari l'establiment d'un sistema d'assegurances socials per als 2.922.000 habitants del territori català de 1943. Seguint l'anàlisi de Beveridge, distingia 5 grups: 1) *Menors de l'edat de treball,* 584.000; 2) *Empleats,* 1.314.000; 3) *Professionals i artesans lliures*, 360.640; 4) *Persones que treballen sense ni retribució ni lucre,* 483. 000; 5) *Persones que passen de l'estat de treball*, 262.900. Amb les seves paraules: «*els nous sistemes d'assegurances socials tindran una característica nova: afectaran a tots els ciutadans, independentment de la seva classe de treball, i sembla que àdhuc de llur condició social*». El finançament no seria el mateix als 5 grups, però en qualsevol cas

la protecció social —sempre amb participació pública— havia d'arribar a totes les classes socials, de forma que s'anés diluint l'enfrontament classes mitjanes-classe obrera.

Coneixent-lo des de dins, va estudiar també el sector del metall català a l'opuscle *Indústria metal·lúrgica a Catalunya* (Buenos Aires, 1943) editat per la SCEPES, la Societat Catalana d'Estudis Polítics, Econòmics i Socials, presidida per Manuel Serra i Moret. Segons ell, la tradició metal·lúrgica catalana és tan antiga —la forja existia al segle XII— i tan important com la tradició tèxtil (per bé que inexplicablement no ha tingut historiadors), i sobretot té (al 1943) un present i futur. La raó d'aquestes bones perspectives es troba justament en la capacitat tècnica de les empreses catalanes del metall. L'«*armadura de 75m construïda en ferro d'angle que va servir, l'any 1888, per a pujar l'estàtua de Colom va ser l'admiració dels enginyers d'Europa*».

També valoraria positivament una iniciativa pública: la CAIRN (Conferència per a l'Aprofitament Industrial dels Recursos Naturals), convocada per la Conselleria d'Economia de la Generalitat el 1937. A «Les riqueses naturals de Catalunya i el seu aprofitament industrial», *Veu Catalana*, núm. 49, 1962.

El 1937, a una conferència al CADCI (Centre de Dependents del Comerç i de la Indústria), el sindicat dels *colls blancs,* va presentar en síntesi tot el marc del model de la Nova Economia: «*tres són els sectors que lluiten contra el feixisme: els partits republicans, l'anarcosindicalisme i el moviment marxista (...) la diferència ideològica d'aquests 3 grans sectors no permet traçar per al futur victoriós cap dels principis o normes que constitueixen aquestes 3 tendències: ningú no creu que sigui el moment del comunisme llibertari, i una dictadura del proletariat no és acceptada amb unanimitat*» (*La missió dels treballadors i la dels sindicats en la nova organització sindical*, Barcelona, 1937). La seva idea era la d'accentuar el caràcter co-gestionador dels sindicats: «*han de passar de ser un organisme de classe a un organisme econòmic*».

Bibliografia de:

La missió dels treballadors i la dels sindicats en la nova organització industrial, Barcelona, 1937.

Un projecte d'assegurances socials aplicable a Catalunya/ La indústria metal·lúrgica a Catalunya, Buenos Aires, 1943.

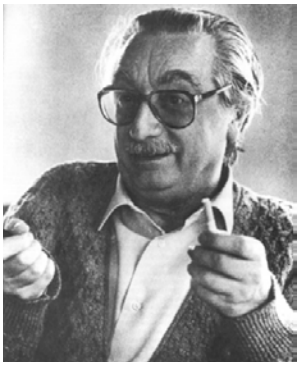
Les assegurances socials. La situació de la indústria tèxtil i de la metal·lúrgia a Catalunya, 1945.

Francesc Roca i Rosell

FUSTER i ORTELLS, Joan

(Sueca, 1922 – Sueca, 1992)

«He procurat en tot moment que l'anàlisi del «cas valencià» sigui apuntada en funció de criteris i de factors valencians —només valencians—. I, finalment, he tractat de subratllar, sempre davant cada episodi concret, la trama de les tensions i dels antagonismes socials —demogràfics i de classe, econòmics i de cultura— que podien facilitar-ne l'explicació o el sentit» (…) «*Al País Valencià fa cent anys que les circumstàncies socials i econòmiques són «propícies»: propícies per fer-hi alguna cosa positiva, tan parcial com vulgueu, i tan classista com vulgueu —d'una classe o d'una altra—, però positiva. Ens han fallat els homes*». (1964)

Quina era la seva «mentalitat econòmica» a *Nosaltres, els valencians*? Establí un esquema interpretatiu (tot partint de l'arrencada de 1900) del grau de desenvolupament dels factors econòmics previ al *Nosaltres, els Valencians* (1a ed., 1962): «Economia de València» (1961). El capítol —recuperat per Gustau Muñoz (2012, 2019)— fou publicat al segon volum d'*Un segle de Vida Catalana* (obra dirigida per Ferran Soldevila, 2 vols, 1961). Indicava la tesi del feble (no pas absència) grau d'industrialització valenciana. Alhora però en situava el balanç en la «manca ecònomica» del País Valencià, que s'havia de contextualitzar en la gairebé absència d'articulació política, o de la predominança, com a constant, del que l'assagista qualificava com a «provincianisme». Aquesta perspectiva teòrica era aplicada (i ampliada, amb més visió històrica) a l'assaig de 1962.

Els epígrafs «Cara i creu del minifundi» i «Prolongació de l'artesania», corresponents al segon capítol de l'apartat «Els problemes», «Llauradors i artesans», de *Nosaltres, els valencians*, estableixen un «quadre històric» de la situació de l'estructura econòmica dominant valenciana. La hipòtesi recolzava en dades fornides per un estudi (no localitzat) —datat, sembla, el 1957— que tractava de l'economia valenciana en el marc del Mercat Comú, autoria de l'economista suecà Francesc de Paula Burguera (1928-2015). L'anàlisi fusteriana constatava la situació real en què es trobava un país, la formació econòmica del qual no bandejava els illots industrials —Elx, Alcoi, Sagunt—, però sí que en palesava el condicionament pel fet que «el camp ho és tot, al País Valencià» (p. 187).

Aquesta conclusió ha dut un sector d'historiadors econòmics (fonamentalment entre els anys setanta i vuitanta del segle passat) a qualificar d'agrarista el plantejament del pensador suecà. És a dir, en feia una lectura a «posteriori» d'un context del passat-present immediat. Aquest anacronisme «modernitzador», però, no reflectia l'esperit argumentatiu del *Nosaltres*.

En apartats de la reflexió elaborada el 1961, i publicada un any més tard, reflecteix una certa concepció materialista de la història, i situa el lector en les contradiccions que duu un predomini del «camp» sobre la «ciutat», cosa que comporta un pes de la mentalitat

minifundista, que projecta els seus beneficis cap a la necessitat de més inversió agrària, I alhora s'adreça a una inflació de l'especulació del sòl agrari. De fet, alertava de les perpectives de l'aposta del monocultiu dels cítrics per sobre d'una harmonització dels interessos agraris i urbans. D'aquest panorama, és clar, extrapolava un comportament financer de la burgesia que desviava el capital cap a l'obtenció de renda agrària. El camp ho polaritzava tot, però ho feia en una perspectiva curterminista, sense capacitat estratègica, la qual cosa podia dur a una pèrdua de «competitivitat» (exterior) de la producció final agrària.

Rere aquest plantejament, que explicava la conformació d'una estructura social, definida al voltant de la lògica de l'economia agrària, venia a dir que la petita burgesia i el proletariat industrial (no pas de planta manchesteriana, però això no venia a dir de la seva inexistència) en restaven determinats. La petita burgesia perquè veia la concentració de capital financer en pols industrials amb efectes demostració poc, o gens, arrelats al país, i la «natura» de la classe subalterna, conseqüència indirecta del monopoli per part d'una burgesia agrària rendista. El camp valencià, deia, no exercia d'efecte multplicador per a la creació d'una economia d'escala.

La «radiografia» fusteriana, doncs, cal «llegir-la» amb la consciència de la potencialitat d'anàlisi de les dades dels estudis elaborats en el moment de redacció de l'assaig. No pas, fer-ne una conclusió «presentista». A més caldria tenir en compte les fons emprades en l'assaig (p. 235) per tenir present la voluntat d'actualització de les referències historiogràfiques valencianes en totes les èpoques: consuetudinàries i locals (Fermí Cortès (Sueca) i Giner Pereperes (Cullera), arqueologia i prehistòria (Miquel Tarradell), Moderna (Joan Reglà), economia (Vicent Ventura i F.de Paula Burguera), sociològiques (Joaquim Maluquer), història de la minorització lingüística (Sanchís Guarner). És a dir, l'ús d'òptiques dinàmiques, al caire dels temps.

La seva mentalitat econòmica no era pas «tècnica», instrumental-economicista, les xifres i els percentatges aportats s'emmarcaven en l'afany d'aportar una visió total de la història dels valencians. Per aquest motiu, aquests epígrafs referits cal complementar-los amb la lectura dels «començos borbònics» la industrialització de la seda i la creació de «noves minories dirigents», «El camp valencià» i «Indústria i comerç»: «L'embranzida del XVIII preparava el terreny a la industrialització» (p. 98), cosa que no significava «començar» la història amb una apologia dels borbons: existia un fil conductor.

«Mentalitat econòmica» fusteriana que predisposa, en conseqüència, una actitud de comprensió política i cultural de conceptes com creixement i desenvolupament en el marc de confegir una història nacional, no pas nacionalista, del País Valencià en sintonia amb la resta dels Països Catalans: extracció de conseqüències ideològiques en el terreny de la sociologia històrica que definien una consciència de (no) situació determinada. I el repte per capgirar-la. Sota aquesta orientació, definí la crítica cap a un tipus de mentalitat, d'ideologia, agrarista explicada a partir de *«la influència «agrària» en l'economia general del País València, en la seua estructura social sobretot»* (Vicent Ventura, 1992). El vessant ideològic d'una formació econòmica, doncs, com a palanca metodològica fonamenta el qüestionament del «complex d'inferioritat dels valencians» (p. 207-211) (i dels principatins): «*m'he negat*

a acceptar l'òptica submisa, dependent, que ben sovint deforma les conviccions ordinàries dels valencians I les condiciona al mite d'unes superestructures històriques alienes a la nostra realitat nacional» (1964, 8). Per aquest motiu, la mentalitat econòmica fusteriana s'emmarca en la voluntat de confegir una història del País Valencià independent de «qualsevol submissió ideològica espanyolista» (Serra, 2002, 48).

Bibliografia de:

«Economia valenciana», *Un segle de Vida catalana 1814-1930*, II, Barcelona, 1961.

Nosaltres, els valencians, Barcelona, 1962.

Bibliografia sobre:

Francesc de Paula Burguera: *Es més senzill, encara: digueu-li Espanya*, València, 1989.

Vicent Ventura: «Fuster sense Fuster», *Serra d'Or*, 395, novembre de 1992.

Eva Serra: «D'avui estant. La vigència de Fuster com a historiador», *L'Espill*, 10, primavera, 2002.

Durán, Eulàlia: *Joan Fuster, Semblança biogràfica*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2013.

Gustau Muñoz: «Joan Fuster i la industrialització valenciana: opinions, miratges i equívocs», *Afers. Fulls de recerca i pensament*, XXVII, 2012, p. 89-115, dins *Corrents de fons*, Lletra impresa, Gandia, 2019.

Xavier Ferré Trill

G

GARAU i RIU, Miquel

(Sort, 1882 – Barcelona, 1955)

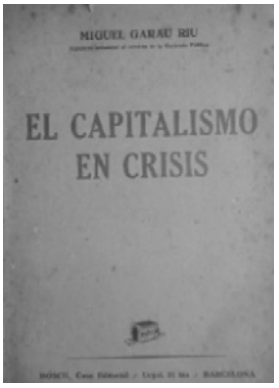
«*El progreso técnico (…) ha dado al mundo una tal capacidad productiva que podríamos disponer de una cantidad de producción más que suficiente para atender al doble de nuestras necesidades*». (desembre 1935)

«*La Ciencia Económica ha de ser muy distinta de la Historia de la Economía. Mientras ésta registra hechos, aquélla debe examinarlos al objeto de proceder a la investigación de sus causas y deducir las leyes que lo regulan*». (1938)

«*Mientras Europa no consiga suprimir fronteras económicas y reducir las autarquías nacionales, será imposible que pueda recuperar su hegemonía y se verá obligada a sostener una lucha para no ser absorbida por el Este o el Oeste*». (1948)

Cursarà la carrera tècnica a l'Escola d'Enginyers Industrials de Barcelona i professionalment exercirà d'enginyer industrial al servei de la Hisenda Pública de l'Estat a Bilbao, per acabar els darrers anys de la seva vida essent nomenat professor titular d'economia a l'Escuela Especial de Ingenieros Industriales d'aquella ciutat.

Entre els anys 1932 i 1948, sobretot, escriurà i publicarà un bon nombre d'articles i llibres, sobre diversos temes d'economia general i aplicada. Entre d'altres: el finançament de les empreses, la crisi del capitalisme, l'evolució de l'economia i la política de postguerra, les finances i l'ordenació del crèdit, l'atur i les empreses. D'acord amb el que ens indica Francesc Roca (1996, p. 167), fins a cert punt formarà part del grup dels estudiosos provinents del món de l'enginyeria que més vivament s'haurien interessat per les qüestions econòmiques i que acabaran constituint l'any 1931 la Secció d'Economia i Sociologia de l'Associació d'Enginyers de Barcelona (Carles Pi-Sunyer, Joaquim Torrens-Ibern, Estanislau Ruiz, Antoni Robert, Eusebi Cassanelles, Lluis Creus, i d'altres). Publicarà, dins de la dècada dels anys 30, alguns articles breus sobre temes relacionats amb l'economia i ho farà inicialment a la *Revista Tècnica* de l'Associació d'Enginyers Industrials de Barcelona, abordant qüestions com «les exportacions i importacions espanyoles» (setembre 1934), «els enginyers i l'economia» (desembre 1935), «conceptes econòmics com el capital i el treball». (març 1936).

En l'etapa de postguerra, quan es troba ja residint a Bilbao i exercint professionalment com a enginyer industrial al servei de la Hisenda Pública, publicarà també diversos articles breus, en els anys 1942-1944, en la Secció «Economia Industrial», de la revista *Dyna*, òrgan d'expressió de la Asociación Española de Ingenieros Industriales. Poc temps després, acabarà publicant també, a la coneguda revista *Información*, de la Cámara Oficial de Comercio, Industria y Navegación de Bilbao, diversos articles relativament extensos, sobre temes d'economia industrial i empresarial (vg. «la inevitable racionalització de la industria», «la crisi i l'atur obrer un cop acabada la segona guerra europea», «la necessària prudència de les empreses en la constitució dels seus fons de reserva», «l'excessiva supeditació de les economies a unes equivocades directrius polítiques», «la visible intensificació de la intervenció dels governs en les economies a partir de la guerra de 1914»). En aquella revista, òrgan d'expressió de la Cámara de Comercio de Bilbao, hi publicaven amb certa regularitat també economistes coneguts com Germà Bernácer, Josep Maria Tallada o Higinio Paris Eguilaz.

Veurà editats la quasi totalitat dels seus llibres més importants en la dècada dels anys 1938 a 1948, en una etapa de plena maduresa personal i intel·lectual. Unes dates clarament anteriors a aquelles en que obtindrà —ja en edat avançada— la seva plaça oficial de professor titular (1952) de l'assignatura de Economía, Organización y Legislación a l'Escuela Especial de Ingenieros de Bilbao.

Entre els llibres que publicarà mereixen ésser destacats sobretot: *Una concepción matemática de la economía* (1938), una obra on defensarà obertament l'aplicació de models matemàtics a l'anàlisi dels fets econòmics, així com la plena aplicació dels mètodes i models de l'anàlisi científica per part dels estudiosos dels comportaments econòmics; *Las empresas: su administración económico-financiera* (1942), llibre en el que es planteja fins a quin punt els empresaris industrials estarien tendint equivocadament a desviar-se dels objectius reals

dels seus negocis per entrar en activitats d'especulació financera, en un món afectat per greus alteracions de preus i oscil·lacions dels valors monetaris, sota els efectes de la segona gran guerra europea; *El capitalismo en crisis* (1948), obra en la que se'ns ofereix una reflexió sobre la hipotètica vigència o no dels postulats bàsics del sistema capitalista liberal en una economia mundial i espanyola sotmeses a un cert ordenament econòmic imposat encara per les necessitats i els esforços de la segona gran guerra. Es destaquen, a més, les dificultats que pot plantejar una defensa d'un eventual nou ordre polític i econòmic basat en els principis liberals a l'hora de tractar de fer front a les exigències econòmiques i socials de la nova fase de postguerra europea. Bona part d'aquestes obres es publicaran dins de la dècada de 1938 a 1948 coincidint amb l'etapa a Bilbao i d'exercici de les seves funcions d'Enginyer Industrial al servei de la Hisenda Pública. L'any 1938, tot fent valer la seva condició i formació d'enginyer, promourà al seu llibre *Concepción matemática de la economía* tant l'aplicació dels models matemàtics com els mètodes científics a l'estudi dels fets econòmics, una qüestió que caracteritzarà la seva obra. S'esforçarà, en oferir-nos a més, una visió positiva dels efectes derivats de la internacionalització de les economies i una certa confiança —matisada per una apel·lació a la moderació, la moral i la cultura— en els principis que informen al funcionament de la lliure empresa i del vigent sistema capitalista de lliure mercat. Mitjançant moderació de les actituds i comportament d'empresaris, treballadors i altres agents econòmics, aquells principis podrien acabar-nos oferint una contribució a la millora econòmica i social dels països.

Bibliografia de:

Revisión de los principios económicos: recopilación de varios artículos publicados, Edición Tenerife, 1935.

Una concepción matemática de la economía, Bilbao, 1938.

Las empresas. Su administración económico-financiera orientada hacia el servicio y el beneficio, Barcelona, 1942.

Influencia de la técnica y la economía sobre el progreso cultural, Asociación Nacional de Ingenieros Industriales, 1943.

El capitalismo en crisis, Barcelona, 1948.

Ciencia económica: mecánica de la producción, obra pòstuma publicada pel seu fill, Barcelona, 1958.

Bibliografia sobre:

Fajardo, Núria & Immaculada Núñez: *Miquel Garau i Riu*, Departament de Política Econòmica, Universitat Autònoma de Barcelona, 1995.

Roca, Francesc: «Miquel Garau Riu», a *El pensament econòmic català (1900-1970)* Vol. II. La transmissió de les idees econòmiques, 1996.

Valentín Álvarez, Jaume: *Tecnocràcia i Catalanisme tècnic a Catalunya als anys 1930. Els enginyers industrials, de l'organització del taller a la racionalitat de l'Estat*, tesi doctoral, director de la tesi, Antoni Roca Rosell, Programa de Doctorat en Història de la Ciència, CEHIC, Universitat Autònoma de Barcelona (UAB)/CRHT, Universitat Politècnica de Catalunya (UPC), 21 maig 2012.

Pere Puig i Bastard

GARCIA BARBANCHO, Alfonso

(Belalcázar, 1919 – Sevilla, 1988)

«*La economía es una ciencia empírica y como tal, busca decir algo del mundo real; tiene que descubrir, explicar y predecir. De aquí que desempeñe su papel de primer orden (como) instrumento del que ha de servirse el economista (…) tanto por lo que se refiere a la Estadística descriptiva como a la Inferencia Estadística. El objetivo de mi libro es modesto (…) espero eliminar muchos de los escollos con que tropieza el alumno cuando por primera vez penetra o intenta penetrar en el estudio de la Estadística*». (1973)

«*Del análisis cuantitativo de la evolución de los saldos migratorios entre 1900 y 1960 se desprende que España, en este de siglo, ha sido un país (sobre todo) emigrante. Los saldos en 1901-30 han sido inferiores a los de las décadas recientes (1951-60 i 1961-70). Las regiones en cabeza de la emigración han sido sobre todo Galicia, Zonas del Duero y Tajo, Andalucía Occidental. En cuanto a las regiones "inmigrantes" han ocupado los primeros puestos Madrid y Noreste (Catalunya). Otros efectos importantes: fuerte concentración de la población y de urbanización de ciertas zonas y de intensa despoblación en otras, procesos importantes de movilidad sectorial de la mano de obra, etc.)*». (1974)

Neix en un dels pobles més petits de la província de Córdoba, on romandrà durant la seva infància i bona part de la joventut, qui més tard, acabarà essent una de les personalitats acadèmiques més destacades com a professor i estudiós de l'Economia Aplicada, l'Estadística i l'Econometria. Cursarà els estudis de Batxillerat, com a alumne lliure, a Córdoba i es matricularà i cursarà brillantment la llicenciatura en Ciències Exactes a la Universidad Central de Madrid. L'any 1943 entra a formar part del Cos de Facultatius d'Estadística de l'Estat i més tard participarà en el procés de creació d'una nova organització de l'Estadística oficial. L'any 1944 iniciarà els estudis d'economia, en inaugurar-se a Espanya la primera Facultat de Ciències Econòmiques i Polítiques, a la Universidad Central de Madrid. Un cop aconseguit el títol de Doctor, començarà a exercir de professor encarregat de Càtedra, i obtindrà a la vegada el títol de Diplomat en Estadística a la recent creada Escola d'Estadística. Dins d'un període de gran activitat començarà a impartir, a més dels cursos d'Estadística a la Facultat de Ciències Econòmiques, classes a la recent creada escola de Formació i Perfeccionament de funcionaris, així com a l'Escola de Bromatologia i a l'Escola de Funcionaris Internacionals. Passarà a formar part, ben aviat, de la generació d'estadístics que participaran en el projecte de la nova Llei d'Estadística i en la corresponent creació del INE.

El 1962 es convocaran les primeres oposicions a dues càtedres d'Econometria i Mètodes Estadístics (Madrid i Barcelona) que acabarà guanyant, tant ell com Angel Alcaide Inchausti, que esdevindran els dos primers catedràtics d'Econometria i Mètodes Estadístics.

Serà nomenat catedràtic de la Facultat de Ciències Econòmiques de la Universitat de Barcelona, i Angel Alcaide ho serà de la Central de Madrid. El 1969, quan es crea la Facultat de Ciències Econòmiques de la Universidad de Málaga, aconsegueix el seu trasllat com a catedràtic d'Econometria i Mètodes Estadístics a aquella jove Universitat, on treballarà ben intensament, primer com a professor director del seu Departament, i més tard com a Degà, durant 17 anys. L'any 1980, s'acabarà traslladant, per raons familiars, a la Universidad de Sevilla, on exercirà de professor i publicarà un llibre ben important, *Estadística Elemental Moderna*, reeditat fins a 10 vegades. En aquella Universitat acabarà a seva vida acadèmica, al cap de 8 anys, jubilat com a professor emèrit l'any 1988.

El seu amic, Julio Alcaide Inchausti, també catedràtic d'Estadística, tot referint-se a la seva personalitat i al seu intens treball, en un article "in memoriam" l'any 1988, escriurà: "era essencialment un estadístic, i no tant sols perquè hagués estat vinculat a les tasques oficials de l'INE, sinó sobretot per la seva sensibilitat, per la seva estimació i per la intensa dedicació al món de l'estadística i de l'ensenyament, tant en la seva etapa d'incorporació a la Universitat de Barcelona l'any 1962, com més tard a les Universitats de Málaga i Sevilla". El seu treball com a estadístic professional fou d'assessorament: expert continuat a les delegacions de l'INE, tant a Barcelona com a Málaga. Era, per sobre de tot, un molt bon estadístic. Conegué i utilitzà perfectament, en tots el seus treballs, els mètodes de l'Estadística Matemàtica. Entre els seus estudis més coneguts figuren diversos treballs relacionats amb els corrents migratoris interiors a Espanya, els anys 1967, 1970 i 1975, en els que utilitzarà una metodologia per millorar i completar la informació estadística disponible relativa als transvasaments interprovincials de població. Amb els que aconseguirà analitzar amb rigor l'important problema dels canvis profunds en l'estructura econòmica i demogràfica d'Espanya dels anys 1960-70. Uns estudis que acabaran essent publicats a Barcelona, en un llibre editat per Ariel l'any 1979, amb el títol: *Disparidades Regionales y Ordenación del Territorio*.

Bibliografía de:

Estadística elemental moderna, Presidencia del Gobierno, Secretaría General Técnica, Madrid, 1964.

Complementos de Econometría, Barcelona, 1966.

Fundamentos y posibilidades de la econometría, Barcelona, 1967.

«El modelo de equilibrio de Leontief y su aplicación a Italia», *Anales de Economía*, Vol. 16, p. 127-175.

Ejercicios de estadística descriptiva para economistas, Barcelona, 1973.

Las inmigraciones interiores españolas en la última década, Barcelona, 1974.

Disparidades Regionales y Ordenación del Territorio, Barcelona, 1979.

Estadística teórica básica, probabilidad y modelos descriptivos (coautor: Manuel Delgado Cabeza), Barcelona, 1992.

Bibliografía sobre:

Alcaide, Ángel: «Alfonso García Barbancho, *In memoriam*» *Estadística española*, núm. 116, p. 107-109, 1988.

Sánchez La Fuente, Juan: «*In Memoriam* Alfonso García Barbancho», *Estudios Regionales*, núm. 21, p. 125-128, 1988.

Pere Puig i Bastard

GARCÍA i LLANSÓ, Antoni

(Barcelona, 1854 – Barcelona, 1914)

«Barcelona (...) a sus atrevidas y tradicionales energias débese el renacimiento de olvidadas industrias que se desarrollan hoy, si bien lentamente, bajo la bienhechora influencia del arte». (1892)

Estudis a la Facultat de Medicina de la Universidad de Madrid i una primera feina, el 1870, relacionada: professor de Fisiologia i Higiene de la Universidad Libre de Madrid, segons el diccionari biogràfic de 1889 d'Elias de Molins. Però optà per retornar a Catalunya per a dedicar-se a: 1) analitzar les trajectòries en el passat i les possibilitats de desenvolupament —present, i futur— del que se'n va dir *indústries artístiques* (o, més tard, *disseny industrial* i *interiorisme*); 2) participar en la presentació de les potencialitats de les exposicions/fires universals/mundials, formant part per exemple de jurats qualificadors de l'Exposició Universal de Barcelona de 1888; 3) gestionar/co-dirigir alguns equipaments culturals privats innovadors, com *Cau Ferrat* de Sitges o el *Museu-Biblioteca d'Ultramar* de Vilanova i La Geltrú; 4) connectar amb els productes de la cultura —i la tècnica i les empreses— de l'Imperi del Japó; 5) indagar en els vessants teòrico-pràctics de la propietat intel·lectual artística, motor de creixement econòmic; 6) en sintonia amb els inicis dels feminismes (de, per exemple, el núm. 49 de *La Llumanera de Nova York*), escriure a l'obra col·lectiva *Historia de la mujer contemporánea* (Barcelona, 1899).

Segons ell, l'art produït en el passat als diversos territoris de l'Estat espanyol és «*un punto, a mi ver, de grandísima importancia para el porvenir artístico e industrial de España*» (1892). El futur econòmic s'ha de basar en enllaçar «*la antigua pujanza artística e industrial con las muestras de las creaciones modernas*». Ara, pel moment, «*la lentitud del desarrollo ha producido la invasión extranjera*». Com a referent, recorda que «*Blay y Suñol fabricaron, a instancias de la Ciudad de París, las admirables rejas de Notre-Dame*» (*id.*). Així, després d'un text de conjunt (de 1892), presentarà un bon nombre d'estudis sectorials: indústria armamentista (1895), metal·lúrgia i ceràmica (1897), i, com a membre de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona, joieria i complements (1908), rajoleria (1910), i vidrieria (1911).

Paral·lelament, confegí el primer catàleg raonat de les instal·lacions i col·leccions aplegades per Víctor Balaguer (1893), redefinit com a «Museu d'Ultramar» (1897), i de la col·lecció de productes de la indústria metal·lúrgica de Santiago Rusiñol (1901).

El volum *Dai Nipon* (c.1901) de presentació de la civilització del Japó es va publicar dins de *Manuales Soler*, una col·lecció de textos destinats a subministrar eines conceptuals i instruccions pràctiques als petits emprenedors, a les indústries familiars, a cooperatives, i a les persones que podien usar armes de foc. Entre els autors d'obres de contingut econòmic dels manuals: Josep Zulueta, Emili Huguet, Josep Torrembó i Coder, Ricard Beltran i Rozpide.

Bibliografia de:

La primera Exposición Universal, Barcelona, 1888.

Barcelona. Colección japonesa de D. Ricardo Lindau, La Ilustración Hispano-Americana, 548 i 557, 1891.

El arte español y la primera exposición de industrias artísticas. Barcelona, 1892.

Armas y armaduras, Barcelona, 1896.

El Museo-Biblioteca de Ultramar, Barcelona, 1897.

Manual de la propiedad intel·lectual, Barcelona, 1901.

Dai Nipon (El Japón), Barcelona, 1901.

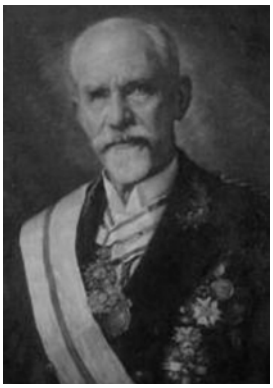
Cau Ferrat, Colección de hierros de Santiago Rusiñol, Barcelona, 1901.

Francesc Roca i Rosell

GARCÍA-FÀRIA i ROBLES, Pere

(Barcelona, 1858 – Barcelona, 1927)

«(...) *bajo el punto de vista utilitario es muchísimo más crecido el valor del capital que presentan las vidas que indebidamente se pierden o malversan que el importe de las obras destinadas a evitarlo».* (1893)

Admirador de la personalitat i de l'obra d'Ildefons Cerdà, estudià, com aquest, Enginyeria de Camins a Madrid (1875-79), i tot seguit Arquitectura a Barcelona (1878-86). Inicià simultàniament una llarga carrera de funcionari públic (de l'Estat, i municipal) plena de ziga-zagues, i la seva participació en diverses plataformes d'opinió. D'entrada, per exemple, a la Junta de l'Ateneu Barcelonès (1886), presidida per Joan Tutau, i al costat de Josep Zulueta.

La seva aportació més destacada fou l'estudi —publicat el 1893— que acompanyà al projecte de sanejament del subsòl i de tractament del cicle de l'aigua i de la regeneració de residus de l'aglomeració de Barcelona. Un pla de clavegueram, de la «ciutat invisible» soterrada, que ha de permetre reduir la molt elevada morbiditat de la «ciutat visible».

Tot i els temes que deixa deliberadament a un costat, com sobretot l'abastiment d'aigua de les grans ciutats, el seu estudi és un repàs de les solucions de sanejament urbà adoptades a les economies del món que han anat a la punta del progrés en diferents moments històrics.

Solucions tècniques a l'entorn de les xarxes de clavegueram, basades en teories, tot sabent que «*no hay otro medio possible para averiguar cuáles son las teorías ciertas y cuáles las erróneas, que acudir a tan utilísima rama de la ciencia económica: la estadística*» (1893).

Segons ell, l'altíssima mortalitat a la Barcelona dels anys 1880 (un 30,92‰), que desgrana minuciosament carrer per carrer, barri per barri i districte per districte, no s'explica per les condicions del seu entorn natural. Ciutats semblants tenen unes taxes de mortalitat inferiors: Marseille, 28,7‰; Torino, 20,9 ‰; Amsterdam, 22,4‰; Hamburg, 23,9‰; Manchester, 26,7‰; Edinburg, 17,9‰; Chicago, 20,4 ‰. I gràcies a l'acció pública, per exemple, «*se ha visto descender las cifras de mortalidad de Brooklyn* (21,0 ‰) *comparadas con las de su vecina New York* (23,1‰)».

La seva proposta per a Barcelona es basa en els estudis geològics de Terenci Thos i Jaume Almera, en la demografia municipal de Gumersind Colomer, en l'anàlisi política de Pi i Arimon: té en compte totes les variables quantificables. Però alhora és una proposta molt ambiciosa. La nova xarxa de clavegueres, amb il·luminació elèctrica i línies telefòniques a l'interior de les galeries, havia d'ésser utilitzada per totes les companyies subministradores d'aigua i de gas, que en aquells moments trinxaven, sense cap pla, el subsòl de la ciutat. D'altra banda, les aigües brutes i les deixalles degudament regenerades podien ésser útils als conreus agraris del Baix Llobregat.

La seva proposta de finançament del projecte de sanejament es basa en la seva pròpia experiència a la vila de Gràcia, en la informació sobre l'experiència internacional, i en els casos de les ciutats angleses i alemanyes que coneixia de primera mà. A Gràcia, les 42 pts/metre de galeria eren pagades en part (25 pts) pels propietaris. A London s'havia establert un increment de l'1,2% en la imposició sobre la propietat urbana. A Frankfurt, les 70 pts/m eren pagades en part —37,5 pts/m— pels propietaris. En canvi, a Bruxel·les, els 27 milions del cost global eren parcialment finançats per l'Estat (3 milions) i la província (6 milions). A Gibraltar, el finançament era amb l'increment (7,5%) dels lloguers. En qualsevol cas, pensava que «*dada la ocultación del valor de las fincas, que es general en nuestro país, el sistema más claro (...) es el de percibir una cantidad por cada metro lineal de fachada*» (1893).

El projecte de sanejament de Barcelona, que havia estat un encàrrec municipal, no va ésser aprovat. Tot seguit, però, s'ocupà, professionalment, i sovint com a funcionari, dels plans d'eixample i d'urbanització d'altres poblacions, dins i fora de l'àrea catalana. Per exemple, a Cartagena i Murcia, Paral·lelament s'ocupà sempre d'altres temes. Per exemple, el 1900, publicà, a París, *Travaux recents effectués dans les ports de Barcelone et Bilbao.*

Abans de treballar en el projecte de sanejament de Barcelona, oferí a l'IACSI (Institut Agrícola Català de Sant Isidre) una conferència sobre les relacions entre vies de comunicació i desenvolupament agrari. El punt inicial era: «*como dice muy bien el notable economista Juan B. Say, los ferrocarriles, carreteras y canales son los instrumentos de que debe echar mano un gobierno para fertilizar las provincias poco productoras*» (1885). Després, fa una síntesi històrica contundent. Per exemple, explica que «*la India (es) una nación agricultora y comerciante por excelencia*». O que, als temps moderns, i gràcies a la revolució dels transports marítims, «*entre*

los mercados de Odessa y New York hay poca diferencia». I ho demostra amb les xifres del preu del Hl de blat als anys 1852-1872.

El 1906 publicà *Marruecos y sus futuros Ferrocarriles*, i al 1914 era president de la delegació catalana de la *Liga Africanista Española*, un grup de pressió interessat en invertir —i en exportar— al continent africà. Fins i tot, publicà un treball seminal: *Solución breve y económica para el ferrocarril de la frontera francesa a Algeciras* (1919).

Bibliografia de:

Relaciones entre la viabilidad y la agricultura, Barcelona, 1885.

Insalubridad de las viviendas de Barcelona, Barcelona, 1890.

Proyecto de saneamiento del subsuelo de Barcelona, Imprenta de Henrich y Cía., Barcelona, 1893.

Marruecos y sus futuros Ferrocarriles, Madrid, 1906.

Francesc Roca i Rosell

GARCÍA-NIETO PARIS, Joan Nepomucè

(Barcelona, 1929 – Cornellà, 1994)

«*La mà invisible d'Adam Smith (...) significa la "desregulació" al màxim de les relacions socials i econòmiques, i l'afebliment del moviment sindical. Quan diem que en el "Mercat Total" tot es pot comprar i vendre, (constatem) la posada al dia dels vells principis liberals que tant fascinen als nous economistes*». (1989)

«*El nostre sistema econòmic i cultural pretén una religiositat passiva i de repòs, al marge de la història del poble*». (2004)

Fill d'una família burgesa, fundadora de la *Banca Riva i García*. L'abril 1937, recent iniciada la Guerra Civil, marxa a França amb la seva família, més tard a Galícia i a Bilbao, on realitza els seus primers estudis. Un cop retornat a Barcelona, després de la guerra, cursa el batxillerat als Jesuïtes de Sarrià. L'octubre de 1945 (als 16 anys) inicia noviciat al monestir dels Jesuïtes de Nuestra Señora de Veruela, prop de Zaragoza. De 1953 a 1955 dóna classes al Col·legi Montsió, dels Jesuïtes de Mallorca. Entre 1955 i 1957 cursa estudis de sociologia i economia a la Universidad de Deusto, on defensarà una tesi sobre *El Sindicalismo Cristiano en España* (1960), una recerca sobre els orígens i evolució del sindicalisme d'arrel cristiana a Espanya de 1864 a 1936. En els anys 1957-1961 estudia filosofia i teologia a Milltown (Dublin). Ordenat ja sacerdot, en els anys 1961-62 aprofundeix en l'estudi de l'economia i el sindicalisme a la London School of Economics, orientant-se definitivament cap a l'àrea de les relacions laborals. A partir de 1963, retornat ja a Barcelona, s'instal·larà a viure a Cornellà, i entrarà a col·laborar com a professor, a ESADE durant un llarg període (1963-

1980). Desenvoluparà en aquesta Escola una intensa tasca, tant docent com de recerca, en el camp de l'anàlisi de les relacions laborals, els moviments sindicalistes i la història del moviment obrer, tot mantenint una col·laboració amb la OIT de Genève. Durà a terme iniciatives com la creació de l'IEL (Institut d'Estudis Laborals) i la reorientació d'una antiga assignatura de «Relacions Laborals». En els seus anys de docència a ESADE prestarà una especial atenció a l'evolució del sindicalisme a Espanya, així com a l'estudi de la història del moviment obrer. Conjuntament amb Alfons Carlos Comin, amb qui mantindrà intensa relació, crearà el moviment de Cristians pel Socialisme (1973). L'any 1980 acabarà abandonant ESADE, i un any més tard entrarà a formar part del centre d'estudis «Cristianisme i Justícia», dels Jesuïtes de Catalunya, com a responsable de l'àrea social. En aquell mateix any serà un dels inspiradors de la Fundació d'Acció Solidaria Contra l'Atur i crearà a Cornellà una Escola de Formació Social vinculada a l'ICESB.

Del total de més de 30 llibres, d'autoria única o compartida, i de prop de 70 articles, publicats durant 35 anys, en seleccionarem els més representatius de tres etapes.

Etapa 1a d'iniciació i consolidació dels estudis sobre sindicalisme i d'història del món obrer (1960-71): Cal destacar sis obres significatives: *El sindicalisme cristià a Espanya* (la tesi de 1960), en què sostindrà que el sindicalisme cristià, en els seus orígens (1890-1930), tot i el seu escàs èxit posterior, contribuí de fet a defensar la dignitat dels obrers i fou portador d'unitat i de justícia, en lloc de discòrdia com tant sovint s'ha afirmat; *El sindicato* (1967), obra d'autoria compartida amb José Mª Díez Alegría, presenta una anàlisi dels orígens y estructura dels moviments sindicals des de la perspectiva de la llibertat i l'autonomia; *Juventud obrera y conciencia de clase* (1971), una obra escrita amb Alfons C. Comin, on analitza els resultats d'una enquesta dirigida a joves immigrants sobre la seva visió i protagonisme del canvi social; i en una obra, *La Participació dels treballadors a la gestió de l'empresa*, (1970), d'autoria conjunta amb Jordi Estivill i altres autors, ofereix una anàlisi dels sistemes de col·laboració dels treballadors en la gestió de les empreses. Formen part d'aquest període dos treballs més, de caràcter més aviat introductori, de l'IEL: *Sindicato hoy* (1970) i *Introducción al Movimiento Obrero. Historia, Organización y lucha obrera* (1971).

Etapa 2a d'aprofundiment en l'estudi i el debat sobre el sindicalisme i les modernes formes de gestió de recursos humans (1975-1981): Corresponen a aquest període dues obres significatives: *Tiempos Modernos El control capitalista* (1975), que ofereix una avaluació de les noves formes de gestió i control capitalista de la mà d'obra en grans empreses, i una crítica de les modernes tècniques d'organització científica del treball. Tot i que aquestes reconeixen que la productivitat empresarial depèn de factors socials, de la moral del treballador i de l'existència d'interrelacions satisfactòries, aquests principis acaben ben aviat essent transgredits en el moment de procedir a efectuar negociacions entres les empreses i els treballadors, Aquests tornen a ser considerats com mers individus aliens a l'organització. Un segon llibre d'aquest mateix període porta el títol: *El nuevo sindicalismo español frente a las empresas transnacionales* (1978), una obra que planteja una anàlisi de les relacions i els problemes a què s'enfrontaven els sindicats en els anys

70s., en moments de canvis ben significatius de l'economia, enfront de les més grans empreses multinacionals localitzades a l'Estat espanyol (Solvay, Michelin, SKF, Pirelli, Motor Ibérica i SEAT).

Etapa 3a (1987-1994): Entre els nombrosos treballs publicats en aquest període, en destaquen tres: Pobresa i exclusió social (1987), *La sociedad del desempleo*. *Por un Trabajo diferente* (1989), i *Renda Mínima i Salari ciutadà* (1989) (aquest darrer d'auditoria compartida amb Eduard Rojo Torrecilla). En el primer treball es planteja tot un debat sobre els factors causants del creixement de la marginació, la pobresa, i l'exclusió social. La subordinació de les economies i de les polítiques governamentals a les exigències de l'anomenat «Mercat Total» són les que haurien acabat imposant un endeutament i una desnutrició creixents en els països del Tercer Món, i un augment de l'exclusió social i de la «*dualització*» dels mercats de treball en el Primer Món. En el segon treball es planteja una reflexió global sobre les causes de la crisi i l'atur, i sobre els factors determinants de les noves formes de pobresa, i del paper que correspon als sindicats i als sistemes educatius dins d'un cert nou ordre internacional. En el tercer llibre, d'autoria també compartida, els autors constaten que la creixent crisi dels sistemes de la Seguretat Social i l'escàs nivell de regulació dels mercats de treball són factors que posen en qüestió la preservació d'ingressos dels treballadors. Defensen, per tal de fer-hi front, polítiques de reducció de la jornada laboral, de repartiment de l'ocupació i d'assignació d'una renda bàsica ciutadana, i ofereixen una avaluació dels resultats de les experiències internacionals. Un apunt final: Josep Rambla i Blanch, en el seu assaig sobre Joan núm. García-Nieto Paris, dins del llibre *Joan núm. García-Nieto Paris: L'home i els seus escrits* (2004) (p. 12-28) afirma: «*Hi ha una cosa que caracteritza el conjunt de la vida (...) de Joan núm. García-Nieto: la integració de la fe i el cristianisme amb una militància ciutadana, política i sindical*» (...) «*Sempre al costat de l'immigrant i de l'obrer oprimit, al costat de les vagues, al costat dels sofriments*». En el llibre d'homenatge que publicarà l'Ajuntament de Cornellà (1989), sota el títol *Repte de la immigració a la Catalunya dels 80. L'honestedat d'un compromís de Joan núm. García-Nieto*, Rafael Ribó, un dels participants en l'homenatge, afirmarà que García-Nieto mereix ésser considerat com un exemple —pot ser paradoxal— d'un catòlic i un sacerdot, fill de la burgesia, «*que no es queda simplement proclamant caritat, sinó que fa l'opció del compromís polític i de la lluita pels oprimits*».

Bibliografia de:

El sindicalismo cristiano en España. Notas sobre sus orígenes y evolución hasta 1936, Instituto de Estudios Económico-Sociales, Universidad de Deusto, Barcelona, 1960.

Amb Jordi Estivill & Joan E. Sánchez: *La participació dels treballadors en la gestió de l'empresa*, Premi Nova Terra, Barcelona, 1970.

Amb Alfonso C. Comin: *Juventud obrera y conciencia de clase: el proceso inmigratorio y su función innovadora en la sociedad catalana*, Madrid, 1974.

Tiempos modernos. *El control capitalista y la respuesta obrera*, Barcelona, 1976.

Pobresa i exclusió social, Col·lecció «Cristianisme i Justícia», núm. 20, Barcelona, 1987.

Amb E. Torrecilla; *La Sociedad del desempleo. Por un Trabajo diferente*, Centre d'Estudis «Cristianisme i Justícia», Barcelona, 1989.

Amb Eduard Rojo Torrecilla: *Renda mínima i salari ciutadà. Lluita contra la pobresa i canvi social*, núm. 30, Centre d'Estudis «Cristianisme i Justícia», Barcelona, 1989.

Bibliografia sobre:

DD.AA: *Repte de la immigració a la Catalunya dels 80. L'honestedat d'un compromís*, Ajuntament de Cornellà, febrer 1989.

DD.AA: *El compromís per la utopia* (Acte d'Homenatge a Joan núm. García-Nieto), Auditori de Llobregat, Fundació Utopia J. núm. García-Nieto, 25 novembre 1994.

Rambla, Josep: «Apunts Biogràfics. Memòria de futur» a *L'home i els seus escrits: Joan núm. García-Nieto Paris*, «Cristianisme i Justícia», 2004.

Pere Puig i Bastard

GASSÓ i BORRULL, Antoni Bonaventura

(Vilanova i la Geltrú, 1752 – Barcelona, 1824)

«*Si hay cosas superiores en resultados favorables y progresivos a todo el cálculo humano son ciertamente los de la industria en población, riqueza y fomento general que se multiplican con una celeridad y efecto encantador y del que sólo el poder de las naciones ofrece alguna idea bien que siempre incompleta*». *(1816)*

ESPAÑA
CON INDUSTRIA, FUERTE Y RICA.
POR D. ANTONIO BUENAVENTURA GASSÓ.
BARCELONA:
POR D. ANTONIO BRUM, IMPRESOR.

Fou comerciant, i dirigí a Barcelona l'empresa Sres. Antonio Buenaventura Gassó y Compañía, dedicada a la pesca salada i a la importació de blat, del que era un important importador. Sota el punt de vista polític era un liberal moderat. Es casà amb la filla d'un home ric, que exercia de corredor de canvis, el que li permeté un notable ascens social (ell era fill d'un botiguer). Des del seu càrrec de secretari de la Junta de Comerç exercí una gran influència, atès el llarg període en el que hi desenvolupà aquesta funció (1792-1816).

La seva astúcia com a comerciant i el fet d'ésser un poliglot (parlava francès, anglès i italià, i tenia nocions d'alemany i de llatí) li varen permetre de jugar un paper destacat en l'abastament de blat a la població i a les tropes franceses durant la Guerra del Francès, i això més el fet que col·laborés amb el general Duhesne com a membre de la Junta de Subsistència, va provocar que se l'acusés d'afrancesat. Quan al final de la Guerra els francesos ho tenien coll avall se'n distancià, negant-se a anar a una reunió de notables a Baiona com a representant del comerç de Catalunya; i quan els francesos el detingueren com a ostatge se'n va lliurar perquè va fer valer que era el cònsol de Rússia a Barcelona, en atenció al volum de les compres de blat rus que realitzava. Quan els francesos li varen demanar jurament de fidelitat a Josep I el 8 d'abril de 1809, va respondre que no podia anar a l'Audiència perquè s'havia posat malalt. Això li valgué l'empresonament a Montjuïc, però se'n lliurà per ésser el cònsol de Rússia. Per a desprendre's de les acusacions d'afrancesat, començà a defensar ciutadans catalans davant de les autoritats franceses. Per exemple, el document Defensas ante

comisiones militares francesas en la *Ciudadela de Barcelona, á favor de Francisco Compte (...)* (1814), opuscle que donà a conèixer, però, un cop ja produït el final de la guerra. Diverses *Representacions de la Junta de Comerç*, que en principi eren anònimes, anaven signades per ell com a secretari. Pel seu contingut, Ernest Lluch n'hi atribuí com a mínim dues, presentades per la Junta de Comerç el 10 i el 17 d'agost de 1814, en les que s'afirmava que la població —en aquest punt se seguia l'opinió dels mercantilistes— i la indústria —l'admiració per Colbert hi era present— eren fonamentals per a l'economia. El desenvolupament industrial, segons aquestes *Representacions*, permetria el progrés de la societat, així com la felicitat individual i el progrés de l'agricultura, la qual cosa faria possible alimentar els obrers amb un cost baix. Ara bé: protecció a la indústria havia de voler dir, segons la Junta de Comerç, en un moment de crisi econòmica pels efectes de la Guerra del Francès i els conflictes armats a les possessions d'Amèrica, protecció de cara a l'exterior i desenvolupament del mercat lliure interior.

La seva obra fonamental és *España con industria fuerte y rica* (1816), que és un dels primers textos coneguts en el que es reconeix, segons Ernest Lluch, que la indústria és l'element fonamental transformador de la societat. Aquesta obra provocà una polèmica al *Diario de Barcelona* en la que ell es defensà en una carta de data 21 d'octubre de 1816. En aquest llibre Gassó explicava la història d'Espanya per a demostrar el paper motor que hi havia jugat la indústria, a la que segons ell s'havia de deixar créixer, sense reglamentacions limitadores. El creixement industrial no tenia perquè ésser incompatible amb el creixement agrícola, però tenia un efecte multiplicador molt superior al de l'agricultura. A més indústria, més població i més riquesa. Advocava també per unes bones comunicacions, que facilitessin un transport més ràpid de les mercaderies, i d'aquesta forma contribuir a la formació d'un mercat interior espanyol, que esdevenia fonamental amb la incertesa que planava damunt de les possessions americanes. No obstant, per a ell, calia anar amb molt de compte perquè la desaparició dels controls interiors per tal d'afavorir el mercat interior podia facilitar el contraban. Calia reforçar molt les fronteres per tal d'evitar-lo i perseguir-lo. Per tant, l'aixecament dels controls interiors s'havia de produir gradualment. Hi preconitzava també el reforçament del comerç amb Amèrica, malgrat la situació de revolta antireialista que s'hi vivia, i a Espanya la «nacionalització del consum», el que volia dir abocar-se a consumir productes nacionals abans que els estrangers. Amb aquesta mesura i el prohibicionisme, pensava que s'acabaria per impulsar decididament el creixement industrial.

Bibliografia de:

Defensas ante comisiones militares francesas en la ciudadela de Barcelona, á favor de Francisco Compte (...), Barcelona, 1814.

España con industria, fuerte y rica, Barcelona, 1816.

Bibliografia sobre:

Torres Amat, Fèlix: *Memorias para ayudar a formar un Diccionario crítico de los escritores catalanes y dar alguna idea de la antigua y moderna literatura de Cataluña*, p. 276-282, Barcelona, 1836.

Elías de Molins, Antoni: *Diccionario biográfico y bibliográfico de autores y artistas catalanes del siglo XIX (Apuntes y datos),* Tomo I, Barcelona, 1889.

Fontana, Josep: *La quiebra de la monarquía absoluta, 1814-1820 (La crisis del Antiguo régimen en España),* Esplugues de Llobregat, 1971.

Lluch, Ernest: *El pensament econòmic a Catalunya (1760-1840), Els orígens ideològics del proteccionisme i la presa de consciència de la burgesia catalana)*, p. 349-354, Barcelona, 1973 (2na edició, 2009)..

Tubau i García, Albert: *Antoni Bonaventura Gassó (1778-1833), Apunts de la Vilanova comercial,* Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona, Barcelona, maig de 1999.

Francesc Artal i Vidal

GAY de MONTELLÀ, Rafael

(Vic, 1888 – Barcelona, 1969)

«*La República espanyola ha nascut en un moment en què el món travessa una de les crisis econòmiques més formidables (...). És evident la feblesa dels mètodes liberals per a resoldre-la. El règim individualista lliberal de la producció és el primer responsable del desequilibri entre producció i consum*». (1931)

Cursa els seus estudis del Batxillerat a Girona i un cop instal·lat amb la seva família a Barcelona, cursarà la carrera de Dret i obtindrà la corresponent llicenciatura en Dret i Ciències Socials. L'any 1904 aconsegueix el títol de doctor a la Universidad de Madrid. En acabar els estudis s'estableix professionalment a Barcelona, ciutat en què viurà fins a la data de la seva mort. En començar la guerra 1936-1939 s'exilià a Itàlia. Un cop retornat a Barcelona, exercirà la seva professió d'advocat i consultor d'empreses especialitzat en afers internacionals. Amb només vint-i-dos anys, quan tot just treballa com a passant en el bufet de Francesc Cambó a Barcelona, tindrà ocasió de participar en les negociacions prèvies a la signatura del Tractat de Ferrocarrils Transpirinencs entre Espanya i França (1904) i més tard en la corresponent comissió internacional per a la construcció d'una de les vies transpirinenques (la via de Ripoll a Ax-les-Thermes —Acs en occità— inaugurada l'any 1929).

Es mostrarà molt actiu, ben aviat, com a escriptor i consultor en qüestions econòmiques i polítiques de caire internacional. Serà considerat un home políticament proper a Cambó i a La Lliga Regionalista, tot i que mai acceptarà participar en càrrecs de responsabilitat política. Al llarg de la seva vida viatjarà en diverses ocasions a França (la Catalunya del Nord, el Llenguadoc, Provença i Paris), a Itàlia (sobretot a Milano i Roma) i a Grècia. Com molts dels exponents del Noucentisme, serà un fervent admirador de la cultura italiana i un clar defensor de la necessitat d'apropament polític a aquell país. El seu interès i admiració per Itàlia serà sempre visible en gran part de la seva obra escrita.

A grans trets, els llibres i articles escrits per ell es poden agrupar en quatre grans apartats, deixant al marge la seva extensa obra jurídica: A) En primer lloc, les obres d'assaig sobre

temes polítics i econòmics, relacionats amb l'àrea de països de la Mediterrània i Europa (la majoria escrits en castellà): *España ante el problema del Mediterráneo* (1917) (amb un extens Pròleg de Frederic Rahola); *Catalunya, Nació mediterrània* (1933); Valoración hispánica en el Mediterráneo: estudios de política internacional (1952). Tot basant-se en les afinitats històriques, culturals i polítiques existents entre Espanya, Itàlia i França, defensarà amb entusiasme un projecte d'Unió Pan-Mediterrània, tot destacant les greus mancances de la política espanyola exterior en aquesta àrea.

B) En un segon apartat cal situar un article i dos llibres dedicats als objectius i resultats del procés de la Unió Europea: «Sobre el projecte d'Unió Europea», publicat a *Economia i Finances* (25 gener de 1931), *La integració d'Europa* (1961), i *Vers una economia europea: la integració d'Europa* (1963). A mitjans dels anys 1960s, com reconeix en un dels seus escrits (*Vers una economia europea*, 1963), el sorprendran els progressos d'una Unió Europea centrada en el Mercat Comú. Acabarà manifestant admiració per l'obra de Jean Monnet, capaç de vèncer enfrontaments nacionalistes, centrant el projecte europeu sobre interessos econòmics i empresarials. Renunciant però a confiar en els factors polítics, culturals i religiosos, del seu antic projecte d'integració supraestatal.

C) En un tercer apartat figuren dos dels seus escrits destacats sobre temes d'economia internacional: Un primer treball (*El problema mundial de l'atur forçós* (Conferència donada a la Societat d'Estudis Econòmics el curs 1930-31) en el que constatarà els desequilibris mundials a causa de la crisi dels anys 30 i l'alt nivell de l'atur forçós. Argumentarà que les mesures proposades pels «defensors de polítiques liberals», són de fet del tot insuficients i defensarà una acció de reconstitució econòmica i social per part del govern de la República. En un segon article de 1945 («La reconstrucció econòmica i financera del món» publicat a *La Industria Española*, Publicación de la Cámara Oficial de la Industria, Barcelona, 30 abril 1944) destacarà la necessitat d'abordar a fons els problemes del debat de la Conferència Monetària Internacional de Bretton Woods, una qüestió de la que Espanya no pot restar-ne al marge.

D) En un quart i darrer apartat han de figurar els seus treballs sobre l'autarquia i sobre una nova orientació de la política econòmica nacional, amb els que es proposarà fer front a situacions de perill o amenaça pels interessos col·lectius, deguts tant a greus conflictes o amenaces exteriors, com a importants crisis internes. Pel tal d'obviar la debilitat reconeguda de les tradicionals polítiques no intervencionistes de signe liberal, es planteja l'indispensable reconeixement del dret d'intervenció dels governs en benefici dels interessos col·lectius. En aquest darrer apartat figuraran tres treballs dels anys 1934 i 1940: *L'Estat corporatiu. Estudi d'un assaig d'experimentació política i econòmica* (Curs de tres conferències donades a la Unió Catalana de Barcelona durant gener i febrer de 1934), *Autarquía. Nuevas orientaciones de la Economía* (1940), i l'article publicat a *CNS Boletín del Sindicato Mercantil* núm. 3 (1940) sota el títol «Orientaciones de Economía en el Nuevo estado». En el seu discurs d'ingrés com a nou membre numerari de l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Barcelona abordarà *El principi de neutralitat i el Pacte Social de les Nacions*. L'any 1954 serà elegit, també, acadèmic de la Real Acadèmia de Ciències Econòmiques i Financeres, amb un discurs d'ingrés sobre *Les institucions econòmiques supranacionals.*

Bibliografia de:

España ante el problema del Mediterráneo, (con un prólogo del Excmo. Sr. D. Federico Rahola y Trémols), Barcelona, 1917.

Catalunya davant el fet capitalista, 1930.

«Sobre el projecte d'unió europea», *Economia i Finances: revista quinzenal d'informació i divulgació*, vol. 14, núm. 1, Barcelona, 10 gener 1931.

El problema mundial de l'atur forçós, (Conferència donada a la Societat d'Estudis Econòmics en el curs 1930-31), Barcelona, 1931.

Catalunya, nació mediterrània: assaig sobre la formació històrica de la nostra cultura, Barcelona, 1933.

L'Estat corporatiu, Estudi d'un assaig d'experimentació política i econòmica, Curs de tres conferècies donades a la Unió Catalana de Barcelona, gener i febrer 1934.

Autarquía. Nuevas orientaciones de la Economía, Barcelona, 1940.

«La reconstrucción económica y financiera del mundo. La Conferencia de Bretton Woods (New Hampshire EUA de 10 de Julio 1944)» en *La Industria Española. Publicación de la Cámara Oficial de la Industria,* núm 4, 2a época, p. 5-11, Barcelona, 30 abril 1944.

Valoración hispánica en el Mediterráneo: estudios de política internacional, Madrid, 1952.

La integració d'Europa, 1961.

Vers una economia europea: la integració d'Europa, Barcelona, 1963.

Bibliografia sobre:

Oller, Joan: «Rafael Gay i de Montellà», *Ausa,* núm. 62, p. 112-117, Vic, 1969.

Folch, Hèctor: «Bibliografia de Rafael Gay de Montellà», *Ausa,* núm. 63, p. 152-161 Vic, 1969.

Roca, Francesc: *El pensament econòmic català (1900-1970)*, II. La transmissió de les idees econòmiques, Barcelona, 1996.

Oliveras, Xavier: «La contribució de Rafael Gay de Montellà (1882-1919) a la Construcció d'espais supraestatals i trans-estatals: el Mediterrani llatí i la Cerdanya», *Ausa,* XXV núm. 170, p. 871-890, Vic, 2012.

Pere Puig i Bastard

GELPÍ i FERRO, Gil

(Tossa de Mar, 1822 – La Habana, 1890)

«*(...) los holandeses y los ingleses tardaron más de 80 años en adoptar el liberal sistema de comercio que plantearon los españoles entre la metrópoli y las colonias, reinando Carlos III*». (1864-70)

Amb inicialment estudis com a futur eclesiàstic, format com a pilot de la marina mercant, amb una àmplia experiència vital, a banda i banda de l'Atlàntic (per exemple, president d'una societat mútua a Buenos Aires), dedicà 10 anys a escriure les 4 parts d'una obra molt ambiciosa, amb un títol menor: *Estudios sobre la América* (La Habana, 1864-70).

La motivació de l'obra fou que, amb les navegacions i el pas dels anys, aniria descobrint que la versió dominant de la realitat econòmica —i de la vida política— dels països d'Amèrica i d'Europa que ell anava coneixent (que era la que podia llegir-se en la majoria de llibres que es publicaven i es traduïen) no era correcta. Decidí acarar-s'hi. Les versions més generalment admeses i difoses sobre el significat de «1492», la descoberta, l'exploració i la colonització d'Amèrica eren, segons ell, totalment falses. L'hipercriticisme d'aquestes versions ignorava els 3 segles d'excepcionals avenços econòmics i de bon funcionament polític de l'Amèrica hispana. Només salvava els estudis d'Antoni de Capmany o les reflexions filosòfiques de Jaume Balmes.

Segons ell, aquests avenços s'expliquen inicialment a partir del model econòmic i polític de la Corona de Catalunya-Aragó, reblat per Ferran el Catòlic, i dels seus acords amb la Corona de Castella (que eren, deia, els dos Estats tecnològicament i políticament més avançats de l'Europa del segle XV). Així podem llegir que «*en España, y muy particularmente en Cataluña, se seguían, desde muchos siglos antes de descubrirse América, el sistema de construir y cargar galeras, establecer fábricas, emprender grandes negocios y levantar obras públicas (...) por medio de pequeñas cantidades reunidas entre muchos*» (*Estudios (...)*).

Aquest model fou el que s'aplicaria des del primer moment per a posar en marxa l'economia dels territoris americans, començant per les escassament poblades illes del Carib: «*en los primeros establecimientos de las Antillas, además de los ingenios de azúcar, hubo, desde los primeros años, molinos de agua y de viento, fundiciones y fraguas, talleres de carros, de muebles, de pipería y de cuerdas; se construyeron muchos buques de cabotaje, y algunos bastante grandes, para cruzar el Océano*» (*id.*). Més tard, les produccions es diversificarien més encara. Per exemple, amb la introducció de la metal·lúrgia de les «*forjas a la catalana*».

De fet, dóna molts detalls del que ell anomena industrialització d'Amèrica dels segles XVI, XVII i XVIII, que fou una continuació de la industrialització catalana medieval. Quan escriu, als anys 1860, ja són visibles els primers —i tardans— èxits econòmics de l'Amèrica anglosaxona (on, segons la seva visió, el sistema de l'esclavatge és més problemàtic que a l'Amèrica hispana).

En qualsevol cas, «*el arancel que estableció Fernando el Católico con las colonias* (*el 10% de las ganancias*) *fue mil veces más liberal que cuantos rigen hoy en el mundo*». Aquest model aranzelari, explicava, era una derivació del cos legislatiu contingut en el *Llibre del Consolat de Mar* (que seria útil durant segles, i que, per les seves qualitats intrínseques, seria traduït a diferents idiomes).

El monopoli de Sevilla (i de Cádiz) fou una resposta coherent davant de la pirateria europea, però no excloïa que els comerciants estrangers (genovesos, venecians, pisans, catalans) s'instal·lessin a la ciutat per a dur a bon terme les seves activitats comercials. Segons ell, l'altre model (el de les companyies privilegiades angleses i holandeses) no tindria, durant

anys, tants bons resultats. I en realitat el *sistema liberal de comercio* de Carles III s'avançaria al model de comerç lliure del XIX.

La primera part dels *Estudios* és dedicada a explicar perquè la Europa del segle XV (on «*la tierra catalana era la mejor gobernada y administrada del mundo*») necessitava travessar l'Oceà i comerciar amb les Índies. Això seria possible gràcies a *«las ciencias aplicadas a la navegación»* (que en bona part eren aportacions catalanes). Per exemple, el centre nàutic portuguès de Sagres seia dirigit per Jaume Ribes. La descoberta de les noves terres és presentada per ell, que valora molt positivament la butlla papal del pontífex Alexandre VI, que dividiria amb un meridià el globus terraqui en dues parts i definiria les dues grans àrees d'influència, tot evitant eficaçment els enfrontaments bèl·lics entre Portugal i Castella-Aragó.

La segona i la tercera part del llibre són dedicades a presentar els canvis generats per la colonització de l'Amèrica. Políticament, l'Amèrica hispànica estaria organitzada segons el sistema dels virregnats, un model que havia estat inventat, a l'època del Pre-Renaixement, a la Corona catalanoaragonesa. Econòmicament, explica «*las Antiguas Leyes y Costumbres de Cataluña, a la sombra de las cuales se crearon los primeros Bancos y Tablas de Depósitos Comunes de Europa que han llegado hasta nuestros días conservando su crédito, las Compañias de Seguros Mutuos a prima fija eran verdaderas sociedades económicas».* De fet, segons ell, el model econòmic empresarial català aplicat a Amèrica fou el model imitat més tard per les altres potències: «*aquellas leyes y costumbres se pusieron en práctica en la América Española muchos años antes que a ellas recurrieran los ingleses y los franceses».*

La quarta part de Estudios és dedicada a analitzar les trajectòries de 60 anys dels diversos *gobiernos independientes* de les repúbliques americanes, que comencen, confusament, a partir de 1810, a Buenos Aires. Ell n'és molt crític: les independències no han generat ni un marc relativament estable de funcionament de la democràcia política, ni la integració dels diferents sectors de la població, ni la continuïtat de la diversificació i del creixement econòmic. De fet, pensant en els mercats del futur, «*los comerciantes ingleses, franceses y alemanes fueron los más constantes sostenedores de los insurgentes de la América española».* Però, a l'inrevés del que preveien, la demanda americana de productes europeus va decaure. La explicació fou: la freqüència dels cops militars, el sorgiment del cabdillisme, l'extensió de les lluites entre grups i/o faccions, i la generalització dels mecanismes de la corrupció. Així, per exemple, mentre entre 1802-1868 les exportacions del conflictiu Mèxic independent creixien lleugerament, passant de 22 a 28 milions de *pesos*, les de Cuba i Puerto Rico saltaven dels 9 als 94 milions.

En aquesta 4a part dels *Estudios*, analitza també l'evolució de l'economia d'Estats Units, tot posant l'accent en les bases econòmiques del conflicte Nord-Sud, i els problemes de la demografia i l'economia de Brasil. A les conclusions però traspua pessimisme sobre l'esdevenidor econòmic d'Amèrica.

Abans de l'aparició dels *Estudio*s, n'havia publicat un tast a Buenos Aires a *Escenas de la revolución hispano-americana* (Buenos Aires, 1860). Després, a Madrid, una anàlisi política: *Situación de España y de sus posesiones de Ultramar* (Madrid, 1871), i, novament a La Habana, una altra anàlisi política: *Los autonomistas de Cuba y la autonomía de las colonias inglesas*.

Bibliografia de:

Estudios sobre la América: conquista, colonización, gobiernos coloniales y gobiernos independientes, La Habana, 1864-70.

Situación de España y sus posesiones de Ultramar, Madrid. 1871.

La regeneración de Cuba y los regeneradores, La Habana, 1878.

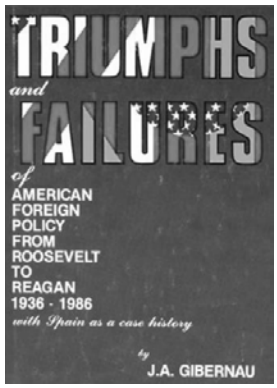
Historia de la revolución y guerra de Cuba, La Habana, 1887-89.

Francesc Roca i Rosell

GIBERNAU CASTELLS, Josep-Anton

(Barcelona, 1905 – Phoenix, 1997)

«The Iberian puzzle (...) *Two fundamental divisions: the periphery and the center. The density of population in the periphery is 71,2 inhabitants/Km² whereas in the interior the density is only 30* (...) *The periphery with industries, fruits, wines, fishing, dairy products and seafacing. The center with cereals almost exclusively».* (1943)

Estudiant de Dret i Economia a la Columbia University i a la Fordham University de New York, treballant des de 1930 a l'àrea comercial de l'Ambaixada d'Espanya a Washington, va concloure el 1935 un màster a la George Washington University amb *An introductory analysis of the economic structure of Spain.*

Quan 10 anys després, als anys 1943-44, argumentà la seva proposta de solució del que ell en deia puzzle ibèric, els factors estructurals, econòmics i demogràfics, formaven el nucli de la seva anàlisi. De fet, el mètode d'anàlisi utilitzat (amb estadístiques sobre el centre i les perifèries de l'Estat espanyol) és molt semblant al que, en aquells mateixos anys, estava fent, a Kiel, Romà Perpinyà Grau. Per exemple, descobria que el «*76% of the incorporated companies doing business are located in the periphery*» (*Solutions for the Iberian puzzle*).

També descobriria però que, si bé «*lo importante es encontrar la síntesis que, incluyendo la intervención estatal, no inhiba el esfuerzo o el derecho individual* (*amb) la fórmula: los cuerpos reguladores»,* l'experiència, en el cas espanyol, era un fracàs. Aquests reguladors «*eran estructuras supercentralizadas* (...) *no «regulaban»* (...) *eran un centralismo sobre otro centralismo»* (*Hacia una política ibérica*).

Al 1939, havia hagut de deixar la seva feina com a diplomàtic de la República espanyola. Redirigí la seva activitat professional vers el món de l'empresa privada nord-americana. Va ésser executiu de multinacionals com Hoffman La Roche, Miles Laboratories o Armour-Dial. Paral·lelament però seguí actuant com a diplomàtic d'un país, el català, que entre 1939 i 1980 no tindria cap estructura d'Estat pròpia. Col·laborà, per exemple, amb Carner-Ribalta, el grup de *Free Catalonia*, i Joan Agell i el Centre Català de New York (que havia estat fundat el 1920).

Des d'uns anys abans de la seva jubilació el 1972, augmentà la seva presència, com a conferenciant i com a professor, a Catalunya. I tornà a publicar assaigs polítics, en els que el composant econòmic i geopolític és important. Simultàniament féu (mirant cap a enrere) una revisió de la política exterior dels Estats Units, en un llarg període del segle XX, de Roosevelt a Reagan, i, al 1982, féu (mirant cap al futur) un exercici de prospectiva, pensant en l'horitzó econòmic dels grans blocs del món de l'any 2000.

El seu repàs dels factors que configuraran el futur de la Catalunya dels 80 inclou els *empresaris,* els *obrers i sindicats*, els *futurs dirigents,* la *burocràcia industrial,* la *burocràcia sindical,* les *finances,* la *Pime,* la *investigació.* Les grans variables són *inversió i desinversió, atur, capitalització.* L'aposta estratègica és per la *internacionalització* de les empreses catalanes (inclosos els bancs) en el context de la *integració a Europa*. La consolidació del Mercat Comú Europeu, d'altra banda, pot dur a *«l'exèrcit vinculat a una disciplina europea, l'exèrcit espanyol podrà perdre, o almenys disminuir, l'arbitratge polític que ha tingut fins ara»*. L'economia, segons ell, no es pot deslligar de la política, ni del poder militar.

Bibliografia de:

Spain and the World, New York, 1941.

Solutions for the Iberian puzle, Notes for a further study, New York, 1943.

Hacia una política ibérica, New York, 1944.

L'any 2000, un repte per a Catalunya, Barcelona, 1982.

Triumphs and failures of American foreing policy, from Roosevelt to Reagan, 1936-1986, *with Spain as a case history*, Phoenix, 1986.

Francesc Roca i Rosell

GIGINTA i d'OMS, Miquel de

(Perpinyà, 1538 – Perpinyà, 1588)

«*De diversas cosas que se suelen decir contra los pobres* (...) *La obligación que los del gobierno tienen al remedio de los pobres*». (1579)

Frare agustinià, vicari general d'Elna (Rosselló), continuador de les reflexions i les propostes de Joan Lluís Vives a Brugge (Flandes) sobre el nou rol del sector públic enfront a la pobresa urbana. La seva idea central és que la caritat cristiana és incapaç de reduir la població pobre, i de que una acció eficaç correspon a les administracions públiques i als propis pobres.

Esdevingut assessor de la Generalitat i de la Corona Hispànica, va publicar diverses variants de la seva formulació a Coimbra (Portugal): *Tratado de remedio de pobres* (1579); Perpinyà (Rosselló): *Tratado intitulado cadena de oro* (1581); Madrid (Castella): *Exhortación a la compasión con los pobres* (1584);

Zaragoza (Aragó): *Atalaya de caridad* (1587). La seva idea es concreta en una reformulació dels hospicis: les cases de misericòrdia, finançades i gestionades per l'administració pública, amb inclusió de diverses opcions de formació professional, l'objectiu de comercialització dels productes fabricats dins de elles, i la minimització de la mendicitat al carrer.

Per influència directa d'ell es posaren en marxa cases de misericòrdia a Toledo (1580), Madrid (1581), Granada (1581), Barcelona (1583), Zaragoza (1669), València (1673). L'única però que es mantingué fou la de Barcelona (que es localitzà al carrer d'Elisabets, al Raval).

Bibliografia de:

Tractado de remedio de pobres: compuesto en diálogo, Coimbra, 1579.

Bibliografia sobre:

Pagès, Alexandre (ed.): *Giginta. De la charité au programme social*, Perpinyà, 2012.

Roca, Francesc: «Cases de Misericòrdia (1579)», *L'Econòmic*, 31/5/2015.

Francesc Roca i Rosell

GIL i ESTALELLA, Pere

(Reus, 1551 – Barcelona, 1622)

«*lo bé universal de la República sia més estimat i procurat que no lo particular*». (1600)

Fill de Pere Gil i Violant Estalella, una família reusenca (quan Reus començava a ésser una població important), amb tres germanes nascudes després, va estudiar a la Universitat de Gandia. Creada el 1548 per la Companyia de Jesús, era una de les primeres universitats del nou orde. Jesuïta des de 1574, esdevindria professor, primer del Col·legi de Betlem de la Companyia (creat el 1544) i, més tard, del Col·legi de Cordelles (funcionant com a universitat de nobles el 1593). A més d'ensenyant, fou confessor/assessor (fins i tot d'algunes grans figures polítiques), membre d'un tribunal de la Inquisició (des d'on va intervenir a favor de les dones acusades de bruixeria) i, el 1619, provincial de la Companyia de Jesús.

Com a fruit de la seva llarga experiència pedagògica i del seu coneixement directe de la realitat de l'economia i la vida social de la Catalunya del Renaixement i dels inicis dels temps moderns, confegí, ben segur, diversos textos. El que coneixem (d'un altíssim interès, per cert) és *Llibre primer de la història catalana en lo cual se tracta de la història o descripció natural ço és de coses naturals de Cathalunya.* El primer llibre sobre l'economia catalana.

La primera visió de conjunt, amb estudis de sectors, detalls de les relacions comercials amb l'exterior, i algunes idees precises sobre possibles actuacions de la Generalitat, i de la Corona. Segons Gil, Catalunya exportava a Europa i a Amèrica «amb naus i galeres i altres vaixells»: 1) ferros; 2) draps de llana; 3) «espardenyes molt bones de cànem», «sacs, cordes, filats per pescar, teles de naus i galeres»; 4) «vidre, més excel·lent que (...) el que es fa a

Venècia»; 5) productes de la indústria agro-alimentària: oli d'oliva, vi, safrà, mel, formatges, cansalada de porc «es conserva molt bona per espai d'un o dos anys»; i 6) fàrmacs, per exemple, «aigua escurçonera per a temps de pestilència». En el ben entès que, en alguns casos (al tèxtil), cal importar la matèria primera (la llana). I que, en certs moments, cal importar blat. Aquest és un dels punts en que ell situa l'acció de govern de la Generalitat: el control/gestió de les importacions de blat i de les sitges.

Amb una visió a llarg termini, destaca la necessitat que la Generalitat i la Corona construeixin la gran *Sèquia* de les terres de Lleida (el futur Canal d'Urgell). Una altra comesa de la Generalitat, segons ell, és que sigui efectiva la prohibició de l'ús privat de les pistoles —els pedrenyals— acordada a les Corts de Monsó de 1539.

Tot en un llibre escrit en llengua catalana, que, segons ell, és la llengua «usada a Catalunya, València, Sardenya, Mallorca i altres illes, i entesa a tres o quatre províncies de les fronteres de França i d'Aragó». A llocs que, a finals del XIX, seran quatre Estats d'Europa.

Aquest text, un esborrany manuscrit ple de correccions als marges i utilitzant sovint un to col·loquial, ha estat datat, per Josep Iglésies, entre 1598 i 1600. Iglésies el trobà a la Biblioteca del Seminari de Barcelona (que des de 1772 aixoplugaria els llibres del Col·legi de Cordelles). Iglésies aconseguí que s'edités amb el títol abreujat de *Pere Gil, S.I. i la seva Geografia de Catalunya* (Barcelona-Igualada, 1949). Més tard, l'Institut d'Estudis Catalans i la Societat Catalana de Geografia han reeditat (Barcelona, IEC, 2002).

El seu coneixement de l'economia catalana, tant dels grans trets, com de molts punts concrets, sorprèn, car s'hi combinen les descripcions objectives, els elogis, sovint opinions personals, amb les informacions de primera mà, fruit de l'observació directa. Donat que viatjà per les terres de la Confederació catalano-aragonesa, el llibre dona detalls de les relacions comercials entre Catalunya i València, Mallorca, Sicília, Sardenya, Nàpols. I també Castella, Flandes i altres àrees d'Europa.

Segons Iglésies, els textos dels seus continuadors foren d'autors tant diversos com Onofre Menescal, Jaume Rebullosa, Jeroni Girava, Esteve de Corbera, o Miquel Agustí.

Segons el catàleg de la Bibliothèque Nationale de France, és responsable d'una edició barcelonesa de 1592 del *Llibre del Consolat dels fets marítims*.

Bibliografia de:

Llibre primer de la història catalana en lo qual es tracta de la història o descripció natural ço és de coses naturals de Catalunya.

Bibliografia sobre:

Iglésies, Josep (ed.): *Pere Gil, S.I. (1551-1622) i la seva Geografia de Catalunya*, Igualada-Barcelona, 1949.

Galdeano, Rodolfo (ed.): *Pere Gil: Història moral de Catalunya. Llibre segon de la Historia cathalana*. Barcelona, 2017.

Roca, Francesc: «Pere Gil: l'economia catalana», *L'Econòmic*, 3 i 10 novembre 2012.

Francesc Roca i Rosell

GILABERT i d'ALENTORN, Francesc de

(Tudela de Segre, 1559 – Lleida, 1638)

«*Qui femeja / no fameja*». (1626)

«*el precio de las carnes se ha de considerar razón de estado*». (1616)

DISCVRSOS
SOBRE LA
CALIDAD DEL
PRINCIPADO DE CATALV-
ña, inclinacion de sus habitadores,
y su gouierno.
DIRIGIDOS A DIVERSOS MECENAS
CON LICENCIA DEL ORDINARIO

Els seus cinc *Discursos* (Lleida, 1616) són uns texos polítics constitucionalistes, escrits per un representant del braç militar a institucions com la Generalitat de Catalunya, que inclouen arguments estrictament econòmics. Fou un noble de les terres catalanes de Ponent, instal·lat durant molts anys a la Cort de Madrid, com a gentilhome de boca, que tenia un bagatge erudit considerable. La seva obra escrita estava farcida de cites d'autors dels clàssics grecs, llatins i cristians, i en menor grau d'autors com Thomas Morus o Niccolò Machiavelli.

La presentació que fa de la societat catalana és «*el Principado de Cataluña es tierra por la mayor parte montuosa y quebrada, pobre de ciudades populosas, pero muy poblado de caseríos*». I en un altre punt escriu que el Principat està «*compuesto de diversos pedazos de tierra, unos montuosos y agrios, otros llanos y apacibles, unos secos, otros húmedos, pero todos en su modo fructíferos*» (*Discurso de la calidad del Principado de Cataluña,* Lleida, 1616). Aquest marc complex és el d'una societat (*la Nación catalana*) que també és complexa. Així, proposa que «*el que ha de hacer leyes ha de tener por fundamento el conocimiento de sus súbditos*».

El seu objectiu principal, però, és assolir una indústria pròpia, o «*poder hacer nativas de este reino las cosas que el arte y no la naturaleza las hace*». Com ? Amb la protecció: «*impedir la saca de muchos millares de ducados que cada año salen para mercar sedas, alfileres, escobillas, velas bastas y otras niñerías que el arte compone*». Car es tracta de que no «*quedamos privados de poder tener aquí artífices para hacerlas como otras naciones*», car la indústria és bona: «*muchas artes mecanicas han traido honra a sus artifices*» (*id.*). Alhora, pensa en la necessitat d'exportar: «*con vender nuestra mercaderia traheremos a nuestra patria el dinero que es su segunda sangre*» (*id.*).

L'altre objectiu seu és la gestió de les crisis alimentàries i de la pobresa urbana. Escriu: «*en tiempo de necesidad se han de emprender las obras públicas (...) es mayor caridad para ellos (los pobres) sustentarles con su trabajo que darles de comer sin él*» (*id.*). Posa l'accent en la correcta administració de les importacions de blat i de carn. Debat dialècticament la funció dels mercaders i dels administradors dels pòsits o graners. I proposa substituir les importacions de blat sicilià pel consum del blat de l'Urgell, car «*Barcelona tiene en su propia tierra el campo de Urgel donde hay abundancia de trigo*» (*id.*).

En paral·lel, escriu un tractat d'economia agrària, basat, en part, en la seva experiència personal, que Sebastià de Comellas editarà. És *Agricultura práctica* (Barcelona, 1626). El llibre s'organitza en 8 capítols: 1) El conreu de *las tierras del pan*; 2) Les vinyes i *hacer y conservar el vino*; 3) Les oliveres i *hacer el aceyte*; 4) El bestiar: *la grangeria de ganados*; 5) Les

condicions ambientals, o *pronostico*; 6) Refranyer: *algunos refranes catalanes en beneficio de la Agricultura sacados*; 7) La seda; 8) Resum i conclusions.

L'opció pels refranys catalans, tot i el seu cosmopolitisme, és explicada així: «*entre las naciones que de este medio se han valido es la Catalana, cuya brevedad de lenguaje es grande, pero comprende en ella grandes y ciertos sucessos*». I afegeix: «*es común decir: «Cathala, profecia per demà», son tan verdaderos los refranes catalanes*». Els refranys pagesos (com: «*Qui femeja / no fameja*», o «*De mal pagador / gra o palla*» o «*Qui te blat / està rich y no ho sap*») formarien part de la cultura de l'agricultura pagesa presentada, coetàniament, amb molt èxit, pels *Secrets d'agricultura* de Miquel Agustí.

Bibliografia de:

Discursos sobre la calidad del Principado de Cataluña, inclinación de sus habitadores, con el govierno que parece han menester. Dirigido al Príncipe de las Españas, Don Felipe III, Lluís Mercadal, Lleida, 1616.

Discurso del origen y obligacion de las casas comunes de las villas y ciudades. Dirigido al Braço real de Cataluña y como cabeça del los Conselleres de Barcelona, Lluís Mercadal, Lleida, 1616.

Agricultura práctica con la qual puede uno llegar a ser perfecto agricultor en lo mas necesario para la vida humana en qualquier tierra que estuviese, Sebastià de Comellas, Barcelona, 1626.

Francesc Roca i Rosell

GINER i de SAN JULIAN, Salvador

(Barcelona, 1934 – Barcelona, 2019)

«*La lògica del capitalisme comporta la seva perenne transformació. Mentre esperem hecatombe anunciada o, més aviat, l'esperen els que l'esperen, la resta contemplem la continuació de la seva mudança, que aconsella parlar més de metamorfosi que no pas de final absolut de l'univers econòmic creador de l'actual progrés*». (2007)

«*Hanna Arendt, a les seves reflexions "En torno a la revolución", constata com la gent, en determinades circumstàncies, desitgen transformar-se en ciutadans lliures i imposar un nou ordre format per individus independents, en què imperi la llei i no el poder arbitrari*». (2007)

«*Un estat del benestar eficient és el que fa que un país sigui un país avançat (...) Són els excessos ja comesos pel que fa al creixement de l'economia, la població i l'exhauriment dels recursos, els que han inspirat la doctrina del necessari decreixement (...) fins a quin punt la civilització capitalista serà capaç de modificar la situació per tal de millorar-lo?*». (2011)

Els seus pares, mestres graduats a l'Escuela Superior de Magisterio de Madrid, seguidors de la pedagogia republicana, aconseguiran l'any 1934 el trasllat a Barcelona, on exercirien en escoles de la Generalitat. Cursà els primers estudis a l'Escola Frederic Mistral-Tècnic Eulàlia i, més tard, el batxillerat al Lycée Français de Barcelona. Sense gaire convicció, acabarà els estudis de Llicenciatura de Dret a la Universitat de Barcelona. Viatjarà a Alemanya, on estudiarà,

primer a München i després a Köln. Retornat a Barcelona, aconsegueix una beca Fulbright, que li permetrà seguir estudis de Sociologia a la Universitat de Chicago, on iniciarà la seva tesi doctoral, que acabarà i presentarà al King's College (Anglaterra). Exercirà de professor a la Universitat de Reading i a diverses Universitats (Brunel West London, Cambridge i Yale). Entre 1965 i 1989 serà professor visitant d'Universitats de diversos països (Mèxic, Puerto Rico, Itàlia, Argentina) i de la Universitat Autònoma de Barcelona. Cofundador i president de l'Associació Catalana de Sociologia (1979) i cofundador de l'Associació Europea de Sociologia. Nomenat director i professor de la Secció de Ciències Socials, de la Universitat Catalana d'Estiu (1969-1975). L'any 1989 guanyarà la càtedra de Sociologia de la Universitat de Barcelona. Membre de l'Institut d'Estudis Catalans (1995) president de la seva Fundació (2007-2013). Director i fundador de l'Institut d'Estudis Socials Avançats (CSIC) i president finalment de l'Institut d'Estudis Catalans (de 2005 a 2013).

En una de les seves obres més destacades, planteja un conjunt d'interrogants sobre el futur del capitalisme: la probabilitat que el nostre sistema evolucioni o s'enfonsi; quina pot acabar essent la seva nova faç al món? Crearà opulència, només per a uns pocs i engendrant misèria per a molts altres? La lògica d'un creixement econòmic descontrolat pot acabar destruint el medi natural i acabar posant en perill el nostre propi futur?. «*Una majoria d'analistes comparteix la visió de la permanència del capitalisme com a sistema econòmic predominant*» és la seva resposta. «*Uns amb resignació, altres amb entusiasme*». En tot cas, cal explicar i preveure el que se'ns acosta, plantejarà. «*Si per un costat existeix una llista de danys estructurals causats per l'expansió, a les economies més avançades (explotació dels recursos naturals, prostitució, tràfics il·legals de persones i armes, blanqueig de diners (...). Cal reconèixer, a la vegada, un cert nombre d'avantatges que es deriven de la difusió del capitalisme, com són l'increment de la creativitat i la innovació, la creació i difusió de la riquesa, el foment del pluralisme ideològic i polític, la possibilitat de la consolidació de la llibertat, sota certes condicions*». (2011)

En el seu voluminós llibre *Historia del Pensamiento Social* (2007), ens ofereix una minuciosa història del pensament econòmic, social i polític, tot partint dels pensadors clàssics —Grècia i Roma—, del cristianisme i l'Edat Mitjana, fins a la Reforma, el Renaixement i la Il·lustració, seguits d'una anàlisi del liberalisme i el socialisme i la seva expansió posterior. Acabarà amb les aportacions a la ciència i al pensament contemporanis. En aquest darrer capítol, planteja una reflexió sobre la gran transformació i mundialització, i sobre l'eventual millora de la societat moderna pel que fa a nous sistemes de govern, tot partint d'una selecció d'aportacions més representatives d'alguns importants exponents del pensament social a la cultura política contemporània (Isaac Berlin, Hannah Arendt, John Rawls, Jürgen Habermas). A partir d'Isaac Berlin, defensarà l'abandonament del pensament monolític tradicional a favor d'un elevat pluralisme de les idees i les creences, destacant que la pugna entre aquestes dues és indissociable i que, a la vegada, tant la socialdemocràcia com

el socialisme democràtic resulten indispensables per tal d'aconseguir aquella compatibilitat. Hannah Arendt constata com, sota determinades circumstàncies, els membres d'una determinada comunitat acabaran esdevenint ciutadans lliures, imposant un nou ordre constituït per individus que decidiran que imperi la llei i no el poder arbitrari. John Rawls planteja en la seva obra *Teoria de la Justícia* una idea en el fons senzilla i a la vegada nuclear, a la que denominarà «el vel de la ignorància» i que serà la base de la seva proposta: «*Les normes d'un grup humà seran justes i equitatives només en la mesura en que les persones que integren aquell grup o comunitat estiguin d'acord en obeir-les, ignorant d'entrada, en el moment inicial de la seva aprovació, quines són les característiques i els recursos o avantatges especials que d'aquelles se'n podran derivar per als seus interessos particulars*».

Bibliografia de:

Sociología, Barcelona, 1969, 2a ed. Barcelona, 1971.

«El progreso de la conciencia sociológica», *Sistema*, núm. 1, gener 1973, p. 7-29.

La sociedad masa: Ideología y conflicto social, 1971.

El progreso de la conciencia sociológica, Madrid, 1973, Barcelona, 1974.

Mass Society, New York, 1976.

Europa contemporánea: estructuras sociales y pautas culturales, 1978.

La estructura social de Cataluña, 1980.

La sociedad corporativa, escrita junto a Manuel Pérez Yruela, 1979.

«La estructura social de la libertad», *Revista Española de investigaciones sociológicas*, Madrid, 1980.

El destino de la libertad. Una reflexión frente al milenio, Premio Espasa de Ensayo, Madrid, 1987.

La forja de la sociedad europea, 1992.

Diccionario de Sociología, con E. Lamo de Espinosa y C. Torres, Madrid, 1998.

Las razones del republicanismo, 1998.

Ciudadanía, desigualdad social y Estado de Bienestar, 2003.

Carisma y Razón, 2003.

Historia del pensamiento social, 1ª ed 1967, i 72 edicions fins a 2013 (13a), en 3 idiomes, 2a ed, Esplugues de Llobregat, 1975.

Teoría sociológica clásica, Barcelona, 2001.

El futur del capitalisme, Barcelona, 2011

Bibliografia sobre:

Pérez Yruela, Manuel; González de la Fe, María Teresa i Montagut, Teresa, *Escritos sociológicos: en homenaje a Salvador Giner (1934-2019*; Centro de Investigaciones Sociológicas, Madrid, 2007.

Montagut, Teresa: *Salvador Giner dies i fets*, Barcelona, 2018.

Grau-Grau, Marc: *Salvador Giner. Ideas cabales*, Madrid, 2018.

Pere Puig i Bastard

GIRALT i RAVENTÓS, Emili

(Vilafranca del Penedés, 1927- Barcelona, 2008)

«*En uns anys en que als estudis agraris se'ls hi dedicava escassa atenció, és de destacar la seriosa tasca de recerca empresa per Emili Giralt en l'àmbit dels estudis d'història agrària, tant a Catalunya com a València. Aquest fet farà mereixedor de diversos homenatges a un dels deixebles de Vicens Vives, que, a més de continuar la seva gran obra, innovarà seriosament en altres àrees*». (2004)

«*El procés d'enduriment dels pactes contractuals de la rabassa morta i les condicions dels conreus vitivinícoles assolirà el seu zenit degut a la invasió de la fil·loxera a Catalunya (1779-80). Davant dels danys irreparables soferts pels propietaris, aquests optaren per considerar extingits els contractes de "rabassa morta". Els rabassaires, per la seva part, exigiran la renovació dels contractes i algunes millores contractuals. Durant més de cinc anys no serà possible arribar a cap acord, i la qüestió derivarà en una enorme agitació social i política*». (1990)

El seu pare, perit químic, treballa a l'estació enològica. La seva mare, provinent d'un ambient rural, era d'una família que hauria patit els intensos estralls de la fil·loxera. Inicia els seus estudis universitaris a la Facultat de Filosofia i Lletres (Secció d'Història) de la Universitat de Barcelona, on es llicenciarà el 1951. Dos anys més tard esdevé Membre del Comitè de redacció de l'*Índice Histórico Español*. Efectua dues estades d'ampliació d'estudis, a Paris i a Tolosa de Llenguadoc, i una com a lector d'espanyol al King's College. Obté el seu doctorat amb una tesi sobre *Los seguros y el comercio de Barcelona entre 1630-1665.* Anomenat membre de la «Commission Internationale d'Histoire des Mouvements Sociaux et des Structures Sociales» Paris (1960-1972). L'any 1965 obté la càtedra d'Història Moderna i Contemporània de la Universitat de València, on durant sis anys exerceix una intensa tasca docent i de recerca. Nomenat director del departament d'Història Moderna i Contemporània d'aquella Universitat, mentre Joan Reglà s'encarrega del departament d'Història Moderna. Paga la pena recordar que, a les universitats espanyoles, no abundaven els partidaris d'una història que reconegués sobretot la importància dels fets econòmics, socials i culturals i menystingués o ignorés els esdeveniments polítics. Participarà en el Seminari d'Història Agrària de la Universitat de Göttingen i durant els anys 1962-1975 exercirà de corresponsal de la revista *Economic History Review*. L'any 1971 és nomenat Catedràtic d'Història Contemporània de la Universitat de Barcelona, a la vegada que encara participa com a Secretari General en el Primer Congrés d'Història del País Valencià. De 1972 a 1980 dirigeix el Departament d'Història Contemporània de la Universitat de Barcelona, i de 1979 a 1999 és director del Centre d'Estudis Històrics Internacionals. Degà de la Facultat de Geografia i Història, i fundador i director del Centre d'Estudis d'Història Rural, així

com de la revista *Estudis d'Història Agrària* (1977-2000). Membre a partir de 1976 de la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans, és nomenat president de l'IEC de l'any 1986 fins al 1995. Nomenat catedràtic emèrit d'Història Contemporània de la Universitat de Barcelona, serà guardonat amb la Creu de Sant Jordi l'any 1999.

S'interessarà des dels primers temps en l'estudi de la història des de la perspectiva dels fets econòmics i socials. Confessarà en certa ocasió haver descobert Marx fora de la Universitat, a partir de la lectura d'obres d'Ernst Bloch, Henri Lefèbvre, i altres autors que l'impulsarien a llegir-lo. Reconeixerà algunes de les seves aportacions com la lluita de classes en tant que motor de la història i el materialisme històric. En els seus treballs de recerca referents als segles XVI i XVII, abordarà sobretot l'anàlisi de temes econòmics i demogràfics: «La colonización francesa y problemas monetarios en los siglos XVI y XVII», «La colonia mercantil francesa de Barcelona durante el siglo XVI», i *La population catalane de 1553 à 1717*, treball aquest darrer que publicarà el 1960 amb Jordi Nadal. S'interessa també pels estudis d'història socials (*Els moviments socials a Catalunya, el País Valencià i les Illes*, 1967, amb Albert Balcells i Josep Termes).

Ben aviat centrarà tota la seva atenció en els estudis d' història agrària, on durà a terme la part més important de la seva recerca («La viticultura y el comercio catalán del siglo XVIII», 1952; «Evolució de l'agricultura al Penedès. Del cadastre de 1717 a l'època actual», 1951; «Le problème catalan. Aperçus historiques jusqu'au début du vingtième siècle», 1962, etc.), en una època en que la majoria d'historiadors se centraven en els estudis històrics sobre el desenvolupament industrial.

Curiosament, dos deixebles de Jaume Vicens, com de fet foren tant Jordi Nadal com ell, iniciaren de fet els seus treballs de recerca de manera fins a cert punt similar, com a estudiosos de la demografia moderna, si bé a partir d'un cert moment, divergirien i dedicarien la recerca cap a dos mons ben diferents. Mentre Jordi Nadal s'inclinaria per la recerca històrica industrial, mostra l'interès creixent per la recerca sobre el temes de la industrialització, les fàbriques i la burgesia, ell ho faria, de manera ben intensa, pels estudis i la recerca sobre els temes socials i econòmics agraris, l'evolució de les tècniques agràries i els canvis en els mitjans de vida dels pagesos. Dues cares de la moneda de la nostra història.

En un dels seus primers treballs, provinent d'un tema abordat en la tesi doctoral, ens ofereix una anàlisi de l'aportació ètnica de França a Catalunya, a partir del segle XVI. La intensa commoció social i política derivada dels greus conflictes del moviment «remença» a casa nostra, juntament amb l'impacte de les greus pestes, donarien lloc a una gran despoblació del país. A mitjan segle XVI, l'entrada d'un nombre significatiu de nous habitants francesos (gascons, bernesos i foixencs), que primer ocuparien el medi rural com a peons i nous jornalers, repoblant masies i mansos abandonats degut a l'agitació social i la pesta. En el segle XVI començarien a establir-se, en els nuclis urbans, de manera progressiva, peons, arriers, venedors, jornalers, artesans i finalment comerciants provinents de França (tot i que la majoria de grans comerciants tendiren a optar per establir-se en els grans ports d'Andalusia). Aquest corrent humà, segons conclou, arribarà a adquirir una importància econòmica i social molt significativa a finals del segle XVI, per acabar perdent intensitat en

el segle següent. Estudis posteriors sobre el creixement de la immigració francesa a Catalunya (conjuntament amb Jordi Nadal) permetrien precisar-ne la cronologia i la seva intensitat.

En un altre dels seus primers treballs duts a terme emprèn un ambiciós estudi, sota el títol de *El conflicto «rabassaire» y la cuestión agraria en Cataluña hasta 1936* (1965), en què planteja dues qüestions: a) Un examen de l'evolució del règim de la propietat agrària i de les formes d'explotació de la terra a Catalunya des dels inicis de l'edat moderna (1486), tot partint de la Sentència Arbitral de Guadalupe; b) Un estudi dels conflictes que sorgiren entre els segles XVIII i XIX, en què es plantegen les primeres confrontacions i plets entre propietaris i «rabassaires», amb els successius intents d'aquells de fixar uns terminis clarament establerts —de 15 o 20 anys— als contractes, per tal d'aconseguir imposar el retorn de les terres als antics propietaris.

La «rabassa morta» era de fet un tipus de contracte emfitèutic de naturalesa temporal, si bé indefinida, encaminat a la cessió de terres pels seus propietaris a un rabassaire que s'encarregaria de plantar i tenir cura de les vinyes, gaudint del domini útil d'aquelles mentre visquessin els ceps plantats, abonant part dels resultats al seu propietari. És reconeguda la gran difusió que a Catalunya tingué aquesta forma d'explotació de les terres, de finals del XVIII fins a mitjans del XIX. Entre els contractes de «nova implantació» de l'època serà el més important i el que més conflictes polítics i socials acabarà generant. Atès que en al segle XVIII augmentà la pressió demogràfica i les terres disponibles esdevingueren escasses pel conreu dels vinyers, els pagesos aprofitarien les oportunitats que els oferiria el bon preu de les collites, tot millorant les tècniques de conreu, mitjançant la pràctica dels «colgats» i «capficats», i esmerçant adobs i vallejant les vinyes quan aquestes defallien, amb el que aconseguirien allargar la vida dels ceps sense recórrer a nova plantació. Planteja en diversos treballs una descripció del que ell anomena el procés de «desnaturalització» del contracte de «rabassa morta», així com una anàlisi dels fets que abocarien a una creixent radicalització primer i a una posterior politització de la situació. Els primers plets s'acabarien produint en el darrer terç del segle XVIII, als voltants del 1765. S'enfrontarien, en primer lloc a l'Audiència de Barcelona, els propietaris amb els «rabassers», interessats a mantenir els seus contractes, basant-se en el fet que mentre la vinya era encara viva, gràcies als «colgats» o «capficats», el seu contracte continuava vigent, enfront dels propietaris que exigien un termini fix, com més curt millor, per recuperar el ple domini de les seves terres. Els magistrats, en una primera sentència acabarien prohibint la pràctica dels «colgats», interpretació que hauria acabat produint la disminució gradual dels fruits de la vinya que obtindrien els propietaris. Més tard optarien, en una segona sentència, per tornar a legalitzar aquella mena de pràctiques, i limitar a cinquanta anys la duració dels corresponents contractes.

El procés d'enduriment dels contracte de la rabassa morta i un clar empitjorament de les condicions dels conreus a la viticultura catalana acabarà amb la sobtada invasió de la fil·loxera a Catalunya (1779-1780). Aquest fet comportarà la consegüent destrucció de les vinyes i danys irreparables als rendiments dels propietaris. Aquests optaran per considerar del tot extingits els corresponents contractes de "rabassa morta", mentre els rabassaires exigiran la renovació dels seus contractes, tot reclamant fins i tot algunes millores contractuals. Al llarg

d'uns cinc anys no fou possible arribar a cap acord, i la qüestió derivà en una enorme agitació social i política. Cap a l'any 1896 la situació d'agitació social va anar millorant, davant l'evident necessitat de procedir a replantar les vinyes. Aquest fet obligarà a efectuar pactes i transaccions entre les parts. Els pactes foren més favorables als conreadors de les terres, si bé aquestes ja no els serien cedides a «rabassa morta» sinó mitjançant contractes de parceria. És així com s'acabarà produint la plena desnaturalització i la fi històrica de la «rabassa morta».

Bibliografia de:

«Evolució de l'agricultura del Penedès. Del cadastre de 1717 a l'època actual», *I Assemblea intercomarcal del Penedès i Conca d'Òdena*, Martorell 1950, Igualada, 1951, p. 166-176.

«Ensayo metodológico para el estudio de la población catalana de 1553 a 1717», *Estudios de Historia Moderna*, III, 1953, en col·laboració amb Jordi Nadal.

«La viticultura y el comercio catalán del siglo XVIII», *Estudios de Historia Moderna*, II, 1952.

«En torno al precio del trigo en Barcelona durante el siglo XVI», *Hispania*, LXX, 1958.

«La colonia mercantil francesa en Barcelona a mediados del siglo XVII», *Estudios de Historia Moderna*, VI, 1956-1959.

La population catalane de 1553 à 1717. L'immigration française et les autres facteurs de son développement, Avant-propos de Ferdinand Braudel, amb la col·laboració de Jordi Nadal, Paris, 1960.

«Le problème catalan. Aperçu historique jusqu'au début du XXe siècle», dins *VI Colloque d'Histoire organisé par la Faculté des Lettres et des Sciences Humaines d'Aix-en-Provence le 1er et 2 décembre 1961*, Aix-en-Provence, 1962.

Los estudios de historia agraria en España (1940-1961), Barcelona, 1962.

«Barcelona 1717-1718, un modelo de sociedad preindustrial», dins *Homenaje a Don Ramón Carande*, amb Jordi Nadal, Madrid, 1963.

Textos de Historia de España Moderna y Contemporánea, Barcelona, 1964.

«Els estudis dels preus a la Barcelona del segle XVIII»

La immigració francesa a Mataró durant el segle XVII, Mataró, 1966.

«El conflicto "rabassaire" y la cuestión agraria en Cataluña hasta 1936», *Revista del Trabajo*, núm. 7, 1965.

Els moviments socials a Catalunya, País Valencià i les Illes (Cronologia 1800-1939), amb Albert Balcells i Josep Termes, Barcelona, 1967

«Problemas históricos de la industrialización valenciana», *Estudios Geográficos*, núm. 112-113, 1968.

Bibliografia dels moviments socials a Catalunya, País Valencià i les Illes, Barcelona, 1972.

«Transformacions agràries i industrialització. Principals problemes de la història agrària», *Col·loqui d'historiadors*, Fundació Jaume Bofill, Barcelona, 3-4 maig 1974.

El franquisme i l'oposició: una bibliografia crítica (1939-1975), direcció Emili Giralt i Raventós, Barcelona, 1981.

Vinyes i vins: mil anys d'Història, Actes i Comunicacions del III Col·loqui d'Història Agrària sobre mil anys de producció, comerç i consum de vins i begudes alcohòliques als Països Catalans, febrer del 1990, Barcelona, 1993.

«L'agricultura. Tradició i innovació en la agricultura del segle XIX », a *Història econòmica de la Catalunya Contemporània. s. XIX. Població i agricultura*, vol 2, Barcelona, 1990.

«Antoni de Capmany: aproximació a l'ideari d'un il·lustrat», a *La Catalunya a l'època de Carles III*, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1991.

Empresaris, nobles i vinyaters. 50 anys de Recerca Històrica, edició a càrrec de Manuel Ardit Lucas, València, 2002.

Bibliografia sobre:

Aracil, Rafael i Segura Mas, Antoni: «Emili Giralt i Reventós», *Estudis d'Història Agrària*, núm. 17, 2004.

Ruiz Torres, Pedro: «Emili Giralt i Raventós: records d'un antic alumne», *Estudis d'Història Agrària*, núm. 17, 2004.

Colomer, Josep: «La formació del paisatge, el procés d'especialització vitícola a la Catalunya Prelitoral», *Estudis d'Història Agrària*, núm. 17, 2004.

Congost, Rosa: «La rabassa morta i els discursos historiogràfics. Una relectura d'Emili Giralt», *Estudis d'Història Agrària*, núm. 17, 2004.

Moreno Clavaries, Belén: «Les condicions materials de vida dels rabassers penedesencs al segle XVIII: treball. Mercat i consum», *Estudis d'Història Agrària*, núm. 17, 2004.

Pere Puig i Bastard

GIRAVA, Jeroni

(Tarragona, finals s. XV – Herculano, 1556)

«*como escribe Xenofonte en Economico, no hay cosa mejor para mantener así una Ciudad como una Casa particular que la orden y lugares determinados para cualquier cosa, en qualquier tiempo. Esta orden alcanzaban los Indios y la guardaban*». (1556)

Fou un cosmògraf-geògraf-hidrògraf i alhora enginyer civil i militar, que treballà bàsicament al servei de la Corona hispànica, especialment sembla a les terres d'Itàlia. De la lectura de la seva obra és possible extreure'n idees i informacions d'interès per al coneixement dels inicis de l'economia moderna.

A la seva *Cosmographia* (Milano, 1556, 2ª ed. Venezia, 1570), presenta successivament els tres continents i el Nou Món. Europa és el més avançat: «*de las primeras partes del Mundo, la más principal y más nombrada es la Europa, porque siendo la grandeza menor que las otras tiene en si más cosas señaladas y de mayor nombre*». Europa inclou 34 províncies o regnes i 118 ciutats.

La provincia espanyola inclou 14 regnes: 3 a la *España Bética* o *Reyno de Granada*, 2 a la *Lusitania* o *Reyno de Portugal*, i 9 a la *España Tarraconense.* Els 8 regnes de la Tarraconense

de 1556 són: León (o Castella la Vella), Toledo (o Castella la Nova), Aragó, Catalunya, València, Navarra, Biscaia i Guipúscoa. A assenyalar continuïtats i discontinuïtats.

Pel que fa al comerç exterior, d'aquesta provincia espanyola «*se cargan ordenadamente cada año para diversas partes muchas naos cargadas de:* 1) *granos, frutas, vino, olio, especies, azúcar;* 2) *lanas, paños, seda*; 3) *fierro, cobre, plomo, pastel*». Tot «*con grandísima abundancia y de mucho precio*». Les destinacions eren «*Francia, Flandes, Italia e Indias*».

Després de presentar Europa, Àfrica i Àsia, el 1556 s'acara al Nou Món americà descobert el 1492. La seva conclusió és contundent: «*es agora la India la mejor tierra que haya en el mundo porque con lo que ellos tenían de suyo y lo que nuestros españoles les han llevado, tienen agora de todo*»**.** Tot i que a certs llocs, com ara a Cuba (que Cristòfol Colom anomenà «*Fernandina, en honor y memoria del rey Don Fernando*») informa que «*los naturales murieron de hambre, trabajo y viruelas*».

Posa l'accent en les riqueses americanes, començant per les agro-alimentàries. I seguint per les destreses artesanals-industrials de les poblacions autòctones. També posa l'accent en la visibilitat de l'ordre —en el temps i a l'espai— de les cultures dels seus habitants originaris, que seguirien (sense saber-ho) les directrius de Xenofont.

Bibliografía de:

Dos libros de cosmographia, Milano, 1556.

La cosmographia y la geographia de Hieronimo Girava, Tarragones. Descripción de todo el mundo y de sus partes, y particularmente de las Yndias y la Tierra Nueva, Venezia, 1570.

Francesc Roca i Rosell

GIRONA i AGRAFEL, Manuel

(Barcelona, 1817 – Barcelona, 1905)

«Bastará que se sepa que Barcelona que es la provincia en que se inició la industria, a causa sin duda de su ingrato suelo, y en donde más se ha desarrollado, contribuye anualmente al Estado con unos 60 millones de pesetas por solo concepto de territorial, aduana y consumos siendo así que, en proporción de su población, sólo les correspondían unos 22. ¿A qué se debe este enorme exceso con que ayuda a las demás [provincias], *sino al movimiento producido por su importante industria? ¿Cómo de otro modo se explicaría que pudiese pagar triple de lo que le corresponde?*». (1883)

Fill de banquer, fou un destacat banquer, empresari i mecenes. El 1844 fundà el Banc de Barcelona, i el 1876, amb el seu germà Jaume i Antonio López y López, va fundar el Banco Hispano-Colonial, que va potenciar la Sociedad Española de Carburos Metálicos i les companyies General de Tabacos de Filipinas, Transatlántica, Caminos de Hierro del Norte de España i la de los Ferrrocarriles de Asturias, Galicia y León, entre d'altres. Va participar en moltes empreses, entre elles el Ferrocarril de Barcelona a Zaragoza, i el de Barcelona a Granollers. Fou el primer president de la Cambra de Comerç, fundada per RD d'abril del

1886, i va finançar en part l'ampliació del port de Barcelona, la construcció de la Universitat de Barcelona i del Teatre del Liceu, i l'obertura del Canal d'Urgell. Com a mecenes va fer construir la nova façana neogòtica de la catedral de Barcelona, va ajudar Narcís Monturiol per a les proves del submarí Ictineu, va comprar el castell d'Eremprunyà a Gavà i comprà i va fer restaurar el castell de Castelldefels. Ell fou qui impulsà l'Exposició Universal de Barcelona de 1888 (amb 12.866 expositors, dels quals 4.287 eren estrangers, i que donà feina a 24.044 persones), de la que fou el comissari. Va donar suport a la Restauració borbònica amb dos préstecs de 4,75 milions de ptes en dos anys, el que li va valer que Cànovas el fes alcalde de Barcelona (1876). Membre del partit conservador, fou diputat i senador.

El gruix de la seva obra econòmica gira a l'entorn del tema de la hisenda pública espanyola i el problema del deute públic i del dèficit pressupostari. Als *Ensayos para arreglar el crédito y mejorar la situación de España* (1865) va defensar que tots els pagaments i cobraments de l'Estat s'havien de realitzar a través d'un «agrupament de bancs», amb el fi de conferir a l'Estat una solvència que li permetés acudir al crèdit amb garanties davant de les entitats creditores. Els bancs agrupats, tots ells en igualtat de condicions, estarien enllaçats a través d'un departament central ubicat a Madrid. A partir d'ací va concretar unes bases per a l'agrupament de bancs i la introducció del crèdit a l'administració econòmica de l'Estat, el que venia a significar la creació d'una mena de banc de bancs enmig d'un sistema financer descentralitzat.

Va proposar un pla de realització d'obres públiques a finançar per la iniciativa privada en cas que l'Estat no les pogués assumir en la seva totalitat. Va defensar la contribució directa i va plantejar eliminar l'impost sobre consums i substituir-lo per una contribució pel sistema d'encapçalament directe per pobles i veïns i un dret sobre el valor dels productes introduïts pel comerç de cabotatge. A partir de l'anàlisi del comportament pressupostari durant el període 1850-1872/73 va criticar que el pressupost de l'Estat de despeses fos sempre superior al d'ingressos, i que s'abusés dels suplements de crèdit al llarg de l'exercici, finançats normalment amb més endeutament (*Errores trascendentales (...),* 1872). D'ençà del 1851, que s'oposà a l'arranjament del deute proposat pel ministre Bravo Murillo, es dedicà constantment a aquesta qüestió, i en 1865, 1876 i 1880 proposà plans concrets i detallats per a donar una solució definitiva al problema de l'excés d'endeutament de l'Estat espanyol (*Ensayos (...)* (1865), *Arreglo y unificación de la deuda pública en España* (1876) i *Unificación de la Deuda* (...) (1880). Bàsicament, proposà unificar tot el deute en un de sol, amb una sèrie de mesures que amortitzarien el deute una part en 62 anys i una altra en 47. Més tard, en 1888 i 1889 va presentar una nova proposta al tipus del 3% i amortitzable en 90 anys (*A la Nación dedica su plan completo económico financiero bancario* (...), 1898). Amb aquestes mesures calculava que s'aconseguiria al llarg del temps amortitzar tot el deute i un estalvi pressupostari importantíssim, de gairebé 3.000 milions de ptes.

En els seus discursos pronunciats al Senat, publicats en 1883, 1884, 1885, 1890 i 1891 defensava la simplificació dels serveis de l'Administració econòmica i tècnica de l'Estat, treure traves al comerç interior, per tal de potenciar-lo, i abaratir l'impost sobre els consums en els articles de primera necessitat. En relació a la política monetària, sostenia que el nombre de bitllets en circulació havia de guardar proporció amb el volum de transaccions que podia admetre l'economia espanyola, en proporció a l'activitat econòmica. Va denunciar que el Banc d'Espanya girava deute per un import equivalent a vuit vegades el seu capital, fet que era molt arriscat. Acceptava l'existència d'un banc emissor únic, tot i que en 1874 va proposar que el Banc de Barcelona es convertís en sucursal del Banco de España, sense que es pogués arribar a cap acord. Per ell el bitllet únic tenia avantatges sobre el bitllet regional. A més, va afirmar que l'Administració mancava de rigor en el seu funcionament, car sovint no era ni capaç de fer arribar al Tresor totes les quantitats recaptades als contribuents.

En el discurs a l'Ateneu el 22 de novembre de 1883, va formular un conjunt de propostes que demostren la visió global que tenia sobre la política econòmica que s'havia d'implantar a Espanya: proteccionisme amb aranzel del 30%; abaixar els tipus d'interès; abaratir el transport de mercaderies; legislació laboral que regulés les relacions entre fabricants i operaris, amb la creació d'un jurat; ordenació de les vendes a terminis; formació professional dins de les mateixes fàbriques; organitzar la producció per especialitzacions; fer que els fabricants del tèxtil planifiquessin les temporades; organització d'exposicions sobre els diferents productes i activitats econòmiques; i crear instruments d'ajut social: cooperatives d'alimentació, vestit i habitatge, assistència mèdica, assegurança per a incapacitats laborals, mutualitats.

Les seves idees motrius sobre política econòmica per a Espanya s'exposen en la darrera de les seves publicacions, *Remedio Radical, rápido, restaurador de la Administración del Estado* (1905). La proposta contenia una modernització de la marina de guerra; el sanejament de la circulació monetària i afrontar el problema de la devaluació de la moneda, ja que la circulació era excessiva en relació al capital del Banc d'Espanya, i s'explicava com s'havia de garantir l'emissió de bitllets; una reforma de la llei municipal; la supressió de l'impost de consums; endurir els drets de les classes passives, suprimint aquests drets per als nous empleats i la jubilació als 60 anys, de forma que els empleats treballessin fins que fossin aptes, i arribant a afirmar que «*a los 80 años de edad podrán retirarse cobrando lo que por clasificación les corresponda*» (p. 22); una radical simplificació de l'Administració de l'Estat: només cinc ministeris, supressió de moltes direccions generals, passar de 49 províncies a 13 (els antics 13 regnes); unificació del Tribunal Contencioso-Administrativo, el Tribunal Mayor de Cuentas i altres en un únic Tribunal Superior de Justicia; repressió de la defraudació i el contraban; una reducció dels Instituts de segon ensenyament i de les Universitats (en deixava només quatre: Santiago, Salamanca, Cervera i Ciudad Real); persecució de la usura; que l'Estat sanegés les companyies de ferrocarrils; i mesures sobre la racionalització del deute.

Bibliografia de:

Ensayos para arreglar el crédito y mejorar la situación de España, Barcelona, 1865.

Unificación de la Deuda. 119 millones de pesetas anuales de rebaja en los gestos, Barcelona, 1880.

«De los medios y elementos que necesita la industria nacional, para competir con la extranjera, y modo de obtenerlos», dins *Boletín del Ateneo Barcelonés,* núm. 14, p. 14-31, 1883.

A la Nación dedica su plan completo económico financiero bancario al objeto de dar solución a los problemas económicos y alcanzar la regeneración de la patria, Barcelona, 1898.

Remedio Radical, rápido, restaurador de la Administración del Estado, Barcelona, 1903.

Bibliografia sobre:

Cabana i Vancells, Francesc: «Manuel Girona i Agrafel: «Treballar molt, fora vicis i interès compost» (banquer, empresari, mecenes)", dins *Revista de Catalunya,* núm. 166, p. 9-15, octubre 2001.

Cabana i Vancells, Francesc: *Manuel Girona: semblança i antologia de textos*, Barcelona, 2002.

Junqueras i Vies, Oriol; Martí i Escayol, Maria Antònia: *Manuel Girona, el Banc de Barcelona i el canal d'Urgell: pagesos i burgesos en l'articulació del territori.* Lleida, 2003.

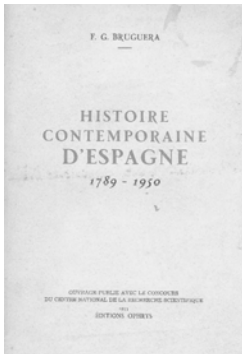
Blasco-Martel, Yolanda, i Pla, Lluïsa: «Manuel Girona, el fundador de la banca moderna», a *Història Social*, p. 79-98, UNED, Alzira, 2009.

Francesc Artal i Vidal

GONZÁLEZ BRUGUERA, Francesc

(Figueres, 1911 – París, 1960)

«La complexité politique s'éclaircit dès qu'on pose la grande question qu'il persiste de 1788 à 1950: les ressources agricoles, puis industrielles de l'Espagne, seront-elles ou non, exploitées seulement au profit d'une minorité ou au profit de tous?». (1953)

Fill de militar, esdevingué al 1933 professor de llengua i literatura francesa de l'Institut d'Olot. Formà part del Cos d'Intendència de l'exèrcit durant la Guerra d'Espanya. El 1939 s'exilià, i fins 1945 passà per camps de concentració i companyies de treball, i s'integrà a les FFI. Després estudià a Llemotges i Lyon, i fou lector de llengua castellana a les seves Universitats. Començà una tesi doctoral sobre els béns comunals a la Espanya del segle XIX. En relativament pocs anys, confegí i publicà, el 1953, en francès, a Paris, amb el suport del *Centre National de la Recherche Scientifique, una Histoire contemporaine d'Espagne, 1789-1950.*

Per primera vegada, algú assajava de descobrir el que hi havia al darrera dels petits o grans esdeveniments hispànics aparentment protagonitzats per l'exèrcit, l'Església i/o la Corona. Per a fer-ho, combinà hàbilment, etapa a etapa, estadístiques demogràfiques, agràries, industrials, comercials, i fiscals, canvis en la legislació (de mines, per exemple), i s'esforçà

per treure'n conclusions, parcials i generals. La primera idea central era la de l'èxit o no, de les reformes agràries, i de la *révolution burgeoise* (i de la industrialització) al conjunt de l'Estat espanyol. Després, des de 1902, els avatars dels diversos assaigs de redreçar i/o superar aquesta revolució burgesa hispànica. Inclou una anàlisi de la divisió entre bakuninistes i marxistes, i una presentació de *le premier essai de fascisme (1923-31)* i de l'experiència de la Segona República entesa com *essai d'antifascisme (1931-1939).*

Pierre Vilar —que acabava de publicar la seva *Histoire de l'Espagne* (1947)— dedicà a la seva obra dues breus ressenyes que n'assenyalen la novetat i l'ambició científica (i que, el febrer de 2017, es poden llegir a la xarxa). Amb ell, economia i història política d'Espanya es trobaven. I Espanya estava composada de regions, i de classes socials, i tenia una forta dependència política i econòmica dels grans països industrials europeus i dels EUA. Des de fora de les seves fronteres es podien frenar (o estimular) els processos d'industrialització.

En el seu llibre, hi hauria a més una primera visió del significat de la Dictadura iniciada el 1939, i dels resultats econòmics dels anys 1939-1950. Segons ell, «*le Franquisme réussit à unir tous les ennemis du Libéralisme politique; mais, au point de vue économique, les propriétaires fonciers, l'Église et les capitalistes, tant espagnols qu'étrangers, s'opposent aux théories dirigistes et nationalistes de la Phalange*». A més, «*le dirigisme tourne-t-il au profit du marché noir, mécontente le capitalisme et ne satisfait pas les bessoins les plus élémentaires*» (Paris, 1953). Res de nou, doncs.

Uns mesos abans de morir, publicà, amb pseudònim i a Bruxelles, un article sobre la Barcelona de 1842. Hi reproduïa fragments econòmics republicans del poema *La Campana*, d'Abdó Terrades: «*Un sol pago directe / i un sol ram que el colecte»,«Los públics funcionaris / no tingan amos varis / depengan tots del popular congrés», «Que paguin qui té renda / o bé alguna prebenda / lo qui no té tampoc deu pagar res».*

Bibliografia de:

Histoire contemporaine de l'Espagne. 1789-1950, Paris, 1953.

Brezo, Gonzalo (pseud.): «El bombardeo de Barcelona por el general Espartero», *Nuestras ideas*, núm. 7, Bruxelles, desembre 1959.

Bibliografia sobre:

Vilar, Pierre: «Espagne», *Annales E.S.C.*, vol.10, núm.4, 1955.

Vilar, Pierre: «F. G. Bruguera: Histoire comtemporaine de l'Espagne, 1789-1950», *Revue Historique*, T. 216, fasc.2, 1956.

Francesc Roca i Rosell

GOXENS DUCH, Antonio

(Barcelona, 1915 – Barcelona, 1997)

«Si la economía es una ciencia, no lo son menos la contabilidad y la administración. ¿Puede hacerse investigación económica con estadísticas y contabilidades falseadas o erróneas? ¿Puede regularse la política económica del país sin una recta administración de las empresas y de los servicios públicos?». (A. Goxens *Proyección técnica en la empresa y en la Administración de las Escuelas de Comercio y sus graduados*, 1960)

Cursa la primària al Col·legi de Sant Josep Oriol, de Barcelona. Inicia el Peritatge i més tard el Professorat Mercantil a l'Escola Superior de Comerç, de Barcelona. L'any 1934 es gradua d'Intendent Mercantil. Ingressa més tard com a funcionari en els Serveis d'Indústria de la Conselleria d'Economia, de la Generalitat. Obté el títol de Llicenciat en Administració Pública i es fa càrrec de l'Oficina de Pressupostos i Comptabilitat. En començar la Guerra Civil, és mobilitzat. A l'agost de 1939 i fins a 1947 desenvolupa la seva activitat com a professor de comptabilitat i administració en centres d'ensenyament privat. Actua de promotor i director de centres en diverses ciutats. L'any 1947 guanya oposicions i pren possessió de la Càtedra de Comptabilitat General de l'Escola de Comerç, de Sabadell, de la que n'esdevindrà director. Quatre anys més tard ingressa en la Reial Acadèmia de Ciències Econòmiques i Financeres, de Barcelona. Guanya el corresponent concurs de trasllat i pren possessió de la càtedra de Comptabilitat Aplicada de l'Escola d'Alts Estudis Mercantils l'any 1955. Més tard passa a desenvolupar la seva mateixa càtedra de Comptabilitat General en la nova Escola Universitària d'Estudis Empresarials de Barcelona, de la que en serà sotsdirector. És designat membre del Grup de treball de Comptabilitat Analítica, de la Comissió de Planificació Comptable, del Ministerio de Hacienda. L'any 1974, un cop defensada la seva tesi doctoral, obté el títol de doctor a la Facultat de Ciències Econòmiques i Empresarials de Barcelona. Es jubila de catedràtic l'any 1985.

Des de la seva primera etapa com a professor en el sector privat, fins al moment de la seva jubilació com a catedràtic, esdevé autor de nombrosos llibres, conferències i escrits més breus. La majoria seran textos dirigits a l'ensenyament.

En una primera etapa (1943-1954) destaquen dues obres: En la primera (1943), planteja els continguts i tècniques d'anàlisi dels balanços i inventaris com a estats expressius de la situació de l'empresa. En una segona obra (1955) ofereix un conjunt de coneixements amb els que poder enllaçar l'Economia de l'Empresa amb l'Administració, així com amb la Gestió i la Comptabilitat Aplicades, eines indispensables per la promoció i orientació adequades d'aquestes diverses disciplines.

D'una segona etapa (1955-1971) destaquen, entre d'altres, dues obres. Una primera (1956) dirigida a la formació bàsica del seus alumnes de Comptabilitat Aplicada. Una segona (1957), una introducció a l'anàlisi de costos i la Comptabilitat Industrial. Una versió revisada d'aquesta (1978) esdevindrà més tard un conegut manual.

En la tercera i darrera etapa (1971-1990), coincident amb l'època de catedràtic a l'Escola Universitària d'Estudis Empresarials, sobresurten tres llibres. En el primer (1976) aborda temes que van des de la fundació, el finançament i les aportacions de capital fins a l'anàlisi dels balanços i estats de pèrdues i guanys de diversos tipus de societats. En un segon (1979) i tercer (1985) llibres, escrits conjuntament amb la seva filla Maria Àngels, ofereix un conjunt de tècniques i coneixements amb els que contribuir a la formació de graduats universitaris i en un darrer, obra de caràcter enciclopèdic, un tractament exhaustiu de la matèria.

En una de les conferències pronunciades a Foment del Treball Nacional, ja com a acadèmic de la Real Academia de Ciencias Económicas y Financieras (1954), defensarà la tesi que cap organització és governable si els seus dirigents no disposen d'elements d'informació prou sòlids, tant interns com referents a l'entorn econòmic i social («*sense previsions no hi pot haver govern*»). En una conferència pronunciada el 2 de març de 1966 a la Cambra de Comerç i Indústria de Girona argumenta que la introducció en les empreses d'una comptabilitat de base econòmica haurà de permetre projectar al futur la seva història. No n'hi ha prou —afirma— amb l'adaptació als canvis, és necessari crear una programació a llarg termini que eviti que els beneficis actuals siguin l'origen de pèrdues futures.

Bibliografia de:

Tëcnica de los Balances e Inventarios, 1943.

Tëcnica de promoción, dirección y gestión de empresas, Barcelona, 1955.

Contabilidad Aplicada de empresas. (I) Aspectos subjetivos, Editorial, 1956.

Manual de Costos y Contabilidad Industrial, Barcelona, 1957.

Proyección técnica en la empresa y en la Administración de las Escuelas de Comercio y sus graduados, 1960.

Contabilidad de Sociedades, Barcelona, 1976.

Amb Mª Àngels Goxens: *Curso básico de contabilidad*, Barcelona, 1979.

Amb Mª Àngels Goxens: *Enciclopedia Práctica de la Contabilidad,* Barcelona*,* 1985.

Bibliografia sobre:

Autors diversos: «Notas para una semblanza sobre su larga vida», a *La imagen fiel. Homenaje al Dr. Antonio Goxens Duch,* Col·lecció Homenatges, pág. 296-305, Universitat de Barcelona, 27 febrer 1997.

Pere Puig i Bastard

GRAELL i MOLES, Guillem

(La Seu d'Urgell, 1846 – Barcelona, 1927)

«*Siendo la orientación moderna económica, y la capital económica de España Barcelona, sus hombres, y sobre todo sus ideas, han debido prevalecer en la esfera oficial, o cuando menos ser más atendidos. En lugar de ésto, no sólo se les excluye, sino que se les molesta. Y ésto es una injusticia irritante, porque Cataluña no debe ser, es injustísimo que sea, una colonia política*». (1902)

Estudià Filosofia i Lletres a Barcelona i a Madrid, on va fundar el Círculo Proteccionista. Va publicar nombrosos treballs i articles sobre la política econòmica a aplicar a Catalunya i a Espanya, i exercí una gran influència des de les institucions i les revistes que impulsà, i molt especialment des del seu càrrec de secretari del Foment del Treball Nacional —on substituí Frederic Rahola— i el seu òrgan *Fomento del Trabajo Nacional*, on va publicar molts articles, alguns d'ells sense signar.

Fou l'encarregat de conduir la càtedra d'Economia Social i Política Aranzelària (1904-1909), sostinguda pel Foment del Treball Nacional i creada pels Estudis Universitaris Catalans. Els seus deixebles de la càtedra varen fundar la Societat d'Estudis Econòmics, el 1907. Va participar en el Congrés d'Economia de 1908, en el que es van plantejar els problemes bàsics de l'economia catalana i es varen formular propostes orientades per la política de la Lliga Regionalista. En un cicle de conferències sobre la banca, ell va presentar un text pioner sobre la *Información pública sobre la necesidad de crear Banca catalana* (1908), on va demostrar la manca de correlació entre el volum de negocis que s'enregistrava a Catalunya i la presència escassa de la banca autòctona, en part per causa de la pressió de la competència de la banca estrangera. A Madrid el 1872 figurava com a redactor de *La Igualdad*; de 1874 a 1877 va dirigir *El Popular*; el 1879 va ésser director del diari proteccionista barceloní *El Porvenir* i, ja retornat a Barcelona el 1888, va decidir quedar-s'hi definitivament i va dirigir el periòdic progressista *La Nación*. A més, va fundar *El Monitor* i va col·laborar a *El Economista Español* (1890-92) i a la *Revista Nacional de Economía* (1916). El 1909 fundà *La Economía Nacional*, que es publicà fins al 1914.

En plena efervescència regionalista, des de Foment va participar en la campanya que va culminar amb l'aprovació de l'aranzel proteccionista del 1891. Les seves conviccions proteccionistes perduraren enrara als anys vint, com es pot comprovar a *La crisis algodonera: su relación con la general de España: obras públicas indicadas como remedio* (1923), o a la seva *Conferencia sobre los cambios en sus relaciones con el régimen monetario de España, la banca y los tratados de comercio* (1923), donada a la Societat d'Estudis Econòmics, Societat que encara perdura en el segle XXI.

Els seus orígens ideològics responien al republicanisme federal, car fou secretari d'Estanislau Figueras durant la I República de 1873, i quan arribà la Restauració es mogué dins l'àmbit de l'esquerra liberal. Però en 1889 el nomenament de secretari del Foment del Treball Nacional el va fer especialitzar en els temes econòmics, inicialment en el proteccionisme i la protecció a la indústria (*El Arancel, los tratados y la producción*, 1905) i gradualment en un ventall cada més ampli de temes: el dèficit en infraestructures, la crítica a la hisenda pública i al sistema fiscal espanyols, la balança comercial entre Catalunya i la resta de l'Estat espanyol, la crítica al centralisme espanyol, la necessitat de crear una banca catalana i, vista l'experiència de la Primera Guerra Mundial, la necessitat de definir a Espanya els objectius d'una potent i estatitzada «*economia nacional*», car la guerra havia demostrat la importància de poder disposar d'uns Estats econòmicament forts.

Quant al seu bagatge teòric, en el volum de 1907 de la revista *Estudis Universitaris Catalans*, en ressenyar les activitats de la seva càtedra, sostenia que ni els lliurecanvistes com Smith, Say i Laureà Figuerola, ni els proteccionistes com List i Carey, ja no servien per a interpretar la realitat, sinó que calia acudir a autors de l'escola històrica d'economia com Gustav Schmoller i a l'aplicació del punt de vista inductiu. D'aquestes classes en va sorgir el seu estudi sobre la balança comercial entre Catalunya i la resta d'Espanya, que va publicar dins d'una de les seves obres més importants, *La cuestión catalana* (1902). En aquesta obra, d'entrada deia que Catalunya tenia un caràcter, uns costums i una tradició que eren diferents de les de la resta d'Espanya, i partia de l'anàlisi de l'evolució històrica, des dels temps de la Corona d'Aragó, per a fer veure quina era la situació de Catalunya dins d'Espanya i com els nobles de Castella sempre varen professar un odi profund envers les institucions de la Corona d'Aragó. Analitzava la composició dels diputats a les Corts: el 71,46% residien a Madrid, el 62,72% eren advocats i el 42,67% funcionaris o ex-funcionaris, mentre que a Anglaterra i a França predominaven els dedicats a la indústria, el comerç i l'agricultura. De l'estudi de la demografia se'n derivava que a Espanya hi havia molt poca població dedicada a activitats productives, a l'inrevés del que succeïa a Catalunya. L'examen dels pressupostos de l'Estat, en tots temps deficitaris, demostrava com el deute públic absorbia en 1902 el 42,58% del pressupost, i les forces armades més seguretat el 29,60% (aquests percentatges el 1900-1901 eren del 46,22% i 28,68%, respectivament). Feia una dura crítica als pressupostos dels diferents Ministeris, a l'increment de les despeses de l'Administració central i de les despeses improductives, sense sentit de modernitat. Aquesta crítica la repetiria a *Lo que debe ser un ministro* de Hacienda (1910), on va exposar les seves idees sobre com organitzar l'administració financera. Cal destacar que en els capítols 5, 6 i 7 de *La cuestión catalana* feia una anàlisi acurada sobre les recaptacions comparades de les dues províncies, Madrid i Barcelona, sobre la part que cadascuna d'elles s'enduia del pressupost de l'Estat i sobre l'estat comparatiu dels capitals socials i les emissions de valors. Es plantejava la discriminació fiscal en favor de la capital: les conclusions eren que la província de Madrid pagava 5.709.066 ptes menys que la de Barcelona en la contribució territorial, i que Madrid, un cop feta una anàlisi molt acurada ministeri per ministeri, absorbia 1/3 del Pressupost de les despeses de l'Estat, i Barcelona 10 vegades menys. La recaptació de la província de Barcelona per tots

els conceptes tributaris era un 31,63% superior a la de la província de Madrid. Afinant els càlculs, i afegint-hi el deute públic col·locat a Barcelona i altres conceptes tributaris, el percentatge oscil·lava entre el 21,68% i el 22,54% de més que pagaven els barcelonins. Després dels càlculs de Güell i Ferrer de 1853, hi feia també una estimació detallada de la balança comercial entre Catalunya i la resta d'Espanya, bo i demostrant que es necessitava importar molt de les altres regions, i convertint la balança aparentment favorable a Catalunya en deficitària, després de practicar-hi uns quants ajustaments. Denunciava el dèficit que patia Catalunya en infraestructures, especialment en carreteres (la seva densitat no s'adeia ni amb la densitat del trànsit ni amb el nivell de població, car Catalunya disposava d'1 km per cada 726 hab.; per 254 hab. Castella la Vella; 297 hab. Aragó; València, 792 hab.; Illes Balears, 903 hab.), ferrocarrils i ports, i la necessitat d'implantar a Barcelona una zona neutral. El separatisme no era per a ell la solució, sinó que el que urgia era aconseguir una presència molt més important de catalans a l'Administració de l'Estat i als governs centrals. Criticava durament la quantitat d'obres públiques i edificis que s'havien construït a Madrid i en terres castellanes, la inestabilitat política, l'escassa participació catalana a l'Administració pública espanyola, el caciquisme i l'organització oligàrquica, i les despeses militars excessives (total, deia, per a tenir una marina de guerra obsoleta).

La crítica als pressupostos de l'Estat era constant. Deia que a les Corts no hi havia un veritable interès per a discutir-los, que cada cop era més gran un esperit burocràtic que segons ell servia per a xuclar els contribuents per a realitzar somnis de grandesa, sense cap orientació científica. A *La cuestión financiera actual* (1911) demostrava fins a quin punt els pressupostos eren insuficients de cara a les necessitats del país, i que calia una nova política financera basada en una nova organització i en el traçat d'una clara orientació prèvia. A la *Conferencia sobre la situación tributaria española* (1923), a més de criticar els impostos un per un, arribava a concloure que el règim fiscal era exorbitant i que malgrat tot persistia un dèficit molt gran, i tornava a insistir en que la província de Barcelona era la que contribuïa més en proporció a les despeses de l'Estat, concretament en un 19,30% del total espanyol.

En el discurs inaugural de la Societat d'Estudis Econòmics (*L'acció econòmica*, 1907), emparada pel Foment del Treball Nacional i de la que era president honorari, va definir un programa d'actuació, que passava per: a) l'emancipació mitjançant la formació d'una banca pròpia, imprescindible en un país industrial com Catalunya; b) la vida municipal i comarcal havia d'ésser decidida pels propis catalans; c) calia aconseguir que la lluita social es mogués dins un marc raonable i sense violència, i per a assolir-ho era necessari un llarg procés d'educació; i d) calia formar una Escola Econòmica Catalana que donés solucions als problemes econòmics, que donés una direcció que no podien donar els homes de lletres. En general, la política econòmica va ocupar gran part de la seva obra. Cal destacar, en aquest terreny, *Orientaciones políticas de actualidad* (1913), on va traçar les grans línies d'actuació per a Espanya i per a Catalunya. La conclusió era que no es podia seguir governant ni sense Catalunya ni contra Catalunya, i que no es podia construir una gran nació sense la participació de Catalunya en el poder.

Estava interessat a explicar el pensament econòmic dels principals economistes. Per exemple, a les *Conferencias sobre estudios económicos* (1910) explicà la història del pensament econòmic, des de Montchréstien, els mercantilistes, els clàssics, List, els historicistes —dels quals li interessà l'orientació nacionalista—, Marshall, Marx (a qui lògicament criticava), sense poder dissimular un decantament vers els historicistes. Acabava parlant de la psicologia de l'honor, l'amor al treball, la solidaritat, i deixant anar sempre les seves fortes i tirant a místiques conviccions religioses catòliques (*La cuestión religiosa*, 1911).

Al *Programa económico, social y político para después de la guerra* (1917) va fer una anàlisi sobre els factors que varen conduir a l'esclat de la Primera Guerra Mundial, i de l'experiència bèl·lica n'extreia la necessitat de dur a terme algunes nacionalitzacions estratègiques, de fomentar la indústria perquè era l'únic factor capaç de provocar més transformacions en els pobles. Constatava com calia insistir molt més en la millora de l'ensenyament tècnic, la formació de tècnics i d'enginyers, a Espanya i a Catalunya, i a renovar la Universitat i tots els nivells de l'ensenyament. Durant la guerra va pronunciar 8 conferències a Foment del Treball Nacional sobre l'economia política i la guerra, publicades el 1917 a la *Revista Nacional de Economía*, i les dues darreres varen servir de base per al seu *Programa económico (...)*. De fet, les seves idees sobre el paper de l'Estat ja havien estat divulgades a partir del 1909 a través de la revista barcelonina *La Economía Nacional*.

Té una especial rellevància la seva *Historia del Fomento del Trabajo Nacional* (1910), en la que explicava tots els precedents d'aquesta institució de la patronal catalana, remuntant-se a finals dels anys seixanta del segle XVIII, al Cos de Fàbriques (1799) i a la Comissió de Fàbriques (1820), bo i explicant els principals fenòmens i fets econòmics que marcaren cada dècada des del 1829 fins al 1909. Aquesta obra ha estat també una font molt utilitzada per als estudis d'història econòmica, car conté també uns apèndixs amb estadístiques molt completes sobre el sector del cotó (1850), el cens de fàbriques del *Diccionario* de Canga Argüelles i el padró dels fabricants cotoners de Barcelona en 1829, entre altres fonts d'interès. Constitueix també una font molt valuosa per a la història de les diferents institucions defensores del desenvolupament de la indústria catalana aparegudes dins del període estudiat. Jaume Vicens Vives l'utilitzà a *Industrials i polítics del segle XIX* (1958).

Bibliografia de:

La cuestión catalana, Robert, Barcelona, 1902.

L'acció econòmica, Barcelona, 1907.

Información pública sobre la necesidad de crear banca catalana, Barcelona, 1908.

Hacia la nacionalización de la Economía Barcelona, Discurs, 10-10-1908.

*Conferencias sobre Estudios Económicos, Ba*rcelona, 1910.

Historia del Fomento del Trabajo Nacional, Barcelona, 1911.

Programa económico, político y social para después de la guerra, Barcelona, 1918.

«La Economía política en sus relaciones con la guerra», a *Revista Nacional de Economía,* núm. 5, desembre 1916-gener 1917, p. 197-216; núm. 6, febrer-març 1917, p. 477-492; núm. 7, abril-maig 1917, p. 686-702; núm. 9 agost-octubre 1917, p. 383-391.

Bibliografia sobre:

«Don Guillermo Graell y Moles», a *El Trabajo Nacional,* Año 58*,* núm. 1.379, p. 557-559*,* octubre de 1917.

DD.AA: *Ictineu, Diccionari de les ciències de la societat als Països Catalans*, p. 224, Barcelona, 1979.

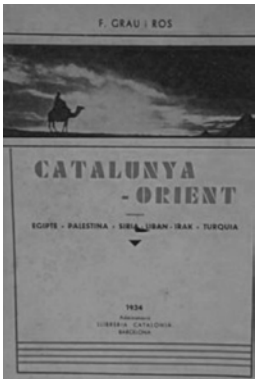
Francesc Artal i Vidal

GRAU i ROS, Felip

(Barcelona, 1899 – Barcelona, 1977)

«mentre amb Amèrica s'ha portat a terme un fort comerç d'exportació, en canvi amb els països de la Mediterrània i de l'Orient proper, amb els qui tenim un comerç d'importació igual que amb Amèrica, tenim abandonat el comerç d'exportació». (1934)

«cal la racionalització de la distribució». (1937)

Al 1932 fou un dels cinc membres de la Comissió organitzadora del Consell d'Economia de Catalunya, creat pel Govern de la Generalitat. Els altres membres de la Comissió foren Agustí Costa Camps, Lluís Creus i Vidal, Marià Rubió i Tudurí i Jaume Surinyach Oller. El 1931 havia participat a la Setmana d'Organització Comercial, amb una conferència sobre *Les necessitats del comerç modern*. Amb Rafael Bori, Josep Gardó, Rafael Gay de Montellà i Pere Gual Villalbí.

Segons Lluís Creus i Vidal, fou un «*culte i conegut enginyer*» (1934), que projectà l'Institut Català de la Exportació. Als 26 anys féu una conferència sobre *Blanqueig i merceritzat de filats de cotó*, a la Cambra de Directors, Majordoms i Contramestres de l'Art Tèxtil. El setembre de 1938, a la Col·lectivitat Cros, parlà, com a president de l'Institut de Ciències Econòmiques de Catalunya (que havia creat Joan P. Fàbregas) de *Racionalització i stajanovisme*.

Entremig, al 1934, com a director d'Indústries Tèxtils i Tintòries de la Generalitat, explorà el que, segons ell, podia ser un mercat tan important com l'americà: el mercat de l'Orient proper. L'objectiu era «*que Catalunya, sense abandonar els mercats actuals, segueixi, novament, una política econòmica mediterrània, que és l'única que li pot tornar la base econòmica per a la seva llibertat*» (*Catalunya-Orient,* 1934). Aquesta opció demanava la creació d'unes estructures d'estat pròpies: calia «*que Catalunya vagi a l'organització de la seva economia pròpia, creant aquells organismes nous per a la intensificació del comerç exterior*» (*id.*).

Aquests *organismes nous* haurien de donar suport a les exportacions catalanes als països de la conca mediterrània i de l'Orient proper. Decidí fer-ne una primera aproximació. Primer, analitzant les estadístiques. Als anys 1929-32, les grans xifres del comerç exterior

d'Espanya i de Catalunya amb Llatinoamèrica i el Pròxim Orient donaven un resultat sorprenent: en milions de pessetes, Catalunya (i Espanya) importaven un xic més d'Orient que d'Amèrica, però, en canvi, les exportacions a Orient eren fluixes. Després, estudiant els mercats potencials sobre el terreny. Al seu llibre *Catalunya-Orient* (1934), presentaria successivament els possibles mercats d'Egipte, Palestina, Jordània, Iraq, Síria, Líban i Turquia. Només en el cas de Turquia (i encara, gràcies al pas de Carles Pi Sunyer per la Dirección General de Comercio, del Govern de Madrid), hi havia acords comercials entre els Estats.

Només els teixits catalans de cotó, el suro i l'oli d'oliva eren coneguts a Orient. Segons ell, aquest coneixement podria ésser molt més gran, i caldria afegir-hi el gènere de punt, la «*mitgeria»,* la maquinaria agrícola i tèxtil, les fruites seques, les conserves de peix, els vins (tot i les normes de l'Islam). La industrialització, a alguns d'aquests Estats —tot just iniciant-se, explicava, quan hi havia estat Francesc Cambó— no era un obstacle per a «*demostrar, des d'ara, les nostres possibilitats d'exportar als països que estudiem*».

Al juliol de 1933, fou nomenat secretari del nou ICAF (Institut Contra l'Atur Forçós), del Departament de Treball de la Generalitat. La forma de combatre l'atur foren l'impuls a les exportacions (de productes tèxtils i agraris) i la construcció d'habitatge protegit, que es concretaria en el model de la Casa-Bloc projectat per el GATCPAC.

A partir de l'estiu de 1936, participa en la definició del model —i de l'acció pràctica— de la Nova Economia. Al juliol de 1937, al diari *La Humanitat,* li dedicarà un conjunt de 6 articles: «El que és i el que hauria de ser la Nova Economia». Un any de funcionament li permet descobrir «*els factors negatius en el període de reconstrucció*», que són «*la manca de preparació tècnica*» i el fet que «*la menestralia ha estat atacada injustament*» (1937). De fet, la seva funció/raó és «*establiu una petita indústria, un petit comerç per tal d'escapar així a la tirania del gran capitalisme*» (*id.*).

Alhora, després d'un any, es pot dir que hi ha «*una política monetària de resultats oposats*». Car, per a la producció «*la inflació ha estat beneficiosa*», però ha caigut el consum, perquè la inflació fa «*els salaris, reduïts a la meitat*». La seva proposta (presentada també a unes conferències a l'Institut de Ciències Econòmiques de Catalunya, aixoplugat a la Universitat de Barcelona) és la «*racionalització de la producció i l'organització científica del treball*», seguint els models del taylorisme nord-americà i del stajanovisme soviètic. I la «*racionalització de la distribució*» creant un nou —i gran— Departament de Comerç, que centralitzi les actuacions de les 4 conselleries que hi són presents.

En paral·lel, a l'octubre de 1937 conferencià sobre *La personalitat econòmico-social de Catalunya a través de la història* (a la Secció de Ciències Econòmiques, Polítiques i Socials, del Casal de Cultura, de la plaça de Catalunya, de Barcelona), i al gener de 1938 participà al costat de Jaume Miravitlles, la cooperativista Dolors Abelló i altres, en un *Homenatge als nostres combatents*.

Entre 1951 i 1966, registrà unes 12 patents: màquines per a la indústria tèxtil, assecadores i calefactors. El 1959 esdevingué soci protector de l'edició de l'obra *Diccionari Català-Valencià-Balear,* d'Alcover-Moll.

Bibliografia de:

Catalunya-Orient, Barcelona, 1934.

Diversos autors: *Consell dels Interessos Econòmics de Catalunya. Acta de la primera sessió de constitució i ponència,* Barcelona, 1932.

Visió econòmica de Catalunya, Barcelona, 1934.

El que és i el que hauria de ser la Nova Economia, Barcelona, 1937.

Francesc Roca i Rosell

GUAL VILLALBÍ, Pere

(Tarragona, 1885 – Barcelona, 1968)

«No tengo porqué ocultar mis convicciones moderadamente proteccionistas ni mi creencia en la utilidad (...) *del manejo prudente del Arancel, como medio de propulsión del desarrollo*». (*Teoría de la política comercial exterior*, p. 17, Madrid, 1940)

Estudia a l'Escola Superior de Comerç de Barcelona i a Leeds (Anglaterra). Obté per oposició la càtedra de Dret mercantil Internacional a l'Escuela Superior de Comercio, de Bilbao (1912). L'any 1915, després de guanyar el corresponent concurs de trasllat, és nomenat catedràtic de Política econòmica i Legislació Duanera en la nova Escola d'Alts Estudis Mercantils, de Barcelona, de la que més tard en serà director. Col·laborarà així mateix amb l'Escola d'Alts Estudis Comercials, de la Mancomunitat de Catalunya. Assessorarà, des de la perspectiva econòmica, a la Dictadura del General Primo de Rivera, tot i que s'hi mantindrà crític. L'any 1925 és nomenat secretari general de Fomento del Trabajo Nacional, càrrec en que succeeix a Guillem Graell. Des de 1940 formarà part del Consejo de Economía Nacional i de la Comissió que analitzarà la Reforma de les Societats Anònimes. L'any 1944 és nomenat acadèmic de la Real Academia de Ciencias Morales y Políticas. Entre 1952 i 1961 esdevindrà president de l'Ateneu Barcelonès. És nomenat *Ministro sin cartera* i president del *Consejo de Economía Nacional* l'any 1957. Bona part de la seva llarga vida la dedicarà a l'ensenyament i a escriure i publicar una extensa col·lecció de llibres, conferències i articles, tant acadèmics com de divulgació. Es jubilarà de catedràtic l'any 1955.

Una de les seves obres acadèmiques mereixedora d'un primer comentari, són els seus *Principios de Política económica contemporánea* (1941), que s'acabaran integrant en la més extensa obra de 6 volums que publicarà més tard: *Curso de Política Económica (1941-1961)*. En ella sosté que aquesta matèria no necessita fonamentar-se en la Teoria econòmica. Constitueix una disciplina amb capacitat de generar conclusions per si mateixa. En un assaig posterior, publicat l'any 1944, *Un problema de postguerra: dónde y cómo se emplazarán las industrias* (1944), aborda el debat sobre política de desenvolupament regional i la localització de noves indústries. Es planteja el problema dels canvis profunds d'orientació política que, al seu

entendre, es produiran en la immediata postguerra, en la localització de noves indústries i els seus efectes sobre els nuclis industrials ja consolidats. Un tema poc debatut en el nostre país, segons indica, que pot afectar a la sidero-metal·lúrgia concentrada al País Basc, així com a la indústria tèxtil catalana. Les dues han de fer valer la seva defensa centrant-se en l'anàlisi de factors d'aglomeració. Les autoritats espanyoles haurien de conèixer bé la situació i evitar prendre mesures ineficients d'intervenció política dirigides a reduir la concentració industrial, en un intent de desenvolupar els territoris poc afavorits.

En un posterior treball de l'any 1956 —una conferència en el Círculo Catalán de Madrid— insistirà encara sobre aquest mateix tema. Detalla la varietat dels mitjans d'intervenció pública posats al servei de l'esmentada política de desconcentració (vg. permisos d'apertura, subvencions, rebaixes de tributs, reducció d'aranzels) i ofereix estadístiques que mostren la pèrdua de posicions de la indústria catalana (una caiguda de pes del 85% al 80% del total), entre 1936 i 1955. En un discurs sobre *La remodelación del orden económico actual* llegit a Madrid l'any 1962, a la Real Academia de Ciencias Políticas y Morales, insistirà altre cop en la importància dels desequilibris i els processos de reestructuració que s'estarien produint en el conjunt de l'economia mundial. En la seva extensa obra *Teoria de la política comercial exterior*, un treball de marcat caràcter didàctic, ens ofereix una extensa visió dels problemes que afecten el disseny de la política comercial exterior dels països. Critica les tendències autàrquiques i les polítiques intervencionistes imperants en el seu temps, tot manifestant-se «moderadament proteccionista» i partidari de la gestió «prudent» dels aranzels per aconseguir el creixement sostingut de la riquesa. S'esforçarà per subministrar arguments per aconseguir el que qualifica de nivells raonables de protecció aranzelària. Rebutjarà una interpretació de la teoria clàssica del comerç internacional en clau «només lliurecanvista».

Entre els seus treballs de caràcter més divulgatiu esmentarem els següents: *Memorias de un industrial de nuestro tiempo* (1922), obra d'un caire irònic, que pretén prevenir contra determinades actituds i comportaments erronis dels directius del país; *Principios y aplicación de la organización científica del Trabajo* (1929), un llibre introductori que pretén facilitar el coneixement i aplicació dels sistemes d'organització científica del treball al nostra país. A *Temas candentes de la vida económica y social* (1934) ofereix una recopilació dels articles publicats entre 1919 i 1930 en revistes professionals i mitjans d'informació diversos. En ells aborda qüestions d'economia i hisenda, aranzels, comerç exterior, temes socials i ensenyament. A *Política económica (Escritos varios) (*1936*)* recopila, degudament ordenats pel propi autor, una gran part dels articles que, sobre temes d'actualitat política i econòmica, va escriure i publicar, entre l'abril de 1933 i el novembre de 1934, al diari *La Vanguardia*. Esmentarem finalment el que seria la seva darrera conferència sobre l'ensenyament i els estudis empresarials, uns quants anys després de la seva jubilació, a l'Escola d'Alts Estudis Mercantils de Barcelona: *Significación actual de las enseñanzas mercantiles* (1961), conferència que donà a la nova Escola Universitària d'Empresarials de Barcelona, amb motiu de la inauguració del seu nou emplaçament en el Campus Universitari de Pedralbes. Cal reconèixer, finalment, l'abast important de l'obra escrita per part del qui haurà estat un professor i economista sens dubte influent. Sense posseir d'entrada una formació acadèmica del tot comparable a la dels

economistes del seu temps —com es desprèn de la lectura de bona part de la seva obra— sabrà estar en canvi al corrent dels problemes més rellevants de l'economia del país. Ajudat en tot moment per la seva gran energia i capacitat de treball, sabrà fer arribar la seva anàlisi i els seus plantejaments de política econòmica a un públic certament ampli d'estudiants i homes d'empresa del seu temps.

Bibliografia de:

Memorias de un industrial de nuestro tiempo, Barcelona, 1922.

Temas Candentes de la vida económica y social, recopilació d'articles publicats 1919-30, 1934.

Teoría de la política comercial exterior, Madrid, 1940.

Curso de política económica contemporánea, Vol. 1-6*,* Barcelona, 1941-61.

Teoría y técnica de la política aduanera y de los tratados de comercio, Vol. 1-2, Barcelona, 1943.

Un problema de postguerra: dónde y cómo se emplazarán las industrias, Barcelona, 1944.

Alteraciones en el espíritu y en la estructura de la economía catalana actual, Círculo Catalán, Madrid, 1956.

La remodelación del orden económico actual: ensayo de revisión de los valores de la economía teórica, Real Academia de Ciencias Morales y Políticas, Madrid, 1962.

Bibliografia sobre:

Redacció del diari *ABC*: «Pedro Gual Villalbí. Hombre humilde y a la vez sabio» *ABC*, 13 enero 1968.

Infante Días, J.: «La ley general de educación y la integración de los estudios de comercio en la universidad española, del verde mar al naranja», *Cuadernos del Instituto Antonio de Nebrija,* 15/01/2012.

Pere Puig i Bastard

GÜELL i FERRER, Joan

(Torrredembarra, 1800 – Barcelona, 1872)

«Es una calumnia suponer que Cataluña se opone a lo que quieren las demás provincias; es una calumnia suponer que les ha impuesto el Rey algodón; es una calumnia decir que hace política catalana. Todas estas suposiciones no pueden tener más objeto que el de concitar el odio de las demás provincias contra Cataluña. Cataluña no ha hecho nunca política catalana, ha hecho siempre política española, ha defendido los intereses generales de la Nación, combatiendo a los pocos españoles que los atacan en beneficio de los intereses extranjeros». (*La Hacienda de España dirigida por los librecambistas. ¡¡¡Pobre España!!!,* 1869)

Empresari, polític i economista. Fundador de la nissaga dels Güell. De 1810 a 1816 va viure a Santo Domingo, i als 16 anys cursà la carrera de Nàutica a Barcelona. El 1818 es

traslladà a Cuba, on aconseguí enriquir-se. Als 35 anys s'instal·là definitivament a Barcelona, després de viatjar pels Estats Units d'Amèrica i pels països més desenvolupats d'Europa. El 1840 fundà la fàbrica de panes del Vapor Vell de Sants i el 1855 va col·laborar en la fundació de la Maquinista Terrestre i Marítima. Dins del corrent proteccionista, el 1848 fundà l'Institut Industrial de Catalunya, que tenia com a òrgan *El Bien Público,* i fou un dels impulsors i primer president del Foment de la Producció Nacional, que tenia com a publicació *El Protector del Pueblo*. També era propietari de terres a Lleida, i fou un dels impulsors de la construcció del canal d'Urgell. Diputat a Corts (1856) i senador (1863), va dur a terme molta activitat parlamentària, polemitzant amb les principals figures del corrent lliurecanvista i molt crític amb l'administració del poder central. Fou molt crític amb el pensament d'Adam Smith, Frédéric Bastiat i J.B.Say.

Va denunciar que els drets aranzelaris que gravaven les matèries primeres i els materials necessaris per a fabricar maquinària eren superiors als drets que gravaven les importacions de maquinària estrangera, i sostenia que això era un contrasentit (*Sobre industria*, 1841). En la seva polèmica amb el senador Manuel Sánchez Silva (1849), que pretenia minimitzar la importància de la indústria catalana, li va contradir les xifres massa baixes, que no coincidien amb la realitat, sobre els capitals esmerçats a les fàbriques de cotó catalanes, el nombre de fusos i de treballadors i el consum de cotó en floca. Criticava el cinisme dels anglesos que proclamaven el lliurecanvi, però que quan els interessava aplicaven el proteccionisme per a emparar els seus interessos econòmics. A la *Refutación de los discursos pronunciados por el Excmo Sr D. Luis M. Pastor* (...) (1861) va intentar demostrar que l'argument de la barator era una fal·làcia. Els lliurecanvistes, deia, donaven prioritat al consum per damunt de la producció, mentre que el proteccionisme atorgava prioritat a la producció sobre el consum. Però vendre més barat, a base d'importar més, que és el que pretenien els lliurecanvistes, era un error, perquè això implicava una sortida de capitals del país. Li preocupava aquesta sortida de capitals en metàl·lic del país, fet que va analitzar teòricament a *Causas económico-administrativas de los males actuales de España* (...). Per a ell les causes principals de la crisi que patia Espanya eren la ineficiència de l'Administració Pública i la situació desfavorable de la balança de comerç. Sense obtenir excedents en el comerç exterior no es podia acudir al crèdit internacional per a finançar el dèficit pressupostari, no es podia esdevenir un país solvent. A *Examen de la crisis actual* (...) (1866) va rebatre el senador Vicente Vázquez Queipo de Llano, que afirmava que Espanya havia resultat ésser importadora d'or i que havia aconseguit incrementar el seu capital en metàl·lic. Ho contradeia perquè l'entrada d'or (o plata) es va fer per iniciativa del govern i del Banc d'Espanya i, pel que fa al període 1860-64, s'enregistrà una sortida neta d'or per a reintegrar préstecs atorgats al govern i al Banco de España, i per a finançar el dèficit comercial.

A *Resultados en Inglaterra y Francia del Tratado de Comercio de 1860* (1867) polemitzà amb Sánchez Silva i va negar que Catalunya pretengués imposar el proteccionisme a la resta de províncies espanyoles. A més, deia, res impedia que també es poguessin instal·lar indústries arreu d'Espanya; les lleis protectores regien igual per a tot el territori, i si no s'hi varen crear indústries la culpa no va ésser de Catalunya. Li preocupava la imperícia dels governants i la mala administració, incapaç de contenir el dèficit pressupostari i el contraban, tal com va

manifestar en el text inèdit *Los librecambistas en el poder* (...), publicat pòstumament dins la recopilació de les seves obres completes *Escritos económicos* (1880), amb una introducció d'Adolf Blanch. També l'inquietava que es pogués perdre l'illa de Cuba, on ell s'havia enriquit tant, perquè aleshores es deixarien de tenir totes les inversions fetes pels espanyols a l'illa (*Rebelión cubana,* 1871).

Per a ell, la bona administració comportava un increment dels ingressos públics, l'estalvi en la despesa pública —per tant, no haver de recórrer tan sovint a l'emprèstit— i, el que era molt important, implicava el canvi en sentit positiu de la balança de comerç, com va exposar en el fulletó *Causas económico-administrativas de los males actuales de España* (...) (1866), on també va fer-hi una crítica demolidora dels pressupostos de l'Estat. Per a ell el creixement de les importacions no afavoriria la producció nacional; faria créixer l'atur; en el mercat de treball els salaris baixarien en augmentar l'oferta de treball; es produiria una fugida de capitals vers l'estranger (per a finançar el dèficit comercial); els capitals nacionals començarien a escassejar dins del territori nacional i això faria apujar els tipus d'interès i els crèdits anirien més cars. Tota aquesta argumentació Güell, que mantenia correspondència amb el proteccionista nordamericà Henry Charles Carey, l'embolcallava amb desaprovació a les teories d'Adam Smith, Jean Baptiste Say i Frédéric Bastiat.

Destaca entre les seves obres *Comercio de Cataluña con las demás provincias de España (...)* (1853). En aquesta obra es proposava demostrar que l'intercanvi entre productes agrícoles de la resta d'Espanya i els productes industrials catalans era molt important i vital per a ambdues bandes, i que el proteccionisme hi jugava un rol decisiu. Enfront dels càlculs de l'exministre José de la Peña Aguado i de Laureà Figuerola (1849), els quals afirmaven que Catalunya consumia de la resta d'Espanya 400 i 240 milions de rals de billó (rb), respectivament, va estimar per contra, partint de les xifres de 1848-49 donades per la Junta de Comerç, que les compres que entraven a Catalunya procedents de la resta d'Espanya per via marítima i per terra ascendien a 468.540.000 rb. L'intercanvi era favorable a Catalunya, i el comerç de la resta d'Espanya amb Europa i Àfrica era menys important que les seves exportacions a Catalunya. A *Resultados en Inglaterra y Francia del Tratado de Comercio de 1860 (...)* (1867) explicava que Espanya (incloent Catalunya) exportava, en 1861, 700 milions de rb a Europa i Àfrica, quan Espanya sense Catalunya li va vendre a la mateixa Catalunya només per via marítima per import de 560 milions de rb; i Catalunya va vendre-li també només per via marítima 580 milions de rb. Per via terrestre el 1848-49 Catalunya li va comprar per valor de 168,54 milions de rb, que calia sumar als 560 rb. D'on, la importància del volum del comerç entre Catalunya i Espanya.

Bibliografia de:

Comercio de Cataluña con las demás provincias de España, Imprenta de Narciso Ramírez, Barcelona, 1853.

La Hacienda de España dirigida por los librecambistas. ¡¡¡Pobre España!!!, 1869.

Escritos económicos, Con una introducción por Adolfo Blanch, publicado por la Comisión ejecutiva para erigir un monumento a Güell y Ferrer, Barcelona, 1880.

Bibliografia sobre:

Argullol i Serra, Josep d': «Biografía del Excmo Sr. D. Juan Güell y Ferrer», a *Boletín del Ateneo Barcelonés*, núm. 1, p. 6-20, julio-septiembre 1879.

Muntadas, José A.: «D. Juan Güell i Ferrer, considerado como industrial», a *Boletín del Ateneo Barcelonés*, núm. 1, p. 21-33, jul-set. 1879.

Argullol i Serra, Josep d': «*Biografía del Excmo Sr.D.Juan Güell y Ferrer*», en el acto solemne celebrado en el Salón de Ciento de las Casas Consistoriales en 29 de Septiembre de 1879, con motivo de la colocación del retrato en la Galería Municipal de Catalanes Ilustres, Barcelona, 1881.

Romaní i Puigdengolas, Francesc: «Monumento a Güell», dins *Revista La España Regional*, T. IV, p. 385-399, Barcelona, 1888.

Elías de Molins, Antoni: «*Diccionario biográfico y bibliográfico de escritores y artistas catalanes del s. XIX (Apuntes y datos)*», 2 tomos, Barcelona, 1889.

Paredes Marcos, Miguel: «Las ideas económicas de J. Güell y Ferrer», a *Anales de Economía,* vol. I, núm. 2, p. 234 i ss., abril-junio 1941.

Llorens, Montserrat: «Joan Güell i Ferrer», dins Jaume Vicens Vives i Montserrat Llorens: *Industrials i polítics del segle XIX,* Biografies Catalanes, Sèrie històrica núm. XX, p. 326-332, Barcelona, 1961 (reimpressió), Primera edició, 1958.

Daurel-Güell, Marie: «*Le destin d'une lignée catalane illustre: Juan Güell y Ferrer et sa famille»,* Université de Toulouse, 339 p. édition en microforme, Lille, 1999, 2 microfiches, Thèse de doctorat, 1997.

Francesc Artal Vidal

GUILLÉN-GARCÍA, Guillem J. de

(Barcelona, 1845 – Barcelona, 1918)

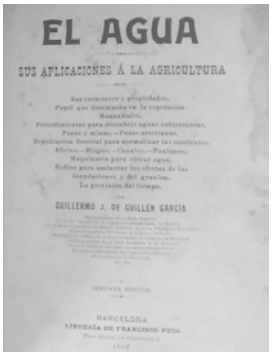
«*producción de quintales de trigo por Ha. : España, 8,60, Inglaterra, 22,03, Alemania, 19,90, Francia, 12,15, Dinamarca, 29,00*». (1917)

«*Cataluña será pronto la región de Europa que tendrá más iluminación eléctrica*». (1917)

Enginyer industrial i membre de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona, dedicat, en una primera etapa, a la gestió dels usos agraris i industrials de l'aigua (i a la instal·lació de màquines i sistemes hidràulics), es decantà, després, per la presentació i l'anàlisi dels diversos vessants de la electrificació. Tancant el bucle, explicaria una de les aplicacions més beneficioses de l'electricitat: les bombes d'aigua per al rec, mogudes per energia hidroelèctrica. El model real (únic a la Europa de 1917, segons un observador alemany) era el de la Colònia Rosal, al Bergadà. Allà havien resolt «*de manera brillante, el problema de aprovechar la fuerza hidráulica por intermedio de la transmisión eléctrica para elevar agua destinada al riego*» (*Riqueza hidráulica..,* 1917).

Segons ell, l'endarreriment de l'agricultura espanyola (amb rendiments del blat per hectàrea molt inferiors als de l'agricultura anglesa o danesa) s'explicava per: 1) la manca

d'instrucció: 2) l'alt preu dels adobs forçosament importats; 3) l'escassesa de maquinària agrària; 4) la migradesa dels transports; 5) l'energia cara. Alguns d'aquests problemes, deia, es podien començar a resoldre a Catalunya (i després a la resta de l'Estat) amb l'aprofitament de les potasses de Súria-Cardona (tot just descobertes) i amb la hidroelectrificació basada en els rius dels Pirineus, i protagonitzada per 3 grans empreses elèctriques.

EL AGUA

SUS APLICACIONES Á LA AGRICULTURA

GUILLERMO J. DE GUILLEN GARCIA

BARCELONA

Pel moment, el més destacat de 1917 era «*el grandioso comercio de exportación de la patata primeriza que se desarrolla en la primavera, obra de hace pocos años en nuestras regiones marítimas de Cataluña*». A més, podia aprendre a exportar, car «*el cultivo del naranjo, del olivo, de la vid nos dan grandes ingresos, y nos darán mucho más el dia que sepamos exportar y elaborar según el gusto de los consumidores*» (*id*.).

A un horitzó llunyà, situa el turisme, tant el d'estiu com el d'hivern, dels esports de neu: «*otro filón explotable sería el turismo*». El referent és, com en el cas d'Amengual, l'economia de Suïssa: «*en Suiza es la principal fuente de riqueza*» (*id*.).

Haurà dedicat moltes pàgines —publicades des de 1891— per a descobrir formes de millora de la producció i la comercialització de l'aigua, la farina, els olis, els vins (inclosa la malvasia de Sitges), i a partir d'un cert moment —1901— la possible influència de l'electricitat en les indústries químiques i metal·lúrgiques, i de les ones hertzianes en els sistemes de comunicació. Les seves recerques paral·leles generaran la concepció d'alguns nous instruments: des d'un *electrofluviòmetre* (per a prevenir inundacions causades per rius i torrents) fins a les *antenes en espiral,* passant per l'*autodecohesor Rodet* i les màquines de *transmissió de dibuixos i fotografies mitjançant la telegrafia sense fils.*

Alhora, en diferents moments de la seva trajectòria, reflexiona i escriu (i publica) sobre les potencialitat de desenvolupament econòmic de tres regions: el Bergadà, l'Estat espanyol i el nord-est d'Àfrica. En sintonia, sovint, amb economistes com Guillem Graell o Frederic Rahola. Així, tot i que es situa com a enginyer-funcionari «*verificador de contadores eléctricos de la provincia de Barcelona»,* fa funcions d'empresari innovador, que alhora actua com a acadèmic.

Bibliografia de:

Historia de la molinería y la panadería, Barcelona, 1891.

Productos obtenidos de la naranja, Barcelona, 1892.

Regles pràctiques per obtenir bons olis, Barcelona, 1892.

El vino: la malvasía de Sitges, Barcelona, 1895.

El olivo, la aceituna y el aceite, Barcelona, 1902.

El agua. Sus aplicaciones a la agricultura, Barcelona, 1905.

Influencia de la electricidad en las industrias químicas y metalúrgicas, Barcelona, 1905.

Nuestras colonias en el núm.E. de África, Barcelona, 1910.

Riqueza hidroeléctrica que puede desarrollarse en España, Madrid, 1917.

Francesc Roca i Rosell

GUMILLA i MORAGUES, Josep

(Càrcer, 1686 —Los Llanos, 1750)

*«aquellos Países (...) quan imponderables riquezas darán, si su Majestad se digna repartir aquellos terrenos a tantas familias que en Cataluña, Galícia y Canarias están en la última pobreza, por no tener tierras propias en que emplear su trabajo». (*1745)

EL ORINOCO
ILUSTRADO,
HISTORIA NATURAL,
CIVIL, Y GEOGRAPHICA,
DE ESTE GRAN RIO,
Y DE SUS CAUDALOSAS VERTIENTES:
GOVIERNO, USOS, Y COSTUMBRES DE LOS INDIOS
ESCRITA
Año 1741.

Va entrar al noviciat de la Companyia de Jesús al 1702 i va marxar a Amèrica el 1706. Estudià a la Universidad de Bogotá, i durant 30 anys va treballar com a missioner a diversos punts de la conca del riu Orinoco. Estudià, de forma minuciosa i entusiasta, la hidrologia, la geologia, la flora, i la fauna de la conca, i, també, la cultura material (les armes, les eines, les embarcacions) dels indígenes, i «*los modos de cultivar la tierra de los indios y los frutos que cogen» (El Orinoco Ilustrado,* 1745). Assajà de respondre a una qüestió central: saber si, amb el procés de cristianització, «*los Indios van a más o a menos en número*» (*id*.). Retornat a Europa el 1738, va escriure i va publicar *El Orinoco Ilustrado* (Madrid,1741), un llarg estudi sobre la història natural de la conca de l'Orinoco, amb un horitzó: «*la Historia no es sólo abonado testigo de los tiempos; es, y debe ser también, luz para todas las edades y generaciones».* La conclusió concreta d'aquell treball era molt clara: «*infiérese el gran tesoro que se puede sacar si se poblase bien el tal Reyno*» (*id*.).

El coneixement detallat del funcionament de les nacions indígenes de l'Orinoco era la base de la seva idea de fomentar l'emigració europea envers aquella immensa regió. En concret, proposà l'emigració de tres pobles de la Monarquia hispànica: catalans, gallecs i canaris.

El 1741 publicà la primera edició de *El Orinoco Ilustrado.* Seguí, en castellà, una segona edició (Madrid, 1745), i una tercera edició, corregida per Antoni Juglà i Font (Barcelona, 1791). Una traducció francesa (Paris, 1758) i una traducció italiana de Filipo Salvatore Gilii (Roma, 1780). Després del XVIII, i fins a les edicions digitals integrals del segle XXI, hi ha hagut, entre Caracas i València, diverses edicions parcials i antologies del tractat de Gumilla.

El 1745, Gumilla tornà a les Amèriques. La seva obra científica ha anat fent forat. Segons Margaret R. Ewalt, s'avança als camins de la modernitat, car construeix un *textual cabinet of curiosities* on es combina «colonització, comerç i conversions». Aconsegueix presentar el que en diu *mapping the economic and evangelical values of the Orinoco* (Ewalt, 2008).

Bibliografia de:

El Orinoco ilustrado y defendido. Historia natural, civil y geographica de este gran rio y de sus caudalosas vertientes. Gobierno, usos y costumbres de los indios, sus habitantes. Con nuevas y útiles notícias de animales, árboles, frutos, aceytes, resinas, yerbas y raices medicinales, 2a ed., Madrid, 1745.

Bibliografia sobre:

Margaret R. Ewalt: «*Peripheral wonders: nature, knowledge and Enlightenment in the Eighteenth Century»,* Lewisburg, 2008.

Francesc Roca i Rosell

H

HAZELIP, Emilia (Emilia ESPINOSA)

(Barcelona, 1937 – Carcassona, 2003)

«*arar (...) precipita la mineralización del humus al mezclar los gases atmosféricos con la materia orgànica*». (1996)

Emilia Espinosa (que, des de la seva llarga estada a Estats Units, signa com a Emilia Hazelip), marxà als 17 anys a estudiar Lletres i Belles Arts, primer a París, i després a Boston. El 1961 decidí aprendre a teixir manualment a Mèxic, i fins el 1971 va viure a Califòrnia, tot assajant micromodels alternatius de comportament. De retorn a Europa, va seguir experimentant diverses fórmules de conreu de la terra, entre el Camp de Tarragona i diversos punts d'Occitània. Sempre amb la idea de definir un model d'agricultura sostenible o biològica.

El moment decisiu fou al 1977, quan entrà en contacte amb les aportacions del microbiòleg japonès Masanobou Fukvoka, que donaven base científica a una intuïció de Hazelip: es posava en dubte la racionalitat econòmica de l'agricultura nascuda al Neolític, que d'ençà el XIX i de forma creixent i accelerada consumia adobs químics, pesticides i altres fàrmacs, màquines, energia no renovable. Al 1995 edità, a Black Mountain (North Carolina) un vídeo amb text seu: *The Synergestic Garden.* Les terrasses i l'hort urbà, sense química, i sense maquinària, eren el model de l'*agricultura alternativa*. Fins i tot foragitant l'acció de la rella que destruïa, deia, la capacitat d'autoreproducció dels conreus. Sintonitzava així amb les aportacions dels ecologistes australians Bill Mollison i David Holmgren a l'entorn del que el 1978 en van dir *permacultura*, un nou concepte derivat de la fusió d'«*agricultura*» i «*permanent*».

Als anys 1990, participà en iniciatives puntuals d'agricultura alternativa (amb implicacions sobre el funcionament del conjunt de les economies locals) als Països Escandinaus, a Canadà, de nou a Estats Units, i al desert de Kalahari. Els seus textos es difondrien en diversos formats, en diversos suports, i en diverses llengües: anglès, francès, castellà, italià. Per exemple, a Firenze, al 2014, un col·lectiu anomenat «Emilia Hazelip» edita *Agricoltura sinergica: le origini, l'esperienza, la pratica.* O amb Fukvoka, havia esbocat un treball titulat *The global environament and the potential for human survival.*

Segons la secció britànica de la WWOOF (*World Wide Opportunities on Organic Farms*), el seu llegat es pot sintetitzar així: *«Emilia Hazelip was a Catalan born organic gardener who pioneered the concept of sinergic gardenering».*

Bibliografia de:

The synergestic garden, Black Mountain, NC, 1995.

Agricultura sinèrgica, Limós, 1996.

Agricoltura sinergica: le origini, l'esperienza, la pratica, Firenze, 2014.

Bibliografia sobre:

Societat Catalana d'Economia: *Panells de dones economistes catalanes*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2021.

Francesc Roca i Rosell

HOERLER NEIER, Elsa

(Saint Gallen, 1908 – Barcelona, 2001)

«¿Que hay que decir de esta "tendencia natural al equilibrio" alrededor de la cual en el siglo pasado se hacían girar los planetas, el mundo físico entero y hasta la Economía? (...) El desequilibrio es la esencia de la Economía existente». (1945)

«en los diferentes países, lo que realmente ayudaba al desarrollo de las cooperativas locales era la existencia de una empresa propia de compra al por mayor de los artículos que necesitaban las cooperativas». (1956)

Estudis d'Economia a la universitat de Bern, el 1932, presentà com a tesi de llicenciatura, *Das Monopol in der Schweizerrischen Electricitätswirtschaft.* Després d'estades a London, Paris i Madrid, treballà des dels anys 1930 a Barcelona, a una empresa de representacions comercials i s'hi instal·là de per vida. El 1945 hi publicà *De las crisis económicas.* Al Pròleg hi explicava la seva «*indignación*» quan l'esclat de la crisi de 1929, mentre estudiava a Bern, no havia conduït a cap autocrítica: «*ningún economista —ni europeo, ni americano— se preguntaba por qué una teoria considerada como científica durante 60 años habia fracasado*». La gran ruptura teòrica de 1870 de Jevons —i seguida per tota l'Economia neoclàssica— qüestionada per una noia suïssa que era a punt de marxar a Barcelona. Cap de les polítiques assajades en els 10 anys (1929-1939) que seguiren la 11ª crisi d'ençà 1800 havia funcionat. Segons ella, per la migradesa de les teories de la crisi. Analitzant les economies d'Anglaterra i dels Estats Units amb la construcció d'un diagrama dels anys 1870-1939, amb una corba de preus i una *corba de progrés* (que defineix com la diferència entre producció i generació de deute) arriba a la conclusió que l'excés de deute és més rellevant que la caiguda dels preus. Repassant les fórmules per a reduir el deute, descobreix que la inversió en tecnologia ha accentuat la rigidesa de les

empreses: «*se ha hecho partícipe a la maquinaria industrial de la medida humanitaria de reducir la semana de trabajo de 72 a 44 h*». Com que les necessitats humanes no tenen límits, i alhora no es tracta de tornar a les 72 hores, pensa que «*no existe motivo alguno para procurar 16h de descanso por dia a la maquinaria industrial*», i que es poden implantar 2 torns de treball.

Analitzant les propostes alternatives, discrepa dels que menysvaloren els sistemes econòmics i parlen d'instint. «*Este precioso instinto se polariza en diversas clases de personas*». Els protagonistes del boom dels anys 1920 són els empresaris. Però també ho són de la crisi dels 1930. Els protagonistes dels 6 primers anys del sistema soviètic són els obrers. Després serà la planificació. Ara, comparant els dos sistemes, arriba a pensar que «*la Economía de la propiedad privada, en la que una crisis general sanciona cualquier olvido del principio del rendimiento, es un sistema mucho más rígido que el comunista de los planes quinquenales*».

Comparant l'Economia com a ciència amb altres, arriba a la conclusió que «*la ciencia de la Economía Política, para comprender la causa de las crisis, no ha hecho ni la mitad de las pruebas, experimentos y comparaciones de datos de los que se verifican para poder construir un buen automóvil*» (1945).

Féu cursos d'economia a l'ICESB (Institut Catòlic d'Estudis Socials de Barcelona), creat el 1951, i col·laborà amb articles de recerca, ressenyes de bibliografia en alemany i en anglès, i notes, a la revista *C.I.E.S. (Cuadernos de Información Económica y Sociológica)*, creada el 1955, editada conjuntament per la Diputació de Barcelona i la Delegació a Barcelona del Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Per exemple, al 1957 hi publicaria «Nuevas observaciones sobre la oferta y la demanda, a la luz de recientes experiencias». Una sèrie de 3 articles, el 1960, anuncia un tema: «Relación entre la Doctrina Social Católica y las ciencias económicas» (*Cristiandad,* 351-352-353).

Alhora publicà articles —mai aplegats— i dictà conferències sobre el que se'n diria «Sistemes econòmics». Per exemple, el 1962 publicà al núm. 371 de la revista *Cristiandad,* un article amb un títol llarg: «Pocos sistemas han perjudicado tanto a la propiedad privada como el capitalismo». O el 1971, a la Institució Balmesiana de Barcelona, féu un curs de 9 lliçons sobre *Sistemas económicos*: des dels Gremis medievals fins a les Economies mixtes.

El 1956 l'ICESB li publicà el seu segon llibre: *Cooperativas de consumo*. Segons ella, algunes experiències concretes del moviment cooperatiu en algunes àrees són experiències exitoses. Presenta les cooperatives d'alguns Estats de l'Europa nòrdica, i l'èxit a Ceilan, colònia anglesa, d'una llei de cooperatives de 1942. Deu anys després, publicà *Liberalismo y capitalismo.* I 20 anys més tard, l'obra que havia insinuat el 1960, i que es titularà *Economía y Doctrina Social Católica.*

Bibliografia de:

De las crisis económicas, Bosch, Barcelona, 1945.

Cooperativas de consumo, Barcelona, 1956.

Liberalismo y capitalismo, Barcelona, 1967.

Economía y Doctrina Social Católica, Barcelona, 1985.

«32. *1956.* L'exemple de Ceilan, per Elsa Hoërler», dins *El pensament econòmic català II,* Barcelona, 1994.

Bibliografia sobre:

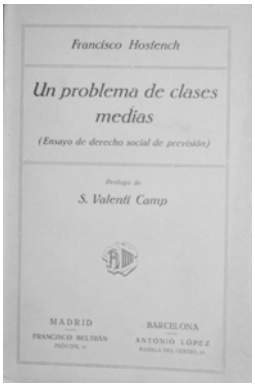
Josep M. Cortés i Martí: «La moralidad de la *ciencia* económica en la Unión Europea: la propuesta de Elsa Hoërler de Carbonell», *Metropolis. Esporas desde Santa Coloma de Gramenet*, agost 2016.

Societat Catalana d'Economia: *Panells de dones economistes catalanes*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2021.

Francesc Roca i Rosell

HOSTENCH i SÁNCHEZ, Francesc

(Reus, 1887 – Barcelona, 1959)

«1889: la cèlebre lletra del emperador Guillem II és el primer assaig de dret social de l'Estat (...) la pensió és pagada per l'Estat, pel patró i pel obrer» (1923)

«las clases medias son un conjunto heterogéneo (...) las diferencias entre clases sociales son cada vez más evidentes». (1922)

Al Centre de Lectura de Reus era presentat, al 1923, com a «publicista». Santiago Valentí i Camp el presentà, al 1922, com un intel·lectual de la nova generació que coneixia bé «el problema obrer a Espanya», per la seva dedicació a escriure sobre el tema a la premsa. Ara, aquesta presentació la feia al Pròleg d'un llibre dedicat al «problema de les classes mitjanes». Un problema que, segons ell, s'agreujaria, a tot Europa, després de la Guerra 1914-18. De fet, el problema obrer s'havia començat a encarar amb la legislació sobre el treball iniciada a Alemanya a partir de la idea de Schmöller de 1875 (amb, a continuació, variants als altres països industrials). Però, segons ell, no es comença a parlar —i encara de forma marginal— de problema de les classes mitjanes fins a després de 1918.

Advocat, periodista, conferenciant, professor (i, a partir d'un cert moment, fiscal de l'Audiència), assaja d'explicar l'escàs interès pels problemes de les classes mitjanes. D'entrada, la seva heterogeneïtat. Car, de fet, incloïen: 1) els empleats i dependents mercantils (amb organitzacions pròpies, com en el cas català, el CADCI); 2) els petits industrials i els petits comerciants (amb fórmules gremials); 3) els professionals liberals, advocats, metges, enginyers, periodistes (amb associacions i col·legis professionals); 4) els funcionaris de les administracions i serveis de l'Estat, inclòs l'exèrcit; 5) els professors de l'ensenyament privat; 6) els capitans i oficials de la marina mercant; 7) els escriptors i els artistes.

Heterogeneïtat, i alhora escassa estabilitat, extrema mobilitat. Ascendent, i descendent. Si succeïa que les classes mitjanes tenien dificultats, la pregunta que es feia era: per què no han d'ésser incloses en el sistema general de les assegurances socials?

Analitzarà minuciosament la legislació dels diferents països europeus, inclosa la de la Rússia soviètica, per detectar fins a quin punt els diferents sectors de les classes mitjanes es van integrant o no als diversos sistemes d'assegurances socials obligatòries. Ara, tot i el seu interès pels detalls de totes les legislacions avançades, encapçala el seu treball amb una cita de 1912 de Moragas i Barret.

Segons el catàleg de Worldcat Identities, el seu llibre més difós és *El código ruso del trabajo. Código del trabajo y de la previsión social de Francia y legislación social de Inglaterra y Alemania* (Madrid, 1925). És un estudi de legislació laboral comparativa que es basa, en part, en aportacions d'economistes com ara Algarra, o els «*científics contemporanis del socialisme, com Liebneck, Leroy, Lenin, Bernstein, que han presentat la funció de control més que com un sistema evolutiu de la funció del diner, com una obra espiritual, causa de dignificació cultural de classe*» (*El código (...)*).

Altres aportacions seves: *El control obrero en la industria* (s.d. Conferència a l'Agrupació Socialista de Barcelona), *El derecho del trabajo en el Tratado de Versalles* (Barcelona, 1925), *La libertad y el derecho de sindicación* (Barcelona, 1927, Conferència a l'Associació de dependents d'agents de duanes, consignataris, armadors i similars), *Coordinación en la industria, base de organización económica: aportaciones al estudio de una política de estructuración nacional* (Barcelona, 1928).

Abans dels anys 1920, havia estat co-autor, amb Rafael Vehils, d'un treball sobre el projecte de creació d'una línia de transport marítim des de Xile fins a la Mediterrània: *Línea directa de navegación Mediterráneo-Pacífico e importación y venta de salitre de Chile al Mediterráneo* (Barcelona, 1915).

Al 1930, fou secretari d'un efímer *Institut Català de Sociologia*, format bàsicament pels que, a partir de 1960, són coneguts com a economistes. El president d'aquest Institut seria Jaume Algarra, el vicepresident Josep M. Tallada, el secretari Hostench, el tresorer l'enginyer socialista Rafael Campalans, i n'eren vocals: Manuel Serra i Moret, J. M. Ruiz Castellà, Faustí Ballvé, Manuel Reventós, Emili Mira, R. Noguer i Cornet i altres.

Bibliografia de:

Un problema de clases medias (Ensayo de derecho social de previsión, Pròleg de Santiago Valentí i Camp, Madrid-Barcelona, 1922.

El código ruso del trabajo. Código del trabajo y de la previsión social de Francia y legislación social de Inglaterra y Alemania, Madrid, 1925.

Francesc Roca i Rosell

HUGUET i SERRATACÓ, Emili

(Granollers, 1871 – Rabat, 1951)

«la electrotecnia, sobre todo en sus relaciones con la hidráulica, nos ha resultado algo más ventajosa que la màquina de vapor (...) El perfeccionamiento de la navegación aérea

puede hacer desaparecer, o disminuir, la superioridad de lo poco accidentado del terreno y de los ríos navegables». (1918)

Estudià minuciosa i sistemàticament molts dels diferents sòls de la Península ibèrica, i del Magrib, amb l'objectiu de conèixer-ne l'interès econòmic/ecològic. Formulà, basant-se en les seves pròpies recerques i en els molt avançats treballs dels pioners nord-americans, algunes hipòtesis sobre les relacions entre el medi natural i la dinàmica econòmica. Fugint de les simplificacions, utilitzà el model territorial-demogràfic de la industrialització Est-Oest dels Estats Units d'Amèrica dels edafòlegs americans per a explicar la lentitud del procés de la Revolució Industrial a la Península ibèrica (mancada com estava de jaciments importants de carbó). També va advertir, però, que canvis tecnològics (com als anys 1920 i a Catalunya i Espanya, el pas del carbó a l'energia hidroelèctrica, o l'èxit de la navegació aèria) podien obrir noves etapes.

A l'endemà de 1918, però, tot i les perspectives obertes per la hidroelectricitat, observà amb preocupació el gir proteccionista d'Estats Units que encaria el preu del cotó, la matèria prima bàsica de la indústria tèxtil catalana. Després d'analitzar detalladament els sòls i els microclimes de la Península ibèrica i del Nord d'Àfrica, amb l'objectiu de conèixer-ne les possibilitats del conreu del cotó, la seva idea fou que «*la única solución clara del problema algodonero*» (*Bases (...),* 1918) era el conreu del cotó al Marroc. D'altra banda, la seva conclusió era que «*Marruecos es el mercado exterior más natural para la industria española*».

Format en una escola de la Companyia de Jesús, als 16-17 anys emigrà a Argentina, on treballà com a ensenyant, amb una certa preferència per la geografia, entesa com una ciència. Retornà vers 1900, s'instal·là a Madrid, col·laborà a revistes de divulgació científica (i en dirigí alguna), i confegí geografies generals, i geografies de les Repúbliques hispanoamericanes i de *l'Amèrica saxona,* on el vessant econòmic ocupava un lloc important. Aconseguí per camins diversos de fer molta recerca empírica, i presentar-ne els avenços a les reunions i congressos de la *International Society of Soil Science* (que va començar a funcionar el 1924). Adoptà, per a signar els seus treballs, la fórmula *Emilio Huguet del Villar,* basada en els dos cognoms del seu pare. Tot i que la seva feina (periodística i de recerca) era a la *Estación Agronómica Central* i a l'*Instituto Forestal* de Madrid, participà en la creació de dues institucions lligades a l'autogovern català: el *Museu de Ciències Naturals,* de Barcelona (1923), i l'*Institut Mediterrani del Sòl* (1932), de la Generalitat de Catalunya. De fet, Oriol i Anguera es considerà deixeble/continuador de la seva opció de recerca.

El 1937 marxà a Alger, contractat pel govern francès per a estudiar els sòls del país i les possibilitats d'introduir canvis en el seu sistema de conreus. Aquest mateix any publicà, a Londres: *Soils of the Lusitano-Iberian Peninsula* (*Spain & Portugal*).

De 1939 a 1951 va viure a Marroc, fent recerca —sempre— i publicant-ne els resultats, i en contacte amb la comunitat científica internacional.

Bibliografia de:
Las Repúblicas Hispanoamericanas. Barcelona, s.a.
América Sajona, Barcelona, s.a.
Bases para la política exterior de España. África y el Estrecho, Barcelona, 1918.
El valor geográfico de España, 1921.

Francesc Roca i Rosell

I

IGLÉSIES i FORT, Josep

(Reus, 1902 – Barcelona, 1986)

«*el 1553 (...) deixant a part Barcelona, Girona i Lleida, que ultrapassaven el miler de focs, entre la resta de les 30 primeres poblacions de la Catalunya estricta, n'hi havia 11 de situades dins de l'actual zona econòmica de Reus*». (1949)

Estudiós de la població —i, doncs, de l'economia— de la Catalunya moderna. Llicenciat en Dret per la Universitat de Barcelona, amb estudis de Direcció d'indústries a la Universitat Nova, tot i que marxà a Barcelona el 1918, va mantenir sempre un fort lligam amb la fàbrica tèxtil familiar de La Riba, i amb Reus, el Camp de Tarragona i la Catalunya meridional.

La seva forma de conèixer la Catalunya moderna es basa en: 1) l'estudi —i l'edició— dels diversos *fogatges*, instituïts —amb objectius fiscals— per la Generalitat de Catalunya: el de 1365-70, el de 1497, el de 1553, i també l'estudi d'alguns censos posteriors a 1714, com el de Floridablanca; 2) el coneixement directe, en viu, a peu, del territori, seguint l'opció metodològica de Pau Vila, i les línies de *l'excursionisme científic*; 3) la descoberta de textos, com la *geografia* de 1600 de Pere Gil, la *història natural* de Mateu Aymerich o l'informe sobre l'agricultura catalana (1787) de Manuel Barba; 4) la re-lectura de l'obra cultural de la Junta de Comerç de Barcelona (1760-1847) i d'alguns científics de la Il·lustració innovadors, com Francesc Salvà i Campillo o Antoni Martí i Franquès; 5) l'estudi detallat d'algunes comarques, com el Priorat, la Conca de Barberà, el Penedès, la *comarca d'Igualada*, o d'alguns pobles petits, que són *les ciutats del món* (1948).

Estudià també alguns dels temes més controvertits de l'economia de la Catalunya contemporània: el canal d'Urgell, la crisi de la fil·loxera, l'evolució de la superfície conreada, la població catalana dels anys 1950-60 i entre 1960 i 1970, la *prosperitat ciutadana* i l'*èxode rural* entre 1950 i 1970. Per un coneixedor com ell de les tendències de molt llarg termini, la realitat demogràfico-econòmica dels anys 1960 és impactant: «*ens trobem ara* —escriu

el 1966— *en una de les hores de major transcendència de la demografia catalana».* Segons ell, un xic abans, Ernest Lluch i Eugeni Giral, diuen coses semblants. De fet, «*l'augment de població experimentat per la Catalunya estricta en el període 1950-60 és el més considerable de totes les dècades del present segle»*(*La població...,* 1966). Aquest augment és produït per la demanda de treball generada per la indústria (i per l'agricultura *industrial*) i, com succeeix a l'Europa industrial on també hi ha una caiguda de la natalitat, té un fort composant immigratori. Tal com «*va insinuar Vandellós*», i també segons ell, explica Sauvy. Al darrera hi ha —explica— la difusió exitosa del malthusianisme a la Europa occidental.

L'altre procés transcendent és el relatiu despoblament rural i el creixement de les ciutats: de l'aglomeració de Barcelona, però també de la *macrocefàlia comarcal,* i amb Perpinyà, de la *macrocefàlia rossellonesa.* Tot i l'augment de la població dels *deltes* (del Llobregat i de l'Ebre), dels municipis dels *canals de regatge lleidatans* i dels *aprofitaments hidroelèctrics*, i del creixement demogràfic de *les ribes industrialitzades dels rius Ter i Llobregat.*

Com al Maluquer i Sostres de 1963, hi ha, al seu llibre de 1966, una part dedicada a l'*Estructura Econòmica de la població* catalana. Com que legalment el treball domèstic femení no és considerat treball, la població activa catalana de 1950-60 és lleugerament inferior a la inactiva. Entre els actius, 256 mil *patrons* i 1.068 mil *assalariats.* Dins dels assalariats, 418 mil *jornalers qualificats,* 332 mil *jornalers no qualificats*, 318 mil amb *sou, comissió o participació,* 14 mil *obrers independents.* Una estructura econòmica que és resultat d'una llarga trajectòria històrica.

Amb una clara vocació acadèmica, fou un dels fundadors (1935) i el primer secretari de la Societat Catalana de Geografia (1935-36, 1948-1963), de la que seria president (1970-72), i fou membre de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona (d'ençà 1958), i de l'IEC (des de 1981). En paral·lel, participà activament amb Pau Vila i altres, en el debat —iniciat el 1931— sobre l'organització territorial de la nova administració catalana. Des de la Ponència de la Divisió Territorial, ell i els experts convocats van optar per incloure els mercats locals i els costos del transport com a factors a tenir molt en compte en la nova organització administrativa. Combinant les dades d'una macro-enquesta sobre mercats amb la *realitat comarcal*, la nova divisió elaborada per la Ponència, fou aprovada per la Conselleria d'Economia, en el moment en què era possible: el 27 d'agost de 1936, amb J. P. Fàbregas al capdavant del Departament. I aviat aquesta nova divisió territorial fou adoptada per tota l'Administració pública catalana. S'hi van establir 38 comarques i 9 regions. Molt més adaptades a la realitat econòmica i a les necessitats de la planificació que les 4 províncies de 1833. Ara, les 4 províncies serien imposades, de nou, el 1939. Així, les comarques el 1936 seguirien essent utilitzades per la gent, i serien el marc dels estudis socio-econòmics amb base territorial.

Segons *WorldCat Identities,* els seus llibres són a 1.468 biblioteques del món. El llibre que és a més biblioteques és *Pere Gil, S. I. (1551-1622) i la seva* «*Geografia de Catalunya*» (Barcelona-Igualada, 1949. Nova edició, 2002). El juliol de 2017, n'hi ha exemplars a 66 biblioteques de 10 Estats: d'Estats Units d'Amèrica, Canadà, Gran Bretanya, França, Països Baixos, Alemanya, Suïssa, Eslovènia, Polònia i Espanya.

Bibliografia de:
Les ciutats del món, Barcelona, 1948.
Pere Gil, S.I. (1551-1622) i la seva «Geografia de Catalunya», Barcelona-Igualada, 1949.
La població de Catalunya en la dècada 1950-60, Barcelona, 1966.
La realitat comarcal de Catalunya, Barcelona, 1966.
Els conflictes del Canal d'Urgell, Barcelona, 1968.
La crisi agrària de 1879-1900. La fil·loxera a Catalunya, Barcelona, 1968.
L'obra cultural de la Junta de Comerç, Barcelona, 1969.
E*l movimiento y la distribución de la población de Cataluña entre 1960 y 1970*, Barcelona, 1973.

Francesc Roca i Rosell

ILLAS i VIDAL, Joan

(Barcelona, 1819 – ?, 1876)

«*(...) habremos de considerar como un síntoma fatal una constante serie de exportaciones metálicas efecto de un perenne desnivel en la balanza, y nos afligiremos cada vez que numerario demos sin previa acumulación del mismo. Diremos, además que para fomentar sucesivamente la prosperidad nacional hemos de procurar aumentos en la producción y exportaciones, no en los consumos y en la importación (...); pues no es preciso incitar al rico a que consuma, sino procurar que se enriquezca el indigente*». (1849)

D. Juan Illas y Vidal.

Fou deixeble d'Eudald Jaumeandreu a la Junta de Comerç (curs 1835-36), on llegí un examen públic sobre *El lujo bien entendido favorece la producción* (curs 1837-38). Es llicencià en Lleis el 1839 i el 1846 es doctorà en Jurisprudència. Fou un dels signants del Dictamen de la Societat Econòmica Barcelonina d'Amics del País per a demanar que la Universitat de Cervera es traslladés definitivament a Barcelona. Va ésser diputat a Corts per la província de Barcelona en tres legislatures. El 1842 va publicar un *Manual de gramática castellana.* Junt amb Laureà Figuerola va treure a la llum uns *Elementos de gramàtica castellana* destinats també a la instrucció primària, que el 1851 conegueren la 12a edició i el 1869 la 33a. Escriví novel·les i teatre dins el corrent del romanticisme; en aquest camp cal destacar *Enrique y Mercedes* (1840), ambientada durant el setge de Barcelona en 1714, i en teatre els drames *La marquesa de Alta-Villa* (1838) i *Un Bara* (1844). El 1862 presidí els Jocs Florals de Barcelona. Va donar classes de dret mercantil a la Junta de Comerç. Quan el 1848 es va clausurar *El Bien Público* (en fou director), va seguir publicant a la secció «Revista Industrial» del Brusi. Va publicar també a *El Bien Público, El Vapor, La Verdad Económica, El Imparcial* i altres publicacions.

El 1848 fou un dels fundadors de l'Institut Industrial de Catalunya, del que n'esdevingué bibliotecari. El 1851 fou comissionat per la Societat Econòmica Barcelonina d'Amics del

País i la Corporació de Fàbriques per a informar sobre l'Exposició Universal de Londres, la del famós Palau de Cristall de Joseph Paxton, i en el seu report d'aquesta Exposició publicat el 1852 es va queixar perquè el govern espanyol no havia sabut representar dignament la indústria del país. En el fulletó *Barcelona antigua y Barcelona moderna* (1848) rebaté els arguments lliurecanvistes de la *Guía del Comercio* en contra de la indústria catalana, i sostingué que la prosperitat de la Barcelona del 1800 era deguda a l'aplicació de mesures protectores. El 1855 publicà *Cataluña en España* per a plantejar el paper que havia de jugar Catalunya dins de l'Estat espanyol, car era molt crític amb la postura que adoptava el govern central davant de les necessitats de protecció de la indústria catalana —cal tenir present que Catalunya es trobava en ple procés d'industrialització— i per un altre costat s'oposà a l'intent d'unificació del Dret civil sense tenir en compte el Dret Civil català.

La seva obra més important dins del pensament econòmic del segle XIX és la *Memoria sobre los perjuicios que ocasionaría en España (...)* (1849), un dels primers textos teòrics sobre el proteccionisme després dels tractats d'Eudald Jaumeandreu. Per a ell, la producció era prioritària, perquè sense prèviament assolir un bon nivell de producció, sense obtenir productes sobrants, no es podia comprar a l'estranger. La divisió del treball era admissible a l'interior d'un país, però a nivell internacional no es podia aplicar de forma generalitzada, perquè aleshores comportaria l'ensorrament dels països menys desenvolupats. El lliure canvi posava aranzels baixos per a la importació, el que provocava la davallada dels preus en el país importador, l'escassetat de capitals en el seu interior, fet que produiria la pujada dels tipus d'interès (el cost dels crèdits) i conseqüentment l'existència de menys capitals disponibles per a invertir a l'interior del país i com a resultat la baixada del nivell de producció. Recordava que les grans potències com Anglaterra, la França de Colbert, Rússia o els Estats Units d'Amèrica varen iniciar llur desenvolupament a base de mesures protectores, el mateix que l'Espanya dels anys 1840, que havia començat a créixer gràcies a l'adopció de mesures protectores. Al seu entendre la llibertat absoluta de canvis podia afavorir els capitalistes ociosos i perjudicar els productors, i si cessava la demanda es provocaria l'atur. La *Memòria* conté també una síntesi de la història del comerç exterior d'Espanya a partir del s.XVI fins a la balança comercial de 1846, i dóna xifres sobre la situació industrial de Catalunya i els efectes positius de l'aranzel de 1841.

Bibliografia de:

Barcelona antigua y Barcelona moderna: contestación al escrito que con igual título insertó la Guía del Comercio, Barcelona, 1848.

Memoria sobre los perjuicios que ocasionaría en España, así a la agricultura como a la industria y comercio, la adopción del sistema del libre cambio, Barcelona, 1849.

Una ojeada a la exposición universal verificada en Londres, Barcelona, 1852.

Cataluña en España, Barcelona, 1855.

Bibliografia sobre:

Artal i Vidal, Francesc: «Síntesis de las ideas proteccionistas de Joan Illas i Vidal (1819-1876)», a *Cuadernos Aragoneses de Economía,* vol. 8, núm. 1, p. 105 a 112, Zaragoza, 1998.

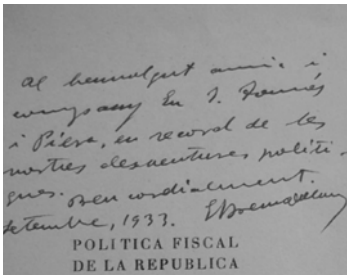
Estasén y Cortada, Pedro: *Illas y Vidal. Memoria necrológica de dicho economista y abogado leída en la Academia de Derecho de Barcelona,* Barcelona, 1879.

Francesc Artal Vidal

ISERN i DALMAU, Eusebi

(Banyoles, 1896 – Barcelona, 1981)

«Els augments tributaris han afectat principalment la riquesa territorial i el petit comerç i indústria, els quals són la més genuïna, fixa i constant representació del patrimoni nacional, escapolint-se'n les grans empreses». (1933)

Advocat, prosista i poeta (d'obra curta), director d'*Ofrena. Revista catalana* (1916-18), col·leccionista d'art (des de 1927), assessor del Consolat francès a Barcelona, editor (de la B.C.A.I), és autor d'una anàlisi sintètica i matisada de la hisenda pública de l'Estat espanyol, en un moment de trànsit: *Política fiscal de la República* (Barcelona, 1933). L'objectiu del llibre era conèixer els resultats de la política fiscal dels governs de la Segona república espanyola, pensant en l'alternativa: les possibilitats de la política monetària. Sempre partint de les experiències paral·leles d'altres Estats d'Europa i Amèrica. I d'un bon suport acadèmic: Richard Van der Borght, Ottmar Buhler, Giovanni Giolitti, Aquiles Loria, Adolf Weber, Ezio Vanoni.

El seu punt de partida era: «*és cosa sabuda que el progrés dels Estats es manifesta, avui dia, per la pròspera realitat de les seves forces econòmiques, i que els sistemes d'imposició fiscal afecten directament aquestes forces*». L'anàlisi minuciosa de la política fiscal del ministre Jaume Carner el porta a conclusions contundents: 1) «*no podem compartir aqueixa tendència a l'agregació dels interessos reduïts i a la desgravació dels elevats, reflectida tan notòriament en la Llei d'11 de març de 1932*»; 2) «*del total del paper emès en 1932, el de l'Estat i Corporacions oficials representa el 70,20% i l'industrial, el 29,80% (...) Aquesta orientació fiscal ha de tenir la seva repercusió directa en les regions industrials*»; 3) «*Les províncies Bascongades i Navarra, amb el règim fiscal establert com a conseqüència del concert econòmic amb l'Estat, són una 'illa tributària'*». De fet, pensa que «*la legislació fiscal del nostre país ha estat sempre una legislació complexa, desarticulada, contradictòria, caòtica (...) i no hem avançat res*».

Ara bé, al darrera d'aquest caos hi ha, de moment (1933), una discriminació: «*els augments tributaris han afectat principalment la riquesa territorial i el petit comerç i indústria (...) escapolint-se'n les grans empreses que, en serveis públics sobretot, a més del privilegi d'exclusivitat dels serveis que presten, representen, quasi sempre, una ingerència estrangera*».

El seu llibre sobre la hisenda de l'Estat espanyol l'edità la B. C. A. I. (Biblioteca Catalana d'Autors Independents), on es publicarien títols com *Madrid*, de Josep Pla, o *Catalunya, poble decadent*, de Josep A. Vandellós.

Bibliografia de:
Política fiscal de la República, Barcelona, 1933.

Francesc Roca i Rosell

J

JANÉ i SOLÀ, Josep

(Igualada, 1936 – Barcelona, 2018)

«Per això crec tan poc en l'anàlisi pur de la ciència econòmica, que òbviament, només es pot fer mirant enrere o al present. Però la política econòmica autèntica, perquè sigui efectiva, ha de pensar en el futur. El problema, com deia el gran Keynes, no són les idees noves, sinó les velles que ocupen el cap i no deixen entrar les noves. Exacte. De moment, demano que es deixi de parlar de «mà d'obra» per substituir-lo per l'avui molt més certa expressió de «cervell d'obra». Tot això afavoreix als petits com mai (fins ara només els grans hi tenien accés)».

«I afavoreix, diguem-ho també als països llatins, doncs en enginy no ens guanya ningú. Si en els dos segles passats teníem pocs recursos naturals i molta terra erma, disposàvem de poc capital i amb escassa formació i informació moltíssim treball manual, ara els vents que bufen ens són favorables: disposem de recursos naturals (energètics i agraris), i de capital —que si no és del país ve de fora—, i tenint imaginació, molta imaginació i ganes de viure. La gent no ho veu —i moltíssims economistes amb el títol a la butxaca tampoc— perquè s'aferren al que coneixen i tenen por al desconegut. O a que quedin despenjats. Però per fer el pont estan les pimes, els autònoms, i les associacions molt més dinàmiques per raó natural que els dinosaures que ho volen evitar. I creieu-me, no podran!». (De l'automicrobiografia preparada per a la Societat Catalana d'Economia, 2017; Antoni Montserrat, entrevistador, inèdita).

Economista, empresari i banquer. Professor mercantil primer, va estudiar Ciències Econòmiques a la UB, formant part de la tercera promoció. La seva tesi doctoral sobre *El problema de los salarios en España* (oikos-Tau, Vilassar, 1968) ha estat objecte de diverses reedicions. De jove practicà l'excursionisme i l'esquí, cosa que el portarà després a participar en la creació de l'estació d'esquí de Cerler (Vall de Benasc) i sobretot a la creació i promoció de la de Boí-Taüll (1976) i a la preocupació teòrica i pràctica al llarg de

tota la vida pel turisme. Entra, en acabar la carrera, d'ajudant d'Estapé, el seu director de tesi. El 1969 guanyà la càtedra de Política Econòmica de la Universitat de Granada, amb seu a Málaga, on posà l'embrió a partir de la Facultad de Ciencias Económicas de la Universidad de Málaga, que li tocà dirigir. Hi creà escola, però és cridat per Estapé el 1976 a tornar a Barcelona com a catedràtic. Col·laborà amb Banca Mas Sardà i el seu Servei d'Estudis, on promogué la recuperació de textos d'economistes com Vandellós o Perpinyà Grau. Després passà a la filial Banco de Expansión Industrial, per finalment muntar el Banc de la Petita i Mitjana Empresa el 1978, creat a partir de la seva idea de la vitalitat de les petites empreses, però el projecte topà amb dificultats al cap d'uns anys, per causes judicials.

Amb l'Ajuntament de Barcelona treballà en matèria d'ordenació i organització legal del transport públic. I desenrotllà una notable pràctica d'assessoria i estudi. Ell mateix en destacava la seva participació en la salvació de la històrica cooperativa del vidre de Mataró.

Experiència internacional durant més de tres anys a Washington, bàsicament el 1963 i 1964, en un equip internacional d'anàlisi de les multinacionals primer, i després integrat en l'equip del president Kennedy.

Com a catedràtic de política econòmica tingué una doble projecció no universitària, publicista a *La Vanguardia* amb articles i editorials durant anys, influent assessor en la política espanyola on se li oferí ser ministre. Participà en els Pactes de La Moncloa. Es considerava keynesià i desenrotllà el concepte d'economia efectiva, buscant l'operativitat dels coneixements respecte del món real, i realitzà una fruitosa tasca docent a la UB fins a la jubilació. Va impulsar els estudis de sistemes econòmics comparats. Es pot considerar que ha tingut uns 11.000 alumnes.

Soci fundador de la Societat Catalana d'Economia, hi ocupà diverses responsabilitats, entre elles la vicepresidència del 1990 a 1994 i la Presidència 1994-2001. Sota el seu mandat augmentaren el nombre de socis, es desdoblà el premi en Premi Catalunya d'Economia i Premi Societat Catalana d'Economia, i es va recuperar el d'Assegurances Ferran Armengol i Tubau. Va organitzar l'homenatge a Josep Marull i Gou i sobretot el de Laureà Figuerola, fundador de la pesseta, en el centenari de la seva mort, que es desenrotllà a Igualada, Madrid i Barcelona, que implicà vint-i-dues institucions, des de la Real Academia de Ciencias Morales y Políticas als Ajuntaments de Calaf i Barcelona, sota la Presidència del Rei d'Espanya.

Va ser guardonat amb els premis Ciutat de Barcelona 1968 de Tesis Doctorals i Premi Fundación Juan March 1970 d'Ajut a la Investigació en Ciències Econòmiques, i la Medalla de Turisme de Catalunya, atorgada el 1994 per la Generalitat de Catalunya.

Bibliografia de:

El problema de los salarios en España, extret de la seva tesi doctoral, Vilassar de Mar, 1968.

Los transportes en la gran ciudad, Diputación Provincial-Instituto de Ciencias Sociales, Barcelona, 1974.

Laureà Figuerola i la pesseta, Societat Catalana d'Economia, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2003.

Bibliografia sobre:

La Política económica en el horizonte del siglo XXI, Homenaje a José Jané Sola, Universidad de Málaga, 2a ed, 1998.

Economía efectiva: miscelánea en homenaje a José Jané Solà, coordinación: Óscar Jané y Jesús Timoteo, Lleida, 2006.

Antoni Montserrat i Solé

JAUBERT de PASSA i VILAR, Francesc Jaume

(Ceret, 1785 – Perpinyà, 1856)

«*Il faut à l'agriculture peu de lois et beaucoup d'indépendance*». (1823)

Nascut dins d'una família de la noblesa rossellonesa, va tenir una molt bona formació, car estudià a les Escoles militars de Tournon i de Prytanée. I un cop decidit a no seguir la carrera dins l'exèrcit, a l'Acadèmia de jurisprudència de Paris, i a l'Escola de medicina també de Paris (on també assistiria a classes de l'Acadèmia de Belles Arts).

Interessat per l'agronomia i la realitat del sistema de regatge del Principat de Catalunya i del País Valencià, féu unes quantes estades d'observació/estudi, i publicà *Voyage en Espagne dans les années 1816, 1817, 1818, 1819, ou Recherches sur les lois et coutumes qui les régissent, sur les lois domaniales et municipales considérées comme un puissant moyen de perfectionner l'agriculture française* (Paris, 1823). Amb algunes variants, una traducció espanyola d'aquest llibre fou publicada anys després: *Canales de riego de Cataluña y reino de Valencia* (València, 1840; Edició facsímil, València, 1991). El model agrari català-valencià, hereu del model introduït pels agricultors musulmans (i potser abans, a l'època romana) és estudiat detalladament per ell, que el considera com a òptim, i que veu possible la seva aplicació a altres àmbits geogràfics. El seu secret és la combinació d'avenços en la tecnologia hidràulica i gestió basada en l'associació agricultor-regant, que exclou tant el monopoli de l'aigua com la seva hiperfragmentació. Elionor Ostrom, l'economista que va guanyar el Nobel de 2009 per la seva teoria de la governança, a *Governing the Commons*, defineix com a exemplar la gestió de l'aigua a València.

De fet, uns anys més tard (1828), fou convidat a dirigir l'agricultura de la península de Crimea, fou temptat per dirigir el Jardin de Plantes de Paris, i, després (1840) el govern francès va provar que s'ocupés de les produccions agràries de l'Àfrica francesa. El que va fer però és dedicar-se, com a empresari, però també com a polític, als regadius i els conreus del Rosselló.

De tota manera, la seva dedicació a l'estudi dels sistemes de rec va continuar, i va confegir i li van editar en 4 volums un treball monumental: *Recherches sur les arrossages chez les peuples anciens* (Paris, 1846-47; Edició facsímil, 1981). És, segons els autors de la *Water Encyclopedia* (2005), «*the first world history of irrigation*». O la primera gran visió de

conjunt del mode de producció de les grans agricultures hidràuliques asiàtiques.

En paral·lel, va estudiar la geografia i la història del comtat d'Empúries, i va mantenir una relació curiosa amb la poesia eròtico-burlesca en llengua catalana.

Bibliografia de:

Voyage en Espagne, Paris, 1823; Nova edició, Perpinyà, 1998.

La culture du Chêne-Liège, Paris, 1837.

Recherches sur les arrossages chez les peuples anciens, Paris, 1846-47; Nova edició, Le Plan de la Tor, 1981.

Bibliografia sobre:

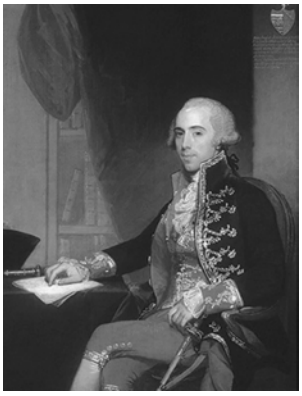
Jacques Saquer*:* «François Jaubert de Passa»*, Bulletin de la SACL*, 93, 1985.

Francesc Roca i Rosell

JÁUDENES i NEBOT, Josep de

(València, 1764 – Badajoz, 1812)

«*los propietarios deben entender la Agricultura del país y leer libros buenos*». (1798)

Ambaixador del Regne d'Espanya als Estats Units durant 6 dels 11 anys (1794-1796) que hi va viure, és el primer dels analistes (o economistes *avant la lettre*) de l'àrea catalana interessat per l'economia nord-americana. Tornà a Europa al 1797 com a Intendent d'hisenda a Mallorca de S. M el Rei d'Espanya. Després fou Intendent a Catalunya (el 1809), i a Extremadura (1811).

Com a membre de la Societat Filosòfica de Filadelfia i soci de les Societats Econòmiques d'Amics del País de València i de Ciutat de Mallorca, va confegir (i li editaren) com a mínim tres informes sobre l'economia de la illa de Mallorca.

El primer és *La excelencia y las utilidades del comercio, y las que puede resultar a Mallorca del establecimiento de una Compañía* (Ciutat de Mallorca, 1798). Hi esbossa una teoria del valor comerç, basant-se en l'èxit de les economies dels països dedicats fonamentalment a aquesta activitat. Des de Fenícia a «*los Estados Unidos de América, nación toda comerciante*», passant pels Països Baixos: «*Holanda apenas produce cosa alguna y no obstante abastece a otros paises*». Tot i el seu entusiasme pels mercats lliures, conclou amb una crida a la participació tutelar del sector públic: cal «*la excelencia del comercio protegido, favorecido y aún exercido por los mismos Príncipes*».

El segon informe presenta les (complexes) relacions entre produccions agràries i intercanvis comercials. En general, i en el cas de Mallorca, on, a diferència del que succeeix a Catalunya, l'agricultura pot ésser potent. La mobilitat dels productes industrials hauria de deixar un espai:

«*Por el comercio de Europa van herramientas de todas clases a América, de Canton vienen vestidos a París, de Barcelona se despachan zapatos a países muy distantes, pero las artes, las manufactures, pueden suplirse y serán perjudiciales a un país agricultor si separan brazos precisos para el cultivo*». La indústria pot perjudicar l'agricultura, si el sòl i el clima són excel·lents, com és el cas de Mallorca. La conclusió és: «*foméntese la Agricultura, la gran fábrica*».

Aquest informe es titula *La agricultura de Mallorca, la preferencia de protección que merece, las trabas que sufre y los auxilios de que necesita* (València, 1798). La primera proposta és la de reduir «*la falta de libertad del comercio exterior agrario*». En segueixen moltes. Per exemple, la formació diferenciada de propietaris i llauradors.

El tercer informe és *Aumentar y rectificar la cría de ganado de modo que el de Mallorca baste para su comercio, sin necesidad de hacerle venir de fuera* (València, 1798). Aquí també, la solució per a Mallorca és la llibertat económica: «*la libertad de convención en el precio de las carnes y en la matanza y distribución*». Aquesta solució no és però generalitzable. Així, «*Valencia y Cataluña, cuya vecindad y exemplo han contribuido a nuestros usos y gobierno económico, se hayan en estado muy distinto*». Han d'importar carn de fora. A Palma no li caldria, «*si llega la libertad de coste y precio*», car a la illa la producció de carn és suficient per al consum urbà.

Bibliografia de:
La excelencia y las utilidades del comercio, Palma de Mallorca, 1789.
La agricultura de Mallorca, València, 1798.
Aumentar y rectificar la cría de ganado, València, 1798.

Francesc Roca i Rosell

JAUMEANDREU i TRITER, Eudald

(Barcelona, 1774 – Barcelona, 1840)

«*Laudato ingenta rura* (lloa les grans finques) *exiguum colito* (conrea les petites)».
(Virgili, citat per Jaumeandreu, 1816)

MEMORIA
SOBRE LA NECESIDAD DEL SISTEMA
Prohibitivo
EN ESPAÑA
QUE DA A LUZ
LA COMISION DE FABRICAS DE HILADOS, TEJIDOS
Y ESTAMPADOS DE ALGODON
DEL
Principado de Cataluña.
BARCELONA.
IMPRENTA DE TOMAS GASPAR BAJADA DE LA CARCEL.
1854.

Frare agustinià des de 1789, Doctor en Teologia el 1803, secularitzat a partir de 1813, confegí el primer tractat català sistemàtic de Teoria econòmica (publicat el 1816, nova edició presentada per Ernest Lluch, 1988). Fou el titular de la primera càtedra catalana d'Economia Política, creada el 1814 per la Junta de Comerç de Barcelona (clausurada per ordre governativa el 1824 i reoberta el 1834). Esdevingué assessor a partir de 1821 de la Comissió de Foment de la Junta, i des de 1833 de la Comissió de Fàbriques. Reflexionà des d'un primer pla sobre el procés de transició a Catalunya del capitalisme comercial al món de la indústria capitalista.

La seva *Economia Política* (Barcelona, 1816) es presenta com un text bàsic de Principis d'economia, o Teoria econòmica, basat en el tractat de Jean B. Say, que assajava de posar ordre al llibre seminal d'Adam Smith. Segons ell, «*la falta de mètode de Smith està bastant corregida a l'obra de Jean B. Say (...). L'obra traduïda de Say té molt de mèrit, però (...) l'experiència m'ha demostrat (...) que Say va escriure per a la seva nació, com Smith per a l'anglesa*». Vol adaptar-los a la seva realitat. Mentre és també un bon coneixedor d'altres realitats. Per exemple, de l'economia dels Estats Units.

Aquest text bàsic de 1816 s'organitza en 5 parts. La 1a (36 capítols) és dedicada a la teoria de la Producció. Els factors de producció (capitals, terres, treball, màquines) configuren les grans i les petites «cultures» (=empreses). Les companyies privilegiades han de desaparèixer, car el mercat interior i la no intervenció de les autoritats obren el pas als millors resultats. En canvi, les colònies modernes poden ésser un element de dinamització, fins i tot quan, com és el cas dels Estats Units, esdevenen independents. El seu text té una visió àmplia de la teoria de la Producció. Presenta per exemple «els productes momentanis» i els «capitals productius en comoditat i plaer». Així, «*a un jardí, els plaers innocents que ofereix la natura reunida per l'art en un recinte petit, s'obté una utilitat més avantatjosa que si el terreny produís productes materials*».

La 2a part del llibre (14 lliçons) inclou la teoria de la moneda. Lluny del monetarisme dels mercantilistes, i amb una aproximació a la realitat popera. Una prova de l'adaptació del model teòric de Smith-Say es troba en l'explicació que fa de les diferències territorials dins del Regne d'Espanya: «*les províncies on es vessà el diner del Nou Món amb més abundància, com Andalusia, Extremadura i les dues Castelles, són avui les més pobres i les que menys produeixen, a desgrat de la fertilitat del seu sòl, i les més despoblades. En canvi, Catalunya, València, Múrcia, Galícia i Biscaia, sense haver gaudit d'aquella abundància de moneda han estat sempre les més pròsperes (...) per un efecte de la seva indústria*». Amb xifres: 326 habitants per llegua a Castella-La Manxa, 2009 a Guipúscoa, 858 a Catalunya. De fet, «*la indústria d'una nació no dependrà de l'extensió del seu territori*». Exemple: «*les viles d'Igualada, Olot i altres del nostre Principat tenen un terreny limitadíssim*».

La 3a part és la teoria del valor (sintètica, en 6 lliçons). Repassa les teories existents d'abans i després de la teoria del valor-treball de Smith, i conclou que no és possible confegir-ne una teoria general.

A la 4a part, presenta la teoria de la distribució de la renda. Successivament, explica els mecanismes que generen les rendes dels savis, dels industrials o fabricants, dels assalariats o jornalers, l'interès dels capitals, i de les terres. Per exemple, explica que «*als Estats Units d'Amèrica no solament són més alts que a Anglaterra i Holanda els salaris del treball, sinó que també és més alt l'interès del diner, i els guanys dels fons (...) És incontestable que aquesta nació es troba en un estat fortament progressiu, i més que cap nació d'Europa*». I segueix amb una descoberta: als EUA «*els homes es troben en estat de sortir aviat i fàcilment de la classe dependent de jornalers per a entrar a la classe independent de propietaris*». El creixement dels beneficis seria degut al pas del treball assalariat al treball autònom. L'atenció catalana per l'economia dels USA comença aviat.

La 5a part és dedicada a presentar la teoria del consum. Del consum privat i del consum públic. Defineix les lògiques del diversos consum públics: del govern civil, l'exèrcit, l'ensenyament públic, les obres públiques, l'assistència social. I del finançament d'aquests consums: els impostos, el deute públic i elcrèdit públic. Les ratlles finals però són contundents: «*mai s'ha d'oblidar que les riqueses d'un Estat no estaran en millors mans que en les dels particulars, que és on fructifiquen*».

Vint anys després, i com a resultat d'una llarga trajectòria com a ensenyant d'economia, publicarà un tractat més ampli, en dos volums: *Curso elemental de Economia Política, con aplicación a la legislación económica de España* (Barcelona, 1836). El primer volum (400 pàgines) és un text de teoria econòmica, adaptació del manual smithià de 1816. El segon volum (155 pàgines) està dedicat íntegrament a presentar «*Els principis més favorables als progressos de l'agricultura, arts i comerç a Espanya*». Amb un punt de partida en forma de pregunta: «*per quina causa València i Catalunya no van patir tanta decadència a la seva indústria tant l'agricultura com la fabril?* ».

Paral·lelament, va confegir un llibre de text de dret públic de la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona que tornava a poder funcionar: *Curso elemental de derecho público. Precedido de algunas nociones generales de derecho natural y de gentes* (Barcelona, 1836).

El seu darrer llibre fou una presentació de la Constitució de 1837: *Catecismo razonado o explicación de los artículos de la Constitución política de la Monarquía española* (Barcelona, 1837).

Des de 1814 fins a 1840 (amb una interrupció forçosa, el 1824-34), va tenir unes quantes desenes d'alumnes dels que, en molts casos, tenim notícia gràcies als exàmens públics que organitzà. Alguns esdevindrien empresaris, polítics i acadèmics de primera fila. Entre les grans personalitats de l'economia i la política (i la ciència-tècnica) del XIX català que foren alumnes seus hi ha Bonaventura Carles Aribau, Francesc Santpons i Barba, Laureà Figuerola, Joan Güell i Ferrer, Narcís Monturiol, Joan Illas i Vidal, Ramon Anglasell, Isidor de Angulo d'Agustí, Pau Valls i Bonet.

Bibliografia de:

En la apertura de la cátedra de Economía Civil, Palma de Mallorca, 1814.

En la apertura de la cátedra de Economía Política, Barcelona, 1814.

Economía Política, Barcelona, 1816.

Curso Elemental de Economía Política, Barcelona, 1836.

Francesc Roca i Rosell

JORBA, Dionís-Jeroni

(Barcelona, 1550 – Barcelona, 1626)

«(...) ninguno pedirá cosa alguna tan peregrina que con el dinero no se halle a un precio razonable». (1589)

DESCRIPCION
DE LAS EXCELLEN-
CIAS DE LA MVY IN-
SIGNE CIVDAD DE
BARCELONA.
Hecha por Dionysio Hieronymo de Iorba.
Dirigida a los muy Illustres Señores Conseje-
ros della, en el año de. 1589.
CON LICENCIA.

Amb 15 anys d'estudis superiors a les Universitats de Barcelona, València, Lleida i Osca, esdevingué professor de lleis de la Universitat de Barcelona. I autor de llibres jurídics, en llatí, que en alguns casos es reeditarien a Lion i a Venezia.

El 1589 publicà a Barcelona un text (traduït de l'original català al castellà) relativament breu però de caràcter enciclopèdic: *Descripción de las excelencias de la muy insigne ciudad de Barcelona.* Dins d'un caramull desordenat d'informacions variadíssimes sobre Barcelona i sobre altres ciutats i comarques catalanes, analitza amb una certa precisió alguns dels trets de l'economia catalana.

Així, basant-se en la fusta dels boscos catalans, «*ay una ataraçana muy principal a donde te pueden hacer 100 galeras*», amb la capacitat de «*armar 100 mil hombres*». Com a causa-efecte, el comerç internacional és important: «*ay tanta copia y abundancia de mercaderías que no solamente parece plaça de Hespaña mas aun de todo el mundo*». El resultat és bo per al consumidor: «*ninguno pedirá cosa alguna tan peregrina que con el dinero no se halle a un precio razonable*». Tot i que «*en la primera impresión los salarios eran medianos*».

Destaca dues institucions: la Taula de Canvis i la Universitat de Barcelona (UB). La Taula, definida com a «Taula de Dipòsits, funciona «*de manera que los dineros depositados no se pueden segrestar*». Així, «*primero dan recado a los que toman dinero que no a los que depositan, y primero dan dinero a los pobres que no a los ricos*». La conclusió és entusiasta: «*en todo el mundo no hayase otra (Tabla) más excelente*».

La UB pot competir perfectament, segons ell, amb París, Tolosa, Salamanca, Alcalá, Padova, Pisa i Bologna. De manera que «*puede embiar a otras naciones toda manera de hombres doctos en todo género de ciencias*». Alguns dels que marxen són funcionaris destinats principalment a «*Nápoles, Serdeña, Mallorca, Valencia y otras partes*».

Una conclusió és l'atractiu de Barcelona: «*las gentes de naciones extranjeras viven muy alegres en la ciudad*».

Com a facsímil, la seva *Descripción* va ésser editada el 1928 per Evarist Moliné i Brasés. Aquesta edició ha estat digitalitzada i incorporada al CCUC (Catàleg Col·lectiu de les Universitats de Catalunya).

Bibliografia de:

Descripción de las excellencias de la Muy insigne ciudad de Barcelona, Barcelona, 1585.

Francesc Roca i Rosell

JOVÉ i BRUFAU, Ramon

(Sabadell, 1897 – Barcelona, 1936)

«l'elector (...) si és ell qui ha de decidir, perquè no se li reconeix aquest dret per elegir el president d'un trust moltes vegades més fort que un Estat?». (1930)

Modelista metal·lúrgic, sindicalista, co-fundà l'editorial de Sabadell Edicions La Fona, on al 1930 publicà un assaig sobre la necessitat d'ampliar el concepte de democràcia, amb el que en diu *democràcia industrial*. Per a definir-la, revisa les trajectòries i els posicionaments de corporacions, sindicats, i grups d'opinió i intel·lectuals, als diferents Estats de l'Europa occidental i als Estats Units (i també a Rússia). Al rerefons, les transformacions del capitalisme industrial, les crítiques de certs sectors a la democràcia, i l'ascens (a la Itàlia de 1930) del feixisme.

Pensa que a «*l'idealisme revolucionari (...) ve a afegir-s'hi una reivindicació resum, fonamental pel triomf i la viabilitat social de tot moviment de millora: la llibertat econòmica, l'emancipació dels treballadors*». Car «*Treball, economia, producció; la palanca de les altres i sublims manifestacions de l'home*». De fet, segueix «*la mateixa cooperació, la mateixa concentració de forces que ha suscitat el capitalisme, la mateixa força invasora de la tècnica i de l'organització, serviran per a apropar la bancarrota i la mort del capital*» (*L'ideal (...),* Sabadell, 1930).

Procedent de la tradició sindical on l'anarquisme bakuninista i kropotkinià era majoritari, i molt atenta als debats europeus dels anys 1920, conclou que «*des del punt de vista intel·lectual, el marxisme representa un gran progrés damunt els altres sistemes socialistes (...) Per damunt de tot, el marxisme suposa per a l'obrer, una gran dignitat i plenitud intel·lectual (...) La filosofia de la producció com a mètode no és cap renúncia, ni tancament dels horitzons: per a determinar les múltiples possibilitats crítiques de la vida, el mètode econòmic es basta*» (*id.*)

Havia començat col·laborant a revistes com *El Federal* i *L'Insurgent*. Després escriuria a *Justícia Social* (com Joan Sardà Dexeus), a *Mirador* , i a *Justícia Octubre Social*. El setembre de 1934 esdevingué vocal del nou *Tribunal Industrial de Catalunya* i fou democràticament elegit per a formar part del *Consell de Treball de Catalunya.*

El maig de 1936 fou un dels 8 conferenciants del *Cicle sobre organització socialista* organitzat per l'Ateneu Polytechnicum de Barcelona. El títol de la seva exposició era *Socialització de les indústries*. Altres conferenciants foren Lluís Ardiaca, que encetava el cicle amb *Socialització de l'agricultura*, Estanislau Ruiz i Ponsetí, que parlaria de *Socialització del crèdit*, Joaquim Torrens-Ibern, amb *Socialització dels transports*, o el darrer, Josep Oltra Picó, amb *Socialització de la distribució*.

Bibliografia de:

L'ideal obrer. La democràcia i l'anarquisme, Sabadell, 1930.

«La democràcia industrial», dins *El pensament econòmic català (1900-1970). II. La transmissió de les idees econòmiques*, A cura de Francesc Roca, Pròleg de Lluís Barbé, Barcelona, 1996.

Francesc Roca i Rosell

L

LAMO JIMÉNEZ, Regina

(Úbeda, 1870 – Barcelona, 1947)

«las chicas de ahora mal se avendrán más tarde al trabajo sórdido, abrumador de la cocina y el lavadero al constituir su hogar. ¿A quién lo confiarán? A otras mujeres, criadas, ayudantes, etc., pero ¿es que ésas, a su vez, no habrán de abandonar las faenas de su propia casa, para acudir a las ajenas?». (1927)

Amb formació inicial, pianística i musical, a Madrid, esdevingué promotora d'un determinat cooperativisme de consum i de crèdit. D'entrada, l'organització tècnica de les unitats domèstiques podia ser útil, car escrivia que «*solamente con organizar el régimen de subsistencias, aseo doméstico, lavado de ropas, limpieza de calzado, etc, se vería libre de esa ominosa tarea de la cocina y el lavadero, la mujer*» (1927). Però tot i així, calia demanar sovint ajut extern a altres dones que deixaven de treballar a la seva pròpia casa. La solució, segons ella, era el treball cooperatiu, finançat per uns bancs que eren cooperatives de crèdit. A l'abril de 1918, va donar una conferència a la seu a Barcelona de Foment del Treball Nacional que es publicà com *Proyecto de un Banco de Crédito para obreras* (Barcelona, 1918). Hi presentava successivament el feminisme relacionat amb les institucions de crèdit i d'estalvi, les experiències dels Bancs Populars de Crèdit (BPC) d'Anglaterra, França i Alemanya, la necessitat que en tenia el món del treball, i la «*conveniencia de ellos (los BPC) para los patronos*». Segons la informació de premsa diària de Barcelona dedicada a les reunions del cap de l'Estat espanyol, com a delegada de la Federació d'Obreres de Barcelona, «*dió cuenta a Su Majestad del proyecto de BPC para las obreras inscritas en la Federación*». No cal dir que «*El Rey mostró su entusiasmo, etc.(…)*» (*La Vanguardia*, 14/3/1918).

Un banc d'aquest tipus fou creat al 1920 a la ciutat de València, per iniciativa seva, «*la primera mujer que se dedica a trabajos de este tipo*» (*La Vanguardia*, 30/9/1920). Localitzat als Vivers Municipals, l'Ajuntament —presidit per Ricard Samper— hi participà. Ella però explicaria alguns aspectes de la complexitat de la Segona revolució industrial. Per exemple, qui sap si amb un fons autobiogràfic, descriuria el xoc salarial generacional i home/dona: «*queda*

toda una generación —las madres de estas muchachas que pululan en despachos, oficinas y fábricas— con la casa a cuestas, mientras sus hijas van a disputar sueldos, salarios y emolumentos a los hombres» (1927). En qualsevol cas, aquesta i altres qüestions connexes podrien ésser abordades des del cooperativisme: «*las Cooperativas de consumo y distribución acuden a allanar estas cuestiones. Pero el Cooperativismo se desconoce casi en absoluto por las clases interesadas teórica o prácticamente en problemas feministas»* (id.).

El publicisme del seu cooperativisme femení (el 1923 fou elegida com a vocal de l'Associació de la Premsa de Barcelona, presidida per Joaquim Pellicena) arribà a molts punts de la geografia catalana. El títol més freqüent de les seves conferències fou *La mujer en el cooperativismo mundial.* I en algun moment fou presentada com «*la escritora socióloga*». Per exemple, el 1923 per a organitzar un *Comité pro auxili al poble alemany*, presidit pel rector de la Universitat de Barcelona. El 1927 publicà un extens Pròleg a un llibre sobre les reivindicacions femenines de Santiago Valentí Camp. En aquest Pròleg (on cita des de Ramon Llull fins al *Labour Party*), inclou l'estadística dels diferents sectors i subsectors on treballen, a la Barcelona de 1927, 11.743 dones «*sin protección legal*». El títol de la seva conferència de 1920 a l'Ateneu Barcelonès és un bon resum de la seva aportació al camp de la economia: *La missió del feminisme en l'economia nacional.*

D'altra banda, fou activa en altres temes. Així per exemple, juntament amb Albert Carsi i altres, inicià el 1926 una campanya contra els espectacles públics basats en la violència contra els toros i els cavalls.

A partir de 1939 publicà novel·les de gran consum, pensades per a un públic de dones, signant sovint amb el pseudònim de «Nora Avante». La literatura d'entreteniment, substituint, per esquivar la censura, l'assaig econòmic.

Bibliografia de:

Proyecto de un Banco de Crédito para obreras, Barcelona, 1918.

Prólogo a Santiago Valentí i Camp: *Las reivindicaciones femeninas*, Barcelona, 1927.

Bibliografia sobre:

Societat Catalana d'Economia: *Panells de dones economistes catalanes*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2021

Francesc Roca i Rosell

LÓBEZ URQUÍA, José

(Zaragoza, 1922 – Barcelona, 1968)

«*La conclusión que cabe sacar ante les dificultades que se plantean al tratar de obtener la solución teórica óptima a la política de regulación de stocks que una empresa debe seguir ante un nivel de precios probabilísticos de la materia prima es similar a la de tantos otros que aborda la investigación operativa. Para el científico o estudioso, es [conveniente]*

reconocer y admirar al empresario que, con el único bagaje de su intuición, suele acertar con la conducta más adecuada. Para el empresario lo que le conviene es aumentar su atención hacia la investigación científica y adoptar ante ella una actitud respetuosa y protectora, ya que sus pequeños o grandes éxitos se van a traducir, tarde o temprano, en un alivio de la carga que suele pesar sobre sus hombros». (1962)

El seu pare, que era catedràtic numerari a l'Escola de Comerç, mor sobtadament quan estava donant classe, i ell tenia tot just dos anys d'edat. Aquest és un fet que recordarà al llarg de tota la seva vida i esmentarà més d'una vegada. Cursa els seus estudis de batxillerat a les Escoles Pies de Zaragoza, que acaba l'any 1940, obtenint la qualificació de Premi Extraordinari en el corresponent examen d'Estat. A la Universidad de Zaragoza cursarà la llicenciatura de Ciències Exactes, carrera que acabarà l'any 1945. A continuació cursa els estudis de Professorat mercantil, dels que es gradua el 1949, amb la qualificació d'excel·lent, i l'any 1951 completa els estudis d'Intendència Mercantil, igualment amb la màxima qualificació. L'any 1958 es graduarà, també amb la màxima nota, de la Llicenciatura en Ciències Polítiques, Econòmiques i Comercials i com actuari d'assegurances, a la Facultat de Ciències Econòmiques i Comercials a la Universidad de Bilbao (adscrita a la Universidad de Valladolid). L'any 1960 completarà el corresponent doctorat en Ciències Polítiques, Econòmiques i Comercials, amb la qualificació d'excel·lent *cum laude*. Finalment, l'any 1963 acabarà els seus estudis, essent admès, mitjançant el corresponent concurs-oposició, com a membre numerari del cos de Censors Jurats de Comptes.

Pel que fa a la seva carrera com a catedràtic, cal assenyalar que aquesta començarà ben aviat. L'any 1947 obté per oposició, amb el número u, la seva primera càtedra de Càlcul Comercial i Àlgebra Financera de l'Escola d'Alts Estudis Mercantil d'Alacant, tot just dos anys després d'haver acabat la seva llicenciatura de Ciències Exactes i havent iniciat ja la carrera de Professorat Mercantil. Exercirà com a catedràtic en aquesta Escola entre els anys 1947-1950. L'any 1950 guanyarà l'oposició a la Càtedra de Càlcul Comercial (Pla d'Estudis del 31 d'agost de 1922) de l'Escola d'Alts Estudis Mercantils de Barcelona, on impartirà entre d'altres, les assignatures d'Elements d'Aritmètica i Geometria, Càlcul Comercial i Àlgebra Financera. També és nomenat professor encarregat de la càtedra de Matemàtica Financera i uns anys més tard, de l'assignatura d'Investigació Operativa, dins del programa de cursos de doctorat de la Facultat. L'any 1963 formarà part també del professorat de l'Escola d'Administració d'Empreses , on impartirà diversos cursos d'Estadística i participarà en alguns col·loquis al voltant de temes com la tècnica del Bussiness Game.

L'any 1964, quan ha acabat la Llicenciatura i el doctorat en Ciències Polítiques, Econòmiques i Comercials, guanyarà amb el número u la càtedra d'Anàlisi Matemàtica i Matemàtiques de les Operacions Financeres, de la Facultat de Ciències Econòmiques i Empresarials de la Universitat de Barcelona. Exercirà com a catedràtic d'aquesta Facultat durant els quatre cursos compresos entre els anys 1964 i 1968. A la vegada col·laborarà com

a professor de l'Instituto Bancario de Barcelona (1964-68), participarà també en el Servei d'Estudis del Banco Urquijo a Barcelona i en el de la Caixa d'Estalvis de la Diputació de Barcelona. Membre de la Real Academia de Ciencias Económicas y Financiera (RACEF) 1966-1968.

Bibliografia de:

Elementos de aritmética y geometría. Álgebra (coautor: Benedicto González), Zaragoza, 1949/ 1950.

Aritmética mercantil, Barcelona, 1961, 1966.

Análisis matemático. Primer curso 1955 i 1963; primer curso y segundo curso, 2 vols, Barcelona, 1967-68.

Análisis matemático. Segundo curso, s.p.i, 1955 i 1964.

M*atemática financiera con nociones de cálculo actuarial,* Zaragoza, 1956-1957, 1959, 1966, 1968.

«La gestión de stocks en régimen límite» *Cuadernos de Estadística Aplicada e Investigación Operativa*, ed. Cátedra de J.A. Artigas Sanz Vol 1, 1962, p. 59-74.

Estadística, Barcelona, 1960 i 1967, 1971, 1973, 1978

La Elección de las inversiones: criterios y métodos; amb Massé, Pierre, Orbaneja y Aragón; José de, Lóbez Urquia, José, Barcelona, 1963.

Matemáticas comerciales, Zaragoza, 1958, 1957, s.p.i., 1967.

Estadística Intermedia, Barcelona, 1967, 1972, 1989.

Bibliografia sobre:

Recuerdo y homenaje a un insigne compañero: el profesor José Lóbez Urquía (José Mª Berini Giménez), Barcelona 1988.

Pere Puig i Bastard

LÓPEZ RODÓ, Laureano

(Barcelona, 1920 - Madrid, 2000)

«Un plan de desarrollo ha de perseguir objetivos sociales profundos (…) no sólo la creación de riqueza sino su más justa distribución (…) Ha de ser la gran palanca de la promoción social, ha de dar la batalla a las desigualdades regionales, a las prácticas monopolísticas y a cuanto se oponga a la creación de una sociedad más justa». (1970)

«Tras el éxito del Plan de Estabilización de Navarro Rubio y Ullastres Calvo, asumí las tareas de la programación del desarrollo de 1964 a 1974. En aquella década, la renta per cápita se más que cuadriplicó. España dejó de ser un país agrícola y en gran medida proletarizado, para convertirse en una potencia industrial, con una sociedad integrada por clases medias». (1990)

És el primer fill de Laureano López i María Teresa Rodó, un matrimoni benestant resident a Barcelona. El seu pare fou empresari i tingué al seu càrrec l'administració d'uns

grans magatzems («Casa Rodó»), herència del seu propi pare. Barcelona vivia aquells anys sota importants conflictes socials i polítics, en plena crisi del règim de la Restauració i sota els efectes del desastre d'Annual. Acabats els seus estudis de batxillerat a l'Escola de Nostra Senyora de la Bonanova, cursarà la carrera de Dret a la Universitat de Barcelona, i després de concloure la Llicenciatura (1942), es traslladarà a Madrid, on cursarà i aconseguirà el seu doctorat en Dret, obtenint la qualificació de Premi Extraordinari (1943). En acabar el doctorat, i després dels dos anys de docència reglamentaris a la càtedra de Dret Administratiu, guanya la càtedra, que exercirà durant 8 anys, a la Universidad de Santiago de Compostela. El 1953 guanyarà el corresponent concurs de trasllat a la càtedra de la Universidad Complutense de Madrid. S'incorporarà al Consejo Superior de Investigaciones Científicas, on començarà ja algunes primeres tasques l'any 1952, i de manera del tot efectiva l'any 1955, fent-se càrrec de l'àrea dels estudis administratius. Promourà finalment la creació de la Comissió d'Estudis Econòmics, Jurídics i Socials, que presidirà Pere Gual Villalbí. Anys més tard (1958), acabarà essent elegit Procurador a Corts en representació del Consejo. Aquell fet i l'entrevista que l'any 1956 havia ja mantingut amb el Ministre de Justícia, Antonio Iturmendi, «acabarà introduint-lo en la vida política, sense ni ell mateix adonar-se'n», segons ell mateix assenyalarà en les seves *Memorias.*

Fou sobretot «un universitari i estudiós infatigable», com recordarà un periodista de *France-Soir* en l'entrevista publicada el 9 de febrer de 1971. Un universitari que coneixia amb molt detall les interioritats de l'Administració espanyola. De fet, quan tot just acabava d'ocupar la seva càtedra a Madrid, ja tenia una idea clara de les reformes que era urgent dur a terme per tal d'aconseguir modernitzar l'Estat i donar resposta als reptes d'un món que estava experimentant canvis importants a partir de finals de la Segona Guerra Mundial. Convençut del fet que l'Administració espanyola estava desfasada i que més aviat corresponia a la realitat social i econòmica del segle XIX, plantejava una reforma urgent de l'Estat, per tal d'evitar que el malestar social acabés creixent i es tornés en contra el règim. Plantejava un canvi jurídic a fons: no es tractava d'apuntalar alguns elements del discurs i dels programes conservadors més tradicionals, sinó d'emprendre un nou camí que s'hauria de caracteritzar por la contínua millora en l'«eficàcia» i la «gestió». Sembla clar, en tot cas, que no arribarà a la política com a resultat d'un procés de cerca activa ni d'una vocació personal definida. Més aviat serà l'atracció que acabaran exercint les seves propostes al voltant de les reformes de l'Administració espanyola entre personatges claus situats a l'ombra de l'Almirall Carrero Blanco i fins tot en el mateix Franco, el que el portarà a participar ben activament en la política del règim. Acabarà esdevenint el polític espanyol artífex dels «Planes de Desarrollo» de la Dictadura a mitjan dels anys 1960s, quan el règim de Franco decidia efectuar un gir tecnocràtic, incorporant al govern membres de l'Opus Dei, entre els que figurava ell mateix. Serà nomenat, primer, Secretari Tècnic de la Presidència del Govern l'any 1956, i més tard procurador a Corts (1958) i finalment «Comisario del Plan de Desarrollo» (1962), des

d'on dirigirà el procés d'industrialització de l'economia espanyola entre 1965 i 1973. Més tard serà nomenat ministre d'Assumptes Exteriors, en l'efímer gabinet format pel president Luis Carrero Blanco. En la transició a la democràcia, fou l'únic diputat electe d'Alianza Popular per Barcelona (1977-1979), formació fundada per Manuel Fraga, formant part de la Comissió redactora de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya. L'any 1982 es retirarà de la política.

Autor de més d'una dotzena de llibres i de nombrosos articles publicats en revistes, fou membre numerari de la Real Academia de Ciencias Morales y Políticas, on en la seva presa de possessió (1963), pronuncià un discurs sobre *La administración pública y las transformaciones socioeconómicas*. Va ser membre també de la Real Academia de Jurisprudencia y Legislación (on ingressarà el 1984), pronunciant el discurs *En torno a la definición constitucional del modelo de Estado*; i de la Real Academia de Ciencias Económicas y Financieras. Fou nomenat doctor honoris causa per les Universitats de Coïmbra i Aix Marseille.

Bibliografia de:

Estructura y funciones de la Administración Financiera, Madrid, 1959.

La Administración Pública y las transformaciones socioeconómicas, Madrid, 1963.

Tres actitudes de hoy ante la Barcelona del mañana, coautors: J.M. de Porcioles Colomer i Manuel Aznar Zubigaray, Barcelona, 1962

Política y Desarrollo, Madrid, 1970.

Nuevo horizonte del Desarrollo, Madrid, 1972.

Estudios en homenaje del Profesor López Rodó 1920-2000, 3 vols., Madrid, 1972.

Discurso en la XXVIII Asamblea General de las Naciones Unidas, New York, 28 Sept 1973.

Testimonio de una política de Estado, Madrid, 1973.

Aspectos económicos y fiscales de la autonomía, Real Academia de Ciencias Económicas y Financieras, Barcelona, 1979.

Las autonomías, encrucijada de España, Madrid, 1980.

Estado y Comunidades Autónomas, Madrid, 1984.

Ambigüedades y silencios de la Constitución, 1988.

Memorias, Barcelona, 1990.

Bibliografia sobre:

Prados Arrarte, Jesús: *Plan de Desarrollo de España 1964-67*, Exposición y Critica, Madrid, 1965.

Anderson, Charles W.: *The Political Economy of Modem Spain*, The University of Wisconsin, 1970.

Estapé Rodríguez, Fabián: *Los Planes de Desarrollo. Una visión de conjunto*, Departamento de Política Económica, Facultad de Ciencias Económicas y Empresariales, Universidad de Barcelona, Barcelona, 1975.

Ros Hombravella, Jacint (ed.): *Trece economistas españoles ante la economía española*, Barcelona, 1975.

Ros Hombravella, Jacint: *Política económica española (1959-1973)*, Barcelona, 1979.

Gunther, Richard: *Public Policy in a No-Party State*, University of California Press, Berkeley, 1980.

Álvarez Rendueles, J.R.: «La planificación del desarrollo en España», *Información Comercial Española*, núm. 500, 1985.

Estapé, Fabián y Mercé, Amado: «Realidad y propaganda de la Planificación Indicativa en España», en Fontana, Josep (ed) *España bajo el Franquismo*, Barcelona, 1986.

Alsina Oliva, Rosa: «Estrategia de desarrollo en España 1964-1975: planes y realidad», *Cuadernos de Economía*, vol. 19, 1987.

Tortella, Gabriel: *El desarrollo económico de la España contemporánea. Historia económica de España de los siglos XIX y XX*, Madrid, 1994.

Tusell, Javier: «Laureano López Rodó, pieza cardinal del franquismo», *El País,* 13 marzo 2000.

Towson, N. (ed.): *Spain Transformed. The Late Franco Dictatorship*, 1959-1975, New York, 2007.

Cañellas Mas, Antonio: *Laureano López Rodó: biografía política de un ministro de Franco (1920-2000)*, Madrid, 2011.
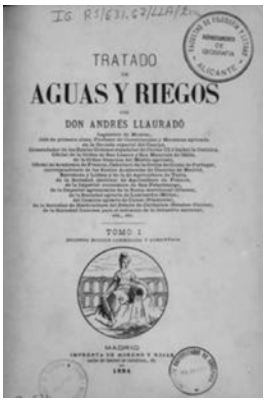
Pere Puig i Bastard

LLAURADÓ i FÀBREGAS, Andreu

(Reus, 1840 – Barcelona, 1899)

«admitida la libertad de tarifa, entran las aguas en la categoría de una mercancía cualquiera; sin embargo, al conceder el Estado a una empresa particular una parte de las aguas públicas establece un monopolio a favor de la misma, y tiene el derecho y el deber de fijar una tasa o canon máximo». (1884)

«Le système des petits reservoirs (...) est d'une application constante sur le littoral de la Catalogne». (1892)

Enginyer forestal, en els anys de creació de la Escuela de Montes, a Villaviciosa de Odón (1846), com a resposta tècnica a la nova realitat que pot anar sorgint com a conseqüència dels processos de desamortització eclesiàstica i civil (que posen al mercat boscos i rius). Del Cos d'Enginyers de Monts de l'Estat, professor des de 1880 de l'Escuela, a El Escorial (on s'havia traslladat el 1870). Després de 12 anys de feina dins de les Administracions públiques (el 1889 per exemple era Enginyer en cap del Districte forestal de Madrid). el 1892 esdevindrà cap dels inspectors del Cos d'Enginyers de Forest de tot l'Estat espanyol.

El seu primer llibre, *Tratado de aguas y riegos* (Madrid, 1878; 2a ed. 1884) era un estudi sistemàtic i minuciós dels diversos vessants dels possibles aprofitaments dels recursos hidràulics dels territoris de l'Estat espanyol. Incloïa també un programa detallat de possibles —i necessàries— obres de captació, envasament i distribució d'aigua. El

tema de fons era definir els rols de la iniciativa privada i de l'Administració pública. Car *«el interés individual, lejos de ser omnipotente, como con evidente exageración pretenden algunas escuelas economistas, tiene marcada una esfera propia»* (*Tratado (...),* 1878).

El llibre va tenir un èxit fulminant. El seu primer capítol (que sintetitza els diversos sistemes d'aprofitament de l'aigua, i posa l'accent en el model català i mediterrani), i alguns extractes d'altres capítols, foren publicats en revistes tecnico-acadèmiques, traduïts a 7 llengües: francès, portuguès, italià, anglès, alemany, rus i txec. Alhora participà activament en els congressos internacionals de gestió de boscos i rius (a Manchester, Den Haag, Paris, Tolosa de Llenguadoc, Barcelona), i esdevingué soci o corresponsal de moltes de les acadèmies científiques de l'àmbit: des de l'Acadèmia Imperial Agronòmica de la Rússia meridional d'Odessa fins a la Societat d'Horticultura de l'Estat de Califòrnia, passant per la Societat Agrària de la Llombardia.

Aquesta feina acadèmica es traduí en un bon nombre de publicacions fora de l'Estat espanyol. Entre elles: *Les irrigations en Espagne* (Paris, 1879), *Sur le crédit agricole* (Paris, 1884), *Eaux souterraines* (Paris, 1888), *La irrigation dans les terres arables en Espagne* (Tolosa de Llenguadoc, 1887), *De l'avenir des canaux d'irrigation* (Paris, 1889), *La navégation intérieure en Espagne* (Manchester, 1890), *Réservoires établis en Espagne* (Paris, 1892).

Els temes estrella d'aquests textos (que són sovint ponències o comunicacions a congressos internacionals) són: la rendibilitat de les companyies d'irrigació, el preu de l'aigua per als sindicats de regants, les condicions que posa l'Administració quan fa la concessió, els conflictes entre usos agraris i usos industrials de l'aigua.

Així per exemple, a *De l'avenir des canaux d'irrigation*, analitza amb molt detall els resultats econòmics de les companyies de recs més properes en el temps: la del Canal imperial d'Aragó, la del Canal d'Urgell, i la del Canal d'Henares. Al canal d'Urgell, després d'un caramull de xifres, la conclusió és «*la Compagnie est nécéssairement dans un état trés précaire*». Al canal d'Henares, per un conjunt de raons quantificades, el balanç és que «*la Compagnie du canal d'Hénares actuelle éprouve un vrai désastre financier*».

Segons Llauradó, a l'Estat espanyol, els successius canvis legislatius destinats a encoratjar l'aparició de companyies de rec no han tingut bons resultats.

Pel que fa al xoc agricultura-indústria a l'entorn de l'aprofitament de l'aigua, pensa que «*l'Administration doit arriver tôt ou tard à concilier les intérêts opposés des industriels et des agriculteurs, sans sacrifier les uns aux autres*» (*De l'avenir (...),* 1889).

Bibliografia de:

Tratado de aguas y riegos, Moreno y Rojas, Madrid, 1878.

Les irrigations en Espagne, Paris, 1879.

Las queserías pirenaicas francesas y la conservación de los montes, Madrid, 1888.

La navigation intérieure en Espagne, Manchester, 1890.

Francesc Roca i Rosell

LLEONART i LLIBRE, Pere

(Mataró, 1945 – Barcelona, 2019)

«L'antagonisme que en algun moment s'havia donat entre els estudis acadèmics i el món econòmic està sent substituït per una progressiva interrelació. Es tracta d'un fenomen cabdal, ja que la creixent complexitat dels processos productius exigeix disposar d'un capital humà amb un alt nivell de preparació i, per tant, la formació esdevé peça clau del procés de desenvolupament econòmic». (1988)

Economista per la Universitat de Barcelona. Va iniciar la seva carrera professional al Departament de Planificació Estratègica, de Nestlé España, dirigit per Eduard Arruga i Valeri, qui —segons declaració pròpia— «em va iniciar en això dels estudis econòmics», i posteriorment al Servei d'Estudis de Banca Catalana. A finals dels anys 70 s'estableix com a consultor independent des d'on porta a terme una intensa activitat professional i des d'on fa les seves aportacions al debat econòmic. Va ser també professor a la UPC, impartint classes en diversos graus i postgraus.

Va obtenir el Premio Nacional de Urbanismo atorgat pel *Ministerio de Obras Públicas y Urbanismo* (1985), el primer Premi Catalunya d'Economia atorgat per la *Societat Catalana d'Economia* (1991) i el premi al millor despatx professional atorgat pel *Col·legi d'Economistes de Catalunya* (2008).

Autor molt prolífic, al llarg de la seva obra abordà una gran varietat de temes, des de l'urbanisme, les infraestructures, l'economia de l'educació, el medi ambient, les polítiques urbanes, el sector de la construcció, etc. Tot i aquesta diversitat, la seva obra mostra una gran coherència que té com a fil conductor la preocupació per trobar les eines d'un benestar sostenible i equilibrat. El seu enfocament és d'economia aplicada, i se centra en l'anàlisi de les conseqüències de les polítiques econòmiques en la societat, i en proposar mesures per millorar la seva eficiència i que siguin adients per l'entorn territorial on han de ser aplicades.

Aquestes preocupacions es plasmen en una àmplia producció en forma de llibres, articles, ponències i documents de treball, que abracen un període de més de 40 anys, que van des del 1973, any en què va publicar el seu primer article («Consideraciones en torno al desarrollo regional»), fins la seva darrera col·laboració analitzant l'economia de la Garrotxa el 2016 (dins el treball *Impacte de la posada en servei del túnel de Bracons*).

Va esdevenir, al llarg d'aquest període, un dels principals referents en l'anàlisi regional i urbana a Catalunya, que és on focalitzà el seu àmbit d'estudi, analitzant en detall l'estructura i el potencial econòmic d'un gran nombre de ciutats i àmbits territorials de totes dimensions.

En els seus treballs incideix de manera continuada en la importància de les ciutats mitjanes i petites en la configuració del país; des d'una doble visió, com a element

d'equilibri territorial, i com un factor d'eficiència per un millor funcionament del conjunt de l'economia catalana.

Amb una anàlisi acurada, amb la utilització de metodologies diverses, posa l'èmfasi en remarcar les particularitats de cada territori, destacant els elements de competitivitat, els que s'han de millorar i les alternatives d'actuació a implementar.

«*Posant en relleu els seus punts forts i dèbils, ens sembla que podem proporcionar a les classes dirigents d'aquestes ciutats uns punts de referència interessants per tal d'enfocar correctament una estratègia de desenvolupament urbà*».

Reivindica la indústria com a base productiva sòlida i el seu manteniment per tal d'assolir una estructura econòmica equilibrada i sostenible. Assenyala la importància de l'esperit emprenedor com a instrument per canalitzar els recursos del territori en activitats que incideixin en el benestar de la població. Introdueix i desenvolupa l'anàlisi de l'estructura empresarial, les seves característiques i la seva evolució, com un element central a l'hora de valorar el potencial econòmic d'un territori i la seva sostenibilitat en el temps.

En l'àmbit urbà reivindica la necessitat d'harmonitzar les polítiques al voltant d'un mateix territori. Que les polítiques urbanístiques siguin coherents amb la base productiva local, i també amb la visió de futur de ciutat que es vol impulsar i que s'ha de consensuar amb els agents del territori.

«El desenvolupament urbanístic ha d'anar vinculat a una idea de ciutat, fruït a la seva vegada d'un debat multidisciplinar que tingui en compte la capacitat del territori i els models de vida i estructura productiva que es desenvolupen en ella. Per això s'ha d'abordar el planejament urbà a través de la reflexió estratègica participativa, concebuda com una eina àgil i útil per plantejar escenaris de futur».

Dins aquesta preocupació per definir un país que funcioni com una xarxa, l'accés a serveis i les comunicacions esdevenen elements bàsics en la seva configuració. En aquest marc realitzarà alguns dels primers treballs de rendibilitat social d'infraestructures i d'impacte territorial d'aquestes (Garraf, Garrotxa...), destacant la importància de portar a terme aquelles que generin un impacte positiu i perdurable.

Utilitzant mètodes basats en les anàlisis empíriques entre dotació d'infraestructures, capital privat i PIB/càpita, i en la visió comparativa de les regions europees, va analitzar el dèficit d'infraestructures a Catalunya i el cost que representava en termes de producció.

«La dotació d'infraestructures de transport de Catalunya està molt per sota del que li correspondria en funció del seu nivell productiu. Però a més cal tenir en compte que Catalunya té una localització que condiciona el disseny de la xarxa de comunicacions, que com està molt orientada cap a l'exterior, suporta un volum important de trànsit de pas i és la capçalera de l'estat en qüestions viàries, ferroviàries i portuàries. Aquest és un assumpte molt important; de fet, tradicionalment Espanya ha patit l'aïllament de les grans xarxes de transport transeuropees i cal corregir aquesta carència».

La formació és un altre dels temes recurrents, que donen lloc a la publicació de diversos treballs en l'àmbit de l'economia de l'educació. Emfasitza la necessitat de vincular-la, en tots els nivells, amb les necessitats laborals, no només com una eina per mantenir activitats econòmiques (veure la referència que encapçala aquest article), sinó per augmentar-ne la productivitat, generar un increment de benestar i contribuir a l'equilibri territorial del país.

Des d'una visió que l'acosta a l'institucionalisme, incideix en la importància dels agents i la seva capacitat de prendre decisions. Valora la importància de la iniciativa privada com a impulsora de la productivitat i també la funció activa del sector públic. Conclou la necessitat de crear complicitats entre ambdós per promoure activitats que millorin el benestar social.

A nivell metodològic, opta per una visió àmplia, basada en el vessant social de l'economia. Trepitjant a fons el territori, per copsar l'opinió dels agents econòmics i la seva visió de futur, utilitza eines qualitatives i quantitatives que li permeten mostrar l'impacte sobre la gent que hi viu.

Molt crític amb el desenvolupament urbanístic desmesurat dels anys de la bombolla immobiliària, els seus treballs incorporen un important i creixent factor ambiental i de valoració econòmica d'intangibles. L'anàlisi econòmica no pot ignorar aquesta situació, fet que plasmarà en les seves anàlisis econòmiques sobre les activitats en parcs naturals, o l'aplicació de mètodes qualitatius i quantitatius de valorar les externalitats.

Bibliografia de:

Els atractius industrials de 29 ciutats de Catalunya, Barcelona, 1980.

El potencial econòmic del sistema de ciutats de Catalunya, Banca Catalana, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1988 (guardonat amb el primer Premi Catalunya d'Economia, de la Societat Catalana d'Economia).

Catalunya: un país, una economia, 1992.

El Maresme: una visió socioeconòmica a l'horitzó 2000, per encàrrec del Consell Comarcal del Maresme, 1994.

Estrategias empresariales de las principales constructoras españolas, diverses edicions entre 1991 i 2007.

Fòrum sobre les necessitats de transport a Catalunya i el seu finançament: La dotació d'infraestructures de transport a Catalunya, CETMO, 2001.

El Garraf: Una reflexió estratègica, per encàrrec de AUCAT, 2002.

Estratègia per al desenvolupament sostenible de Catalunya: Anàlisi de les externalitats, Departament de medi ambient de la Generalitat de Catalunya, 2009.

El repte de la Formació professional a Catalunya, Col·legi d'Economistes de Catalunya, 2014.

Àlvar Garola i Crespo

LLOMBART ROSA, Vicent

(València, 1948 − València, 2017)

«*Estos principios generales* [els de Campomanes]*, que se ponían de manifiesto en la obras de los economistas (o "escritores políticos", como él* [Campomanes] *en ocasiones los denominaba), había que combinarlos con el "cálculo político" o "arithmética política" para tener un conocimiento profundo sobre la realidad económica y política de cada país, de su historia, así como de las naciones que más se habían desarrollado*». (2000)

Economista, deixeble d'Ernest Lluch (des del curs 1970-71), forma part de l'escola d'economistes catalans —creada per aquest—, amb Salvador Almenar, Vicent Soler Marco, Ernest Reig, Clementina Ròdenas, Segundo Bru i molts altres. Amb Lluch i els seus deixebles, participà en el Seminari d'Història de les Doctrines Econòmiques, que fou un nucli dinamitzador en la difusió dels principals economistes contemporanis. Membre del Partit Socialista del País Valencià des del seu origen, fou conseller d'Obres Públiques, Urbanisme i Transport de la Generalitat Valenciana (1983-85); i a Madrid va ésser professor a la Universidad Complutense (1979-83), amb el catedràtic Pedro Schwartz. Després del seu pas per la política, fou catedràtic d'Història del Pensament Econòmic a la Universitat de València (1996), i degà de la seva Facultat d'Economia (1995-97).

Fou un estudiós de l'evolució, la difusió i l'aplicació del pensament econòmic a Espanya i al País Valencià durant el període de la Il·lustració, entre 1730 i 1800. Estudià els tres períodes en que va classificar la Il·lustració: el primer, 1730-1760, fou el de la influència de la *Theórica y práctica de comercio y de marina* (1724) de Gerónimo de Uztáriz.

El segon període, 1760-1780, el centrà en l'estudi del pensament de Pedro Rodríguez de Campomanes (1723-1802), a qui dedicà la seva tesi doctoral, dirigida per Lluch (1976). El va relacionar amb les darreries del mercantilisme, que havia evolucionat vers l'anomenat mercantilisme agrarista. Una indústria popular dispersa junt amb la política agrària —l'agricultura era considerada la principal font de riquesa— havien de donar impuls demogràfic a les zones rurals. Estudià i analitzà tota la producció de Campomanes, tot el seu programa de reformes econòmiques, començant per la proposta de desamortització dels béns de l'Església i la limitació del creixement dels béns eclesiàstics, la liberalització del comerç amb les colònies, la proposta de llei agrària, la liberalització del comerç de grans, la repoblació de Sierra Morena, l'educació popular —especialment dels artesans—, l'acabament dels privilegis de la Mesta —perquè tallaven les ales al que Campomanes volia potenciar, el «llaurador independent»—, i la creació de la indústria popular (especialment lligada a l'agricultura). Segons ell, Campomanes sabé enfrontar-se a les causes de la crisi econòmica: la política imperialista de Felipe II, l'expulsió dels moriscos, els privilegis de la Mesta, l'import elevat de les alcabales i els drets de duanes, la no existència d'un lliure comerç a l'interior i amb les colònies, els gremis que eren sovint un obstacle al progrés de les arts, l'excés de béns en mans de les «mans mortes», el

menysteniment de les arts i els oficis, la manca d'estudis econòmics i de conreu de les ciències, i els dèficits en educació. Una mesura important fou la creació de les Societats Econòmiques d'Amics del País, que donaven molta importància a la formació de les empreses agràries, les quals havien de tenir un paper preponderant sobre les «indústries populars urbanes». Aquesta visió l'allunyava, segons ell, del *putting-out system*, el sistema de producció en tallers previ a l'aparició de les fàbriques, i que es desenvolupà a Europa a la segona meitat del segle XVIII. La ramaderia transhumant havia crescut massa, i ocupat massa pastures, restant terreny a les activitats agrícoles més dinàmiques. Calia abolir la taxa de grans i establir-ne el comerç lliure, amb la qual cosa creia que s'estabilitzarien els preus.

La seva altra activitat important, que es centra en el tercer període (1780-1800), fou l'estudi del personatge Gaspar Melchor de Jovellanos (1744-1811), al que dedicà el llibre *Jovellanos y el otoño de las luces* (2012), en el que feia bàsicament l'anàlisi de l'*Informe de Ley Agraria* (1795). Els entrebancs «polítics» o sigui legislatius, els «morals» provocats per l'opinió, i els «físics», conseqüència de l'acció de la naturalesa, són analitzats en un triple vessant: a) la seva definició i acotament; b) quins problemes presentaven i quines solucions hi proposava Floridablanca, i c) les dificultats per a l'educació de la població, que requeriria la intervenció pública. Explica com el que pretenia l'il·lustrat asturià era destruir els obstacles contraris a l'interès particular, el dret a la propietat privada com a font de progrés. Per a Jovellanos, insisteix, els frens a la llibertat econòmica eren les terres ermes i comunals, els privilegis de la Mesta, les contribucions, les restriccions a la circulació, la manca de regs, el dèficit de comunicacions i l'escassesa de ports, les terres en mans de la noblesa i l'Església. Finalment, a diferència d'altres autors, demostrà que Jovellanos, malgrat conèixer l'obra d'Adam Smith, no seguí el seu mateix patró de liberalisme econòmic.

No es limità a l'estudi exhaustiu de Campomanes i de Jovellanos, sinó que va fer altres incursions en el món de la Il·lustració del Divuit. Publicà, amb P. Cervera, un treball sobre els economistes valencians de la Il·lustració: l'obra de l'alacantí Enrique Ramos, partidari del lliure comerç per a potenciar l'agricultura, i que relativitzà l'increment dels metalls preciosos en el creixement de la riquesa; el paper de la Societat Econòmica d'Amics del País de València, fundada el 1776; l'obra del valencià d'adopció José Antonio Valcárcel, autor de l'*Agricultura general y gobierno de la casa de campo* (10 vols, 1765-1795), fonamental per al coneixement de l'agricultura valenciana del Divuit; les *Lecciones de economía civil* (1779) de Bernat Joaquim Danvila i Vilarrasa, introductor de l'*Essai* de Cantillon (1755); *La Idea de la Ley Agraria española* (1786) del castellonenc Manuel Sisternes i Feliu, inspirada en les agricultures valenciana i catalana, partidari del repartiment de terres a partir de l'emfiteusi, la llibertat d'arrendaments i de no aplicar el mateix patró de reforma per a tots els territoris d'Espanya; León de Arroyal, de Gandia, molt crític amb les causes de la decadència espanyola; els projectes de Vicent Franco sobre l'agricultura valenciana, i la seva introducció del pensament de Smith; o l'obra de Joan Sempere i Guarinos, propulsor de la Biblioteca española económico-política (publicada el 1801-1821) i autor de l'*Ensayo de una biblioteca española de los mejores economistas del reinado de Carlos III* (redactat entre 1785 i 1789).

Gran coneixedor de la Il·lustració a Espanya, també va publicar les obres dels —segons ell— principals economistes del segle XVIII, amb estudis introductoris i revisions crítiques, així com sobre les Societats Econòmiques d'Amics del País i la penetració de la fisiocràcia a Espanya, paral·lelament als estudis d'Ernest Lluch i Lluís Argemí. Va formar part de l'equip de *The European Journal of the History of Economic Thought* i de la revista *Debats*, que dirigia Mario Garcia Bonafè.

Bibliografia de:

Amb P. Cervera: «El pensamiento económico valenciano: una introducción histórica (1750-1850)», dins J. Azagra, E. Mateu i J. Vidal (editors): *De la sociedad tradicional a la economía moderna*, Alacant, 1966.

Pensamiento y teoría de la política económica de Campomanes. Economía e ideología de la «Ilustración oficial» en España (1760-1790), tesi doctoral, València, 1976.

Sociedades económicas e Ilustración en el reinado de Carlos III, València, 1989.

Campomanes, economista y político de Carlos III, Madrid, 1992.

DDAA (Enrique Fuentes Quintana, director): *Economía y Economistas Españoles*, vol. 3, La Ilustración, p. 7-90, 421-446, 613-640, 677-708, Barcelona, 2000.

Jovellanos y el otoño de las luces: educación, economía, política y felicidad, Gijón, 2012.

Bibliografia sobre:

Almenar Palau, Salvador: «Evocación del historiador Vicent Llombart»; Cervera Ferri, Pablo: «Vicent Llombart Rosa (1948-2017): obtuario. Historiografía y recopilación bibliográfica» (que conté una bibliografia molt completa); i Sánchez Hormigo, Alfonso: «Vicent Llombart y el profesor Enrique Fuentes Quintana en la república de los libros», dins *Iberian Journal of the History of Economic Thought*, vol. 4, núm 2, p. 114-141, 2017.

Francesc Artal i Vidal

LLOVET i MONT-ROS, Josep

(Castelló d'Empúries, 1907 – Barcelona, 1996)

«Sismondi pintà al viu les injustícies socials a que condueix el lliure joc de l'oferta i de la demanda». (1936)

«el conreu en petit sol dur sempre aparellat un canvi més o menys sensible del sistema de producció, especialment quan es tracta de conreus de regadiu i de petita ramaderia». (1937)

Enginyer agrònom, fill d'un masover de l'Alt Empordà, format a la Granja-escola de Fortinell, a Fortià (que havia estat promoguda per Narcís Fages de Romà), i a l'Escola Superior d'Agricultura de Barcelona, va ampliar estudis a Suïssa, al Midi, a França, i al Nord d'Itàlia. Professor durant 45 anys de l'Escola d'Enginyeria Agronòmica, de la Diputació de Barcelona (i mentre fou possible, de la Mancomunitat i de la Generalitat de Catalunya). Considerat per Jordi Peix com «el meu mestre» (2007).

Impulsor des de 1934 de l'Obra Social Agrària, de la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis de Catalunya i Balears (CPVE). Justament el seu primer treball fou *La producció de llet i de vaques lleteres a l'Empordà* (1934). I el segon també publicat per la CPVE, *La zona agrícola de Santa Coloma de Queralt* (1936).

Als anys 1936-38 publicà quatre obres importants: *A l'entorn de la recerca econòmico-agrícola* (1936), amb el també enginyer Josep M. Riu i Vulart; *Apunts d'economia agrícola* (1937); *El conreu de la terra com a ocupació secundària dels no agricultors* (1938); i, també amb Riu i Vulart, *Avenç sobre les característiques econòmiques de l'agricultura catalana* (1938).

A l'entorn (...) és una proposta d'anàlisi dels mecanismes de la producció agropecuària. La idea inicial és la de la no-existència d'un «ordre natural» socialment eficient: «*Sismondi pintà al viu les injustícies socials a què condueix el lliure joc de l'oferta i de la demanda en aquell 'ordre natural' del qual tan enamorats estaven els clàssics de l'Escola liberal*» (1936). La conclusió és schumpeteriana: no és de l'ordre natural sinó «*del treball [pagès]-+ directiu (...) [que] depèn l'èxit econòmic de l'empresa [agrària]*» (1936).

Amb un títol formalment modest (*Apunts...*), el fil argumental del seu tractat de 1937 és potent. Defineix primer la nova condició de l'agricultura occidental, partint del blat, el producte emblemàtic històric. «*El blat* —llegim— *utilitza unes matèries primes procedents de la indústria (nitrats, superfosfats, tractors, segadores, batedores) i obté uns productes que destina a unes noves indústries (molineria, flequeria)*» (1937).

Entra després en el debat *empresa agrícola familiar-empresa agrícola col·lectiva.* L'empresa familiar sense assalariats pot tenir diverses mides. Al Pla del Llobregat, 1 família per 1 Ha; a Castella, 1 família per 30 Ha. Però «*als Estats Units, les empreses agrícoles familiars mesurades pel nombre de persones són molt més petites que les empreses familiars de Dinamarca o de Xina*» (1937). En qualsevol cas, arriba a la conclusió que l'empresa familiar és sovint dinàmica: «*el conreu en petit sol dur sempre aparellat un canvi més o menys sensible del sistema de producció, especialment quan es tracta de conreus de regadiu i de petita ramaderia*» (1937).

L'empresa agrícola col·lectiva és definida com aquella empresa on hi ha «*unes quantes famílies que treballen en comú, ja sigui per compte propi, per compte del municipi, o bé per compte de l'Estat*» (1937). No és fàcil, però, compensar millor les famílies més productores, i aquest és un punt feble, tot i els èxits de les empreses col·lectives (per exemple, a la URSS).

L'estudi realitzat a Sant Feliu de Llobregat sobre el conreu de la terra per part de no agricultors abans del juliol de 1936 té com a precedent un treball semblant fet a l'entorn d'alguns dels grans centres urbans de Califòrnia. Estudia minuciosament els diversos factors de producció, o *elements posats en joc per a la producció.* Aquests elements són: a) La *Mà d'obra;* b) Les *Forces motrius i maquinària;* c) L'*aigua*; d) Els *fertilitzants*; i e) El *Tractament contra les malures.* Les conclusions del treball ens diuen que els conreadors no

agricultors tenen una gran diversitat d'ocupacions principals, i que són el 29,4% de les famílies i el 34,3% del sòl cultivable del municipi. Entre l'agricultura i la indústria hi ha tota una escala de continuïtats.

L'*Avenç (...)* (1938) és la presentació d'un estudi quantitatiu dels resultats d'explotació de 28 empreses agràries, localitzades entre l'Alt Empordà, el Mig Aran i el Delta de l'Ebre, realitzat abans de l'estiu de 1936. Empreses en règim d'arrendament i de parceria. De secà i de regadiu. Amb pluriconreus, o no. Amb o sense granges i bestiar.

Aquest *Avenç* de 1938 té una continuació al 1944, quan la Diputació de Barcelona li demana un estudi sobre els rendiments de les explotacions agràries catalanes. L'objectiu és contribuir a fixar millor la seva base imposable. Les dificultats són grans, donat el caràcter familiar de la immensa majoria d'aquestes empreses.

Aquest *Informe sobre la Tabla de valores presentada por la Dirección general de propiedades y contribución territorial para la investigación de la riqueza rústica y pecuaria de la provincia de Barcelona, emitido a petición de la Diputación* es basarà, en part, en la presentació de 38 casos d'estudi de quasi tots els tipus de conreus analitzats. Subratllarà «*la dificultad de separar lo que es verdadera renta de lo que es beneficio*».

L'ordenació de l'*Informe* és clara. Comença presentant els preus màxims i mínims de les 10.000 H. d'hortalisses del Maresme i el Baix Llobregat (on «*han desaparecido algunos productos de exportación como la ensalada Trocadero.*» i «*se ha reducido la proporción de patatas tempranas*» degut al «*poco abono nitrogenado disponible*»). Segueixen els cereals de regadiu, 15.000 Ha (amb «*dificultades en cuanto a semillas y en cuanto a abonos*»); els prats i els fruiters de regadiu, amb 5.000 Ha; i el secà: cereals, 86.000 Ha; vinyes, 70.000 Ha; oliveres, 4.500 Ha; i fruiters, 7.000 Ha. A la segona part de l'*Informe*, 5 seccions presentant els rendiments dels boscos i les pastures. La tercera part és dedicada a la ramaderia. Els 31.000 caps de cavalls i mules són «*la fuerza motriz bàsica auxiliar*». Segueixen en importància les 65.000 vaques de llet, les 100.000 ovelles i els 13.000 porcs. I altres (ases, cabres). No però l'aviram.

El seu *Informe* de 1944 permet fer un balanç dels límits que la política iniciada el 1939 posà a la Revolució agroalimentària catalana (1878-1937). Per exemple: «*los suministros, y de un modo especial el sulfato, han tenido que comprarse en su mayor parte en el mercado negro a precios extraordinariamente elevados*». Tot i així, els nous sectors (hortalisses, fruita, llet, porcs) sembla que arrosseguen el conjunt de l'agricultura catalana, que esdevé l'objecte del desig del que en el Pròleg de l'*Informe* se'n diu «*la Superioridad*».

Bibliografia de:

Amb Josep M. Riu i Volart: *A l'entorn de la recerca econòmico-agrícola*, Barcelona, 1936.

Apunts d'economia agrícola, Barcelona, 1937.

El conreu de la terra com a ocupació secundària dels no agricultors, Barcelona, 1938.

Avenç sobre les característiques econòmiques de l'agricultura catalana, Barcelona, 1938.

Els preus de la llet durant els anys 1936 i 1937, Barcelona, 1938.

Informe sobre la riqueza rústica y pecuaria de la provincia de Barcelona, Barcelona, 1944.

La alimentación del ganado, Barcelona, 1944.

La agricultura en el Mediodía de Francia y en el centro y el norte de Italia, Barcelona, 1957.

Bibliografia sobre:

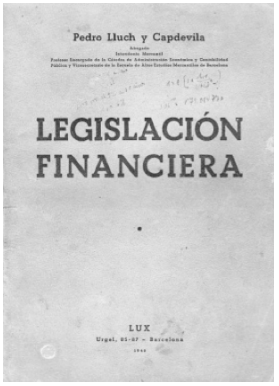
Peix Massip, Jordi: «Al meu mestre el Sr, Josep Llovet i Mont-ros», *Agricultura de Catalunya,* 5 setembre 2007.

Francesc Roca i Rosell

LLUCH CAPDEVILA, Pere

(Barcelona, 1913 – Barcelona, 1996)

«*Exercirà la docència com a professional, amb experiència reconeguda, en els camps tant de la Comptabilitat Pública com de la Legislació financera. Impartirà coneixements i experiència provinents del seu llarg exercici com a Interventor de la Administració pública, tant a nivell local com provincial. Acabarà formant part, com un dels membres més actius i amb major experiència, de la Associació de Comptables de Catalunya*». (1998)

Advocat i catedràtic, serà conegut com un destacat funcionari de l'Administració publica local (pertanyent als Cossos de Secretari i Interventor), secretari general del Col·legi de Censors Jurats de Comptes de Catalunya i acadèmic expert en els temes de Legislació financera i Comptabilitat Pública. En els seus anys de formació, cursarà els estudis de Peritatge i Professorat, aconseguint la qualificació de premi extraordinari i més tard seguirà els estudis d'Intendència Mercantil, obtenint el títol corresponent. El curs 1932-33 ingressarà a l'Escola d'Administració Pública de Barcelona on es graduarà com a nou Llicenciat en Administració Pública. Després d'haver cursat els estudis de Batxillerat, cursarà la carrera de Dret a la Universitat de Barcelona, tot obtenint la corresponent Llicenciatura l'any 1940. Durant un període molt llarg de temps, de prop de 30 anys, que de fet s'havia ja iniciat l'any 1935, es convertirà en un dels membres, i col·laborador ben actiu, de l'Associació de Comptables de Catalunya, tot participant en nombroses conferències i cursets, així com publicant articles especialitzats sobre matèries de la seva especialitat. Esdevindrà, uns anys més tard, Catedràtic de Comptabilitat de les Escoles de Cádiz, Sabadell i Palma de Mallorca. L'any 1944 entrarà a formar part, com acadèmic numerari, de la Real Academia de Ciencias Económicas y Financieras.

Entre les obres i mèrits que se li reconeixen en aquest moment figuraran les primeres edicions d'alguns dels seu llibres més coneguts com *Historia de las doctrinas económicas*, *Elementos de contabilidad administrativa*, *Legislación financiera* i *Teoría general de la Contabilidad*, que seran objecte de revisió i ampliació en posteriors edicions. Després d'haver exercit les funcions de professor encarregat de càtedra, acabarà obtenint per oposició, l'any 1967, la corresponent Càtedra d'Hisenda i Comptabilitat Públiques de l'Escola d'Alts Estudis Mercantils de Barcelona. El 27 de juliol de 1972, a l'edat de 59 anys, serà nomenat

Interventor de la Diputació de Barcelona càrrec que exercirà més d'una dècada. Deu anys més tard, el 1982, es jubilarà com a catedràtic de l'Escola d'Alts Estudis Mercantils de Barcelona.

Bibliografia de:

Elementos de Contabilidad Administrativa, Barcelona, 1947.

Introducción al Estudio de la Administración Económica, Barcelona, 1950.

Teoría general de la Contabilidad, Barcelona, 1951.

Legislación Financiera, Barcelona, 1953.

Prácticas contables, Barcelona, 1958.

Historia de las doctrinas económicas, Barcelona, 1958.

Bibliografia sobre:

García Cairó, Roberto: «Glosa necrológica del académico numerario Excmo. Sr. Dr. D. Pedro Lluch Capdevila», *Annals de la RACEF de 1997-1998*, Barcelona, 1998.

Pont Mestre, Magín: «Glosa necrológica del académico numerario Excmo. Sr. Dr. D. Pedro Lluch Capdevila», *Annals de la RACEF de 1997-1998*, Barcelona, 1998.

Pere Puig i Bastard

LLUCH i MARTÍN, Ernest

(Vilassar de Mar, 1937 – Barcelona, 2000)

«*(…) per assegurar el creixement econòmic és altament favorable l'expansió del sistema democràtic. (…) Un conegut economista indi, Amartya Sen, ha demostrat que només hi ha fams on no hi ha llibertat de premsa. (…) En aquest sentit va ser molt important un informe de la revista The Economist segons el qual la democràcia i, àdhuc, una certa igualtat fomenten el creixement econòmic. En definitiva, doncs, el sistema de llibertats és considerat com un factor que assegura aquest creixement*». («La nova economia», *L'Avenç,* núm. 259, p. 28-32, setembre 2000)

Economista, polític i historiador. Deixeble de Fabià Estapé Rodríguez, Jaume Vicens Vives i Pierre Vilar. Llicenciat en Ciències Econòmiques el 1961, féu estudis de postgrau a la Université de la Sorbonne, a l'École des Hautes Études. De 1961 a 1966 fou professor ajudant a la Facultat de Ciències Econòmiques, de la Universitat de Barcelona, però en fou expulsat per les autoritats franquistes. Després estigué durant dos anys de professor a la Universidad Complutense de Madrid. Durant els anys seixanta va treballar en temes d'urbanisme, col·laborant en el Pla Director de l'Àrea Metropolitana de Barcelona (1968-71), d'on va dimitir per raons de coherència política. El 1970 va presentar la seva tesi doctoral sobre el pensament econòmic català entre 1760 i

1840, que publicà reelaborada el 1973 (2a edició el 2009). Entre 1970 i 1979 fou professor agregat a la Universitat de València, on creà una escola d'economistes i historiadors del pensament econòmic. Retornat a la Universitat de Barcelona, ocupà el càrrec de ministre de Sanitat i Consum en el primer govern del socialista Felipe González i el 1986 va aconseguir la càtedra d'Història de les Doctrines Econòmiques a la Facultat de Ciències Econòmiques i Empresarials, de la Universitat de Barcelona. El 1987 i 1989 va investigar a l'Institute for Advanced Study a Princeton (EUA), on va tenir ocasió de tractar personalment Albert O. Hirschman.

A la dècada dels seixanta del segle XX, es multiplicà en estudis sobre diferents sectors i problemàtiques referides especialment a l'economia catalana, però també a l'espanyola i la mundial (en aquest darrer cas, a través d'articles a la revista *Promos*). Va escriure a la revista *Serra d'Or*, on per exemple criticà la situació de les carreteres catalanes i els retards inacceptables en la construcció de l'autopista fins a La Jonquera. Aquests temes els havia avançat ja en les seves col·laboracions als *Llibre de l'Any 1962* i *Llibre de l'Any 1963* publicats per l'Editorial Alcides (1963 i 1964). Des de mitjan anys seixanta fins a finals dels setanta del segle passat va publicar, sovint en col·laboració amb altres economistes diversos treballs per al Servei d'Estudis de Banca Catalana, sobre l'economia a algunes comarques (el turisme a la Costa Brava, la regió de l'Ebre, la regió fruitera de Lleida, la regió de Tarragona o el Baix Maestrat). Cal destacar d'aquesta època els estudis sobre els preus industrials a Catalunya (1969, 1970) i al País Valencià, fets amb Joan Gaspar Farreras, així com *Preus del sòl a Catalunya*, també conjuntament amb Gaspar (1972, 1981) i la direcció del llibre d'Alícia Arrufat *Les causes de l'exportació catalana* (1976), un llibre que va aportar claredat i molta concreció en la composició de les exportacions catalanes. La seva preocupació teòrica per a explicar el comerç exterior es pot comprovar en el seu treball «El encadenamiento fiscal del comercio exterior» (*Cuaderno de Economía*, núm. 73, 1997), en el que utilitzà el concepte d'Albert O. Hirschman *linkage* («encadenament»). Considerava que no es podia fer economia si no es tenien en compte la història i el context social. És així que, per exemple, va publicar amb Ramon Garrabou un apèndix sobre el desenvolupament econòmic de Catalunya durant el període 1750-1964 al llibre de G. D. M.Cole *Història de l'economia moderna* (1965), i un apèndix sobre *La població catalana*, amb Eugeni Giral, en el llibre d'Alfred Sauvy sobre *La població* (1963).

Un dels primers estudis que dugué a terme, dins del Seminari de Política Econòmica del professor Estapé, fou la direcció d'un equip que procedí al càlcul de «La Balanza interior de Cataluña», publicat dins de la revista del Ministerio de Comercio *Información Comercial Española* (núm. 342, febrer 1962, dedicat com a homenatge a Jaume Vicens Vives). En aquest treball efectuava l'estimació referida a 1957 utilitzant la metodologia que havia inaugurat Trias Fargas. Es presentava una taula d'inputs i outputs que mostrava com s'interrelacionaven els diversos sectors, i en analitzar les sortides de mercaderies es descobrien canvis profunds en l'estructura econòmica de Catalunya, ja que els principals productes exportats provenien de les indústries mecàniques, no de les tèxtils i de la confecció, que passaven a un segon rang. Poc després va dirigir un treball semblant, inèdit, realitzat per Eduard Arruga i Valeri, Jordi Guixà Insúa, i Alexandre Pedrós Abelló, sobre la Taula Input-Output de Galícia.

El seu interès pel País Valencià, iniciat amb articles a revistes, es materialitzà en algunes obres. Cal destacar, en primer lloc, *L'Estructura del País Valencià* (2 vols, 1970), que va dirigir. Fou un estudi dels diferents sectors que composaven l'economia valenciana i en el que es reclamava una programació del territori que permetés l'assentament de noves indústries i la modernització de les infraestructures. En segon lloc, cal destacar *La via valenciana* (1976, segona edició crítica a cura de Vicent Soler Marco, 2001), que feia una interpretació del model econòmic valencià. Hi descobria que el creixement dels anys seixanta del segle XX no es podia explicar sense l'existència d'un fil industrial iniciat ja al segle XIX. L'acumulació de capital, deia, s'havia originat en sectors autòctons i no pas exteriors al País i, a més, no s'havia produït primordialment a partir de les exportacions de taronges i del comerç. Al segle XX, la indústria valenciana s'havia diversificat: confecció, construcció, transformats metàl·lics, gran indústria (alts forns de Sagunt, alumini a Alacant, petroquímica a Castelló). Amb aquest llibre va contribuir a bastir un programa de futur per a l'economia valenciana.

Investigà la història del pensament econòmic català. El 1970 el professor Fabià Estapé li dirigí la tesi doctoral sobre *El pensamiento económico en Cataluña entre el renacimiento económico y la revolución industrial (…)*, que reelaborà sota el títol E*l pensament econòmic a Catalunya (1760-1840)* (1973, 2009). La seva recerca descobreix que existia un pensament econòmic, primer de signe mercantilista (Romà i Rossell, Antoni de Capmany, Jaume Caresmar, Jaume Amat, Ramon Llàtzer de Dou —l'introductor d'Adam Smith—) i amb influències del cameralisme alemany, però un mercantilisme que encara no considerava que la indústria formés part d'un sistema econòmic general. En una segona etapa, a partir de finals del Divuit fins a 1814-16, el pensament ja comença a reconèixer el paper central jugat per la indústria en el desenvolupament econòmic català (Antoni Bonaventura Gassó, Joan de Balle); i a partir d'aquest moment i fins a mitjan segle Dinou, el pensament s'anà impregnant de liberalisme sense entrar en contradicció amb el prohibicionisme i el proteccionisme, i amb la defensa de la indústria (Guillem Oliver, Eudald Jaumeandreu).

A més de la història del pensament econòmic català, estudià el pensament fisiòcrata de l'argentí Manuel Belgrano; amb Salvador Almenar la penetració del pensament dels clàssics a Espanya; i la difusió del cameralisme i la fisiocràcia a Europa i a Espanya. Va editar el *Memorial* (1558) del mercantilista Luis Ortiz, que sostenia que la causa del dèficit radicava en la balança comercial, perquè s'exportaven matèries primeres sense elaborar i s'importaven productes elaborats a preus més elevats. A Princeton estudià les *Reflexiones sobre la variación del precio del trigo* (1812) de Juan López de Peñalver, un economista matemàtic anterior al marginalisme i a l'equilibri general, que havia estudiat matemàtiques a Paris amb els matemàtics Joseph Louis Lagrange, Gaspard Monge, Pierre-Simon Laplace i Antoine Lavoisier. López de Peñalver, per exemple, establia relacions entre els preus elevats del blat i la mortalitat als hospitals, les interrelacions entre preus i costos de transport, les relacions entre preus del blat, salaris i pressupostos dels treballadors, i veia com quan hi havia estabilitat tècnica de producció els preus del blat i de l'ordi es mantenien constants.

Amb Lluís Argemí va estudiar a l'*Agronomia i fisiocràcia a Espanya* (1750-1820) (1985) com va penetrar a Espanya l'obra dels agrònoms estrangers (Mirabeau, Dupuy-Demportes,

Duhamel de Monceau) i, de forma incompleta, el *Tableau Économique* i el pensament fisiòcrata de François Quesnay. Explicà com la nova agronomia va contribuir al naixement d'un nou ordre burgès, car les obres dels agrònoms explicaven com, amb millors tècniques i organització, augmentar la productivitat i, per tant, també els beneficis, tot i que en estar encara la propietat de la terra en mans de l'aristocràcia el progrés agrícola no va fer trontollar encara l'absolutisme i l'*Ancien Régime*.

Va proposar una metodologia per a estudiar la història del pensament econòmic, a «Sobre la historia nacional del pensamiento económico», introducció a l'edició crítica del *Curso de Economía Política* (1980, 1ª ed. 1828, 7ª ed. 1852) d'Álvaro Flórez Estrada, a càrrec de Salvador Almenar. Analitzà l'estat de la qüestió i veié com per a cada país la història nacional ha de tenir en compte les característiques específiques nacionals, com es materialitza el flux internacional de les idees a través de les traduccions, els plagis i els processos d'adaptació i d'acollida del pensament estranger.

A més de la història del pensament econòmic, conreà en els darrers anys el pensament polític durant el període il·lustrat. El 1996 publicà *La Catalunya vençuda del segle XVIII: foscors i clarors de la Il·lustració* i el 1999 la versió en castellà, amb un títol diferent, *Las Españas vencidas del siglo XVIII*. Explicà les edicions de llibres en català, llatí i castellà des de 1474 fins a ben entrat el segle XIX; els documents que demostren una persistència de l'austriacisme (*Via fora als adormits*, 1734; Record de l'Aliança, 1736), en total, fins a nou documents que venien a demanar la substitució del sistema borbònic per un de més territorialitzat. La tesi central de la seva recerca és que no hi ha al segle XVIII, per part catalana, un esforç de provincialització, sinó que malgrat les dificultats hi hagué una ferma voluntat en la direcció d'una autonomia política, hi hagué la construcció d'elements culturals sòlids de manera que el segle no fou un segle estèril. L'any 2000 publicà *L'alternativa catalana (1700-1714-1740). Ramon de Vilana Perlas i Juan Amor de Soria: teoria i acció austracistes*, llibre dedicat a resseguir la vida política i la biografia detallada d'aquests dos personatges austriacistes i la seva oposició al despotisme de la Casa de Borbó.

Quant a les seves reflexions en les que lligava l'economia a la situació política i social, la seva bibliografia és nombrosa. Per posar dos exemples, cal citar el que va escriure en el Pròleg al llibre de Joan Trullén i Thomàs *Fundamentos económicos de la Transición política española* (Madrid, 1993), en el que defensava que calia plantejar «*l'estudi de l'economia com a una barreja de teoria econòmica, història econòmica i social, voluntat d'intervenció política i, per últim, com a desig d'introduir majors cotes de reformes i de justícia social en les seves societats*". Un segon exemple: el Pròleg al llibre de Pere Sisè [pseudònim col·lectiu] *Raons d'identitat del País Valencià* (València 1977) en el que, tot comentant el contingut d'aquest *reading*, adoptà la perspectiva de la construcció d'un País Valencià autònom i democràtic. Utilitzà també la teoria de M. Hroch, que versava sobre el que actua en una base nacional pre-existent. Aquesta teoria i l'intent de lligar els fenòmens nacionals amb els aspectes econòmics i de tipus social també era present a la ponència *Nació i regió als Països Catalans: economia política, estructures territorials i ideologia* (Primer Encontre de Ciències Humanes i Socials dels Països Catalans,

Perpinyà, 1976, i Jornades de Debat sobre els Països Catalans, Barcelona, 1976), presentada conjuntament amb els economistes Josep Maria Carreras, Eugeni Giral i Francesc Roca, en la que s'analitzava dins dels Països Catalans la desigualtat de ritmes en el desenvolupament de les consciències nacionals, la complementarietat de les diverses àrees econòmiques i la necessitat de reforçar el que anomenaven l'Arc Mediterrani.

En la seva tasca de professor a les Universitats de Barcelona i de València, a més d'explicar la història del pensament econòmic, es preocupà per a transmetre als seus estudiants les polèmiques del pensament econòmic contemporani. Fou crític amb la macroeconomia clàssica; amb el monetarisme de Milton Friedman; amb els economistes de la nova escola clàssica, com Robert Lucas i Robert Sargent, que consideraven bàsica l'estabilitat de la demanda agregada i creien que els preus s'ajustaven ràpidament; o l'escola dels cicles econòmics reals, liderada per Edward Prescott de la Universitat de Minnesota, que elaborava un model de creixement a llarg termini que havia de donar explicació també a les fluctuacions a curt termini; o amb les teories sobre les expectatives racionals, de John Muth, Robert Lucas i Robert Barro, que suposaven que els consumidors i les empreses, atesa la informació de la que disposen, sempre podran formular la previsió del futur de forma racional. Reconeixia la importància de Keynes, que havia formulat una teoria que, sense menystenir el funcionament d'un mercat lliure, feia intervenir l'Estat en cas de desequilibris, de forma d'aconseguir una estabilitat i una cohesió socials. Cal parlar també dels economistes italians Paolo Sylos Labini i Piero Sraffa, que s'encarregà de difondre i fer editar, a través de la col·lecció de llibres d'economia que dirigia a l'editorial Oikos-Tau, de Vilassar de Mar, i d'Edicions 62. De Sylos Labini va fer publicar *Oligopolio y progreso técnico* (1966, 1a ed italiana 1964), *Las fuerzas del desarrollo y del declive* (1988, 1ª ed. italiana: 1984) i *Assaig sobre les classes socials* (1979, 1a ed. italiana 1974). El fet d'introduir aquest autor a Espanya representà fer entrar una nova teoria sobre la formació dels preus en els oligopolis, les estratègies de les grans empreses, el paper jugat per la innovació tecnològica i les seves conseqüències, una nova teoria sobre el desenvolupament econòmic i una crítica rigorosa a la teoria neoclàssica. Quant a Piero Sraffa, va editar-li el 1966 el seu llibre bàsic *Producció de mercaderies per mitjà de mercaderies* (1966, 1a ed. anglesa 1960), i a més va publicar diversos autors seguidors o influïts pel pensament de Sraffa, com Pierangelo Garegnani, o Geoffrey Colin Harcourt. Va traduir i fer editar el 1985 el llibre de Sraffa en català, i a la introducció va explicar la difusió del pensament sraffià a Espanya. Explicà Sraffa a la Universitat de València en el curs 1970-71, paral·lelament al que feien Josep M. Bricall, Josep M. Vegara i Alfons Barcelò a les Universitats Autònoma i Central de Barcelona. Va inspirar-se en Sraffa en l'estudi de l'evolució dels preus del sòl a diverses zones de Catalunya i a l'àrea central de València en el treball «Plusvalías sin contrapartida en los precios del suelo», dins *Planificación Territorial. Ponencias,* Curso de Planificación Territorial, 3º, Bilbao, 1975; Madrid, 1977.

Bibliografia de:

L'economia de la regió de l'Ebre, 1967.

El pensament econòmic a Catalunya (1760-1840): els orígens ideològics del proteccionisme i la presa de consciència de la burgesia catalana, Barcelona, 1973.

La via valenciana, amb Introducció, epíleg i bibliografia de Vicent Soler Marco*,* València, 1976.

Política general del Ministerio de Sanidad y Consumo, Madrid, 1983.

Amb Lluís Argemí i d'Abadal: *Agronomia y fisiocracia en España: 1750-1820*, València, 1985.

La Catalunya vençuda del segle XVIII: foscors i clarors de la Il·lustració, Barcelona, 1996.

L'alternativa catalana: 1700-1714-1740: Ramon de Vilana Perlas i Juan Amor de Soria, Vic, 2000.

Darrers escrits, Pròleg de Lluís Maria de Puig, Barcelona, 2005.

Bibliografia sobre:

Número 42 de la *Revista Económica de Catalunya,* editada pel Col·legi d'Economistes de Catalanya, dedicat a *Ernest Lluch. In memoriam*, amb articles de Fabià Estapé, John Elliott, Josep M. Bricall, José Luis García Delgado, Joan Mas Cantí, Carlos Güell, Josep M. Carreras Puigdengolas, Vicent Soler, Joan Trullén, Francesc Raventós, Antoni Castells, Pierre Vilar, Salvador Almenar, Miguel Herrero y Rodríguez de Miñón, Lluís Argemí, Jordi Pascual, Jesús Astigarraga, Ramon Cots i Blay, Jacint Ros Hombravella, Eugeni Giral Quintana i Lluís Foix, Barcelona, 2001.

Número 263 de la revista *L'Avenç,* amb articles de Salvador Giner, Francesc Roca, Josep M. Castellet, Alfons Cucó, Rosa Congost, Vicent Soler, Ramon Grau, Josep Fontana i Ernest Reig, 2001.

Almenar, Salvador: «La historia del pensamiento económico: un panorama retrospectivo», dins Fuentes Quintana, Enrique (director): *Economía y economistas españoles*, vol. 7, p. 661-709, Barcelona, 2002.

Estapé, Fabián: *Tres grandes economistas catalanes y la Real Academia,* Real Academia de Ciencias Morales y Políticas, p. 67-94, Madrid, 2006.

Estapé, Fabián: *Deu grans catalans. Un homenatge personal a deu figures històriques*, p. 143-150, Barcelona, 2006.

Llombart, Vicent: *Ernest Lluch e la storia «nazionale internazionalista» del pensiero economico,* dins International Summer School (5th edition), Università di Pisa e Università di Firenze. Lucca, 5-8-settembre 2007.

Artal, Francesc: «Ernest Lluch i els seus estudis sobre economia», dins Societat Catalana d'Economia, *Anuari, Volum 22,* p. 156-170, Barcelona, 2016.

Societat Catalana d'Economia: *Grans economistes catalans (1): Figuerola, Vandellós, Sardà, Trías, i Lluch,* p. 105-128, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2017.

Francesc Artal i Vidal

LLULL, Ramon

(Palma de Mallorca, 1232 – Tunis, 1316)

«Natana es va posar a pensar com podria i sabria regir les dones, i a ella mateixa, i cada dia pensava com podria ordenar el monestir en bones costums». (*Blanquerna*, capítol 24)

«La justícia és la riquesa de l'home pobre, la injustícia és la riquesa de l'home ric». (*Llibre dels proverbis,* «La justícia»)

Fou alhora místic, poeta, desenvolupador de la llengua catalana i filòsof. El seu nom ha quedat registrat a la història de la ciència per la seva influència sobre destacats científics. La seva metodologia lògica va influir en Gottfried Leibniz i en l'àmbit de l'elecció social, que

és una matèria econòmica, també exerceix una influència molt potent que arriba als nostres dies. La seva influència no deriva d'haver conclòs cap teoria científica sinó d'haver encertat en el plantejament i enfocament de determinats problemes.

Des de l'antiga Grècia s'havia observat que els resultats de les eleccions depenien de la manera o de l'ordre com es plantejaven les eleccions. Ell, en el segle XIII, a la novel·la *Blanquerna* (1284), va descriure un sistema electoral basat en la definició de «sistema just» per a l'elecció de l'abadessa del convent. S'establien totes les comparacions possibles, una a una, de totes les candidates i la que acumulava millors resultats resultava elegida abadessa.

Una descripció més completa de la proposta no ha sortit a la llum fins l'any 2001 amb el descobriment a la Biblioteca Apostòlica Vaticana del seu text titulat *Artifitium Electionis Personarum*, anterior a la publicació de *Blanquerna*.

Aquest sistema el reiterà posteriorment en un manuscrit titulat *De Arte Eleccionis* (1299), que va arribar a mans de Nicolau de Cusa l'any 1433, i que actualment es troba al Sant Nikolaus-Hospital, on es recopila la seva obra. Cusa, havent estudiat el seu treball i considerant avantatges i inconvenients, proposà un nou sistema sobre com elegir els Reis alemanys. Però de nou la seva idea «d'elecció justa» ressorgí, 350 anys després, quan Condorcet la recupera en el seu treball *Essai sur l'application de l'analyse à la probabilité des décisions rendues à la pluralité des voix*, publicat l'any 1785.

Jean Charles Borda, matemàtic científic i polític contemporani de Condorcet, considerà que, malgrat que el sistema descrit per Llull i posteriorment adaptat per Condorcet era «just», el procés requeria diverses etapes i era poc pràctic i difícil d'aplicar. Borda proposà el sistema de fer un escalafó donant els punts corresponents a cadascú seguint la idea de Nicolau de Cusa al segle XV. Hi havia un argument sòlid entre els dos matemàtics sobre quin dels dos sistemes de votació —diguem-ne el sistema Condorcet (considerant Llull) o el Borda (considerant Cusa)— era el millor, per bé que atès que ambdós sistemes tenien punts forts i punts febles, no es va cloure la qüestió.

El problema va quedar sentenciat pel premi Nobel d'Economia Kenneth Arrow al segle XX, que mostrà que cap sistema de votació pot ser «just» en el sentit que generi un guanyador que sigui preferit a qualsevol altre candidat i que el sistema serà tal que el resultat decisiu pot ser la conseqüència del procediment d'elecció seguit. De fet el problema se superà amb el desenvolupament de la Teoria de l'Elecció Social al segle XX. Josep Maria Colomer i Cors, economista i politòleg afiliat a la Universitat de Georgetown i a la Barcelona Graduate School of Econòmics, ha considerat les aportacions de Llull a la Teoria de l'Elecció Social i associa el seu model al desenvolupat a mitjan segle XX per Arthur H, Copeleland, un matemàtic nord-americà que reinventà el procediment de Llull i que s'ha comprovat que supera, en alguns aspectes, el de Condorcet.

La seva aportació a la ciència de l'elecció social havia estat ignorada fins l'any 1990, sobretot per desconeixement de la influència de Llull sobre Condorcet. L'anacronisme va ser corregit per investigadors de l'Institut de Matemàtica de la Universitat d'Augsburg. Actualment està ben present a la història dels sistemes de votació que és un tema major en economia amb fortes connexions amb la ciència política i la matemàtica.

Bibliografia de:

L'Institut fur Mathematik (Universität Augsburg) té una web dedicada als escrits electorals de Ramon Llull *https://www.math.uni-augsburg.de/htdocs/emeriti/pukelsheim/llull/.*

A la web s'hi poden trobar les següents edicions facsímils:

Artifitium electionis personarum, before 1283.

Blanquerna, Chapter 24: En qual manera Natana fo eleta a abadessa, about 1283.

De arte eleccionis, 1299.

Bové i Salvador, Salvador: *Les doctrines lul·lianes en lo congrés universitari català*, 1904.

Bibliografia sobre:

F. Pukelsheim: Die Mathematik der Wahl - Llull, Cusanus, Borda, Condorcet und andere, *Neue Zürcher Zeitung,* Nr.190, Internationale Ausgabe Seite 51 *[html=14kB]* vom 18/19 August 2001.

F. Pukelsheim: Ohne Vielfalt gibt es auch keine Einheit, *Das Parlament,* Nr.48/49, Seite 8, vom 23/30 November 2001.

F. Pukelsheim: Auf den Schultern von Riesen: Lull, Cusanus, Borda, Condorcet et al., *Litterae Cusanae - Informationen der Cusanus-Gesellschaft* 2, 3-15, 2002.

F. Pukelsheim: Llull, Cusanus, Borda, Condorcet-Eine interdisziplinäre Zeitreise zum Thema Wahlen, *UniPress-Zeitschrift der Universität Augsburg,* Nr. 4, , Seiten 26-31, vom Juli 2002.

G. Hägele / F. Pukelsheim: Llull's writings on electoral Systems, *Studia Lulliana,* 41, 3-38 *[html=120kB]*, 2001.

M. Drton / G. Hägele / D. Haneberg / F. Pukelsheim / W. Reif: Ramon Llulls Traktate zu Wahlverfahren: Ziele und Realisierung einer Internet-Edition, In *Mediaevistik und Neue Medien* (Hg. I.Bennewitz / K. van Eickels / R.Weichselbaumer), Thorbecke, Stuttgart, 131-140, *[pdf=860kB]*, 2004.

M. Drton / G. Hägele / D. Haneberg / F. Pukelsheim / W. Reif: A rediscovered Llull tract and the Augsburg Web Edition of Llull's electoral writings, *Le Médiéviste et l'ordinateur,* 43, *[html=30kB],* 2004.

G. Hägele / F. Pukelsheim: Die Wahlsysteme des Nicolaus Cusanus, In *Bayerische Akademie der Wissenschaften, Mathematisch-Naturwissenschaftliche Klasse, Sitzungsberichte Jahrgang 2001-2003,* 103-144, Beck, München, *[pdf=210KB html=125KB]*, 2004.

G. Hägele / F. Pukelsheim: Das Königswahlsystem der Concordantia Catholica, *Mitteilungen und Forschungsbeiträge der Cusanus-Gesellschaft,* 29, 81-94, *[pdf=85KB]*, 2005.

G. Hägele / F. Pukelsheim: The electoral systems of Nicholas of Cusa in the *Catholic Concordance* and beyond, in *The Church, the Councils, & Reform —The Legacy of the Fifteenth Century* (Hg. G. Christianson / T. M. Izbicki / C. M. Bellitto), Catholic University of America Press, 229-249, Washington, 2008.

Josep Maria Colomer: Ramon Llull, From «Ars Electionis» to Social Choice Theory, *Social Choice and Welfare,* vol. 40, number 2, p. 317-328, february 2013.

Mclean, I. i London, J.: *Ramon Llull and the Theory of Voting*, Studia Lulliana, p. 21-37, 1992.

J. J. O'Connor i E. F. Robertson: The History of Voting, MacTutor History of Mathematics archive, *http://www-history.mcs.st-and.ac.uk/HistTopics/Voting.html*, 2002.

Per la documentació en general sobre Ramon Llull, a la Universitat de Barcelona hi ha el Centre de Documentació Ramon Llull amb una base de dades, *http://orbita.bib.ub.edu/ramon/index.asp?lang=ca.*

Joaquim Perramon Ayza

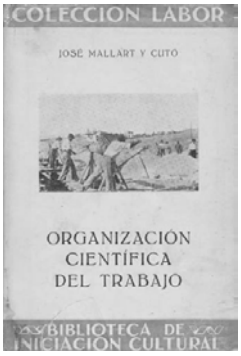
M

MALLART i CUTÓ, Josep

(L'Espolla, 1897 – Madrid, 1987)

«*Taylor, su padre abogado, su madre una de las leaders del movimiento feminista y del abolicionismo (...) família descendiente de cuáqueros*». (1942)

«*dentro de los Estados han nacido poderosas organizaciones (Sociedades obreras, Uniones patronales, Gremios, Corporaciones, Trusts) que, en determinadas ocasiones, se imponen al Estado*». (1941)

Format a Girona, Barcelona, Ginebra i Berlin, participà en la creació del Laboratori d'Orientació Professional de Barcelona (1923), del Comité Nacional de Organización Científica del Trabajo (1924) i en l'Instituto de Orientación Profesional de Madrid (1927); fou director —i principal col·laborador— de la *Revista de Organización Científica del Trabajo* (Madrid, 1928-1936).

Assajà l'aplicació del taylorisme a dos àmbits que, des del Madrid dels anys 1930, podien interessar-li. Un, l'organització de les empreses agràries en relació als projectes de reforma agrària de la II República, a *La explotación agrícola racional* (1931). L'altre, la «racionalització» de les economies familiars, a *La organización científica del trabajo doméstico* (Segovia, 1933).

Participà, des dels anys 1920, a alguns dels molts congressos i simposis internacionals sobre «nova educació», formació professional, psicotècnia, organització científica del treball i seguretat, i previsió social. Tot i el caràcter de report, a les seves publicacions hi ha referències personals interessants. Per exemple, a London, al 1935, al VI Congrés internacional d'Organització Científica del Treball va ésser autocrític: «*si hiciésemos Organización Científica del Trabajo en grande, en el plano mundial, es muy probable que anuláramos los peligros de hostilidad entre los pueblos, mientras que, haciéndola, sólo en pequeño, es posible que*

los aumentemos» (*Organización (...)*, 1942). O a München descobreix amb entusiasme la potencialitat formativa dels museus de la tècnica, «*cuando se contempla la cantidad de jóvenes que visitan los grandes museos técnicos, como el Deutsche Museum de München, el de Berlin, o el Science Museum de London*» (*id.*).

Les possibilitats i els perills de les economies del món de després de la Segona Guerra Mundial seran un gran tema de reflexió «madura» per a ell. En la seva reflexió, utilitzarà alguns dels textos dels autors que han retornat, després de la crisi del 2008. Per exemple, descobreix *The Great Transformation* (New York, 1944) de Karl Polanyi, que sintetitza com a «*Incompatibilitat entre la moderna societat industrial i la inestabilitat en la que es complau el sistema capitalista. Aquest sistema ha de sobreviure però canviant, desprenent-se de l'individualisme*» (*El mundo (...)*, 1947). També cita Albert O. Hirschman, Lewis Mumford, i molts altres, com ara, amb un petit error «*l'economista nord-americà Oskar Lange*» (id.). I alguns economistes de l'àmbit català: Alfred Sauvy, Germà Bernàcer, J. Ventosa i Calvell, J. M. Tallada, P. Prat Gaballí, V. Gay, P. Gual Villalbí. I amb textos d'abans del 39: P. Estasén, C. Montoliu, C. Pi Sunyer, B. Amengual.

Segons ell, la reconstrucció de la postguerra es basarà en: 1) La «*mundialització*» de tots els àmbits de l'activitat humana, de manera que «*l'Estat podrà probablement seguir essent* '*una economia*'*, però, aquesta economia deurà ésser només una part de la gran economia*» del món; 2/ La cooperació econòmica internacional, basada, en part, en les noves (o renovades) organitzacions econòmiques internacionals, que poden donar un gran impuls «*a països de poca extensió territorial, però de gran intensitat de vida industrial i de relació (...) Bèlgica, Holanda, Suïssa, Àustria i Dinamarca*» (*Organización...,* 1942); 3/ En la planificació i la racionalització econòmica a gran escala (perfectament compatible amb la dinàmica empresarial privada, en sectors tan difícils com l'energètic o el de l'habitatge); 4/ En l'extensió del model de benestar social originat amb el Pla Beveridge, i altres exemples al Nord d'Europa (sense oblidar l'Instituto Nacional de Previsión, que ha aconseguit que Andalusia i La Manxa comencessin a estalviar, seguint el camí basc i català); i 5/ En l'educació orientada envers l'organització científica del treball i del consum. Seguint *La publicidad racional* (1934) de Prat Gaballí, explica que «*les campanyes publicitàries han d'encaminar-se més en satisfer necessitats naturals que en crear artificiosament necessitats noves*» (*La organización,* 1941).

Al nou món de la postguerra segueixen essent vàlides algunes idees d'abans, i el model d'alguns països esdevé un model general. A la preguerra, «*eren molts els economistes i els governants que van tractar d'establir un sistema de canvis internacionals basats en la reciprocitat*» (*El mundo (...),* 1947). Aquest sistema no depenia de la gran extensió territorial, o d'un gran mercat interior. L'exemple era Suïssa, que «*amb una extensió territorial exigua, i sense colònies, havia aconseguit una posició econòmica floreixent, amb una forta indústria d'exportació, tot i necessitant importar matèries primes essencials*». De fet, seguia, «*tampoc Suècia tenia colònies*» (*id.*). Al nou món, el rol de les colònies disminuirà. La racionalització del treball, de tots els treballs en tots els camps, i del consum, tindran un paper central.

Bibliografia de:

El factor humano en la organización del trabajo, 1922.

L'éducation en vue de l'organisation scientifique du travail dans les pays méridionaux, Paris, 1929.

L'effort pour l'amélioration du facteur humain dans le travail en Espagne, Paris, 1930.

Organización científica del Trabajo agrícola, 1934.

La organización económica internacional y el problema de la paz, Madrid, 1941.

Organización científica del Trabajo, Barcelona, 1942; 2a ed., 1956.

El mundo económicosocial que nace. Guía de adaptación a las necesidades del tiempo presente, Madrid, 1947.

Francesc Roca i Rosell

MALUQUER i SALVADOR, Josep

(Granollers, 1863 – Barcelona, 1931)

«No diguem «farem» sinó «comencem»». (1917)

Amb estudis de Dret a la Universidad de Madrid, i movent-se, des de molt aviat, en el món acadèmic europeu de la jurisprudència, ell i altres, com Francesc Moragas , són als orígens de la introducció dels principis teòrico-pràctics de l'Estat del Benestar al Sud dels Pirineus. Especialment, a Catalunya (gràcies a la Caixa de Pensions per a la Vellesa i a la Mancomunitat de Catalunya), al País Basc (gràcies a la Diputació de Guipúscoa), als Estats espanyol i portuguès, al Marroc, i a l'Amèrica Llatina.

La seva proposta és un mixt dels models holandesos, belgues i alemanys (i australians i neozelandesos) de previsió i assegurances socials, basat en acurats càlculs actuarials. Intenta combinar el caràcter voluntari de les quotes d'empreses i assalariats amb les lleis que estableixen la tutela de les administracions i les aportacions dels recursos dels pressupostos públics.

Les fites de la seva trajectòria són: 1) La celebració de la Conferència nacional d'estalvi i previsió popular (Madrid, 1904), on es proposà la creació d'una caixa nacional d'assegurances populars, amb reassegurances parcials, seguint el model holandès de 1885; 2) la creació de l'Instituto Nacional de Previsión (1908), que tindrà aviat un caràcter fortament regionalitzat (basat en les caixes d'estalvi col·laboradores); 3) La celebració d'una Conferència d'assegurances socials (1917), en la que guanyà la idea de l'obligatorietat, amb 34 vots, enfront a 14 favorables al seu caràcter voluntari; 4) L'aprovació el 1919 de la primera llei espanyola sobre retirs obrers obligatoris per a tots els assalariats de 16 a 65 anys, amb, de moment, quotes obligades de l'Estat i dels patrons, i voluntàries dels treballadors.

De forma molt matisada, anirà lliscant des d'una concepció basada en la voluntat individual a la idea de l'obligatorietat i la cooperació entre «patrons, obrers i Estat». Els «quinze anys de propaganda dels retirs obrers», i els 10.000 km. de viatges en ferrocarril per convèncer als espanyols de la bondat de les assegurances per a la vellesa, són presentats amb detalls.

El model és Sant Joan Despí, on el 1912, 584 d'un total d'uns 1.000 habitants estarien adherits a l'Instituto Nacional de Previsión. Però les xifres que dóna per al conjunt d'Espanya, al 1910, són de 7.106 afiliats. El 1919, a una conferència a la Real Academia de Jurisprudencia, a Madrid, Maluquer deia «*als nostres viatges hem visitat molts sectors desconeguts de l'Espanya moral. Per tal de que això s'entengui d'una manera perfecta, posaré un exemple. Al nostre territori hem trobat ciutadans sense pàtria, hem trobat persones que no estaven adscrites a la nostra nacionalitat ni a cap altra, que no estaven inscrites al Registre civil, ni n'havien sentit parlar, ni estaven, tampoc, batejades. És a dir, que, sense l'acció de l'Institut a la Península, hi hauria persones que haurien coexistit amb els nostres ciutadans, sense que l'Estat espanyol en tingués coneixement*».

En cursos i conferències, cita repetidament les aportacions conceptuals de Jaume Balmes, Enric Prat de la Riba, Josep Ferrer-Vidal, Lluís Sedó, Antoni Fabra Ribas, i sobretot Francesc Moragas. Els seus amics i deixebles van recollir bona part de la seva obra escrita als 3 volums de *Una campaña en pro del seguro y de la previsión popular* (Madrid, vol. 1, 1926; vol. 2, 1930; i vol. 3, 1932), que inclou una biografia de Maluquer d'Angel Pulido (1a ed. 1924).

A més del que publica a Madrid a l'Instituto Nacional de Previsión, hi ha també conferències i altres textos editats per l'Associació Internacional per a la Protecció dels Treballadors, l'Ateneu Igualadí de la Classe Obrera, el Centre de Lectura de Reus, o l'Institut Català de Sant Isidre. Segons el catàleg de *WorldCat Identities,* els seus llibres i opuscles són a 398 biblioteques. El 1986, el professor del Departament de Teoria Econòmica de la UB, Josep A. Garcia Duran, n'edità una antologia de textos amb el títol *Curso inicial de seguro obrero. Los orígenes del Estado del bienestar en España* (Barcelona, 1986).

Bibliografia de:

Caja nacional de seguro popular, Madrid, 1904.

Seguros obreros, Madrid, 1908.

La guerra y el seguro, Madrid, 1916.

El seguro de vejez, Madrid, 1917.

Retiros obreros: el país actuando como fuerza organitzadora, Barcelona, 1920.

Curso inicial de seguro obrero, Igualada, 1925.

Curs de segur obrer, Barcelona, 1925.

Una campaña en pro del seguro y de la previsión popular, 3 vols., Madrid, 1926-1932.

Geografía social de pueblos agrícoles, Barcelona, 1929.

L'oeuvre de Lefrancq. Actuariat International, Barcelona, 1929.

Francesc Roca i Rosell

MALUQUER i SOSTRES, Joaquim

(Barcelona, 1930 – Barcelona, 2011)

«(...) les différences de statut économique poussent les femmes immigrées vers les unions avec des Catalans, et éloigne les femmes du pays des mariages avec les immigrés non catalans». (1963)

«A diferència de l'enfocament microeconòmic, ara s'imposa el macroeconòmic, que parteix de quantitats globals». (1963)

«(...) el desafiament que ens presenta la Xina és, sobretot, de naturalesa intel·lectual». (2003)

És autor d'una *Estructura Econòmica* dels Països Catalans. Va estudiar a la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona (UB), 1948-1953, amb professors d'economia com Lluc Beltran, que substituïa Jaume Algarra, o Fabià Estapé, ajudant de Luis G. de Valdeavellano, i a la Facultat de Ciències Econòmiques i Socials de la Université de Genève (1957-63), gràcies a l'ajut de la Fundació Rafael Patxot. Hi presentà la seva primera tesi doctoral que es publicà amb el títol *L'assimilation des immigrés en Catalogne* (Genève, 1963).

Utilitzant els treballs de Josep A. Vandellós, Romà Perpinyà, Josep Iglésies, Lluís Creus i Vidal, Jaume Vicens Vives, Alfred Sauvy i altres, s'acarava a la qüestió de les relacions entre mobilitat laboral, creixement econòmic i cohesió social, en el marc d'un Estat —com l'espanyol— amb forts moviments migratoris inter-regionals, i sense filtres administratius interns. La no-cohesió generada pels matrimonis homogàmics era vista com un factor negatiu. Però, en el cas català, observà que, el 1950-57, els matrimonis heterogàmics eren un xic més del 31% del total de matrimonis, gràcies, sobretot, a l'actitud de les *femmes immigrés.* La cohesió social que generen els matrimonis heterogàmics era —és— un punt a favor de la continuïtat de la societat-nació catalana.

Treballà molts anys (1962-78) com a secretari tècnic de SECEA, el Servei comercial de la indústria tèxtil cotonera catalana, que era, aleshores, el primer sector de la indústria del país (que era qui donava forma a la Catalunya moderna). De fet, la segona tesi doctoral de Maluquer —presentada a la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB), el 1973— és un estudi sobre alguns aspectes del sector cotoner. Es publicà com *La política algodonera* (Barcelona, 1973). Descobriria un paral·lelisme entre la indústria cotonera catalana i la indústria cotonera de Nova Anglaterra. Segons ell, Nova Anglaterra és «*una economia separable del resto de la Unión (...) basada en las exportaciones al resto de los Estados Unidos*» (*La política algodonera,* 1973). El creixement català —com el de Nova Anglaterra— es basava en l'exportació a la resta de l'Estat. Ara bé, el principal objectiu de la tesi eren els preus del cotó, la matèria prima de les filatures catalanes. Segons aquesta recerca, el cotó produït —amb protecció de l'Estat— al Sud d'Espanya és *«el algodón (...) más caro del mundo»* (*La política*

algodonera, 1973). I les importacions de cotó americà, egipci, etc. tenen problemes derivats de l'Administració espanyola.

El mateix any que presentà la seva tesi a Genève, publicà (gràcies a la perícia de Josep M. Casacuberta) un llibre sobre el conjunt de la economia catalana: *L'Estructura Econòmica de les Terres Catalanes* (Barcelona, 1963). Segons ell, a l'Economia Clàssica, a cavall entre el XVIII i el XIX, els aspectes estructurals ocupaven un lloc central. Però més tard, «*el liberalisme econòmic (...) vedava, en certa manera, l'accés als problemes d'estructura, en limitar el camp d'acció de l'economia a consideracions a curt termini analitzades amb l'enfocament microeconòmic*» (*L'Estructura (...)*). El 1960 les estructures econòmiques tornaven a ésser estudiades, car es deia que eren la base necessària per a les polítiques de desenvolupament. La seva *Estructura Econòmica* catalana és el primer assaig sistemàtic i sintètic per a presentar el conjunt de l'economia catalana —i els factors productius i els sectors d'activitat dins d'aquest conjunt— tot situant-la en els contextos de l'Estat espanyol, l'Europa occidental i el Món desenvolupat. Les fonts eren els treballs demogràfics de Josep Iglésies, els articles científics de Ramon Trias Fargas, Fabià Estapé, o Ramon Boixareu, els estudis de Carles Pi Sunyer, Emerencià Roig i Raventós, i Pau Vila. La idea central era que el creixement relativament important de l'economia catalana era resultat (com succeïa a Suïssa, Israel o Nova Zelanda) de l'organització del treball humà qualificat, i no dels recursos del sòl o del subsòl, ni de l'actuació de l'Estat espanyol.

Paral·lelament, anava posant de relleu les moltes semblances de les tres grans economies dels Països Catalans. I desfeia el tòpic de la Catalunya industrial (que també era agrària), i la València i la Mallorca agràries (car també eren industrials). De fet, un dels seus interlocutors de, a Barcelona, a Sueca, a Palafrugell, fou Joan Fuster. L'edició curosament anotada per Xavier Ferrer i Trill de molts anys de correspondència Maluquer-Fuster ocupa 2 dels 10 volums de cartes i notes escrites durant molts anys per Joan Fuster.

Fent un pas més, a *Població i societat a l'àrea catalana* (Barcelona, 1965), segueix dins del mateix marc —els Països Catalans– i connecta moviments demogràfics, estructura econòmica i, de forma subtil, perspectives polítiques.

Un altre interlocutor fou Ramon Folch Guillen, el director de *Natura, ús o abús ? Llibre blanc de la gestió de la natura als Països Catalans* (Barcelona, 1976). Un volum col·lectiu inspirat, segons Folch, per Maluquer i Sostres, que era una de les ànimes de la Institució Catalana d'Història Natural, editora de l'obra. L'obra fundacional de l'ecologisme aplicat a l'àrea catalana tenia una certa relació amb la seva *Estructura econòmica* de Maluquer. Un text on, per exemple, es pot llegir: «*vist en conjunt, el territori català és naturalment poc apte per a l'agricultura i la ramaderia».* Només amb una llarga trajectòria de *modificacions i millores*, amb la idea de *gestió de la natura*, la societat catalana ha anat avançant.

El 1975 (i fins 1980), comença a treballar a la junta administrativa de l'Hospital Clínic de Barcelona, i, des de 1982 (i fins 1990) a la de l'Hospital de la Santa Creu i de Sant Pau. Entre 1977 i 1984, tot i la seva no-adscripció a cap partit, serà a la Generalitat de Catalunya: des de 1980 com a secretari del primer govern, format a partir de les primeres eleccions —des de 1936— al Parlament català.

Seduït, segons pròpia confessió, per la personalitat i els projectes de Duran Farell, el 1984 (i fins 1990) serà al Consell Executiu de l'empresa *Gas Natural*, que esdevindrà una de les empreses multinacionals catalanes més potents. D'aquí, també, n'extraurà papers amb els que confegirà dos volums: *Pensaments, reflexions i escrits de Pere Duran Farell* (Barcelona, 2001), fet en col·laboració amb Antoni Brufau, Joan Rigol, Pere A. Fàbregas i Federico Mayor, i l'original *Què pensa Pere Duran Farell* (Barcelona, 2003).

A partir del 2000, va publicar tres llibres amb aparença de llibres de viatges: a les Amèriques, a Índia-Indoxina-Xina i a l'Àfrica oriental. Són uns apunts, als inicis de la segona globalització, vista per un estudiós dels ocells catalans, format a Paris, Barcelona i Genève, que participa en els treballs —i les reunions— del Club de Roma.

Al volum dedicat a algunes àrees de les Amèriques, descobreix, per exemple, que «*al Mèxic actual* (al 1983) *els veritables descendents dels que lluitaren contra els invasors han esdevingut uns marginats, mentre que són els hereus econòmics i culturals —i, sovint, genètics— dels conqueridors els que execren la conquesta*» (*Del Quebec (...),* 2000). O que, a la Veneçuela de 1996, el preu de la gasolina es troba «*molt per sota del preu de l'aigua embotellada*». El 1987, al Brasil, és contundent: «*el concepte d'economia dual, que implica la coexistència d'un sector productiu modern amb un altre de pura subsistència, sembla encunyat expressament per al Brasil*». Amb un record per a Pere Claver, que lluità contra l'esclavatge «*sense més armes que la caritat*».

Al volum dedicat als seus viatges a Xina, Índia i Indoxina, combina també les petites experiències/observacions significatives, les reflexions puntuals (amb el suport, en certs moments de lectures, com ara els llibres de Dolors Folch) i algunes idees generals a tall de conclusions provisionals. Per exemple, al 2003 descobria que en la seva estada del 1985 a la Xina de la post Revolució cultural, es podia palpar «*la irresistible atracció que Occident exerceix en la societat xinesa i el seu imparable procés de modernització seguint les pautes del món industrialitzat*» (*A l'encontre (...),* 2003).

El relat dels dos viatges —de 1986 i de 1995— a l'Índia és també farcit d'observacions i d'intents d'extreure'n lliçons: «*L'Índia és contrast i complexitat. Contrast entre l'opulència principesca i la misèria més sòrdida*», amb «*un creixent segment de població urbana occidentalitzada*». D'una banda es veu «*llaurar la terra amb l'arada romana*», i d'altra banda «*és un país que compta amb un sector tecnocientífic de primeríssim nivell a escala mundial*» (*A l'encontre (...),* 2003).

El tercer recull de: viatges a les reserves naturals, parcs nacionals, sabanes, deltes i deserts (i hotels amb jardí) d'algunes regions de l'Àfrica oriental realitzats en grup, entre 1981 i 1997, amb l'objectiu de conèixer-ne a ull nu la fauna. Amb algunes observacions però sobre el «*grau de desenvolupament notablement superior*» de Botswana, o sobre la difícil sortida d'una llarga Guerra Civil a Abissínia.

Bibliografia de:

L'Estructura Econòmica de les Terres Catalanes, Barcino, Barcelona, 1963.

L'assimilation des immigrés en Catalogne, Genève, 1963.

Població i societat a l'àrea catalana, Barcelona, 1965.

La política algodonera (1940-1970), Barcelona, 1973.

Amb Ramon Folch Guillen *et al.*: «*Natura: ús o abús? Llibre blanc de la natura als Països Catalans»,* Barcelona, 1976.

Memòria amb figures, Barcelona, 1997.

Del Quebec a Patagònia, Barcelona, 2000.

Què pensa Pere Duran Farell, Barcelona, 2003.

A l'encontre d'altres cultures. Viatges a l'Índia, la Xina i la Indoxina», Barcelona, 2003.

Per l'Àfrica de l'Índic: Kenya, Tanzània, Botswana, Zimbabwe i Abissínia, Barcelona, 2006.

Bibliografia sobre:

Joan Fuster: *Correspondència, 7 i 8. Joaquim Maluquer i Sostres,* a cura de Xavier Ferrer i Trill, València, 2004-2005.

Francesc Roca i Rosell

MALUQUER i VILADOT, Joan

(Barcelona, 1856 – Barcelona, 1940)

«De fa més de 30 anys, hi ha, a Tivaonane, la coneguda Casa Codina (...) en l'època en què la dominació francesa era sols de nom, puix encara els reietons i cacics la campaven, (...) i la moneda era desconeguda, fent-se per canvi de productes totes les transaccions». (1928)

Amb títol de Llicenciat en Dret des de 1875, féu carrera de funcionari en la judicatura de l'Estat espanyol i féu també carrera política com a diputat i senador. Paral·lelament féu algunes reflexions sobre algunes de les economies que aniria coneixent.

Tenen especial interès els seus dos llibres sobre dues economies de plantació: Canàries i Senegal. Sobre l'arxipèlag canari, destaca les seves exportacions (de plàtans o tomàquet), el seu turisme i els seus hotels, les seves fortes relacions comercials amb Anglaterra, i el seu règim de ports francs (iniciat el 1852). És favorable als concerts econòmics: «*el sistema de conciertos, arriendos o cualquier otro que entregue a sus corporaciones o entidades, en la mayor extensión distributiva posible, la recaudación de los arbitrios reservados al Estado, se debe considerar como el más conveniente por la alta administración, tanto para los intereses generados por la Nación como para los particulares de las islas*» (Barcelona, 1906). Alhora es mostra partidari de les inversions de capitals estrangers, donat que «*los capitales españoles no van a Canarias*»(*id.*).

El seu coneixement del Senegal dels anys 1920 té el seu origen en *Casa Codina*, una gran empresa catalana de recollida de cacauets, que exporta aquest producte a Europa, on, en bona part, serà transformat en oli. El títol del llibre que féu és explícit: *Records d'un viatge al Senegal. Una factoria catalana,* Barcelona, 1928. Explica el funcionament de l'empresa catalana (semblant al model de colònia industrial) i alguns detalls dels mecanismes de les

economies capitalistes de plantació sobreposades a economies primitives sense sistema monetari.

Bibliografia de:
Recuerdos de un viaje a Canarias, Barcelona, 1906.
Recuerdos de una excursión a Dinamarca y Suecia, Barcelona, 1907.
De Barcelona a Barcelona pasando por Obertshausen, Barcelona, 1909.
Notícia acerca del nuevo derecho político administrativo de Canarias, Barcelona, 1913.
Records d'un viatge al Senegal. Una factoria catalana, Barcelona, 1928.

Francesc Roca i Rosell

MALUQUER i WHAL, Joan J.

(Madrid, 1910 – Barcelona, 1999)

«el excursionista (...) debe fijar siempre un objetivo». (1949)

Enginyer, nét de Maluquer i Viladot, fill de Maluquer i Nicolau, ell —i la seva germana Anna Maluquer i Whal— fou un ferm partidari de la navegació aèria, i de les grans possibilitats obertes per la NASA, la navegació espacial i la *conquesta de la Lluna.* En la seva aportació, els aspectes tècnics-constructius ocupen el primer pla, però reflexiona també sobre l'*empresa espacial.* I sobre els altres mitjans moderns de transport. Publicarà uns excel·lents llibres tècnics (dins d'una col·lecció de divulgació d'alt nivell de l'editorial Seix & Barral) sobre les *locomotores* i la *indústria siderúrgica*, els *globus i dirigibles,* els *motors de combustió interna,* els *avions i l'aeronàutica*, la *navegació aèria* i el *projecte Apolo.* També presentarà la nova font d'energia en un volum sobre l'*àtom i l'energia atòmica* i una nova forma de comunicació: la *televisió.*

Alt directiu de l'empresa Maquinista Terrestre i Marítima, des de 1956, professor destacat de l'Escola d'Administració d'Empreses, dirigirà l'*Enciclopedia de la mercadotecnia* (1979) i els 3 volums de *Psicologia y tècnica empresarial* (1982).

Segons el catàleg de *WoldCat Identities,* el seu text més difós (si més no per la seva presència a les biblioteques del món) és la presentació dels canvis en la indústria aeronàutica i en l'organització del sector aeri durant els primers temps de la Guerra d'Espanya de 1936-39: *L'aviació de Catalunya als primers mesos de la Guerra Civil* (1978). On Maluquer explica en primera persona algunes experiències de la postguerra d'un enginyer industrial.

Bibliografia de:
A la conquista del espacio, Barcelona, 1946.
El átomo y la energía atòmica, Barcelona, 1948.

Excursionismo, Barcelona, 1949.

Inventos y secretos de guerra, Barcelona, 1950.

L'aviació de Catalunya als primers mesos de la Guerra civil, Barcelona, 1978.

Enciclopedia de la mercadotecnia, Co-dirigit amb Ramon Nicolau Casellas, 5 vols., Barcelona, 1979.

Psicologia y técnica empresarial, amb Ramon Nicolau Casellas, 3 vols., Barcelona, 1982.

Francesc Roca i Rosell

MARÇAL, Francesc

(Maó, 1591 – Palma de Mallorca, 1688)

«El mercado y el precio del trigo de una isla mediterránea a mediados del siglo XVII: el Tractat del lul·lista Francesc Marçal».

Teòleg i filòsof, va ser un gran renovador del pensament lul·lià i promotor internacional de la seva figura, tant en llatí com en castellà. Fou un home del seu temps molt interessat per la seva Menorca i coneixedor de la realitat mallorquina i peninsular en matèria econòmica.

La seva aportació fonamental i original en economia és la defensa d'un just preu variable i amb negociació de futur per al blat a Menorca (Tractat especial qual sia el just preu del blat en la illa de Menorca. Hi ha edició crítica en versió doble, catalana i text en castellà, feta pel principal estudiós J. M. Hernández Andreu). La negociació de futurs es donava també en altres productes, però en el cas del blat defensa l'adaptació del preu taxat en funció de la collita per regular amb el preu de la nova collita el preu dels darrers mesos, juliol i agost en què ja se sabia si seria curta o llarga, de manera que es reduís l'especulació i no es creés un problema d'abastiments en aquells mesos. El preu final es modificava per a les compres a la «botiga» en els mesos anteriors a conèixer-se el resultat de la collita, en funció de la quantitat total de blat que resultava dels conreus en aquell estiu. La botiga, era, per tant, l'instrument regulador, al marge que hi poguessin haver operacions marginals defora el sistema.

Es tracta, segons Hernández Andreu, d'una solució original ben distinta, tant de la taxa preconitzada a Castella (Luis de Molina) com de la llibertat de preus (Juan de Mariana)), adaptada a les circumstàncies insulars. El principal defensor de la taxa del blat fou Melchor de Soria, clarament proteccionista i veu el problema des de l'interior de la península. Ell en canvi no comprometia les importacions en absolut i no se'l pot considerar proteccionista. El criteri de fons de la proposta podria considerar-se lligat a l'economia moral de la multitud estudiada per Thompson, car pretén evitar tensions en el mercat del blat. En un context per tant mercantilista, ve a representar un intent de modernització de les opinions de Llull i Sant

Tomàs, amb el resultat d'una versió força moderna de la lluita contra l'especulació, sense que això signifiqués distorsió de la formació dels preus segons oferta i demanda. Simplement servia per evitar les tensions especulatives en els mesos més delicats de juliol i agost. La importància de la taxa del blat es veu més clara quan pensa que determinats serveis i béns s'hi ajustaven, com els dels sastres, o els lloguers que pagaven els pagesos. Hernández Andreu fa notar l'escassa bibliografia del tema en general i en especial en llengua catalana. La seva obra cal emmarcar-la en la depressió profunda que viu tota la Mediterrània entre 1630 i 1660.

Com a teòleg, ocupa un lloc important en la recuperació de Llull i la seva defensa, que féu publicant-ne obres, traduint-ne al castellà algunes, tant des de Mallorca com en ocasió de la seva estada a Roma durant la seva dilatada vida. Veu Llull a través de Duns Scot i Sant Tomàs. Casanovas i Camps el considera la figura cimera del lul·lisme del segle XVII.

Bibliografia de:

Tratado especial acerca de cuál es el justo precio del trigo en la Isla de Menorca. Un estudio de pensamiento económico de la Escuela de Ramón Llull, edició a cura de Juan Hernández Andreu, Delta, Las Rozas, 2006.

Algunes obres de Llull editades o estudis per Marçal, moltes d'elles reeditades en temps recents:

Ars generalis ultima, 1640.

Ars brevis, amb un tractat annex, 1669.

Quaestionum difficilium pii emeritae Summa Lulliana, 1673.

Memorial selecto para los profesores de la Escuela lul·liana, 1673.

Bibliografia sobre:

Casasnovas i Camps, M. A.: *Història de les Illes Balears*, Moll, 2007.

Antoni Montserrat i Solé

MARCILLO, Manuel

(Olot, 1656 – La Seu d'Urgell, 1694)

«lo que hace a Cataluña tan abundante son las casas, pues, con ocasión de ellas, la tierra, ya de suyo fértil, se cultiva, (...) parece que toda la Província es una Ciudad continuada». (1685)

«Cataluña es uno de los poderosos Estados que en nuestros dias hallamos en los Reynos de España». (1685)

Jesuïta, professor del Col·legi de Cordelles de Barcelona, com Pere Gil, va confegir un llibre que és una presentació global de la societat catalana del seu temps. Dedicat als consellers del govern de la ciutat de Barcelona, aprovat i elogiat pels seus superiors de l'Orde, el seu títol és *Crisi de Cataluña hecha por las naciones estrangeras* (Barcelona, 1685). Som davant d'un text basat en múltiples lectures, farcit de referències, que significativament situa l'índex d'autors citats just abans de l'inici del cos principal del llibre.

CRISI
DE CATALVÑA,
HECHA
POR LAS NACIONES ESTRANGERAS,
COMPVESTA
POR EL P. MANVEL MARCILLO
DE LA COMPAÑIA DE IESVS,
NATVRAL DE LA VILLA
DE OLOT.

La paraula «crisi» (*sic*) del títol no és el fil conductor de cap de les dues parts del llibre. La primera és una geografia humana de Catalunya en la que els aspectes econòmics hi tenen un pes específic. Per exemple, quan enumera amb molta precisió els productes que genera l'economia catalana: «*abunda en pan, vino, azeite, miel, frutas, ganados, aves, cazas, cañamo, lino, azafran, legumbres, hortalizas, seda, lanas, pescados y salinas*» (*Crisi (...),* 1685). I tot seguit hi afegeix «*productos minerales, jaspes y mucho coral*». L'explicació d'aquesta abundància és el model de poblament i d'organització territorial: «*Cataluña es tierra grande y de muchas poblaciones, apenas hay legua sin lugar, y en algunas tres y quatro, tanto que no parecen muchos lugares, sino que toda Cataluña es una ciudad continuada*» (*id.*). Els *lugar,* les *casas*, és a dir els masos, configuren un model definit com a «ciutat continuada», que és una formulació primerenca del que molt més tard se'n dirà «Catalunya-ciutat», i «ciutat territori» (i al segle XXI «ciutat difusa»). Els 3 darrers dels 9 capítols de la primera part de *Crisi* estan dedicats, però, a les ciutats catalanes.

La segona part de *Crisi* és un relat erudit dels fets d'armes i les conquestes dels catalans, de les descobertes geogràfiques catalanes (com «*en tiempo de Fernando el Católico (...) la quarta y última parte del mundo*») i de la creativitat religiosa de la societat catalana, amb especial cura per les ordes religioses nascudes d'alguna manera a Catalunya. Per exemple, la Companyia de Jesús, tot i la seva fundació el 1534 a Paris, «*si nació en Francia fue concebida en Cataluña*».

Després, el seu text presenta les 7 universitats catalanes i un catàleg alfabètic de «*escritores*» que inclou tot tipus de llibres, i un capítol titulat *Mugeres émulas de los varones.*

El catàleg és innovador, car inclou títols de llibres d'escriptors catalans en diferents llengües (català, llatí, àrab, hebraic, castellà, italià, malabar) de temes diversos (religiosos, jurídics, polítics, mèdics, econòmics, històrics, literaris), editats a diferents ciutats europees. Entre els llibres que inclouen seccions d'interès per al coneixement de l'economia hi ha, a més de Gil i Corbera, autors com Miquel Agustí, Francesc-Miquel Colí, Jaume Damians, Miquel de Giginta, Francesc de Gilabert, Jeroni Girava, Dionís-Jeroni Jorba, Jaume Rebullosa, Antic Roca, o Francesc Soler. També destaca un llibre col·lectiu: «*el volumen del Consulado de Mar (...) libro sobremanera útil para los Mercaderes, Marineros, Peregrinos, Pasajeros, y Patrones de Navios*» dels països de bona part d'Europa.

A *Crisi* hi ha un espai específicament dedicat a les dones que competeixen amb els homes, en dos camps: les *armas* i les *letras.* Una de les catalanes més destacades seria la filòloga Jerònima Morell.

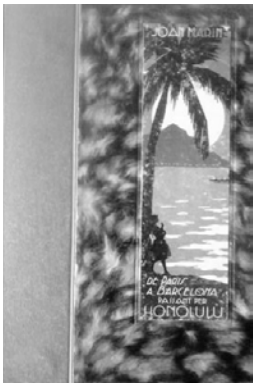
Bibliografia de:
«*Crisi de Cataluña, hecha por las naciones estrangeras*», Barcelona, 1685.

Francesc Roca i Rosell

MARÍN BALMAS, Joan

(Barcelona, 1890 – Barcelona, 1945)

«Xang-Hai (...) una ciutat en la qual el diner corre amb abundància (...) el port de Hong Kong (...) molts el comparen a Hamburg (...) els camps d'arròs inundats encerclen Bangkok recordant que aquí és el 'Graner del món' (...) la majoria dels parsis viuen a Bombai (...) Egipte: el cotó és prop del 90% del total de les exportacions». (1929)

Empresari del sector paperer (de *Papeleras Reunidas*, d'Alcoi), admirador de Francesc Cambó, de la Junta de la Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País, el 1928 va decidir dedicar 4 mesos i escaig de la seva vida per a fer la volta al món en un transatlàntic de luxe. Amb les notes preses durant el periple, confegí un llibre de viatges molt especial, on els aspectes econòmics (i les xifres) hi ocupen un lloc no secundari. El resultat el coneixem en una edició molt acurada: *De Paris a Barcelona, passant per Honolulu* (Barcelona, 1929).

Hi presenta successivament algunes breus informacions puntuals, i algunes valoracions globals sobre les 5 grans àrees del món: 1) el capitalisme «europeu» nord-americà (amb capítols dedicats a New York, Panamá, Los Angeles, San Francisco); 2) algunes economies de plantació (amb observacions sobre La Habana, Hawai, Filipines —on «*la colònia catalana hi és nombrosa*— i Java); 3) dues economies tradicionals de l'Extrem Orient que es transformaven ràpidament (que són Japó i Singapur); 4/ les economies dels grans rius asiàtics (amb notes sobre Xina i Índia); 5/ una economia agrària semi nòmada del món musulmà (el canal de Suez i Egipte).

En paral·lel presentà algunes notes sobre els seus companys de viatge, tots ells homes (i dones) de negocis i professionals d'alt nivell, i sobre les personalitats (sobretot diplomàtics) que anava coneixent durant la travessia. Sense l'erudició d'Eduard Toda o de Sinibald de Mas, el seu llibre té també un cert interès polítco-econòmic.

Bibliografia de:

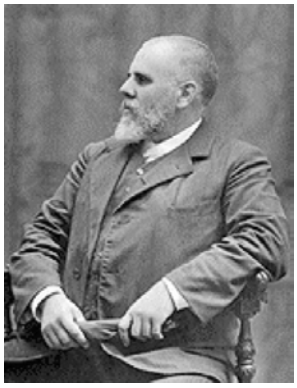
De Paris a Barcelona, passant per Honolulu, Pròleg de F. Valls i Taberner, Barcelona, 1929; nova edició, Barcelona, 2009.

Francesc Roca i Rosell

MARISTANY i GIBERT, Eduard

(Barcelona, 1855 – Barcelona, 1941)

«poco ví por donde pudiera colegir que el famoso imperialismo tenga sugestionados a los americanos». (1905)

Va protagonitzar la creació de la xarxa ferroviària de l'Estat espanyol, amb la vista posada als ferrocarrils europeus, i, sobretot, als ferrocarrils dels Estats Units d'Amèrica. En l'ambient de l'Espanya derrotada de 1898 (derrotada justament enfront a l'exèrcit nord-americà), presentà al 1905 la seva visió —molt positiva— dels factors que dinamitzaven la societat i l'economia dels Estats Units.

Va néixer en una família de directius del món de les empreses ferroviàries. Es Llicencià en Ciències (1873) i en Enginyeria de Camins (1881). Després d'una primera etapa al servei de l'administració ferroviària de l'Estat espanyol (1881-84), entrà a TBF, una empresa privada important de ferrocarrils, que amb fusions successives esdevingué la gran MZA, on arribaria a ser-ne director general (vivint fins a la seva jubilació el 1934, a un apartament de l'estació d'Atocha, de Madrid). Com a enginyer, és autor d'un bon nombre de textos (manuals, tractats, informes) sobre la construcció de xarxes de ferrocarrils, especialment de túnels. Com el de l'Armentera, una fita històrica.

Del seu viatge de 1905 a un congrés ferroviari a Washington, en va treure conclusions sobre els 4 factors decisius del creixement econòmic nord-americà: 1) La qualitat de la xarxa ferroviària, «la palanca principal de la gran riquesa dels Estats Units»; 2) Les escoles públiques d'ensenyament elemental, les universitats, les biblioteques, els museus, «bressol de la intel·lectualitat i de l'humanisme americans que s'imposen cada dia més al món»; 3) La cura per les condicions de la higiene pública i l'obsessió per la higiene privada de la població; i 4) L'extensió de distintes formes de disciplina social.

Abans d'arribar a aquestes conclusions, va analitzar amb detall l'organització de les xarxes i les empreses ferroviàries nord-americanes, alguns aspectes connectats a elles: el sistema de comunicacions telefòniques, el model del gran hotel, els *buildings*, la higiene urbana, la premsa escrita (amb diaris, als diumenges, de 106 pàgines).

Alhora presenta algunes universitats (amb Harvard amb un pressupost més gran que el de tot el Ministeri espanyol d'Instrucció Pública), algunes biblioteques (amb, diu, més lectores que lectors a la Library of Congress), alguns museus, els grans parcs (el de Boston, 9 km^2; el de Chicago, 10 km^2; el de Philadelphia, 14 km^2; el de New York, 20 km^2). I sobretot una visió de l'exèrcit: «*West Point és l'escola de cadets d'un poble eminentment industrial i comercial, que, per una població de 80 milions d'habitants, manté escassament un exèrcit de 60.000 soldats. És això un símptoma de l'imperialisme americà?*» (*Impresiones de un viaje por los Estados Unidos,* Barcelona, 1905; 2a ed., Madrid, 1920).

En canvi, veu difícil la superació de la segregació dels 18 milions d'afroamericans, tot i que la seva taxa de natalitat sigui més alta que la dels 62 milions de blancs. Es pregunta, després del seu viatge de 1905: què succeirà en 50-100 anys?

Bibliografia de:

El Túnel de Argentona. Tratado de la construcción de túneles, Barcelona, 1891-92.

Impresiones de un viaje por los Estados Unidos, Barcelona, 1905; 2a ed., 1920.

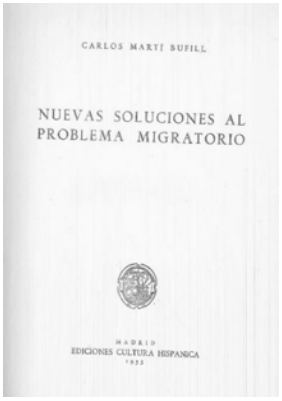
Estudios económicos sobre la explotación comercial de los ferrocarriles espanyoles, Barcelona, 1906-08.

Francesc Roca i Rosell

MARTÍ i BUFILL, Carles

(Girona, 1915 – Madrid, 2001)

«La cuenta, impropiamente llamada invisible, de las remeses de fondos de los emigrantes, unida a la del turismo, pronto va a representar un porcentaje importante del volumen total de nuestras exportaciones (...) el auténtico Plan Marshall para España está en Iberoamérica». (1955)

Mestre, a Salt, el 1939, amb un germà —Miquel— i una cunyada —Júlia Serra— també mestres, que s'exilien. Amb estudis de Dret, esdevindria un analista de les trajectòries dels diversos sistemes (i, sobretot, dels diferents règims jurídics) de les assegurances socials. En especial, de l'evolució de la legislació sobre la seguretat social a les repúbliques llatinoamericanes. S'interessa alhora pels processos migratoris, tot posant l'accent en els seus efectes positius, tant per als països generadors d'emigrants (com l'Estat espanyol) com per als països receptors d'immigrants. Així, diu que «*a la migración deben, Estados Unidos, Canadá, Brasil y Argentina, gran parte de su grandeza actual*» (1955).

La seva aportació és la d'intervenir, des de les administracions públiques, en les qualificacions professionals dels emigrants espanyols. L'objectiu no fora limitar o empènyer les migracions, sinó adequar-les a les necessitats —canviants— de les àrees emissores i de les àrees de destí.

Des de les talaies de la direcció de l'Instituto Nacional de Previsión, i de l'*Instituto de Cultura Hispánica,* de Madrid, participà als anys 1950-60 en nombrosos Congressos internacionals. Per exemple, el 1964 a Washington, a la XV assemblea general de la *International Social Security Association.* Entre 1954 i 1991 fou secretari general de l'*Oficina Ibero Americana de la Seguridad Social,* amb seu a Madrid. De fet, el 1948 havia debutat amb *Presente y futuro del seguro social*, que aniria seguit de *El seguro social en Hispanoamérica* (Madrid, 1949), i —fruit d'una missió específica— de *La Seguridad social en Bolívia* (Madrid, 1952).

Paral·lelament —i com a resultat de la seva activitat docent en la formació de funcionaris de l'Instituto Nacional de Previsión— confegí i editià un *Tratado comparado de la Seguridad social* (Madrid, 1952). I relativament aviat arribà a escriure *El Instituto Nacional de Previsión en la era de la informática en tiempo real* (Madrid, 1974).

La seva obra més treballada, però, fou *Nuevas soluciones al problema migratorio* (Madrid, 1955). Un informe basat en estudis del *Bureau International du Travail,* de Genève, en anuaris estadístics de mig món, i en anàlisis d'autors del seu temps, com per exemple les d'Antoni Robert, Rafael Vehils, Josep Mallart o J.Amengual Oliver.

La idea inicial és que «*los paises de emigración* (com les Espanyes) *deben colaborar a la selección y preparación de contingentes migratorios»,* i «*los pueblos de inmigración* (com els d'Amèrica) *tienen que desenvolver sus recursos naturales, impulsar agricultura o desarrollar su industria: es lógico que deseen trabajadores adecuados para ello*» (*Nuevas soluciones (...),* 1955).

Segueixen petits assaigs entrellaçats —que inclouen, sovint, xifres i anàlisis quantitatives— sobre: 1) els gran corrents migratòris originats a Àsia i a Europa, on s'explica per exemple que «*el movimiento migratorio chino ha sido siempre extraordinario (...) la población china en Formosa en 1922 era de 2.500.000; en Java, de 1.800.000; en Siam, de 1.500.000; en las Indias holandesas, de 1.000.000; en Singapur, de 200.000; en los Estrechos, de 442.000; en Estados Unidos, en 1930 (...) de 75.000»;* 2) les migracions europees (causades per la *superpoblació europea*) vers les Amèriques, i les seves conseqüències econòmiques; 3) les polítiques dels països d'immigració, inclosos Austràlia i Nova Zelanda; 4) una presentació de l'Alt Comissionat per als Refugiats de l'ONU, la OIT, la OMS, el BIRF i altres organismes internacionals —governamentals o *benefico-privats*— que intervenen en la definició dels fluxos migratoris; i 5) un estudi llarg sobre les repercussions *demogràfiques*, *econòmiques i laborals* de les emigracions espanyoles passades, i presents, que es clou amb la presentació dels instruments legals i organitzatius que haurien de permetre passar de l'*emigració espontània* a l'*emigració dirigida*. És a dir, al *control i tutela estatal* dels processos migratoris (considerats com a imparables, tot i —als anys 1950— la represa del creixement econòmic espanyol, que assaja d'explicar, partint de les hipòtesis d'Antoni Robert, combinant diversos factors). Als apèndixs, les estadístiques de les migracions espanyoles entre 1901 i 1954, amb detalls sobre els ports de sortida a l'Estat espanyol (amb Vigo i Barcelona, destacats), i sobre les polítiques dels països d'acollida.

Bibliografia de:

Presente y futuro del seguro social, Madrid, 1948.

Nuevas soluciones al problema migratorio, Madrid, 1955.

Legislative trends in Social Security, Genève, 1965.

Tendenzen in der Gesezgebung der sozialen sicherheit, Genève, 1965.

The teaching of Social Security in the universities, Genève, 1968.

Francesc Roca i Rosell

MARTÍ i FERNÀNDEZ, Carles

(Barcelona, 1885 – La Habana, 1939)

«Cataluña ha tenido la fortuna de aportar a la civilización mundial su ingenio mercantil, su amor por la libertad y su decisión por el trabajo». (1918)

«els catalans (...) han sigut els únics que no estaven atents a l'explotació i profit de l'or ni de la plata, sinó que s'entreguen al treball». (1923)

Periodista i ensenyant nascut al barri de la Barceloneta, es traslladà a Cuba el 1899 on, tot i la seva participació en la direcció d'empreses i en la vida associativa de l'illa, va trobar un espai per a escriure a diaris i revistes, i per a confegir dues obres d'un cert gruix: *Los catalanes en América: Cuba* (Barcelona, 1918; 2a ed., La Habana, 1921) i *El país de la riqueza* (Madrid, 1918). En aquests llibres, combinaria la crònica periodística (amb tot tipus de micro-històries sobre episodis de la vida dels catalans a Cuba) amb visions de conjunt sobre l'aportació de la immigració catalana. A *Los catalanes (...),* hi ha la narració de l'origen català de la indústria sucrera cubana, dels primers cafetars, de la primera fàbrica de xocolates de Cuba, i de tot un reguitzell d'iniciatives empresarials i educatives (basades, sovint, en innovacions tecnològiques i organitzatives). Intercalat hi ha quadres estadístics que presenten la diversitat demogràfica i econòmica de l'illa. I al final de cada capítol, una bibliografia comentada, on ocupen un lloc destacat els autors catalans (com Gil Gelpí i Ferro, Sebastià Soler Vidal, o Joaquim M. Sanromà) que han escrit sobre l'economia cubana.

Una versió reduïda d'aquest llibre guanyà un premi als Jocs Florals i es publicà en català a la capital cubana. És *Influència dels catalans en el comerç i indústria de Cuba* (La Habana, 1923). En aquesta publicació s'autopresentava com a ex-membre del Parlament de la República cubana, vice-president de *Havana Electric Ry Co.* i director del *Banco Territorial.* Segons ell, el repàs sector per sector i regió per regió, d'aquesta influència catalana ha estat —vistos els resultats— molt positiva.

El *país de la riqueza* del segon text destacat és l'illa de Cuba. El presenta a partir de viatges (sovint en ferrocarril) a les diverses regions de l'illa: la *regió del sucre*, la *regió del tabac*, etc. I en dóna també algunes visions transversals: «*Cuba, país de inmigración»,«Cuba se embellece: Cuba, tierra de turismo».* En aquest text hi ha, com al primer, estadístiques que en alguns casos poden sorprendre. Per exemple, al 1918 el comerç exterior de la República (la suma d'importacions i exportacions: 605 milions de *pesos*) significava que la seva *densitat comercial* (232 *pesos* per habitant) era la més alta del món, car superava la de Bèlgica, que fins 1914 ocupava el primer lloc. Un altre exemple: Cuba, gràcies en bona part al seu sistema sanitari i a les seves quasi 6.000 escoles, amb una taxa del 12,69 ‰, tenia la 2a mortalitat per mil habitants més baixa del món. Només igualada per Austràlia (12,69 ‰), i situada per davant doncs d'Estats Units (15,00 ‰), de França (20,60 ‰), o d'Espanya (29,70 ‰).

Des de Cuba, va mantenir el contacte amb Catalunya. Per exemple, el 1912 va fer una conferència a la Casa d'Amèrica de Barcelona, o el 1926 va escriure un article a *La Vanguardia* de Barcelona sobre la «Asociación de Dependientes de La Habana» de la Junta de la qual n'era secretari. A aquesta societat mutualista (amb hospital, sanatori, biblioteca) de dependents del comerç i la indústria hi havia, informava, uns 15.000 socis catalans!

Bibliografia de:

El país de la riqueza, Pròleg de A. Hernández Catà, Madrid, 1918.

Los catalanes en América. Cuba, Pròlegs de Francesc Cambó, Mario Garcia Kolhy i Rafael Vehils, Barcelona, 1918; 2a ed., La Habana, 1921.

Influència dels catalans en el comerç i indústria de Cuba, La Habana, 1923.

«6. *1921.* Catalans a Cuba», dins Francesc Roca: *El pensament econòmic català (1900-1970). I. Anàlisi i visió de les economies del món.* Universitat de Barcelona, Barcelona, 1994.

Bibliografia sobre:

Joan M. Ferran i Oliva: *La saga dels catalans a Cuba,* Casa Amèrica, Barcelona, 2000.

Francesc Roca i Rosell

MARTÍ MICHELENA, Alfons

(Barcelona, 1914 – Barcelona, 1994)

«Milan contribuye con el 35% de los impuestos que ingresa el Estado italiano». (1955)

«industriales, emprendedores, decididos, valientes, que no vacilan en abordar los nuevos sistemas, los nuevos métodos, las nuevas fibras y las nuevas modas». (1959)

«la revolución social modelo del mundo no es la soviética, sino la de Inglaterra». (1959)

LA INDUSTRIA TEXTIL ANTE
LA COYUNTURA ACTUAL

Situat a l'Espanya dels anys 1950, s'acara amb algunes de les grans qüestions econòmiques de tots els temps: 1) Els models d'empresa industrial. Són: a/ les grans indústries bàsiques, lligades a la gran banca i/o al sector públic (aleshores, a l'Instituto Nacional de Industria, INI), i b/ la indústria privada mitjana, familiar o *semifamiliar*, sovint indústries transformadores i indústries auxiliars. «*Este tipo de industrial no goza de grandes simpatías entre los economistas jóvenes»,* perquè «*se le considera en buena parte destinado a desaparecer*» (1959)*;* 2) Els grans espais econòmics, els mercats comuns: «*nadie defiende en nuestros días la autarquía (...) como no se trate de países-continente como Estados Unidos o la URSS*» (1959). Així, el Mercat Comú Europeu fóra un suggeriment d'Estats Units. Ara, entén com a més necessari l'espai de l'OCDE que l'Europa dels Sis. I alhora descobreix les diferències existents dins dels Estats europeus. Per exemple, el fet de que Milano generi un 35% dels ingressos de l'Estat italià; 3) Liberalisme/intervencionisme. Aquí cal un cert pragmatisme: «*libertad e intervención (...) han de utilizarse cuando convenga como medio para*

alcanzar los mejores resultados» (1954); 4) Els sistemes econòmics. El capitalisme del XIX ha canviat molt. Segons ell, caldria trobar una altra paraula: «*vivimos en un* capitalsocialismo *o* capitalsindicalismo *y se generaliza la idea de capitalismo de estado»* (1959a). Fins i tot la revolució social anglesa —i no la soviètica— hauria estat el model; 5) Economia/moral. A l'Espanya de després de 1939, «*el estraperlista ha prevalecido en nuestra postguerra. Pero esto no había de durar indefinidamente (...) había de irse a la remoralización de la vida económica, que en buena parte ya está en marcha»* (1959); 6) Igualtat econòmica. La proposta és «*la igualdad económica se plantea en nuestros días en la garantía de un mínimo aceptable, en la igualdad de posibilidades de estudio y preparación, y en una justa relación entre las remuneraciones y los servicios espaciales»* (1954).

Dins d'aquest marc d'idees generals, observa també els nous reptes de l'economia catalana i les possibilitats obertes per l'aparició dels primers llicenciats en economia. Fins a 1959-60, explica, els economistes eren advocats (com Prados Arrarte), enginyers (com Antoni Robert), el grup format a la Institució d'Estudis Comercials, els que «*se especializaban en el extranjero»,* o els formats al Centre universitari de Deusto. Els nous llicenciats són, o bé a l'Administració Pública, o bé a l'empresa, o treballen a «*la ingrata pero atrayente vocación de economistas propiamente dichos»*(1959).

Aquests nous economistes i els *«industriales emprendedores»* seran els que han de generar, pensant en Europa, *«oficinas permanentes de estudios técnicos»,* i processos de concentració i coordinació. Ara bé, observa la revolució de la petita metal·lúrgia catalana: «*los pequeños talleres que trabajan para fábricas importantes produciendo piezas o componentes»* (1959). D'on no cal pensar en que totes les petites empreses hagin de desaparèixer. El model és el de Japó i Xina, on «*la industria artesana familiar, subsidiaria de grandes organizaciones, en una subdivisión del trabajo llevada al máximo»* (1959).

Assenyala alhora l'interès de la nova —als anys 1950— indústria turística. La seva conclusió és: «*hay que vender sol, trabajo, arte y turismo, con inteligencia y simpatia»* (1959). El turisme intel·ligent s'avança a les *smart cities*?

Bibliografia de:

«Revisión de ideas económicas (Conferència)», *La Vanguardia,* 28/3/1954.

«Aspectos de la economia mundial / Del Gran San Bernardo al Lido», *La Vanguardia,* 13/10/1955.

Los industriales españoles ante el Mercado común europeo, Barcelona, 1959.

España ante la integración económica europea, Barcelona, 1959.

La industria textil ante la coyuntura actual, València, 1959.

Francesc Roca i Rosell

MARTÍNEZ MÉNDEZ, Pere

(Borriana, 1934 – Madrid, 2005)

«*Més recentment, aquesta ha estat també la situació de les economies en transició, que han buscat reemplaçar els controls administratius per instruments indirectes de política fiscal i monetària. La transició cap a la direcció de l'economia orientada al mercat ha posat de manifest la necessitat, en aquestes economies, de reformes de gran abast en el conjunt del procés del pressupost i, en particular, en la gestió financera de les operacions del govern. De forma que els ministeris de Finances hi han sortit guanyant». Setting Up a Treasury in economies in transition* (1995)

Perllongada vida a Barcelona: Estudis al Liceu Francès; Llicenciatura en Dret a la Universitat de Barcelona (UB), 1951-1956 (amb Matrícula d'Honor del Grau); professor ajudant d'Economia a Dret de la UB 1956-1959. I ja rellevants traduccions, de Di Fenizio (*Método de la Economía Política y de la Política Económica*, Bosch, 1960). Relacions personals amb historiadors barcelonins com Antoni Jutglar, Sergi Besser, i amb Joaquim Muns.

Al setembre del 1959 canviarà el seu destí professional en «fitxar-lo» Sardà per a l'equip tècnic del Banco de España. Amb un primer any de «*training*» al FMI, a Washington, comença la seva carrera internacional. Del 1960 al 1963, ja al Servei d'Estudis del Banco de España, que l'enviarà uns mesos per col·laborar amb la coneguda Missió per a l'Informe del Banc Mundial sobre l'economia espanyola (1961) I en el període 1963-66 a l'OCDE, informes sobre països. En tornar l'espera la direcció tècnica de l'Instituto de Crédito Oficial, amb el vist-i-plau, és clar, del Banco de España (1966-70). El període 1970-86 és el de la seva major estabilitat, al Servei d'Estudis del Banco de España, al que arribà a la seva direcció.

Una preocupació i línia d'esforç central seva va ser la d'anar millorant la base estadística, via l'enriquiment progressiu del *Boletín Estadístico*, que servia positivament «al país» però que potser no era una feina massa lluïda. Encara va ser nomenat director general del Tresor (1986-88), amb bona funció prudencial donada l'estabilitat monetària d'aquells anys (essent ministre Miguel Boyer). Va ser membre el 1989 de la «Comisión Nacional del Mercado de Valores», i tornà a l'àmbit estricte del Banco de España com a assessor del Governador, 1989-1994.

En aquests seus primers 60 anys, es jubilà del Banco de España, però no de la feina. I és que a aquesta edat acumulava molts coneixements i experiència en prou vessants: política monetària, deute públic, funcionament dels mercats financers i dels Bancs Centrals, i estava disposat a acceptar ofertes que li arribaven, sobretot del Fons Monetari Internacional, on era ben valorat, per col·laborar o encapçalar missions d'ajut tècnic, i així ho va fer al llarg d'uns sis anys. Amb diverses temàtiques va fer estades d'un mes a Rússia, Uzbekistan i Kazakhstan amb l'objectiu d'un Banc Central conjunt; Macedònia i Lituània o Grècia el 1974, centrant-se en

el deute públic. I per arrodonir la seva dimensió internacional, missions per al FMI a Hongria, Kènia, Panamà, Xina, fins l'ajut tècnic per establir el Banc Central a Bangladesh.

Ben pocs economistes catalans, no cal dir-ho, han arribat a una visió i experiència internacional com ell (amb arrels barcelonines clares); potser a banda del professor. Sardà, Vandellós al seu temps, o també Joaquim Muns, molt relacionat amb el FMI i amb el Parlament europeu.

La seva capacitat de treball és també indiscutible. A més de la professional descrita es pot esmentar una publicació a la sèrie blava del Banco de España, *El ajuste de la economía española* (1985) i la recerca no publicada però que és a l'Arxiu General.del Banco de España, que prolonga les sèries i l'anàlisi de l'estudi clau de Sardà *La política monetària y las fluctuaciones de la economía española en el Siglo XIX*» (Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1948).

Aquesta fou la seva obra en allò professional, sempre amb molt rigor. Personalment, modest i cordial, amb aficions com les bones lectures, la natura i la música. A la coral de la Universitat de Barcelona va conèixer la que fou sempre la seva muller, Pilar Santacana.

Bibliografia de:

El ajuste de la economía española, Banco de España, 1985.

Los beneficios de la banca 1970-1989, Banco de España, Madrid, 1991.

Setting Up a Treasury in Economies in Transition, amb Teresa Ter-Minassian, IMF, 1995.

Nuevos datos sobre la evolución de la peseta entre 1900 y 1936: información complementaria, 8 edicions publicades el 1990 en espanyol i en anglès.

Jacint Ros Hombravella

MARTÍNEZ RIZO, Alfons

(Cartagena, 1877 – Barcelona, 1951)

«*El porvenir se forma en los laboratorios*». (1931)

Amb la formació d'enginyeria militar —iniciada el 1895 a l'Acadèmia de Guadalajara— i el rang de capità des de 1905, fou exclòs de l'exèrcit espanyol el 1912. Segons *La Vanguardia*, el 1914 donà a Terrassa una conferència titulada *Solucions polítiques a la qüestió social*. Al mateix any participà en la campanya demanant un Port Franc a Barcelona, i fou processat per un article antimonàrquic a *El Progreso*. El 1921 marxà al Marroc amb el Terç d'estrangers. El 1926 publicà un text sobre els vols transatlàntics: *De España a América.*

Als anys del canvi polític de 1931, a més de participar en les tasques del Sindicat de Professions Liberals de la CNT, va dirigir la col·lecció *Divulgación sociológica.* Una vintena de texts sense datar, sense numerar, dels que n'és autor de quasi tots. Els temes —i els títols— presenten realitats i esbossen alternatives. Els títols dels textos descriptius són: *Agrarismo. Antecentes estadísticos, Militarismo, Jesuitismo,*

Sexualismo (inclou La familia. El matrimonio, La prostitución), Capitalismo. Crítica social de la organización capitalista, El paro forzoso. Influencia del automatismo, Parlamentarismo, Fascismo. També reflexions sobre crisis: *Pistolerismo*, o *La cuestión marroquí. Colonización.*

Els títols dels llibres que presenten les alternatives que han anat formulant-se són: *Laicismo* (inclou *La riqueza de la Iglesia*), *Cooperativismo. Lucha en el terreno puramente económico, Sindicalismo. El Sindicato único, Paritarismo, Federalismo en el mundo, Socialismo, Comunismo. El hecho ruso.*

Els títols de les alternatives que considera més adeqüades són: *Anarquismo, Comunismo libertario. In la menor alteración del orden económico, Naturismo* (inclou *Trofologia, Desnudismo, Hidroterapia*), *Pacifismo. Impuesto por los pueblos, no concedido por los Estados* (Inclou *Barcelona*, *sede de la Sociedad de Pueblos*, *Ginebra de la democracia*).

En paral·lel, elabora una teoria global de la història que anirà publicant a *Las cinco épocas culminantes en la transformación de la historia. Roma-Inglaterra-Francia-Rusia-Europa actual.* I descobreix que *Bakunin vence Marx*, i que a Rússia es passa *Del comunismo integral a la NEP.* I presenta «*los estatutos de los Estados federados de todas las federaciones: Estados Unidos, Méjico, Venezuela, Brasil, Argentina, Rusia, Suiza, Inglaterra, España*».

Al 1931-32, publica els seus textos més generals: *El comunismo libertario expuesto por un ingeniero español* (València, 1931), *La urbanística del porvenir* (València, 1932), i *El amor dentro de 200 años (*València, 1932).

La presentació d'una alternativa econòmica al sistema dominant es basa en la vella idea anarquista de *Ni patrono, ni Estado*. I també, en l'objectiu —que és assolible, escriu— de la limitació del creixement de la població de la Terra a *només* 7.000 milions d'habitants.

Assaja de visibilitzar les seves propostes, utilitzant en algun cas la fórmula literària de la novel·la de ciència ficció. Aquest recurs li permet donar a conèixer les màquines que, a més dels avenços en l'automatització de molts processos de producció i distribució, han de fer possible les alternatives que proposa. Les més destacades d'aquestes màquines són: 1) Una màquina d'informació i comunicació: el *Aparato audiovisor* o *Televisión*, connectat des de cada casa «*por ondas herzianas*» a una *Fotofonoteca Central;* 2) Una màquina domèstica i una instal·lació central d'anàlisis mèdiques: un *Aparato de examen del mecanismo eugénico* (amb *fotografía*, *análisis de sangre*, etc.) i un *Laboratorio central*; 3) Uns vehicles de transport aeri de diverses dimensions que funcionen amb GPS: les *Estereonaves;* 4) Unes màquines per votar des de casa i prendre decisions polítiques: l'*Automática,* que és la *máquina gubernativa* amb la que «*todos los hombres deciden diariamente sobre todas las cosas con su voto directo y secreto, mediante la totalización inmediata de los aparatos de estadística»;* 5) Una màquina-arxiu de memòria: la *Retrovisión,* que permet «*visualizar el pasado*».

Bibliografia de:

El comunismo libertario expuesto por un ingeniero español, València, 1931.

La urbanística del porvenir, València, 1932.

El amor dentro de 200 años, València, 1932.

Francesc Roca i Rosell

MARULL i GOU, Josep

(Camallera, 1937 – Barcelona, 1999)

«*Si no ens llancem a millorar i eixamplar el port de Barcelona, la Zona d'Activitats Logístiques, l'aeroport, (...) la veritat és que la ciutat quedarà endarrerida. Hi ha una competència entre grans ciutats europees i, o hi ets, o et quedes enrere i, per ser-hi, cal dedicar, com a mínim, aquest 33%* [es refereix al marge del pressupost que l'Ajuntament de Barcelona podia dedicar a infraestructures] *més tot el que puguis reunir per anar fent el take off del qual parlen els americans, l'impuls cap endavant amb coses noves. (...) És a dir, aquesta és la línia de creixement de les ciutats. Aquí és on jo crec que es valorarà la gestió bona o dolenta*». (1998)

Es llicencià en Ciències Econòmiques (1965) i ocupà càrrecs directius en empreses privades i de l'Administració o relacionades amb ella: el professor Juan Velarde Fuertes el va fer secretari tècnic del Ministeri de Treball (1965-69), fou director financer de Túnels i Accessos de Barcelona (TABASA, 1969-72), director general del Banc Industrial del Mediterrani (1972-82), Mercè Sala el va fer gerent de l'Institut Municipal d'Assistència Sanitària (IMAS, 1982-91), i fou gerent del Consorci Hospitalari de Catalunya (1988-91) i gerent de serveis generals de l'Ajuntament de Barcelona (1991-99). Va ser membre de la Societat Catalana d'Economia, entitat membre de l'Institut d'Estudis Catalans.

Destacà com a gestor a totes les entitats i empreses on va ocupar càrrecs de direcció, i va establir sistemes d'informació pressupostària i comptable que permetessin tant una vigilància rigorosa de la despesa com la simplificació de les funcions desenvolupades pels diferents departaments. Al Banc Industrial del Mediterrani (BIM) li tocà de viure la crisi del Banc, que havia entrat en pèrdues el 1978 i l'any següent entrà dins de l'òrbita de Banca Catalana, fins a esclatar la crisi d'aquesta darrera el 1982. Li tocà suportar una espiral de problemes del BIM per les participacions en empreses amb dificultats. El seu pas per l'IMAS va propiciar la modernització i la racionalització de la xarxa hospitalària municipal, el que va permetre, per exemple, convertir l'Hospital del Mar en l'hospital dels atletes dels Jocs Olímpics de 1992. Ja l'any 1971 reclamava la necessitat d'afrontar el dèficit en infraestructures de l'Àrea Metropolitana de Barcelona —fet que segons ell comprometia seriosament el desenvolupament econòmic—, i la necessitat d'un òrgan de gestió eficaç i d'un pla d'urbanisme que ordenés aquest territori, vist que el Pla Director del 1966 havia quedat arraconat.

No obstant, la seva aportació més important i que ha estat més valorada i recordada ha consistit en les reformes que va implantar en el funcionament de l'Ajuntament de Barcelona, en l'exercici del seu càrrec de gerent de gerents, i com a màxim controlador eficaç del funcionament dels diferents departaments, organismes i empreses que depenien d'aquest Ajuntament. Va publicar *Model de gestió de l'Ajuntament de Barcelona* (1998) on va explicar els procediments que va utilitzar per a optimitzar el funcionament de l'Ajuntament. Fou qui contribuí a la solvència de la institució, fent auditar els seus comptes a partir de l'exercici de

1992 i fent-lo entrar amb bona qualificació a les empreses que mesuraven el risc financer. Va imposar la revisió dels valors cadastrals i la seva revalorització permanent, i sobretot va establir un sistema rigorós de control informatitzat de la despesa i de les contractacions, l'observança dels programes quadriennals (la despesa s'havia de planificar a un horitzó de quatre anys, no es podia improvisar) en funció de plans d'objectius definits prèviament, i sotmesos a revisió constant. Va establir la col·laboració amb els agents privats per a les grans inversions (per exemple, l'obertura de la Diagonal fins al mar), i va fer possible d'obtenir subvencions europees per a grans obres d'infraestructura. Les grans transformacions de les àrees del Besòs i del Llobregat, l'eixamplament del port de Barcelona, les Zones d'Activitats Logístiques i les obres de l'aeroport no són alienes a la seva mà.

En la gestió de personal va organitzar una administració única, dividida en quatre grans blocs: a) el del territori, establert per districtes; b) les diferents àrees i sectors (urbanisme, via pública, i altres); c) organismes autònoms (Hisenda, Institut d'Urbanisme, Institut Municipal d'Informàtica, Institut Municipal d'Educació, etc); i d) empreses: SPM Barcelona Activa, Barcelona Serveis Municipals, Mercabarna, i altres). Va aconseguir que la plantilla passés de 16.411 treballadors el 1987 a 12.557 a l'abril del 1998, reducció aconseguida a base de racionalitzar i estandarditzar les funcions, les jubilacions voluntàries i la reubicació del personal facilitada per una formació permanent.

La gerència i la gestió eren separades del nivell del comandament polític. Un cop al mes es reunien els gestors amb l'assistència d'un polític de relleu en un Comitè Executiu, amb funcions coordinadores, en el que es revisava el compliment dels objectius definits pels polítics i s'establia el finançament, el seguiment de les empreses i els diversos organismes dependents de l'Ajuntament, l'organització i el control de les despeses i de les inversions, en base a un sistema d'informació comptable que tenia consolidades i integrades al dia totes les comptabilitats, i sense oblidar en cap moment els criteris d'anàlisi propis de la comptabilitat financera. En síntesi, és un fet reconegut que els canvis metodològics i de funcionament introduïts per ell i els seus equips varen establir un abans i un després en el funcionament i la situació financera de l'Ajuntament de Barcelona, i varen contribuir decisivament en la terciarització i modernització d'àmplies zones de la ciutat, les noves urbanitzacions i la creació de nous espais i de nous teixits urbans (façana marítima, 22@ i zona del Fòrum, urbanització de la Vila Olímpica, nous parcs, manteniment de les Rondes, noves places i avingudes). Tot plegat va contribuir a que Barcelona esdevingués un modern centre d'atracció de noves activitats econòmiques i un important pol d'atracció turística.

Bibliografia de:

«Viabilidad del Área Metropolitana de Barcelona», dins *Banca Catalana. Publicación de información económica.* Núm. 21, pp 9-13, junio 1971.

Model de gestió de l'Ajuntament de Barcelona, Barcelona, 1998.

Bibliografia sobre:

Societat Catalana d'Economia: *Record de Josep Marull Bou,* Barcelona, 2000.

Francesc Artal i Vidal

MARZAL FUENTES, Antonio Luís

(Olivenza, 1929 – Barcelona, 2005)

«Todo modelo teórico es siempre dos cosas al tiempo: una simplificación de la realidad, y un instrumento para mejor entenderla, y, a ser posible, dominarla (en la tradición de la sociedad occidental). El fenómeno moderno de la empresa sólo se hace comprensible si se le sitúa entre racionalidad técnica (el cómo) —heredera de la concepción del análisis económico clásico de la sociedad industrial— y racionalidad política (el qué, el porqué)». (1990)

«El més important del professor Marzal serà sempre fer aprendre a descobrir el que hi pot haver darrera d'una determinada idea política o econòmica, o d'una determinada norma del Dret». (Losada, 2007)

Fill d'una extensa família. Per la part del seu pare, els seus avantpassats foren portuguesos, i pel cantó de la seva mare, originaris de Oliva de la Frontera. L'any 1940 inicià els seus estudis al Seminari de San Antón (Badajoz), i uns anys més tard entrà a la Companyia de Jesús. L'any 1958 és ordenat sacerdot. Cursà els estudis superiors d'Humanitats Clàssiques a Aranjuez i de Filosofia a Chamartín; posteriorment, Teologia a Granada i Burgos. Assolirà dues Llicenciatures, en Filosofia i Lletres (1957) i Dret (1964), totes dues a la Universidad de Madrid. Cursarà els seus estudis en Dret Comparat a Strasbourg (1965) i obtindrà la corresponent Diplomatura a la Università di Trieste (1963). Més tard assolirà el títol de doctor a la Complutense de Madrid, on defensarà una tesi sobre *Noción jurídica de la empresa en el Derecho del Trabajo Comparado*, després d'haver-hi treballat a la Université de la Sorbonne, de París, sota la direcció del professor Gérard Lyon-Caen. L'any 1964 inicia la seva llarga carrera universitària, com a professor ajudant de Dret del Treball a la Universidad Complutense de Madrid.

En uns anys de visible efervescència contestatària, esdevindrà inspirador de les inquietuds i aspiracions de nombrosos grups d'estudiants, atent sempre a les idees capdavanteres del cristianisme. Un entorn de creixents tensions amb les autoritats li acabarà comportant problemes, i una confrontació amb les mateixes jerarquies eclesiàstiques, que l'obligarà a traslladar-se a viure a París. S'implicarà en els fets del Maig francès del 68, donant conferències i publicant en revistes de diversos països. Publicarà finalment un llibre: *La Revolución de Mayo* (Edicusa, 1968), que serà prohibit a Espanya.

A finals del 1969 entrarà a formar part del claustre d'ESADE, on exercirà la docència i la recerca acadèmica durant prop de 36 anys. Dirigirà com a professor responsable cursos sobre Història del pensament socioeconòmic, Filosofia Social i Dret Laboral en diversos programes de l'Escola. Començarà de fet una nova etapa, en la que, com a professor, conferenciant i autor de diversos treballs, es donarà a conèixer com un actiu conferenciant i organitzador

d'esdeveniments acadèmics. Serà ben aviat un reconegut professor, molt estimat pels alumnes i col·laboradors. Els seus treballs i publicacions li atorgaran una elevada reputació dins en el món dels estudis i els debats sobre temes jurídics i socials, així com sobre temes de política i anàlisi de l'empresa. En la seva etapa de resident a Barcelona, optarà finalment per la secularització, l'any 1970, deixant de pertànyer a la Companyia de Jesús. Es casarà tres anys més tard. L'any 1995 esdevindrà el primer degà de la nova Facultat de Dret d'ESADE, dins de la Universitat Ramón Llull. Publicarà un total de sis llibres i més de 30 articles en revistes especialitzades, com a autor exclusiu i també com a coautor, 29 llibres més. Abordarà de manera preferent, sobretot en una primera etapa, els problemes del món de l'empresa i de les organitzacions sindicals, així com les experiències de nacionalització. Alguns dels seus darrers llibres aconseguiran captar l'interès d'un públic tant especialitzat com no especialitzat.

Pel que fa als llibres sobre temes relacionats amb l'organització, els objectius i el desenvolupament de les empreses, tres mereixen ésser destacats, pel seu contingut i per la importància del seu impacte. Dos escrits en castellà i un en català: *España hoy: la empresa como problema* (1977), *Els models d'empresa. Un assaig d'aproximació històrico-analítica a la realitat social* (1981) i *Empresa y democracia económica* (3a ed., 1991).

En el primer llibre (de 1977) ens ofereix una reflexió acadèmica rellevant sobre l'herència històrica rebuda, la situació existent i les perspectives de futur de l'empresa espanyola, per tal abordar el debat —indispensable— de la necessària reforma de l'empresa, en moments de canvi institucional importants.

En la segona obra (de 1981) es planteja el tema de la possible modernització de l'empresa, insistint sobre la importància d'abordar una reflexió seriosa a partir de l'anàlisi dels resultats aconseguits pels models alternatius existents en diversos països i sistemes d'organització econòmica i política.

En el tercer dels llibres anteriorment assenyalats ens ofereix una reflexió teòrica sobre el models de l'empresa que pretén oferir una interpretació veritablement rellevant del fenomen de la gran empresa moderna («*managerial*»). Insisteix en què l'anàlisi d'aquesta només resulta operatiu si es parteix del fet que la gran empresa es situa en una determinada intersecció entre la racionalitat tècnica (provinent de l'herència clàssica que l'economia i els economistes fan habitualment de l'empresa, en el context històric de la societat industrial) i una altra racionalitat, anomenada de racionalitat política (de confrontació entre els diversos interessos i poders amb capacitat d'imposar-se en les decisions empresarials de la gran empresa d'avui).

Més enllà de la seva tasca com a professor i autor, participarà també i de manera ben destacada en nombrosos congressos i debats nacionals i internacionals. Aconseguirà establir llaços amb institucions acadèmiques de diversos països: Genève i Lausanne (Suïssa); Tracia i Athinai (Grècia); Roma (Itàlia); Lisboa i Coïmbra (Portugal); Paris, Nantes, Montpeller i Strasbourg (França); Lódz i Torun (Polònia); Hull (Anglaterra); Saarbrücken i Berlin (Alemanya); Sofia (Bulgària); entre d'altres. L'any 1983 imparteix classes en qualitat de professor visitant, a la University of Harvard i el 1988-89 ho farà a la Universitat Autònoma de Barcelona. Col·laborarà amb diverses associacions, entitats i centres d'estudi i de reflexió

humanista i cristiana al llarg de la seva vida. Publicarà al mateix temps en diverses revistes de caire religiós, social i polític. Assessorarà a un conjunt d'organismes de l'administració de la Generalitat de Catalunya. En els darrers anys crearà un Seminari permanent de Drets Humans en l'àmbit de la Facultat de Dret d'ESADE. La seva iniciativa serà però la creació d'una Associació Internacional de Facultats de Dret de la Companyia de Jesús, projecte que aconseguirà posar en marxa abans de la seva mort, sota el nom d'Asociación Internacional de Escuelas de Derecho. En les seves classes de Filosofia Social, d'Història del pensament socioeconòmic, i més tard de Dret Laboral —afirma Carlos Losada, antic director general d'ESADE— «el més important serà sempre fer aprendre a descobrir el que hi pot haver darrera d'una determinada idea política o econòmica, o d'una determinada norma del Dret» (Carlos Losada, 2007). En el llibre d'homenatge que se li tributà des de la Facultat de Dret d'ESADE, publicat l'any 2008, s'afirma que, en certa manera, fou un «*outsider*», que mai s'havia volgut considerar com a «catedràtic» d'una única especialitat acadèmica. De fet acabarà exercint sempre «una molt ben sòlida i profunda funció de mestratge» entre els seus alumnes.

Bibliografia de:

España hoy: la empresa como problema, Madrid, 1977.

Per un model català d'empresa, Barcelona, 1979.

Las nacionalizaciones, a debate y a prueba, Bilbao, 1980.

Els models d'empresa. Un assaig d'aproximació històrico-analítica a la realitat social, Barcelona, 1981.

Análisis político de la empresa. Razón dominante y modelos de empresa, Barcelona, 1990.

Empresa y democracia económica, Madrid, 1991.

Bibliografia sobre:

Martínez, R., Vázquez, A. & L. Hierro: «Necrológica. Antonio Marzal, el magisterio de un ciudadano ejemplar», *El País*, 28 mayo 2005

Losada, Carlos: «Antonio Marzal, compañero y maestro» en *Homenaje a tres intelectuales oliventinos*. Ayuntamiento de Olivenza, 2007.

Toharia, José Juan: «Antonio Marzal, Siempre» en *Homenaje a tres intelectuales oliventinos*. Ayuntamiento de Olivenza, 2007.

Aliprantis Nikitas, Rodríguez-Piñeiro, Miquel & Supiot, Alain (Dir.): *Actualidad de la justicia social. Liber amicorum en homenaje a Antonio Marzal*, ESADE, Facultad de Derecho, Barcelona, 2008.

Pere Puig i Bastard

MAS i COLOMER, Ramon

(Sant Cugat del Vallès, 1903 – Sant Cugat del Vallès, 1995)

«Els pagesos catalans conreadors, els qui treballem, som qui, fa cinquanta anys, vam fer l'eixam de Cellers i Cooperatives Agràries que hi ha escampades a tot Catalunya». (Barcelona, 1972)

Amb estudis primaris a l'escola pública de Sant Cugat del Vallès, de família pagesa rabassaire, treballant —sempre— al camp, s'integrà al sindicat de pagesos *Unió de Rabassaires,* creat el 1922. El 1931 participà activament a la Vaga de la verema, que s'acabà amb l'acord dit *Pacte de la Generalitat*. Director de 1932 a 1934, de *L'Avenir*, òrgan a Sant Cugat de la *Unió de Rabassaires.*

Exiliat a França el 1939. Durant 26 anys «*obligat a treballar a l'estranger per terres d'altri*» però amb «*coneixements adquirits a l'Escola d'Agricultura prop de 8 anys*» (*La pagesia (...),* 1967). El 1945, a França, escriu a *La terra*, òrgan de la reconstruïda *Unió de Rabassaires*. Participa amb assaigs, des de 1948, als Jocs Florals de la llengua catalana. Al 1959 guanyaria, als Jocs Florals celebrats a Paris, el Premi de l'*Institut de Ciències Econòmiques de Catalunya*, amb un treball sobre *Els problemes de la rabassa morta*.

Als anys 60 seguirà escrivint sobre el camp català, i al 1967, retornat a Sant Cugat, publica a Barcelona *La pagesia catalana i els seus problemes*. Descobreix que molts pagesos de les àrees properes a les ciutats industrials estan deixant de conrear la terra. En part és degut «*a que a tot el Principat continua el mateix règim de propietat semi-feudal de fa 475 anys*». D'altra banda, no han desaparegut els «*estraperlos*, *mercats negres*», hi ha una proliferació d'«*Instituts i Juntes d'intervenció estatal*» i actuen, també al camp, els «*Monopolis extraoficials*», que controlen la producció agrària. Alhora la fiscalitat intervé de forma decisiva en els càlculs del rendiment agrari. El 1935, 1 Ha de secà situada a 10 km de Barcelona tributava 17, 25 pts. Al 1965, un total de 375,75 pts. Més del que el pagès n'obtenia (unes 350 pts). Així i tot, valora molt positivament els resultats de l'agricultura catalana modernitzada al segle XX: «*centenars de tones de patates primerenques, tomàquets, pèsols tendres i faves, enciams i vi de qualitat, ametlles i avellanes, oli, arròs, taronges, mandarines, llimones, albercocs i cireres, prunes i raïms de taula (...) La millor horta d'Europa*».

El 1970 guanyarà el Premi Nova Terra d'assaig, amb *Camins pagesos de Catalunya. Testimoni d'un rabassaire* (Barcelona, 1972). És un text on es combina: 1) una síntesi de la trajectòria de les lluites i els pactes dels pagesos catalans, abans —i després— de la Guerra dels Remences, quan «*durant 4 segles, els contractes de conreu entre amos i pagesos es feien davant notari*», fins al conflicte rabassaire iniciat el 1765, a partir de l'intent dels propietaris de tornar enrere; 2) una reflexió sobre l'èxit de les cooperatives agràries, per exemple a Dinamarca, que «*essent una de les nacions més pobres i més endarrides d'Europa fins al segle passat, amb un clima no pas gaire favorable, terres magres, fredes i pantanoses, en un quart de segle (les cooperatives) van*

transformar el país, amb els pagesos conreadors més rics del món»; a Catalunya, les cooperatives comencen a la Conca de Barberà a la primera dècada del XX, i el seu desplegament ha estat molt mediatitzat pels successius canvis polítics; 3) algunes notes sobre la situació espanyola dels anys 1950-60: «*veiem venir damunt la nostra terra una imponent immigració, producte d'un caciquisme rural i continuat des de fa cinc-cents anys, fugint de la misèria i la indigència*».

Als anys de la transició democràtica, participà en la creació d'un nou sindicat agrari: la *Unió de Pagesos* (fundada a Pontons/Penedès, el 1974).

Bibliografia de:
La pagesia catalana i els seus problemes, Barcelona, 1967.
Camins pagesos de Catalunya. Testimoni d'un rabassaire, Barcelona, 1972.

Francesc Roca i Rosell

MAS i PERERA, Pere

(Vilafranca del Penedès, 1901- Buenos Aires, 1977)

«escau de preguntar-se ara, tal com ho feia John Maynard Keynes el 1920 en estudiar les conseqüències econòmiques de la pau de Versalles: «qui pot fixar els límits de la sofrença?».
(Buenos Aires, 1942)

Autor de *Els valors borsaris* (1932), publicat per una editorial noucentista modèlica, autodidacta, treballador de banca, funcionari públic, i escriptor vocacional, va participar en l'experiència de la Nova Economia de 1936 com a responsable de la Comissaria general de Banca, Borsa i Estalvi, i el 1937 com a director d'una nou banc creat per iniciativa de la Generalitat: la Caixa Central de Crèdit Agrícola. Raonà les funcions d'aquesta nova institució financera a «Introducció al crèdit agrícola» (*Butlletí del Departament d'Agricultura*, II, 5, març 1937).

Exiliat des de 1939 a Argentina, fou un dels analistes a distància dels canvis en l'economia i la societat de les terres catalanes. A la sèrie «Econometria de pa sucat amb oli», publicada el 1942 a la revista *Ressorgiment*, de Buenos Aires, presentà les xifres i les qualitats de l'alimentació de la població catalana al 1936, i els canvis, el greu retrocés, que es podia descobrir als primers anys de la postguerra.

Alhora col·laborà amb Manuel Serra i Moret a la SCEPES (Societat Catalana d'Estudis Polítics, Econòmics i Socials), de Buenos Aires. Amb per exemple l'assaig «Perspectiva històrica del comerç exterior català» (Avenç dels *Annals de la SCEPES*, núm. 13, 1945), on faria palesa la trajectòria exportadora de l'economia catalana.

A «La reconstrucció econòmica d'Espanya, vista per Serra i Moret» (*Ressorgiment*, núm. 315, 1942), presentà els 5 diferents —i oposats— sistemes econòmics assajats a l'Estat

espanyol, «*en el darrer quart de segle*». Només un, el cinquè (el totalitarisme feixista) és desaconsellat.

A «L'esca de la riquesa» (*La Nostra Revista*, III, núm. 25, 1948), descobreix com «*la riquesa material ha evolucionat talment que avui reposa, en bona part damunt del crèdit, i. tal com remarca Wells, s'ha tornat, en gran part, financera*». Ara, tot i així, conclou que «*L'esca de la riquesa (és) la conjunció intel·ligent del treball i de l'estalvi*». Per a demostrar-ho, cita els clàssics i moderns de la ciència econòmica, i també algunes dites del refranyer popular, i alguns autors catalans: Pere Gil, Jaume Balmes, Joan Cortada, Jaume Carner, Carles Pi Sunyer.

Bibliografia de:

Els valors borsaris, Barcelona, 1932.

Introducció al crèdit agrícola, Barcelona, 1937.

Prat de la Riba. Macià, Xaloc, 1970.

«31. 1948. «L'esca de la riquesa»», a *El pensament econòmic català (1900-1970). II. La transmissió de les idees econòmiques*, Barcelona, 1996.

Francesc Roca i Rosell

MAS i SANS, Sinibald de

(Barcelona, 1809 – Madrid, 1868)

A Xina, *«le talent d'écrire des comédies et des romans n'est pas appprecié. Rarement les auteurs y mettent leur nom (...) Les Chinois pensent que ce ne sont pas des livres, n'éstimant d'autres ouvrages que ceux de philosophie, d'histoire, de statistique, d'agriculture ou de médicine».* (1861)

Retrat de noia, s.d. / Vers 1842, Sinibald de Mas fou l'introductor de la tècnica de la fotografia a les Illes Filipines.

Nét del navegant de Torredembarra que fou fundador i primer director de l'Escola Nàutica de la Junta de Comerç de Barcelona, és un personatge polièdric, definit com a «economist and diplomat» (Günter Schwarz, 2002) ó «filòleg, polític, orientalista, arqueòleg i economista» (Manuel de Montoliu, 1962). I encara s'hi podria afegir cal·lígraf, fotògraf, pintor, diplomàtic, estadístic.

Com a economista, és autor d'informes (amb un pes important de les estadístiques econòmiques) sobre la situació política i econòmica de tres grans àrees: l'arxipèlag de les Filipines, la Xina i la Península Ibèrica.

El seu *Informe sobre el estado de las islas Filipinas en 1842* (2 vols., Madrid, 1843; el vol.3, Manila, 1963, en castellà i en anglès) és un report extens i meticulós sobre molts aspectes de la vida econòmica de l'arxipèlag. Lluny del burocratisme, repassa totes les vessants

de l'economia: la població, el clima, els minerals, els animals, l'agricultura, el comerç interior, el comerç exterior, la indústria, la instrucció pública, la organització territorial, l'administració, les «contribucions directes i indirectes», la política exterior. Un resum de les seves matisadíssimes conclusions és: «*el filipino es el hombre tal vez del mundo que menos contribuciones paga, el que menos necesidades tiene, el que de leyes más benignas y de más protección goza y el que con más libertad respira y hace su voluntad*».

Més tard, afegirà al seu informe: *Memoria sobre las rentas de Filipinas y sobre los medios de aumentarlas* (Madrid, 1853). Segons Günter Schwarz, l'examen de l'economia i la política de la colònia encarregat pel govern de Madrid es clou amb 3 recomanacions: 1) Obrir *additional Philippine harbors* al comerç mundial; 2) Donar suport a *Chinese immigration* per augmentar la producció agrària; 3) Abolició del monopoli del tabac.

Sobre Xina (on arriba el 1847 com a primer ambaixador del Regne d'Espanya), publicarà successivament: *L'Angleterre et le Céleste Empire* (Paris, 1857), *L'Angleterre, la Chine et l'Inde* (Paris, 1858) i els 2 vols. de *La Chine et les puissances chrétiennes* (Paris,1861). Els 2 vols. de *La Chine* són una presentació calidoscòpica de la vida econòmica i de les tradicions xineses.

El primer capítol és un diccionari de «*moeurs et usages de la Chine*», farcit d'informacions de detall: d'*Auverges* a *Voyages.* A l'entrada *Théatres,* per exemple, llegim: *«le talent d'écrire des comédies et des romans n'est pas apprécié»* (vid. la cita *supra*). El capítol 2 és un informe llarg sobre la «insurrecció actual contra els tàrtars manxús». El tercer capítol és una proposta dels «avantatges que resultarien del fraccionament (de Xina) en 3 ó 4 Estats independents», que competirien comercialment entre ells. El quart és dedicat a presentar i valorar l'«estadística financera i militar» de Xina. El 5 repassa l'existència d'«ambaixades cristianes» a Pekin, i el 6: «l'antagonisme entre la política manxú i la política cristiana».

Al segon volum, els capítols 7-13 són d'història política. El 14 presenta el «sistema d'administració del govern xinès», i el 15 «la influència de Confuci sobre la nació». Els tres darrers capítols de l'informe tracten 3 qüestions clau: l'opi (capítol 16), el comerç exterior (17), i els *avantages pour les gouvernements chrétiens d'une politique d'union et de coopération dans leurs relations avec Chine*.

La tercera gran àrea econòmica estudiada és la Península Ibèrica. En un retorn (des de Xina) a Europa, publica *Iberia. Memoria sobre a conveniencia da uniao* (Lisboa, 1851, 2a. ed. en castellà, Madrid, 1853; més edicions, a Madrid i Barcelona). De la mateixa manera que considera que Xina és, fins i tot sense màquines de vapor ni electricitat, massa potent, i que caldria fragmentar-la, pensa que només amb la fusió dels Regnes d'Espanya i Portugal (que disposa, encara, d'un important imperi colonial) s'assolirien unes dimensions econòmiques competitives en el pla europeu.

S'ocuparà de rebatre amb argumentació econòmica les reticències a Iberia de l'immobiliari de Madrid (que temia una caiguda de preus si la nova capital és Lisboa), del tèxtil català (que temia la competència anglesa) i dels portuguesos (que temien la invasió de la burocràcia espanyola).

Com a possible colofó de la seva obra, publicà un text breu: *Considérations sur le papier-capital. C'est à dire sur le papier portant revenus et sur les effets de son accroissement progressif* (Paris, 1862). Desmarcant-se explícitament de Jean B. Say, escriu que «*j'ai été le premier, je pense, qui aie considéré les dettes publiques des États comme des moyens de créer (et non pas de consommer) des capitaux*». El capitalisme d'Estat?

Bibliografia de:

Informe sobre las Islas Filipinas, Madrid, 1843.

A Iberia. Ventagens politicas, economicas e sociais da Uniao das duas Monarchas peninsulares em una sola naçao, Lisboa, 1852.

L'Angleterre, la Chine et l'Inde, Paris, 1858

La Chine et les puissances chrétiennes, Paris, 1861.

Le papier-capital, Paris, 1862.

La Xina, Barcelona, 1927.

Bibliografia sobre:

Sanmamed, Armand: «Qui és(...) Sinibald de Mas i Sans», *Fundació d'Estudis Històrics_de Catalunya,* 2009.

Francesc Roca i Rosell

MASSANA i CALVETE, Carme

(Barcelona, 1942 – Barcelona, 2016)

«Respecte a la polèmica inconclosa sobre els efectes que tenen els moviments vaguistes en les economies dels països capitalistes, cal assenyalar que davant l'opinió que les vagues causen pèrdues econòmiques substancials, hom troba diversos arguments que ho posen en qüestió. En termes sobretot de producte nacional i que remarquen, fins i tot, la incidència positiva que poden tenir les vagues en el sentit que estimulin el progrés tècnic o que resolguin tensions latents entre treballadors i empresaris que provoquen baixes productivitats». (1981)

Economista per la Universitat de Barcelona, doctora, professora de dita Universitat. S'especialitzà en l'estudi de la ciutat, tant des del punt de vista econòmic (tesi doctoral *Indústria, ciutat i propietat*) com urbanístic, definint la morfologia de la ciutat de Barcelona (a *Economia Crítica: una perspectiva catalana*) i amb treballs de recerca o de proposta sobre la concepció d'esquerres de la ciutat, així com l'estat de benestar i la condició treballadora, utilitzant eines del marxisme. Deixebla d'Ernest Lluch i col·laboradora de Francesc Roca, ha influït en geògrafs crítics com Oriol Nel·lo i Horacio Capel i en historiadors. Activa militant ja en la clandestinitat al PSUC, i després al PSUC viu. Formà part del col·lectiu Enric Cerdà, col·laboradora de *Revista de Geografia de Catalunya*, *L'Avenç*, *CAU*, *Recerques*, *Nous Horitzons*

i la premsa. Com a professora de política econòmica explicava a partir de Kalecki i Joan Robinson, per tant des de posicions keynesianes i marxistes.

La tesi doctoral se centra en el paper central de la propietat, i per tant de la renda absoluta i relativa I i II, en la conformació de la ciutat, en contraposició a vegades amb la indústria. La recerca ja partia de la seva anàlisi de la figura de Manuel Escudé i Bartolí i del municipalisme posterior, els decrets de S'Agaró i el de municipalització del sòl. Denuncià les ciutats satèl·lits com no-ciutats (Sant Ildefons) i les condicions de vida dels obrers i els cicles de les vagues en el context general del cicle econòmic. La seva visió municipalista lligada a la tradició anglesa (William Morris) i centreuropea va contribuir a dissenyar una part de les línies aplicades per les forces d'esquerra durant la transició.

Bibliografia de:

«Los «Anuarios Estadísticos de la Ciudad de Barcelona» 1902-1923 y el socialismo municipal», a *Cuadernos de Arquirtectura y Urbanismo* núm. 80, p. 47-54, Barcelona, 1971.

Economia Crítica: una perspectiva catalana, amb Francesc Artal i altres, Barcelona, 1972.

El Pensament econòmic català durant la República i la Guerra, 1931-1939, amb Francesc Artal, Emili Gasch i Francesc Roca, Barcelona, 1976.

«Vagues, cicles i política: 1900-1936», a *Recerques,* núm. 11, p. 81-105, 1981.

Indústria, ciutat i propietat: el cas de Barcelona i la seva àrea entre 1901 i 1939, tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 1981.

Indústria i urbanització: entre el benefici i la renda, a II Congrés d'Història del Pla de Barcelona 1985, Vol. 1, p. 491-493. Ajuntament de Barcelona, 1989-1990.

Bibliografia sobre:

Societat Catalana d'Economia i Societat Catalana de Geografia: *Acte en record de Carme Massana*, *Treballs de la Societat Catalana de Geografia,* núm. 85, p. 107-138, juny 2018.

Societat Catalana d'Economia: *Panells de dones economistes catalanes*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2021.

Antoni Montserrat i Solé

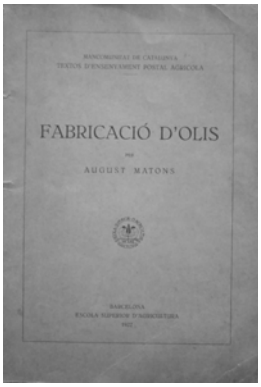
MATONS i COLOMER, August

(Buenos Aires, 1890 – Barcelona, 1964)

«en els últims 20 anys la indústria de l'oli ha realitzat un notable progrés (...) avui existeixen a Catalunya alguns molins que poden comparar-se i potser superen els millors de l'estranger». (1922)

«L'única organització social sòlida a Catalunya és, ara, la família (…) Totes les altres institucions, l'Estat sobretot, queden lluny (…) el català no fa deixes: tota la substància econòmica és per als fills, pensant en els quals ha treballat i ha estalviat durant tota la vida». (1971)

Enginyer agrònom**,** amb estudis a la Universitat di Pisa, fou un dels acadèmics protagonistes de la revolució agro-alimentària catalana del primer terç del segle XX, iniciada a finals del XIX. Col·laborador, i després director, de la revista *Agricultura. Revista agrícola catalana* (1917-27), professor de l'Escola Superior d'Agricultura, de la Mancomunitat de Catalunya, fou un dels autors del reguitzell de llibres tècnics (molts en llengua catalana) sobre els nous/vells *inputs*, les fórmules empresarials i els productes d'aquella revolució econòmica. Per exemple, descobrí que els olis catalans eren per la seva qualitat comparables als millors olis italians i francesos, que s'exportaven, però que no tenien, al darrera, els suports d'un Estat.

Amb Pere M. Rossell i Vilar, codirigí, per a Salvat Editors, un *Diccionario de agricultura, zootecnia y veterinaria* (Barcelona, 1928-1940), en tres volums. Una de les idees base del *Diccionario* era «*la honda transformación que las ciencias aplicadas y especialmente la química, la biología y la electrotecnia, están operando en el mundo agrícola*». Però més enllà del canvis tècnics, també la idea de que calia combatre per exemple l'absentisme d'una part dels propietaris rurals. A la veu «*absentismo*» del *Diccionario* hi ha, com a conclusió, una crida a la consciència dels propietaris, a conèixer «*la moderna organización de la sociedad*», la proposta de «*aumentar las comodidades y el bienestar material de los pueblos rurales*», que inclou «*facilitar las comunicaciones entre los pueblos y las ciudades*», i la decisió de «*proteger, con todos los medios del Estado, la producción agraria*».

Tot i que el nom dels col·laboradors és a l'inici del *Diccionario*, després els articles no estan signats. Així, no sabem quines veus van escriure Carles Pi Sunyer, Josep M. Rendé, Pere J. Girona, Armest Mestre, o Ramon Danés i Casabosch. El que sí sabem és que el 2n volum (1931), i el 3r (1940), del *Diccionario* van ésser dirigits només per ell.

La síntesi de la informació sobre les diverses zones agrícoles del territori català del *Regional Planning* (1932), de la Generalitat de Catalunya, és d'ell. Segons ell, es poden cartografiar 6 zones: 1) *Prats*, *pasturatges* i *terra campa*; 2) *Terra campa*; 3) *Horts*; 4) *Olivera*, *terra campa* i *vinya*; 5) *Olivera* i *terra campa*; 6) *Avellaners*, *oliveres* i *vinyes*. Era l'inici de la definició dels clústers que al 2009 configurarien la primera regió agrícola europea (sobre un total de les 259 regions analitzades al *clusterobservatory.eu*).

Director de l'INLE (Instituto Nacional del Libro Español) a Barcelona des de 1939, 7 anys després de la seva mort els editors de Destino li publicaren un assaig erudit —inèdit i probablement no revisat per ell— sobre alguns dels trets característics de la societat-nació catalana. Amb el títol *Psicoanàlisi del català* (Barcelona, 1971). Un títol suposadament «comercial» que no ajudaria a situar l'assaig, car justament la psicoanàlisi hi és poc present. En canvi, hi ha una gran quantitat de cites i referències d'una bibliografia específica sobre el tema prou extensa, que inclou des de Jaume Rebullosa, Francesc de Gilabert, Pau Gil o Esteve de Corbera, fins a Pere Corominas, Francesc Cambó, Joan Crexells, Josep M. Tallada, o Francis Delaisi. En molts casos, la clau econòmica és la que permet la lectura d'aquest assaig, paral·lel als de Jaume Vicens Vives, Maurici Serrahima, *Gaziel*, Rodolf Llorens, o Ferrater Mora.

A *Psicoanàlisi del català*, successivament presenta: el *patriotisme*, la *llengua*, les *qualitats i defectes de l'home català*, el *seny,* el «*genialoide*», la *religiositat*, el *ruralisme,* l'*individualisme* (i l'*antiestatisme*), l'*amor* (i la *familia*), l'*utilitarisme* (i la *indústria, comerç i banca*), *Catalunya i la política* (amb *viatjants i ideòlegs*), la *fragilitat de l'imperi català* (i *Espanya com a imperi necessari*), *centre i perifèria, liberalisme* (amb la *concepció imperial catalana*), *catalanisme-separatisme*, *solucions espanyoles, apogeu i decadència (*amb *les condicions naturals i l'economia*).

Segons ell, les claus explicatives de la formació d'una nació basada en «*la libertad política más perfecta de la Edad Media*» (citant F.Elias de Tejada), la llarga Decadència (segles XV-XIX) i de la sorprenent Renaixença (segle XIX) són econòmiques i polítiques. Per exemple, defineix el caràcter i les funcions de la família com a organització, que, tot i que «*no és, habitualment, gaire nombrosa*» a Catalunya, n'és «*l'única organització social sòlida*». Al seu treball no amaga les dificultats per a explicar bé la Renaixença, car, segons ell, les decadències són sempre irreversibles.

En paral·lel, l'èxit relatiu de l'economia catalana, segons ell, també costa d'explicar: «*sense primeres matèries ha creat una indústria d'una certa categoria. Amb una terra pobra ha creat una agricultura en la qual trobem exemples quasi perfectes d'explotació (Camp de Tarragona, Pla del Llobregat, Costa de Llevant)*».

Bibliografia de:

Fabricació d'olis, Barcelona, 1922.

L'olivera, 1923.

La Sansa com adob, Barcelona, 1923.

Amb Pere M. Rossell i Vilar: *Diccionario de agricultura, zootecnia y veterinària*, Barcelona, 1928-1940.

Psicoanàlisi del català, Barcelona, 1971.

Francesc Roca i Rosell

MAURÍN i JULIÀ, Joaquim

(Bonança, 1896 – New York, 1973)

«En Espagne, la production agraire atteint le 55% de la production totale, l'industrie le 35% et les mines le 6%. Cette supériorité qui se manifeste en toute la politique bourgeoise s'est manifestée de même dans la classe laborieuse». (1924)

«En Nueva York, en la Biblioteca Pública de la Quinta Avenida, con el natural asombro, encontré mis libros. Los hallé asimismo en la Biblioteca del Congreso, en Washington». (1965)

Amb formació de mestre d'Escola Normal, abans de 1936 esdevingué ensenyant (al Liceu Escolar de Lleida), sindicalista (a la secretaria de la CNT), periodista, polític (dirigent del Bloc Obrer i Camperol), editor, exiliat (de 1927 a 1930, a París), analista-assagista, diputat (des de febrer de 1936).

Entre 1924 i 1937 publicà (a Lleida, París, Barcelona i Madrid) els llibres que explicaven la divisió transversal de la societat espanyola a l'entorn de dos pols (feudal-financer i industrial), originats per dos processos històrics diferents basats en dos conceptes diferents de la riquesa, seguint l'anàlisi de Pere Corominas. Explica el rol del *consorci agrari-financer,* del *partit industrial* (la *Lliga Regionalista*)*,* de la dictadura polític-militar de 1923-30, i, vistos els límits de la revolució industrial-burgesa, argumenta la necessitat de passar a la *segona revolució.*

A *Los hombres de la Dictadura* (Madrid, 1930), seu primer llibre important, paral·lel al d'Andreu Nin, va desenvolupar la idea de com l'oligarquia espanyola i els seus *partits agraris* (el *Partido Conservador* i el *Partido Liberal*) utilitzen, segons els convé, diferents instruments —i formes— de govern. Amb la dictadura de 1923 (que diu que es pot repetir) hi ha un fet econòmic nou: «*los monopolios del Estado son una traba terrible que el consorcio agrario-financiero emplea para impedir que la industria adquiera un ritmo peligroso*» (*Los hombres (...)*). Abans de 1923, tot fixant-se en Francesc Cambó i la creació de CHADE (Compañía Hispano Americana de Electricidad), analitza un altre fet nou: l'exportació de capitals. Ho resumeix així: «*la emigración hispánica en el Nuevo Mundo envía regularmente a la metrópoli cada año alrededor de 500 millones de pesetas, cantidad que sirve para apuntalar las carcomidas finanzas nacionales (...) La vieja España exportó hombres. La España capitalista moderna ha creado la emigración de capitales*» (*id*).

Quan el 1936 es pensà que havia mort, el palau de la Virreina de la Rambla de Barcelona esdevingué un centre cultural amb el nom, en homenatge, d'*Institut Maurin.* De fet, va romandre empresonat a diferents punts d'Espanya, fent traduccions per a Editorial Janés. Quan sortí de la presó, el 1947, marxà a New York, on creà ALA (*American Literary Agency)*, una empresa periodística molt dinàmica, adreçada a escriptors i periodistes en molts casos exiliats, pensant en el mercat llatinoamericà. Alhora treballà, gràcies al president Josep Figueres Ferrer, a la representació de Costa Rica a l'ONU.

Al 1966, des de New York (on vivia, i on va trobar, a la New York Public Library i a la Library of Congress, de Washington, els seus llibres dels anys 30), amplià amb una introducció i un epíleg el text de la seva obra de 1935 (que es publicaria també en francès el 1937) sobre la *segona revolució*. Aquesta revisió la faria amb motiu de la reedició programada per les edicions Ruedo Iberico de París. La idea de fons és la mateixa: la persistència de les estructures feudals a Andalusia, amb el suport de «*los liberales castellanos y gallegos*», ha condicionat la trajectòria econòmica hispànica. A més, «*el feudo andaluz ha tenido dos aliados indirectos: el republicanismo y el anarquismo andaluces*». Car «*el campesino explotado de Andalucía ha logrado imponer sus particularidades a la vanguardia del proletariado catalán y, por intermedio de éste, ha dominado el resto de la clase obrera española*». Ara bé: a la reedició de 1966 hi ha petits canvis (i la supressió d'alguns crítiques), perquè les perspectives de canvi no eren immediates.

Des dels seus inicis, a la Lleida de 1917-20, observa tots els intents (a Rússia, Turquia, Hongria, Mèxic, Xina) de superar les *revolucions burgeses* per la via de la industrialització/racionalització del conjunt de les regions econòmiques d'un Estat. De totes en treu lliçons, però no opta per cap d'elles, car aniria descobrint la complexitat de cada cas.

Bibliografia de:

L'Anarcho-syndicalisme en Espagne, Paris, 1924.

Los hombres de la Dictadura /Sánchez Guerra, Cambó, Iglesias, Largo Caballero, Melquíades Álvarez, Madrid, 1930.

Hacia la segunda revolución. El fracaso de la República y la insurrección de Octubre, Barcelona, 1935.

Revolución y contrarrevolución en España, Paris, 1966.

Bibliografia sobre:

Artal, Francesc; Gasch, Emili; Massana, Carme i Roca Francesc: «Maurin: el bloc industrial-agrari i la necessitat de revolució agrària i revolució industrial», a *El pensament econòmic català durant la república i la guerra (1931-1939)*, Barcelona, 1976.

Sans, Joel: ««Hacia la Segunda Revolución» de Joaquim Maurin i l'Octubre de 1934», *Miscel·lània*, Universitat Autònoma de Barcelona, *Història Moderna i Contemporània*, núm. 9, p. 195-218, 2011.

Francesc Roca i Rosell

MILLET i BEL, Salvador

(Viladrau, 1912 – Barcelona, 1998)

«L'economia de mercat és un sistema que per al seu bon funcionament no depèn (...) del fet de trobar homes savis i bons per dirigir-lo, sinó que fa ús de tots els homes, que són unes vegades bons i (altres) dolents, alguns intel·ligents, i (...) (altres) sovint, estúpids». (1987)

Economista i pensador format a Alemanya, cursarà inicialment els seus estudis superiors a l'Institut d'Estudis Econòmics i Comercials, de la Mancomunitat de Catalunya, i més tard a la Humboldt Universitat, de Berlín, sota el mestratge del professor Wilhelm Röpke, il·lustre representant de l'escola liberal, amb qui l'unirà una intensa amistat. Mantindrà així mateix una sostinguda relació amb Friderich von Hayek, de qui es manifestarà un entusiasta seguidor. En molts dels seus treballs es definirà com un pensador liberal i conservador.

Prolífic autor de llibres i conferències, i d'una extensa col·lecció d'articles, denunciarà entre d'altres temes: la crisi i frustració de l'anomenat «Estat Benefactor», els perills de l'intervencionisme econòmic dels Estats; defensarà el necessari perfeccionament de l'Estat de Dret i l'obertura d'Espanya a Europa. Efectuarà una defensa particularment intensa de la propietat privada i de la lliure contractació, i de la llibertat d'iniciativa individual. Denunciarà els perills de les polítiques inflacionàries dels governs i els perills de l'arrogància sindical i del creixement dels salaris en períodes d'estancament. Exposarà la funció de l'empresa privada i la servitud de l'empresari. Denunciarà finalment els problemes que al seu entendre planteja la irrupció d'un cert «*igualitarisme econòmic*».

L'any 1934 se sentirà atret per la figura de Francesc Cambó, amb qui l'unirà una ferma relació, que tindrà un vessant intel·lectual. Serà Cambó qui l'ajudarà a descobrir l'obra de Wilhem Röpke i l'estimularà a fer recerca en economia i història. En l'àmbit polític, aquesta relació el portarà a ingressar a les Joventuts de la Lliga. Impulsat per Cambó, escriurà també un primer treball: *Història de l'agricultura espanyola durant els segles XIX i XX* (Premi Francesc Cambó de l'IEC, 1950).

Un cop acabada la Guerra Civil Espanyola, mantindrà la seva col·laboració amb Cambó en tasques d'informació econòmica i dirigirà la editorial Alpha, patrocinadora de la Fundació Bernat Metge. Destacarà també en la seva tasca de professor de l'Institut de Estudis Universitaris, de l'IEC. Participarà, en plena clandestinitat, amb altres fundadors, en la creació de la Sociedad Catalana d'Estudis Jurídics, Econòmics i Socials (filial de l'IEC) i es mantindrà vinculat a Foment del Treball Nacional. Membre destacat de la Mont Pélérin Society, serà promotor d'una visita de Röpke a Espanya.

Després de la Segona Guerra Mundial es convertirà en un dels principals defensors de la creació d'una Europa Unida, essent un dels fundadors de la secció espanyola de la LECE (Lliga Europea de Cooperació Econòmica). L'any 1950 serà elegit director de l'Institut de Estudis Europeus, del que més tard en serà president (1969). Serà un dels promotors de l'anomenat «*Manifest dels 13*», signat per diverses entitats econòmiques catalanes en favor de la entrada d'Espanya a la CEE. L'any 1977 efectuarà *un intent fallit de retorn a la política,* com a fundador de la Lliga Liberal Catalana, sense obtenir cap escó.

Es concentrarà a partir d'aquell moment en tasques directives de la Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona, de la que en serà president l'any 1980. Durant l'etapa de set anys al front de la Caixa —fins i tot durant la seva presidència honorària— compatibilitzarà les seves funcions directives amb les de professor d'extensió de l'IEC (Estudis Universitaris Catalans), tasca docent que des de la clandestinitat ja havia dut a terme en plena etapa del franquisme. Impartirà ensenyaments a grups ben diversos de joves estudiants d'Economia i Dret. El 1992 ingressarà a la Real Academia de Ciencias Económicas y Financieras (RACEF), pronunciant un discurs titulat *Perfeccionament de la democràcia*. En complir els 75 anys, presenta la renúncia al seu càrrec de president, i el substitueix Juan Antonio Samaranch. És nomenat president honorari.

Algunes de les aportacions que com a economista farà al debat sobre economia espanyola, europea i internacional, mereixen ésser destacades. En primer lloc, es mostrarà sempre a favor de de l'ingrés de l'economia espanyola a la CEE, per tal de no recaure en insostenibles polítiques de protecció exterior i un eventual retorn a l'autarquia econòmica, i el deteriorament de la relació real d'intercanvi i de la balança pagaments exteriors. En segon lloc, argumentarà de manera convincent sobre l'error històric derivat de l'excessiu optimisme de la burgesia industrial europea, compartit per altres grups socials, de confiar als inicis del segle XX en el manteniment d'un cert ordre internacional estable sobre bases merament econòmiques afavoridores del creixement, sense preocupar-se d'establir un nou ordre polític, esperança errònia, que a la fi comportaria greus tensions i l'esclat de dues guerres mundials. Una tercera aportació la farà al debat, en plena postguerra, de recomposició del sistema monetari internacional, en plena

fase de recuperació de la postguerra. Sota el títol de «La reconstrucción monetaria», publicarà un primer article crític sobre el projecte de constitució d'un nou Fons Monetari Internacional dels governs britànic i nord-americà, coincidint amb el primer aniversari del pla Keynes, al que qualificaria de «difícil compromís entre dues posicions enfrontades: la del «*Pla Keynes*» —un intent de prescindir de l'or— i la del «*Pla White*» nord-americà —una proposta de retorn parcial al patró or−». En un segon i tercer articles (publicats a *La Vanguardia* el 2 i el 4 de març de 1947) insistirà sobre el tema. En ells acabarà advertint que el funcionament del nou sistema monetari serà molt complex, en un món en el que acabarà predominant l'intervencionisme dels governs (*La Vanguardia,* 4/03/1947).

L'any 1992 acabarà publicant un llibre que porta per títol *Estado de Quiebra. Una defensa de la sociedad civil frente a la intromisión creciente del Estado*, que recull de manera agrupada un total de 128 articles, en ordre cronològic, d'entre els publicats a *La Vanguardia*, entre octubre de 1980 i abril de 1992. Aquest conjunt d'articles, segons les paraules de l'autor, constituirien tot un cos de doctrina, que aspiraria a manifestar la seva pròpia visió liberal dels problemes, tant al món com al propi país. L'any 2000 serà el periodista Hernández Puértolas qui publicarà una altra col·lecció d'articles (*Reflexiones liberales*). Aquesta vegada comentats i ordenats per temes, escrits pel seu autor, al qui qualificarà d'economista liberal químicament pur. El professor Lluc Beltrán, en un article seu de l'any 1998, comentarà elogiosament l'orientació i el contingut de l'obra publicada en forma de llibre (*Què significa ser conservador, avui*?», 1987). Elogiarà tant la claredat com la persistència de les seves tesis, fruit al seu entendre d'una assossegada i profunda reflexió.

Bibliografia de:

Acercamiento a Europa, Instituto de Estudios Europeos, Barcelona, 1960.

«Què és Europa», a *La Unitat d'Europa. Unitat espiritual-Una integració econòmica*, Barcelona, 1964.

Què significa ser conservador, avui?, Barcelona, 1987.

Perfeccionament de la Democràcia, Discurs d'ingrés de l'Acadèmic Numerari electe, en l'acte de la seva recepció, 30 de gener de 1992, RACEF, Barcelona, 1992.

Estado de quiebra. Una defensa de la sociedad civil frente a la intromisión creciente del Estado, Barcelona, 1993.

Historia de la agricultura española durante el siglo XIX y XX», Edició a càrrec dels Hereus de Salvador Millet i Bel, Institut Agrícola Català de Sant Isidre, Cambra de Comerç de Barcelona, 2001.

Bibliografia sobre:

Beltran, Lucas: «Salvador Millet i Bel»*, La Vanguardia,* 30 desembre 1987.

Cortés, Josep María: «Salvador Millet i Bel, economista», *El País,* 1 mayo 1998.

Hernández Puértolas, Juan M.: *Reflexiones Liberales. Una Selección, introducción y comentarios de artículos publicados en el diario La Vanguardia entre los años 1970-1998*, Barcelona, 2000.

La Vanguardia: «Salvador Millet i Bel, Insobornable pasión por la libertad», *La Vanguardia — Hemeroteca*, 2 agost 2002.

Pere Puig i Bastard

MIRAVITLLES i NAVARRA, Jaume

(Figueres, 1906 – Barcelona, 1988)

«L'industrialisme català, força històricament progressiva, era combatut per les forces de la reacció feudal. Fou en nom del lliurecanvisme, del jacobinisme, que, a Espanya, es va mantenir el règim feudal». (1943)

«Catalunya, a través del desenvolupament econòmic, ha fet l'aprenentatge de la democràcia». (1935)

«The real purchasing power of the 1948 per capita income is actually under 400 pesetas (...) 13 years after the Franco Government seized power, Spain's national income is back at the levels of 1895». (1950)

Amb estudis d'enginyeria industrial a Barcelona (1922-23) i a Paris (1926-29), exiliat durant dues etapes de la seva vida (1923-30 i 1939-63), la seva feina com a analista econòmic forma part d'un patracol enorme d'articles periodístics, publicats (amb el seu nom i amb diferents pseudònims) en 5 idiomes, a 12 Estats d'Europa i Amèrica, en unes 50 capçaleres de premsa (i, en el cas de la revista *Hablemos,* editada a New York durant anys, encartada a uns 100 diaris de 14 països americans).

És difícil saber quants d'aquests 10.000 articles són de contingut bàsicament econòmic. Però és més fàcil dir-ho dels llibres o fullets. Així, *El presupuesto de la República* (Barcelona, 1933), però també un llibre *polític*, on l'argumentació econòmica hi té un lloc destacat: *El ritme de la revolució* (Barcelona, 1933). Per exemple, descobreix els inicis de la industrialització a l'Àsia-Índic.

El seu llibre *econòmic* d'abans de 1939 més important té un títol periodístic i polític: *Crítica del 6 d'octubre* (Barcelona, 1935). La seva primera part, escrita originàriament en francès pensant en la seva publicació a França, és una síntesi original dels grans trets de la història i l'economia de la societat catalana (basada en part en les obres de J. A.Vandellós i C. Pi Sunyer).

Als anys de l'exili americà, una part de la seva feina periodística político-econòmica fou refosa en forma de llibre. Dos d'aquests llibres presentaven les perspectives de l'economia mundial de la postguerra. És el cas de *Geografia contra geopolítica* (México, 1945) i de *Cien millones de franceses: el concepto francés de Imperio y la Conferencia de Brazzaville* (México, 1944). La seva geopolítica és un voluminós assaig d'explicar les dues guerres mundials, capgirant les interpretacions massa simplistes derivades de l'aportació de H. Mackinder. En certs aspectes s'avança a la geografia política de Peter J. Taylor.

Uns altres eren un balanç de la situació econòmica espanyola, greument afectada, segons ell, per la corrupció: «*l'autoritat i la influència del govern és disponible per a gairebé tothom (...) a un preu*». El resultat és un retrocés del PIB a xifres anteriors a 1929. Aquests altres llibres són: *The Marshall Plan and Franco* (New York, 1948), *Franco et le Plan Marshall* (Paris,

1948), *A report on the economic and financial situation of Franco Spain* (New York, 1950) i *Franco and Free Entreprise* (Washington, 1950).

Al seu retorn a l'Estat espanyol, seguí escrivint articles periodístics sobretot de política internacional, amb sovint anàlisis econòmiques. Entre els llibres que publica n'hi ha un que s'autodefineix com a *assaig econòmic*: *Barcelona, latitud Nova York, longitud Paris. Assaig econòmic* (Barcelona, 1971). Aquest assaig és una revisió del seu llibre de 35 anys abans (*Crítica del 6 d'octubre*) i dels articles de 1943 a la revista *Cartes obertes*, publicada a México. Fins al punt que utilitza, per explicar l'economia catalana, el model de les dues Europes de Francis Delaisi de 1929, on Catalunya és just al límit Sud de l'Europa A (que és l'Europa industrial-urbana, molt qualificada tecnològicament, amb una gran densitat ferroviària).

Després del 2006, la seva obra ha estat estudiada. Pel que fa a la seva feina com a analista econòmic, disposem d'una traducció dels texts de 1948-50: *Informes sobre l'economia franquista de postguerra* (Catarroja-Barcelona, Afers-CEHI/UB, 2008).

Bibliografia de:

Crítica del 6 d'octubre, Barcelona, 1935.

Geografia contra geopolítica, México, 1945.

Informes sobre l'economia franquista de postguerra, Centre d'Estudis Històrics Internacionals, Barcelona, 1948.

A report on the economic and financial situation of Franco Spain, New York, 1950.

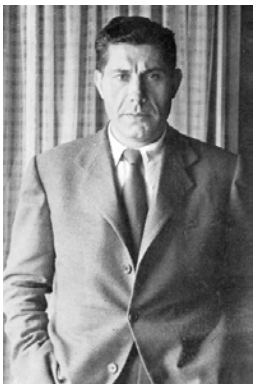
Barcelona, latitud Nova York, longitud Paris. Assaig econòmic, Barcelona, 1971.

DD.AA.: *Jaume Miravitlles i el Comissariat de Propaganda. La revoució del bon gust*. Barcelona-Figueres, 2007.

Francesc Roca i Rosell

MOIX i REGÀS, Josep

(Sabadell, 1898 – Praga, 1973)

«la circulació fiduciària era de 4.836 milions de pessetes el 1935 i, a finals de 1955, assolí la quantitat fabulosa de 47.045 milions (...) un augment de quasi 11 vegades en relació a l'any 1929, mentre la producció industrial ha augmentat només dues vegades i la producció agrícola per habitant és inferior». (1956)

Treballador de la indústria tèxtil, sindicalista, auto-exiliat a Argentina el 1926-29, i novament exiliat a l'octubre de 1934, esdevindrà, durant la Guerra d'Espanya, titular del Ministerio de Trabajo y Asistencia Social, del govern de Madrid (1938-39), i alcalde de la ciutat de Sabadell, on havia nascut.

Exiliat a Mèxic el 1939, retornà a Europa: el 1945 a França, des de 1953 a Praga. El 1956, a Llemotges, es publicà l'*Informe* que presentà al primer Congrés del Partit Socialista Unificat de Catalunya (creat el 1936 a Barcelona, i del que n'era secretari general des de 1949). L'*Informe* Moix és un text polític en el que l'anàlisi econòmica i les propostes polítiico-econòmiques ocupen un espai central. Les estadístiques i les dades utilitzades procedeixen de les (escasses) fonts existents. I els economistes citats (com per exemple Millet i Bel) són els que, tot i la censura, escriuen coses interessants a la premsa diària, o a les revistes especialitzades.

Successivament, l'*Informe* presenta els canvis al món d'ençà 1945, la «*Situació a Espanya*» i la «*Situació a Catalunya*». Al món de 1956 és visible l'inici d'un positiu «*clima internacional de coexistència i col·laboració pacífiques (...) i l'ampliació d'intercanvis comercials, culturals i tècnics, sobre la base de l'interès mutu*». A Espanya, la dictadura de 1939 és definida com «*l'instrument de poder dels grans capitalistes i terratinents espanyols, compresos els catalans (...) la política econòmica pretén ésser antimonopolista. Però, en realitat, els monopolis han sorgit com els bolets*». D'altra banda, «*dels 5 milions de jornalers agrícoles , uns 3 i mig, estan de 7 a 8 mesos parats, ço que contribueix granment a la reducció del mercat interior*». La industrialització es finança «*amb els recursos que l'Estat extreu de les masses treballadores i de les capes més modestes de la burgesia*». Per la via dels impostos, i alhora amb l'emissió de deute públic («*per valor de 16.724 milions de pessetes*») i de l'augment de la circulació fiduciària. El resultat és l'augment de les desigualtats en la distribució de la renda: «*segons les mateixes estadístiques oficials, el 70% (de la renda) ha anat a parar al 17% de la població espanyola*», i un mercat interior feble.

L'anàlisi de la *situació a Catalunya* és una presentació de l'economia catalana que comença per la indústria. Amb detall de xifres, explica que «*la indústria catalana es caracteritza com a indústria lleugera (...) està principalment en mans de petits i mitjans industrials, i la política franquista està orientada essencialment a afavorir les grans empreses monopolistes*». Dels 365.271 treballadors del tèxtil de l'Estat espanyol, «*237.055 treballen a Catalunya*». Però la producció cotonera havia caigut a «*menys de la meitat*» i la llanera a una tercera part. El consum de cotó de 1935 era de 3,2 kg/hab «*ha baixat en 1955 a 2,6 kg*» i el de llana de 900 grs, a «*menys de mig kilo*». La caiguda de les exportacions de teixits era també forta, tot i que al 1947-48 havia estat «*el capítol més important de l'exportació espanyola*».

Segueix un repàs a la situació de la petita i mitjana metal·lúrgia, de la química (i els colorants), la pell i el calçat (treballa a «*un 50% de la seva capacitat de producció*»), el moble, el ciment. Segons ell (que cita *La Vanguardia*), la producció de ciment és insuficient «*per a les necessitats de la construcció destinada a la població: habitatges, fàbriques, magatzems, comerços*». Dels 500.000 pisos de Barcelona, 143.000 són defectuosos, i 5.000 directament *insalubres.*

L'anàlisi de la *situació de l'agricultura* comença per les grans xifres: 875,7 milions de ptes. el 1935, 3.500,4 el 1948 que, en pessetes constants, són 856,5, «*la producció,*

inferior». Després presenta els grans trets, i alguns detalls significatius, del retrocés de les produccions i els rendiments de blat, vinyes i vi, avellanes, olives i oli, patates, arròs (que és «*l'única producció agrícola que ha augmentat a Catalunya*»), ramaderia. A la darrera part de l'*Informe*, cerca les possibles connexions entre els sectors econòmics i els grups socials que, tot i les seves diferències, són en la seva anàlisi antimonopolistes: 1) els *567.000 obrers*, co-protagonistes de la Vaga general de març de 1951, possible gràcies al *canvi tàctic* de 1948; 2) la *pagesia treballadora;* 3) els *enginyers, tècnics i d'altres professions liberals;* 4) els *universitaris* i els *estudiants*, que van iniciar un boicot d'usuaris del transport públic: la Vaga dels Tramvies de 1951; 5) sectors de *la burgesia nacional petita i mitjana,* que és al capdavant d'«*un desenrotllament de la indústria lleugera*», i que «*està interessada en exportar*»; 6) la *majoria del clergat parroquial*, que, distanciant-se de la jerarquia eclesiàstica, «*proclama la necessitat d'una justa distribució de la renda nacional*».

Una prova de l'interès de l'*Informe* és la glossa que fa de la plataforma de 8 punts acordada conjuntament, a finals de 1954, per l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, la Cambra de Comerç, la Cambra d'Indústria, la COPU, la Cambra Oficial minera i la Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País. Aquests punts, del primer: «*Que es doni més publicitat als projectes de llei»,* al vuitè: *«Que s'atenuïn les intervencions que dificulten la llibertat de comerç».* O el sisè: «*Que es doti a Barcelona d'un edifici adequat per a Escola de Comerç».*

Arran del seu traspàs, Rafael Vidiella destacà que, al 1936-39, aconseguí «*atraure* (vers el sindicat Unió General de Treballadors) *tres forces treballadores organitzades: els rabassaires, els dependents del comerç i de la indústria, i els menestrals*» (1974). Vidiella explicà també que estudiava pel seu compte i «*es preocupava per (conèixer) la legislació del treball als països més desenvolupats*». De fet formaria part, uns anys, de la direcció de la *WFTU* (*World Federation of Trade Unions),* creada a París el 1945, on tindria la seu fins al 1953. Després, la seu seria a Wien, i des de 1956 (i fins el 2006) a Praga.

Bibliografia de:

Per la reconciliació dels catalans i la creació d'una àmplia Solidaritat Catalana / Per la democratització pacífica d'Espanya i el restabliment de les llibertats autonòmiques de Catalunya, Llemotges, 1956.

«La societat catalana dels 50», *Nous horitzons,* 83, 1983.

Bibliografia sobre:

Rafael Vidiella: «En memòria de l'amic i company Josep Moix», *Nous horitzons*, 29, 1974.

Francesc Roca i Rosell

MOLINÉ i BRASÉS, Ernest

(Barcelona, 1868 – Barcelona, 1940)

«lo caràcter de les lleis mercantívoles consisteix en la tendència a la universalitat, perquè el comerç presenta quasi idèntics caràcters a tots los pobles». (Barcelona, 1914)

LES COSTUMS MARITIMES DE BARCELONA
UNIVERSALMENT CONEGUDES PER
LLIBRE DEL
CONSOLAT DE MAR
HISTORIA DEL CONSOLAT Y DE LA LLOTJA DE BARCELONA
PER
ERNEST MOLINÉ Y BRASÉS

Llicenciat en Dret a la UB, estudià i féu edicions crítiques d'alguns dels texts econòmics catalans clàssics més rellevants. Especialment de la Síntesi informativa raonada de Francesc Diago, del Codi marítim de 6 segles, reelaborat per Francesc Celelles, i de l'Informe sobre Barcelona, de Dionís Jorba.

El 1909 donà a conèixer el text de 1605 de Francesc Diago que fou la base de la confecció, a Antwerpen, del primer mapa modern del Principat de Catalunya. Francesc Diago, en aquest text, féu un hiper-resum de la realitat cartografiable del Principat, posant l'accent en els trets econòmics.

La publicació al 1914 del *Llibre de Consolat de Mar* (1a edició: Barcelona, 1484), realitzada per ell, és una edició crítica que —partint d'alguns manuscrits anteriors i de la reelaboració de Francesc Selelles per a la 2a edició (1494)— inclou les variants i afegitons de les diverses edicions catalanes del llibre als segles XVI, XVII i XVIII. Moliné repassa, a més, les edicions —que són sempre comercials— en altres llengües. Dóna detalls de les edicions italianes (des de la primera, de 1519), castellanes (des de 1538), franceses (des de 1577), holandesa (el 1723), alemanya (1790) i anglesa (1874). S'avança així a les diverses edicions crítiques que s'han succeït al segle XX, i posa en relleu l'èxit internacional —i de llarga durada— d'aquest Codi marítim.

Al 1928 va publicar la *Descripción de las excellencias de la Muy Insigne Ciudad de Barcelona* (1589), de Dionís-Jeroni Jorba. Una presentació de la ciutat plena de detalls, on s'hi destaquen els aspectes econòmics. A la segona meitat del segle XVI, és visible la continuïtat del dinamisme de l'economia de Barcelona.

Bibliografia de:

La descripció de Cathalunya del P. Diago, Barcelona, 1909.

Les Costums marítimes de Barcelona universalment conegudes per Llibre del Consolat de Mar. Ilustrades amb notícies bibliogràfiques, històriques y llingüístiques. Ab un apèndix de notes y documents inèdits relatius a la història del Consulat y de la Llotja de Barcelona, Barcelona, 1914.

Francesc Roca i Rosell

MONNER i SANS, Ricard

(Barcelona, 1853 – Buenos Aires, 1927)

«de la España actual, poco se conoce (...) ¿Hay arte, hay ciencia, hay industria en España?». (1893)

Vivint a Marseille entre 1862 i 1870, la Guerra franco-prussiana el féu retornar al seu país natal, on es dedicaria a activitats lligades al comerç internacional i a feines periodístiques. El 1882 esdevingué cònsol a Barcelona de Hawaii (aleshores, monarquia constitucional), on —escriuria a *El Reino de Hawaii*— les obres d'obertura del Canal de Panamà en canviarien el futur. El 1884 publicà *La cuestión naviera*, i tot seguit dos presentacions geogràfiques de dos Estats africans, amb observacions econòmiques: *Liberia* i *La República de Orange*. El 1883 havia esdevingut corresponsal a Barcelona de la revista de París *Le Moniteur des Consulats.*

El 1889 emigrà a Buenos Aires, on combinà: 1) el periodisme cultural-comercial; 2) la delegació a Argentina de la revista catalana *Mercurio* i de la *Casa d'Amèrica,* de Barcelona; 3) l'ensenyament de la llengua castellana al *Colegio Nacional de Buenos Aires*; 4) la recerca sobre les activitats de les migracions successives de catalans als països del Plata; 5) de 1903 a 1927, la confecció d'una *Crònica Argentina*, mensual, aplegada —el 2013— en un volum, amb cultura, política i economia.

A l'Argentina, a més d'una gran quantitat d'articles i notes periodístiques i de llibres de text per a l'aprenentatge d'un castellà sense barbarismes, va confegir alguns petits assaigs amb interès econòmic. Per exemple, *La España de hoy: recuerdos y estadísticas* (1893). Segons ell, caldria saber com, al llarg del segle XIX, Espanya, tot i les 2 guerres *estrangeres* i les 4 guerres civils (i l'emigració a Amèrica i Austràlia), «*sin embargo, ha doblado la población*». L'explicació és matisada. Per exemple, dels 50 milions de Ha, «*solamente se cultivan 30 millones*», dels que 1,2 milions són de regadiu. Segueix sempre amb grans xifres. Així, en el transport marítim, les 5.205 naus de vela i els 40 vapors de 1852, havien esdevingut 36.638 velers i 488 vapors el 1890. De fet, pel conjunt de l'Estat espanyol, «*desde 1862 se ha triplicado el comercio de importación y exportación*».

Una altra descoberta conclusiva és al moment de comparar l'Imperi hispànic i l'Imperi francès, al 1882. El primer sumava 1,2 Milions de km^2 i 9,2 milions d'habitants (dels que 6,1 milions a Filipines). El segon, segons ell, 0,8 Milions de km^2 i 8,5 milions d'habitants. Espanya era poc (i mal) coneguda a Argentina, i Buenos Aires també poc coneguda a Barcelona, segons constatà quan hi tornà el 1914.

Bibliografia de:

El Reino de Hawaii. Apuntes geográficos, históricos y estadísticos, Barcelona, 1883.

La cuestión naviera, Madrid, 1884.

Liberia, Barcelona, 1884.

La República de Orange, Barcelona, 1884.

La España de hoy: recuerdos y estadísticas, Buenos Aires, 1893.

Los catalanes en Argentina, Buenos Aires, 1927.

Bibliografia sobre:

Gabriela Dalla-Corte: *La «Cronica Argentina» de Ricard Monner Sans*, Barcelona, 2013.

Gabriela Dalla-Corte: *Ricardo Monner Sans. Periodismo, política y cultura en la revista «Mercurio» de Barcelona,* Barcelona, 2013.

Francesc Roca i Rosell

MONTAÑÈS i CRIQUILLION, Carles Emili

(Barcelona, 1877 – Madrid, 1974)

«convendrá la actuación enérgica, rápida y eficaz de la Comisión financiera internacional (...) base para la Sociedad de Naciones». (1921)

«durante años (más de 10) proponía la electrificación de Cataluña a amigos y a los banqueros, y se me tachaba de loco». (1924)

Fill d'advocat català i de nord-americana, Enginyer industrial des de 1899, reflexionà per escrit sobre la seva pròpia experiència com a iniciador, director, i executiu, de *Barcelona Traction Light and Power* i d'algunes de les empreses emblemàtiques de la Segona Revolució industrial a Catalunya.

Fou qui, després d'un viatge seu a London, va aconseguir dur al 1911 a Barcelona, a Frank S. Pearson, l'home que, competint amb Emili Riu, iniciaria la hidro-electrificació catalana. Aviat presidí els Comitès espanyols de la *World Power Conference,* que es reuniria a London (1924) i de la *Conférence Internationale des Grands Réseaux,* que es reuniria a París (1931). A London explicà que, gràcies a l'actuació de Pearson, el 1911, «*Cataluña, y, tal vez, España, salvaron su existencia, o, cuanto menos tuvieron pan en abundancia, gracias a aquel esfuerzo*» (*Ingenieria y Construcción, Revista mensual Ibero Americana*, A.27/n. 22, 1924).

Més tard dissenyà, a *La red eléctrica nacional* (Madrid, Ministerio de Economía/Consejo de Industria, 1935), les grans línies de la xarxa d'alta tensió espanyola, amb l'objectiu d'obrir «*la posibilidad y la conveniencia de que se armonicen la actuación del poder público y la de los intereses privados*». Hi faria una presentació detallada de 6 experiències foràanies: les de França, Bèlgica, Anglaterra, Xile, Rússia i Japó, que en part coneixia directament.

Una qüestió central seria el règim de tarifes i les modalitats de consum. Partia de la constatació de que «*los hombres que pueblan las distintas regiones de España no han llegado todavía a fundirse en un tipo medio español*», i explicava l'existència de regions amb una forta

personalitat econòmica: Catalunya, Aragó, Andalusia, Bascònia, Galícia, Castella. En un intent de simplificació, definia com a industrials: Catalunya, València, part d'Aragó i Biscaia; i com a agràries i mineres, Andalusia, Extremadura, Castella i Galícia.

El 1970 explicà a Barto Roig moltes de les vicissituds de la seva trajectòria vital: des de la seva elecció com a diputat per Vall-de-roures (1916) fins a la seva participació en la creació de FECSA (1950), passant pel seu nomenament com a Governador civil de Barcelona, durant la Vaga general de La Canadenca (1919). La vaga que va dur a la implantació primerenca de la jornada de 8 hores (Vg. Barto Roig: *Orígenes de la Barcelona Traction: conversaciones con Carlos E. Montañés.* Barañaín/Navarra, 1970).

Una síntesi del seu pensament, on l'economia ocupa un lloc central, es troba a una conferència del 1921 a l'Acadèmia de Jurisprudència. Segons ell, després de la Guerra Mundial, calia que funcionés una Comissió financera mundial, on «*todos los elementos de producción y consumo mundiales puedan, con mano más libre, organizándolos y ordenándolos en forma tal que desaparezcan las situaciones extremas actuales*» (*La tecnica industrial y el sindicalismo y comunismo*, Madrid, 1921).

Segons ell, un epicentre europeu de la crisi de postguerra seria la Barcelona de 1918-19. Un dels problemes a resoldre era la formació tècnica dels directius empresarials: «*en las escuelas especiales españolas se abusa de la matemática pura, y se hace caso omiso de instruir al alumno, llamado a ser Director de industria, en estas cuestiones económicas*». La proposta per al conjunt de l'economia espanyola era matisadament interventora/reguladora: «*debe existir como principal elemento de gobierno un organismo que recoja, inventaríe, analice, encauce, proteja, y oriente todo aquello que significa producción y consumo*».

Bibliografia de:

La técnica industrial y el sindicalismo y comunismo, Madrid, 1921.

La red eléctrica nacional. Estudio del problema eléctrico español, en orden a su aspecto nacional, y conveniente actuación del Estado, Consejo de Industria, Madrid, 1935.

Bibliografia sobre:

Barto Roig: *Orígenes de la «Barcelona Traction». onversaciones con Carlos Montañés*, Barañaín, 1970.

Francesc Roca i Rosell

MONTOLIU i de TOGORES, Cebrià de

(Ciutat de Mallorca, 1873 – Albuquerque,1923)

«"Cebrià Montoliu", sense el "de" (i de vegades "Civis") fou la forma que Cebrià de Montoliu i de Togores, marquès de Montoliu, va adoptar per signar els seus escrits, i les seves traduccions. La raó de treure's el "de" la va donar a Eugeni d'Ors quan aquest li ho va preguntar. La resposta fou: «"perque tu et puguis afegir una "d" i dir-te: "D'Ors"».

El seu pare, liberal i partidari d'Alfons XII —que l'havia ennoblit—, s'havia refugiat a Mallorca, per evitar la guerra carlina. La seva família retornà a Tarragona (i al Morell). Es llicencià en Dret a la UB (1897) i guanyà plaça del Cos lletrat de l'Ajuntament de Barcelona, destinat a Hisenda (1905). Mentre participava activament en la introducció de l'obra de William Morris, John Ruskin, Patrick Geddes, Ebenezer Howard i de la cultura cívica anglosaxona (amb el 1907, una primera beca de la Junta de Ampliación de Estudios, per estudiar el moviment ruskinià a Anglaterra).

Algunes de les seves actuacions i alguns dels texts que confegí són estrictament econòmics. Són els dedicats al taylorisme i l'organització científica del treball i el cooperativisme, a l'economia urbana i la política territorial. Altres actuacions pertanyen a altres camps: la renovació pedagògica, l'urbanisme, la museologia, la traducció. Va ésser capaç d'escriure (sempre, amb una gran base documental prèvia) sobre qüestions que poden semblar molt allunyades: el taylorisme, el laborisme, les ciutats modernes, o el mondialisme.

Amb l'enginyer i economista Josep M. Tallada i amb Josep Ruiz i Castellà, co-organitzà el pioner (en l'àmbit europeu) Museu d'Economia Social, de Barcelona (1909), que depenia de l'Ajuntament de la ciutat i de la Diputació, presidida per Enric Prat de la Riba. Aixoplugades pel Museu, fou decisiu en la creació d'institucions com la Borsa de Treball de Barcelona (1911), el Secretariat d'Aprenentatge (1915) —convertit en Institut d'Orientació Professional (1919)—, la Societat Cívica La Ciutat Jardí (1912), l'Institut Barceloní de l'Habitació Popular (1915). Del treball estadístic seminal del Museu Social en sortiran l'Institut de Política Econòmica i Social, dirigit per Manuel Reventós, i l'Institut d'Investigacions Econòmiques, dirigit per Josep A.Vandellòs.

Després d'haver fet nombroses estades formatives a les principals ciutats de l'Europa més industrialitzada, i d'haver connectat Barcelona amb alguns dels més destacats reformistes socials europeus, el 1920 marxà, en un exili voluntari, als Estats Units d'Amèrica, el país de dos dels seus referents intel·lectuals: Taylor i Whitman. I on retrobà el seu amic —i veí, a Barcelona— Joaquim Torres-Garcia.

Definit als Estats Units (al 2014) com a *town-and-country-planner,* es recorda que participà a la planificació d'un experimental organic utopian settlement dit Fairhope, a Alabama. Morí a Albuquerque (EUA), on donava un curs universitari, tres anys després de la

seva arribada. Segons Alba Firefly és enterrat al Mount Calvary Cementery d'Albuquerque, Bernalillo Country, a Nou Mèxic.

Per bé que la feina que li ocupà més anys fou la de bibliotecari del Museu Social, i que possiblement la seva vessant de teòric/pràctic de la planificació urbana i territorial sigui la més coneguda, hi ha altres temes en els que les seves reflexions s'avancen al seu temps. Són: a) el *moviment ètic-social* de les universitats populars i de l'extensió universitària; b) els sindicats de llogaters i les lligues de consumidors (com la *National Consummers League* nordamericana); c) la idea de l'impost únic sobre la terra d'Henry George; d) el mondialisme de les diversíssimes associacions internacionals; e) el regionalisme dels grans partits democràtics.

Bibliografia de:

Institucions de cultura social, Conferències donades a l'Institut Obrer Català, L'Avenç, Barcelona, 1903.

Las modernas ciudades y sus problemas, a la luz de la Exposición de la Construcción cívica de Berlin, 1910, Sociedad Cívica La Ciudad Jardín, Barcelona, 1912.

La cooperación en el movimiento de las ciudades jardines, Sociedad Cívica La Ciudad Jardín, Barcelona, 1913.

Walt Whitman, l'home i sa tasca, Barcelona, 1913.

L'activitat internacional en matèria d'Habitació i Construcció cívica durant l'any 1913, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1915.

«El sistema de Taylor y su crítica»*, Revista Estudio*, Barcelona, 1916.

«Fairhope (Ala.), A single-tax colony. A plan for its organic development», *Garden cities and Town Planning*, núm. 11, 1921.

«Fairhope (Ala.), A town-planning scheme for its development into in organic city»*, American City*, vol. 24, abril 1921.

«El programa econòmic del laborisme britànic, 1919», a *El pensament econòmic català (1900-1970) I. Anàlisi i visió de les economies del món*, Universitat de Barcelona, Barcelona, 1994.

Bibliografia sobre:

Bosom, Núria; Castellanos, Jordi; Colomines, Agustí; Gallardo, Pere; Massana, Carme; Riera, Roser; Roca, Francesc: *Cebrià Montoliu (1873-1923)*, Barcelona,1993.

«El sistema de Taylor y su crítica», a *El pensament econòmic català (1900-1970). II. La transmissió de les idees econòmiques*, Universitat de Barcelona, Barcelona, 1996.

Franquesa, Jordi: *Una experiència urbana retrobada. Les comunitats jardí a Catalunya*, UPC, Barcelona, 2008.

Muñoz Fibla, Guim: *Les il·lusions perdudes. Una relectura del treball de Cebrià Montoliu sobre la Ciència Cívica*, Badalona, 2009.

Cortés Martí, Josep M.: «Cebrià de Montoliu», a *La tecnòpolis catalana, 1900-1936. Pensament organitzatiu a Catalunya*, Publicacions Universitat Rovira i Virgili, Tarragona, 2012.

Francesc Roca i Rosell

MORAGAS i BARRET, Francesc

(Barcelona, 1868 – Barcelona, 1935)

«La Caja de Pensiones será un organismo eminentemente económico que empleará para realizar el bien las mismas actividades y esfuerzos de los desfavorecidos, (…) enseñándoles a valerse de sus propias fuerzas». (1902)

Neix el 13 de desembre de 1868 en el sí d'una família benestant. Estudia intern en el Col·legi dels Jesuïtes, de Manresa (1880-1882) i més tard prossegueix els seus estudis al Col·legi Miró, de Barcelona (1883-1886). Cursa dues carreres universitàries, entre 1887 i 1894, primer estudia a la Facultat de Filosofia i Lletres (carrera que no acaba) i més tard a la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona, a on es llicenciarà, renunciant, però, a cursar el corresponent doctorat a Madrid.

El seu pare, Arístides Moragas i Barret, un reconegut advocat i polític barceloní, morirà l'any 1881, quan ell tant sols té 13 anys. La seva mare es tornarà a casar, amb Juan Antonio Sorribas, un advocat aragonès en actiu, que s'establirà a Barcelona, i que es mostrarà molt actiu en el mon de les assegurances de vida. Creador l'any 1884 de la revista *Los Seguros* i amb publicacions anteriors sobre aquest matèria, acabarà exercint sobre ell una important influència, inspirant en ell una clara orientació cap l'estudi de les assegurances de vida i un conjunt de temes relacionats amb l'estalvi.

Entre 1888 i 1889 participa en el moviment en defensa del dret català i inicia la seva col·laboració en la revista *Los Seguros*, de la que acabarà fent-se càrrec com a nou director l'any 1894. Publicarà en ella un extens treball sobre «El Seguro Marítimo» i dos treballs més: «Los auxilios de la clase obrera» i «Los riesgos del obrero» (1894 i 1895). Entre 1895 i 1901, tant l'exercici de la professió d'advocat com la direcció la revista del seu padrastre, el mantindran molt ocupat. En acabar els seus estudis universitaris no tant sols exercirà la professió d'advocat sinó que acabarà entrant en l'àmbit de la política. L'any 1901 passa a formar part del grup de fundadors de la Lliga Regionalista i l'any següent és nomenat secretari de Foment del Treball Nacional. Aquell mateix any, quan havia ja iniciat aquesta col·laboració, proclamarà algunes idees sobre la creació d'una nova Caixa de Pensions per a la Vellesa, en un article titulat «Labor Social», que publicarà l'1 de setembre del 1902, a *Los Seguros*. En ell proposa que aquella no sigui una institució de caritat més, sinó un organisme eminentment econòmic, capaç de dur a terme els seus fins benefactors «*utilitzant les mateixes activitats i esforços d'aquells als qui pretén afavorir, i ensenyant-los a valer-se de les seves forces*». Davant les violentes vagues obreres de l'any 1902 defensarà la tesi que «*l'apaivagament de les situacions de violència social ha de passar sempre per millores en els sistemes d'organització del treball i la creació d'institucions que afavoreixin les condicions de vida dels treballadors*». En la *Revista Social*, que ell mateix fundarà i dirigirà el 1902, tractarà d'inculcar aquest diagnòstic en el món empresarial. Es convertirà ben aviat en l'element més actiu d'una important Comissió Tècnica creada el març de 1902 per estudiar

i proposar iniciatives per restablir la pau social. Aquesta Comissió acabarà aprovant un nou projecte de creació de Caixa de Pensions per a la Vellesa, en els mateixos temes proposats per ell. El 5 de juliol de 1902 s'acabarà constituint «La Caja de Pensiones para la Vejez y Ahorros», entitat que estarà presidida, des dels seus inicis, per l'empresari i amic, Lluís Ferrer-Vidal i Soler, i dirigida per ell mateix.

Uns anys més tard, conjuntament amb Josep Maluquer i Salvador, contribuirà a la creació efectiva de l'Instituto Nacional de Previsión, una entitat de la que serà nomenat conseller honorari i membre de la seva Junta de Govern l'any 1909. L'any 1912, en una sessió estatutària d'aquesta Entitat, que tindrà lloc a Barcelona, pronunciarà un discurs representatiu de les seves idees. Acceptarà l'any 1921 el nomenament de conseller adjunt que li oferiria la Mancomunitat, per tal de dissenyar un sistema propi d'assegurances socials. El 1932 acceptarà també formar part també de la Comissió Mixta de Traspassos de la Generalitat de Catalunya, en qualitat d'especialista en assegurances socials i la organització del treball.

De l'elevat respecte que generarà la personalitat d'un home sempre entregat a la seva feina ens en parla Josep Pla en una de les seves obres (1983). Una peculiar combinació entre el seu liberalisme econòmic i la seva molt arrelada moral cristiana —afirma Pla— contribuiran a que, al llarg de la seva vida, «*no desisteixi mai de dur a terme un munt d'iniciatives i de projectes de millora econòmica, social i cultural*» (Josep Pla, 1983). Afegeix, per altre banda, l'historiador Carles Sudrià (1980): «*Moragas sabé evolucionar d'una manera extraordinària, al llarg de la seva carrera*»... «*Des de postures ideològiques intensament individualistes, (...) passarà a defensar amb intensitat, tant les assegurances socials obligatòries com la regulació del treball en les empreses, en la etapa de la seva participació en la creació de l'INP*».

Bibliografia de:

«Nuestro programa», a *La Revista Social*, 15 agost 1902.

«Labor social», a *Los Seguros*, núm. 17, 1 setembre 1902.

Proyecto de la Caja de Pensiones para la Vejez y de Ahorros, Barcelona, 1902.

Jerarquía de las Instituciones Sociales, Discurso leído por (…) en la sesión estatutaria del INP celebrada en Barcelona, el 28 de enero de 1912), Madrid.

Bibliografia sobre:

Sudrià, Carles: *Historia de la Caja de Pensiones* «*La Caixa*», Cap. 2, «Tres años de gestación. Los fundadores: Moragas y Ferrer Vidal», CPVE, Barcelona, 1980.

Pla, Josep: *Caps i puntes*, Obra Completa, vol. núm. 43, «Francesc Moragas i Barret. Creador de la Caixa de Pensions», Barcelona, 1983.

Pérez-Bastardas, Alfred: *Francesc Moragas i la Caixa de Pensions* (1868-1935), Barcelona, 1999.

Cabana, Francesc: *Francesc Moragas i Barret, El fundador de* «*La Caixa*», Pròleg d'Isidre Fainé, 2018.

Solà i Franquesa, Joan Maria: *La Caixa de Pensions (1936-1945)*, Barcelona, 2019.

Societat Catalana d'Economia: *Grans economistes catalans (2): Moragas, Cambó, Estapé, i Muns*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2021

Pere Puig i Bastard

MOSCOSO i MORA, Josep-Teodor

(Barcelona, 1910 – San Juan de Puerto Rico, 1992)

«en 1940, Puerto Rico era parte de los EUA, estaba comprendido dentro de su órbita tarifaria y participaba en pequeña escala de los servicios y ayudas previstos per el Gobierno Federal para los estados y territorios». (1955)

Format a universitats nord-americanes (a Philadelphia i Michigan), continuador a Puerto Rico de l'empresa farmacèutica familiar, és considerat com l'impulsor de la industrialització de l'Estat de Puerto Rico, a partir d'una hàbil combinació entre una corporació empresarial pública (la *Compañia de Fomento*, creada el 1940) i les inversions a l'illa d'empreses de «els Estats Units continentals».

Al seu llibre *El desarrollo industrial en Puerto Rico* (San Juan, Puerto Rico, 1953) n'explica els detalls. D'entrada, la *Compañia* (als anys 2010, la *PRIDCO —Puerto Rico Industrial Development Company—*), va començar produint ciment, destinat, sobretot, a les infraestructures de les obres públiques, i propiciant la construcció d'un hotel al Carib de la cadena Hilton. Seguiren, fàbriques d'envasos de vidre (per al rom), de cartró, de ceràmica, i tèxtils i de sabates. Puerto Rico, un país agrari endarrerit, aniria esdevenint, en poc temps, un país industrial. Una síntesi inicial, a «Puerto Rico, a study in democratic development», al vol. de 1953 de *Annals of the American Academy of Political and Social Science.* Un balanç, a: «Industrial development in Puerto Rico», dins: *United States International Administration Procedings* (1966).

El 1961, a partir de la Conferència de la OEA (Organització d'Estats Americans) a Punta del Este (Uruguai), Teodor Moscoso esdevingué el coordinador general del Pla Kennedy per a Amèrica Llatina conegut com a *Aliança per al Progrés.* Vegeu-ne *The Alliance for Progress. Its program and goals* (1963).

L'assassinat de Kennedy i les opcions militaristes del Pla el van retornar a Puerto Rico (on tornaria a presidir la *PRIDCO*). El 1965, al llibre *United States-Latin American relations* (Oakland, California,1965) en féu un balanç.

El 1993 un pont de llargada excepcional a l'eix de comunicacions de l'illa va rebre el nom, en homenatge, de *Teodoro Moscoso Bridge.* El 2011 la multinacional catalana *Abertis* va guanyar el concurs per a construir 87 km. d'autopista enllaçant amb el pont.

Bibliografia

Logros y metas de la industrialización en Puerto Rico, San Juan, 1955.

Industrial development in Puerto Rico, San Juan, 1958.

The Alliance for Progress: its program and goals, Washington, 1963.

Francesc Roca i Rosell

MUNS i ALBUIXECH, Joaquim

(Barcelona, 1935 – Barcelona, 2015)

«El ingreso en 1958 de España en los organismos de Bretton Woods (FMI y Banco Mundial) se produjo como parte de un proceso más amplio de abandono por el país del modelo económico basado en la autarquía y el fuerte intervencionismo del Estado, y de adopción del esquema de economía de mercado imperante en el mundo occidental después de la Segunda guerra Mundial»(…) «Significó un cambio de rumbo fundamental en la orientación de la economía del país, y el Plan de Estabilización fue el instrumento básico para la realización de este viraje». (1989)

Cursa els seus estudis de Batxillerat al Liceu Francès de Barcelona a la dècada dels anys 40s. Estudia les dues carreres de Dret i Ciències Econòmiques a la Universitat de Barcelona, on es graduarà l'any 1959. Un cop acabades les corresponents llicenciatures, tot formant part de la primera promoció d'economistes, viatja a Londres on cursa dos anys d'estudis a la *London School of Economics (1959-1960)*. De retorn a Barcelona, dóna classes a la Facultat de Dret, a la càtedra del professor Sureda. Poc temps després, als primers dels 60s, participarà en els inicis de la creació del Gabinet de Programació de l'Ajuntament de Barcelona, en plena època de l'alcalde Porcioles, contribuint a impulsar un ambiciós projecte de centre d'estudis de la ciutat. Entre els anys 1962 i 1963 treballarà a la seu de l'OCDE (París) ocupant-se de l'anàlisi de les economies d'Espanya i Portugal. L'any 1963 promou la creació d'una nova metodologia d'enquestes de conjuntura a les empreses, en el si del Gabinet d'Estudis de la Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona. L'any 1965 viatja a Washington, on treballarà durant tres anys com a economista del FMI en l'àrea d'estudis de països de l'Amèrica Llatina. Participa l'any 1968 en la creació de la Universitat Autònoma de Barcelona i col·laborarà amb ESADE entre 1968 i 1973. El 1970 dirigeix la primera «*Tabla input-output catalana*», realitzada sota la seva direcció per un grup d'economistes i encarregada per la Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona. L'any 1973 guanya per oposició la càtedra d'*Organització Econòmica Internacion*al, de la Facultat de Ciències Econòmiques i Empresarials, de la Universitat de Barcelona. Retorna a Washington, on exercirà, primer el càrrec de director executiu del FMI en representació d'Espanya i Llatinoamèrica (1978-1980), i més tard el de director executiu del Banc Mundial (1980-1982). L'any 1983 dirigeix encara un seminari internacional del FMI celebrat a Viña del Mar del 5 al 8 d'abril, del que en resultarà un llibre amb el títol de *Ajuste, condicionalidad y financiamiento internacional* (Washington, 1983). Tot actuant de moderador i recopilador dels treballs del Seminari, en serà responsable de la publicació de les seves conclusions. L'any 1984 li és concedida la *Creu de Sant Jordi*, de la Generalitat de Catalunya. Exercirà de president de la Societat Catalana d'Economia, entitat membre de l'IEC, entre 1987 i 1993. És elegit el 1987 com

a representant del Parlament Europeu, formant part les llistes de CiU, dins del grup liberal europeu fins al 1989. En aquest mateix any es reincorpora a la seva càtedra de la Universitat de Barcelona. Guardonat l'any 1995 amb el premi de la Fundació Catalana per la Recerca, serà nomenat aviat titular de la Càtedra *Jean Monnet*» i conseller del Banco de España (1994-2004). Més tard rebrà el premi *Rey Juan Carlos de Economía*, que atorga el Banco de España (2008). I més tard el Premi Godó (2011), en reconeixement de la seva tasca en el món del periodisme econòmic.

Heus ací l'important nombre de llibres i d'informes que publicarà al llarg de prop de tres dècades:

- Dècada dels anys 70s: *Industrialización y crecimiento de los países en desarrollo* (1972), un dels seus primers llibres, una reelaboració de la seva tesi doctoral, on ofereix una valoració de les polítiques d'industrialització basades en les estratègies de substitució d'importacions. *La opción europea para la economía española* (1973) és un informe encarregat pel Cercle d'Economia sobre els efectes econòmics per Espanya de la seva futura adhesió com a nou membre de la CEE. *La crisis económica internacional: reflexiones y propuestas* (1975) és un altre informe, fet per encàrrec de la Cambra Oficial de Comerç, Industria i Navegació de Barcelona, on presenta una anàlisi de la recessió de 1974 i de la inflació i el reciclatge de petrodòlars sobre l'economia espanyola. *Crisis y reforma del sistema monetario internacional* (1978) és un llibre amb una selecció de textos d'autors diversos, que inclou, en la introducció, dos treballs originals sobre les reformes del sistema monetari internacional (1944-78).
- Dècada dels anys 80s: *Ajuste, condicionalidad y financiamiento internacional* (1983), es tracta d'un llibre escrit sota la seva direcció, que abasta els treballs de la Conferència de Xile, d'abril de 1983; planteja la capacitat de l'actuació del Fons en els processos d'ajustament i de recuperació d'una sèrie de països, en procés de re-negociació del deute, sota l'impacte de la crisi de 1982; l'èxit de les mesures previstes, molt més que dels programes del FMI, dependrà sobretot d'una eventual reactivació mundial i una rebaixa dels tipus d'interès. *Historia de las relaciones entre España y el Fondo Monetario Internacional 1958-82* (Madrid, 1986), un llibre encarregat pel Banco de España i patrocinat pel FMI, que presenta els resultats d'una extensa i documentada recerca, de la que ell n'ha estat autor; analitza 25 anys d'evolució de l'economia espanyola, compresos entre l'ingrés d'Espanya al FMI i al Banc Mundial (1958) i la data de 1982; examina en particular la eventual influència moderadora del FMI en el dia a dia de la presa de decisions en la fixació dels objectius de la política econòmica; aquesta hauria esta intensa, sobretot en certs moments, com en l'etapa d'aprovació i aplicació del Pla d'Estabilització; conclou en un capítol final (cap VII) amb una valoració de les relacions entre Espanya i el FMI; des del Pla d'Estabilització (1959) fins a 1982 s'hauria mantingut una situació bastant sòlida, tant en la balança de pagaments com en les reserves espanyoles, tot i l'existència de moments de debilitat evidents (devaluació de la pesseta de 1967 i depreciació dels

tipus de canvi (1976, 1977 i 1982); de fet, les Autoritats espanyoles no haurien permès mai un debilitament excessiu de la balança de pagaments ni de les reserves exteriors; s'haurien mostrat fins i tot disposades a subordinar altres objectius rellevants de la política econòmica espanyola, afirma l'autor, per tal d'aconseguir —amb rapidesa— una recuperació dels equilibris exteriors de l'economia espanyola. *Lecturas de integración económica. La Unión Europea* (Barcelona, 1996) és una obra col·lectiva de la «*Càtedra Jean Monnet*» de la Universitat de Barcelona; recull dos treballs propis: «Problemes de la integració regional» (Cap 1) i «Grans temes de la UEM» (Cap. 12); en el primer capítol exposa el debat dels efectes sobre el comerç mundial i l'obertura de les economies als intercanvis, derivats de la proliferació d'àrees d'integració regional; el creixement del comerç en les darreres dècades aporta de fet arguments en contra de les tesis pessimistes d'autors com J. Bhagwati (1990); en un dels darrers capítols es consideren els reptes a què s'enfronta la UEM, tot plantejant fins a quin punt aquesta és o no una àrea monetària òptima, capaç de fer front a «xocs asimètrics».

- Dècada dels anys 90s: *Ajust, condicionalitat: Espanya i l'euro: riscos i oportunitats* (1997), informe del que n'és coordinador i autor d'un primer capítol: «Del Pla Werner a l'Euro»; analitza els beneficis i costos que es derivaran de la incorporació d'Espanya a la UEM i de la corresponent adopció de l'euro; reconeix que la pèrdua del tipus de canvi com a instrument de política és important; afirma però que l'economia espanyola no podria seguir aprofitant-se de les «crosses» de freqüents devaluacions, al marge de la zona euro; en el món actual, el tipus de canvi ja no és una variable de lliure decisió dels governs. A *Cultura de l'estabilitat i el consens de Washington* (1999), Manuel Guitián i Joaquim Muns (co-directors) (1999) plantegen fins a quin punt la crisi de Mèxic (1994) i la posterior crisi asiàtica (1997) han provocat una convulsió capaç d'exigir un abandó radical de les idees i fòrmules heretades en l'anomenat Consens de Washington (J. Williamson, 1989); caldrà afegir nous elements als programes d'ajust dels països més endeutats; advoca en favor d'una rigorosa transparència informativa, una supervisió reforçada i un gradual accés als mercats de capitals.

Breu referencia final als articles de *La Vanguardia*: Una recopilació d'articles publicats al diari *La Vanguardia,* tant sobre economia espanyola com europea i internacional, se'ns ofereix en dos llibres: *Radiografía de la Crisis* (Barcelona, 1993), que inclou un total de 106 articles entre desembre 1986 i agost 1993; plantegen una particular atenció a la marxa de l'economia espanyola i a qüestions com: la pobresa del debat econòmic, els perills d'un aterratge sobtat en la crisi, els desequilibris no resolts de balança de pagaments, la necessitat d'un canvi de model de creixement, els reptes de la incorporació a la CEE, l'escassa generació d'ocupació, els esforços per a reduir els tipus d'interès o la debilitat dels diagnòstics macroeconòmics. En un segon llibre, *Euro y globalización* (Barcelona, 1999), s'inclouen 150 articles, que són una nova selecció publicada, entre novembre de 1993 i finals de l'any 1998. Aborden

qüestions com el debat sobre el futur d'Europa i la viabilitat de l'euro, l'exigència de major coordinació de les polítiques a la UE, l'escassa mobilitat laboral existent a Europa, les polítiques encaminades a assegurar la credibilitat de l'euro, la diversitat existent entre els models americà i europeu, l'enfrontament entre economistes i polítics, la disparitat entre els sectors real i financer de les economies, els efectes de la plena obertura als mercats de capitals i la nova arquitectura financera internacional.

En el seu discurs d'acceptació del «Premio Rey Juan Carlos» d'Economia (2008), assenyalarà fins a quin punt els anys dedicats a l'ensenyament, la reflexió i anàlisi dels problemes internacionals, així com la mateixa experiència professional adquirida col·laborant amb el FMI i amb el Banc Mundial, l'haurien portat a poder afirmar que no hauríem de minimitzar avui la importància de la tasca efectuada per unes entitats representatives d'un nou ordre econòmic internacional. Un nou ordre, sorgit dels acords presos a Bretton Woods durant la segona postguerra i centrats en dues idees força: l'establiment d'un procediment pacífic per a dirimir les diferències i els conflictes d'interessos entre els Estats i l'establiment d'un sistema especialitzat de focalització i anàlisi del problemes plantejats. Tot i reconèixer que avui en dia les circumstàncies polítiques i els problemes a resoldre han canviat (medi ambient, matèries primes, energia, migracions, etc.) finalment defensarà, en el seu discurs, la necessitat de reactivar la cooperació internacional i d'establir les bases d'un nou multilateralisme per fer front als problemes del nostre temps.

Bibliografia de:

Industrialización y crecimiento de los países emergentes, Barcelona, 1972.

La opción europea para la economía española. Libro blanco sobre las repercusiones económicas de la integración de España en las CCEE», Madrid-Barcelona, 1974.

Crisis y reforma del sistema monetario internacional, Madrid, 1978.

Ajuste, condicionalidad y financiamiento internacional. Trabajos presentados en el seminario: La función del FMI en el proceso de ajuste celebrado en Viña del Mar, International Monetary Fund, Washington, 1983.

Historia de las relaciones de España y el Fondo Monetario Internacional, Madrid, 1986.

Radiografía de la crisis, Col·lecció d'articles publicats a *La Vanguardia*, Barcelona, 1993.

Amb altres autors: *La Cultura de l'estabilitat i el consens de Washington,* Barcelona, 1999.

Euro y globalización: los grandes retos de la economia española, Col·lecció d'articles publicats a *La Vanguardia*, Barcelona, 1999.

Lecturas de integración económica: La Unión Europea, Barcelona, 2005.

Un economista en la arena internacional, Discurso de aceptación del Premio de Economía Rey Juan Carlos» (Instituido por la Fundación José Celma Prieto), Banco de España, 2008.

Bibliografia sobre:

Granell, Francesc: «Joaquim Muns i Albuixech: 1935-2015», *La Vanguardia*, 2015.

Societat Catalana d'Economia: Grans economistes catalans (2): *Moragas, Cambó, Estapé, i Muns*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2021.

Pere Puig i Bastard

MUNTANER i PASCUAL, Josep Maria

(Barcelona, 1939 – Barcelona, 2017)

«Una vegada, davant la pregunta de «què es l'economia?», un economista destacat, Jacob Viner, respongué, no sé si cínicament o sorneguera, que «1'economia es allò que fan els economistes». Els intents de definir què es l'economia han estat nombrosíssims i potser cap definició no ha estat prou encertada per satisfer a tothom. Però el que ningú no discuteix és que 1'economia és una ciència social, és a dir una ciència que tracta sobre una de les activitats dels homes i sobre un aspecte de llurs relacions. I sabem que a tota activitat social li cal la comunicació. Com més oberta sigui la comunicació econòmica, com més sovintejada sigui, com més directa arribi a ésser, millors seran els resultats econòmics que es poden esperar en una societat». (Parlament inicial del curs 1984-1985 de les activitats de la SCEJES de l'Institut d'Estudis Catalans)

Estudià Ciències Econòmiques i fou un dels membres més destacats de la promoció Gamma, com Ernest Lluch, amb qui compartí diverses polèmiques. S'especialitzà en l'anàlisi de l'economia catalana. Ha realitzat estudis comarcals per al Banc d'Expansió Comercial, de Capellades: *Granollers i el Vallès Oriental (*amb Joaquim Maria de Nadal i Caparà*),* 1967; o per a Banca Catalana, *Sant Adrià de Besòs* (1968), *Sant Sadurní d'Anoia i l'Alt Penedès* (1969), *Dinàmica i perspectiva del Vallès* (1969-1970), entre d'altres.

El 1984 fou nomenat primer director general de l'Institut Català del Crèdit Agrari, organisme de la Generalitat de Catalunya. El 1985 fou nomenat primer president-director general de l'Institut Català de Finances. Emprengué la tasca de revifar la SCEJES i fou president de la seva Secció d'Economia de 1977 fins 1985, i l'impulsor de la creació de la *Societat Catalana d'Economia*, tasca que culminà el 1986. Membre de l'Institut d'Estudis Catalans (1979).

Cal esmentar, en la línia de les preocupacions intel·lectuals de l'època, la seva traducció de l'obra de François Perroux *Técnicas cuantitativas de planificación*. Entre els debats defensius del moment cal esmentar la seva contribució a la Societat Catalana de Geografia: *Lleida és part integrant de la Catalunya estricta*, 1967, en una batalla contra pretensions disgregadores en la qual vam participar per escrit Ramon Trias Fargas (Conferència al Cercle Lleidatà) o jo mateix (a *Serra d'Or* «Sobre la catalanitat de les terres occidentals del Principat»).

La seva Presidència de la Secció d'Economia va ser molt fructífera, en gran part degut a la seva personalitat i en part al sentit de represa cultural i política del moment. És el moment del II Congrés de Cultura Catalana, de la Universitat Catalana d'Estiu, de Prada de Conflent.

Per raons personals tenia una relació molt directa amb l'Institut d'Estudis Catalans i en especial amb les persones que havien mantingut l'IEC en el llarg període de semiclandestinitat i semitolerància. És a dir, amb Ramon Aramon, com ell mateix cita en una de les seves

intervencions. Això va ser molt decisiu en la revifada de la SCEJES, i la seva Secció d'Economia. A les darreries del 1977, fou constituïda una Comissió Gestora per a endegar de nou les activitats de la Secció d'Economia de la SCEJES, d'acord amb les (aleshores) actuals necessitats i actual situació de caràcter acadèmic dels economistes catalans.

L'objectiu plantejat fou el «d'agrupar tots els economistes dels Països Catalans (o economistes de llengua catalana), en similitud amb l'«Association d'économistes de langue française» i a l'«Association de Sciences Régionales de Langue Française», que treballen en l'estudi i la recerca de l'economia en qualsevol de les branques de la ciència econòmica, encara que amb un especial interès —però no exclusivament— en la temàtica econòmica relativa als Països Catalans. També pretén acollir als qui, no treballant-hi, estan interessats a conèixer i seguir els desenvolupaments que es produeixen en aquests camps». En definitiva, es tractava de posar en comú els afanys dels economistes afins a aquest plantejament amb una intenció estricta d'intercanvi i de relació acadèmica, i amb la possibilitat també de vincular-se i col·laborar a les línies de recerca que pugui emprendre l'IEC. Segurament una part de l'impuls vingué de l'exemple de l'ASRLF, amb qui tenia contactes Ramon Trias Fargas i una reunió de la qual se celebrà a Barcelona sota els auspicis del Banco Urquijo.

La Presidència de la Secció d'Economia de la SCEJES l'ocuparà de 1977 a 1985. Fou també tresorer de 1980 a 1984. És important assenyalar que impulsà la publicació de l'*Anuari* de la Secció, que després ha esdevingut *l'Anuari de la Societat Catalana d'Economia*. Allí es troba compte detallat de la seva sistemàtica i important activitat.

En aquells anys publica *Cap a una economia dels Països Catalans* (1979), precisament quan desenrotlla la seva activitat per estendre l'àmbit de la Secció al conjunt de les terres de llengua i cultura catalanes.

La seva activitat publicista va ser sistemàtica i intensa, cosa que el portà a llicenciar-se en Ciències de la Informació. Resseguir els seus articles ens porta a esmentar, espigolant, a *Promos*, *Destino* (1966), *Presència* (1973), *Avui* (1976), *Canigó* (1980), *Serra d'Or* (1984), o encara el 2002 a *Serra d'Or* («Com hi ha món»: L'especulació: bomba econòmica»). També col·laborà a la *Revista de Catalunya* recuperada.

La seva activitat com a membre de l'Institut d'Estudis Catalans no acabà amb la fundació de la SCE. Després fou Tresorer de la Secció de Filosofia i Ciències Socials (1980-1984), on va contribuir a fundar el 1986 la Societat Catalana de Comunicació, vicepresident de la Secció de 1992 a 1994, president de la pròpia Secció de 1994 a 2000.

Ha desenrotllat la seva activitat docent universitària a la Universitat de Barcelona, a la Universitat Autònoma de Barcelona, la Universitat de Girona, a la Universitat de Perpinyà, o bé, en un altre pla, ha estat membre del Consell Social de la Universitat Politècnica, precisament en representació de l'IEC.

Va ser fundador i director del Centre d'Estudis Interprofessionals de Desenvolupament i Urbanisme i cap d'estudis i màrqueting del Banc d'Europa. També va ser assessor de la Conselleria d'Economia i president de l'Associació de Bancs Transfronterers Francoespanyols.

Bibliografia de:

Dinàmica i Perspectiva del Vallès, vol. 1, Sabadell, 1969-70.

Cap a una economia dels Països Catalans, Barcelona 1979.

Bibliografia sobre:

IEC: *Mor Josep M. Muntaner*, expresident de la Secció de Filosofia i Ciències Socials, 28/04/2017.

Antoni Montserrat i Solé

MUNTANYOLA, Antoni

(1880 – ?)

«turisme receptiu (...) activitats socials, industrials i de govern, indispensables a orientar, mantenir, fixar i regir la població flotant que la concentració turística representa» (1932)

«Entre les fonts de riquesa natural inexplotades encara a Catalunya, cal considerar molt especialment la representada pels al·licients favorables a l'afluència turística, tant pel que ateny al progrés econòmic, com pel prestigi social i polític» (1932)

El seu volum *Organització turística de Catalunya* (1932) inclou: a) una conceptualització, des de l'economia, del fenomen turístic; b) una presentació de la *indústria turística* dels països i regions on s'ha desenvolupat més: Suïssa, Àustria, Nord d'Itàlia, París, Costa Blava, Alps, Mallorca, Egipte, Florida; c) una anàlisi dels 3 models d*'organització turística*: la *coordinació per espontània relació d'interessos mercantils* anglosaxona, les *corporacions de caràcter privat* centre-europees, i la *iniciativa directa del poder polític* d'Itàlia i d'Alemanya; d) una anàlisi de la realitat turística de les terres catalanes; e) suggeriments a l'entorn del potencial turístic català; f) una proposta argumentada —i basada en la experiència internacional— d'*organització turística catalana*.

Segons ell, el turisme és un «*fenomen (que) afecta la quasi-totalitat dels comerços i indústries*». Començant per la *indústria hotelera*, les *estacions climatològiques i el termalisme* i els *muntatges d'esports* (que incrementen la demanda de *productes agrícoles, mobiliari, teixits, vaixelles, vidre***,** etc.), seguint per: a) els diversos tipus de funcionament dels *transports;* b) la creació de *agències de viatge;* c) la necessitat d'una forma específica de *crèdit* per unes activitats que comporten un «*risc superior*». A més, el turisme té «*importància per a la Hisenda Pública*», car és origen de *ingressos directes* per als Estats. Amb, per exemple, la creació de *taxes turístiques.*

D'altra banda, el turisme pot ocupar un lloc destacat en la *balança comercial* d'un país, car «*el turisme quan és extern (internacional) ve a representar una exportació interna*». Presenta diferents càlculs del *saldo* (que és «*resultant de la quantitat esmerçada pel turisme entrat i la representada pel turisme sortit*») dels països europeus on el turisme té una certa importància.

Després, el seu text analitza —sintèticament— els diversos factors de la *industrialització turística.* Des del *crèdit* (on observa una creixent «*intervenció directa del Poder polític*») i el protagonisme de la *iniciativa i la tècnica estrangera*, i, al seu costat, de les *petites indústries productores d'objectes típics,* fins a la formació de treballadors especialitzats en les *Escoles professionals.* Passant pels dos tipus de publicitat, ambdós igualment necessaris: la *propaganda general,* público-privada, i la *propaganda industrial* de les empreses turístiques. Amb observacions com l'aparició d'«*un nou mitjà de propaganda cada dia més estimat per la majoria de les organitzacions nacionals de turisme: el cinematògraf*». I amb la idea de fons de que «*la propaganda turística a tot arreu sol realitzar-se a base de marques genèriques*».

L'anàlisi de les potencialitats turístiques de Catalunya i el rol que hi pot jugar la Generalitat és l'objectiu final del seu treball. Per a fer-ho, es basa en informacions molt diverses, i en els treballs anteriors de Bartomeu Amengual, Rafael Bori, Pau Vila, Xavier Calderó, Marià Rubió i Bellver, Antoni Albareda, i altres.

Segons ell, a Catalunya hi ha cinc possibles grans àrees turístiques: 1) *Barcelona i les ciutats* (amb, des de 1908, l'empresa mixta *Societat d'Atracció de Forasters*); 2) *Catalunya climàtica*: la costa i la zona pirenaica, que és l'àrea on actuen *empreses urbanitzadores* (com *S'Agaró* a Sant Feliu, *Terramar* a Sitges, i altres a Comarruga, a Salou, o a Puigcerdà o Olot); 3) *Catalunya minero-medicinal* , amb 171 llocs amb aigües medicinals (dels que 29 amb instal·lacions de banys); 4) *Catalunya artístico-monumental*, car és un espai on hi ha «*densitat de monuments*», tot i el relatiu endarreriment dels museus i de la restauració del patrimoni arquitectònic històric; 5) *la part central de Catalunya,* amb la possibilitat d'un turisme d'«*interès industrial i miner*», i a més «*les conques del Segre, Noguera i Ció, amb llurs monumentals instal·lacions hidroelèctriques*».

És crític amb l'elevat cost i l'escassa eficàcia de la política turística de la Dictadura de 1923, i esbossa el que podria fer la Generalitat. Per exemple, aeroports. Car «*l'aviació presenta cada dia un esdevenidor més clar dintre la seva aplicació al transport turístic*», i «*Catalunya té condicions atmosfèriques especials per a aquesta mena de transport (...) i ha d'afanyar-se per establir ports i camps d'aterratge*».

Tot i el rol que ha de tenir el sector públic català, cal també, escriu, desenvolupar les diverses formes d'iniciativa privada. Així per exemple, al resum de *La futura organització turística de Catalunya* (una conferència de desembre de 1931 al Centre Excursionista de Catalunya) explica que la suma de socis del Centre, l'Automòbil Club, el Nàutic i el Marítim és d'uns 5.000, que significa un 2‰ de la població catalana. Una xifra inferior, doncs, a la de França (un 4‰), o Suïssa, Bèlgica, Alemanya (un 8‰) (Font: *La Vanguardia*, 15 /12/ 1931). La seva conclusió és que la indústria turística catalana té encara un llarg camí per recórrer.

Bibliografia de:

Organització turística de Catalunya, Barcelona, 1932.

Bibliografia sobre:

Roca, Francesc: «69. Turismes i nacionalismes. Muntanyola», a *Teories de Catalunya. Guia de la societat catalana contemporània*, Barcelona, 2000.

Montaner, Jordi: *Els orígens de la imatge turística de Catalunya*, Estudis de turisme de Catalunya, VI, 1, 2002.

Palou, Saida: *Barcelona, destinació turística. Promoció pública, turisme, imatge i ciutat, 1888-2010*, Barcelona, 2010.

Francesc Roca i Rosell

N

NADAL i OLLER, Jordi

(Cassà de la Selva, 1929 – Barcelona, 2020)

«*La industrialización de España es cosa de nuestro tiempo. Esta eclosión tan tardía no se ha producido de pronto, sino que ha venido como remate de un proceso extraordinariamente dilatado que hinca sus raíces en la primera mitad del siglo XIX (algunas, incluso, a fines del XVIII). El caso español es menos el de un "late joiner" que el de un intento, abortado, de figurar entre los "first comers". El fracaso de la revolución industrial en la España decimonónica es un punto acerca del cual prácticamente todos estamos de acuerdo*». (1992)

Va néixer en el si d'una família benestant d'industrials surers. Va cursar el batxillerat al Liceu Francès de Barcelona, una institució de gran prestigi. El 1946 va obtenir el títol de Batxiller mitjançant el preceptiu examen d'Estat.

Arribat el moment de triar una carrera universitària, es matriculà a Dret a instàncies del seu pare, que el volia notari. Aviat però decidí compatibilitzar el Dret amb Filosofia i Lletres. En els primers anys la seva prioritat era el Dret, però poc a poc la Història passà a primer terme.

En els anys quaranta, la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Barcelona no era gens atraient. Els grans mestres de la Universitat Autònoma republicana −els Bosch i Gimpera, Rubió, Soldevila− eren a l'exili o havien estat foragitats de l'ensenyament superior. Una escletxa decisiva es va obrir el curs 1948-49 en arribar de Saragossa un nou catedràtic d'història universal moderna i contemporània, Jaume Vicens i Vives. Vicens retornava a la Facultat de la qual havia hagut de sortir nou anys abans amb la depuració posterior a la guerra civil. La irrupció de Vicens va significar un canvi radical per al petit grup d'alumnes de l'especialitat d'història. El 1951 va acabar les llicenciatures en Filosofia i Lletres, especialitat Història, i en Dret. Però ja no hi havia dubtes. Malgrat la pressió familiar, l'interès per la història s'havia transformat en autèntica vocació. L'any següent va sorgir la possibilitat d'entrar com a professor ajudant a la càtedra d'història de la cultura de la Universitat de

Barcelona. La remuneració era irrisòria, però així podia mantenir el lligam amb la Universitat i amb el grup de Jaume Vicens.

Vicens incentivava als seus deixebles a treballar amb la documentació original. Nadal i el seu company Emili Giralt, treballant a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, van localitzar una relació dels francesos residents als pobles de la costa de Catalunya el 1637. Un document que demostrava l'existència d'un moviment migratori molt notable del que no se'n tenia coneixement. Sobre aquest tema, va bastir la seva tesi doctoral, presentada el 1957 i publicada el 1961 a París en una de les més prestigioses col·leccions de l'*École Pratique des Hautes Études*, que dirigia Fernand Braudel. La recerca va donar lloc a una sèrie de publicacions centrades en temes demogràfics. Aquesta línia de treball va culminar amb la publicació, el 1966, del llibre *La población española*, que és encara avui d'obligada consulta.

Mentre la tasca investigadora avançava, va produir-se una novetat que seria decisiva en la vida acadèmica de Jordi Nadal: la creació de la Facultat de Ciències Polítiques, Econòmiques i Comercials, de la Universitat de Barcelona, el curs 1954-55. Jaume Vicens va fer-se càrrec dels cursos d'història econòmica d'Espanya i va oferir-li ser el seu ajudant. L'esforç desenvolupat per Vicens i ell en els primers anys per posar a punt un programa adequat va ser ingent. Uns primers apunts van acabar convertint-se en el conegut *Manual de Historia Económica de España*, publicat per Vicens amb la seva col·laboració el 1959. Amb totes les fragilitats i limitacions presentava una primera visió de conjunt del passat econòmic d'Espanya. Publicat en anglès el 1969, va ser durant molts anys −dins i fora d'Espanya− el text de referència sobre el tema.

El 1960, als cinquanta anys d'edat i en plena maduresa intel·lectual, va morir Jaume Vicens. Ell perdia així el seu mestre i valedor. Va ser reconegut per la Facultat com a encarregat del curs que Vicens deixava, però amb caràcter purament interí. Un primer intent d'obtenir una càtedra va resultar fallit. No hi va haver una nova convocatòria fins sis anys més tard. El 1967 va guanyar plaça de catedràtic a la Universitat de València i el 1970 a l'Autònoma de Barcelona.

Mentrestant, l'experiència docent a Econòmiques li havia ensenyat que el que interessava als alumnes era la història mes pròxima d'Espanya i de Catalunya, els orígens històrics immediats de la societat en què vivien. Calia obrir nous camps de recerca. Un ajut de la patronal cotonera, obtingut gracies a l'aval de Fabià Estapé i de Josep Pla, va permetre iniciar el nou camí investigador: la història industrial espanyola es va convertir en l'objecte primordial de recerca. Els primers resultats van aparèixer en forma d'articles entre 1970 i 1975, però va ser en aquest darrer any que veié la llum l'obra que els compendiava tots i que definiria el conjunt la seva tasca de recerca, *El fracaso de la revolución industrial en España, 1814-1913* (Ariel). L'èxit del llibre va ser immediat i des de la seva publicació ha estat en el centre del debat sobre el creixement econòmic a l'Espanya contemporània. El llibre és alhora una obra d'erudició, de recerca sobre fonts originals, i una proposta d'interpretació. El nucli de l'argument és que Espanya va tenir la oportunitat de ser entre els països pioners de la industrialització però que factors físics però sobretot socials en van determinar el fracàs. Només a partir de 1960 i encara a empentes i rodolons pogué l'economia espanyola acostar-se a l'europea.

El 1981 es va obrir per a ell la possibilitat de retornar a la Universitat de Barcelona. El retorn no havia de ser ni fàcil ni agradable. Pensava que en els anys transcorreguts des de la seva marxa, el llegat de Vicens havia estat dilapidat i que tenia l'obligació moral de retornar a la recerca i a la docència d'història econòmica el nivell que havia assolit sota la direcció del seu mestre. La renovació va comportar la incorporació de professors joves d'entre els seus deixebles i la col·laboració amb els millors dels que ja hi havia. El Departament d'Història i Institucions Econòmiques, sota la seva direcció, es va convertir en un dels més actius en l'àmbit de la recerca en ciències socials a la Universitat de Barcelona, alhora que posava en marxa nous programes de màster i de doctorat que aviat van ser reconeguts per la seva qualitat.

Des de la publicació d'*El fracaso*, va seguir la seva recerca, tot ampliant i aprofundint la seva proposta inicial: més sectors econòmics, més territoris i temps més recents. Ho feu alhora amb la seva recerca personal i convidant a afegir-s'hi als molts deixebles que seguien les seves propostes arreu d'Espanya. Tres llibres editats juntament amb els seus col·laboradors més propers van recollir els resultats col·lectius: *La economía española en el siglo XX* (1987); *Pautas regionales de la industrialización española* (1990) i *La cara oculta de la industrialización española. La modernización de los sectores no líderes* (1994).

Si bé aquesta línia de recerca adoptà, inevitablement, àmbit territorial espanyol, no deixà mai d'interessar-se per la història econòmica de Catalunya. Bona prova d'això fou la realització d'una magna exposició de títol *Catalunya, la fàbrica d'Espanya*, que es presentà al Born de Barcelona el 1985 amb un èxit multitudinari. Una segona iniciativa encara més ambiciosa fou la direcció d'una gran obra col·lectiva, la *Història Econòmica de la Catalunya Contemporània* (6 vols. 1988-1994), que compendiava tots els aspectes rellevants de la formació de la Catalunya industrial i del seu desenvolupament fins a l'actualitat.

La dedicació intensa a la recerca directa no significava oblidar altres factors fonamentals del procés de transferència de coneixement. El 1992 va proposar a un grup dels seus deixebles la creació d'una revista científica amb el més elevat nivell d'exigència. Va aparèixer així la *Revista de Historia Industrial*, publicada per la Universitat de Barcelona, que aviat va situar-se en les més apreciades en l'àmbit de la història econòmica. Nadal en fou el primer director. La revista segueix publicant-se avui havent arribat als 82 números.

El 1999 va arribar a l'edat de jubilació. Va rebre un homenatge multitudinari en el que se li van lliurar dos volums que aplegaven treballs de més d'un centenar de companys i deixebles de tota Espanya i de l'estranger que van voler honorar-lo. Va agrair la felicitació de tothom, però la seva dedicació diària va canviar poc. La recerca sobre el passat econòmic va seguir ocupant el seu dia a dia. I amb iniciatives ben originals i de fort impacte. La més destacada, l'elaboració d'un *Atlas de la industrialización de España, 1750-2000*, publicat el 2003 després d'una producció llarga i complexa. Es tracta d'una obra de gran format que explica el procés d'industrialització mitjançant gràfics i mapes i que combina el concepte d'un text original amb un gran esforç de comunicació gràfica. L'experiència obtinguda va permetre la realització d'un *Atles de la industrialització de Catalunya, 1750-2010*, publicat el 2012.

El 2002 fou escollit primer titular de la càtedra Barreiros, creada per la Fundació del mateix nom per fomentar l'estudi històric de la indústria automobilística. Aquesta circumstància va obrir la porta a emprendre el seu darrer gran projecte de recerca, la història de la Hispano-Suiza, la gran empresa catalana que va tenir un paper destacadíssim en l'Europa del primer terç del segle XX, tant en la fabricació d'automòbils com en la de motors d'aviació. Amb el seu entusiasme característic, es va abocar a la recerca de documentació per tots els recons d'Europa. Treballà sense descans sobreposant-se a entrebancs de salut cada cop més freqüents. Amb un gran esforç final va aconseguir lliurar l'original del llibre, que es va publicar el gener de 2020.

Malauradament, la sortida del llibre al mercat va coincidir amb les primeres manifestacions de la pandèmia provocada pel Covid, la qual cosa impedí de fer-ne una difusió adequada. El llibre, en tot cas, és un gran exemple d'història d'empresa, que posa al descobert una sèrie de vicissituds fins ara desconegudes i el protagonisme de dues personalitats de primer ordre, l'empresari Damià Mateu i l'enginyer Marc Birkigt.

Bibliografia de:

*La population catalane de 1553 a 1717. L'immigration française et les autres facteurs de son développemen*t, avec Émile Giralt, préface de Fernand Braudel, SEVPEN, Paris, 1961 (Edició catalana: *Immigració i redreç demogràfic. Els francesos a la Catalunya dels segles XVI i XVII*, Pròleg de Jaume Torras, Vic, 2000).

La población española, siglos XVI a XX, Barcelona, 1966.

El fracaso de la revolución industrial en España, 1814-1913, Barcelona, 1975.

Catalunya, la fàbrica d'Espanya (1833-1936), amb Jordi Maluquer de Motes, Ajuntament de Barcelona, Barcelona, 1985.

La economía española en el siglo XX. Una perspectiva histórica, amb Albert Carreras i Carles Sudrià, Barcelona, 1987.

Història econòmica de la Catalunya contemporània, amb Jordi Maluquer de Motes, Carles Sudrià, Francesc Cabana, Fundació Enciclopèdia Catalana, 6 vols., Barcelona, 1988-1994.

Pautas regionales de la industrialización española (siglos XIX-XX), amb Albert Carreras, Barcelona, 1990.

La cara oculta de la industrialización española. La modernización de los sectores no líderes (siglos XIX-XX), amb Jordi Catalán, Madrid, 1994.

Atlas de la industrialización de España, 1750-2000, director, Fundación BBVA-Crítica, Barcelona 2003.

Atles de la industrialització de Catalunya 1750-2010, amb Josep M. Benaul i Carles Sudrià, Barcelona, 2012.

La Hispano-Suiza. Esplendor y ruina de una empresa legendaria, Barcelona, 2020.

Bibliografia sobre:

Entrevista al programa »Savis» de TV3, el 11/2/2015:

https://www.ccma.cat/tv3/alacarta/savis/jordi-nadal/video/5465071/

Carles Sudrià i Triay

NART i RODÉS, Josep

(Vielha, 1883 – ?, d.1939)

«nos ha sorprendido la admirable precisión de detalle con que alemanes, franceses e ingleses hablan de la Cataluña industrial». (1920)

«Keynes (...) el Tratado de Versalles se elaboró contra los intereses de Europa». (1920)

«pel sistema anomenat fil d'eau es produirà el kilowat a 0,01 pessetes, mentre amb embals no s'obté per menys de 0,14 pessetes». (1923)

J. Nart Rodés

Llicenciat en Dret (1908) per la Universitat de Barcelona, professor d'*Economia Política,* de l'Escola Social de Barcelona (dirigida per Antoni Aunós, amb arrels també a la Vall d'Aran), conferenciant, molt actiu en periodisme i política (des de 1904, al diari *El globo*, d'Emili Riu i Periquet), fou un dels primers economistes del sud dels Pirineus que intuí la transcendència del llibre de Keynes sobre els errors històrics del Tractat de Versailles.

En un assaig de 1920 sobre la *desorganització econòmica d'Europa,* publicat a la *Revista nacional de economía*, que dirigia Emili Riu, presentà les crítiques de Keynes als tractats de Versailles que tenien com a objecte la reconstrucció d'Europa després de la Primera Guerra Mundial (1914-18). Seguint l'anàlisi i les conclusions de Keynes, segons ell, l'obsessió dels aliats per fixar les indemnitzacions/compensacions a càrrec d'Alemanya es traduí en que «*el Tratado de Versalles se elaboró contra los intereses de Europa*» (*La desorganización (...),* 1920). Segons ell, el que Keynes descobreix és que, a partir de 1870, el model industrial britànic triomfa a tota l'Europa nord-occidental (que esdevé una *gran unitat econòmica*, tal com ho demostren les xifres del comerç exterior intra-europeu). Per tant, el que cal és reconstruir el conjunt articulat internament de les economies d'Europa.

En aquest context, publicà alguns assaigs —plens de xifres i d'observacions de detall— sobre l'economia catalana de després de 1918. Constatava que era —curiosament— una economia més coneguda pels alemanys, francesos i anglesos que pels estudiosos del país. Segons ell, el Producte industrial català de 1920 superava els 6.000 milions de pessetes, mentre el Producte agrari d'Espanya (inclosa la important producció agrària catalana) s'acostava als 8.000 milions. El pes relatiu de la indústria catalana dins del conjunt de l'economia espanyola era, doncs, considerable.

Gràcies, entre altres factors —explica citant J.Bartomeu i Granell— a l'energia hidroelèctrica dels Pirineus, la indústria catalana experimenta, d'ençà 1912, un gran salt endavant, amb diversificació (car, a més del tèxtil, el metall i els taps, hi ha la química, l'electricitat, el paper i l'edició, l'agroalimentària), i amb el creixement de les exportacions. Per exemple, exportació de llibres: *«las nueve décimas partes del producto intelectual exportable*

(español) se manufactura en Cataluña» («La industria catalana y su potencialidad», *Revista nacional de economía*, núm.30, Barcelona, 1921).

L'èxit industrial català però, no significa, segons ell, que no hi hagi *problema social*, i que no s'accentuïn les tensions derivades de *la vida cara.* Hi dedicarà un assaig, on la informació l'extreu de les acurades estadístiques que confegeix l'*Institut de Reformes Socials.*

Alhora, el 1923 s'acara a la necessitat de seguir invertint en hidroelectricitat (com es comença a fer el 1911). Les dificultats són tècniques (però els *fils d'eau* ho poden resoldre), financeres (cal recórrer als capitals estrangers) i legislatives («*l'Estat més que un auxiliar és un pertorbador*»). El *Banc de Catalunya* dels Recasens és, segons ell, un banc industrial com els alemanys que podria intervenir.

Fou professor titular de l'assignatura *Economia Política,* de l'Escola Social de Barcelona. El seu *Programa d'Economia Política* (Barcelona, Tipografia Excelsior) —amb 25 lliçons— inclou «El taylorisme» (Lliçó 5a), «La producció per l'Estat i les corporacions públiques» (Ll. 8a), «L'Estat i la distribució de la riquesa»(Ll. 22a), «La tecnocràcia» (Ll. 25a). Aquest programa, d'altra banda, és probablement un dels primers programes de teoria econòmica redactat i editat en llengua catalana.

Bibliografia de:

«La desorganización económica de Europa», *Revista nacional de economía*, 9, 1920.

«El problema social y la vida cara», *Revista nacional de economía.*

«La industria catalana y su potencialidad», *Revista nacional de economia*, 30, 1921.

«El problema hidroelèctric a Catalunya i els Bancs», *Revista del Centre de Lectura de Reus*, 79, 1923.

Programa d'Economia Política, Escola Social de Barcelona, Barcelona.

Francesc Roca i Rosell

NAVARRO-REVERTER, Joan

(València, 1844 – Madrid, 1924)

«la aplicación del sistema proteccionista en los Estados Unidos, sobre todo después de la Guerra de Secesión, había producido un hermoso resultado (...) De los Estados Unidos vino la ola proteccionista que atravesó el Atlàntico». (1893)

Futur diputat al Congrés (per Sogorb des de 1886, i més tard per Castelló), i quatre vegades ministre d'Hisenda del govern de Madrid (entre 1895 i 1913), va estudiar —a València, amb notes excel·lents— Enginyeria de monts, i després Enginyeria industrial. Des de molt aviat, el 1868, es dedicà a l'ensenyament tècnic superior a l'Escola de Monts, i participà en la definició de la presència de l'Estat espanyol a algunes de les grans exposicions universals (i als congressos internacionals que s'hi aixoplugaven), començant per la de Wien, i seguint per la de Barcelona de 1888, de la que seria vicepresident.

J. NAVARRO REVERTER.

DEL TURIA AL DANUBIO.

MEMORIAS
DE LA
ESPOSICION UNIVERSAL DE VIENA.

VALENCIA:
IMPRENTA DE JOSÉ DOMENECH.

Justament el seu primer llibre és *Del Turia al Danubio* (València, 1875) que, per bé que té el format d'informe sobre l'Exposició de Wien de 1875, inclou una sèrie de reflexions sobre els diversos processos d'industrialització/modernització de les economies del món. Començant per les més properes: «*confieso que lo que ha hecho Barcelona con su famoso, tan discutido y tan calumniado Ensanche, me asombra. Verdad es que Madrid, en pocos años, ha cambiado su ser radicalmente, (...) pero estas obras, las más costosas, las ha hecho el Estado (...) Barcelona realiza sola su soberbio Ensanche, cuyos edificios podrán compararse sin desventaja con las monumentales calles de las mejores capitales de Europa*» (*Del Turia (...*), 1875). L'explicació és que Barcelona «*tiene (1) poderosa agricultura, (2) espíritu industrial, (3) hábitos de trabajo, (4) el genio del comercio, (5) patriotismo, (6) multitud de sociedades*»(id.).

Fins als 40 anys es dedicà sobretot a l'ensenyament i a la introducció de les innovacions de la segona revolució industrial (com el gas, o el tramvia) a les empreses valencianes. I a la creació de la Caixa d'Estalvis de València (1878). Mentre, però, féu feines en la direcció dels pressupostos generals de l'Estat espanyol i en la negociació de Tractats de comerç amb França i altres països. Partint sempre de la idea de la protecció a les indústries naixents que, per exemple, havia fet possible —deia— la industrialització d'Estats Units d'Amèrica. El proteccionisme —explicaria el 1893— havia estat un invent nord-americà.

Dos anys abans d'ésser per primer cop ministre d'Hisenda del govern de l'Estat espanyol, va sintetitzar la seva idea central dient «*nosotros buscamos sólo una nueva relación entre el Banco* (de España) *y el Tesoro que desligase el Banco del Tesoro y el Tesoro del Banco*» (Madrid, 1893).

Senador vitalici, membre de la Reial Acadèmia de Ciències, membre des de 1912 de la Real Academia Española, amb un discurs sobre «*el renacimiento de la poesía provenzal en España*».

Bibliografia de:

Del Turia al Danubio. Memorias sobre la Exposición Universal de Viena, València, 1875.

Estudios sobre la hacienda pública española, / El impuesto sobre la renta, València, 1889.

Sobre presupuestos y tratados de comercio, Rivadeneyra, Madrid, 1893.

De Madrid a Panamá, Madrid, 1896.

L'Espagne, en col·laboració, Paris, 1900.

Para restablecer el nivel de cambios sobre el extranjero, Madrid, 1912.

Francesc Roca i Rosell

NICOLAZZI i ROVIRA, Assumpció

(Girona, 1922 – Girona, 2018)

«*A la meva mare, Consol Rovira, li agraeixo la seva exigència i el coratge que em va inculcar, i en ella vull simbolitzar totes les dones que en aquestes empreses familiars han passat i hem passat, d'una forma anònima, però que han estat els puntals de les empreses familiars que han tingut un paper cabdal per a Catalunya*». (2003)

Propietària i responsable de la direcció de l'Hotel Peninsular de Girona i del cafè Savoy, dos històrics establiments situats al carrer Nou, de Girona.

La seva vida sempre va estar vinculada a l'hotel familiar, l'Hotel Peninsular, l'establiment hostaler més antic de la ciutat de Girona, que havia estat creat el 1852 pel seu besavi, el piemontès Pietro Nicolazzi Primatesta, aleshores sota el nom de Fonda de San Antonio. La Fonda va ser rebatejada el 1895 amb el nom actual d'Hotel Peninsular. Tot i les dificultats existents per a les dones de l'època d'accedir a llocs de responsabilitat, es va fer càrrec del negoci, a mitjan segle XX.

El cafè Savoy va ser fundat pels seus pares la dècada del 1930 i de seguida es va convertir en un punt de trobada de la burgesia de l'època; amb el pas dels anys va passar a ser un dels cafès destacats de la ciutat de Girona.

Va ser impulsora del bar-restaurant La Rosaleda, a la devesa de Girona. Aquest establiment va esdevenir un lloc important tant pels gironins, perquè era lloc de socialització els caps de setmana, com pels turistes que començaven a arribar a la ciutat i hi feien parada per anar a la Costa Brava.

L'any 1960 la família va adquirir l'Hotel Alga, de Calella de Palafrugell. Més endavant va recuperar el restaurant L'Arcada, a la gironina Rambla de la Llibertat, va impulsar els premis literaris Prudenci Bertrana i va presidir l'Associació de Veïns del carrer Nou.

Nicolazzi va entrar en el món de la política gironina, essent regidora de la ciutat durant el mandat 1987-1991, durant el qual va formar part, per exemple, del Consell Municipal de la Gent Gran, i va participar activament en les Comissions de Cultura i d'Educació, i en la Comissió de Promoció de la Ciutat, sobretot en l'exposició *Girona, temps de flors*.

Bibliografia de:

El Peninsular (1853-2003), Memòria d'un hotel de Girona, testimoni i conversa amb J. Víctor Gay, Hotel Peninsular, Girona, 2003.

Bibliografia sobre:

Ribas i Mora, M. Carme: «Assumpció Nicolazzi i Rovira, Adeu a un referent de l'hostaleria», *El Punt Avui*, 13 juliol 2018.

Societat Catalana d'Economia: *Panells de dones economistes catalanes*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2021.

Inmaculada Fernández de Retuerto

NOGUÉS i SARDÀ, Agustí

(Montroig del Camp, 1873 – Buenos Aires, 1943)

«*con la expulsión de los moriscos, España se queda sin algodón, sin seda, sin caña de azúcar, sin papel y con viñas y olivares en gran abandono*». (1943)

«*el buen camino: producción y calidad máximas y sindicato para vender bien*». (1943)

Començà el 1899 com a mestre d'escola pública a poblacions de comarques agràries, esdevingué inspector de Primera Ensenyança, proposà de transformar l'*escola rural* en *granja-escola.* Però sobretot és autor d'una estructura econòmica dels vuit sectors de l'agricultura espanyola (que publicà al seu exili a Buenos Aires, tal com ho faria i amb un format semblant Manuel Serra i Moret).

La base del seu treball és estadística, tot i que «*los mismos datos oficiales no siempre concuerdan, y lo mismo ocurre si comparamos la información oficial con la privada*» (*Los problemas (...),* 1943). Comença amb les xifres macro: vers 1931/33, els 21,1 milions d'Ha. de superfície conreada a l'Estat espanyol generaven 430 ptes/Ha, i els 23,6 milions d'Ha. de prats, deveses i boscos, 19,6 ptes/Ha. Primera descoberta: donada la minúscula despesa d'explotació, aquesta petitíssima quantitat podia ésser rendible, si la propietat era gran.

Només 0,6 milions d'Ha dels 21,1 de la superfície conreada eren de regadiu. Segona, més que descoberta, constatació: el conreu a Espanya era fonamentalment de secà. El 49% d'aquesta superfície era dedicat als cereals, especialment, al blat. Ara: mentre a Holanda, Bèlgica, Dinamarca, Anglaterra, els rendiments de blat per Ha. havien crescut molt, a Espanya, tercera constatació, es passa només, dels 7,1 quintars al 1891 als 9,3 al 1921, i als 10,5 al 1931. És «*la eterna crisis triguera*». La raó és que «*la explotación cerealista está mal organizada*», perquè mancava formació, aprenentage de les noves tècniques agrícoles en escoles amb ensenyaments específics. En concret, en: 1) la preparació del sòl; 2) l'ús dels adobs; 3) la selecció de llavors; i 4) els sistemes de la sembra.

En canvi, els rendiments dels conreus d'arròs (60 quintars/Ha) són els més elevats del món: 17 més que a Itàlia, el doble de Japó, 45 més que a l'Índia. Som al davant — explica— d'una producció amb molt treball qualificat.

Els altres sectors (i, dins de cada sector, productes) són també analitzats, posant l'accent en els rendiments per Ha, i en la balança d'exportacions i importacions. Per exemple, si el rendiment mig és de 430 ptes/Ha, el de les patates és de 2.727 ptes/Ha : «*en la explotación*

de la patata no nos aventajan más que las naciones del Báltico y del Mar del Norte». Se n'exporten per valor de 26 milions de ptes., però cal importar-ne llavors per valor de 4,7 milions. Proposa, és clar, avançar en la producció de llavors. La quarta descoberta, doncs, és que els tubèrculs són el sector amb més alts rendiments.

El segueix (cinquena descoberta) la fruita, amb un rendiment mitjà de 1.051 ptes./Ha. Amb grans diferències. Als límits, les 400 ptes/Ha dels garrofers i les 17.612 ptes./Ha dels plàtans de Canàries. Les exportacions de taronges (amb uns rendiments de 3.477 ptes/Ha) són al capdavant (amb 229 milions de ptes) de totes les exportacions agràries espanyoles.

Després de la fruita, el sector més exportador és la vinya i el vi (amb 215 milions de ptes.). Ara: dels 21 milions d'Hl. de vi produïts, el consum intern és la meitat, i com que només se n'exporten 3 milions, «*quedan en las bodegas, sin salida, 6 millones, por lo menos*». Sisena descoberta. L'alternativa és el model dels cellers cooperatius del Camp de Tarragona, el Priorat i la Terra alta: «*una bodega cooperativa en cada pueblo, una federación de bodegas en cada comarca o región, un organismo central «.*

El sector de les plantes industrials inclou la remolatxa sucrera, amb un rendiment (1.123 ptes/Ha) «*superior a la renta bruta de los cereales»,* el tabac (que cal importar: 51,5 milions) i conreus com el cotó, o la canya de sucre, que —setena descoberta— van quasi desaparèixer amb l'expulsió dels moriscs.

Un dels grans problemes de l'agricultura espanyola, però, és la (escassa) producció de carn, llet, ous. Les gallines, per exemple, només produeixen cadascuna 80 ous/any. Així, caldrà importar 4 milions de ptes d'ous, «*en un país como España poco menos que ideal para la avicultura».* El model que proposa torna a ser català: la raça del Prat produeix per cap 120-150 ous/any.

La conclusió doncs és que «*el más poderoso impulso agrícola debe salir de la escuela rural, cuya transformación en* Escuela-Granja *es la primera reforma que debe llevarse a cabo».*

Bibliografia de:

La enseñanza agrícola en la escuela primaria, Madrid, 1918.

«Los campos agrícolas anejos a las escuelas nacionales», *Revista de pedagogía*, 5, 1922.

La enseñanza agrícola doméstica en Bélgica, Madrid, 1924.

Los problemas de la producción agraria española. / Cultivos, Rendimientos, Riqueza, Comercio exterior, Buenos Aires, 1943.

Francesc Roca i Rosell

NUBIOLA i CUNILL, Vicenç

(?, 1894 – ?, 1927)

«Tant producte agrícola és el blat com la flor, la qüestió és treure de la terra el màxim de pessetes. D'això es tracta». (Barcelona, 1923)

Joan Miró: *Retrat de Vicenç Nubiola* (1917).

Enginyer agrícola, becat al 1918 per a estudiar els conreus de flors a Antíbol, professor de fructicultura de l'Escola Superior d'Agricultura, de la Mancomunitat de Catalunya, descobrí a l'opinió pública catalana les possibilitats del que en digué «conreu primerenc i forçat» dels productes d'horta i de les flors. La raó d'aquest nou tipus de conreu era evitar les oscil·lacions dels preus (molt alts als inicis de temporada, i baixíssims al final) d'aquests productes, amb l'adopció de tot un ventall de: adobs, formes de tractament dels sòls, de protecció meteorològica amb vidres, xarxes, lones, i d'envasats respectuosos que n'augmentessin la durada en bon estat de conservació. I en fessin possible l'exportació.

Presentà amb precisió tècnica les formes de conreu i les primeres passes de la comercialització de les hortalisses que pensava que podien tenir més acceptació als mercats: Albergínia, Espàrrec (amb «*conreu sota vidre*», o «*amb termo-sifó*»), Cogombre, Carabassó, Carxofa, Maduixa, Meló («*originari de Pèrsia o de l'Índia*»), Mongeta tendra, Patata (primerenca), Pebrot («*ve de l'Amèrica del Sud*»), Pèsol, Tomàtec. Amb l'objectiu en tots els casos que augmentés la satisfacció tant dels productors com dels consumidors.

Paral·lelament fou empresari i practicà semi-professionalment el dibuix i la il·lustració. Com a empresari, fou l'ànima —i el principal exportador— del Sindicat Agrícola de Pallejà, i membre de la Junta de govern de l'IACSI (Institut Agrícola Català de Sant Isidre). Com a pintor fou l'autor, per exemple, d'un cartell de l'Escola Superior d'Agricultura.

El 1917, Joan Miró, company seu a les aules del Cercle de Sant Lluc, li dedicà un retrat que serà conegut com *L'homme à la pipe.*

Bibliografia de:

Melocotonero y albaricoquero, Madrid, 1921.

Conreu forçat d'hortalisses i flors, Barcelona, 1923.

Francesc Roca i Rosell

O

OLIVÉ PORTER, Miquel

(Montblanc, 1902 – México, 1976)

«las luchas campesinas llegaron hasta nuestros dies, y fuimos coparticipes en ellas en nuestra condición de campesino, jornalero, aparcero y arrendatario». (1969)

«Ganaron la guerra, pero el pleito social lo perdieron». (1969)

L'assaig *El proceso social, agrario y cooperativo de Cataluña,* de Ramon Solans Lavall —publicat a México el 1969— és una presentació, escrita a moments en primera persona, de les transformacions de l'agricultura catalana del segle XX. Segons Eduardo Ibarra Aguirre (a *Utopia*, SDP Noticias, 21 febrer 2017), «Ramon Solans Lavall» és el pseudònim utilitzat pel pagès montblanquí Miquel Olivé Porter.

De fet, un dels autors més citats a l'assaig de Solans, com a membre de l'equip director de la FESAC (Federació de Sindicats Agrícoles de Catalunya), és «Miquel Olivé». Autodidacta, pagès, dirigent del cooperativisme agrari català, exiliat a Mèxic, on el 1965 publica *Evolución de la agricultura y reforma agraria*.

El punt de partida de *El proceso (...)* és la situació dels pagesos i del camp català als inicis del segle XX. Amb una crítica a l'actuació dels terratinents, utilitzant Guillem Graell, Joaquim Costa, i Àngel Guimerà. I amb un accent en alguns aspectes de l'alimentació, l'aixopluc, «*la explotación de la mujer*». Tot i els avantatges relatius dels contractes d'emfiteusi, que permeteren a l'autor parlar de «*nuestra condición de campesino, jornalero, aparcero y arrendatario*».

A partir de 1916-20 però, el camp català entra en una nova etapa: «*durante este tiempo, los campesinos mejoraron mucho en su trabajo*». Per a explicar-ho, l'autor fa una anàlisi multicausal: a les fires de Verdú i d'Organyà, i a altres llocs: «*compraron animales de labor, (...), arreos, mejores instrumentos, arados modernos, carros adecuados, fertilizantes, substancias químicas para combatir las plagas*». En molts casos van aconseguir «*con el mismo trabajo duplicar el rendimiento*». Alhora el cooperativisme arribà «*a la industria de transformación de los productos agropecuarios*». En paral·lel, el camp català, amb la difusió del republicanisme, el socialisme i l'anarcosindicalisme, i l'impuls de la Unió de Rabassaires, entrà a «*una nueva etapa de las luchas reivindicativas*».

A *El proceso (...)* s'analitzen les tres formes de treball agrari previstes per la legislació de la Generalitat dels anys 1930, amb Joan Comorera, conseller d'Economia i Agricultura, i Joan Ventosa i Roig al Consell d'Economia: el treball individual o familiar, el treball de co-

participació i el treball col·lectiu. I també s'hi analitzen els xocs entre aquestes tres formes als anys 1936-38. Partint de la idea que «*nuestra posición era respetar la variedad de los campesinos cualquiera que fuese la forma de trabajo que escogieran*».

Després de 1939 l'anorreament del sistema democràtic coincideix amb altres factors: 1) Una certa minva de l'oferta de treball agrari motivada per: a) l'emigració camp-ciutat (quan desapareix l'horitzó de la reforma agrària); b) la caiguda de la natalitat; c) l'exili de quadres del cooperativisme agrari; 2) Un nou sector: «*una rama nueva que en Cataluña se ha extendido mucho: la avicultura explotada al estilo industrial*»; 3) Uns nous mercats, per exemple la fruita del Pla d'Urgell: «*gracias al mercado exterior la mano de obra es muy escassa*», i més ben pagada; 4) La generalització dels tractors familiars; 5) El creixement de les explotacions al camp de la indústria turística. El resultat és que els terratinents i els seus aliats «*ganaron la guerra, pero el pleito social lo perdieron*». L'*Informe* de 1962 sobre l'economia espanyola del Banc Mundial que cita l'autor —i les seves observacions a ull nu en viatges a Catalunya des de l'exili mexicà— configuren aquesta visió de les (inesperades) transformacions de l'agricultura catalana.

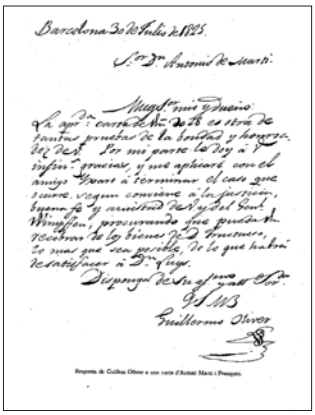
Els darrers capítols de l'assaig expliquen quins són «*los factores materiales como base de un trabajo eficiente en el campo*», la «*organización legal para los grupos colectivos*», i el darrer (el capítol 16) és «Mirando hacia el futuro de los campesinos».

Bibliografia de:
El proceso social, agrario y cooperativo de Cataluña, Pròleg de Ramon Costa-Jou, México, 1969.

Francesc Roca i Rosell

OLIVER i SALVÀ, Guillem

(Ciutat de Mallorca, 1775 – ?, 1839)

«*Sres Diputados de Cataluña en las Cortes de 1822 y 23: (...) No hay razón para que Cataluña después de pagar tantos millones para tener un gobierno que proteja su industria o por decirlo mejor su propiedad la más respetable de todas como es el trabajo, no les sirva más que para hacerla tributaria y esclava a la vez de las demás provincias y de los extranjeros*». (Arxiu de la Junta de Comerç, llig. 55, f. 3; citat per Ernest Lluch, 2009, p. 400)

Polític liberal, desenvolupà activitats en l'agricultura, el comerç i la indústria. Orfe ben aviat de pare, de ben jove viatjà per França i Itàlia, el que li permeté a l'edat de 14 anys presenciar els esdeveniments de la Revolució Francesa de 1789 a Marseille, fets que l'impressionaren profundament. Dedicat primer a administrador de béns i dependent d'un escrivà, adquirí una formació jurídica, i alhora uns estalvis que feren possible poder dedicar-

se a l'agricultura, com a tractant de cereals a Tarragona, adquirir finques rústiques i fins i tot impulsar la construcció de carreteres, tot guanyant-se una solvència econòmica per a poder dedicar-se a la política.

Intervingué activament a la Guerra del Francès, tant per a aconseguir nous recursos, com per a formar part de la Comissió de Represàlies contra els béns dels súbdits francesos i dels seus aliats, o com a Comissionat per la Junta del Principat prop del poder central —primer a Madrid, després a Cádiz— de cara a la unificació de les operacions militars, l'aconseguiment de recursos, i la defensa del paper que estava jugant Catalunya en la conflagració. Quan els francesos ocuparen Tarragona, ciutat on residia, se n'anà a Ciutat de Mallorca, des d'on va presentar diverses memòries a la Junta de Comerç. Finalitzada la guerra se'n tornà a Tarragona, dedicant-se als negocis i essent perseguit per les seves idees liberals.

Durant el Trienni Liberal (1820-23) fou elegit diputat per Catalunya, i dugué a terme una activitat intensa a les Corts de Madrid, formant part de nombroses comissions dins de la seva acció parlamentària. Cal destacar la seva oposició a que la marina estrangera estigués en igualtat de condicions que l'espanyola, la defensa d'un mateix aranzel per a Espanya i per Amèrica (creia que amb aquesta mesura es frenaria l'independentisme), i la reivindicació del prohibicionisme, bo i mantenint un dur enfrontament amb Álvaro Flórez Estrada.

El 20 de maig de 1821 va promoure un *Discurso sobre el proyecto de ley estableciendo un nuevo plan de hacienda*, en el que es proposava una reforma profunda del sistema fiscal espanyol. En una intervenció anterior, el 20 de març de 1821, va definir els trets bàsics que havia de reunir una hisenda liberal: a) gastar el mínim possible, b) que el que es gastés tingués la màxima utilitat, c) que les contribucions complissin els criteris de justícia, equitat i proporció, i d) recaptar de forma suau, invertir amb criteri econòmic. Considerava que les obres públiques s'havien de deixar en mans de la iniciativa privada, i defensà a construcció dels canals d'Urgell (acabat el 1862) i de Tamarit (o de Catalunya i Aragó, que començà a funcionar el 1906).

Amb el retorn dels absolutistes el 1823 hagué de fugir de Tarragona (li varen destruir la casa), i el 1826 s'instal·là definitivament a Barcelona. Durant la *Década Ominosa* viatjà per França i Suïssa per a aprendre noves tècniques per aplicar a les seves fàbriques (sabó, aiguardent), i es dedicà també a escriure. Va dur a terme estudis sobre els *lluïsmes* i l'*emfiteusi* i sobre millores tècniques. A ell cal atribuir, segons Ernest Lluch, l'autoria del fullet *Vindicación de la industria de Cataluña (...)* (1834), recopilació de cinc discursos publicats el 1833 en el periòdic *El Vapor*, on es deia, per exemple, que si Catalunya havia aprofitat millor la legislació espanyola per a fomentar la seva indústria era gràcies al «*carácter necesariamente laborioso de sus naturales*» (p. 2). Fou un dels primers a afirmar que no era cert que Catalunya explotés les altres províncies, car per exemple els catalans compraven als castellans les llanes i, a més, les fruites. Catalunya, deia, estava lligada a la resta d'Espanya, perquè si aquesta no li comprava els teixits, Catalunya no podria comprar-li els productes agraris. Defensava les mesures de caràcter protector, un cop esgrimit l'èxit del proteccionisme a Europa. Sostenia la necessitat que la balança de comerç es mantingués equilibrada i atacava el lliurecanvi, fonamentalment perquè provocava la

sortida de capitals del país. A l'apèndix de *Vindicación (...)* afirmava que un terç de la població de Catalunya es dedicava a la indústria, i d'ací la necessitat de protegir-la.

En una sèrie d'articles al *Diario de Barcelona*, atribuí al feudalisme la causa de la decadència de l'agricultura, ja que els privilegis feudals comprometien el seu desenvolupament. Per ell, entre el *delme* i la *primícia* —que havia acabat per esdevenir com un suplement del *delme*— venien a gravar entre el 40 i el 50% del benefici del pagès; els *terratges* que es pagaven pel manteniment dels drets senyorials eren una rèmora, i el contracte emfitèutic s'havia convertit en quelcom d'abusiu. Proposava la reducció del *delme* en la quarta part i que es convertís en el que realment havia d'ésser, un tribut i no pas un dret sobre la propietat de la terra, i la desaparició dels *delmes eclesiàstics*, perquè teòricament havien de finançar unes contraprestacions eclesiàstiques i benèfiques que no es prestaven, així com també la desaparició d'altres tipus de *delmes*. Els *terratges* s'havien de reduir molt o àdhuc suprimir. El *lluïsme* el tenia per totalment injust, perquè es considerava com un preu de la terra que ja estava gravat dins de l'*emfiteusi*; per la seva banda, el *lluïsme* elevat impedia la transmissió de les terres. Atacà els privilegis feudals dels senyors, que nomenaven els jutges emfiteutaris, l'escrivà, i els membres del tribunal. Sobre l'*emfiteusi* però, no n'era partidari de la supressió, sinó de la seva reforma, en el sentit d'expurgar-lo de reminiscències feudals, el que volia dir fixar el termini en 100 anys, donar al camperol les facultats de tempteig i de poder renovar l'arrendament.

Defensà la indústria catalana en uns anys en que estava experimentant el seu procés de mecanització i de desplegament important, el seu *take-off*, i criticà l'administració espanyola ineficient que no li donava cap mena de suport, incapaç també d'altra banda de perseguir eficaçment el contraban. Partidari de donar un impuls definitiu al comerç interior, criticà la manca de vies de comunicacions, especialment entre Catalunya i l'Aragó, comunicacions que havien de facilitar els intercanvis entre els productes industrials catalans i els grans de Castella. En relació als gremis adoptà una postura reformista, el mateix que amb el contracte emfitèutic: calia fer desaparèixer els vestigis feudals, i anar-los adaptant gradualment al nou tipus de sistema econòmic que obtenia els seus millors rendiments a partir de la indústria.

Bibliografia de:

Memorias económico-políticas escritas en diversas épocas y con diferentes motivos para la prosperidad de España (...), Tarragona, 1820.

Vindicación de la industria de Cataluña, o sea: Colección de discursos que se publicaron en el periódico titulado el Vapor, en el año 1833 (...), Barcelona, 1834.

Bibliografia sobre:

Sotorra, Juan: *Historia del ilustre español Don Guillermo Oliver, alcalde primero constitucional de la muy ilustre ciudad de Barcelona (...),* Barcelona, 1844.

Lluch, Ernest: *El pensament econòmic a Catalunya (1760-1840)*, Barcelona, 1973 (2na edició, 2009).

Francesc Artal i Vidal

OLIVERES i BOADELLA, Arcadi

(Barcelona, 1945−Sant Cugat del Vallès, 2021)

«*.. Amb el ritme de producció i de consum que portem, el que estem fent és gastar el planeta. Segons ens adverteix l'indicador de la "petjada ecològica"(...) tot allò que el planeta pot recuperar amb el seu sistema natural (...) durant un any equival a ¾ del que les persones hem consumit l'any anterior. L'altra quarta part ja no es recuperarà mai més*». (2002)

«*Els fons de pensions són uns instruments perversos del capitalisme. La seva subscripció equival a una pèrdua de confiança en el sistema públic de pensions i la imminent renúncia a l'Estat del Benestar*». (2002)

«*L'alternativa a la banca actual (la que coneixem) és la banca ètica (...) a Europa ja fa uns quants anys que hi ha banca ètica*». (2002)

Neix al barri de l'Esquerra de l'Eixample. Cursa els estudis de primària i de secundària a l'Escola Pia del carrer Diputació. Entre d'altres tingué com a professors Lluís Maria Xirinacs, Octavi Fullat i Francesc Botey. Va ser membre actiu del moviment de l'escoltisme (1962-1966). Entre 1963 i 1968 cursarà els estudis d'economia a la Facultat de Ciències Econòmiques de la Universitat de Barcelona. S'implicarà molt activament durant aquells anys en les activitats del Sindicat Democràtic d'Estudiants, i acabarà participant en la "Caputxinada" del més de març de 1966. L'any 1968 obté el títol de llicenciat en Ciències Econòmiques en aquella Universitat. Acabats els seus estudis universitaris, el juliol de 1968 inicia la seva col·laboració amb el Centre d'Estudis de Desenvolupament Comunitari (CEDEC), on participarà en la realització de diverses recerques i publicacions sobre desenvolupament econòmic municipal i comarcal. L'any 1969 es veurà obligat a assumir la direcció de l'empresa de la seva família, sota els efectes de la crisi, i que finalment acabarà fent fallida, essent liquidada l'any 1978. En la dècada dels anys 1970s s'implicarà en diferents activitats en diversos moviments a favor de la democràcia i l'autogovern de Catalunya. Va ser fundador, entre d'altres, de l'Associació de Veïns de l'Esquerra de l'Eixample de Barcelona i, a partir de l'any 1971, inicia la seva participació en l'organització Cristians pel Socialisme. L'any 1974 començarà a participar en l'organització catòlica Pax Christi internacional, de la qual va ser copresident a Catalunya entre 1974 i 1990. L'any 1981 va començar a militar a l'organització Justícia i Pau, defensora dels drets humans i la pau. Elaborarà l'informe sobre la primera Campanya pel 7 % dedicada a aconseguir que les institucions públiques el destinin a l'ajut al desenvolupament dels països empobrits. Serà membre actiu d'aquesta entitat, des d'aquella data participant en les comissions de drets humans i de desarmament. L'any 1986 serà nomenat vicepresident de Justícia i Pau i, després de la mort de Joan Gomis, en serà elegit president, càrrec que mantindrà fins l'abril del 2014. Durant els anys 1986 a 1999 va ser també vicepresident i després president (1999-2003) de la Comissió General de

Justícia i Pau d'Espanya. Fou president de la Fundació Internacional de la Pau i membre de la Societat Catalana d'Economia (Institut d'Estudis Catalans), d'ATTAC i de la junta de govern de l'Institut Català per la Pau. Tingué quatre fills i estigué casat amb Janine Künzi. El 10 d'abril de 2013, juntament amb Teresa Forcades, va presentar el moviment Procés Constituent a Catalunya. Concedí diverses entrevistes a mitjans, on comentà la seva trajectòria d'activista i altres experiències personals en la lluita anticapitalista i pacifista, així com presentà el seu últim llibre *Paraules d'Arcadi. Què hem après del món i com podem actuar* (2021), on es presentava a si mateix mitjançant una conversa real amb els seus nets Pol i Marc.

Al llarg de la seva vida desplegarà una gran activitat com a conferenciant, tant a Catalunya com a diversos indrets (Paris, Bruxelles, London, Lausanne, Hamburg, Bonn, Bremen, Lisboa i, a Sud-Amèrica, a Colòmbia, Argentina, Mèxic) i participarà com a professor en cursos organitzats tant per universitats catalanes com a Amèrica Llatina. Participarà habitualment en programes Catalunya Ràdio, Catalunya Informació, COM Ràdio, Ràdio-4, Ona Catalana, Ràdio Sant Cugat i Ràdio Estel. Ha estat col·laborador regular de les revistes *Canigó* i *Serra d'Or* i el *Diari de la Pau*, i ha participat en més de 60 llibres i publicacions.

El seu fons documental ha estat ingressat a l'Arxiu Nacional de Catalunya. La documentació ofereix un detallat testimoni de la seva trajectòria com a economista i activista per la pau i la justícia social: a) Pax Christi: documentació relativa de l'entitat de la que fou fundador i membre actiu a Catalunya fins al 1990; b) Institut Víctor Seix de Polemologia: en va ser director fins el 1978, i que fundada dotze anys abans, es tractaria de la primera entitat a treballar oficialment per la pau des d'un punt de vista científic i acadèmic a Catalunya; c) Justícia i Pau: entitat creada el 1968, a l'empara de l'Església Catòlica des del 1982, i que tingué un paper molt actiu en la denúncia de les tortures i els maltractaments, contra l'aplicació de la pena de mort, i en la defensa de l'amnistia per als presos polítics antifranquistes; en fou president entre 2001 i 2014; d) Universitat Internacional Catalana de la Pau: fundada el 1984 i de la que ell era el president del patronat. Tot i no participar mai políticament per la via institucional, al llarg de la seva vida va anar desenvolupant un pensament crític amb el sistema capitalista en el qual vivia, així com un profund sentiment antimilitarista, antiautoritari i per la justícia social i mediambiental. Sempre va defensar també posicions antimilitaristes. La seva tesi doctoral va ser sobre desmilitarització, va participar en diverses ocasions en els fòrums socials mundials on es va reclamar una disminució anual del 5% de les partides pressupostaries als exèrcits dels governs, va ser un ferm defensor de l'objecció fiscal a la despesa militar, així com de l'objecció de consciència i va donar suport a la insubmissió l'any 1984. També es va posicionar contra l'entrada d'Espanya a l'OTAN, va intentar rebutjar amb fermesa el comerç d'armes dels governs, va participar en campanyes contra la pena de mort i va rebutjar totes les guerres i invasions militars. Va fer objecció fiscal militar en les seves declaracions de la renta al llarg de la seva vida i, sobretot, era molt crític amb els vincles entre la indústria armamentista i el sector bancari.

En la seva vida d'activista per la justícia social ha participat en un seguit de campanyes i activitats, algunes de les més destacades són: la primera gran campanya en favor del 0,7% (1981-82), la primera campanya en favor de l'objecció fiscal a la despesa militar i la

constitució de l'Assemblea d'Objectors Fiscals (1983), la campanya contra la llei reguladora de l'objecció de consciència i en suport de la insubmissió (1984), la constitució de la Universitat Internacional de la Pau de Sant Cugat (1985), la campanya contra l'ingrés d'Espanya a l'OTAN (1986), la introducció al país de les Brigades Internacionals de Pau (1987). Fou cofundador de la Xarxa Europea Contra el Comerç d'Armes (reunions d'Utrecht, 1984, i Malmö, 1987), participà en les mobilitzacions contra la primera guerra del Golf (1991); la campanya en favor de la cancel·lació del deute extern (1999); la promoció de la banca ètica a Catalunya, essent elegit president honorari de la plataforma Finançament Ètic i Solidari (FETS) el 1999; o en les mobilitzacions contra la Guerra de l'Iraq (2003).

Enfront de la creixent feblesa i injustícies que plantegen en el conjunt de les economies del món, planteja temes importants. Entre ells: a) La crisi i la fam persisteixen en els països més pobres del món, enfront de l'abundància dels més rics, mentre que la producció agrícola i ramadera mundial serien més que suficients per aportar les calories necessàries per sobreviure tots plegats; b) defensa a escala global l'aplicació de polítiques que frenin el creixement de la producció i del consum excessius, i fer front a dos objectius: aturar l'esgotament dels recursos bàsics del planeta i el creixement excessiu dels països més rics, per tal de frenar l'especulació financera i redistribuir la riquesa a favor dels més pobres: c) defensa, així mateix, la promoció de la banca ètica com a entitats que operen amb criteris ben diferents dels de la banca convencional: imposen condicions molt més estrictes als recursos financers que reben, i afavoreixen, amb les seves operacions de crèdit i d'inversió, projectes, no amb criteris avaluadors de la seva riquesa o solidesa financera del demandant, sinó amb altres criteris positius com poden ser projectes fiables d'inversions en educació, repoblació forestal, cooperatives agràries, horts biològics, projectes de petites i mitjanes empreses socialment inclusives, accions solidàries contra l'atur i la pobresa, programes de reocupació d'aturats; d) per fi, planteja el debat sobre la funció dels plans de pensió privats, als que qualifica de «grans especuladors a escala mundial» i als que fa responsables, donat el seu fictici atractiu, d'enfortir i agreujar la crisi a la que s'enfronten els sistemes de plans de pensions públics, sotmesos en molts països a un crític deteriorament degut a l'intens envelliment de la població, i a les limitacions que imposen unes polítiques pressupostàries de la majoria de governs que gestionen en època de crisi uns pressupostos deficitaris i amb alts nivells d'endeutament.

Bibliografia de:

Nord-sud, diagnòstic i perspectives, amb diversos autors, Barcelona, 1988.

Introducció a l'economia, Barcelona, 2002, 2007.

¿Quién debe a quién? Deuda ecológica y deuda externa, Barcelona, 2003.

Un altre món, Barcelona, 2006.

Aturem la crisi. Les perversions d'un sistema que és possible canviar, Barcelona, 2010.

Això no funciona. Què és l'economia?, Cànoves i Samalús, 2011.

Paraules d'Arcadi. Què hem après del món i com podem actuar, Barcelona, 2021.

Pere Puig i Bastard

OLTRA PICÓ, Josep

(Benasau, 1899 – Santa Maria la Mar, 1973)

«Quan hom arriba d'un centre industrial com Sabadell, on domina l'individualisme econòmic més eixorc i raquític, té d'estranyar-li molt la forma com a Moscou rutllen les indústries». (1932)

«col·lectivitzar petits comerços i indústries, com la petita propietat de la terra, és totalment contrari a les regles del socialisme». (1937)

REDACCIO, ADMINISTRACIO I IMPRENTA ALAGONDA, 31 TELEFON, 2218

front

Organ del Partit Obrer d'Unificació Marxista

El nou exèrcit espanyol, ha d'ésser un exèrcit de classe.

Necessitem un Exèrcit Roig, al servei de la Revolució proletària.

Any I - Núm. 65 TERRASSA Dimarts 3 de novembre del 1936

La solidaritat del proletariat internacional amb els esdeveni-

Secretari a Sabadell del Sindicat d'Empleats i Tècnics, col·laborador de la premsa progressista (per exemple, el desembre de 1932 publicà a la revista *Front*: «Dues fàbriques a Moscou»), professor del *Curs d'Economia Política,* de l'Ateneu Popular de Gràcia, publicà el 1936-37 quatre texts sobre l'organització de la *Nova Economia*. De fet, fou un dels membres del Consell d'Economia de Catalunya, creat a l'estiu de 1936 com a govern econòmic a l'ombra.

Dos dels llibres són introduccions generals al procés de ràpida transició vers una economia de mercat amb predomini de les empreses col·lectivitzades. Són: *El POUM i la col·lectivització d'indústries i serveis* (Barcelona, 1937), i *La guerra i la revolució en el terreny econòmic* (Barcelona, 1937), on identifica alguns dels principals problemes: la col·lectivització de la petita propietat i la pèrdua de part del mercat espanyol.

El tercer, dedicat al sector més important de la indústria catalana: *Conferència de la indústria tèxtil del POUM* (Barcelona, 1937). El tèxtil és definit, amb 215.000 treballadors, com el sector industrial català que genera més ocupació. I com el que «*aprofita més els recursos naturals del país: aigua, electricitat, carbó, llana, seda natural, cànem*». El gran repte és l'exportació. D'entrada és només de gènere de punt, que s'exporta «*arreu del món (...) a França, Anglaterra, Estats Units*».

I el quart és una aportació al debat sobre la qüestió urbana: sobre l'habitatge i sobre l'organització dels serveis d'àmbit municipal: *Socialización de las fincas urbanas y municipalización de los servicios* (Barcelona, 1937). Aquí, apunta que «*l'estadística ens demostra que la propietat urbana es trobava poc concentrada a Catalunya, en comparació amb altres països de règim capitalista. A Barcelona, on, pel seu major desenvolupament industrial podia ser-ho més, existeixen més de 55.000 finques urbanes, i a la resta de Catalunya més de 100.000. Pels càlculs fets, corresponen a aquestes finques uns 80.000 propietaris*». La municipalització de l'habitatge (que seria aprovada per Decret del govern de la Generalitat d'11 de juny de 1937) es limitava als habitatges que no eren per a l'ús dels seus propietaris, que així i tot serien indemnitzats.

Pel que fa a les hipoteques, argumenta que «*hi ha interessos en relació a la propietat urbana que afecten a una considerable massa de treballadors i que han d'ésser respectats. Són les hipoteques sobre les finques urbanes constituïdes a favor de les Caixes d'Estalvi i les finques que són propietat d'aquestes institucions d'Estalvi Popular*». Cal mantenir-ho de moment, i «*potser sigui convenient la seva continuació, fins i tot després de l'estabilització del règim de govern obrer i camperol*».

Exiliat a l'Estat francès i resident al Rosselló, el 1967 participà als Jocs florals de la llengua catalana celebrats aquell any a Marseille. Guanyà el Premi «Economia catalana», amb un text titulat en llatí *Pax Labor*. El 2001 Pere Pagés, al seu llibre *Los col·lectivizadores,* utilitzà un text seu de 1946 per a explicar les característiques del procés de col·lectivització de la indústria i els serveis.

Bibliografia de:

El POUM i la col·lectivització d'indústries i serveis, Barcelona, 1937.

La guerra i la revolució en el terreny econòmic, Barcelona, 1937.

Socialización de las fincas urbanas y municipalización de los servicios, Ediciones del Consejo Económico y Técnico del POUM, Barcelona, 1937.

Bibliografia sobre:

«La qüestió del sòl urbà: l'aportació d'Oltra Picó», a F. Artal, E. Gasch, C.Massana i F. Roca: *El pensament econòmic català durant la República i la guerra (1931-1939)*, Barcelona, 1976.

«16. 1932. "Dues fàbriques a Moscou", per Josep Oltra Picó», a Francesc Roca: *El pensament econòmic català (1900-1970),* Prol. Antoni Serra Ramoneda, Barcelona, 1994.

Francesc Roca i Rosell

ORELLANA, Francisco José

(Albuñol, 1820 – Barcelona, 1891)

«*La Balanza no se nivela bien más que de un modo: produciendo mucho, y cada día más. Las importaciones crecen con ventaja de un país, cuando sus exportaciones no les van nunca en zaga, y sobre todo, cuando se destinan a la reproducción. Exportando mucho se puede importar mucho, pero no al contrario. Importando mucho y permaneciendo estacionada la producción, sucede lo que dice muy acertadamente el Sr. Vázquez Queipo, hay que pagar con dinero el exceso; y si el dinero falta, perder el crédito, la dignidad y hasta la honra. La nivelación por impotencia, por incapacidad de adquirir es la guillotina de los pueblos. No es otro el mar de la Balanza contraria*». *Demostración de la verdad de la balanza mercantil* (1867)

Publicista, escriptor d'economia, novel·lista, autor teatral i historiador. Va estudiar jurisprudència i humanitats a Granada, on coincidí amb Valera i Fernández y González. S'hi vivia el clima literari del romanticisme francès. Als 21 anys, essent sergent segon de l'exèrcit té un problema amb el Capità General, que l'envia al regiment de Córdoba, de guarnició a Barcelona, la qual cosa li canvia radicalment la vida.

Entra en contacte amb els cercles literaris de Catalunya, en concret amb Aribau, que el presenta a Víctor Balaguer, qui li dóna feina a l'Institut Industrial de Catalunya (IIC), la patronal; són presents Jaumeandreu, Illas i Vidal i Vilaregut. Esdevé «un catalán injerto de andaluz», com el va definir Frederic Rahola al seu discurs de comiat. En la seva joventut és un demòcrata radical, influït pel socialisme utòpic d'Étienne Cabet i està en connexió amb Monturiol, la seva revista *La Fraternidad* i el projecte Icaria. Desenrotlla una activitat literària i publicista considerable, també quan va a Madrid el 1850, on defensa els interessos industrials catalans, cosa que li valdrà ser nomenat soci de mèrit de l'esmentat Institut Industrial. No trenca, però els seus lligams amb Albuñol i Granada. Esdevé soci de la Real Sociedad Económica de Amigos del País de Granada. Com a literat contribuí a conformar el relat nacional espanyol com a prolífic autor de novel·la històrica en la línia del seu amic Fernández y González. Sobre Isabel I, Colom, Quevedo. També una laudatòria biografia en tres volums sobre el General Prim. Va ser també autor teatral i poeta, amb un himne cabetià.

Com a economista —el podem considerar defensor del proteccionisme industrial i els interessos de Catalunya— la seva obra principal fou *Demostración de la verdad de la balanza mercantil y causa principal del malestar económico de España* (Barcelona, 1867), que es pot considerar un precedent de l'anàlisi de les balances interior i exterior. No es pot oblidar el seu paper central en la realització de l'Exposició Universal de Barcelona, de 1988. En el camp de l'economia cal esmentar tant la seva *Reseña completa descriptiva y crítica de la Exposición Industrial y Artística de productos del Principado de Cataluña* (Barcelona, 1860) com les seves ressenyes de les internacionals, com ara *La Exposición Universal de París en 1867* (Barcelona, 1867). El seu lligam amb l'IIC continuà quan aquest esdevingué Instituto del Fomento de la Producción Nacional, del qual fou secretari. Publicà nombrosos articles a *Diario de Barcelona* i *La Ilustración Española* sobre temes econòmics. Potser la defensa del proteccionisme li procedia de l'estudi de la prosperitat del regne nazarí de Granada, però el cert és que casat amb una catalana estava integrat plenament a la societat catalana del seu temps i va ser un fidel intèrpret dels interessos de la burgesia catalana del segle XIX.

Bibliografia de:

Traduccions: *Viage por Icaria,* d'Étienne Cabet (trad. amb Narcís Monturiol), Barcelona, 1848.

Reseña completa descriptiva y crítica de la Exposición Industrial y Artística de productos del Principado de Cataluña, Barcelona, 1860.

La Exposición Universal de París en 1867, Barcelona, 1867.

Demostración de la verdad de la balanza mercantil y causa principal del malestar econòmico de España, Barcelona, 1867.

Historia del General Prim, Barcelona, 1871 i 1872.

Articles a *El eco de la producción,* Revista quinzenal, núm. 1, 1 d'abril del 1880.

Bibliografia sobre:

F. Rahola y P. Estasén*: D. Francisco José de Orellana: literato y economista: discursos leídos en la sesión necrológica que el Fomento del Trabajo Nacional dedicó a la memoria de tan esclarecido patricio,* Barcelona, 1892.

Josep Maria Mestres Quadreny: *Un prohom de Barcelona a la segona meitat del segle XIX: Francisco José Orellana (1820-1892)*, RACBAS, Butlletí XX, 2006.

Antoni Montserrat i Solé

ORIOL i ANGUERA, Antoni

(Linyola, 1906 – México, 1996)

«*Amagrir-se, si cal. Emmalaltir, mai*». (1937)

«*Durant els sis mil anys primers de la nostra història tot era escàs. Gràcies al sistema monetari primer, i després bancari, creditici i capitalista, hem pogut arribar allà on som (...) de l'estalvi n'ha sortit el capital. Del capital, el senyor Distribuïdor amb totes les prerrogatives. Prerrogatives de domini. De domini ABSOLUT!*». (1938)

«*Japó entafora draps a Anglaterra a 7 pts (la tela anglesa d'igual qualitat va a 14), cristalleria a Bohèmia, rellotges a Suïssa, bronze a Bèlgica, motocicletes a Java, bicicletes a Rio de Janeiro, i, mentrestant, parats, parats, parats, àdhuc al Japó mateix, a despit de pagar salaris de fam*». (1938)

Amb pares i germans amb estudis universitaris, es va Llicenciar en Medicina a la Universitat de Barcelona (UB) molt aviat (1924), i es va doctorar també aviat (1929). Decidit més per la recerca antropològico-econòmica (amb bases bioquímiques) que per la pràctica clínica, va ampliar els seus coneixements a les Universitats de Strasbourg, Bruxel·les i París (1929-1933). De retorn, esdevingué director de l'Institut dels Sòls, de la Generalitat de Catalunya (1934-38), professor de Bioquímica, de l'Escola d'Enginyers Agrònoms (1934-1938), de la Universitat Industrial de Catalunya, i professor també de Bioquímica (1936-38), a la Facultat de Medicina de la UB.

Durant la Guerra 1936-39 va assajar de difondre de forma entenedora alguns resultats de les seves recerques. Així, amb Josep Valle i Arribas, va publicar *Què és la ciència del sòl?* (1937), on els aspectes econòmics de l'edafologia ocupen un espai no marginal. Per al Comissariat de Propaganda, dirigit per Jaume Miravitlles, va escriure *El menjar en temps de guerra. Problemes alimentaris que planteja la guerra* (1937). Un estudi sistemàtic sobre l'alimentació humana (en uns anys on, a Catalunya, la revolució agroalimentària iniciada a finals del XIX

havia avançat molt), que es clou amb «*Deu consells*» sobre la forma de contornejar amb èxit l'escassetat d'aliments en moments difícils. Uns consells (com el primer, el d'*amagrir-se*) que podrien ser útils per a encarar-se als problemes generats per les dietes basades en aliments processats del segle XXI.

El llibre seu més ambiciós d'aquests tres anys és *Conceptes 1939. Assaigs* (Barcelona, 1938). El seu títol, molt-massa obert, la dificultat d'encasellar-lo dins d'un camp determinat, i la trajectòria vital del seu autor, han dificultat la seva lectura. El llibre s'articula en 5 *diàlegs* i 4 *monòlegs*. Inclou, a més, una innovació: un bon nombre de infògrafies. Com *El món es fa petit*, *El progrés tècnic a través del temps*, *Industrialització de l'agricultura, Qui consum el carbó, Velocitats de transport*, etc.

Els diàlegs imaginaris són entre científics, sovint de diferents camps i de distintes èpoques. El 4rt diàleg és entre dos economistes: Thomas R. Malthus i Henry Hauser. El 5è diàleg també és fonamentalment econòmic: és entre Henry Ford i John Ruskin. Un i altre argumenten perfectament les seves visions (que són no ja diferents, sinó contraposades). L'autor, però, sembla decantar-se per Ford i el fordisme: «*en 25 anys s'ha quadruplicat el salari. No hi ha cap motiu per a dubtar què pot passar igualment en els 25 anys que vénen (...) fent així mateix una evolució de les màquines que ha fet que el treball fos cada vegada menys dur, menys violent, més humà*». La síntesi fordista és: «*Els salaris alts permeten el consum. El consum aguanta la indústria. La indústria sosté el treball. És un cercle tancat: ell es planteja el problema i ell mateix se'l resol*».

Als monòlegs, però, explica que les diferències entre capitalisme i socialisme no són grans: la legislació dels països capitalistes introdueix canvis institucionals que són *pegats socialistes,* i segons ell als països socialistes, el sistema creditici i la política de salaris són sovint *pegats capitalistes.* El problema no és de sistema, o de «crisi», sinó de *desgavell* global sense precedents. Citant a Manuel Sanchez Sarto, explica que les crisis d'abans del 1929 eren «*crisis de debò»,* i que «*la característica d'aquestes crisis era la MISÈRIA».* En canvi, «*en el desgavell actual, la misèria és artificial. La fabriquen els interessats perquè resulta més còmode ajornar el problema».* Els interessats en generar misèria són els *senyors Distribuïdors* de crèdits, tot i el rol positiu que, històricament, han jugat la moneda i la banca.

Anant més enllà, descobreix que «*l'obrer més modest lloga un pis amb més confort que Lluís XIV, o Frederic el Gran. Es trasllada d'un país a l'altre amb més velocitat que un virrei. Les màquines han disminuït l'esforç i la fatiga, els aliments són preparats per facilitar la digestió (...) Però, ningú s'ha preguntat si l'Home suportaria més bé o més malament aquestes innovacions*».

La *solució* que proposa, seguint les passes de *l'economia nova* de Maurice D.Colbourne (1894-1950), és: el control del diner («*No nacionalització !*»), el patró mercaderia («*Fora patró or !*»), el crèdit al consumidor («*S'ha de canviar el sistema del crèdit al productor*»), el Divident Nacional (per tal «*que tothom consumeixi*»), i el treball standard per a tothom (amb l'objectiu de«*repartir-nos el* chomage *entre tots*»).

De fet, el treball tipus, de cadena, standard, obligatori per a tothom, mogut pel progrés tecnològic, ja genera la producció tipus, «*des de l'espardenya a l'avió*». A part, hi ha el «*treball d'ofici, que comprèn un llarg aprenentatge*», que ha de permetre als que s'hi dediquin al «*consum de productes no standards. Artesans*». El luxe.

Exiliat a París i Tolosa de Llenguadoc, on segueix investigant (1939-40), retorna a Barcelona (1941). Exclòs de la docència i la recerca universitàries i represaliat per la Dictadura, trobà aixopluc en una empresa farmacèutica: Laboratoris Esteve. Amb el seu germà Josep, escriurà una *Historia de la tuberculosis* (1946). I inicia una nova línia de recerca: l'estudi d'algunes obres de pintors com Dalí o Picasso. Després marxa a Amèrica, i esdevingué professor de Fisiologia a la Universidad de Córdoba, a Argentina (1949-57), i professor i investigador a l'Instituto Policlínico Nacional, de Mèxic (a partir de 1957), car havia estat foragitat de la Universidad de Madrid (1957), tot i que havia guanyat per concurs una plaça de docent.

A Mèxic, esdevé cap del Servicio de Investigación de Fisiología y Farmacología, de la Escuela Superior de Medicina Rural. Però alhora publicarà assaigs a partir de l'obra d'alguns científics: Marcuse (1970), Freud (1975), seguint el seu *Conceptes 1939.*

A partir de 1980, amb menys càrrega docent, estudiarà (com Pere Pagès) els joves (1980), els *set pecats capitals del segle XX* (1993), i (amb Patricia Espinosa), l'envelliment (1996). Al 1983 publicarà la primera edició del seu llibre que, segons la informació de *Worldcat Identities,* serà el seu llibre més difós, i més reeditat: *El mexicano. Raíces de la mexicanidad* (escrit en col·laboració amb F. Vargas Arreola).

Bibliografia de:

El menjar en temps de guerra. Problemes alimentaris que planteja la guerra, Barcelona, 1936.

Amb Josep Valle i Arribas: *Què és la ciència del sòl,* Barcelona, 1937.

Conceptes 1939. Assaigs, Barcelona, 1938.

Amb Josep Oriol i Anguera: *Historia de la tuberculosis*, Barcelona, 1946.

Amb Francisco Vargas Arreola: *El mexicano. Raíces de la mexicanidad*, México DF, 1980.

Siete pecados capitales del siglo XX, México DF, 1993.

Francesc Roca i Rosell

ORRIOLS i COMAS, Joan Baptista

(Barcelona, 1828 – Barcelona, 1921)

«*Proclamamos bien alto que Cataluña no demanda una protección egoista con que amparar exclusivamente su producción industrial; que no abogamos aquí por unos aranceles de privilegio: sino que pedimos y aún exigimos justicia, en nombre de la integridad económica española, en nombre de las más variadas ramificaciones agrícolas, fabriles y comerciales; (…) rivalicen [les províncies espanyoles] todas con nosotros y aún supérenos la que pueda;*

ninguna sea tan obcecada que intente abatirnos, envidiosa, para producir la detestable igualdad del atraso y de la miseria; que, después de todo, si se reconoce, que, merced a nuestros hábitos industriales, tenemos aquí alguna mayor fuerza y destreza, cuando suene la fatídica hora del general naufragio, no será ciertamente Cataluña la que sucumba». (*Discurs*, 8 maig 1881).

Fou un destacat propagandista del proteccionisme i defensor de la indústria catalana. Es va llicenciar en Dret a la Universitat de Barcelona el 1860 i va exercir d'advocat. Va presidir l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Barcelona, la Societat Econòmica Barcelonina d'Amics del País (SEBAP), el Congrés Mercantil Nacional de 1892, la Secció de Ciències Morals i Polítiques de l'Ateneu Català, i formà part de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, del Congrés Català de Jurisconsults (vicepresident), i de l'Acadèmia Científico-Mercantil. Dirigí l'*Escola d'Institutrius i altres carreres per a la dona*, que depenia del la SEBAP, concebuda de forma paternalista, amb una visió catòlica tradicionalista, i que acabà la seva trajectòria el 1917. De fet era contrari a l'emancipació de la dona, ja que creia que s'havia de dedicar només a l'administració domèstica, que havia d'ésser «*la deidad bendita del santuario doméstico*» i que no havia d'aspirar a obtenir títols acadèmics. Donà classes d'economia a Foment del Treball Nacional i al Cercle Mercantil. El 1887 ingressà al Partit Liberal Reformista de Francisco Romero Robledo. Fou diputat pel Partit Conservador el 1897.

El seu pensament social era molt conservador, com es pot comprovar en el seu Discurs sobre *El colectivismo y la propiedad individual* (4-4-1892). Per a ell, els títols de propietat es derivaven de l'acumulació de treball, el que permetia el gaudi i la transmissió hereditària; i sense la propietat, segons ell, no hi hauria ni treball, ni estímul, ni família, ni Estat, ni civilització. També, sense treball no hi hauria, puntualitzava, la caritat per a poder ajudar els pobres. Entenia però que on hi havia fam, misèria, dolor i fred es podien degradar les passions, perdre l'esperança «y el resplandor divino de la fe» i ésser terreny per a la demagògia i l'explosió de les ires reconcentrades, i que els partidaris de repartir la riquesa no ho farien bé, perquè estaven mancats de «talent, instrucció, astúcia i osadia».

En el discurs necrològic que dedicà a Ramon Anglasell (Ateneu Barcelonès, 6-6-1878) deixà veure les seves preferències pel pensament proteccionista i el seu atac a l'*escola economista* formada pels lliurecanvistes, perquè deia que aquesta no tenia en compte l'existència de nacionalitats amb tradicions diferents. Segons ell, Anglasell estava influït pel sentit pràctic de l'escola escocesa, pel positivisme i pel mètode inductiu, i citava com a autors interessants a seguir els francesos Louis Wolowski i Léonce de Lavergne i els italians Eugenio Forti, Fedele Lampertico i Alberto Morelli, autors historicistes aquests darrers que havien influït Ignasi M. de Ferran i Pere Bosch i Labrús. Parlà del principi d'independència de les nacions, segons el qual cadascuna d'elles tenia el dret d'organitzar-

se d'acord amb les seves condicions, tradicions, necessitats de desenvolupament interior i amb les seves garanties de seguretat exterior (*Discurs* 6-3-1880).

A la manifestació proteccionista del 4 de juny de 1881, dedicada a oposar-se a un tractat de comerç amb Anglaterra, és on va declarar que ell tenia «un espíritu sincera y profundamente catalanista» frase que repetí en altres ocasions. Parlà de la tradició de la dedicació a «*las artes de la industria, el comercio y la navegación*» que a Catalunya venia de ben antic, des de quan en terres catalanes es va confeccionar un codi marítim que fou acceptat per quasi tota la costa mediterrània. En aquest acte articulà un pensament enfrontat al lliurecanvi. Es tractava de donar prioritat abans de tot a la producció, mentre d'altres veien com a més important la facultat de poder canviar. Amb el proteccionisme es milloraria el saldo de la balança de comerç i augmentaria el nombre de productors. En una altra manifestació, del 8 de març de 1881, explicà com al final amb el lliurecanvi cada país s'especialitzaria en aquells sectors on tingués superioritat, es formarien monopolis i els països menys agraciats no podrien competir ni tindrien on anar a col·locar els seus productes. D'altra banda, negava que Catalunya fos egoista i que demanés aranzels de privilegi, sinó que defensava en nom de les diferents branques de la producció els interessos generals de la nació espanyola (argument molt generalitzat en els proteccionistes catalans). Les al·lusions als interessos d'Espanya no n'excloïen la crítica, ja que del que es tractava era d'anar «*regenerando, reconstituyendo esta España que se cuartea y desmorona, desquiciada y carcomida, en el seno de la inmovilidad y del marasmo*» (discurs al Congreso Económico Nacional, 8-10-1888). En el discurs de cloenda del Congreso Nacional Mercantil de 1892 va reivindicar que «*Barcelona y Cataluña merecen ser cuidadorasamente atendidas y con especial solicitud consideradas, cuando legítimamente demandan que se aprecien, cual es debido, su ilustración, su riqueza y su poderío, sus aspiraciones y sus clamores, en la balanza donde se pesan, a veces con harta ligereza, los intereses y los destinos de la nación*». La laboriositat i la perseverança del «*geni industrial i mercantil de Catalunya*» havien de fer possible resistir el naufragi.

Bibliografia de:

Miscelánea oratoria. Colección de discursos acerca de las distintas materias políticas, económicas, jurídicas y literarias [Conté discursos del 23-2-1876, 6-6-1878, 6-3-1880, 7-11-1881, 4-6-1881, 8-5-1881, 8-10-1888, 8-11-1888, 4-4-1892, 2-10-1892, 6-10-1892, 20-5-1893, 9-8-1893 i 29-9-1893], Barcelona, 1894.

Bibliografia sobre:

Carreras y Bulbuena, José Rafael: «Don Juan Bautista Orriols y Comas (1828-1921)», dins *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona,* núm. 86*,* abril a junio 1925.

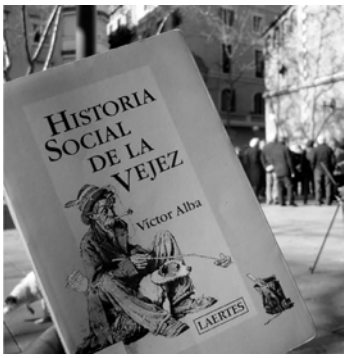
Francesc Artal i Vidal

P

PAGÈS i ELÍAS, Pere (Víctor ALBA)

(Barcelona, 1916 – Sant Pere de Ribes, 2003)

«the most fitting description would be that in Latin America, except in a few countries, there is a caste economy in a society in which castes are disappearing». (1969)

De família d'industrials tèxtils, amb estudis de Dret a la Universitat de Barcelona, periodista polític a Barcelona, i des de 1946 a París, editor i traductor a partir de 1948 a México i a Washington, i professor d'universitat des de 1965 a Kansas i a Ohio, conegut amb el pseudònim de «Víctor Alba», dedicà algun capítol d'algun dels seus múltiples llibres a presentar les claus econòmiques del país, o de la realitat social que estava analitzant. Publicà a editorials militants (com Franc-Tireur de París), a editors comercials (com Praeger de New York, o Plaza & Janés de Barcelona), i també a edicions universitàries (com Princeton University Press, The John Hopkins University Press, Standford University Press, etc.) o governamentals (com la Secretaría de Educación Política, de Mèxic, o l'Institut de Sciences Économiques Appliquées, de París). Segons el catàleg de la OCLC, ha publicat en 428 obres, en 6 llengües, a 15 Estats de 3 continents, que es poden trobar a 14.280 biblioteques del món.

El seu principal camp de treball ha estat la realitat social d'Amèrica Llatina, i en especial el joc de les polítiques públiques i el rol de les ideologies polítco-econòmiques en l'èxit o el fracàs d'aquelles societats. El 1961, al *The Latin American Style and the new social forces*, un article seu formaria part del volum col·lectiu sobre Amèrica Llatina dirigit per Albert O. Hirschmann. La gran pregunta era, el 1968 «*why did Spanish America, although in 1810 it was richer and better organized than the more backward United States, fall behind its northern neighbor?*» (*Nationalists without nations*). Segons ell, els virregnats hispànics tenien una millor organització administrativa, més recursos en explotació, millors comunicacions, més universitats, i ciutats més grans que les colònies britàniques del Nord. Però 150 anys després, la situació s'havia capgirat: Llatinoamèrica era més pobra que l'Amèrica anglosaxona.

Dins d'Amèrica Llatina estudià especialment Mèxic, les diferents etapes de la seva trajectòria política, la reforma agrària, el moviment obrer, les nacionalitzacions, les relacions amb Estats Units, però també publicaria articles i llibres sobre Argentina (amb anàlisis sobre el peronisme), Perú, República Dominicana (fou interlocutor del president Joan Bosch).

Alguns aspectes, alguns moments i alguns líders dels USA foren també objecte d'anàlisi política-econòmica per part seva. Però aquí els llibres que publicà foren tots editats (en català i en castellà) a Barcelona. Segons ell, el país que pot ésser «centre de la revolució mundial» és els Estats Units, car és el país on la democràcia política i econòmica ha anat més endavant.

A partir de 1972, començà a publicar a Barcelona els seus cursos a la Kent University, d'Ohio. Són diferents llibres de text amb notes i bibliografia, i un cert aparell estadístic, on hi ha una presentació amb rigor acadèmic d'algunes de les trajectòries històriques de les grans peces de les societats contemporànies: 1) els camperols; 2) els obrers, el moviment obrer; 3) tecnòcrates i militars, i el «militarisme tecnocràtic»; 4) els estudiants, els joves; 5) els intel·lectuals, «les idees socials»; 6) les dones, els feminismes; 7) els vells, la vellesa. Per a explicar-les, serà molt fidel als seus orígens intel·lectuals: a la peculiar visió de les continuïtats i els canvis socials elaborada als anys 1930 per Joaquim Maurin i Andreu Nin.

Al 1975 publica, a New York, el primer llibre en anglès sobre Catalunya des de 1945: *Catalonia / A Profile*. Per bé que el fil és la trajectòria històrica, i la producció cultural hi ocupa un lloc, l'entramat bàsic és econòmic. Així, el *Catalan Empire* medieval-renaixentista és definit com *A Mercantil Empire.* L'etapa següent és la d'un país *in the back room,* un país ¡a la rebotiga!. En aquesta etapa hi haurà dues apostes: una guanyadora (1640) i una perdedora (1714). La formació d'una burgesia revolucionària significa la modernització, que s'emprèn per 5 vies diferents: la llei, la guerra, la política, la revolució i els aranzels (*Modernization Through Tariffs*). El resultat és que la Catalunya del segle XX no és un clàssic país de burgesos i proletaris, sinó un xic més complex: és *The Tripartite Country.* El país de: 1) *the bourgeoisie*; 2) *the middle class and the peasantry;* i 3) *the workers.* L'última etapa (al 1975) també és definida en termes econòmics, car és potser *The End of Economic Preponderance.*

El 2001 publica a Barcelona: *Los colectivizadores*. Segons ell, l'experiència de la *Nova Economia* catalana iniciada l'estiu de 1936 és única. La bibliografia que utilitza inclou els texts contemporanis de J. P. Fàbregas, D. A. Santillan, J. Oltra Picó, Rafael Sardà, i els treballs acadèmics de F. Artal *et al.,* J. Brademas, J. M. Bricall, A. Castells.

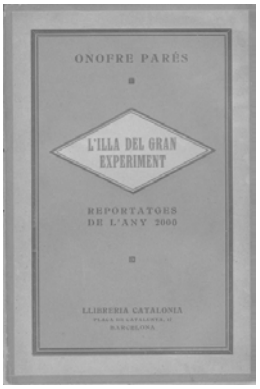
Bibliografia de (amb el pseudònim de Víctor Alba):
El industrialismo, México, 1950.
Autarchie ou division du travail?, Paris, 1956.
El ascenso del militarismo tecnocràtico, México, 1963.
Nationalists without nations. The Oligarchy Versus the People in Latin America, New York, 1968.
The Latin Americans, New York, 1969.
Historia general del campesinado, Barcelona, 1973.
Historia social de la mujer, Barcelona, 1974.
Catalonia / A Profile, New York, 1975.
Historia social de la vejez, Barcelona, 1992.
Los colectivizadores, Barcelona, 2001.

Francesc Roca i Rosell

PARÉS i SERRA, Onofre

(Manresa, 1891 – Vilafranca del Penedès, 1976)

«A l'honorable senyor Esteve Morell, il·lustre català, batlle de Melbourne. Any MCMXXVII». (1927)

Amb 8 anys d'estudis (iniciats el 1906) al Seminari de Manresa de la Companyia de Jesús, el 1914 deixà la Companyia i la seva ciutat natal i s'instal·là a Barcelona**.** El 1923 un magatzem de gènere de punt del que era titular fou objecte d'un robatori. El 1927 publicà *La illa del gran experiment. Reportatges de l'any 2000*. Una obra que té moltes de les característiques formals de la literatura de ciència ficció, però que és sobretot: 1) una visió de conjunt de l'evolució de la situació político-econòmica del món als anys 1930-1950-2000; 2) una descripció de la nova economia i de la nova societat construïdes a partir de 1950 a Austràlia, per una elit internacional d'emigrants d'alt nivell educatiu; 3) un reguitzell d'innovacions tecnològiques en tots els camps, amb reflexions sobre els impactes socio-econòmics que generen.

Dedicà l'obra a Esteve Morell (o *Sir Stephen Morel*), fill d'un empresari emigrant tarragoní, foragitat de les seves vinyes per la fil·loxera, i instal·lat, com molts altres catalans, a Austràlia.

Les primeres línies del llibre diuen: «*L'any 1950 estava el món, si fa no fa, com l'any 1930. La ciència oficial econòmica no havia avançat gaire».* Ara, a Europa, «*en canvi, ja no restaven les antigues fronteres: les duanes i els passaports havien estat suprimits».* Els Estats i les regions estaven «*centralísticament orientats per un consell paneuropeu resident a Ginebra».* Els alts nivells d'ocupació, els salaris *suficientment remuneradors,* la política de *retirs obrers i assegurances,* l'existència de *bons hospitals i asils* havia fet caure els *motius de rebel·lió*. Fora d'Europa, «*l'Índia havia creat el seu capitalisme», «tota la Xina havia adoptat la maquinària europea», «Austràlia (...) havia fet progressos molt grans polítics i econòmics».* Així i tot, al 1950 hi hauria un acord global per a obrir, justament a Austràlia, una migració internacional de *tècnics, filòsofs, artistes i obrers* que tenien com a objectiu la construcció en 50 anys de la *Societat Ideal.*

El seu llibre és la presentació d'aquesta societat que signa una delegació internacional que visita Austràlia l'any 2000. Pel que fa a l'organització de la producció, la base del seu funcionament són els 5 ministeris del govern australià. El *Ministeri de Finances* utilitza informàticament les dades que subministren les unitats econòmiques: *«recollir els missatges per tele-escriptura sense fils (...) els ordena (...) amb un treball matemàtic de coordinació».* D'aquí en surten, dia a dia, i d'acord amb els altres 4 ministeris, *«plans de treball»* específics per a totes les unitats de producció. Planificació individualitzada, *matemàtica,* doncs, gairebé *automàtica.*

Tota la producció —que organitza el *Ministeri de Treball*— es realitza en grans unitats localitzades al camp, o a la muntanya, fora de la Ciutat Major, una macro-ciutat multi-lineal de 45 milions d'habitants i 6.750 km^2 on viu bona part de la població de l'illa. De fet, a l'Austràlia

de l'any 2000, les innovacions tecnològiques i, per tant, l'altíssima productivitat, han dut a una reducció progressiva del temps necessari de treball. Som a només 5 anys —obligatoris— de vida laboral per a tothom, 6h diàries, amb 3 setmanes de feina i una setmana de descans/lleure. Durant aquests 5 anys (que abans havien estat 20, 10 i 7), la gent no viu a la ciutat, sinó prop dels centres de producció.

Tampoc viuen a la ciutat els infants-adolescents-joves que són lluny de les mares, a la Ciutat Menor, una ciutat-jardí escolar, dirigida per el *Ministeri d'Educació.* Un espai on cada alumne/a acabarà especialitzant-se «*previ rigorós examen i diagnòstic individual, i tenint en compte la previsió del nombre d'individus que cada un dels innombrables rams de treball reclamaria*». De la Ciutat Menor els joves passen als 5 anys de *treball temporal obligatori.* Després aniran a viure a la Ciutat Major. En cel·les individuals, intercomunicables, amb nombrosos espais comuns, i contacte directe amb franges de prats, boscos i espais naturals. I amb la possibilitat de fer esports, turisme i viatges a llarga distància.

La direcció de la producció i la distribució correspon als governs successius. En el ben entès de que «*l'ofici de governar no comporta cap avantatge material, ni tampoc greus responsabilitats*». Els seus alts càrrecs són elegits per un any, «*oferts per escalafó rigorós d'edat a tots els ex-oficials de treball*». Les funcions governatives heretades de la vella societat seran al *Ministeri de l'Interior* i al *Ministeri d'Assistència Pública.*

Les tasques directives —i la producció i distribució/consum— són facilitades per les innovacions tecnològiques fruit de les inversions en els laboratoris de recerca. Les innovacions més destacades són: a) en les comunicacions: 1) el *telèfon sense fils;* 2) la *tele-òptica sense fils*; 3/ la *televisió a domicili;* 4/ la *màquina de projeccions pictòriques*; b) en el transport: 5) l'*automòbil elèctric amb radi d'acció extensíssim*; 6) l'*aeronau idealista*; 7) les *màquines aeromòbils;* 8) als principals carrers de la Ciutat Major, la *cinta rodant silenciosíssima;* c) en la producció: 9) un *aparell de síntesi química* dit *Pansintetiquímic*, que «*no és més gran que una tauleta de 35 per 20 cm.»;* 10) nous material plàstics: la *Dendrolita,* definida com *una pasta endurida*, i la *Ictinita*, presentada com *una pasta lletada*; 11) la *màquina de calcular elèctrica,* etc.; d) complements del cos humà: 12) el *Zenit individual (...) anella (lluminosa) al dit*; 13) uns *aparells de butxaca magnètics que donen les distàncies;* 14) el *cadiralet fermat a l'esquena* amb funcions d'aparell volador; 15) els *banys eugènics* que arriben a «*suplir estimulants i fàrmacs*» i, juntament amb els canvis en la dieta i les pràctiques esportives moderades, obren el pas a l'augment de l'esperança de vida; d) en la alimentació, cada cuina disposa d'*un quadre de 3.000 aixetes,* una màquina que és *un Pansintetiquímic arranjat a posta,* més molts aparells accessoris: motllos, *catalitzadors,* etc.

El 1982 *Ciència. Revista catalana de ciència i tecnologia* va reproduir 2 capítols del seu llibre, que al 1999 la UPC reeditaria íntegrament. El 2016 M. Domingo n'ha analitzat els aspectes territorials a un congrés de la revista *Geocrítica*.

Bibliografia de:

L'illa del gran experiment. Reportatges de l'any 2000, Barcelona, 1927.

Francesc Roca i Rosell

PASTOR RODRÍGUEZ, Lluís Maria

(Barcelona, 1804 – Madrid, 1872)

«*Si desde el año 1830 acá, España ha dado un paso de gigante, no se lo debe a la protección, (…) sino a las saludables reformas que se han planteado.*

Se lo debe a la abolición del diezmo, a la desamortización, a la libertad de trabajo por la abolición de los gremios y supresión de las aduanas interiores, y a todas las reformas económicas en sentido liberal, inclusa y en primer término la de disminuir la protección.

La ciencia, así llamada porque descansa en principios fijos, responde que sólo hay un medio de dar prosperidad a un pueblo, de hacerle rico e independiente.

Darle libertad de acción para realizar sus fines». (1869)

De família originària de Brihuega (Guadalajara), on va viure de jove, a més de Buitrago. Estudià Dret a la Universidad de Madrid i, amic de Bonaventura Carles Aribau (amb qui fundà *El Corresponsal*, que dirigí), fou presentat al banquer català Gaspar de Remisa, qui l'introduí al món de les finances de la capital, i fou aleshores quan ja s'instal·là definitivament a Madrid, on desenvolupà una llarga carrera política. Entre 1846 i 1857 fou elegit en 5 ocasions diputat a les Corts Espanyoles, i en 1863 senador i conseller reial. Ostentà el càrrec de director del Deute Públic el 1847 i el 1856, el que li permeté un coneixement profund de la història desastrosa de l'endeutament públic espanyol, i el 1853 ocupà el càrrec de ministre d'Hisenda durant tres mesos (abril-setembre), en el Govern de conciliació nacional del general Lersundi. A *La política que expira y la política que nace* (1861) es pot constatar el seu pensament polític de caire liberal. Assistí a la Sociedad Libre de Economía Política —promoguda el 1857 per Manuel Colmeiro, Laureà Figuerola (president), Gabriel Rodríguez (secretari), José Echegaray i Segismundo Moret— i fou assidu a molts fòrums liberals de Madrid, a l'Ateneu i la Borsa de Madrid i al Círculo de la Unión Mercantil. El 1865 fundà una associació per a l'abolició de l'esclavitud. S'anà distanciant del moderantisme i lluità per la democratització d'Espanya, i en el seu esperit liberal sempre avantposà el liberalisme econòmic al polític. Pertanyé a la Reial Acadèmia de Ciències Morals i Polítiques, fundà i presidí la Asociación para la reforma de los Aranceles de Aduanas i fou un dels promotors del Banco de Isabel II.

La *Historia de la deuda pública española (…)* (1863) representa una història molt completa sobre els avatars de l'endeutament públic espanyol des del segle XII: una gran varietat d'instruments de deute i d'operacions i arranjaments per reconversions dels deutes antics que havien abocat a una multitud caòtica i incomprensible de classes i varietats de deutes que exigien una reorganització. Espanya havia arribat a una situació de país insolvent, car en 1863 els capitals pendents d'amortitzar pujaven 15.890 milions de rals de billó (r.b.), el que representava dins de l'exercici 311 milions de r.b. pel pagament

d'interessos i 44 milions de r.b. per amortització. Però a aquesta suma calia afegir l'import de 10.418 milions de r.b. per l'emissió d'obligacions, el que feia que el principal pugés ja 26.308 milions de r.b. d'endeutament total. Proposava la unificació del deute i la seva reorganització. Amb la finalitat de sanejar la hisenda espanyola, va publicar un ambiciós tractat de tributació, *La Ciencia de la Contribución* (2 vols., 1856), prologat pel seu amic Bonaventura Carles Aribau, el qual explicà que Pastor, en el seu llibre, pretenia crear una ciència que permetés adoptar principis més justos i racionals, en base a la reciprocitat proporcional entre la categoria de l'individu i els serveis rebuts. Explicà en el seu tractat minuciosament la història tributària des de l'antiguitat, els grecs i els romans, fins a arribar a l'*época dels economistes*. I entrà a concretar els diferents impostos als principals països europeus i als Estats Units, donant-ne sempre informació estadística. Per a ell calia rebutjar el principi que deia que s'havia de contribuir a les despeses de la societat en proporció al que tenia el contribuent o a la seva renda líquida, i substituir-lo pel principi de la contribució a les càrregues de la societat en proporció a la classe o jerarquia que l'individu ocupava o als avantatges que en tragués. Aquesta obra té un gran interès per la informació estadística que s'hi dóna, també la de caire demogràfic.

A *La Ciencia de la Contribución* dedicà un llarg apèndix al *Crédito público*, on a més d'exposar què entenien per aquest concepte Smith, Ricardo, Price o Pitt, esbossà el que per a ell havia d'ésser una teoria del crèdit públic, bo i explicant els diferents tipus d'endeutament públic.

Filosofía del crédito (1858) és una obra fonamental de cara a la història econòmica d'Espanya, i en particular la història del deute públic espanyol. Hi feia un estudi comparatiu força detallat amb Anglaterra, França, els principals països europeus, Estats Units, Brasil, Argentina, Xile. I en el cas d'Espanya presentava un estudi molt detallat de la composició del seu deute, criticant els seus defectes bàsics (títols al portador i no nominals, el que feia impossible l'anàlisi de la seva distribució; domiciliació majoritàriament a l'estranger), els quals feien aconsellable la seva conversió general. L'obra acabava amb les estadístiques sobre el comerç exterior en 1849 i 1856.

També en un altre llibre, *La Europa en 1860* (1861), donava estadístiques sobre la situació econòmica de 8 països europeus; Espanya ocupava el 7è lloc i els 3 primers, Anglaterra, Bèlgica i Rússia, practicaven polítiques lliurecanvistes. S'hi donava també molta informació sobre la Hisenda Pública espanyola, amb estats comparatius sobre els ingressos públics espanyols de 1851 i 1860, els aranzels aplicats pels principals països i quadres que relacionaven, per països, el comerç exterior amb els ingressos duaners, per tal de demostrar els avantatges del lliure canvi.

A *La bolsa y el crédito* (1848) explicava el funcionament de les borses de valors, i apuntava les que, segons el seu criteri, eren les causes de les crisis recents i de les oscil·lacions en el preu dels efectes públics.

A *La libertad de los bancos (…)* (1865) mantingué que no s'havia de donar el monopoli de l'emissió de bitllets al Banco de España i que calia aplicar el *free banking* —inspirat

en els models nord-americà i escocès—, és a dir la llibertat bancària, i, en conseqüència, que pogués haver-hi més d'un banc d'emissió, que actués en funció de les necessitats de numerari del seu entorn. L'existència del monopoli controlat per l'Estat podia conduir fàcilment a un excés d'emissió de bitllets, a la inflació, a les ones de pànic; en canvi la competència faria que les emissions es fessin amb la garantia d'efectes de realització segura. Seguia els cànons de la *Free Banking School*, en considerar que les intervencions governamentals podien provocar emissions de bitllets excessives, que els bancs havien de lliurar bitllets per imports equivalents als valors que tenien, en llurs Actius, els títols realitzables a 30 dies com a màxim, i que la llibertat i la competència eren el millor mitjà per a contenir les emissions dins del límits raonables. Estudià també l'origen de les crisis, i sostingué que en general eren sempre de caire monetari. Per a ell el millor sistema era el nord-americà, que aplicava la llibertat bancària, i el pitjor era el francès, que atorgava monopolis i privilegis a totes les institucions econòmiques, i que era on s'inspirava el model espanyol. Sobre aquests temes publicà *Estudios sobre la crisis económica* (1866).

Influït pel pensament de Frédéric Bastiat, fou un defensor i un gran divulgador de les teories del lliurecanvi, i assessorà Laureà Figuerola en aquests afers. El 1869 es publicà la *Polémica sobre cuestiones económicas (…)* de Pastor amb Joan Güell i Ferrer, un intercanvi de cartes entre el 15 de maig de 1868 i el 29 de juliol de 1868. Güell i Ferrer defensava el proteccionisme, perquè deia que «*la producció és filla del treball*» i calia avantposar-la al comerç. Protegir la producció, segons Güell, acabaria en darrera instància afavorint el consumidor i també el comerç, faria créixer l'erari públic i beneficiaria el benestar general. Com a rèplica, Pastor argumentava que d'entrada els drets de duanes eren abusius, ja que no es podien considerar un dret fiscal, doncs no eren proporcionals als beneficis. I a més feien que el consumidor hagués de pagar més del que li costaria comprar un mateix producte a l'estranger, i d'aquesta forma es contribuïa a l'enriquiment d'uns particulars (els productors). L'import del dret de duana era el sobrecost equivalent que incloïa el preu del producte de fabricació nacional. Pastor defensava la llibertat individual, i acusava Güell d'atorgar a l'Estat una missió que no li corresponia: conservar i fomentar en el país capitals i mitjans de subsistència; per a ell això era socialisme, perquè si uns volien afavorir els jornalers, uns altres ho feien als fabricants, als productors nacionals capitalistes: aquests segons eren el que ell anomenava, paradoxalment, el *socialisme de frac*, i els primers el *socialisme de jaqueta*. Tot plegat, segons ell, no deixava d'ésser socialisme, una cosa i l'altra. Per a ell, si Espanya havia progressat a partir de 1830 no havia estat gràcies al proteccionisme, sinó per un conjunt de causes: la desamortització, la llibertat de treball i l'abolició dels gremis, la supressió de les duanes interiors i, per què no, per la disminució de la protecció aranzelària.

Les *Lecciones de Economía Política* (1868) constitueixen un tractat d'economia molt inspirat en el pensament de Jean Baptiste Say, Frédéric Bastiat, i Álvaro Florez Estrada. Definia els principals conceptes econòmics: el capital, la renda, l'interès, el treball retribuït (jornal), el benefici i la pèrdua, la renda. Per a ell la primera condició necessària per al treball era la llibertat, i per tant s'oposava a les restriccions gremials. Tractava els intercanvis, com s'establien els preus relatius, el paper del crèdit i els mitjans que s'hi

utilitzaven; explicava com funcionaven el sistema bancari i les borses, i insistia en què els bancs havien d'ésser solvents i així mateix poder respondre dels bitllets que emetien, dels dipòsits i dels comptes corrents que rebien. Definia l'Economia Política com la ciència que estudiava els fenòmens de la producció, la circulació i els consums dels valors, i les lleis que regien aquests fenòmens. Passava a explicar el desenvolupament històric de l'Economia Política, partint del mercantilisme, al que criticà durament perquè segons ell va conduir a la ruïna d'Espanya. Seguidament, la fisiocràcia, Smith, Malthus, David Ricardo, Henry Charles Carey. No s'estava de la crítica a les escoles heterodoxes, on situava la saintsimoniana, la fourierista i també la proteccionista, a la que dedicava el darrer capítol del llibre. Hi trobava els antecedents en el mercantilisme, i considerava que el sistema de List es basava en bases falses, perquè els drets d'importació excessius sempre eren perjudicials per a l'economia d'un país. El llibre conté dades demogràfiques sobre la població espanyola en 1860, amb un detall especial sobre la composició de la població activa.

Bibliografia de:

Filosofía del Crédito, 1850.

La Ciencia de la Contribución, Madrid, 1856.

La Europa en 1860, Madrid, 1861.

Historia de la deuda pública española y proyecto de su arreglo y unificación, Madrid, 1863.

Lecciones de economía política, Madrid, 1868.

Bibliografia sobre:

Polémica sobre cuestiones económicas entre D. Luis María Pastor y D. Juan Güell y Ferrer, Barcelona, 1869.

García Ruiz, José Luis: «Luis María Pastor: un economista en la España de Isabel II», dins *Revista de Historia Económica,* núm 1, p. 205-227, Invierno 1996, Madrid, 1996.

Martín Martín, Victoriano i Perdices de Blas, Luis: *Nota sobre Luis María Pastor,* dins Fuentes Quintana, Enrique (director): *Economía y economistas españoles. 4, La economía clásica*, p. 499-505, Barcelona, 2000.

Francesc Artal i Vidal

PEDRÓS ABELLÓ, Alexandre

(Barcelona, 1940 – Barcelona, 2010)

«*La creixent adscripció dels estudiosos de l'economia del sector públic a postulats més liberals és una reacció a la situació real a la que quotidianament s'estan enfrontant, en constatar les adverses conseqüències d'un desbordant i injustificat creixement, degut a la ineficiència que el sector públic procura en l'administració de recursos. I al fet de que, com a comunitat científica, aquests estudiosos tenen una responsabilitat fonamental, consistent en fer compartir aquesta preocupació a la resta dels seus conciutadans, donat el seu millor coneixement — professional— del tema. Fer-ho així és una actuació responsable i no derrotista, i una prova evident de que no deserten de llurs responsabilitats com a comunitat científica*». (1981)

Llicenciat en Ciències Polítiques, Econòmiques i Comercials, amb Premi Extraordinari, l'any 1964, per la corresponent Facultat de la Universitat de Barcelona, després d'haver cursat els estudis de Peritatge Mercantil i de Professorat Mercantil, compartint estudis, entre d'altres, amb Eduard Arruga i Valeri, Antonio Casahuga Vinardell, Vicente Condón Menta, Vicente Galbis Guerola, Joan Hortalà Arau, Pasqual Maragall Mira, i José María Vidal Villa.

Segueix un Curs de Postgrau a la London School of Economics and Political Science, sota la tutoria del professor Richard Abel Musgrave, el 1964-65. L'any 1968, també amb la menció de Premi Extraordinari, obté el Doctorat en Ciències Econòmiques i Comercials, per la Universitat de Barcelona. Obté la càtedra d'Organització, Comptabilitat i Procediments de la Hisenda i de les Empreses Públiques, l'any 1976, en aqueixa mateixa Universitat.

Compagina al llarg de la seva vida vàries activitats: docent, divulgadora, representativa, política, i professional, a més de la familiar i d'amistats, que conrea amb especial cura. La seva activitat docent es centra en el Departament d'Hisenda Pública i Sistema Fiscal, de la Universitat de Barcelona, des del que durant més de 30 anys contribueix a la formació de nombrosos estudiants, estudiosos i experts en aquestes matèries. També és professor en el Consejo Superior Bancario (Madrid, entre 1966 i 1978), i en el Centro de Estudios Monetarios Latinoamericanos (CEMLA, México, entre 1969 i 1973).

Dóna conferències i publica articles i treballs en diversos mitjans de comunicació, sobre temes financers i fiscals, especialment sobre política financera, monetària i fiscal, hisenda autonòmica i local, control i gestió de la despesa pública, reformes fiscals i privatitzacions d'empreses públiques, incentius fiscals en R+D+i, entre d'altres. Entre les seves obres publicades, hi ha la seva tesi doctoral *Hacia una teoría general de la Hacienda Pública para el desarrollo económico* (1968), dirigida pel catedràtic Gabriel Solé Villalonga, el discurs d'ingrés a la Real Academia Española de Ciencias Económicas y Financieras (el 1981), sota el títol *El crecimiento del sector público como tránsito pacífico de sistema económico*, així com *El sistema financiero español*, del programa de CERADI-LUISS (Roma), que estudia tots els sistemes financers del Estats membres de la Unió Europea (1988-89), *Manual Bàsic del Sistema Fiscal Espanyol*, editat per la Universitat de Barcelona (primera edició el març 2001 i segona edició el març 2003), *El proyecto de reforma del IRPF*, editat per l'Instituto de Estudios Económicos (Madrid) el setembre 2002, i «Balanzas fiscales: historia, metodología, reflexiones», publicat a *Papeles de economía*, número 99, el juny 2004.

És l'únic autor que apareix amb 3 articles propis en els 3 volums que el Servicio de Estudios del Banco de Bilbao dedica a l'economia catalana: *La economía de Cataluña, hoy* (1974), *L'economia de Catalunya, d'avui i de demà* (1983), i *La economía catalana ante el cambio de siglo* (1994). Promou i dirigeix la *Revista Económica de Cataluña*, del Col·legi d'Economistes de Catalunya, en els anys 1975 i 1976, així com assumeix la direcció tècnica de la revista mensual *Jano, management y humanidades*, entre abril 1973 i abril 1974.

És membre de diverses associacions acadèmiques, com ara la Societat Catalana d'Economia (entitat membre de l'Institut d'Estudis Catalans), el Cercle Financer (Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona), la Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País, la Real Academia Española de Ciencias Económicas y Financieras, i la Societat d'Estudis Econòmics.

Una anècdota, que li agradava recordar: al curs 1963-1964, és a dir, al 5è any de carrera, essent delegat de curs, junt a Eduard Arruga i Valeri (sotsdelegat), se'ls acut posar al taulell d'anuncis de l'aula un rètol que deia: «Qui vulgui apunts de Comptabilitat de costos, que posi llurs cognoms a continuació»; doncs bé, algun dels alumnes que aleshores venien de la Universidad Complutense de Madrid, que no aprovaven allí l'assignatura d'Hisenda Pública (per les exigències d'Enrique Fuentes Quintana), i que segurament no coneixien suficientment la nostra llengua, va escriure, a sota del rètol: «Y tu pon los tuyos, marrano».

La seva activitat política es desenvolupa a partir del 1973, quan és nomenat —per l'alcalde Enric Masó Vázquez— delegat dels Serveis d'Hisenda a l'Ajuntament de Barcelona, fins el 1975, que és quan funda i presideix la plataforma «Reforma Democràtica de Catalunya», essent elegit diputat i portantveu del Grup Centrista de Catalunya-UCD en el Parlament de Catalunya entre 1980 i 1985, i regidor i portantveu del Grup Popular a l'Ajuntament de Barcelona entre 1983 i 1985. Posteriorment, entre 1994 i 1999, és membre de la Comisión Nacional de Economía del Partido Popular; un dels 3 experts independents que nomena el Govern de l'Estat espanyol en el Consejo Económico y Social, entre 1996 i 2000; conseller de l'Institut Català de Finances des del 2002, i membre de la Sindicatura de Comptes de Catalunya des del 2004.

Professionalment, ocupa el càrrec de delegat del Servei d'Estudis del Banco de España a Catalunya entre 1966 i 1980, assessor fiscal de l'associació empresarial Fomento del Trabajo Nacional des del 1977, fundador i president d'una societat de professionals constituïda el 1982 per a assessorar fiscal i financerament a Entitats públiques, organitzacions empresarials, societats mercantils, i persones físiques, per mitjà de parers, recursos, informes, etc. Igualment, és censor jurat de comptes des del 1988, president del Comitè Fiscal de la CEOE entre 1990 i 1994, representant espanyol en el Comitè Fiscal de la UNICE (Bruxelles) entre 1992 i 1999, economista auditor des del 1995, i vicepresident d'EURORAI (Organització Europea de Cambres Regionals de Comptes).

El seu pensament econòmic està ben expressat en el Discurs que pronuncia el 3 de febrer del 1981 en l'acte d'ingrés en la Real Academia Española de Ciencias Económicas y Financieras, i que contesta el professor Ramon Trías Fargas. El títol del discurs és *El crecimiento del sector público como tránsito pacífico de sistema económico*, on defensa que la confirmada tendència secular de creixement del sector públic facilita el trànsit pacífic de sistema econòmic.

Bibliografia de:

Hacia una teoría general de la Hacienda Pública para el desarrollo económico, tesi doctoral, dirigida pel catedràtic Gabriel Solé Villalonga, Universitat de Barcelona, 1968.

«Algunas consideraciones acerca de los modelos de política fiscal», a Friedman, M. i Musgrave, R.A.: *Problemas económicos actuales, Política monetaria versus Política fiscal*, II Semana Económica Internacional, Barcelona, 1972.

«La financiación de la empresa pública», junt a Ortuño, A., *Dossier-Mundo*, noviembre 1973.

«Bancos y Cajas de ahorros: su papel en la economía catalana», a *La economía de Cataluña, hoy*, Banco de Bilbao, 1974.

«Los efectos multiplicadores de un presupuesto equilibrado: Notas a un teorema clásico de la Hacienda Pública», a *Hacienda Pública Española*, núm. 32, 1975.

«Algunas consideraciones meteorológicas acerca del estudio del sector público», junt a Zabalza, Antonio, a *Revista Económica de Cataluña*, vol. I, 1975.

Memoria Pedagógica de Cátedra, Barcelona, 1976.

La nova ciència de la Hisenda Pública, conferència pronunciada a la Secció d'Economia, de la Societat Catalana d'Estudis Jurídics, Econòmics i Socials, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 19 juny 1979.

El crecimiento del sector público como tránsito pacífico de sistema económico, discurs d'ingrés en la Real Academia de Ciencias Económicas y Financieras, Barcelona, 3 febrer 1981.

«El sector públic de Catalunya», junt a Colom i Naval, Joan, i Castells i Oliveres, Antoni, a *L'economia de Catalunya, d'avui i de demà*, Banco de Bilbao, 1983.

El sistema financiero español, del programa de CERADI-LUISS (Roma), que estudia tots els sistemes financers dels Estats membres de la Unió Europea, 1988-89.

«El sector público de Cataluña», a *La economía catalana ante el cambio de siglo*, Banco Bilbao Vizcaya, 1994.

Manual bàsic del sistema fiscal espanyol, Universitat de Barcelona, 2001.

El proyecto de reforma del IRPF, Instituto de Estudios Económicos, Madrid, setembre 2002.

«Balanzas fiscales: historia, metodología, reflexiones», *Papeles de economía*, núm. 99, junio 2004.

Bibliografia sobre:

Col·legi d'Economistes de Catalunya: «En record i homenatge de l'Alexandre Pedrós», *L'informatiu de l'economista*, núm. 133, novembre 2010.

Real Academia de Ciencias Económicas y Financieras: *Anales del curso 2009-2010*, Barcelona, 2011.

Gascón, Llorenç; Sitjà, Pere i Arruga i Valeri, Eduard: «Alexandre Pedrós i els orígens del nostre Col·legi», *L'informatiu de l'Economista*, Col·legi d'Economistes de Catalunya, núm. 143, febrer 2013.

Eduard Arruga i Valeri

PEIRÓ i BELIS, Joan

(Barcelona, 1887 – Paterna, 1942)

«*No cal que parlem de revolució, si abans no ens preocupem de la base econòmica que la faci viable. Les revolucions —sobretot les de tipus social— sols troben el seu suport en la possessió d'una Economia progressiva, en estat pròsper. Quan és al contrari, una de dues: o fracassa verticalment, o cau en mans de la dictadura d'un home o d'un partit*». (1937)

Anarcosindicalista i cooperativista, obrer d'ofici vidrier i un dels principals dirigents de la CNT, fou qui millor elaborà una alternativa sindicalista obrera i industrial a les formulacions ruralistes i comunalistes que estava dibuixant l'anarquisme més teòric i ortodox del moment. Influït pel francès Pierre Besnard (1886-1947) i per l'holandès Christian Cornelissen (1864-1942), defensava revisar els vells esquemes organitzatius del sindicalisme (i en especial de la CNT), tot esperant que la racionalització *industrialista* afavorís en el futur, quan els treballadors n'estiguessin capacitats i n'aconseguissin el control, la *gerència* de l'economia. En aquest punt, destacà el seu debat el 1930 amb el capità d'artilleria Alexandre Sancho (que firmava com a «Fernando Castillo»), el qual proclamava els beneficis de la racionalització a Estats Units i Alemanya. Ell, tot i aplaudir el lligam assenyalat entre racionalització i necessitats de la producció, animava als obrers a oposar-se als efectes, sota el capitalisme, de la mateixa (atur, baixa de salaris, etc.). Segons ell, a curt termini l'única sortida era l'autogestió, el control sobre les grans concentracions industrials i la participació sindical en els consells d'administració de les empreses. En qualsevol cas, era cabdal entendre el funcionament de l'economia per tal de bastir una alternativa a la societat capitalista. Això ajuda a entendre les seves reiterades referències positives a Karl Marx.

Com els millors anarquistes teòrics del moment, no defugí l'anàlisi de la crisi econòmica del 1929 i les seves repercussions, a setmanaris i revistes com *Acción* (1930-1931) i *Mañana* (1930-1931), *Cultura Libertaria* (1931-1933), i també a *Tierra y Libertad* i *Solidaridad Obrera*. Ell coincidia amb Cornelissen: no es tractava d'una crisi cíclica com les del segle XIX; era una crisi del «règim social», que provenia del xoc entre les capacitats de creixement a partir de la nova organització de la producció i les limitacions de la capacitat de consum dels obrers dins el capitalisme (els costava als anarcosindicalistes —com a molts marxistes a l'època— defugir les explicacions fonamentades en les teories del subconsum). S'anunciava, certament, una *nova economia*, però aquesta era inconciliable amb les condicions polítiques i socials del capitalisme. També parlà de la «Internacionalització de la crisi», que relacionava amb un comerç internacional desigual, sustentat per l'imperialisme econòmic de les grans potències.

No fou un teòric del cooperativisme, però a partir del 1922 treballà i aviat dirigí la Cooperativa del Forn del Vidre, de Mataró, tot posant en pràctica la seva visió del paper que les cooperatives podien tenir cara a la gestió d'una economia sindicalitzada en el futur. Tota aquella experiència influí lògicament en la modulació del seu pensament sobre el paper sindical en la nova economia. Com a ministre d'Indústria en el Govern Largo Caballero el novembre 1936-maig 1937, procurà frenar l'excés de dirigisme i centralització governamental, mantenint alguna porta oberta a la *sindicalització* de la gestió de les indústries de guerra republicanes (decret aprovat el 23 de febrer de 1937 i reglament d'aplicació publicat a continuació, el 7 de març). El decret s'aplicà a algunes indústries complementàries a la indústria de Guerra (mines de plom i de sals potàssiques) i intentà

cobrir també la indústria del gas, aigua i electricitat i la de les fibres tèxtils. En caure aquell Govern, tornà a la seva feina a la Cooperativa, per més que mantingué una regular obra periodística (des del diari local *Llibertat* i aviat com a director del diari vespertí *Catalunya*, el primer òrgan oficial de la Confederació Regional del Treball de Catalunya (CRT) —la CNT de Catalunya— editat en català). Encara hauria d'assumir noves responsabilitats de govern, quan la derrota semblava ja inevitable i Negrín el nomenà Comissari d'Energia Elèctrica l'abril del 1938.

Prepararà llavors l'aplec de textos d'un darrer i important llibre, *Problemas y Cintarazos*, que no arribà a temps de ser distribuït a Catalunya. Intentant de moure's dins l'»economia realista», allí proposava el redreçament econòmic d'Espanya basat en un cooperativisme sindicalitzat, que coexistiria amb la intervenció econòmica de l'Estat. Aquest ostentaria la propietat de les terres i indústries abandonades i el seu dret a confiscar-les, el que no havia d'impedir-ne una gestió obrera cooperativa. Això sí, sotmesa a una determinada fiscalitat: els treballadors haurien de pagar a l'Estat els impostos ordinaris i un màxim del 25 % dels beneficis líquids de la producció, a títol d'arrendament de la fàbrica i contribució a les càrregues de la reconstrucció econòmica. Admetia a més la presència d'un interventor estatal en els consells de treballadors que assumien la direcció de les fàbriques. Com a objectiu final, el 25 % dels beneficis lliurats a l'Estat havia de permetre cancel·lar el deutes i el que la fàbrica passés a ser propietat col·lectiva dels treballadors. Cooperativitzar les terres i les indústries abandonades, així com també les indústries en possessió del capitalisme estranger, era la solució que, segons ell, podria salvaguardar millor els interessos de l'Estat i dels treballadors. Detingut a França i lliurat per la Gestapo a les autoritats franquistes, fou afusellat a Paterna el 24 de juliol de 1942.

Bibliografia de:

Trayectoria de la Confederación Nacional del Trabajo (Páginas de crítica y de afirmación), Grupo Cultura del Arte Fabril y Textil, Mataró, 1925.

Ideas sobre sindicalismo y anarquismo, Grupo Solidaridad, Barcelona, 1930.

Perill a la rereguarda, Mataró, 1936.

«L'economia, base de totes les realitzacions», *Catalunya*, Barcelona, 16 desembre 1937.

De la fábrica del vidrio de Mataró al Ministerio de Industria, Valencia, 1937.

Problemas y cintarazos, Rennes, 1946.

Bibliografia sobre:

Gabriel, Pere, ed.: *Joan Peiró. Escrits 1917-1939*, Barcelona, 1975.

Gabriel, Pere [et altr.]: *Joan Peiró. Sindicalismo y anarquismo, actualidad de una historia*, Barcelona, 1990.

Gabriel, P., Puig, J., Salicrú-Matas: *Memòria de Joan Peiró Belis. Retrats d'un sindicalista, ministre de la Segona República*, Cabrera de Mar, 2008.

Garau Rolandi, Miguel: *Joan Peiró i Belis*, Col·lecció Cooperativistes Catalans, 17, Barcelona-Valls, 2011.

Pere Gabriel

PEIX i MASSIP, Jordi

(Barcelona, 1944 – Barcelona, 2014)

«*Quan els Agents Rurals van concloure que una línia elèctrica en mal estat havia causat l'incendi d'Aguilar de Segarra, que va cremar més de 17.000 hectàrees l'estiu del 1998, Jordi Peix va defensar-ho públicament. Hi ha qui diu que això li va costar el càrrec* (director general del Medi Natural, al Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca, de la Generalitat de Catalunya). *Però el temps li va donar la raó: la condemna a l'empresa elèctrica va acabar essent ratificada pel Tribunal Suprem, el 2010, 12 anys més tard de l'incendi. Gràcies a responsables polítics com Jordi Peix, el nostre país és una mica millor. Un exemple de treball, esforç, valentia i compromís*». (Escrit dels Agents Rurals de Catalunya, al seu web)

Se'l pot definir com activista agrari i solidari. Pertany a una generació a qui ha tocat viure moments crucials en el nostre país. És de la generació en la qual els seus pares van haver d'esperar a casar-se i tenir fills fins acabar la guerra 1936-1939, i passar els moments difícils de la postguerra.

Fa el Batxillerat al Liceu Francès, de Barcelona. I passa per una bona escola de formació cívica, com són els Minyons Escoltes, sota el mestratge de Mossèn Antoni Batlle.

Estudia Enginyeria Tècnica Agrícola, a l'Escola Superior d'Agricultura, de Barcelona (1965). En aquells temps de clandestinitat, els estudiants aconsegueixen presentar una candidatura alternativa a la de l'oficialista Sindicato Español Universitario (SEU) i guanyen a tots els cursos. En les eleccions a delegat de l'Escola en representació dels estudiants, és elegit. Immediatament, fa canviar el rètol de la porta del despatx del SEU a l'Escola pel de «Sindicat Democràtic d'Estudiants». Aquesta actitud li costa una «carta de recomanació», signada pel director de l'Escola d'Agricultura i professor d'Edafologia, en la que el tracten de «revolucionario», i al seu germà bessó Andreu d'«activista».

Acabada la carrera, comença a treballar a l'empresa privada, sobretot al sector de l'obra pública. A l'ensems col·labora en la constitució de les clandestines Comissions de Pagesos, així com —a temps parcial— en la *Gran Enciclopèdia Catalana*, pel que fa als temes agraris. El 1974 forma part del Grup de Tècnics de Suport en la fundació de la Unió de Pagesos, defensant els pagesos de les expropiacions i dels desnonaments. Junt a Marià Vila Abadal, és el coordinador de l'Àmbit d'Agricultura, del Congrés de Cultura Catalana (1975-1977), des d'on impulsa la creació de la Institució Catalana d'Estudis Agraris (ICEA), en la que col·labora activament fins al final de la seva vida. Entre 1975 i 1979 és president del Col·legi d'Enginyers Tècnics Agraris de Catalunya.

L'any 1978 és cridat a participar en la confecció del nou Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca, de la Generalitat de Catalunya, encara provisional, presidida per Josep

Tarradellas i Joan, amb el llavors conseller Josep Roig i Magrinyà. És nomenat director general de Producció i Indústries Agroalimentàries, càrrec en el que és ratificat (malgrat els canvis en la Conselleria) fins el 1991. Durant aquest període fa front, entre d'altres, als reptes que constitueixen l'ingrés de l'Estat Espanyol en la Comunitat Econòmica Europea i la integració del sector agrari català en el marc de la Política Agrària Comunitària.

Del 1991 al 1993 és director de Regs de Catalunya (REGSA), empresa pública d'infraestructures vinculada al Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca.

El 1993 es crea la direcció general del Medi Natural, de la que és nomenat director general, càrrec que ocupa fins el 1999. Entre altres actuacions, propicia la reintroducció de l'ós al Pirineu català. El final d'aquest període està marcat per la controvèrsia creada pels grans incendis forestals de la Catalunya central l'estiu del 1998, abans esmentats. El diari Avui publica un dibuix on el conseller dóna una puntada de peu a Jordi Peix, qui surt disparat per la finestra. El mateix president de la Generalitat li demana que no acusi l'empresa elèctrica. D'ací que decideixi presentar el seu escrit de renúncia al càrrec. Segueix però assessorant en matèria de política de regadius als successius Consellers d'Agricultura, Ramaderia, Pesca, Alimentació i Medi Rural, de la Generalitat de Catalunya.

Heus ací dues frases que reflecteixen el seu pensament: «*Catalunya és un gran mercat alimentari de prop de 10 milions de consumidors, que han estat seduïts per una doble oferta: uns productes de qualitat (…) i uns serveis adaptats als canvis de la demanda*» i «*l'explotació pagesa com a explotació en policultiu ha deixat pas a una empresa agrària mecanitzada que continua alimentant a la població*».

L'any 1987 impulsa i crea —junt a altres persones— la Fundació Privada Banc dels Aliments, que gestiona el primer banc dels aliments establert a la Península Ibèrica, el Banc dels Aliments de Barcelona, amb abast territorial inicialment a tota Catalunya. La idea li ve de la visita que fa al Salon International de l'Alimentation (SIAL), a París, on descobreix l'existència de la Banque Alimentaire de Paris, dedicada a la lluita contra el malbaratament d'aliments i contra la fam de les persones més desvalgudes del seu entorn. Des de la seva creació ocupa el lloc de vicepresident del Patronat d'aquesta Fundació, a la que es dedica intensament fins al moment de la seva mort, rebutjant sempre el càrrec de president, que ha estat ocupat successivament per altres persones, com ara Josep Torné i Pardell, Federico Riera-Marsà, Manel Raventós Espona, Antoni Sansalvadó i Tribó, i Eduard Arruga i Valeri. En aquesta activitat demostra especialment el seu esperit solidari.

El 1988 és guardonat amb la medalla de Cavaller del Mèrit Agrícola francès. El 2008 amb la Creu de Sant Jordi, de la Generalitat de Catalunya. I el 2012 rep la medalla d'or de la Federación Española de Bancos de Alimentos.

Bibliografia de:

L'explotació pagesa a Catalunya, 1978.

«L'agricultura catalana, 20 anys després, 1977-1997», a *Quaderns agraris*, número 5, 1998.

Foc Verd II: programa de gestió del risc d'incendi forestal, 1999.

Llibre blanc del sector agrari català, 2001.

Pla estratègic de la caça, 2003.

La producció i la transformació agràries a l'eix mediterrani, 2004.

Impacte de la libéralisation des échanges méditerranéens, 2005.

Les perspectives de futur del sector agroalimentari, 2006.

La revolució silenciosa de l'agricultura catalana, ponència presentada en el 5è Congrés de la Institució Catalana d'Estudis Agraris, juliol 2007.

Bibliografia sobre:

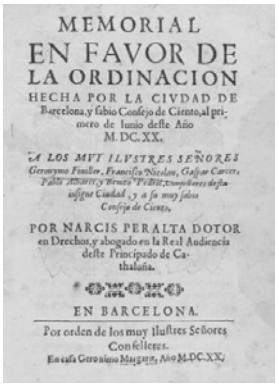
Quaderns agraris, de la Institució Catalana d'Estudis Agraris (entitat membre de l'Institut d'Estudis Catalans), número 38, juliol 2015.

Eduard Arruga i Valeri

PERALTA, Narcís

(1580 – ?)

«lo Consell de Cent ha ordenat que les mercaderies que seran de forasters paguen de entrada i eixida de la present Ciutat major dret que no les que feran de naturals (...) a raó de deu per cent». (1620)

MEMORIAL
EN FAVOR DE
LA ORDINACION
HECHA POR LA CIVDAD DE
Barcelona, y sabio Consejo de Ciento, al primero de Iunio deste Año
M. DC. XX.
A LOS MVY ILVSTRES SEÑORES
Geronymo Fiuller, Francisco Nicolau, Gaspar Carrer,
Pablo Alsina, y Ernesto Pelbit, Conseilers desta
insigne Ciudad, y a su muy sabio
Consejo de Ciento,
POR NARCIS PERALTA DOTOR
en Drechot, y abogado en la Real Audiencia
deste Principado de Cathaluña.
EN BARCELONA.
Por orden de los muy Ilustres Señores
Conselleres.
En casa Geronimo Margarit, Año M.DC.XX.

Advocat de Barcelona, debutà com a autor el 1620, amb *Memorial en favor de la ordinación hecha por la Ciudad de Barcelona y sabio Consejo de Ciento*. És un text que polemitza amb els llibres contemporanis de Francesc Soler i Jaume Damians, partint de les informacions aplegades en la traducció-adaptació de Jaume Rebullosa del tractat de Giovanni Botero.

El *Memorial (...)* és l'argumentari dels partidaris de l'opció político-econòmica del govern de Barcelona pel que fa al comerç internacional de la ciutat. Segons ell, la realitat econòmica de Barcelona és diferent de la d'altres ciutats amb un port important. De fet i fent comparacions, hi ha «*Lisboa y Sevilla para mercaderías de la Índia, (...) Marsella para las de Levante (...) Amsterdam para las partes del Norte (...) pero en Barcelona no se hace más del negocio de la propia tierra*» (1620). D'altra banda, la trajectòria dels pressupostos del govern municipal és clara: «*la Ciudad de Barcelona* (el Consell de Cent) *ordinariamente gasta más de lo que recibe de derechos (y no es falta de buen gobierno, sinó sobra de misericordia)*». Les despeses s'accentuen després de les destrosses ocasionades al Port i a la ciutat pels aiguats i les tempestes de 1617. Segons ell, qui ha pagat les obres del Port i de la Torre del Delta del Llobregat són —en termes relatius— més els *naturals* que els *forasters.*

Pel que fa a les actuacions de *misericòrdia,* recorda que les despeses governamentals es disparen quan es produeixen crisis alimentàries per una caiguda de la producció propera de blat i/o de carn, i la *Ciutat* (el Consell de Cent) s'ocupa d'importar-ne i distribuir-la.

La seva principal acusació crítica als *forasters* o *estrangers* és que no reinverteixen els seus beneficis al país que els acull, de manera que no generen nous llocs de treball. Així «*negociando los mercaderes de la propia tierra, todo el dinero queda en ella*». Aleshores «*muchos hijos de gente pobre sirven en casa de dichos mercaderes, por donde vienen a enterarse del negocio y aprenden a negociar, y por ese camino a valer mucho. Ni lo uno ni lo otro sucediera si hicieran el negocio los forasteros*» (1620).

D'altra banda, el capital estranger tendeix a comerciar més amb matèries primes que no en productes elaborats: «*el extranjero remite* (=exporta) *la mercancía con la menor obra*». Exemples: «*las lanas sin obrar (...) el piñón con la cáscara*» etc. A l'índex per matèries del *Memorial*, hi ha pistes sobre aspectes negatius concrets de la presència estrangera en una gran diversitat de sectors: adroguers, barretaires, cardadors, cerers, corredors d'orella, cotoners, ferrers, guanters, llibreters, manters, mercaders, paraires, serrallers, teixidors, tintorers.

La decisió del govern d'augmentar fins al 10% els impostos sobre les activitats comercials dels estrangers és reproduïda en 2 llengües, explicada amb detall, i valorada positivament al seu *Memorial*. Amb capítols destinats a explicar que aquest tipus de mesura té antecedents, i, amb variants diverses, s'aplica a altres llocs. Començant, per l'Imperi de la Xina, Alexandria, a Egipte, on és del 5%, Napoli, amb el 7%, Castella, que exclou els no-nacionals del comerç amb el Nou Món. I també dins l'àrea més propera: Vilafranca del Penedès, o Menorca. La mesura no s'aplicaria a les empreses de capital mixt: «*sempre i quant qualsevol foraster fera companyia o negoci amb un o dos o molts naturals del Principat i Comtats,(...) paguen tant com lo natural*» (1620).

Després de 1620, hi ha notícia escrita (i editada) de les actuacions com a advocat de part seva en nombrosos conflictes judicials, en els que sovint hi participa algun gremi. El 1646 però, el tema al que s'acara és més ampli: les relacions entre poder eclesiàstic i poder reial (en un moment en el que el comte de Barcelona és el rei Louis XIII, del Regne de França).

El títol del llibre que hi dedica és la dedicatòria: *A Enric de Lorena (...) Cavalleriz Major de França, Virrei i Capità general en Principat de Catalunya i Comtats de Rosselló i Cerdanya.* El llibre apareix també (per exemple al registre de Worldcat) amb un títol més explícit: *De la potestat secular de los eclesiàstics per la economia i política* (Barcelona, 1646). En aquest cas, l'autor és presentat com a membre del *Reial Consell*, advocat *Fiscal Patrimonial,* consultor del *Sant Ofici*, i catedràtic de *Prima de Lleis* de la Universitat de Barcelona. L'objecte del llibre és la defensa de la capacitat de l'autoritat política secular per intervenir jurídicament en activitats dels eclesiàstics que es puguin considerar com a perjudicials —econòmicament, o políticament— per a la *República.*

Bibliografia de:

Memorial en favor de la ordinación hecha por la Ciudad de Barcelona y el sabio Consejo de Ciento, Barcelona, 1620.

De la potestat secular de los eclesiàstics per la economia i política, Barcelona, 1646.

Francesc Roca i Rosell

PÉREZ-BARÓ, Albert

(Barcelona, 1902 – Barcelona, 1989)

«Economia dirigida, sí, però no pas per organismes estatals compostos de funcionaris infal·libles i inamovibles, divorciats dels problemes de la producció, sinó per organismes constituïts per les empreses mateixes i per representants de la classe productora (...) Economia dirigida, sí, però no pas per l'Estat a favor del gran capitalisme i en detriment de la resta de la societat; o per l'Estat i en benefici exclusiu d'una nova casta tecnològica i burocràtica». (1970)

El capítol inicial d'un text autobiogràfic seu es titula «De pixatinters a funcionari» (Palma de Mallorca, 1982), car aquesta fou efectivament fins a 1939 la seva trajectòria vital. Després, «*la Guerra s'acabà i deixà d'ésser funcionari, per tornar, després d'un llarg parèntesi, a ser pixatinters*». Des de molt aviat militià políticament i sindicalment, començant pel Sindicat Mercantil —i l'Ateneu Enciclopèdic Popular— col·laborant sempre —i molt— a tot tipus de premsa. Durant la Guerra 1936-39 treballà com funcionari a la Conselleria d'Economia, i al Consell d'Economia de Catalunya. Especialment en l'aplicació pràctica del Decret de col·lectivitzacions i control obrer. Escrivint en tercera persona, «*es vantava sempre que, sense altre carnet que el de funcionari de la Generalitat, s'havia guanyat a pols, pel seu treball, l'apreci dels republicans, dels anarco-sindicalistes i dels comunistes*».

Exiliat a França, va començar a escriure —a Melon (1939) i a Montpeller (1940-41)— un text sobre l'originalitat del model català de la *Nova economia*, basat en la seva experiència des de dins de l'Administració. Aquest text que fou acabat el 1969 a Barcelona, publicat l'any següent amb el títol de *30 mesos de col·lectivisme a Catalunya*, editat en castellà el 1974, i novament publicat amb afegitons el 1986, *cinquanta anys després* de 1936. Dedicat aquest llibre als membres del Consell d'Economia de Catalunya, Joan Ventosa i Roig, Martí Barrera, Josep Viadiu, Andreu Capdevila, Manuel Serra i Moret i Estanislau Ruiz i Ponsetí, presenta la diversitat de formes empresarials nascuda a l'estiu de 1936: 1) Les *Empreses en règim de propietat privada,* les PIMEs; 2) Les *Empreses Col·lectivitzades*, obligatòriament les de més de 100 treballadors, per acord en assemblea les de 50 a 100 treballadors; 3) Els *Agrupaments col·lectius*, fusió o concentració de PIMEs; 4) Les noves *Cooperatives industrials;* 5) Les *Empreses amb interessos estrangers;* 6) Una caixa semipública: la *Caixa de Crèdit Industrial i Comercial,* la CCIC.

Centrat en el sector industrial, el seu llibre no analitza explícitament les cooperatives agràries, dites *Sindicats Agraris,* ni la qüestió de la municipalització de la propietat urbana, i d'alguns serveis públics urbans. «*Només vaig voler donar fe del que jo havia vist al carrer, a les empreses i al Consell d'Economia de Catalunya, sense oblidar la tasca sindical*» (Palma, 1982).

El gran tema del llibre és la dialèctica petites i mitjanes empreses, privades/grans empreses, col·lectivitzades, o, si es vol, *classe mitjana / organitzacions específicament obreres.* Segons llegim,

l'origen d'aquesta dialèctica rau en el fet de que «*a Catalunya no fossin sols els dos grans sectors obrers els que prengueren part en la lluita i la reestructuració de l'economia, ans també un sector de la petita burgesia (...) petits industrials i comerciants, (...) intel·lectuals, homes de professions liberals, dependents de comerç, etc*».

Als debats —i als acords— dels diversos partits que són presents al Consell d'Economia de Catalunya, hi subratlla aquesta dialèctica, que no és exactament la dialèctica públic/privat, car les Empreses Col·lectivitzades no són empreses públiques, i estan dirigides per un Comitè d'empresa elegit pels treballadors de l'empresa.

I n'hi afegeix una altra de dialèctica: les diferències entre empreses col·lectivitzades (que haurien de destinar el 50% dels seus beneficis a la CCIC) i cooperatives (que poden disposar lliurament dels seus beneficis). D'on un cert interès (d'alguns petits empresaris, sobretot) per a formar cooperatives. Si abans de l'estiu de 1936, després de quasi 80 anys d'història, hi havia a Catalunya 59 cooperatives de producció registrades, a mitjan 1937 la xifra era superior a les 300.

Els petits empresaris, en canvi, no seran partidaris en general de crear per fusió Agrupaments col·lectius. Així i tot, segons ell se'n van arribar a crear uns 100. Que en alguns casos podien ser de grans dimensions. Com per exemple l'Agrupament Col·lectiu de la Construcció de Barcelona. En canvi, la fusió dels grans magatzems de Barcelona, fou, segons ell, absolutament impossible.

L'originalitat del model català d'autogestió era en el punt en què, a les empreses col·lectivitzades «*els treballadors de cada empresa no n'eren pas propietaris; la propietària era la societat, el país, genèricament considerat. Els obrers de cada empresa eren una mena de gestors i usufructuaris d'allò que havia estat propietat privada, i que hom no considerava ni de l'Estat ni dels sindicats, com haurien volgut marxistes i anarquistes respectivament*».

Explica també la casuística de les empreses catalanes de capital estranger, i el rol polítco-econòmic dels cònsols dels països de les que n'eren originàries. I glossa la solució adoptada: no col·lectivitzar-les.

Exiliat a França el febrer de 1939, la seva feina (fins aleshores) de comptable a dues cooperatives li obrí la possibilitat d'ésser «*subvencionat per l'ACI (Aliança Cooperativa Internacional) —com prop d'uns 100 altres cooperadors exiliats−*». Retornat després de «*trenta tres mesos*», inicià ben aviat una llarga batalla ideològico-científica a favor del cooperativisme democràtic no contaminat ni burocratitzat. Fou el que ell mateix anomenà «*la guerra privada d'un franctirador*». Dins d'aquesta «guerra», potser cal destacar: 1) les seves col·laboracions amb la Cooperativa Teixidors a Mà, amb Productes COOP; 2) la creació al 1952 del Centre d'Estudis Cooperatius, amb Antoni Fabra Ribas «*retornat del seu exili a Sudamèrica*», Joan Reventòs Carner, Juli Blanquer, i altres, i un cert suport a distància de Francesc d'A.Ripoll, president aleshores de la *SA Cros;* 3) la participació als Jocs Florals de 1957 a Mèxic, encoratjat, des de Perpinyà, per Manuel Serra i Moret, i, per bé que vivia exiliat a Mèxic, al costat de Joan Ventosa i Roig «*que tenia ja prop de 75 anys i havia perdut un ull*», amb, sortejant la censura, un resultat: *El Moviment Cooperatiu a Catalunya* (1961); 4) l'elaboració d'una història —amb el precedent d'un llibre de la monografia sobre el moviment obrer de Manuel Reventós— que esdevindria *Les cooperatives a Catalunya,* el I Premi Rafael Tasis (1968) de l'IEC (Institut

d'Estudis Catalans), publicat com a llibre, que seria acompanyat per altres presentacions en diversos formats.

Al costat de conceptualitzacions, féu observacions puntuals d'interès general. Per exemple, a l'assaig presentat als Jocs Florals de 1957, apuntava que «*l'obrer boter, per paradoxal que pugui semblar, era a la vegada el més ben pagat i el més tocat d'extremisme societari*». O al 1958, en una conferència a Foment del Treball Nacional, presentat per Agustí de Semir, parlà de «*Supermercats, comerciants, consumidors*».

Bibliografia de:

*Assaig sobre col·lectivitzacion*s, 1937.

Amb Joan Ventosa i Roig: *El moviment cooperatiu a Catalunya*, Palma de Mallorca, 1960.

La empresa cooperativa y otros temes, Buenos Aires, 1968.

30 mesos de col·lectivisme a Catalunya (1936-1939), Pròleg de Juan Velarde, Esplugues de Llobregat, 1970.

Les cooperatives a Catalunya, Barcelona, 1972.

Historia de la cooperación catalana, Barcelona, 1972.

D'aquell temps, d'aquest país, Palma de Mallorca, 1982.

30 mesos de col·lectivisme a Catalunya, cinquanta anys després, Presentació de Josep Tarradellas, Barcelona, 1986.

Bibliografia sobre:

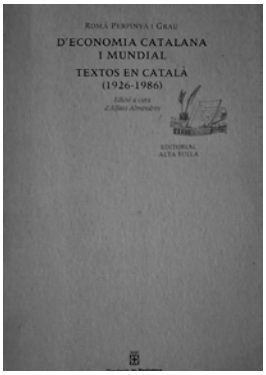
Carolina Rúa: *Fons Albert Pérez-Baró (1902- 1989). Col·lectivitzacions i autogestió obrera durant la Guerra civil a Catalunya (1936-39)*, Catarroja - Barcelona, 2015.

Francesc Roca i Rosell

PERPINYÀ GRAU, Romà

(Reus, 1902 – Reus, 1991)

«tant la indústria com l'agricultura, protegides, que solament poden vendre en el mercat espanyol, tenen, a través de la perifèria agrícola exportadora, una dependència indirecta, però decisiva, econòmicament, de l'exterior». (1936)

Heterodox i polifacètic economista, Llicenciat en Economia i Dret (1924) per la Universidad Comercial de Deusto. Col·laborador de Francesc Cambó per a recopilar informació de cara a la participació d'aquest en el Comitè Preparatori de la Conferència Econòmica de Genève (1925-1926), va ser incorporat després al servei d'Estudis de la CHADE (Comañía Hispano-Americana de Electricidad). El 1929 es traslladà a València per a dirigir el Centre d'Estudis Econòmics Valencians (CEEV). També va impartir classes d'Economia Política en l'Escuela de Estudios Mercantiles, de la mateixa ciutat. Durant els anys vint i trenta

realitzà nombroses estades breus en centres acadèmics de München, Frankfurt, Freiburg, Berlin i sobretot en l'Institut d'Economia Internacional, de Kiel. Com a resultat, les seues aportacions inicials van ser influïdes per diversos economistes alemanys.

A partir de la Guerra Civil desenvolupà un peculiar tractament dels temes analitzats, en el qual combinava economia i filosofia —en alguns casos fins i tot teologia— i un lèxic propi no sempre aclaridor. Al juny de 1940, després d'uns mesos com a Tinent d'alcalde de l'Ajuntament de València, es traslladà a Madrid en ser nomenat membre del Consejo de Economía Nacional. Va formar part del mateix fins a la seua dissolució l'abril de 1980. Va ser representant d'Espanya en la Conferència de Cooperació Intel·lectual de la Societat de Nacions (antecedent de l'UNESCO) sobre els Acords de Pau (1936), president de la Missió Econòmica per als Territoris Espanyols del Golf de Guinea (1941) i membre de la Missió de la UNESCO a Amèrica Central (1955-56).

Va estar al càrrec fins a 1955 de la Càtedra d'Estructura Econòmica en la Universidad Complutense, plaça que no obtingué, encara que la seua docència va tenir lloc principalment a la Universidad Pontifícia de Salamanca (1950-1970) com a professor de Filosofia de l'Ordre Econòmic. Entre altres homenatges en els anys finals de la seua vida, va ser investit Doctor Honoris Causa per les Universitats de València (1981) i Barcelona (1982) i en 1981 se li va concedir el Premio Príncipe de Asturias de Ciencias Sociales y Comunicación.

Pocs autors d'una obra d'economia publicada a Espanya durant el segle XX han rebut tants elogis com ell. Ernest Lluch i Martín, Juan Velarde Fuertes, Fabià Estapé Rodríguez o Enrique Fuentes Quintana, són només alguns dels qui més han glossat tant la seua personalitat, dominada per la seua independència i trajectòria, com la rellevància de la seua principal obra. Aquesta, *De Economía Hispana. Contribución al estudio de la constitución económica de España y de su política económica, especialmente la comercial exterior* (1936) es publicà com a apèndix del Comerç Internacional, de Gottfried Haberler. I com va recordar Ernest Lluch, resistí admirablement la prova del pas del temps: va ser reeditada, en la seua versió original o amb actualitzacions, en quatre ocasions: 1952, 1972, 1982 i 1993.

D'entre els motius d'aquest fet excepcional entre els economistes espanyols del segle XX (fora dels manuals acadèmics), sembla possible destacar-ne dos. D'una banda, i sense dubte sobretot, la capacitat explicativa del seu model de l'*equilibri econòmic espanyol*, contingut en 15 dels seus 84 pàgines (466-480 de la versió original). Per un altre, en haver servit part del llibre com a un dels pilars per a la consolidació durant el franquisme d'un àrea de coneixement dins de l'economia aplicada singular —en perspectiva anglosaxona— a les universitats espanyoles: l'Estructura Econòmica. Una tasca vinculada al catedràtic Juan Velarde Fuertes, tot i que, com aquest destacaria, l'ús del terme per Perpinyà va estar exempt de tota connotació teòrica: com a mera referència als elements estables de l'activitat econòmica.

La simplicitat del seu model en relació als desenvolupaments posteriors de la teoria no pot enfosquir la seua potència per a explicar el funcionament de l'economia espanyola i les causes del seu mediocre creixement. Almenys des de 1891, quan es va imposar una política

aranzelària protectora com a defensa de l'activitat fins a almenys el Pla d'Estabilització de 1959, amb el qual va finalitzar l'etapa autàrquica del franquisme.

El seu punt de partida és una descripció espacial de l'activitat econòmica dins de la qual, i a partir de la diferenciació entre centre i perifèria, combina la localització de l'oferta (indústria de consum a Catalunya, siderúrgia a Biscaia, cereals a Castella, exportació agrària al País Valencià i part de Catalunya) amb els mercats de demanda. Però no solament. També els trets principals del seu funcionament; les «*condicions d'establiment dels seus costos i els seus preus de venda*». I a partir d'ací destaca com l'escàs avanç de la productivitat i l'elevada protecció aranzelària de l'agricultura interior, permeten posar en cultiu de terres d'inferior qualitat en la principal activitat econòmica a Espanya abans del final de la seua industrialització en els anys 60's.

L'anterior al seu torn determina preus elevats dels aliments i per tant, baix nivell de vida per als propis agricultors del cereal, però també costos laborals alts (respecte a la productivitat) per a una indústria majoritàriament intensiva en treball. Una manufactura els costos de la qual pateixen igualment les conseqüències negatives de la protecció sobre les matèries primeres i l'energia. La qual cosa determina preus industrials elevats. Solament l'agricultura d'exportació escapa d'aquesta situació, en estar els seus preus fixats pels mercats exteriors.

És a partir d'aquesta constatació com, acudint a la divergent tendència dels rendiments en l'agricultura i la indústria (decreixents en la primera, creixents en la segona), argumenta la importància decisiva de l'expansió del mercat exterior per a augmentar el pes del sector industrial i el creixement del PIB. No perquè la perifèria exportadora fóra el principal mercat de consum de les manufactures, sinó perquè era l'únic on creix la demanda, de manera que «*tant la indústria com l'agricultura, protegides, que solament poden vendre en el mercat espanyol, tenen, a través de la perifèria agrícola exportadora, una dependència indirecta, però decisiva, econòmicament, de l'exterior*» (1936, p. 475).

Al costat del brillant model anterior, *De Economia Hispana* conté també una descripció quantitativa de l'activitat l'anàlisi de la qual constituiria la seua més destacada, que no única, aportació posterior a 1940: l'estructura econòmica. Per contra, en aquests decennis va abandonar l'estudi de les implicacions d'una política comercial protectora en el seu creixement. Partint de la distribució espacial de la població, mantenint la distinció entre l'interior i la perifèria, havia estudiat en la primera part d'ella, la localització de la producció tant agrícola i minera com industrial, advertint de la importància dels desequilibris en la xarxa de transport.

L'ampliació d'aquesta anàlisi seria l'objectiu de *Corologia agrícola y general econòmica de España* (1958). En aquesta obra és perceptible ja el seu lèxic original (coras, dasicoras, aerocoras, etc.) i una redacció singular. Totes dues coses són característiques tant dels principals treballs d'aquests decennis com dels nous apartats inclosos en les reedicions de 1952 i 1972 de *De Economia Hispana*. Amb independència de la seua capacitat explicativa, destaca l'esforç de contrastació quantitativa. Un tret no excepcional però sí infreqüent en l'anàlisi econòmica a l'Espanya del franquisme, on la informació estadística era escassa i deficient i el seu tractament quasi inexistent.

Les seues preocupacions en aquesta etapa, que es perllongarà fins a la seua mort, no se circumscriuran a l'economia espanyola. Ni tan sols a l'economia. A més de diversos escrits sobre Guinea o Amèrica Llatina, va desenvolupar una àmplia activitat relacionant els fonaments econòmics amb la filosofia i la religió. En part poden considerar-se com a continuïtat i ampliació dels *Fonaments generals* de la seua obra de 1936. Però també semblen inseparables de les seues profundes conviccions religioses i de la seua defensa de l'«augment de la civilització» com a fi últim de l'economia. En aquest apartat destaquen *Filosofia de l'acció enfront a la crucial crisi mundial* (1976) o els seminaris en la Universidad Pontificia sota els títols *Nuestro agro a la luz de la Encíclica Mater et Magistra* (1962) o *Adecuación ètica en las transformaciones por el desarrollo* (1964).

Bibliografia de:

Der Wirstchaftsauflau Spaniens und die Problematick seiner Aussenhandels politick, Weltwirstchaftsliches Archiv, XVI, 1, 1935.

De Economía Hispana. Contribución al estudio de la constitución económica de España y de su política económica, especialmente la comercial exterior, Labor, Barcelona, 1936.

Corologia agrícola y general econòmica de España, 1958.

Origen y fracaso de las talasocracias, 1965.

Entwicklungsproblem Einer Mehrtypenwirschaft: Der wiestchaftsaufbau Spaniens, 1937-1967, Kiel Universität, Kiel, 1968.

Filosofia de l'acció enfront a la crucial crisi mundial, 1976.

Bibliografia sobre:

Escritos en honor del profesor Román Perpiñá Grau, 2 vols., 1983.

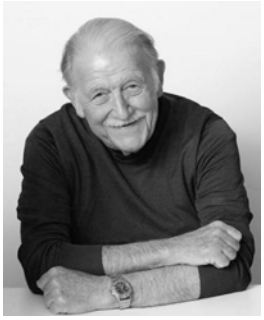
Palafox Gamir, Jordi: «Román Perpiñá Grau», *Revista de Historia Económica,* núm. 9, p. 457-459, 1991.

Jordi Palafox

PERRAMON i PALMADA, Joaquim

(Sant Adrià del Besós, 1925 – Barcelona, 2007)

«*…la situació més freqüent és la combinació de sectors tradicionals, generalment en regressió, i sectors dinàmics o nous, amb major potencial (…) per exemple, el cas de Tarragona : port-refineria-química*». (1984)

Fill i nét de pagesos, amb estudis de peritatge agrícola i de professorat mercantil, començà vers 1956, gairebé en solitari, a col·laborar amb articles, cròniques, notes i entrevistes d'informació econòmica a la premsa diària de Barcelona. Primer, durant 16 anys a *Diario de Barcelona*, després, durant 4 anys a *Noticiero Universal*, i des de 1976 fins a la seva mort, durant 30 anys doncs, al diari *Avui.*

Amb ell al Diari —i amb Fabià Estapé a *La Vanguardia*— es començà a reprendre el fil del periodisme econòmic català, que a

partir de 1939 havia estat escapçat dins de l'Estat espanyol, i tenia lògicament dificultats fora. Tot i així, es publicaven els *Quaderns de Perpinyà*, editats per Ferran Cuitó, els Annals de la SCEPES de Buenos Aires de Manuel Serra i Moret, o successivament, des de París, México i New York, els articles de Jaume Miravitlles. A l'interior de l'Espanya de la Dictadura s'havia passat, segons X. Vidal-Folch, de l'«esplendor» dels anys 1920-30, a la «misèria» dels anys 1940-50 (*Anals del periodisme català*, 1984).

El 1976, d'altra banda, optà per escriure d'economia a l'*Avui*, el primer diari en llengua catalana autoritzat després de les prohibicions i persecucions de 1939. Entre 1956 i 1976 però, havien anat apareixent altres periodistes econòmics, i també, com abans de 1939, economistes (llicenciats en Dret com Francesc Cabana o Eduard Punset, o en Economia com el grup animat per Ernest Lluch, o procedents del Professorat mercantil com Josep Jané Solà, etc.), que treballaven a estones com a periodistes de tema econòmic. A l'*Avui*, confegí una gran quantitat d'informacions puntuals, articles, mini-reportatges, entrevistes, presentacions d'estudis (com al 1984, per exemple, el treball de Pere Lleonart sobre l'atractiu industrial de les ciutats catalanes).

El 1988 l'Institut d'Estadística de Catalunya i el Patronat Català Pro-Europa li publiquen el volum *Les Petites i Mitjanes Empreses en la Comunitat Econòmica Europea*. Una mostra de la continuïtat de la reflexió feta des de la perspectiva catalana sobre les possibilitats de la dinàmica de les Pimes, aleshores, en el nou marc de l'entrada d'Espanya a la Unió Europea.

Una part important dels papers de Perramon és a Sant Cugat del Vallès, al *Fons Perramon*, de l'Arxiu Nacional de Catalunya. Els seus articles a l'*Avui* es poden trobar a l'hemeroteca en línia de l'arxiu digital de premsa catalana.

Bibliografia de:

«L'oferta industrial a les ciutats intermèdies catalanes», *Avui*, 20 desembre 1984.

Les PIME en la CEE, Barcelona, 1988.

Bibliografia sobre:

X. Vidal-Folch: «Esplendor i misèria de la informació econòmica», *Anals del periodisme català*, 1984.

J. Perramon Ayza: *Apoderament i democratització financera vist a través de l'evolució de la informació econòmica en els mitjans de comunicació a Catalunya*, Grup de Recerca IAFI /UB, Barcelona, 2017.

Francesc Roca i Rosell

PETIT i FONTSERÈ, Jordi

(Barcelona, 1937 – Barcelona, 2004)

«*La versión oficial persiste* (erróneamente) *en presentarnos los depósitos de las Cajas de Ahorro como* (esencialmente representativos) *del ahorro modesto, fruto de las virtudes de austeridad y previsión de una población humilde… para precaverse de eventuales reveses o del desamparo de la vejez. Hoy las circunstancias han cambiado profundamente. En*

realidad, afluyen a las Cajas de Ahorro recursos que se vinculan a empresas. Se trata sin duda de capitales en reserva, los que vienen a remansarse por un tiempo más o menos largo en las Cajas». (1967)

Cursa els seus estudis de Batxillerat al Liceu Francès, de Barcelona. Emprén els seus estudis superiors a la Universitat de Barcelona, on obté en primer lloc la corresponent Llicenciatura en Dret. Més tard, l'any 1960 aconsegueix també el Doctorat en Dret, tot defensant una Tesi sobre «*Estructura Económica de las Cajas de Ahorro Catalanas*», que li dirigirà el Josep Lluís Sureda. De manera quasi bé paral·lela, cursa els estudis d'Economia a la Facultat de Ciències Polítiques, Econòmiques i Comercials, de la mateixa Universitat. Aconsegueix el títol de Llicenciat l'any 1962.

El contingut de la seva tesi sobre les Caixes d'estalvi catalanes, de fet la seva primera recerca en economia, serà objecte de publicació en forma de llibre l'any 1967. Defensa en ell, des d'una òptica netament catalana, la gran importància de les Caixes a casa nostra, degut en gran part a la inexistència d'una potent banca autòctona. Posa de relleu així mateix els canvis profunds que, ja en els 50s. i 60s, aquestes haurien experimentat, allunyant-se d'un cert model tradicional de suposada especialització en la captació de l'estalvi popular.

Entre els anys 1962 i 1966 exercirà com a professor col·laborador de la càtedra d'Hisenda Publica a la Facultat de Dret, de la Universitat de Barcelona, de la que era titular Josep Lluís Sureda. Passarà a impartir l'esmentada assignatura ben aviat, com a professor encarregat, sota la supervisió del seu titular.

L'any 1962, coincidint amb la iniciació de la seva etapa de major dedicació a les tasques acadèmiques dins de la càtedra d'Hisenda Publica, del professor Sureda, li serà atorgat el *Premio Instituto de Estudios Fiscales*, de Madrid, per a la realització d'un estudi que portarà el títol «*La adaptación del sistema tributario a la actividad econòmica, 1957-1962*» i que es publicarà a Madrid l'any 1967 dins de la col·lecció de l'esmentat Instituto. A partir del moment en que es crea la càtedra de Política Econòmica, a la Facultat de Ciències Econòmiques, sota la direcció del Dr. Fabià Estapé, hi col·laborarà com a professor ajudant, aconseguint participar en diverses activitats d'aquell Departament. Essent un àvid lector de les obres de reputats economistes contemporanis sobre temes d'economia, sistemes econòmics i política internacional, particularment en l'àrea de parla francesa, procedirà a traduir-ne al castellà (i a prologar-ne en algun cas) alguns dels seus llibres. En el període dels anys 1955-1966 tradueix fins a un total d'unes 11 obres, d'autors com François Perroux (1955,1964), André Marchal (1961), Guy Caire (1964), Jacques Germain (1962), L. Bonet (1964), Pierre Marsé (1966), Jean Meynaud (1969) i fora ja de l'àrea de llengua francesa, Joseph A. Schumpeter (1963), en aquest darrer cas de manera conjunta amb Ernest Lluch i Martin. El 23 de setembre de 1966, amb motiu de la seva participació amb fets relacionats amb la creació de l'anomenat Sindicat Democràtic d'Estudiants, serà expedientat i expulsat de la Universitat de Barcelona, per una ordre del govern central, juntament amb un elevat nombre de professors i catedràtics

d'aqueixa Universitat. Causarà baixa, per aquest fet, tant com a professor de la Facultat de Dret com d'ajudant col·laborador de la Facultat de Ciències Econòmiques. Degut a aquest fet, la seva carrera universitària es veurà definitivament interrompuda (Notícia a *La Vanguardia*, 27 octubre 1978).

Poc temps després de la creació a Barcelona del Servei d'Estudis del Banco Urquijo, sempre sota la direcció i supervisió de Ramon Trias Fargas, passarà a col·laborar com a investigador en diversos estudis i projectes de recerca col·lectius en aquella Entitat. Ho farà, inicialment durant la seva etapa universitària, de manera compatible amb les seves responsabilitats com a professor a la Universitat de Barcelona. A partir de l'any 1966, però, passarà a col·laborar-hi amb una major intensitat i dedicació. En una primera etapa intervindrà, entre d'altres, en tres projectes de recerca ben significatius, duts a terme en aquella època. El seu nom figura com a coautor en la publicació de tres obres (dos d'elles reeditades): «*La estructura de la base econòmica de Catalunya*» (1964/1965), «*Las Fuentes de financiación de la empresa espanyola*» (1968) i «*El agua, recurso natural escaso*» (1969). A partir de l'any 1966 passarà a fer-se càrrec de noves responsabilitats en l'entorn financer i empresarial del propi Banco Urquijo a Barcelona. Serà nomenat, a proposta de Ramón Trias, primer director de Gesfondo, i més tard director regional del Banco Urquijo, càrrec que ocuparà fins 1979. Més enllà de la seva participació en els treballs del Servei d'Estudis, mereixen especial consideració, entre d'altres, tres articles en que figura com a únic autor, en els anys 1963 a 1968. Un primer article de l'any 1963, relativament breu, seria publicat a Serra d'Or. En ell es planteja el tema del pes de Catalunya dins l'economia espanyola i els principis que informen el seu creixement. Les forces del mercat, afirma, tendeixen a fer que aquella economia creixi més ràpidament que la mitjana de l'Estat, augmentant la distància respecte de les regions més pobres, d'acord amb els principis de causació circular de l'anàlisi regional. El segon article, de 1965, publicat a «*Moneda y Crédito*», transcriu bona part del contingut d'una comunicació presentada al VII Col·loqui Franco-Espanyol de la Regió Pirenaica. Aborda amb cert detall la qüestió de l'actuació i dels fluxos de finançament del sector públic central a Catalunya. Degut a les limitacions d'informació estadística existents, es concentrarà en l'anàlisi dels fluxos de l'Administració Central i de la Seguridad Social. D'acord amb els càlculs duts a terme, planteja l'existència d'un drenatge certament important de capitals públics de Catalunya a la resta d'Espanya. Posa èmfasi finalment en la qüestió de les repercussions que aquest fet, conjuntament amb la inexistència d'una banca pròpia, hauria suposat per tal d'abordar la necessària transició de Catalunya vers un nou model de capitalisme industrial i financer. Un model que l'allunyaria de l'actual situació de predomini de petites i mitjanes empreses industrials depenents de l'autofinançament. En el tercer article, de 1968, es planteja la qüestió del crèdit oficial com a possible instrument de política econòmica industrial. Publicat en un número especial sobre Catalunya de la revista «*Información Comercial Española*», aquest article presenta un primer intent de valoració dels resultats aconseguits per la política de crèdit oficial en els anys 1964-1966, tot fent referència als objectius del Pla de Desenvolupament. En ell es destaca sobretot la clara modèstia dels fluxos de finançament públic rebuts, no tant sols per Catalunya sinó també per bona part de

les regions espanyoles menys desenvolupades. Publicarà mes tard (concretament l'any 1972) un darrer article, en un context ja més professional, en el que es plantejarà fins a quin punt els fons d'inversió immobiliària haurien contribuït o no, com en certs mitjans s'esperava, a un major desenvolupament del mercat borsari espanyol, i eventualment a una certa generació de nou estalvi privat, essent la seva resposta moderadament optimista (1972).

A l'any 1978 és nomenat director general de Turisme, en el primer Govern de la Generalitat de Catalunya, sota el mandat del president Tarradellas, tot assumint les corresponents responsabilitats polítiques i de gestió pròpies del seu nou càrrec. Formarà part des de primera hora de bona part de les llistes publicades a la premsa referents a les possibles personalitats considerades afins, com a eventuals assessors, del nou president Tarradellas. Finalment serà nomenat membre de la Comissió de traspassos de competències de les Diputacions Provincials a la Generalitat de Catalunya, que presidiria el propi president. A partir del mes de juny de 1989, i a proposta del PSC, entrarà a formar part de la Sindicatura de Comptes de Catalunya, màxim òrgan de fiscalització de l'administració i les empreses públiques catalanes. Tindrà al seu càrrec molt aviat la tasca de fiscalització de les empreses públiques de la Generalitat de Catalunya i d'execució de les actuacions delegades pel Tribunal de Comptes de Catalunya. Serà renovat per dues vegades en el seu càrrec de la Sindicatura, els anys 1993 1 2000. Es mantindrà en l'exercici d'aquesta responsabilitat fins a la seva mort.

Bibliografía de:

El pes del Principat de Catalunya dins l'economia espanyola, Serra d'Or, 2ª època, any V, Núm. 11, novembre 1963.

Amb Ernest Lluch Martin, Manuel Ruíz, Guillem Sánchez i altres tres autors: «*La estructura de la base econòmica de Cataluña*», Servicio de Estudios en Barcelona del Banco Urquijo, Moneda y Crédito, Madrid, 1965.

Estructura de los depósitos recogidos por las Cajas de Ahorro Catalanas, Moneda y Crédito, Revista de Economía, diciembre 1966.

La estructura económica de las Cajas de Ahorro Catalanas, Ediciones Ariel, Esplugues de Llobregat, 1967.

La Adaptación del sistema tributario a la actividad econòmica en el período 1957-1962, Instituto de Estudios Fiscales, Madrid, 1967.

El Crédito oficial como arma de política industrial, Información Comercial Española, Revista de Economía, mayo-junio 1968.

Amb Mª Carmen Mestre, Ramón Romaguera i Jordi Estivill: «*Las fuentes de financiación de la empresa española*», Servicio de Estudios en Barcelona del Banco Urquijo, Moneda y Crédito, Madrid, 1968.

Amb altres autors: *El agua, recurso natural escaso. Planteamiento comarcal del problema en Cataluña*, Servicio de Estudios en Barcelona del Banco Urquijo, Moneda y Crédito, Madrid, 1969.

«Los fondos de inversión mobiliaria, y su papel en el desarrollo del mercado de valores en España», *Alta Dirección*, año VIII, núm. 4, enero-febrero 1972.

Bibliografia sobre:

La Vanguardia: «Lista de posible asesores del Presidente (Tarradellas)», 12 agosto 1977.

La Vanguardia: «Los componentes de las Comisiones Mixtas serán dados a conocer hoy por Tarradellas», 16 diciembre 1977.

Canals, Enric: «Jordi Petit, director de Turisme de la Generalitat», *El País*, 25 octubre 1978.

Oriol Domingo: «Universitarios expedientados en 1966 están en la Generalitat y en el Congreso», *La Vanguardia*, 27 octubre 1978.

Gran Enciclopèdia Catalana: «Jordi Petit i Fontserè 1937-2004», 1 gener 2004.

Pere Puig i Bastard

PI i FERRER, Maria

(Barcelona, 1884 – ?, 1960)

«el dret de la dona a la seva total emancipació és no únicament, però sí abans que tot, un problema de salaris». (1932)

Els seus articles i les seves conferències dels anys 1930 són un dels escassíssims precedents de l'economia feminista (que no tindrà texts propis fins 50 anys després).

Filla d'un pescador de la Barceloneta que emigraria a Seta (Occitània), va estudiar Magisteri a una escola normal de mestres de la República francesa. Retornada a Barcelona va participar en algunes de les plataformes cívico-culturals de la Catalunya autònoma. Com el Club Femení i d'Esports (creat el 1928), el Lyceum Club (de 1932), la Unió Socialista de Catalunya, o el FUFEC (Front Únic Femení Esquerrista de Catalunya).

Al 1932 va cloure un cicle de conferències organitzat pel Lyceum Club, en què els ponents eren alguns dels millors economistes catalans del segle XX: Josep M. Tallada, Carles Pi Sunyer, Manuel Serra i Moret, Jaume Miravitlles, i algunes personalitats polítiques destacades (Joaquim Maurín, Elionor Serrano). La seva participació al cicle es publicà. És *Una visió femenina del moment present* (1932).

En aquest text, descobreix els cinc «*angoixosos dilemes*» dels 'temps moderns': 1) «*Llibertat i igualtat. Ambdós preuats i ambdós tan enemics*»; 2) «*Igualtat i estímul*», ambdòs necessaris, però actuant en sentit contrari: «*L'estímul treballant contra la igualtat*»; 3) Mondialisme i nacionalitats; la mondialització feia possible, paradoxalment deia, els nacionalismes/regionalismes: «*Amplitud col·lectiva (...) per tot el món (i, alhora) dret a la nacionalitat, a la consciència de grup*»; 4) Raó i instints: «*La cultura a l'abast de tothom*», més que mai deia, però alhora la descoberta de Freud:*«el món dels instints, del subconscient, (és) inaccessible a la raó»*; 5) Treball masculí i treball assalariat femení: *«L'atur forçós (i) les dones, llar enfora, han sortit a la lluita, desvaloritzant, per la sobra de braços, la valor del treball»;* els salaris de l'emancipació femenina aniran aparentment contra els augments salarials dels homes.

Als anys 1930, signant sovint com a *Maria Pi de Folch*, va publicar articles que són petits assaigs, a periòdics com *La Humanitat*, *L'Opinió*, *Justícia Social* o, durant la Guerra d'Espanya, a la revista *Companya,* òrgan de la Unió de Dones de Catalunya.

Bibliografia de:

Una visió femenina del moment present, Presentació de Carme Monturiol i Puig, Lyceum Club, Barcelona, 1932.

1935: «"La dona i el treball assalariat", seguit de "Perplexitats"», a Francesc Roca, ed.: *El pensament econòmic català (1900-1970) II. La transmissió de les idees econòmiques*, Pròleg de Lluís Barbé, Barcelona, 1996.

Bibliografia sobre:

Societat Catalana d'Economia: *Panells de dones economistes catalanes*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2021.

Francesc Roca i Rosell

PI i SUNYER, Carles

(Barcelona, 1888 – Caracas, 1971)

«Catalunya és una successió de generacions, ambients i treballs en els quals col·laboren homes de tota mena (...) les dones més treballadores que els mateixos homes (...) hom troba catalans a tots els llocs del món». (1927)

Va néixer en una família empordanesa amb molts metges, advocats, enginyers i tècnics altament qualificats, i una clara vocació d'intervenció política. Entre els 9 i els 11 anys va viure a Roses, amb el seu avi Francesc Sunyer i Capdevila. Va fer el Batxillerat al Liceu Políglota, de Barcelona, i als 20 anys ja era Enginyer industrial. Als vint-i-pocs esdevingué professor de l'Escola (nocturna) d'Arts i Oficis, de Sants, i treballà com a cap de motors de la Casa Körting. Als 26 esdevingué professor —i aviat director— de l'Escola Superior d'Agricultura, adscrita a la Universitat Industrial de Catalunya, creada per la Mancomunitat de Catalunya.

El 1924 fou exclòs de l'Escola per la Dictadura militar instaurada l'any anterior i es va poder dedicar «*a fer recerques. Totes les dades per al meu llibre* L'aptitud econòmica de Catalunya *daten d'aleshores. És gairebé segur que, si no hagués quedat cessat a l'Escola d'Agricultura, no hauria pogut escriure aquesta obra*», declarà el 1933 a Domènec de Bellmunt.

A *L'aptitud econòmica de Catalunya* (Barcelona, 1927-29), assaja d'explicar dos grans qüestions: 1) Les «Causes de la relativa però persistent prosperitat econòmica catalana»; i 2) «L'empenta expansiva i coratjosa» dels catalans arreu del món.

La persistència de la prosperitat no s'explica ni per les qualitats del sòl —«muntanyós»— o de les comunicacions —«difícils»— ni per les riqueses naturals —«cotó, ferro, carbó (...) són lluny»— ni per l'emplaçament geogràfic, que és «poc favorable». És cert que «al segle XIII existia una indústria forta a la major part de les nostres comarques» però, després, continua: al segle XIV hi ha 45 gremis a Barcelona, al XVI n'hi ha 64. Les qualitats positives («treball, estalvi, propietat, família, seny, enginy, traça») són més fortes que els defectes («enveja, desconfiança, petita astúcia»). La «complexitat psicològica», la fusió contradictòria de conservació i salt endavant són, explica, transversals. Aquesta és la seva conclusió, quan repassa les biografies de grans empresaris, dels senyors Esteve, de «gent de marina industriosa i muntanyencs comerciants», de «els nostres economistes» (des de Ramon-Llàtzer de Dou i Eudald Jaumeandreu), de líders obrers i de dones amb empenta.

El segon gran tema de *L'aptitud* és la presència històrica de catalans arreu del món, començant per la Mediterrània, i seguint per les Espanyes: «l'empenta expansiva». El punt inicial és (seguint a Antoni de Capmany), la ciutat medieval. De fet, escriu, «*la ciutat medieval era quelcom de completament nou. No com l'antiga, un centre administratiu, sinó un lloc d'emplaçament i concentració de la indústria i el comerç*». El dinamisme de les ciutats catalanes és de llarga durada. Escrivint als anys 1920, en plena Segona Revolució Industrial, descobrí que «*el moment actual s'assembla a la primera meitat del XVIII, o a la segona meitat del XIX, en què es produí la Revolució industrial*».

Les notes de 1927-29 sobre les activitats econòmiques dels catalans «a qualsevol racó del món» incloses a *L'aptitud* tenen un interès excepcional. Des d'aleshores el procés expansiu ha continuat, però al 2015 encara no hi ha cap text que ho expliqui globalment.

Després de Pere Estasen, aquest llibre inclou una bibliografia: 1) *Psicologia econòmica catalana*, amb texts de Jaume Balmes, Jaume Carner, Francesc Eiximenis, Pere Gual Villalbí, J. Illas i Vidal, P. M. Rossell i Vilar, i altres; 2) *Història econòmica catalana,* amb texts de Joaquim Aguilera, A. Bech i Pujol, Guillem Graell, Ll. Nicolau d'Olwer, Frederic Rahola, Manuel Reventós, Àngel Ruiz i Pablo, J. Ventalló Vintró; 3) *Activitats econòmiques i tècniques catalanes*, amb Ferran Alsina, Bartomeu Amengual, Pere Estasen, J. Ferrer i Vidal, J. Güell i Ferrer, J. Ricart i Giralt, J. M. Tallada, M. Vidal i Guardiola; 4) *Descripcions de Catalunya,* pel seu interès polític-econòmic, el *Itinerario* (1847) de Tomàs Bertran i Soler; 5) Altres: Andreu Bausili, Laureà Figuerola, Aureli Ras, Joan Roca i Galès, Ramon Rucabado.

Paral·lelament treballa per la Federació de filats i teixits de Catalunya. Un dels resultats de la seva recerca en aquest sector central de l'economia industrial catalana és *Estudios sobre la exportación textil algodonera* (Barcelona, 1929).

A partir de 1931, i fins 1952, té una dedicació central a la política i a la gestió pública. A Catalunya, a Madrid, a París, i a London. Aquesta dedicació serà però també un estímul per a la seva tasca com a economista. El desembre de 1931 esdevé titular de la dirección general de comercio, del Ministerio de Agricultura, Industria i Comercio, del govern de la II República espanyola, de Jaume Carner. De les recerques d'aquell moment en sortirà un estudi bàsic, que no es publicarà fins molt més tard: *El comerç de Catalunya amb Espanya*

(México, 1959). Les xifres i les conclusions del treball s'acaren a una de les grans qüestions de l'economia catalana: les relacions comercials —i no comercials— amb l'espai polític-econòmic espanyol.

Un segon tema que va analitzar des de la direcció general és el de l'economia soviètica. Un viatge oficial amb un recorregut per les àrees productores de petroli en fou el motor. El resultat, a articles de premsa. El llibre —molt interessant— es publicarà 60 anys després. És *Com vaig veure Rússia (1931)* (Barcelona, 1992).

Entre 1931 i 1939 serà diputat, ministre (de Treball), alcalde (de Barcelona) i conseller de la Generalitat (d'Economia, i de Cultura). Analitzarà (en temps real, i *a posteriori*) aquestes experiències i en treurà lliçons pràctiques. El gruix de les seves reflexions però serà re-elaborat als 19 anys (1952-1971) en què va viure a Caracas. El llibre més important sobre els intents de canvi de model de 1931-39 l'escriurà a partir de 1964 i es publicarà traduït pòstumament. És *La República y la Guerra* (Mèxico, 1975).

Tres conferències, de 1933, 1936 i 1937, han estat publicades amb el títol *Enginyers, economia i societat* (Barcelona, 1994, a cura de Francesc Vilanova). Hi llegim «*allò que es guanya en seguretat es paga en servitud*», i hi presenta successivament: *esclavitud, feudalisme agrari, sistema gremial, mercantilisme* (Capmany), *fisiòcrates, economia liberal* (Figuerola), *socialisme* (Marx), *sistema nacional d'Economia Política* (List), *socialisme d'estat* (Wagner), *liberalisme econòmic intervingut, càrtels-trusts-consorcis-sindicats, Organització científica del treball* (Taylor, Rathenau).

A *Sobre la tècnica i la Nova Economia* (1937) explica que «*la missió fonamental d'aquesta Nova Economia no és altra que la de poder assegurar un més alt nivell de vida, un major benestar a tota la massa del poble treballador*». Amb aquest objectiu, però: «*cal assegurar que el marge de guanys reverteixi a la col·lectivitat i no es perdi amb:* 1) *l'existència d'òrgans administratius massa sobrecarregats;* 2) *la disminució del rendiment productiu;* 3) *un desaprofitament de:* a) *primeres matèries,* b) *temps de fabricació*, c) *productes acabats,* d) *subproductes».* Car «*ens agradi o ens desplagui, una economia de tipus social o col·lectiu ha de tenir sempre una direcció i s'ha de realitzar d'acord amb una disciplina».*

A partir de 1939, i fins 1952 s'instal·la exiliat a London, on aviat viurà els bombardeigs de la ciutat. A més d'explicar el que succeeix (a London, i en un llarg viatge per Amèrica el 1948) repensa alguns grans temes: la idea d'imperi econòmic (amb un article teòric a *Revista de Catalunya*, núm.97), el «redreçament d'Europa», la situació econòmica de la Catalunya dels anys 1940 (amb una conferència a New York el 1948, no publicada fins 1992, amb el títol *Economia catalana*). I escriu petits assaigs sobre el món de la societat britànica, que es publicaran en part més tard: *Aquell verd anglès* (Barcelona, 1977, Pròleg de Josep Pi-Sunyer i Cuberta) o *Sobre la Gran Bretaña* (Barcelona, 1995).

Paral·lelament, a London, es posa a estudiar un altre gran tema: el paper d'Anglaterra en els processos d'independència de països com Veneçuela i Colòmbia. Alguns d'aquests estudis de tipus erudit s'aniran publicant a Caracas a partir de 1969. Al mateix temps col·labora amb el govern britànic i amb les emissions pera Llatinoamèrica de la BBC.

El 1952, s'instal·la a Caracas. A Veneçuela (on viurà 19 anys, fins a la seva mort) es dedicarà a quatre temes: 1) dirigir la COVENNIN (Comisión Venezolana de Normas Industriales), adscrita al Ministerio de Fomento; 2) pensar i escriure sobre l'economia veneçolana, en uns textos que, segons Pere Grasses, «haurien de recollir-se» (per exemple: «Algunas ideas sobre la ordenación económica aplicadas a Venezuela», (*Cuadernos de Información econòmica*, 4, 1956); 3) repensar tant l'experiència de 1931-39 com el nou marc polític que necessitaria l'economia catalana; des de 1964 escriu les seves memòries polítiques (que es publicaran de forma dispersa); 4) Els estudis de prospectiva, amb *El umbral del futuro* (c. 1968-70. Text de 419 ff. mecanografiat. Només 2 capítols publicats, al 1984 i al 1994).

Els seus papers científics i polítics són, des de la seva creació el 1986, a la Fundació d'Estudis Autonòmics i Locals «Carles Pi i Sunyer». Des d'aleshores molts d'aquests papers (manuscrits, articles de premsa, conferències, etc.) han estat editats per la Fundació. D'altres, per editorials com *Pòrtic* o *Curial*. Les grans línies del seu pensament econòmic han estat estudiades per Francesc Artal a «Liberalisme keynesià i socialisme», dins DD.AA.: *Carles Pi i Sunyer (1888-1971)*, Ajuntament de Barcelona, (Presentacions de Pasqual Maragall i de la Fundació Carles Pi i Sunyer), 1995.

Segons el catàleg general de *Worldcat Identities,* hi ha 111 obres seves a 1.202 biblioteques del món: a Estats Units, Canadà, Mèxic, Regne Unit, França, Alemanya, Suïssa, Espanya, i a la Biblioteca Alexandrina, d'Egipte.

Bibliografia de:

Per la cultura obrera. L'acció de les nostres escoles professionals, Barcelona, 1923.

L'aptitud econòmica de Catalunya, 2 vols, Barcino, Barcelona, 1927-29.

Estudios sobre la exportación textil algodonera, Barcelona, 1929.

La Rússia que vaig veure, Barcelona, 1931.

Les veus de la intel·ligència i la lluita del poble espanyol, Barcelona, 1937.

Amb altres autors: *La Comunidad ibérica de naciones*, Buenos Aires, 1945.

El comerç de Catalunya amb Espanya, México, 1959.

La República y la Guerra, México, 1975.

Una interpretació de l'Empordà, Barcelona, 1976.

El Consell Nacional Català, 1940-45, Barcelona, 1978.

El govern de la Generalitat. París, 1945-48, a cura de Núria Pi-Sunyer de Carrasco, Barcelona, 1979.

«Socialisme (1970)», a *Nous Horitzons*, núm. 82, 1984.

L'economia catalana. Conferència al Casal català de Nova York / 10 juliol 1948, Barcelona, 1992.

«1970. En el llindar del futur», a: Francesc Roca, ed.: *El pensament econòmic català (1900-1970) / I*, Barcelona, 1994.

Enginyers, economia i societat. Textos 1933-37, Barcelona, 1994.

Francesc Roca i Rosell

PIFARRÉ RIERA, Mario

(Barcelona, 1931 – Barcelona, 2002)

«*La comptabilitat és una ciència econòmica empírica, formada per un conjunt de postulats, proposicions i lleis, que tenen per objecte la captació, representació i mesura de la realitat econòmica, i és útil per al coneixement d'aquesta realitat, i cara a la política econòmica*».

Estudia Peritatge Mercantil, Professorat Mercantil i Intendència Mercantil, a l'Escola Superior de Comerç, de Barcelona. Sol·licita participar en les oposicions a 8 càtedres de Comptabilitat a Escoles Superiors de Comerç, que es celebren el juny 1956. Obté el número 2 i és destinat a l'Escola Superior de Comerç, de Zaragoza. El 1960 obté el títol de doctor en Ciències Polítiques, Econòmiques i Comercials, per la Universitat de Barcelona, amb la màxima qualificació.

El 1961 obté la càtedra de Teoria de la Comptabilitat, a la Facultat de Ciències Polítiques, Econòmiques i Comercials, de la Universitat de Barcelona, essent el primer catedràtic d'aquesta matèria a l'Estat espanyol. El 1964 entra com a membre de la Real Academia Española de Ciencias Económicas y Financieras, de la qual el 1989 és nomenat president, càrrec que desenvolupa fins la seva mort.

Participa activament en la preparació de la Ley de Regularización de Balances, que havia de permetre el necessari ajustament dels balanços de les empreses a la realitat econòmica, després d'un llarg període d'inflació. Aquesta activitat ve refrendada anys després per la seva participació en el Col·loqui sobre «Comptabilitat i Inflació i les seves conseqüències fiscals», patrocinat per l'Instituto de Planificación Contable (del qual Consell Rector forma part el 1979), celebrat el desembre 1977, i per la seva conferència sobre «Economia i Comptabilitat dels Processos Inflacionaris», amb motiu de la inauguració de curs a l'Escola d'Administració d'Empreses, de Barcelona, el novembre 1988.

Havent guanyat per oposició una plaça en el Cos d'Interventors de l'Administració Local, és nomenat Dipositari de Fons de la Diputació de Barcelona. Quan es produeix el traspàs de funcions i poders al nou equip constituït després del retorn de Josep Tarradellas, aquest no pot menys que felicitar-lo i afirmar que «els comptes estan clars».

El 1991 participa activament en la creació de la Asociación Española de Profesores Universitarios de Contabilidad, que presideix entre gener 1992 i juny 1996.

El seu pensament gira a l'entorn de 2 principis bàsics per a la comptabilitat: la formalització matemàtica, i l'ajust a dret. Vol una comptabilitat ancorada en els principis científics heretats del segle XIX, però projectada cap a un segle XXI que intueix planetari. D'ací, per exemple, la seva preocupació per a que els estats financers presentin la valoració més correcta possible de tots els elements del patrimoni de l'empresa, especialment d'aquells la qual valoració presenta majors dificultats, com són els actius i passius intangibles.

Dedica el seu esforç intel·lectual i el seu magisteri universitari a una reivindicació de la comptabilitat, conduint-la des de la tècnica del registre fins a l'elaboració d'una específica branca de l'anàlisi microeconòmica de l'economia real. Proclama que la Comptabilitat és una ciència empírica, que parteix de la realitat econòmica, per a tornar a incidir en ella.

Bibliografia de:

Ensayo sobre la Teoría Económica de la Contabilidad.

Curso de Teoría de la Contabilidad.

Naturaleza de las Leyes Contables.

Teoría contable del gasto e ingreso financiero.

Generalización económico-matemática de los modelos de renovación de activos.

Teoría de la Contabilidad Nacional Externa.

Bibliografia sobre:

Universitat de Barcelona: *Doctor Mario Pifarré Riera: La ciencia de la Contabilidad*, Col·lecció Homenatges, 2005.

Inmaculada Fernández de Retuerto

PIQUÉ BATTLE, Ricard

(Tàrrega, 1901 – Barcelona, 1990)

«*Hi ha una enorme quantitat (...) d'empreses particulars, avui subjectes a col·lectivització per imperi del decret de 24 d'octubre 1936, que són deficitàries, i que en el seu actiu figuren partides purament imaginàries (...)* (Caldria preguntar-se)*: era econòmic el tractar de socialitzar-les?*». (1937)

«*No existe todavía en España una legislación reguladora de la revisión de cuentas, ni por tanto una base de actuación (necesaria) para la actuación del revisor* (de cuentas)». (1951)

L'ASPECTE
ECONÒMICO-COMPTABLE
DE LA
COL·LECTIVITZACIÓ
PER
RICARD PIQUÉ BATLLE
BOSCH, CASA EDITORIAL
APARTAT, 928 - BARCELONA

Se'ns presenta fins a l'edat aproximada dels 30 anys com un actiu i brillant autodidacte. En els primers anys mostra, a la seva Tàrrega natal, un ampli interès pel món de les lletres i de la cultura catalanes. Entre 1920 a 1927 conrea la poesia i publica obres de caràcter literari, entre les que figuren *Resum de l'ortografia catalana* (1925) i diverses poesies (entre d'altres, *Cançons i ritmes* (1926) i *Instants* (1927)). En els inicis dels anys 30 prendrà la decisió d'anar a estudiar i treballar a Barcelona. Ben aviat passarà a exercir tasques de responsabilitat creixent en àrees de l'administració i la comptabilitat d'empreses cada cop més importants. Es mostrarà capaç d'escriure i publicar, amb considerable èxit, sobre qüestions tècniques de revisió de comptabilitats i temes fiscals.

L'any 1933 ingressa a l'Escola de Comerç, per tal d'aconseguir revalidar els seus propis coneixements sobre temes en els que de fet ja estava publicant. L'any 1935 haurà aconseguit les dues titulacions de Pèrit i Professor Mercantil. Quan encara no ha assolit l'edat dels 35 anys ja ha publicat un bon nombre de llibres i estudis, algun d'ells de caràcter precursor. Entre les diverses obres tècniques d'aquest període, escrites tant en castellà com en català, figuren: *Revisió de comptabilitats* (1935), «el primer llibre sobre aquesta matèria publicat per un autor del país», segons afirmarà Goxens Duch; Revisión técnica de contabilidades (1a ed., 1936; 2a ed. revisada, 1942), obra amb la qual aconsegueix un notable èxit. I *L'aspecte econòmic-comptable de la col·lectivització* (1937), un estudi en el que adverteix sobre el perill que es pot derivar de la manca de fiabilitat dels balanços d'una gran majoria d'empreses, amb actius molt inflats o del tot ficticis, que acabarien essent salvades amb l'aplicació del Decret de Col·lectivització de la Generalitat, amb «el corresponent prejudici pel conjunt de la col·lectivitat».

Continuarà avançant i persistint en els seus estudis i acabarà obtenint bastant més tard, l'any 1956, el títol d'Intendent Mercantil, a l'Escola d'Alts Estudis Mercantils. Molt més tard, a l'edat ja de 70 anys, i de la mà del catedràtic Mario Pifarré Riera, aconseguirà el títol de Doctor en Ciències Econòmiques.

El seu primer llibre, de l'any 1934, sobre la revisió de comptabilitats, serà reeditat l'any 1935. Com ens indica l'autor, el contingut d'aquesta obra provenia d'un curs, compost d'un cicle de quatre lliçons de nivell introductori, sobre el tema de la *Revisió de comptabilitats*, que havia impartit durant el mes de novembre de 1934 per a l'Associació de Comptables de Catalunya. Aquesta obra constitueix, tal com afirmarà més tard en el prefaci d'un posterior llibre, una primera aproximació a un tema sobre el que treballarà i seguirà publicant al llarg de tota la vida. Les seves publicacions en aquesta àrea el portaran a ser considerat un reconegut especialista.

Publicarà l'any 1936 la primera edició d'un nou llibre sobre *Revisión Técnica de Contabilidades*, reeditat cinc vegades (la darrera edició ampliada de 1958). Serà un llibre que obtindrà gran acceptació. L'autor planteja, de manera ordenada, les quatre grans causes o raons dels processos de revisió comptable: a) assegurar la rectitud i exactitud de les operacions administratives i comptables d'una empresa, d'acord amb el lògic interès dels seus propietaris i/o dels administradors; b) verificar la realitat del comportament dels directius de l'empresa sota possible sospita d'infidelitat; c) verificar la situació real de les empreses sotmeses a processos de suspensió de pagaments o de fallida; d) sempre que ho exigeixin les lleis fiscals.

En l'etapa de la postguerra civil espanyola serà nomenat director de l'empresa Anglo Espanyola d'Electricitat, i més tard president d'*Aismalibar*, companyia creada l'any 1934 i especialitzada en la fabricació de fil de coure. El 30 de novembre de 1944 ingressarà a la Real Academia de Ciencias Económicas y Financieras, de la que n'esdevindrà president a partir de l'any 1947. Serà nomenat vice-president de la Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona a partir de l'any 1967, en què es produirà la reunificació de les antigues Cambres. Serà nomenat Cònsol Major del Consolat de la Casa Lonja de Mar, de Barcelona. Esdevindrà membre fundador de l'Instituto de Censores Jurados de Cuentas de España. Col·laborarà també amb la Comissió Permanent de l'Instituto de Planificación Contable, del Ministerio de Hacienda, i amb el Consejo Nacional de Contabilidad de España. Serà membre d'associacions

professionals com la *American Accounting Association* i la *Associaçao Cientifica Internacional de Contabilidade do Brasil*. En el seu discurs d'obertura del curs 1962-63 com a president de la Real Academia de Ciencias Económicas y Financieras (RACEF), i sota el títol *El empresario español ante el despegue de la economía*, plantejarà un conjunt de reflexions sobre el nou entorn econòmic competitiu, clarament més exigent, amb el que s'enfrontaran les empreses a partir de la posada en marxa del Primer Pla de Desenvolupament Econòmic espanyol i del conjunt de les polítiques econòmiques posades en marxa sota les directrius de l'OCDE. Insistirà finalment sobre el problema que acabarà comportant la inexistència de sistemes comptables i estadístics realment fiables, tant en les empreses com en les pròpies administracions públiques espanyoles.

Bibliografia de:

Revisió de comptabilitats, Tàrrega, 1935.

Revisión Técnica de Contabilidades, Barcelona, 1936.

L'aspecte econòmico-comptable de la col·lectivització, Barcelona, 1937.

Cómo se lee y examina un balance, 1939.

La ficción de los grandes beneficios, Barcelona, 1947.

Beneficios ficticios y pérdidas supuestas, Barcelona, 1949.

«El empresario español ante el despegue de la economía», Discurso de apertura del Curso 1962-1963, Pronunciado el 13 enero 1963, Real Academia de Ciencias Económicas y Financieras, 1963.

Regularización de balances, Barcelona, 1964.

Bibliografia sobre:

Antoni Goxens Duch: «Glosa de su personalidad. Sesión Necrológica del Académico Numerario Dr. Don Ricard Piqué i Batlle», *Anales de la Real Academia de Ciencias Económicas y Financieras*, Curso 1990-91.

Roberto García Cairó: «Glosa de su personalidad. Sesión Necrológica del Académico Numerario Dr. Don Ricard Piqué i Batlle» *Anales de la Real Academia de Ciencias Económicas y Financieras*, Curso 1990-91.

Pere Puig i Bastard

PI-SUNYER i BAYO, Pere

(Barcelona, 1918 – Barcelona, 2001)

«En els meus darrers anys a Veneçuela (vaig) *passar de treballar al Banc Central, a fer-ho en una empresa com la "Creole Petroleum Corporation", filial de la Standard Oil* (i més tard ho faria a la seva seu central de Nova York). *Com era de preveure, el meu treball aniria derivant vers qüestions de més abast i més àmpliament llatinoamericanes*». (1992)

Fill d'August Pi Sunyer, prestigiós fisiòleg i investigador de prestigi internacional, creador de l'Institut d'investigacions biomèdiques; germà de César Pi-Sunyer, professor de bioquímica a la Universitat Autònoma de Barcelona i secretari de la Societat Catalana de

Biologia; i nebot de Carles Pi-Sunyer, famós polític, enginyer i economista, conseller de finances i ex-alcalde de Barcelona.

L'any 1939, a punt d'acabar-se la Guerra Civil espanyola, s'exilia a Veneçuela, conjuntament amb els seus pares i demés família. Provinent del seu exili familiar a Caracas, decideix anar a estudiar als Estats Units, per tal de dur a terme estudis d'economia a la Cornell University. Havent acabat el Batxillerat a Barcelona i cursat prèviament tant sols un primer any a la Facultat de Dret i Economia de la Universitat Autònoma, és admès en aquella Universitat, on s'acaba graduant l'any 1944. Un cop obtinguda la corresponent beca, realitza estudis de postgrau a la *New School for Social Research* de New York, on rebrà ensenyament de professors tant reconeguts com Robert Heilbroner, Adolph Lowe i Aba Lerner. Un cop obtingut el corresponent diploma en Economia, l'any 1946 decideix seguir residint algun temps a New York. Treballa durant tres anys, primer en un diari local, i més tard a l'Editorial MacMillan.

La seva tornada a Veneçuela es produeix l'any 1949, moment en que entra a treballar com economista al Banco Central de Venezuela, incorporant-se al seu Departament d'Investigacions Econòmiques, dirigit pel prestigiós economista alemany Dr. Ernst Peltzer. Anys més tard, un altre català, el professor Joan Sardà, s'incorporarà en aquest mateix Departament. Després dels seus inicis al Banco Central, entra a treballar al Departament de Tresoreria de la «Creole Petroleum Corporation», filial veneçolana de la nord-americana Standard Oil (New Jersey). Se li encarrega la preparació d'informes i altres dades dirigides a mantenir informada l'alta gerència de l'empresa. Exerceix també com a professor adjunt d'història i organització del Moviment Obrer a la Universidad Central de Venezuela i actua com membre del Consejo Nacional de Economía, de Veneçuela. És nomenat president del Centre Català de Caracas i de Solidaritat Catalana, entitat coordinadora dels grups polítics catalans d'exiliats a Veneçuela. El seu treball va prenent de manera progressiva una orientació cada cop més representativa del conjunt de problemes de Llatinoamèrica.

L'any 1963 se li ofereix l'oportunitat de treballar a New York. És nomenat director del Departament d'Estudis Econòmics, de la Standard Oil, on es fa càrrec de l'elaboració d'informes sobre la situació del conjunt de països de Llatinoamèrica. Com escriu anys més tard, «la feina que se m'encarregava a Nova York, només fins a cert punt podria considerar-se semblant a la que jo feia a Veneçuela. S'estenia ara a tots els països del Sud dels Estats Units i comportava el tractament d'informació provinent «del conjunt de les empreses que el gran trust petroler controlava en aquelles terres».

Als anys 60s aconsegueix que la Standard Oil li aprovi la proposta de dur a terme un ambiciós estudi, estrictament confidencial, sobre la situació i les perspectives de la societat i l'economia espanyoles en les darreres etapes del règim del General Franco. Aquest projecte li permet viatjar i residir unes poques setmanes a Espanya, i entrevistar-se amb reconegudes personalitats del món de les finances, la indústria i la política, tant a Madrid com també a Barcelona. El seu treball, enllestit el 25 d'abril de l'any 1966, dona lloc a un voluminós

informe en que, a més d'establir una avaluació de les projeccions del Pla d'Estabilització de 1959, es planteja un conjunt de pronòstics a més llarg termini. Anys més tard, afirmarà «*es tractava d'un informe voluminós, que hagués pogut esdevenir un bon llibre, (...) no es va poder publicar, però, pel seu contingut i per tractar-se d'un treball d'encàrrec amb propietaris ben concrets*». L'any 1967 es trasllada a viure a Madrid, on s'incorpora a treballar a la seu del Banco Urquijo, com assessor en qüestions econòmiques i industrials. Dos anys més tard, després d'haver-ho plantejat a la direcció del Banco i comptant amb la seva aprovació, s'entrevista amb Ramon Trias Fargas, director del Servei d'Estudis a Barcelona del Banco Urquijo. Tots dos es posen d'acord sobre la seva incorporació a les activitats del esmentat Servei. A partir d'aquell moment es trasllada a viure a Barcelona amb tota la seva família i es fa càrrec de les activitats industrials del Banco a Catalunya, així com de certes tasques de coordinació dels estudis i publicacions del seu Servei d'Estudis. Com ell esmenta en les seves Memòries, el seu propòsit era el de treballar, amb voluntat de col·laboració, «en un ambient que sens dubte era molt nou i a la vegada estimulant». I afegeix: «*L'ambient era fascinant (...) i la gent imbuïda d'un esperit poc freqüent (...)*» Però a mesura que el Servei d'Estudis cobrava impuls, apareixien desajustos que podien «entorpir la bona marxa dels projectes». Gran part de la seva tasca aniria dirigida per tant a funcions de coordinació, de negociació de contractes amb col·laboradors, de supervisió i edició de publicacions i la gestió de relacions exteriors. Participarà sobretot de manera més directa, segons ell indica en les seves Memòries, en dos estudis: «*El Petróleo de Cataluña: análisis económico*» (1969) i «*Objetivos e instrumentos de política económica española*» (1973).

Pel que fa a l'àmbit de les seves activitats més estrictament polítiques d'aquest període, convé assenyalar que a l'any 1971 participa ja en la reunió constituent de l'Assemblea de Catalunya, i posteriorment ingressa a Esquerra Democràtica de Catalunya, un partit de clara orientació liberal liderat per Ramón Trias Fargas. Aquesta formació més tard s'integrarà a Convergència Democràtica de Catalunya. L'any 1977, en ple procés de restauració de la democràcia, el president Tarradellas el nomena conseller d'Ensenyament i Cultura de la Generalitat Provisional. Com a nou conseller aconsegueix impulsar i fer aprovar la plena regulació de l'ensenyament oficial i generalitzat en català a l'escola. El 1980 és elegit diputat per Barcelona al Parlament de Catalunya i senador a les Corts Generals, en representació del mateix Parlament. El 1984 és reelegit en els dos càrrecs fins l'any 1988, en que acaba de manera definitiva el seu mandat. És nomenat assessor del Centre de Relacions Autonòmiques, de la Generalitat de Catalunya. El 1989 se'l nomena president del Comitè Executiu de la Comissió Amèrica i Catalunya, i el 1990 li és atorgada la Creu de Sant Jordi.

Es jubila professionalment com economista l'any 1983, després d'haver-se reincorporat, per un cert període, a les seves anteriors tasques d'assessor del Servei d'Estudis a Barcelona del Banco Urquijo. Aquest darrer període coincideix en part amb la etapa en que el seu antic director, Ramón Trias, passaria a ocupar el càrrec de conseller d'Economia i Finances, de la Generalitat de Catalunya. Deixa escrit com autor, un emotiu llibre de memòries, que porta per títol *Del Vell i del Nou Món* (1992) i alguns breus treballs i conferències.

Bibliografia de:

El Petróleo en Cataluña: Análisis Económico, coordinador, Vols. 1 i 2, Servei d'Estudis del Banco Urquijo, 1969.

Petroli i industries químiques, a Jaume Miravitlles: «*Barcelona. Latitud Nova York. Longitud Paris. Assaig econòmic*», Ed. Pòrtic, Barcelona, 1971.

Objetivos e instrumentos de la política económica española 1959-1969, Coordinador, Moneda y Crédito, Servei d'Estudis del Banco Urquijo, Madrid, 1973.

Recerca i informació econòmica: experiències als dos móns, Conferència inaugural del Curs 1992-93, Societat Catalana d'Economia, Barcelona, 1992.

Del Vell i del Nou Món. Memòries, Edicions 62, Barcelona, 1992.

Bibliografia sobre:

Manuel Martín Rodríguez: «*Economistas Académicos del Exilio Republicano Español de 1939*», 2010.

Pere Puig i Bastard

PLA i CASADEVALL, Josep

(Palafrugell, 1897 - Llofriu, 1981)

«*La riquesa d'un país són els seus habitants. La riquesa no es dóna solament; es crea (...). La riquesa és un producte de la instrucció i l'educació general, o sia d'un esperit de generositat, que és com un capital ben col·locat*». (1955)

L'edició de la versió anglesa d'*El quadern gris* ha dut a la descoberta de que, segons la «*New York revue of books*», és un dels grans escriptors europeus del segle XX. Deixant a banda la valoració de la seva figura literària, i del gran interès de la seva obra com a memorialista, cronista, biògraf, crític d'art, gastrònom, etc., cal tenir en compte, dins dels seus llibres, les pàgines —nombroses— dedicades a temes econòmics, car són sovint suggerents.

De fet, tal com va dir Néstor Luján al 1960, «*parla amb el captaire, amb el periodista, amb el banquer, amb la cambrera i el taxista, amb l'arqueòleg, amb el polític i el guàrdia, amb un senyor que s'asseu al costat seu al metro*» i quan arriba a un hotel, llegeix «*minuciosament el diari, mira el llibre polític, la dissertació històrica, la memòria econòmica, l'estadística industrial*».

Una foto famosa dels interlocutors de Pla als anys 1960 incloïa Joan Sardà, Manuel Ortínez, Joan Fuster, Armand Carabén, Manuel Ibàñez Escofet, Fabià Estapé, i Jordi Nadal. És a dir, algunes de les personalitats catalanes contemporànies més sensibles als temes econòmics.

Les seves pàgines econòmiques —esparses— es poden agrupar en 4 conjunts que s'encavallaran: 1) l'economia del seu entorn comarcal català proper: abans i després de la fil·loxera, l'arròs de Pals i la indústria surera; 2) les idees econòmiques de Francesc Cambó, un viatge a l'economia catalana, moltes observacions sobre les economies d'alguns països de la Mediterrània; 3) l'economia de l'Europa comercial, industrial i il·lustrada (on viurà —mesos i anys— entre 1921 i 1939), i l'economia del Madrid de 1931; 4) l'economia de l'aglomeració de New York i d'altres punts de les Amèriques (que començarà a conèixer el 1954).

La visió del sistema econòmic que ell considera més reeixit, que és l'economia de New York (i després, a una certa distància, Buenos Aires, Rio de Janeiro i São Paulo) és deutora del seu coneixement de les economies del Nord d'Europa. L'èxit inicial de New York és degut, segons ell, al seu caràcter comercial holandès. I britànic. Als Estats Units, la industrialització no ha permès (com sí que ha succeït a Europa entre 1870 i 1945), enfrontaments bèl·lics de grans dimensions. De fet, «*la industrialització dels països europeus ha contribuït a la decadència d'Europa, perquè ha exacerbat les lluites nacionalistes (...) en la incompatibilitat franco-alemanya. Per contra, la industrialització d'Estats Units no ha trobat cap obstacle*» (*Week-end (d'estiu)* a New York, Barcelona, 1955).

A més, «*fins al New Deal, l'americà professava les idees del classicisme econòmic, (...) avui (1954) practica les doctrines econòmiques de Lord Keynes. Fins el partit republicà ha abandonat les idees antigues. Consumir el màxim per produir el màxim. El cicle és: consumir, produir, guanyar, invertir. Més clar, encara: jornals alts, producció massiva, guanys importants, inversions continuades i paral·leles*». Entre aquestes inversions paral·leles, hi ha les inversions públiques. De fet, als Estats Units, «*la gent paga molt. El fisc implacable (...) però l'Estat li torna en forma de serveis eficients, una gran quantitat de diners*». Els exemples més visibles són els transports públics col·lectius: el metro, el bus, i els vaporats. I l'ensenyament públic primari (i els *Bus School*). També les inversions —privades i públiques— en ciència. De fet, «*la col·locació de l'observació científica en un dels llocs més preeminents de la vida americana, amb totes les conseqüències que això comporta per a la vida industrial del país, crea una força revolucionària permanent, una revolució industrial permanent*».

El resultat és: «*A Nova York tothom vol ser ric, tothom vol ser burgès*». Per contra, «*la burgesia europea (...) de vegades, morta de por, subvenciona una fórmula màgica qualsevol —el feixisme, el cabdillatge, etc.*». Entre el 10% de burgesos super-rics, i el 10% de pobres de veritat, a New York, «*s'ha creat la classe mitjana més vasta i més sòlida que s'ha produït en qualsevol país, des que la personalitat individual té lliure accés als negocis i pot desenvolupar iniciatives*».

Després de New York viatjarà amb el mateix afany de coneixement a Buenos Aires (i a Argentina), a Rio de Janeiro i São Paulo (i Brasil). Als anys 1950, Buenos Aires és, com New York, un producte de l'emigració europea (inclosa una considerable població jueva) i una fabulosa ciutat de tendes. Però l'etapa del peronisme és definida així: «*el peronisme organitzà la facilitat paternalísticament a les masses, i el saqueig del país des dels punts més alts. Fou un règim molt curiós, una caiguda, una desmoralització general, provocada probablement per la mateixa abundància*».

Sobre Brasil, observa que «*la història de Brasil és inseparable de la seva economia. En realitat, a tot arreu ha succeït el mateix, però enlloc, potser, com en aquest país*». Els productes que han definit els períodes successius de la seva història han estat: 1) El «palo-brasil»; 2) El sucre de canya; 3) L'or i els diamants; 4) El cotó; 5) El cautxú; 6) El cafè. En paral·lel, el cacau, el cafè, i «*un factor permanent: la ramaderia*». El futur de Brasil, tot i el fabulós creixement industrial de São Paulo, és «*una caixa tancada*».

Bibliografia de:

Francesc Cambó. Materials per a una història d'aquests últims anys, Barcelona, 1928-1930.

Madrid. L'adveniment de la república, Barcelona, 1931.

Weekend (*d'estiu*) *a New York*, Barcelona, 1955.

Viaje a América, Barcelona, 1960.

Les Amèriques, Barcelona, 1978.

Bibliografia sobre:

Puig, Valentí: «L'economia conservadora vista per Josep Pla», *Anuari de la Societat Catalana d'Economia*, volum 15, p. 46-57, 1999.

Perramon, Joaquim M. : «L'economia en el periodisme de Josep Pla», *Revista de Catalunya*, març 2010.

Gallofré Virgili, Maria Josepa: «Josep Pla. Compromís literari, activisme polèmic», dins del llibre *Vides catalanes que han fet història*, Edicions 62, Barcelona, 2020.

Francesc Roca i Rosell

POBLET i GUARRO, Josep Maria

(Montblanc, 1897 – Barcelona, 1980)

«als Estats Units (...) cada auto exportat necessita la suma de 300 productes, 36 dels quals són facilitats per altres països». (1947)

«São Paulo, de la qual només sabíem que es tractava d'una important població industrial, ens féu obrir els ulls de forma desmesurada. En 1914 tenia 250.000 habitants i actualment s'apropa als 3 milions (...) junt amb Sidney, Chicago i Los Angeles, és una de les poblacions del planeta que ha crescut a un ritme més accelerat». (1957)

El títol del seu llibre autobiogràfic és *Memòries d'un rodamón* (Barcelona,1976). És un títol equívoc, car fou un aprenent de drogueria esdevingut viatjant de comerç, i, en diferents èpoques, gerent de diverses productores cinematogràfiques. Compromès sempre amb la democràcia.

Féu les Espanyes, amb base primer a Alacant, i després a Madrid, als anys 1932-36, venent, entre altres coses, films (de la naixent indústria cinematogràfica espanyola, que era bàsicament catalana). Durant la Guerra de 1936-39, treballà al Tribunal de Cassació de Catalunya, a petició de Josep Andreu Abelló, el seu president. Exiliat a França, Cuba i

Mèxic, a partir de 1939 (i fins 1948) assajà, amb un cert èxit, de tornar a les representacions, la venda de films, i en certs moments la creació d'empreses d'importació-exportació a tot Amèrica. Viatjà, de México fins a Lima i São Paulo, amb estades a «*Nou països, a l'engròs*». De retorn a Europa, passà primer per París, després a Suïssa, a Roma (per a visionar films italians que poguessin interessar a Argentina), i finalment a Catalunya, sempre com a representant de comerç.

Va decidir presentar-se com a viatger, o *rodamón*. Però, des dels seus primers llibres de viatges, com *Terres d'Amèrica* (México, 1944), o *Tres mesos i un dia a Nova York* (Paris-Tolosa de Llenguadoc, 1947), fins al darrer, *Àfrica i Amèrica* (Barcelona, 1977), les observacions i les reflexions econòmiques ocupen un cert espai. Hi ha un ús (puntual, però aclaridor) de xifres i d'estadístiques econòmiques i demogràfiques. De fet, la motivació dels seus viatges és la d'arribar a conèixer la realitat dels diferents segments de mercat de cada Estat. Però descobreix també el paper del sector públic, de l'Estat, o dels Ajuntaments. Per exemple, un alcalde de Miami «*féu de la petita ciutat marinera el centre turístic dels Estats Units*» (*Tres mesos...*, 1947). O explica que «*Costa Rica és un país on el pressupost més important és el d'Instrucció Pública. I on el que segueix és el d'Obres Públiques*» (*Pobles d'Amèrica*, 1957). Un capítol del llibre sobre New York es titula precisament «De l'economia i altres aspectes de la vida neoyorquina», on es destaca el rol de les actuacions de l'Ajuntament de la ciutat. La comparació entre Rio de Janeiro i la industrial São Paulo és favorable a aquesta segona ciutat brasilera, justament pel salt originat per la seva industrialització. Amb observacions com «*a São Paulo els guàrdies criden l'atenció a la persona que condueix el cotxe en mànegues de camisa*» (*Pobles (...)*, 1957). De l'estada a Marroc, tot just independent de 1957, en treu idees precises sobre l'acció de França que, en l'urbanisme, valora positivament. A retenir: els estudis anteriors de Vicent Tomàs Pérez sobre l'economia marroquina.

Les grans descobertes de la seva estada a New York el 1946 són: el metro, els inicis de la segona globalització, i el pas del capitalisme industrial, basat en l'estavi-inversió al capitalisme financer basat en el crèdit al consum. La globalització: als Estats Units, «*cada auto exportat necessita la suma de 300 productes, 36 dels quals són facilitats per altres països*» (*Tres mesos (...)*, 1947). El consum: «*teníem la idea que un dels pilars del sistema capitalista actual estava representat per l'estalvi. Als Estats Units, per contra, semblen bastir la seva economia en el despendre, en el malgastar*»(*id*.). El problema rau, vist des d'Europa, en el rol del consumidor: als Estats Units «*els articles són fabricats per tal d'agradar a tothom, que no és pas la millor manera de plaure al gust individual (...) especialment del client que es troba com peix a l'aigua fent suggeriments a l'obrer i a l'industrial especialitzats*» (id.).

Alhora, als seus llibres de viatges, va donant notícia de les activitats dels catalans —emigrants econòmics o exiliats— que treballen i viuen lluny del seu país d'origen. Explica, per exemple, que els catalans *neoirquesos* són «*escriptors, comerciants, dibuixants, escultors, músics, filòlegs,*

pintors». I presenta Jaume Miravitlles, Carner-Ribalta, Joan Agell, J.A. Gibernau, Jaume Pi Sunyer, Agustí Borgunyó, i empresaris o executius de grans empreses, com Josep Canudas, Joan Guasch, Jeroni Bertran i Cusiné, o Carles Gallart.

Tot i el seu interès pel cinema, va escriure —i molt— obres de teatre, algunes biografies, una història del catalanisme. Va explicar la trajectòria vital de personatges (com Aribau, Prim, Rusiñol o Gaudí) i d'institucions (com la Presidència de la Generalitat), que ell valorava positivament. Entre aquestes obres, pel seu interès econòmic: *Jaume Carner, ministre de finances de la II República* (B.,1977), i *Antoni Gusart, un pioner de l'obrerisme* (B.,1971). O la Societat de Beneficència de Naturals de Catalunya, amb *Cien años de amor al prójimo* (La Habana, 1940).

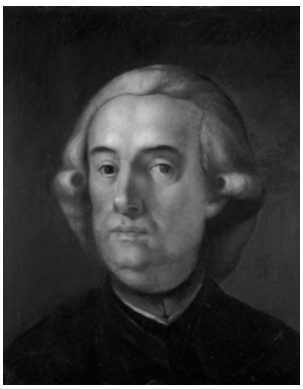
Bibliografia de:
Tres mesos i un dia a Nova York, Paris-Tolosa de Llenguadoc, 1947.
Estats Units, Barcelona, 1956.
Pobles d'Amèrica, Barcelona, 1957.
Memòries d'un rodamón, Barcelona, 1976.
Àfrica i Amèrica, Barcelona, 1977.

Francesc Roca i Rosell

PONZ i PIQUER, Antoni

(Begís, 1725 – El Escorial, 1792)

«*Gran cosa, y digna por cierto de las mayores alabanzas, es promover todo género de manufacturas, establecer fábricas cuando sea posible en los pueblos y ciudades (...) para que florezca la industria, hasta el término de que sus productos no solamente suministren al Reino cuanto exijan la necesidad y el lujo, sino que presten para hacer un comercio activo de los mismos con otras naciones (...) y últimamente para transportarlos a los dominios de su Majestad en América, mediante un comercio libre y una navegación segura*». (1772)

Viatger il·lustrat, va estudiar Filosofia a la Universitat de València i fou doctor en Teologia per la Universitat de Gandia (1745). Va estudiar dibuix i pintura a la Reial Acadèmia de les Tres Belles Arts de San Fernando, i amplià la seva formació artística a Roma el 1751, on va conèixer i es va relacionar amb Francesc Pérez Bayer. El 1759 retornà a Espanya i, després de dedicar-se a diversos treballs de restauració d'art a El Escorial, va treballar en la catalogació de pintures per a la cort de Carles III. Per encàrrec de Campomanes, a partir de 1771 va iniciar una sèrie de viatges per Espanya i per alguns països europeus (Països Baixos, Anglaterra, França, Bèlgica).

Fruit d'aquests viatges, va publicar primer en 18 toms el *Viaje de España (...)*, del 1772 al 1794, en forma de cartes a un amic anònim—i fins al tom III va ocultar la seva autoria sota el pseudònim de Pedro Antonio de la Puente—, que tenen un interès perquè anava descrivint l'estructura econòmica de cada lloc, la demografia, la situació de l'agricultura i les diferents activitats econòmiques. Els toms IV i XIII anaven dedicats al País Valencià (i, en aquest darrer, una part de Tarragona), i el XIV a la resta de Catalunya. El darrer volum el va confegir el seu nebot Josep Ponz «Nepos», que va afegir-hi una biografia.

Anava descrivint en aquesta obra els tipus de conreus que anava descobrint, i la fabricació dels diferents productes manufacturers, i feia una sèrie de consideracions sobre l'economia valenciana, que coincideixen força amb les de Cavanilles, Danvila i Sisternes. Per a ell, a major progrés de l'agricultura, més augment demogràfic. I, a més, com sostenien els il·lustrats, defensava la liberalització del comerç interior.

En segon lloc, va publicar el *Viaje fuera de España* (2 vols, 1785), que li va servir, en els dos pròlegs dels volums, per a criticar als detractors de la cultura espanyola, quan era recent l'article demolidor que havia publicat parlant d'Espanya Masson de Morvilliers a la *Nouvelle Encyclopédie* (1784), i coneixia les crítiques despectives d'altres viatgers com el marquès de Langle, Norberto Caimo, Swinburne o Edward Clark. En els seus viatges, va explicar molt bé, per exemple, la colonització de Sierra Morena el 1767. I, en general, els diferents conreus: de cereals, oliveres, moreres −lligades a la producció de la seda−, la vinya; així com les produccions anuals de llana i seda, l'estat precari de la xarxa viària o dels regadius i les característiques del comerç a cada lloc. Va entrar en la polèmica de l'època sobre si era millor el bestiar boví o el mular en els treballs agrícoles, decantant-se pel boví, i en la qüestió dels gremis en va fer una defensa moderada. Molt preocupat per la degradació dels boscos, va mostrar-se partidari de la reforestació. Molt crític amb la Mesta, va constatar que les zones transitades s'anaven despoblant. També li va preocupar la proliferació descontrolada del conreu de l'arròs al País Valencià. Al costat de les seves descripcions, no amagava les seves crítiques i la necessitat de reformes en la direcció que apuntaven els autors de la Il·lustració. Naturalment, donava molta importància a l'educació, a aprendre de les màquines que s'utilitzaven en l'agricultura a l'estranger, a la creació d'*escoles pràctiques d'agricultura* i al conreu de les *ciències útils*.

Per a ell, el treball agrícola era el que fonamentava la riquesa nacional. Però també era necessària la indústria, i, per tant, calia prestar atenció a les noves manufactures, controlar la importació de béns estrangers i protegir les indústries naixents *dins d'un sistema de llibertat*. Va defensar la intervenció dels preus dels productes bàsics —tot estant en contra de la monopolització dels abastaments—; la protecció militar a la marina comercial; el control de l'entrada i la sortida de grans, en funció de l'escassedat o l'abundància interior —va aconsellar la importació de grans d'Itàlia i el control dels pòsits—; i, per damunt de tot, la preservació del dret de propietat. La seva obra fou traduïda, parcialment, al francès, l'alemany i l'italià.

Bibliografia de:

Viaje de España, o cartas en que se da noticia de las cosas más apreciables y dignas de saberse, que hay en ella, 18 toms, Madrid, 1772-1794.

Viaje fuera de España, 2 vols, Madrid, 1785.

Bibliografia sobre:

Ponz, José: «Vida de don Antonio Ponz», dins Ponz Piquer, Antonio: *Viaje de España, o cartas en que se da noticia de las cosas más apreciables y dignas de saberse, que hay en ella*, tom 18, p. XXV-LXIII, Madrid, 1794.

Lope, Hans-Joachim: «Antonio Ponz y el problema de la desarbolización española», dins Mate, Reyes i Niewöhner, Friedrich (coords): *La Ilustración en España y Alemania*, p. 157-174, Barcelona, 1989.

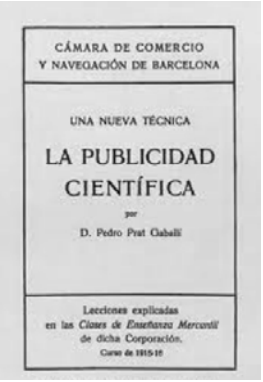
Cervera Ferri, Pablo: «Los viajes de Antobio Ponz», dins *El pensamineto económico de la Ilustración valenciana*, València, 2003, p. 268-286.

Francesc Artal i Vidal

PRAT GABALLÍ, Pere

(Pineda de Mar, 1885 – Barcelona, 1962)

«la publicitat pot prendre dos camins: un, (...) educar al consumidor, encarrilar les necessitats, apuntalar el desenvolupament econòmic (...), l'altre, l'educació de les masses». (1937)

CÁMARA DE COMERCIO
Y NAVEGACIÓN DE BARCELONA

UNA NUEVA TÉCNICA

LA PUBLICIDAD CIENTÍFICA

por

D. Pedro Prat Gaballí

Lecciones explicadas en las *Clases de Enseñanza Mercantil* de dicha Corporación.

Amb estudis a l'Escola de Comerç, de Barcelona (1897-1901), inicialment només poeta i narrador, esdevingué a partir de 1911 el primer teòric i el primer pràctic de la *publicitat científica*, entesa com una tècnica que es basava en dues disciplines científiques amb moltes zones de contacte: la psicologia i l'economia. Segons l'*Enciclopedia Espasa* (vol. XLVI, 1922), una estada seva a l'*Alexander Hamilton Institute,* de New York, el 1911, fou decisiva. Segons ell, la lectura de les revistes *System*, *Printer's Ink*, i *Adverstising World,* de New York, li van descobrir el que s'estava fent a Estats Units des de 1890: l'estudi sistemàtic, empíric, quantitatiu dels costos i els resultats de les accions publicitàries.

És autor del primer llibre sobre concepte i mètode de la publicitat que seria editat al sud dels Pirineus: *La publicidad científica* (1917). Era el resultat d'un curs sobre publicitat a la Cambra de Comerç i Navegació de Barcelona, el primer que es dictava a l'Estat espanyol sobre aquesta nova matèria d'estudi. És al catàleg de la Library of Congress.

Al 1913 havia dirigit la revista *Comercio*, de breu durada, el 1915 havia publicat *La publicidad de nuestro tiempo* i *Geografia comercial*, a Editorial Labor. El 1919 dirigirà la revista *Fama* i esdevindrà secretari d'*Extensió de l'Ensenyament Tècnic,* la Universitat Politècnica no presencial, de la Mancomunitat de Catalunya.

A partir de 1921 es dedica sobretot a la pràctica publicitària, i al 1922 promou l'Associació de professionals de la Publicitat, que esdevindria el *Public Club*, que ell mateix presidiria, i del que seria secretari Rafael Bori. De 1928 a 1935, treballa a Madrid, primer a la publicitat d'una empresa de perfumeria (*Gal*), després, a més, a la publicitat d'altres empreses de sectors com alimentació, begudes, turisme, etc.

El 1932 publica *Study of the markets for popular commodity*, text d'una intervenció a un congrés a Amsterdam. El 1934 publica una nova versió del seu llibre de 1917 amb un títol nou *Publicidad racional*. La premsa especialitzada dels Estats Units i d'Anglaterra el situaran entre els millors llibres sobre publicitat escrits fins aleshores en qualsevol llengua.

Als anys de la Guerra de 1936-39 publicà dos articles-manifest: «La publicidad comercial e industrial» (*Mi revista*, 15 octubre 1936) i «L'ensenyament de la publicitat» (*Nova Ibèria*, 3-4, 1937). Segons ell, «*la publicitat és una força educativa»,* i alhora un «*auxiliar de la producció, un factor de la vida econòmica»,* car «*sense publicitat ben feta, les empreses no marxen*» (*Nova Ibèria*, 3-4, 1937). Entre 1895 i 1937 la publicitat ha crescut, amb «*els diferents mitjans: premsa, ràdio, cinema, cartells, prospectes*» i diferents tipus de campanyes publicitàries.

El 1939 creà a Barcelona la seva pròpia agència de publicitat (*OESTE*). El 1946 féu un viatge d'estudis d'uns quants mesos als Estats Units. El 1953 publicà una nova versió del seu llibre de 1934 *Publicidad combativa* (amb un Pròleg de Pere Gual Villalbí). Paral·lelament, anà traduint texts bàsics de Harold H. Maynard, John P. Alezivos, William A. Niedlander, David J. Luck.

Bibliografia de:

El temple obert, Barcelona, 1908.

Contes al vent, Barcelona, 1909.

L'ensenyament comercial, Sabadell, 1917.

La publicidad científica. Una nueva técnica, Barcelona, 1917.

X-HP. Poemes, Barcelona, 1932.

Publicidad racional, Barcelona, 1934.

505 verdades publicitarias, Vilassar de Mar, 1998.

Francesc Roca i Rosell

PRAT de la RIBA i SARRÀ, Enric

(Castellterçol, 1870 – Castellterçol, 1917)

«*el mercat espanyol és molt inferior al que havia sapigut conquistar-se Catalunya en temps de la seva autonomia*». (1894)

«*la participación del obrero en los beneficios se impone por sí misma, desde el punto de vista económico (...) a las necesidades de hoy se dirige el salario, a las futuras (...) la participación en los beneficios*». (1898)

Elegit el 1914 primer president de la Mancomunitat de Catalunya (primer govern català des de 1714), fou un polític que, a l'inici de la seva trajectòria, s'havia Llicenciat en Dret a la Universitat de Barcelona i havia presentat una tesi doctoral a la Universidad de Madrid. El tema de la tesi era la indústria entesa com a procés que, prenent com a base la *casa industrial,* configurava les societat-nació modernes. Amb afegitons i canvis, aquesta tesi fou publicada el 1898. És *Ley jurídica de la industria. Bases de un código industrial*. El nucli de les economies modernes és la *Casa Industrial*. Sinònim, segons ell, de tot tipus d'establiment o empresa: *mercantil*, *agrícola*, *manufacturera*. El seu objectiu és «*la prosperidad de la Casa Industrial consiste en el desarrollo normal y equilibrado de todos los elementos productivos*» (1898). A la *Casa Industrial,* «*el patrono puede ser un individuo o una comunidad*». Homes o dones: «*debe prescribirse toda prohibición o incapacidad establecida por razón de sexo*». Productiu o improductiu: «*las profesiones artísticas o liberales que, en lenguaje económico, son trabajos improductivos, presentan un aspecto industrial que, en ciertos casos concretos, pasa a ser elemento predominante*». Les innovacions són decisives: «*estimular los descubrimientos o invenciones es una de las prinipales formas de fomentar el desarrollo de la industria*» (1898).

El resultat s'ha de mesurar no únicament amb els beneficis, sinó també pensant en «*la consolidación, el aumento de su crédito o reputación industrial*». En qualsevol cas, «*lo que no puede admitirse es que se destinen los beneficios a los fines particulares de alguno o muchos*». O en dos possibles mals usos dels beneficis: «*una Deuda pública que paga crecidos intereses es el mayor enemigo de la industria*», i «*las especulaciones bursátiles son también enemigos declarados de la industria*» (1898).

Les *Cases Industrials* s'agrupen en associacions semblants als gremis. Tenint en compte però que, en alguns sectors, «*las grandes compañías de transporte y de minería, los inmensos almacenes de ventas al detall, los establecimientos fabriles de importancia pueden ejercer algunas de las funciones de los gremios*» (1898).

En aquesta síntesi es distingeixen 3 *fases*: el treball esclau, el treball assalariat, i el treball amb participació als beneficis. La tercera fase (que s'inicia als països industrials més avançats) és la que dóna millors resultats. Car «*el salario remunera tan sólo el esfuerzo actual del obrero, mas no los frutos posteriores de este trabajo*». D'altra banda, presenta un fet relativament freqüent: «*es una aspiración naturalísima del obrero inteligente convertirse, con el tiempo y a fuerza de trabajo, en patrono*». És el que succeeix a vegades en el treball a domicili: « *a la vuelta de algunos años, el trabajador es dueño del telar, y del que recibió para su mujer y para su hijo, y el mismo hogar doméstico queda convertido en taller industrial (...) mediante el trabajo* a mans *el obrero se convierte paulatinamente en capitalista*» (1898).

Analitza també el grau d'obertura comercial de les economies nacionals. Passen per tres *periodes:* 1) De subordinació a la indústria estrangera; 2) De desenvolupament interior sota la tutela de l'Estat; 3) De plenitud del desenvolupament. La proposta, seguint el

model dels Estats Units, és: «*nada de sistemas cerrados. No ha de haber inconveniente, si las necesidades de la industria lo reclaman, en dictar medidas prohibicionistas para un ramo, al mismo tiempo que se proclama el librecambio en otros*» (1898).

Tot i recordant «*el ejemplo de Inglaterra, Cataluña, Venecia, los Países Bajos y La Hansa*» (1898), estudia les experiències d'organització industrial més avançades d'Europa, amb «*la nación modelo: Inglaterra*», d'alguns dels estats d'Estats Units d'Amèrica, i d'Austràlia i Nova Zelanda. Per exemple explica que, pel que fa a la constitució de Jurats Mixtos per a resoldre conflictes laborals, «*la ley de 1887 del Estado de Nueva York (...) establece que el Consejo deberá trasladarse a la localidad centro del conflicto*» (1901). O que «*los legisladores de Nueva Zelanda declararon obligatorios o forzosos los fallos arbitrales*» (1901).

A l'edició de la seva tesi doctoral, estudia successivament el rol de les marques, del disseny (*el dibujo industrial*), la publicitat (*emblemas gráficos*), les cooperatives obreres, els economats, l'habitatge obrer, les colònies industrials, assegurances, les caixes d'estalvi. Més els horaris, el descans dominical, que proposa Proudhon, les limitacions al treball infantil. En alguns casos, seguint alguns autors: Pere Estasen, Joan Güell, Manuel Duran i Bas, Ferran Alsina —amb l'obra de 1892 sobre *la reglamentació del treball dels noys en tallers i fàbriques*—, Pella i Forgas —que estudia les patents d'invenció—, Joan Permanyer —que descobreix les colònies industrials—. I també Stuart Mill, Proudhon, Marx, Herder, Emerson, Roosevelt (...).

En certs moments, trenca esquemes: «*el librecambio, medida protectora de la industria inglesa*», o «*la participación en los beneficios es fuente de grandes ventajas*», i «*considero vicioso el sistema de salario exclusivo que se usa hoy en dia*». Al mateix temps, defineix alguns detalls dels nous processos: «*Un nombre, una palabra, una frase pueden constituir una marca*». O que és possible «*una biblioteca para obtener beneficios*». O quan presenta la City de London com «*la organización del trabajo intelectual que más se ajusta*». En certs moments és molt optimista: «*la educación de las generaciones (...) Esta misión es perfectamente compatible con el trabajo industrial en sí*» (1898).

La idea de *Casa Industrial,* que configura l'*economia nacional* és la base del seu *Codi industrial*, i també de les seves propostes polítiques: del Regionalisme a l'Imperialisme. Li interessa especialment l'imperialisme de la civilització de Grècia, de l'«*exploració del món antic*» de Fenícia, i del comerç i els mars d'Anglaterra. Però alhora pensa que el fenomen es pot generalitzar, car «*la gradació de nacions de cara a l'imperialisme triomfal és tant rica i complexa com la gradació de talents envers el geni*»(1906).

Alhora, resol la qüestió de la mida dels Estats. Car «*no sé què hi pot haver de feudal a Bèlgica més que a Rússia*». Però també assenyala que «*una nova forma d'Estat devé sobre la terra: Estat-Mondial, l'Estat-Imperi*» (1906).

Bibliografia de:

Amb Pere Muntanyola: *Comprendi de la doctrina catalanista*, Sabadell, 1894.

Ley jurídica de la industria. Estudio de filosofia jurídica, seguido de: Bases para la formación de un Código industrial, Panella y Bosch, Barcelona, 1898.

Los jurados mixtos para dirimir las diferencias entre patronos y obreros, y para prevenir o remediar las huelgas, Madrid, 1901.

La nacionalitat catalana, Barcelona, 1906.

Bibliografia sobre:

Balcells, Albert: *Enric Prat de la Riba i l'Institut d'Estudis Catalans*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1998.

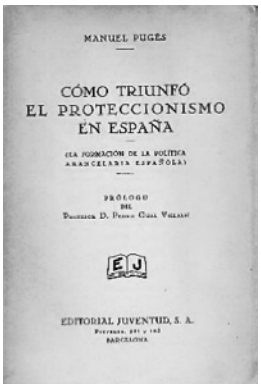
Esculies Serrat, Joan: *Enric Prat de la Riba. Entre la nació i l'estat català*, Edicions 62, Barcelona, 2020.

Francesc Roca i Rosell

PUGÉS i GUITART, Manuel

(Manresa, 1876 – Barcelona, 1935)

«L'estudi que Manuel Pugés ens presenta (...) en el fons té per objectiu principal el d'il·lustrar i enaltir, de manera deliberada, la memòria dels esforços i els sacrificis que van haver de fer un conjunt de personatges i empresaris industrials catalans.... en uns debats i unes lluites de desgast, en els que sovint la polèmica no es estrictament tècnica, ni es mantenen els deguts nivells de correcció». (Frederic Ribas Massana, 2002)

MANUEL PUGÉS

CÓMO TRIUNFÓ EL PROTECCIONISMO EN ESPAÑA

(LA FORMACIÓN DE LA POLÍTICA ARANCELARIA ESPAÑOLA)

PRÓLOGO DEL Excmo. Sr. D. Pedro Gual Villalbí

EJ

EDITORIAL JUVENTUD, S. A.

BARCELONA

És fill d'una extensa família de nou germans, ben coneguda a Manresa, profundament catòlica i molt arrelada al món del comerç agrari. Acabarà traslladant-se a viure a Barcelona amb la resta de la seva família, degut a la mort del seu pare. Ben aviat adquirirà una sòlida formació i una extensa cultura empresarial i mercantil. Acabarà essent deixeble de la càtedra d'economia de Foment del Treball Nacional, creada i liderada per Guillem Graell i Moles, president honorari de la Societat d'Estudis Econòmics i secretari general de Foment del Treball Nacional (FTN). Juntament amb els economistes Josep Mª Tallada i Paulí i Ramón Rucabado i Comerma, l'editor independent Aureli Ras, així com el farmacèutic de professió, Marcel·lí Graell i Fernández, entrarà a formar part d'un grup de joves, provinents de diversos sectors, que, sota la direcció de Guillem Graell i Moles, constituiran un nucli destacat de nous membres del recent creat Institut d'Estudis Econòmics, entitat que desenvoluparà importants activitats d'estudi i formació sota el patrocini del FTN. Arribarà a ocupar més tard el càrrec de secretari de la mateixa Societat d'Estudis Econòmics, i posteriorment el de secretari general de la Lliga Defensa Industrial i Comercial, de Barcelona, entitat que agruparà uns 150 gremis de comerciants i industrials barcelonins.

Com a periodista amb llarga experiència i bon coneixedor del món empresarial i econòmic català, serà una personalitat reconeguda. Exercirà ben aviat una considerable influència com a defensor de les tesis i els interessos proteccionistes més arrelats a Catalunya. La seva veu

i els seus escrits seran ben aviat tinguts en compte, tant en el món empresarial com en el conjunt de la societat més il·lustrada de l'època. Col·laborarà com a redactor en el setmanari «*La Cataluña*» (1907-1910), així com en el conegut diari de La Lliga, «*La Veu de Catalunya*» i en el «*Diari del Comerç*». Serà conegut així mateix com editorialista i col·laborador del diari catòlic independent «*El Matí*», rotatiu proper a Unió Democràtica de Catalunya, en el que participarà des de la data de la seva mateixa fundació.

Publicarà tres treballs significatius, dos d'ells en castellà. En primer lloc, una ingent compilació dels discursos i escrits econòmics d'En Pere Bosch i Labrús, que porta per títol *Pedro Bosch y Labrús. Discursos y escritos. Recopilación e introducción a cargo de Manuel Pugés* (1929). En segon lloc, un llibre important que assolirà una amplia i duradora audiència: *Cómo triunfó el proteccionismo en España (la formación de la política arancelaria española*) (1931), un treball que, d'acord amb el que proposa Luís Perdices de Blas (1999), podria ésser considerat com un exemple clar d'història de les opinions econòmiques, donada la transcripció que en ell es planteja del debat d'idees i la confrontació d'interessos, entre un extens nombre d'empresaris, grups d'opinió i polítics professionals, no necessàriament economistes, d'una època determinada. En tercer lloc, publicarà un darrer treball titulat *L'atur forçós* (1931), en el que, a partir dels continguts d'una conferència donada a l'Associació d'Amics del diari «*El matí*», planteja una defensa abrandada del contingut i de les propostes de la doctrina econòmica-social de l'Església, les més avançades en el món conservador de l'època, tot partint del contingut de les encícliques «Rerum Novarum» i «Quadragessimo anno» (1931).

El seu segon llibre, sobre *La Historia del Proteccionismo* fou sens dubte d'aparició ben oportuna. Tot i no ésser escrit en clau acadèmica, té l'atractiu i el mèrit de proposar-se historiar l'intens procés de debat polític, i de confrontació d'interessos i ideologies, entre els empresaris industrials catalans i els polítics, els grups d'opinió i els economistes, en bona part instal·lats a Madrid, defensors a ultrança del lliurecanvi i de les corresponents reformes aranzelàries liberals. Aparegué en uns anys en que la opinió pública espanyola i la catalana es trobaven sota els efectes pertorbadors de la gran crisi econòmica internacional dels anys 30s. Fou també per aquest fet una obra força ben acollida, que es llegí amb veritable interès. El seu ressò romangué sobretot al llarg de tota la dècada dels anys trenta, a causa de la convulsa situació econòmica i política tant internacional com interna. Fins i tot més tard, al llarg dels anys 40s i 50s, sota els efectes de la fèrria política autàrquica imposada pel règim franquista, el contingut del llibre conservaria certa vigència (Francesc Ribas i Massana, 2002).

De fet, els episodis relatius a l'intens xoc de concepcions i propostes controvertides sobre la deguda orientació dels aranzels i de les polítiques publiques a escala nacional, acaben formant part del material essencial que l'estudi que ens presenta. Es tracta d'un treball que en el fons té per objectiu principal el d'il·lustrar i enaltir, de manera deliberada, la memòria dels esforços i els sacrificis que van haver de fer un conjunt de personatges i empresaris industrials catalans. Ens presenta de manera ben viva uns debats i unes lluites de desgast, en els que sovint la polèmica no és estrictament tècnica ni es mantenen els deguts nivells de

correcció. Amb la vista sempre posada en tot cas en tractar d'aconseguir assentar les bases, des de Catalunya, del que finalment hauria d'acabar fent possible la adopció, l'any 1906, d'una política obertament orientada al proteccionisme.

Bibliografia de:

Pedro Bosch i Labrús. Discursos y escritos. Recopilación e introducción por….», Editorial Ibérica, Barcelona, 1929.

Cómo triunfó el proteccionismo en España (la formación de la política arancelaria española), prólogo del profesor D. Pedro Gual Villalbí, Editorial Juventud, Barcelona, 1931.

L'atur forçós. Conferencia donada per…, Edicions SPES, 1931.

Bibliografia sobre:

Luís Perdices de Blas: «*Los historiadores y sus aproximaciones a la historia del pensamiento económico*», en Enrique Fuentes Quintana: «*Economía y economistas españoles. Una introducción al pensamiento económico*», Vol. 1, Galaxia Guttenberg, Barcelona, 1999.

Frederic Ribas Massana: «*Retrat d'una èlit catalanista. Deixebles i hereus de Cambó: vint personatges*» (V. Periferia), Editorial Sunya (Ribas Massana), Vic–Barcelona, 2002.

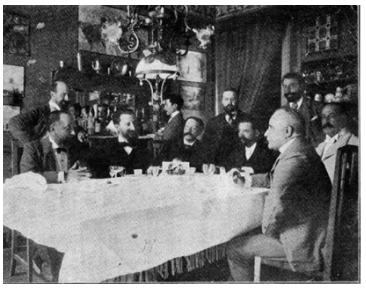
Magda Sellés i Quintana: «*Una aproximació a la història de la Societat d'Estudis Econòmics*», Pròleg de Francesc Roca, Biblioteca Serra d'Or, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002.

Pere Puig i Bastard

PUIGDOLLERS i MACIÀ, Josep

(Roda de Ter, 1866 – Barcelona, 1908)

«... proyecto la creación de una línea que, partiendo de Bilbao, Vigo, Cádiz y Barcelona, con escala en Port Said, Suez, Aden, Colombo y Singapore, llegue a Manila, HongKong, Shan-Hai y Yokohama». (1906)

Empresari, artífex de la Casa comissionista «J. Puigdollers Macià, Societat en Comandita», dedicada al comerç d'importació i exportació, del Banco Crédito Iberoamericano, i editor de la revista *Mercurio*, seria definit al 1906 per la Academia de Derecho de Bilbao com «*el eminente economista catalán*».

De fet, i tal com succeeix amb altres empresaris, els seus texts editats són sovint transcripcions d'intervencions orals. Així, un quasi manifest seu titulat *Las relaciones entre España y América: manera de fomentarlas* es publicà «segons les notes taquigràfiques de Sebastià Farnés».

Com a resultat de les seves estades a partir de 1886 al Con Sud, va escriure una *Memòria geogràfic-estadística de la República Argentina,* i va posar en marxa l'edició de la revista il·lustrada *Mercurio*. Dirigida d'entrada per Frederic Rahola i Trèmols, aquesta publicació mensual

combinava els assaigs econòmics, l'anàlisi-presentació d'empreses, poblacions, sectors, marcs legislatius, i informacions estadístiques sobre comerç internacional.

La publicitat d'empreses catalanes exportadores ocupava bona part de l'espai de la revista, que ha estat digitalitzada íntegrament. Així es poden descobrir les empreses catalanes/valencianes dels sectors (material elèctric, teixits metàl·lics, suro, gènere de punt, especialitats farmacèutiques, goma elàstica, mosaics hidràulics, etc.) que estaven apostant pel món de la Primera Globalització. Algunes firmes, com *Ortiz* & *Cussó*, anunciava que produïa 1.500 pianos/any! I d'altres, com les xocolates de Jaume Boix, *casa fundada el 1754*, presumien de la seva antiguitat.

Una altra aportació seva és una prolongació de la idea de Facultat global d'economia, a un vaixell, o «escola naval de comerç», de Joan-Antoni Güell i López. Al fullet *Escuela Naval de Comercio*, proposava la creació, a un transatlàntic projectat per l'enginyer naval Nicolau Fuster, d'un centre d'ensenyament teòrico-pràctic de l'Economia Política i de les tècniques comercials d'alt nivell, amb un sistema de beques rigorós, amb l'aprenentatge de 5 llengües comercials. Els cursos a bord, i les pràctiques a les diferents escales, a tots els continents.

A l'edició, amb 5 mapes desplegables, de *Comunicaciones internacionales de España*, dissenya un molt ambiciós pla espanyol de transports ferroviaris i marítims. Un pla que havia de permetre facilitar les exportacions i els moviments migratoris massius trans-continentals, i obria el pas a una naixent *industria del turismo*, que poc abans havia definit Bartomeu Amengual.

Bibliografia de:

Memòria geogràfich-estadística de la República Argentina, Barcelona, 1889.

Las relaciones entre España y América: manera de fomentarlas, Barcelona, 1902.

Escuela Naval de comercio, Barcelona, 1903.

Comunicaciones Internacionales de España. Conferencia en Bilbao, Barcelona, 1906.

Bibliografia sobre:

Costa, Òscar: *L'imaginari imperial*, Barcelona, 2002.

Malló, Oriol: *El cartel espanyol. Historia crítica de la reconquista española de México y América Latina, 1898-2008*, Tres Cantos/Madrid, 2010.

Dalla Corte, Gabriela: *Cultura y negocios: el americanismo catalán de la Revista Comercial Iberoamericana* «*Mercurio*». Barcelona, 2012.

Francesc Roca i Rosell

PUNSET i CASALS, Eduard

(Cistella, 1936 - La Vilella Baixa, 2019)

«Los objetivos prioritarios a corto plazo —reducción del ritmo inflacionista— deben perseguirse a través de políticas que no entren en contradicción fundamental con el objetivo a largo plazo de la economía española: financiar la reconversión industrial y conseguir niveles razonables de empleo». (1980)

«Los objetivos de política económica van más allá de la simple corrección de los desequilibrios financieros.(...) De lo que se trata es de fomentar una asignación más eficiente de los escasos recursos de capital disponibles y de la mano de obra excedentaria (…) y ello con el menor coste social posible y sin erosionar nuestro sistema de libertades democráticas». (1982)

«*La irrupción de una economía global del conocimiento ha transformado las condiciones del trabajo humano. En la práctica, ya sólo se generan empleos nuevos en la industria del conocimiento (…) Cualquier reflexión sobre el futuro del empleo equivale al análisis del proceso generador de conocimiento, es decir, la educación*». (1999)

El seu pare, un metge rural de Cistella, reconegut com a membre d'una generació silenciosa i molt treballadora, s'esforçarà per fer-lo estudiar i aconseguir per a ell una excel·lent educació. A l'edat dels 17 anys l'enviarà a estudiar a Madrid, per tal de fer-lo canviar d'ambients i obrir-lo a nous entorns d'aprenentatge. Als inicis de la dècada dels anys 50s, emprèn els seus estudis de batxillerat a la North School de Los Angeles (USA), on assolirà una elevada formació en un clima cultural obert, domini elevat de l'anglès i certs coneixements de francès. Un cop retornat a Espanya, cursarà Dret a la Universidad Complutense de Madrid. Posteriorment, ampliarà estudis a la Universitat de London, on aconsegueix un postgrau en economia, i més tard estudiarà a l'École des Hautes Etudes, de París, on obtindrà el corresponent diploma. Més tard, serà nomenat redactor econòmic de la BBC, i exercirà com a director de l'edició d'economia del setmanari *The Economist* a Iberoamèrica (1967-1969). L'any 1969 ingressa al Fons Monetari Internacional. Dirigirà negociacions del FMI amb un conjunt de països, primer des dels Estats Units i posteriorment a Haití (1969-1973). L'any 1973 torna a Espanya, on ingressarà a RENFE com a assessor de la Direcció Financera i Pressupostos, dins del marc del programa de modernització de la companyia establert amb el Banc Mundial, i s'incorporarà al Banco Hispano Americano com a Sotsdirector General de Planificació i Estudis Econòmics i Financers.

Entre el mes de juliol de 1977 i el maig de 1978 és nomenat Secretari general Tècnic del Ministeri d'Indústria i Energia. Com a especialista en noves tecnologies, exercirà d'assessor de COTEC, i més tard professor de Màrqueting Internacional a ESADE. Serà nomenat president de l'Institut Tecnològic Bull, exercirà de professor d'Innovació i Tecnologia de

l'Instituto de Empresa (Madrid), i més tard és nomenat president d'ENHER, sotsdirector general d'Estudis Econòmics i Financers del Banco Hispano Americano i coordinador del Pla Estratègic per a la Societat de la Informació a Catalunya.

Com a Ministre de Relacions per a les Comunitats Europees —càrrec pel que és nomenat el 8 de setembre de l'any 1980 i que exerceix fins al 26 de febrer de 1981— exercirà un destacat paper en el procés negociador de l'obertura i adaptació de l'economia espanyola a l'exterior. Participarà més tard en la implantació de l'Estat de les autonomies com a Conseller de Finances de la Generalitat de Catalunya, i en la seva etapa de diputat al Parlament Europeu, dels anys 1987 a 1989, com a president de la delegació del Parlament Europeu a Polònia, tutelarà part del procés de transformació econòmica dels països de l'Est després de la caiguda del mur de Berlin. Un cop acabat el procés d'incorporació d'Espanya a la Unió Europea, fou elegit eurodiputat, representant al CDS, entre els anys 1987-1989. Ha estat membre de la London School of Economics Society, del Consejo del Patronato de la Fundación de Estudios Sociológicos, de la Junta Directiva del Cercle d'Economia i ha estat president de l'Asociación Española de Ejecutivos de Finanzas. Professor de Ciència, Tecnologia i Societat a la Facultat d'Economia de la Universitat Ramón Llull, director i presentador del programa de divulgació científica Redes a TVE entre els anys 1996 i 2014. President de la productora audiovisual Smartplanet i membre del Consell d'Administració de Sol Melià Hotels.

En el primer dels seus llibres (any 1980) plantejarà un debat sobre els objectius i les mesures de política econòmica realment adequades, en una etapa ben difícil a que s'enfrontava l'economia espanyola entre els mesos de juliol de 1977 i abril de 1978. Albert Oliart, que seria ministre d'indústria i amic seu, afirmarà que li hagués estat difícil trobar un millor professional de l'economia amb la seva valentia i les seves capacitats, per a poder fer front als greus desequilibris als que es trobava abocada l'economia espanyola a la segona meitat dels anys 70s. El llibre pretén posar a l'abast del lector, no necessàriament especialista, una anàlisi dels problemes d'un dels períodes més difícils de l'economia espanyola: entre 4 de juliol de 1977 (signatura dels Pactes de la Moncloa) i la greu crisis internacional de l'any següent (abril 1978). Planteja amb claredat un conjunt de reflexions, i avalua els efectes i les limitacions de la política monetària governamental d'ajust de demanda que es venia aplicant. Els responsables polítics haurien atorgat –al seu entendre– una excessiva prioritat als objectius de contenció de demanda, tractant de fer front als preocupants desequilibris d'una alta inflació, una baixa competitivitat i elevats dèficits de balança de pagaments. Desatenent, per altra banda, l'alt nivell de l'atur existent així com la necessària reestructuració dels sectors industrials en crisi, així com els greus problemes existents en el sector de l'energia. En el llibre defensa que el govern de l'època va decidir erròniament adoptar una política de compressió de demanda en lloc d'optar per una política d'ajust estructural gradual de l'economia que hagués pogut donar un nou impuls al creixement sostingut a mig termini.

La rapidesa dels canvis tecnològics, la irrupció desordenada i inevitable dels països del tercer món en els mercats exteriors, juntament amb la fragilitat del sistema financer, exigien polítiques d'estímul i d'innovació en els sectors potencialment competitius. Calien polítiques que encertessin a alliberar recursos humans, tecnologies i de capital, dels sectors decadents,

demandants de continua protecció, redirigint-los als sectors oberts a nous mercats en creixement i competitius. Caldria aconseguir, si es pretenia tenir èxit en aquestes polítiques, un alt nivell de confiança entre dirigents, polítics, sindicats i responsables empresarials abans de posar en marxa els mecanismes correctors d'una economia estancada en una greu crisi. Caldria saber explicar de manera convincent fins a quin punt una nova política industrial, laboral, educativa i social proposada pel govern, permetria superar la difícil situació existent i conduir el conjunt de la societat a una nova etapa de recuperació i creixement sostingut. Dues preguntes més planteja en la part central del seu llibre: Per quina raó s'havia trigat tant de temps a aconseguir que sorgís i fos aplicable un «programa econòmic a mitjà termini», que oferís perspectives creïbles d'èxit de sortida la crisi i de rellançament del conjunt de l'economia? Quins altres factors varen fer possible l'acceptació social (sobretot per part dels sindicats i els partits d'esquerres) dels plans d'ajust, sanejament i reformes, que el govern Suárez finalment plantejaria el mes de juliol de 1977 (*Pactes de la Moncloa*)?

En el seu segon llibre, de l'any 1982, afirma que, a la dècada dels anys 80s, Espanya és un país que viu aïllat, amb una economia endarrerida, on els empresaris i els governants pretenen seguir mantenint un model d'economia amb una elevada protecció i alts graus d'intervenció pública sobre l'economia. Per quina raó es trigaria tant a Espanya a poder aconseguir aprovar i executar un programa econòmic que oferís a mitjà termini unes perspectives raonables de sortida de la crisi, partint dels indispensables principis d'un programa reformista i liberal? No existeixen més que dues alternatives: o bé els governs aconsegueixen crear un nou entorn en què les empreses es decideixen a mobilitzar recursos i efectuar noves inversions, buscant oportunitats de creixement en nous mercats, i reorientant les seves inversions cap a sectors innovadors clarament competitius, o bé acabaran havent de protegir els sectors més dèbils, de baix creixement i escassa productivitat. Amb el que seguiran afavorint als sectors i a les empreses que contínuament es refugiaran en polítiques intervencionistes i de protecció als sectors més febles i menys innovadors.

«*Resulta essencial, en aquesta mena de situacions descobrir la manera d'anar transferint recursos humans, tecnologies i capital dels sectors decadents, cap a altres sectors orientats a l' exportació, innovadors i amb nivells de productivitat alts. En el cas de no poder o no saber fer-ho* —argumenta— *caldrà resignar-se a quedar encallat en una situació d'esclerosi progressiva, que tard o d'hora acabarà desembocant en situacions de profundes convulsions socials, alimentades per uns nivells alts d'atur i baixos ingressos, que acabarien essent del tot incompatibles amb el bon funcionament de la societat i del conjunt creixent de les empreses abocades a les crisis*.»

En el moment d'iniciar-se la transició política l'any 1977, la por al canvi d'alguns sectors molt concrets del nostre país semblava estar més que compensada per les esperances que en la gran majoria generava la transició a nou horitzó democràtic. Avui en dia, uns pocs anys mes tard, el desànim polític, la incertesa econòmica i l'apatia social semblaven haver-se estès pel conjunt de la nostra societat. Semblàvem estar molt més preocupats per tantejar amb excessiva cautela unes sortides de l'actual situació de crisi i el desànim propis d'un país que ja no semblava creure en el seu futur. Els innovadors es caracteritzen, en primer lloc, per posseir la convicció que són capaços de garantir el control intern dels projectes que

estan a punt d'escometre. L' innovador creu amb fermesa que pot controlar les variables del projecte que posa en marxa mes enllà fins i tot de les ingerències d'un possible medi hostil. Experimenta la necessitat de transformar una societat que castiga l'innovador en una altra que l'estimuli. Defensarà la tesi que les reformes estructurals de major abast i més importants, per aconseguir la modernització del conjunt de l'economia espanyola, són les que estan vinculades al procés de liberalització i d'obertura a l'exterior tant de la seva indústria com de la seva agricultura. Defensa que el govern hauria d'emprendre una reforma sector per sector, que inclouria canvis de les tarifes duaneres sector per sector. La indústria espanyola hauria sofert danys més que no pas millores sostenibles, com a conseqüència d'haver mantingut unes elevades barreres duaneres. Els qui rebutgen que sigui possible fer front a un procés immediat d'integració a Europa −obrint-se a un entorn de nous mercats competitius− el que estan suggerint en el fons és que seria més convenient una política restrictiva i de compressió del poder adquisitiu dels treballadors i les classes populars espanyoles com l'únic camí per arribar a aconseguir una gradual competitivitat i un suposat lideratge en els mercats dels països del tercer món. L'alternativa d'escometre els processos de modernització necessaris en els camps econòmic, tecnològic i administratiu per assolir els nivells que ostenten els països altament industrialitzats, constitueix l'opció realment vàlida; «*no tant sols per ésser més solidària sinó perquè és la més realista*».

Afirma en el seu Pròleg al llibre *El futuro del empleo* que els objectius de preservar el benestar econòmic i la seguretat de les persones, com a propòsit del conjunt de la societat, és un fet relativament recent. Trigarà a manifestar-se fins a ben entrat el segle XVIII i en aquells països capdavanters de la revolució industrial. És de fet un objectiu molt recent. La nova percepció pública que l'Estat no podia restar indiferent davant les crisis, les caigudes greus de l'ocupació i l'enfonsament de les expectatives econòmiques. De fet tindria molt a veure amb la sotrac que comportaria la greu crisi econòmica mundial dels anys 30. Afirma que aquella crisi dels anys 30 no tingué causes físiques visibles (guerra, males collites, malalties, epidèmies, etc.) sinó que vingué associada a una caiguda sobtada i molt greu de les expectatives i de manca dels incentius en el món empresarial. Tot plegat acabaria conduint a una certa confrontació ideològica: a) els partidaris de controlar directament els factors que serien suposadament capaços de la generació de nova riquesa i nou treball, enfront de b) dels que proposarien una intervenció indirecta per aconseguir un sistema més just i que permetés assolir un sistema que no restés impassible davant les crisis: «*la llavor d'un cert nou Estat del Benestar* (protector) *ja havia estat plantada*». Però tant el present com el futur d'aquest Estat protector o del benestar acabaran estant condicionats per dos tipus de canvis: a) de l'estructura demogràfica de la població, i b) de manera ben important, per la consegüent explosió dels sistemes de pensions de la gran majoria dels països avançats. Cap de les altres partides que integren l'Estat del Benestar —subsidis d'atur, la sanitat i l'educació públiques— no presenten unes xifres comparables. Tot el debat sobre la sostenibilitat de l'Estat del Benestar prové del fet que mentre que, en el nostre país, les persones amb una edat superior al 64 anys representaven un 11% de la població, aquest percentatge ha més que doblat en les dues primeres dècades del XXI. La presumpció que el conjunt de la seguretat

podria acabar entrant en fallida, segons ell, només resulta aplicable de fet al conjunt de les pensions públiques, mentre que la crisi de la que sovint es parla dels subsidis d'atur, i de la sanitat o l'educació, en lloc de poder ser considerades com greus hipoteques financeres, són en bona mesura, crisis organitzatives.

Bibliografia de:

La Salida de la Crisis, Barcelona, 1980.

España: Sociedad cerrada, Sociedad abierta, Barcelona, 1982.

Pròleg a *El futuro del empleo* de Pedro Navarro, Barcelona, 1999.

Las pensiones amenazadas, coautor: Adolfo Jiménez Fernández, Barcelona, 1999.

Adaptarse a la marea: La selección natural en los negocios, Madrid, 2004.

Pròleg a *La mundialización de la pobreza,* de Javier Marc.

Bibliografía sobre:

Herranz, Juan: «Els tres millors llibres d'Eduard Punset», 2022. https://www.juanherranz.com/ca/3-mejores-libros-de-eduardo-punset/

Cristina Sáez: «Eduard Punset, el hombre con una curiosidad contagiosa», *La Vanguardia*, 22 mayo 2019

Tejerón, José María: «Las 15 frases de Eduardo Punset más destacadas», *El País*, 23 mayo 2019.

Xavier Fonseca: «Eduard Punset: el político que exploró la Ciencia», *La Voz de Galicia*, 23 mayo 2019.

Joaquín Romero: «El acento de Eduard Punset», 10 noviembre 2017.

Pere Puig i Bastard

Q

QUER i BOULE, Lluís

(Reus, 1883 – Madrid, 1968)

«Suiza ha llegado a un grado de industrialización que tan solo ha sido adelantado comparativamente por Inglaterra, alguna vez por Bélgica, y todavía no por Alemania». (1931)

«Según la última estadística, Suiza, por cada 1000 habitantes, había unos 700 que poseen libretas de Cajas de Ahorros (...) el total del esfuerzo fiscal por habitante en Suiza es de 222,16 francos anuales, de los cuales corresponden 92,68 a los impuestos de la Confederación, 71,08 a los de los Cantones y 63,53 a los de los Municipios». (1931)

Estudis a la Facultat de Dret, de la Universitat de Barcelona, ingressa a la carrera diplomàtica del Regne d'Espanya al 1911. Destinat inicialment a Roma, passà el 1914 a Bern (amb una antena a la Societat de Nacions i filials, a Genève, i sempre contacte amb Reus i la Casa Quer). El *Ministerio de Estado*, dins de les seves *Memorias diplomáticas y consulares* li publicà l'informe *Suiza: memoria comercial 1920* (Madrid, 1922) i el *Consejo de Economia Nacional* el de *Suiza: memoria comercial 1926* (Madrid, 1928).

La visió de conjunt fou la que li publicà la *Sociedad para el Progreso Social*: *Suiza y el progreso social* (Madrid, 1931). En un text sintètic i alhora farcit de gràfics i quadres estadístics, i de cites de documents legals, elabora una tesi sobre l'èxit econòmic suïs. D'entrada, el càlcul de que el 77,45 % del territori suïs és productiu, de manera que el 22,55% improductiu és «*una proporción muy reducida, por cuanto se trata de un país extremadamente montañoso*». La densitat doncs és relativament important (94 hab./km^2), i lleugerament superior a la catalana (i el doble que la espanyola). Després la descoberta de que només Anglaterra és, en termes relatius, un país més industrialitzat que Suïssa. I l'explicació de que, si bé Suïssa té dèficit comercial (600 milions de francs), «*como en muchos países industrializados*», el cobreix àmpliament amb el turisme (360 milions de francs), les exportacions d'electricitat (20), els capitals i rendes a l'estranger (390), les assegurances (20), el comerç de trànsit (30). Tot i que «*la gran cantidad de capitales extranjeros que afluyen a Suiza ha ocasionado la baja del descuento en la Banca nacional, del 3 al 2,5%*».

Cercant explicacions de la industrialització suïssa, opta per posar l'accent en el marc polític, l'estalvi, la instrucció pública, les assegurances socials, i les reglamentacions del treball. Per exemple, en el Pressupost de 1929, detalla les despeses de la Confederació (396 milions de francs), dels 22 Cantons (619 milions, amb en alguns casos un 40% d'ingressos propis), i dels Municipis (317 milions). Això significava un esforç fiscal de 222,16 francs per habitant, que situa no lluny dels estalvis personals: «*dichas libretas representaban el valor de 2.812 francos por habitante. Suiza alcanza en este capítulo el primer puesto entre los paises europeos*».

Presenta la instrucció pública a Suïssa, tot advertint de la seva extrema diversitat cantonal i municipal. I subratllant per exemple que, pel que fa a l'ensenyament primari (obligatori i gratuït), «*los Cantones situados en los Alpes reciben un suplemento de 0,60 francos (la ley fija un subsidio anual por habitante de cada Cantón). Los de lengua italiana y romanche, además, (...) perciben otra subvención de 0,60 francos*». El segon ensenyament i l'ensenyament professional són objecte d'una atenció especial. Per exemple, si la agricultura «*procura la subsistència al 35% de sus habitantes*», cal atribuir-ho en bona part a les 5 Escoles obertes tot l'any per a la formació de «*los futuros viticultores, arboriculores, horticultores y floristas*». Pel

que fa a l'ensenyament universitari, és contundent: «*Suiza, con sus 4 millones de habitantes sostiene nada menos que 7 Universidades y una Escuela Superior llamada Politécnica*». Ara, quan presenta la OIE (Oficina Internacional de Educació), creada a Genève el 1925, presidida per Jean Piaget, no oblida que n'és co-director Pere Rosselló.

Les assegurances són objecte d'una presentació molt acurada. Així, explica que «*la Confederación no obliga a nadie a formar parte de una Caja de enfermedad reconocida. En cambio, la ley autoriza a los Cantones a declarar obligatorio el Seguro de enfermedad y a crear Cajas públicas (...) Si los Cantones no quieren hacer uso de esa autorización, pueden delegarla en los Municipios*».

Dins del capítol de les assegurances, dedica una certa atenció al *Seguro militar* establert al 1901, que protegeix davant la malaltia i els accidents un col·lectiu tant especial com el format pel món militar suïs (on, en cas de mort, s'inclouen «*pensiones a los supervivientes*»).

La reglamentació del treball a Suïssa —federal i, sobretot, cantonal— presenta, en l'anàlisi que en fa, molts punts d'interès. El primer: què és una fàbrica (on des de 1919 hi haurà un màxim de 48h/setmana de treball)? La resposta és: un establiment que utilitza motors i ocupa 6 o més obrers, o bé sense motors però amb un obrer menor de 18 anys, o bé sense motors ni joves però amb un mínim de 11 obrers.

La seva síntesi sobre l'economia suïssa es clou amb una altra síntesi: la de les aportacions teoricopràctiques de l'OIT (Oficina Internacional del Treball), fundada a Washington el 1919, amb seu a Genève. Amb, recorda, Antoni Fabra Ribas com a pont entre l'OIT i l'Administració espanyola.

El 1931 fou nomenat representant diplomàtic espanyol a San José, de Costa Rica, i el 1935 a Berlín. Les noves autoritats de 1939 l'exclogueren de la carrera diplomàtica el 1940, però així i tot seguí com a funcionari a Madrid, amb temps per a dedicar-se a l'estudi del cardenal Benlloch i de Marià Fortuny.

Bibliografia de:

Suiza. Memoria comercial 1920, Madrid, 1922.

Suiza. Memoria comercial 1926, Madrid, 1928.

Suiza y el progreso social, Madrid, 1931.

Apuntes hispano-suizos, Madrid, 1931.

Francesc Roca i Rosell

R

RACIONERO i GRAU, Lluís

(La Seu d'Urgell, 1940 – Barcelona, 2020)

«*Así como la arquitectura es la ordenación del espacio interior, el urbanismo es la ordenación del espacio externo. Hoy en día, para ordenar las ciudades es necesario ordenarlas en el espacio. En esto consiste la ordenación del territorio. Aunque el planeamiento territorial comprenda otros elementos*». (1971)

«*Hasta nuestros días, en los doscientos años tras la revolución industrial, el desarrollo económico ha sido sinónimo de concentración, tanto en el espacio como en las organizaciones* (…) *La búsqueda de eficiencia productiva nos ha llevado a ello por las economías externas que tienen las grandes firmas*». (1971)

«*El tamaño de una nación tiene consecuencias económicas importantes. Deberíamos establecer una teoría económica del tamaño de las naciones sobre la cual podamos discutir las preferencias políticas con un mínimo realismo*». (1987)

La seva mare pertanyia a una família de propietaris rurals, mentre el seu pare (cordovès) va ser militar de professió, que va haver de fer la guerra del costat de les tropes de Franco. «*La casa en que vaig néixer de fet portava el nom de l'avi*», escriurà més tard en les seves memòries. «*Els meus estudis de primària fora de casa, essent jo un nen de 3 anys, els vaig rebre a l'escola de l'Ajuntament, on una sola persona dirigia el parvulari*». En les seves memòries (2011) escriurà «*Els meus records dels 10 anys: als anys 1950s, vivint ja a Barcelona, amb la meva família, es confonen amb els meus estudis de Batxillerat als Hermanos de La Salle de la Bonanova, en política bàsicament franquista, i on se'ns parlava sempre malament d'Unamuno i "molt més malament" de Voltaire*. De l'any 1956 fins 1959, degut als dos intents fallits de superar l'examen d'ingrés a l'Escola Tècnica Superior d'Enginyers Industrials, als que l'havia impulsat la fèrria posició de la seva mare, «*en lloc d'optar matricular-me als estudis de filosofia i lletres, que era el que realment m'agradava, vaig decidir finalment ingressar a la Facultat de Ciències Econòmiques (...) potser una carrera més lucrativa però en tot cas, amb un cert contingut en humanitats*» (Sacristán, Lasuén, Estapé , Boix ...)

L'any 1968, obté la *beca Fullbright* el que li permetrà estudiar City Planning a la Universitat de Califòrnia, a Berkeley. Finalment, cursarà la carrera d'Enginyer Industrial per l'Escola de Barcelona i a la vegada la Llicenciatura en Ciències Econòmiques per la Universitat de Barcelona, treient les dues titulacions del 1965; el 1973 va obtenir el doctorat

en economia amb la qualificació de *cum laude*. «*Els anys 70s foren, per a mi els millors» —si bé això podria ser una afirmació merament personal,*(...) *de fet coincidiren amb els meus 20 anys (en dos d'ells 1968 i 1969 jo acabava de tornar de Berkeley)*».

Va ser professor de microeconomia a ESADE i a la Facultat de Ciències Econòmiques (U.B. entre 1965 i 1968, i en aquesta Facultat, així com en l'Escola d'Arquitectura de Barcelona, també va ser professor d'urbanisme el 1971, matèria que també impartiria a la Facultat de Econòmiques de la Universitat Autònoma de Madrid el 1973. En aquella època, va viure la revolta cultural del 1968. Després va narrar les experiències viscudes en aquella època a *Memòries de Califòrnia* (1988). Foren uns anys intensos: de descobriment, d'experimentació, de llibertat, de contracultura, hipisme, drogues, filosofies que venien de Orient, sexe, pensament llibertari...

«*A mí regreso de Berkeley —segons escriurà en el seu llibre de memòries (2011)—* (…) *poco a poco fui comprendiendo que, disfrazado de hippie y con un montón de libros desconocidos,* (…) *inquietantes o inoportunos* (…) *no encajaba en las capillitas que integraban la cultura catalana del momento* (…) *tampoco podía acabar siendo bien visto por la inteligencia cultural española empeñada en un combate al franquismo a fuerza de apostar por el marxismo (...) ¿A qué estarían jugando aquellos entrañables amigos marxistas que no querían ver que iban a salir del fuego para caer en las brasas* (…) *ellos querían liberar España de la dictadura franquista, yo también. Ellos querían una sociedad solidaria, yo también. Ellos querían una cultura controlada por su ortodoxia.* (…) *yo tampoco*» (*Memorias de un liberal psicodélico*, p. 13)

«*La generació del 68 fou la primera en reivindicar l'alliberament de la dona (…). Ens va tocar empènyer la transició i aconseguir obrir-nos formalment a Europa, i integrar-nos a Occident. La dècada dels anys 60 va permetre viure una de les alces econòmiques més espectaculars des de la Revolució Industrial. Fou tal l'avançament del nostre sistema econòmic que per la dialèctica mateixa de l'èxit, aquest ens convertí en una societat postindustrial. És a dir, el món del treball experimenta l'atur i la indústria és substituïda pels serveis com a sector motor del desenvolupament*». (*Memorias de un liberal psicodélico*, p. 14)

El curs 1993-1994 va ser *by-fellow* del Churchill College de Cambridge. El 2001 va ser nomenat director de la Biblioteca Nacional d'Espanya —fins l'any 2004— després d'haver-ho estat durant quatre anys del Col·legi d'Espanya a París. Va escriure tant en català com en castellà.

Com a col·laborador en premsa, va publicar a *El País, La Vanguardia*, la primera època de la revista *Ajoblanco* i a *Mundo Deportivo*. L'any 2006 va participar en el programa de televisió Carta Blanca, en l'edició comandada per Antonio Escohotado, que va tractar sobre el tema de les drogues. Fou l'autor de la concepció i disseny del Claustre Modern de la Seu d'Urgell, claustre civil inspirat en el de la Catedral de la ciutat, amb els capitells tallats per l'escultor Manuel Cusachs, un encàrrec de l'Institut Català del Sòl que es troba al Parc de la Valira.

Exerceix en els anys 70s com a consultor en urbanisme, estudiós de la dimensió òptima de les ciutats i el desenvolupament dels sistemes urbans. Durà a terme sobre aquests temes estudis per a entitats públiques tant al Brasil i Algèria com a Espanya. Més tard serà prou

important la seva producció bibliogràfica i estudis sobre aquests temes, que apareixeran entrellaçats amb la seva tan variada i extensa llista de llibres publicacions.

A Brasil, el 1972, per encàrrec de la superintendència per al desenvolupament de l'Amazònia, va col·laborar, en un context polític tens, en un pla d'urbanització d'aquesta regió, experiència que va relatar després al seu llibre *Sistemas de ciudades y ordenación del territorio* (1978); ho exposarà al vol. 2 (*Diagnóstico del sistema de ciudades*) i al vol.5 (*Nuevas ciudades a crear*). A Espanya, l'any 1974, *Estructura espacial neta del desarrollo de ciudades españolas*, encarregat per la Dirección General de Ordenación del territorio. L'any 1975 publicà Estructura de actuación sobre ciudades medias españolas, Dirección General de Ordenación del territorio; a la *Revista de Occidente*, «Ecología, urbanismo y descentralización i conjuntament amb Xavier Russinés, dins Lasuén Asociados, un treball amb el títol *El territorio en 1990*.

El primer que cal recordar segons Eduard Punset: «*Si en alguna cosa podem estar d'acord* (...). *és que l'urbanisme pot acabar essent una disciplina (o una pràctica professional) del tot frustrant (...) a menys que no prenguem bona nota que els problemes d'una ciutat no s'originen solament en la mateixa ciutat* (...). *L'urbanisme està ple d'efectes multiplicadors locals i és per això que la ciutat tan sols pot ésser entesa des d'aquella ciutat mateixa* («El sistema mundial de ciudades», p. 13).

«*Si el problema que volem resoldre és el d'aturar el creixement excessiu d'una gran àrea metropolitana* (...), *és evident que l'àmbit rellevant haurà de ser el sistema de ciutats* (segurament el sistema nacional de ciutats)».

«*Si el que es tracta és de millorar (elevar) el nivell de vida de la població rural, dotant-la d'un sistema d'escoles i hospitals accessibles, els àmbits rellevants d'actuació es trobaran en el sistema regional de llocs centrals*».

L'any 1985 publica el llibre on presentarà «*la seva visió personal de la història d'Espanya*», debatent el tema de fins a quin punt Espanya no és avui ja ni un país aïllat ni perifèric com ha estat en el passat. Vivim ja en un món en que dominen les grans empreses multinacionals, i en que els estats ja no prevalen sobre el comerç. Hem arribat ja a un món que es troba estructurat per un sistema global de ciutats, d'empreses multinacionals i grups de poder oligàrquics. Estableix tota una visió personal sobre la dimensió òptima de la nació. La major part de les economies d'escala s'aconsegueixen en aquelles nacions de més de 50 milions d'habitants. Les que es troben situades entre 10 i 15 milions no gaudeixen d'aquests economies d'escala, tot i que les exportacions són una manera de poder compensar, i per suposat també ho són els mercats comuns i les unions duaneres, la dimensió insuficient d'aquells països. S'aconsegueixen sempre beneficis integrant les nacions de dimensió petita; no hi ha cap perill de posar en perill els guanys d'eficiència. A la pregunta que tan sovint es pot plantejar: Per què hauríem de preservar les nacions petites (els localismes o particularismes) en una època d'integració a Europa quan sembla que estem gestant una nova ciutadania a escala mundial? La resposta és: la qualitat de vida ens exigeix dimensions força diferents. La ciutat de 50 mil habitants és certament menys eficaç econòmicament que la de 5 milions, però ens pot oferir la qualitat de vida que més desitgem. (1986)

Bibliografia de:

Un modelo espacial del desarrollo económico español (tesis doctoral) Facultad de Ciencias Económicas. Universidad Autónoma de Madrid, 1973.

«Urbanismo y planificación»(*Revista de Occidente*, 1971.

Plan de Urbanización de Amazonia Diagnóstico del sistema de ciudades (Vol. 2) *Nuevas ciudades a crear* (Vol. 5), 1972.

Estructura espacial neta del sistema de ciudades españolas, D.G. de Ordenación del Territorio, Ministerio de Planificación del Desarrollo, Madrid 1974.

Estrategias de actuación sobre ciudades medias españolas, D.G. de Ordenación del territorio, Ministerio de Planificación del Desarrollo, Madrid, 1975.

«Ecología, urbanismo y descentralización» *Revista de Occidente*, núm. 143-144, febr.-marzo 1975.

Amb Javier Russinés (coautor), *El territorio en 1990*, Lasuén Asociados, Madrid, 1975.

Sistema de ciudades y ordenación del territorio, Madrid, 1978.

Del paro al ocio, XI Premio Anagrama de Ensayo, Barcelona, 1983.

Arte y Ciencia: la dialéctica de la Creatividad, Barcelona, 1987.

España en Europa. El fin de la edad conflictiva y el cambio de rumbo de la sociedad española, Barcelona, 1987

Microcosmos Català, Barcelona, 1987.

Memòries de California, Barclona, 1988.

Entre dos guerras civiles. Memorias sociales y políticas, Barcelona, 2012.

Memorias de un liberal psicodélico, RBA Premio de Biografía y Memoria, Barcelona, 2011.

Pere Puig i Bastard

RAHOLA i TRÈMOLS, Frederic

(Cadaqués, 1858 – Cadaqués, 1919)

«les ciutats futures, amb l'empenta dels tramvies elèctrics, dels telèfons, i de la municipalització dels serveis (...) corren cap al camp, tendint a formar veres ciutats-darrera la casa». (1911)

Ramon Casas: *Frederic Rahola i Trèmols*.

La seva tesi doctoral en Dret, a la Universidad de Madrid, fou *Causas, tendencias y resultados de la emigración que se dirige desde Europa a los Estados de América y Oceanía* (1879). Obria tot un ventall de recerques, a cavall entre el món acadèmic, la política i el món empresarial. L'objectiu era resseguir les possibilitats que anava generant la Primera Globalització de l'economia mundial.

Abans de 1914 la seva aposta pel futur de la civilització industrial es basava en un coneixement rigorós dels seus mecanismes. Per exemple, la complexitat analítica de *El trust del capital y el sindicato obrero* (1910), que queda lluny de les temptacions neogremialistes. O les ziga-zagues de la transició

a la modernitat, amb l'electricitat fent possibles «*les ciutats (lineals) futures*» (a *Del comerç antic i modern de Tarragona*, 1911).

Després de 1914, tot i l'horror de «*la presión brutal de los hechos*» de la Primera Guerra Mundial, que presenta a *Aspectos económicos de la Gran Guerra* (1917), segueix reflexionant. Per exemple, a *Concepto económico y social del inventor* (1917) explica als alumnes de l'Escola de Directors d'Indústries Químiques, de la Mancomunitat de Catalunya, que la revolució elèctrica i «*las admirables invenciones de nuestros tiempos han formado las entrañas de la democracia*». L'argumentació és que «*el inventor es el enemigo más formidable del trust (...), que es la concentración que destruye los pequeños empresarios*». La democràcia és reforçada pels inventors, que de fet lluiten per interferir els processos de concentració monopolista.

Aquest interès seu per l'esdevenidor però, es basaria des de molt aviat en: 1) l'estudi de la història; i 2) en el coneixement directe de les economies més avançades.

Així, a *Economistas españoles de los siglos XVI y XVII* (1887) descobreix Arnau Capdevila, Joan-Lluís Vives, Miquel de Giginta, Gaspar de Pons, o Jaume Rebullosa. Més endavant va guanyar una Beca Lavern de 2.000 ptes/any, durant un període de 10 anys, per a estudiar els inicis històrics del comerç entre Catalunya i Amèrica. El treball es publicà 12 anys després de la seva mort: *Comercio de Cataluña con América en el siglo XVIII* (1931), amb un Pròleg de Bartomeu Amengual. Tot i el seu interès pel mercat, el comerç internacional i el foment de les exportacions industrials, dedicà també esforços a la presentació d'institucions. Per ordre d'any de publicació: *Las comunidades de pescadores en el cabo de Creus* (1904), *Los antiguos banqueros de Barcelona y la Taula de Canvi* (1912), *Los diputados catalanes en las Cortes de Cádiz* (1912), *La crisis de la propiedad territorial* (1900).

Pel que fa al coneixement directe de les economies avançades, va ésser molt crític amb la City de London al seu assaig *Los ingleses. Vistos por un latino* (1905, amb Pròleg de R.D.Peres). Per exemple, hi llegim: «*el librecambio es un producto de exportación*». O un text molt matisadament elogiós de Buenos Aires, a *Sangre nueva. Impresiones de un viaje a América del Sud* (Barcelona, 1905).

El 1890 —i fins 1902— esdevindria secretari general de Foment del Treball Nacional, el gran *lobby* patronal de Barcelona amb un important Servei d'estudis. El 1896 —i fins al 1910— fou diputat al Congrés, primer pel Partit Liberal espanyol, i des de 1905 per la Lliga Regionalista catalana. Des de 1910 fou senador. Combinà però la seva activitat política amb la recerca. I el publicisme. Així, el 1901 esdevingué el primer director de la revista *Mercurio*. Una iniciativa de Josep Puigdollers i Macià, en la que hi participarien Rafael Vehils, Marià Viada i Lluch, Josep Zulueta i Gomis, i molts altres. I que s'anà publicant —sempre amb una gran qualitat tipogràfica— fins 1938.

L'Institut d'Estudis Americanistes, creat el 1908, i la Casa d'Amèrica de 1911 (i l'Institut d'Economia Americana, de 1927) només s'expliquen a partir de *Mercurio* i de la seva trajectòria vital. Així, per exemple, hi publicà *Programa americanista de postguerra* (1918), dedicat a Francesc Cambó, ministre de Foment del govern central. Una proposta d'internacionalització de l'economia catalana situant-la dins una «*Zollverein*

hispanoamericana». Calia fer del port de Barcelona un «*eje del tráfico internacional*», maldant per «*convertir a Cataluña en intermediaria entre América y Oriente*». Una proposta compartida per altres economistes i publicistes, autors de llibres que Rahola prologaria. Per exemple: Rafael Gay de Montellà, Alfred Opisso, Josep Ventalló Vintró, o Alberto I. Gache. Paral·lelament, fou vicepresident de la SAF (Societat d'Atracció de Forasters, de Barcelona), i un dels propulsors de la industrialització del nou sector del turisme urbà.

A un assaig de 1917 però, escrivia que l'esclat de la Guerra Mundial tenia entre altres un efecte no forçosament negatiu: «*la Economía Política, en dos años, ha perdido su rigidez y su caràcter dogmático, adquiriendo la flexibilidad y el oportunismo que requiere una de las ramas más principales del arte de gobernar*».

Bibliografia de:

La emigración desde Europa a los Estados de América y Oceanía, S.ll., 1879.

Economistas españoles de los siglos XVI y XVII, Imprenta Luis Tasso Serra, Barcelona, 1887

Sangre nueva, Barcelona, 1905.

El trust del capital y el sindicato obrero, Barcelona, 1910.

Del comerç antich i modern de Tarragona, Ilustració catalana, Barcelona, 1911.

Concepto económico y social del inventor, Barcelona, 1917.

Programa americanista de postguerra, 1918.

Bibliografia sobre:

Francesc Roca: «Repensar Catalunya: la proposta modernitzadora», a DD.AA.: *La Resposta Catalana a la crisi i la pèrdua colonial de 1898*, Barcelona, 1998.

Gabriela Dalla-Corte: «Frederic Rahola Trèmols y el centenario de independencias hispanoamericanas», *Temes americanistes*, 32, 2014.

Francesc Roca i Rosell

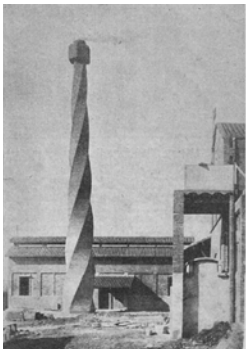
RAMONEDA i HOLDER, Alfred

(Barcelona, 1864 – ?, 1924)

«He portat molts anys espardenyes i granota (...) la práctica, la experimentación y el estudio minucioso del pequeño detalle han de ser la brújula que ha de guiar al industrial». (1924)

Enginyer industrial des de 1889 per l'Escola d'Enginyeria Industrial, de Barcelona, exposarà el seu sistema de càlcul dels costos de la producció de fil de cotó a una colònia tèxtil, després d'haver-hi treballat molts anys. Primer entre 1889 i 1893 a la Colònia Sedó, d'Esparraguera, després a la fàbrica d'Andreu Sard, d'Anglès.

Professor de filatura del cotó a l'Escola Industrial, de Barcelona (i a casa seva: Bruc, 9, Barcelona, veg. *La Vanguardia*, 10 set. 1910) participà a un congrés cotoner a New Orleans, i més tard a un congrés sobre organització del treball industrial, a Washington. El resultat foren dues traduccions i el volum *Introducción al estudio del precio de coste de la hilatura de algodón* (Barcelona, 1915). D'entrada dóna unes «*breves nociones de Economía Política*

relativas al valor y al precio». Segons ell, el càlcul dels costos sembla senzill, però és de fet d'una gran complexitat, i a més es situa al límit del que són les qüestions delicades i exposades a un cert risc. En el cas de la indústria catalana, l'ús de les pròpies mesures dificulta les comparacions internacionals. D'on la recomanació de que el sector adopti l'àmpliament majoritari sistema mètric decimal. Així i tot, recapitulant i detallant salaris i despeses generals, calcula que 1 kg. de fil del 24 costa 2,5473 ptes. Prèviament però, assenyala «*la preponderancia que han adquirido los elementos intermedios, las clases llamadas por algunos economistas estériles (...) que en determinadas ocasiones deberían llamarse nocivas (...) trusts, consortiums, kartells, corners, etc., etc.*» (1915). A la segona part del seu llibre, presenta totes les xifres de la construcció (inclosa la compra de 2.800 m^2 de sòl) i arrencada inicial d'una filatura de 10.000 fusos de 22-24.

Els dos texts escollits per ell en les seves estades a Estats Units, que seran en part traduïts i anotats per ell mateix, són: 1) una presentació del model d'empreses i de residència obrera de Manchester, New Hamspire, amb 22.000 canadencs francesos i 10.000 alemanys dins una població de 65.000 habitants, a *La industria algodonera en América*, de T. M. Young (1904); i 2) *Man to Man. The story of industrial democracy* (New York, 1919), de John Leitch, que es publicarà com *De hombre a hombre. Historia de la democracia industrial* (1920). El text de John Leitch presenta, en primera persona, les diverses opcions de treball —i d'actituds davant les feines— a diferents localitats del Nord dels Estats Units, amb l'objectiu d'avançar pel camí de la *democràcia industrial.* A la segona part, les seves *notes*, hi ha observacions/tesis sobre l'economia catalana. Com per exemple, tal com succeeix al Nord dels Estats Units, «*Cataluña por sí sola tendría falta de brazos para sostener su potencialidad industrial*». Explicant la diversitat d'origen dels immigrants als Estats Units, «*si no tenemos en Cataluña obreros de 26 nacionalidades distintas (...)los tenemos de muchas regiones. que acuden aquí como si fuera Barcelona el lugar geométrico de todas las calamidades*». Segons ell, és preocupant que els immigrants (a Estats Units i a Catalunya) no tinguin «*más objetivo que recoger la mayor cantidad de dinero que les permita volver*». Proposa «*que vengan con el mismo convencimiento que ha de tenir el obrero que trabaja contiguo a su hogar, con ganas de estabilizarse, ambicionando prosperar*» (1920).

D'una relativament breu participació en la política (com a regidor de l'Ajuntament de Barcelona al 1909-1911) i de dues estades a dos ajuntaments europeus (Bruxelles i Torino) per a conèixer directament el problema plantejat per Pere Garcia Fària, en va fer un informe. Possiblement per l'estil del seu títol és un text ben present a la xarxa. És *¡Qué mal huele Barcelona! ¿Es posible remediarlo?* (Barcelona, 1917). La resposta inclou un càlcul —molt complex— de les possibilitats d'actuar des de l'Administració sobre les variables que es consideren rellevants per a resoldre una qüestió ambiental bàsica.

Alhora féu també aportacions puntuals com a enginyer-constructor: les xemeneies helicoïdals de la fàbrica Bianchini d'encofrats, al Poblenou/Barcelona, i a la Colònia Sedó, d'Esparraguera, o la invenció d'un *paracaigudes per a ascensors* que, segons la revista *Tècnica*,

de l'Associació d'Enginyers Industrials, havia estat reconeguda pels experts europeus en matèria de seguretat en el funcionament dels ascensors.

Bibliografia de:

Introducción al estudio del precio de coste de la hilatura de algodón, Pròleg de Lluís A. Sedó, Barcelona, 1915.

John Leitch: De hombre a hombre. Historia de la democràcia industrial. Biografia del autor y unas notas del traductor Alfredo Ramoneda. Con la colaboración de José Sindreu Oliva, Barcelona, 1920.

Bibliografia sobre:

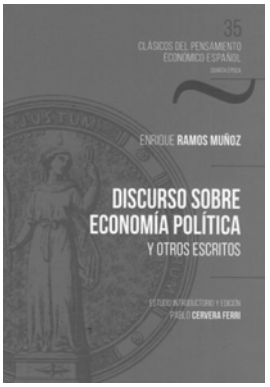
Alfredo Ramoneda Holder, *Técnica*, juny 1924.

Francesc Roca i Rosell

RAMOS MUÑOZ, Enrique

(Alacant, 1738 − Madrid, 1801)

«*El dinero que adquiere una Nación en cambio de frutos, ò simples, ò trabajos, aumenta su valor à cada passo, porque entra desde luego en la circulación, vivifica el comercio, y adquiriendo con este movimiento una especie de fuerza magnética atrae mas dinero (…) Felipe II havia probado yà el poder de este precioso simple; pero mas politico que Geometra, intentò mas cosas de aquellas, à que alcanzaba su actividad: acabòse el metal de la Amèrica antes que los empeños contraidos por èl; y fue preciso para continuarlos aumentar las contribuciones en España*». (1765)

En el camp de l'economia, segons Vicent Llombart, fou el millor dels il·lustrats valencians. Se'l considera inclinat cap al corrent austracista. Fou el primer a utilitzar en castellà el terme *Economía Política*. S'inicià a la carrera militar dins el Cuerpo de Guardias Reales, i arribà a mariscal de camp, després de diverses aventures militars: participà a la fracassada conquesta d'Alger de 1775 (on va conèixer José Cadalso, l'autor de les *Cartas Marruecas*, publicades *post mortem* el 1789); en el setge de Gibraltar de 1780; i també és molt probable que el 1792-94 comandés un regiment francès monàrquic en la guerra contra la França republicana. Va publicar sobre temes militars (infanteria, artilleria,), i geometria, i també obres de teatre i poesies, el que li valgué un lloc a la Reial Acadèmia Espanyola el 1782. Ben aviat, però, es dedicà a estudiar temes de caràcter econòmic. Sota el pseudònim de Desiderio Bueno, publicà el 1764 unes *Reflexiones de (…) sobre el papel intitulado: el Trigo (…)*, text que fou un avenç a la Real Pragmàtica de 1765 sobre la liberalització del comerç interior de grans, amb l'abolició de la taxa de grans, la qual havia estat una forma mercantilista de controlar-ne els preus. Analitzava l'experiència europea dels segles XVI i XVII (el duc de Sully, Colbert, el sistema adoptat a Anglaterra) per acabar concloent la necessitat d'un comerç interior de

grans totalment liberalitzat, intervenint en la importació amb aranzels variables en funció del comportament dels preus interiors i internacionals, així com també en l'exportació. Estava en contra de subvencionar els preus del blat, ja de *per se* força baixos. Precisament per aquest motiu se n'exportava molt, desabastint sovint el mercat interior i això implicava, paradoxalment, comprar després blat a l'exterior a preus més elevats. Però, a més, proposava altres mesures: la protecció a les indústries; augmentar la durada dels arrendaments, amb el fi d'incentivar els colons per a introduir-hi millores; vallar les parcel·les; reduir els privilegis de la Mesta; establir nòlits nacionals dins dels ports espanyols; i aplicar els avenços tècnics i en pràctiques de conreu de la Nova Agronomia que imperava per Europa.

El 1765 va escriure —publicat el 1780— l'*Elogio a Don Albaro* [sic] *de Bazán*, on condemnà els béns sumptuaris i de luxe, i on explicava que el diner servia per a representar els béns, però no constituïa la riquesa en si. El gruix de les seves aportacions econòmiques es troba en el seu *Discurso sobre Economía política*, publicat el 1769 sota el pseudònim d'Antonio Muñoz, i dedicat al comte d'Aranda. Es tracta d'una primera obra econòmica fonamental del pensament il·lustrat, juntament amb *Las señales de la felicidad en España* (1768), de Francesc Romà i Rossell.

Per a ell hi ha les *necessitats humanes* —tant les bàsiques com les secundàries—, i les subsistències necessàries per a satisfer-les, però condicionades als recursos disponibles (treball + terra, que en conjunt garantien la subsistència dels treballadors) i condicionades als coneixements adquirits per a transformar-los, i en això consistia precisament l'Economia Política. El factor productiu bàsic era la població, organitzada en famílies. La població subministrava l'*ocupació útil*. Els preus de les subsistències determinaven el volum de la població; per un altre costat, l'oferta de diner i la seva circulació influïen en el preu de les subsistències. Definia l'*opulència* com la mesura de la prosperitat d'una nació. No afavoria l'opulència el fet que hi hagués una entrada de metalls acompanyada d'una minva en la població i en les *activitats útils*; i una balança comercial favorable acompanyada d'entrada de metalls preciosos no necessàriament conduïa a més opulència de la nació. Hi havia dues classes de luxe: el *de fet*, que era el que promovia noves ocupacions *útils*, i el d'*opinió*, que consistia en el consum de béns cars de l'estranger, per a satisfer la vanitat. Aquest darrer no contribuïa precisament a l'*opulència*.

L'agricultura ocupava un lloc destacat en el *Discurso (…)*: era considerada la principal font de riquesa perquè era la que obtenia els béns necessaris per a la subsistència, així com els sobrants —tots ells amb els seus equivalents en signes monetaris— que podien dedicar-se a ampliar el sistema econòmic, fent créixer el nombre de treballadors i el comerç. Criticava el paper jugat per la ramaderia, perquè els privilegis de la Mesta havien provocat la infrautilització de terres susceptibles d'ésser llaurades. Creia que seria beneficiosa l'exportació de les llanes, però constatava que de les llanes exportades després se n'importaven draps a preus molt més elevats. La Mesta havia provocat l'abundància de deveses en comptes de conreus i això feia encarir el preu de les subsistències. Veié necessària la reforma agrària, diversificar els conreus, convertir els pasturatges i les terres comunals en nous conreus i dignificar la professió del llaurador.

Per a crear més riquesa calia també, deia, promocionar noves ocupacions en la fabricació de manufactures, especialment draps. El procés seria costós a curt termini, però a llarg és quan

apareixerien els beneficis. Seria necessària la protecció només al començament de l'activitat. Entre els productes manufacturats, esmentava la llana, la llana fina, el lli, el cànem, i d'altres amb els que es podrien obtenir preus més alts, com el cotó i les sedes. Va aconsellar promoure les acadèmies de les arts, per a millorar els coneixements, i flexibilitzar els estructures jeràrquiques dins dels gremis. Quant als drets de duanes, havien d'ésser moderats, perquè si s'elevaven en excés s'estimularia el contraban. Calia limitar les exportacions de matèries primeres, el que no havia d'impedir que se n'importessin quan es necessitessin.

Va definir el *preu intrínsec* o *primitiu valor* dels productes, i el *valor intrínsec*, que suggeria que era el que es derivava dels costos de producció. De la interacció entre el desig del comprador i els assortiments que oferien els venedors es determinava el *valor intrínsec*. Definia el *valor extrínsec* com el premi del diner, és a dir l'interès. Contrari a la regulació legal del preu del diner, va estudiar les relacions entre l'interès i les variacions en les quantitats de metalls preciosos i amb l'activitat comercial. Les disparitats internacionals en el preu del diner i en la composició de la moneda podien obstaculitzar l'intercanvi i perjudicar el comerç. L'interès baixava o pujava segons l'abundància o l'escassetat de diner. També va abordar el sistema financer. De les associacions de comerciants i de les seves activitats es desprenia la necessitat de promoure nous bancs. Els canvistes i els asseguradors feien possible accelerar el comerç; els bancs emetien bitllets que servien com a lletres de canvi i feien també el paper de prestamistes de la Corona. La hisenda reial estava excessivament endeutada, i si bé considerava un deure dels ciutadans el manteniment del sobirà, les contribucions havien de procurar ser el més baixes possible (calia fixar la quota a partir de l'import de subsistència), simples, i sempre proporcionals a la situació de cada contribuent. Les rendes del treball havien de servir de model per a establir els impostos sobre la terra, els beneficis i les activitats comercials.

En síntesi, en opinió del seu estudiós Pablo Cervera, en el fons professà una visió *industrialista* de l'Economia Política, perquè tot i que sostenia que l'agricultura era important per a la producció de riquesa, admeté també que les manufactures i les activitats industrials i comercials generaven també sobrants, un valor afegit que podria dedicar-se a l'ocupació útil i a afavorir una balança comercial favorable. Espanya havia fracassat per menysprear la población industriosa i no haver-se ocupat convenientment de l'educació i la formació de la població.

Bibliografia de:

Reflexiones de don Desiderio Bueno sobre el papel intitulado: el Trigo considerado como gènero comerciable. De Orden Superior. Madrid, 1764.

Elogio de don Albaro de Bazán, Madrid, 1765.

Discurso sobre economía política [publicat sota el pseudònim d'Antonio Muñoz], Madrid, 1769.

Discurso sobre economía política y otros escritos. Estudio introductorio y edición de Pablo Cervera Ferri, Madrid, 2019.

Bibliografia sobre:

Llombart Rosa, Vicent, i Cervera Ferri, Pablo: «Economistas valencianos de la Ilustración» dins *Economía y economistas españoles, 3. La Ilustración*, p. 613-639, Barcelona, 2000.

Cervera Ferri, Pablo: *El pensamiento económico de la Ilustración Valenciana*, Valencia, 2003.

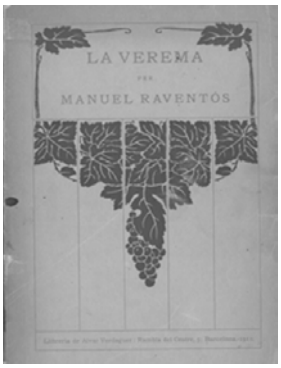
Francesc Artal i Vidal

RAVENTÓS i DOMÈNECH, Manuel

(Sant Sadurní d'Anoia, 1862 – Barcelona, 1930)

«Així com la Química ha sigut l'ànima de la vinificació i criança de vins fins ara, d'avui endavant seran els estudis de Microbiologia i l'examen microscòpic» (1911).

«Lo frau el pot cometre el taberner, el magatzemista i el culliter». (1913)

Hereu d'una empresa (Codorniu) que inicia la producció industrial de «vins escumosos» (cava), a la mort del seu pare (al 1885) va interrompre la seva carrera universitària de Llicenciatura en Ciències. Poc després (vers 1887), la plaga de la fil·loxera arribà al Penedès. Ell i els altres vinyaters decidiren conjuntament la plantació de ceps americans. Fou un èxit, car anà acompanyat d'una renovació tecnològica. El seu llibre *Prensas para vinos* (Barcelona, 1905) n'és la prova. «*Jo he copiat moltes coses de la Xampanya i del Rhin*», escriurà.

El 1911 esdevingué el primer director de l'Escola Superior d'Agricultura, de la Diputació de Barcelona. Però des de 1914 es dedicà sobretot a la lenta i difícil transformació de les 3.200 hectàrees semi-estepàries de Raimat en vinyes productores de vins. D'aquesta experiència en surt col·lateralment *Sobre repoblació de boscos* (Barcelona, 1920). Un llibre editat per la Mancomunitat de Catalunya.

El seu llibre *La verema* (Barcelona, 1911) és una hàbil combinació de les diverses cares de la producció de vins al Penedès. Presenta, successivament: 1) els preparatius a les vinyes, els edificis, el transport, el «traçat del treball», la necessitat de la neteja; 2) «Com s'han de fer els vins»; 3) L'organització de la collita; 4) «Les instal·lacions i els aparells» estudiats en els seus viatges a la Xampanya, el Rhin i Suïssa, en el ben entès de que «*aquest treball d'estudiar les instal·lacions agrícoles ha durat molts anys*»; i 5) «Els estudis complementaris», on inclou per exemple una anàlisi de 1909 de la producció de vins al món (que inclou Austràlia, Sud-àfrica i els països del Con Sud). O una revisió dels treballs sobre l'evolució dels preus dels vins, confeccionats per Pere Miret i Cerdà. Car en un cert moment defineix «*l'Economia Política o siga la qüestió dels nombres*».

A *Declaració de collita (...)* (Barcelona, 1913) recull articles i declaracions, i texts legals, en 3 llengües, i de diversos autors, a l'entorn de la lluita contra el frau en la producció de

vi, i el rol que hi pot jugar l'Estat. Amb una atenció especial als arguments de l'experiència nord-catalana i francesa.

Bibliografia de:
La verema, Barcelona, 1911.
Qüestions econòmiques. L'Absentisme, l'impost únic al capital, Barcelona, 1911.
Declaració de collita i Guies de circulació. Investigadors en lo celler i impost al vi, Barcelona, 1913.
Sobre repoblació de boscos, Barcelona, 1920.

Francesc Roca i Rosell

REBULLOSA, Jaume

(Castellvell, 1560 – Lleida, 1621)

«China es la más famosa Província del mundo todo (...) 70 millones de vezinos que apenas los tiene la Europa (...) Cataluña toda ella es una población». (1603)

DESCRIPCION
DE TODAS LAS PROVIN-
cias, Reynos, Eſtados, y Ciudades prin-
cipales del Mundo, ſacada de las
Relaciones Toſcanas de Juan
Botero Benes;
EN QUE SE TRATA DE
las coſtumbres, induſtria, trato, y riquezas de cada una
de las Naciones de Europa, Aſia, Africa, America,
ò Nuevo Mundo; de la Quantidad, Qualidad, y Mo-
vimientos del Mar; y de todas las Islas, y Peninſulas
hasta oy deſcubiertas.
Por Fr. Jayme Rebullòſa de la Orden de Predicadores.
CON LICENCIA.
GERONA: Por JAYME BRÒ Impreſſor, y Librero, en
la calle de los Balleſteros, Año 1748.
Vendeſe en la miſma caſa.

Eclesiàstic, dominicà, estudiós de Ramon de Penyafort i de l'Església catalana, fou traductor-adaptador de *Le relationi universali* (Venezia, 1591-96), la geografia del món del politòleg i economista Giovanni Botero (1533-1617), que inclou molta informació econòmica i un bon nombre d'arguments sobre les causes de la riquesa d'algunes nacions.

El títol del seu llibre és *Descripción de todas las Provincias, Reynos, Estados y Ciudades principales del Mundo. Sacada de las Relaciones toscanas de Juan Botero Benes./Costumbres, industria, trato y riquezas de cada una de las naciones de Europa, Asia, Africa, America o Nuevo Mundo* (1a edició, Barcelona, 1603; altres edicions, 1622, Gerona, 1748). Al Pròleg llegim «*apenas Botero acabava de imprimir sus Relaciones Toscanas en Venecia, quando llegaron a mis manos en Barcelona*». La traducció/adaptació fou llarga: «*quatro años los acabe de trabajar*».

Tant les *Relationi* com la *Descripción* comencen per «*la primera Provincia de Europa, España*», que «*hoy se divide en tres goviernos o coronas: Aragon, Castilla y Portugal*». Aragó «*contiene Aragon, Cataluña y Valencia, con las conquistas de Mallorca, Menorca, Sardeña, Sicilia y Napoles*». Dins de la província d'Espanya, el primer territori presentat és el Regne de Catalunya: «*pocos Reynos ay en Europa mas hermosos, ni mas fertiles, ni mas poblados*». La raó d'aquesta fertilitat és que «*o la industria la cultiva con viñedos y sembrados o la naturaleza lo viste de espesísimos bosques y arboledas*». El resultat és «*de esta fertilidad y abundancia de todo bien le viene a Cataluña ser tan poblada por todas partes*». Aquesta idea és semblant a la coetània de Pere Gil, i serà represa al mateix segle XVII, però més tard, per Esteve de Corbera o Manuel Marcillo.

Segueix una descripció local/comarcal dels diferents productes. Per aquest ordre: blats, vins, oli, avellanes, pinyons, castanyes, ametlles, mel, formatges, gallines, cànem, resines, figues. Segueixen productes més complexes com: capells, guadamassils, ganivets, vidres, pintes, guants, estamenyes, draps (que s'exporten a Sardenya i Sicília). Els boscos subministren la fusta per a la construcció de *vaxelles*. En algunes poblacions hi ha *baños salutíferos.* Cap al final de la presentació: safrà, rubia, lli, sal, corall, tonyines, truites, caça.

El resum de Botero/Rebullosa és contundent: «*Cataluña toda ella es una población*». L'extensió dels espais dedicats als altres Regnes de la província d'Espanya és menor. La descripció de la resta d'Europa i de les diferents nacions dels altres continents és en molts casos d'un gran interès.

Per exemple, quan volen explicar l'èxit econòmic de la Xina. Les raons són: 1) *La fertilidad del terreno*, producte de tot un sistema de regadiu, dirigit per *los Reyes*; 2) El factor climatològic: *la benignidad del aire*; 3) La qualitat del treball: *la industria maravillosa que usan en la Agricultura y en las Artes*; 4) La persecució dels que no treballen: *ni vagabundos ni ociosos*; 5) La decisió de no continuar les expedicions marítimes per l'Índic i pel Pacífic: *dejaron la empresa de la India*; 6) L'alt nivell tecnològic; per exemple «*a mas de mil años que tienen imprenta*».

Hi ha un assaig també de donar una visió de conjunt de l'economia d'Amèrica. Tot i l'interès de l'intercanvi de llavors, arbres i especies animals, «*el Nuevo Mundo reconocia claras ventajas al nuestro*». Especialment, en «*Artes e industrias no ay comparación*». L'opció de la Xina de no continuar l'expansió marítima transoceànica sembla, segons la *Descripción*, millor per al Vell Món europeu.

Bibliografia de:

Descripción de todas las Provincias, Reynos, Estados y Ciudades principales del Mundo. Sacada de las Relaciones toscanas de Juan Botero Benes, Barcelona, 1603.

Francesc Roca i Rosell

RECASENS i MERCADÉ, Eduard

(Reus, 1884 – Paris, 1940)

«Tots el pobles tenen necessitat de posseir la seva banca pròpia, perquè altra cosa seria que no tinguessin independència el seu comerç ni la seva indústria». (1922)

El més gran dels tres germans Recasens i Mercadé, de Reus, i soci del banquer Evarist Fàbregas, va convertir el banc reusenc Fàbregas & Recasens SRC (1916) en el potent *Banc de Catalunya* (1920), amb projecció internacional. Un Banc que participaria decisivament en la creació d'algunes grans empreses de llarga durada (com CAMPSA, CEPSA, o CLASSA que esdevindria Iberia), tot i que seria políticament fulminat (1931).

En una conferència llegida al 1918 al Centre Autonomista de Dependents del Comerç i la Indústria (CADCI), el sindicat/associació de treballadors de coll-blanc, presentà el

seu *banking project.* La conferència es publicà amb un títol discret: *Petites notes sobre la banca en el present i en l'avenir* (Barcelona, 1918). Però l'anàlisi i la proposta eren molt ambicioses: la banca, el capital, són sempre nacionals (la Gran Guerra ho demostra), i cal doncs una banca catalana moderna, al servei del públic, de les empreses, dels Ajuntaments (començant pel de Barcelona) i de la Mancomunitat de Catalunya. Alhora, es mostra partidari d'una gran banca mixta, comercial i industrial, un banc que sigui «el banc de la banca catalana».

Quatre anys després, glossà la reforma bancària de Francesc Cambó, ministre d'hisenda del govern de Madrid, a *La Llei d'ordenació bancària* (Barcelona, 1922). Segons ell, la Llei Cambó és necessària, car situa al Banco de España (que seguiria essent un banc emissor, amb accionistes privats) al centre del sistema bancari, i li encomana la tutela de la banca comercial privada. Aquesta Llei però havia de obrir el pas a «la banca catalana (que) esdevindrà allò que ja hauria d'ésser de molt temps ençà: una força vital i decisiva per a l'economia de Catalunya».

Bibliografia de:

Petites notes sobre la banca, en el present i en l'avenir, Barcelona, 1918.

La Llei d'ordenació bancària, Barcelona, 1922.

Bibliografia sobre:

Francesc Cabana: *Eduard i Francesc Recasens: dos empresaris de Reus*, Reus, 2003.

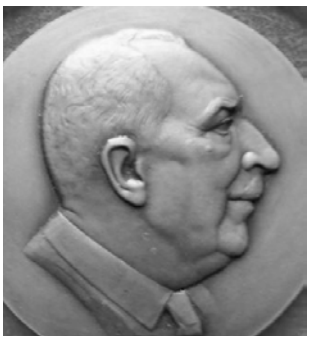
Frederic Ribas: «Els germans Recasens de Reus i el mal fet de la banca catalana», a *Retrat d'una elit catalanista*, Barcelona, 2008.

Marc Pons: «1931: escac i mat als bancs catalans», *El Nacional*, 24/1/2018.

Francesc Roca i Rosell

RECASENS i MERCADÉ, Francesc

(Reus, 1893 – Barcelona, 1965)

«me batí por un ideal de normalidad política, de estabilidad monetaria y económica». (1955)

Amb Evarist Fàbregas i el seu germà Eduard, prenent com a base el Banc de Reus i altres bancs comercials-agraris de l'agricultura pagesa d'exportació del Camp de Tarragona, va co-dirigir el 1920 la creació del Banc de Catalunya (BC), amb Evarist Fàbregas, el seu germà Eduard Recasens, i Pere Corominas.

El BC fou un banc innovador, que creixeria a Europa, a París, Wien, Madrid i Canàries. El BC posaria en marxa dues companyies petrolieres (CAMPSA i CEPSA), amb pous a Veneçuela i (només en projecte) a Estats Units, i la primera refineria de l'Estat espanyol, a Tenerife. I una companyia aèria: la Concesionaria de Líneas Aéreas Subvencionadas (CLASSA, més tard Iberia). Alhora el BC va iniciar la creació de tres bancs públics especialitzats: el Banco de Crédito Local (BCL), inspirat en la Caixa de Crèdit Comunal (CCC), de la Mancomunitat de Catalunya, el Banco Exterior de España (BEE), dedicat al crèdit a l'exportació, i el Centro Oficial de Contratación de Moneda, lligat al Banco de España, per a tutelar per primer cop totes les operacions en totes les divises.

Amb una certa facilitat per a escriure (de fet, de jove havia publicat), la Casa del Llibre de Barcelona va publicar una antologia de texts econòmics seus: *Escritos (1927-1955)* (Barcelona, 1956), amb Pròleg de Josep Pla. Els seus escrits expliquen les connexions entre l'origen polític/estatal de les grans petrolieres espanyoles i la banca privada catalana i espanyola. També el rol del BC en la creació del BCL i el BEE. I l'obsessió del ministre d'Hisenda espanyol de 1932 per a fer desaparèixer el BC (tot mantenint CAMPSA —amb la incorporació d'un català al capdavant: Josep Maluquer i Nicolau—, CEPSA, el BCL, el BEE, i el Centreo de Moneda). Uns bons exemples de com la política intervé, sovint de forma decisiva, en la configuració de les peces essencials de mercats com el financer o l'energètic.

Bibliografia de:

El Banc de Crèdit Local, Revista del Centre de Lectura de Reus, 1925.

Escritos. 1927-1955, Pròleg de Josep Pla, Barcelona, 1955.

Bibliografia sobre:

Cabana, Francesc: *Francesc i Eduard Recasens, dos empresaris de Reus*, Reus, 2003.

Ribas, Frederic: «Els germans Recasens de Reus i el mal fat de la banca catalana», a *Retrat d'una elit catalanista*, Barcelona, 2008.

Pons, Marc: «1931: escac i mat als bancs catalans», *El Nacional*, 24/1/2018.

Francesc Roca i Rosell

REPARAÇ i RUIZ, Gonçal de

(Sèvres, 1901 – Lima, 1984)

«De les tres grans potències marítimes medievals, Catalunya fou l'única que tingué un territori propi, un Hinterland considerable». (1930)

«el Marroc sempre jugà un paper important en la política internacional de Catalunya». (1930)

«l'Espagne (...) l'homme semble s'être complu à contrecarrer les réalités naturelles et économiques». (c.1950)

Format a Paris, Tànger i Berlin, els llocs on va viure el seu pare (que fou un diplomàtic i estudiós portuguès nascut a Porto), va seguir desenvolupant, després de la seva arribada a Barcelona el 1920, les recerques geo-polítiques i geo-econòmiques que ja havia iniciat abans, aplicades ara a l'àrea catalana. Un dels seus primers articles fou «El comercio en el Mediterráneo», a *Revista Comercial y de la Exportación española* , VIII, 89 (1924).

D'una banda, sintetitzà el que considerava una urgència: presentar les aportacions catalanes/mallorquines a l'expansió del comerç internacional als inicis dels temps moderns. Posaria l'accent en les innovacions en els aspectes organitzatius, en les polítiques comercials i en el tractament de la informació de base. El resultat fou *Catalunya a les mars. Navegants, mercaders i cartògrafs catalans de l'Edat Mitjana i el Renaixement. Contribució a l'estudi de la història del comerç i la navegació de la Mediterrània* (Barcelona, 1930). Comparant Catalunya, Genova i Venezia arribà a conclusions importants, que divulgà en forma d'article científic, d'article periodístic, o de conferència. Col·lateralment féu altres aportacions. Per exemple, sobre els inicis del centre nàutic portuguès de Sagres, publicà *Mestre Jacome de Malhorca, cartografo do Infante. Contribuçaõ para o estudio do origen da cartografia portuguesa* (Coimbra, 1930).

D'altra banda, confegí una monografia sobre la Plana de Vic, paral·lela de la que Pau Vila dedicava a la comarca de la Cerdanya. Hi descobria, per exemple, que les llonganisses de Vic es fabricaven amb porcs *yorkshire*, budells procedents dels escorxadors de Chicago, pebre d'Orient, sal catalana, i maquinària de trinxar i d'embotir d'Alemanya.

Paral·lelament participà en tot tipus de iniciatives. Des de fer una conferència sobre el problema del cautxú (que el 1927 era la primera partida en valor de les importacions nord-americanes) fins a preparar una *excursió a Algèria i el Sàhara* amb el Centre Excursionista de Catalunya, o muntar un curs a l'Escola d'Alts Estudis Mercantils (en una convocatòria on també rebria una subvenció Werner Sombart, veg. *La Vanguardia*, 23/5/1922), o el 1935 ésser membre fundador d'una filial de l'IEC: la Societat Catalana de Geografia.

Durant la Guerra de 1936-1939, multiplicà les seves intervencions. Per exemple, al gener de 1937, l'Institut de Ciències Econòmiques de Catalunya dirigit per Joan P. Fàbregas n'anunciava un curs: *Història dels imperialismes econòmics* (vid. *La Vanguardia*, 30/1/1937). O al juny de 1938, al Teatre Català de la Comèdia de Barcelona (Poliorama) una conferència: *Feixisme i petroli*. Un any abans, gràcies als seus coneixements d'alemany, havia estat comissionat per viatjar a Txecoeslovàquia amb l'objectiu de comprar armes per a l'Exercit republicà.

Exiliat a la Catalunya francesa al 1939, presentà la tesi doctoral sobre la cartografia i les descobertes catalanes i l'expansió del comerç internacional a la Universitat de Tolosa de Llenguadoc, i el 1941 aconseguí una plaça de professor en geografia humana a la Université de Bordeaux. I seguí investigant.

Des de 1948 fins a la seva jubilació al 1960 treballà per la UNESCO. Primer, fins a 1951 a Paris. Després a Lima. Al Perú, estudià, com havia fet a Catalunya, les relacions entre medi natural, medi humà i economia en algunes regions.

Per exemple, a les àrees productores de *guano,* o la xarxa de canals que constituïen els *oasis fluvials*. Explicà, amb admiració: «*la red de acequias que supieron tan sabiamente organizar permitió a los* mochicas*, como luego a los* chimus*, explotar de la mejor manera posible sus oasis fluviales*« (1960).

Jubilat a partir de 1960, seguí treballant. Ara, per confegir uns productes derivats d'aquest coneixement en profunditat: la confecció de diversos tipus de guies del Perú. Editades i reeditades, en diverses llengües. Amb fotografies, sovint, fetes per ell mateix.

Seguint en part la vocació política transmesa, ben segur, per un pare diplomàtic, té també una obra política. Però també en aquest cas, es basa en anàlisis econòmiques. Per exemple, a un article sobre federalisme hispànic i ibèric, calcula que el 87% de la riquesa mineral i industrial hispànica, el 80% de l'estalvi, i el 46% de l'agricultura són a la perifèria. Pel que fa a l'estalvi, les diferències són paleses. Les xifres que publica són: a la perifèria, 538 ptes/hab al País Basc, 334 a Cantàbria, 113 a Astúries, 146 a Catalunya, 78 al País Valencià. A l'interior, 6,5 ptes/hab a Andalusia. Pel que fa al consum elèctric, la perifèria arriba a 157 kwh/dia, i a l'interior és menys d'un terç: 49,5 kwh/dia. Ara, si bé la fragmentació de l'economia (i de la geografia) tant de la perifèria hispànica com de l'interior condueixen a adoptar les solucions federals, el que ha succeït al XIX i al XX és justament tot el contrari: a Espanya, llegim «*l'homme semble s'être complu à contrecarrer les réalités naturelles et économiques*» (*Fédéralisme hispanique et ibérique. Précédents et possibilités*, s.ll. c.1950).

El 2005, el Fons «Gonçal de Reparaç» s'integrà al ICGC (Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya).

Bibliografia de:

La Plana de Vic, Barcelona, 1928.

Catalunya a les mars, Barcelona, 1930.

Pobreza y atraso de España, València, 1932.

Perú, Lima, 1960.

Guide to Peru. With compact atlas, plans and maps, Lima, 1969.

Piura, región geográfica original, Piura, 1979.

Bibliografia sobre:

Oriol Nel·lo: «Gonçal de Reparaç i Ruiz», *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, IX, 38, 1994.

Francesc Roca i Rosell

REVENTÓS i BORDOY, Manuel Gaietà

(Barcelona, 1889 – Barcelona, 1942)

«*El conflicte del petroli (...) subministra arguments per banda i banda; tant per als partidaris de que el capitalisme s'organitzi lliurement, com per als qui sostenen la primacia d'interessos polítics i nacionals*». (1923)

«*(...) hi ha al costat del corrent que debilita la classe mitja antiga, un altre que frena la seva davallada. En quant a la classe mitja nova, augmenta inequívocament (...) Fills de proletaris entren cada dia en les fileres de la burocràcia i dels empleats privats (...) La nova classe mitja presenta en el seu si un un complex sistema d'enfilament social.* (1936)

Va estudiar Filosofia i Lletres (fins al 1908, amb Premi extraordinari) i Dret a la UB (fins 1910), i, després, becat per la Junta de Ampliación de Estudios, seguí cursos d'Administració pública i Economia política a Berlin, Düsseldorf, Würzburg i Frankfurt (fins 1914). Seguint en part les passes a Alemanya de Miquel Vidal i Guardiola. Ben aviat, esdevingué professor d'Economia a dues escoles universitàries especialitzades de la Mancomunitat de Catalunya: la pionera Escola d'Administració Pública i la re-fundada Escola d'Alts Estudis Comercials.

Al 1920, traduí al català i feu una llarga presentació del llibre *Economia Política*, de Sidney J. Chapman, un text marshallià que s'autodefineix com a presentació de l'«economia analítica», que fou el text d'Introducció a l'economia, escollit per Editorial Catalana. Un manual que el 1915 havia estat traduït al castellà per Faustí Ballvé i Eugeni Xammar, i editat a Barcelona.

Als anys 1930s, fou professor de *Teoria econòmica* (o «*Economia pura*») de la Facultat de Dret i Ciències Econòmiques, de la Universitat Autònoma de Barcelona, amb Joan Sardà, d'*Història de les doctrines econòmiques*, de la Institució d'Estudis Comercials. I d'*Història dels moviments socials*, de l'Escola d'Estudis Socials, l'escola nocturna creada inicialment pel Ministerio de Trabajo, del Govern espanyol, i traspassada a la Generalitat.

Com a professor de *Teoria econòmica*, que llegia anglès, alemany i francès, va tenir un bon coneixement de les diverses i contradictòries propostes teòriques de la ciència econòmica acadèmica. N'és una prova el balanç sistemàtic que publicà al 1928: «Els principals fets de l'Economia pura en els últims vint-i-cinc anys» (*Economia i Finances*, IX, 8, 9 i 11).

Com a coneixedor de l'economia internacional —i com a militant d'un partit republicà, Acció Catalana— el 1931 fou nomenat Director general de comerç exterior del Ministerio de Economía, de Jaume Carner, al primer Govern de la II República espanyola. La seva participació, com a adjunt de Lluís Nicolau d'Olwer, a la Conferència Monetària de London de 1933, per exemple, té aquest origen.

La seva visió de l'economia mundial es pot trobar —dispersa— en articles llargs a revistes com *La Cataluña, Estudio, Economia i Finances, Quaderns d'Estudi* i *Revista de Catalunya*.

La seva primera visió de conjunt fou *La política contemporània* (Barcelona, c.1920). Un text global posterior fou «La evolución económica del siglo XIX», seguit d'«Historia política y económica de la postguerra», dins Historia universal. *Novísimo estudio de la Humanidad* (Barcelona, Institut Gallach, 1933-34), dirigida per Pere Bosch Gimpera i ell mateix. Però des d'abans publica reflexions sobre «política i petroli» a *Economia i Finances* (1923). I és autor de «Alemania» i «Austria» a *Geografia Universal* (Barcelona, Institut Gallach, 1929) . Segons Lluís Argemí, la seva visió dels conflictes dels imperialismes es pot situar en la línia de reflexió teòrica iniciada per J. A Hobson. Alhora presentà «Suïssa i la guerra» (a *Economia i Finances*, 3, 1919), «La reforma revolucionària de Hongria» (a *Quaderns d'Estudi*, V, 1, 1919), o «El problema d'Irlanda» (*La Revista,* VII, 128, 1921)

Paral·lelament, en uns anys de gran conflictivitat social, inicià el tractament acadèmic de les diverses facetes del moviment obrer català. El text que elaborà fou «Assaig sobre alguns episodis històrics dels moviments socials a Barcelona en el segle XIX» (Barcelona, *La Revista*, 1925).

Si la seva aportació de 1925 a l'anàlisi dels moviments socials ha estat prou utilitzada pels analistes, el seu assaig de 1936 sobre les classes mitjanes no ha entrat en procés d'edició fins al 2022. Aquest assaig és *Estudi econòmic i social de la classe mitja* (1936). Promogut i premiat per la Fundació Patxot (que el 1935 havia donat a conèixer el treball de Josep A. Vandellós sobre la immigració a Catalunya), tot i que és citat des de 1976 per F. Artal, E. Gasch, C. Massana i F. Roca, només els *Annals of the Archive 'Ferran Valls i Taberner's Library* (1991) s'han fet ressò d'alguns aspectes d'aquest treball. L'original de l'*Estudi* de Reventós és a l'Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC). El 2022, la Societat Catalana d'Economia, entitat membre de l'IEC, ha iniciat la publicació en línia del manuscrit original i l'edició en paper, amb notes de Xavier Farriols, Laia Reventós i Francesc Roca.

En aquest assaig, destaca que la vella classe mitjana (artesans, petits industrials, petits pagesos, botiguers) es manté, tot i que la burgesia i el proletariat assagen de fer-se-la seva, i que la nova classe mitjana («empleats, funcionaris dependents i professionals liberals») creix dia a dia «inequívocament» i alhora presenta una gran diversitat interna. Fins al punt de que l'origen de les rendes o les dimensions del patrimoni no són les úniques claus explicatives.

Als mateixos anys 1934-35-36 , al costat de Luis Ulloa i Jaume Vicens Vives, va col·laborar al volum 5 d'una obra col.lectiva dirigida per Lluís Pericot: *Historia de España. Gran historia general de los pueblos hispanos* (Barcelona, Institut Gallach, 5 vols., 1934-43). Hi presenta amb molt detall els regnats de Ferran VII, Isabel II, «De la Revolución a la Restauración», fins a la República de 1931. L'economista fa d'historiador polític.

Bibliografia de:

La doctrina del impuesto único de Henry George, Barcelona, 1918.

Sidney Chapman: *Economia Política*, Barcelona, 1920.

La política contemporània, Barcelona, c.1920.

«Política i petroli», E*conomia i Finances*, VI, 1, 1923.

Els moviments socials a Barcelona en el segle XIX, Barcelona, 1925.

«L'economia pura en els últims vint-i-cinc anys», *Economia i Finances*, XI, 8, 9 i 11, 1928.

«Historia política y económica de la postguerra», a *Historia universal*, Barcelona, 1934.

XVIè Concurs Patxot / «Apologia i necessitat de l'estament mitjà com element social». Barcelona, 1935.

Estudi econòmic i social de la classe mitja, Barcelona, 1936.

Bibliografia sobre:

d'Olwer, Lluís Nicolau: «Manuel Reventós», *Caliu*, Mèxic, 1958.

Artal Francesc i et al.: «Manuel Reventós: una visió liberal de "la mort del liberalisme"», a *El pensament econòmic català durant la República i la Guerra*, Barcelona, 1976.

Gomez Rojo, Maria E.: *Pensamiento jurídico-político, social y económico de Manuel Reventós i Bordoy*, Málaga, 2001.

Roca, Francesc: «La nova classe mitjana (1936)», *L'econòmic*, 10 octubre 2021.

Francesc Roca i Rosell

REXACH i CARBÓ, Baldiri

(Bell Lloc, 1703 – Sant Martí d'Ollers, 1781)

«la agricultura és la utilitat, la qual és tanta que totes les persones del món viuen a expenses dels pagesos i treballadors». (1749)

INSTRUCCIONS
PER LA ENSENYANSA
DE MINYONS,
ESCRITAS.
PER LO Rt. BALDIRI REXACH, Prébre, y Rector de la Iglesia Parroquial de Sant Martí de Ollérs, Bisbát de Gerona.
OBRA UTILISSIMA PER LA Instrucció dels Minyons, y descans. dels Mestres, ab Laminas finas pera apendrer be de escriurer;
DEDICADA
A DEU NOSTRE SENYOR.
AB LLICENCIA, Y PRIVILEGI.
GERONA: Per Narcis Oliva Estampér, y Librecér á la Plaça de las Cols.

Va estudiar al Seminari de Girona, i al 1730 esdevingué titular de la rectoria de Sant Martí d'Ollers, on, com altres capellans de poblacions petites, es dedicà també a l'ensenyament. El seu llibre *Instruccions per la ensenyansa de minyons* (Girona, 1749) és un text polièdric, que va més enllà del títol. És alhora: 1) un tractat pedagògic dedicat als ensenyants (que inclou, per exemple, una secció sobre *medis per descansar als mestres*); 2) una enciclopèdia escolar per als *minyons*, que són tots els infants: tant els *fills nobles* com els *fills de pagesos*; 3) un llibre de text amb matèries molt diverses, com ara una *aritmètica* pràctica, amb molts exemples de càlculs empresarials amb diferents tipus de monedes; 4) unes argumentacions sobre la utilitat d'ensenyar, a l'escola, cinc llengües: la catalana, la llatina, l'espanyola, la francesa i la italiana, i unes nocions bàsiques de cadascuna d'aquestes; 5) una geografia del món, on l'economia (especialment, les produccions) de cada continent, regne o regió és definitòria; 6) una guia per als joves sobre les seves possibles *eleccions d'estat,* i sobre *la grandesa verdadera a que deuen aspirar los minyons* (que segueix a unes notes sobre *la soledat, converses, visites, entreteniments i jocs dels minyons*); 7) un conjunt dispers d'assaigs sobre *els oficis, les arts, la noblesa,* i sobre l'agricultura pagesa, que és definida com a «*la utilitat*».

A *Instruccions*, la funció econòmica de les famílies ocupa un lloc especial. Aquí, fa una distinció entre dos tipus de famílies. A les famílies pageses, «*quant més fills té un pagès, tant més*

és ric», car els fills comencen a treballar «*des de sa petita edat*» en l'empresa familiar. En canvi, «*molt al contrari succeeix en los demés oficis, i per molts podem dir que el tenir lo pare molts fills és la sua pobresa*». Exemples: «*l'advocat, lo jutge, lo metge, lo cirurgià, lo sastre i molts altres»,* que a més «*no poden tenir en sa casa a sos fills per ensenyar-los l'ofici que tenen, sinó que és necessari enviar-los a terres i persones estranyes*».

Per a ell, la geografia, el coneixement del món, que en bona part és coneixement econòmic, respon a diverses necessitats: 1) és «*molt necessari a los que han de viatjar lo, o sia per llurs negocis e interessos*»; 2) també per a l'expansió religioso-cultural, «*per anar a fer les missions*»; i 3) per a la colonització: «*per conquistar algun regne o província*». Alhora, la geografia (i es podria afegir l'economia) permet una identificació dels habitants d'un territori concret amb el conjunt de la humanitat: « *per la geografia un home és tots los països i com si hagués anat per tot lo món*». Aquesta visió globalitzadora no és obstacle per a que faci moltes observacions de detall que sovint obren el pas a idees que poden ésser interessants. Exemples: 1) El primer país presentat, Portugal; els portuguesos són «*coratjosos e anguniosos, com manifesten les conquistes que han fet en Àfrica, Àsia i Amèrica, i la invenció de navegar en los Mars del Sud*». 2) Les causes de la decadència demogràfica d'Espanya: 1a, *les guerres*, 2a, la *sequedat* (des de 1727 fins 1754), 3a, la baixa taxa de fecunditat, 4a, l'emigració («*perquè d'Espanya ix molta gent per anar a Índies*»), 5a, la persecució religiosa (*perquè en l'any 1610 foren obligats a eixir d'Espanya més de 900.000 moros, los quals s'aplicaven més que los espanyols al cultiu de la terra*»). 3) L'èxit d'Holanda: «*los holandesos són rics, perquè són aplicats e industriosos en lo comerç, (...) han format diferents canals en son país perquè puguen traficar més fàcilment*». 4) L'agricultura del país dels suïssos: un país que és «*molt desigual i muntanyós, però és tan ben cultivat que produeix tot lo necessari a la vida, exceptuat lo vi, que tan solament se produeix en algunes parts*». 5) La ramaderia danesa és exportadora, i justament Holanda n'és una destinació important: «*tots los anys ixen de Dinamarca per Holanda 30.000 cavalls, 80.000 bous i 50.000 bacons*». 6) Venècia: «*Avui és la més forta, la més ben reglada, la més rica i la més florida de l'Europa; ella conté 300.000 habitants, 54 convents, 17 hospitals, 56 tribunals, 165 estàtues de persones il·lustres, més de 200 galeres (...) La república té de renda quatre milions d'or sense comprendre la sal*». 7) La renda de la Xina: «*la renda principal d'aquest Estat consisteix en lo que se trau de la porcellana, seda, cotó, lli i estofes que se fabriquen allí molt delicades*». 8) Els productes d'Amèrica, com el cacau: «*De Mexico ve lo cacau per fer lo xocolate»,* o al Perú la coca: «*hi ha un albre anomenat coca, del qual la fulla té tal virtut que, posada en la boca, nodreix i apaga la set i la fam*».

Per a presentar les diferents regions del món, com fa Josep Gumilla amb la conca de l'Orinoco, combina hàbilment: 1) La descripció sintètica de les riqueses naturals; 2) Les destreses tècniques dels autòctons; 3) La direcció dels caps polítics; 4) La influència civilitzadora del cristianisme, però també de l'islamisme i d'altres religions (tot i les crítiques a les idolatries).

Bibliografia de:

Instruccions per la ensenyansa de minyons, Girona, 1749.

Francesc Roca i Rosell

RIBAS i MASSANA, Frederic

(Barcelona, 1947 – Barcelona, 2021)

«*Aquesta situació* [el drenatge fiscal]*, però, no ens pot deixar satisfets de cap de les maneres. En el fons continua romanent un centralisme contumaç (injust i antidemocràtic) que drena recursos dels territoris perifèrics més desenvolupats i bàsicament de matriu no castellana, sense que aquests puguin tenir potestat per decidir, controlar o fiscalitzar els recursos que a priori han d'ajudar les comunitats més deprimides (que avui coincideixen amb les de matriu castellana i que continuen conservant anacrònicament el poder polític i cultural de l'Estat)*».

El fet d'haver treballat en el Servei d'Estudis de Banca Catalana, li permeté especialitzar-se en economia catalana i tenir un coneixement concret dels diferents sectors, que li va permetre tenir una visió general sobre els problemes més importants. Tingué una curiositat molt àmplia, no únicament sobre els problemes de l'economia catalana, sinó també per una enorme varietat de temes de caire històric, cultural i polític, que expressà practicant un periodisme d'alt nivell. En el seu model econòmic, seguint Salvador Millet i Bel, s'havia de reduir l'acció de l'Estat més que no pas enfortir-la (potser també un cop vist el paper que havia jugat històricament l'Estat Espanyol?). I. basant-se en una opinió de Franco Modigliani, advertia que per a donar més serveis s'havien de posar més impostos, i que això podia desanimar les iniciatives de crear treball. El seu assaig «*For whom the bell tolls*», dins del llibre d'homenatge al professor Jacint Ros Hombravella (2019) sintetitza la seva visió critica sobre els principals problemes econòmics del món contemporani: sobre l'economia xinesa, els efectes de la globalització, les transformacions (i distorsions, també) del capitalisme i la seva mal·leabilitat, els perills d'una economia excessivament endeutada, la censura als Estats nacionals assetjats per la manca de renovació. «*La llibertat absoluta és el caos; la igualtat absoluta és totalitarisme*» (p. 499).

En constatar la predominança de la castellanització d'Espanya, es dedicà de forma persistent, i com a tema central, al problema de la discriminació fiscal a què era sotmesa Catalunya. Ben aviat, el 1978, publicà *L'audeterminació en el pensament econòmic català*, amb una bona selecció de textos sobre el conflicte de la relació Catalunya-Espanya: hi inclogué un fragment de la conferència de Cambó a la Barceloneta sobre el cost econòmic d'una hipotètica separació de Catalunya (6-1-1923); la crítica que en va fer Jaume Bofill i Mates —l'autor de *L'altra concòrdia*, 1930—, posant l'exemple de Suècia; la resposta —a la conferència de Cambó— de Joan Crexells, en forma de quatre articles al diari *La Publicitat* (1923), «L'endemà de festes», molt abans que es reproduïssin al volum II (1997) de l'*Obra Completa* de Crexells. En aquests articles Crexells sostenia que Catalunya podia viure sola, argumentant que tant la seva demografia com la seva extensió territorial eren comparables

a d'altres països europeus, i més encara si s'hi afegien el País Valencià i les Balears. D'altra banda, Espanya necessitava, segons Crexells, més el comerç català que no pas a la inversa. I, a més, exposava l'argument decisiu, el de la discriminació fiscal que suportaven Calalunya, o el total dels Països Catalans, car aportaven a les arques de l'Estat el 23% i el 31% dels recursos, respectivament, quan representaven només l'11% i el 20% de la població, sense que en rebessin una part mínimanent equivalent en forma de despesa pública. Breu, en cas d'independència, els ciutadans catalans serien atesos amb el doble del que els reportava romandre a l'Estat espanyol, i el conjunt dels Països Catalans en un 50% més. Un altre fragment important reproduït és *Les possibilitats econòmiques d'una Catalunya independen*t, del futur Conseller d'Economia de la Generalitat de Catalunya durant la guerra Joan P. Fàbregas. Es tractava d'una conferència donada a Estat Català el 15-3-1932, on també tractà el tema de la discriminació: Catalunya aportava el 20% de la recaptació de l'Estat, i només rebia el 5,3% de les despeses estatals, un tractament molt injust en relació a les altres províncies espanyoles. Un darrer fragment d'aquesta antologia corresponia a un fullet publicat a Caracas vers el 1960 de Joaquim Juanola i Massó, un activista d'esquerres per al qual la separació de Catalunya era possible,

En aquesta petita antologia de textos, hi inclogué una introducció, «L'autodeterminació en el pensament econòmic català», en la que ja avançava quins serien els principals focus d'interès al llarg de tota la seva obra. A més del problema de l'esforç fiscal de Catalunya no compensat per l'Estat espanyol (Crexells, J. P. Fàbregas, Artur Costa, Batista i Roca, Trias Fargas), tractava en aquesta introducció l'intercanvi comercial Catalunya-resta d'Espanya, en el que es demostrava que el costat espanyol no podia prescindir de Catalunya (basant-se en Carles Pi i Sunyer, Ernest Lluch); i tractava temes estructurals (segons Lluís Creus, Ferran Cuito, Maluquer i Sostres), financers (a partir de Tarradellas, Lluc Beltran i Joan Sardà), i les relacions financeres Catalunya-Espanya (Trias Fargas, Ros Hombravella, Antoni Montserrat). I posà una especial atenció a un tema que desenvoluparà en obres posteriors: la teoria de Pere Coromines defensada a *El sentimiento de la riqueza en Castilla*: l'esperit castellà basava la riquesa en el sentiment mobiliari, del que se'n derivava que el sentiment de pàtria no anava lligat al territori, sinó a la religió; en canvi, el poble català, com l'antic poble romà, o els pobles de l'Europa Occidental, donaven importància a que la base de la riquesa es fonamentava en l'immobiliari, els béns immobles —en estimar la casa, i la terra—, en la transformació del sòl.

El 1998 participà en el llibre col·lectiu promogut per Òmnium Cultural *Catalunya i Espanya. Una relació econòmica a revisar*, amb un capítol titulat «Dependència i viabilitat de les relacions entre Catalunya i Espanya a la història recent». Començava amb un repàs històric sobre les relacions d'ambdós blocs. Primer, la polèmica entre Alcalà Galiano i Ramon Llàtzer de Dou, que es queixava que Catalunya pagava pel cadastre més del que li pertocava, al segle XVIII. Després el Memorial de greuges de 1885, que representà una critica al centralisme borbònic i, en certa manera, l'anunci que el particularisme, o el regionalisme, havien de regenerar l'Estat espanyol. A continuació, el «Tancament de Caixes» de 1899, que reclamava el concert econòmic, el que provocà que la premsa de Madrid titllés el moviment català de

separatista i antiespanyol, es dissolgués la Lliga de Defensa Industrial i Comercial i el capità general declarés l'estat de guerra per fer front a un delicte de *sedició*. Continuava amb la polèmica Cambó-Crexells, l'estudi de Carles Pi i Sunyer sobre a balança comercial interior referida a 1931 (i publicada a Mèxic el 1959), la teoria de Pere Coromines sobre el sentiment de la riquesa a Castella, i la teoria de Romà Perpinyà Grau, que parlava de les *talassocràcies*, que corresponen als territoris que dominen comercialment i militarment el mar, com feien els catalans a l'Edat mitjana (*tàlassa* vol dit mar, en grec), i les *epirocràcies* (del grec, *èpiros,* continent), les societats lligades al continent, i amb tendència guerrera.

Calculava que, entre el Decret de nova Planta (1716) i finals dels anys 90 del s.XX, Catalunya ha sofert un drenatge de recursos d'uns 800.000 milions de ptes. anuals. Compensat en part amb el superàvit comercial amb la resta de l'Estat. Sostenia que el dèficit fiscal és, tant per a Catalunya com per a la resta de territoris de parla catalana, la causa de no poder desenvolupar-se al límit de les seves potencialitats. I el fet que Catalunya aporti més, no fa que disminueixin les diferències entre Comunitats Autònomes, sinó tot el contrari. D'altra banda, demostrava que els Països Catalans no aconsegueixen augmentar la mitjana de desenvolupament en relació a la Unió Europea, mesurada en Valor Afegit brut/hab. Per a ell, calia basar la política de despesa pública en la combinació adequada entre eficiència econòmica i equitat redistributiva, i assenyalava que la política basada en un excés de paràmetres de reequilibri territorial podia resultar negativa per al creixement econòmic. Malgrat tot, si es sumava el PIB dels Països Catalans i el d'Euskadi, el total representava el 38% del PIB espanyol, i al voltant del 50% del total de les exportacions. Era partidari de fer coincidir el poder polític de l'Estat amb les regions emergents i més desenvolupades perifèriques de factura no castellana, fet que històricament no s'havia produït mai, ni amb l'adveniment de la democràcia: al contrari, la LOAPA de 1982 (Llei Orgànica d'Harmonització del Procés Autonòmic) no va permetre ni l'autonomia financera ni la capacitat normativa de les Comunitats Autònomes, i això va comprometre seriosament la seva suficiència financera. En el model espanyol, deia, només el 28% dels ingressos procedeixen de tributs propis, quan els Estats federats solen disposar del 75%. A Espanya el 78% dels ingressos eren subvencions finalistes, a les que s'aplicava el principi d'afectació de la despesa.

En el llibre *De fenicis a protestants (...)* ofereix un retaule de personatges que, segons ell, contribueixen a definir els trets fonamentals dels catalans, en els que sobresurten «*el pragmatisme, el seny, la mesura i sovint la complementarietat dels vicis i les virtuts (...) mediterranis del nord i nòrdics del sud, i, a la fi, vencedors de totes les derrotes*» (p. 9). Molt interessat pels orígens «*d'aquesta petita civilitat que malda per viure a la Mediterrània*», explica el paper dels jueus i dels fenicis, la influència grega, i comença per exposar les reflexions filosòfiques de Francesc Pujols. Alexandre Deulofeu (l'evolució cíclica de les civilitzacions), Bladé i Desumvila, Gaziel i Joan Crexells i seguidament el pensament de diversos economistes que jugaren un paper destacat en els anys 20 i 30 (Lluc Beltran, Vandellós, Pere Coromines, Jaume Alzina Caules, Cambó, Andreu Bausili), la majoria d'ells pertanyents a l'entorn de

la Lliga Regionalista/Lliga Catalana; i els que jugaren un paper destacat durant l'època de postguerra (Ramon Trias Fargas, Salvador Millet i Bel, Ferran Cuito, Marcel·lí Moreta i, també, hi afegeix un aleshores jove economista vivent, l'autor de les interessants *Teories de Catalunya* (2000), Francesc Roca. Molts d'ells corresponen a articles seus que, abans o després, aparegueren a la *Revista de Catalunya.*

El *Retrat d'una elit catalanista: deixebles i hereus de Cambó: vint personatges* explica les activitats i el pensament econòmic del conjunt d'economistes liberals, tots ells d'una gran solvència professional, que treballaren per a Francesc Cambó i el seu entorn. Passa revista a Joan Ventosa i Calvell, Miquel Vidal i Guardiola, Romà Perpinyà Grau, Lluc Beltran, Josep A. Vandellós, Jaume Alzina, Ignasi Villalonga, Xavier Ribó, Manuel Pugés i Guitart, i altres autors de vessant més polític. Es tracta d'una valuosa aportació a la història del pensament econòmic català.

Tingué una intensa activitat periodística. Publicà nombrosos articles a la *Revista de Catalunya*, tant sobre economistes catalans —molts d'ells a l'entorn de la Lliga de Cambó— com sobre qüestions concretes de conjuntura i política econòmiques (per exemple la globalització i el Brexit, la crisi del 2008, l'economia xinesa, la lliçó del crac del 29), o en general les sempre complicades i conflictives relacions Catalunya-Espanya, o sobre les crisis econòmiques del passat i del present, tant a Espanya com a Europa, o sobre personatges importants per a la cultura catalana (A .Bladé i Desumvila, Francesc Pujols, Josep M. Batista i Roca, Josep Benet, Vicente Cacho Viu, Feliu de la Penya, Ferrater Mora, Escudé i Bartolí, i d'altres). Tant els seus articles a la *Revista de Catalunya*, —d'on era membre del consell de redacció— com els publicats a *Serra d'Or,* com la sèrie «La semana del lector» a *La Vanguardia*, o els articles a *L'Avenç, La Revista d'Andorra, Avui, Nous Horitzons*, malgrat la seva diversitat temàtica tenen un interès de cara a l'estudi de la història cultural i política, tant la catalana com l'europea, i dels principals problemes polítics del país, sempre sota un agut punt de vista crític, i sense estalviar-hi ni un bri de mirada irònica i mordaç. No anava mancat d'optimisme. En el darrer article que va publicar sobre el Pla Marshall (*Revista de Catalunya*, núm. 314, 2021) va profetitzar que «després de la pandèmia, arribaran els feliços anys vint del segle XXI».

Bibliografia de:

«Joan Crexells, economista dels anys vint», dins *Serra d'Or*, p. 15-17, maig 1977.

L'autodeterminació en el pensament econòmic català, Barcelona, 1978.

«Dependència i viabilitat de les relacions entre Catalunya i Espanya a la història recent», dins de DDAA: Catalunya i Espanya. Una relació econòmica a revisar, p. 67-87, 1998.

De fenicis a protestants: economistes, enginyers i pensadors catalans, Lleida, 2001.

Retrat d'una elit catalanista: deixebles i hereus de Cambó: vint personatges. Barcelona, 2008.

«For whom the bell tolls?», dins DD.AA: *Homenatge al professor i col·lega Jacint Ros Hombravella*, p.480-501, Barcelona, 2019.

Bibliografia sobre:

Manent Tomàs, Jordi: «Frederic Ribas, l'economista que volia ser espia», dins *Revista de Catalunya*, núm. 290, p. 75-80, 2015.

Manent, Jordi: *Entrevista a Frederic Ribas, economista*, Fundació Vincle, 28 setembre 2020.

Francesc Artal i Vidal

RICART i GIRALT, Josep

(Barcelona, 1847 – Cardedeu, 1930)

«En Marruecos (...) los negros son esclavos venidos del Sudán en caravanas y vendidos para servir de criados. El precio es generalmente de 6 duros por un muchacho, 12 duros por una muchacha, 80 duros por una doncella bien parecida». (1888)

«*buques (...) a 250 pesetas* (50 duros) *la tonelada*». (1924)

Format a les Escoles Nàutiques de Barcelona i Cartagena, pilot de la marina mercant des de 1865, navegant fins 1872, professor —i director entre 1901 i 1918— de l'Escola de Nàutica de Barcelona, es dedicaria a reflexionar —i a estudiar, i a escriure, i a publicar, molt— sobre la marina mercant catalana en una època de grans canvis. Fou el pas de l'edat d'or dels velers als nous temps dels vaixells de vapor, i del salt dels correus marítims a la xarxa telegràfica mundial.

Els canvis tecnològics (inclòs l'augment de la seguretat en la navegació), més una millora substancial en els coneixements geo-econòmics, farien possible, segons ell, un creixement de l'expansió comercial catalana. Una expansió que, com succeïa en el cas d'Itàlia (que, al 1888, amb 99 hab/km^2, tenia «*una rica marina mercante*»), no està forçosament lligada al colonialisme. Fins i tot, a una glossa sobre l'empresari Joan Mirambell, arribaria a escriure: «*los pueblos americanos (...) estimulados por el ejemplo de los Estados Unidos (...) comparando lo que podían ser con lo que eran bajo el gobierno despótico de los virreyes, desearon la completa independencia política, aspiración justa de todo pueblo*» (1891).

Descriu amb precisió l'èxit de l'imperi comercial anglès contemporani, intueix el futur de l'economia nord-americana (basat en part en la navegació *científica*, que serà un dels seus temes), explica els avantatges de l'emigració *rica* com la italiana (i els desavantatges de l'emigració *pobra* com l'espanyola), s'interessa per la realitat econòmica de l'imperi del Marroc i del Sàhara, però el seu objectiu és l'economia catalana i l'espanyola. Així per exemple, és capaç d'analitzar gairebé simultàniament: el 1884 les alternatives a l'entorn del desert del Sàhara (veg. *El porvenir de España en el Sahara*), i el 1887 tot un programa econòmic per a la costa de l'Empordà (veg. *El porvenir marítimo de la costa ampurdanesa*). En un cas i en l'altre per cert la riquesa ve de l'activitat dels pescadors.

Segons ell, el que mou els navegants és l'interès, la cerca del benefici personal. Però hi ha diverses formes d'assolir-ho. Per exemple, la fórmula de la *fusta* i la *mota* de les famílies de les poblacions d'alguns sectors de la costa catalana. En aquest cas, «*nuestros pequeños buques de vela eran verdaderas factorias comerciales y el capitán era el gerente de una sociedad anónima formada per accionistas*», on participaven els constructors de les naus, els navegants i llurs famílies. En el ben entès de que, per tal d'evitar els riscos dels naufragis, «*las famílias de nuestra costa repartían el capital en partes y motas de varios buques*» (*Mirambell*, 1891). Ara, segons ell, a l'origen d'aquest capitalisme comunitari hi hauria el capítol 46 del *Llibre de Consulat de Mar* (d'orígen medieval, però, amb una edició de 1793) i el codi dels *Costums de Tortosa*.

Els resultats globals serien quantificats per ell. Els 734 velers de 160 Tm de mitjana construïts entre 1790 i 1870 costarien 29,3 milions de ptes (donat que 1Tm = 250 ptes.). Sumant-hi la *mota*, i calculant un 15% de beneficis, en 20 anys els guanys serien de 39,9 milions de ptes.

Aquest món però s'acabaria. «*A partir de 1870 (...) el ruido del martilleo del calafate fué sustituído por el* tric-trac *de millares de telares de las numerosas fábricas de géneros de punto que han convertido a la antes marítima costa catalana en una rica zona industrial*« (*El siglo (...)*, 1924). El comerç triangular dels velers catalans entre Catalunya, els països del Plata i el Carib és substituït per un nou món on «*cubierto el globo en espesa red de alambres telegráficos (...) el comerciante tiene notícia a cada momento del estado económico de todos los mercados, y sólo con una muy sólida instrucción puede calcular el probable beneficio*» (*Dado (...),* 1888).

A Barcelona, i fora, lluny d'aquesta ciutat, fou membre d'algunes societats científiques i d'alguns grups d'opinió. Des de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques a la Cambra de Comerç d'Espanya a London, passant per la Societat de Geografia de Lisboa, la Societat de Geografia comercial de París, la Sociedad Oceanográfica de San Sebastián, o sobretot la Societat de Geografia Comercial de Barcelona (creada el 1909), amb inicialment Francesc d'A. Mas i Eduard Calvet al capdavant, i la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona.

Bibliografia de:

El porvenir de España en el Sahara y pesquerías canario-africanas, Barcelona, 1884.

El porvenir marítimo de la costa ampurdanesa, Barcelona, 1887.

Nuestra marina mercante, Barcelona, 1887.

Dado el progreso moderno ¿quién está en mejores condiciones para ser buen comerciante, el que sabe o el que tiene?, Barcelona, 1888.

El capitán Juan Mirambell y Beltrán y la marina de su tiempo, Barcelona, 1891.

Pasado, presente y futuro del puerto de Barcelona, Depósito Hideográfico, Madrid, 1897.

La cuestión de Marruecos, Barcelona, 1912.

El Siglo de oro de la marina velera de construcción catalana, Barcelona, 1924.

Bibliografia sobre:

Antoni Roca Rosell: «Josep Ricart i Giralt, motor de le ciències nàutiques», a *Actes de la VII Trobada d'Història de la Ciència i de la Tècnica*, Barcelona, 2003

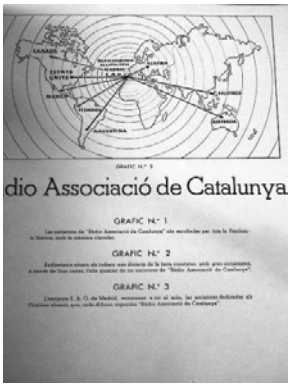
Francesc Roca i Rosell

RIFÀ i ANGLADA, Enric

(Manlleu, 1882 – Barcelona, 1938)

«la televisió (...) on ha tingut una influència ben notable és en la classe obrera. Un 60%, als Estats Units, s'han construït ells mateixos els aparells». (1924)

«la radiodifusió en tant que invent ha creat una nova indústria i ha obert una nova i important font d'ingressos a les economies de cada Estat». (1930)

Empresari del sector del petit material elèctric (inventor de les làmpades portàtils conegudes com a «lots», nom comercial esdevingut nom comú), va participar activament en la difusió de la ràdio (i de la televisió) a Catalunya (i a Espanya i Sud-Amèrica). Per a ell, la indústria radiofònica (i la televisiva) serà un motor econòmic i polític i un factor molt potent de transformació social.

El seu objectiu és la creació a Catalunya d'una estructura audio-visual complexa, amb l'impuls i la tutela del govern de la Generalitat. En una primera etapa (i en plena dictadura militar de 1923), serà un dels organitzadors de l'Associació Nacional de Radiodifusió (1924), un dels que posa en marxa —amb Royston Saint-Noble i altres— l'empresa Ràdio Barcelona, EAJ-1 (1925), la primera emissora de l'Estat espanyol (que serà dirigida per Josep M.Guillén-García), i després la cooperativa Ràdio Associació de Catalunya (1930), quan Ràdio Barcelona és absorbida al 1929 per Unión Radio Madrid. A partir de 1931-32 treballa per una televisió catalana, car «*la televisió encara serà quelcom superior a la ràdio*» (*Articles*, 1932). De fet, segons ell, «*els treballs preparatius per a la implantació del gran servei radiofònic i de televisió de Catalunya ja estan ultimats en l'ordre tècnic, econòmic i administratiu*». Per tant, «*si la radiodifusió catalana es veu sostinguda per part de la Generalitat, tan solament en l'ordre legislatiu, dintre d'aquest any (1932), si a Déu plau, podem tenir la televisió a Catalunya*».

Director de la revista *Radio Lot de Barcelona* (1925-29) i col·laborador d'altres revistes especialitzades i de la premsa diària, es fa ressò dels debats sobre els impactes de l'audiovisual. Per exemple, descobreix que als Estats Units els obrers es fabriquen ells mateixos els receptors, s'instal·len les antenes, i «*s'observa una disminució de concurrència a les tavernes*» (tot i que també en tenen instal·lats, escriu).

El model radiofònic de New York li interessa especialment. A New York, hi ha tres tipus d'emissores. Primer les comercials, que lloguen espais a les grans empreses, i «*en apropar-se unes eleccions són llogades pels grans polítics*». Segon «*les centrals radioemissores muntades exclusivament per una finalitat cultural*». Són «*subvencionades per l'Estat, i només poden transmetre música clàssica, conferències científiques, converses d'expansió comercial, cursets agrícoles, narracions de viatges i excursions*». De fet, «*són considerades com una mena d'universitats*». El tercer tipus d'emissores és el de les que «*podríem dir-ne de les 'extravagàncies'*». Són les que transmeten, en directe, sorolls, trons, remors, xiscles, de molt variada —i sovint llunyana— procedència.

Bibliografia de:

DD. AA.: *Barcelona: an urban history of science and modernity, 1888-1929*, London, 1916.

Articles, Pròleg de Tomàs Roig i Llop, Barcelona, 1938.

Francesc Roca i Rosell

RIU i PERIQUET, Emili

(Sort, 1871 – Madrid, 1928)

«Ni la Universidad, ni nuestras atrasadísimas y enciclopédicas Escuelas especiales (de Comercio, de Artes y Oficios, de Ingenieros) forman economistas». (1916)

És el fundador —i director, durant els seus primers 8 anys— de la *Revista Nacional de Economía* (*RNE*, 1916-36), que ha estat considerada com la millor revista d'economia espanyola de la primera meitat del segle XX.

Nascut a una vall dels Pirineus, havia estudiat Comerç a Barcelona (on viuria des de 1889), faria de periodista a Madrid (des de 1896), i descobriria aviat (al 1903) la potencialitat elèctrica dels 25 llacs d'origen glaciar situats a cotes superiors als 2.000 m. a la seva comarca del Pallars. Tot i que fou diputat per Sort durant molts anys (1901-23), no aconseguí interessar als possibles inversors catalans i/o espanyols, i l'empresa *Energia Elèctrica de Catalunya* (creada el 1911) fou de capital francès i suís. Uns anys més tard (el 1923) fou comprada per *Barcelona Traction Light & Power,* la seva competidora.

Mentrestant (al 1916, durant la Primera Guerra Mundial), posà en marxa una revista bimestral d'economia política, on escriurien molts dels economistes catalans del primer terç del segle XX: Joaquim Aguilera, Jaume Algarra, Pere Corominas, Guillem Graell, Cristòfol Massó, Manuel Pugès, Emili Huguet, J. A. Vandellòs, Josep Serrat i Bonastre, Josep M. Tallada, Miquel Vidal i Guardiola. Més altres economistes hispànics com A. Bermúdez Cañete, O. Fernandez Baños, o A.Flores de Lemus.

Després d'assegurar, a la presentació de la *Revista Nacional de Economia,* que Espanya era «*el país en que todo se plantea y nada se resuelve*» (1916), l'objectiu explícit de la revista era acarar-se, en el context de la Guerra mundial, a 5 dilemes: 1) Proteccionisme/ lliurecanvisme; 2) «*Monometalismo o bimetalismo*»; 3) Proporcionalitat o progressivitat dels tributs; 4) «*Libertad o reglamentación del crédito*»; i 5) «*Centralismo o autonomía local*».

No com a director de la *RNE* sinó com a autor (que es presentava com a diputat i ex-sotssecretari d'Hisenda del Govern central), publicà alguns articles llargs. Potser alguns dels millors d'aquests articles són els que tenen un títol també llarg, amb interrogants. Són: «¿Puede y le conviene a España ser nación independiente?» (*RNE, I, 1, 1916*) i «¿Existe en España una oligarquía político-financiera?» (*RNE, II, 7, 1917*). Al primer, donat el control del capital forà en els sectors clau (que són «*moneda, crédito y comunicaciones*»), posa en dubte la independència política espanyola. Al segon, va més enllà quan, després d'analitzar la realitat del sistema polític espanyol, es formula una gran pregunta: «*¿España es un país organizado a base del régimen constitucional, con leyes y derechos civiles iguales para todos, con libertades políticas, (...) o es un país regido por una oligarquía de hombres políticos sin electores, de generales sin soldados, de financieros y cortesanos que son los verdaderos dueños del país?*»(*RNE, II, 7, 1917*). La resposta és: mana —tot i l'existència de partits i eleccions— la *oligarquia financera*, que no és capaç d'industrialitzar el país.

A l'article «Causas del atraso industrial de España» (*RNE,* 11, 1918), hi ha un suggestiu assaig de síntesi on inclou múltiples factors. A més de: 1) la baixa densitat de població; 2) la manca de cultura tècnica; i 3) la migradesa de la xarxa ferroviària; hi inclou: 5) les *perturbaciones* polítiques; 6) la ineficàcia de l'administració de justícia; 7) la «*forma monopolística de la gran industria*»; 8) la manca de crèdit industrial; i 9) la inestabilitat del règim aranzelari. I dedicant-hi molt espai i moltes estadístiques, 10) la «*defectuosa organización del Banco de España*», que, tot i el lloc central que hauria d'ocupar, funciona com un banc privat que s'autolimita a fer de banc del Tresor.

Una de les vies que assaja des de la *RNE.* per a contribuir a construir una *economia nacional espanyola* no dominada per l'oligarquia financera cortesana, i en realitat formada per economies *regionals* fortament connectades amb capitals i mercats europeus i americans. Així, a la Revista s'hi inclouen articles i informacions no únicament sobre les economies basca (Julio Carabias) i catalana (Fidenci Kirchner), sinó també sobre les economies de València (L. B.), Astúries (Javier Aguirre de Viar), Galícia (Angel Bernárdez).

Abans de 1916, publicaria treballs sobre dos qüestions importants: les pensions i la imposició sobre el consum. El seu llibre *Las clases pasivas* (Madrid, 1904) és un dels primers estudis publicats a Espanya sobre les pensions. I al juny del 2017 és al catàleg general de la *New York Public Library* i de la *Bibliothèque Nationale de France*. Sobre el segon tema, publica dos llibres: *El impuesto de consumos (...) en Bélgica, Italia y Francia* (Madrid, 1906) i *Proyecto de supresión del impuesto de consumos* (Madrid, 1907).

Bibliografia de:

Las clases pasivas. Ensayo de ordenamiento jurídico-financiero de este Servicio, Madrid, 1904.

El impuesto de consumos en el extranjero: tentativas y ensayos para su supresión en Bélgica, Italia, Francia, Madrid, 1906.

Proyecto de dictamen de supresión del impuesto de consumos, Madrid, 1907.

Bibliografia sobre:

Sánchez i Vilanova, Llorenç: *Emili Riu i Periquet, estudi biogràfic*, Ajuntament de Sort-Ajuntament de Capdella, Sort-Capdella, 2005.

Francesc Roca i Rosell

RIUS i CAMPS, Oriol

(Esparreguera, 1944 – Bellcaire d'Empordà, 2011)

«Cal aplicar un pla extraordinari a favor dels municipis que més han suportat el creixement sense inversió social».

La imatge d'una de les escultures més emblemàtiques realitzades per ell és molt representativa d'aquest economista, conegut també com a escultor i artista visual. Persona d'interessos enciclopèdics i activitat resultant polifacètica que aconseguí desenvolupar de manera harmònica amb diferents accents segons les èpoques. Per a copsar amb més amplitud el seu tarannà és recomanable la consulta del llibre *Llums que en un altre temps m'enlluernaren*, editat per Nautilus Comunicació el 2011 amb motiu de la que va resultar ser la seva darrera exposició.

Llicenciat en Ciències Econòmiques, Polítiques i Socials el 1973. Va cursar així mateix tres anys de Filosofia i Lletres que li van servir per a donar un tint especial a tots els seus escrits, sempre crítics, i a les seves converses. No és estrany trobar referències a la simbologia bíblica com a recurs del llenguatge figuratiu per a il·lustrar els seus arguments.

Persona amb un gran sentit del compromís que exercia dins dels seus àmbits d'actuació més immediats. Això el va portar a aproximar-se, ja de ben jove, al PSUC i a militar durant uns anys a la LCR (Lliga Comunista Revolucionària). Va contribuir a dotar d'elements de racionalitat econòmica a les argumentacions sobre matèries d'interès estratègic. Serveix d'exemple, en aquest sentit, el seu article «Entorn de la posició del PSUC davant la qüestió nuclear» publicat a *Nous Horitzons*, número 61 del 1980.

L'activitat professional la va iniciar al Servei d'Estudis del Banco Urquijo, on va rebre la petjada de Ramon Trias Fargas, i al Servei d'Estudis de Banca Catalana, on va coincidir amb Artur Saurí. La seva tasca aquí va ser d'anàlisi i assessorament amb nombroses publicacions a les revistes d'economia general i de matèries més específiques, cas del comerç exterior. L'any 1983 reorienta la seva professió cap a la gerència urbanística al sí de la Corporació/

Àrea Metropolitana de Barcelona, de l'Institut Metropolità de Promoció del Sòl i Gestió Patrimonial, i de l'Ajuntament de Badalona, on va contribuir a reactivar el Centre Internacional de Negocis. La frase reivindicativa que serveix d'introducció vol representar la seva sensibilitat i criteri davant la situació social desequilibrada a la que va fer front en aquesta darrera etapa professional.

Malgrat els seus abundants escrits no és possible aportar una bibliografia amb les pautes habituals. Ha participat en llibres col·lectius dels Serveis d'Estudis on va treballar, per exemple, «*Objetivos e Instrumentos de la política económica española 1959-69*», del Banco Urquijo el 1973; té articles en revistes de prestigi de l'època com la *Revista Econòmica, de Banca Catalana*, col·laboracions a diaris, revistes i informes interns a les entitats públiques. En matèria urbanística podem destacar un article a la revista *Serra d'Or* (número 37, de juny 1975) titulat *Al casc antic de Barcelona, la rendibilitat del caos*, on examina les causes de la progressiva degradació social i ambiental i de la descapitalització urbana; i un altre a *Oriflama* (número 159 de gener 1976) *A la recerca de la pròpia identitat: salvem el patrimoni arquitectònic de Santa Coloma de Gramenet*.

En tots els seus escrits i recomanacions és palesa la visió des de l'economia política que destil·la de la seva personalitat i formació.

Bibliografia de:

Coautor de *Objetivos e instrumentos de la política económica española 1959-6*9, Banco Urquijo, Servicio de Estudios en Barcelona, supervisió de Pere Pi-Sunyer Bayo, Madrid, 1973.

«Al casc antic de Barcelona, la rendibilitat del caos», *Serra d'Or*, juny 1975.

«Entorn de la posició del PSUC davant la qüestió nuclear», *Nous Horitzons*, núm. 61, 1980.

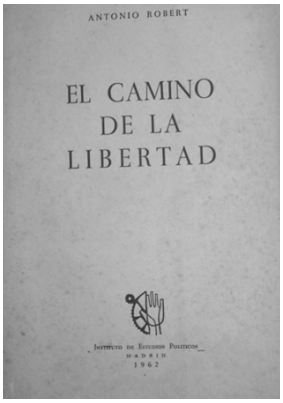
Xavier Farriols i Solà

ROBERT i ROBERT, Antoni

(Barcelona, 1907 – Madrid, 1986)

> *«Fernando, el Rey Católico, era el soberano de la mayor potencia mercantil y manufacturera del área mediterránea (...) Cataluña y Levante, mantenidos un poco al margen de la empresa imperial* (als segles XVI i XVII)*, continuaron con sus labores agrícolas, con su industria y con su comercio».* (1943)

Enginyer industrial per l'Escola d'Enginyeria Industrial, de Barcelona (d'on el seu pare era professor i seria director), raonà —des de 1943— la necessitat d'industrialitzar les diverses regions de l'Estat espanyol, com a única fórmula per a que poguessin sortir del seu subdesenvolupament. El model llunyà foren les manufactures industrials de Catalunya i del País Valencià que, gràcies a la seva relativa marginació dins de l'Imperi hispànic dels Àustries, no van entrar en el procés de decadència generat per una «empresa imperial»farcida —explica— d'errors. El model proper, l'economia dels Estats Units. El 1962 definí la necessària industrialització (basant-se en l'anàlisi de Colin Clark), el «camí de la llibertat».

Un camí que fou inicialment el de la «fàbrica del món» anglesa, i europea, després dels Estats Units i de Rússia, després de Japó i Xina, i encara de nou l'Europa del Mercat Comú. L'escissió de l'economia mundial entre aquests països industrials i la resta, «els països oblidats», la «Mezzogiornització del món«, el preocupa. I sobretot el Sud d'Europa, on només hi ha indústria al País Basc, Catalunya i al Piemont-Llombardia.

El 1933 havia participat en el concurs ministerial per a definir les «bases per a una legislació de protecció i auxili a la indústria». La seva aportació es publicaria a la mateixa col·lecció on apareixerien estudis de Carles Montañés i Silvi Rahola. Després, al mateix 1933, Robert féu una estada a Estats Units, on (a Hollywood) descobrí la tècnica —i l'economia— del cinema sonor. Des de *La Vanguardia* l'animaren a liderar a Barcelona una indústria semblant, car «*Cataluña es, desde múltiples puntos de vista, otra California*» (*La Vanguardia*, 16-7-1933). Als Estats Units però, descobrí sobretot que, a desgrat de la virulència de la crisi de 1929, el model econòmic permetria als països que l'adoptessin un fort creixement, una reducció de les desigualtats i un augment del benestar de tots els sectors de la població. Així i tot, partint també del coneixement directe, valorà els models europeus, el model soviètic, i les economies asiàtiques, Japó, Xina, Índia.

A partir de 1943 —i fins 1980— va publicar una sèrie inter-connectada d'assaigs on dibuixa un «esquema de l'evolució econòmica del món, i de l'Imperi Hispànic. Segons ell, «*a América, tras los guerreros y los conquistadores, iban los labriegos, (...) artesanos(...), mineros, (...) doctores, hombres de ciencia, (...) gobernantes*». Tot i que, en cas hispànic, es pot dir que «*debilitar la metrópoli para enriquecer y potenciar a las colonias es algo nunca visto ni oído*», també es pregunta: «*¿por qué censurar la política que favorecía la transferencia a Ultramar de los que labraban áridas e ingratas tierras en la Península?*».

Els resultats foren paradoxals: «*mientras Europa se industrializaba, la Península estaba desgarrada por guerras civiles*». A més, «*mientras el proteccionismo triunfaba por doquier, los políticos españoles defendían furiosamente el librecambio*».Aquest lliurecanvi espanyol era a l'orígen del «*proceso de la agrarización*» de l'economia hispànica. Ara bé, basant-se en Güell i Ferrer, Bosch i Labrús o Josep Zulueta, explica que «*la industria catalana sobrellevó con mayor éxito que en el resto de España el quebranto derivado de la colonización de los territorios ultamarinos*». En paral·lel, a Amèrica, els processos de independència donarien origen a «*veinte naciones con una economía cuyos cimientos son de orígen claramente peninsular*».

Al 1956 presentava —pensant en les noves «perspectives de l'economia espanyola»— el que ell en deia «l'esperit industrial català': «*una política real (...) sagazmente previsora, (...) constituyó la reserva fabril y manufacturera de España (...) allí existía, desde la Edad Media, una floreciente industria dedicada a la elaboración de toda clase de artículos*». De fet «*esta industria artesanal medieval se mantuvo durante las 3 centurias de colonización (...) sobreviviendo, así, una técnica, un clima propicio a las iniciativas fabriles y creándose capitales (...) los 3 factores indispensables*».

Al 1962 la seva anàlisi s'enriqueix. Per exemple explica que, dins del model d'industrialització europeu (iniciat per Anglaterra), hi ha, a més de grans Estats com Alemanya o França amb un mercat interior protegit, altres estratègies: «*Bélgica, Holanda, Suiza y Suecia demostraron la posibilidad de industrializarse especializándose en ciertos sectores (...) trabajando para el mercado mundial en condiciones más cercanas a las previstas por la teoría del librecambio que las practicadas por los países de gran población*».

Les altres dues «versions» de la industrialització són la nord-americana i la russa. Als Estats Units es passa d'una economia de «frontera» a un «Estat organitzat». Ara, citant Galbraith, explica que les «empreses gegants» coexisteixen amb una enorme quantitat de petites i mitjanes empreses: «*la gran empresa es sólo para una producción en masa, uniforme y un tanto rígida. Para todos los demás casos, la pequeña y media empresa es más flexible, es más eficiente*». Hi ha a més una altra explicació: «*otra razón es el subcontracting*».

L'evolució — abans i després de 1956— de la versió russa de la industrialització és objecte també d'una anàlisi matisada, basada en part en Rostow. La idea nuclear és que la direcció centralitzada és útil en una primera etapa, però acaba essent menys eficaç que els sistemes descentralitzats. També s'observen les dificultats per a resoldre «*los problemas que plantean las rivalidades entre los distintos estratos: campesinos y obreros industriales, burócratas y productores, técnicos y población, ahorradores y consumidores*».

La segona part de l'assaig de 1962 és dedicada a presentar la industrialització a l'Extrem Orient (on havia participat a una missió econòmica el 1940). L'opció de Japó és qualificada de «flexible», la de Xina de dura, però l'única possible en un país on «l'excedent demogràfic» és un fet anterior a la industrialització (i no «paral·lel», com a Europa, Nord-amèrica i Japó).

La tercera part explica la gènesi del «Mezzogiorno del món», tot recordant que la formació a Itàlia, a partir de 1870, d'un mercat comú nacional no va ser suficient per a fer sortir de la misèria el Mezzogiorno. El que és decisiu, segons ell, no són els recursos naturals, sinó «la revalorització del factor humà». Amb l'accent en les noves tecnologies i en el territori. Amb «l'automatització», «*el hombre ya no está subordinado a la máquina ni al ritmo de producción. La máquina, la fábrica trabajan solas, de acuerdo con las órdenes recibidas, como los viejos pianos mecánicos tocaban las partituras según instrucciones grabadas en cintas perforadas*». Pel que fa a l'organització del factor humà dins el territori, «*la región es la unidad máxima, la escala más amplia dentro de la cual la inmensa mayoría de la población puede sentir los problemas económicos y percibir los frutos del desarrollo*».

Des de 1958, introdueix el Mercat Comú Europeu dins del seu discurs de 1943 sobre la industrialització de més territoris de l'Estat espanyol. És el «repte d'Europa» que publica el 1967. Ho enllaçarà uns anys més tard amb les perspectives per a l'any 2000 de Herman Kahn i Antony Wiener.

El 1973 assaja de definir les diverses cares del model mixt públic-privat finalment adoptat a l'Estat espanyol, en el que per exemple «*el viejo* establishment *español no fue eliminado ni expropiado, sino utilizado en lo que tenía de valioso*». I on en el camp financer «*la gran*

expansión de las Cajas de ahorro y de las Mutualidades ha ofrecido nuevos canales de recolección y empleo de ahorro que equilibran las fuentes tradicionales ofrecidas por los Bancos, la Bolsa o las empresas privadas de Seguros».

Bibliografia de:

Un problema nacional: la industrialización necesaria, Madrid, 1943.
Los países olvidados y la economía de la paz, Madrid, 1944.
Rapport sur l'économie espagnole et l'intégration européenne, Madrid, 1958.
Spanish economy and European Integration, Madrid, 1959.
Verso una nuova tappa di espansione, Madrid, 1960.
El camino de la libertad, Madrid, 1962.
Freiheit: Ethos der Wirtschaft, Mainz, 1963.
España ante la Europa del año 2000, Madrid, 1973.

Francesc Roca i Rosell

ROGER i CROSA, Martí

(Palamós, 1867- Palamós, 1918)

«El fabricant (suro-taper) és industrial, (...) és capitalista, (...) és director tècnic, (...) és obrer (...), té una semblança perfecta amb els petits industrials de taller, que resisteixen la competència de la gran indústria, com són el fuster, el serraller i altres». (1911)

«que els nostres governs tractin amb les nacions estrangeres per aconseguir la rebaixa dels drets d'entrada de taps». (1911)

Estudià Dret a la Universitat de Barcelona i formà part del *Centre Escolar Catalanista,* amb companys de Facultat com Enric Prat de la Riba o Lluís Duran i Ventosa. El 1892 participà a l'Assemblea que establí el text del document polític conegut com a *Bases de Manresa,* que ha esdevingut una de les formulacions més reeixides de la política de modernització social, econòmica i cultural coneguda com a *catalanisme.*

El 1910 va obtenir el Premi d'un Concurs convocat per la *Societat Econòmica Barcelonina d'Amics del País* que estava dedicat «*a la memòria del notable economista doctor Agell».* El jurat del concurs estava format per Prat de la Riba, Pere Grau Maristany, Lluís Ferrer Vidal, Antoni M. Borrell i Ferran Agulló. El títol de l'obra premiada fou *Els tipus socials de la producció suro-tapera* (Barcelona, 1911; Nova edició, Barcelona, 2001-2002). És un estudi del factor treball i del factor empresa en el procés industrial de transformació del suro (la capa exterior de l'alsina surera, *quercus súber*) en taps i altres productes aïllants. Presenta minuciosament les característiques que defineixen aquest procés. Els boscos d'alzines que subministren la matèria prima són els que fixen inicialment la localització

de les fàbriques. Però *«70 anys endarrera començaren alguns catalans a anar a Extremadura i Andalusia»* per a recollir allà el suro i crear-hi fàbriques, i alhora *«altres portaren el suro en pannes a Catalunya (...) de Portugal, de Sardenya, de Còrsega, de Sicília i d'Alger»*.

Presenta successivament les formes de treball i els ingressos de: els *obrers forestals,* els *obrers industrials,* els *propietaris de suredes*, els *fabricants de taps,* i els *comerciants de suro.* Explica que els fabricants catalans de taps són, sovint, els capitalistes, els directors tècnics i obrers de les seves empreses. Descobreix que el petit industrial supera al gran industrial, car el principal factor diferencial d'aquest sector és la qualitat del treball dels *tapers* i les *taperes* del clúster català del suro.

Quan escriu al 1910 hi ha encara «*la fabricació sense maquinària*», que significa que «*els obrers viuen bé*», en part perquè hi ha una mena d'«*organització gremial sense gremis*». Hi ha però diferències importants fins i tot dins dels obrers industrials: els *carradors* treballen a jornal, els *tapers* a preu fet, i els *triadors* a jornal. Observa també que són freqüents els casos del pas «*d'obrers a fabricants*». I que els *comerciants del suro* són, dins del sector, les empreses que obtenen més beneficis. Sempre que «*estudiïn els consumidors*», i que segueixin els canvis de gustos i els possibles canvis tècnics.

La introducció de màquines en el sector del suro produeix efectes que cal analitzar curosament. Com que augmenta la producció, pot significar «*puja dels salaris*». En alguns casos (les màquines *esmeril*) obren el pas a canvis radicals, car donaran «*empleu exclusiu de les dones per fer taps*».

D'altra banda informa amb detalls i xifres de l'evolució dels ingressos dels diferents tipus d'obrers i de fabricants del suro, i de les característiques de la seva alimentació, del seu vestir, de la seva habitació, del lleure i l'esbarjo, dins i fora de la seva família, i del seu lloc de treball. També de les transformacions de la unitat familiar, on les dones i els fills tenen ingressos propis. I de la forma de resoldre els problemes de les diferents etapes de la trajectòria vital.

Segons ell, les formes de treball —i la organització en *germandats* i en *societats de socors*— expliquen en bona part «*les idees polítiques i religioses*» dels obrers, fabricants i comerciants del suro. De fet, l'èxit del sector (o «*la superioritat de la indústria catalana*»), basat en part en les xarxes comercials de l'exportació, es produeix al marge dels grans poders econòmics tradicionals. El que el sector demana a l'Estat espanyol és que «*no deixés sortir el suro en pannes*» (limitar l'exportació de la matèria prima) i que promocioni el lliurecanvisme d'altres països: que «*els nostres governs tractin amb les nacions estrangeres per aconseguir la rebaixa dels drets d'entrada dels taps en elles*».

Les conclusions de l'estudi de 100 anys d'indústria surera catalana (amb referències també a altres) són: 1) En fases de creixement tenen «*els petits industrials, una certa independència, i ha sigut marcada, també, la independència dels obrers*»; en canvi, en fases de crisi de la demanda, «*succeeix el contrari: els petits industrials es troben lligats pels comerciants*»; 2) Com que la producció manufacturera catalana és millor, les d'altres països s'han de protegir: «*els països que es proposen ésser industrials suro-tapers, malgrat adoptar la maquinària, no poden competir amb nosaltres, per la qual cosa adopten el règim de protecció aranzelària*»; 3) L'educació de les

«*facultats morals, intel·lectuals i físiques*» dels treballadors, els industrials i els comerciants dels sector és decisiva; 4) La iniciativa individual és clau: «*l'acció dels poders públics serà completament inútil per fer viure una indústria si manquen les iniciatives individuals*»; 5) Al sector, la introducció de màquines es produeix a partir de 1891: «*han trigat a emplear les màquines perquè han trigat a convèncer's que els tapers no eren insubstituïbles*»; 6) El model familiar compta molt per a l'èxit o el fracàs de les empreses sureres: «*malgrat viure a Londres, no tinc notícia de que cap hagi copiat el sistema d'educació dels anglosaxons*».

Des de la ciutat industrial i portuària de Palamós, com a diputat a l'Assemblea de la Mancomunitat de Catalunya, participà en les tasques de posta en funcionament d'aquest *Estat regional*.

Bibliografia de:
Els tipus socials de la producció suro-tapera, Barcelona, 1911.
Gènesi de la monarquia catalana, Barcelona, 1914.
Crisi de l'educació a Catalunya, Palamós, 1919.

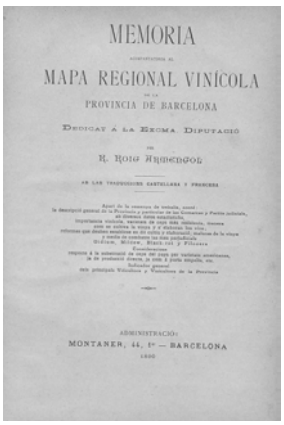
Francesc Roca i Rosell

ROIG i ARMENGOL, Ramon

(Vilanova i La Geltrú, 1860 – Barcelona, 1929)

«*el vi és el producte que té més exportació de tots los de la Península*». (1890)

«*s'imposa la associació de viticultors en raó de lo molt subdividida que està la propietat*». (1890)

MEMORIA
MAPA REGIONAL VINÍCOLA
PROVINCIA DE BARCELONA
DEDICAT A LA EXCMA. DIPUTACIÓ
R. ROIG ARMENGOL
ADMINISTRACIÓ:
MONTANER, 44, 1º — BARCELONA

«*Havia estudiat la carrera de metge, però no crec* —va escriure Ramon Noguer i Cornet, que el coneixia— *que l'exercís mai*». En tot cas, «*fou fabricant i cotonista*», i «*més tard delegat a Espanya de la important companyia d'assegurances sobre la vida Rimini Adriatica di Assicurazioni*», i alhora militant republicà federal, i en algun moment diputat provincial (*Al llarg de la meva vida*, Barcelona, 2000).

La seva aportació al coneixement de l'economia catalana i de les seves relacions amb l'economia mundial és, al darrera d'una presentació discreta, si més no formalment, de grans dimensions. És *Mapa regional vinícola de la província de Barcelona* (Barcelona, 1890) que inclou una *Memòria acompanyatòria (...) Amb la traducció castellana i francesa*. I a més un extens i minuciós *Indicador general dels principals viticultors i vinicultors de la província de Barcelona*. En conjunt, la Memòria —en tres llengües— ocupa 703 pàgines. Hi inclou un bon nombre de quadres estadístics que s'acaren a la producció i consum de vi des d'angles molt diversos. Tot i que «*si en tot temps és difícil la formació d'exactes estadístiques, augmenta la dificultat tractant-se de la estadística vinícola*».

Les estadístiques diuen que als anys 1880 el principal producte de l'economia catalana és el vi. I el vi és, en milions de ptes., el primer producte d'exportació de Barcelona/Catalunya/Espanya. Aquesta exportació té un caràcter estratègic car, segons ell, és la base de la demanda interna dels productes industrials, que són el motor del progrés econòmic. La crisi de les exportacions vinícoles (motivada en part per les *malures* de les vinyes, a Europa, i a Espanya) esdevé així una crisi generalitzada, que genera emigració. Així, com a: «*conseqüència de la crisi extraordinària (...) existeix fa alguns anys una gran emigració (...) sense que els governs hagin pres cap d'eixes grans mides protectores per al treball nacional, ni per a altres formes de riquesa pública*». Aquest fenomen també es pot observar a «*Catalunya, que anava resistint aquest corrent d'emigració de les demés Províncies, si bé en petita proporció*».

Segueix una anàlisi quantitativa molt detallada dels moviments migratoris entre Barcelona/Catalunya i la resta del món. Així el 1888 les principals destinacions dels emigrants sortits del port de Barcelona foren: Argentina, amb 5.596; Cuba, 1.701; Filipines, 1.314; Puerto Rico, 419; França, 317; Uruguai, 275; Itàlia, 257; Mèxic, 148; Veneçuela, 56; Marroc, 15; Estats Units; 14, Egipte, 13. En paral·lel, dóna les xifres dels estrangers instal·lats a Barcelona. Són, sobre un total de 12.023: de França, 6.902; Itàlia, 2.165; Anglaterra, 582; Alemanya, 496; Argentina, 134; Suïssa, 106. A la Barcelona de 1890 doncs, hi ha emigració a Amèrica, i immigrants europeus.

Les vinyes i la producció de vi són presentats a nivell municipal amb gran precisió quantitativa, i amb indicació de les característiques de ceps, raïms, mosts, vins. Dóna molts detalls de la producció de malvasia, moscatell, vi blanc, negre, clarets, licorosos, vi d'Alella. Però la conclusió és crítica: «*lo vi que es fa és per a la venda immediata (...) podríem substituir la paraula vi per la de most*». Tot i la crisi però, les exportacions — a tot el món: Europa i Àfrica, 7, 9 milions de ptes.; Amèrica, 25,9; Àsia i Oceania, 0,6— segueixen essent importants. Però argumenta que millorant la qualitat dels vins, i lluitant eficaçment contra les malalties dels ceps, podrien créixer. Per a millorar el producte, argumenta, cal: formació tècnico-científica dels viticultors i dels vinicultors, Sindicats agraris, associacions dels productors i comercialitzadors, Societats de crèdit agrícola, assegurances. A la *Memòria* de 1890, hi ha un plantejament quantitatiu dels costos de la substitució de salaris per màquines. També una anàlisi acurada dels punts forts i els punts febles dels contractes de rabassa morta.

Com a diputat provincial acarat als debats pressupostaris dels anys 1908-10, denuncià *la pressió de l'Estat* sobre la Diputació de Barcelona per tal que assumís el finançament de *múltiples serveis de l'Estat.* En concret, el Palau de Justícia, la nova presó, l'Hospital Clínic, el Manicomi de Sant Boi, els Mossos d'Esquadra. L'alternativa que ell proposava era que la Diputació es dediqués a invertir en *empreses quals costos poguessin resultar reproductius, tal volta ferrocarrils econòmics, aigües, el Port* (*Discurs*, 1911).

Com a diputat provincial, participà, amb Prat de la Riba i altres, en la creació de les bases legals d'una nova administració: la Mancomunitat de Catalunya.

Bibliografia de:
Mapa regional vinícola de la província de Barcelona, La Academia, Barcelona, 1890.
Discurs / Pressupost per a 1911, Barcelona, 1911.

Bibliografia sobre:
Ramon Noguer i Comet: *Al llarg de la meva vida*, Barcelona-Montserrat, 2000.

Francesc Roca i Rosell

ROMÀ i ROSSELL, Francesc

(Figueres, 1726 – Ciudad de México, 1784)

«*De ahí las incesantes extracciones de moneda, que no ha podido evitar* [la Monarquia], *ni evitará el mayor rigor de los edictos penales; porque un País en donde los géneros que entran, exceden a los que salen; ha de suplir la diferencia con moneda, y buscar el modo de extraerla*». (1766)

LAS SEÑALES
DE LA FELICIDAD
DE ESPAÑA,
Y MEDIOS DE HACERLAS
EFICACES,
PUBLICADOS
POR EL Dⁿ. DON FRANCISCO
Romà, y Rocll, Abogado de Pobres
(por S. M.) del Principado de Cataluña, y Académico de la Real
Conferencia de Física experimental, y Agricultura
de la Ciudad de
Barcelona.
CON PERMISO SUPERIOR.
En Madrid, en la Imprenta de
D. Antonio Muñoz del Valle.
Año de 1768.

Visqué el període puixant de l'economia catalana que s'estengué de 1730 a 1790, caracteritzat per un important creixement agrícola, la dinamització del port de Barcelona a mitjan del segle i per la formació d'una burgesia comercial. El creixement econòmic fou en part propiciat per les mesures proteccionistes de 1718, que varen afavorir les manufactures tèxtils, i també pels decrets liberalitzadors del comerç català amb Amèrica i per l'abolició de la taxa de grans, permetent-ne la lliure circulació, entre 1765 i 1778. Els seus escrits constitueixen, dins del període il·lustrat, els primers de caire econòmic d'una notable solidesa. Originari d'una família austriacista represaliada, havia estudiat i s'havia doctorat a la Universidad de Huesca, exercí com a advocat dels gremis i cooperatives de Barcelona i el 1751 com a advocat dels pobres de la Reial Audiència de Catalunya; fou director el 1767 de la direcció d'Agricultura de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona, on havia entrat el 1766; després d'una curta estada a Madrid, el 1768 exercia a la Cancelleria de Valladolid, on ocupà el càrrec públic d'oïdor el 1775; l'any següent hi ostentà el càrrec d'alcalde d'Hijosdalgos; i el 1776 fou nomenat Regent de la Reial Cancelleria de Mèxic, on arribà a ésser virrei provisional.

El 1768 presentà al Consell de Castella un *Proyecto del Abogado General del Pueblo*, en el que manifestava que hi havia deficiències a totes les províncies «*pero mucho más en aquellas que tengan idioma y leyes distintas en las cuales sus naturales están «encogidos» o «atemorizados»*. Proposava una mena de reforma de caire federal: hi havia d'haver un *Advocat General del Públic* a cada regne i província, que vetllés per a incrementar i fer créixer el comerç, el nombre de fàbriques, la producció de manufactures, l'agricultura, els regs; i aquests advocats havien de fer la funció d'interlocutors amb el poder central de la Cort. El projecte fou rebutjat pel Reial

Audiència del Principat, on 8 dels seus 9 membres no eren catalans. El 1766 publicà *Disertación histórico-político-legal por los Colegios y Gremios de la Ciudad de Barcelona y sus Privativas*, en la que atacava les pretensions de diversos comerciants estrangers, que pressionaven la Cort perquè volien introduir-se en la venda al detall, fet que anava a perjudicar els col·legis i els gremis. De fet, jugava a favor dels drets privatius dels gremis (perquè establien un ordre i unes normes en el treball i en la producció, i garantien la qualitat del resultat final, ja que vetllaven per la destresa dels operaris), als que, no obstant, creia que calia reformar.

La seva obra fonamental és *Las señales de la felicidad de España y medios de hacerlas eficaces* (1768), un intent de tractat de com governar un país en el terreny de l'economia. Per ell, no es podia confiar en l'or que arribava d'Amèrica, que en el fons acabava per anar a parar a Holanda i Anglaterra, sinó que l'economia s'havia de basar en l'agricultura, les fàbriques i el comerç, que eren la base de la riquesa i a les que considerava activitats interdependents. Parlava de l'agricultura en primer lloc però, a diferència dels agraristes estrictes, també atorgava importància a la indústria i el comerç. L'Estat havia de jugar un paper central en l'impuls del desenvolupament econòmic, a l'estil del cameralisme prussià, seguint el model de Frederic II el Gran i d'acord amb el marc teòric traçat per von Bielfeld. Parlava també de les *colònies militars*, finançades amb crèdit públic, que en època de pau podien dedicar-se a construir obres públiques i a conrear les terres. Calia tenir molta cura també en la balança de comerç i això implicava l'adopció de mesures protectores a la producció del país i vigilar la concurrència estrangera. Creia en la bonança de les lleis naturals, la propietat, el comerç agrícola sense traves i l'aplicació del contracte emfitèutic (l'emfiteusi perpetu amb un cens raonable podria estimular els agricultors a millorar els conreus), la llibertat per a Catalunya de comerciar amb Amèrica i la necessitat de produir determinats articles de luxe, que en el fons anaven lligats a l'ascens de la nova classe emergent, la burgesia industrial.

Quant a la població, que segons els mercantilistes el seu creixement era origen de més poder per als Estats, havia de guardar sempre una proporció amb la producció i particularment també amb la producció industrial. També era partidari d'adoptar mesures de protecció social: concedir beneficis als casats amb fills, donar dot a les dones pobres perquè es poguessin casar, millorar els hospicis, crear llocs de treball per a les «*mujeres perdidas*». A les ciutats, estava en contra dels llocs de treball que considerava inútils (per poc productius): els ganduls, lacais, domèstics, nobles, i hi afegia també els advocats, els procuradors, els agents, els escrivents i professions semblants.

Situava la indústria en segon lloc, però li donava importància perquè el seu desenvolupament podia contribuir a la millora de la balança de comerç, objectiu típic dels mercantilistes, i del seu admirat Colbert. Es queixava de la inexistència d'un mercat interior, i deia que calia que existís un flux i un reflux entre les províncies marítimes i les de l'interior. En relació al comerç exterior, utilitzava la distinció de Jerónimo de Uztáriz entre comerç *útil,* format per la importació de les matèries primeres per a la indústria, i pels béns que produïen algun tipus d'utilitat al país; i el comerç *damnós o nociu*, que consistia en la importació de manufactures i fruits que perjudicaven les mercaderies del país receptor. La lluita contra el contraban era una altra de les seves preocupacions.

El *Proyecto para restablecer la Monarquía* (1769) formulava també un pla econòmic amb la finalitat es deia de preservar la monarquia. Aquest pla consistia a eliminar les despeses innecessàries; el nombre de cèdules no havia d'ésser proporcional al deute nacional que s'estimés, sinó que havia de guardar proporció amb la quantitat de diner que hi hagués disponible dins del Regne, és a dir proporcional a les rendes obtingudes com a conseqüència del producte de les terres, la indústria i els comerços interior i exterior; anar extingint el deute públic; i formar un cos que administrés el pla econòmic de l'Estat. El sistema polític que havia de governar l'Estat havia d'ésser la monarquia, que era vista com un sistema intermedi entre la democràcia i el despotisme, però que havia de vetllar per l'educació pública; establir millores en tots els camps; aconseguir la unió, deia que sincera, entre les províncies, i tot això posant en qüestió, en certa manera, el centralisme vigent.

Bibliografia de:

Disertación histórico-político-legal por los Colegios y Gremios de la Ciudad de Barcelona y sus Privativas, Barcelona, 1766.

Las señales de la felicidad de España y medios de hacerlas eficaces, Madrid, 1768.

Proyecto para restablecer la Monarquía, 1769; Text editat per primer cop per I. Espejo Cristóbal a *Revista de la Biblioteca, Archivo y Museo del Ayuntamiento de Madrid,* XI, 1934.

Bibliografia sobre:

Lluch i Martín, Ernest: «La Catalunya del segle XVIII i la lluita contra l'absolutisme centralista». El «Proyecto del Abogado general del Público», de Francesc Romà i Rossell, dins *Recerques*, 1, Història, Economia, Cultura, p. 33-50, Esplugues de Llobregat, 1970.

Lluch i Martín, Ernest: *El pensament econòmic a Catalunya (1760-1840)*, Barcelona, 1973.

Lluch i Martín, Ernest: *La Catalunya vençuda del segle XVIII. Foscors i clarors de la Il·lustració* (Capítol VII, «Romà i Rossell, un pensament germànic per a Catalunya i Espanya», p. 179-206), Barcelona, 1996.

Lluch i Martín, Ernest: *Romà i Rossell, el primer de tots*, edició a càrrec de Joan Armangué, Figueres, 2020.

Francesc Artal i Vidal

RONQUILLO i VIDAL, Josep-Oriol

(Barcelona, 1806 – Barcelona, 1876)

«En Burgos se fabrican mantas iguales a las de grana catalanas, pero muy ordinarias». (1857)

Fill de metge, doctor en Farmàcia, inspector de productes mèdics de la Duana de Barcelona i membre del Cos de Sanitat militar, regidor de l'Ajuntament de Barcelona, va confegir algunes obres enciclopèdiques on les vessants econòmiques dels temes presentats ocupen un lloc no secundari. De fet, els 4 volums del seu *Diccionario de materia mercantil, industrial y agrícola* (Barcelona, 1851-57) inclouen molts dels elements del que més tard se'n dirà Estructura econòmica mundial.

El públic destinatari del *Diccionario «no se limita a las clases industriales y a los comerciantes»*, car tots els altres sectors de la societat són «*consumidores... les es indispensable saber la naturaleza y la calidad de los objetos que necesitan para su alimentación, para sus comodidades, para sus recreos»*. També el públic lector femení: «*el bello sexo, al que nuestras costumbres han cerrado las puertas del santuario público de las ciencias... le conviene también que conozca los principios de la materia mercantil*». De fet, el coneixement de la «matèria mecantil», de l'economia, «*es para todos los sexos, para todas las condiciones, para todos los genios y para todas las edades*».

Segons ell, el diccionari és el millor complement del coneixement directe dels productes que es poden contemplar als museus: «*visitar, de vez en cuando, con frecuencia, o si se quiere contínuamente, un museo en donde poder examinar y contemplar los mecanismos, interrogando en seguida un libro...*».

Les veus del *Diccionario* presenten els productes (minerals, vegetals, animals) i els sectors productius de l'economia del món de 1850. A cada entrada hi ha: 1) La definició tècnica del producte; 2) La evolució de les descobertes sobre els seus usos (alimentaris, mèdics, industrials, constructius, recreatius); 3) Els diversos modes d'obtenció i/o de transformació del producte o sector; 4) Informació sobre la evolució de la producció i del comerç internacional del producte, amb sovint les estadístiques del comerç exterior en tres àmbits: *Reino, Extranjero* i *Ultramar;* 5) Suggeriments sobre possibles reconversions de la seva producció, en funció de canvis en els mercats; 6) Advertiments sobre les falsificacions i adulteracions observades i consells sobre formes de detectar-les i anul·lar-les.

Tres exemples. 1) La veu *Tejido* ocupa 104 pàgines a 2 columnes del 4t volum del *Diccionario*. Inclou els teixits de totes les fibres (i de les combinacions de fibres), amb totes les seves múltiples variants i productes (del cotó, entre altres: *alpaca, cretona, gasa, indiana, lona, mussalina, organdí, pana, piqué, tul, vànova, vellut*), les noves màquines (el *teler Barrau*), les inversions (a Sabadell, el 1858 s'havien invertit 360.000 *duros* en *edificis fabrils* i 450.000 *duros* en *maquinaria* de, en conjunt, 370 CV). I les estadístiques i les destinacions de les exportacions de *camises, edredons, lones, mantes, mitjons, mocadors, pantalons, tovalloles*). 2) La veu *Tirantes* ocupa menys d'una columna, però explica que els tirants són recents, «*una de las consecuencias de la independencia americana*» i dona les xifres per procedència de les importacions de tirants (Holanda, Anglaterra, França. Gibraltar). 3) La veu *Trapos viejos* presenta el seu interès per a la indústria paperera i dona detall de les importacions i exportacions de draps vells.

El punt de vista del *Diccionario* és doncs molt ampli: els productes/mercaderies són presentats sovint des dels seus orígens (que sovint són molt llunyans en el temps), i des del/s lloc/s del món on es produeixen i des d'on es comercialitzen (que en molts casos és a l'Índia, i a Àsia Pacífic, d'abans del canal de Suez). Alhora en molts casos hi ha previsions de l'evolució futura del producte o del sector, basades en els canvis tecnològics recents i en els moviments dels preus i dels mercats.

Bibliografia de:

Tesoro de salud, limpieza, tocador, economia doméstica, rural e industrial. Mil doscientos secretos, Barcelona, 1839.

Diccionario de materia mercantil, industrial y agrícola que contiene la indicación, la descripción y los usos de todas las mercancías, (4 vols.), Barcelona, 1851-57.

El almatacen. Instrucción popular para la elección de las sustancias alimentícias que contienen las propiedades salubres de los alimentos, condimentos y bebidas, Barcelona, 1868.

Francesc Roca i Rosell

ROS i HOMBRAVELLA, Jacint

(Barcelona, 1934 - Barcelona, 2020)

«*A favor de una economia útil (con retorno social de los recursos que se le dedican, ya, en docencia e investigación) adecuada para racionalizar empresas y gobiernos (políticas económicas). En general tendente a la mejora social*». (2011)

Doctor en Economia i llicenciat en Dret, amb ampliació d'estudis a la London School of Economics (Lionel Robbins, i Klappholz —supervivent de l'Holocaust, interessat en metodologia—) i *stage* al Central Planning Bureau neerlandès (Tinbergen), professor a la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona (amb Fabià Estapé), a l'Escola Superior d'Arquitectura de Barcelona, a la Facultat d'Econòmiques de la Universidad de Madrid, encarregat de curs a la Universitat de València, professor en 1967, després de l'expulsió dels PNN (professors no numeraris), i després catedràtic de la Universitat Autònoma de Barcelona (1973-1986) i de la Universitat de Barcelona (1986-2004). Síndic de Comptes (2000-2007).

Com a urbanista destaca la seva activitat al Gabinet de Programació de l'Ajuntament de Barcelona, que ajudà a crear com a institució estable, i a la Revisió del Pla Metropolità. A Madrid, s'integrà a l'Instituto Español de Moneda Extranjera. Mantingué contacte directe amb el món empresarial (Cercle d'Economia i Centre d'Estudis i Assessorament Metal·lúrgic, CEAM) i amb les preocupacions intel·lectuals i socials (tancada d'intel·lectuals de Montserrat, 1970; adhesió a l'Assemblea Nacional Catalana (ANC), 2012), i intensa activitat publicística en premsa diària i revistes, molt sovint orientada en visió estapetiana i keynesiana contra l'ortodòxia neoliberal que ell considerava ineficaç. Se'l pot considerar com un institucionalista, pels temes i els enfocaments, l'anàlisi de la política fiscal i monetària, de les administracions i en com i en què l'economista pot aconsellar, per l'examen de comportament de variables com l'estalvi i la inversió.

És teòric de la política econòmica, cap de files de molts dels deixebles d'Estapé i dels seus directes, fi analista en temes d'economia aplicada i és també un publicista, com es defineix ell en relació a la seva abundant feina periodística. Posa els seus coneixements per donar

sentit econòmic a la planificació urbanística i a la gestió municipal, i sobretot a la crítica de les institucions.

Aplica i desenrotlla la visió de Gunnar Myrdal (quant a la necessitat d'explicitar els valors en política econòmica i a considerar l'economia una ciència social) en els seus manuals de política econòmica i d'economia espanyola, de gran influència a les càtedres de política econòmica, on exerceixen nombrosos deixebles seus, especialment a Barcelona i València. Era un mestre que donava suport intel·lectual i seguia la vida professional de molts dels seus alumnes. Destacà així com a director de tesis.

Fou sempre un economista en procés de construcció, però guiat per tres motivacions centrals: la curiositat intel·lectual oberta a l'assumpció de visions diverses en un món de successives ortodòxies dominants, la construcció d'una professió d'economista públic en un context inicialment hostil, la continuïtat en una opció moral basada en l'assumpció de valors públics per sobre de l'individualisme. I amb una conclusió, la importància de desvetllar vocacions i formar equips.

El seu tema central per a ell del significat i la metodologia de l'economia i la política econòmica el concretà al cap dels anys a *Materiales de política económica*, i finalment a *Economía ¿ciencia útil?* L'angle central d'aquest assaig és el de la preocupació —metodològica— per la situació i les tendències de l'economia, des del criteri bàsic de la seva utilitat, en contra de l'orientació abstracta i formalista predominant que, quan és exagerada i exclusiva, pot afectar el seu realisme descriptiu i la utilitat de les seves conclusions, i la necessitat d'avançar cap a una teoria normativa de la política econòmica. S'adscriu a tot un corrent metodològic crític d'autors anglosaxons, incloent quatre premis Nobel. Perfila els seus raonaments ara ja més que a l'inici de la seva carrera i amb més fonaments, sempre a partir de Myrdal. Advoca per la necessitat de retorn social de la ciència econòmica en termes de rellevància, capacitat efectiva en els termes, que utilitzà també Josep Jané Solà —un altre deixeble d'Estapé—, d'assessorament privat i públic, potencial de predicció i paper en la millora social. Postulà la progressiva sortida del corrent imperant o *mainstream*, recollint i afegint-se a trajectòries de correcció o reforma en l'ensenyament, investigació i anàlisi dels poders econòmics, suggerint un pes més gran de l'economia aplicada. Criticà els fracassos de previsió dels economistes convencionals, com quan va mostrar la ineficàcia o inadequació de les propostes plantejades arran la crisi de 2008.

L'altre gran homenot de l'economia present en la seva formació i trajectòria serà Joan Sardà Dexeus. Hi compartí ser home de conversa, de diàleg i de cerca d'aplicació dels coneixements (en sentit útil a la societat), és a dir que no podia defugir la seva participació en el debat públic.

Sardà avalarà amb pròlegs, en que es mullà, dues de les obres de més influents i agosarades de Ros. Una, *L'aptitud financera de Catalunya* (amb Antoni Montserrat, 1967), títol amb que denunciaven el caràcter estructural de la insuficiència financera i bancària catalanes. S'ha dit precisament que el mèrit de l'*Aptitud* va ser presentar les relacions entre Catalunya i la resta d'Espanya, no solament des de l'òptica de les transaccions comercials o des de

la de les relacions entre ingressos i despeses de l'Estat a Catalunya, sinó des de la visió global de la balança de pagaments entre les dues àrees econòmiques, traient-ne conclusions específiques per al cas català: l'equilibri de la balança es tancava, no solament amb impostos, sinó amb col·locacions sense important contrapartida de poder. Per tant, insuficiència en infraestructures i debilitat de la influència política. Una altra obra, també prologada per Sardà, *Capitalismo español: de la autarquia a la estabilización (1939-1959)* (1973), passava comptes amb la política econòmica franquista autàrquica, evitable, plena d'arbitrarietat i corrupció i superreguladora, amb el seu fracàs ja a mitjan dels anys cinquanta. Sobre Sardà, va escriure la biografia intel·lectual en un llibre, i en conferencià, com va fer sobre Estapé, a la Societat Catalana d'Economia. L'obra pagà la pena, se'n feren diverses impressions i reedicions i estimulà amb extensa còpia de fragments autors posteriors. Va continuar la recerca amb *Política económica española 1959-1973* (1979), on va afirmar la continuïtat del franquisme també en economia: «*Les reformes efectuades en el quinquenni dinàmic (1959-1964) foren les compatibles o almenys les més compatibles amb el quadre de forces del franquisme*». Una altra obra col·lectiva en que (aquest cop amb Emili Gasch) insistí en el desequilibri de les balances fiscals i de pagaments fou *L'Economia de Catalunya, avui*, també amb Pròleg de Sardà.

Un dels altres temes de les seves recerques fou el molt keynesià de l'estalvi (*Las Cajas generales de ahorro en la economía española*, 1967, la seva tesi doctoral), *Ahorro con avaricia*, 1997, o el seu llibre *Los errores de las cajas de ahorro y «La Caixa», 1940-2019* (2019), que constitueix la seva darrera obra.. A l'*Aptitud* es denunciava la forçosa adquisició de valors sense contrapartida de poder, i continuà denunciant la incapacitat per desenrotllar un sistema financer propi, en la línia de Sardà-Beltran *(Els problemes de la banca catalana,* 1933). En aquest sentit, conversa amb Vandellós a *Catalunya, una economia decadent ?* (1991) i a *Més val sols* (2009), en la que postula l'opció independentista, recuperant Joan Creixells.

Estava en possessió de la Creu de Sant Jordi, de la Generalitat de Catalunya.

Bibliografia de:

Las cajas generales de ahorro en la economía española, Madrid, 1967.

L'aptitud financera de Catalunya, amb Antoni Montserrat i Solé, Pròleg de Joan Sardà, 1967.

Capitalismo español: de la autarquía a la estabilización (1939-1959), amb Joan Clavera, Joan M. Esteban, Maria Antònia Monés, Antoni Montserrat, Madrid, 1973.

L'Economia de Catalunya, avui, pròleg de Joan Sardà, amb Emili Gasch, Barcelona, 1974.

Trece economistas españoles ante la economía española, Vilassar de Mar, 1975.

Qué es la economia franquista, Barcelona, 1977.

La Unión Europea y la economía española, amb Armando Villlamil, 1978

Política económica española (1959-1973), pròleg de Fabián Estapé Rodríguez, Barcelona, 1979.

Materiales de política económica, Vilassar de Mar*,* 1987.

Catalunya, una economia decadent ?, Barcelona, 1991.

A*horro con avaricia: con una guía para el ahorro,* Barcelona, 1997.

El sector públic a Catalunya (1985-1998), amb Ramon Tremosa i Balcells i Jordi Pons Novell, Barcelona, 2002.

Més val sols: viabilitat econòmica de la independència de Catalunya, Barcelona, 2009.

Economía: ¿ciencia útil?, 2011.

Joan Sardá Dexeus: un economista clave en la España del siglo XX, 2015.

Pàgines viscudes d'un economista català, Pròleg de Jordi Bacaria Colom, Barcelona, 2018.

Los errores de las cajas de ahorros y «La Caixa», 1940-2019, edició personal, 2019.

Bibliografia sobre:

Homenatge al Professor i Col·lega Jacint Ros i Hombravella amb motiu dels seus vuitanta-quatre anys i mig, Societat Catalana d'Economia, Col·legi d'Economistes de Catalunya, Consejo General de Economistas, Barcelona, 2019.

Antoni Montserrat i Solé

ROSSELL i VILAR, Pere Màrtir

(Olot, 1882 – Barcelona, 1933)

«la carn frigorífica d'Amèrica i d'Austràlia és la més barata. Però Catalunya no es troba en el cas de poder actuar lliurement. La Nació catalana no pot adquirir la carn d'Ultramar al preu que l'obté Itàlia, França, Anglaterra, etc., puix Catalunya està supeditada a l'aranzel espanyol». (1921)

Veterinari a Zaragoza (1907), inspector d'higiene pecuària a la Duana de Puigcerdà (1907-14), professor de la Granja-escola de Caldes de Montbui (des de 1909), de l'Escola Superior d'Agricultura de Barcelona (des de 1913) i de l'Ensenyament Agrícola Postal (des de 1919); com Manuel Dies, arriba a l'economia des de la zoologia.

El primer pas fou l'estudi de les malalties del bestiar (1911). Tot seguit s'interessà per la ramaderia a la Cerdanya i l'Urgell (1916-17), la vaca lletera (1917), i més en general per l'alimentació del bestiar (1917-1922).

La seva primera aportació original fou l'anàlisi (amb una base quantitativa) del *problema de les carns* (1921). Presentava els resultats d'una recerca sobre els diversos mecanismes que feien que l'alimentació bàsica (que, segons ell, és la carn) de la població urbana de la ciutat de Barcelona fos escassa, cara i de baixa qualitat. Abans de 1914, el 40% del consum català de carn era d'importació. D'ençà 1914, gràcies a la política ramadera de la Mancomunitat de Catalunya, «*la producció catalana de carn ha augmentat considerablement*».

Un dels factors explicatius d'aquella pèssima alimentació era que «*la noblesa espanyola és la possessora de les grans ramades i una protecció aranzelària fa impossible la competència* (de la carn refrigerada d'Ultramar) *a les carns produïdes a Espanya*» (*El problema (...)*,1921). Una part de la solució era l'*engreixament de porcs* (1922), però analitzà minuciosament totes les cares del *problema* (que segons ell havia estat analitzat abans per Jaume Algarra).

Paral·lelament, la revista *Agricultura. Revista agrícola catalana* va ésser dirigida inicialment (1917) per ell. I amb l'enginyer agrònom August Matons co-dirigí, per a Salvat Editors, el *Diccionario de agricultura, zootecnia y veterinaria* (1928-1939).

Tal com va fer Matons a *Psicoanàlisi del català* (1971) va escriure un assaig —farcit de dades i d'erudició enciclopèdica— sobre els factors que expliquen les trajectòries de les nacions (inclosa però no especialment la catalana). Si el títol de l'assaig de Matons és equívoc (però és un llibre pòstum, inacabat, amb títol de l'editor), en el seu cas el llibre té un títol aparentment inequívoc: *La raça* (1930). Ara, la definició que en dóna és equívoca: «*aquesta col·lectivitat de caràcters comuns, la més extensa en homogeneïtat que habita comarques i regions més o menys dilatades, limitada per altres col·lectivitats també homogènies, és la raça*» (Barcelona, 1930). Així per exemple, «*tothom constata la diferència que va d'un escandinau a un sicilià*», però «*un piamontés no és igual a un toscà, a desgrat del veïnatge*».

La primera part de l'assaig és una presentació de l'afany (gairebé zoològic) de conquesta d'algunes *races*: l'imperialisme. S'hi presenten les successives formes que ha anat adoptant (amb un certa coincidència amb el treball de J.A. Schumpeter). Per exemple, és l'*imperialisme dinàstic* el que explica el pas dels *«375 estats independents d'Europa a finals del XVIII (...) als 25 d'abans de la Guerra europea»*(*id*.). Amb l'*imperialisme financer*, el rol de les monarquies varia: *«els reis esdevenen cortesans de les finances»*.

Repassa sistemàticament els 5 factors que es diu configuren una societat. Els rebutja un per un: 1) La geografia: «*un tros de terra gran o petit no té per si sol cap importància per a servir de base constitutiva d'un agrupament polític*»; 2) Les religions: «*numèricament inferiors a les races i als Estats*», no serveixen per a definir-los; 3) Les llengües: «*són més nombroses que els Estats*», hi ha molts Estats plurilingües, i a l'inrevés una mateixa llengua a molts estats; 4) La història política fa ziga-zagues: l'Estat d'Itàlia des de 1860, Alemanya des de 1870, Iugoslàvia des de 1918, França com a Estat, un miler d'anys. La pregunta és: «*quants anys ha de tenir un consentiment per a ésser valable?*»; 5) La voluntat política de la població és molt variable: «*com muntar sobre una base tan movible com la voluntat la constitució de nacions?*».

El que és de llarga durada doncs no és cap d'aquests 5 factors, però així i tot es detecta una llarga continuïtat de moltes societats. Fins i tot, d'algunes societats que han estat llargament sotmeses a un imperi aliè. Ell, que subratlla aquestes llargues continuïtats, no sap explicar-les, però fa tota una proposta metodològica per a fer-ho. En qualsevol cas, els *375 Estats independents d'Europa* del segle XVIII s'assemblen molt a les quasi 300 regions de la Unió Europea del segle XXI.

Bibliografia de:

La ganaderia de Cerdaña, Madrid, 1916.

L'Urgell, centre de cria i recria ramadera, Barcelona, 1917.

Alimentació del bestiar, Barcelona, 1917.

El problema de les carns, Barcelona, 1921.

Amb August Matons: *Diccionario de agricultura, zootecnia y veterinària*, Barcelona, 1928-1939.

La raça, Barcelona, 1930.

Bibliografia sobre:

Ramon Danés: «El professor Rossell i Vilar és mort», *Agricultura i ramaderia*, VII, 9, 1933.

Francesc Artal: «Rossell i Vilar, Pere Màrtir (1882-1933)», a *Ictineu*, Barcelona, 1979.

Francesc Roca i Rosell

RUBIÓ i TUDURÍ, Marià

(Maó, 1896 – Barcelona, 1962)

«Vivint "en català", el català és més eficient, contribueix amb més eficàcia a la prosperitat de la Península, a la vida d'Europa, i al progrés universal. Aquesta és la doctrina de la Lliga de Nacions». (1930)

«una Unión Euro-africana entorno al Sahara, junto con los paises del Norte y del Centro de Africa». (1959)

Advocat i diputat al Congrés, fou presentat el 1933 al diari *La Vanguardia,* de Barcelona, com a «el economista Mariano Rubió y Tudurí». La conferència que havia donat a l'Associació de Comptables de Catalunya es titulava *La intervenció dels poders públics en el procés de depreciació*.

De fet, els dos llibres polítics que havia publicat fins aleshores tenien un vessant econòmic important. El primer, amb el títol *Estat espanyol, Societat Anònima* (Barcelona, 1930, en col·laboració amb Nicolau Maria Rubió i Tudurí). El segon fou *Catalunya amb Europa* (Barcelona, 1932, també amb núm. M. Rubió i Tudurí, que signava de nou «N. Mart»).

La idea central inicial del primer era «*l'enfortiment de l'organisme econòmic de Catalunya i el seu cada vegada més gran interès en l'eficàcia de l'Estat espanyol*». Sense embuts, la quasi-conclusió era «*hem de treure el màxim rendiment de l'estat espanyol*».

Aquest enfortiment econòmic, deien, era resultat de les actuacions de la «massa activa catalana: comerciants, industrials, intel·lectuals, obrers d'ofici», però necessitava més que mai de les estructures d'un Estat no *imperial*, sinó que fos una eficient *societat anònima*. D'altra banda «*la indústria catalana està interessada en augmentar tot el possible la capacitat de compra d'aquest mercat* (espanyol)».

Dos anys després, explica a *Catalunya amb Europa*, el mercat català ja no era únicament l'espanyol, sinó a més l'europeu. De fet, aquesta possibilitat podia créixer, a desgrat del proteccionisme dels grans Estats, car era afavorida pel moviment polític de creació d'uns *Estats Units d'Europa*, els EUE. La seva proposta però, era avançar vers els EUE a partir,

no dels grans Estats europeus, massa dominats per la seva lògica de gran potència, sinó d'un *primer nucli* format per 21 Estats petits: Bèlgica, Holanda i Luxemburg, Suïssa, Àustria, Txecoslovàquia i Hongria, Dinamarca, Noruega, Suècia i Finlàndia, Lituània, Letònia i Estònia, Irlanda, Galícia, Portugal, Bascònia, Catalunya, Grècia i Albània.

La seva proposta era en alguns aspectes més semblant al que seria, vint anys i escaig després, la EFTA (sense Gran Bretanya) que al que ha estat la Unió Europea. La idea de *Super-Estat europeu* incloïa: «*una duana que tanqués les portes als productes de fora*», «*un règim monetari comú*», «*la creació d'una banca del Super-Estat*», «*organitzar en comú l'aviació civil*» més, és clar, parlament, govern, tribunals, etc.

Exiliat entre 1938 i 1948, de retorn va publicar dos assaigs que continuaven i ampliaven les seves reflexions: *La lucha por la paz : guerra fria o guerra total* (Barcelona, 1955) i *El Sahara para la paz* (Barcelona, 1959). La idea central és la de la creació d'una «Unió Euroafricana a l'entorn del Sàhara, juntament amb els països del Nord i del Centre d'Àfrica». Amb un objectiu: l'explotació conjunta del petroli i del gas, que es comencen a descobrir aleshores. «*Si els productes del Sàhara són repartits entre els Estats com a conseqüència lògica de la seva participació en l'explotació, tots els països implicats s'enriquiran (...) Cadascuna de les nacions col·laboradores quedarà lligada, amb un llaç indestructible, al Sàhara*». La seva idea d'Unió Euroafricana té doncs una base econòmica: el no enfrontament bèl·lic entre les potències europees pot ésser un bon negoci per a tots: europeus i africans.

Un índex de l'interès de les seves idees és a la selecció de títols seus (11, al juliol de 2015) al catàleg de la *Library of Congress*. Una continuació de la seva obra es troba a un altre català amb una visió àmplia, Pere Duran Farell, interessat per les riqueses i la cultura del Sàhara.

Bibliografia de:

Estat espanyol, Societat Anònima, en col·laboració amb Nicolau Maria Rubió i Tudurí, Barcelona, 1930.

Catalunya amb Europa, amb núm.Mart [N. M. Rubió i Tudurí].Barcelona, 1932.

La lucha por la paz: guerra fria o guerra total, Barcelona, 1955.

El Sahara para la paz, Barcelona, 1959.

Bibliografia sobre:

Arxiu Nacional de Catalunya: *El Fons Marià Rubió i Tudurí, de l'Arxiu Nacional de Catalunya,* Sant Cugat del Vallès, 1995.

Diversos Autors: *Els Rubió: una nissaga d'intel·lectuals*, Fundació Privada Nicolau Maria i Montserrat Rubió, Barcelona, 2003.

Francesc Roca i Rosell

RUBIÓ i TUDURÍ, Santiago

(Maó, 1892 – Barcelona, 1980)

«Catalunya no és solament una fàbrica». (1932)

«S'ha de comptar que un dia o altre les empreses es convenceran que la tarifa elevada és tant perniciosa per a elles com per al consumidor». (1937)

A Barcelona, des dels 4 anys (1896), enginyer des de 1915, format a l'Escola d'Enginyers Industrials, de Barcelona, projectà: 1) funiculars des de 1917 com el de Montserrat a Sant Joan; 2) el primer metro de Barcelona des de 1921; 3) el telefèric Esparraguera-Olesa el 1924 (que seria inaugurat el 2005); 4) ferrocarrils de via estreta i tramvies com el de Mataró a Argentona; 5) portades d'aigua a algunes poblacions catalanes; 6) alguns dels elements icònics del Parc del Tibidabo (com l'Avió) i de l'Exposició Internacional de 1929 a Montjuïc (com l'Ascensor inclinat o la Farga catalana). Més: amb l'enginyer Marià Rubió i Bellver (el seu pare), un túnel sota l'estret de Gibraltar.

Exiliat a França (1938-1946) i a l'Argentina (1946-64). A França participà decisivament en la construcció d'un gran embassament hidràulic (a Cantalas). A l'Argentina s'accentuà el seu interès pels aspectes tècnics de les construccions hidràuliques i el càlcul funicular del formigó, i per la toponímia catalana d'origen basc.

Dins d'una producció escrita de caràcter científico-tècnic en temes com les solucions tècniques al transport urbà, o l'electrificació integral, és coautor de tres llibres seminals. El primer, amb l'enginyer industrial Antoni Gallardo i Garriga, és *La farga catalana* (Barcelona, 1930). La re-descoberta i la presentació de la llarga trajectòria d'un mètode de producció d'acer que permetria la gran activitat exportadora de la metal·lúrgia catalana, que s'introduiria (amb denominacions diverses) a moltes regions d'Europa i Amèrica.

El segon text, amb l'arquitecte Nicolau M. Rubió i Tudurí, és *Pla de distribució en zones del territori català (Regional Planning)* (Barcelona, 1932). El primer assaig de planificació de l'espai català, basat en: 1) l'experiència dels *plans regionals*, iniciada al districte metropolità de Boston el 1889, amb fites com els plans de 1919 de South Wales, South Yorkshire i el Ruhr, i com el Pla de New York de 1923; i 2) en els plans sectorials d'August Matons (agricultura), Pere M. Rossell i Vilar (ramaderia, fauna salvatge), Pau Vila (alguns sectors industrials), Pere Bosch Gimpera (zones arqueològiques), Jeroni Martorell (monuments històrics), Jaume Mestres (equipaments esportius).

El *Regional Planning* de 1932 esbossa una certa organització de les activitats productives i distributives damunt del territori català. Aquestes activitats es poden situar en 10 seccions. Amb inclusió de la xifra del nombre de mapes confegits, aquestes seccions són: 1) Bases geogràfiques fonamentals: 5 gràfics; 2) Agricultura i ramaderia: 14 gràfics, seguint Matons i Rossell; 3) Mineria: 1 gràfic; 4) *Forces naturals*: 5 gràfics, amb la descoberta que a Catalunya

«*tots els desnivells fluvials aprofitables estan actualment concedits a particulars*»; *5*) Indústries: 7 gràfics, començant per les filatures que són «*industries de riu*»; *6*) Ports marítims comercials: 3 gràfics; *7) Gran tràfic regional*: 11 gràfics, que presenten 1926 com el «*començament de la competència seriosa dels autos de servei públic»,* car «*els autobusos s'adapten més a les necessitats del públic*», i així es comprova que «*el* pop únic *del sistema ferroviari ha desaparegut, i en lloc d'ell tota una família de* petits pops *ocupa la superfície catalana*», els autobusos re-equilibren el territori; *8) Monuments i reserves arqueològiques*: 4 gràfics; *9) Belleses naturals i turisme*: 3 gràfics, el turisme comença a tenir incidència territorial*; 10) Sanitat i cultura física*: 5 gràfics, començant per «*els sanatoris han d'estar en zones eixutes entre els 600 i els 1.200m.*», les platges *«per llur valor sanitària i turística»*, les instal·lacions esportives, car «*el desenvolupament de l'esport obliga a preveure una xarxa d'estadis comarcals*». En resum, l'objectiu és «*crear la Catalunya-ciutat dins la qual Barcelona no sigui més que un gran barri*».

El tercer llibre, amb l'enginyer Ventura Aran i Ferrer, és *CAIRN, Conferència de l'Aprofitament Industrial de les Riqueses Naturals de Catalunya* (Barcelona, 1937). Aquest text inclou: 1) la *Exposició de motius* i la *Disposició de la Generalitat* convocant la Conferència, signada per Dídac A. Santillan, conseller d'Economia, que donava continuïtat així a una iniciativa del conseller Joan P. Fàbregas; 2) El *Reglament*, amb un annex: *Normes i orientacions sobre el contingut i la forma de presentació dels treballs*; 3) Tres *Quadres sinòptics*: I*) Fonts d'energia*; II) *Primeres matèries i indústries derivades*; III) *Principals utilitzacions de l'energia*; i 4) Una *Llista d'alguns temes que podrien ésser objecte de la Conferència.*

A la *Exposició* s'assenyala que «*sense establir competències entre les energies hidràulica i tèrmica que lluny de combatre's han de posar-se en col·laboració*». Així, el «*carbó serà tal vegada millor aprofitar transportant-lo com a energia elèctrica que com a mineral*». El pas següent és «*la qüestió del preu remunerador que permeti l'establiment en concurrència de certes aplicacions*». Pel moment, les aplicacions de l'energia elèctrica es limiten a la il·luminació i a la força motriu. Aquestes aplicacions «*representen una utilització d'unes 3.000 hores escasses l'any (...), el que es pot produir arriba a unes 8000 hores*». Una de les conclusions serà «*cal pensar en les aplicacions electroquímiques i electrometal·lúrgiques*».

La *Comissió Organitzadora* de la Conferència estaria formada per representants de: i) els grans sindicats (CNT i UGT); ii) algunes associacions professionals; iii) les escoles d'enginyeria, la Facultat de Ciències i l'Institut de Ciències Econòmiques de Catalunya; iv) algunes acadèmies científiques; v) alguns serveis tècnics de la Generalitat.

La Conferència s'estructuraria en 8 seccions: 1) *Aprofitaments hidràulics;* 2) *Primeres matèries inorgàniques*; 3) *Primeres matèries orgàniques*; 4) *Producció i distribució d'energia elèctrica*, en el ben entès de que «*fora il·lusori esperar una extensió important de les aplicacions de l'electricitat sense l'establiment de tarifes més racionals»;* 5) *Enllumenat, calefacció i força motriu;* 6) *Transports*, pensant en «*electrificar els ferrocarrils i una part tan gran com sigui possible dels transports automòbils»;* 7-8) *Indústries químiques inorgàniques-orgàniques*.

Entre els temes suggerits per la Comissió Organitzadora de la CAIRN hi ha per exemple: «*Possibilitats i condicions tècnico-econòmiques per a substituir el gas d'hulla per*

l'electricitat en l'enllumenat públic (...) en les aplicacions domèstiques», o «*Mètodes i estacions de càrrega de les bateries*».

Bibliografia de:

Amb Antoni Gallardo: *La farga catalana*, Barcelona, 1930.

El Pla de distribució en zones del territori català (Regional Planning), amb Nicolau M. Rubió i Tudurí, Barcelona, 1932.

CAIRN, Conferència per a l'Aprofitament Industrial de les Riqueses Naturals, Barcelona, 1937.

Bibliografia sobre:

Maurici Carrió: «La CAIRN», *Economia*, I, 2, 1937.

Francesc Roca: «10. El Regional Planning (1932)», a *Política econòmica i territori a Catalunya. 1901-1939*, Barcelona, 1979.

Guillermo Lusa i Antoni Roca-Rosell: *La Tècnica i la Guerra civil*, IV Jornades Memorial Democràtic a la UPC, Barcelona, 2006.

Guillermo Lusa: *Santiago Rubió i Tudurí*, Barcelona, 2015.

Francesc Roca i Rosell

RUIZ i PONSETÍ, Estanislau

(Maó, 1889 – México, 1967)

«*el 1938... havia de pensar-se necessàriament a suplir en part la manca de divises acudint a l'exportació de productes manufacturats... teixits, paper de fumar i cables submarins de producció catalana*». (1939)

Fill d'un tècnic molt qualificat (maquinista de l'Armada) esdevingut director d'una gran empresa metal·lúrgica de Maó, *La Maquinista Naval-Societat AngloEspanyola de Motors* el 1904, la mort del pare als 50 anys es va traduir en un trasllat a Barcelona de la mare i els germans. Amb l'objectiu d'estudiar. Va fer Enginyeria Industrial (1907-1915) i Ciències Exactes (1907-1911). Amb les carreres acabades va temptejar quatre línies d'actuació: 1) creació d'empreses innovadores al sector de l'alimentació: refinatge d'oli, mantega de coco (*Lardina*,1921), aliments per a bestiar (*Kokofarin*) amb copra importada de Filipines; la *Riera i Ruiz* de 1917 esdevindria després *Omnia Industrial*; 2) feina editorial, inclosa les traduccions de llibres tècnics (a can *Gustau Gili)*; la elecció dels temes dels llibres traduïts (de l'italià) per ell connecta amb algunes de les idees de la Segona Revolució Industrial: *manual pràctic de l'automobilista*, o *125 models d'edificis econòmics: cases barates, vil·les i granges*; amb al darrera un tractat de construccions civils dedicat, al 2on. vol., a les obres públiques i hidràuliques; 3) ensenyament de matemàtiques i geometria, i d'Economia política i d'*Història de les doctrines econòmiques i socials* (a la UB, la Escola Industrial de Barcelona, l'Ateneu Polytechnicum, i a altres centres); 4) el sindicalisme (amb

la creació del Sindicat General de Tècnics de Catalunya) i l'associacionisme dels tècnics (presidint la Secció d'Economia de l'Associació d'Enginyers Industrials de Catalunya).

Alhora participà en moltes altres activitats. Per exemple al 1935 fou un dels 5 membres del Jurat d'un Premi sobre Actuació social femenina creat pel Lyceum Club de Barcelona. Els altres jurats eren Carles Pi Sunyer, Manuel Raventós, Carme Monturiol i Maria Pi Ferrer.

El 1932 esdevingué diputat de la coalició ERC-Unió Socialista del Parlament de Catalunya, i continuà treballant en les línies anteriors. Tant ell com els altres dos enginyers industrials elegits diputats (Josep M. Tallada per Lliga regionalista, i Carles Pi i Sunyer per ERC) van fer aportacions importants en els debats parlamentaris. Uns debats que sovint tenien un caràcter constituent.

Des de juliol de 1936 fins a gener de 1939 va participar activament en la organització del que se'n va dir ja aleshores Nova Economia. Ho feu des del govern de la Generalitat (al costat de Josep Tarradellas i de Joan Comorera), des de la direcció de l'Escola Industrial de Barcelona, i sobretot des d'un organisme nou: el Consell d'Economia de Catalunya. Aquest Consell és un dels pocs precedents dels Consells econòmico-socials creats a l'Europa democràtica l'endemà de 1945. Al govern i al Consell hi era representant el nou-nat Partit Socialista Unificat de Catalunya.

El Consell d'Economia de Catalunya, amb representants de partits i sindicats (i de la Unió de Rabassaires) elaborà un programa: el *Pla de Transformació Socialista del País*. Mai abans s'havia assajat res semblant a un país industrialitzat i urbanitzat com era la Catalunya dels anys 1930. Així: 1) Les grans empreses eren col·lectivitzades, però el 50% els seus beneficis anaven a una nova *Caixa de Crèdit Industrial i Comercial*, un banc públic, dirigit, en part, pels grans sindicats; 2) Les Pimes i les Cooperatives no canviaven; 3) Algunes empreses de serveis públics (com transports col·lectius o aigua) serien municipalitzades; 4) Algunes empreses metal·lúrgiques i químiques serien nacionalitzades, reconvertides com a indústria de l'armament, i dirigides per la nova *Comissió d'Indústries de Guerra*, de caràcter mixt; 5) Les finques lucratives passarien a formar part del patrimoni de la Caixa Inmobiliaria Municipal de cada Ajuntament, que seria el perceptor dels nous lloguers (establerts de forma objectiva, en funció de la localització i la superfície); 6) El govern tutelava el comerç exterior; 7) El Consell d'Economia faria plans sectorials que actuarien dins uns mercats molt competitius.

Es concretava la seva idea teòrica de la diversitat de formes empresarials: des de (a) la *indústria domèstica o familiar* fins a (b) les *empreses d'utilitat pública*, passant per (c) la *indústria a domicili,* (d) les *cooperatives*, i (e) les *empreses semipúbliques avalades*.

El 1939 ell i la seva família es van exiliar. El destí a final d'any fou México. Fins a 1967 seguí. D'una banda, traduint, revisant i editant diccionaris, enciclopèdies, manuals i llibres tècnics (a les editorials de nova creació Atlante i UTHEA). Hi treballaria amb vells coneguts seus: Manuel Sánchez Sarto, Joan Grijalbo, Josep Muni, Marí Civera. També va crear de nou empreses agroalimentàries innovadores. Com ara la Colònia agrícola Santa Clara, o la avícola Granja Menorca. Alhora va continuar reflexionant i escrivint, sobre els

grans trets de la Nova Economia: *L'economia de Catalunya durant la Guerra d'invasió* (Ms., 1939), editat el 1983 per Nous horitzons, i el 2012 per Editorial Base, o *Ideas morales de los trabajadores de Cataluña*, (Ms., 1945). I sobre l'economia mexicana: *Organización económica de México* (Ms., 1948, 117 f), editat parcialment per la UB el 1994.

El catàleg del *WorldCat*, al març de 2017, ens informa que, a les biblioteques del món que s'hi inclouen, d'ell hi ha «15 works in 31 publications in 2 languages and 74 library holdings». El seullibre més difòs (que és *Les empreses col·lectivitzades i el nou ordre econòmic*, Barcelona, Edicions UGT, 1937) és a 21 biblioteques: 15 de Estats Units, 1 de Canadà, 2 d'Austràlia, 1 d'Alemanya, 1 de Madrid i 1 de Barcelona. L'altre llibre seu sobre la Nova Economia és a la biblioteca de Yale i a la Bibliotheca Albertina de Leipzig.

Els *Associated subjects* de la veu «Ruiz i Ponsetí, Estanislau» del Worldcat són: *Architecture, Domestic, Communists, Economic history, Engineers, House control-Law and Legislation, Labor Unions, Office management, Partit Socialista Unificat de Catalunya, Perspective, Politics and Government, Socialism, Spain-Catalonia, Unió Socialista de Catalunya.* A Viquipèdia hi ha 3 versions diferents de l'article ERP. En català és un «economista i polític menorquí establert a Catalunya». En anglès, «Spanish engineer and Socialist politician». En castellà, «*economista y político de Cataluña, España*». El més llarg (i que inclou la traducció d'un interessant text d'ERP sobre la NEP soviètica) és la versió anglesa. Totes 3 tenen en comú basar-se, en part, en l'article de Carme Massana de 1978 a *Enciclopedia catalana.*

Bibliografia de:

Programa d'història de les doctrines econòmiques i socials. Curs 1932-33, Presentació de Francesc Roca, Nous horitzons, 127, 1992.

L'aplicació del Decret de col·lectivitzacions i control obrer, Barcelona, 1937.

Les empreses col·lectivitzades i el nou ordre econòmic, Barcelona, 1937.

L'economia de Catalunya durant la Guerra d'invasió (1939), *Nous horitzons*, núm.85, (1983).

Organización económica de México (1948), a Francesc Roca, ed.: El pensament econòmic català (1900-1970) I. Anàlisi i visió de les economies del món, Barcelona, 1994.

Bibliografia sobre:

Francesc Artal *et al.*: «*Estanislau Ruiz i Ponsetí: "o absència total de pla o planificació integral"*», a El pensament econòmic català durant la República i la Guerra (1931-1939), Barcelona, 1976.

Carme Massana: «*Ruiz i Ponsetí, Estanislau*», Ictineu. Diccionari de les ciències de la societat als Països Catalans (segles XVIII-XX), Barcelona, 1979.

Xavier Ferré i Trill: «*Comunistes a l'exili. Estanislau Ruiz i Ponsetí*», Revista de Menorca, III, 1990.

Xavier Ferré i Trill: «*Estanislau Ruiz i Ponsetí. Tècnics i lluita de classes*», Melousa, 1991.

Guillermo Lusa: «*La Escuela de Ingenieros, de la Dictadura a la República*», Documents de la ETSEIB, 16, 2006.

Josep Portella: «*Estanislau Ruiz Ponsetí. L'enginyer comunista*», Base, Barcelona, 2012.

Jaume Valentines: «*The Technocrats against Technocracy: Motorways and Bottlenecks in engeineering ideologies*», a The Circulation of Science and Technology, Barcelona, 2012.

Francesc Roca i Rosell

S

SALA i CARRERA, Esteve

(? , 1851 – ? , ?)

«el primer ensayo en grande escala de la aplicación del método científico a la explotación de la tierra se hace en Estados Unidos, dando por orígen a la portentosa producción de aquella nación». (1887)

Enginyer agrònom, professor d'Agronomia a l'Instituto de Guipúzcoa, de San Sebastián, Cap de la Secció agronòmica de Catalunya el 1908, col·laborador d'*Hoja agrícola* de *La Vanguardia*, va confegir un llibre de text inusual: *Nociones de economía rural* (San Sebastián, 1887). Li van publicar també una transcripció dels seus cursos en 2 volums: *Nociones de tecnología agrícola* (Barcelona, 1892).

El seu manual de 1887 és inusual car inclou, dins d'una estructura sistemàtica on es presenten, successivament: a) els factors de la producció rural, variables de l'equació del model productiu; b) els sistemes de conreu; c) les grans àrees agràries del món; i d) la trajectòria històrica de la producció agro-ramadera, petites reflexions assagístiques i interessants informacions sobre fets concrets. Per exemple, quan explica que «*el transport de blat des d'Albacete a Barcelona, mercat consumidor, costarà unes 5-6 pts. per quintar mètric,mentre que el transport des de Chicago o Odessa a Barcelona costarà de 2 a 4 pts,, comptant-hi nòlits, assegurances, càrrega, descàrrega i comissió».* D'altra banda, «*el cost del blat serà a Estats Units d'unes 6 a 10 pts/Hl, mentre que a Espanya és de 18 a 25 pts.».* El model és doncs l'agricultura nord-americana, i a Europa «*les nacions on l'agricultura està més avançada són França, Anglaterra, Bèlgica, Holanda i Alemanya».* Al 1910 però, hi afegeix Suïssa, després de visitar una Exposició d'Agricultura-Viticultura-Silvicultura-Horticultura, a Lausanne.

Presentant les relacions entre agricultura i transports, descobreix el 1887 alguns dels trets característics de la Primera globalització que aquells anys tot just comença: «*aquesta facilitat de comunicacions fa que es propaguin les plantes, els conreus i els avenços científics aconseguits en qualsevol punt de la Terra».* Abans però, al tombant del segle XV al XVI, s'havia produït, explica, la introducció a Amèrica de plantes i espècies animals euro-asiàtiques, i la vinguda a Europa d'alguns conreus americans: «*amb aquests canvis s'enriquia l'agricultura dels dos mons».*

Pel que fa als sistemes de propietat, és molt crític amb l'absentisme i l'allunyament dels grans propietaris hispànics protegit per la llei, i escriu que «*a les Províncies Bascongades, i un xic també a Catalunya, el temps del contracte d'arrendament és il·limitat i indefinit, potser no per*

la força de la llei, però sí per la força del costum». A Catalunya i al País Valencià, d'altra banda, l'associacionisme dels empresaris agraris és un fet, amb l'IACSI (Institut Agrícola Català de Sant Isidre) i la Societat Valenciana d'Agricultors. A la resta de l'Estat, només hi ha «*una associació de ramaders*» a Madrid, i el Círculo de Labradores, a Córdoba.

L'organització político-administrativa de l'Estat espanyol és, segons ell, una de les variables de l'equació de la producció agrària que presenta. Una variable que actua sovint de forma negativa: el disseny territorial és massa desigual: «*la província de Barcelona té 836.887 habitants, la província d'Àlaba té 93.538 habitants*». I els impostos, la fiscalitat del que en diu *estat social* sobre les produccions agràries, són en termes relatius superiors als que recauen sobre la indústria. Segons ell, els agricultors-empresaris són bàsics per a una economia avançada, però a l'Estat espanyol tenen dificultats de tot ordre (començant per una formació tècnica insuficient).

Bibliografia de:
Nociones de economia rural, San Sebastián, 1887.
Nociones de tecnología agrícola, Barcelona, 1892.

Francesc Roca i Rosell

SALA i MIRALPEIX, Tecla

(Roda de Ter, 1886 – Barcelona, 1973)

«*Va fer una gestió molt avançada, una gestió emocional, en la qual tenia cura dels seus treballadors, la majoria dels quals eren dones: això explica l'escola-bressol i altres beneficis socials*». (1973)

Filla de Dolors Miralpeix i de Josep Sala, ambdós fills també de Roda de Ter. Als seus 18 mesos mor la seva mare i als set anys el seu pare, quedant així orfe de molt petita. Els seus oncles, Pau Sala i Roma i Francisca Miralpeix i Masvidal, se la van afillar i li van fer de pares. Pocs anys després, aquest matrimoni es fa responsable també d'uns altres nebots, fills d'una germana de Pau que va enviudar molt jove a Sant Sadurní d'Osormort. Un d'aquests nebots, Joan Riera i Sala, serà amb els anys el seu marit; eren doncs cosins germans.

Pau Sala, important tractant de porcs de la comarca, és des de 1892 propietari d'una filatura a Roda de Ter, i ja de ben jove el seu nebot Joan, després d'una etapa de formació a Barcelona i a Bèlgica, l'ajuda en l'empresa.

A la mort de Pau Sala, ella hereta la fàbrica, el negoci, i els béns immobles que aquell tenia a Roda de Ter. Tot i ser ella la propietària dels béns dels seus oncles, i que a la mort

d'aquests l'empresa du el nom d'ella: T. Sala, qui portarà directament el negoci i el farà créixer és el seu marit, Joan Riera i Sala.

El 1908 passen a residir a Barcelona, on des de 1904 ja tenien la seu de l'empresa.

El 1913 el matrimoni Riera-Sala compra a la família Basté una filatura de cotó, antic molí paperer, situada a L'Hospitalet de Llobregat, que aprofita el salt d'aigua del Canal de la Infanta, i té bona comunicació viària i ferroviària. El 1923 hi treballen 600 persones, i el 1930 arriben a treballar-hi fins a 1.200 persones, la majoria dones.

El 1925 construeixen una nova fàbrica a Roda de Ter, a l'emplaçament on hi havia la petita fàbrica del seu oncle. Aquest nou edifici fabril portarà el nom de La Blava, que és el mateix nom que ja duia la primera fàbrica. El nom és degut a la utilització del blauet en la filatura i en aquest mateix color es pinten els bastiments de les portes i finestres del nou edifici. En aquesta fàbrica hi treballa durant 29 anys el poeta Miquel Martí i Pol, en el departament d'administració, fins que l'esclerosi múltiple l'obliga a retirar-se; és en l'experiència del treball des del punt de vista de l'obrer on es basa la temàtica del seu recull de poemes *La fàbrica* (1972).

Des dels seus inicis, amb Pau Sala i Joan Riera anys després, la qualitat dels seus productes, el tracte excel·lent amb els seus clients i proveïdors, i la màxima qualitat i modernitat del seu equipament industrial seran els principis que guiaran l'empresa i pels que serà àmpliament reconeguda. La seva sensibilitat i preocupació social serà també una de les seves característiques destacades.

Joan Riera i Sala mor el 1926, als 44 anys d'edat. Ella queda doncs vídua, als 40 anys, amb 5 fills (3 noies i 2 nois). A la mort del seu marit, el seu patrimoni industrial és considerable i se'n fa càrrec amb l'ajuda de bons consellers. Ben aviat seran els seus fills Pau, que a la mort del seu pare tenia 18 anys, i Rossend, que en tenia 15, els que la dirigiran, comptant sempre amb el seu recolzament i consell, i seguint els mateixos principis empresarials que la caracteritzaven. Es va rodejar de bons assessors, que esdevingueren bons amics de la família, entre els que es poden destacar Josep Villalonga i Casañes, important corredor de cotó a Barcelona i molt amic del seu marit, i Dr. Lluís Carreras i Mas, sacerdot de gran prestigi i estret col·laborador del cardenal Vidal i Barraquer.

Després de la guerra 1936-1939, recuperada la titularitat de l'empresa (que havia estat col·lectivitzada, com tantes altres indústries i empreses catalanes), aquesta reprèn el seu lideratge, i ella continua amb la seva activitat de mecenatge cultural, i sobretot social, iniciada ja abans del conflicte.

No és fins l'any 1941 que l'empresa pren el nom de T. Sala e Hijos, de la que seran accionistes, juntament amb ella, els seus dos fills Pau i Rossend. Fins l'any 1962, ella és l'accionista majoritària de l'empresa, amb més d'un 50 % de les accions, el que explicaria la seva ferma voluntat d'estar al corrent i participar en les decisions que prenien els seus fills. Aquest any 1962 la seva participació passa a ser el 45%.

Mai va dirigir directament l'empresa, però sí que en va estar sempre al corrent. Els seus fills la mantenien al dia i tenien en compte les seves opinions sobre les principals decisions

i qüestions empresarials. La seva principal ocupació estava relacionada per un costat amb la vida familiar i per l'altre amb el mecenatge.

Dona intel·ligent, de caràcter fort i decidit, i amb moltes aptituds empresarials, té fortes conviccions religioses i una gran preocupació per les condicions de vida i de treball del personal de les fàbriques, i de les treballadores en particular. Instal·la a les fàbriques diversos serveis pels treballadors, serveis d'infermeria, economat, dutxes, guarderia, etc, Una de les seves característiques serà també l'atenció personalitzada en els casos en que els treballadors requereixin una atenció especial i individualitzada.

El 1928 encarrega a Francesc Folguera i Grassi —arquitecte pioner del noucentisme— la construcció d'un gran casal a la cruïlla dels carrers de Casp i de Pau Claris, a Barcelona, en el que s'hi localitzen les oficines de l'empresa i els habitatges familiars.

El seu mecenatge, molt important i que ja va iniciar el seu marit, abasta un gran nombre d'associacions i d'iniciatives. Es concentra sobretot, però no només, a L'Hospitalet de Llobregat i a Roda de Ter, i d'una manera majoritària es dedica a finançar la formació i el lleure d'infants i joves, a equipaments esportius per la joventut i a l'església, ajudant a la reconstrucció de patrimoni destruït durant la guerra i a d'altres iniciatives religioses, culturals i socials.

En molts casos, de la seva ajuda a diverses institucions i iniciatives no en queda quasi constància, però del que no hi ha cap dubte és de la seva generositat i participació en iniciatives de caràcter social, cultural i religiós.

Com a reconeixement, rebé la medalla d'or de L'Hospitalet, un homenatge a Roda i la dedicatòria de sengles carrers en les dues poblacions

L'any 2008, passats 35 anys de la seva mort, després d'una votació popular en la qual participen més de 20.000 persones, és elegida —entre 175 candidats i candidates— com un dels «7 savis catalans»; és l'única dona elegida, i en el camp de l'economia i l'empresa. La resta de «savis» són: Pau Casals (música i arts escèniques), Pompeu Fabra (llengua i literatura), Antoni Gaudí (arquitectura i arts plàstiques), Ramon Llull (humanitats), Narcís Monturiol (ciències i tecnologia), i Enric Prat de la Riba (política).

Aspectes fonamentals de la seva vida i de la seva personalitat han estat: l'atzar, que es va manifestar de forma intensa en determinats moments de la seva vida, el seu caràcter emprenedor, el seu encert en rodejar-se de bons consellers, i la seva religiositat i catalanitat.

Bibliografia sobre:

Espinalt, Francesc: "El senyor Joan Riera Sala", *Roda de Ter,* 3, Roda de Ter, 1947.

Planell, Marta de: «Del molí paperer Ferrer a la fàbrica tèxtil Tecla Sala: Evolució d'un conjunt industrial», *Actes de les II Jornades d'Arqueologia industrial,* Igualada, 1991.

Mas, Josep M.: *El Casal Sant Jordi*, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, Barcelona, 1992.

Ollich, Imma (i col.): *A banda i banda del Ter. Història de Roda*, Eumo Editorial, Ajuntament de Roda de Ter, Vic, 1995.

Pàmies, Jaume: «La fàbrica Tecla Sala», *Actes de les V Jornades d'Arqueologia industrial*, Boixareu Editors, Barcelona, 2000.

Marcé, Matilde: «Indústries i obradors a l'Hospitalet», *Ateneu de Cultura Popular*, L'Hospitalet de Llobregat, 2001.

Salés, Jaume: *De Roda i dels rodencs*, Zenobita, Ed. Manresa, 2007.

Marcé, Matilde: «Catalanes que han fet història: Tecla Sala i Miralpeix», Xipreret, *Butlletí de l'Ateneu de Cultura Popular*, núm. 327, p. 2 i 3, L'Hospitalet de Llobregat, juliol 2009.

Planell, Marta de: «El patrimoni de L'Hospitalet. De molí paperer a fàbrica de filats i teixits», *Quaderns d'Estudi* 27, Centre d'Estudis de L'Hospitalet, L'Hospitalet de Llobregat, 2014.

Albertí, Elisenda: *Decidides, set dones contra corrent*, p. 165-178, Ajuntament de Barcelona, 2017.

Barderi, Montserrat: *Dones úniques*, Columna Edicions, Barcelona, 2018.

Societat Catalana d'Economia: *Panells de dones economistes catalanes*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2021.

Boatella, Josep; Riera, Pilar: *Els nostres avis. Joan Riera i Tecla Sala*, Addenda, Barcelona, 2022.

Bengoechea Echaondo, Soledad: *Trencant barreres, Dones pioneres a Catalunya al segle XX,* Tot història Associació cultural, Sant Andreu de Palomar, Barcelona, 2022.

Josep Boatella i Riera i Pilar Riera i Figueras

SALA i ROQUETA, Ramon

(? , 1896 – Balaguer, 1975)

«La producció fruitera es va situant a tot arreu en el pla de les produccions bàsiques, o sigui d'aquelles que, com passa amb els cereals i les carns, per exemple, cap país pot prescindir». (1935)

Enginyer agrònom, titulat el 1920 a l'Escola Superior d'Agricultura, de Barcelona, dirigida d'entrada per Manuel Raventós, el 1932 n'esdevindria professor. Fins a la seva jubilació el 1965. Com un altre antic alumne: Josep Llovet i Mont-ros.

Amb una beca de l'Escola de la Mancomunitat de Catalunya, feu una estada al College of Agriculture de la University of California at Berkeley i a molts altres punts d'interès agrari d'Estats Units. En publicà un primer resum a *La fructicultura extensiva a Califòrnia. Notes d'un viatge d'estudi* (Barcelona, 1924), i també a *Fabricació de conserves vegetals* (Barcelona, 1924).

Tant ell com Josep Camps (que tindria una beca a l'Ontario Agricultural College, a Canadà) dedicarien una part important de la seva feina professional a donar impuls a la producció de fruits i de conserves vegetals. Es basava en un bon coneixement del sector. Per exemple, explica que «*Estats Units va al front del moviment mundial en producció i comerç de queviures conservats (...) Califòrnia al front, probablement en volum i segurament en varietat,*

seguint Maryland i New York, en aquest ordre: tomàquets, moresc i pèsols (...) Canadà ve després dels Estats Units» (Barcelona, 1924). A Catalunya, la indústria conservera és exportadora: «*de la producció catalana se n'exporta més que no se'n consum a l'interior del país».* Però les importacions són molt superiors: *«la indústria nostra no produeix abastament per al consum català»*. Com succeeix a altres països industrials (com Bèlgica o Anglaterra), la producció alimentària catalana és insuficient.

Els avantatges de les conserves són clars car aconsegueixen *«normalització de preus, absorbint la sobreproducció en temps de la collita i anant lliurant el producte conservat a mesura que el mercat ho va necessitant»*. I d'altra banda hi ha el factor geogràfic-climatològic: «*ha d'ésser de molta estima per als països nòrdics disposar de les nostres produccions, encara que només siga en forma de conserva»* (Barcelona, 1924).

Ara bé, les conserves, la refrigeració i els transports ràpids són a l'inici d'un sistema mundial alimentari (de la Primera globalització), que segons ell és un sistema que qüestiona les polítiques econòmiques proteccionistes. Així, de fet: «*ara London s'alimenta amb fruita del Cap, de Canadà i Estats Units, amb fruita en conserva d'Espanya, Itàlia, França, Austràlia i Estats Units, amb ous d'Holanda i Dinamarca, amb carns fredes d'Argentina, Uruguai i Estats Units, amb caça freda d'Austràlia i Rússia, amb porc salat d'Estats Units i Dinamarca*». De fet, segons ell, als països avançats, és possible «*reunir en el rebost i a tot temps els fruits de les diferents temporades de l'any i de tots els climes i llocs del món*».

Seguint autors com Josep Jordana i Morera, que publicaria diverses monografies sobre la riquesa forestal i agrària algerina, a ell li van editar unes *Notes d'un viatge a Algèria* (1936).

Segons Gustau Erill i Jaume Casanovas, «*dels nombrosos articles que va publicar en revistes agrícoles especialitzades, se'n desprèn una anàlisi profunda de la realitat i de les perspectives de la fructicultura a Catalunya (...) Ramon Sala va ser el principal introductor de noves varietats de fruita a Catalunya (...) des d'organismes oficials o des de la finca El Blau de Balaguer*» (Barcelona, 2012).

Després de 1939 continuà la mateixa línia de recerca amb la publicació, per exemple, d'un estudi sobre l'alvocat (1942), l'ametller (1944), o sobre la millora en la producció de la patata (1947). Sovint amb l'Obra Social Agrària de La Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis.

Bibliografia de:

La fructicultura extensiva a Califòrnia. Notes d'un viatge d'estudi, Barcelona, 1924.

Fabricació de conserves vegetals, Barcelona, 1924.

Notes d'un viatge a Algèria, Barcelona, 1936.

Els conreus a Catalunya, Barcelona, 1937.

El aguacate en nuestra costa mediterránea, Barcelona, 1942.

Bibliografia sobre:

M. Rossell i Vilà, dir.: «La finca fruitera i vivers "Clos Blau"», *Agricultura i Ramaderia*, XII, 5, 1928.

Gustau Erill i Josep Casanovas: *Escola Superior d'Agricultura de Barcelona. Cent anys d'ensenyament universitari. 1911-2011*, Barcelona, 2012.

Francesc Roca i Rosell

SALA i SCHNORKOWSKI, Mercè

(Barcelona, 1943 – Barcelona, 2008)

«Però el problema és que, a l'època en què vivim, les empreses, per triomfar, necessiten conèixer les necessitats dels clients i, de fet, les necessitats dels clients les coneixen millor els treballadors, que tracten directament amb ells, i no els qui estan al vèrtex de la piràmide, que només tenen una informació indirecta, recollida mitjançant estudis de mercat, enquestes i apreciacions». (2000)

Política i doctora en Economia, especialista en organització i direcció empresarial i gestió de recursos humans. Professora a l'Escola Oficial de Periodisme (1969-71) i professora associada a la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB, 1971-72). Del 1971 al 1979 Cap del Servei d'Anàlisi Financera i després de Tresoreria del Banc Industrial de Catalunya (del grup Banca Catalana), on s'especialitzà en nous productes financers i llur optimització. Regidora de l'Ajuntament de Barcelona entre 1979 i 1991 amb els alcaldes Narcís Serra i Pasqual Maragall (el que li permeté estar un any al front del Patronat Municipal de l'Habitatge), passant amb Maragall a ocupar el càrrec de primera tinent d'alcalde responsable d'Urbanisme i Obres Públiques i també la vicepresidència primera de la Corporació Metropolitana de Barcelona. El 1983 l'alcalde Maragall l'envià a presidir l'empresa Transports Metropolitans de Barcelona (TMB), que agrupava autobusos i metros de l'àrea metropolitana barcelonina. A TMB hagué d'afrontar una llarga conflictivitat laboral i un dèficit d'explotació creixent, fet que provocava un increment exponencial de l'endeutament. Introduí nous mètodes de gestió, donant prioritat a la millora del servei públic i a la satisfacció de les necessitats del client, a treballar per objectius utilitzant la planificació estratègica, i a racionalitzar la gestió de l'empresa, integrant els serveis interns de les dues empreses de metro i autobusos i introduint millores en els vehicles. Amb motiu de les noves Lleis d'Organització Territorial d'abril de 1987, fou nomenada presidenta de la nova Entitat Metropolitana del Transport. Del 1991 al 1996 presidí la companyia ferroviària pública espanyola RENFE, en la que introduí importants reformes destinades a augmentar el rendiment de la companyia i la qualitat dels serveis. Membre del Consell d'Administració del la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió (CCRT, 1999-2003) i consellera delegada de TEMOINSA, fabricant d'interiorismes de trens (Técnicas Modulares e Industriales, S.A., 2002-2006). Presidí diverses entitats: del 1996 al 2003 la Fundació Politècnica de Catalunya; a partir del 1997 la Fundació per a la Motivació dels Recursos Humans, que canvià el nom pel de Fundació Factor Humà, i que organitzava trobades i seminaris sobre recursos humans i lideratge; pel juny del 2005 el Consell Social de la Universitat Pompeu Fabra (UPF), en el que participà a la seva constitució; i des del 2006 fins a la seva mort el Consell de Treball Econòmic i Social de Catalunya. Formà part també del Consell d'Administració de diverses empreses.

Membre de Convergència Socialista el 1975, fundada el 1974 i que acabà esdevenint el PSC en el Congrés d'unificació de juliol del 1978.

La seva principal aportació de fou la metodologia i la nova filosofia que introduí en la gestió empresarial, i en especial de les grans empreses públiques. Aquest procés es concretà en els canvis introduïts en el funcionalment de les empreses de TMB i de RENFE. Per a ella la funció de RENFE no havia de consistir a moure trens i construir vies, sinó a subministrar de forma òptima serveis de transport (de persones i mercaderies) per ferrocarril, en competència amb altres sistemes de transport, però amb l'inconvenient que RENFE s'havia de construir les seves pròpies «carreteres», que eren les vies, mentre que els altres sistemes de transport no s'havien de construir els seus propis espais de circulació. Les carreteres les construïa l'Estat, i el mar i el cel eren oberts a tothom, en els transports aeri i per via marítima («La transformació d'una empresa de serveis, una opció de futur», desembre 1995). Per tant, la construcció de vies havia d'anar a càrrec de l'Estat, però en cap cas a càrrec de la pròpia RENFE.

Explicà els seus nous mètodes a la seva tesi doctoral, presentada el 8 de setembre de 1999, (reelaborada en el llibre *De la jerarquia a la responsabilitat. El cas de RENFE,* publicat a Barcelona el 2000) i també exposà la seva concepció nova del lideratge en el llibre de divulgació *El Encanto de Hamelín* (2006). Es basà en abundant bibliografia bàsicament anglosaxona, com per exemple les obres de Peter F. Drucker, Michael Hammer o Thomas J. Peters, entre d'altres, o John Kay, de la London Business School, i en l'experiència d'empresaris exitosos, com Jan Carlzon, president de la SAS sueca d'aviació, o John Sculley, president d'Apple, o en el funcionament de les companyies de ferrocarrils Deutsche Bahn o la francesa SNCF. La primera cosa que feu va ser dividir els serveis prestats pels trens en tres àmbits: a) rodalies, que transformà radicalment, perquè considerava que les distàncies curtes responien a desplaçaments per motius de treball o d'estudi; b) abast regional; i c) llarga distància, a la que s'afegí l'alta velocitat. I a continuació, passar d'una estructura basada en zones territorials a una estructura basada en les Unitats de Negoci, el que va implicar prescindir d'alguns serveis deficitaris, com el servei de paqueteria, i externalitzar-ne d'altres. La seva tesi doctoral té interès perquè hi explica com funcionen les empreses en la societat contemporània i quins són els canvis fonamentals que han experimentat. Hi analitza amb matisos el procés de desregulació i privatització del transport ferroviari a la Unió Europea i als EUA i al Japó, i d'una forma central exposa els canvis introduïts en el funcionament de la RENFE sota la seva presidència. Hi explica la definició del negoci i dels objectius de l'empresa i els mitjans per a assolir-los, a través d'una nova arquitectura organitzativa i mostrant el detall del pla estratègic aplicat, lligat al contracte-programa amb l'Estat; la direcció per objectius i la gestió de la qualitat dels serveis; l'externalització de les activitats que no formaven part del nucli del negoci; i una reestructuració de la gestió dels recursos humans basada en la motivació i el treball en equip. En síntesi, la seva obra serveix per a demostrar amb quins mètodes es pot augmentar la competitivitat d'una gran empresa pública, incrementar la seva xifra de vendes i reduir el seu nivell d'endeutament i la seva dependència de les subvencions de l'Estat a l'explotació.

Bibliografia de:

L'Àrea Metropolitana de Barcelona: una ciutat de ciutats, Barcelona, 1986.

«La transformació d'una empresa de serveis, una opció de futur», dins *Banca Catalana, Revista Econòmica*, núm. 107, desembre 1995.

La qualitat al transport públic: experiències a l'àrea de Barcelona, Barcelona, 1999.

De la jerarquia a la responsabilitat. El cas de RENFE, Barcelona, 2000.

Bibliografia sobre:

Anna Balletbó i Mercè Sala: *Diàlegs a Barcelona* (conversa transcrita per Xavier Febrés), Barcelona, 1988.

Col·legi d'Economistes de Catalunya: *Panells de dones economistes*, Barcelona, 2020.

Francesc Artal i Vidal

SALARICH i VERDAGUER, Joaquim

(Vic, 1816 – Caldes d'Estrac,1884)

«(...) sería útil enviar una persona inteligente a Chicago». (1870)

Tot i que va estudiar Medicina (amb títol de la Universitat de Barcelona el 1846) i que va exercir professionalment com a metge, va dedicar-se a analitzar l'economia i la societat d'una ciutat de llarga trajectòria històrica com Vic, amb dos objectius: fer-la sortir de l'estancament econòmic i demogràfic, i millorar la situació material i moral de la seva població treballadora.

Pel primer objectiu, el punt inicial és un assaig sobre les estadístiques del cens de població de la ciutat de Vic (1853) que li permet de fer un diagnòstic molt precís. Vic, conclou, es composa sobretot de «*individuos de menor edad y ancianos, una población que gasta y no produce (...) una antítesis de los países que se pueblan con la inmigración que abundan de brazos útiles, com lo confirma la estadística de los Estados Unidos*». La raó per la qual Vic, a diferència de Barcelona, no creix, rau en les dificultats que té per a posar en marxar una revolució industrial moderna.

El pas següent és l'estudi de la història de Vic (1854). D'aquest treball, en treu unes lliçons prou clares: la «*historia industrial*» de la ciutat comença al segle XIII. En aquell temps, els draps de Vic s'exporten, des de Barcelona, a Napoli i Sicília, Sardenya i Còrsega, «*Esmirna y Alejandria*». A Vic hi ha també adoberies i argenteries. Des de 1444 un mercat setmanal. Des de 1583 l'autorització d'una *Taula de Canvi*, un banc municipal. En el present (1854) però, no hi ha indústria moderna: ni carbó o ferro (com als Pirineus), ni ferrocarrils ni comunicacions marítimes (com a Barcelona), ni una agricultura que pugui ser la base d'una agro-indústria, ni una burgesia emprenedora dinàmica. En aquesta

revisió històrica, només hi troba un punt fort: el possible atractiu dels grans monuments històrics de la ciutat per als *viatgers* (no hi ha encara l'ús del mot *turistes*).

Després de la revisió de la història urbana de Vic, presenta les alternatives econòmiques. Primer, uns *Principis d'agricultura pràctica* (1859), on proposa els canvis de conreus, substitució dels cereals pels farratges i la introducció de plantes amb usos tèxtils. Utilitzant les xifres de Laureà Figuerola, raona la necessitat de reduir la superfície del blat (que no pot competir amb els preus internacionals) i de redirigir el treball vers la ramaderia, especialment la porcina.

Anys després (1870) publica *El salsichón de Vich*. És una proposta d'industrialització, destinada a tenir èxit. La idea és transformar la producció domèstica de llonganisses de porc de gran qualitat (que s'exporten) en *«una industria salsichera desarrollada en gran escala»*. Fins a la creació d'una «*Gran Tocinera, sociedad anónima o col·lectiva, con sucursales en las principales ciudades del continente y en algunos puntos de América (...) provista de maquinaria arreglada a la última perfección»*. El model —perfectament documentat— són les indústries càrniques de dos ciutats nord-americanes: Chicago i Cincinnati. Fora bo, escriu, que algú intel·ligent les conegués de prop. De fet, a Barcelona, la importació, les «entrades per mar» de llonganisses sumen 5.316 lliures, i les exportacions, les «sortides», un total de 51.864 lliures: «*para el reino 30.741*, *y para Ultramar y extranjero 21.123*». El balanç positiu és de 46.548 lliures. La industrialització a gran escala podria millorar molt aquestes xifres.

Pel que fa al segon objectiu, confegirà un text sobre «la higiene del teixidor» (1857), que ha esdevingut un clàssic. En la primera part analitza successivament, i de vegades amb un cert detall: l'*aire* que es respira als entorns fabrils, les *habitacions* on viuen els treballadors, els *vestits* que usen, la *neteja*, els *aliments i àpats*, i el *treball, l'exercici i el descans*. I el que ell anomena *passions*. És a dir: l'alcoholisme, el joc, la peresa, el *llibertinatge*, la còlera i la imprevisió. A la segona part estudia, amb molta precisió (estadística, i conceptual), el treball i l'entorn dels obrers de la indústria tèxtil cotonera.

Va publicar també sobre dos altres temes. Un, el possible atractiu de les aigües i els banys de la població de Caldetes. Sintonitzant així amb el turisme de balneari i el turisme sanitari. L'altre, l'aparició de societats mercantils que oferien pòlisses d'assegurances de vida.

Bibliografia de:

El censo de Vich, Vic, 1853.

Vich, su historia, Vic, 1854.

Cartilla rústica. Principios de agricultura pràctica, Vic, 1859.

El salsichón de Vich, Vic, 1870.

Caldetas. Sus antiguos baños y sus celebradas aguas minerales, Barcelona, 1881.

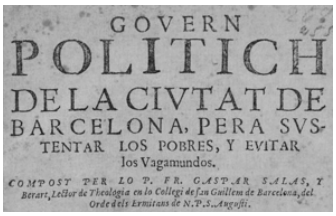
Un patrimoni universal. Articles sobre les societats de segurs de vida, Barcelona, 1881.

Francesc Roca i Rosell

SALAS i BERART, Gaspar

(Bujaraloz, 1605 – Perpinyà, 1670)

«(...) a instancia y petitio dels senyors administradors del Hospital de Misericordia». (1636)

GOVERN
POLITICH
DE LA CIVTAT DE
BARCELONA, PERA SVS-
TENTAR LOS POBRES, Y EVITAR
los Vagamundos.
COMPOST PER LO P. FR. GASPAR SALAS, Y
Berart, Lector de Theologia en lo Collegi de san Guillem de Barcelona, del
Orde dels Ermitans de N.P.S. Agustí.

De l'Orde de Sant Agustí des de 1622, doctor en Teologia el 1639, professor del Col·legi de Sant Guillem el 1641, catedràtic de la Universitat de Barcelona, a més de participar activament en política i de confegir llibres de debat polític amb suport erudit i historiogràfic, va escriure un text sobre el tractament de la nova pobresa urbana. En la línia iniciada per Joan-Lluís Vives i Miquel de Giginta, que és a l'origen de la reflexió sobre l'Estat del Benestar.

Per encàrrec dels directors de l'Hospital de Misericòrdia, de Barcelona, va publicar *Govern politich de la ciutat de Barcelona, per a sustentar los pobres, y evitar los vagabunds* (Barcelona, 1636). La primera idea és la distinció entre pobres, *pobres dèbils,* i vagabunds. Els homes i dones que no poden treballar per diverses raons, els *minyons pobres*, els *estudiants pobres* i les *fadrines de males costums* són considerats *pobres dèbils*.

El lloc on han de viure és un hospital administrat pel Consell de Cent de la ciutat de Barcelona: l'Hospital de Misericòrdia, instituït el 1633. El finançament d'aquest Hospital públic és l'almoina. Dedica les parts tercera i quarta del seu llibre a argumentar les raons que han de moure eclesiàstics, religiosos i rics a dedicar una part dels seus ingressos a l'almoina. Els arguments són molts i variats. Per exemple, «*vol Deu nostre Senyor que lo Eclesiastich no sia casat perque los bens que adquireix sien per a sa Esposa la Iglesia, y per a sos fills, los pobres*». La conclusió és clara: «*que tots los Ciutadans y moradors de Barcelona (segons sa possibilitat) fassin almoines*». Amb l'ajut de *confessors* i de *notaris.*

Alhora argumenta la necessitat de dirigir les almoines vers una institució: «*considera que diferència hi ha de sustentar los pobres en aquest Hospital a sustentar-los a la porta de casa sua*». La cinquena —i darrera— part del text es titula *Del govern i bona disposició que tenen los senyors administradors (...) en ordre a sustentar los pobres y recollir los vagabunds*.

La glossa sobre l'organització interna de l'Hospital inclou des de les observacions sobre l'alimentació, el tipus de roba de vestir i l'habitació dels que hi viuen. Per exemple, sobre *l'ordre del menjar*, recomana: «*als matins un tros de pa a cada hu, a alguns un plat de sopes bullides, altres un poc de formatge, figues y alguna fruita segons lo temps, (...) y una tassa de vi*». Pel que fa a la comptabilitat interna de l'Hospital, proposa un mecanisme regulador racionalitzador: «*que no es puga fer ningun pagament, sino en Banch, o Taula, o dins de la casa de l'Hospital*».

Bibliografia de:

Govern politich de la ciutat de Barcelona, per a sustentar los pobres, y evitar los vagabunds, Barcelona, 1636.

Francesc Roca i Rosell

SÁNCHEZ SARTO, Manuel

(Zaragoza, 1897 – México, 1980)

«Contra «la Escuela», indiscutible y hierática, como List dominaba al sistema de Adam Smith y sus seguidores, dirige List toda su pasión». (1942)

«Desde el Renacimiento, la empresa económica y el empeño lucrativo dejan de ser cosas nefandas, para convertirse en (…) medios de ganar la gloria eterna Esta interpretación socio-religiosa de la Historia y de la Economía es uno de los grandes hallazgos de Weber». (1942)

Viu exiliat a Mèxic, a partir de la Guerra Civil espanyola, i adquirirà la seva nova nacionalitat l'any 1951. És de fet a Mèxic on refarà de manera brillant la seva vida professional i acadèmica, iniciada ja a Zaragoza, i desenvolupada abans de la guerra a Barcelona. Primer, com a traductor d'obres d'economistes clàssics, sobretot alemanys i anglesos, i més tard com a responsable de l'edició de diverses col·leccions a Editorial Labor (1932-1938). Col·laborarà també com a professor d'Història del pensament econòmic, amb la Universitat Autònoma de Barcelona (1933-39).

Havent cursat una doble Llicenciatura, en Dret (1920) i Filosofia i Lletres (secció: Història) (1921), a la Universidad de Zaragoza, obtindrà el seu Doctorat en Dret (1924) a Madrid, amb una tesi sobre *El contrato de edición tipográfica en sus aspectos jurídico y social*», i més tard encara el seu segon Doctorat, en Filosofia i Lletres (1929). Ben aviat mostrarà tenir una personalitat intel·lectualment destacada, amb capacitat per aprofundir tant en l'estudi de l'economia com de la història.

Una beca que li concedirà la *Junta para la Ampliación de Estudios* li permetrà emprendre un viatge d'estudis de dos anys, a Alemanya (Universitats de München, Leipizig, Kiel i Berlín). Fruit de la recerca d'aquest període serà el seu estudi sobre «La estadística en España» publicat (en alemany) al *Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik* i diverses recensions de llibres, en el *Zeitschrift für die gesammte Staatswissenschaften***.**

Retornat del seu viatge publicarà un article sobre «Los Consejos de fábrica en Alemania: trascendencia internacional» a la *Revista de cultura y vida universitaria* de Zaragoza, en què plantejarà fins a quin punt els Consells de Fàbrica alemanys podrien transformar a escala internacional l'organització econòmica i política dels Estats de manera similar al model rús.

Entre 1933 i 1939, ja a Barcelona, tractarà de fer compatible el seu treball editorial amb el desenvolupament d'una carrera de professor d'Història de l'Economia a la Universitat Autònoma (Facultat de Ciències Jurídiques i Polítiques). En els seus 16 anys com a director tècnic de l'Editorial Labor, traduirà de l'alemany una llarga llista d'obres d'economia i d'història econòmica, prologant-ne una bona part (traduirà de l'alemany, entre altres W. Schmidt (1926, 1927), W. Sombart (1931), Ernst Wagemann (1933), Adolf Weber (1933) i Wolgang Heller (1937); de l'anglès, les obres de Harold Laski (1929) i R. Michels (1930).

En la seva etapa ja d'exiliat a Mèxic traduirà, ara per encàrrec del Fondo de Cultura Económica, altres obres clàssiques importants; de l'alemany: R. Von Strigl (1941), F. List (1942) i Max Weber (1943); de l'anglès: R. Cantillon (1950), W. Ashworth (1958) i David Ricardo (1959). En els seus primers anys de resident a Mèxic participarà també en la fundació d'Editorial *Atlant*e, una iniciativa empresa per un grup d'intel·lectuals exiliats, exercint funcions de direcció en els anys 1939-45. A mitjans dels 40s, col·laborarà de manera intensa com a traductor p*el Fondo de Cultura Económica* de Mèxic. Prendrà aviat contacte amb la Escola Nacional d'Economia de la UNAM. El març de 1942 serà nomenat professor encarregat d'Història Econòmica i uns anys més tard professor definitiu d'aquesta matèria (1952). És a destacar la seva participació en la creació de l'*Instituto de Investigaciones Económicas* de l'Escola Nacional d'Economia, així com la posada en marxa de la corresponent revista d'aquella entitat (*Investigación Económica*).

Fou economista assessor en temes de política nacional i internacional. A partir de 1941 durà a terme tasques d'assessor econòmic en organismes públics tant nacionals com internacionals. Col·laborarà amb la *Dirección de Estudios de la Secretaría de Hacienda y Crédito Público*, el *Banco de México* i la *CEPAL*. L'any 1943 participarà com a Vocal en la Delegació de Mèxic a la 2a. Conferència Regional de Nacions Unides, sobre *La doble tributación y la evasión fiscal*. Entre 1949 i 1953 actuarà com assessor del Banco de México i escriurà informe d'avaluació d'aquella intensa col·laboració (vg. *El Banco de México y la Industrialización del país* (abril 1952) reproduït a *Manuel Sánchez Sarto, Escritos Económicos (1939-1969* p. 129 a 133) A partir de 1950, ja a la CEPAL, tractarà amb certa freqüència amb Raül Prebisch.

Autor prolífic de nombrosos estudis i articles publicarà, en una primera etapa referint-se sobretot a Mèxic i més tard a l'América Llatina i al conjunt de l'economia internacional. Sobresurten els articles publicats a partir de 1941, sobretot en revistes com *Investigación Económica (*México, UNAM), *Investigaciones Tecnológica*s, *Cuadernos Americanos*, *Comercio Exterior*, *El Trimestre Económico*, *Las Españas en México*, *Revista de Economía, Revista de Hacienda y Finanzas*, *Cuadernos de Información Económica*, etc. En el seu Pròleg al llibre *Historia Económica general* de Max Weber, traduït per ell mateix de l'alemany, sosté que es tracta d'una interpretació socioreligiosa magistral de la Història de i l'Economia, ben útil a l'hora de millorar l'escassa formació cultural en economia dels estudiants universitaris. En el seu escrit sobre *Crisis y resurrección de la economía* (v. *Escritos económicos*. México, 1939-1969, p 394), argumenta que els economistes aïllats en torres d'ivori són incapaços d'oferir metodologies d'anàlisi adequades per analitzar i tractar de resoldre els importants problemes econòmics de la postguerra, i encara menys dels països en desenvolupament. Afirma no compartir en absolut el seu pessimisme.

Paga la pena destacar una reflexió final sobre la pèrdua de rellevància del liberalisme econòmic. *«Ens trobem en una època* —afirma (v. *Escritos Económicos,* México, 1939-1969, p. 339-410)— *en què es evident que la «mà oculta» dels clàssics i els suposats automatismes del mercat, no han estat capaços de superar els greus problemes heretats, ni d'establir les bases pel desenvolupament de les economies*». «*Seria erroni pensar, però, que això ens ha de conduir»*

—afirma— *a considerar desaparegut el règim de la llibertat d'iniciativa i d'empresa privada*». «*Els països més desenvolupats de la Terra, i aquells que, com és el cas de Mèxic, fan un esforç per l'aplicació de polítiques de foment, han sabut combinar, amb bon judici, els avantatges que provenen de l'existència de l'empresa privada, amb l'exigència d'assignar al capital des dels poders públics, una funció social per avançar assentant les bases d'un sòlid creixement*».

Bibliografia de:

«Los consejos de fábrica en Alemania: trascendencia internacional de esta institución», *Universidad, Revista de cultura y vida universitaria,* Zaragoza, año I, núm. 1, abril-mayo-junio 1924.

«Humanidad, nación e imperio en la obra de Federico List», *Investigación económica,* UNAM 1/3, México, 1941.

«Max Weber y la victoria del racionalismo económico», *Cuadernos Americanos*, 3, México, mayo-junio 1943.

«La «Zona Oscura» en la economía de los pueblos poco desarrollados», a *Investigación Económica,* 1951.

«Recomendaciones para la enseñanza de la Historia Económica», *Investigación económica,* UNAM 12/14, México, 1952

«Crisis y resurrección de la economía», a *Escritos Económicos, México, 1939-1969*

«El Banco de México y la industrialización del país», *Escritos Económicos, México, 1939-1969*.

«Los economistas puros, en retirada», *Escritos Económicos, México, 1939-1969.*

Bibliografia sobre:

Roca, Francesc: *El pensament econòmic català (1900-1970*), Vol. II (Suggestions «*maxweberianes*») «Prefaci de Sánchez Sarto a l'edició en castellà de l'obra de Max Weber (1942) *Historia econòmica general*», Universitat de Barcelona, Barcelona, 1996.

Fernández Clemente, Eloy (director de la edición): *Manuel Sánchez Sarto. Escritos Económicos (México, 1939-1969),* Edición, introducción y notas del director de la edición, 2003.

Sánchez Cuervo, Antolín & Zermeño Padilla, Guillermo (eds.): *El exilio español del 39 en México. Mediaciones entre mundos, disciplinas y saberes,* México, 2014.

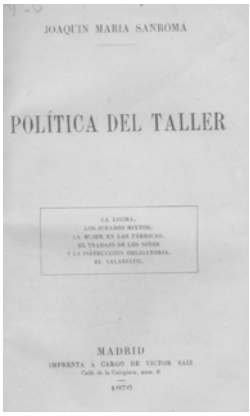
Encinas Ferrer, Carlos: «El exilio republicano español en la Escuela Nacional de Economía de la UNAM», a *Economía Informa,* núm. 390, enero-febrero 2015.

Pere Puig i Bastard

SANROMÀ i CREUS, Joaquim Maria

(Barcelona, 1829 – Madrid, 1895)

«l'Économie (...) aristocratique et agricole sous les physiocrates, industrielle et divitière avec A.Smith, analytique avec Ricardo et Malthus, syncrétique avec Rossi, J.B. Say et Dunoyer, propagandiste avec Bastiat et Cobden, positiviste avec Stuart Mill et Carey de Philadelphie, critique et démagogique avec Proudhon, gouvernamentale et césariste avec les nouveaus docteurs allemands». (1881)

JOAQUIN MARIA SANROMÁ

POLÍTICA DEL TALLER

MADRID

Llicenciat en Filosofia i Lletres (1846) i en Dret (1850) a la Universitat de Barcelona, dubtà, segons explica a les seves *Mis memorias* (1887), entre marxar a Califòrnia o a París. Optà per Madrid. Segons ell, «*Madrid es el gran laboratorio de hombres públicos. Será fortuna, será desgracia, no lo discuto: es un hecho*» (Madrid, 1887).

Titular de la càtedra d'Economia Política de la Universitat de Santiago de Compostela des de 1854, esdevindria després (1858) professor d'Economia de l'Escuela de Comercio i del Real Instituto Industrial de Madrid, i més tard diputat, sotssecretari d'Hisenda del govern central, president de la Sociedad Abolicionista Española, acadèmic, i el 1881 conseller del Banco de España.

Fou un dels que definí alguns dels aspectes més rellevants de la revolució liberal espanyola de 1868. En especial, i sovint donant suport a l'obra de Laureà Figuerola, analitzà:

1) la reforma monetària, la creació de la pesseta, i els assaigs de configurar la Unió monetària llatina a l'entorn del franc (francès, suís, belga), tot i que l'extrema diversitat d'emissions i circuits ho feia molt difícil: «*no es lícito esperar que desaparezcan en breve plazo los 93 tipos de monedas de oro y los 135 de plata que existen en Europa*» (1872).

2) les crisis industrials, que segons ell deriven fonamentalment de la no acceptació de la idea de la llibertat econòmica. Fins al punt que fins i tot es poden qüestionar, escriu, alguns aspectes de la política comercial lliurecanvista anglesa, car es pot observar que «*Inglaterra (...) su empeño en conservar las Jónicas, Malta, Gibraltar, Aden, Omuz y otras titulades llaves del comercio universal ¿no contrasta singularmente con el espíritu moderno enemigo de (...) un monopolio marítimo ?*» (1863).

3) la formació i el rol econòmic i social de les dones a les societats modernes. Amb paraules seves, extretes d'una conferència: «*en las naciones poderosas, la propiedad, los contratos, el juego de las industrias, y la práctica de los negocios ocupan la actividad de multitud de mujeres (...)* (1869). Ara, segons ell, els canvis tecnològics (el vapor, l'electricitat) han fet possible: «*se acusa a los hombres de egoístas poque, fingiendo rendirse a vuestras plantas, reclaman por sí solos el imperio del derecho, de la actividad, de la razón. Pues bien: la ciencia moderna os concedió un puesto en este imperio*» (*1863*).

4) paral·lelament, com a resultat d'un viatge d'estudis, dona notícia dels ensenyaments de formació professional que coneix a partir d'una estada *ad hoc* a quatre Estats de l'Europa industrial (Anglaterra, Itàlia, França i Bèlgica). Dos anys abans ja havia resumit: «*el trabajo libre y ordenado es el cimiento primerísimo de las sociedades mejor constituidas*» (1863). Anys més tard connecta, en un mateix volum (*Política del taller*, 1876), ensenyament obligatori, treball infantil, treball fabril de les dones i creació de jurats mixts.

5) diputat al Congrés elegit per districte de l'illa de Puerto Rico, argumentà la necessitat d'anul·lar l'esclavatge i alliberar els esclaus de l'illa, i els 600.000 (sobre una població total de 1,6 milions) de Cuba. Segons ell, en síntesi es pot dir que «*Cuba no ha prosperado por la*

esclavitud, sino a pesar de la esclavitud. Si hay un secreto en la prosperidad de Cuba, buscadle en la libertad industrial» (1872). I la recepta político-econòmica era «*Dad libertad de comercio para abaratar el consumo, la maquinaria, la primera materia. Dad libertad de crédito para obtener dinero barato. Dad educación industrial para hacer buenos operarios*» (1873).

El 1881 publicà un extens Pròleg a un tractat acadèmic d'Economia Política, de Mariano Carreras y González, on connecta l'origen de la ciència econòmica amb les pre-condicions de la Revolució industrial, i sintetitza les successives i/o simultànies aportacions dels grans noms: d'Adam Smith a *Carey de Philadelphie.* Els últims, Proudhon i «*les nouveaux docteurs allemands*», en canvi, no els valora molt positivament.

El 1887 publica el primer volum de les seves memòries. A més de detalls sobre la seva pròpia trajectòria professional i política, es pot trobar-hi reflexions generals sobre grans temes, presentades —sovint— de forma sintètica. Per exemple, sobre els quatre models político-econòmics: «(1). *Política oriental: encima los que devoran o ayudan a devorar imperios, abajo los que los mantienen;* (2) *Política greco-romana: en la cúspide la guerra, en la base la esclavitud, como si dijéramos el Trabajo;* (3) *Política feudal: señores que pelean cazan y mandan, villanos y menestrales que trabajan y obedecen;* (4) *Política de la monarquía patrimonial: sangre noble para el brillo y aparato, sangre plebeya para la fatiga*» (1887).

Citant Güell i Ferrer o Illas i Vidal, presenta també sintèticament alguns aspectes del procés industrialitzador català, que compara amb el d'altres àrees d'Europa: «*el amo catalán no explotaba al obrero, como hacía entonces el fracés, el belga y, sobretodo, el inglés (...), el amo catalán no escatimaba los jornales (...), tenía que acordarse de que habían salido de las mismas filas obreras, y pocos años antes habían comido la arengada*». En aquest context fins i tot assaja de definir sociològicament determinats grups, com per exemple certa burocràcia: «*llamo colonia castellana a los empleados, militares o civiles, que no hablan en catalán. Halágales en Barcelona todo: el clima, las comodidades, las diversiones, la campiña, lo moderado de los precios, el trato aunque algo seco de mis paisanos*».

El 1907, l'Ajuntament de Barcelona decidí incloure a la Galeria de catalans il·lustres: Laureà Figuerola, Víctor Balaguer, Anselm Clavé i Joaquim M. Sanromà.

Bibliografia de:
Las crisis Industriales, Madrid, 1863.
De la educación social de la mujer, Madrid, 1869.
La cuestión monetaria en España, Madrid, 1872.
La esclavitud en Cuba, Sociedad Abolicionista Española, Madrid, 1872.
La emancipación de los esclavos de Puerto Rico, Madrid, 1873.
Puerto Rico y su hacienda, Madrid, 1873.
Política del taller, Madrid, 1876.
Pròleg a: Mariano Carreras: *Philosophie de la science économique*, Paris-Madrid, 1881.
Las escuelas de artes y oficios en Inglaterra, Italia, Francia y Bélgica. Madrid, 1886.
Mis memorias, 2 vols., Madrid, 1887 i 1894.

Bibliografia sobre:

Francesc Roca: «Joaquim M. Sanromà», dins *Cinc segles. Llibres d'Economia d'autors catalans*, Universitat de Barcelona/CRAI (Centre de Recursos per a l'Aprenentatge i la Investigació), Barcelona, 2018.

Francesc Roca i Rosell

SANS i GUITART, Pau

(L'Hospitalet de Llobregat, 1836 – Barcelona, 1900)

«*poguer fundar una solida i verdadera estadística de les forces vives de la nostra nació en tots los rams del treball humà*». (1887)

Enginyer i directiu de la Companyia de Ferrocarrils de Tarragona a Barcelona i França (TBF), dedicà un temps de la seva llarga estada a la seu a Zaragoza de TBF a l'estudi dels factors de creixement econòmic en general, i la seva aplicació sistemàtica a tots els sectors de l'economia aragonesa dels anys 1860-80. A l'assaig (ple de quadres estadístics, per cert) titulat *El porvenir industrial de Zaragoza* (Barcelona, 1885), parteix de la necessitat de crear indústria (incloent-hi l'agricultura) quan el país és pobre: «*hemos de agudizar nuestro ingenio para suplir con el trabajo y la industria la aridez de nuestro suelo*». L'enginy però es basa en l'educació que genera el capital humà: «*el capital intelectual de un país es por sí solo uno de los resortes más poderosos de la prosperidad*». D'un estudi estadístic molt minuciós de l'ensenyament a Zaragoza i Aragó però, en conclou que «*de cada 100 personas se quedan más de 90 sin saber leer ni escribir*». De fet resumeix: «*la clase obrera de Zaragoza desconoce por completo los pincipios más elementales de la ciencia*». I als grans centres de població hi ha «*la codicia del capitalista*» i «*la relajación del obrero que de un salto pasa de la miseria a la esplendidez, sin haber vencido la valla de la educación*».

Segons ell però és possible i necessari sortir d'aquesta situació amb dos factors: la inversió en ensenyaments professionals i la dinàmica de les institucions de crèdit. Pel que fa a l'ensenyament hi contribuiria amb molts títols com ara *La locomotora en acción* (diverses edicions, des de 1868), *Problemas de aritmetica con aplicación a la industria* (1885), o *Necessitat d'ensenyar la teoria del seu art als maquinistes i fogoners dels camins de ferro* (1899).

El 1887 presidí l'associació *Lliga de Catalunya* que tenia com a objecte el «*foment, millora i defensa dels interessos morals, polítics i econòmics de Catalunya*». De fet dues de les seves quatre comissions de treball eren dedicades a «Agricultura i indústria», i «Comerç i marina» (les altres eren «Literatura i art» i «Legislació i història»). L'objectiu inicial era el re-coneixement: «*fundar una sòlida i vertadera estadística de les forces vives de la nostra nació*», car hi ha «*un present ple de vida i d'activitat i d'empreses mercantils i industrials, que són exòtiques i fins antipàtiques a les demés regions espanyoles*». Així i tot es mostra esperançat: «*Catalunya, amb*

son exemple, arrossegarà les simpaties d'altres regions que, com ella, desitgen lo benestar per medi del treball i l'economia». La conclusió és: «*Lliga de Catalunya crida al seu costat als industrials i agricultors, als comerciants i economistes, als escriptors, als artistes, als historiadors, als lletrats, als sacerdots, al gremis, en una paraula: a totes les classes socials, per a poder fer l'estudi complert de la nostra terra*».

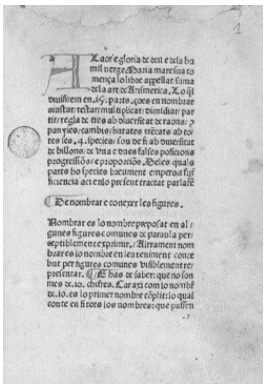
Bibliografia de:
El porvenir industrial de Zaragoza, Barcelona, 1885.
Annals de la Lliga de Catalunya, Barcelona, 1887.

Francesc Roca i Rosell

SANTCLIMENT, Francesc

(segles XV – XVI)

«altrament alguns la appellen zero, car no val res, mas fa valer les altres, segons lo lloch en que és, perque es necessita». (1482)

Aor eglonia de uri e uela ba
mil uergeMaria mare fua to
mença lo libre appellat fuma
cela art de Arifmetica. Lo di
uidirem en.5. parts. ço es en nombrar
auiftar reftar multiplicar dimidiar par
tir regla de tres ab diuerfitat de raons
pan yies cambis barates trencats ab to
tes les.4. fpecies fon de fi ab diuerfitat
de billons de ftras e estes falfes poficions
progreffiõ e proporciõ. Belcs qual lo
parts ho fpecies bacument emperaa fus
hiurencia ara enlo prefent tractat parlaré

De nombrar e conexer les figures.

Nombrar es lo nombre propofat en al
gunes figures e comunca de paraula per
opthlemen expimir. Atrament nom
brar es lo nombre en iteramment conce
but per figures comunes vulblement re
portenar. E has de faber: que no fon
mes de.10. chifres. Car axi com lo nombr
de.10. de lo primer nombre eliptic lo qual
conte en fi totes los nombres que paffen

És l'autor de l'aritmètica comercial més antiga publicada a Europa que es conserva: *Suma de la art de arismetica* (Barcelona, 1482). Anterior, només un llibre, molt més breu, d'autor desconegut publicat en italià, a Treviso, quatre anys abans. De la *Suma* n'hi ha un sol exemplar, del que sabem que va entrar el 1919 a la Biblioteca de Catalunya —creada poc temps abans— procedent d'Itàlia. Al segle XXI se n'han fet diverses edicions: en facsímil i en digital.

Els estudiosos no han aconseguit saber pràcticament res del seu autor. El seu llibre, però, ha estat minuciosament escodrinyat. El més destacable, vist des de fora, és que el primer llibre del que hi ha notícia a Europa sobre càlculs aritmètics aplicats a la pràctica comercial i bancària sigui un llibre català publicat en llengua catalana. La raó pot ésser l'atzar, car ben segur que, als mateixos anys, s'havien publicat llibres d'aritmètica comercial en flamenc, venecià, florentí, alemany, o francès. Però, d'abans de 1482, només hi ha notícia d'un llibre italià de 1478, més curt i sense autor.

El seu llibre es divideix en parts: «*Lo dividirem en 5 parts. Ço es en nombrar, aiustar, restar, multiplicar, dimidir, partir, regla de tres. A(m)b diversitat de raons, companyies, cambis, barates, trencats».* Editat en tipus gòtics, amb operacions en caràcters indoaràbics, incorpora el número zero, i dedica molts espais als càlculs en els que els preus de les mercaderies s'expressen en diferents monedes: florins, ducats, sous, etc. De fet, la inclusió de nombrosos exemples i de taules d'equivalències fan d'aquest llibre quelcom semblant a una calculadora.

Llibres com aquest poden servir per a explicar els avenços (en tots els camps) de la Catalunya, i l'Europa, del Renaixement. Són una de les claus de les primeres passes de la Revolució Científica.

Bibliografia de:

Lo llibre appellat Suma de la art de arismetica. Barcelona, 1482.

Bibliografia sobre:

Antoni Malet, ed.: *Francesc Santcliment: Summa de la art de l'arismetica*. Vic, 1988.

Escobedo, Joana: *Un incunable científic català. La "Suma de la art de arismetica"de Francesc Santcliment*. Barcelona, 2007.

Francesc Roca i Rosell

SANTILLAN, Dídac A. (GARCÍA FERNÁNDEZ, Sinesio)

(Reyero, 1897 − Barcelona, 1983)

«*Catalunya vol suprimir les barreres que els interessos dels privilegiats oposaven a la seva expansió, al treball de llurs habitants*». (1937)

«*Para nosotros, la revolución era, ante todo, creación de riqueza y distribución equitativa a toda la población*». (1940)

Sinesio García Fernández va començar molt aviat signant com a «Diego Abad de Santillan». Quan al 1937 esdevingué titular de la Conselleria d'Economia del govern de la Generalitat de Catalunya, signà decrets i articles com a «Dídac A. Santillan».

Als 8 anys els seus pares emigraren i se l'endugueren a Argentina, però als 15 feia el Batxillerat a León, i als 18 Filosofia i Lletres a Madrid. El 1918 retornà a l'Argentina. Representant la FORA (Federació d'Obrers de la Regió Argentina), el 1922 participà a Berlín a la constitució de la nova Associació Internacional de Treballadors, i el 1925 a Amsterdam a un nou Congrés de l'AIT.

A Berlin començà a estudiar Medicina, però el 1925 va néixer a Barcelona un fill seu i d'Elise Kater. El 1926 van marxar a Mèxic, i de nou a l'Argentina. El 1933 retornà a Catalunya. Sempre —i arreu— llegint, escrivint i publicant, i editant. I traduint i redactant geografies i enciclopèdies.

Els seus interessos intel·lectuals foren diversos. Això és el que s'intenta dir quan se'l defineix com a «*author, economist and leading figure in the Spanish and Argentine anarchist movements*» (*Wikipedia*, 2016). Destaca les relacions entre el moviment obrer i l'ideal d'emancipació humana, i les bases econòmiques d'aquesta emancipació.

Justament el seu llibre més reeditat i més traduït és *El organismo económico de la revolución* (Barcelona, 1936). És un assaig per a definir un model econòmic basat en l'experimentació, on es combinin l'autogestió i la planificació. I on es qüestionen, citant el Germà Bernacer d'*Interés del capital* (1925), les rendes que no tenen origen en el treball. Argumenta els avantatges de la lliure iniciativa dels individus i dels col·lectius afegida a l'organització

en xarxa dels diferents consells: des dels consells d'empresa fins als consells municipals, territorials i regionals, passant pels consells de sector d'activitat econòmica, i per un consell federal format amb delegacions dels consells regionals.

A cadascun dels 17 capítols dedicats a un sector hi ha una breu síntesi amb dades concretes, incloses les estadístiques-clau. Es recolza en alguns casos en els treballs de Gonçal de Reparaç, Muñoz-Oms, Fèlix Martí Ibáñez, Antoni Garcia-Birlan, Josep A. Vandellós, o la CAIRN (Conferència per a l'Aprofitament Industrial dels Recursos Naturals), de la Conselleria d'Economia, de la que n'era responsable Santiago Rubió i Tudurí. Puntualment, assenyala la possibilitat de l'energia eòlica, d'un «*modelo de vehículo eléctrico*», o de l'estalvi energètic.

A les reflexions finals, intueix el post-fordisme: «*una variación personal de la producción estandarizada se puede obtener fuera de las horas de trabajo social obligatorio*». *Car en un futur no massa llunyà* «*bastarán pocas horas* (de treball/dia) *para que la sociedad disfrute de un mínimo agradable de existencia: entonces el individualismo tendrá campo*». La reducció de la jornada laboral permetrà alliberar temps als que vulguin dedicar-se a altres activitats. Com la de fer diners.

El llibre es publicaria ampliat ràpidament en anglès: *After the Revolution. Economic reconstruction in Spain today* (New York, 1937. Edició facsímil, Sidney, 1996. També en pdf) i en holandès (Amsterdam, 1937). Més tard, n'hi ha una traducció portuguesa a Brasil (São Paulo, 1980) i una traducció alemanya (Berlin-Wien, 1986).

Preparant el terreny al llibre de 1936, des de 10 anys abans, publica *El anarquismo en el movimiento obrero* (Barcelona, 1925), *La bancarrota del sistema económico y político del capitalismo* (València, 1932), *Reconstrucción social: bases para una nueva edificación económica argentina* (Buenos Aires, 1933), *The Spanish Anarchists and the Oktober Insurrection* (Detroit, 1934), *Las cargas tributarias: apuntes sobre las finanzas estatales contemporáneas* (Barcelona, 1934).

L'estiu de 1936 esdevé un dels protagonistes principals de la *Nova Economia*, el primer assaig de llarga duració (30 mesos) de combinar autogestió, mercats i planificacions en una economia immersa en una guerra total, en plena Segona Revolució industrial, en la que s'importen bona part de les matèries primeres. Després de J. P. Fàbregas, va ser conseller d'Economia del govern de la Generalitat de Catalunya. A «Vers una nova convivència econòmica i social» (*Butlletí trimestral de la Conselleria d'Economia*, núm. 2, gener 1937) explicava la doble explotació: «*el capitalisme considera l'home com a instrument de l'aparell productiu, exhaurint les seves energies, i, com a mecanisme del consum, on també és explotat i enganyat*». És a dir: «*el productor solament interessa al capitalisme quan el seu treball pot ésser font d'ingressos o la seva capacitat de consum pot proporcionar-li uns beneficis*». I fixava els objectius de la Nova Economia amb un «*gran experiment (...) Catalunya vol suprimir les barreres que els interessos dels privilegiats oposaven a la seva expansió, al treball de llurs habitants*».

Després de la greu crisi de maig de 1937, va impulsar el pacte CNT-UGT, de la Confederació Nacional del Treball, el sindicat anarco-sindicalista, i la Unió General de Treballadors, el sindicat socialista-comunista.

Al final de la Guerra de 1936-1939, retorna a Argentina, passant per França, Estats Units, i Xile. Allà, publicarà ben aviat un resum-balanç de la Guerra d'Espanya, on l'economia i les finances hi juguen un lloc destacat. És *Porqué perdimos la guerra* (Buenos Aires, 1940. Nova edició, Esplugues de Llobregat, 1975. Diverses edicions digitals, 12/2016). Un text que incorpora coses un xic anteriors: *Le anarchici e la rivoluzione spagnola* (Lugano, 1938), o *La revolución y la Guerra de España. Notas preliminares para su historia* (La Habana, 1938). Traduït íntegrament a l'anglès: *Why we lost the war* (diverses edicions digitals a 12/ 2016).

En la seva anàlisi, la derrota tingué 3 causes. Primera: «*La idiocia republicana que encarnó, desde las esferas gubernativas de Madrid, la misma incomprensión de las monarquías habsburguesas y borbónicas ante las realidades populares y ante sentimientos regionales legítimos como el de Cataluña, contra cuya iniciativa bélica y social se cuadró todo el aparato del Estado central (...) Cataluña pudo ganar la guerra sola, en los primeros meses*». Segona: la política de no intervenció de França i Anglaterra, que de fet va permetre que Alemanya i Itàlia proporcionessin homes i material de guerra al bàndol anti-republicà. Tercera: la intervenció russa, que subministrà «*material escaso, de pésima calidad*», tot i «*cobrarlo en oro por adelantado, llegase o no llegase a nuestros puertos*».

A partir del capítol 6, presenta alguns dels mecanismes de transformació econòmica iniciats l'estiu de 1936: 1) La diversificació empresarial feta possible amb el Decret de Col·lectivitzacions elaborat pel Consell d'Economia; 2) L'escolarització organitzada pel CENU (Consell de l'Escola Nova Unificada); 3) La reconversió industrial promoguda per la Comissió d'Indústries de Guerra, i Josep Tarradellas; 4) El reconeixement integral sistemàtic dels recursos del territori, planificat per la CAIRN. Resumint, «*para nosotros la revolución era, ante todo, creación de riqueza y distribución equitativa a toda la población*». Però alhora calia pensar en la guerra: «*en una guerra moderna no se puede triunfar si no se está respaldado por una fuerte industria, y no había en España más que la industria catalana (...) con un equipo técnico de primer orden*». Malauradament, la burocràcia espanyola va dificultar, per exemple, les importacions de matèries primeres i de màquines que necessitava la indústria catalana. Així, «*después de varios meses de luchas y de incidentes sin salida con el gobierno central, reflexionando sobre el pro y el contra de una independencia política de Cataluña*».

A partir de 1940 a Buenos Aires, i des de 1977 a Barcelona, la seva obra escrita i publicada es multiplica, car a més de presentar assaigs sobre els avantatges d'una societat sense capitalisme i sense Estat, amb aplicacions al cas espanyol i al cas argentí, fa traduccions, diccionaris, Pròlegs, i participa en geografies i enciclopèdies, i co-dirigeix editorials, com *Americalee.* Sovint amb l'economia en primer pla. Per exemple, a *Los fundamentos de la geografía económica de América* (Buenos Aires, 1945).

El 1976, matisaria alguns dels seus plantejaments. Per exemple, «*el movimiento obrero tiene que buscar su razón de ser no tanto en el anticapitalismo (...) como en el derecho a la libre iniciativa y a nuevas formas posibles de trabajo, de vida y de distribución de los productos*»(*Estrategia y tàctica*, Madrid, 1977). I reblant l'argumentació: «*mientras sea posible ejercer la libre iniciativa, y lo es en gran parte del mundo, poco importa que subsistan vestigios de las formas económicas capitalistas*».

Bibliografia de:

El organismo económico de la revolución. Cómo vivimos y cómo podríamos vivir en España, Tierra y Libertad, Barcelona, 1936

After The Revolution. Economic Reconstruction in Spain Today. Introducció de Louis Frank, Greenberg, New York, 1937.

Porqué perdimos la guerra. Una contribución a la historia de la tragedia española, Buenos Aires, 1940.

Estrategia y táctica. Ayer, hoy y mañana, Madrid, 1976.

Bibliografia sobre:

F. Artal, E. Gasch, C. Massana, F. Roca: «Dídac Abad de Santillan: "Una nova societat sense capitalisme i sense estat"», a *El pensament econòmic català durant la República i la Guerra (1931-1939)*. Barcelona, 1976.

Francesc Roca: «21.1936. Sinesio García Fernández: "Factores esenciales de la producción"», a *El pensament econòmic català (1900-1970) II. La transmissió de les idees econòmiques*, Barcelona, 1996.

Fernando Pérez de Blas: *Historia, circunstancia y libertad en la obra de Diego Abad de Santillan*, Madrid, 2002.

Francesc Roca i Rosell

SANUY i GISTAU, Francesc

(Barcelona, 1936 – Barcelona, 2017)

«Aquí el que ha passat és que s'ha trencat el gran pacte sobre quin hauria de ser el rol de l'Estat. Havíem quedat que el poder públic duria a terme la preservació d'activitats econòmiques no rendibles, i que els governs impedirien que l'1% de la població controlés el 95% de la riquesa i s'ha fet el contrari». (2010)

Fill d'una família barcelonina que l'inscriurà al Liceu Francès, escola de prestigi internacional, on cursarà els primers estudis. Les seves dots innates per l'aprenentatge de llengües, sumades a una sòlida capacitat de treball, li obriran portes al món de la cultura internacional, al llarg de la seva vida.

L'any 1956 iniciarà els seus estudis de Dret a la Universitat de Barcelona. Aviat aprofitarà però la suspensió de sis mesos que se li imposarà per la seva participació en els «fets del Paraninf», per desplaçar-se a Itàlia a estudiar amb beca a la Università di Perugia, on obtindrà un primer Diploma. Dos anys més tard aconsegueix una segona beca, i torna a Itàlia a estudiar a l'Istituto di Studi Europei, de Torino, on obtindrà un Diploma en Estudis Europeus. Havent aconseguit una primera beca «*Fullbrigth*», i més tard, un ajut de la «*Telluride House*» americana, anirà a estudiar als Estats Units en els anys 1959-1960, on obtindrà el títol de *Master on Industrial and Labor Relations* de

la Cornell University. Posteriorment anirà a viure a London, on participarà com a locutor en el Spanish-Service de la BBC, i assistirà com a invitat a un Seminari sobre «Labour Economics» del professor Phelps Brown, de la London School of Economics.

Retornat ja a Catalunya col·laborarà amb el bufet de Francesc Casares, especialitzat en qüestions laborals.

Mostrarà aviat una elevada creativitat i eficàcia com a expert i promotor de projectes d'internacionalització d'empreses en temps particularment difícils. Es farà càrrec ben aviat de la direcció del Servei de Mercats Exteriors de la Cambra Oficial d'Indústria de Barcelona (1963-1967), on promourà missions comercials i projectes encaminats a oferir oportunitats a unes empreses massa habituades a viure en un clima econòmic del tot aïllat i protegit. Poc després dels inicis d'una important etapa de descolonització de l'Àfrica Meridional, intentarà aplicar un enginyós sistema de penetració en nous mercats emergents, aconseguint la col·laboració d'empreses de les antigues metròpolis, franceses i angleses, a les que intentarà convèncer de que col·laborant amb empreses espanyoles podran recuperar una part dels seus anteriors beneficis. Com ell mateix escriurà més tard, en aquells anys haurà de viatjar ben intensament per tot Àfrica. Un dels èxits importants que tindrà en aquesta etapa serà el d'enviar al recentment llicenciat Eduard Arruga i Valeri a una missió a Algèria, per a un estudi sobre el sector de la maquinària tèxtil en aquell Estat, que comportarà la comanda d'una fàbrica tèxtil claus en mà per a la indústria catalana de maquinària tèxtil. Dimitirà finalment del seu càrrec de la direcció de Mercats Exteriors l'any 1967, i passarà a viure a Genève prop de sis anys, treballant com a traductor en el Servei Lingüístic de Nacions Unides.

El 1973 retornarà a Barcelona, havent acceptat una inesperada proposta que li farà el nou president de la Fira, Josep Riba Ortínez, d'incorporar-s'hi com a nou director, per tal de pilotar un ambiciós projecte de reactivació i rellançament internacionals d'aquell certamen. Col·laborarà més tard també amb la Institución Ferial de Madrid.

Aconseguirà també resultats destacables en el món de la política. El mes d'abril de 1980 serà nomenat conseller de Comerç i Turisme, en qualitat d'independent, en el nou govern de la Generalitat de Catalunya de Jordi Pujol. Serà l'àrea del turisme a la que haurà de dedicar més esforços, duent a terme una renovació de les polítiques i ajudes al turisme. L'any 1985 acabarà presentant però la seva dimissió del càrrec de conseller. Un any més tard s'integrarà en el Consorci de Promoció Turística de Catalunya, una responsabilitat que farà compatible amb les funcions de delegat de la Generalitat a Madrid. Aquell mateix any serà elegit diputat al Congrés de Diputats per Convergència i Unió, en representació de la província de Barcelona. Sis anys més tard, en representació de la Generalitat, participarà en el Mil·lenari de l'Expo-92 de Sevilla. Presentarà finalment la seva dimissió com a militant de CDC l'any 1998.

Destacarà en aquesta darrera etapa de la seva carrera sobretot pel seu radical sentit de la independència i per la seva vessant d'escriptor i periodista prolífic d'articles i participant molt actiu en debats sobre temes polítics i econòmics en emissores de ràdio i TV. Mereix esment la sèrie d'articles publicats a l'*Avui* i a *El Periódico*, i al setmanari *El Temps*, en els que mantindrà una visió molt crítica de l'evolució de l'economia i la societat espanyoles,

arremetent contra el que anomenarà interessos espuris del món de la política i les grans empreses. A la ràdio participarà durant 16 anys en la tertúlia de Luís del Olmo a *Onda Cero*, i durant 10 anys en «Els Matins de Catalunya Radio» d'Antoni Bassas. Bona part dels articles que escriurà com a autor únic, o bé en col·laboració, seran recopilats i editats en cinc significatius llibres entre 2005 i 2014.

Bibliografia de:

Informe Sanuy. Defensa del petit comerç i crítica de «La Caixa», Pròleg del Col·lectiu J. B. Boix, Barcelona, 2005.

Els plats trencats. Banquers, polítics i ciutadans. Ciutadans: víctimes i culpables de la crisis econòmica, Barcelona, 2010.

Capitalisme Cibeles: com es reparteixen el pastís les grans empreses espanyoles, Barcelona, 2012.

La Banca sempre guanya: crisi, negoci, impunitat i rescat, Barcelona, 2014.

Amb Armand Carabén: *Diuen que tinc memòria (Edició d'unes converses amb Armand Carabén Van der Meer*), Barcelona, 2015.

Bibliografia sobre:

Borràs, Laura: «Francesc Sanuy, lector de la realitat», Pròleg al llibre de F. Sanuy *La banca sempre guanya. Crisi, negoci, impunitat i rescat*, Barcelona, 2014.

Bassas, Antoni: «Adéu, estimat Francesc Sanuy», *La Vanguardia*, 22 maig 2017.

Marta Pérez: «Un catalanista polifacètic: Francesc Sanuy i Gistau 1936-2017», *La Vanguardia,* 23 maig 2017.

Pere Puig i Bastard

SARDÀ DEXEUS, Joan

(Barcelona, 1910 – Barcelona, 1995)

«Si aquest sistema d'equilibris s'ha anat produint fins ara, no és precisament el que convé a Catalunya, ni a l'economia general espanyola, si vol complir, de millora amb els programes de progrés, de millora dels nivells de vida, de vocació europea, etc. Potser seria el moment de considerar que una àrea desenvolupada en el sector econòmico-privat necessita uns serveis públics i col·lectius (en el sentit més ample de la paraula)...Per això una estructura financera diferent, que hauria de descansar en una reordenació de les bases econòmiques del país, seria convenient per a tots». (Pròleg *L'aptitud financera de Catalunya*, Barcelona, 1967)

Economista. De família originària de Sant Quintí de Mediona. Llar de classe mitjana professional, advocats, escriptors; orfe de pare als 4 anys amb el que suposa de certes estretors de recursos, havent d'assumir responsabilitat al sí de la família.

Primers estudis al Col·legi Alemany, seguint tradició familiar. Estudis superiors a la Facultat de Dret, de la Universitat de Barcelona, amb beques i Matrícules d'Honor, acabant amb el Premi Extraordinari de la seva promoció (1926-1930). A la Facultat de Dret ja es troba amb disciplines econòmiques —Economia Política, Hisenda—. I amb companys majors que ell que han pogut seguir la forta petjada de l'eximi economista andalús (Antonio Flores de Lemus) qui, després de la seva formació alemanya, ocupà la corresponent càtedra a Dret de la Universitat de Barcelona: Tallada, Reventós, Algarra, Vidal i Guardiola, Sánchez Sarto, etc. Sardà va haver de presentar a Madrid, com tothom aleshores, la seva Tesi doctoral, sobre economia internacional i les seves Institucions (1932); el que li va permetre però és contacte amb el Prof. Flores de Lemus, generador d'una nombrosa Escola de deixebles, però sobretot alt assessor del Govern econòmic central (per exemple tècnic bàsic del *Dictamen del Patrón Oro*, al qual per cert hi va oposar pel període de la República el seu criteri diferent sobre la fixació de la cotització exterior de la pesseta).

De palesa precocitat, consolidà aviat la seva vocació científica per l'Economia a la recent creada (per la Generalitat) Universitat Autònoma de Barcelona, on fou el primer professor ajudant del ram, i on a més hi trobà la base per la recerca a l'Institut d'Investigacions Econòmiques, dirigit pel gran demògraf (però no només això) Josep A. Vandellós, després exiliat a Veneçuela i als EUA. I no es pot oblidar el seu compromís amb el publicisme divulgatiu que exercí àmpliament a *Economia i Finances*, molt selecte, a *España Bancaria* de Barcelona, també a «Justícia Social» (USC-Joan Comorera, per qui Sardà tenia un gran respecte intel·lectual) i fins al diari *L'Opinió*, sempre amb una àmplia temàtica però predominantment sobre economia internacional, aviat quallada com una especialitat bàsica seva, de vegades amb pseudònim en articles on ja mostrava la seva sornegueria.

Abans de la Guerra Civil ja publicà dos llibres: *Els problemes de la banca catalana,* dedicat a esbrinar els fets i les causes de les fallides del Banc de Barcelona, i sobretot del Banc de Catalunya, bàsicament greus errors estratègics. L'altre *La intervención monetaria y el comercio de divisas en España: Estudio crítico*, amb una dura crítica, amb oferta d'alternatives, a la política econòmica de la República, sobretot a l'exterior i de canvis (cotització forçada de la pesseta).

A la Guerra Civil, col·laborà amb el Govern de la Generalitat, sobretot els aspectes financers dels coneguts «Decrets de S'Agaró» (1937), el que sempre li suposarà una «taca» política. Fou mobilitzat a primers del 1938. Va sortir amb els soldats republicans, però va ser exiliat polític: Burgos, avals —en especial familiars—, classificació, depuració i el 1942 ja té salconduit per a moure´s dins l'Estat espanyol.

La dècada dels 40s va suposar per ell, perdudes les seves bases anteriors, un repte decisiu per a la seva vocació d'economista científic. Hi va respondre sobretot amb treball: en 7 anys publicà 20 articles científics i 15 recensions de llibres a les millors revistes, *Moneda y Crédito, Anales de Economía, Quarterly Journal of Economics, Trimestre Económico (de México)… I dos llibres,* el més important *La política monetaria y las fluctuaciones de la economía española en el siglo XIX,* que va generar després un renovat interès en historiadors del segle XiX, com ara Josep Fontana; l'altre *Una Introducción a la Economía*. Amb tot, no accedeix a la necessària càtedra ja fins als 38 anys (Dret, Univ. Santiago, 1948).

A l'any 1950 rep una oferta d'Assessor del Banco Central de Venezuela, on hi treballa fins al 1956, aconsellant sobre estabilitat monetària i guiant les relacions amb el Fons Monetari Internacional. Precisament això serà clau pel seu nomenament, pel maig de 1956, de Codirector del Servei d'Estudis del Banco de España, des del que va orientar tota l'estratègia «tècnica» que va culminar amb el Pla d'Estabilització (i liberalització) de juliol de 1959, que va suposar que l'economia espanyola, sortida d'un atzucac, es dirigís ràpidament cap a una economia de mercat europea, normalitzada; després considerarà que no es va aprofitar prou l'impuls del Pla. Es va guanyar, doncs, un gran prestigi.

Però el 1964 va «topar» amb el Sr. Navarro Rubio, ja Governador del Banco de Espanya, a causa d'un Informe oficial seu crític amb un projecte de Llei Bancària de Navarro. Li va crear també problemes la seva història del Banco de España, en especial les pàgines dedicades a l'or de Moscou, un dels falsos arguments del franquisme. Que l'or havia servit efectivament per finançar la compra d'armes i que no hi havia dret a devolució ho va presentar al ministre a través de Joaquín Garrigues, signant-se en salut.

A mitjans de 1965, va entrar en excedència, però abans se li havia ofert la Dirección General de Banca y Bolsa, que rebutjà; amb tot, des de 1972 reprèn la relació amb el Banco de España com assessor. Tornà a mirar cap a Catalunya, el que mai no havia fet (a més, família aquí). Rebut com a numerari de la Real Academia de Ciencias Morales y Políticas.

I als seus 56 anys s'orientà cap al sector empresarial català: conseller 4 exercicis del Banc Industrial de Catalunya. Al Banc s'envolta d'economistes més joves, entre ells Josep Marull i Armand Carabén, per disposar d'un propi Servei d'Estudis. Serà però sobretot a CROS 17 anys, la majoria com a vicepresident, on serà ben actiu. Li quedà energia i «temps» per fundar la Facultat d'Econòmiques de l'UAB, de la qual és el primer degà i catedràtic —1972—, 40 anys després de la de la Generalitat on havia professat. Tant a la seu del Raval, com després a Bellaterra, hi explicarà economia catalana i espanyola als cursos de doctorat.

Bibliografia de:

Els problemes de la banca catalana (amb Lluc Beltran), Institut d'Investigacions Econòmiques, Barcelona, 1933.

La intervención monetaria y el comercio de divisas en España: estudio critico, Bosch ed., Barcelona, 1936.

La política monetaria y las fluctuaciones de la economía española en el siglo XIX, CSIC, Madrid, 1948.

Una introducción a la economía, Bosch, Barcelona, 1950.

«Monetary and fiscal policy and the balance of payments of Venezuela», *International Economic Affairs*, 1954.

El Banco de España 1931-1962, Banco de España, Madrid, 1964.

La crisis monetaria internacional, Ariel, Barcelona, 1968.

Escritos 1948-1980, de Juan Sardá Dexeus, Banco de España, Madrid, 1987.

L'Economia de Catalunya avui i *L'economia de Catalunya avui i demà,* Banco de Bilbao, 1974 i 1983.

Bibliografia sobre:

Serra i Ramoneda, Antoni: *Joan Sardà i Dexeus, Semblança biogràfica*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2001.

Ros Hombravella, Jacint: «Joan Sardà Dexeus Un economista clave en la España del siglo XX», Aranzadi, Madrid, 2015.

Ros Hombravella, Jacint: «Potser el millor economista espanyol del segle XX» *Quaderns de la Societat Catalana d'Economia,* núm. 7, *Grans economistes Catalans* (1), Societat Catalana d'Economia, Barcelona, 2017.

Juliana, Enric: «Sardà Dexeus», *La Vanguardia*, Barcelona, 11 abril 2021.

Jacint Ros Hombravella

SAURÍ del RÍO, Artur

(Barcelona, 1936 – Barcelona, 2008)

«Si bien es cierto que el euro (reducirá) *la probabilidad de crisis financieras internas, ello no nos inmunizará frente a crisis exteriores».* (1998)

«El euro va a poner (a la banca) *frente al espejo de la competitividad, antes quizá que otros sectores. Comienza pues, una etapa trascendente para el sector».* (1998)

Realitza els seus primers estudis al Col·legi Sant Miquel. Acaba el seu Batxiller l'any 1953, iniciant immediatament els estudis de Dret, a la Universitat de Barcelona. Un any més tard inicia els d'Economia, en el moment mateix en què s'inaugura la nova Facultat de Ciències Polítiques, Econòmiques i Comercials. Es gradua l'any 1958 d'aquella primera carrera, i un any més tard ho fa de la segona. Passa a formar part de fet de la primera promoció de graduats en Econòmiques de la Universitat de Barcelona, conjuntament amb L. Beneria, J. M. Bricall, E. Corominas, J. Grifoll, J. Muns, i M. Romero. Es mantindrà els primers anys vinculat a la Universitat de Barcelona, un cop acabats els estudis col·laborant amb la Càtedra d'Economia i Hisenda, de la Facultat de Dret, del professor Sureda. Comptant amb el seu suport, aconseguirà una beca que li permetrà estudiar a la *London School of Economics and Political Science*, des de la tardor de 1960 fins al maig de 1962, desenvolupant com a tema bàsic de recerca «Els moviments de capitals en les economies europees». Es mantindrà vinculat a l'esmentada càtedra fins al curs 1965-1966 en què serà expedientat i acomiadat per la seva participació en la defensa del moviment reivindicatiu d'estudiants de la Universitat de Barcelona. Fins a mitjans dels anys 80s no tornarà a estar vinculat a les tasques acadèmiques, aquesta vegada en qualitat de professor associat al Departament d'Economia Aplicada, de la Universitat Autònoma de Barcelona, on impartirà de manera continuada —fins el curs 2006-2007— una matèria optativa, sobre «Economia financera espanyola».

Entre 1964 i 1998 emprendrà, com a nou i únic director del Servei d'Estudis de Banca Catalana, una intensa tasca de promoció i direcció d'estudis, informes i treballs de recerca sobre l'economia catalana. Sota la seva direcció s'emprendran estudis sobre diversos sectors industrials, sobre comerç exterior, sobre el sector financer i la hisenda pública, així com sobre el desenvolupament de municipis i comarques diverses de Catalunya i les Balears. En tots aquells treballs la seva autonomia de decisió com a director serà ben visible (F. Cabana, 2008). Impulsarà al mateix temps diverses publicacions periòdiques, com *Banca Catalana*. *Publicació d'informació econòmica* (1966-1999), *Evolució econòmica* (1971-1997), i *Fets Econòmics* (1976-1981). Es publiquen a més una llarga sèrie de llibres sobre demografia, economia comarcal i urbana, el sistema de ciutats a Catalunya, el preu dels terrenys industrials, els aspectes econòmics de l'educació, el transport terrestre i les exportacions catalanes, etc.

El Servei d'Estudis, sota la seva direcció, esdevindrà de fet una escola de formació de bon nombre de joves economistes (F. Sicart, 2008). Entre setembre de 1997 i desembre de 1998, publicarà en la secció d'Economia de *La Vanguardia* una sèrie de fins a 43 articles en una secció titulada «El camino hacia el euro». Entre d'altres temes abordarà: l'euro com a factor de canvi d'estratègies (15/10/1997), beneficis i efectes de la convergència (24/11/1997), la capacitat de l'euro per esdevenir moneda de reserva (03/02/1989), el nou protagonisme del comerç exterior com a factor de creixement (13/04/1998), els reptes de l'euro per a la banca privada (03/02/1998, 27/06/1998 i 23/11/1998), l'impacte de l'euro de sobre els mercats de valors (14/12/1998), etc.

L'any 1989 s'incorpora a la Junta de Govern del Col·legi d'Economistes de Catalunya, on serà responsable de la creació i la posada en marxa, a partir de 1989, de la Comissió d'Economia Financera, de la que en serà primer president. Participarà en la Comissió de la Unió Europea i en el Club de Conjuntura d'aquesta Corporació. Serà designat director Tècnic de la Jornada dels Economistes. L'any 2001 s'incorporarà com a vicepresident a la Junta de Govern de la Societat Catalana d'Economia, entitat membre de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), on col·laborarà en els Jurats dels Premis «Catalunya d'Economia», «Societat Catalana d'Economia», i «Ferran Armengol i Tubau».

Bibliografia de:

«Las pequeñas y medianas empresas: dificultades en su financiación», *Revista de Banca Catalan*a, 6 juny 1966.

«Se librará el euro de la crisis?» a *La Vanguardia*, 12 desembre 1998.

Bibliografia sobre:

F. Cabana i F. Sicart: «Artur Saurí: director del Servei d'Estudis de Banca Catalana», «Artur Saurí: el professor universitari i el cap d'estudis» a *Record d'Artur Saurí del Río*, Societat Catalana d'Economia, IEC, 2010.

Saurí i Romero, Lluís: «Ressenya biogràfica d'Artur Saurí del Río» a *Record d'Artur Saurí del Río*, Societat Catalana d'Economia, IEC, 2010.

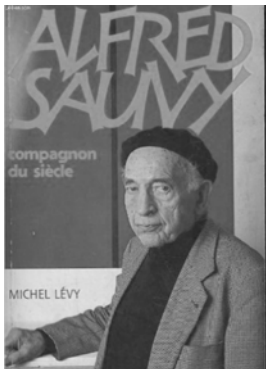
Pere Puig i Bastard

SAUVY TISSEYRE, Alfred

(Vilanova de la Raó, 1898 – Paris, 1990)

«Trois mondes, une planète». (1952)

«l'importance des capitaux dans le développement est moins réelle que celles des hommes qualifiés». (1959)

A *La vie en plus* (Paris, 1981), explica que, dos anys abans de la publicació d'aquesta autobiografia, havia tornat a néixer a l'Hospital de Perpinyà on s'estava. Amb aquest llibre, sabem que havia nascut en una família rossellonesa de viticultors i polítics, que posava l'educació dels fills en un primer lloc. Per exemple, ell i les seves germanes havien de parlar entre ells en la llengua alemanya que els ensenyava una professora que vivia a la casa pairal, car els pares pensaven que calia aprendre-ho tot de l'enemic. I alhora vivien en un lloc on per exemple «*le caviste Joan ne parle pas un mot de français*».

Alumne d'un internat de París que el preparava per entrar al Politècnic, veia algú de la seva família, «*lorsque mon père vient à Paris pour vendre du vin, il descend dans le quartier des Catalans, près des boulevards*». Admès a l'Institut Politechnique, en sortirà amb uns potents interessos intel·lectuals i polítics, que després de diverses provatures el duran al camp de l'estadística demogràfica i econòmica, entesa com una eina al servei de l'acció política. De 1922 a 1937 treballà a la *SGF* (*Statistique Générale de France*), de 1937 a 1945 a l'*Institut de Conjoncture*, de 1945 a 1962 a l'*INED* (*Institut National d'Études Démographiques*), que havia fundat. El 1947 fou el primer president de la nova *United Nations Population Commission*, amb seu a New York, que tenia com a objecte l'estudi de les tendències de la població mundial.

El 1928 és un dels primers científics que fa projeccions demogràfiques que inclouen el gènere i les franges d'edat. En paral·lel a A.Tarasov a la Unió Soviètica (1922), Arthur Bowley a Gran Bretanya (1924), G.A.H. Wiebols a Holanda (1925), Knut Wicksell a Suècia (1926), o Pascal Whelpton als Estats Units (1928).

Des de 1936-37 col·labora com a analista i assessor en les mesures político-econòmiques que posen en marxa els governs del Front Popular francès. Per exemple la setmana de 40 hores. D'aquesta experiència en sortiran frases-resum com ara: «*l'avantage des érreurs c'est qu'on peut les corriger*». El seu primer llibre *Éssai sur la conjoncture et la prévision économiques* (Paris, 1938), i el segon *Salaires et pouvoir d'achat des ouvriers et des fonctionnaires entre les deux guerres* (Paris,1940) són una mostra de la seva feina futura: l'assaig metodològic i la presentació d'estadístiques vitals.

El 1946, al primer número de la revista *Population*, fundada i dirigida per ell, i editada per l'INED, publica «Évaluation des besoins de l'immigration française». És un càlcul de la previsible —i imprescindible— onada immigratòria a la França de la postguerra de 1945.

Les idees bàsiques ja eren a *Richesse et population* (Paris, 1944), on comença a dissenyar alternatives al que ell en dirà «malthusianisme econòmic». Arriba a la conclusió que la formació, el treball qualificat (immigrant o autòcton) és el que és decisiu. D'on el seu interès per fer créixer la població activa, car aquesta variable estava amenaçada per la forta caiguda de la natalitat. Suggerirà als governs mesures d'estímul i de protecció a les famílies amb fills (i no, per exemple, de rebaixa de l'edat de jubilació).

Arribarà fins i tot a proposar el que, segons ell, fora el veritable sufragi universal: que els pares votin pels fills menors, i les mares per les filles.«*Ce suffrage est essentiel qu'il soit universel et que les enfants soient représentés(...) sans ce souffrage universel, les parents de plusieurs enfants sont en minorité, et leurs intérêts sacrifiés*» (*Richesse (...)*).

Per bé que el seu empirisme li arriba a fer dir: «*les théories économiques seraient relativement faciles à établir sans la présence de cet insupportable gêneur qu'est l'Homme*». Confegirà la seva «teoria general». Primer en versió reduïda: *La population* (Paris, 1944), un text molt reeditat i molt traduït, i després sencera: els 3 vols. de *Théorie générale de la population* (Paris, 1952-54, diverses edicions), que esdevindrà la *General Theory of Population* (New York, 1969, diverses edicions).

La versió reduïda de la *Théorie* traduïda al català (i amb una addenda sobre la població catalana d'Ernest Lluch i Eugeni Giral) fou el 1964 un dels primers títols de la mítica col·lecció «llibres a l'abast» d'Edicions 62. De fet, 5 anys abans, el març de 1959, convidat per el *Grup R* d'arquitectes i urbanistes amb vocació social, havia iniciat una llarga sèrie de profitoses estades a Barcelona.

L'abril del mateix 1959, de nou a París, explicava a R. Agramunt, corresponsal de *La Vanguardia*, els 14 punts del *malthusianisme econòmic* i els 14 punts de la *doctrina progressista.* S'hi presenten en síntesi moltes de les grans qüestions d'aleshores i de després: la necessitat de: 1) repartir o no el treball existent, 2) de pre-jubilar o no, 3) de dificultar o no la immigració, 4) d'alentir o no la introducció de noves màquines, 5) d'augmentar o no la despesa en armament, 6) de protegir o no els sectors deprimits, 7) de fomentar o no el control de la natalitat, 8) d'ajustar o no la producció al consum.

Segons ell, el malthusianisme econòmic és un corrent d'opinió perillós molt difós i molt transversal. Ell, bon coneixedor del món pagès, dedicarà esforços a explicar que la plaga de l'atur no és exclusiva de la societat industrial: és també antiga, i del món agrari.

Esbossa també que la causa de l'atur no és el progrés tècnic, car «*la machine a jusqu'ici créé directement ou indirectement beaucoup plus d'emplois qu'elle n'a supprimés*» (*Mythologie de notre temps*, 1965).

La seva feina el durà a fer conferències i seminaris a tot el món. Fruit possiblement d'aquesta experiència vital seran algunes descobertes —conceptuals— cabdals: 1) La potencialitat de la Xina comunista. A *De Malthus à Mao-Tsé-Toung* (Paris, 1958) i a *Malthus et les deux Marx* (Paris, 1963); 2) La irrupció del protagonisme dels països subdesenvolupats que, a un article a *L'Observateur* de 1952, ell bateja com a «Tiers Monde», fent un paral·lelisme amb el *tercer estat* de les Corts medievals, que agrupava els que no eren ni

noblesa (que seria el Primer món, el capitalista), ni clerecia (que seria el Segon mon, el comunista); 3) La desagregació del bloc del Tercer Món, que dictamina en un article de 1989 a *Le Monde*, motivat pels diferents ritmes de creixement dels seus components; 4) La descoberta de la riquesa i de l'envelliment d'Europa. A *L'Europe et sa population* (Paris, 1954), *La fin des riches* (Paris, 1975), *L'Europe submergée. Sud-Nord dans 30 ans* (Paris, 1987). De fet, a un Pròleg, va escriure «*la retraite des vieux Européens (...) assurée par des jeunes Africains du Nord*» (a H.M. Hagmann: *Les travailleurs étrangers*. Lausanne, 1966); 5) En paral·lel descobrirà, 10 anys abans del *Maig francès*, el que ell titula *La montée des jeunes* (Paris, 1959); 6) També, abans que la idea s'estengués, els límits de l'ús de l'automòbil, i doncs de la indústria del motor, a *Les quatre roues de la fortune: essai sur l'automobile* (Paris, 1968). Amb efectes col·laterals: «*L'automobile a, sans doute, contribué à faire refuser non le premier enfant, mais le deuxième ou le troisième*» (a *Bulletin de l'Académie nationale de Médecine*, 1975).

L'interès per les grans tendències de la població mundial no fou obstacle per a que pensés i treballés en temes de demografia catalana. Dirigí el treball de l'INED *Région Languedoc-Roussillon. Economie et population* (Paris, 1957). Presentà Jep Pascot: *Le Roussillon dans l'histoire* (Tolosa de Llenguadoc, 1967). Participà al volum col·lectiu *Terre catalane* (Paris, 1975), amb un conjunt de reflexions-pinzellades sobre el Rosselló («*le rattachement à la France est récent, mais exceptionnel, a éte l'afflux revifiant*»), la tecnologia antiga («*des techniques adaptés à l'extrême au milieu, tant pour la production que pour la consommation*»), les indústries tradicionals (com la metal·lúrgia «*à la catalane*», l'espardenyeria, la indústria suro-tapera).

El 9 de juny de 1982 esdevingué *Doctor Honoris Causa* de la Universitat de Barcelona. Fou investit també Honoris Causa de les Universitats de Genève, Bruxelles, Utrecht, Liège, Montréal i Palermo.

Preocupat pel futur, avançat en els càlculs de les projeccions quantitatives demogràfico-econòmiques, feu recerca també en història econòmica i en història del pensament econòmic. Així publicà d'una banda des de *L'évolution économique. Les faits et les opinions* (Paris, 1951), *Histoire économique de la France entre les deux guerres* (Paris, 1965, diverses edicions), fins a *Légendes du siècle* (Paris, 1990). I d'altra banda va promoure edicions de textos de clàssics de l'economia (com Quesnay, Cantillon o Boisguilbert), i alhora fruit d'una llarga dedicació, conformà una biblioteca notable de textos econòmics antics.

Preocupat per l'esdevenidor, el seu últim llibre fou *La terre et les hommes. Le monde où il va, le monde d'où il vient* (Paris, 1990). Ara: des dels seus inicis, la seva preocupació científico-estadística té un objectiu: millorar les preses de decisió dels polítics. Així, la seva descoberta —perfectament quantificable i exhaustivament quantificada— de Tercer Món podia servir per a sortir del món bipolar de la Guerra Freda, dividit en dos blocs antagònics. En aquest punt, coincidiria amb els assaigs coetanis de fugir de la bipolaritat de Jaume Vicens Vives i de Romà Perpinyà-Grau.

Bibliografia de:

Essai sur la conjoncture et la prévision économique, 1938.

Théorie générale de la population, Presses Universitaires de France, Paris, 1952.

La montée des jeunes, Calmann-Lévy, Paris, 1959.

Population growth and economic development. Professor A. Sauvy's contributions, Tokyo, 1962.

Malthus et les deux Marx, 1963.

La població, Barcelona, 1964.

Catalans d'aujourd'hui et de hier, dins DD.AA.: *Terre catalane*, Paris, 1978.

La vie en plus, Paris, 1981.

Solemne investidura de Doctor Honoris Causa al Dr. Romà Perpinyà i al Dr.Alfred Sauvy, Discurs de recepció, i contestació pel Dr. Fabià Estapé i pel Dr. Jordi Nadal, Barcelona, 1982.

Bibliografia sobre:

Michel Lévy: *Alfred Sauvy, compagnon du siècle*, Paris, 1990.

«El «Tercer Món» , per Alfred Sauvy», dins Francesc Roca, ed.: *El pensament econòmic català (1900-1970). I. Anàlisi i visió de les economies del món*, Barcelona, 1994.

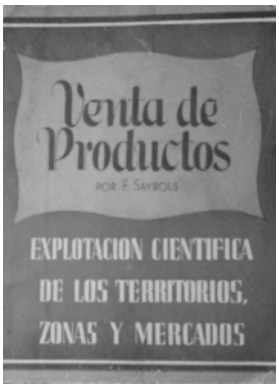
Jacques Véron: *Un demi-siècle d'initiation aux questions démographiques: La population, d'Alfred Sauvy*, Leuven, 2013.

Francesc Roca i Rosell

SAYROLS i MAS, Francesc

(? , 1895 – ? , Segle XX)

«Deia, en una conferència, a Mèxic, Francesc Sayrols: "La nostra vida és el trànsit d'un anunci a l'altre (...) tota la nostra vida es mou al voltant de la publicitat, com ho fa l'avellutada papallona entorn d'un llum brillant"». (Rafael Bori: *Les arts gràfiques i la publicitat*», Barcelona, 1926)

Teòric i pràctic de la publicitat, emigrà a la segona dècada del segle XX a Mèxic, on el 1925 creà una casa editorial dedicada a la publicació d'una gran diversitat de revistes il·lustrades destinades a segments de públics específics. Al segle XXI, el consorci editorial continua. Integrat als anys 1920 a la ANP (*Asociación Nacional de Publicitarios*) mexicana, és un dels protagonistes de la tesi doctoral de Julio Moreno publicada com *Yankee Don't Home. Mexican nationalism, American business culture, and the shapping of modern Mexico, 1920-1950* (The University of North Carolina Press, 2003). El seu primer llibre, *El anuncio en el almacén moderno* (1928), seria publicat a México, amb un Pròleg de Rafael Bori. Segons Worldcat identities, entre els seus llibres més difosos a les biblioteques del món hi ha: *Venta de productos, explotación científica de los territorios, zonas y mercados* (1948), *Investigación y anàlisis de mercado*

(1948), *El crédito: normas generales para la concesión de créditos, investigación y control* (1948), i *Curso de correspondencia especializada* (1946).

El 1934 la seva editorial començà a publicar una revista per a infants, *Paquín*, amb un noi protagonista: *Henry.* Ha estat considerada com una fita dels còmics llatinoamericans. Paral·lelament, edità revistes de moda femenina com *La família*, o d'actualitat com *Sucesos.* Passà doncs, com Prat Gaballí, de la teoria de la publicitat moderna al món de l'empresa. A partir de 1949 va escriure i editar, sempre a México, una cinquantena de texts d'auto-ajuda.

Als anys 1960 contribuí a finançar, des de México, la represa de les obres de construcció del Temple expiatori de la Sagrada Família, de la ciutat de Barcelona. El 1965 pagà l'ascensor d'accés a dalt d'una de les 4 torres.

El 1978 esdevingué el millor editor de l'any a México, en un premi que s'havia començat a donar l'any 1977.

Bibliografia de:

El anuncio en el almacén moderno, Prol. Rafael Bori, México, 1928.

Correspondencia comercial moderna, México, 1933.

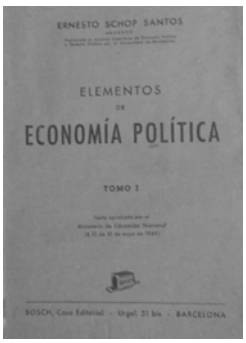
Venta de productos, explotación científica de los territorios, zonas y mercados, México, 1948.

Francesc Roca i Rosell

SCHOP SANTOS, Ernest

(Barcelona, 1906 – ? , 1989)

«Estados Unidos, con tan sólo el 5% de la población del mundo, produce el 40% de la producción mundial de mercancías y servicios (...) tiene, aproximadamente, 2/3 del ahorro que se invierte en el mundo (...) el mayor exportador de capitales». (1955)

El seu títol de llicenciat en Dret per la Universitat de Barcelona va ésser notícia a *La Vanguardia* (28 gener 1930). Dos anys després seria fundador d'una nova organització política: el *Partit Català d'Acció Republicana.* N'era el Vicesecretari. Curiosament, a la seva direcció, hi havia molts economistes: el president era Faustí Ballvé, el vicepresident, E. Isern Dalmau, el secretari, Francesc Hostench. La primera conferència pública, *L'Estat i el proletariat*, el 18 de març de 1933, al centre del partit a Poblenou, barri de Barcelona. El 1943, a l'encapçalament de *Las materias primas* —el seu primer llibre—, llegim que és «Diplomat en Estudis Superiors d'Economia Política i Dret polític per la Universitat de Montpeller». El 1950 publica *Elementos de Economia Política*. Un llibre de text d'introducció a la ciència econòmica que es reeditarà ampliat el 1957 i el 1963.

El llibre de 1943 sobre les matèries primeres i el seu comerç internacional es basa en les dades estadístiques de just abans de la Segona Guerra Mundial. Estudia successivament: el

blat, el cotó, la llana, el carbó, el petroli, el ferro (i altres metalls), el cautxú, la potassa, els nitrats, els fosfats, la bauxita, el mercuri. La Guerra ha fet caure el comerç, demostra amb xifres que: «*los armamentos no contribuyen más que un cierto tiempo a estimular el comercio, y en cambio la reacción en sentido contrario se hace notar con más fuerza*».

Els 2 volums i les 3 edicions del manual d'introducció a la ciència econòmica. D'entrada, la síntesi històrica de les idees econòmiques és: 1) El mercantilisme (10 p.), 2) El liberalisme (10,5 p.), 3) L'escola històrica (1 pàg), 4) L'economia nacional (List, 1 p.), 5) Les *doctrines socialistes* (8,5 p.), 6) L'*escola matemàtica* (Walras, Pareto, Jevons, 2 p.), 7) L'*escola psicològica* (Menger, 0,5 p.), 8) Les *escoles econòmiques cristianes* (Le Play, 1 p.), 9) El *solidarisme* (0,5 p., cap autor citat), i 10) Les *Teories econòmiques contemporànies* (Keynes, Hayek, Schumpeter, Rist, i especialment els nord-americans: Fisher, Clark, Veblen, Hamilton, Chamberlin, Hansen, Samuelson, i l'Escola d'Estocolm, amb Wicksell, Cassel, Myrdal, 4 p.). La bibliografia inclou títols d'alguns autors catalans: F. Rahola, J. Carrera Pujal, J. Algarra, J. M. Tallada, G. Bernacer, A. Sauvy, R. Gay de Montellà, F. Cambó, P. Gual Villalbí, J. Sardà, Ll. Beltran, J. M. Vilaseca.

Les parts del manual són: I) Utilitat, valor i preus. Llibertat, propietat i herència, II) La producció (inclou un capítol com «L'estat productor»), III) Moneda, banca i crèdit, IV) Comerç, transport, canvis internacionals, V) Salaris, interès, benefici, renda, VI) Consum, cicles, crisis. Tot i el seu caràcter de tractat, el text inclou un cert nombre d'informacions/reflexions sobre fets rellevants de l'economia real catalana, i espanyola.

A la Barcelona de la postguerra, traduí de l'anglès i del francès llibres d'economia, fou professor —i conferenciant— de l'*Institut Français*, i de l'*Institut d'Estudis Nord-americans*, conseller de l'*American Chamber of Commerce in Spain*, col·laborador del *Royal Institute of Foreing Affairs* de London. A *La Vanguardia* (20 maig 1954) s'informà del seu «viatge d'estudis» a Estats Units. En sortiria *Estudio para el fomento de las exportaciones españolas a los Estados Unidos* (Barcelona, 1955). Aquí, descobreix que alguns dels productes d'exportació hispànics (com ara olives, oli i vins) no entrarien en competència amb la protegida producció agrària nord-americana.

El 1967-68 publicà els 5 volums d'un recull legislatiu sistemàtic: *Legislación y estudio práctico de sociedades anónimas*. Al darrera hi havia el gran tema mai resolt de les associacions i fusions d'empreses.

Bibliografia de:

Las materias primas. Los centros de producción y comercio internacional, Barcelona, 1944.

Elementos de Economía Política, Barcelona, 1950.

Estudio para el fomento de las exportaciones españolas a Estados Unidos, Barcelona, 1955.

Las asociaciones y fusiones de empreses, Sabadell, 1971.

Bibliografia sobre:

«La posició dels Estats Units en el comerç mundial, per Ernest Schop», a Francesc Roca: *El pensament econòmic català (1900-1970). I. Anàlisi i visió de les economies del món,* Universitat de Barcelona, Barcelona, 1994.

Francesc Roca i Rosell

SEBASTIÁN CARAZO, Luís de

(Burgos, 1934 – Barcelona, 2009)

«Si s'haguessin evitat els greus desequilibris i la crisis del sistema financer internacional dels 80s, bona part dels països de Llatinoamèrica, tot i el seu elevat endeutament, haurien... fet front al pagament del deute». (1988)

Als 16 anys ingressa a la Companyia de Jesús. Cursa la Llicenciatura de Filosofia al Bergnmamskolleg de München (1958). Obté el M.Sc. on Economics a la London School (1968), cursa la Llicenciatura en Ciències Socials a la Universitat Gregoriana de Roma (1970), i la de Teologia al Heythop College de London. Aconsegueix l'any 1979 un doctorat en Ciències Polítiques a l'Institut d'Études Internationales, de Genève, amb una Tesi sobre *Inflation, Money and the Balance of Payments in El Salvador*. El 1988 obté el títol de Llicenciat en Ciències Econòmiques per la Universitat de Barcelona, i un any més tard és reconegut com a Doctor Honoris Causa per la UCA de El Salvador. Més tard és nomenat Instructor-docent de l'Institut Universitaire de Genève i professor d'Economia de la UCA (1970-73), de la que n'esdevindrà Vicerector. A partir de l'any 1980, en què és assassinat l'arquebisbe Óscar Romero, i més tard amb els seus companys de la UCA, participarà de manera activa en el moviment d'oposició a la dictadura de El Salvador. Això el portarà a visitar Europa, com a representant d'aquell moviment.

L'any 1982, compatibilitzant-ho amb la seva qualitat de professor de la UCA i de Consultor de ASFIN, començarà a donar classes d'Economia a ESADE. Publicarà la traducció al castellà de la seva tesi doctoral sobre la balança de pagaments a El Salvador (1983). S'acabarà integrant com a professor d'Economia en el claustre d'ESADE.

En els anys 1993-1996 suspendrà les seves tasques acadèmiques, per tal de poder-se traslladar a Washington, on exercirà durant tres anys d'economista sènior del BID (Banco Interamericano de Desarrollo), integrant-se aviat en l'equip fundador de l'IDES. Aprofundirà en aquesta etapa en l'anàlisi de temes com la pobresa als Estats Units, les tensions entre països rics i pobres a escala mundial, del que sorgiran obres com *Mundo rico, mundo pobre* (1993) i *La pobreza en los Estados Unidos* (1998), i més tard *La Solidaridad, Guardián de mi hermano* (2002), i *Pies de barro. La decadencia de EE UU* (2004).

L'any 1996 retorna a Barcelona i reingressa a ESADE, a reprendre les seves classes, mentre segueix mantenint la tasca de Consultor del BID. Entre 2006 i 2008 assumeix la direcció del Departament d'Economia d'ESADE i acabarà essent nomenat professor emèrit de la Universitat Ramon Llull.

Bona part dels seus llibres i treballs de recerca més importants se centren en l'estudi dels desequilibris, l'endeutament i els reptes del desenvolupament de Llatinoamèrica, el comerç mundial i els efectes de la globalització. També són objecte de la seva atenció temes com la

pobresa i la difícil preservació dels drets humans a escala mundial, juntament amb treballs sobre l'economia i la política neoliberal dels Estats Units, i la seva presència internacional. En l'àmbit de les obres i altres treballs de recerca personal figuren més de 22 aportacions, algunes d'elles amb propòsits divulgatius, que s'editaran en diverses edicions i diferents idiomes. Publica també nombrosos articles en revistes i rotatius de la premsa diària, com *El Periódico*, *El País*, *Cinco Días* i *Expansión* sobre temes d'economia internacional i espanyola.

En el període dels anys 1988 a 1997 destacarem alguns dels seus llibres: *La crisis de América Latina y la deuda exterior* (1988), on planteja una crítica del procés d'endeutament dels països llatinoamericans en els anys 70s. Defensarà la lògica existent en les decisions d'uns governs rectors d'unes economies amb un molt baix nivell d'estalvi, enfrontats a la difícil opció d'haver de frenar el creixement, en uns moments de gran dinamisme i sobreabundància de capitals i d'expansió de la gran banca. A *La gran contradicción del neoliberalismo moderno* (1989) planteja que el neoliberalisme d'avui no s'assembla al liberalisme econòmic dels clàssics de l'economia dels segles XVIII i XIX, ni en la seva motivació ni en els objectius; tracta d'imposar un cert «darwinisme social», defensant que són els més ben dotats i capacitats els que han de fruir de les millors oportunitats. Finalment, a *Mundo Rico y Mundo pobre* (1992), una obra de caràcter divulgatiu, se'ns ofereixen 12 tesis que avaluen la situació i la historia de Llatinoamèrica.

En un segon període (anys 1998-2004) esmentarem alguns treballs: *La pobreza en los Estados Unidos* (1998) on es planteja una reflexió sobre l'accelerada redistribució de la renda i la pèrdua de posicions de la classe mitjana nord-americana com a factor generador de pobresa i d'una gran debilitat del «model americà». El predomini d'una determinada política neoliberal —argumenta— ha aconseguit barrar el pas als intents de reforma i de lluita contra la pobresa. En un segon llibre, *Un mundo por hacer. Claves para comprender la globalización* (2002), es presenta una descripció de l'estat de les economies i de les societats a escala mundial al inicis del segle XXI, així com reflexions sobre els efectes de la globalització, el comerç, el deute extern, la falta de solidaritat amb els més pobres.

En un tercer i darrer període (anys 2005-2009) destacarem dos llibres i el text d'una conferència donada a ESADE a l'octubre de 2008. A *África, pecado de Europa* (2006) se'ns ofereix la narració dels problemes derivats de la presència europea a África i els seus efectes. Afirma que el desitjat ressorgiment d'Àfrica exigeix i seguirà exigint una obligada ajuda. Vaticina un retrobament d'Europa amb els problemes d'Àfrica a causa de la immigració dels més pobres cap països més rics. El llibre *Un planeta de gordos y hambrientos. La industria alimentaria al desnudo* (2008) planteja la tesi de l'existència de condicions no competitives en els mercats i el poder de les grans empreses del sector a escala mundial, així com de pràctiques il·legals de fixació de preus, de subsidis i mesures proteccionistes, com a responsables de la fam en els països més pobres i de la obesitat en les àrees més riques. Considerarem finalment, el contingut de la lliçó donada a ESADE el més d'octubre de 2008, sota el títol *Las asimetrías del mercado, un argumento para su regulación*. Una presentació de les diferències existents entre l'anàlisi de l'equilibri general i les condicions del funcionament real dels mercats. No

cal ser partidari —afirma— per raons ideològiques de mesures d'intervenció dels Estats per defensar la necessitat dels mecanismes reguladors.

Bibliografia de:

La crisis de América Latina y la deuda exterior, Madrid, 1988.

Mundo rico, mundo pobre», Barcelona, 1994.

«La pobresa als Estats Units» *Quaderns Cristianisme i Justícia*, núm 85, Barcelona, 1998.

Un mundo por hacer. Claves para comprender la globalización, Madrid, 2002.

Guardián de mi hermano: la solidaridad, Barcelona, 2002.

Pies de barro: la decadencia de Estados Unidos, Barcelona, 2004.

África, el pecado de Europa, Madrid, 2006.

Las Asimetrías del mercado necesitan su regulación: lección inaugural, Universitat Ramón Llull, Barcelona, 2008.

Un planeta de gordos y hambrientos. La industria alimentaria al desnudo, Esplugues, 2009.

Bibliografia sobre:

Maria, Josep F.: «Luís de Sebastián, intelectual por la justicia», *El País*, 27 mayo 2009.

Pere Puig i Bastard

SEMPERE i GUARINOS, Joan

(Elda, 1754 – Elda, 1830)

«¿Entre tanto, hemos de carecer absolutamente del conocimiento de nuestros sabios? ¿ Hemos de dexar sepultados en el olvido sus obras?». (1785)

«una obra en que se analizan los trabajos de nuestros economistas; se copian los pasages más interesantes; y se añaden sobre sus ideas y pensamientos observaciones juiciosas». (1804)

Amb estudis de Filosofia i de Dret al Seminari i la Universitat d'Oriola i a la Universitat de València, advocat a València i a Madrid, amb destins administratius a Múrcia, Valladolid i Granada, es proposà editar seleccions de textos científics, dins dels quals l'Economia ocupa un espai. Al Pròleg del *Ensayo de una bibliografía de los mejores escritores del reynado de Carlos III* escriu: «*en otras partes circulan Diarios, Bibliotecas, Diccionarios, Catálogos, Comprendios, Espíritus, Gazetas, Almanaques, Anales, Efemérides, Mercurios, Expectadores, Observadores*», cal conèixer l'obra dels «escriptors» espanyols i presentar-ne al públic lector «*sus producciones, sus inventos y adelantamientos en las ciencias y en las artes*» (1785). Per exemple hi presenta l'obra de Francesc Romà i Rosell, o de Joan-Pau Canals.

Fruit de la seva feina com a funcionari reial a Granada, confegeix i edita dos estudis econòmics: *Memoria sobre la renta de población del reyno de Granada* (Granada, 1799) i *Memoria sobre la decadència de la seda en el reyno de Granada* (Granada, 1806).

Després dels 4 volums de l'*Ensayo* (1785-1799), el seu següent gran projecte (realitzat) és *Biblioteca española económico-política* (Madrid, 1801-1821). Al Pròleg, llegim: «*Meditando sobre las causas de nuestra decadencia, ninguna hay más cierta y radical que la ignorancia de la Política... económica*». El vol. 1 és una *Memoria sobre la necesidad de una exacta descripción física y económica de España*. Aquí hi destaca l'obra de Cavanilles: «*Las Observaciones por Cavanilles son prueba de lo que puede adelantarse en este ramo de literatura físico-económica».* El vol. 2 és un recull de les anàlisis sobre els orígens de la pobresa, que inclou per exemple les aportacions de Manuel Giginta. A part proposa que, en general i en especial a Madrid, «*no haya tanta multitud de escuderos, gentiles hombres, pages, y entretenidos, con otra infinidad de criados, con que se crían muchos vagabundos, sin arrastrar a tomar oficio que sea de provecho, por dexar sus tierras y venirse a esta Corte, haciendo mucha sobra acá y mucha falta allá»* (Madrid, 1904). Al vol. 3 explica que, a partir de l'obra de Jean B. Say, es pot dir que «*la Economia Política es una ciencia nueva*», de manera que «*apenas se encuentra algun autor que merezca el nombre de político economista antes».* Així i tot destaca les aportacions de Gaspar de Pons presentat com a «*consejero de Hacienda de Felipe II»,* que escriu que «*el medio más principal de beneficiar y augmentar la Hacienda Real consiste en enriquecer a los vasallos»* (Madrid, 1804). Al vol. 5 de la *Biblioteca*, destaca «*la antigüedad y excelencia de las leyes marítimas de los catalanes sobre las de los demás europeos».* Car de fet, «*Barcelona desde el siglo XI era la Ciudad más comerciante y rica de la España Christiana y una de las primeras de toda Europa»* (Madrid, 1804).

Alt càrrec amb el rei Josep Bonaparte, s'exilià el 1815 a França, on hi publicà *Histoire des Cortes d'Espagne* (Bordeaux, 1815) i *Les causes de la grandeur et de la décadence de la Monarchie espagnole* (Paris, 1826). Entre les causes de la decadència, apunta: 1) l'oblit dels avenços científics propis: «*les espagnols (...) obstinés à déprimer et discréditer leur nation en obscurcissant l'influence de l'Espagne sur le progrés de l'entendement humain, de l'industrie, de la richesse et du bonheur des deux mondes»,* 2) el rebuig polític a les indústries dels béns de consum de luxe: «*les graves inconvénients qui étaient résultés en diminuant le travail des artisans par les prohibitions et les restrictions des modes».*

Amnistiat, tornà al regne d'Espanya, i retornà a la seva ciutat natal. Des de 1969/73, hi ha nombroses edicions facsímils, noves edicions parcials, i després edicions digitals d'algunes de les seves obres.

Bibliografia de:

Ensayo de una biblioteca española de los mejores escritores del reynado de Carlos III, Madrid, 1785-1799.

El luxo y las leyes suntuarias en España, Madrid, 1788.

Biblioteca española económico-política, Madrid, 1801-1821.

Les causes de la grandeur et la décadence de la Monarchie espagnole, Paris, 1826.

Francesc Roca i Rosell

SERRA i MORET, Manuel

(Vic, 1884 – Perpinyà, 1963)

«Si la llar obrera sorgeix al món de tot, el més simple càlcul aconsella assegurar-ne una producció sana i robusta». (1915)

«Les rendes nacionals de Catalunya són rendes del treball que reclamen mercats exteriors de proveïments de primeres matèries i mercats exteriors de consum de la riquesa transformada». (1947)

Nascut a una família culta i benestant de Vic, marxà als Estats Units als 17 anys on, a més de treballar a empreses dinàmiques de diferents sectors, estudià economia a les Universitats de Chicago (1902) i de Columbia, a New York (1906). 40 anys després, en el seu segon exili, donà classes durant 6 setmanes a la London School of Economics (1948).

Entremig, havia esdevingut un intel·lectual-polític-economista que tenia, a més d'una implicació personal en els afers econòmics del seu país i de la seva família —i de la de l'antropòloga Sara Llorens, la seva muller— un coneixement directe de les economies de Nord-Amèrica (en part gràcies a Eusebi Molera), Argentina, Uruguai, Xile, i Anglaterra. I per relacions personals coneixeria les economies d'altres països (Índia, Israel, o Rússia).

Com a economista, la seva obra publicada aniria adoptant molts formats: 1) articles de premsa, com ara les 2 sèries de *Cròniques americanes*, escrites des de diferents ciutats: de New York o Saint Louis a Buenos Aires o Victorica, publicades a *La Renaixença* i *El Poble Català*, entre 1902 i 1910); 2) conferències o cursos editats, en forma de resum (com *La socialització de la terra* (1915) o *El moviment obrer a Catalunya* (1947)) o íntegrament (*El seguro en el moderno movimiento económico de previsión social*, Buenos Aires, 1943); 3) la confecció de grans obres, com *Diccionario comercial e industrial de la República Argentina* (Buenos Aires, 1942), *Geografia econòmica* (Buenos Aires, 1951), o sobretot l'extens i acurat *Diccionario económico de nuestro tiempo* (Buenos Aires, 1944), reeditat digitalment el 2005 amb la incorporació d'il·lustracions; 4) assaigs de síntesi: *La reconstrucción económica de España* (Buenos Aires, 1942), «Evolución económica y social de Cataluña», dins *White Book-Libre blanc-Libro blanco /Catalonia-Catalogne-Cataluña* (Buenos Aires, 1956) —on també hi col·laboren C. Pi Sunyer, M. A. Vila, J. Vachier , J. M. Corrredor—, o L*a Carta de l'Atlàntic* (Buenos Aires, 1944), editat per la SCEPES (Societat Catalana d'Estudis Polítics, Econòmics i Socials), en la que participarien Pere Mas i Perera, Eduard Barba, Joan Ventura Sureda, o Pere Foix; 5) presentacions o Pròlegs de llibres traduïts o no per ell mateix, com els de la primera edició en llengua catalana de *Manifest del partit comunista* (Barcelona, 1930), *La Rusia de hoy. ¿Se equivocó Stalin?*, de Louis Fisher (Buenos Aires, 1940), un llibre sobre el nou sistema de seguretat social: F. S. Scheu: *¿A dónde va Inglaterra?. El laborismo británico y el Plan Beveridge* (Buenos Aires, 1943), o *Oro y patrón oro*, de E. W. Kemmerer (Buenos Aires, 1947).

Aquesta obra tan extensa s'entrellaçà amb una forta implicació política: de retorn de la seva primera estada llarga a Amèrica, fou elegit alcalde de Pineda (1909, cop militar de 1923), fou diputat al Parlament el 1932, i al Congreso, el 1933, i conseller d'Economia del govern de la Generalitat (1932-33 i el 1947), president de l'innovador Consell d'Economia de Catalunya (1937-38), president del Parlament (1949-54) i ministre del Govern Espanyol a l'exili (1948-50). Com a conseller, creà l'Institut d'Investigacions Econòmiques —que dirigiria Josep A. Vandellós— i la Federació de Turisme. De fet deia «*com a socialista he de sentir-me atret per una tasca com la del turisme, que té un significat internacionalista i és considerat arreu com un mitjà per a intensificar i facilitar les relacions entre els pobles*» (1932, citat per M. A. Velasco, 2014).

Partint del conservadorisme liberal del seu clos familiar de Vic, evolucionà des del liberalisme *humanista* al laborisme, la versió anglesa (i belga i danesa) del socialisme liberal. Sempre a més pensant que les nacions existeixen per a tothom i en tots els temps, i «*que els obrers no tinguin pàtria no vol dir que no n'hagin de tenir*» (1930).

Tot i que el 1902 havia escrit: «*Amèrica, la positiva América, està en l'individu que sap treballar i espavilar-se*», el 1920 va escriure a *El socialista*, de Madrid: «*soy partidario del ingreso en la Internacional de Moscú*». Així i tot, quan el Partit Socialista Unificat de Catalunya ingressà als anys 1940 a la Internacional, ell ja no en formava part. Havia optat per la reconstrucció entre Amèrica i Europa d'un partit socialista català autònom.

Alhora va anar tenint una visió global equilibrada de les diferents aportacions que han anat configurant el pensament econòmic modern. Des del mercantilisme, la fisiocràcia i l'Escola clàssica fins a la teoria de la competència imperfecta de Piero Sraffa i Joan Robinson. Tot recordant «*quan nosaltres érem fervorosos deixebles dels coneguts professors Alfred Marshall i Alvin Hansen*» (*Ciutadania catalana*, Buenos Aires, 1957).

Però al mateix temps presentava, sense embuts, els 3 sistemes econòmics en conflicte als anys 1940: el sistema *democràtico-liberal-capitalista*, el sistema *nazi-feixista-totalitari* i el sistema *socialista-soviètic*. Cap dels 3 seria útil, argumentava, per a la necessària reconstrucció econòmica del món després de la Segona Guerra Mundial. La seva fórmula, molt matisada, era un intent de combinar el model liberal i el model socialista, l'empresa i la propietat privada i l'empresa i la propietat col·lectiva.

La síntesi de l'*economia catalana contemporània, de 1942 és: per un conjunt de raons (entre les quals no hi ha la riquesa del sòl: «més de la meitat és inepte al conreu productiu*»), la Catalunya de 1936, amb una renda per habitant de 2.211 $, ocupava el 5è lloc (després d'Estats Units, Canadà, Suïssa i Anglaterra). Per bé que «*hem vist improvisar-se fortunes personals, l'elevació dels salaris, el creixement constant de la individualitat econòmica independent i l'elevació de l'estàndard de vida de l'obrer, constituïen el fenomen predominant, i el més prometedor per a l'economia de Catalunya*». Hi contribuïen les «*mil i tantes cooperatives (...) i les mil i tantes mutualitats*» en les que hi participava un 40% de la població catalana. I el rol de les caixes d'estalvi (vg.: «L'economia catalana contemporània», *Avenç dels Annals de la SCEPES*, I, 1, 1942). La situació però el 1942 era dramàtica, fins i tot utilitzant les xifres oficials de la

Dictadura. Més tard, resumirà: «*el nostre Estat benefactor és al revés, l'Estat distribuïdor de pobresa, d'estancament i de frau*». (*Ciutadania catalana*, p.143).

També el 1942 va publicar *La reconstrucción econòmica de España*, Patronato Hispano-Argentino de Cultura, Buenos Aires.

La seva idea nuclear era que la reconstrucció de la postguerra no podria separar-se del nou model d'economia mixta que s'aniria configurant a Europa. Un model d'economia oberta, basat en el treball humà qualificat, amb: propietat individual, cooperatives i altres formes d'empreses col·lectives, assegurances socials.

El seu text de comiat, escrit a Perpinyà, quan torna de l'Argentina, —i després de la sèrie «*vol sobre Amèrica*» de 1946—, fou *Ciutadania catalana* (Buenos Aires, 1957). Un assaig farcit de referències i de cites erudites, sobre les polítiques del món contemporani. Amb la contraposició entre la *Commonwealth* (molt semblant a la *Confederació catalano-aragonesa*) i l'Imperi colonial francès, i també observacions, notes i detalls significatius sobre realitats molt diverses: de Noruega o Islàndia, a Austràlia o Japó.

Bibliografia de:
Esmentada al llarg de l'article.

Bibliografia sobre:
Foix, Pere: *Serra i Moret*, México, 1967.
Pujadas, Joan: *Manuel Serra i Moret: Obra dispersa, 1901-1925*, Pineda de Mar, 2013.
Velasco, Miquel-Àngel: *Manuel Serra i Moret. Política i exili*, Barcelona, 2014.

Francesc Roca i Rosell

SERRATOSA i PALET, Albert

(Barcelona, 1927 – Barcelona, 2015)

«la tensió entre públic i privat (...) *inevitablement, aboca a la contraposició d'interessos. Però, a la vegada (és), creativa: en el joc entre* allò públic *i* allò privat *hi ha el fonament de tota planificació que es pretengui racional, justa».* (2011)

«les telecomunicacions. Una eina que ha convertit cada llar, cada lloc de treball i, finalment, cada punt del territori (mòbils) en centres del món». (2011)

Format entre 1945 i 1956 a l'Escuela de Ingeniería de Caminos, Canales y Puertos, de Madrid (única existent aleshores a l'Estat espanyol), i segons pròpia confessió, format també als viatges i a les estades de pràctiques d'enginyeria a molts països (començant, el 1954 a Israel, i el 1956 a Sudàfrica), inicià el 1957 com a tècnic del Servei de pavimentació de l'Ajuntament de Barcelona, una trajectòria professional de servidor públic de molt llarga durada.

Interessat per l'articulació de l'obra pública amb l'urbanisme i l'ordenació del territori, s'integrà a partir de 1964 en l'equip director del Pla que definirà el futur de l'Àrea Metropolitana de Barcelona. Per primer cop a Catalunya (i a Espanya), enginyers, arquitectes, demògrafs i economistes (com el jove Ernest Lluch) treballen conjuntament —i per encàrrec de les Administracions públiques— amb l'objectiu de planificar un territori, amb l'horitzó 2010. L'àrea de Barcelona era un espai sotmès a les tensions generades pel fort creixement econòmic —català i europeu— dels anys 1960. Els desequilibris i el desordre i la dispersió podien impactar negativament aquest creixement. Eren uns anys on la lògica de les rendes dels propietaris del sòl urbà podia actuar molt negativament tant per als beneficis industrials com per als salaris car, tal com va explicar Serratosa: «*l'escalada dels preus del sòl minva escandalosament la capacitat del sistema productiu, i sostreu una part important, tant del sou individual com del salari social*» (1979). L'ordenació del territori doncs tenia —i té— com a objecte facilitar el creixement de la producció, i alhora millorar les condicions de vida (el 'salari social') del conjunt de la població.

En un nou marc polític general, el 1988 fou encarregat de confegir un Pla territorial metropolità de Barcelona. L'horitzó era el 2026. Calia «*calcular les possibilitats econòmiques (...) quants habitants hi hauria i com evolucionarien la renda per càpita i la càrrega fiscal*». Després, «*un cop coneguts els diners que genera l'Àrea metropolitana i quina part són diners públics (per exemple, un percentatge d'un 40%), cal preveure quina part es dedica a infraestructures i a actuacions que facin referència a l'ordenació territorial*» (2011).

Coneixedor a ull nu de molts dels problemes de les aglomeracions urbanes del món, descobrí l'enorme interès de la potencialitat teòrica —i l'aplicabilitat— de les aportacions d'Ildefons Cerdà. Justament en aquell moment, Fabià Estapé havia aconseguit la reedició (1968-71) de la *Teoria general de la urbanización* de Cerdà (de 1867). Segons ell, «*a la base de la concepció de la proposta de pla territorial hi ha, de fet, una idea que informa tot el conjunt: una reactualització del plantejament territorial general d'Ildefons Cerdà: la diferenciació conceptual que fa entre* vies *i* intervies». Així, «*les* vies *són l'espai públic, l'estructurador de la ciutat, i constitueixen una gran xarxa que aplega les altres xarxes (...) En canvi, els* intervies *són el lloc de la privacitat, on viu i on treballa la gent*» (2011).

L'exposició *Cerdà, Urbs i Territori*, comissariada per ell i inaugurada a Barcelona el 1993, disset anys després s'havia presentat al públic a més de 100 ciutats d'ambdós hemisferis. De fet, Cerdà és de llarg l'autor més citat per ell al seu *Pensar el territori* (2011). I a partir de 1999 és al darrere de les traduccions en anglès o en italià de la *Teoria general* de Cerdà. I el 2007 promou la creació de la *FUTIC* (Fundació Urbs i Territori «Ildefons Cerdà»). També reivindicarà el Pla de sanejament de Barcelona de 1893, de Pere Garcia Fària, un dels grans continuadors de l'obra de Cerdà.

Com a planificador recupera també una de les grans aportacions de la Generalitat republicana: el *Regional Planning* (1932), de Santiago Rubió i Tudurí i Nicolau M. Rubió, i una de les seves continuacions: el Pla d'obres públiques (1935), de Joan Vallès i Pujals i Victorià Muñoz-Oms. Car en aquests plans es posà l'accent en els espais públics —molt diversos, i dispersos territorialment— que calia protegir dels afanys destructors.

Una altra obra reivindicada és les aportacions filosòfiques *mexicanes* d'Antoni Oriol i Anguera, tot i el seu allunyament dels temes de la planificació territorial.

Amb Lluís Carreño i altres, com Pere Duran Farell, fou a l'origen de la recuperació dels serveis catalans d'estadística territorial —i de cartografia al servei de la planificació territorial— que esdevindrien una eina imprescindible per a tots els economistes.

El 1969 presentà el projecte de Túnel del Cadí, i 10 anys després esdevé director de l'obra. En la seva concepció, el Túnel és una peça en la construcció de l'Europa de les xarxes, que és l'aplicació a escala continental del model territorial de Cerdà. També explica que al segle XXI la difusió capil·lar de les telecomunicacions i la telefonia mòbil a totes les famílies i a les altres unitats de producció ha generat uns nous reptes.

Bibliografia de:

Objetivos y metodologia de un plan metropolitano, Vilassar de Mar, 1979.

«Bases per a l'ordenació del territori de Catalunya», *Acta Geològica Hispànica*, 14, 1979.

La difficile vertebration de l'Europe: trafic et reseau routier, Barcelona-Strasbourg, 1988.

Amb altres: *Cerdà, Urbs i Territori*, Barcelona, 1993.

Cerdà: the five basis of the general theory of urbanitzation, A cura de Arturo Soria y Puig, Madrid, 1999.

Progetto urbano, un caso paradigmatico: Barcelona-Cerdà, Milano, 2005.

Més enllà de l'urbanisme, Montserrat-Barcelona, 2006.

Amb altres: *Cerdà, 150 years of modernity*, New York, 2017.

Bibliografia sobre:

Tort, Joan i Català, Rosa: *Pensar el territori. Converses amb Albert Serratosa*, Barcelona, 2011.

Francesc Roca i Rosell

SINTES i OLIVES, Francesc-Faustí

(Maó, 1901 – ? , ?)

«... una nueva estructuración de las explotaciones eléctricas, en forma parecida a la de los Estados Unidos, dando amplias facultades a los Gobiernos regionales». (1933)

Batxiller per l'Institut de Maó des de 1918, enginyer industrial a Barcelona, és coautor (amb F. Vidal i Burdils) del volum *La industria eléctrica en España* (Barcelona, 1933), la gran obra de referència sobre els primers 50 anys de la indústria elèctrica a l'Estat espanyol. Mentre escriuria llibres i articles per a difondre l'ús dels electrodomèstics i dinamitzar les economies familiars. Com per exemple *La electrificación del hogar doméstico* (Madrid, 1934).

El maig de 1932 feu una conferència a *Unió Catalana* amb un títol conclusiu: *El problema de la electricitat a Espanya: solució regional*. Les empreses elèctriques haurien de promoure les xarxes regionals als territoris on fos possible. De fet, tal com publica l'any següent, «*en España existen ya diferentes regiones como la catalana, la vasca, la valenciana y la andaluza, donde las conexiones e intercambios de energía vienen realizándose con positivo éxito entre varias Compañias*» (*La industria (...),* 1933).

La industria eléctrica en España (1933) és un assaig de reunir i ordenar les anàlisis contingudes en una gran quantitat d'articles i monografies, fent comparacions amb els països com Suïssa, Estats Units o Noruega, on l'electrificació és més avançada. Dedicat als poders públics, a les empreses i a les famílies, «*en estos momentos de renovación de la estructura general de España (...)* [con] *acentuadísimas preocupaciones de los poderes públicos para encauzar la economia* [y] *la revisión de la industria con el intento de racionalizarla*».

El volum es divideix en 4 parts. A la primera part —110 pàgines— presenten «la gènesi, el creixement, l'evolució i l'estat actual de la producció i subministrament d'energia i de la fabricació de material elèctric a Espanya». La segona part —150 pàgines— presenta alguns aspectes de les empreses elèctriques, i analitza la formació dels preus de cost i dels preus de venda, les tarifes.

La tercera part —260 pàgines— estudia el rol de les administracions públiques en relació a la producció i consum d'electricitat, amb a l'horitzó la nacionalització i/o la construcció de la Xarxa nacional (espanyola). «*El día, que no parece lejano* —llegim—, *que las Regiones tengan una personalidad reconocida por el Poder central (...) el problema de la nacionalización, o el de la intervención del Estado (...) se resolverá como quien dice por si solo, pues a nadie escapa que los poderes regionales poseen resortes más eficaces y más directos que el Central*». Només canviant «regions» per «estats», «*algo así ya se hace en los Estados Unidos*». De fet «*esta descentralización del poder del Estado se hará tanto más necesaria cuanto mayor sea el grado de industrialización del país*». La millor opció doncs és que l'administració de cada Regió tuteli les companyies elèctriques i es faci responsable de l'establiment de la Xarxa elèctrica regional. Així serà possible a «*Cataluña (...) la primera red eléctrica regional española*». També insisteix en què «*el Estado español debe desentenderse*» i que la Xarxa nacional ha d'ésser el resultat de la integració de les Xarxes regionals. El protagonisme ha d'ésser per a les regions (o les províncies, a Estats Units: «estats») i els ajuntaments i la (possible) municipalització.

A la quarta part —296 pàgines— hi ha una aposta pels tres processos que han de dinamitzar el futur del sector elèctric: l'electrificació rural, l'electrificació domèstica i la «*publicidad eléctrica*». De fet, aquesta publicitat serà un dels temes de l'obra de Vidal i Burdils.

Exiliat a l'Argentina arran de la Guerra de 1936-39, participà en els balanços que es feien del que ell mateix en va dir «*Medio siglo de servicio eléctrico en la República Argentina*» (Buenos Aires, 1945). Quelcom semblant al que havia fet abans per al conjunt de l'Estat espanyol.

Alhora (representant Argentina, juntament amb Adolfo Dorfman) va contestar a la *Encuesta continental sobre fomento y coordinación de la industria* amb una idea per a l'exportació de productes elaborats. Car després de la Segona Guerra Mundial, «*con el objetivo*

de empalmar la declinación (...) de las exportaciones, se considera prudente la constitución de agencias de propaganda y venta en el exterior, mejorar la calidad y procedencia de los productos, disminuir su coste y utilizar la flota mercantil del Estado» (Montevideo, 1945).

Bibliografia de:

Economía de las empresas industriales, Barcelona, 1932.

Amb F. Vidal Burdils: *La industria eléctrica en España. Estudio económico-legal de la producción y consumo de electricidad y material eléctrico,* Pròleg d'Alfred Viñas, Barcelona, 1933.

La electrificación del hogar doméstico, Madrid, 1934.

La electricidad en la industria argentina, Buenos Aires, 1943.

Amb Adolfo Dorfman: *República Argentina. Encuesta continental sobre fomento y coordinación de la industria*, Montevideo, 1944.

Francesc Roca i Rosell

SISTERNES i FELIU, Manuel

(Castelló de la Plana, 1728 − Madrid, 1788)

«*En nuestros días se ha querido destruir los Gremios, lo qual era, en mi concepto, un gran mal, porque se destruiria la estabilidad de muchas familias. Dicen que de este modo se animaba la industria; es verdad, pero era animada aquella actividad peligrosa, que sin aumentar los medios de vivir, aumenta las familias, y produce la miseria. También alegan que era para procurarnos obras mal acabadas, y más baratas. Niego lo primero, porque faltando Gremios faltaría la enseñanza metódica, y sin ella no podrá haber buenos artefactos. Respondo a lo segundo que la actividad comunicada a la industria, sólo hace efecto en las obras de luxo, porque los obreros no tienen otro atractivo que el del precio considerable que se da a estas obras, por el gusto de lo superfluo*». (1786)

IDEA
DE LA LEY AGRARIA
ESPAÑOLA
POR
D. MANUEL SISTERNES Y FELIU
FISCAL DEL CONSEJO Y CAMARA
DE S. M.
CON LAS LICENCIAS NECESARIAS
EN VALENCIA Y OFICINA DE D.BENITO MONFORT,
AÑO DE 1786.

Economista i jurista, fou un membre destacat de la Il·lustració valenciana. Es doctorà en Lleis a València. Va relacionar-se amb el grup de Gregori Maians. El 1766 anà a Barcelona, on romangué fins el 1779, i on ocupà el càrrec de Fiscal de la Reial Audiència de Barcelona. En la seva estada a aquesta ciutat, es relacionà amb Francesc Romà i Rossell, el bisbe Josep Climent i amb Fèlix Amat. Fou autor d'un dictàmen favorable a restablir la Universitat de Barcelona. El 1779 va anar a Madrid, on hi va viure nou anys, i on va ser nomenat Alcalde de la Reial Casa i Cort —era un dels oficials encarregats de la governança i de l'administració de la Cort—, lloc on va coincidir amb Jovellanos. Fou membre de la Sociedad Económica Matritense de Amigos del País, de Madrid, i de la de València, essent-ne membre de la seva Classe d'Indústria.

La seva obra fonamental, la *Idea de la Ley Agraria Española* (presentada el 1785 i editada l'any següent), era una resposta al *Memorial Ajustado (...)* de 1784, editat per la Junta d'Agricultura de la Sociedad Matritense, resposta que entronca amb el cercle austracista i anticentralista valencià de Gregori Maians. També tingué en compte les idees de la Memòria citada de 1784, que preconitzava la parcel·lació dels terrenys municipals, els erms i els *manos muertas* parroquials per a deixar-los conrear pels pobres, sota la supervisió de les Juntes Municipals de Caritat, tot això en un context de preocupació per part dels il·lustrats per la decadència de l'agricultura espanyola.

Bàsicament, les grans idees de la *Idea (...)* eren, en primer lloc, la flexibilització de la legislació agrària tenint en compte que el territori del Regne no era homogeni i que les realitats agrícoles a Catalunya i sobretot al País Valencià eren diferents, on eren importants les normes sobre el reg i sobre l'ús de l'aigua, molt necessària per exemple en els conreus de l'arròs, un producte bàsic en terres valencianes per a l'alimentació, que permetia una collita cada cinc mesos, i amb uns costos relativament baixos. Calia respectar els costums de cada lloc, i no aplicar imposicions legals centralitzadores sense tenir-los en compte. Aquesta diversitat territorial no era reconeguda, per exemple, a l'*Expediente de Ley Agraria* eleborat pel Consejo de Castilla. A la *Idea (...)* s'hi feien moltes referències a les disposicions de l'Antiga Corona d'Aragó, i a l'encert que tingué el rei Jaume I quan va establir el repartiment de terres entre els nobles quan la conquesta de València (1238). Presentà una organització de les Juntes Municipals d'Agricultura, que eren els òrgans consultius locals que elevaven les recomanacions a les Juntes Provincials de les diferents capitals sobre com repartir a cada lloc les terres ermes, les del patrimoni reial o les comunals. I, per damunt de totes, hi hauria la Junta Suprema que residia a la Cort.

Un dels temes principals de la seva obra fou la racionalització de l'ús de la terra, el que implicava el repartiment de les terres comunals, la utilització de les parcel·les no cultivades, terres ermes, muntanyes, propietats del patrimoni reial i de la noblesa i del clergat, tot i que no es mostrà molt exigent en la desamortització eclesiàstica i civil. S'oposà també als privilegis de drets de pas de la Mesta, perquè dedicaven a l'alimentació del bestiar terrenys susceptibles d'ésser conreats, i proposà posar tanques a les parcel·les. Per pasturar com a mínim calia satisfer uns drets als amos dels terrenys. En tot els casos, no obstant, manifestà un respecte per la propietat privada. Una altra qüestió: acabar amb l'acaparament de grans i les intervencions monopolistes, perquè el racionament dels productes emmagatzemats provocava puges de preus no desitjables. Quant als gremis, se'ls reconeixia que jugaven un paper important en l'ensenyament dels oficis, i no era partidari de la seva supressió.

El 1765, la liberalització del mercat dels grans coincidí amb males collites, i això va ocasionar l'increment en el preu del pa, dels arrendaments i dels drets d'ús a pagar pels emfiteutes, amb un augment de la conflictivitat social. Era partidari per tant d'intervenir en la durada i els preus dels arrendaments i de prohibir els subarrendaments. Es preocupà per la creació de llocs de treball estables, i amb aquesta intenció proposà noves formes de contracte per tal de millorar els rendiments i fomentar el canvi tècnic. Entre elles, el contracte emfitèutic que s'aplicava a Catalunya, fet que no excloïa la llibertat d'arrendaments per a les terres amb

propietaris. L'emfiteusi tenia l'avantatge que només traslladava el domini útil, sense impedir que el propietari seguís essent-ho, en un contracte perpetu, transmissible als descendents i flexible en els terminis de pagament i en les quantitats a satisfer. Va proposar en els contractes la fórmula catalana de la *rabassa* morta, el que consistia a considerar a l'agricultor l'amo del cep mentre aquest fos productiu. Lògicament, era una bona eina en l'ocupació de les terres ocioses. També advocà per la lliure circulació del comerç interior. I per la llibertat d'escollir el bestiar idoni per a les feines agrícoles, tema que era polèmic a l'època, car es discutia si eren més idonis els bous o els cavalls.

La nova Llei Agrària preconitzada per ell no perseguia *la igualdad de las fortunas*, perquè la propietat era considerada consubstancial a la monarquia, el mateix que la desigualtat i la jerarquia, i no s'havia de pretendre la igualtat de les fortunes dels particulars, perquè aquest era el cas de les *repúbliques*. Això no obstant, li preocupà molt la qüestió de la pobresa a Espanya, i en aquest sentit elaborà l'informe *Medios de extinguir la mendicidad en España* (1784), inspirat en la publicació francesa *Les moyens de détruire la mendicité en France* (Châlons sur Marne —avui en Châlons en Campagne—, 1777). Prèviament, essent membre de l'Audiència de Barcelona, el 1774 havia elaborat l'informe *Vagos y Mal Entretenidos* (1774), el contingut del qual està incorporat en gran part al seu informe de 1784. Per ell, les causes principals de la mendicitat eren: a) la desigualtat en el repartiment de la propietat, b) la tolerància amb el contraban, c) les excessives càrregues impositives, d) un sistema educatiu en decadència i e) el consum orientat cap a l'ostentació. Feia la següent classificació de la mendicitat: la *legal*, formada pels religiosos que havien renunciat als béns temporals; i la d'*institut*, formada per les persones amb discapacitats, i pels que les tenien al seu càrrec. Per un altre cantó, distingia entre la mendicitat *legítima*, constituïda pels pobres que eren invàlids; i la *il·legítima*, formada pels ganduls que no volien treballar, que acabaven delinquint. Tractà també la qüestió dels hospitals i dels hospicis per a assistir als impedits, que eren insuficients i estaven en males condicions i mancats de finançament. La seva proposta consistia a prohibir la mendicitat; suprimir la caritat, perquè la caritat cristiana segons ell no feia més que generar més pobres i més ganduls; i repatriar els captaires estrangers als seus països d'origen. Unes Juntes de Caritat per a tot el Regne, inspirades en la *Société du Bien Publique* francesa, canalitzarien els recursos i decidirien com i on destinar-los. En darrera instància, la solució passava per les reformes econòmiques, entre elles propiciar que els excedents agrícoles fossin dirigits vers les activitats manufactureres, i la reforma i l'extensió de l'educació. Les dones havien d'ésser instruïdes en les primeres lletres, Precisament la colonització de les grans propietats i les *manos muertas* eclesiàstiques servirien per a donar feina a la població ociosa i als pobres amb capacitats. Calia reeducar el captaire i inclinar-lo cap al treball, i als presidiaris se'ls havia d'ocupar en activitats manufactureres.

La seva *Idea (...)*, apareguda nou anys abans que l'*Informe de Ley Agraria* (1795) de Jovellanos, representà una reivindicació de l'especificitat i les peculiaritats de l'agricultura valenciana i les seves potencialitats, el que li serví per a criticar el tractament reglamentari uniformista de la Junta de Castilla i els plantejaments sense tenir en compte les diferències econòmiques territorials. Moltes de les seves propostes recorden les de l'*Expediente de Ley*

Agraria de 1766 presentat pel Consejo de Castilla i impulsat per Olavide i Campomanes, tot i que les mesures de l'il·lustrat valencià no arribaven al mateix nivell de coacció, per una certa por a enfrontar-se a la noblesa terratinent. Havent estat divulgada per la Toscana pel jesuïta expulsat Antonio Conca y Àlvarez, la seva obra fou analitzada el 1787 pels acadèmics florentins de la *Regia Accademia dei Georgofili*, entitat molt prestigiosa en els estudis sobre Agronomia, que va fer-li algunes crítiques (per exemple, que prioritzés els jornalers i arrendataris espanyols enfront dels estrangers) tot i que l'acceptà en general. Per tant, la seva obra tingué un ressò tant dins com fora del país.

Bibliografia de:

Medios de extinguir la mendicidad en España, haciendo a los pobres útiles al Estado, sin que sean infelices, 1784.

Idea de la Ley Agraria española, València, 1786.

Bibliografia sobre:

Llombart Rosa, Vicent, i Cervera Ferri, Pablo: «Economistas valencianos de la Ilustración (1760-1800)» dins *Economía i economistas españoles. 3. La Ilustración*, p. 622-623, Barcelona, 2000.

Cervera Ferri, Pablo: *El pensamiento económico de la Ilustración valenciana,* p. 193-221, València, 2003.

Francesc Artal i Vidal

SOLÀ i CAÑIZARES, Felip de

(Barcelona, 1905 – Strasbourg, 1965)

«la venda a terminis estimula l'estalvi (...) i és alicient per ordenar la vida familiar». (1933).

«*per donar classe els professors van vestits amb la toga universitària».* (1948)

Llicenciat en Dret per la Universitat de Barcelona, advocat mercantilista, polític (regidor a l'Ajuntament de Barcelona, diputat al Congrés), als anys 1930 s'interessà simultàniament pel moviment obrer català, la seguretat de la venda a terminis, la política de contingents, les societats anònimes, i la difusió dels debats sobre el dret comercial. Els llibres foren *Les lluites socials a Catalunya, 1812-1934* (1934, basat en part en la monografia de Manuel Reventós), *La venda a terminis* (1933, Pròleg de M. Vidal i Guardiola), *Els contingents a Espanya* (1935), *El privilegi de vot a les societats anònimes* (1933), i la difusió de les noves realitats jurídico-econòmiques a *Revista de dret comercial* (1933-35). Tot i

els avantatges democratitzadors del sistema de la venda a terminis, iniciat segons ell a finals del XIX als Estats Units, el 1933 «*ens trobem amb un Codi de Comerç. un Codi Civil i un Codi Penal que no regulen la venda a terminis*».

Exiliat el 1936, es dedicà a Paris, amb Regina Tayà, la seva muller, al comerç de llegums, mentre tornava a la Universitat (a la de París) com a estudiant de doctorat d'una certa edat. El 1945 hi presentà la seva tesi sobre l'estructura jurídica de les societats anònimes, que fou l'origen de *Le droit espagnol des sociétés anonymes* (París, 1947).

A partir de 1948, fou l'ànima de les *Journées de droit franco-latino-américaines*, que se celebraren a Paris, Montevideo, Tolosa, São Paulo, Aix en Provence i México D. F. El seu interès era donar a conèixer a França la legislació comercial llatinoamericana, i a la inversa. Així publicà per exemple *Les sociétés commerciales nationales et étrangères en Amérique Latine* (Paris, 1950), *Tratado de sociedades por acciones* (Buenos Aires, 1957), o *La partnership y la limited partnership en Inglaterra y Estados Unidos* (Barcelona, 1955). El dret no podia restar al marge de la mundialització de l'economia del Llarg auge iniciat el 1945. A partir de 1957, en aquesta tasca hi col·laborà la Unesco, gràcies al seu contacte amb Jaume Torres Bodet, el mexicà d'origen català que n'havia estat secretari general.

El 1961 fou el primer degà de la nova Facultat Internacional de Dret comparat de la Université de Strasbourg, que ell havia inspirat. En francès, alemany i anglès, aquesta Facultat realitzaria cursos comparant els tres sistemes jurídics: *romanista*, *socialista* i del *Common Law*, a Helsinki (1961), Madrid (1961), Trieste (1962), Ljubljana (1962), Santiago de Compostela (1963), Tolosa de Llenguadoc (1964), Lisboa (1964), Friburg, Bruxelles i Liège (1965). El 1961 va tenir 517 estudiants, procedents de 42 Estats. El 1964, 743 estudiants de 68 nacionalitats i 88 professors de 25 països.

Bibliografia de:

El moviment revolucionari a Catalunya, 1932.

La venda a terminis, Barcelona, 1933.

Les lluites socials a Catalunya, 1812-1934, Pròleg d'Alexandre Gallard i Folch, Barcelona, 1934.

«Un record de París», a DD.AA.: *Ofrena a París dels intel·lectuals catalans a l'exili*, Barcelona-Paris, 1948.

Les sociétés commerciales nationales et étrangères en Amérique Latine, Paris, 1950.

«Le droit civil catalan», *Revue internationale de droit comparé*, vol. 5, 1953.

Derecho comercial comparado, Barcelona, 1962-1963.

Bibliografia sobre:

David, René: «Felipe de Sola Cañizares (1905-1965)», *Revue internationale de droit comparé*, vol. 17, núm. 3, 1965.

Francesc Roca i Rosell

SOLÀ-MORALES i RUBIÓ, Manuel de

(Vitoria, 1939 – Barcelona, 2012)

«El famós economista anglès ja ho deia: "No hi ha res més pràctic que una bona teoria"». (1982)

«Els corbs sobrevolen l'Havana». (2009)

«superar el model radio-cèntric de la Casablanca colonial». (2007)

«Per a Cerdà ja era molt clar que la ciutat no és un problema, sinó la solució, i que donar ciutat és donar progrés, higiene, serveis i treball». (2009)

Estudis a la Escola d'Arquitectura de Barcelona (títol de 1963) i a la nova Facultat de Ciències Econòmiques de la Universitat de Barcelona (Llicenciat el 1966). Arquitecte i economista, doncs. Màster de *City Planning* a la Harvard University, a Boston, on serà el primer alumne català de Josep-Lluís Sert. Relació amb Ludovico Quaroni, a Roma. Professor d'Urbanisme de l'Escola d'Arquitectura de Barcelona (des de 1967), un dels primers apunts que publica és teòric: *La ciudad y los juegos* (1970). Aviat però sense deixar la teoria, decideix estudiar uns casos concrets de les relacions entre processos d'industrialització, mecanismes de generació de rendes i estratègies dels agents urbans, per a conèixer les *formes de creixement urbà*. Basant-se en l'estudi de Barcelona i de les ciutats catalanes, estableix una tipologia de *formes* destinada a una llarga vida acadèmica.

Al seu equip, el *LUB (Laboratori d'Urbanisme de Barcelona),* estudiaran el creixement urbà originat pels processos d'industrialització. Per exemple, l'enginyer de camins José-Luis Gómez Ordóñez farà una tesi doctoral que es publica com *Crecimiento urbano con inversión en capital fijo: el caso de Barcelona (1840-1975)* (Barcelona, 1979). Ell i el *LUB* dedicaran molt temps però a analitzar amb una certa minuciositat conceptual les 6 formes de creixement: els polígons, els eixamples, les àrees sub-urbanes, les urbanitzacions marginals, i les ciutats-jardí. Cadascuna d'aquestes formes és resultat de les lògiques internes de diversos sistemes productius, i demana tractaments específics. Una primera visió de conjunt, a «Els ravals de la plus-vàlua» (dins «Notícies de Barcelona», *Serra d'Or*, núm. 163, abril 1973).

Alhora s'integra en l'equip pluridisciplinari (amb economistes, sociòlegs) que té l'encàrrec de l'administració pública de revisar el Pla comarcal de Barcelona de 1953. En sortirà la descoberta de la realitat (problemàtica) d'una àrea metropolitana en plena expansió i la proposta de fer-ne una *ciutat-territori*.

Paral·lelament participa en la definició d'una proposta planificadora alternativa al projecte de grans empreses, grans bancs i ajuntament pre-democràtic, de re-definició especulativa dels usos de les 100 Ha de la façana marítima de Barcelona, dit «Pla de la Ribera». La proposta del seu equip respon —tècnicament— als interessos de les classes mitjanes —i dels

treballadors— dels barris afectats pel Pla (que són vehiculats per quatre col·legis professionals (enginyers industrials, arquitectes, aparelladors i llicenciats) i les Associacions de veïns i de «propietaris, comerciants i industrials» de l'àrea, que promouen un pla alternatiu.

L'anàlisi —i la proposta— que realitzen ell i equip són a *Barcelona: remodelación capitalista o desarrollo urbano en la Ribera oriental* (1974). El punt de partida —ben explicitat— és teòric: «*la ciutat* —traduïm— *és resultat del mode de producció dominant. La lògica d'aquest mode de producció és la que dicta l'organització i les transformacions urbanes».* De la teoria a l'anàlisi, amb l'ajut —diuen— de per exemple Bertrand i Soler, Carrera Pujal, Vicens Vives, els treballs del CEDEC, de Muntaner Pascual, l'article de Joan Clavera: «Una forma local de capitalisme monopolista» a *Economia crítica: una perspectiva catalana* (1973), o a *Atlas de Barcelona (s. XVI-XX)* (1973). Així descobreixen que, a l'àrea que estudien, conviuen diversos processos, que als anys 1960 conflueixen en «*la articulació de diversos sistemes parcials sota el mode capitalista de producció que tendeixen a provocar l'obsolescència de certes àrees urbanes, al mateix temps que alimenta operacions especulatives».* Defineixen —en termes econòmics i en termes físics— 9 d'aquests sistemes parcials que es tradueixen en 9 formes diferents d'organització de l'espai (unes 100 Ha, en 5 km de costa). La matisada proposta alternativa doncs partiria d'aquesta complexitat.

De fet, seguirà treballant en les canviants relacions entre les aglomeracions urbanes i el mar (espais portuaris, indústries, àrees de lleure). Inicialment la ciutat és Barcelona, però a partir de 1990 participarà en la re-definició —originada pels processos de creixement econòmic o de noves demandes de la població— de les relacions amb el mar de moltes ciutats d'Europa i de fora d'Europa. Com per exemple La Habana, on perilla un llegat constructiu de gran qualitat una ciutat-jardí que és ciutat-central, o Casablanca, que pot superar el seu passat colonial.

Alhora, esdevindrà —com Serratosa— un estudiós i divulgador de les aportacions teoricopràctiques d'Ildefons Cerdà i del model de l'Eixample. Des de *El Ensanche de Barcelona* (1978) al recull *Cerdà/Eixample* (2010), passant per una presentació de dos importants tractats teòrics de Cerdà no editats —per primera vegada— fins 150 anys després: *Teoría de la construcción de ciudades* (1991) i *Teoría de la vialidad urbana* (1991). Una iniciativa de Pasqual Maragall, economista, alcalde de Barcelona, que continua la de Fabià Estapé, impulsor de la nova edició de *Teoría general de la urbanización* (1968-71). Encomanà a Amador Ferrer, del LUB, quan era a punt de volar a Roma, dur a la seva maleta —en uns anys en què encara no existien rodetes— els 3 volums de l'aleshores recent edició de la *Teoría general* de Cerdà, i fer-la a mans de L. Quaroni.

El 2009, a la conferència inaugural de l'Any Cerdà, en sintetitzà l'aportació: «*per a Cerdà ja era molt clar que la ciutat no és problema, sinó la solució, i que donar ciutat és donar progrés, higiene, serveis i treball»* (2009). L'oferta de ciutat no és doncs només oferta de formes urbanes. Així valora positivament el nou districte tecnològic, el 22@. Car és «*local i global a la vegada, depèn directament de la seva relació amb l'exterior i de si mateix».*

L'Eixample Cerdà però és només un dels 10 capítols de *Deu lliçons sobre Barcelona / Ten lessons on Barcelona* (2008). Car les 10 lliçons comencen amb la 1/ *l'Eix Ferran-Princesa*, via —i motor— la revolució liberal catalana, i acaben amb l'interrogant de la 10/ *Autopistes i túnels: metròpoli expansiva o indecisió metropolitana.* La lliçó 3 és Gràcia: *l'ordre del parcel·lari menestral* (o *the ordening of artisans parcelling*). La lliçó 5 és l'Eixample: *the practical success of a theoretical project.* La lliçó 7, el Pla d'Enllaços de 1903/17 és un *teixit de pobles,* o bé una *fabric of small towns.* Potser la més conceptualment agosarada és la lliçó 9: el «Plan de Urgencia Social» de 1957 és la *proletarian Barcelona, mosaic of projects,* o la *Barcelona proletària, mosaic de* «*polígons*».

La darrera de les 25 tesis doctorals dirigides per ell planteja de nou les complexes relacions entre les grans màquines urbanes i les *formes* adoptades per fer-les funcionar. S'hi estudia un moment-clau del paral·lelisme entre el creixement i ordenació de Barcelona i el de Chicago. La tesi és de Carme Fiol: *Retícules i diagonals. El Pla Jaussely de Barcelona de 1907 i el Pla Burham de Chicago de 1909* (2007).

Bibliografia de:

La ciudad y los juegos, Barcelona, 1970.

Las formas del crecimiento urbano, Barcelona, 1974.

Barcelona: remodelación capitalista o desarrollo urbano en el sector de la Ribera oriental, Barcelona, 1974.

«Berlin: Zwischen den Linden», a *Quaderns*, núm. 151, 1982.

Les formes del creixement urbà, Barcelona, 1993.

«Play it again, Sam», a *Quaderns*, núm. 254, 2007.

Deu lliçons sobre Barcelona / Ten lessons on Barcelona, Barcelona, 2008.

Conferència inaugural, Any Cerdà, Barcelona, 2009.

«Ciutat-jardí, ciutat central», a *Quaderns*, núm. 259, 2009.

Cerdà /Eixample, Barcelona, 2010.

Francesc Roca i Rosell

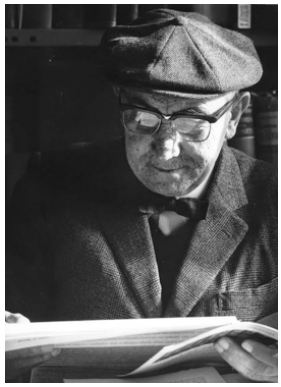
SOLER i VIDAL, Josep

(Barcelona, 1908 – Gavà, 1999)

*«el nucli diamantí de Catalunya ha radicat en la seva estructura econòmica». (*1961)

Va fer feines diverses (inclosa la de ferroviari) mentre es formava a universitats obreres com l'Ateneu Enciclopèdic Popular, o l'Ateneu Politecnicum. Col·laborador a la premsa militant, cooperativista a Gavà, sindicalista, treballà a l'APEC (Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana). El 1937, el seu primer llibre, un breu estudi sobre els orígens catalans de la UGT (Unió General de Treballadors).

Durant el seu exili mexicà (1939-1965), mentre anava treballant com a tipògraf, corrector, traductor, i anava inventant tota mena de negocis sense cap èxit dins del món de

l'edició, sovint en companyia de Pere Calders, va dedicar-se a la recerca als arxius i biblioteques mexicans. El tema era prou nou: la participació catalana en la configuració econòmica i polítco-administrativa de Califòrnia al darrer terç del segle XVIII, i en l'assaig (fallit) de creació al 1848 a la conca del Mississipí, a Texas, de nuclis urbans, dits *Icàries*, basats en el model d'Étienne Cabet. També va escriure alguns assaigs breus sobre les relacions Catalunya-Espanya. Per exemple: «Feudalisme espanyol i burgesia catalana» (*Veu catalana*, abril 1961) on explica que el «nucli diamantí» —dur— de Catalunya és la seva «estructura econòmica».

El primer llibre resultat de les seves recerques fou *Pere Fages. Descobridor, cronista i governador de Nova Califòrnia* (México, 1953). Però abans ja havia sintetitzat alguna de les seves troballes. Escrivint sobre l'acció dels catalans en el que serà l'Estat de Califòrnia deia «*heu-vos ací resumint la seva obra: 1) instrueixen els naturals en la tècnica dels conreus i la ramaderia; 2) deixen als indis bous per llaurar i els proporcionen llavors; 3) a les dones els ensenyen de filar, teixir, fer mitja; 4) i de concòrrer als mercats (...) amb els productes de la terra i de la indústria incipient*» (*El Poble català,* març-abril 1945). Citant un dietari de Francesc Palou que segueix la trajectòria vital de Ginebró Serra, diu «*explica Palou que és Serra el que ensenya i treballa entre els indis "com si fos un d'ells"*». També puntualitza que «*Serra ha escrit el seu diari de bord i ho ha fet en català*».

A més de Pere Fages, estudià els diaris i documents sobre l'ordenació inicial de Califòrnia de Pere Font, Francesc Palou, Joan Crespí, i altres. Explica també seguint a Francesc Colí que, des de la costa del Pacífic nord-americana s'obre el comerç amb Àsia, car «*Manila és el centre en el qual flueixen les riqueses de l'Orient i de l'Occident*».

Quan retornà, treballà 20 anys, fins a la seva jubilació, a l'Editorial Montaner i Simon, i va trobar temps per a escriure sobre: 1) alguns aspectes destacats de l'economia de Gavà; 2) sobre els orígens de «*la democràcia catalana*» (a un llibre de 1983); i 3) sobre la petjada catalana a Califòrnia.

Sobre els conreus del terme de Gavà, explica molt minuciosament com, sobretot, a partir de la Il·lustració Setcentista, «*les Marines insanes, les dunes i els aiguamolls serien vençudes per l'esforç i el sacrifici d'aquells abnegats treballadors del camp i les generacions que els succeïren*».

Bibliografia de:

Pere Fages. Descobridor, cronista i governador de la Nova Califòrnia, México, 1953.

Pels camins d'utopia, México, 1958.

L'expansió dels cultius gavanencs i la rompuda de les marines, Gavà, 1969.

Abdó Terradas, primer apòstol de la democràcia catalana, Barcelona, 1983.

California, la aventura catalana del noroeste, México, 2001.

Francesc Roca i Rosell

SOLER, Francesc

(Perpinyà, segles XVI-XVII)

«los mercaders estrangers, en comprar del que més abunda a Catalunya, com són draps, safrà, ferro, ametlla, pinyó, vi i oli, per vendre'l lo envien fora del Regne: a Genova, Sicilia, Alemanya». (1620)

Iesus Maria & Ioseph. Francisca Raymunda. & Patiens.

MEMORIAL EN DRET EN FAVOR DELS mercaders forasters sobre la ordinacio feta per la Ciutat de Barcelona al primer de Juny 1620. y en resposta del memorial fet per vn magnifich Aduocat dela Ciutat.

Fet per micer Francesch Soler Donzell en Barcelona domiciliat.

Ab lo qual se suplica al Excellentissim señor Duch de Alcala Lotinent en Cathalunya mane revocar dita Ordinacio.

Ab licencia del Ordinari, En Barcelona en casa Llorens Déu, Any 1620.

Advocat, *donzell,* professor de la Universitat de Perpinyà, rector al 1599 d'aquesta Institució, va definir el paper del comerç internacional (dels *mercaders forasters*) en economies avançades com la catalana. Va publicar —en català i en llatí— alguns textos d'intervenció directa en els grans debats originats pel desplegament del capitalisme comercial.

Per exemple, a *Memorial en dret en favor dels mercaders forasters* (Barcelona, 1620), per tal d'argumentar contra les mesures fiscals del govern municipal en relació a les empreses comercials estrangeres establertes a Catalunya, repassa el que succeeix a diferents parts del món. Així, «*el Regne de la Xina no consent ningú foraster, com ho diu Jaume Rebullosa*». El més freqüent però és la difusió internacional del capital comercial foraster. A la qüestió «*Quina ciutat del món hi ha que no haja forasters?*», la resposta és «*ninguna, i a Catalunya mai ni han faltat*». I afegeix «*si es volgués individuar, cases molt principals de Catalunya se trobaria que són de Alemanys, Florentins, Francesos, Genovesos, Luquesos i Pisans (...) sols de Francesos n'hi ha milenaris, i no hi ha part de Catalunya que no hi haja*».

Els models de ciutats de negocis amb forta presència estrangera que cita són Livorno, Sevilla, Lisboa, Marseille, Napoli, Palermo. L'argument central és que el capital comercial estranger juga un paper important en les exportacions de productes catalans a Europa. D'altra banda, hi ha els beneficis de la competència: «*la República més abastida, provehida i plena serà aquella en la que los naturals i los forasters aportaran provisions. Ni los uns impedeixen als altres les negociacions, ni los forasters llevaran lo pa de la ma de los naturals*».

Una altra mostra de la seva obra és a un altre llibre imprès: No convé ni es pot en Casa de la ciutat de Barcelona admetre a los Don (Barcelona, 1621). Amb un títol tant conclusiu com aquest, explica minuciosament: «*Què cosa és la Casa de la ciutat de Barcelona, i en quins temps tingué son origen*» i «*Quins són los administradors, ministres i oficials de la Casa de la ciutat*». La idea nuclear és que «*la Casa de la ciutat fou instruïda principalment per la provisió del forment i del pa*». Dins dels administradors mai hi ha hagut representants de l'estament nobiliari, i vist que segons ell els resultats han estat bons, així ha de continuar. Segons ell, al govern de Barcelona (format per *ciutadans, mercaders, artistes i menestrals*) no hi ha d'haver representació dels Don.

Ara, ell és partidari d'una certa moderació en la despesa pública: «*perquè no consisteix lo remeiar les necessitats del comú en posar molts drets, sinó en gastar poc*», car «*les grans riqueses més s'aconsegueixen gastant poc que no rebent molt*».

Bibliografia de:

In reformatione monetarium in Principate Cathaloniae, Barcelona, 1611.

Els bancs de crèdit de la ciutat de Barcelona no es poden llevar si no és en Corts, Barcelona, 1612.

Memorial en favor dels mercaders forasters, Barcelona, 1620.

Discurs. No convé ni es pot en Casa de la ciutat admetre los que tenen nom de Don, Barcelona, 1621.

Francesc Roca i Rosell

SORRIBAS i ZAIDIN, Joan Antoni

(Calassanç, 1835 – Barcelona, 1894)

«El ahorro es elemento poderosísimo de civilización, será necesario probar la influencia que ejerce en el bienestar moral y material de los hombres». (1882)

«Qué es el ahorro: ¿la separación del consumo inmediato de una parte de la producción; el sacrificio del presente en provecho del porvenir; o la manifestación de un sentimiento, la previsión que la cultura ha desarrollado?». (1882)

«El ahorro acumulado forma los capitales indispensables para la producción y para su progreso, pues el Trabajo sin capital sería casi inútil para producir, como el capital sin el Trabajo». (1882)

«Sin el ahorro anterior, hubiera sido imposible reunir las enormes sumas que sirvieron para la creación de grandes establecimientos fabriles e industriales». (1882)

De família aragonesa va estudiar al Seminari de Lleida i cursà la carrera de Dret a la Universitat de Barcelona; el seu pare era notari i ell, acabada la carrera, es dedicà a l'assessorament jurídic dels municipis de Gràcia, Sant Gervasi de Cassoles, Sant Andreu del Palomar; i fou regidor de l'Ajuntament de Barcelona un parell d'anys.

Interessat en les qüestions socials, es va especialitzar en dret administratiu. Va publicar en diverses revistes de tema jurídic i administratiu els seus treballs sobre taules de mortalitat i va fundar les revistes *Los Seguros* i *La Propiedad*. Era expert en les propostes econòmiques sobre estalvi i assegurances. De pensament positivista i spencerià, va intervenir en política al costat de la burgesia catalana, fou redactor del *Memorial de Greuges* de 1885 i comissionat per presentar-lo a Alfons XIII. Va defensar la integritat del Dret Català, modernitzat; company i amic de Valentí Almirall, intervingué en el I Congrés Catalanista (1880). Va actuar en tots els congressos jurídics de l'època. Es va casar el 1882 amb C. Barret, mare de Francesc Moragas, que havia quedat vídua, donant-li al seu fillastre una importantíssima ensenyança sobre assegurances i previsió social.

Va aprofundir el seu regeneracionisme a través de la sociologia i l'estadística amb un tractament científic, juntament amb la matemàtica, per així corroborar que les assegurances de vida són un instrument de perfecció de la societat, obrint les portes a una nova ciència social que combina estalvi i assegurança, base de la moderna previsió que donarà sentit al projecte de Caixa de Pensions i Estalvi, de Francesc Moragas el 1904.

Entusiasta de la ciència estadística i de la implantació d'assegurances de vida i de previsió, va estudiar científicament els mètodes de les assegurances modernes doncs «*los seguros constituyen una institución científico-económica*», i «*económicamente podría llamarse al seguro, generador de capitales por la solidarización del ahorro*», però es pregunta si «*El ahorro acumulado ¿satisface necesidades económicas, materiales, morales y sociales*?».

A mida que difon els conceptes de previsió i estalvi, es decanta per les caixes d'estalvi, creades a partir de la iniciativa privada; coneixedor de l'anglés, francès i alemany, es dedicà a través de la seva revista a divulgar la necessitat de creació de Caixes i de promoure una consciència en els estaments burgesos per tal que la legislació fos favorable a dotar al país de la previsió lligada amb les assegurances, que és la base efectiva de la millora d'un país i «*Séanos pues permitido expresar la aspiración de que Cataluña enarbole la bandera del ahorro hasta obtener la creación de Cajas*» d'estalvi escrivia el 1888, cosa a la qual el seu fillastre Francesc Moragas es va dedicar.

Bibliografia de:

Memoria dilucidando un tema de Seguros sobre la vida, Barcelona, 1883.

Discurso sobre la necesidad de propagar el ahorro, elemento poderosísimo de la civilización y de crear cajas que lo faciliten de una manera ventajosa, Barcelona, 1890.

Bibliografia sobre:

Pérez-Bastardas, Alfred: *Francesc Moragas i La Caixa de Pensions, 1868-1935,* Barcelona, 1999.

Pérez-Bastardas, Alfred: *El catalanisme col·lectiu i altres estudis,* Barcelona, 2014.

Alfred Pérez-Bastardas

T

TALLADA i PAULÍ, Josep Maria

(Barcelona, 1884 – Barcelona, 1946)

«*l'organització que s'ha implantat a Rússia no és una economia de tipus comunista sinó que és una forma típica de capitalisme d'Estat*». (1935)

«*Ni una fundamentación teórica de tendencias puramente liberalies, ni una concepción socialista del mundo económico, pueden explicar hoy los fenómenos que se desarrollan a nuestra vista*». (1937)

Estudià Dret i Enginyeria Industrial. Fou catedràtic per oposició d'Economia Social a l'Escola de Funcionaris de la Mancomunitat de Catalunya i dirigí el Museu Social, que existí entre 1909 i 1920, inspirat en el pensament de Frédéric Le Play, Museu del que Cebrià de Montoliu n'era el bibliotecari. Hi fundà la Borsa de Treball de la Diputació i el Secretariat d'Aprenentatge (1914), d'on derivà l'Institut d'Orientació Professional (1916). Considerat de l'ala menys dretana, fou elegit diputat (1932) per la Lliga Regionalista de Cambó. Presidí la Unió Catalana d'Estudis Polítics i Econòmico-Socials, afí a la Lliga.

Fou un dels organitzadors de les Setmanes Municipals de Barcelona (la primera es celebrà el 1918) organitzades per la Mancomunitat de Catalunya, la Diputació i l'Ajuntament de Barcelona, i fou professor de l'Escola d'Alts Estudis Comercials, de l'Institut de Química Aplicada, professor d'economia monetària i bancària a la Facultat de Dret i Ciències Econòmiques i Socials de la Universitat Autònoma de Barcelona (curs 1934-35) i de la Universidad de Salamanca (curs 1937-38). Fou director general del Banco de Vizcaya a Barcelona i conseller de Crédito y Docks.

Des del Museu Social, destinat a l'estudi dels problemes de la classe treballadora, creà la Borsa de Treball (1912) dedicada a l'elaboració d'estadístiques sobre salaris, vagues, i altres variables relacionades amb el mercat de treball, i l'Oficina d'informació econòmica i social, que organitzà la biblioteca, cursos i conferències i divulgà estadístiques, i des d'on s'edità el *Butlletí d'Estadística Social* (1912-1915). Cal destacar també, dins el context del Museu Social, la formació de la primera cooperativa de cases barates per a obrers (1911) i la creació de la societat cívica *La ciutat jardí*, de la que Cebrià de Montoliu n'era l'impulsor i el secretari. El Museu publicà a Tallada l'estudi *Demografia de Catalunya* (1918).

A la conferència *Les crisis econòmiques,* donada en el curs 1930-1931 a la Societat d'Estudis Econòmics, analitzà les causes de la crisi econòmica dels anys trenta: al damunt del natural moviment cíclic s'hi sobreposaven fets extraordinaris, conseqüència de la Primera Guerra Mundial, i la introducció a la indústria de procediments que havien aconseguit abaixar els preus de cost, a més d'altres factors psicològics que havien provocat una onada de pessimisme (conflictes internacionals, revolucions a l'Amèrica Llatina, ascens d'Adolf Hitler a Alemanya). A *La crisi d'una civilització* (1935) intentà d'explicar les causes de la crisi de 1929: la distorsió dels preus provocada per la formació de trusts i càrtels, l'intervencionisme de l'Estat amb temptacions monopolistes, i la pressió dels sindicats que impedien l'elasticitat salarial. La sortida de la crisi havia de consistir en el predomini del sistema econòmic liberal, acompanyat del desenvolupament al seu costat de «*les economies dels organismes públics*». En tractar els problemes monetaris (*El momento actual del problema monetario español* (15-7-1930); *Economia monetària espanyola,* 1930) demostrà que coneixia les teories d'Irving Fisher i Gustav Cassel i els escrits de J.M.Keynes. Va relacionar les fluctuacions de la pesseta amb l'evolució dels índexs de preus i formà part de la Comissió per a l'estudi de la implantació del patró or , dirigida per Flores de Lemus.

L'organització econòmica a la Rússia soviètica (1935) era una obra en la que l'autor analitzava curosament el funcionament de l'economia soviètica, no n'amagava la transcendència, hi veia que hi havia una lluita de les classes treballadores per a aspirar a un millor repartiment de la riquesa, però concloïa que el nou paper que s'atorgava a l'Estat de nou propietari dels mitjans de producció i de les plusvàlues obtingudes no feia més que convertir-lo en capitalista, de forma que «*l'organització que s'ha implantat a Rússia no és una economia de tipus comunista sinó que és una forma típica de capitalisme d'Estat*». A l'article «Sindicalismo y Estado» (1931) reconeixia que el marxisme tenia interès perquè aportava concepcions, com la lluita de classes, que tenien una base científica, però calia tenir en compte dos elements que s'oposaven al domini d'una classe dins d'un Estat: la democràcia i la burocràcia. Els polítics anaven perdent el seu pes en la direcció de l'Estat i es deixava pas als tècnics, als buròcrates, que no eren ni proletaris ni propietaris, però que en la lluita de classes acabaven posant-se a favor de la classe dominant. Malgrat això, per a ell el *Manifest del partit comunista* (1848) contenia un programa influït per idees democràtiques: impost progressiu, limitacions als drets de propietat i d'herència, educació pública i gratuïta, reglamentació del treball infantil. Ja en el Pròleg que dedicà a l'edició de 1933 de la gran obra d'Adam Smith, que qualificà d'«*Evangeli del liberalisme econòmic*», es plantejava si el sistema econòmic tal com estava funcionant podia continuar, o bé si s'havia de substituir radicalment per un altre que contingués les essències del socialisme. Ja començava a fixar-se en el que considerava que era un gran economista: J. A. Schumpeter.

A *El Comercio y la Industria de Cataluña y la Solidaridad económica nacional* (1934) tractà la qüestió de les diferències entre les regions d'Espanya i advocà perquè s'imposés la solidaritat entre elles per tal de resoldre els problemes de l'economia espanyola. Per a ell Espanya era «*una unidad económica, pero (...) no es una uniformidad económica*». En 1937 publicà un sòlid tractat sobre *Economía Política*, en el que intentà donar una visió més moderna que les d'Alfred Marshall i Max Weber. Primer hi tractà una història de les doctrines econòmiques, per passar a continuació a exposar un manual teòric en el que explicava, entre molts altres temes, la població, els principals factors de producció, la concentració industrial, el comerç i els transports, la moneda el crèdit i la banca, la teoria del valor, els mercats, la conjuntura, els cicles i les crisis, salaris i beneficis; per acabar concloent que ni el capitalisme liberal ni la concepció socialista podien explicar els fenòmens que es presentaven als anys trenta. Es va fixar també en l«*a campaña llevada a cabo en Inglatera por el original economista J. M. Keynes durante dicha crisis* [es refereix a la crisi del 1929] *contra los excesos del ahorro*».

Després de la guerra de 1936-39 no deixà de publicar. Cal destacar *La política económica en los tiempos de crisis* (1940), on malgrat tractar-se d'un curs donat a la Universidad de Salamanca en el bàndol feixista, en el curs 1937-38, hi tractà amb rigor les causes de les crisis econòmiques. Publicà també *Barcelona económica y financiera en el siglo XIX* (1944), llibret de divulgació sobre la història de la ciutat, escrit amb molt de respecte per la veritat històrica, i a més dues obres molt ambicioses. En primer lloc, la *Historia de las Finanzas españolas en el siglo XIX* (1946), on es proposava estudiar les reformes tributàries espanyoles al s.XIX, però fent incursions en la història econòmica que fan d'aquesta obra una font molt valuosa. El segon llibre important de postguerra és la seva obra pòstuma *La guerra económica* (1946), on es plantejava les causes

de les guerres i analitzava fins a quin punt les guerres acabaven per tenir una repercussió molt gran sobre l'economia. En els darrers anys de la seva vida mostrà un gran interès pels treballs de J. A. Schumpeter i J. M. Keynes, i es decantà per fer intervenir l'Estat en els moments de depressió del cicle econòmic.

Bibliografia de:

Demografia de Catalunya, Museu Social, 1918.

L'organització científica de la indústria, 1921.

Economia monetària espanyola, Pròleg de Josep A. Vandellós, Barcelona, 1930.

El momento actual del problema monetario espanyol, Conferencia dada en catalán el día 15 de julio de 1930, Sección de Comercio y Navegación, Fomento del Trabajo Nacional, Barcelona, 1930.

Les crisis econòmiques, Conferència donada a la Societat d'Estudis Econòmics, curs 1930-1931, Barcelona, 1931.

«Sindicalismo y Estado», dins *Revista Jurídica de Cataluña,* volum XXXVII, any XXXVII, Barcelona, 1931.

«Prólogo» a *Investigación acerca de la naturaleza y causas de la riqueza de las naciones,* de Adam Smith, revisión y adaptación al castellano moderno de la traducción del licenciado José Alonso Ortiz, publicada en 1794 por la Redacción de «*España Bancaria*», Barcelona, vol. I, 1933.

La crisi d'una civilització, 1934.

El Comercio y la Industria de Cataluña y la Solidaridad económica nacional, Conferencia pronunciada en la Cámara de Comercio de Madrid el 9-5-1934, Madrid, 1934.

L'organització econòmica de la Rússia soviètica, Pròleg de M. Vidal i Guardiola, Lliga Catalana, Barcelona, 1935

Economía Política, Biblioteca del hombre de negocios moderno, Barcelona, 1937

La política económica en los tiempos de crisis, Cuadernos de Estudios Económicos y Sociales, Barcelona, 1940.

Técnica y economia, Barcelona, 1942.

Barcelona económica y financiera en el siglo XIX, Barcelona, 1944.

Historia de las finanzas españolas en el siglo XIX, Madrid, 1946.

La guerra econòmica, Madrid, 1948.

Enciclopedia comercial Salvat, per José Ma TALLADA et al., 4 vols, Barcelona, 1949-1950.

Bibliografia sobre:

Campos Nordmann, Ramiro: *Lecturas de Estructura Económica*, Madrid, 1972.

Artal, Francesc; Gasch, Emili; Massana, Carme; Roca, Francesc: *El pensament econòmic català durant la República i la guerra (1931-1939*. Barcelona, 1976.

Ictineu. Diccionari de les Ciències de la Societat als Països Catalans (Segles XVIII-XX), a cura de Francesc Artal, Pere Gabriel, Enric Lluch i Francesc Roca, Cultura Catalana Contemporània, Barcelona, 1979.

Roca, Francesc: *Josep M. Tallada i el Museu Social de Barcelona, una empresa pública seminal.* 2009.

Francesc Artal i Vidal

TARRADELLAS i JOAN, Josep

(Cervelló, 1899 – Barcelona, 1984)

«Els problemes econòmics i financers que la guerra i la revolució plantegen fan sortir amb més força que mai la necessitat d'unificar en tot el que sigui possible la nostra vida financera per tal que amb ella es consolidi el nou ordre econòmic pel qual tots lluitem i tots volem implantar. Sense això, decrets tan importants com el de col·lectivització i d'altres, encaminats a donar una nova estructura a la vida del nostre país, no podrien ésser realitzats». (1936)

Format al Centre Autonomista del Comerç i de la Indústria (CADCI), que tenia quan ell hi entrà uns 3.000 socis, professionalment exercí de viatjant com a representant de comerç a comissió, amb més de 70 representacions a Espanya de diverses empreses estrangeres, el 60% del Regne Unit, el 30% del centre d'Europa i el 10% dels Estats Units d'Amèrica (tèxtils, vidres, porcellanes, hules, linòleums), el que li permeté saber anar pel món i experiència, i poder viure amb un cert decòrum. Militià a la Joventut Nacionalista La Falç, de caràcter nacionalista, que el 1931 passà a esdevenir la Joventut d'Esquerra Republicana de Catalunya (ERC). Secretari particular de Francesc Macià, ingressà a les files d'ERC. Enfrontat a Macià, el 1933 se'n separà, amb Joan Lluhí i Vallescà, i entrà al Partit Nacionalista Republicà d'Esquerra, on ostentà la secretaria general, partit que fracassà a les eleccions espanyoles de novembre de 1933, en les que venceren les dretes. Amb vocació i dots de «constructor d'Estat» i dots innats de comandament, reingressat a ERC fou conseller de Governació (1931) conseller de Serveis Públics i d'Economia, conseller primer i de Finances (1936), Finances i Cultura (1937), i Finances (1937).

En temps de la República s'oposà al nacionalisme més radical i al separatisme, especialment durant els fets d'octubre del 1934. Durant la guerra de 1936-39 jugà un paper clau en el Consell d'Economia de Catalunya, la Comissió d'Indústries de Guerra, els Decrets de S'Agaró sobre l'organització de la política financera (*L'obra normativa de la Generalitat de Catalunya. El pla Tarradellas,* Barcelona, 1937*,* publicada per la mateixa Generalitat, recull les 58 disposicions de S'Agaró), la reorganització municipal i la dissolució del comitès revolucionaris. Després de la guerra s'exilià a França, a la Provença, es refugià a Suïssa després d'esser detingut pel govern de Vichy el 1941 i d'esquivar una extradició, i finalment s'establí a Saint Martin le Beau, a la regió francesa de Centre Vall del Loira, prop de Tours, en una finca que havien comprat els seus pares. El 1954 —tot i que encara vivia Josep Irla i Bosch, successor de Lluís Companys i Jover en la Presidència de la Generalitat de Catalunya a l'exili— els diputats catalans reunits a Mèxic el nomenaren president de la Generalitat, càrrec que tingué el mèrit de mantenir —preservant la dignitat del càrrec i de la Institució, i erigint-se malgrat els pocs recursos en una mena de De Gaulle català– fins al seu retorn a Catalunya el 23 d'octubre de 1977, per a presidir la Generalitat

provisional fruit dels acords amb el president espanyol Adolfo Suárez i amb les forces polítiques emergides de les primeres eleccions democràtiques a Cortes. El 1980 cedí el seu arxiu personal (30.000 documents i 90.000 cartes) al monestir de Poblet.

Pel que fa a les activitats econòmiques, presidí la Comissió d'Indústries de Guerra, creada per Decret del 7-8-1936, segons el qual amb la intervenció a grans empreses industrials catalanes fou possible la fabricació d'armes, municions, material mòbil, explosius, motors i material de guerra, tallers de reparacions i el control de les existències i la distribució del personal especialitzat. Naturalment calgué enfrontar una reconversió industrial, al servei de les necessitats del front i dels encàrrecs del Ministeri de Defensa de la República. La Generalitat finançava aquestes indústries amb crèdits o amb inversió directa a través dels seus pressupostos, i les mateixes empreses també es nodrien amb els ingressos derivats de la seva pròpia producció. L'octubre del 1937 la Comissió controlava 500 fàbriques i 50.000 treballadors, més 30.000 ocupats en indústries auxiliars; el 1938 el total arribava a uns 150.000 treballadors. L'acció de la Comissió acabà quan el govern de la República espanyola, per Decret d'11 d'agost de 1938, s'incautà de les indústries de guerra catalanes.

El segon front d'actuació fou el de les municipalitzacions de serveis i la reordenació de les hisendes locals, aspectes regulats també en els Decrets de S'Agaró de gener del 1937, que intentaren en darrera instància que la Generalitat pogués posar una mica d'ordre i controlar les activitats municipals relacionades amb la guerra, i recuperés la seva autoritat davant dels Ajuntaments constituïts il·legalment. Els proveïments d'aigües, gas i electricitat, la publicitat a la via pública, els tramvies i autobusos de transports de viatgers, taxis, metro i ferrocarrils urbans i pompes fúnebres, podien ésser de titularitat municipal, però dins d'una reglamentació que intentava posar fi al desordre inicial que es produí amb les primeres conquestes espontànies dels primers mesos de la revolució.

El tercer front, importantíssim, fou la política financera de la Generalitat durant la guerra, fet que va permetre resistir les activitats bèl·liques durant gairebé tres anys. Essent conseller de Finances, es va aconseguir, gràcies en part a les facultats excepcionals que li atorgà el Decret del 20-11-1936, una reorganització del sector financer (banca, assegurances, borsa, estalvi) i un fre al caos dels primers dies de juliol de 1936. Cal destacar el Decret de 8-1-1937 sobre l'impost de la xifra de negocis, que en gravava el 2%. L'1 de març de 1938 feu un balanç de la política financera al Parlament de Catalunya (*L'obra financera de la Generalitat de Catalunya,* 1938), i explicà com s'aconseguí augmentar la liquiditat del sistema, la creació de la Caixa Central del Crèdit Agrícola (1937) per a garantir el subministrament dels productes agraris, la intervenció de la sucursal del Banco de España a Catalunya —la qual cosa reforçà les finances de la Generalitat—, la recaptació dels nous tributs, i posar una mica d'ordre en els habitatges requisats per diverses organitzacions i entitats. A finals del 1937 es creà la Caixa de Crèdit Industrial i Comercial que es nodria del 50% de les utilitats netes de les empreses col·lectivitzades (després d'haver liquidat les compensacions als antics propietaris), i que canalitzava aquest excedent vers l'acumulació de capital. La política financera permeté que Catalunya funcionés autòctonament, almenys fins que el govern de la República es traslladà a Barcelona el 1938. Com a conseller de Finances s'hagué d'afrontar als gravíssims

problemes econòmics ocasionats per la guerra: els impagats per lletres lliurades a clients ubicats en territoris sollevats, la puja de preus, el pagament de salaris, la continuïtat del treball i de la producció a les empreses abandonades pels seus propietaris, la contracció inevitable del crèdit, la manca de tècnics adequats a les empreses confiscades pels obrers, l'organització de les indústries de guerra, i les dificilíssimes negociacions financeres amb el govern de la República.

Bibliografia de:

La política d'Hisendes locals, text mecanografiat, Barcelona, 1938.

L'obra financera de la Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1938.

La indústria de guerra a Catalunya (1936-39): l'obra de la Comissió creada per la Generalitat, i el seu report d'actuació, Lleida, 2007.

Bibliografia sobre:

Artal, Francesc; Gasch, Emili; Massana, Carme; Roca, Francesc: *El pensament econòmic català durant la República i la guerra (1931-1939)*, Barcelona, 1976.

Bricall, Josep Maria: *Política econòmica de la Generalitat de Catalunya (1936-1939). I, Evolució i formes de la producció industrial*, Barcelona, 1970; *II, El sistema financer*, Barcelona, 1979.

Arbós, Albert: *Tarradellas: la consciència d'un poble,* Barcelona, 1988.

Benet, Josep: *El president Tarradellas en els seus textos: 1954-1988.* Barcelona, 1992.

Esculies, Joan: *Tarradellas, una certa idea de Catalunya*, Barcelona, 2022.

Francesc Artal i Vidal

TARRAGÓ BALAGUÉ, MARÇAL

(Barcelona, 1946 – Barcelona, 2015)

«*Un cop establertes les bases sobre la necessitat de dur a terme una actuació conjunta entre el sector públic – especialment el local– i les entitats corporatives i empreses establertes en determinats centres urbans, l'element clau per aconseguir la seva promoció econòmica, és el tema del finançament. La prioritat d'aquest tema, de fet, va mes enllà de poder disposar de recursos per tal d'escometre les actuacions. Un bon plantejament dels potencials mecanismes d'aportació econòmica dels beneficiaris, pot ajudar a desbloquejar la viabilitat d'escometre els projectes plantejats. Una part important del nostre treball consisteix en aconseguir propostes articulades de manera que portin a resoldre aquests problemes, que tan sovint es detecten en les operacions de dinamització econòmica dels diversos centres urbans en els que ha intervingut l'autor*». (2000)

Ha contribuït de manera molt notable al llarg de diverses dècades al prestigi i reconeixement de l'urbanisme comercial com a element al servei de regulació de les relacions «tant freqüents com conflictives» (segons la seva opinió d'expert) entre el comerç i la ciutat. Ha vingut treballant, al llarg de diverses dècades, per la administració pública (ajuntaments, diputacions, governs de les autonomies i també per les empreses privades). Hi ha contribuït també des de les mateixes aules universitàries impartint classes de post-grau i contribuint a la reflexió en les ponències presentades en diversos congressos i jornades especialitzades.

Militant del PSUC, i de Bandera Roja, i més tard altre cop del PSUC, fou delegat del Sindicat Democràtic d'Estudiants durant els anys d'estudiant a la Universitat. El seu darrer treball destacat fou dut a terme per encàrrec de l'Ajuntament de Barcelona: *La revisió del pla especial d'equipament alimentar* (PECAB) que ell mateix havia contribuït a redactar (1990s). Mesos abans havia assessorat projectes de plans de usos a Gràcia i al Poble Sec. Després dels anys exercint de col·laborador tècnic a l' Ajuntament passarà a formar part de l'equip fundador del Centre d'Estudis Urbanístics, Municipals i Territorials (CEUMT) conjuntament amb Jordi Borja, Lluís Brau, Carles Teixidor, Pau Verrié, Joan Alemany i altres.

Conjuntament amb Santiago Pagès i altres economistes, crearen el Grup de treball de Retail del Col·legi d'Economistes de Catalunya, amb l'objectiu de posar en valor l'activitat comercial en el món de l'economia. Fou a l'Ajuntament de Barcelona, on precisament començaria a treballar com a tècnic en urbanisme, un cop acabats els seus estudis de la Llicenciatura en Economia a la Facultat de Ciències Econòmiques de la Universitat de Barcelona

Publicarà al llarg de la seva extensa trajectòria professional un gran nombre d'articles, informes i llibres al voltant del paper dels equipaments comercials, els hàbits de compra en un conjunt de ciutats i nuclis urbans importants i estudis sobre els factors determinants del seu creixement i de l'impacte en la qualitat de vida dels ciutadans. Són a destacar els seus treballs sobre els mercats municipals de Barcelona, Tarragona, Lleida, Bilbao. Participarà ben activament en els principals debats oberts en aquelles dècades (1970-1990), sobre temes com la liberalització, els plans d'usos i serveis urbans, el comerç tradicional, les grans superfícies comercials, els horaris i la seva regulació, evitant sempre incórrer en plantejament inamovibles. Essent capaç de reconèixer sempre, que cada cas, cada trama urbana, admetia l'aplicació d'una determinada regulació especifica o d'una determinada tipologia (i que podien aparèixer excepcions) quan el que es tractava era d'analitzar els efectes o impacte econòmic i social de la localització o implantació de nous establiments i de proposar determinades estratègies i/o canvis possibles de les estratègies de regulació pública.

Bibliografía de:

Estudi dels hàbits de compra i fluxos d'atractivitat de les polaritats comercials de la ciutat de Barcelona, Barcelona, 2012.

La directiva de servicios y su impacto sobre el comercio europeo, Helena Villarejo Galende (dir.), Granada, 2009, p. 51-69.

*El Plan de revitalización de Bilba*o, Gobierno Vasco. Eusko Jaurlaritza., Bilbao 2002.

La gestió dels mercats municipals, Diputació de Barcelona, Servei de Promoció Econòmica Local, Barcelona 2000.

«Fórmulas para la financiación de las acciones de promoción de centros urbanos» a *Gestión y análisis de políticas públicas*, núm. 19, p. 35-46, 2000.

Estructura comercial i hàbits dels consumidors a la ciutat de Tarragona Barcelona, 10 vols., 1986-1987.

Guia de redacció dels programes d'orientació per als equipaments comercials Barcelona, Direcció General de Comerç, Barcelona, 1998, 1999.

El comerç no alimentari a Barcelona (coautors Xavier Pardo i Francisca López), Ajuntament, Barcelona, 1991.

Pla especial de l'equipament comercial Alimentari a la Ciutat de Barcelona, Ajuntament de Barcelona, Barcelona, 1990.

El Prat de Llobregat: estructura comercial i hàbits de compra (coautors: Brau, Lluís; Herce, Manuel) Centre d'Estudis Urbanístics, Barcelona, 1989.

Vilafranca del Penedés: estructura comercial i hàbits dels consumidors, Departament de Comerç i Turisme, Barcelona, 1989.

Manual Municipal de Urbanismo, (coautors: Brau, Lluis; Herce, Manuel) Centre d'Estudis Urbanístics, Barcelona, 1977.

Por una política municipal democrática, (coautors: J. Borja i R. Boix), Barcelona, 1977.

Pere Puig i Bastard

TARRIDA del MÀRMOL, Ferran

(Santiago de Cuba, 1861 – London, 1915)

«Kropotkin nos habla del «pueblo industrial» (...) pequeñas comunidades que producen lo que quieren, (...) Malatesta de grandes organizaciones que intercambian sus productos». (1890)

«For liberty and the cause of the humbled he gave all he had». (1915)

Definit (dins del paquet de veus «*Cuban people of Catalan descent*») com «*a mathematics professor born in Cuba and raised in Calalonia*» (Wikipedia), o com «*pensador, activista i escriptor anarquista cubano-català*» (Viquipèdia), presentà als anys 1890 —fins i tot amb una formulació matemàtica— el que fora essencial de l'economia «anarquista sense adjectius». Dins d'aquesta economia, explicava, eren possibles diversos models.

Coneixia des de dins el món de l'empresa del capitalisme industrial, car el seu pare retornat de Cuba havia creat a Sitges la primera fàbrica de sabates de l'Estat espanyol. Havia estudiat Enginyeria Industrial a Barcelona (amb títol el 1886) i havia creat un centre

d'ensenyaments tècnics. Participà, així, des de molt aviat, amb comunicacions i ponències, articles a revistes com *Acracia* o *El productor*, i ponències a congressos del naixent moviment obrer. Per exemple fou elegit per les federacions sindicals de la regió espanyola delegat al Congrés Socialista Internacional de París de 1889.

Partint del federalisme i del mutualisme proudhonià de Francesc Pi i Margall, es decantà per l'anarquisme en les seves diverses modalitats. En un article de 1890 a la revista *La Révolte*, deia «*Kropotkin nos habla del «pueblo industrial», reduciendo su sistema a la reunión de pequeñas comunidades que producen lo que quieren (...) mientras que Malatesta, que también es comunista libertario, indica la constitución de grandes organizaciones que intercambian sus productos*».

Paral·lelament, definí la transició del capitalisme a una nova economia en la que el fort creixement de la producció de bens i serveis (fet possible —deia— pels avenços científico-tècnics) fos a l'abast de tothom. Definí aquest model en articles i conferències, i s'hi implicà personalment. «*En Cataluña* —explicava— *no existe municipio en donde no hayamos creado corporaciones con el nombre de círculos, ateneos, centros obreros, etc.*». I hi afegia «*no olvidamos las cooperativas de consumo, en casi todos los pueblos de Cataluña*» (Barcelona, 7 agost 1890, publicat a *La Révolte*, París, 1890).

Detingut el 1896 a Barcelona dins d'una macro-operació policial contra els cercles anarquistes, aconseguí exiliar-se a París, on publicà *Les inquisiteurs d'Espagne: Montjuich, Cuba, Philippines* (París, 1897). Fou (segons *Tendències de la historiografia catalana* d'Antoni Simon, dir., Universitat de València, 2009), «*la primera obra d'història anarquista catalana*». Un treball —assenyala Xavier Diez— «*amb un gran impacte europeu*», del que hi ha diverses edicions, traduccions al castellà, al portuguès.

De 1897 a la seva mort el 1915, va viure a London, escrivint, a èpoques més d'un article diari, per a diaris i revistes de Barcelona i Madrid. Políticament, es decantà pel laborisme anglès, i el 1914 s'allunyà del seu antibel·licisme i optà pels Aliats. A la seva tomba al Ladywell Cemetery es pot llegir « *For liberty and the cause of the humbled he gave all he had*».

Bibliografia de:

Problemas transcendentales. Estudios de sociologia y ciència moderna, Barcelona- París, 1908.

La constitution de l'Univers, Paris, 1908.

Prefacio a Anselm Lorenzo: *Vía Libre. Desviaciones políticas y económicas*, Barcelona, 1914.

Evolución proletaria: estudios, Barcelona, 1914.

Francesc Roca i Rosell

TERMES CARRERÓ, Rafael

(Sitges, 1919 – Madrid, 2005)

«¿Hasta qué punto un proceso de reforma exclusivamente centrado en el crecimiento y en la competencia entre las entidades, coexistiendo con un fuerte intervencionismo, el gobierno nos ha conducido a un sistema financiero eficiente? La respuesta es negativa». (1991)

Acaba els estudis de Batxillerat al Col·legi dels Jesuïtes de Sarrià (Barcelona), que acabarà a l'edat de 15 anys. Tot i la seva inicial inclinació pels estudis humanístics, decidirà cursar la carrera d'enginyer industrial i acabarà obtenint el corresponent doctorat l'any 1945, a l'Escola d'Enginyers Industrials de Barcelona. Entrarà a formar part de l'Opus Dei l'any 1940. Esdevindrà professor de finances i membre fundador de l'IESE el 1958 i director de la delegació de l'IESE a Madrid, entre 1991 i 2000 i posteriorment president d'honor. Serà durant molts anys un dels professors més reconeguts en l'àrea de les finances empresarials. Se'l considerarà aviat com un dels introductors al món de l'empresa d'aspectes poc coneguts de les modernes finances empresarials (v. Jordi Canals, 2005; Antonio Argandoña, 2005).

L'any 1955 iniciarà al Banco Popular la que acabarà essent una molt llarga carrera. Entrarà a formar part, uns anys més tard, del grup de consellers del Banco Popular i en serà nomenat conseller delegat, càrrec en el què es mantindrà llarg temps.

A l'any 1977, i a proposta del vicepresident del Govern, Enrique Fuentes Quintana, serà elegit president de la Asociación Española de la Banca (AEB), càrrec en el que romandrà fins al 1990. Esdeveniments importants, com els Pactes de la Moncloa, les successives reformes fiscals i crisis bancàries, l'expropiació de Rumasa, projectes de reforma financera, i nombroses experiències de fusió i d'absorcions bancàries que es produiran durant el seu mandat de president de l'AEB. Es manifestarà, en tots els seus escrits i conferències, com un ferm defensor de la iniciativa individual i del lliure mercat, a la vegada que un representant rigorós dels interessos del sector. Acabarà fent-se escoltar com una veu creïble i representativa. Sota la seva direcció s'abordaran temes poc habituals com la situació i la imatge social de la banca, les seves estratègies i problemes de creixement, les causes de determinades crisis, l'ètica en la gestió financera i el contingut de les reformes i canvis de regulació del sector.

Entre 1984 i 2005 publicarà una gran part de la seva obra escrita; en forma de llibres i articles, juntament amb una molt extensa recopilació dels seus escrits i conferències dels anys 70s. i 80s.

En el primer llibre: *El poder creador del riesgo frente a los efectos paralizantes de la Seguridad*, 1984 (corresponent al seu discurs d'ingrés a la Reeal Academia de Ciencieas Económicas y Financieras) ens ofereix una critica severa de les polítiques socials igualitàries, a les que

fa responsables de proporcionar «uns excessius nivells de protecció i seguretat» i de ser inhibidores del dinamisme i la iniciativa personal, amb efectes negatius pel creixement i la generació de riquesa.

En la segona i la més extensa de les seves obres (una gran recopilació) —*Desde la banca. Tres décadas de vida económica española* Vol. 1-2, 1991— es recull la gran majoria dels seus articles, discursos i conferències corresponents a l'etapa de president de l'AEB, que resulta encara avui de consulta obligada per a tots els que vulguin aprofundir en l'estudi dels fets i debats econòmics d'aquell ben significatiu període.

En un tercer llibre *Antropologia del capitalisme. Un debate abierto,* 1992 (que es correspon al seu discurs d'ingrés a la Real Academia de Ciencias Politicas y Morales) presenta una minuciosa argumentació en favor de l'economia liberal i el lliure mercat, basant-se no tant en els seus resultats materials, davant dels sistemes d'organització econòmica alternatius, sinó en la seva superioritat moral. És l'únic sistema —afirma— que garanteix a la vegada el foment de l'economia i la protecció de la llibertat de les persones.

L'any 1995, publicarà un quart llibre, dins la col·lecció de l'IESE-Universidad de Navarra, en què aborda el tema de *La ética en la gestión de las intituciones financieras.* Plantejarà com aconseguir el necessari comportament ètic entre els alts executius i responsables de les empreses i entitats financeres. La manera seriosa d'abordar el tema haurà de ser la de centrar-se en la formació moral de les persones, i en la millora dels incentius als que aquestes puguin respondre.

En un altre i cinquè llibre: *La libertad económica y el humanisme cristiano para la Unión Europea. De la escuela de Salamanca a la Europa del futuro*, 1998, transcriu la ponència presentada a la VI Conferencia Anual de EBEN sobre Europa, a la Universidad Pontificia de Salamanca, en la què defensa la plena compatibilitat existent entre un sistema econòmic basat en la llibertat individual i la doctrina de l'humanisme cristià.

En un sisè llibre, amb el títol de *Las irregularidades financieras y la economía de mercado*, 2002, plantejarà quins són els motius de l'extraordinària proliferació d'escàndols i comportaments delictius en les altes finances i les més grans empreses, fets que no serien atribuïbles al seu entendre a la proliferació de polítiques liberalitzadores dels anys 80's, sinó a regulacions posteriors dels mercats financers (la legislació sobre les OPA), que haurien afavorit a partir dels anys 90's comportaments abusius i delictius d'alts executius cobdiciosos, en la mesura en què les seves retribucions depenien cada cop més de la cotització de les accions de les seves companyies.

En una darrera obra publicada «in memoriam» amb el títol *Economistas y financieros*, en la col·lecció de llibres de l'IESE (2005), poc després de la seva mort, es reprodueix una conferència donada als alumnes de la *Universidad Francisco Marroquín*, de Guatemala, on fou nomenat Doctor Honoris Causa, en la què adverteix de l'existència de gestors sense escrúpols de grans empreses, capaços de manipular enganyosament resultats i expectatives, amb la connivència de certs bancs d'inversió i analistes d'un suposat prestigi, per tal de mantenir alts els preus de les seves accions.

En el seu Pròleg de reconeixement a la gran obra de recopilació publicada a l'any 1992, Enrique Fuentes Quintana destacaria la importància de la tasca duta a terme com a president de l'AEB durant els dotze anys del seu mandat. No serien temps gens fàcils, afirma. En bona part el ferm compromís assumit per la presidència de l'AEB —que en el fons pocs desitjaven– faria avançar el procés de liberalització del conjunt del sector financer espanyol. El resultat serà que la política de liberalització del sector financer s'acabarà produint i serà reconeguda i acceptada per la gran majoria del sector.

Bibliografia de:

Poder creador del riesgo frente a los efectos paralizantes de la Seguridad, Barcelona. 29 de octubre de 1984. Publicaciones de la Real Academia de Ciencias Económicas y Financieras, Discurso de ingreso del académico de número electo D. Rafael Termes y Carreró, Barcelona, 29 de octubre de 1984.

Desde la Banca. Tres décadas de vida económica española, Madrid, 1991.

Antropología del capitalismo. Un debate abierto, Barcelona, 1992.

La ética en la gestión de las instituciones financieras, IESE, Universidad de Navarra, Madrid, 1995.

La libertad económica y el humanismo cristiano para la Unión Europea. De la escuela de Salamanca a la Europa del Futuro, IESE, Universidad de Navarra, 1998.

Inversión y Coste de Capital. Manual de Finanzas, Manual, IESE, Universidad de Navarra, 1998.

Las irregularidades financieras y la economía de mercado, Disertación de sesión ordinaria de la Real Academia de Ciencias Morales y Políticas, celebrada el 5 de noviembre de 2002, IESE, Universidad de Navarra, 2002.

Economistas y Financieros, Conferencia pronunciada en la Universidad Marroquín de Guatemala el 5 setiembre 2003.

Bibliografia sobre:

Fuentes Quintana, Enrique: «Prólogo» a *Desde la Banca. Tres décadas de vida económica española,* Madrid, 1991.

Argandoña, Antonio: «Un humanista liberal», *La Gaceta de los Negocios*, Madrid, 26 agosto 2005.

Canals, Jordi: «Rafael Termes, maestro», *Expansión*, Madrid. 26 agosto 2005.

Schwartz Girón, Pedro: «In memoriam: Excmo. Sr. D. Rafael Termes Carreró», Palabras del Excelentísimo Señor D. Pedro Schwartz Girón. *Anales de la Real Academia de Ciencias Morales y Políticas,* 83, 2006.

Velarde Fuertes, Juan: «In memoriam: Excmo. Sr. D. Rafael Termes Carreró. Sobre el mensaje de Rafael Termes», *Anales de la Real Academia de Ciencias Morales y Políticas, 83*, 2006.

Pere Puig i Bastard

TODA i GÜELL, Eduard

(Reus, 1855 – Poblet, 1941)

«La agricultura en Xina: (...) donar alguna idea nova i útil als pagesos catalans». (1884)

Amb estudis de Dret, a Madrid, el 1876 inicià la carrera diplomàtica com a representant del Regne d'Espanya a la colònia portuguesa xina de Macao. A partir d'aquell moment inicià, en paral·lel a la seva feina com a diplomàtic, una ingent activitat com a presentador/analista d'alguns dels imperis més destacats de tots els temps: el Xinès, l'Egipci, el Britànic, el Català, i l'Hispànic. Si bé l'estudi de l'art i l'arqueologia és el més visible, va interessar-se també pels vessants econòmics d'aquests imperis.

L'Imperi de Xina. Entre 1876 i 1884 fou destinat successivament a Hong-Kong i a les ciutats de Canton i Shanghai. El primer llibre sobre l'Imperi de la Xina fou un estudi sobre el paper de la moneda: *Annam and its minor currency* (Shanghai, 1882). El segon, una presentació de l'agricultura i els conreus industrials xinesos: *La agricultura en Xina. notas sobre'l cultiu de las terras y la producció de the* (...) (Barcelona, 1884), citada per Joseph Needham, el gran historiador de la cultura tècnica xinesa. L'objectiu del seu llibre, lluny de tot orientalisme mistificador, publicat a una «Biblioteca de l'Art del Pagès», és molt clar i molt pràctic: «donar alguna idea nova i útil als pagesos catalans». Així, dedica capítols —o seccions— a conreus alimentaris com ara l'arròs, la taronja, la mandarina, la canya de sucre (que no són encara importants a la Catalunya d'aleshores), i a conreus amb altres usos: el cànem, el cotó, la morera, el bambú. Al mateix temps, com Sinibald de Mas, descobreix que, al règim jurídic xinès, «tenen les institucions dels hereus sense les pubilles». Un obstacle institucional per a la dinàmica del creixement econòmic.

Egipte. Entre 1884 i 1886 fou cònsul a al-Eskandareya (Alexandria) i a al-Qāhira (El Caire). De fet, des de feia poc, Egipte era (com Hong-Kong) una colònia britànica. Així, tindria dos nous camps de treball: l'antic Imperi Egipci i el nou Imperi Britànic. Com a egiptòleg, participà en alguns episodis importants de la descoberta de la cultura material de l'antic Egipte. Una prova de l'interès del seu treball és l'edició, cent anys després, d'una traducció a l'àrab d'un llibre seu sobre Egipte: *Abra Wadi al Nil* (El Caire, 2010).

L'Imperi Britànic. Com a diplomàtic espanyol acarat a la Gran Bretanya, va tenir múltiples ocupacions. Per exemple, el que es desprèn de l'informe *Contrabando en Gibraltar. Las negociaciones seguidas por los gobiernos de España y de la Gran Bretaña, y medidas propuestas y adaptadas para su supresión* (Madrid, 1894).

L'Imperi Català i l'Imperi Hispànic. Entre 1887 i 1890 fou cònsul a Cagliari i a altres ciutats. A Sardenya, descobrí que l'alguerès era molt semblant al català, que la illa tenia una història molt lligada a l'Imperi Català medieval/renaixentista, i a l'Imperi Hispànic modern. Ho explicaria en diversos volums i molts articles, amb una gran base bibliogràfica. Alhora

s'interessà per exemple per temes monetaris/numismàtics, com havia fet a Shanghai, amb la publicació (pel Centre de Lectura) d'un estudi sobre «la Casa de moneda de Reus».

Fins 1901 va moure's com a diplomàtic, entre Glasgow, Le Havre, Paris i London, utilitzant sovint els serveis de la *Peninsular & Oriental Steam Navigation Company* i del *Banc de Reus* (que s'acabaria integrant al *Banc de Catalunya*).

A partir de 1901 deixà la feina diplomàtica, i treballà a London durant 17 anys com a consultor/soci d'empreses dedicades a la navegació i el comerç internacional. Com ara, la *Compañía Naviera Soto y Aznar.*

Els seus objectius a London i de retorn a Catalunya al 1918, foren la creació d'una gran biblioteca a Escornalbou, promoure l'estudi de la destrucció del Monestir de Poblet, i a més de l'excepcional finançament de la reconstrucció del monestir. Un conjunt que era justament una de les fàbriques icòniques desaparegudes de l'Imperi comercial medieval/renaixentista català.

Bibliografia de:

Annam and its Minor currency, Shanghai, 1882.

La agricultura en Xina. Notas sobre'l cultiu de las terras y la producció de the i algunas consideracions relativas á la mineria d'aquell país, Barcelona, 1884.

A través del Egipto, Madrid, 1889.

Négociations commerciales entre l'Espagne et la Suisse, Madrid, 1892.

Contrabando en Gibraltar, Madrid, 1894.

«Casa de Moneda de Reus», *Revista del Centre de Lectura*, 214, 1931.

L'Alghero, un popolo catalano d'Italia, Sassari, 1981.

Viatge a la Xina, Barcelona, 1992.

Cortes españolas de Cerdeña, Cagliari, 2009.

Bibliografia sobre:

Francesc Roca: «Els 5 imperis d'Eduard Toda», *L'Econòmic*, 21-28/1/2012.

Jaume Massó: «Notes sobre Eduard Toda i Francesc Cambó», *El Món*, 4/1/2017.

M. D. Elizalde i W. Jianlang, eds.: *China's Development from a global perspective*, Cambridge, 2017.

Francesc Roca i Rosell

TONA i NADALMAI, Abelard

(Barcelona, 1901 – Tijuana, 1981)

«*Llull: (...) tot valor consisteix en tres elements: el primer, les coses terrenals que valen pel sosteniment i manteniment del cos; el segon, guanyar virtuts i mèrits; el tercer, quan totes les coses són bones, per elles i per a elles, es coneix a Déu, i és amat i servit*» (1954).

«*Pertot, però principalment a Amèrica, l'industrial no estima tant la propietat absoluta com la utilitat que li pot produir compartida. La possessió directa és sacrificada al*

rendiment (...) Les grans societats anònimes (...) cerquen no pas un augment de beneficis en la disminució de salaris i l'augment d'hores de treball, sinó en la amortització de la maquinària, per a suplir-la per una altra de més rendiment» (1994).

És autor de l'assaig *El factor riquesa en els orígens de Catalunya* (Barcelona, 1971), on l'economia esdevé el fil conductor de la formació de la societat-nació catalana. El 1960, a Buenos Aires, guanyà el Premi de l'Institut de Ciències Econòmiques de Catalunya amb l'assaig *Som tres països i una sola nació.*

Fill d'un diputat de la coalició *Solidaritat Catalana* triomfadora a les eleccions de 1907, i format al CADCI (Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria), participà des de molt jove —com a quadre i com a analista— en la configuració d'organitzacions polítiques que tenien com a objectiu la creació d'un estat català.

Durant els anys de la dictadura de 1923, per exemple, s'integrà a la SEM (Societat d'Estudis Militars), presidida per Lluís Nicolau d'Olwer (futur governador del Banco de España), amb Ferran Cuito com a secretari. Una organització de la que formarien part, entre altres: Josep Canudes, Josep Carner-Ribalta, Joan Carreres i Palet, Miquel Ferrer, Carles Pi Sunyer. O el 1926 formaria part del Centre d'Estudis Marxistes de l'Ateneu Enciclopèdic Popular, amb Jordi Arquer, Josep Soler-Vidal i altres, com Jaume Miravitlles. El 1924 es dedicaria a col·locar bons de l'*Emprèstit de Catalunya*: de 5 o 10 ptes a 500 o 1.000 ptes. Llançat per *Estat Català,* el grup liderat —des de París i/o Brussel·les— per Francesc Macià, l'objectiu de l'*Emprèstit* era el finançament d'un exèrcit que posés en qüestió la continuïtat de la Corona espanyola i obrís el pas a una república catalana.

Col·laborà —molt— a la premsa militant (fins i tot creant noves capçaleres), tant des de Catalunya i/o Paris, com des de La Habana i México (on marxà el 1926). Retornat amb el nou règim democràtic, treballà al Patronat de Turisme de la Generalitat, i fou elegit secretari de l'Ateneu Enciclopèdic Popular.

Ferit al dinou de juliol de 1936, el 1939 inicià, amb l'exili a Mèxic, una nova etapa de la seva vida. Pel que fa a l'obra escrita, aquesta seria l'etapa més productiva. Alguns dels seus articles llargs foren «importants». Per exemple: 1) La presentació d'alguns precedents del debat sobre la teoria del valor, a partir de l'obra de Ramon Llull; 2) Una teoria de l'empresa moderna i de l'origen dels beneficis de les Societats Anònimes, que connecta amb la tesi de la *casa industrial* de Prat de la Riba; 3) La identificació, en el cas català, entre llibertat nacional i classe obrera, per bé que «*la nostra conclusió era justa sobre el paper, però molt verda de realització*» (1994); 4) La tesi, fruit d'una munió de lectures i de discussions, que sintèticament es pot definir com «*nacionalisme i estatisme són indestriables*», de manera que «*Lenin i Prat coincidiren en les seves contundències estatistes*» (1994); 5) La possibilitat d'una federació europea i d'una federació mundial, partint de la britànica Commonwealth of Nations; 6) La descoberta de la realitat geo-econòmica catalano-valenciana-balear, tot i

que «*encara ens entestem a viure en divorci*» (1944); 7) Una teoria que destaca les relacions d'Andalusia amb Catalunya, car «*al llarg de la costa mediterrània, el complex climatològic i geo-humà es concreta en un entroncament d'economies i de cultures*» (1949).

Bibliografia de:

La unitat dels catalans, valencians i balears, Quaderns d'exili, 8, 1944.

«Federació, Confederació Europea i Ecumènia», *La Nostra Revista*, 29, 30 i 32, 1949.

«Andalusia», *La Nostra Revista*, 43-46, 1949.

«Del valor», *Pont Blau*, 20 i 23, 1954.

El factor riquesa en els orígens de Catalunya. Assaig d'història econòmica-social, Barcelona, 1971.

Memòries d'un nacionalista català. Del nacionalisme radical al comunisme. Història menuda (1922-1932), Pròleg d'Albert Manent, Barcelona, 1994.

33. 1954. «Del valor». Abelard Tona i Nadalmai, dins *El pensament econòmic català. (1900-1970*). II. La transmissió de les idees econòmiques, a cura de Francesc Roca, Pròleg de Lluís Barbé, Barcelona, 1996.

Bibliografia sobre:

Abelard Tona i Nadalmai, DB-e. *Diccionario Biográfico electrónico* / Real Academia de la Historia.

Abelard Tona i Nadalmai, MIA. Marxists Internet Archive.

Francesc Roca i Rosell

TORRENS-IBERN, Joaquim

(Torredembarra, 1909 – Barcelona, 1975)

«la professionalitat augmenta, el peonatge disminueix. Als E.U. d'Amèrica hi havia un 65% de manobres l'any 1830; més del 25% l'any 1910; només el 18% l'any 1940». (1947)

Enginyer Industrial per l'Escola d'Enginyers de Barcelona des de 1932, s'integrà molt aviat (1934) a les tasques de la Junta de la Secció d'Economia de l'Associació d'Enginyers Industrials de Barcelona, al costat de Carles Pi Sunyer, Ferran Cuito, Estanislau Ruiz i Ponseti o Antoni Robert. D'abril a juny de 1936 la Secció organitzà un cicle de conferències: *Els plans econòmics.* Hi foren presentats els processos de planificació econòmica a Bèlgica (ell, president aleshores de la Secció), Estats Units (J. Borrell i Macià), Unió Soviètica (E. Ruiz i Ponsetí), Alemanya (Eusebi Casanelles) i Itàlia (A. Robert). Pel maig del mateix any, participà en un altre cicle de conferències organitzat per l'Ateneu Enciclopèdic Popular de Barcelona: *Sobre l'organització socialista.* Amb Josep Oltra Picó, Ramon Jové Brufau, Estanislau Ruiz i Ponsetí, Lluís Ardiaca, Francesc Rossell i Montané, el metge F.

Martí Ibàñez i l'ensenyant Enric Adroher. Al mateix temps publicà, al núm. 154 de la revista *Justícia Social*, «El capitalisme al Japó».

Paral·lelament, s'endinsà en les aplicacions de l'Estadística a l'estudi dels comportaments humans. Segons Miquel Siguan, futur iniciador de la Facultat de Psicologia de la Universitat de Barcelona, el seu article «Les mesures de relació més aptes per a ésser utilitzades en l'estadística biològica» (*Revista de Psicologia i Pedagogia*, VII, 17, 1935) fou un text seminal.

Durant la guerra de 1936-39, participà en les activitats de protecció civil de la Junta de Defensa Passiva de Catalunya (creada per la Generalitat per assajar de reduir els efectes dels bombardeigs). De fet, el seu primer llibre fou editat per la Junta: *Bombes i granades explosives, ídem incendiàries, ídem amb gasos* (Barcelona, 1937).

Entre 1939 i 1950 va viure exiliat a Paris. Seguí els cursos de l'Institut de Statistique adscrit a la Université de Paris, i el 1946 esdevingué *Statisticien diplomé*. Aquell mateix any col·laborà a la revista *Quaderns d'Estudis Polítics, Econòmics i Socials*, que dirigia a Perpinyà Ferran Cuitó, amb un article que era alhora un estat de la qüestió i una proposta de treball: «L'organització de l'estadística econòmica» (*Quaderns...*, 19, 1946). Al mateix temps, formà part del Comitè de Cultura Catalana, de Paris, i del Consell de Redacció d'una nova etapa de *Revista de Catalunya*.

Fou el moment d'entrar en una de les qüestions centrals de l'economia com a disciplina que neix de la filosofia social: les relacions entre «Progrés tècnic i progrés moral» (*Revista de Catalunya*, núm.104, 1947). El punt de partida és la descoberta de les síntesis estadístiques de Colin Clark: el traspàs —als països avançats— de la població de les activitats primàries a les secundàries, i d'aquestes a les terciàries, en paral·lel a més grans productivitats. Segons ell, aquest procés permet «*una progressiva supressió del treball rutinari»,* i disposar, doncs, de més temps lliure que és la porta del «*progrés espiritual*». De fet, pensa que «*a mesura que es transformen i es perfeccionen les condicions de la vida material, una altra forma de progrés humà s'expandeix: el que pot anomenar-se progrés espiritual i cultural*» (Paris, 1947). Aquest progrés seria visible, per exemple, en el fet que «*abans i durant la guerra, s'ha vist en totes les nacions aliades una intervenció progressiva de la classe obrera en la direcció de la indústria, de l'economia, de la vida sencera del poble*». I segueix un reguitzell d'exemples dels EUA i d'Anglaterra. La pregunta que es fa però és: «*Si el progrés espiritual és concomitant del progrés tècnic i econòmic, material en una paraula, pot dir-se el mateix del progrés moral ?*». Car a més en aquell 1945, hi ha «*una notícia extraordinària (...): Prosseguint les recerques iniciades fa temps, s'ha arribat a utilitzar a una escala industrial i amb efectes explosius l'energia continguda en l'interior dels àtoms*» («A propòsit de l'energia atòmica», *Per Catalunya*, 4, Nice, 1945).

Retornat esdevingué —des de 1953, titular des de 1960— professor d'Estadística Fonamental i Aplicada de l'Escola Tècnica Superior d'Enginyers Industrials de Barcelona (ETSEIB). Hi introduí les beceroles —i alguns aprofundiments— de Teoria dels Jocs, Investigació Operativa, Tècniques de control d'estocs, Tècniques de control de qualitat. Des de 1962 impulsà la revista *CEAIO (Cuadernos de Estadística Aplicada e Investigación*

Operativa). El 1971 fou co-organitzador del Congrés Europeu de la *Econometric Society* que se celebrà a Barcelona.

Alhora fou des de 1959 una de les peces clau de l'*Escola d'Administració d'Empreses,* on donaria cursos de *Tècniques matemàtiques de Direcció, Business Games,* i *Direcció de Producció.* El 1968, a la nova Facultat de Psicologia de la UB, va reprendre el que havia començat trenta anys i escaig abans: posar l'estadística al servei dels futurs psicòlegs, amb el curs *Estadística Aplicada a la Psicología.*

Membre des de 1959 de la *Societat Catalana de Ciències Físiques, Químiques i Matemàtiques*, filial de l'Institut d'Estudis Catalans.

Bibliografia de:

«L'organització de la estadística econòmica», *Quaderns d'Estudis Polítics, Econòmics i Socials*, 19, Perpinyà, 1946.

«Progrés tècnic i progrés moral», *Revista de Catalunya*, 104, Paris, 1947.

Estadística aplicada a la ingeniería, Barcelona, 1960.

Plans d'expériences pour l'étude de regressions múltiples, Paris, 1963.

Elementos de Investigación operativa, Barcelona, 1963.

Sobre los métodos científicos de gestión empresarial, Barcelona, 1964.

Les méthodes statistiques de contrôle dans les processus industriels continus, Paris, 1965.

Modèles et méthodes de l'analyse factoriel, Paris, 1972.

Tècniques acumulatives de control industrial, Barcelona, 1976.

Bibliografia sobre:

Fundació Joaquim Torrens-Ibern: *L'us del català científic i tècnic,* Barcelona, 1992.

Torrens-Ibern, Joaquim: 25. 1947: «Progrés tècnic i progrés moral», dins *El pensament econòmic català (1900-1970)*. I. Anàlisi i visió de les economies del món, a cura de Francesc Roca, Barcelona, 1994.

Fundació Joaquim Torrens-Ibern: *La correlació entre la innovació i la llengua*, Barcelona, 2005.

Albertí, Núria: *Els somnis d'un exiliat. Biografia novel·lada d'En Joaquim Torrens-Ibern,* Barcelona, 2017.

Francesc Roca i Rosell

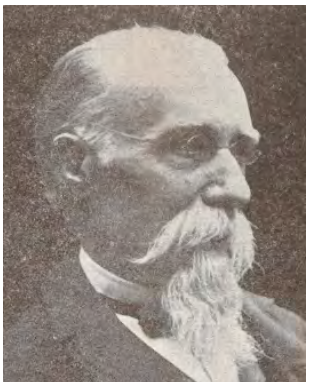
TORROJA i ORTEGA, Bernat

(Reus, 1817- Reus, 1908)

«la Estadística y la Economía política (...) combinadas sirven al estadista para conocer las necesidades que, así en el orden material como moral, tienen los pueblos». (1861)

«procurar-nos nous mercats, sense esperar que ens ho donin fet els governs». (1886)

«les societats catalanistes que se troben a La Habana, New York, Montevideo, Buenos Aires, Rosario, Melbourne i altres punts del globus». (1887)

Format al Col·legi de Nobles de València i al Seminari de Tarragona (1831-33), integrat a les files liberals durant les guerres carlistes, es llicencià en Dret (1838) i esdevingué doctor (1840) per la Universitat de València. Amb despatx d'advocat a Reus (1840-1892). Fundador de l'Associació Catalanista de Reus (1883). Les seves idees econòmiques han estat sistematitzades per Pere Anguera, a *Bernat Torroja (1817-1908), Teoria Econòmica i reivindicació nacional* (Reus,1987).

A aquesta monografia, Anguera ha presentat un *mixt* d'articles de premsa, actes de reunions, intervencions parlamentàries, conferències, en cinc seccions: 1) *La preocupació ciutadana*, amb textos sobre la importància de l'estadística (1861), un projecte d'Exposició agrícola i industrial (per a 1860), el problema de l'aigua, la necessitat d'una escola d'arts i oficis a Reus, etc.; 2) *La teoria general,* on inclou l'al·legat proteccionista, els debats sobre pressupostos, la crisi tèxtil, la política minaire; 3) *L'agricultura*, amb articles sobre el canal de l'Ebre, els fertilitzants, la contribució territorial agrària; 4) *La xarxa viària*: proposta de noves carreteres, la iniciativa privada en la construcció de ferrocarrils; i 5) *La teoria nacionalista*, que és la base de la creació i l'acció de l'*Associació Catalanista de Reus,* en la què tindrà un rol destacat. Per a conèixer-la, Pere Anguera selecciona 17 textos (discursos i articles) d'ell, publicats a la revista *La Veu del Camp* entre 1885 i 1888.

En aquests articles pren força la idea de *regionalisme modern*, aplicable, a Europa, a totes dels regions que creguin (les seves *classes productores*) que la centralització estatal les perjudica. Aquest regionalisme és «*la forma de govern que permet a quiscuna regió governar-se per sí mateixa, administrant sos propis i exclusius interessos*». Els afers interregionals i internacionals quedarien però a mans dels Estats. En canvi, les regions haurien de posar en marxa els *Jardins d'infància* per a la franja dels 3 als 6 anys, seguint el *sistema Froebel*, els instituts de segon ensenyament i les escoles d'arts i oficis, les xarxes de carreteres i de ferrocarrils secundaris, un *Banc de crèdit industrial,* un *Banc marítim,* i uns *Grans magatzems de dipòsit.* I a més haurien de treballar per a obrir *nous mercats.* En concret, «*tenim que buscar sortida per a nostres productes en los ports de la Amèrica Central i del Sud, tant de l'Atlàntich com del Pacífich*». Cal, afegeix, que es treballi per a «*preparar-nos a utilitzar lo moviment que donarà lloch la obertura del Canal de Panama*». I pensant ben segur en l'emigració coetània a l'Algèria francesa i l'Austràlia britànica, «*és precís que el nostre geni emprenedor, estableixi factories a la costa d'Àfrica, i a les nostres mateixes illes d'Oceania i la Micronèsia*». Aquí, apunta, cal «*aprofitar les ventatges que per a les relacions del Extrem Orient, ens dona lo Canal de Suez*» (Reus, 1886). Una prova d'aquestes possibilitats, segons ell, seria l'existència de *societats catalanistes* a diferents ciutats d'Amèrica i Austràlia, i la publicació de revistes, de «*periòdics escrits en català a Cuba, als Estats Units del Nord d'Amèrica, a Mèxic, a la República de Uruguai, Confederació Argentina i Austràlia*». Segons ell però, cal mantenir el comerç amb Europa: «*tot això devem fer-ho sense descuidar lo cultiu de nostres relacions mercantils amb los ports del Bàltich i Mar Negre*». I cal tenir en compte alguns fets nous: «*lo*

comerç català en busca de nous mercats a l'Àfrica occidental», on, competint amb els anglesos —que defineix com a «*cartaginesos del Segle Dinou*»—, es pot afirmar que « *abolida la esclavitud de les nostres Antilles, ha desaparegut lo pretext (...) per a fer-se exclusivament lo negoci del comerç amb Àfrica*».

Bibliografia sobre:

Anguera, Pere: *Bernat Torroja (1817-1908). Teoria econòmica i reivindicació nacional*, Pròleg de Josep Benet, Reus, 1987.

Francesc Roca i Rosell

TRIAS FARGAS, Ramon

(Barcelona, 1922 – El Masnou, 1989)

«*Anotacions parlamentàries; tècnics, funcionaris, polítics. Frase final de la conferencia del Dr. Ramon Trias Fargas a l'IEC, amb motiu del II Ple anual de la Secció d'Economia: «Els que dirigeixen el país des de l'Estat en representació directament o indirecta del poble es poden agrupar en les tres grans categories que giren al voltant de la política i dels polítics, de la burocràcia i dels funcionaris, i de la tècnica i dels tècnics. Els tècnics tendeixen, segons molts han destacat, a convertir-se en investigadors funcionaris, cordials, pacífics, disposats a seguir en l'atmòsfera acadèmica de la joventut, protegits de la lluita professional per la mediocritat del seu destí. Molts es posen permanentment al servei de l'Estat, però queden indiferents en allò que té a veure amb els resultats. Perden autoritat i perden iniciativa a mesura que es burocratitzen. Els economistes que vulguin entrar a l'administració pública, que sàpiguen que els seus consells solament seran escoltats pels polítics si ajuden a guanyar vots, i pels funcionaris gairebé mai. I els intel·lectuals en general, que volen fer política, que per arribar al capdamunt de tot, sense oblidar les seves condicions d'intel·lectuals, ho tenen molt malament. I els demòcrates de tots colors: molt de compte amb els funcionaris com a grup. Amb la burocràcia com a estament. És clar que queden els polítics dels ideals, i els tècnics de la ciència, i els homes d'Estat , però tots aquests els buscarem un altre dia*».

«*Aquest és al meu juí, el cost de la llibertat: el deure de sentir-se solidaris amb tots. És un cost que per a mi és suportable i que crec que ningú no vacil·larà a acceptar. I si no, malament per als remisos*». (*Parlaments i Conferències*, p. 62)

Nascut en una nissaga de metges, estudià Dret a la Universidad de Bogotá, per circumstàncies personals de l'exili a Colòmbia després de la guerra, i economia a la de Chicago. Tornat a Catalunya el 1949, es vincula a la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona i a la revista *Moneda y Crédito*, on publica sobre anàlisi regional («El espacio en el anàlisis económico», *Moneda y Crédito*, núm. 57 junio 1956) i finances («Asociación Española de Derecho Financiero»). Obtingué càtedra a València i més tard va aconseguir el trasllat a Barcelona. Va organitzar el Servei d'Estudis del Banco Urquijo a Barcelona, especialitzat en temes d'economia regional amb una llarga llista de treballs, des de les carreteres a la refineria de Tarragona, des

de l'aplicació del concepte de base econòmica, l'elaboració d'un Pla de desenrotllament per a Catalunya 1966-1970, fins a la introducció de temes mediambientals, l'anàlisi de necessitats socials, l'impuls del que seria després l'Institut d'Estadística de Catalunya, l'anàlisi de la política econòmica com a tal, a la celebració de conferències amb especialistes internacionals a través de la Fundació Ford, i a la creació de l'Asociación Española de Ciencia Regional. Va impulsar els estudis de federalisme fiscal des del seu pioner *La balanza de pagos interior. Estudio relativo a la provincia de Barcelona* (Madrid 1960). Tema que tractarà tota la vida *(Narració d'una asfixia premeditada: Les finances de la Generalitat de Catalunya,* Barcelona 1985). Membre de l'Institut d'Estudis Catalans, contribuí a la refundació de la Societat d'Estudis Econòmics, Jurídics i Socials en la seva vessant d'economia —actual Societat Catalana d'Economia.

Va viure de ben petit la Universitat Autònoma de casa, estant amb el pare implicat en aquell projecte tan renovador, va continuar sempre preocupat per la institució universitària, essent sancionat per alguna de les seves preses de decisió. Passà a la Universitat Autònoma inicial (creada el 1968) on impulsà els estudis d'economia de l'educació tan afins a la Fundació Ford. Va publicar manuals procedents de les seves classes d'economia catalana.

La preocupació per la política i el compromís amb la societat fou natural en ell, sempre en la línia del pensament liberal. A través de London entrà en contacte amb la Internacional Liberal i els cercles maçònics. La valoració de la llibertat per sobre de tot el portà a explicitar que aquesta a Catalunya tindria un preu per als industrials acostumats a l'absència de drets laborals sota el franquisme. El seu pas per la Chicago de Friedman i de la guerra freda el van marcar ideològicament. No obstant, com antifranquista convençut, comprenia la necessitat de comptar amb totes les forces de l'oposició, en aquell temps orientades pel PSUC. No tingué inconvenient a comptar amb col·laboradors d'orientació marxista i frenà la policia en sec quan volgueren que Labor, editorial que dirigia, no comptés amb Manuel Sacristán.

De manera lògica això el va portar a finals del franquisme a crear Esquerra Democràtica de Catalunya, partit liberal que després confluiria amb CDC, de la qual en fou president. Fou membre actiu de la Trilateral i de la Internacional Liberal. Diputat a Corts, s'ocupà de la legislació sobre discapacitats, a més del seu tema preferit, el finançament autonòmic. Regidor de l'Ajuntament de Barcelona, va desenrotllar una activa tasca d'oposició. Va morir en plena campanya electoral en un míting a El Masnou el 1989.

En resum, va reintroduir o impulsar els estudis de balança de pagaments territorial (Petit, Ros Hombravella-Montserrat i Lluch), l'estudi del dèficit fiscal, el concepte de base econòmica (Lluch), la importància de l'economia en el planejament urbà, el paper de l'equilibri pressupostari i del dèficit fiscal, la necessitat d'un sistema financer modern i amb nous instruments com els fons d'inversió i els futurs, l'imprescindible joc del benestar, l'educació i el medi ambient en un context de lliure mercat, inclosa la protecció dels més

desvalguts, l'anàlisi cost-benefici en les infraestructures, i l'estudi de l'economia catalana, entre d'altres.

Gràcies a ell van avançar els estudis de les taules input-output regionals, l'anàlisi del joc dels efectes composició i diferencial en economia regional (Moltó, Montserrat i Esteban i després Esteban) i, en general, l'anàlisi regional. Sobretot una gran prevenció contra les solucions purament tècniques i la gestió burocràtica de l'economia.

Va contribuir a crear institucions com l'Instituto Español de Analistas de Inversiones, els fons d'inversió, el MEFF (Mercado Español de Futuros Financieros), la Llei LISMI (Llei 13/1982, de 7 d'abril, d'Integració Social del Minusvàlid), la CMCE (Comissió Mixta de Coordinació Estadística, després IDESCAT, Institut d'Estadística de Catalunya), l'AECR (Asociación Española de Ciencia Regional) i contribuí a revitalitzar l'Institut d'Estudis Catalans en matèria d'economia.

No ho va fer sol. Ho va fer amb professionals que intentava triar pels seus coneixements o la seva vàlua. Això també va ser un dels seus mèrits principals. I va mantenir el seu pensament liberal com a guia de la seva conducta.

Bibliografia de:

La balanza de pagos interior: Estudio relativo a la provinicia de Barcelona, Sociedad de Estudios y Publicaciones, Madrid, 1960.

«Der Export im Spanishchen Wirtschafts-Entwicklungsplan», *a Jahrbüchern für Nationalökonomie und Statisk*, Gustav Fisher Verlag, vol. 177, Stuttgart, 1965.

Catalunya i el modern concepte de regió econòmica, Barcelona, 1966.

«Los fondos de inversión mobiliaria en España». *Revista del Congreso Superior Bancario*, núm. 8, 1969.

El preu de la llibertat, Discurs inaugural del curs acadèmic 1975-1976, Barcelona, 1976.

Narració d'una asfíxia premeditada: Les finances de la Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1985.

Homenatge a Ramon Trias i Fargas: Parlaments i conferències 1961-1989, a cura de Pere Pi-Sunyer Bayo, Josep Maria Ainaud de Lasarte, Antoni Montserrat i Solé, Alfons Ortuño i Salazar, Pere Puig i Bastard i Miquel Strubell i Trueta, Generalitat de Catalunya (conté bibliografia completa).

Bibliografia sobre:

Gasòliba, Carles A.: *Ramon Trías Fargas, Semblança biogràfica*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2004.

Amat, Jordi: *Els laberints de la llibertat.*

Montserrat, Antoni: «Ramon Trias Fargas», a Societat Catalana d'Economia, *Grans economistes catalans* (1), 2017.

Antoni Montserrat i Solé

TRISTANY-BOFILL i BENACH, Bonaventura

(Barcelona, 1650 – Barcelona, 1714)

«Genova, França, Florencia, Venecia, Liorna, Amsterdam (...) obran los fruits i materials que produeixen en Cathalunya i ixen de aquella. Despres tornan al present Principat i Ciutat los mateixos materials». (1670)

Doctor en Dret, membre de la Reial Audiència de Barcelona, cavaller de l'Orde de Montesa, participà en la resolució de molts plets judicials i en el debat sobre el comerç internacional mogut per alguns gremis. En concret, els dels Pelleters i dels Manguiters, que demanaven la prohibició de «*la entrada de les mercaderies, robes i diferents coses (...) fabricades a altres Regnes*».

De fet, si les primeres matèries no són abundants, la promoció de la indústria pròpia demana importacions, i cal doncs «*llicencia als forasters per aportar al present Principat i Ciutat tot genero de materials sense obrar, com són cotó sense filar, seda en madeixa, pells*».

Els seus arguments prohibicionistes són: 1) Aquesta política és freqüent: en «*molts altres Regnes i Repúbliques (...) se han fet dita prohibició*»; 2) Comprar a fora el que es fabrica amb les nostres matèries és dolent: «*que importa que pel dret civil estigui prohibit lo aportar a terres estrangeres vi, oli, ferro, blat, sal, or i tots los aparatos de la guerra, si, per medi de la entrada de mercaderies obrades fora del Regne, los estrangers trauen de Cathalunya i Ciutat, lo diner»;* 3) La qualitat de les importacions és dubtosa: «*se introdueixen gran abundancia de vanas, superflues, falsas i poc duraderes robes (...) lo que no pot succeir en lo Principat, puix com totes les Cofraries tingan les ordinacions i estatuts,(...) les fabriquen bones, duradores»;* 4) Els interessos dels mercaders importadors no són els del conjunt de l'economia: «*encara que fos perjudicial dita prohibició a l'estament mercantívol, sempre ha d'ésser preferit lo benefici públic al benefici particular*»; 5) El model del lliure comerç establert per les Constitucions catalanes es manté: «*la restricció o prohibició de una especie de mercaderies no restreny lo libero comerç»;* 6) Els previsibles augments de preus es poden controlar, car «*uns pels altres vindran a donar mercaderies barates*». En el ben entès que «*el preu no és fix, sinó que pren la estimació segons i de la manera se venen les mercaderies*».

Al mateix temps, proposa la implantació del que més tard se'n dirà D.O. (Denominació d'Origen), aplicat a totes les produccions pròpies. En les seves paraules: les «*mercaderies fabricades dins lo Principat han d'ésser segellades amb la Marca i Cello* [= segell] *dels officials que les fabriquen*».

A més de molts «Discurs en dret», «Memorial», «Resolució jurídica», entre particulars i administracions, va publicar al 1677 un volum sobre l'organització d'una província de la Congregació benedictina, i el 1686-1701 un extens aplec legislatiu català en 3 volums.

L'índex del llibre de 1677 inclou, amb definicions específiques, molts dels mots-clau de l'economia del segle XXI: «Assistència», «Beneficis», «Béns», «Commissions»,

«Compensacions», «Concessions», «Democràcia», «Elecció», «Esclau» (= «incapaç de tenir propietat'), «Espoli», «Equitat», «Escàndol», «Exempcions», 'Govern», «Llicència», «Manutenció», «Necessitat», «Novetat», «Oficis», «Possessió», 'Prevenció», «Privilegis», «Territoris», «Utilitat».

Bibliografia de:

La Confraria de Pellicers e Manguiters de la present Ciutat, Barcelona, 1670.

Corona benedictina, Barcelona, 1677.

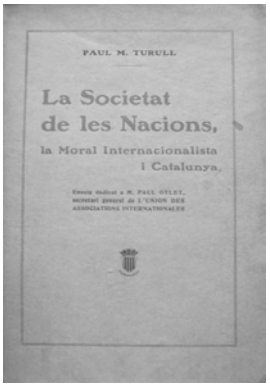
Sacri Supremi Regii Senatus Cathaloniae decisions, 3 vols., Barcelona, 1686-1701.

Francesc Roca i Rosell

TURULL-FOURNOLS, Pau Maria

(Barcelona, 1878 – Madrid, 1972)

«Il importe, pour la Paix du monde et pour le progrés réel de l'humanité, de développer la Coopération Économique et Financière au point de vue international» (1926). *«Creació de grans empreses de caràcter mixt internacional amb mesures d'intervenció i de Cooperació d'organismes estatals reguladors, deixant un camp d'actuació (...) a l'economia privada».* (1934)

PAUL M. TURULL

La Societat de les Nacions, la Moral Internacionalista i Catalunya.

Fill i nét d'una família de grans industrials de la llana de Sabadell, amb estudis (inacabats) de ciències, d'enginyeria, i de dret. Viatger per Europa: «*en nuestros viajes por Francia durante la Guerra (*de 1914-1918*) asistimos a conferencias de pensadores franceses, belgas, etc; visitamos hospitales, escuchamos las conversaciones de políticos, funcionarios, escritores, poetas, artistas, eruditos, soldados, hombres de ciencia, comerciantes, heridos, enfermeras, obreros, hombres y mujeres de todas las clases sociales».* Com a resultat de les seves estades a París i França, va publicar, en català i en francès, *La Société des Nations, la morale internationaliste et la Catalogne* (1917), va posar en marxa el 1918 l'*Associació d'estudis internacionals*, i edità i dirigí els 25 números de la revista *Messidor* (1918-1920). Una publicació que es definia, inicialment, com a «Revista quinzenal. Regionalisme *Solidaritat internacional* Iberisme», i, després com a *Revista mensual de intercambio intelectual y económico* amb corresponsals a Paris (A. Schneeberger, J. Rivière, J. Pérez Jorba), Bruxel·les (Paul Otlet, J. Poeuw), New York (A. Caragol), Equador (A. E. de Arcos), Armènia (Nazariantz Hrand), Madrid (A. Bonilla, R. Marquina), Sevilla (V. Galiana), i la col·laboració inicial de C. Montoliu.

Arribà a la conclusió que l'única forma d'evitar que la guerra es repetís era la d'avançar vers la mundialització de les estructures polítiques (i la reducció de les funcions dels estat-nació). Així, seguí amb entusiasme les primeres passes de la Societat de Nacions, i lamentà l'auto-exclusió de Estats Units, que, amb Wilson, n'eren els promotors.

Els fonaments d'aquesta nova organització de la societat mundial foren: 1) «La intensificació de l'explotació agrícola, canals, ferrocarrils, camins, navegació»; 2) «Alliberar a l'home dels treballs amb ús només de força física»; 3) «La instal·lació d'indústries estrangeres en terra pròpia, amb elements tècnics i «capital mixt»; 4) «Intercanvi de professors i de deixebles»; 5) «Conreu de les llengües regionals i nacionals, i (...) una llengua internacional per a les relacions comercials»; 6) Prohibició de l'alcohol; 7) «Impostos sobre rendes i beneficis»; 8) Treball diari de 8 hores, «aproximadament»; 9) «Codi Internacional (...) per resoldre les qüestions de les nacionalitats i pobles petits, amb independència o sota agrupacions federatives, o protectorats amb règim autònom»; 10) «Prohibició de la fabricació d'armaments»; 11) «Exèrcit de la pau» sense armes, inspirat en els Boy-Scouts, i foment dels «esports a l'aire lliure»; 12) Transformació de «les immenses fàbriques d'armes (...) en fàbriques de maquinària agrícola, industrial i de material per a vies de comunicació» (Barcelona, 1919).

Alhora, analitzà els problemes més propers i feu propostes. Per exemple, amb Cambó al Ministerio de Fomento, fer la línia de ferrocarril de Portbou a Barcelona d'amplada europea, o amb Prat de la Riba, la Mancomunitat «salvarà Catalunya (...) atraient tècnics, professors, homes d'empreses industrials i financeres, homes de ciència, homes de cultura (...) afavorint la constitució d'empreses amb un percentatge de capital estranger, constituint-nos en associats no dependents sinó col·laboradors». De fet, el 1926 explicarà que, si bé hi ha «*une paradoxe qui paraît étrange (...) la nationalisation de l'industrie et du commerce*», a alguns països, com Espanya, «*la plupart des industries ont été initiées avec le concours, la direction ou la coopération d'élements financiers, tecniques et souvent de main-d'oeuvre étrangers*». Exemple: el gas «*initiative française*», la fabricació d'automòbils «*sous une direction suisse*», l'electricitat, amb «*la Canadienne (...) du grand ingénieur la docteur Pearson*» (Paris, 1926), etc.

A l'*Ideari* de 1934 insisteix en la necessitat de creació d'empreses mixtes (les *joint-ventures* d'anys després), en la cooperació econòmica «fins arribar a la Federació europea», i reinicia una reflexió sobre la regulació de les migracions «en benefici dels països sobrehabitats que no han 'pogut assolir un imperi colonial». Es tracta d'«harmonitzar el nacionalisme econòmic avui imperant amb la Cooperació econòmica internacional» (Barcelona, 1934).

Bibliografia de:

La Societat de les Nacions, la moral internacionalista i Catalunya, Barcelona, 1917.

La Nueva Revolución, Prol. Léon Bourgeois, Barcelona, 1919.

Vers l'avenir, Genève, 1920.

Formas de cooperación intelectual y econòmica, Madrid, 1925.

Coopération économique. Projet de Ligue pour la Coopération Économique Internationale, Paris, 1926.

Ideari de nou humanisme, Barcelona, 1934.

Francesc Roca i Rosell

TUSQUETS i TRESSERRA, Enrique

(Barcelona, 1872 – ?, 1951)

«William Maston (...): Cataluña (...) no creo que haya otra en el mundo que, relativamente a su extensión y a su número de habitantes, posea un renacimiento artístico más potente». (1922)

Empresari del sector químic, va escriure primer sobre l'oferta d'atractius turístics i empresarials d'algunes de les més importants ciutats de l'Amèrica del Nord. L'excusa fou un viatge de negocis a Halifax (Canadà) i una anada a l'Exposició Universal de San Francisco de 1915, via Boston-New York, La Habana, i Veracruz-México-San Diego. En un segon viatge, el recorregut comença a Puerto Rico i acaba a Veneçuela, passant per Brasil, els països del Plata, l'estret de Magallanes, els països dels Andes, i el Canal de Panamà.

Les tres civilitzacions del títol del primer llibre són: l'anglosaxona, la hispànica i la indígena, i la negra. Més (a ciutats com San Francisco) la civilització xinesa. Segons ell, l'anglosaxona és molt innovadora i molt potent. Per exemple, les polítiques de sanejament i l'higienisme *iankee* en pocs anys (1898-1915), havien fet quasi desaparèixer l'alta morbilitat de Cuba.

La forma dels dos llibres (un diari de viatge) i l'opció de viatjar amb un enginyer industrial amic que treballa a Chicago des de fa 10 anys, més els seus contactes com a empresari, permeten a l'autor presentar una per una moltes de les innovacions tecnològiques, econòmiques i comunicatives visibles —i tangibles— a les àrees metropolitanes més dinàmiques d'Amèrica. Per exemple, a Boston (on «*leen en todas partes*» fins al punt que la ciutat sembla «*un inmenso salón de lectura*») coneix John Sumnner Motley, antic alumne de Harvard, empresari del sector de la indústria de l'alimentació, fundador del *Trade Club*, una fórmula alternativa, diu, al sindicalisme de les *Trade Unions.* També a Boston, descobreix una *Escola General de Cultura Femenina.*

Al viatge en tren a Newport intueix el caràcter *democràtic* dels tecnològicament sofisticats ferrocarrils de la costa Est. A New York, a més de museus, botigues, grans magatzems, teatres i restaurants, visita la Borsa, el banc d'un banquer que havia conegut a França, i la *Clearing House* de Broad St. i explica el funcionament de les cambres de compensació bancària. A les 6 hores de l'escala a Charleston, comença a descobrir l'economia de plantacions del Sud.

A La Habana, fàbriques de cigars, de dolços de fruita confitada, de sabons, de bugies. I visiten el *ingenio* de *Casimir,* un comerciant català que fa 50 anys que va emigrar, i els explica que ja hi ha altres països que produeixen cafè i sucre de canya (i dóna xifres del descens de les exportacions). De la travessia de Mèxic en dedueix que «*México podria ser uno de los países más ricos del mundo y uno de los de mayor exportación*» (1922). I dóna les tres raons que expliquen que Mèxic no sigui ric.

L'economia —i la cultura— de Califòrnia, vista des de San Diego i, especialment, des de San Francisco, tot i la impressió negativa de la Chinatown de San Francisco, l'entusiasma. En part, perquè gràcies a l'extracció de petroli i a la multiplicitat d'usos possibles, «*California ha pasado de país exclusivamente minero y agrícola como era antes a un país industrial*» (1922). Ara bé, les universitats —amb una anada a Berkeley— i les dones universitàries (i en general les californianes/nord-americanes) són, segons ell, claus explicatives potser decisives del creixement econòmic dels Estats Units.

A la tornada, visita Chicago, i entre altres coses coneix William Maston, un gran empresari que, a més, té un bon coneixement del *renaixement artístic* català. Fins al punt, segons ell, que arriba a dir: «*Cataluña (...) no creo que haya otra (región) en el mundo que, relativamente a su extensión y número de habitantes, posea un renacimiento artístico más potente. Ustedes los catalanes cuentan con el poeta lírico más importante de nuestro tiempo, Jacinto Verdaguer, y con el dramaturgo que más se aproxima a Shakespeare, Angel Guimerá*» (1922). Segons ell doncs, indústria i cultura en molts casos (per exemple, a Chicago) són complementaris: sumen.

El llibre del segon periple americà de l'empresari de Productes Uhpon, Caucho, i Martí y Palá inclou de nou informacions econòmiques puntuals i hipòtesis sobre el funcionament dels mecanismes del creixement econòmic a algunes de les grans àrees que arriba a conèixer. Per exemple, segons Alfred Opisso, diu que a São Paulo, hi ha «*plantaciones de café, algodón y caña de azúcar cuyo desarrollo industrial raya realmente en portentoso*» (1924).

El 1922, el seu editor va anunciar un tercer llibre: un viatge des de París fins a Tokyo i altres ciutats del Japó, via Berlín i Moscou, amb tornada, per mar, i a trams, per terra: Hong Kong-Hanoi-Singapore-Calcuta (ara, Kolkata)-Benarés-Bombai (ara, Mumbai)-Aden-Port Saïd-Jerusalem-Beirut-Esmirna-Palermo. No es publicà, però. Des de 2010, *A través de tres civilizaciones* és al catàleg de dos editors —un canadenc i un sud-africà— de nous exemplars (per encàrrec).

Bibliografia de:

A través de tres civilizaciones (Analogías y contrastes) / Halifax, Portland, Boston, Newport, Nueva York, Charleston, La Habana, Veracruz, Méjico, Manzanillo, Mazatlan, San Diego, San Francisco de California, Chicago, Pròleg de Gonzalo de Reparaz, Barcelona, 1922.

Los grandes contrastes de un continente/ de San Juan de Puerto Rico a La Guayra, pasando por el Estrecho de Magallanes y el Canal de Panamá, Barcelona, 1924.

Bibliografia sobre:

Opisso, Alfred: «La América del Sur», *La Vanguardia*, 7 març 1924.

Francesc Roca i Rosell

TUTAU i VERGÉS, Joan

(Figueres, 1829 – Figueres, 1893)

«¿Reside el mal en la manera de producir o de repartir? (...) En ambas: En la desordenada producción —que origina la sobreproducción— y en la lucha entre el capital y el trabajo».

D. Juan Tutau.

Polític i empresari català, un dels principals introductors i difusors del cooperativisme, economista autodidacta, autor d'aportacions analítiques singulars sobre les crisis econòmiques i la petita indústria. La seva polifacètica vida representa un dels exponents més significatius del florent ecosistema cívic-cultural de l'Empordà de la segona meitat del segle XIX, del qual van sorgir destacades iniciatives socials transformadores, tant en la política democràtica, mitjançant el lideratge del moviment republicà-federal, com en la modernització econòmica amb el foment de la industrialització (Lluch, 1987).

Nascut en el si d'una llarga nissaga familiar de pròspers comerciants amb llaços mercantils internacionals, va viatjar per França, Alemanya i Anglaterra i va tenir l'oportunitat de conèixer i contrastar de primera mà el pensament polític reformista i el naixent associacionisme obrer, així com les modalitats del capitalisme europeu. Es va iniciar en la política al nucli figuerenc republicà-federal promogut per Abdó Terrades i Narcís Monturiol, inspirat en el corrent cabetià del pensament socialista. Com a líder del partit republicà a Barcelona va participar en els preparatius de la revolució de setembre (La Gloriosa, 1868), va ser membre de la Junta Revolucionària i president del Centre Federalista de Barcelona. Diputat per Girona a les Corts constituents (1869), va donar suport al pioner Pacte de Tortosa (1869) per la República Democràtica Federal i va defensar la liberalització econòmica, recolzant l'Aranzel lliurecanvista moderat de Figuerola (1869).

En proclamar-se la I República (febrer 1873), liderada pel grup de federalistes catalans, Estanislau Figueres és elegit president i el nomena ministre d'Hisenda. En els escassos quatre mesos del primer govern republicà, va impulsar mesures de modernització fiscal i agrària, amb propostes com la introducció d'un impost general sobre tot tipus de renda, un assaig d'*income-tax*, i una millor distribució dels beneficis de la desamortització als camperols sense terra, amb la promoció de la parceria i l'emfiteusi. La ràpida caiguda de la República (desembre 1874) i les restriccions democràtiques de la Restauració monàrquica van ocasionar la pèrdua de protagonisme polític dels grups republicans-federals, i amb ells la d'ell mateix. A partir de llavors la seva activitat es va centrar gairebé exclusivament en l'esfera econòmica. Va ser director de la Societat Catalana General del Crèdit (1878) i en plena *Febre de l'Or* va reorientar la gerència de la companyia cap al suport a inversions productives; va promoure diverses iniciatives financeres (fundació del Banc Hispano-Americà), ferroviàries (extensió de la xarxa catalana, a Torelló, Ripoll, Sant Joan de les Abadesses) i d'obres hidràuliques —canalització de l'Ebre— (Ferrer i Gironès, 2006).

Durant l'última dècada de la seva vida, en els anys 1880, va difondre els seus coneixements en fòrums de debat i diverses publicacions. En l'evolució de la ciència econòmica de la segona meitat del segle XIX, la figura de l'empresari-economista-polemista no va ser un cas estrany. La seva aportació analítica més destacada es centra en la investigació sobre les causes i conseqüències de les crisis econòmiques, un cas singular en el context del pensament econòmic espanyol i català del seu temps (*Las crisisi monetarias, bursátiles, mercantiles e industriales,* 1886). La seva motivació és fonamentalment pràctica, per donar resposta (*policy*) a les pertorbacions econòmiques i socials. El seu enfocament sistemàtic està basat en una àmplia lectura comparada de la literatura econòmica internacional, en la qual fa una revisió crítica dels autors més rellevants com Juglar, Stuart Mill, Jevons, Sismondi, Blanqui i H. George, i planteja una interpretació estructural de la crisi que anomena del «cicle econòmic» en les seves diferents fases, enfront de visions més conjunturals i reduccionistes del «cicle del crèdit, circumscrites a les crisis mercantils». Indaga sobre les causes multifactorials de la crisi: «*Resideix el mal en la manera de produir o de repartir*»? i respon que en les dues: «*A la desordenada producció —que origina la sobreproducció— i en la lluita entre el capital i el treball*». Tot i que admet la dificultat de suprimir-les, no considera irreformables aquestes deficiències i albira diverses tendències favorables a una major estabilitat de l'activitat econòmica i de la introducció de reformes socials, per avançar almenys cap a «una normalitat relativa». Anticipa la creixent importància de la internacionalització dels mercats (nous mitjans de transport, migracions de mà d'obra), que faciliten el comerç i la complementarietat, així com el procés de concentració en tots els sectors econòmics, promoguts per «*la nova producció intensiva (...) i el desenvolupament de la societat anònima*». Pel que fa a «la qüestió social», creu que les relacions entre el capital i el treball s'han de basar en un procés de «transaccions», com preconitza l'«escola eclèctica» (Stork, Flores Estrada, Rossi) «*promotora de la cooperació i el pacte, tant en la producció com en els beneficis*», tot i que no desestima tampoc la tesi de Sismondi favorable a la «intervenció de l'Estat en defensa del treballador».

Es va ocupar també d'altres qüestions relacionades amb la incipient industrialització catalana i peninsular, com la petita i mitjana indústria, a parer seu d'importància crítica per a la promoció de la diversitat productiva, la formació professional, la creació d'ocupació, amb el fi de contrarestar l'emigració de mà d'obra i ampliar el mercat intern. Reconegut com l'«especialista» en economia política del grup republicà-federal, pertany a aquest tipus d'economista pràctic de la primera revolució industrial que va haver de construir-se la seva pròpia teoria. El seu activisme polític progressista va impregnar el seu ideari econòmic de sensibilitat cap a les reformes socials.

Bibliografia de:

Las crisis monetarias, bursátiles, mercantiles e industriales, Conferencias dadas en el Ateneo Barcelonés, ampliadas y adicionadas con notas y apéndices, Prólogo de Francisco Pi y Margall, Barcelona, 1886.

Las pequeñas industrias, Conferencias públicas relativas a la Exposición Universal de Barcelona, 1888.

Bibliografia sobre:

Lluch, Ernest: *Una teoria de l'Empordà*, Figueres, 1987.

Bernils, Josep M.: «El figuerenc Joan Tutau, ministre d'Hisenda de la Primera República», *Revista de Girona*, núm. 179, desembre 1996.

Ferrer i Gironès, Francesc: *Joan Tutau i Vergés*, Fundació Roca i Galès/Cossetània Edicions, Barcelona-Valls, 2006.

Tomàs Jiménez Araya

U

URECH i CIFRÉ, Casimir

(Palma de Mallorca, 1820 − Palma de Mallorca, 1892)

"Cabe deducir que la confección de los datos, en las Baleares, obedeció a un pensamiento necesario, el de averiguar fijamente los elementos de riqueza, atenerse á ellos y aproximarse al verdadero imponible, por exigirlo de este modo la cuantía de la contribución" (1869)

ESTUDIOS

LA RIQUEZA TERRITORIAL DE LAS ISLAS BALEARES

Á LAS CÓRTES CONSTITUYENTES,

PALMA.

Va ser funcionari d'Hisenda de les Illes Balears de 1847 a 1876, i soci de mèrit de la Societat Econòmica Mallorquina d'Amics del País. La seva llarga experiència com a funcionari d'Hisenda li permeté utilitzar una amplíssima informació sobre les bases imposables i la tributació de les Illes Balears, detallades municipi per municipi i amb un desglossament molt complet.

A més de la seva aportació cartogràfica important dels plànols parcel·laris dels pobles de les Illes, va confeccionar una obra que representa una important recerca estadística sobre les Illes Balears, la primera que donava una informació més exhaustiva i que no fou superada durant força temps: *Estudios sobre la riqueza territorial de las Islas Baleares* (1869), dirigida a les Corts de Madrid. El que hi feia era actualitzar una Memoria que ja havia confeccionat el 1865 amb la mateixa intenció. Es tracta d'un estudi molt detallat sobre l'estructura econòmica de les Illes. Va calcular la riquesa líquida total, expressada en rals de billó (r.b.), i la comparà amb la de la resta del territori espanyol. Donà informació detallada sobre els delmes que es pagaven, i els tipus que aplicaven; totes les diferents produccions de l'economia balear; despeses, capitals fixos i circulants aplicats a la riquesa immoble; comparacions amb l'economia de la península; recursos de les Illes en riquesa immoble, la indústria i el comerç; els rendiments dels diferents conreus, un per un; quines eren les contribucions antigues que es pagaven i les contemporànies; dades demogràfiques censuals (criticava molt la qualitat i les deficiències dels censos); i, a més, a partir dels impostos hipotecaris, establia la comparació amb la resta d'Espanya en els capitals registrats.

Es queixava que, en la contribució territorial, després de la reforma de Mon-Santillán de 1845, l'Estat gravava les Illes atorgant-les-hi en el repartiment de la recaptació total un percentatge de l'1,68% i més tard una quota de participació de l'1,90%, quan —d'acord amb les xifres reals— els havia de correspondre un percentatge menor: l'1,23%. Per tant, la discriminació fiscal era evident, i aquesta era una queixa constant al llarg dels *Estudios*, adduint que les Illes havien de suportar una càrrega fiscal desproporcionada. Quant al detall estadístic, l'obra conté 85 apèndixs que ocupen 446 pàgines on es donen, municipi per municipi, les xifres sobre població, superfícies, conreus subjectes i no subjectes al delme, riquesa liquida per conreus, el total de la producció basada i no basada en el delme; detall del bestiar poble per poble. I, al final, els totals agrupats per les tres illes sobre el que pagaven el 1868 pels diferents impostos i recàrrecs, i ingressos i despeses 1866-67 de les Illes comparades amb «el Reyno». Les Illes tenien un dèficit en els municipis (ingressos – despeses) de 6,2 milions de r.b. (10,9 milions de r.b. de despeses contra 4,7m de recursos) i, per al cas de les Diputacions, 1,8 m.. (1,8 m. d'ingressos per 3,6 m. de despeses). Les Illes pagaven en total 30,1m a l'Estat, per impostos, recàrrecs i altres figures. També l'Estat a les Illes gastava més que no ingressava (-8,5m), i els dèficits acostumaven a cobrir-se amb recàrrecs extraordinaris —sobre la sal, sobre les contribucions territorial, industrial i el consum—, el que representava una major càrrega per al contribuent.

La seva obra *Memoria del Hospital General de las Islas Baleares* també conté una copiosa informació sobre aquest hospital i la seva història, donant xifres molt valuoses sobre la situació de la història de la sanitat balear.

El 1885 va demanar a la Diputació Provincial de les Balears poder fer una història econòmica de les Illes —que restà inacabada—, aprofitant tota la informació estadística que havia obtingut durant els seus treballs anteriors. El que té interès és que fou un dels primers a relacionar l'estadística amb un nou enfocament científic: la història econòmica, el que significava intentar esbossar una teoria sobre les causes del desenvolupament econòmic. Cal assenyalar que la informació continguda en els seus Estudios fou utilitzada per l'arxiduc Lluís Salvador d'Àustria per a la confecció de la seva monumental obra *Die Balearen in wort und Bild Geshilsdert* (1869-1891).

Bibliografia de:

Estudios sobre la riqueza territorial de las Islas Baleares, Palma, 1869.

Memoria del Hospital General de las Islas Baleares: memoria: noción histórica de su origen, patronato, prerrogativas, culto y economía, Palma 1878.

Biliografia sobre:

Moll i Blanes, Isabel: «L'arxiduc Lluís Salvador entre la història i la historiografia», dins *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana: Revista d'estudis històrics*, núm. 72, p. 207-219, 2016.

Artal i Vidal, Francesc: *Economia i economistes catalans (1840-1898)*, Barcelona, p. 193-194, 2021.

Francesc Artal i Vidal

V

VALCÁRCEL, Joseph Antoni

(Santa Cruz, 1712 − València, 1801)

«*Este ramo [es] esencial del comercio, para recobrar la antigua superioridad en este mismo punto (...) De esta suerte, verán cómo hacen nuestras fábricas, se destierra tanta miseria, se aumenta la población, crecen las fuerzas, y por consiguiente disminuirán las de los contrarios de esta Monarquía*». (1770)

AGRICULTURA
GENERAL,
Y
GOBIERNO DE LA CASA DE CAMPO:
EN QUE
POR ESTENSO SE TRATA DE TODOS LOS BIE-nes del Campo, con los nuevos descubrimientos, y me-todos de cultivo para la multiplicacion de los granos, del aumento en la cria de Ganados, y en lo demás de-pendiente de una Casa de Campo:
CON EL CULTIVO DE PRADOS, Y PASTOS NATU-rales, y artificiales: de los arboles de Bosque, y Monte: de las Viñas, de los Olivares, de los Morerales, con la cria de la Seda; y de otros frutos utiles mui singulares.
Y con los Tratados de Huerta, y de Jardineria: todo con es-peciales avisos, é instrucciones.
COMPUESTA DEL MUY AGRADECIDO DE M. DUHAT, DE LOS AU-mentos, que mejor han tenido de ella Autor, y de otros varios observadores particulares.
CON DIVERSAS ESTAMPAS,
POR DON JOSEPH ANTONIO VALCARCEL.
TOMO I.
EN VALENCIA:
Por Joseph Estevan Dolz, Impresor del Santo Oficio. Año 1765.

Tot i haver nascut a Castella la Vella, s'instal·là a València vers 1765-66, i va publicar, entre 1765 i 1795, una monumental *Agricultura General* en 10 volums que contenien 18 llibres, en els que s'explicaven de forma exhaustiva i molt detallada els nous mètodes de la «*Nova Agronomia*» —oposada a la *vella agricultura,* ja que incorporava tècniques noves i mètodes d'organització més productius— que imperava per Anglaterra (Thomas Hale i el seu *A complet body of Husbandry (...)* de 1756) i Holanda i, el que era el més important, una obra que s'adaptava als tipus de conreus que es donaven en terres valencianes, especialment a partir del volum III. Es tracta d'una obra molt extensa, que no té precedents pel seu gruix tant dins d'Espanya com a Europa. A més, publicà a part instruccions sobre el conreu de l'arròs, el blanqueig de teles i fils, el conreu i la filatura del lli, i deixà més de trenta manuscrits, indexats per F. Peyrolón el 1827, i que es troben a l'arxiu de la Societat Econòmica d'Amics del País, de València, on va tenir un paper destacat, arribant-hi a soci de mèrit de la Classe d'Agricultura (1778). Aquests manuscrits tractaven sobre agronomia, les arts i les manufactures, el comerç, les infraestructures, la salut i la policia, entre d'altres temes.

Un cop arribat a València, va sol·licitar sense èxit molts càrrecs —de secretari de diverses institucions, de comptador de rendes i d'assentaments bancaris, d'arxiver— per tal d'obtenir finançament per als volums de l'*Agricultura General*, que aconseguí sempre amb dificultats, de la Corona, els particulars i també de l'Església. Quan la disputa entre Floridablanca i Aranda, ell es posà del costat d'aquest darrer i això li va posar obstacles a la publicació dels darrers volums de la seva obra magna. Els 10 volums tractaven molts temes, la majoria lligats a l'agricultura valenciana: com taxar les terres i avaluar la qualitat dels terrenys, els adobs, la sal, mètodes per a conrear el blat, l'arròs, els farratges, les patates, la vinya i l'obtenció del vi, l'olivera i l'oli, el cànem, el lli, l'espart, les taronges i les llimes, i molts altres. I com tenir cura de la ramaderia, i les malalties dels animals, els morerars i l'obtenció de la seda, l'apicultura i l'obtenció de la mel. L'objectiu era millorar la terra aplicant-li els coneixements científics, emprant el *Nou Mètode* per a conrear i fer la sembra, racionalitzar els regs, fer

l'anàlisi dels terrenys, aprofitar racionalment els terrenys conreables, compatibilitzar les cabanyes de bestiar amb els conreus, la rotació dels cultius i l'escurçament dels períodes dels guarets, posar tanques als terrenys, la utilització els adobs. De fet, també es basà força en el *Dictionnaire Raisonné Universel d'Histoire Naturelle* (1764-1768, 5 toms) del farmacèutic Jean Christophe Valmont de Bomare, obra censurada per la Inquisició.

Al davall dels seus volums hi ha un pensament agrarista. Per a ell, l'agricultura era bàsica i determinant per a la subsistència i per a la riquesa nacional. La imposició sobre el gra conduïa a la decadència i, per tant, era fonamental el lliure comerç dels grans. A l'hora d'avaluar un terreny, calia conèixer les càrregues que hi queien: censos, lluïsmes, hipoteques, fiances, vinculacions, drets de cacera o de pesca. Era partidari d'anar reduint la ramaderia i anar implantant una agricultura mixta. Va relacionar l'agronomia amb el desenvolupament de les indústries, les arts i els oficis que es beneficiaven dels *sobrants*, dels excedents obtinguts a l'agricultura. Va defensar el prohibicionisme, com Colbert, però s'havia d'aplicar el lliure canvi als grans. Considerà que els gremis eren una rèmora del passat, i un obstacle per al desenvolupament de la indústria. I va veure com la indústria de la seda valenciana va entrar en decadència a mitjan del s. XVIII, per la competència de les sedes del Piemont.

La «Nova Agronomia» europea, amb les noves tècniques que preconitzava i la nova organització de l'agricultura, anava obrint-se camí a Espanya, i també al País Valencià, de la seva mà i d'altres il·lustrats valencians com Enric Ramos, Danvila, Sisternes, o Cavanilles. Estava relacionat i al corrent del que feien les Societats Econòmiques del País d'arreu d'Espanya, i seguí el *Journal Économique* (1751-1772), que pretenia basar l'economia en la física i les ciències naturala, i a la darrera etapa en la fisiocràcia, i on hi exercí una influència Vincent de Gournay. També es va escriure amb Gregori Maians, que va col·laborar en un dels volums (Llibre XVIII, dins el vol. X) de *L'Agricultura*. La seva originalitat fou que sabé adaptar —tot i que tímidament— el «Nou Mètode» d'anglesos i holandesos a l'agricultura valenciana, en tractar a la seva obra els conreus típics del País Valencià. Malauradament, la centralització de l'activitat intel·lectual a la cort borbònica, el lligam amb un comte d'Aranda en declivi enfrontat a Floridablanca, les dificultats per a trobar finançament i també la censura de la Inquisició posaren obstacles a la difusió i l'aplicació a l'agricultura valenciana de les seves idees modernitzadores.

Bibliografia de:

Agricultura General y gobierno de la casa de campo (...), 10 vols, València, 1765, 1765, 1767, 1770, 1770, 1785, 1786, 1791, 1793, 1795.

Instrucción para el cultivo del arroz al modo de otros granos con riego a días determinados y sin riego artificial en secano (...), València, 1768.

Instrucción sobre el blanqueo de lienzos e hilos, València, 1779.

Instruccions para el cultivo del lino con las preparaciones para su hilanza, València, 1781.

Bibliografia sobre:

Argemí i d'Abadal, Lluís i Lluch, Ernest: *Agronomía y fisiocracia en España (1750-1820*), València, 1985.

Cervera Ferri, Pablo: «José Antonio de Valcárcel, un agrònom il·lustrat en terres valencianes» dins *Afers. Fulls de recerca i pensament*, núm. 30, p. 359-371, Catarroja, 1998.

Cervera Ferri, Pablo: *El pensamiento económico de la Ilustración valenciana,* p. 159-302, València, 2003.

Llombart Rosa, Vicent, i Cervera Ferri, Pablo: «Economistas valencianos de la Ilustración (1760-1800)» dins *Economía i economistas españoles. 3. La Ilustración,* p. 617-619, Barcelona, 2000.

Francesc Artal i Vidal

VANDELLÓS i SOLÀ, Josep-Anton

(Figueres, 1899 – Ithaca, 1950)

«Espanya, durant la guerra, ha vist augmentar la seva fortuna en proporció molt elevada (...) deguda als beneficis extraordinaris obtinguts fent de proveïdors als bel·ligerants, encara que la guerra del Marroc, i l'especulació amb divises estrangeres s'hagin cuidat de rebaixar-la». (1924)

«Cal que la nostra joventut pugui també proporcionar-se bons manuals i traduccions de texts clàssics de ciències econòmiques». (1927)

«el caso de Venezuela es absolutamente original». (1938)

Publicà el 1925 a la revista *Metron. International Review of Statistics*, el primer càlcul homologat internacionalment de la renda nacional dels dos grans Estats de la Península Ibèrica. El 1929-30, amb l'*Agrupació Pro-Ciències Econòmiques,* aixoplugada a l'*Associació de Comptables de Catalunya,* dissenyà el pla d'estudis de la Secció d'Economia de la Facultat de Dret i Ciències Econòmiques, que es crearia tres anys després dins de la Universitat Autònoma de Catalunya. El 1934 inicià els serveis d'estadística públics de Catalunya, i el 1937 els de Veneçuela. I el 1945 i el 1950, a New York, esdevingué assessor de l'ONU per a alguns temes de les economies de l'Amèrica Llatina.

Fill de notari, després de llicenciar-se en Dret a la Universitat de Barcelona el 1921 (i de fer el servei militar a Marroc el 1921-22), aconsellat per Miquel Vidal i Guardiola, amb qui estava emparentat, estudià durant un parell d'anys economia, demografia i estadística a la Università di Padova (amb Corrado Gini), i banca i transports a London. Retornat a Barcelona, posà en marxa l'*Institut d'Investigacions Econòmiques* (que seria l'equivalent dels centres de recerca econòmica creats als països més avançats en el context de la crisi de 1929), inicià una intensa feina publicística sobre temes econòmics (amb col·laboracions a la premsa diària i a la ràdio, conferències, un guió cinematogràfic per a un documental), feu cursos universitaris, i, com a membre de l'*Institut International de Statistique,* de Den Haag, i de la nova *Econometric Society,* de Cleveland, participà en reunions i congressos científics a tot

el món. La més destacada d'aquestes intervencions fou el 1930, l'anada —en tren, fins a Moscou, i amb el Transiberià a Vladivostok— a un congrés de la societat d'econometria a Tokio (amb tornada per mar, pel Pacífic, els Estats Units en tren, i l'Atlàntic). Fou *la volta al món d'un economista*, amb peces destacades com *Impressions d'un viatge a la URSS.*

Assajà de combinar: 1) recerca econòmica, promoguda pel sector públic, per a estudiar tant els trets més rellevants de l'economia catalana com els canvis i les oscil·lacions cícliques en les economies del món, i el joc liberalisme /intervencionisme; 2) la institucionalització dels serveis d'informació estadística, començant per la demografia, amb sovint al costat Jaume Alzina (des de la Diputació de Barcelona, la Generalitat de Catalunya, el govern de Veneçuela, o l'*Inter American Statistical Institute,* de Washington); 3) la participació en xarxes científiques internacionals (amb intervencions publicades a congressos, com el 1933 a México D. F., el 1936 a Paris, el 1938 a Washington D.C.); 4) la promoció de l'ensenyament de l'economia i de les tècniques de l'estadística econòmica, utilitzant tant la forma dels cursos presencials (per exemple a l'*Escola de Ciències Econòmiques,* amb Pere Corominas, Josep M. Tallada, Pere Gual Villalbí, Manuel Reventós, Andreu Bausili), com la premsa (sobretot, als diaris *La Publicitat* de Barcelona, i *El Universal* de Caracas), la ràdio, o el cinema; 5) el treball com a economista a algunes grans empreses del sector privat: fou durant un temps curt secretari de *Banc Sabadell*, cap d'estadística de *Foment del Treball Nacional,* adjunt amb Rafael Vehils a la direcció de l'*Institut d'Economia Americana,* o a Veneçuela treballà a *Shell* i a *Creole Petroleum*, filial de *Standard Oil,* de New Jersey, i a New York per a *M.Castellvi Inc*.

Per encàrrec de diferents administracions, estudià, partint de les xifres que ell mateix contribuïa a obtenir, quatre economies amb, entre elles, semblances i diferències: l'economia espanyola, l'economia catalana, l'economia veneçolana, i l'economia de la república de Xile. Sobre l'economia espanyola, feu un càlcul pioner de la riquesa i de la renda nacional: *La richesse et le revenu de la Péninsule Ibérique* (*Metron*, V, 4, 1925), i un llibre: *El porvenir del cambio de la peseta* (Barcelona, 1936). Criticant els càlculs existents del Servei d'Estudis del Banco Urquijo, feu els seus propis quadres i posà l'accent sobre el creixement de la renda nacional, que s'explicava per la demanda generada pels països participants en la Primera Guerra Mundial a un Estat no bel·ligerant. A l'estudi sobre la pesseta, analitzaria el comerç exterior espanyol dels anys 1929-35. En els anys de la *crisi mundial,* només ha augmentat l'exportació d'alguns productes: les ametlles, els filats i els estampats de cotó, les conserves vegetals, les sardines de llauna, les sals potàssiques, les resines i el mercuri.

Sobre l'economia de Veneçuela publicà, des de 1936 fins a la seva mort el 1950, articles i presentacions de les edicions dels diversos censos agraris, industrials i de serveis que va promoure des de l'administració pública. Jordi Pascual ha destacat una sèrie de 37 articles titulada «Bosquejo de la economía veneçolana», publicada el 1941 al periòdic *El Universal*, de Caracas, que dona una visió dels diferents sectors que configuren l'economia del país. Un xic abans, ja havia descobert que «*el caso de Venezuela es absolutamente original (...) dada la fuerza económica del Estado y el apoyo que cerca del mismo buscan todas las iniciativas y los proyectos*» (Caracas, 1938). En qualsevol cas, la seva anàlisi el porta a fer propostes político-econòmiques, i de creació de serveis estadístics, i d'un banc central. A Veneçuela,

d'altra banda, coincidiria amb Joan Sardà Dexeus (de qui l'Institut d'Investigacions Econòmiques havia publicat un llibre sobre la banca a Catalunya), i amb Pere Pi-Sunyer, que també treballaria per a les grans petrolieres instal·lades al país.

En canvi, sobre l'economia catalana —tot i que glossà amb admiració *L'aptitud econòmica de Catalunya*, de Carles Pi Sunyer— no va escriure una sèrie d'articles semblants. El que hi ha són aportacions esparses, inclosos resums periodístics de les seves conferències (com una de juny de 1935: *L'organització de l'economia catalana i la valorització de les comarques*). Els dos llibres seus publicats el 1935 —*Catalunya, poble decadent* i *La immigració a Catalunya*— són un assaig per a explicar de forma autònoma els moviments demogràfics catalans. La constatació de la caiguda de la natalitat, però és, tal com explicaria Pau Vila, un fet general dels països avançats. De fet i seguint a Pere Estasen, Catalunya s'assembla a «*una Bèlgica del Sud*» (1935). Per la seva densitat de població «*Catalunya té 8 països d'Europa per damunt d'ella i 19 per sota, o sigui que ocupa una posició favorable com a país intensament poblat*». I, segons ell, l'èxit demogràfic explica en part l'èxit econòmic i, a l'inrevés, la bona marxa de l'economia duu al creixement de la població. Aquest creixement però, en el cas català i en molts altres casos, és degut a la immigració. És ell mateix qui explica: «*ens ha de fer meditar aquesta transformació de Catalunya en una mena d'Estats Units en petit, amb tots els avantatges i inconvenients que això comporta*» (1935).

Entre els factors que segons ell intervenen en la caiguda de la natalitat catalana hi ha: 1) el treball de la dona: «*les obreres de les fàbriques, les mecanògrafes que un cop casades continuen treballant per poder dur una vida millor amb l'ajuda dels seus ingressos. La gravidesa, en aquest cas és una molèstia més gran encara que hom procura evitar*»; 2) les despeses que van més enllà de les «subsistències físiques», les que ell anomena «subsistències psíquiques»: «*el vestir, les diversions, el moblatge, les quotes de societats, els llibres i revistes, l'educació dels infants, les primes d'assegurances, l'estiueig, l'estalvi (...) el gramòfon un dia, la ràdio després, l'automòbil, els viatges, les diversions, heus ací alguns dels enemics de les famílies nombroses*» (1935). Des del camp de la ciència econòmica, es pregunta sobre la capacitat d'auto-transformació de la immigració a Catalunya en una població amb baixes taxes de natalitat. La resposta acadèmica a l'observació de la continuïtat d'aquestes baixes taxes ha estat la formulació del «sistema català de reproducció» definit per Anna Cabré (1999).

Des de Nova York, seguí analitzant el cas singular de l'economia de Veneçuela, i va rebre l'encàrrec de l'ONU d'assessorar el govern de Xile en un moment inflacionari especialment difícil. Alhora connectà amb els catalans de Xile, i, el 1950 publicà, a la revista *Germanor*, un assaig —en bona part, autobiogràfic— sobre el rol dels economistes en una situació de crisi.

Bibliografia de:

«Quina era la riquesa d'Espanya l'any 1924?», *Economia i Finances*, VIII, 13 i 14, 1925.

«La richesse et le revenu de la Péninsule Ibérique», *Metron. International Review of Statistics*, V, 4, Roma, 1925.

«Les crisis econòmiques», *La Publicitat*, 25/4/1929.

La evolución demogràfica de España, Den Haag/México D.F., 1933.

Catalunya, poble decadent, Biblioteca Catalana d'Autors Independents, Barcelona, 1935.

La immigració a Catalunya, Barcelona, 1935.

El porvenir del cambio de la pesseta, Instituto de Investigaciones Económicas, Barcelona, 1936.

Ensayo de demografía venezolana, Caracas, 1938.

«Bosquejo de la economía veneçolana», Sèrie de 37 articles a *El Universal*», Caracas, 1941.

«Las perspectivas del comercio internacional, de los cambios monetarios y de las migraciones humanas después de la Guerra», *Boletín del Banco Central de Venezuela*, 15, 1945.

Crisis i cicles econòmics. Texts 1925-1948, A cura de Jordi Pascual, Barcelona, 1991.

«1931. Sibèria i Futur contra passat», dins F. Roca, ed.: *El pensament econòmic català (1900-1970)*, I. Barcelona, 1994.

Bibliografia sobre:

«Josep A. Vandellós a Santiago», *Germanor. Revista dels catalans de Santiago de Xile*, XXXIX, 22-24, 1950.

Pascual Escutia, Jordi: *Un economista català: Josep Antoni Vandellós i Solà (1899-1950)*, Annex a l'edició publicada dins de «Llibres a l'Abast», p. 147-215, edicions 62, Barcelona, 1985.

«Dossier Cent anys del naixement de J. A. Vandellós, pioner de l'estadística oficial catalana», *Nota d'Economia*, núm. 67, p. 11-55, Departament d'Economia, Finances i Planificació, Generalitat de Catalunya, Barcelona, maig-agost 2000.

Societat Catalana d'Economia: *Grans economistes catalans (1): Figuerola, Vandellós, Sardà, Trías, i Lluch*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2017.

Francesc Roca i Rosell

VEHILS i GRAU-BOLÍVAR, Maria del Carme

(Barcelona, 1881 – Punta del Este, 1925)

«Las islas de los Galápagos es de prever que en breve ocupen una posición semejante a la de las islas de Hawai». (1920)

Amb un excel·lent com a nota final dels ensenyaments de mestre d'escola primària (1903), treballà inicialment com a documentalista al Centre d'Investigació Econòmica, de la Casa d'Amèrica, de Barcelona, patrocinat per l'Ajuntament de Barcelona, la Companyia Transatlàntica, la CHADE, Tabacos de Filipinas, la Cambra Oficial del Llibre de Barcelona, i l'Institut Industrial de Terrassa.

Des de 1911 va escriure notes i articles breus sense signar a la revista *Mercurio. Revista Comercial Iberoamericana*, dirigida aleshores per Frederic Rahola. Des de 1917 signaria els articles amb un pseudònim que era un petit homenatge: *M. Arrigo.* Així, per exemple, a *Las islas de Galápagos o archipiélago de Colón* (*Mercurio*, núm. 356, abril 1920) proposa

situar a les illes dels Galápagos, desmilitaritzades i tutelades per les repúbliques andines, com un equivalent, al Pacífic Sud, del pont entre Amèrica i Àsia que significa Hawaii, al Pacífic Nord.

El 1920 organitzà l'AGE (Arxiu General d'Economia), de la Casa d'Amèrica, que dirigien Marià Viada i Lluch i Rafael Vehils i Grau, seguint les pautes de l'arxiu de la Unió Panamericana i de l'Institut d'Economia Mundial, de Kiel. Entre 1920 i 1923 dirigí un equip de 25 documentalistes que, partint d'unes 120 revistes d'economia, confegiren unes 25.000 fitxes, ordenades en 10 àrees temàtiques. Alhora inicià una biblioteca especialitzada en economia americana que el 1936 tindria 14.000 volums.

També el 1920 posà en marxa a l'AGE, una innovadora instal·lació d'un Servei Cablegràfic que permetria la connectivitat transatlàntica de les informacions econòmiques.

El 1924 fou escollida com a representant de la Casa d'Amèrica de Barcelona al Congrés internacional d'Història i Geografia d'Amèrica que se celebraria a Buenos Aires.

Bibliografia sobre:

Gabriela Dalla Corte: *Cultura y negocio. El americanismo catalán de la Revista Comercial Iberoamericana «Mercurio» (1901-1938)*, Barcelona, 2012.

Societat Catalana d'Economia: *Panells de dones economistes catalanes*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2021.

Francesc Roca i Rosell

VEHILS i GRAU-BOLÍVAR, Rafael

(Barcelona, 1886 – Buenos Aires, 1959)

«es la competencia de América a nuestras carnes y cereales lo que nos obliga a meditar sobre el futuro». (1913)

El 1910, un cop Llicenciat en Dret, s'incorporà a la feina de la *Casa d'Amèrica*, un mixt de *lobby* d'empreses exportadores, servei d'estudis econòmics, i centre de documentació (aquest, co-dirigit per Maria del Carme Vehils i Grau). També a la revista *Mercurio. Revista Comercial Iberoamericana*, que dirigia Frederic Rahola, a qui substituiria a partir de la seva mort (1919).

Segons ell, l'economia espanyola de 1913 es basava en un camp poc productiu (o, directament, improductiu) i en una ramaderia de «*modesto nivel*». La seva única opció eren les exportacions competitives destinades al mercat americà: «*es a América a donde debemos dirigirnos con frutos de tierra regada y frutos de manufactura, que la inteligencia y frugalidad de nuestros obreros hacen resistentes a la competencia*» (*El americanismo espanyol*, Corrientes, Buenos Aires, 1913). Els regadius i les manufactures (i la «intel·ligència obrera») estaven però localitzats a la perifèria de l'economia espanyola. Només cal passar

els ulls a les empreses que s'anuncien a revistes com *Mercurio* (Barcelona, 1901-1938), que havia posat en marxa Josep Puigdollers i Macià, o *Los Estados Unidos. Revista destinada al fomento de toda clase de relaciones entre España y Estados Unidos* (Barcelona-New York-Chicago, 1919-23), que dirigí Francesc Carbonell.

El 1915 publicà, amb Francesc Hostench, un projecte empresarial de grans dimensions geogràfiques: *Línea directa española de navegación Mediterráneo-Pacífico* (Barcelona, 1915). El rol català de pont entre Amèrica i la Mediterrània seria un dels punts forts de les seves propostes.

Diputat des de 1918 per la Lliga Regionalista, el partit liberal-industrial català, al costat de Francesc Cambó, polític, empresari, analista político-econòmic i mecenes, tot alhora. Cap de gabinet de Cambó, quan aquest fou titular del Ministerio de Economía i de la cartera d'hisenda del govern de Madrid (1917 i 1919).

A partir de la constitució (el 1920, a Berlín, seu de la AEG, la seva matriu) de la Compañía Hispano-Americana de Electricidad (CHADE) presidida per Cambó, Rafael Vehils, Andreu Bausili o Miquel Vidal i Guardiola, esdevingueren directius de les empreses al Con Sud d'aquesta multinacional d'origen alemany. Ell treballà i visqué des de 1924 fonamentalment a Montevideo i a Buenos Aires, mantenint sempre una relació amb Catalunya.

Per exemple, el 1928 participà a la creació del banc mixt dedicat al comerç exterior tutelat per l'Estat espanyol, amb l'elaboració d'un estudi sobre la presència de la banca estrangera a Espanya i de bancs espanyols a Amèrica. Era *Banco Exterior de España. Informe de Rafael Vehils* (Barcelona, 1928). De fet, l'Institut d'Economia Americana dels anys 1950 que dirigiria Francesc Carbonell era explícitament una continuació d'un dels vessants de l'actuació de la Casa d'Amèrica (que al 1927, quan Vehils ja era a Montevideo, havia posat en marxa un primer Institut d'Economia Americana —IDEA—). La seva vocació americana o americanista fou de llarga durada: el 1947 publicà *La inmigración española en la Argentina* (Buenos Aires, 1947), on es mostrava partidari d'un «raonable» contingent migratori vers l'Argentina. Al mateix temps però, fou sensible a les possibilitats obertes al conjunt d'Amèrica pel triomf dels aliats a la Segona Guerra Mundial amb *Los principios sociales de la Conferencia de Chapultepec* (Montevideo, 1945). L'era de les organitzacions econòmiques i dels mercats comuns americans havia començat. I, alguns economistes catalans a Amèrica hi jugarien un paper.

Bibliografia de:

Los fundamentos del americanismo español y la misión oficial de la Casa de América de Barcelona, Corrientes, Buenos Aires, 1913.

La Casa de América y la organización internacional, Barcelona, 1914.

Línea directa española de navegación Mediterráneo-Pacífico e importación y venta de salitre de Chile en el Mediterráneo, amb Francesc Hostench, Barcelona, 1915.

El Instituto de Economía Americana, Barcelona, 1927.

Los principios sociales de la Conferencia de Chapultepec, Montevideo, 1945.

La inmigración española en la Argentina, Buenos Aires, 1947.

Bibliografia sobre:

Gabriela Dalla-Corte: «Empresas, asociaciones y redes sociales en el Cono Sur: el sector de la electricidad (1920-1940)», a *América Latina, realidades diversas*, Barcelona, 2005.

Frederic Ribas: «Rafael Vehils i l'aposta catalana de Cambó», *Revista de Catalunya*, 239, 2008.

Francesc Roca i Rosell

VENTALLOL, Joan

(Ciutat de Mallorca, s. XV – ?, s. XVI)

«lo ducat venecià és comú en totes terres». (Lyon, 1521)

Pratica mercantivol composta e ordenada per en Joan Vitallol de la ciutat de mallorques.

Presentació de Llorenç Pérez
Edició facsímil / Palma de Mallorca 1985

El 1521 a Lyon s'edità *Pratica mercantívol composta e ordenada per en Joan Ventallol de la Ciutat de Mallorques*. Un llibre dedicat a transmetre les regles comptables necessàries per a conèixer els resultats de les activitats de les empreses dedicades al comerç internacional. Del seu autor només se sap el que ell mateix escriu: que ha escrit o «composat» el tractat, que és originari de Ciutat de Mallorca, (tot i que el llibre es publiqui al gran centre econòmic que era —i és— Lyon,) i que ell mateix ha finançat l'edició, car la *Pratica* és «*a ses despeses stampada*».

El seu tractat és, d'una banda, un llibre del primer grup de llibres de matemàtiques que s'editen a Europa (que, quan són «pràctics», es publiquen en les llengües del país, i no en llatí). Segons V. L. Salabert Fabiani, dins del subconjunt de llibres d'aritmètica publicats a les Espanyes entre 1482 (data de publicació de l'aritmètica de Francesc Santcliment) i 1600, ell i 16 autors més són originaris de la Corona catalano-aragonesa (5 d'Aragó, 5 de Catalunya, 6 de València, 1 de Mallorca), 6 de la Corona castellana (5 de Castella, 1 d'Andalusia) i 2 del País Basc. D'altra banda, el seu tractat, com el de Santcliment, és un llibre adreçat a un públic molt específic: a la gent del món de l'empresa. Els estudiosos hi han detectat la influència del tractat fundacional de Luca Pacioli (Venezia, 1491). No únicament pels conceptes utilitzats, sinó també perquè situa al ducat venecià com a moneda de referència d'un món on les diverses monedes de «*Aragó, Valentia, Mallorques, Barcelona, Castella (i), Perpinyà*» ocupen el lloc central.

Del llibre sabem que n'hi ha una nova edició, traduïda del català al castellà (com succeirà amb el llibre de Miquel Agustí) i editada també a Lyon (1524), i una altra edició en traducció castellana amb peu de impremta a Tarragona (1619).

Bibliografia de:

Pratica mercantivol composta e ordenada per en Joan Ventallol de la Ciutat de Mallorques y a ses despeses stampada en la ciutat de Lyon, Lyon, 1521.

Bibliografia sobre:

V. L. Salabert Fabiani: «Historia de la aritmética práctica en la Corona de Aragón en el siglo XVI», *Dynamis*, vol. 10, 1990.

Francesc Roca i Rosell

VENTOSA i CALVELL, Joan

(Barcelona, 1879 – Lausanne, 1959)

«hay que escoger de una vez y decididamente entre el régimen socialista y el régimen de la propiedad privada y de la libertad económica, subordinada, claro está, a los intereses colectivos. Los híbridos son en política tan infecundos como en la naturaleza, y yo creo que puede decirse sin ofensa y agravio para nadie que la constitución del Gobierno es híbriba [es refereix al govern de la República espanyola instaurada el 14 d'abril de 1931], *porque ha nacido de un cruce de socialistas y burgueses».* (1932)

Polític i financer. Es llicencià en Dret a la Universitat de Barcelona (1900), i es Doctorà a la Universidad Central de Madrid (1901). Pertanyé a la Lliga Regionalista des del seu inici el 1901, on ràpidament entrà a formar part de la seva Junta Directiva (1903). Regidor a l'Ajuntament de Barcelona (1905), quan la Lliga s'imposà als lerrouxistes; des de 1907 amb el triomf de Solidaritat Catalana fins al 1923 fou diputat a Corts. Ell va negociar amb el ministre de la governació Sánchez Guerra, del govern de Dato, el Decret de la Mancomunitat de les Diputacions de Catalunya de desembre del 1913. Del 3 de novembre de 1917 al 2 de març de 1918 fou ministre d'Hisenda en el govern de concentració de García-Prieto, des d'on promulgà el RD de 31 de desembre de 1917 sobre contribucions especials per obres i serveis públics, fonamental per a finançar el model urbà prussià a l'Ajuntament de Barcelona, dominat per la Lliga Regionalista. Després fou ministre de Proveïments el 1918 i novament ministre d'Hisenda del 18 de febrer de 1931 al 15 d'abril de 1931, en el darrer govern de la monarquia, presidit per l'almirall Aznar. Un cop caiguda la monarquia es traslladà a França, i retornà quan fou elegit el 1932 diputat al Parlament de Catalunya, on va combatre la Llei de Contractes de Conreu de 1934 defensada pel govern català, fins a fer-la anul·lar pel Tribunal de Garanties Constitucionals. Fou diputat a Corts el 1933 i el 1936, ostentant el càrrec de cap de la minoria regionalista.

Dugué a terme una activitat frenètica en el món empresarial i de les finances i les assegurances. A més de vicepresident, junt amb Daniel Heineman, de la Compañía Hispano Americana de Electricidad (CHADE) i del Banco Vitalicio de España, fou president i membre del Consell d'Administració de nombroses empreses. Quan esclatà la Guerra Civil fugí a França, per por d'ésser perseguit pels anarquistes, i a finals de 1936 aparegué a Burgos, la capital dels facciosos, i s'entrevistà en diverses ocasions amb els generals Franco i Fidel Dávila, i amb Nicolás Franco, germà del general. Des de l'oficina de propaganda de Paris ajudà financerament el general Franco. Aconseguí immobilitzar gairebé un milió de lliures que els republicans tenien a la Gran Bretanya per a la compra d'armes i, amb les seves influències, va fer possible que el govern republicà no pogués disposar de 75 Tm d'or que tenia dipositades a França a Mont de Marsan (el 10% del Tresor Públic de la República), i un cop acabada la guerra va fer possible, amb les seves gestions i contactes, que aquest or fos recuperat pel nou règim. A partir de gener

de 1938, veié com Franco anà prescindint dels homes de la Lliga, en gran part per pressió dels falangistes i llur anticatalanisme visceral. Després de la guerra, fou nomenat *Procurador en Cortes* el 6 de febrer de 1943, però va dimitir el 1946 després d'encapçalar la carta que varen dirigir una trentena de procuradors a Franco demanant el restabliment de la monarquia. El 1947 entrà a formar part del consell privat de D. Joan de Borbó. Després de la guerra es dedicà a fer d'advocat i empresari, i també a fomentar l'excursionisme i el muntanyisme.

El 1932 publicà quatre conferències que foren aplegades sota el títol de *La situación política y los problemas económicos de España*. La primera, amb aquest mateix títol, fou pronunciada a Madrid el 16 de gener de 1932, i en ella atribuïa tots els mals a l'adveniment de la República. La política era el que havia creat una crisi econòmica a Espanya, i no la crisi mundial. Segons ell, si durant els dos mesos que ell va ésser ministre fins a l'abril de 1931 la pesseta s'havia revaluat en un 12%, en un any de República s'havia devaluat en un 30%. La crisi internacional la veia com a conseqüència de la Primera Guerra Mundial, i la qualificava de sobreproducció i alhora de subconsum. Per ell, la nova Constitució espanyola tenia articles que recordaven la Rússia soviètica. Molts passatges eren socialitzants i, a més de criticar la definició donada a l'article 1r («*España es una República democràtica de trabajadores (...)*»), s'oposava a l'article 44, que establia el principi de l'expropiació forçosa per causa d'utilitat pública o social i en molts casos sense indemnització. Denunciava la incapacitat del govern per a afrontar els principals problemes d'Espanya, com ara el dels ferrocarrils, el problema monetari i bancari, el dèficit pressupostari, i en general tots aquells aspectes que pertorbaven el lliure desenvolupament de l'economia. Acabava proposant a les classes conservadores que s'articulessin en un organisme capaç d'actuar de forma conjunta en la defensa de la propietat privada i la llibertat econòmica, que segons ell eren la base de la civilització.

A la segona conferència, *El problema ferroviario. El proyecto de control obrero en la industria*, feta a Bilbao el 8 de març de 1932, criticava l'escassa dotació pressupostària destinada als ferrocarrils: 180 milions de ptes, quan el 1931 ja s'havia gastat 444 milions de ptes. A més, es donava dèficit d'explotació a les línies; els ingressos per viatger/km i per Tm/km havien minvat, i no es tenia en compte la competència del transport per carretera. El producte brut per km era molt inferior a les despeses d'explotació. El govern s'havia de plantejar quines línies calia suprimir per improductives i massa costoses, i quines calia construir de noves. En tractar la qüestió del control obrer, era molt bel·ligerant. Criticava l'article 44 de la Constitució que permetia expropiar sense indemnització. Desaprovava també el projecte de control obrer perquè, deia, una cosa és la participació dels obrers en els beneficis de l'empresa, i una altra cosa molt diferent era fomentar la lluita de classes, la socialització dels mitjans de producció o la destrucció del règim capitalista. Advertí com a Rússia en els primers anys del triomf bolxevic es va posar en pràctica el control obrer, però com ben aviat es començà a evitar que els sindicats tinguessin massa accés en els actes dels directors responsables, fins a arribar al Codi de Treball de 1922, en el què l'art. 151 limitava les funcions dels sindicats, i fins al 16è Congrés, en el què s'establí que els sindicats s'havien de sotmetre a la direcció del partit comunista. I acabava la conferència amb una frase que seria profètica. Deia que els moviments de pèndul anaven d'un extrem a l'altre, que s'havia anat de la Dictadura a la República, i que

es podia anar «*de la República a otra cosa, podría ocurrir que (…) estuviéramos en realidad en un momento pre-reaccionario, y que en los vaivenes de la política triunfaran siempre los extremistas y los intransigentes*» (*op. cit.*, p. 85).

Bibliografia de:

«El problema del crédito», dins *El pensament català davant del conflicte europeu*, Barcelona, 1915.

La situación política y los problemas económicos de España, Barcelona, 1932.

La política económica de España, Conferencia pronunciada en el Teatro Alcazar, de Madrid, el 7 de mayo de 1933.

Dos teorías económicas, Madrid, 1944.

La permanencia de las leyes económicas, Madrid, 1944.

Bibliografia sobre:

Termes, Rafael: *Joan Ventosa y Calvell. Jurista, político y académico,* Universidad de Navarra, 1996.

Almendros, Alfonso: «Joan Ventosa Calvell: 1879-1959», dins *Cien empresarios catalanes*, Obra dirigida por Francesc Cabana i Vancells, Madrid, 2006.

Ribas, Frederic: *Retrat d'una elit catalanista. Deixebles i hereus de Cambó: vint personatges,* Barcelona, 2008.

Riquer i Permanyer, Borja de: «Joan Ventosa i Calvell, l'home de la Lliga Catalana a Burgos. Les relacions dels catalanistes conservadors amb els militars rebels durant la Guerra Civil», dins *Segle XX: Revista catalana d'història,* 5, 2012.

Francesc Artal i Vidal

VENTOSA i ROIG, Joan

(Vilanova i La Geltrú, 1883 – Mèxico, 1961)

«*Pot morir de fam la Humanitat?*». (1950)

«*Si doblàvem la productivitat de la terra, seria el mateix que si dobléssim la seva extensió*». (1958)

Amb estudis a la Facultat de Farmàcia de la Universitat de Barcelona i a l'Escola de Pèrits Agrícoles de Barcelona, combinà la pràctica i la teoria del cooperativisme (amb una especial dedicació a les cooperatives de consum i a les cooperatives escolars) amb la feina de servidor públic. Des de la seva ciutat natal —d'on seria alcalde— fins a l'administració mexicana i la Unesco. El 1922 (fins 1934) fou president de la Federació de Cooperatives de Catalunya, des de 1924 (fins al 1944) fou membre del comitè central de l'ACI (Aliança Cooperativa Internacional), des de 1929 (i fins a octubre de 1934) fou

president de la federació espanyola de cooperatives. El 1933-34 fou titular de la Conselleria d'Economia i Agricultura del govern català. El 1936-39, membre del Consell d'Economia de Catalunya. El 1939, inicià un segon exili (el primer, el 1934, a França i Bèlgica). Des de 1941, a Mèxic. Un país on hi treballaria durant molts anys una part important dels economistes catalans exiliats: de Faustí Ballvé a Eusebi C.Carbó.

El seu primer llibre fou *Les cooperatives obreres*. Hi presentà les cooperatives de consum (que són, segons l'autor, les bàsiques), les cooperatives de producció i d'explotació de la terra, les cooperatives d'habitacions obreres, les cooperatives d'instrucció, i les cooperatives de previsió social.

A *Doctrina cooperativista* hi ha els fonaments teòrics del que és definit com a model econòmic alternatiu. De fet, fou un dels promotors de la pionera Llei de bases de la Cooperació de 1934. Aprovada al Parlament de Catalunya.

L'arrelament penedesenc és visible, per exemple, a la conferència publicada: *Passat, present i futur de l'exportació de vi.*

A Mèxic continuà i amplià la seva acció cooperativista, i el seu interès per l'alimentació popular.

Confegí, a més, assaigs com «Pot morir de fam la Humanitat?» o com *Els recursos naturals i l'economia catalana*.

El primer assaig es centra en les aportacions dels anys 1946-49 al debat iniciat a finals del XVIII per T.R.Malthus sobre les conseqüències no volgudes del ritme de creixement de la població mundial que seria superior al del creixement de la producció d'aliments. Tot i la seva admiració pels clàssics de l'Economia Política, discrepa de les tesis malthusianes. D'una banda, destaca la caiguda de la taxa de natalitat dels països rics, per raons que no dubta a qualificar com a «psicològiques». Argumenta, a més, que aquesta baixa natalitat pot donar-se també en el futur a Xina, a l'Índia i, en general, als països «pobres». D'altra banda, subratlla que la taxa de creixement de la producció d'aliments no tendeix a la baixa, i, a més, explica formes no destructives dels hàbitats que generin creixements importants. Ara bé, no amaga les tendències que són un perill: fonamentalment, el que en diu 'neo-malthusianisme al revés': la reducció especulativa de la producció alimentària. Només l' extensió de les cooperatives de consum podrà, pensa, frenar aquest procés. El 1950, aquestes cooperatives aixoplugaven uns 430 milions de persones, és a dir, un 20% de la població mundial.

El segon assaig destacat del seu exili mexicà fou el premi patrocinat per l'Institut de Ciències Econòmiques de Catalunya (radicat, aleshores, a London). Havent guanyat amb ell als Jocs Florals de la Llengua Catalana que es van celebrar el 1958 a Mendoza (Argentina), es publicà al 1983 a Barcelona com *Les muntanyes, boscos, rius i llacs de Catalunya (Els recursos naturals i l'economia catalana)*. Les seves conclusions són clares i contundents: «*Catalunya* (...) *podem rejovenir-la i multiplicar els seus mitjans naturals, corregint l'acció destructora de les passades generacions que allà, com per tot arreu, pensant millorar-la l'arruïnaren parcialment*». I, «*encara que per comparació amb altres pobles veïns ens semblin a vegades exhaurides totes les possibilitats, els estudis moderns sobre els sòls, les aigües i els conreus, ens demostren el contrari*».

Per tant, «*hem de començar la tasca de doblar la capacitat econòmica de la nostra Pàtria, emprant les úniques armes dignes, les del treball*».

Bibliografia de:

Les cooperatives obreres, Vilanova i La Geltrú, 1918.

Doctrina cooperativista, Barcelona, 1926,

Las cooperatives y el Estado, Medellín, 1949.

«Pot morir de fam la Humanitat ?», *La Nostra Revista*, núm. 51, 1950.

Elementos de cooperación escolar, México, 1955.

Els recursos naturals i l'economia catalana, México, 1958.

Amb Albert Pérez Baró: *El moviment cooperatiu a Catalunya*, Palma de Mallorca, 1961.

Bibliografia sobre:

Rotger, Agnés: *Joan Ventosa i Roig, impulsor del cooperativisme, de Catalunya a Mèxic*, Barcelona, 2013.

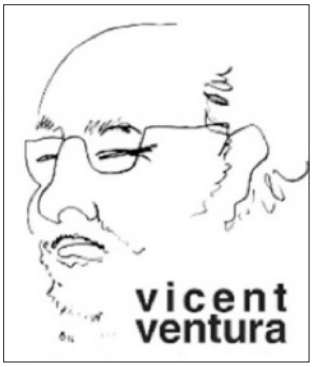
Rubí, Gemma: *Joan Ventosa i Roig*, Memoriaesquerra.cat, 2022.

Francesc Roca i Rosell

VENTURA i BELTRAN, Vicent

(Castelló de la Plana, 1924 -València, 1998)

«la solidaritat d'aquest món litoral, urbanitzat, menestral, burgés, industrial, mercader, llaurador, una mica mariner és justament el que pot mantenir-lo unit». (1970, citant Rosselló Verger)

Format a les redaccions de la premsa diària, a les tertúlies amb amics universitaris lletraferits i a una empresa de publicitat i gabinet d'estudis econòmics creada per ell, combinà una llarga dedicació a la informació econòmica amb l'activisme socio-polític. Un dels fils conductors de la seva obra és la idea de la necessitat de dinamitzar tots els sectors econòmics del País Valencià i dels Països Catalans. Pensant sempre, com Simón Cano Denia, en la seva integració a l'espai econòmic europeu, i en el mercat nord-americà. Citant *El litoral valencià* (València, 1969) de V. M. Rosselló Verger, uneix menestrals, burgesos, industrials, mercaders, *llauradors* i mariners («Una notable descripción del litoral valenciano», *La Vanguardia*, 10 maig 1970). Al Nord del País, a la comarca de Morella, «*crece el turismo mientras cierran las fábricas*» (*La Vanguardia*, 24 setembre 1967). Al Sud, a la indústria de la sabata d'Alacant hi ha «*Una excesiva atomización empresarial»,* i doncs «*Peligra el mercado norteamericano*» (*La Vanguardia*, 7 maig 1970). El 1993 escriu un Pròleg important al llibre de Rafael Ninyoles *El País Valencià a l'Eix Mediterrani*.

Els seus articles a *La Vanguardia* (on comença a col·laborar el 2 d'abril de 1967, amb «Graves problemas en el sector cítrico») es poden llegir a l'Hemeroteca digital d'aquest diari. El 1998 la Universitat de València, que li va concedir el seu màxim guardó, li publicà una antologia de la seva obra periodística, que en bona part era econòmica. És *Vicent Ventura: un home de combat*, a cura de Francesc Pérez Moragón i Rafael Fresquet. El 2003 es feren públiques les cartes entre Joan Fuster i ell, al volum 6 de *Joan Fuster / Correspondència*.

Havia començat el 1949, als diaris valencians *Levante* i *Jornada*, sotmesos, com tots els que es publicaven a l'Estat espanyol, a control i censura. El 1962 participà a München al IV congrés del Moviment Europeu i, després d'un exili a Paris (des d'on va treballar per l'agència periodística de Joaquim Maurin a Nova York), tornà multiplicant —ara des de fora de les redaccions— les seves col·laboracions a la premsa de València, Barcelona i Madrid. Des de 1963, per exemple, al setmanari hortfruitícola *Valencia-Fruits*. El 1966 inicià les seves col·laboracions a la revista *Serra d'Or*, fins a 1980. El 1967 fa públic que «*La agricultura latifundista y de secano dificulta la incorporación a Europa*» (*La Vanguardia*, 18 juny 1967), i que hi ha una «*Convivencia sin fronteras entre la industria y la agricultura en l'Horta de València*» (*La Vanguardia*, 11 novembre 1967). Publicaria també a Madrid, als diaris *Informaciones* i *Madrid* i a les revistes *Información comercial española* i *Cuadernos para el dialogo*. De fet, els seus articles a partir de 1966 han estat objecte d'un treball acadèmic, una tesi doctoral: *és La segona etapa de la producció periodística de Vicent Ventura (1966-1993)* (València, 1997) de Rafael Fresquet.

El 1970 codirigí (amb Ernest Lluch, Emili Giralt, J.J. Pérez Benlloch, Adolf Pizcueta i el seu amic Joan Fuster), els 2 volums d'*Estructura econòmica del País Valencià*, que es cloïen amb unes «Notes per a una possible política econòmica per al País Valencià», signades per Lluch, Ricard Pérez Casado, Manuel Pérez Montiel i ell mateix. Aquest treball col·lectiu fou finançat per Joaquim Reig, del Banco de Valencia. El 1974 publicà, amb Lluís Font de Mora, Marius Garcia Bonafé, Lluch i Fuster: *Nova frontera econòmica*. L'edità la revista de València *Gorg*, on també col·laborà. El 1977-78 publicà —ara en solitari— dos volums: *Política per a un país*, a València, i *El País Valencià*, a Montserrat.

Entrevistat el 1973 per Montserrat Roig a *Serra d'Or*, fou un dels seus *Retrats paral·lels* (Barcelona, 1975). Vint anys després, un llibre resultat d'una llarga entrevista d'Adolf Beltran: *Vicent Ventura: converses amb un ciutadà* (València, 1993).

Bibliografia de:

«1966. Eixir pel món per tal de vendre fruita», dins Francesc Roca, ed.: *El pensament econòmic català (1900-1970)*. I. Anàlisi i visió de les economies del món, Pròleg d'Antoni Serra Ramoneda, Barcelona, 1994.

Bibliografia sobre:

Rafael Aracil: «Ventura i Beltran, Vicent», dins *Ictineu*, Barcelona, 1979.

Francesc Pérez Moragón i Rafael Fresquet: *Vicent Ventura: un home de combat*, València, 1998.

Francesc Roca i Rosell

VICENS CARRIÓ, Jaume

(Barcelona, 1913 – Barcelona, 1990)

«*Al escribir este trabajo hemos pensado en el futuro tanto como como en la actualidad. Para muchos industriales, el período que atravesamos (años 40s) les induce a eliminar las preocupaciones de costes y presupuestos: todo se vende; el margen sobre el coste es sumamente elástico. Pero vendrá la paz y con ella la competencia. Quien no esté asentado sobre bases sólidas perecerá. La pasada guerra europea es buena muestra de la correlación entre causas i efectos. La orientación científica de los costes será del todo imprescindible (…) una necesidad para la continuación de la actividad industrial*». (1943)

Cursa els seus estudis a l'Escola d'Alts Estudis Mercantils de Barcelona, on obtindrà la doble titulació de Professor i Intendent Mercantil. Exercirà al llarg de la seva vida una intensa tasca com a publicista, expert i assessor d'empreses en una diversitat de camps.

Col·laborador en diverses revistes i conferenciant reconegut en temes relacionats amb el món de l'estratègia organitzativa i la direcció de les empreses, fou reconegut com un bon conferenciant en un seguit d'aquests temes. Exercirà de Professor d' Organització i Correspondència a l'Escola de Secretàries Comercials de Barcelona i esdevindrà membre fundador i ponent de la Secció de Tractadistes del Club Publicitari. Formarà part de la Société International pour l'Enseignement Commercial. Esdevindrà Vicepresident del Montepius d'Industrias Químicas, bibliotecari del Cercle Publicitari i fundador del Club de la Publicitat. Col·laborador en les principals revistes sobre temes d'empresa i conferenciant reconegut sobre temes de promoció, valoració i organització d'empreses, esdevindrà professionalment un consultor reconegut en el món empresarial. Donat el seu alt nivell de coneixement d'idiomes, esdevindrà Director del *Lexicón Comercial internacional Comercial: español – francés – inglés – italiano*, que ell iniciarà i impulsarà i es publicarà l'any 1968.

El contingut dels seus nombrosos treballs (llibres i articles) presenten dues vessants prou clares. Per un cantó es mostrarà com un notable expert en un seguit de qüestions relacionades amb la promoció de les vendes, la publicitat, la formació del personal, el món de la publicitat i de l'organització d'empreses i d'oficines. El total de les obres que tenen a veure amb aquests temes serà ben nombrós (al voltant de 12 llibres).

La segona part dels treballs que publicarà i traduirà (sovint com a coautor), serà també prou extensa i significativa. Fins a un total de 12 llibres i algun article, que comprenen un conjunt de temes relacionats amb la comptabilitat i l'anàlisi dels costos i la productivitat de les empreses, així com la seva rendibilitat i la capacitat de fer front a les crisis o les recessions en els seus mercats. A tots aquest temes correspon l'extensa bibliografia que de fet publicarà entre l'any 1943 i el 1965/1968 d'un seguit d'obres, en què figurarà com únic autor i/o coautor, algunes d'elles reeditades posteriorment.

Bibliografía de:

Lexicón Comercial Internacional: español-francés-inglés-italiano-alemán, Jaime Reverté, 1968.

Cómo controlar la rentabilidad de una empresa (Coautores: Guy Bouchet y Jaime Vicens Carrió), Barcelona, 1960.

Enciclopedia de la Venta, Barcelona, 1964.

Contabilidad industrial, Barcelona, 1963.

Curso de clasificación y archivo, Barcelona, 1963.

Cómo se impulsan las ventas de una tienda, Barcelona, 1962.

El mercado común, 1959.

Manual del representante, Organización y eficiencia profesional, Barcelona, 1959.

A pesar de todo, el mundo marcha: una oportuna contribución, 1958.

El arte de saber comprar, Madrid, 1958.

El arte de saber vender, Barcelona, 1958.

El negocio detallista: resumen y adaptación monográfica del cursillo desarrollado en la Caja de Ahorros de Sabadell, 1954

La Dirección del personal, Barcelona, 1954.

Creación de folletos e impresos atractivos, Barcelona, 1954.

Organización Comercial, Madrid 1950.

El camino del éxito, Madrid, 1948.

Formación del oficinista de la secretaria comercial, Barcelona, 1948.

La correspondencia al servicio de los negocios, Madrid, 1948.

«El precio de venta», *Trabajo Nacional*, 1947.

Organización y eficiencia profesional, Barcelona, 1943.

Costes y Presupuestos del Pequeño Industrial, Barcelona, 1943.

Estudio y cálculo del Precio de Venta, Barcelona, 1943.

Pere Puig i Bastard

VICENS i VIVES, Jaume

(Girona, 1910 – Lyon, 1960)

«*Hoy en día, sin un planteamiento concreto de la plataforma económica, no es ni tan siquiera posible imaginar una solución correcta a cualquier investigación histórica de mediano porte*». (1954a).

«*Per abastar la vida és del tot necessari definir un mètode adequat. Com a primer instrument, cal recórrer al mètode estadístic. Sense recórrer a ell, a l'anàlisi de preus, salaris, inclinacions polítiques i tendències culturals, és impossible comprendre res*». (1954b)

«*S'equivoquen greument els qui sostenen que són determinats trets idiosincràtics, i en particular una suposada tendència a l'individualisme, els que portarien l'empresariat català a refugiar-se en un cert minifundisme, i a no ésser capaç d'adaptar-se a les exigències pròpies de l'esperit capitalista del segle XIX*». (1999)

Obté el títol de llicenciat l'any 1930 i presenta el seu doctorat a la Universitat de Barcelona (1936), amb una tesi sobre *Ferran II i la ciutat de Barcelona*. Des de l'any 1932 exerceix de professor a l'Institut Escola, de Barcelona. L'any 1934 guanya les oposicions a catedràtic d'Institut. Obté per oposició la plaça de catedràtic d'Història Moderna, de la Universidad de Zaragoza, i posteriorment (1948) la de catedràtic a la Universitat de Barcelona. Fou membre de l'Institut d'Estudis Catalans, de la Reial Acadèmia de los Bones Lletres de Barcelona i d'altres Acadèmies en diversos països. Responsable de la creació i direcció, a partir de 1949, del «Centre d'Estudis Històrics Internacionals», de la Universitat de Barcelona, i des de l'any 1953 de la direcció del *Índice Histórico Español, Estudios de Historia Moderna*, una publicació que resultarà efímera a causa de la seva mort.

La seva extraordinària aportació a la renovació historiogràfica espanyola li comportarà enfrontaments amb tota una generació d'historiadors. En els darrers anys de la seva vida passarà de l'àrea dels estudis d'Història moderna al camp dels estudis de la conjuntura econòmica i social dels segles XIX i XX. A partir de 1954 dirigirà la càtedra d'Història Econòmica d'Espanya de la Facultat de Ciències Polítiques, Econòmiques i Comercials, de la Universitat de Barcelona.

Esmentem a continuació breument quatre importants aportacions que, entre tantes altres, feu al llarg de la seva intensa i exitosa vida d'historiador: 1) el redreçament de Catalunya i l'acció política de Ferran II; 2) el debat sobre l'exclusió dels catalans del comerç amb América; 3) la idiosincràsia individualista com a suposada causa del minifundisme empresariat català en el segle XIX; i 4) els resultats assolits per l'empresariat català en el segle XIX i la seva posició en el debat entre proteccionistes i lliurecanvistes.

El redreçament de Catalunya, l'acció política de Ferran II i la rebel·lió dels remences. La política de Ferran II a Catalunya mereix ésser caracteritzada pels seus resultats. Aquests foren —segons ell— de redreçament positiu de la terra. Contràriament a l'afirmació d'alguns historiadors, no es pot afirmar que Ferran II tractés d'implantar la monarquia absoluta a Catalunya o a la resta d'Espanya. De fet, Ferran II acceptà de manera expressa l'ordre polític vigent a les Corts Catalanes. Aquesta posició fou posada de relleu ja a les Corts de Barcelona d'octubre de 1480 convocades per Ferran II per tal de resoldre les divergències entre afavorits i perjudicats per la Guerra Civil. Des de l'època de Pere el Cerimoniós, mai la reialesa no marxà tan d'acord amb les Corts, afirma, ni es feu tanta obra positiva com en les assemblees periòdicament convocades pel rei. Entre 1481 i 1487 es produí però un clar enverinament de la situació. A l'onada de la depressió cíclica més general se li sumaria l'aixecament armat dels pagesos de remença i l'establiment de la Inquisició castellana. En aquells anys l'economia catalana s'enfrontà a un quadre deplorable: el comerç es paralitzà, el treball i la producció s'aturaren; es produí una significativa emigració d'artesans, un declivi de la marina, un increment de la competència estrangera i una caiguda dels crèdits i del mercat de capitals. Només una política proteccionista, ben acompanyada de tranquil·litat

social, hauria pogut restaurar la situació. Els bons propòsits manifestats en les Corts de 1480-81 es veieren frustrats a més per una disposició decretada a instàncies del sector més radical de l'aristocràcia catalana, que el rei hagué d'acceptar. Es decidí restituir als senyors el plenníssim ús de servituds i drets sobre els remences. Una resolució que provocà una veritable rebel·lió i acabà desembocant en la guerra dels remences (1484). El rei, que havia advocat ja a favor de la concòrdia, imposaria la «via del compromís», entre l'entestament d'uns i el recel d'altres.

El descobriment d'Amèrica i la polèmica sobre l'exclusió dels catalans del comerç amb Amèrica. Durant tot el regnat del Rei Ferran II no hi hagué cap mena d'exclusió legal —sostindrà— que obstaculitzés el comerç de catalans i aragonesos amb l'Amèrica recent descoberta. Tampoc no n'hi haurà mes tard. La polèmica sorgeix a finals del segle XVII, quan els comerciants de Catalunya plantegen el seu desacord amb les lleis de Castella (1518) que dificultaven el comerç directe amb Amèrica. Llavors, per què els catalans es mantingueren apartats d'Amèrica? Llevat d'uns pocs, les Índies no els interessaven. Prou feina tingueren els catalans per a mantenir-se en els mercats tradicionals de la Mediterrània. La Catalunya de l'època de Carles V i de Felip II s'abocà completament al comerç amb Sicília (segle XVI i primera part del XVII). Només quan es perderen uns mercats que els hi havien facilitat grans fortunes, els catalans començaren a mirar cap a Amèrica, en uns moments en que ja se'ls havien avançat els marxants de Cádiz i Sevilla, i llurs col·laboradors estrangers.

La qüestió de la idiosincràsia individualista de l'empresariat català al segle XIX. S'equivoquen greument els qui sostenen que podria existir una tendència històrica a l'individualisme, que portaria l'empresariat català a refugiar-se en un cert minifundisme. Les raons cal buscar-les, no en aspectes culturals o psicològics, sinó sobretot en «*l'escassetat de minerals amb què el sòl de Catalunya respongué a les exigències dels seus fills*». Es degué en segon lloc a la manca de diner per a inversions industrials, així com al defectuós plantejament del crèdit bancari. I en tercer lloc a una política proteccionista «de via estreta», defensada per una gran majoria d'empresaris conservadors. El fet és que quan fallen les mines de carbó i de ferro i s'esllangueix la siderúrgia, i tot el país s'organitza com una gran indústria tèxtil, llavors es col·lapsa també l'esperit d'associació, fracassen les societats anònimes, es recela del crèdit i els empresaris tendeixen a concentrar-se en el mercat interior (1954b). Cal reconèixer però que Catalunya acabarà mostrant, en ple segle XIX, els resultats d'un gran esforç d'industrialització. Però el fet és que mai no aconseguirà un *model d'industrialització* plenament consolidat ni equilibrat. No assolirà de fet el desplegament integral dels diversos sectors de la mateixa indústria tèxtil, ni la constitució d'una potent indústria miner-metal·lúrgica, ni una organització industrial capaç de fer front a la intensa competència existent en els mercats exteriors.

El govern central i la indústria catalana. Enfrontament entre proteccionistes i lliurecanvistes. Calgué sens dubte dur a terme un gran esforç per tal de que Catalunya aconseguís crear de fet una economia potent en ple segle XIX. Res no li fou concedit ni per la natura ni pels homes. Per defensar aquest esforç, els industrials de Catalunya preconitzaren una política econòmica marcadament defensiva que exigiren amb una extraordinària fermesa. És un fet ben comprovat que els industrials i economistes que defensaren la doctrina proteccionista pensaren sempre en

un cert principi de reserva del mercat interior espanyol. Sovint s'afirma que el desplegament de la indústria catalana del segle XIX es veié paralitzat per la incompetència dels governs centrals i per la falta de reconeixement de la realitat dels defensors del lliurecanvisme. D'aquestes tesis es farien ressò autors ben coneguts com Carles Pi i Sunyer i Pau Romeva. Una anàlisi merament científica de les tesis històriques sostingudes pel proteccionisme més radical —segons ell— ens aporta pocs fets que s'ajustin a la doctrina segons la qual el proteccionisme hauria estat la causa de la prosperitat de Catalunya en ple segle XIX. Més aviat serà l'adopció d'un lliurecanvisme moderat, protagonitzat pel ministre Laureà Figuerola, el que acabarà tenint l'efecte d'assegurar un cert triomf de l'economia i de les indústries del nostre país.

Bibliografia de:

Ferran II i la ciutat de Barcelona, Barcelona, 1937.

Fernando el Católico, Príncipe de Aragón, Rey de Sicilia, 1458-1478: Sicilia en la política de Juan II de Aragón, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Madrid, 1952.

Aproximación a la historia de España, Barcelona, 1952.

El Gran Sindicato remensa: 1488-1508. La última etapa del problema agrario catalán durante el reinado de Fernando el Católico, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Madrid, 1954.

Hacia una historia económica de España, Barcelona, 1954a.

Notícia de Catalunya, Barcelona, 1954b.

Los Catalanes en el siglo XIX, Prólogo de E. Giralt i Raventós. Barcelona, 1958.

Manual de la Historia Económica de España, con la colaboración de Jordi Nadal Oller, Barcelona, 1959.

Coyuntura económica y reformismo burgués: y otros estudios de historia de España, Nota preliminar y selección de textos de Josep Fontana, Esplugues de Llobregat, 1968.

El capitán de industria español en los últimos cien años, conferencia pronunciada en el Círculo de Economía el 16 de octubre de 1958, Barcelona, 1999.

Bibliografia sobre:

Pla, J.: *Jaume Vicens Vives. Homenots: segona sèrie*, Obra Completa, núm. 16, Barcelona, 1981.

Muñoz, J. M.: *Jaume Vicens Vives (1910-1960): una biografia intel·lectual*, Edicions 62, Barcelona, 1997.

Diversos autors: *Jaume Vicens i Vives: Visions sobre el seu llegat* (Estudi introductori a càrrec dels historiadors Jaume Sobrequés i Mercè Morales), Barcelona, 2010.

García Ramírez, Salvador: «Baeza y el profesor Vicens Vives», *Baeza literaria*, 9 de agosto 2010.

Pujol i Casademont, Enric: *Jaume Vicens Vives, Semblança biogràfica*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2020.

Pere Puig i Bastard

VICIANA, Martí de

(Borriana, c.1440 – ?, 1492)

«L'Econòmica (...) parla de la cosa familiar e regiment d'aquesta (...) Així com la fi de la medicina és la salut, e de la batalla victòria, la fi de la cosa familiar és la riquesa». (1481-92)

El primer llibre imprès als Països Catalans del que tenim notícia fou la *Oeconomica* (Barcelona, 1473, en llatí) d'Aristòtil. Martí de Viciana, un noble valencià del segle XV amb càrrecs politics dins de la Corona, o bé coneixia aquesta edició, o bé en coneixia una altra, per exemple una d'italiana. En qualsevol cas, entre 1481 i 1492, va traduir i adaptar lliurement al català, afegint-hi una introducció i comentaris diversos, la versió en llengua llatina de Leonardo Bruni d'Arezzo del llibre d'Aristòtil. Del manuscrit català conservat a la Biblioteca del Monestir de El Escorial n'hi ha notícia des de les notes que confegiren a finals del XVIII, els il·lustrats Francesc Pérez Bayer i Francesc Cerdà i Rico. Però fins 1982 no fou publicat, amb el títol *Comentari a L'Econòmica d'Aristòtil* (Edicions del Mall, edició a cura d'Antoni Ferrando, Sant Boi de Llobregat, 1982).

El text combina la traducció del llibre de Leonardo Bruni amb notes i comentaris propis. El llibre, seguint l'esquema d'Aristòtil, consta de tres parts: 1) la Lletra tramesa per lo noble mossén Martí de Viciana governador en regne de València a la noble dona Damiata, muler sua; 2) el Primer llibre,que «*posa algunes diferències e conveniències entre la cosa familiar e la pública*», i continua amb «*les parts generals de la casa, so és, del home de la muller e del bou arador*»; i 3) el Segon llibre, que «*posa algunes coses que lo marit e la muller deuen servar en llur comunicació*».

Al llibre hi ha una reflexió general sobre els objectius de l'economia domèstica, i algunes observacions de detall. Les «quatre coses» que han de regir una família són: «*Primerament, tenir gran prudència en guanyar diners; Segona, saber-los conservar; Tercera, saber-se'n fer honor e ornar-se de aquells; Quarta, saber-ne fruir, ço és, usar-ne de tal manera que vixca segons sa condició o estat competent*».

Bibliografia de:

Comentari a L'Econòmica d'Aristòtil, Amb una introducció d'Antoni Ferrando, Edicions del Mall, Sant Boi de Llobregat, 1982.

Bibliografia sobre:

Bosch-Veciana, Antoni: *L'oikonomia en la Grècia clàssica i els llibres atribuïts a Aristòtil*, 2007.

Martínez, Tomàs: *Bruni, Martí de Viciana i el Pròleg de L'Econòmica d'Aristòtil*, Caplletra, 47, 2009.

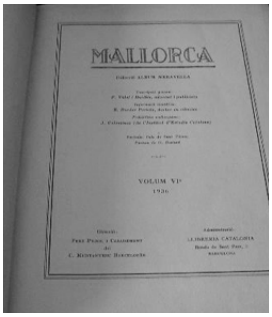
Francesc Roca i Rosell

VIDAL i BORDILS, Francesc

(Felanitx, 1901 – Barcelona, 1955)

«a Mallorca (...) malgrat la mescladissa de races (...) prevalen les característiques racials dels catalans, i, per tant, el seny, l'energia, la virtut del treball i de l'estalvi.» (1936)

«La industria eléctrica española, aún contando solamente con unos 50 años de existencia, tiene comprometido un capital de unos 3.000 millones de pesetas, cifra que supera (...) a cualquier otra industria nacional». (1933)

Llicenciat en Dret per la Universitat de Barcelona (1923), juntament amb l'enginyer Francesc Sintes i Olives, és coautor de *La industria eléctrica en España* (Barcelona, 1933) i autor d'*Análisis científico de los mercados* (Barcelona, 1943). Són dues obres que s'avancen en dècades. La primera s'avança als estudis —molt posteriors— sobre la producció i el consum d'electricitat a l'Estat espanyol. La segona, als tractats sobre l'estudi dels mercats escrits a Espanya que proliferaran a partir dels anys 1960. Inclou un breu estudi sobre el consum regionalitzat d'alguns productes (com el sabó barat i els automòbils). Un resultat és que 6 regions tenen un consum (de sabó) per sobre de la mitjana: Catalunya (5,65%), Castella la Vella (3,88%), País Basc (1,69%), País Valencià (0,32%), Navarra (0,04%) i Balears (0,01%). Catalunya, amb el 12% de la població, genera el 25,7% de la contribució industrial i el 22,5% de la matriculació d'automòbils.

És autor a més de part del volum *Mallorca / Àlbum meravella, 6* (Barcelona, 1936), de *La electrificación rural en España,* en col·laboració amb Jaume Alzina i Caules (Madrid, 1942), i de *La industria del gas en España* (Barcelona, 1949). Elaborà també, a partir de 1946, informes sobre alguns aspectes de la producció i el consum d'electricitat a França, Portugal, Suïssa, Gran Bretanya i Mèxic.

Fou el director dels 3 primers números de la revista *La Nostra terra* (1928-1936). Vuit anys després fou un dels 3 autors d'una presentació de la cara més amable de Mallorca. El capítol «Vitalitat econòmica de Mallorca» (1936) dona una visió de conjunt, amb xifres, de l'economia de l'illa. Explica que Mallorca té una agricultura-ramaderia i una indústria importants. Basades en el tipus de propietat i en les habilitats tècniques dels que hi treballen. Car «*la majoria dels treballadors del camp en els pobles són petits propietaris*». Així per exemple, Mallorca exportava ametlles «*principalment a Anglaterra, França, Bèlgica, Nord-Amèrica i Països Escandinaus»,* per valor de 30 milions de ptes./any, que significava 1/3 de la producció agrícola mallorquina. (Segons C. Pi Sunyer, l'exportació catalana d'ametlles era de 22 milions, i la d'avellanes, 21). A Mallorca es mataven 12.000 porcs, hi havia 6 fàbriques de sobrassades, el conjunt de les exportacions ramaderes era de 30 milions de ptes. Pel que fa a la indústria, explica que «*les empreses ferroviàries, de tramvies, hoteleres i d'altres (...) són mallorquines».* La indústria turística era especialment important:

el 1933, 206 creuers, 70.000 turistes, 30 milions de ptes. d'ingressos. Conclusió: Mallorca és l'«*illa d'or per la riquesa dels seus conreus i així mateix per la seva activitat industrial*» («Vitalitat econòmica», 1936).

La industria eléctrica en España (1933) és un estudi extens, farcit de dades, amb quadres estadístics, fotografies, gràfics i mapes, que explica quina és la situació del que en només 50 anys ha esdevingut la principal indústria espanyola. Ell, com a jurista, és probablement qui dona notícia de les ziga-zagues legislatives i els buits legals (acompanyats sovint d'un intervencionisme molt fort) que envolten la indústria elèctrica i el consum d'electricitat a Espanya. Amb —sempre— comparacions amb el que succeeix als Estats més avançats. Un dels grans temes és el paper que ha de jugar el sector públic en l'electrificació de les economies de l'Estat espanyol. Enfront a la nacionalització, Sintes i Olives i ell argüeixen que «*la experiencia suiza demuestra una vez más la imposibilidad de que lleguen a buen término las estatificaciones de grandes empresas, que requieren el espíritu de la iniciativa privada, el egoismo, si se quiere del capitalista (...) el Estado en el mejor de los casos burocratiza los negocios, y en el peor lleva a ellos la corrupción electoral de las masas*». Així i tot, cal que «*el Estado se asegure el funcionamiento de la industria de producción y distribución de electricidad y que ponga límites a ciertos abusos e interferencias que redundan en perjuicio del público*» (*La industria (...)*, 1933). Aquest millor funcionament només serà possible donant poder polític a les regions (el 1933, sembla inminent). I «*Cataluña se halla en inmejorables condiciones para dar ejemplo*».

El 1933, de cara al futur, els grans reptes eren l'electrificació del camp, i l'electrificació de les economies domèstiques. Un mitjà per a aconseguir-ho era la publicitat, a la que es dedicaria professionalment car, després de treballar a J.Walter Thompson, fou cap de publicitat de Ebro Irrigation and Power / Riegos y Fuerza del Ebro. La segona revolució industrial, la de l'electricitat, l'automòbil, la ràdio, el cinema i la química (incloent-hi la perfumeria), necessitava l'extensió i la intensificació de la publicitat.

Amb la Guerra d'Espanya no s'exilià (com Sintes i Olives), seguí dedicat a l'estudi de la indústria elèctrica i publicant-ne els resultats, i participà en la resistència cultural. En concret, fou membre de la Societat Catalana de Geografia i, als cursos 1948-49 i 1949-50, donà conferències no autoritzades al domicili particular de Josep Iglésies, secretari de la Societat.

Bibliografia de:

Amb Francesc F. Sintes i Olives: *La industria eléctrica en España. Estudio económico-legal de la producción y consumo de electricidad y material eléctrico*, Pròleg de Alfred Viñas, Barcelona, 1933.

Amb altres autors: *Mallorca / Àlbum meravella, 6,* Barcelona, 1936.

Economía eléctrica de España, Barcelona, 1941.

Amb Jaume Alzina i Caules: *La electrificación rural en España*, Madrid, 1942.

Análisis científico de mercados, Barcelona, 1943.

La industria del gas en España, Barcelona, 1949.

Política agraria y electrificación rural, Barcelona, 1951.

Francesc Roca i Rosell

VIDAL i GUARDIOLA, Miquel

(Barcelona, 1887 – Estoril, 1961)

«Nosaltres som un poble (i em refereixo a Catalunya, no a la resta d'Espanya), som un poble sociològicament quasi perfecte. L'antiga aristocràcia ha desaparegut quasi en absolut i sols resta una riquesa, l'origen de la qual és la perfecció del treball, la capacitat de treball, l'estalvi i la capacitat d'estalvi». (1933)

Polític, financer i economista. Fou deixeble d'Antonio Flores de Lemus a la Universitat de Barcelona, el qual l'animà a anar a estudiar a Alemanya (1907-1911). Acabà la carrera de Dret el 1905. El 1910 presentà la seva tesi doctoral a Madrid sobre la reforma dels impostos directes a Rússia (1891-93) comparant-la amb la tributació a Espanya. A Alemanya va conèixer el pensament de Schmoller, Bücher, Adolf Wagner, Sombart i Max Weber, entre d'altres, i inicialment se li va despertar un entusiasme teòric pel partit socialista alemany.

Va treballar a la municipalitat de Köln, el que li va permetre importar per a Catalunya el model prussià d'organització urbana, que fou l'adoptat per la Lliga Regionalista de Cambó, a semblança del *Gross-Berlín*. Aquest model era el defensat pels industrials catalans, i consistia a redefinir les condicions de producció de la ciutat lligades a la iniciativa local i alhora a la iniciativa privada. Es tractava de construir grans infraestructures que definissin una gran ciutat compacta i articulada, i per a aquest objectiu calia subministrar els serveis necessaris i trobar un finançament adequat. Per a això es reclamaven unes finances municipals totalment reformades capaces de garantir l'autonomia municipal i de fer front al dèficit crònic dels municipis.

Molt aviat, en un article a *La Cataluña* (11-12-1907) va intuir, molt abans de l'esclat de la Gran Guerra, que Alemanya esdevindria una potència mundial, atès el ràpid creixement de la seva població, la seva embranzida política i el seu desenvolupament científic i tècnic, de forma que es convertia en un *Welmatcht,* que és «*el cos polític que vol influir en el món perquè els destins del món són els seus*».

Entre 1912 i 1925 fou Cap de la Secció d'Hisenda de l'Ajuntament de Barcelona, en substitució de Pere Coromines. Els seus coneixements sobre finances i organització del territori l'impulsaren a participar en les Setmanes municipals a partir de 1915, el Congrés del Govern Municipal del 1909, i donar classes a l'Escola de Funcionaris de la Mancomunitat de Catalunya (Escola de l'Administració pública, a partir del 1922). Dirigí el 1918 l'Escola d'Alts Estudis Mercantils, creada per la Mancomunitat de Catalunya. Donà classes a l'Agrupació Pro-ciències Econòmiques i a la Unió Catalana d'Estudis Polítics, Econòmics i Socials, institucions propiciades per la Lliga. En el curs 1934-35 figurava com a professor de Finances Públiques de la Universitat Autònoma de Barcelona, de la que fou expulsat el 1939. Fou diputat a Corts i al Parlament de Catalunya. Formà part del Consell de govern de la Lliga Catalana de Cambó.

També formà part de la Secció de Política Social de la Lliga Catalana. De febrer a juny de 1931 fou el director del Servei d'Estudis del Banco de España.

El 1925 va entrar a formar part de la direcció executiva de la CHADE (Compañía Hispano-Americana de Electricidad) que operava a l'Argentina, com a home de confiança i assessor de Francesc Cambó. La CHADE pertanyia al holding SOFINA, amb seu a Bruxel·les, i havia comprat la Compañía Alemana Transatlántica de Electricidad (CATE), de capital alemany i que tenia la concessió de la ciutat de Buenos Aires, amb la finalitat d'evitar la confiscació per part dels aliats d'una companyia alemanya després de la Primera Guerra Mundial.

El 1932-1933 va participar al cicle de «Conferències sobre l'Estatut de Catalunya», amb una conferència titulada *El problema de les finances compostes. Estudi jurídic i financer,* en la que plantejava la dificultat de congeniar l'autonomia política amb la financera, ja que intervenien factors exògens de tipus econòmic, social i financer. Considerà que l'Estat espanyol s'havia anat apoderant dels recursos de les regions més pròsperes, i principalment de Catalunya. A la mateixa conferència afirmà que «*Espanya és un cas flagrant de mala articulació vertical (…) produïda per un Estat absorbent i eixorc, és a dir, que no fa ni deixa fer, que potser és una de les condicions característiques d'aquest centralisme a què em vinc referint*» (p. 122). Fou l'encarregat, segons l'especialista en Cambó Alfons Almendros, de recopilar tota la informació relativa a *La posició econòmica de Catalunya enfront de la resta d'Espanya (1931). Podria sostenir-se Catalunya?* recollida a la carpeta III-3/E de l'Arxiu D.F. Cambó. Josep Pla va ressenyar a *La Veu de Catalunya* del 18-5-1931 una conferència seva a la Casa de Catalunya a Madrid sobre la qüestió de les relacions econòmiques entre Catalunya i Espanya, i sobre la necessitat d'estudiar més a fons aquestes relacions, per tal de poder delimitar amb rigor les competències que havien de quedar a una banda i altra, i per descomptat aïllant la qüestió fora del centralisme imperant. Després de la guerra d'Espanya, i de l'aventura de la CHADE, a la que s'hi dedicà intensament, es decantà pels negocis internacionals, movent-se entre París, Bruxel·les i New York, i acabà instal·lant-se a New York, on adquirí discretament la nacionalitat nord-americana, i ho aprofità també per a esmerçar el temps a estudiar l'economia dels EUA.

La seva obra de divulgació periodística es troba dispersa en nombroses publicacions. Col·laborà al *Butlletí de la Cambra Mercantil*, fou director durant la primera època de la prestigiosa revista *Economia i Finances*, membre del consell de redacció del setmanari *Després* i del *Butlletí de l'Institut d'Investigacions Econòmiques*, i col·laborà *a La Cataluña*, *Revista de la vida municipal*, *El Diluvio*, *Diari Mercantil*, *La Esfera*, *Organització*, *Revista Nacional de Economía*, *La Vanguardia*, i *Diari del Migdia*, entre d'altres.

Bibliografia de:

Coup d'œil d'ensemble sur les industries espagnoles. Ojeada sobre las industrias españolas, Barcelona, 1914.

Pròleg a: Tallada i Paulí, Josep Maria*: L'organització econòmica a la Rússia soviètica,* Barcelona, 1935.

La Conferencia Monetaria de Bretton Woods, Julio de 1944. Informe, Consejo Permanente de Asociaciones Americanas de Comercio y Producción, Montevideo, 1945 (edició digital, Societat Catalana d'Economia, 2021)..

«2.1907: Alemanya Weltmacht», dins Francesc Roca: *El pensament econòmic català (1900-1970). I. Anàlisi i visió de les economies del món,* Barcelona, 1994.

Bibliografia sobre:

Campos Nordmann, Ramiro: *Lecturas de Estructura Económica*, Colegio Universitario de San Pablo, Madrid, 1972.

Ribas i Massana, Frederic: «Miquel Vidal i Guardiola, l'oblit dels seus perfils», dins *Revista de Catalunya*, 204, nova etapa, Barcelona, març de 2005.

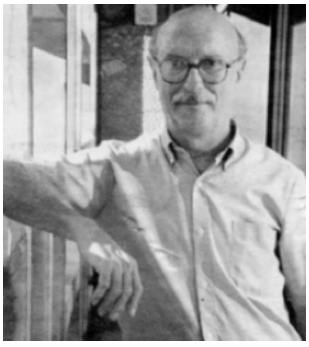
Ribas i Massana, Frederic: *Retrat d'una èlit catalanista. Deixebles i hereus de Cambó: vint personatges*, Barcelona, 2008.

Francesc Artal i Vidal

VIDAL VILLA, José María

(México D. F., 1942 – Mataró, 2002)

«En la actualidad, el mundo atraviesa un complejo Proceso de Transición, desde el predominio de las economías de base nacional hacia la plena hegemonía de la mundialización económica y social, cuyos principales obstáculos no provienen de la infraestructura técnico-material ni de las relaciones propiamente estructurales (propiedad, división del trabajo, producción, distribución, consumo) sino de la resistencia de los Estados "nacionales" a desaparecer». (1996)

Nascut a l'exili, de pare català i mare madrilenya, comunistes. Feu els estudis preuniversitaris a Mèxic. Ingressà a la Universitat de Barcelona el 1959, on completà llicenciatura (1964) i tesi doctoral (1974), i on professà l'assignatura d'Economia mundial al llarg de la seva vida (catedràtic des de 1986), amb interrupcions breus. bé participant en la administració cubana (1969), on ajudà a definir l'organització política regional, bé en cursos en nombroses Universitats estrangeres, especialment d'Iberoamérica (Sinaloa, Santiago de Chile, UNAM de Mèxic, Rio de Janeiro, Xalapa-Enríquez), Pyongyang i Strasbourg. Present a la Caputxinada (1966). Participà activament en el maig del 68 francès a Paris, on estudiava becat per ampliació d'estudis. Militant del PSUC fins aleshores. Havia ingressat el 1960. Publicà el primer manual d'economia marxista a la postguerra: *Iniciación a la economía marxista* (1973).

Participà en la creació i direcció de «Bandera Roja», de la qual es desvinculà quan aquesta organització s'integrà al PSUC. Fou un dels 113 de Santa Maria Mitjancera (Assemblea de Catalunya) i empresonat en diverses ocasions. Després va continuar la seva activitat, sempre d'orientació comunista i marxista de manera independent. Va contribuir a la presència de Sweezy i Magdoff, i impulsà l'edició castellana de la *Monhtly Review.*

El seu pensament beu de Rosa Luxemburg i de Bukharin i va desenrotllar nombrosos treballs centrats en la definició de l'imperialisme i el paper de l'Estat en l'economia globalitzada. Subratllà en els seus darrers treballs el caràcter global de l'actuació de les grans empreses en el sentit de la seva actuació més enllà dels propis Estats. I per tant sobre la vigència de la llei del valor a escala mundial.

El 1976 publicà *Teorías del imperialismo*, un ample recull de textos de pensadors marxistes. Criticà, no solament el *mainstream*, sinó el pensament keynesià i regulacionista, per inoperants en la pràctica, així com els neoinstitucionalistes. Les seves *Diez tesis sobre imperialismo* resumeixen el contingut de la seva obra treballada al llarg dels anys: *Estructura Económica y Sistema Capitalista Mundial* (1987) i *Economía Mundial* (1995 i 2000).

El millor resum del seu pensament són les seves deu tesis sobre la mundialització. Considera: que la mundialització és la culminació del capitalisme; que n'existeix la base tècnico-material; que el model d'industrialització té efectes perversos, amb destrucció mediambiental; que no hi ha, però, encara, un autèntic mercat mundial, perquè li manca la lliure mobilitat del capital, i també de la força de treball; que el procés de mundialització augmenta la polarització entre rics i pobres; que el principal obstacle que s'oposa a la mundialització econòmica és la pervivència dels Estats nacionals; i que el domini de l'econòmic sobre el polític ha estat batejat amb el nom de «pensament únic».

Contribuí al desenrotllament de l'economia crítica al nostre país a través de la seva activa participació a les Jornades d'Economia Crítica. Creà la Red de Estudios de Economía Mundial i mantingué la relació activa amb Cuba, no solament en la seva estada, on contribuí a introduir l'anàlisi i la pràctica de l'economia regional i urbana, sinó en conferències i congressos posteriors; si bé mai va acceptar reconèixer les raons que dugueren a l'anomenat «período económico especial», després de la desintegració de la URSS.

Creà el 1985, amb l'ajut d'estudiants i professors de la Facultat de Ciències Econòmiques i altres Facultats de la Universitat de Barcelona, l'ONG Fundació Món-3, activa en molts països, entre ells els africans Senegal, Mali, Mauritània i Marroc.

Bibliografia de:

Estructura y organización económica internacional. I. Iniciación a la economía marxista, Barcelona, 1973.

La economía mundial, Barcelona, 1974.

Teorías del imperialismo, Barcelona. 1976.

¿Que es la lucha de clases?, Barcelona. 1977.

Mayo'68, Barcelona, 1978.

Rosa Luxemburg: conocer su vida y su obra, Barcelona, 1978.

L'economia de Sabadell, co-dirección y redacción con Muriel Casals, Sabadell, 1983.

Evolución y cambio estructural en la economía mundial: 1960-1980, Madrid, 1987.

Estructura económica y sistema capitalista mundial, en colaboración con J. Martínez Peinado, 1987.

Hacia una economía mundial, Barcelona, 1990.

Amèrica llatina, el carib i Catalunya: estructura i desenvolupament socioeconòmic, director, Equip: L. Artal, J. Martínez Peinado, J. Vilaseca, Comissió Amèrica i Catalunya, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1992.

Economía mundial (manual), (coordinador con J. Martínez Peinado, colaboradores: D. Casares, R. Franquesa, I. Maestro, P. Talavera, R. Sánchez Tabarés y J. Vilaseca), Madrid, 1995.

Mundializacion: diez tesis y otros artículos, Barcelona, 1996.

Lecciones sobre capitalismo y desarrollo, Barcelona, 2004.

Bibliografia sobre:

Galafassi, Guido: «En memoria de José María Vidal Villa», *Revista Theomai*, núm. 6, Universidad Nacional de Quilmes, 2002.

Tugores Ques, Juan: «En memoria de José María Vidal Villa (1942-2002). IX Jornadas de Economía Crítica», *La Vanguardia*, 23 de septiembre de 2002.

Berzosa, Carlos: *En memoria de Vidal Villa, un economista critico y consecuente*, 2002.

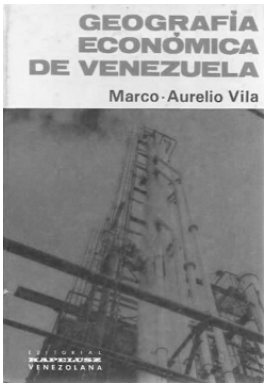
Martínez Peinado, Javier: *José María Vidal Villa: un economista marxista critico,* 2003.

Antoni Montserrat i Solé i Eduard Arruga i Valeri

VILA i COMAPOSADA, Marc-Aureli

(Barcelona, 1908 – Barcelona, 2001)

«Arribem a la tercera dimensió: l'econòmica. Aquesta dimensió és el resultat de l'entrellaçament de les dues dimensions anteriors: la biològica i la intel·lectual». (1980)

Graduat a l'Escola d'Administració Pública de Catalunya (1933), Llicenciat en Dret per la Universitat de Barcelona (1934), mestre (1936), fou un dels fundadors de la Societat Catalana de Geografia (1935). Format durant uns anys (1915-1918) a l'innovador *Gimnasio Moderno,* de Bogotá, on Pau Vila, el seu pare, n'era el director, es decantà aviat per la *dimensió econòmica* de la geografia.

Incorporat als anys 1930 a l'Administració pública catalana, mobilitzat durant la Guerra d'Espanya, el 1939 s'exilià a França, Colòmbia (1939-43) i Veneçuela (1943-78). A Caracas esdevingué professor de Geografia Econòmica de la Universidad Central i de la Universidad Católica Luis Bello, i publicà els 24 volums de *Geografía de Venezuela* (Caracas, 1953-67), els 3 volums de *Geoeconomía de Venezuela* (Caracas, 1970-77), i en paral·lel texts on es palesen les connexions entre geografia i economia: *Geografía y planificación* (1947), *Planification régionale au Venezuela* (1952), *Misión económica del Orinoco* (1961), *Current trends in zoning of human resources in Venezuela* (1964). De fet, en uns *apunts,* explica que a Caracas «*tenia al meu càrrec la Unidad de Geografía de la Corporación Venezolana de Fomento, entitat oficial autònoma en la qual es portava la ingent*

tasca d'intentar posar en marxa en el país una economia de producció diversificada». A més de les exploracions i els estudis, «*s'organitzà. en grau molt efectiu, la pesca marítima, (...) foren projectats i realitzats (...) la instal·lació de serveis turístics, la tecnificació de la ramaderia de llet, l'organització regional de l'activitat bancària de foment*» (*Temps viscut*, 1989).

Des de Caracas, el 1957 participà a un seminari sobre economia agrària organitzat a San Juan de Puerto Rico per la OEA, on connectà amb Àngel Palerm. El 1970 viatjà a l'Exposició Universal d'Osaka, i a Taipei (on vivia Remei Bardina), després de travessar Estats Units, de New York a San Francisco, i el Pacífic, amb escala a Honolulú. També en trauria lliçons d'economia.

En tots aquests anys d'exili participà activament en les xarxes de catalans al món. Des de 1959, gràcies a una Ordre de la Presidència de Josep Tarradellas, fou delegat general de la Generalitat de Catalunya a Veneçuela.

Retornat a Catalunya el 1978, mentre s'incorporava com a diputat al Parlament, publicà *Compendi de geografia de Catalunya* (Barcelona, 1980), *La casa rural a Catalunya* (Barcelona, 1980), *La vida i l'economia de Catalunya: segles XIII a XVII* (Barcelona, 1983). Més, com havia fet sempre a l'exili, molts articles amb continguts acadèmics a la premsa diària.

Al *Compendi* dedica: 1) 87 pàgines als *aspectes físics*; 2) 6 als *aspectes fitogeogràfics;* 3) 35 als *aspectes humans;* i 4) 150 als *aspectes econòmics.* I encara tot parlant a la primera part, de les aigües, la dimensió econòmica —i político-econòmica— és ben present: «*cal declarar que la senyoria i el domini de tots els mantells aqüífers del país correspon al poder polític català*». Així «*en passar a la propietat del poder polític català el subsòl i els mantells freàtics que en formen part, hom podrà establir les normes més adients a la seva conservació i el seu possible acreixement*». O a la tercera part del llibre la idea que «*l'estudi de la distribució de la població el 1970 imposa la necessitat de programar l'ordenament del territori amb vista a trencar el greu desequilibri que comporta l'actual estructura humano-econòmica comarcal*».

Amb les xifres i els estudis sobre l'economia catalana existents als anys 1970 (elaborats, en bona part, per economistes treballant per als serveis d'estudis de Banca Catalana i del Banco Urquijo), assaja de presentar els grans trets de tots els sectors de l'activitat productiva catalana. Fins i tot de sectors com la indústria de la confecció, on «*dominen les petites indústries, que àdhuc poden tenir un caràcter familiar*», un sector que «*comprèn, també, una mà d'obra autònoma molt nombrosa integrada per persones que treballen a casa seva per compte d'una empresa*».

Partint de que «*en la actualitat, Catalunya ocupa el sisè lloc entre els països industrialitzats d'Europa*», assaja de definir les relacions gran indústria-petita indústria. «*La menestralia ha estat, històricament, l'antecedent de la indústria; avui s'ha de fer de manera que en sigui el complement*». El problema rau en el fet que «*en les petites indústries el propietari és, en molts casos, el tècnic i sovint el que porta l'aspecte comercial de l'empresa. Quan aquest propietari-tècnic-comerciant manca, l'empresa se'n ressent i entra en crisi*». Els límits «vitals» de la petita empresa.

A la bibliografia cita, a més dels texts clàssics de Pierre Deffontaines, Josep Iglésies, Pau Vila i Lluís Casassas, articles dels aleshores joves Jordi Peix, Oriol Rius, Josep M. Carreras,

Mercè Santacana, Pere Lleonart, Carles Gasòliba, Antoni Flos, Narcís Serra. I a les seves memòries recorda, a l'exili, Carles Pi Sunyer, Ramon Trias Fargas, Manuel Serra i Moret.

Paral·lelament, aniria realitzant algunes recerques puntuals sobre la geografia històrica de Veneçuela i sobre algunes de les aportacions d'autor català al coneixement d'alguns aspectes de les economies americanes. I també aproximacions a l'obra dels caputxins catalans a Veneçuela, o les activitats de la Reial Companyia de Comerç de Barcelona. Entre les aportacions catalanes, hi ha la descoberta d'un estudi de 1777 d'Antoni Julià, jesuïta refugiat a Itàlia, sobre les aptituds econòmiques de les diferents ètnies dels territoris del que més tard seria Veneçuela. Per exemple, Julià valora molt positivament el fet que «*junto con su pericia para tejer el algodón tenían los guajiros habilidad para preparar los tintes.*». A més «*los guajiros tejían mochilas y fabricaban calabazos (...) envases con el fruto del totumo*».

Bibliografia de:

Geografía y planificación, Caracas, 1947.

Zonificación geoeconómica de Venezuela, Caracas, 1968.

Els caputxins catalans a Veneçuela, Esplugues de Llobregat, 1969.

Misión económica del Orinoco, Caracas, 1971.

Geoeconomía de Venezuela, Caracas, 1970-77.

Compendi de geografia de Catalunya, Barcelona, 1980.

La casa rural a Catalunya, Barcelona, 1980.

La vida i l'economia de Catalunya: segles XIII a XVII, Barcelona, 1983.

Síntesis geohistórica de la economía colonial de Venezuela, Caracas, 1985.

Temps viscut, 1908-1978, Barcelona, 1989.

Bibliografia sobre:

Santos Rodulfo Cortés: *Marco-Aurelio Vila*, Caracas, 1967.

Montserrat Galera: *Biobibliografia raonada de Marc-Aureli Vila i Comaposada*, Barcelona, 2002.

Castellet, Manuel: *Pau Vila i Dinarès, El Jardí de Sant Gervasi i Sarrià*, Barcelona, octubre 2022.

Francesc Roca i Rosell

VILA i DINARÈS, Pau

(Sabadell, 1881 – Barcelona, 1980)

«els homes han adaptat el paisatge a llurs necessitats, i s'hi ha lligat entre ells per una antiga solidaritat d'ordre econòmic i social bo i formant una col·lectivitat geopolítica» (1938).

«l'expansió comercial porta els catalans a solcar incessantment l'Atlàntic, a endinsar-se pel continent americà des de Mèxic a la Patagònia» (1935).

«els dirigents veneçolans, durant les darreres dècades, s'han captingut que la matèria bàsica per a una nació productora és la mà d'obra sana, esforçada i tècnica» (1954).

Partint de la moderna Geografia humana, de Raoul Blanchard, inicià les geografies regionals (amb —sempre— una base econòmica) de tres països, que, tot i les distàncies, tenien contactes històrics entre ells: Catalunya, Colòmbia i Veneçuela.

Una de les descobertes que feu fou que les indústries antigues eren una bona clau explicativa. Així estudià, des dels seus orígens als segles XIII i XIV, com «*la base del comerç català fou el desenvolupament industrial*». Especialment de les indústries de la llana (i d'altres fibres tèxtils), del paper, el vidre, el fang, el margalló, el boix, i la producció en sèrie d'imatgeria.

A més d'un reguitzell d'estudis micro sobre indrets, productes o actors, sovint basats en l'observació sobre el terreny, va confegir algunes síntesis geo-polítiques. L'objectiu final era dibuixar les bases espacials de la planificació, partint d'un coneixement científic del territori que permetés una organització polítco-administrativa eficient.

Fill d'un majordom de la indústria tèxtil, tindria formació de tècnic mig. Inicialment, treballador del tèxtil, com el seu pare, des de molt aviat es dedicà a l'ensenyament (començant per la creació el 1905 de la innovadora *Escola Horaciana*), a l'organització de la formació professional (seria secretari de l'*Escola del Treball*), a conèixer el seu país, i a ensenyar geografia a futurs mestres, i geografia econòmica a futurs tècnics comercials. Abans feu una estada com a alumne, a *l'Institut Rousseau,* de Genève (el 1912-13), i com a professor al *Gimnasio Moderno,* de Bogotá (el 1915-18). El que decantaria però la seva opció científica fou Raoul Blanchard i l'estada de 1923 a *l'Institut de Recherches Géographiques*, de Grenoble, a l'*IGA (Institut de Géographie Alpine)*. Ja com a investigador, abans de 1939 participaria als congressos internacionals de geografia de París (1931), Warszawa (1934) i Amsterdam (1938).

Havia començat fent estudis sobre una comarca de muntanya amb alguns trets alpins, la Cerdanya, i sobre una comarca de pla, també amb indústria, el Vallès. Al mateix temps confegí una sistemàtica geografia regional de Catalunya, on les activitats econòmiques ocupen un lloc central. És els 9 volums de *Resum de geografia de Catalunya* (Barcelona, 1929-1935). En plena Guerra d'Espanya, en faria un llibre-síntesi: *La fesomia geogràfica de Catalunya* (Barcelona, 1937). Amb fotografies d'Antoni Ollé i mapes, el Comissariat de Propaganda l'editaria en tres llengües. Però el seu objectiu era encara més ambiciós: «*tenim en preparació* —escriuria— *la Geografia de les Terres Catalanes, en la qual serà estudiada la totalitat de la nació catalano-valentino-balear dins el quadre mediterrani que ha emmarcat la seva història i que fa perdurar la seva unitat*».

A la selecció d'imatges de *La fesomia (...)* els aspectes econòmics són centrals. A la Regió I: *Port, indústria llanera, fruiterars, horta, vinyes,oliverars*; a la Regió II: *Conreus hortícoles, masies, vaques a una closa, sureda*; a la Regió III: *Port, molí paperer, fàbrica de ciment, vinyes, masia, sínia*; a la Regió IV: *Pas de l'Ebre, mines de plom, vinyes, oliverars, conreus*; a la Regió V: *Arrosser, oliverar, tarongerar, cabres;* a la Regió VI: *Mercat, tallada a una faigeda, batuda, fàbriques;* a la Regió VII: *Colònies fabrils, explotació de sals potàssiques, camps de blat, vinyes;*

a la Regió VIII: *Oliverar, camp d'ordi, canal, presa i central;* a la Regió IX: *Vacada, ramat transhumant, embassament.*

Alhora aniria presentant petites/grans descobertes en articles (sobretot, a *La Publicitat*, entre 1929 i 1938), xerrades, comunicacions, i conferències. A escoles, ateneus i congressos internacionals. Dels articles, en feu un primer recull a *Visions geogràfiques de Catalunya* (2 vols., Barcelona, 1961-62), i un segon a *Selecció d'articles de geografia* (4 vols., Barcelona, 1977-79).

En aquests reculls, dona una visió molt precisa (i sovint quantitativa) de les diverses realitats econòmiques que anirà coneixent, partint sempre de l'observació i el contacte directe. Per exemple, el 1930 observa que «*el nomadisme agrícola del segar acaba gairebé en començar un altre, el de la verema*». També el 1930, escrivint sobre la indústria del margalló, explica que a Pinell «*les dones ocupades en aquesta indústria casolana arriben a un miler, encara que treballant tot el dia no guanyin més que d'1 pesseta de jornal*».

El 1931 defineix «l'horta de Mataró» en «*aquestes terres que fa pocs anys eren encara ermots, vinyes o campells, fertilitzades per l'esforç dels homes*», amb «*fems portats a vagons des de la ciutat i amb adobs químics costosos*», una «*llavor exòtica pagada a preu d'or*» i «*la previsió d'establir, sense plànyer-hi el diner, un sistema de rec perfecte*». El resultat d'aquest «*conreu intensiu, intel·ligent, gairebé podríem dir industrialitzat*» són les «Mataró potatoes», destinades sobretot a l'exportació. O el 1937, tot analitzant la demanda de llet, pensa que «*la reducció a 8h de la jornada de treball, amb la que molts obrers de tallers i fàbriques suprimien el esmorzar de forquilla, feia augmentar el consum de llet*».

També el conjunt d'articles de la part titulada *Aspectes de l'economia de Catalunya durant la Guerra de 1936-39*. S'hi inclouen, entre altres, peces sobre «*Les patates, un conreu esdevingut imprescindible*», «*La batalla de l'ou*», «*El sucre*», «*Les possibilitats forestals*», «*Els refugiats*», etc. Per exemple, explica que el consum anual d'ous a Catalunya és de 400 milions, que els 3 milions de gallines fan uns 300 milions d'ous a l'any, i que calia importar ous de les regions properes, i de «*Turquia, Egipte, Marroc i Bèlgica, i encara de l'Argentina i Uruguai*».

Exiliat el 1939 a Colòmbia, i a Veneçuela des de 1947, fins al seu retorn a Catalunya el 1962, hi confegí sengles geografies generals amb, al centre, les activitats econòmiques dels diversos grups humans. El títol del primer és prou explícit: *Nueva geografía de Colombia: aspectos políticos, físicos, humanos y económicos* (Bogotá, 1945). Hi assaja de definir-ne la regionalització, car «*el mètode de regions naturals, a més de la seva vàlua científica, ofereix avantatges de tipus pràctic*».

Alhora hi investigà la participació històrica de catalans en els processos de colonització/desenvolupament d'aquells territoris. Especialment la tasca dels caputxins catalans, la trajectòria de Joan Orpí, o el cens de població de 1771-83, dirigit per Marià Martí. També l'aportació contemporània de Vandellós, car a Veneçuela «*a partir de 1936, el govern s'ha preocupat de saber els habitants que hi ha, llurs característiques i llurs activitats. La iniciació del cens nacional a la moderna fou obra de Josep A. Vandellòs*». I Veneçuela tindria, segons aquest cens, 3,4 milions d'habitants.

En diferents moments, recuperà els autors que als temps moderns havien donat a la impremta treballs sobre el territori, l'economia i la societat de Catalunya: Francesc Diago, Pere Gil, Pere Ripoll, Andreu Bosch, Jaume Rebullosa, Esteve de Corbera, Josep Gumila, «*català de València*».

I donà notícia també d'algunes de les recerques que s'anaven publicant d'estudiosos com Pierre Vilar, Santiago Rubió i Tudurí, Pere M. Rossell i Vilar, Josep Ventalló Vintró, Jaume Alzina, Pierre Deffontaines, Josep A. Vandellòs, o Josep de C. Serra Ràfols.

Des de Caracas, representà Veneçuela als congressos internacionals de geografia celebrats a Washington (1950), Rio de Janeiro (1956), Stockholm (1960).

De retorn a Catalunya —als 81 anys—, seguí treballant intensament. Però aleshores sobretot en l'anàlisi de la realitat geoeconòmica de l'aglomeració urbana de Barcelona, que trenta anys abans havia definit com a «*traç essencial de la fesomia catalana*», car «*gràcies als seus avantatges geogràfics i a la convergència de la voluntat de tot un poble, Barcelona no sols concentra una població nombrosa —potser excessiva— sinó que resumeix també les activitats i inquietuds de tots els catalans*» (1936).

Fou fundador el 1935 de la Societat Catalana de Geografia, i el 1968 un dels primers membres d'una nova secció de l'Institut d'Estudis Catalans: la Secció de Filosofia i Ciències Socials.

Bibliografia de:

América del Sur y del Centro, Barcelona, 1926.

La Cerdanya, Barcelona, 1926.

Resum de geografia de Catalunya, Barcelona, 1929-35.

La fesomia geogràfica de Catalunya, Barcelona, 1937.

Le peuplement de la Catalogne. Le problème géographique de l'eau, Amsterdam, 1938.

Nueva geografía de Colombia: aspectos políticos, físicos, humanos y económicos, Bogotá, 1945.

Geografía de Venezuela, Caracas, 1960.

Visiones geohistóricas de Venezuela, Caracas, 1971.

Barcelona i la seva rodalia al llarg del temps, Barcelona, 1974.

He viscut! Converses amb Bru Rovira, Barcelona, 1989.

Bibliografia sobre:

Vilà-Valentí, Joan*: Pau Vila i Dinarès, Semblança biogràfica*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2006.

Francesc Roca i Rosell

VILA, Bernat

(Barcelona, segle XVI)

«un llibre de Regles breus de les monedes y pesos de Barcelona, molta operació de nombres Trencats, la Aurea regla de Tres, ab molts exemples y demandes y les Reduccions de monedes y canvis de molts Regnes». (1596)

«vull donar regles breus per a lloguers de casas, soldades de criats, dides y altres gastos quotidians». (1596)

REGLAS
BREVS DE ARITH-
METICA, AB LA THEO-
RICA Y ART PERA INVENTAR-
las, y trobarlas, axi per a les monedas de Cathalunya,
com altres reglas de diuersas condicions. La diffinicio
y declaracio dels nombres trencats, ab molta operacio
y demandes de aquells. Les reduccions de
monedas, y cambis dells to Regnes de Es-
panya: molt util y necessari a
tot genero de trac-
tants.
COMPOST Y ORDENAT PER BERNAT
Vila, Mestre de Escriure y Comptar na-
tural de Barcelona.
VA DIRIGIDA LA PRESENT OBRA
al Senyor Gaspar Casses, mercader de la Ciu-
tat de Barcelona.
Ab Licencia, y Priuilegi de sa Excelencia.
Estampat en Barcelona, en la Estampa de Iaume Cendrat.
Any, M. D. LXXXVI.

Es presenta com a «*mestre d'escriure y comptar natural de Barcelona»,* i és l'autor de *Regles breus de arithmetica. Ab la theorica y art per a inventarlas y trobarlas* (Barcelona, 1596). Un tractat d'aritmètica «*molt util y necessari a tot genero de tractants...compost i ordenat per Bernat Vila*». Aritmètica aplicada als càlculs que poden orientar les activitats de *mercaders*, *botiguers, negociants, taverners, cavallers, mariners, estudiants*, etc., de Barcelona i Catalunya. Amb referències freqüents a les seves relacions comercials exteriors, especialment les que es produeixen dins de l'àrea que inclou tots els territoris i illes de l'antiga Corona catalano-aragonesa, Castella, i un centre europeu de grans dimensions: Lyon.

El seu llibre de fou recomanat explícitament per Pere Gil, professor del Col·legi de nobles i autor al 1600 del primer text sobre el conjunt de l'economia catalana. Segons Gil, «*en ell art i doctrina fàcil breu y utilissima per a tots los que aprenen de comptes y se exercitan en la Arithmetica y art mercantivol».* Un sonet d'Antoni Rius el situa en la estela de *«la Arabia felix inventora / de reduir en art*», i de *«Grecia, del mon Senyora».*

El seu tractat es pot situar en la línia de textos sobre aritmètica mercantil iniciada per Francesc Santcliment i Joan Ventallol.

El més destacat del text és la diversitat d'exemples a l'entorn dels quatre tipus bàsics d'operacions de càlcul. Sovint, aquests exemples són brevíssims estudis de casos, que presenten d'una forma molt viva tot tipus de situacions en una gran varietat d'activitats econòmiques. Per exemple: *«un taverner ha carregat a Cambrils ab un vexell tres botes plenes de vi... venint a Barcelona prengueren los moros a les costes de Garraf y com ells no beuen vi...»* no el llencen al mar, però sí que en barregen les diferents qualitats de les tres botes, etc.

També exemples a partir de «*Tres fan companyia...»* o de l'inici d'un negoci de «*Quatre amics...».* Fins i tot el protagonista d'un cas és «*lo Rei Nostre Senyor...».*

En alguns moments hi ha també exemples de l'economia domèstica, amb *criats, dides, lloguers de cases,* etc. El tractat es clou amb la presentació i exemples numèrics de *lletra de canvi* i de *política de canvi.*

Bibliografia de:

Regles breus de Arithmetica. Ab la theorica y art per a inventar-les y trobar-les així per a les monedes de Catalunya. La definició y declaració de nombres trencats, amb molta operació y demandes de aquells. Les reduccions de monedes y canvis de los Regnes de España, Barcelona, 1596.

Francesc Roca i Rosell

VILASECA i MARCET, Josep Maria

(Barcelona, 1919 – Barcelona, 1995)

«Es preciso esclarecer cuidadosamente la forma cómo se ha llegado a la estatificación de diversos Bancos Centrales, para resolver el problema de si (su) naturaleza y funciones exigen o no que sean propiedad del Estado». (1946)

«El camí vers una socialització o fins i tot vers un socialisme d'un o altre gènere, és evident, (...) La meva preocupació és la de tractar (però) de fer compatible la justícia que es cerca, amb el manteniment de la llibertat». (1975)

Fill d'un procurador dels tribunals. estudiarà al Col·legi dels Jesuïtes (primer a Sarrià i més tard al carrer Casp). Participarà activament en moviments d'inspiració cristiana i es mantindrà en contacte actiu amb l'obra cultural i religiosa dels Jesuïtes. Cursarà la Llicenciatura en Dret a la Universitat de Barcelona, graduant-se amb premi extraordinari l'any 1941. Poc després de la seva graduació contraurà una greu malaltia, que el paralitzarà físicament i de la que tardarà dos anys en recuperar-se.

El març de 1942 decidirà però preparar les oposicions a advocat de l'Estat, segurament influenciat per Joan Alegre Marcet, un parent llunyà seu. Després d'una intensa preparació, a finals del 1943 aconsegueix aprovar, amb el número 2, les oposicions.

En el mateix domicili del seu pare obrirà el seu despatx professional, si bé en adonar-se que l'activitat professional és encara incipient, decideix reprendre els estudis. Cursarà el seu doctorat en Dret a la Universidad de Madrid, i l'any 1946 defensarà una rellevant tesi de caràcter econòmic, que acabarà essent mereixedora de premi extraordinari, sobre *La Banca Central y el Estado*, un tema aconsellat per l'ex-ministre José Larraz López. Aspectes centrals de la tesi seran publicats ja el mateix any 1946 en forma d'article en la prestigiosa *Anales de Economía*. En certs països podrien donar-se condicions —conclourà— que justificarien l'opció en favor d'una banca central nacionalitzada o estatitzada. L'argumentació estrictament econòmica però contrària a la nacionalització de Bancs Centrals, és sens dubte la posició més sòlida. A la lògica estricta dels processos de concessió del crèdit, li repugna —afirma— posar en mans de polítics i funcionaris públics processos eminentment tècnics de presa de decisions de la concessió de crèdits i d'avaluació dels riscos. que convé mantenir ben lluny de la política. En si mateix però, el

fet de la nacionalització dels bancs centrals d'emissió no és en el fons la qüestió fonamental, conclourà. El més important és el grau de llibertat i d'independència que gaudeixin els gestors dels Bancs Centrals, nacionalitzats o no.

L'any 1947, Editorial Bosch de Barcelona publicarà una versió força ampliada de la tesi sota el títol *La Banca Central y el Estado*. L'autor acabarà afegint, al contingut de la tesi (Parts I i II), nous capítols (Part III) en què s'exposen els orígens i la formació històrica del Banco de España, i el contingut i els efectes de la Llei d'Ordenació Bancària de 1921. S'hi inclou a més una anàlisi de la Llei d'Ordenació Bancaria de 1941 i una presentació detallada del contingut de la nova llei de 1946, que consolida la funció del Banco de España com a únic banc d'emissió de moneda. L'obra resultarà destacable, no tant sols pel seu contingut rigorós i sistemàtic, sinó també per la seva oportunitat en uns moments de canvis importants en el conjunt del sistema de bancs centrals a escala internacional, particularment en un conjunt de països emergents (v. Francesc Roca). El contingut del llibre mereix ésser considerat també important, donada la total absència de tractament existent d'aquests temes, tant en la premsa d'aquells temps com en el sector reduït de publicacions i revistes especialitzades del nostre país (v. Lluch Beltran).

Serà apreciat al llarg de la seva carrera professional com un prestigiós jurista, competent sobretot en els àmbits de l'assessorament d'empreses, i expert en el dret de fundacions, cooperatives i entitats sense ànim de lucre. Serà l'inspirador de la redacció de la Llei catalana de Fundacions, aprovada el 1982 pel Parlament de Catalunya. Exercirà també de promotor i fundador d'un nombre considerable d'entitats, fundacions i altres empreses del món editorial i cultural català (entre d'altres, l'editorial Estela l'any 1958, l'Editorial Laia —successora de l'anterior— l'any 1972, i de la creació i finançament —conjuntament amb la seva dona— de la Fundació Jaume Bofill l'any 1964; participarà també en la creació de Edicions 62). Impulsarà nombroses iniciatives i congressos, en àrees diverses del coneixement, com la Hisenda Pública, la descentralització fiscal, el finançament autonòmic i el dret administratiu. *La descentralització fiscal i les Finances Públiques* constituirà precisament el tema del seu discurs d'ingrés a la Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Barcelona, l'any 1975, publicat en forma de ponència. En ell defensarà que, davant el fet del creixement de les demandes socials de la població i de l'impacte de la política, causants d'un creixement continuat del sector públic, la descentralització fiscal i governamental ens poden permetre establir un sistema d'esglaons entre individus i poders públics, en defensa de la llibertat individual tot preservant les millores d'igualtat.

Un tercer dels seus treballs publicats que convé esmentar, en la línia dels estudis i escrits de contingut econòmic, és l'article que publicarà l'any 1978 a *Taula de Canvi* sobre «Les finances de l'Estatut d'Autonomia [de Catalunya]». En un llibre anterior, de caràcter més personal, que publicarà en forma d'edició de bibliòfil l'any 1954, sota el títol *Història d'una família i d'una industria*, recollirà bona part també dels coneixements adquirits en la seva extensa etapa d'assessor jurídic, sobre els orígens i l'evolució dels negocis de la Compañía Roca Radiadores, de la que un dels socis fundadors seria el seu sogre. Entre 1969 i 1973 ostentarà la presidència de la comissió de cultura del Col·legi d'Advocats i del Consell de

redacció de la *Revista Jurídica de Catalunya*. L'any 1986 publicarà el *Diccionari Jurídic Català*, dut a terme sota la seva direcció. En la dècada dels anys 80s. exercirà com a vocal de la Comissió Mixta de Valoracions i Transferències de l'Estat a la Generalitat i —més tard— presidirà la Comissió Jurídica Assessora de la Generalitat de Catalunya i l'Institut d'Estudis Autonòmics.

L'interès pels coneixements sobte temes econòmics i financers adquirits durant el procés de preparació de la tesi sembla que l'haurien portat a plantejar-se la possibilitat de continuar aprofundint en l'estudi de l'economia i de les finances públiques, en la primera etapa de la seva vida. Un possible projecte d'ampliació d'estudis a la *London School of Economics* se li hauria presentat en els moments en què estaria embrancat en la preparació i defensa de la seva tesi. La convocatòria de les beques Martín Artajo, dirigides al finançament d'estudis a l'estranger dels anys 1940, li haurien ofert una oportunitat d'ampliació de coneixements en els camps de l'economia i la hisenda pública, com farien els seus companys d'estudis, Joan Sardà i Lluc Beltran. El creixement dels seus projectes i compromisos li haurien acabat impedint de fer-ho. Segons comenta un dels seus biògrafs, aquest fet li acabarà deixant cert rastre. En certs moments s'hauria arribat a considerar, en un cert sentit, com una mena d'economista incomplet.

Bibliografia de:

«La Nacionalización de la banca central. Historia y Teoría», en *Anales de Economía*, vol. 6, 1946.

La Banca central y el Estado, Pròleg de José Larraz López (ex-ministre d'Hisenda del govern espanyol dels anys 1939 a 1941), 1947.

«Descentralització i finances públiques», *Revista Jurídica de Catalunya*, Barcelona, 1975

«Les finances de l'Estatut», *Taula de Canvi*, 11, 1978.

Bibliografia sobre:

Beltran, Lluch: «J.M. Vilaseca Marcet; La Banca Central y el Estado», *Moneda y Crédito*, 20, 1947.

Roca, Francesc: *Tex 26.* «La Banca Central i l'Estat. Josep Mª Vilaseca i Marcet», a *El pensament econòmic català (1900-1970)*, vol. I, Anàlisi i visió de les economies del món, Publicacions de la Universitat de Barcelona, Barcelona, 1994.

Manent, Albert: «Josep Maria Vilaseca Marcet, De la Ciència del Dret al Mecenatge», a *Retorn d'abans d'ahir, Retrats d'escriptors i de polítics*, Barcelona, 1996.

Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura: *Miscel·lània en homenatge a Josep Maria Vilaseca i Marcet. Una contribució a l'anàlisi de la societat catalana contemporània*, Barcelona, 1998.

Pere Puig i Bastard

VILLAR SARAILLET, Huberto

(Vigo, 1913 – Madrid, 2011)

«Ha desaparecido un gran investigador de Teoría Económica y un gran servidor público en un momento muy delicado de nuestra evolución económica». (Juan Velarde Fuertes, 2011)

Cursarà els estudis universitaris a la *Facultad de Ciencias Políticas, Económicas y Comerciales* de la Universidad de Madrid, on formarà part de la primera promoció de titulats en Ciències Econòmiques, aquella de la que més tard es dirà que, en una gran majoria, anirien signant oposicions i entrant a formar part dels grans cossos especials de l'Administració que sortosament s'anirien convocant. Obtindrà l'any 1947, amb la qualificació de Premi Extraordinari, el corresponent títol de llicenciat en Ciències Econòmiques, fet que li serà comunicat pel degà de la seva Facultat, conjuntament amb l'oferta de col·laboració acadèmica en l'assignatura de Teoria Econòmica de la part del seu màxim responsable, el professor Castañeda Chornet. Més tard, l'any 1951, assolirà el títol de Doctor en Economia, amb la lectura d'una tesi doctoral que portarà per títol *Contribución a una generalización de la teoría de la producción,* posteriorment publicada (1952). Destacarà ben aviat, primer a la Facultat de Madrid i més tard a la Facultat de Barcelona, com al més reconegut deixeble i seguidor dels ensenyaments del qui havia estat tant el seu mentor i més important mestre: el Dr. José Castañeda Chornet.

El 1951, el mateix any en què assoleix el seu doctorat en Economia, guanya també les oposicions de Tècnic Comercial de l'Estat. Més enllà de les seves responsabilitats acadèmiques, aquest fet el mantindrà fortament vinculat al Ministerio de Comercio al llarg de la vida, fins a la data mateixa de la seva jubilació, que tindrà lloc l'any 1965. Guanyarà finalment per oposició, l'any 1957, la càtedra de Teoria Econòmica II (Microeconomia) de la Facultat de Ciències Polítiques, Econòmiques i Comercials, de la Universitat de Barcelona. Prendrà possessió de manera ben immediata d'aquesta nova càtedra, on exercirà el seu mestratge d'una manera tant meticulosa com estricta, tot contribuint a imposar uns alts nivell d'exigència a diverses promocions de joves estudiants de la Universitat barcelonina. S'esforçarà a difondre no tan sols el contingut dels ensenyaments del qui havia estat el seu mestre, el Dr. José Castañeda, sinó també a introduir fins a cert punt la seva mateixa metodologia de treball. Al llarg de cinc anys (entre 1957 i 1962) impartirà, des de la seva càtedra, els continguts d'una ben coneguda obra: las *Lecciones de Teoría Económica* del Dr Castañeda. Un llibre que, tot i que s'acabaria publicant per la Editorial Aguilar, de Madrid, l'any 1968, fins aquella data es trobaria disponible en format de fascicles, amb els que les successives promocions d'estudiants s'esforçarien a preparar-se per tal de fer front a uns exàmens orals, que se sabia serien particularment exigents i intensos. Durant els anys en què resideix a Barcelona, exercirà també com a funcionari de l'Estat, responsable de la Subdelegació

del Ministerio de Comercio a Catalunya. Mitjançant el corresponent concurs de trasllat acabarà passant de la Universitat de Barcelona a la de Madrid, on es farà càrrec com a titular de la corresponent càtedra de Teoría Económica II entre els anys 1963 i 1971. D'aquesta darrera etapa provindrà el seu conegut i minuciós estudi-homenatge sobre *La personalidad, la vida y la obra del Dr. José Castañeda Chornet*. Inicialment escrit com a discurs i presentat en el corresponent acte acadèmic en honor del molt il·lustre economista i professor, que se li tributaria a la Real Academia de Ciencias Morales y Políticas el mes de gener de l'any 1991. Aquest discurs serà publicat anys més tard, en forma de treball escrit, en el volum 7 de *Economía y Economistas Españoles*, obra dirigida pel Prof. Enrique Fuentes Quintana.

El mes d'agost de 1962 serà nomenat director general de l'Instituto Español de Moneda Extranjera (IEME), quan resideix a Madrid i es troba iniciant ja les seves funcions com a catedràtic recent incorporat de Teoria Econòmica a la Facultad de Ciencias Económicas, de la Universitat de Madrid. Aquest nomenament el portarà a haver de compatibilitzar durant uns quants anys les seves obligacions com alt funcionari i les seves funcions acadèmiques com a nou catedràtic de la Facultad de Ciencias Económicas. Finalment, l'any 1972 acabarà presentant la corresponent demanda d'excedència com a catedràtic, en el moment mateix en que és nomenat responsable de la Delegació permanent del Govern espanyol per assumptes del GATT i de la Comunitat Econòmica Europea i la UNCTAD (Conferència de les Nacions Unides sobre Comerç i Desenvolupament). Del seu càrrec com a director de l'IEME acabarà essent-ne cessat el més d'octubre de l'any 1975.

El més de maig de l'any 1965 publicarà al *Boletín de Estudios Económicos* un extens treball que porta per títol «*El capital público exterior a largo plazo y la economía española*». En la primera part d'aquest treball, després de destacar la importància que té el capital públic a llarg termini des de la perspectiva del desenvolupament del conjunt de l'economia, efectua un minuciós estudi del grau d'acompliment de les previsions de macromagnituds establertes en el Primer Pla de Desenvolupament del conjunt de l'economia espanyola. Contrastant amb aquesta anàlisi el grau de coherència entre les previsions establertes i les corresponents xifres ex-post dels anys 1963 i 1964. Completarà el seu treball amb una anàlisi detallada de la evolució i la composició del deute exterior públic espanyol i de les perspectives del seu finançament. Efectua finalment una avaluació de la importància de la càrrega financera pública que imposarà l'esmentat Pla de Desenvolupament. Acabarà enquadrant les xifres de la càrrega financera en el conjunt de les previsions establertes sobre l'evolució de la balança de pagaments. Les seves conclusions sobre el grau de sostenibilitat del deute exterior pel conjunt de l'economia espanyola acabaran essent relativament optimistes.

Del contingut de la seva tesi doctoral, presentada l'any 1951, publicarà un any més tard un article de moderada extensió, a la revista *Anales de Economía*, que des de l'any 1941 fins al 1975 editarà el Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Tant a la seva tesi original com en el seu posterior article, sota el títol de «*Una contribución a una generalización de la teoría de la producción*», se'ns ofereix, en forma d'assaig acadèmic, un debat sobre els aspectes més tècnics de les funcions de producció, tot fent gala d'un cert

domini de l'aparell matemàtic amb que es formulen els corresponents models teòrics. Acabarà destacant, en les seves conclusions, la importància que pel conjunt de l'anàlisi econòmica es deriva de l'aprofundiment en l'estudi la diversitat d'hipòtesis sobre els aspectes tècnics i econòmics dels processos de producció.

El seu tercer treball, sens dubte el més conegut i probablement el més llegit, és el que es titula «José Castañeda: su personalidad, su vida y su obra», publicat en el volum 7è (*La consolidación académica de la economía*) tot formant part de la extensa obra, en vuit volums, dirigida pel professor Fuentes Quintana i que porta per títol global *Economía y economistas españoles*.

Bibliografia de:

«Contribución a una generalización de la teoría de la producción», *Anales de Economía*, Vol. 12, núm. 47-48, julio-diciembre 1952.

«El capital público exterior a largo plazo y la economía española», *Boletín de Estudios Económico*s, núm. 69, mayo-agosto 1965.

«José Castañeda: su personalidad, su vida y su obra», a Enrique Fuentes Quintana (Dir.): *Economía y economistas españoles***,** vol. 7, *La consolidación académica de la economía en España*, Barcelona, 2002.

Bibliografia sobre:

Fuentes Quintana, Enrique: «Introducción a la consolidación académica de la economía en España. Los primeros maestros», a vol. 7 de *Economía y economistas españoles*, Enrique Fuentes Quintana (dir.), Barcelona, 2002.

Rojo Duque, Luís Ángel: «José Castañeda: recuerdos de un alumno», a vol. 7 de *Economía y economistas españoles*, Enrique Fuentes Quintana (dir.), Barcelona, 2002.

Velarde Fuertes, Juan: «Gran servidor de España», *Diario ABC*, 26 diciembre 2011.

Pere Puig i Bastard

VIVES i MARCH, Joan–Lluís

(València, 1493 – Brugge, 1540)

«*Hactenus quid unumquemque deceat posthac quid civitatem publica et eius rectorem*». (1526)

Format a la Universitat de València i a la Sorbonne, de París, va viure i escriure entre Brugge, Leuven (on connectà amb Erasme de Rotterdam), London i Oxford. Fou un ensenyant (especialment, de la llengua llatina), un conseller polític de prínceps, i l'autor d'un conjunt de texts que pel seu gran interès s'han anat reeditant, traduint a diverses llengües: anglès, alemany, francès, italià, castellà, català. Al segle XVIII, Gregori Maians n'edità, a València, les obres completes (*Opera omnia*), el 1989 se'n publicà una edició bilingüe llatí-anglès (*Selected works of J. L. Vives*), i al segle XXI alguns dels seus llibres s'han digitalitzat.

Segons el catàleg de *WorldCat Identities*, els llibres de Vives (en concret, 6.513 edicions, fetes a 32 estats, en 9 llengües) són a 36.719 biblioteques del món. Els Estats on Vives té més

edicions són: Espanya (496 edicions), França (247), Suïssa (164), Alemanya (153), Holanda (110), Bèlgica (89), Itàlia (88), Estats Units (53), Regne Unit (49), El Salvador (27), Argentina (22), Taiwan (20).

Els seus llibres que, des del camp de l'economia, tenen més atractiu, són unes aproximacions pioneres a tres grans qüestions dels temps moderns: la pobresa urbana, la pau i la unitat d'Europa, i l'educació de les dones.

El text sobre la pobresa urbana és un encàrrec del consell municipal de la ciutat de Brugge, on s'havia instal·lat el 1512. *De subventione pauperum* (1526) és la primera anàlisi científica de les causes de la pobresa (on s'exclouen doncs les idees de pecat, predestinació, atzar, o càstig diví).

Presenta els efectes negatius de quatre processos que poden sumar-se: el ràpid creixement de la població urbana, l'esclat de les guerres modernes, el baix nivell educatiu d'amplis sectors de la població de les ciutats, i l'augment de les grans desigualtats de riquesa i d'ingressos.

Per primera vegada, en aquest text, hi ha una proposta d'assistència pública (a càrrec del municipi) dels pobres, amb identificació de les sectors amb majors necessitats, i la possible planificació de la centralització dels recursos disponibles. A banda, suggerirà l'obligació de treballar en feines adequades per als capacitats per a fer-ho, i la possibilitat d'evitar la mendicitat porta a porta.Algunes edicions d'aquest text són: *Concerning the relief of the poor* (New York, The New York School of Philanthropy, 1917), *De l'assistance aux pauvres* (Bruxelles, Valero, 1943), *On assistance of the poor* (Chicago, University of Chicago Press, 1971, i Toronto, University of Toronto Press, 1999), *Tratado del socorro de los pobres* (Madrid, Ministerio de Trabajo, 2000). Un llibre posterior complementari, de caràcter més abstracte, és *De communione rerum* (1535).

Quant a les guerres i la unitat d'Europa: l'absurd de les guerres europees entre els prínceps cristians va originar moltes de les seves reflexions, fins al punt que molt aviat (1522) havia publicat dos assaigs: *De Civitate Dei commentaria*, i *De Europa statu et tumultibus*. En aquest camp proposà la consecució d'una pau estable, a partir d'uns acords dins del marc de l'Europa cristiana amb l'horitzó d'una unió europea enfront a l'amenaça de l'Imperi Otomà. En aquesta línia publicà *De Europa dissidiis et bello Turcico* (1526), *De concordia et discordia in humano genere* (1529) i *De pacificatione* (1529).

Es preocupà per l'educació de les dones. Com a ensenyant, criticà la rigidesa sense resultats del mètode de l'escolàstica, fou autor d'uns exitosos texts dialogats per aprendre la llengua llatina, i sobretot fou un dels primers analistes de la necessitat de l'educació femenina, on es valorava la importància del rol de les dones en la vida social. En aquesta línia, la seva aportació més destacada és *De Institutione Feminae Christianae* (1523).

Una prova de l'interès d'aquest text dels segle XVI, que va ésser ràpidament traduït a l'anglès (Londres, 1529) és l'existència, al segle XXI, de noves edicions en llengua anglesa: *Education of a Christian Woman* (Chicago, University of Chicago Press, 2000), o *The instruction of a Christian Woman* (Urbana, University of Illinois Press, 2002).

Bibliografia de:

Obras políticas y pacifistas, Madrid,1999

De subventione pauperum sive de humanis necessitatibus, Leiden, 2002

L'assistència dels pobres, Barcelona, 2009

Bibliografia sobre:

Dust, Philip C.: *Three renaissance pacifists. Essays in the theories of Erasmus, More and Vives,* American University Studies, New York, 1987.

Spicker, Paul: *Origins of the modern Welfare: Joan Lluís Vives: De subventione pauperum*, Oxford, 2010.

Francesc Roca i Rosell

Z

ZULUETA GOMIS, José

(Barcelona, 1858 – ? , 1925)

«como en las Repúblicas del Plata, cabe que poblemos nuestras campiñas de obreros sin salario que transformen en carne, en cueros y lanas, en leche, en fuerza de arrastre o velocidad, en estiércol, las calorias de nuestro sol». (1920)

XXXIX

CANALES DE RIEGO

POR

D. JOSÉ ZULUETA GOMIS

EX-DIRECTOR DEL CANAL DE URGEL

Y EX-PRESIDENTE DE LA

FEDERACIÓN DE LAS ASOCIACIONES AGRÍCOLAS DE CATALUÑA

BARCELONA

Estudià Dret a Barcelona, i es doctorà el 1879 a Madrid, combinà les activitats empresarials (especialment en el camp de la indústria agroalimentària), la política (fou diputat al Congrés) i la reflexió escrita, en formats diversos. Les seves idees econòmiques es basaren en la seva participació (sovint decisiva) en els nous regadius de les terres de Lleida, en la industrialització d'algunes comarques dels Pirineus, en el foment de les relacions comercials amb els països del Con Sud, i en les potencialitats de l'economia de Marroc.

Com a balanç de la seva visió de l'economia espanyola publicà *La restauración del solar patrio* (Barcelona, 1920), amb un Pròleg de Marià Viada. El seu punt inicial és la constatació de que «*en España lo primero es el monte (...) cuenta con 9 millones de Ha a un nivel superior a 1.000m*». Descobreix però, basant-se en els treballs d'enginyers forestals com Josep Reig, que «*la zona pecuario-hidrológica-forestal comienza a los 800 m*». Aquesta zona és la que ell pensa que cal utilitzar, substituïnt les vinyes delmades per la fil·loxera per un sistema de recs per a prats destinats a vaques de llet. La fita —exitosa— fou el 1916 la creació de la Cooperativa lletera-Sindicat agrícola *Cadí,* a La Seu d'Urgell. El 1920 ja deia que «*lo conseguimos si afinamos los pastos, si corregimos los montes, si aplicamos la zootecnia, si explotamos industrialmente la riqueza ganadera*».

Abans havia viatjat, amb Frederic Rahola i *Mercurio* a Buenos Aires, i havia conegut a ull nu la potència de l'economia dels països del Plata, que era per ell el model. Adaptant-lo a la

societat catalana, pensava en «*la alianza del ferrocarril y el arado*» i, doncs, en les possibilitats dels plans ferroviaris de Francesc Cambó, i del somni de «*cual útil seria una línia desde Málaga (...) hasta Portbou*». De fet entenia que, gràcies a un conjunt de factors (tecnològics, i sociològics) i a la introducció de les formes organitzatives dels sindicats agraris, «*el agricultor se equipara al pequeño industrial y al tendero, en la ventaja de contar con taquilla para ir viviendo*». Estirant l'argumentació deia «*el aparcero, en rigor, no es más que un empresario; no es, en puridad, un obrero*» (Barcelona, 1920). A més, hi ha les granges. Presenta les 100 incubadores de la *Granja Vella* de Sebastià Martí Codolar, o les innovacions de la *Granja El Paradís* de Salvador Castelló.

El 1916 participà en una missió de reconeixement de les possibilitats econòmiques del Rif. La seva visió fou molt crítica envers l'eficiència de la despesa (militar i no militar) espanyola. L'única escletxa d'esperança era la possibilitat de que s'hi instal·lessin colons menorquins, valencians, etc. procedents de l'emigració a l'Algèria francesa. «*Desconfio per completo* — deia— *de la acción civil del Estado español en Marruecos, tengo una fe absoluta en la obra de los particulares. De la madera de los colonos argelinos, de la pasta de los que pueblan el Nuevo Mundo y lo enriquecen con su trabajo, se puede formar una colonia que transforme en jardín el páramo marroquí*» (Barcelona, 1916).

Bibliografia de:

Canales de riego, Manuales Soler, Barcelona, 1905.

La supresión del impuesto de consumos y los presupuestos para 1906, Barcelona, 1906.

Crisis vinícola, Barcelona, 1908.

Impresiones del Rif, Barcelona, 1916.

La restauración del solar patrio, Barcelona, 1920.

Bibliografia sobre:

Carles Gascon: *Josep Zulueta i el Pirineu l'any 1900*, La Seu d'Urgell, 2010.

Francesc Roca i Rosell

AUTORS DE LITERATURA ECONÒMICA

A l'àrea de les terres de llengua i cultura catalanes, hi ha llicenciats en Ciències Econòmiques (sortits de la UB), des de 1959, però des de 1814 hi ha una càtedra d'Economia política (creada per la Junta de Comerç de Barcelona), i des de 1816 un primer tractat: el d'*Economia Política* (d'Eudald Jaumeandreu).

Ara bé, llibres d'economia, escrits per no-economistes (i editats en català, espanyol, francès, anglès) n'hi ha des de 1486 (amb un text de Martí de Viciana). Els seus autors seran: nobles, eclesiàstics, comerciants, comptables, juristes, polítics, acadèmics, estadístics, agrònoms, fabricants, banquers, enginyers industrials, agraris, forestals, excursionistes, geògrafs, ensenyants, sindicalistes.

Bibliografia sobre aquests autors de literatura econòmica:

Lluís Argemí: *Història del pensament econòmic a Catalunya*, Pagès-Eumo, Lleida-Vic, 2005.

Joan Amorós i Lluís Pagés: *Aportacions Catalanes Universals*, Fundació Occitano Catalana, Pagès Editors, Barcelona, 2014.

Francesc Artal i Vidal: *El pensament econòmic a Catalunya: 1760-1840, Els orígens ideològics del proteccionisme i la presa de consciència de la burgesia catalana*, Barcelona, 1973.

Francesc Artal i Vidal: *Economia i economistes catalans: 1840-1898. Pensament econòmic i política econòmica, del proteccionisme al regionalisme econòmic*, Barcelona, 2021.

Francesc Artal, Emili Gasch, Carme Massana i Francesc Roca: *El pensament econòmic català durant la República i la Guerra*, Edicions 62, Barcelona, 1977.

Ignasi Cendra: *El Consell d'Economia de Catalunya*. B, PAM, 2006.

Josep M. Cortès i Martí: *La tecnòpolis catalana, 1900-1936. Pensament organitzatiu a Catalunya*. URV, Tarragona, 2012.

Gabriela Dalla Corte: *La Revista Comercial Iberoamericana Mercurio*. Casa Amèrica Catalunya, Barcelona, 2012.

Òscar Costa: *L'imaginari imperial*, Pròleg de Francesc Roca: Els espais de la política catalana del segle XX, Institut Cambó, Barcelona, 2002.

Enrique Fuentes Quintana *et al.*: *Economia y economistas españoles*. Galaxia.Gutenberg, Barcelona, 1999-2004.

Víctor Hurtado i Francesc Roca: *Catalans al món. Atles de la presència catalana al món, 988-2008*. Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 2009.

Oriol Junqueras: *Economia i pensament econòmic a la Catalunya de l'alta edat moderna*, UAB, Bellaterra, 2006.

Ernest Lluch: *El pensament econòmic a Catalunya,* Pròleg de Francesc Artal, Edicions 62, Barcelona, 2010.

Jaume Miravitlles: Informes sobre l'economia franquista de postguerra, Edició i Introducció de Francesc Roca, CEHI-Editorial Afers, Barcelona-Catarroja, 2008.

Benet Oliva i Ricós: *La generació de Feliu de la Peny*a. Universitat de Lleida, Lleida, 2001.

Frederic Ribas: *L'autodeterminació en el pensament econòmic català*, Rafael Dalmau, Barcelona, 1978.

Frederic Ribas: *De fenicis a protestants. Economistes, enginyers i pensadors catalans*, Pagès, Lleida, 2001.

Frederic Ribas: *Retrat d'una elit catalanista*, Sunya, Barcelona, 2008.

Borja de Riquer: *Vides catalanes que han fet història*, Edicions 62, Barcelona, 2020.

Francesc Roca: *El pensament econòmic català (1900-1970)*, Pròlegs de Lluís Barbé i Antoni Serra Ramoneda, UB, Barcelona, 1994 i 1996.

Francesc Roca: «Crexells: pensar els canvis, les revolucions, les reformes, el futur», dins: *Joan Crexells: Obra completa III*, La Magrana, Barcelona, 1998.

Francesc Roca: «El pensament liberal», dins DD.AA: *Pensament polític als Països Catalans*, 1714-2014., CETC-Pòrtic, Barcelona, 2007.

Francesc Roca: «Pensament econòmic : moltes eines, molta feina, poques lliçons», L'espill, núm. 26, 2007.

Francesc Roca: «Els Decrets de S'Agaró, o Pla Tarradellas», dins: DD.AA.: *Josep Tarradellas*. Pagès editors, Lleida, 2003.

Francesc Roca: «La construcció pràctica de la pau al món euroafricà segons els Rubió», dins: DD.AA.: *Els Rubió, una nissaga d'intel·lectuals*, Angle/NMART, 2003.

Francesc Roca: «De la literatura econòmica 1960-1970 als vents dels anys 2000-2010», Mirmanda, 5, 2010.

Magda Sallés: *Una aproximació a la història de la Societat d'Estudis Econòmics*, Pròleg de Francesc Roca, PAM, Barcelona, 2002.

Josep M. Tallada: *Demografia de Catalunya / Barcelona / Museu Social,* 1918, Pròleg de Francesc Roca, Institut d'Estadística de Catalunya, Barcelona, 2009.

«500 años de economía a través de los libros españoles y portugueses / 500 years of economic writing in Spanish and Portuguese», UM/UZ, Madrid-Zaragoza, 2007.

«Cinc segles, Llibres d'Economia d'autors catalans, 1481–1968», Exposició, Societat Catalana d'Economia, 8 abril a 25 maig 2019.

Francesc Roca i Rosell

DICCIONARI D'ECONOMISTES CATALANS

Propòsit de l'obra

Donar a conèixer la continuïtat dels estudis i els treballs relacionats amb l'economia —en sentit ample— als països de llengua i cultura catalanes al llarg del temps.

No tenim un propòsit d'exhaustivitat. D'economia també n'han parlat i escrit molts autors, provinents o especialistes en altres camps del saber, però que han tractat de la nostra ciència perquè l'economia és al centre de les preocupacions humanes.

Autors ressenyats

Ordenats alfabèticament, els 341 autors ressenyats tenen en comú haver tractat i escrit d'economia —en sentit ample— en diverses etapes de la nostra història col·lectiva.

Des del punt de vista geogràfic, considerem catalans a tots aquells que han nascut o han treballat (durant un temps adequat) en terres del nostre comú patrimoni lingüístic i cultural.

Des del punt de vista temporal, la limitació és cap endavant, no enrere. No ens veiem en cor de tractar autors vius, que coneixem. No ens podríem permetre tractar-ne alguns i oblidar-ne altres, alguns en la maduresa intel·lectual, altres encara començant. Potser còmodament, hem agafat només economistes amb l'obra ja complida.

Tractem els autors segons la importància que els donem, sempre mirant d'evitar la mirada subjectiva. Bé en breus ressenyes bio-bibliogràfiques, bé en un tractament estàndard quant a l'extensió, bé —en pocs casos— amb articles monogràfics més extensos per als autors que es poden considerar centrals.

En tot cas, sempre hem procurat respectar el tractament que cada redactor fa de l'autor ressenyat, sense més esmenes que les derivades d'una presentació suficientment homogènia.

Societat Catalana d'Economia
Barcelona
2022